

Bože Vukušić je vrstan poznavatelj povijesti hrvatske političke emigracije i autor je nekoliko knjiga na tu temu. U ovoj knjizi on opisuje kako su pripadnici Skupine Fenix 72 Hrvatskoga revolucionarnog bratstva 20. lipnja 1972. ušli u Jugoslaviju s ciljem podizanja ustanka i rušenja Jugoslavije. U knjizi se opširno opisuje priprema, njihov ulazak preko granice, njihove aktivnosti i stradanje u borbama s oružanim postojbama jugoslavenskog režima. (...)

Autor je koristio dosad slabo poznatu literaturu, kao i brojne dosad nepregledane arhivske fondove kao što su, među ostalim, dosje i elaborati UDB-e i KOS-a te njemačkih, francuskih, talijanskih, austrijskih i australijskih tajnih policijskih službi, a također je koristio i novinske izvore, kako one iz jugoslavenskog režima, tako i brojne iseljeničke novine, te drugi inozemni tisk.

Važno je napomenuti da je autor knjige obavio brojne intervjuje s onima koji su raspolagali izravnim saznanjima o ovoj akciji. Svi ovi povijesni izvori – objavljeni i oni do sada neobjavljeni – korišteni su u knjizi na odgovarajućim mjestima i u mnoštvu bilješki kao potvrda autentičnosti i istinitosti sadržaja koje je autor u knjizi iznio. (...)

(Iz recenzije dr. sc. Ivana Čizmića)

9 78-953-7883-003

Cijena 99 kuna

Bože
Vukušić
HRB HRVATSKO
REVOLUCIONARNO Rat prije rata
BRATSTVO

Bože
Vukušić

HRB RAT
prije
RATA

*Bogatstvo je prolazno,
naraštaji izumiru,
vječno žive samo
slavna djela mrtvih.*

Edda

Bože Vukušić

HRB

HRVATSKO REVOLUCIONARNO BRATSTVO

RAT
prije
RATTA

Bože Vukušić: HRB • Hrvatsko revolucionarno bratstvo – Rat prije rata

Izdavač Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb
Za izdavača dr. sc. Katica Miloš
Suizdavači Hrvatsko katoličko dobrotvorno društvo, Sarajevo
Hrvatski list, Zadar
Hrvatska uzdanica, Zagreb/Australija
Hrvatski vjesnik, Melbourne
Za suizdavače vlč. Ante Jelić
Ivica Marijačić
Ivan Radić, dr. med. / Stanko Kovač
Zdenko Marinčić

Urednik Mate Bašić

Recenzenti dr. sc. Ivan Čizmić
prof. dr. sc. Josip Jurčević
Jure Vujić

Prijevodi s engleskog Mate Bašić, Katarina Brozović – Bašić, Jasen Butković
Prijevodi s francuskog Anka Vukušić
Prijevodi s njemačkog Kristina Mijić-Kolić, Zlata Sertić, Bože Vukušić
Prijevodi sa srpskog i kroatiziranje .. Mate Bašić, Bože Vukušić

Lektorica Ozana Ramljak, prof.
Korektorka dr. sc. Ivana Ferić

Grafičko oblikovanje i korice Miroslav Ambruš Kiš

Bože Vukušić
HRB • Hrvatsko revolucionarno bratstvo – Rat prije rata

Drugo izdanje, svibanj 2012.

Proslov: Akcija Hrvatski Feniks	XIX
UVOD: Najuzvišeniji misterij – pobjeda pobijeđenih	1
1. Povijesni okvir	3
1.1. Pobuna hvarskih pučana i Seljačka buna	4
2. Dva protuturska ustanka	5
2.1. Ustanak Husein-kapetana Gradaščevića	5
2.2. Hercegovački ustank	6
2.2.1. Manijak s Balkana	6
2.2.2. Vojvoda od Donje Ercegovine	7
3. Antifašističke, antimonarhističke i antikomunističke pobune	8
3.1. Labinska republika	8
3.2. Velebitski ustank	8
3.3. Cazinska pobuna	9
4. Dvije urote	10
4.1. Zrinsko-frankopanska urota	10
4.2. Lorković-Vokićeva urota	11
5. Akcija Deseti travanj	13
6. Rakovički ustank	15
Bilješke	17
GLAVA PRVA: Osnivanje Hrvatskog revolucionarnog bratstva	19
1. Bleiburg u valovima	21
2. Hrvatsko političko iseljeništvo	22
3. Dnevnik osnivanja HRB-a	25
3.1. Udba o Juri Mariću	27

4. Osnivački dokumenti	28
4.1. Temeljna načela	29
4.2. Stegovni pravilnik	31
4.3. Prisega	31
4.4. Priručnik <i>Sloboda ili smrt</i>	32
Bilješke	35
GLAVA DRUGA: Tajni rat je započeo	37
1. Akcija Skupine Tolić-Oblak 1963	39
1.1. Sastav skupine	39
1.2. Pripreme u Njemačkoj i Italiji	40
1.3. Upad u Jugoslaviju 1963	41
1.4. Priopćenje o neuspjehu akcije	42
2. Geza Pašti – vođa odlazi u Europu	44
2.1. Zamišljene akcije	45
2.2. "U cilju likvidacije u inozemstvu"	45
2.3. Nepatvorenih hrvatskih domoljub	47
3. Akcija Francuske skupine HRB-a 1967	47
3.1. Priručnik <i>Kletva</i>	47
3.2. Stožernik Petar Andrić	50
3.3. Dva neuspjela pokušaja	52
3.3.1. Hrvatski revolucionarni nacionalni pokret	52
3.4. Izdaja Taiba Čordića	54
4. Izvješće ASIO-a o HRB-u	56
Bilješke	60
GLAVA TREĆA: Slučajevi povezani s HRB-om	63
1. Hrvatski demokratski odbor (HDO)	65
1.1. Ljubomir Dedić – HDO u Australiji	66
1.2. Enigma vlč. Krunoslava Draganovića	68
1.2.1. Nedovršena ispjovjed	71
1.2.2. Vojnik Crkve	79
1.3. Miroslav Varoš – "desna ruka" iz Udbe	79
2. Hrvatsko križarsko bratstvo	81
2.1. Pogibija domara jugo-ambasade Momčila Popovića	82
3. Atentat na obitelj Deželić	82

3.1. Ozna: "Druže, skidaj sliku i otvaraj sef!"	82
3.2. Udba: "Sve pobiti!"	84
4. TRUP – Tajne revolucionarne ustaške postrojbe	88
4.1. Slučaj Tomislava Krole	88
4.2. Diverzije u Beogradu	90
5. Udba se osvećuje	91
5.1. Egzekucija Mile Rukavine, Krešimira Tolja i Vida Maričića	91
5.2. Ubojstvo Mirka Ćurića	94
5.3. Smaknuće generala Vjekoslava Maksa Luburića	95
5.3.1. Podli sin Ilija Stanić	96
5.4. Likvidacija Nahida Kulenovića	100
6. Obračuni u Berlinu	102
6.1. Napad na jugoslavenskog vojnog atašea Antuna Kolendića	102
6.1.1. Savez rankovićevaca i ciaša	103
6.2. Bombe za dr. Branka Jelića	104
6.2.1. Beograd i Bonn angažiraju Vinka Sindičića	105
6.2.2. "Čišćenje terena" u Zapadnom Berlinu	106
6.2.3. Braća Jelić – uzor hrvatskim naraštajima	108
Bilješke	109
GLAVA ČETVRTA: Razbuktavanje podzemnih obračuna	111
1. Likvidacija jugoslavenskoga konzula Save Milovanovića	113
2. Marijan Šimundić – prvi punkt u Njemačkoj	115
2.1. Crni oduševljen HRB-om	115
2.2. Ljepuškasta <i>Doris</i> pripremila klopku	117
3. Neuspjeli atentat na Tita u Beču 1967	120
3.1. Blaž Salapić u akciji	120
3.2. Atentat na Mirka Grabovca	121
3.2.1. <i>Cico 2</i> – ubojica iz Osijeka	122
4. Odmazda u Francuskoj	124
4.1. Masakriranje Nedjeljka Mrkonjića	124
4.2. Smaknuće Ante Znaora i Josipa Krtalića	124
4.3. Izdajica <i>Lazo/Šime</i> iz Slivna	126
5. Švedska – kula otpora	127
5.1. Glavno geslo: "Živjela slobodna Hrvatska"	127

5.2. Likvidacija ambasadora Vladimira Rolovića	129
5.2.1. Svjedočenje Mira Barešića	130
5.3. Manolićev udbaš Stjepan Kralj	133
6. Josip Senić – od pjesnika do tvrdokornog revolucionara	134
6.1. Mladost u Slavoniji	134
6.2. Pristupanje HRB-u	135
6.3. "Likvidacija kao jedina ispravna mjera"	137
6.4. Kobno poznanstvo	138
7. ASIO i UDBA: HRB je kriv za sve!	142
Bilješke	146
GLAVA PETA: Akcija Fenix 72: pripreme i početak	149
1. Šutnja i novi plan	151
1.1. Priručnik <i>Osvetnici Bleiburga</i>	151
1.2. Osmišljavanje Akcije Fenix 72	153
1.2.1. Ilegalni odlazak u Europu	154
1.2.2. Pripreme HRB-a nakon Karađorđeva	156
2. Diverzija u Strasbourg	159
3. Završne pripreme u Garanasu	160
4. Sastav i naoružanje Skupine Fenix 72	163
5. Ostali kandidati	167
5.1. Kontroverzni Blaž Kraljević	168
5.2. Nijemci zaustavljaju Zdenka Marinčića	169
6. Svjedočenje Marka Mudronje	171
Bilješke	177
GLAVA ŠESTA: Što je Udba znala o pripremama Akcije Fenix 72?	181
1. Ključni dokumenti Udbe i KOS-a	183
2. Udbin elaborat o HRB-u	186
3. Venera: Međurepublička Udbina skupina protiv HRB-a	187
3.1. Udba priznaje slabosti	189
4. Udbini suradnici	190
4.1. <i>Ukrina, Serafin, Suradnik A</i>	190
4.2. <i>Tivar, Oskar, Suradnik B</i>	193
5. Što je Udba naknadno saznala?	195
Bilješke	198

GLAVA SEDMA: Prelazak granice i sukob na Raduši	199
1. Zarobljavanje kamiona Radenske	201
2. Ispovijest vozača Franca Nabernika	204
3. Iznenadna promjena smjera	209
4. Elaborat JNA o prvom sukobu	210
5. Elaborat Teritorijalne obrane BiH o prvom sukobu.....	214
6. Svjedočenje Nikice Šimića	215
7. Pogibija Adolfa Andrića	218
7.1. Obdukcija u Zenici.....	220
8. Svjedočenje vojnika JNA	221
9. Prve likvidacije zarobljenih feniksovaca bez suđenja	222
Bilješke	226
GLAVA OSMA: Novi sukobi i žrtve na obje strane	227
1. Bitka iznad Ramskog jezera	229
1.1. Vili Eršeg – “zarobljen živ, ali likvidiran prije toga”.....	231
1.2. Pogibija osmorice pripadnika TO BiH	233
2. Prekretnica – odluka o prekidu akcije	237
3. Gubitci među feniksovcima	238
3.1. Vejsil Keškić – hrabri <i>Krajišnik</i>	238
3.2. Đuro Horvat – plemeniti Međimurac.....	239
3.3. Viktor Kancijanić – istarski sanjar.....	242
3.4. Ilija Lovrić – ranjen, mučen, ispitivan, potajno smaknut	245
3.4.1. Jugo-nagrade i ordeni.....	247
Bilješke	250
GLAVA DEVETA: Izvlačenje preko Hercegovine.....	251
1. Utočišta na Blidinju i u Ograđeniku	253
2. Svećenik u Rakitnu – suradnik Udbe	256
3. Sukob na Zavelimu	258
4. Na mladomisničkoj gozbi u Vinici	262
5. Tragikomični događaji u TO BiH	264
5.1. Magarac – žrtva histerije u TO BiH	264
5.2. Smrt Mile Odaka u “priateljskoj vatri”.....	265
5.3. Mnoštvo incidenata u TO BiH	267
5.4. Dezerteri u jugo-redovima	267

Bilješke	270
GLAVA DESETA: Prelazak gerilaca u Hrvatsku	271
1. Pripreme za “uništavanje terorista” u Dalmaciji	273
2. Zasjeda za Vlatka Miletića i Ludviga Pavlovića	274
2.1. Vlatko Miletić – poginuo 15 dana prije smrti.....	276
3. Ilija Glavaš traži izlaz	277
3.1. Sukob na Peruči	279
3.2. Pogibija u Leskurima – pucnjevi u mrtve.....	282
3.3. Tajno smaknuće zarobljenog Petra Bakule.....	285
4. Pogibija vođa Skupine Fenix 72 Ambroza Andrića i Pave Vegara	286
4.1. Sukob u Trnbusima	286
4.2. Zločin i nagrada.....	289
4.3. Svjedočenje vojnog policajca Luke Baje	292
5. Zarobljavanje posljednjih feniksovaca	293
5.1. Vidak Buntić – uhićen u Dalmaciji, usmrćen u Hercegovini.....	293
5.2. Mirko Vlasnović – proglašen mrtvim prije smrti	295
Bilješke	297
GLAVA JEDANAESTA: Smrt strijeljanjem, obrazloženje nepotrebno	299
1. Suđenje u Sarajevu	301
2. Bez milosti u Beogradu	303
3. Zapisnik o strijeljanju	305
4. Zapisnik o sahrani	311
Bilješke	312
GLAVA DVANAESTA: Val suđenja, progona i ubojstava poslije Akcije Fenix 72	313
1. Potjera za “Australcima”	315
1.1. Suđenje Kopiću i Ivkiću u Tuzli	315
1.2. Oteti u Zagrebu, osuđeni u Sarajevu	316
2. Svjedočenje Josipa Barišića	319
2.1. Ivan Fumić – poimanje vladavine prava i antifašizma	323
3. Krvava osveta nad suradnicima feniksovaca	324
3.1. Uhićenje i smaknuće Ante Miličevića	324
3.2. Otmica i likvidacija Stipe Crnogorca	326
3.3. Uhićenje i “samoubojstvo” Nikole Raspudića	328

Sadržaj

4. Neki primjeri nasilja nad hercegovačkim obiteljima	330
4.1. Zlostavljanje majke i sestre Vidaka Buntića	330
4.2. Zlostavljanje obitelji Pave Vegara	330
Bilješke	333
GLAVA TRINAESTA: Beograd i nesvrstani na mukama	337
1. Tzv. vježbe JNA u Bugojnu	339
1.1. Tito i Hrvati – usporedne akcije	339
1.2. Titovi dani od 19. do 24. lipnja 1972.	339
1.3. Titovi dani od 25. do 27. lipnja 1972.	340
1.4. Titova apsolutna cenzura o “neobičnim događajima”	340
2. Tito je uvijek bio žestok kad bi se uplašio	342
3. Ratna psihoza u Beogradu 1972.	344
4. Jugoslavenska kampanja protiv cijelog svijeta.	348
Bilješke	352
GLAVA ČETRNAESTA: HRB između Varšavskog ugovora i NATO-a.	355
1. Medunarodne obavještajne diverzije	357
1.1. Drago Jilek – nestali šef UNS-a	357
1.2. “Brigade Andrije Hebranga”	358
1.3. KGB: Udbin lov u mutnom	358
1.4. Pitanja za posebnu analizu	360
1.5. Što je CIA savjetovala Dobroslavu Paragi?	360
1.6. Jugo-agenti u hrvatskoj diplomaciji	361
2. Polarka – Hrvati usred hladnog rata	362
3. Progoni u Austriji	363
3.1. Istraga u Salzburgu	364
3.2. Optužnica protiv hrvatskih studenata	364
4. Politička bitka u Australiji	368
4.1. Greenwoodovi “teroristi”	368
4.2. Murphy zaratio s CIA-om	371
4.3. Australska Vlada pala zbog Hrvata	373
4.4. Američka vjera u feniksovce	376
Bilješke	377
GLAVA PETNAESTA: Specijalni rat protiv Akcije Fenix 72.	379
1. Zločudno tkivo hrvatskog iseljeništva	381

2. Ružica Andrić: cvjetovi zla	382
3. Profesionalni provokatori	389
3.1. Fabijan Lovoković iz logora Asten	391
3.1.1. Dekonspiracija “umjerenog Hrvata”	392
3.2. Rasadište agenata	393
3.3. Bleiburg, trn u oku Jugoslavije	394
4. Dvadeseti čovjek – izmišljotina Đorđa Ličine	395
5. Zloporaba imena vlc. Vilima Cecelje	398
5.1. Moljci, proljev i depresija	398
5.2. Klerici i praktični vjernici	399
5.3. “Kidnapirani, uspavani plinom, odvedeni u rujnu”	401
5.4. “Puntamo se kad nam treba”	402
5.5. Neodgovorni autori	404
6. Zloporaba imena Brune Bušića	405
7. Poseban proglaš HRB-a	406
Bilješke	407
GLAVA ŠESNAESTA: Nastavak rata nakon Akcije Fenix 72	409
1. Hrvati posuđuju švedski zrakoplov	411
1.1. Pregovori sa švedskom vladom	413
1.2. “Zrakoplovac” Tomislav Rebrina	414
2. Surova likvidacija obitelji Stjepana Ševe	416
3. Diverzantska akcija na Velebitu, prvi put	420
3.1. Suradnici <i>Oskar</i> i <i>Novinar</i> na djelu	421
3.2. Velebit, drugi put: zajednički nazivnik – <i>Lika</i>	422
3.3. Mate Kuvačić u Melbourneu	427
4. Atentat na Gojka Bošnjaka	428
4.1. Udba ne odustaje	429
4.2. Zatajio general Jovo	432
5. Leš Mate Jozaka u Rajni	434
6. Likvidacija Nikice Martinovića	436
7. Smaknuće Ilike Vučića	437
8. Pogubljenje Stipe Mikulića	438
9. Jozo Oreč sasječen na komade	440
10. Franjo Goreta preživio nekoliko Udbinih atentata	446

10.1. Sindičić vreba Goretu	446
10.1.1. Smrt udbaša Branka Bijelića	447
10.2. Zelić vreba Goretu	449
10.3. Šok nakon raspada Jugoslavije	453
Bilješke	454
GLAVA SEDAMNAESTA: Godine kada se HRB reorganizirao.....	457
1. Otpor jugoslavenskom državnom terorizmu	459
2. Ante Butković alias Gjuro Magaić	461
3. Dane Šarac – neumorni neprijatelj Jugoslavije	465
3.1. Prva smrtna presuda	466
3.2. Mostarska Udba vrebala je Šarca	467
3.3. U tijelu Dane Šarca 22 naboja.....	468
4. Odmazda nad Nikolom Miličevićem Bebanom.....	471
4.1. Likvidacija jugoslavenskog konzula Edvina Zdovca.....	471
4.2. Složena međunarodna političko-obavještajna operacija	472
4.3. Zasjeda za Bebana	472
5. Ostali atentati na pripadnike i suradnike HRB-a.....	474
5.1. Kobna suradnja s pukovnikom CIA-e Vladimirom Sečanom	474
5.2. Bomba pod automobilom Ivana Tuksora.....	475
5.3. Hladnokrvna likvidacija Stanka Nižića.....	478
5.3.1. Šime i Đorđe radili su Nižiću o glavi.....	478
5.3.2. Beograd odlučio: likvidirati bezuvjetno!.....	480
5.4. Likvidacija Antuna Kostića	481
5.4.1. Svjedočenje iz prve ruke	482
5.4.2. Zasjeda na parkiralištu	484
5.5. Bomba pod automobilom Mate Kolića.....	484
5.6. Smrtna zamka za Đuru Zagajskoga	486
5.6.1. Suradnik Karlo	487
5.7. Atentati na Luku Kraljevića	487
Bilješke	489
GLAVA OSAMNAESTA: Ususret neovisnoj hrvatskoj državi	495
1. HRB i hrvatski projekti u iseljeništvu.....	497
2. Hrvatsko poslanstvo u Canberri	498
3. Suradnja HRB-a s Brunom Bušićem	500

3.1. “Bega Case”	502
4. Hrvatska mladež je ostvarila svoj cilj	509
4.1. Previranja u vrhu HNV-a, primanje kod Josipa Manolića	512
Bilješke	514
GLAVA DEVETNAESTA: Barešić, Pavlović, Kraljević – tri tragična slučaja	519
1. Miro Barešić – smrt u domovini	521
1.1. Borba se nastavlja	521
1.2. Zov domovine	522
1.2.1. Smrt u zasjedi	523
1.3. Svjedočenje Borisa Prebega	524
1.4. Smraj u Aleji branitelja na Mirogoju	526
2. Ludvig Pavlović – izlazak iz zatvora i smrt	527
2.1. Priključenje Skupini Fenix 72	527
2.2. Zarobljavanje i suđenje	527
2.3. Na robiji	528
2.4. Pogibija kod Studenih Vrila pokraj Posušja	531
2.5. Prelazak u legendu	533
3. Blaž Kraljević – životne metamorfoze i smrtni udes	534
3.1. Aktivnosti u Australiji	534
3.2. Iznenadni prelazak u HSP	535
3.3. Ratni stožer HOS-a u Hercegovini	536
3.3.1. Komplikiranje situacije	538
3.4. Pogibija kod Glamuzininih kuća	539
3.4.1. Svjedočenje Ediba Buljubašića	541
3.4.2. “Edibov kompleks”	542
3.5. Svjedočenje Ivana Andabaka	543
3.6. Hercegovački HOS nakon pogibije Blaža Kraljevića	545
3.7. Nastavak rata drugim sredstvima	546
Bilješke	549
EPILOG: Hrvatsko revolucionarno bratstvo je ukinuto, ali mi smo živi!	555
1. Pripreme za povratak u domovinu	557
2. Sudjelovanje u obrani Hrvatske	559
3. Odluka o raspuštanju HRB-a	561
4. Pokušaj saborskog naturščika Ivana Gabelice	563

5. Prijenosi posmrtnih ostataka iz iseljeništva	566
5.1. Vječni smiraj Kreše Tolja u Veljacima	567
5.2. Povratak Franje Mikulića u rodnu Kupčinu	567
5.3. Josip Senić u Aleji branitelja na Mirogoju	568
5.4. Stanko Nižić u Crvenom Grmu	569
5.5. Bruno Bušić – veličanstveni povratak u domovinu	570
5.6. Smaknuta obitelj Stjepana Ševe na Mirogoju	571
5.7. Počivalište braće Jelić u Poljicima	572
5.8. Povratak Marijana Šimundića Crnog u Hrvatsku	572
5.9. Znaor i Krtalić na Mirogoju	573
5.10. Vid Maričić uz svoju majku	573
5.11. Petar Andrić uz svoje roditelje	574
6. Spomenici i spomen-ploče u čast feniksovima	575
7. Poruke budućim naraštajima	577
7.1. Nitko ne može obezvrijediti njihovu ideju, čin i žrtvu	578
7.2. Feniksovci traže da ostanemo nepokolebljivi	578
Bilješke	580
Pogовор: Akcija Fenix 72 u svjetlu relegalizacije državotvornog kontinuiteta	585
Kazalo kratica u knjizi	592
Kazalo imena koja se spominju u knjizi	596
Izvori i literatura	628
Arhivi	628
Knjige	628
Elaborati	641
Ostali izvori	642
Bilješka o autoru	643
Zahvale	645

Prof. dr. sc. Josip Jurčević

PROSLOV *Akcija Hrvatski Feniks*

POLA GODINE NAKON SLOMA HRVATSKOG PROLJEĆA, krajem lipnja 1972. godine započela je Akcija Feniks. Tada je na prostor bivše Jugoslavije ilegalno ušlo 19 naoružanih mladih hrvatskih revolucionaraca iz iseljeništva, koji su odlučili pokrenuti oružani ustank protiv zločinačkog komunističkog režima. Golemi jugoslavenski represivni stroj bio je prinuđen više od mjesec dana ratovati protiv hrvatskih revolucionaraca. Na koncu je dio pripadnika Akcije Feniks bio ubijen tijekom oružanih sukoba, dio je pogubljen nakon zarobljavanja bez suđenja, a dio je pogubljen nakon presude komunističkog Vojnog suda u Sarajevu. Samo je (po međunarodnim odrednicama, malodobnom) Ludvigu Pavloviću smrtna kazna preinačena u 20 godina zatvora. No i on je 1991., nakon izlaska iz zatvora, poginuo kao hrvatski dragovoljac u oružanom sukobu sa srpskim agresorom.

Već u doba trajanja Akcije Feniks, kao i desetljećima poslije, u Hrvatskoj i u hrvatskom iseljeništvu, učestalo su se pojavljivale najrazličitije informacije i interpretacije koje, svojom netemeljitošću i ukupnom kontradiktornošću, nisu pridonosile objektivnom saznavanju ni samog tijeka događaja, niti sagledavanju dubljih uzroka, motiva i posljedica Akcije Feniks. Dio informacija i interpretacija nedvojbeno je stvaran s lošim namjerama koje su za cilj imale postizanje različitih pojedinačnih i skupnih interesa, a dio je nastajao s dobrim namjerama, ali je također pridonosio neznanju zbog svoje djelomičnosti i subjektivnosti te niza objektivnih istraživačkih poteškoća.

Međutim, unatoč svemu Akcija Feniks je tijekom vremena dobivala sve veću javnu pozornost, kako zbog obične ljudske radoznalosti usmjerene na izuzetne događaje, tako i zbog sve većeg saznavanja činjenica iz šireg povijesnog konteksta koje su izravno ili posredno vodile i do povezivanja različitih događaja s Akcijom Feniks.

U svakom slučaju, Akcija Feniks je ipak u javnosti percipirana kao naglašeno neuobičajen i dramatičan događaj koji sve više traži odgovore na jednostavna i složena pitanja u veoma raznolikom rasponu. Stalno – polazno i jednostavno – pitanje svakako glasi: što bi to moglo potaknuti dvadesetak mladih osoba, koje žive u hedonističkom zapadnom svijetu, da se odluče bespogovorno izložiti riziku pripremanja i sigurnoj životnoj pogibelji odlaska u oružani rat protiv moćnog totalitarnog režima?

Završno pitanje dovodi nas do raspri koje se odnose na pojašnjavanje vrijednosnog i simboličkog značenja kojeg je Akcija Feniks ostavila u baštinu nakon 1972. godine.

Odnosno, krajnje i najvažnije pitanje glasi: koja je zapravo poruka Akcije Feniks za neku zamišljenu budućnost?

Na temelju svega naznačenog treba promatrati i temeljnu vrijednost ove opsežne dokumentirane knjige, *Hrvatsko revolucionarno bratstvo – Rat prije rata*, koja doista predstavlja prvo napisano djelo u kojemu su na cijelovit i sustavan način istraženi i izdavački priređeni dostupni povijesni izvori koji omogućavaju pristup objektivnim saznanjima o uzrocima, samom tijeku i posljedicama Akcije Feniks.

Štoviše, autor knjige Bože Vukušić – koji je proučavao na stotine javnih i tajnih dosjea raznolikih tajnih i državnih službi, koji se potrudio sustavno proučiti knjišku publicistiku, te koji je prikupljujući građu potrošio nekoliko godina, proputovavši na tisuće kilometara diljem različitih država – sudjelovao je i u prikupljanju iskaza jedinih još živih neposrednih svjedoka pripreme i izvođenja Akcije Feniks.

Fenomen Akcije Feniks već od ljeta 1972. godine zaokupljao je i moju osobnu ljudsku pozornost, jer sam se početkom srpnja 1972. godine – zajedno s ocem, majkom i dvije sestre – bio zaputio u uobičajeni posjet ujaku u Bugojno. Međutim, po noći, nekoliko kilometara prije Bugojna, naš je osobni automobil iznenada preprekom zaustavila jugoslavenska vojska, koja je osvjetlivši nas, s uperenim automatima izvršila pretres auta i strogo ispitivanje moje zbunjene i uplašene obitelji. Pritom nismo dobili nikakvo objašnjenje. Tek kasnije ujak nam je u svojoj kući šaptom pojasnio o čemu je riječ. Narednih mjesec dana, na prostoru između Bugojna i Imotskog, tamo u onom selu u kojem sam se rodio, a zove se Studenci, živjeli smo u golemom ozračju straha i neslobode kretanja – jer je sve bilo zasićeno naoružanim vojnicima i civilima te najrazličitijim prijetećim glasinama.

U kasnijim razdobljima života, a osobito tijekom znanstvenoistraživačkog djelovanja, nastojao sam pročitati i čuti sve dostupno glede Akcije Feniks, tj. Bugojanske akcije ili Bugojanaca što je bio uobičajeni narodni naziv za Akciju Feniks.

Međutim, dostupni iskazi, stavovi i poneke pojedinosti iz dostupnih dokumenata bili su međusobno sučeljeni i popraćeni stereotipiziranim razmišljanjima, koja nisu omogućavala utemeljena saznanja i prosudbe.

Takva je situacija prevladana tek objavlјivanjem knjige Bože Vukušića, iz koje se uvidom u različite (jugoslavenske, hrvatske, hrvatskog iseljeništva i međunarodne) dokumente i povijesne izvore s velikom pouzdanošću mogu rekonstruirati činjenice koje detaljno svjedoče o pripremi i izvedbi Akcije Feniks, te se na temelju toga može pouzdano zaključivati o njenom povijesnom i simboličkom značenju.

Dokumenti ponajprije svjedoče da je Akcija Feniks bila planirana unutar tajne organizacije *Hrvatskog revolucionarnog bratstva* (HRB), koju je osmislio i utemeljio samosvjetni mlađi naraštaj hrvatskog iseljeništva koji zbog svoje mladosti nije mogao sudjelovati u Drugom svjetskom ratu, a poslije rata je pobjegao u iseljeništvo pod pritiskom zločina i te-

rora koje je nad hrvatskom nacijom provodio totalitarni režim komunističke Jugoslavije.

Članovi HRB-a su – na temelju povijesnih iskustava slobodnih nacija u svijetu i po-kušaja iz hrvatske slobodarske tradicije – slijedili doktrinarna motrišta koja su ukazivala da se diktatorskim režimima mora suprotstaviti revolucionarnim putem.

Pritom su bili svjesni da revolucionarne akcije imaju dva osnovna cilja. Jedan se cilj ostvaruje u izglednim povijesnim okolnostima, te revolucionarna akcija izravno dovodi do socijalnog i nacionalnog oslobođanja. Drugi se cilj postiže u krajnje nepovoljnim povijesnim okolnostima, kad se revolucionarnim akcijama održava nacionalna i opća društvena vjera i nada u mogućnost postvarenja slobodarskog duha.

Dosadašnja saznanja o HRB-u bila su toliko nedostupna da se često govorilo kako HRB zapravo i ne postoji, nego se taj naziv navodno izmišljaо prema različitim potrebama jugoslavenskog komunističkog režima ili nekih skupina u hrvatskom iseljeništvu.

No u knjizi *Hrvatsko revolucionarno bratstvo – Rat prije rata* prvi su put objelodane ni najtajniji izvorni dokumenti i podaci o nastanku, organizacijskoj mreži, konspirativnim i pravim imenima pripadnika te djelovanju HRB-a. Tek sada je postalo nedvojbeno da se u hrvatskom iseljeništvu i organiziranim tajnim revolucionarnim načinom uzvraćalo na tajni rat kojeg je jugoslavenski komunistički režim vodio protiv hrvatskog iseljeništva. Tek sada je postalo nedvojbeno da napadi na predstavnike i imovinu jugoslavenskog režima, u bivšoj Jugoslaviji i drugim državama, nisu bili samo spontana reakcija kojom su se nezadovoljni pojedinci bez šireg plana i smisla suprotstavlјali teroru jugoslavenskog režima.

Iza gotovo svih poznatih i izvedenih revolucionarnih protujugoslavenskih akcija stajala je mreža *Hrvatskog revolucionarnog bratstva*, a osim toga iz objavljenih dokumenata saznajemo da se zbog različitih okolnosti čak i odustajalo od nekih već pripremanih akcija.

U tom (polu)prikivenom oružanom i psihološkom ratu između terora jugoslavenskog režima i revolucionarnih akcija HRB-a, isto kao i u tzv. pravim ratovima, koristila su se sva sredstva: oružje, obavještajne igre, javne dezinformacije, povoljne međunarodne prigode i različite legalne organizacije. Na teror komunističkog jugoslavenskog režima u domovini i na ubojstva istaknutih hrvatskih iseljenika HRB je odgovarao oružanim napadima na jugoslavensku imovinu, interesu i predstavnike režima, kako na prostoru bivše Jugoslavije tako i u drugim državama. O svemu tome detaljno i dokumentirano govori knjiga Bože Vukušića, *Hrvatsko revolucionarno bratstvo – Rat prije rata*.

Osim detalja o samoj užoj organizaciji HRB-a, knjiga navodi i brojne podatke koji sada otkrivaju da su i pojedini istaknuti pripadnici različitih legalnih organizacija hrvatskog iseljeništva bili pripadnici HRB-a, te da je na taj i druge načine HRB utjecao i bio povezan s legalnim djelovanjem tih organizacija. Isto tako, HRB je iz legalnih organizacija hrvatskog iseljeništva novačio svoje nove tajne članove i dobivao različite vrste materijalne, političke i drugačije potpore.

Na temelju dokumenata iz knjige još se jasnije i izravnije nego do sada prepoznaće

da je hrvatsko iseljeništvo bilo čvrsti i neodvojivi dio hrvatskog nacionalnog bića, te da su organizacijska struktura hrvatskog iseljeništva (organizacije, društveno djelovanje, izdavaštvo itd.) i duhovno ozračje bili prvenstveno usmjereni na pružanje nesobične pomoći domovini u oslobađanju od okova totalitarnog jugoslavenskog komunističkog režima.

Pomoć iseljene Hrvatske očitovala se u širokom i dubokom rasponu, od materijalne potpore upućivane u domovinu do čuvanja i razvijanja sastavnica izvornog hrvatskog nacionalnog identiteta koje su bile zabranjene u domovini.

U svemu tome, od presudnog je značenja bio brižan odnos hrvatskog iseljeništva prema ideji hrvatske državotvornosti, koja je bila u središtu društvenog djelovanja, obilježavanja i izdavaštva različitih hrvatskih iseljeničkih organizacija. Brojne sastavnice iz baštine hrvatske nacionalne i državne tradicije, koje je jugoslavenski režim uništavao i krivotvorio, njegovane su i razvijane u hrvatskom iseljeništvu.

Ostvarenju samostalne hrvatske države u hrvatskom se iseljeništvu pristupalo kao prema nužnoj pretpostavci hrvatske nacionalne slobode i uspješne budućnosti hrvatskog društva. I jedno i drugo je podrazumjevalo i otvaranje suvremenog integracijskog procesa između domovine i iseljene Hrvatske, jer iseljenički valovi iz Hrvatske događali su se zbog političke i gospodarske prinude koju je provodila jugoslavenska država.

O tome zorno svjedoče i dvije temeljne činjenice. Jedna je da većina hrvatskih iseljenika nije htjela prodavati svoju imovinu u domovini u kojoj su ostavljali i dijelove najuže obitelji, a druga činjenica proizlazi iz veoma visokog stupnja i intenziteta svakovrsne povezanosti hrvatskih iseljenika s hrvatskom domovinom.

Sve težnje hrvatskog iseljeništva vrlo je dobro prepoznavao i jugoslavenski režim te ih je opravdano doživljavao kao najozbiljniju prijetnju svojem opstanku. To je potpuno razvidno iz tajnih jugoslavenskih dokumenata koji su objavljeni u ovoj knjizi, a razvidno je i iz djelovanja različitih legalnih jugoslavenskih organizacija koje je režim osnivao u zapadnim državama u kojima su boravili hrvatski iseljenici. Primjerice, u jugoslavenskim dokumentima hrvatski su iseljenici redovito označavani kao “neprijateljska emigracija”, a taj je pojam i općenito najučestaliji u tim dokumentima.

Tek je s punim uvažavanjem naznačenih činjenica moguće objektivno i cjelovito razumijevati odgovore i na ključna pitanja koja se odnose na Akciju Feniks. Samo na taj način postaju psihološki, socijalno i nacionalno prepoznatljivi motivi i razlozi koji su skupinu mladih hrvatskih iseljenika potaknuli na ulaganje svojega vremena i života u pripremanje i izvođenje Akcije Feniks. Iz njihovih životopisa i vrijednosnih stavova prepoznaće se odlučnost u spremnosti na dragovoljno žrtvovanje vlastitih života za dobrobit zajednice.

Iako su Feniksovci bili u mladoj životnoj dobi, iz niza detalja pripremanja i izvođenja akcije – u krajnje nepovoljnim okolnostima i odnosu snaga – jasno se uočava čvrstina njihova karaktera, koja se mogla temeljiti samo na duboko oblikovanoj samosvijesti o svim vrjednotama i značenjima koje je sadržavala Akcija Feniks.

Uostalom, takvo krajnje nesobično i dosljedno postupanje mladih samosvjesnih

osoba nije se događalo samo u Hrvatskoj, nego i u različitim dijelovima svijeta u različitim prijelomnim povjesnim razdobljima. No, nestabilne i nesređene okolnosti hrvatske povijesti su neuobičajeno često dovodile do prijelomica u kojima su samopožrtvovnost i herojstvo pojedinaca bili odlučujući za zajednicu jer je tako nadomještana neizgrađenost i ostale slabosti institucija koje nisu mogle ili nisu htjele za zajednicu obavljati svoje dužnosti i poslanje.

Ovdje je nepotrebno navoditi brojne takve primjere iz starije hrvatske povijesti. Dostatno se najkraće prisjetiti samo iskustava suvremene povijesti: od Rakovićke bune koju je predvodio jedan od najistaknutijih hrvatskih intelektualaca i domoljuba Eugen Kvaternik, preko Labinske Republike, Velebitskog ustanka i brojnih samoniklih oružanih ustanaka i akcija u Drugom svjetskom ratu, pa do akcija poratnih križarskih skupina i Cazinske bune, čak i onih nespomenutih, poput pobune hrvatskih vojnika u Francuskoj protiv njemačkih zapovjednika u Drugom svjetskom ratu, itd.

Svi ovi događaji pojavljivali su se iz hrvatskih domoljubnih dragovoljačkih dubina, a u veoma teškim povjesnim okolnostima. Iako su završavali konkretnim trenutnim neuspjehom i iako su ostajali stručno neistraženi i neobjašnjeni, i iako su ih režimi marginalizirali i obezvrijedivali, ipak su trajali duboko urezani u zajedničkoj svijesti i podsvijesti hrvatskog naroda. Poticajno i djelatno sjećanje na njih oživljavano je u mislima i pothvataima čestih novih teških i prijelomnih okolnosti hrvatske povijesti. Na taj je način ostajao trag sve dubljeg njihovog kontinuiteta.

Dio toga trajanja čini i Akcija Feniks, koja se u razdoblju jugoslavenskoga komunističkog beznađa pojavila kao uporište i znak postojanja neuništivog hrvatskog slobodarskog kontinuiteta.

Pravi smisao i Akcije Feniks i drugih hrvatskih samoniklih povjesnih pobuna protiv organiziranog zla u najvećoj se mjeri očitovao početkom 1990-ih kad su dragovoljci Hrvatskog domovinskog rata – u izrazito nepovoljnem odnosu snaga – uspjeli zaustaviti srpsku oružanu agresiju i obraniti tek stvorenu i tada još neustrojenu hrvatsku državu.

Sukladno tome, akcija pripadnika HRB-a iz 1972. godine s pravom može nositi naziv Akcija Hrvatski Feniks.

Stoga pojavljivanje knjige, koja nas dokumentarnom uvjerljivošću detaljno upoznaje s tijekom i smisлом Akcije Hrvatski Feniks, predstavlja spomenik i toj akciji i dugom kontinuitetu prešućivanog hrvatskog dragovoljstva.

Istdobno, u sadašnjoj zločudnoj prijelomnici u koju se ponovno prisilom ugurava Hrvatska, spomenik hrvatskom dragovoljstvu jest poruka koja se iz prošlosti i sadašnjosti prenosi u budućnost – pa tko ima uši neka čuje, a tko ima oči neka vidi.

U Zagrebu, svibnja 2010.

UVOD

Najuzvišeniji misterij – pobjeda pobijeđenih

Spomenik u Rakovici
Ocu hrvatske
revolucije Eugenu
Kvaterniku, rad
kipara Marijana
Matijevića

1. POVIJESNI OKVIR

GLEDAJUĆI U POVIJESNOJ RETROSPEKTIVI, Akcija Fenix 72 predstavlja jedan u nizu pokusa hrvatskog naroda da zbaci okupacijski jaram i postigne nacionalnu, građansku, socijalnu te, po mogućnosti, i državnu slobodu, počevši od Pobune hvarske pučana između 1510. i 1514. godine pod vodstvom Matije Ivanića, Seljačke bune 1573. godine u Hrvatskom zagorju pod vodstvom Ambroza (Matije) Gubeca, Pokreta za autonomiju Bosne 1831. i 1832. godine pod vodstvom Husein-kapetana Gradaščevića (Zmaj od Bosne), Rakovičkog ustanka 1871. godine pod vodstvom Eugena Kvaternika, Pobune labinskih rudara 1921. godine, Velebitskog ustanka 1932. godine u organizaciji Ustaškog pokreta, Akcije Deseti travanj 1947/1948. u organizaciji Hrvatskog državnog odbora u Austriji, Cazinske pobune 1950. godine, itd. Naravno, u taj kontinuitet spadaju i dvije urote, Zrinsko-frankopanska 1670/1671. godine i Vokić-Lorkovićeva 1944. godine, koje nisu dovele do konkretnih ustaničkih postupaka, ali su ih imale u planu.

Oton Iveković:
Smaknuće Matije
Gupca na Markovu
trgu u Zagrebu

1.1. Pobuna hvarske pučana i Seljačka buna

Hvarski pučani pobunili su se protiv mletačke vlasti, odnosno terora mletačkih knezova u Dalmaciji, napose na Hvaru. Venecija je pobunu ugušila, devetnaest predvodnika pobune objesila, a desetorici odsekla po jednu ruku i izvadila po jedno oko. Vođa pobune Matija Ivanić uspio je pobjeći u Vojnu krajinu.¹

Seljačka buna je započela pokraj Stubičkih Toplica, u rodnom kraju Ambroza Gubeca (kasnije nazvanog Matija), kojega su zagorski seljaci izabrali za vođu. Buna se ubrzo proširila na cijelo Hrvatsko zagorje, pa i na dio Slovenije. Seljaci su se pobunili protiv kmetskog položaja i raznih zlodjela austro-ugarskih plemića. Tadašnji je Hrvatski sabor buntovnike proglašio "izdajicama domovine", a feudalna vojska je 9. veljače 1573. u krvi ugušila pobunu. Ambroz (Matija) Gubec je zarobljen i odveden u Zagreb te je okrutno pogubljen 14. veljače 1573. na Markovu trgu. Prema predaji, na glavu mu je postavljena usijana željezna "kruna", nakon čega ga je mađarski vlastelin Morencz Bahiczy raščetvorio.²

2. DVA PROTUTURSKA USTANKA

2.1. Ustanak Husein-kapetana Gradaščevića

Grupa bosanskih zapovjednika pojedinih područja (ajana) dugo je bila nezadovoljna postupcima carigradskih vezira u Travniku zbog stalnog podizanja nameta i povećanja osmanlijske birokracije, ali i najavljenim planom sultana Mahmuda II. da temeljito reformira carstvo, čime bi se smanjile ovlasti turskih lokalnih vojnih i političkih vlasti.

Husein-kapetan
Gradaščević,
Zmaj od Bosne

ra te povećala prava stanovništva ne-islamske vjeroispovijesti. Kad je, nakon završetka Rusko-turskog rata i potpisivanja Mirovnog ugovora u Jedrenama 14. rujna 1829., Srbija dobila ne samo autonomiju nego joj je i pripojeno šest bosanskih kotara (nahija), krajem siječnja 1831. tursko-bosanski plemići pod vodstvom popularnog Husein-kapetana Gradaščevića okupili su se u Tuzli i donijeli odluku o podizanju ustanka za obranu Bosne. Gradaščević je okupio vojsku i u travnju 1831. porazio jedinice postrojbe vezira Namik-paše i njegovih pristaša, a zatim se proglašio bosanskim vezirom. Kad je Gradaščević čuo da je sultan Mahmud II. zadužio velikog vezira Mehmed Rešida-pašu iz Skoplja da uguši bosanski ustank, iskoristivši probleme računajući na zauzetost vezirove vojske zbog pobune u Albaniji, Gradaščević mu je odlučio krenuti ususret sa svojom vojskom. Glavna bitka odigrala se na Kosovu gdje je Gradaščević, zahvaljujući ratnom lukavstvu, porazio brojčano nadmoćniju osmanlijsku vojsku. Međutim, dio bosansko-hercegovačkih vođa ostao je vjeran sultanu i oni su u ožujku 1832. s velikim vezirom pokrenuli napad na Gradaščevića. Ovaj put je veliki vezir okupio još brojniju i opremljeniju vojsku, pa njene napade Gradaščević nije uspio izdržati. Nakon što je osmanlijska vojska 5. lipnja 1832. osvojila Sarajevo i pripremala napad na Travnik, Gradaščević je odlučio priznati poraz da bi bosanske gradove i postrojbe zaštitio od potpunog razaranja i uništenja. Sam je pobegao u Slavonski Brod očekujući utočište kod austro-ugarskih vlasti. Međutim, umjesto utočišta, bio je najprije zatvoren, a kasnije zadržan u kućnom pritvoru u Osijeku. Kad mu je krajem godine sultan ponudio oprost pod uvjetom da se nikada više ne vrati u Bosnu, Gradaščević je otplovio u Istanbul gdje je umro nepune dvije godine kasnije, 17. kolovoza 1834. Prema jednoj predaji, Gradaščević je otrovan prema sultanovu nalogu kad je odbio mjesto visokopozicioniranog paše u osmanlijskoj vojsci; prema drugoj, umro je od tuge za Bosnom; a prema trećoj, usmrtila ga je neizlječiva kolera.³

2.2. Hercegovački ustanak

Hercegovački ustanak predstavlja jedan od najvažnijih događaja u povijesti Bosne i Hercegovine u 19. stoljeću. Podigli su ga hercegovački Hrvati, najvjerojatnije 19. lipnja 1875. u selu Dračevu pokraj Čapljine. Dvadesetak dana kasnije, 11. srpnja 1875., ustanku su se pridružili i hercegovački Srbi iz Nevesinja, Trebinja i Popova polja u istočnoj Hercegovini. Nakon toga se ustanak s manjim ili većim intenzitetom počeo širiti cijelom Bosnom i Hercegovinom.

Ustanak su potaknuli u prvom redu teški socijalno-ekonomski uvjeti života, jer su porezi i nameti turskih vlasti bili visoki i neizdrživi. Prema određenim navodima, raja je bila dužna plaćati 36 različitih vrsta harača, odnosno poreza i nameta. Naravno, važnu ulogu prilikom pobune igrali su i vjerski, nacionalni i politički razlozi.

Turske okupacijske vlasti pokušale su vojnog silom ugušiti ustanak, ali u tome nisu uspijevale. Sukobi su bili okrutni, o čemu svjedoči franjevac fra Jako Baltić u godišnjaku iz tog doba:

Vojske se turske napuni Hercegovina; na mlogim mistim pobi se s ustašama (sic!), koji turskoj vojsci mlogo kvara činjaju i Turci ih ne mogu savladati, jer u ovim krševitim mistim imali su dosti zaklona od turske sile. Ali drugačije bi u Bosni.

Bespoštedne, krvave borbe prouzročile su veliku izbjegličku krizu, tako da je nekoliko desetaka tisuća Hrvata i Srba potražilo utočište u Dalmaciji i Crnoj Gori. Zbog toga su Srbija i Crna Gora ušle 1876. godine u rat na ustaničkoj strani, a onda je i Rusija, među ostalim kako bi spasila Srbiju od poraza, 1877. godine napala Osmanlijsko carstvo. Tako je Hercegovački ustanak dobrim dijelom prouzročio krizu u međunarodnim odnosima koja je postala poznata kao Velika istočna kriza.⁴

2.2.1. Manjak s Balkana

Ruski uspjesi u ratu protiv Turske doveli su do sklapanja mira između te dvije države 3. ožujka 1878. u San Stefanu (turski: Ayastefanos; danas: Yesilköy). Tim je sporazumom Rusija, među ostalim, iznudila od Turske autonomiju za Bosnu i Hercegovinu, s tim da je dobar dio Hercegovine bio prepušten Crnoj Gori. Međutim, ostale europske sile, a posebice Austro-Ugarska, pa i Velika Britanija koja je prvotno podržala Sanstefanski sporazum, nisu s odobravanjem gledale na prekrajanje karte Balkana pod prevelikim utjecajem Rusije. Zbog toga je između 13. lipnja i 30. srpnja 1878. sazvan Berlinski kongres na kojemu je izvršena revizija Sanstefanskog mirovnog ugovora. Prema novom mirovnom sporazumu u Berlinu, uz veliku potporu njemačkog kancelara Bismarcka i neočekivani engleski prijedlog, među ostalim je odlučeno da Bosna i Hercegovina pripadne Austro-Ugarskoj!

Hrvatski katolički živalj koji je zazirao od Srbije i Crne Gore, primio je tu odluku s velikim olakšanjem, a ponegdje i oduševljenjem što će se konačno priključiti ostalim katoličkim pokrajinama u istoj državi. Pravoslavci i muslimani dočekali su najvećim djelom sa

zazorom odluke Berlinskog kongresa, smatrajući da su odredbe Sanstefanskog sporazuma više odgovarale njihovim interesima.

Američki povjesničar Carlton Hayes komentirao je posljedice Sanstefanskog i Berlinskog sporazuma:

Do San Stefana imali smo jednog bolesnika (Turska – Bolesnik s Bosporom, nap. autora), a sada imamo nekoliko manjaka jer je Berlinski kongres odveo Balkance u ludilo.

Kako je poznato, odluke Berlinskog kongresa, među ostalim, “pomanjačile” su Srbiju u njenim imperijalističkim aspiracijama, te su uslijedili Balkanski ratovi a na kraju i Prvi svjetski rat.

2.2.2. Vojvoda od Donje Ercegovine

Don Ivan Musić

Lokalne bosansko-hercegovačke kontroverze u obliku svojevrsnog gordijskog čvora, koji se nije raspleo do današnjeg dana, utjelovljivao je vođa Hercegovačkog ustanka don Ivan Musić, rođen 1848. u Klobuku pokraj Ljubuškoga. Musić je nakon početnog školovanja u samostanu na Širokom Brijegu, otisao na studij medicine u Carigrad, da bi na kraju završio bogosloviju u mađarskom Ostrogonu. Zaređen je 1873. za dijecezanskog svećenika u selu Ravno u Popovu polju, gdje je i otpočeo pastoralnu službu.

Don Ivan Musić je pobijedio turske čete u dvije bitke te je u suradnji sa Srbinima i Crnogorcima znatno pridonio odluci Berlinskog kongresa da Bosna i Hercegovina pripadne Austro-Ugarskoj. Međutim, Musić je sa svojom vojskom ušao u Stolac prije dolaska austro-ugarske vojske. Oduševljeno mnoštvo dočekalo ga je kao oslobođitelja od turskoga jarma i izabralo ga za vojskovođu (vojvodu) Popova polja, pa se on potpisivao kao Don Ivan Musić, vojvoda Donje Ercegovine. Zbog takvog ponašanja, Musić je uskoro došao u sukob s austro-ugarskom politikom na tim prostorima pa je, kad su ga htjeli udobrovoljiti, odbio sve počasti, nagrade i položaje koje su mu ponudili. Štoviše, odlučio je da se neće vratiti svećeničkoj službi, već je s djevojkom Cvjetom Vukasović-Kuduz iz Stoca otisao živjeti u crnogorsku Podgoricu. Kratko potom, preselio je u Beograd, gdje je radio kao tumač, poštanski službenik i policijski načelnik. Naglo je obolio i 1888. godine, u dobi od četrdeset godina umro. Pokopan je na beogradskom groblju, a njegov je pogreb predvodio beogradski mitropolit Teodozije Mraović u pratnji nekoliko vladika i više desetaka svećenika.

3. ANTIFAŠISTIČKE, ANTIMONARHISTIČKE I ANTIKOMUNISTIČKE POBUNE

3.1. Labinska republika

Nakon višestrukih terorističkih akcija tada još paravojnih fašističkih postrojbi, ali i regularne talijanske vojske u Istri, koje su kulminirale zlostavljanjem rudarskog sindikalnog vode Giovannija Pippana u Pazinu, oko dvije tisuće labinskih rudara, pod krilaticom „*Kova je naša (Rudnik je naš)*”, podiglo je ustank, zauzelo lokalne rudnike i 2. ožujka 1921. proglašilo Labinsku republiku. Rudari su osnovali Rudarski komitet i organizirali tzv. crvene straže kao zaštitu od talijanskih regularnih i paravojnih, fašističkih jedinica. Rudarima su se uskoro počeli pridruživati istarski težaci i zemljoradnici. Smatra se da pobuna labinskih rudara predstavlja prvu antifašističku akciju uopće u povijesti, i prije nego što će Benito Mussolini godinu i pol dana kasnije, u listopadu 1922., formalno preuzeti vlast u Italiji. Odgovor talijanske okupacijske uprave u Istri na rudarsku pobunu bio je drastičan. Nakon topničke pripreme, talijanske vojno-redarstvene snage uz podršku paravojnih fašističkih formacija izvršile su 8. travnja 1921. napad na Labin s mora i kopna te slomile Labinsku bunu. Usljedila je odmazda: skupina rudara je tijekom napada živa zatrpana u rudarska okna, dvojica su ubijena. Pedesetak rudara je uhićeno i optuženo za pokušaj uspostave „sovjetske republike“ zato što su neki među vođama štrajka bili članovi Socijalističke stranke. Navodno je važnu ulogu među njima igrao i jedan od prvih hrvatskih komunista – Ante Ciliga.⁵

Grb Labinske republike

3.2. Velebitski ustank

Prigodom atentata na hrvatske zastupnike u beogradskoj Skupštini 20. lipnja 1928., kada su ubijeni Pavle Radić i Đuro Basariček, smrtno je ranjen hrvatski vođa Stjepan Radić. Početkom sljedeće, 1929. godine, proglašena je Šestosiječanska („šestojanuarska“) diktatura. Nakon toga je zagrebački odvjetnik i vođa Hrvatske stranke prava dr. Ante Pavelić pobjegao u inozemstvo i osnovao UHRO (Ustaša – Hrvatska revolucionarna organizacija). Ustaška organizacija imala je temeljni cilj podizanje ustanka za stvaranje neovisne hrvatske države. U tu svrhu je vodstvo Ustaškog pokreta organiziralo vojne kampove u Mađarskoj i Italiji, u kojima su se njegovi članovi obučavali za oružane akcije protiv Jugoslavije. Nakon niza pojedinačnih akcija, vodstvo Ustaškog pokreta je donijelo odluku o pokušaju podizanja ustanka podno sjeverne strane Velebita, u Brušanima pokraj Gospića, gdje je u noći 6. na 7. rujna 1932. izvršen napad na žandarmerijsku postaju. U napadu je sudjelovalo desetak članova Ustaškog pokreta iz inozemstva te nekolicina iz ličkog ogranka. Premda ustank nije uspio, on je označio prekretnicu u borbi protiv velikosrpskog režima i početak kraja monarhističke Jugoslavije. Beogradski je režim izvršio odmazdu nad lokalnim vođama i sudionicima ustanka. Na glavnom suđenju u Beogradu izrečena

je jedna smrtna presuda, tri kazne doživotne robije i šesnaest kazni višegodišnjeg zatvora. Na raznim "sporednim" suđenjima, osuđene su 244 osobe na višegodišnje zatvorske kazne. Osim toga, jugoslavenska vojska i žandarmerija mjesecima su terorizirale cijela hrvatska sela u Lici, za koja su sumnjale da je iz njih ustanicima pružana pomoć. Tu akciju Ustaškog pokreta podržalo je i vodstvo Komunističke partije Jugoslavije u svojem glasilu Proleter od 28. prosinca 1932.:

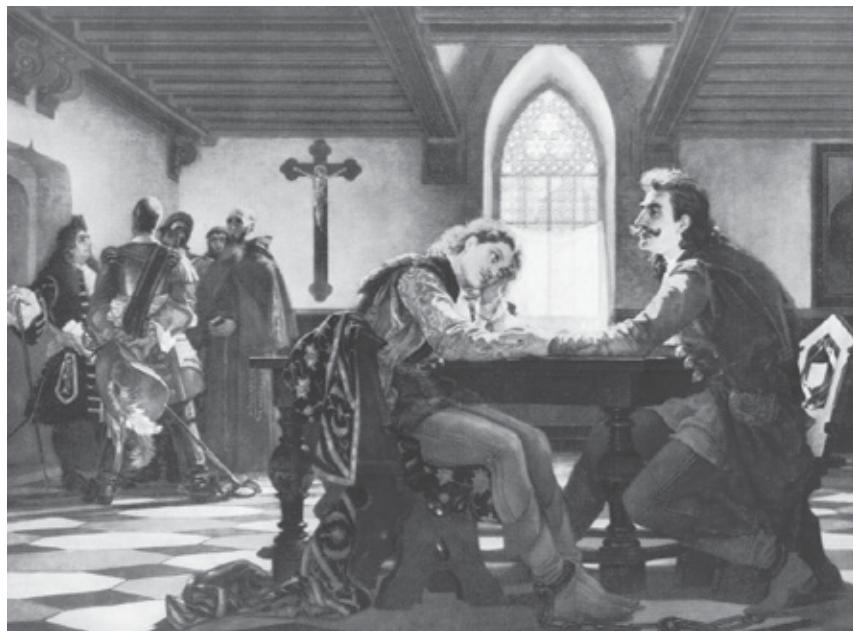
KPJ pozdravlja ustaški pokret ličkih i dalmatinskih seljaka i stavlja se potpuno na njihovu stranu.

U to je vrijeme, naime, Kominterna zauzimala stajalište da je Kraljevina Jugoslavija "umjetna versajska tvorevina" koju treba razbiti. Tek kad je nakon nekoliko godina Kominterna promijenila svoje stajalište u pravcu očuvanja Jugoslavije, KPJ je počela napadati politiku i djelovanje Ustaškog pokreta.⁶

3.3. Cazinska pobuna

Zbog neprihvatanja jugoslavenskih staljinističkih zakona o tzv. agrarnoj reformi i seljačkim radnim zadugama, kojima je zapravo ozakonjena državna pljačka seljaka, Udba je krajem četrdesetih godina 20. stoljeća imala pune ruke posla diljem tadašnje Jugoslavije, posebice u hrvatskim krajevima koji su u takvomu državnom okviru proizvodili najviše. Prema izjavi Vladimira Bakarića, samo je tijekom (dvomjesečnog) ljeta 1949. godine u Slavoniji ubijeno pedesetak seljaka koji su se usprotivili državnom otkupu vlastitih proizvoda pod mizernim bijednim uvjetima.

Ipak, jedina organizirana pobuna protiv tih zakona dogodila se 1950. godine na području zapadne Bosne, u Cazinskoj krajini, i u pograničnim hrvatskim područjima. Pobuna je nazvana Cazinska buna, a u njoj su proporcionalno udjelu u broju stanovništva podjednako sudjelovali muslimani, katolici i pravoslavci. Komunističke je vlasti posebno razbjesnila činjenica da su vođe pobune bili sudionici partizanskog pokreta i članovi Partije. U neviđenim represijama nad seljacima Cazinske krajine i pograničnih područja u Hrvatskoj uhićeno je više od tisuću osoba: samo na području Cazina 575, a na području Velike Kladuše 132. Osim likvidiranih vođa pobune, inače partizanskih prvoboraca, muslimana Ale Čovića i pravoslavca Milana Božića, ubijen je velik – ali još uvijek neutvrđen – broj pobunjenika među običnim seljacima, dok su mnoge pobunjeničke obitelji, prema odredbi na prijedlog Moše Pijade, planski prognane iz svojih domova i raseljene. U bespoštendnom slamanju pobune sudjelovala je u to doba i karlovačka Udba na čelu s Josipom Boljkovcem, koji će četiri desetljeća kasnije postati prvim ministrom policije u samostalnoj Republici Hrvatskoj.⁷

Petar Zrinski i Fran
Krsto Frankopan
neposreno prije
smaknuća

4. DVije UROTE

4.1. Zrinsko-frankopanska urota

Zrinsko-frankopanska urota označava pokušaj hrvatskog plemstva u 17. stoljeću da se odupre centralističko-apsolutističkim namjerama Bečkog dvora. Kovanje Urote započeo je hrvatski ban Nikola Zrinski nezadovoljan Varšavskim mirom, sklopljenim 10. kolovoza 1664. između austrijskog cara i istambulskog sultana nakon turskog poraza u bitci pokraj Monoštra. Dva mjeseca kasnije, 18. studenoga 1664., Nikola Zrinski je "nesretno poginuo" u lovnu na veprove u lovištu Kuršanečki lug pokraj Čakovca. Njegov položaj hrvatskog bana preuzeo je, nakon četiri godine nadmudrivanja s bečkim dvorom, tek 1668. godine, njegov mlađi brat Petar. On je, zajedno sa šurjakom Franom Krstom Frankopanom, nastavio pripremati urotu protiv Habsburgovaca, uzaludno tragajući za podrškom u Francuskoj, Turskoj, i drugdje. Austro-ugarski car Leopold Prvi saznao je za njihove planove te ih je, pod izgovorom pomirenja, pozvao u Beč. Čim su stigli, dao ih je 13. ožujka 1670. uhiti i zatvoriti u Bečkom Novom Mjestu. Obojica su osuđeni na smrt te su 30. travnja 1671. pogubljeni odsijecanjem glava. Taj događaj je označio početak zatiranja i istrjebljenja hrvatskih plemićkih obitelji Zrinski i Frankopan. Od tada se u hrvatskom narodu provlači poruka Petra Zrinskoga: "Viruj Nimcu, da znaš, kako suncu zimsku".⁸

4.2. Lorković-Vokićeva urota

Mladen Lorković

Ante Vokić

O Lorković-Vokićevu urotu u drugoj polovici 1944. postoji nekoliko verzija koje se u najvažnijem svode na dvojbu o tome koliko je o početku, razvoju i tragičnom kraju urote znao poglavnik NDH dr. Ante Pavelić. Vođe urote bili su dr. Mladen Lorković, ministar unutarnjih poslova NDH (ranije ministar vanjskih poslova NDH), i krilnik HOS-a Ante Vokić, ministar prometa a potom ministar vojske NDH.

Lorković je ustašku prisegu položio još 1934. godine nakon bijega u inozemstvo, a po povratku 1939. godine bio je jedan od vodećih članova domovinskog vodstva Ustaškog pokreta (gdje je na čelu vodstva bio Slavko Kvaternik). Vokić je krajem tridesetih godina pristupio Ustaškom pokretu, a početkom Drugoga svjetskog rata surađivao je s Jurom Francetićem u prigodi osnivanja Crne legije u Sarajevu. Cilj Lorkovića i Vokića bio je uspostaviti takvu vlast u NDH, u cilju njena opstanka, koja bi otkazala savezništvo silama Osovine i prešla na stranu Savezničkih snaga. U tome su usko surađivali s članovima vodstva HSS-a u domovini dr. Augustom Košutićem i Ivanom Farolfijem, koji su im trebali osigurati aranžman s anglo-američkim saveznicima.

Lorković i Vokić su, prema nedvojbenim povjesnim izvorima, u početku najuže surađivali s Poglavnikom NDH dr. Antonom Pavelićem. U sklopu zajedničkog plana spašavanja NDH od propasti, Pavelić je mimo svih pravila u samo nekoliko mjeseci donio nekoliko odluka o vojnem i političkom promaknuću Vokića i, na kraju mu je, protivno volji političkih i vojnih predstavnika njemačkih vlasti u Zagrebu, dodijelio najveći vojni čin krilnika te ga 29. siječnja 1944. imenovao ministrom vojske NDH.

Međutim, politika Saveznika išla je prema priznavanju Titova partizanskog pokreta i prema obnovi Jugoslavije, tako da su prijedlozi hrvatskih pučista o suradnji bili odbijeni te im je ponuđeno tek sudjeđovanje u uspostavljanju nove jugoslavenske vlasti. Lorković i Vokić su navodno pristali na takvu savezničku ponudu pa bez znanja i odobrenja poglavnika Pavelića počeli vršiti pripreme za njenu realizaciju. Kad je Pavelić za to saznao, sazvao je 30. kolovoza 1944. sjednicu Vlade NDH, na kojoj su Lorković i Vokić smijenjeni.

Prema drugoj verziji, Nijemci su preko svojih agenata u vlasti NDH saznali za Lorković-Vokićevu urotu i intervenirali kod Pavelića, pa ih je on – da bi sebe zaštitio – odlučio uhititi.

Prema trećoj verziji, Britanci su obavijestili Tita o Lorković-Vokićevoj inicijativi, kojemu ona nikako nije odgovarala, pa ih upravo on (Tito) putem određenih veza prokazio Gestapou (budući da je poznato da je te i takve veze posjedovao još i ranije, primjerice iz 1943., kada je, nastojeći spriječiti potpuno uništenje glavnine partizanskih snaga

tijekom njemačkih ofenziva Weiss I. i Weiss II., tj. bitaka na Neretvi i Sutjesci, u zagrebački hotel Esplanade slao Milovana Đilasa, Koču Popovića i Vladimira Velebita na pregovore o postizanju primirja s njemačkim namjesnikom u NDH Edmundom Glaise von Horstenuom).⁹

U svakom slučaju, Pavelić se nakon smjene Lorkovića i Vokića u potpunosti priklopio Nijemcima i vezao sudbinu NDH uz sudbinu Trećeg Reicha, pa se čak osobno “zakleo” Heinrichu Himmleru – na “vjernost do kraja”.

Lorković i Vokić su najprije bili internirani, a potom i zatvoreni u Lepoglavu. Krajem travnja ili početkom svibnja 1945., pri povlačenju snaga NDH iz Lepoglave, Lorković i Vokić su likvidirani pod još uvijek nerazjašnjenim okolnostima.

Postavlja se pitanje – ako Lorkovićevi i Vokićevo postupci na vrhuncu urote u kolovozu 1944. nisu smatrani tako velikim crimenom da bi ih trebalo likvidirati, kome su i zašto oni postali smrtno opasni na kraju rata kao zatvorenici i bez ikakve moći? Očigledno, samo onima koji su izašli s prljavom savješću iz njihova neuspjela puča!

Poslije rata, u emigraciji se širila priča da su Lorkovića i Vokića dali likvidirati neki lokalni ustaški zapovjednici u Lepoglavi, pripadnici Ustaške obrane (Ustaški obrambeni zdrug) kojom je zapovjedao Vjekoslav Maks Luburić, bez znanja kako Luburića tako i Pavelića, no teško je u to povjerovati.¹⁰

5. AKCIJA DESETI TRAVANJ

Božidar Kavran

Kratko poslije završetka Drugoga svjetskog rata, desetci tisuća hrvatskih izbjeglica našli su se u iseljeništvu, počevši od visokih političkih i državnih dužnosnika u NDH, sveučilišnih profesora, novinara i drugih intelektualaca raznih profesija, te viših i nižih časnika i običnih vojnika. Kako je Ustaški pokret praktički prestao postojati ubrzo nakon propasti NDH, a njegovi prvaci nisu odustajali od ponovnog organiziranja protujugoslavenskih pothvata, oni su – potaknuti vijestima o djelovanju brojnih križarskih skupina u hrvatskim šumama – 1947. godine u Austriji osnovali Hrvatski državni odbor (HDO) s ciljem pripreme ustanka u Domovini.

Vodstvo Hrvatskoga državnoga odbora sastojalo se od tri osobe: dr. Lovre Sušića, dr. Mate Frkovića i dr. Mehmeda Mehičića. Dr. Sušić je bio ministar gospodarstva u NDH i postrojnici Glavnog ustaškog stana (GUS); dr. Frković bio je ministar zdravstva i unutarnjih poslova, a dr. Mehičić veliki župan u Mostaru i ministar socijalne skrbi. Za glavnog operativca Odbora postavljen je Božidar Kavran, zamjenik postrojnika GUS-a. Sva četvorica su bili zaprisednuti članovi Ustaškog pokreta od prije Drugoga svjetskog rata.

Oni su napravili plan pod nazivom *Akcija Deseti travanj*, kojemu je cilj bio stvoriti borbene skupine na području Hrvatske i BiH za podizanje ustanka protiv komunističkog režima, protiv obnavljanja Jugoslavije i za obnovu hrvatske države. Međutim, pod još uviјek nerazjašnjenum okolnostima, OZN-a se na samom začetku infiltrirala u Kavranovu organizaciju, što je dovelo do uhićenja gotovo svih njenih stotinjak sudionika koji su se iz emigracije prebacili u Jugoslaviju. Nekolicina je poginula u akciji, a većina je bila zarobljena, osuđena na smrt i pogubljena.

Nakon neuspjeha te akcije, prvaci bivšega Ustaškog pokreta odustali su od daljnjih revolucionarnih pokušaja. Može se reći da je tom neuspjelom akcijom završena njihova revolucionarna borba, započeta u siječnju 1929. godine. Međutim, do danas su ostale dvije nedoumice: prva, je li dr. Ante Pavelić znao za akciju i odobrio je, budući da se on nakon njezina neuspjeha od nje distancirao te su neki njegovi bliski suradnici tvrdili da on za nju uopće nije dao odobrenje; i druga, je li netko, a ako jest, tko je, akciju izdao.

Premda je teško zamisliti da bi Sušić, Frković i Mehičić bez znanja i odobrenja Pavelića krenuli u pripreme za takvu akciju, dokumenti iz arhiva HDO-a nedvosmisleno potvrđuju ne samo da je Pavelić akciju odobrio – već je bio autor njena programskog proglaša pod naslovom *Otvorena riječ*.

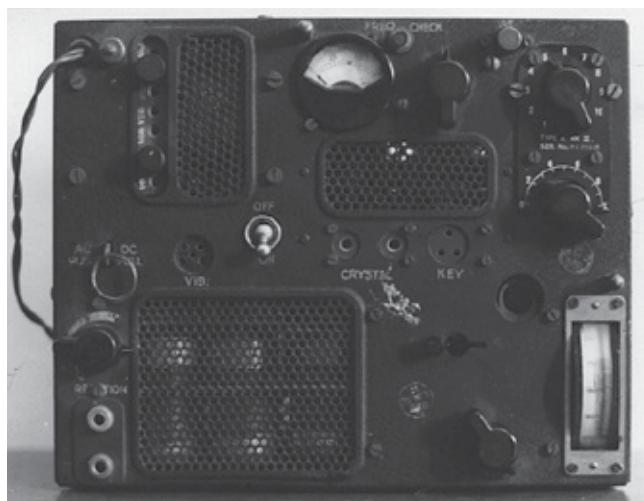
Vezano uz moguću izdaju akcije, o tome su kružile i još kruže razne priče, što znači da se tome nikada nije pristupilo s ozbiljna istraživačkoga stajališta. Činjenica je da je prva skupina od četiri osobe ušla u Jugoslaviju početkom lipnja 1947. godine i da je pala u ruke

tajnoj komunističkoj policiji (Odjeljenju za zaštitu naroda tj. OZN-i, popularno zvanoj Ozna) nakon četrdesetak dana boravka na hrvatskim planinama, 20. srpnja 1947. To upućuje na zaključak da u njenom slučaju nije bilo izravne izdaje.

Međutim, jedan od uhićenih, Ljubo Miloš, pristao je na suradnju s Oznom te je po njenom nalogu slao lažna pisana izvješća Kavranu u Klagenfurt, kojima je namamio dolazak druge, peteročlane skupine. Prava tragedija je zapravo započela njenim dolaskom i uhićenjem 27. srpnja 1947., jer je ta skupina sa sobom nosila uređaj za radiovezu s centralom HDO-a. Ozna je, saznavši za komunikacijsku šifru, dobila mogućnost manipuliranja dalnjim akcijama HDO-a, premda ostaje pitanje kako ta infiltracija u radiovezu nije otkrivena sve do 4. srpnja 1948. kada je uhićen posljednji član skupine, njen operativni vođa Božidar Kavran.

Prema arhivu HDO-a, pripreme za Akciju Deseti travanj započele su početkom 1947. godine u suradnji s američkom i britanskim tajnim službom. Amerikanci su obučavali hrvatske radiotelegrafiste i vodstvu HDO-a dali prve uređaje za radiovezu na raspolaganje. Jedna od ključnih osoba u protusovjetskom odjelu u Londonu, imenom Harold Adrian Russell Philby, nadimka Kim, koji je bio upućen u najpovjerljivije tajne britanske i američke tajne službe, bio je agent sovjetskog NKVD-a. Neki upravo njemu pripisuju izdaju Kavranove skupine, ukazujući na gotovo identičan neuspjeh ustaničkih protokomunističkih akcija u istom razdoblju u Albaniji, Bugarskoj i Ukrajini, koje su planirane pod patronatom američke i britanske tajne službe.

Međutim, bez obzira na eventualni uspjeh u radu Ozne i izdaje Kima Philbyja, ne treba smetnuti s uma da su SAD i Britanija krajem 1947. i početkom 1948. godine počele mijenjati politiku prema Titovu režimu, zbog čega im uspjeh Kavranove akcije više nije odgovarao.¹¹

Ekskluzivna fotografija radio stanice iz Akcije Deseti travanj

6. RAKOVIČKI USTANAK

Oton Iveković:
Rakovička pogibija
Eugena Kvaternika

Najsličniji događaj u hrvatskoj povijesti kojega možemo usporediti s Akcijom Fenix 72 jest Rakovički ustank pod vodstvom Eugena Kvaternika u listopadu 1871. godine. Suvremenici tog događaja o njemu su iznosili razne pretpostavke, mnoge na granici "znanstvene fantastike", kao što se to događalo i u slučaju Akcije Fenix 72. U Kvaternikove namjere i ciljeve u jednom je trenutku posumnjao i sam dr. Ante Starčević. Tadašnji austro-ugarski mediji, da bi kompromitirali Kvaternika, povezivali su ga sa stranim tajnim službama – od talijanske, francuske i turske, sve do ruske. Neki "domaći špekulantи", kao i u slučaju Akcije Fenix 72, iznosili su sumnje da iza pobune stoji domicilna, u ovom slučaju bečka carska i kraljevska tajna služba, koja je na kraju dala likvidirati i same vođe ustanka kako se ne bi doznala imena stvarnih organizatora i istina o motivima.

Do sada najkonzistentniji znanstveni rad o Rakovičkom ustanku pod vodstvom Eugena Kvaternika napisao je povjesničar Ferdo Šišić još 1926. godine. Uvodno, Šišić je zapisao:

Najzad vjerujući tvrdo da pravedna stvar hrvatskoga naroda mora božijom pomoću pobijediti, učini s malom družinom najznačajniji svoj korak: on podiže otvorenu bunu protiv 'šapsko-mađarskoga gospodstva', proglaši hrvatski narod slobodnim i stavi se na čelo 'narodne hrvatske vlade'. Uvjerenje svoje i smjeli korak svoj, Kvaternik je doduše platio glavom, ali baš ta žrtva pribavi mu ono mjesto u hrvatskoj prošlosti, na koje i protivnici gledaju s poštovanjem.

Nastavak Šišićeve knjige o Eugenu Kvaterniku i Rakovičkom ustanku mogao bi se praktički primijeniti i na Akciju Fenix 72:

Obično se misli da je Rakovička buna prenagljen i nepromišljen korak Kvaternikov. Ali ja držim da to nije ispravno. Ideal otvorene revolte protiv Beča i Pešte rodio se u njegovoj patriotskoj duši veoma rano. I baš ta crta u njegovom karakteru, to jest, da je on bio prvi Hrvat novijega vremena koji je prekinuo sa stoljetnom hrvatskom politikom laviranja i ševrdanja između Beča i Pešte, pa otvoreno prešao na polje revolucionarstva, čini ga jednom od najmarkantnijih ličnosti novije hrvatske povijesti... Kolikogod su Hrvati tada mrzili Mađare i Talijane, ipak imali su priliku doznati još i to kako je sva kulturna Europa, napose Engleska, Francuska i Španjolska, pa i sama Amerika, jednodušno uvažavala i uz priznanje se oduševljavala borbom Mađara i Talijana za neovisnost, dok je na Hrvate, kao na prosto oruđe austrijske reakcije, padao krupan mraz prezira i prikora.

Završno, Ferdo Šišić o Rakovičkom ustanku kaže:

Iako se taj ustanak ne ističe velikom koncepcijom, već u sebi nosi sve znake nedovoljno organiziranog posla, ipak je svijetla točka hrvatske historije, dokazujući mučeničkom smrću svojih vođa, da dignu očajan glas i krič za oslobođenjem i slobodom. Čitav rad Kvaternikov od mladosti mu do posljednjeg daha bjše upravljen na to da izvojni hrvatskom narodu oslobođenje. Vlast protiv koje se digao bila je mnogo jača negoli je on to mislio, dok narod s kojim je računao još nije bio toliko sazreo da bi ga htio i mogao svjesno slijediti u gomilama. Snažni njegovi patriotski osjećaji i teška bol što mu je kidala dušu zbog narodne nesreće i nepokolebljiva vjera u božju pravdu bijahu one sile u njegovoj nutrini koje su korake njegove najposlijе navrnule na jezoviti put otvorene revolucije – bez sredstava, bez izgleda i bez uspjeha. Ovjenčan tako mučeničkom aureolom stekao je jedno od najčasnijih mjesta u hrvatskoj povijesti. Ako i bijahu posljedice Rakovičke bune za hrvatske političke prilike od razmjerno malena značaja, a ono bijahu veoma sudbonosne za politički život Austro-Ugarske Monarhije.

U slamanju Rakovičkog ustanka austro-ugarskim jedinicama pomogao je, prema nalogu iz Carigrada, bihaćki kapetan Husein ef. Karabegović s bataljunom svoje vojske, zatvorivši kod Drežnika granicu između Hrvatske i Bosne čime je pobunjenicima onemogućio povlačenje. Time su se osmanlijske vlasti oduzile Beču za postupak prema Husein-kapetanu Gradaščeviću.

Ferdo Šišić knjigu završava rečenicom teško razumljivom u nedostatku ikakvih idealnih i nematerijalističkih ciljeva u današnjoj Hrvatskoj:

Pobjeda pobijeđenih možda je najuzvišeniji misterij historije.¹²

Upravo ovu misao prije dvije godine parafrazirao je jedan od govornika na komemoraciji za feniksovce, pripadnike Skupine Fenix 72, na planini Raduši:

Oni su pali, ali je pobijedila njihova ideja. Ideja neovisne hrvatske države.¹³

Bilješke

- 1 Klaić, Nada, *Matija Ivanić – vojvoda Janko i stoljetna borba hvarske pučana i plemića za politička prava*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1984.;
Mimica, Božo, *Buna hvarske pučana* (feljton), Slobodna Dalmacija, Split, 2004.
- 2 Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata I – V*, Matica hrvatska, Zagreb, 1958.;
Adamček, Josip, *Seljačka buna 1573.*, Odbor za proslavu 400 godišnjice Seljačke bune, Donja Stubica, 1968.;
Šenoa, August, *Seljačka buna* (povijesni roman), Mladost, Zagreb, 1974.;
Mimica, Vatroslav, *Seljačka buna* (igrani film), Jadran film/Croatia film, Zagreb, 1975.
- 3 Aličić, Ahmed, *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine*, Orijentalni institut, Sarajevo, 1996.;
Imamović, Mustafa, *Borba za autonomiju Bosne – Husein-kapetan Gradačević*, Sarajevo, 1997.;
Kamberović, Husnija, *Husein-kapetan Gradačević, biografija uz dvjestotu godišnjicu*, Preporod, Gradačac, 2002.;
Tomić, Josip Eugen, *Zmaj od Bosne* (povijesni roman), Zora, Zagreb, 1966.;
Nikić, fra Andrija, *Kratka povijest Bosne i Hercegovine do 1918.*, Franjevačka knjižnica i arhiv, Mostar, 2002.;
Mandić, Dominik, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Ziral, Norval, 1982.
- 4 Zbornik *Hrvati katolici donje Hercegovine i Istočna kriza – Hercegovački ustak*, Državni arhiv u Dubrovniku/Zaklada Ruđer Bošković iz Neuma, Dubrovnik/Neum, 2004.;
Zbornik *Uloga Hrvata u Hercegovačkom ustanku 1875. – 1878.*, Udruga vojvoda don Ivan Musić, Ljubuški, 2009.
- 5 Zbornik radova *Labinska republika 1921.*, Sjeverojadranski institut, Rijeka, 1972.;
Čulinović, Ferdo, *Revolucionarni pokret u Istri 1921.*, Glas rada, Zagreb, 1951.
- 6 Jareb, Mario, *Ustaško-domobranski pokret*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.;
Krizman, Bogdan, *Pavelić i ustaše*, Globus, Zagreb, 1983.;
Krmpotić, Ante, *Stjepan (Stipe) Javor*, Družba braće hrvatskoga zmaja; Hrvatska uzdanica, Zagreb, 1996.;
Bušić, Bruno, *Hrvatski ustaše i partizani*, Hrvati iz Sjeverne Amerike, Vancouver/Washington, 1979.
- 7 Kržišnik-Bukić, Vera, *Cazinska pobuna 1950.*, Svjetlost, Sarajevo, 1991.;
Arhiv Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava;
Boljkovac, Josip, *Istina mora izaći van*, Golden marketing/Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.;
Grupa autora, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946.*, Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod, 2005.;
Đorđević, Obren, *Leksikon bezbednosti*, Partizanska knjiga, Beograd, 1986.
- 8 Mijatović, Andelko, *Zrinsko-frankopanska urota*, Alfa, Zagreb, 1992.;
Kumičić, Eugen, *Urota Zrinsko-frankopanska* (povijesni roman), Matica hrvatska, Zagreb, 1998.;
Macan, Darko – Bartolić, Štef, *Hrvatski velikani – Zrinsko-frankopanska urota* (povijesni strip), Mentor, Zagreb, 2007.
- 9 Kolanović-Kisić, Nada, *Mladen Lorković – ministar urotnik*, Golden marketing, Zagreb, 1998.;
Kolanović-Kisić, Nada, *Vojskovođa i politika*, Golden marketing, Zagreb, 1997.;
Mate Frković, predsjednik Izvanrednog suda Ustaškog pokreta, svjedočenje u knjizi Vinka Nikolića *Pred vratima domovine*, Art studio Azinović, Zagreb, 1995.;
- 10 Vrančić, Vjekoslav, *Branili smo domovinu*, HB press, Washington, 2006.;
Vrančić, Vjekoslav, *U službi domovine*, HB press, Washington, 2007.;
Šakić, Dinko, *S Poglavnikom u Alpama*, Laus, Split, 2001.;
Brozsat, Martin – Hory, Ladislav, *Der kroatische Ustascha-Staat*, Deutsche Verlag-Anstalt, Stuttgart, 1964.;
Babić, Ivan, *Moja misija kod Saveznika godine 1944.*, Hrvatska revija (jubilarno izdanje), Barcelona, 1975.;
Vranyczany Dobrinović, Janko, predgovor knjizi Josipa Jurčevića Crna knjiga komunizma, Počasni bleiburški vod, Zagreb, 2006.
- 11 Prusac, Ivan, *Tragedija Kavrana i drugova*, Vlastita naklada, Salzburg, 1967.;
Prusac, Ivan, *Akcija Deseti travanj*, Vlastita naklada, Salzburg, 1989.;
Rover, Srećko, *Svjedočanstva i sjećanja*, Protektor (privatno izdanje), Zagreb, 1995.;
Mate Frković, član Hrvatskog državnog odbora, svjedočenje u knjizi Vinka Nikolića *Pred vratima domovine...*
Drago Jilek, nekadašnji ravnatelj Ustaške nadzorne službe (UNS), *Izjava nakon otmice iz Rima službenicima Udbe u Beogradu – u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva*;
Moškov, Ante, *Pavelićeva doba*, Laus, Split 1999.;
Vuković, Goran, *Operacija Gvardijan*, Mladost, Zagreb, 1958.;

- Kvaternik, Eugen Dido, *Sjećanja i zapožanja 1925. – 1945.*, Prilozi za hrvatsku povijest (sabrani tekstovi iz Hrvatske revije, uredio dr. Jere Jareb), Nakladničko društvo Starčević, Zagreb, 1995.;
Cookridge, E. H., *Gehlen – Spy of the Century*, Hodder and Stoughton, London-Sydney-Auckland-Toronto, 1971.;
Ganović, Dragan, *Terroristi iz šeste kolone*, Borba, Beograd, 1979.;
Rebić, Đuro, *Špijuni, diverzanti, teroristi*, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1987.;
Doder, Milenko, *Operacija Gvardijan*, Narodna armija, Beograd, 1979.;
Doder, Milenko, *Jugoslavenska neprijateljska emigracija*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1989.;
Marković, Dragan – Milovanović, Nikola – Rebić, Đuro, *Ratnici mira – hladni rat, I – III*, Sloboda, Beograd, 1984.;
Radelić, Zdenko, *Krizari – gerila u Hrvatskoj 1945.–1950.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001.
12 Šišić, Ferdo, *Kvaternik – Rakovička buna*, Hrvatski štamparski zavod, Zagreb, 1926.
13 Govor Ante Sarica u ime Hrvatske udanice na komemoraciji za poginule pripadnike Skupine Fenix 72 na Raduši, 21. lipnja 2008., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

Skupina Hrvata
u izbjegličkom
kampu u Austriji

GLAVA PRVA

Osnivanje Hrvatskog revolucionarnog bratstva

Skupina mladih
Hrvata nakon bijega
u Australiju u starom
Hrvatskom domu
u Albert Parku
u Melbourneu
1960-ih godina

1. BLEIBURG U VALOVIMA

TUŽNI MASOVNI ZBJEG HRVATA nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske u svibnju 1945. godine s područja današnje Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine prema Sloveniji i južnoj Austriji završio je na masovnim stratištima, najvećim brojem u Sloveniji, ali i u Hrvatskoj, BiH i Srbiji, sve do Makedonije. To stradanje povijesno imenujemo općim nazivom Bleiburška tragedija, unutar koje je pak dio preživjelih završio na Križnom putu uzduž cijele tadašnje Jugoslavije, od Slovenije do Makedonije. Onaj pak manji broj koji je srećom i stjecajem okolnosti uspio izbjegći takvu smrt, zlostavljanja i zatočeništvo, smješten je u izbjegličke logore u Austriji i Italiji. Najveći dio onih "sretnika" koji su se uspjeli dočepati bijednih izbjegličkih logora, narednih je godina iseljavan u prekomorske zemlje, najviše u Južnu Ameriku, ali i u Australiju te u Kanadu i neznatnim dijelom u SAD, a manji se dio nastanio u zapadnoeuropskim državama.

Sljedeće veliko iseljavanje Hrvata dogodilo se tijekom pedesetih i početkom šezdesetih godina 20. stoljeća. Iseljavali su pretežno mladi ljudi u dobi od 19 do 25 godina. U tom drugom valu, oni su u pravilu ilegalno bježali preko granice u Austriju i Italiju, a zatim su kao radna snaga bili upućivani dalje: u Australiju, Sjevernu Ameriku ili neku od zapadnoeuropskih zemalja.

Međutim, najmasovniji odlazak mlađih Hrvata u inozemstvo u prošlom stoljeću, svojevrsni "drugi Bleiburg", započeo je početkom šezdesetih godina 20. stoljeća masovnim odlaskom na tzv. privremeni rad u inozemstvo. Naime, Jugoslavija je u doba hladnoga rata predstavljala tampon-zonu između dvaju ideološki i vojnički suprotstavljenih blokova, zemalja NATO-a i Varšavskog ugovora. Jugoslavenskom državnom komunizmu (titizmu) bila je namijenjena uloga razbijanja monolitnosti internacionalnog komunističkog pokreta pod vodstvom Moskve pa je Jugoslavija postala jedina komunistička država kojoj su zapadne kapitalističke zemlje priskočile u pomoć u rješavanju gospodarskih problema. U tome su prednjačile visokorazvijene zapadnoeuropejske države koje su usput dobivale potrebnu fizičku radnu snagu, ali s druge strane, izdavanjem putovnica (što ostale zemlje

iza “željezne zavjese” nisu uopće činile), Titova Jugoslavija višestruko je profitirala: crvene jugoslavenske putovnica svjedočile su, prvo, o tobožnjoj “demokratizaciji” zapravo totalitarnoga jugoslavenskoga režima; drugo, Jugoslavija je tako ujedno rješavala stravičan problem nezaposlenosti i oslobađala se pritiska pobunjeničkoga nacionalnoga i socijalnoga nezadovoljstva na unutarnjem planu; treće, osiguravala je sebi redovit priljev deviza; četvrto, zbog mnoštva svojih građana u inozemstvu ujedno je sebi otvarala vrata za različite razgovore, pregovore i dogovore sa zapadnim vladama, što se redovito svodilo na iskamčivanje državnih kredita, ali i na komunističku ideoološku propagandu prema Zapadu.

Četvrti izbjegličko-iseljenički val, nešto manjeg intenziteta nego prva tri, uslijedio je krajem 1971. i početkom 1972. godine nakon vojnog puča u Karađorđevu, a konačni, peti, uslijed velikosrpske agresije 1990-ih (to je, međutim, zasebna tema).¹

2. HRVATSKO POLITIČKO ISELJENIŠTVO

Od osamostaljenja Hrvatske, objavljeno je svega nekoliko knjiga u kojima su u većem ili manjem dijelu obrađene i prikazane političke organizacije u hrvatskom iseljeništvu od kraja Drugog svjetskog rata do raspada Jugoslavije. Ovdje je potrebno, da bi se lakše shvatila tematika ove knjige, navesti najvažnije hrvatske emigrantske organizacije u tom razdoblju te ukratko naznačiti njihove programe i ciljeve.

Po svršetku Drugoga svjetskoga rata, nakon Bleiburške tragedije i sloma mjesti-mičnoga križarskog otpora kojega su u domovini vodili ostaci Hrvatskih oružanih snaga NDH koji se nisu povukli u Austriju, te nakon razbijanja i likvidacije Kavranove skupine, dr. Ante Pavelić je ubrzo po dolasku u Argentinu u studenome 1948. raspustio Ustaški pokret (Ustaša – Hrvatska revolucionarna organizacija – UHRO) i razriješio prisege sve njegove članove. Smatrao je da u novonastalim prilikama nije moguće djelovati pod tim imenom te je nakon legaliziranja svog statusa, s ciljem političkog organiziranja i djelovanja hrvatskog iseljeništva, u listopadu 1949. u Buenos Airesu pokrenuo kratkotrajnu Hrvatsku državotvornu stranku (HDS).

Neki bivši visoki dužnosnici ustaškog pokreta smatrali su da bi za hrvatske nacionalne interese bilo najbolje da se dr. Ante Pavelić potpuno povuče iz javnoga i političkog života. Glavni zagovornik te teze bio je dr. Branko Jelić, neko vrijeme drugi čovjek ustaškog pokreta u predratnoj emigraciji. Animožitet između njega i dr. Ante Pavelića pojavio se još sredinom tridesetih godina, a pretvorio se u oštro političko neslaganje nakon potpisivanja Rimskih ugovora u svibnju 1941. O tom sukobu koji je trajao sve do Pavelićeve smrti, najbolje svjedoči činjenica da je dr. Pavelić nakon atentata na njega u travnju 1957. u Buenos Airesu, odbio primiti Jelićeve izraze podrške i želje za ozdravljenjem.

Dr. Branko Jelić je cijeli Drugi svjetski rat proveo u prisilnoj internaciji na britanskom otoku Isle of Man, a nakon što su ga Britanci pustili iz zatočeništva, naselio se u Berlinu i u listopadu 1950. osnovao organizaciju Hrvatski narodni odbor (HNO) sa sjedi-

dištem u Münchenu. Naime, dr. Jelić je smatrao da sjedište vodstva hrvatske emigracije treba biti što bliže domovini, kako bi se moglo djelotvorno utjecati na politička gibanja u Jugoslaviji i pripremati uvjete za osamostaljenje Hrvatske. Također, smatrao je da na čelu hrvatskog političkog iseljeništva trebaju stajati osobe koje za Drugog svjetskog rata nisu bile na "pogrešnoj strani", jer bi samo one mogle eventualno pridobiti naklonost stranih, prvenstveno zapadnih političara i centara moći, za ponovno stvaranje ili obnovu samostalne i neovisne hrvatske države.

Dr. Ivan Oršanić, vođa Ustaške mladeži u NDH, također se razočarao u Paveliću zbog načina na koji je izgubljena država. Nemajući povjerenja u njegovu daljnju političku misiju, odlučio je osnovati novu političku organizaciju. Tako je 9. siječnja 1951. u Buenos Airesu nastala Hrvatska republikanska stranka (HRS). Dr. Oršanić i njegovi suradnici smatrali su najvažnijim djelovanje na političkom i ideološkom prosvjećivanju i izgradnjom hrvatskog naroda kao preduvjeta uspješnog rada na ostvarivanju temeljnog cilja – neovisne hrvatske države.

U još jednoj poznatoj osobi iz vremena NDH tinjalo je nezadovoljstvo prema dr. Anti Paveliću. Bio je to general Hrvatskih oružanih snaga (HOS NDH) Vjekoslav Maks Luburić koji je smatrao da će hrvatsku državu biti moguće obnoviti samo oružanom borbom. Kako je smatrao da je dr. Pavelić zanemario taj aspekt djelovanja i posvetio se isključivo političkom radu, Luburić je u kolovozu 1955. u Španjolskoj osnovao Hrvatski narodni odpor (HNO). Ta je organizacija u svom programu imala ne samo borbu političkim sredstvima, već se po potrebi mogla služiti i revolucionarnim, gerilskim i diverzantskim metodama.

Kako, s jedne strane, HDS nije ispunio očekivanja, a s druge je strane dr. Pavelić osjetio da je djelovanjem Jelića, Oršanića i Luburića bio ugrožen njegov primat vođe hrvatskog političkog izbjeglištva, on je u lipnju 1956. u Buenos Airesu osnovao Hrvatski oslobođilački pokret (HOP). HOP je, prema Pavelićevoj zamisli, trebao u hrvatskom iseljeništvu igrati ulogu "krovne organizacije", koja bi usmjeravala ukupno hrvatsko izbjegličko-iseljeničko političko djelovanje.

Unatoč nezadovoljstvu u nekim izbjegličkim krugovima spram dr. Ante Pavelića, HOP je u to doba ipak bio daleko najbrojnija i najutjecajnija organizacija u hrvatskom političkom iseljeništvu. Premda u početku smatran radikalnom hrvatskom iseljeničkom organizacijom, na tragu predratnoga Ustaškog pokreta, jer su njegovi tada brojni članovi bili skloni oružanim akcijama, HOP se nije upuštao ni u jedan revolucionarni pokušaj. Dr. Ante Pavelić je u kružnim pismima i povremenim izjavama u tisku zastupao stajalište "da nije vrijeme za revoluciju".

Nakon Pavelićeve smrti 28. prosinca 1959., nakratko su od takve politike bili odustali oni ogranci HOP-a u Europi pod čijim su okriljem u travnju 1961. u Münchenu osnovane Tajne revolucionarne ustaške postroje (TRUP).

U hrvatskom je iseljeništvu, osim spomenutih organizacija, još od prije Drugog

svjetskog rata djelovala Hrvatska seljačka stranka (HSS). Dolaskom njezina predsjednika dr. Vladka Mačeka u emigraciju, ona nije, kako se očekivalo živnula, već je u njoj nastavio prevladavati svojevrstan nostalgičarski duh za vremenima kad je predstavljala najjaču političku snagu u hrvatskom narodu. Tako vodstvo HSS-a unatoč oslabjelom utjecaju nikako nije odustajalo od pretenzija da predstavlja jedinu legitimnu političku organizaciju uopće u hrvatskom narodu.

Kasnije su osnovane još dvije političke organizacije u hrvatskom iseljeništvu, koje su značajno obilježile emigrantsko razdoblje do raspada Jugoslavije 1990. godine. Riječ je o Hrvatskom narodnom vijeću (HNV), osnovanom u rujnu 1975. u Torontu, i Hrvatskom državotvornom pokretu (HDP), osnovanom u siječnju 1981. u New Yorku.

HNV je bio osnovan na inicijativu vodstva HRS-a, HNOdbora, HNOdpora, dijela HOP-ovih disidenata i jednog broja neovisnih javnih djelatnika u hrvatskom iseljeništvu. Cilj HNV-a je bio da, u vidu svojevrsne "krovne udruge", koordinira rad spomenutih organizacija, skupina i pojedinaca, dakle da ima ulogu u hrvatskom iseljeništvu koju su već neuspješno prisvajali HOP i HSS, i za razliku od njih, HNV je tu svoju ulogu dijelom izvršavao. Na čelu HNV-a izmijenilo se više osoba, a dvojica su najpoznatijih Franjo Mikić, bivši gradonačelnik Jastrebarskog i član CK SKH, i dr. Mate Međtrović, sin poznatog hrvatskog kipara Ivana Međtrovića. Međutim, u dijelu članstva HNV-a s vremenom se pojavilo nezadovoljstvo jer su neki smatrali da je HNV, kao i HOP, svoje djelovanje u potpunosti podredio interesima zapadnih velesila. Takvo mišljenje uglavnom se raširilo među mlađim članovima HNV-a, koji su napustili domovinu potkraj šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Oni su, pozivajući se na politički program Brune Bušića, istupili iz HNV-a i osnovali HDP.

U spomenutim organizacijama povremeno je dolazilo do podjela i raslojavanja, pa su disidenti osnivali i druge nove organizacije, a također neovisno o njima postojalo je još nekoliko manjih organizacija u hrvatskom političkom iseljeništvu, uglavnom izrazitijega desničarskog, neoustaškog usmjerenja, ali i neke čije je usmjerenje bilo ljevičarsko, kriptosocijalističko. No sve te manje organizacije nisu igrale važniju ulogu u političkom životu hrvatskog iseljeništva.

Važno je na kraju posebno naglasiti da su sve političke organizacije u hrvatskom iseljeništvu, bez obzira na unutarnja previranja i međusobna sukobljavanja, bez iznimke bile jedinstvene u zagovaranju stvaranja neovisne, samostalne i demokratske hrvatske države, što je posebice došlo do izražaja početkom devedesetih godina prošloga stoljeća kroz njihovu podršku osamostaljenju Hrvatske i njenoj obrani od velikosrpske agresije.²

3. DNEVNIK OSNIVANJA HRB-A

Osim spomenutih hrvatskih emigrantskih političkih organizacija koje su legalno djelovale u inozemstvu, tj. koje su bile službeno registrirane pri nadležnim državnim tijelima i za svoj rad imale odgovarajuće odobrenje u razdoblju od 1945. do 1990. godine, u hrvatskom političkom iseljeništvu postojalo je nekoliko tajnih, konspirativnih organizacija koje su posve svjesno zanemarivale proklamirana politička načela zapadnih zemalja o nemiješanju u tuđe unutarnje poslove te – kad je riječ o borbi protiv Jugoslavije! – posljedično i kršile zakone zemalja u kojima su razvijale svoju djelatnost. Neke od njih bile su zabranjivane, a njeni vode i članovi policijsko-sudski procesuirani. Posebno mjesto među takvim organizacijama zauzima Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB), najveća hrvatska tajna organizacija u razdoblju postojanja komunističke Jugoslavije, kojoj je posvećena ova knjiga.

Tijekom 1950-ih i početkom 1960-ih godina, iz Hrvatske su masovno bježali mladići koji zbog svojih godina nisu imali, niti su mogli imati, ikakvu ulogu u NDH. Na bijeg su se odlučivali zato što se nisu slagali sa silom nametnutim, izrazito protuhrvatski i protukatolički usmjerenim jugoslavenskim, gospodarski beznadnim, totalitarnim komunističkim režimom. Mnogi od tih mladih Hrvata nisu napustili domovinu s namjerom da se više nikada ne vrate, već u nadi da će Hrvatska jednoga dana postati samostalna, slobodna i demokratska država u koju će se vratiti i u njoj naći svoje mjesto. Kada su pri dolasku u azilantske logore u Austriji i Italiji saznavali da u izbjeglištvu postoje organizacije koje se bore za ponovnu uspostavu samostalne hrvatske države, oni su se u pravilu uključivali u njihov rad, htijući pridonijeti oslobođanju Hrvatske iz očita i narastajućega srbokomunističkog ropstva.

Jure Marić

Došavši u Australiju preko azilantskih logora u Austriji i Italiji, u HOP su se učlanili i Jure Marić (rođen 29. studenoga 1931. u Kruševu pokraj Stoca u Hercegovini), Geza Pašti (rođen 6. lipnja 1936. u Čepinu pokraj Osijeka), Ilija Tolić (rođen 30. lipnja 1930. u Lupljanici pokraj Dervente u Bosanskoj Posavini), i Josip Oblak (rođen 18. rujna 1937. u Španovici pokraj Daruvara). Marić je pobjegao iz Jugoslavije 1957., Pašti 1952., Tolić 1956. i Oblak 1958. godine.

Međutim, već nakon nekoliko godina, njih četvorica, jedan neovisno od drugome, postali su nezadovoljni radom HOP-a u kojemu su i sami bili aktivni članovi. Smatrali su da je HOP, s jedne strane, ostao začahuren u okvirima nostalgične post-ustaške ideologije, a s druge je strane, preuzevši nadzor nad najstarijom hrvatskom političkom poslijeratnom udrugom u Australiji pod nazivom Australsko-hrvatsko društvo (AHD) – utemeljenoj u Wodongi 1951., blizu useljeničkoga logora Bonegilla – HOP javno zagovarao jalovo oslanjanje hrvatske iseljeničke

politike na zapadne sile i čekanje nejasna i rastezljiva “pogodnog trenutka”, dok se politički i borbeni naboј trošio u tzv. “nazdravičarskom hrvatstvu”.

Taj četveročlani krug mladih hrvatskih izbjeglica smatrao je da upravo zapadne sile najviše rade na očuvanju Jugoslavije te na odgodi i sprječavanju dolaska maglovita i čarobna “pogodnog trenutka”. Iz toga su razloga počeli razmišljati o osnivanju nove političke organizacije u hrvatskom iseljeništvu koja bi modernizirala politički program, prilagodila ga novonastalim prilikama u Hrvatskoj i svijetu te bi “odmah i svim dostupnim sredstvima” otpočela bitku za uspostavu samostalne i demokratske hrvatske države. Odrednica “svim dostupnim sredstvima” podrazumijevala je nedvojbeno i nasilne revolucionarno-osloboditeljske metode, budući da su smatrali da beogradski vlastodršci nikada neće pristati na mirno stvaranje samostalne i demokratske hrvatske države, te da se protiv takvoga neprijatelja može boriti jedino njegovim metodama.

Zaključak ovih mladih hrvatskih političkih izbjeglica u Australiji bio je – s obzirom na stajalište da će političke, sigurnosne i policijske vlasti zapadnih država poduzimati sve da bi spriječile aktivnosti u hrvatskom iseljeništvu koje bi mogle ugroziti opstanak Jugoslavije – da treba osnovati tajnu, konspirativnu organizaciju koja će provoditi autentične hrvatske revolucionarne političko-osloboditeljske akcije.

Tako se 1961. godine u Australiji rodila ideja o osnivanju Hrvatskog revolucionarnog bratstva (HRB). Jedan od njegovih osnivača, Jure Marić, u svojoj neobjavljenoj autobiografiji pod radnim naslovom *Iz mojega životopisa* opisao je prve mjesece HRB-a:

U porušenoj hrvatskoj emigraciji nije se više moglo pronaći zdravih snaga koje su u svoje vodeće ljude imale imalo povjerenja. Čitava ruševina koja je nastala stalnim međusobnim udarima, nije više davala nikakve sigurnosti za stvarnu borbu protiv neprijatelja.

Krug ljudi među kojima sam živio bio je zbilja borbeni i oduševljen hrvatskom borbom za slobodu, ali uvjeren da se s udarima koji su nastajali nije više moglo dalje u pravome pravcu. Rađala mi se ideja da je potreban ilegalni rad koji ne može biti kontroliran po neprijateljima ma koje vrste. Opasni su čak bili i Hrvati preživjelih ideja ili oni koji su častohlepni, a pored njih i stvarni neprijatelj koji je ubacivao svoje agente u redove emigracije i uvijek uspio porušiti sve konstruktivne ideje u borbi za slobodu...

Nekoliko puta sam pročitao članke gosp. 61 (tajna oznaka za Gezu Paštija, nap. autora). Vidio sam gotovo svaki put da je iz njih plamnjela vatra borbe za slobodu bez obzira na okolnosti. Nekoliko je mjeseci prošlo dok sam našao mogućnost da se upoznam s ovim gospodinom. Bilo je to na utakmici Croatije iz Sydneya, nekako u drugoj polovici mjeseca svibnja 1961. godine. Našao sam gosp. 64 (tajna oznaka za Josipa Oblaka, nap. autora). Mladić velika rodoljublja i karaktera, pun poleta – i pored svih neuspjeha u emigraciji. Razmijenili smo misli samo u nekoliko riječi, i zamolio sam ga da mi na neki način omogući sastanak s gosp. 61. Utanačili smo sastanak za 9. lipnja u Sydneyu...

Uputio sam se s gosp. 64 i 61 u neki pokrajnji dio grada. Putovali smo mojim autom, a s nama je putovao i gosp. 63 (tajna oznaka za Iliju Tolića, nap. autora). Tako smo sva četvorica razgovarali. Ideja tajnog rada bila je oduševljeno primljena, a u četverosatnom razgovoru bili su utanačeni i mnogi poslovi oko početka ostvarivanja. Kao najvažnije uzeta je linija jednakosti

svih Hrvata voljnih boriti se i poraditi na ostvarenju hrvatske državne nezavisnosti. Trebalo je svakako birati najbolji kadar koji je provjeren i odan ilegalnoj borbi za slobodu.

Uslijedilo je nekoliko redovnih sastanaka svakih 14 dana te je materijal bio razrađen, a gosp. 61 izradio je Temeljna načela koja su bila usvojena. Prešlo se na aktiviranje kadra. S tim je završena osnovna priprema.³

3.1. Udba o Juri Mariću

Udba je smatrala Juru Marića jednim od najopasnijih neprijatelja Jugoslavije, što se vidi i iz zapisa o njemu u elaboratu bosanskohercegovačke Službe državne sigurnosti (SDS BiH) *Pregled ustaških terorista po zemljama boravka iz 1977. godine*:

Potječe iz proustaški orientirane obitelji: Prije emigriranja radio u Kreki, Tuzli, Ilijašu i drugim mjestima SR Bosne i Hercegovine i neprijateljski istupao s nacionalističkih pozicija. Emigrirao s bratom Ilijom u drugom pokušaju 1957. godine u Austriju, a godinu dana kasnije preselio u Australiju. Tamo se povezao s ekstremnom emigracijom, s Pašti Gezom i dr. Jedan od osnivača HRB-a i rukovoditelj Glavnog stana. Završio je diverzantsko-terorističku obuku. Bio je izravno uključen u pripreme za upućivanje u zemlju diverzantske grupe Tolić-Oblak 1963. godine, kao i u nabavku oružja i slanju članova HRB-a u sastav diverzantsko-terorističke grupe likvidirane 1972. godine. Upoznat je sa svim diverzantskim akcijama koje su poduzete na teritoriju Australije. Glavni je organizator 'Hrvatske mladeži' koja služi kao paravan za djelovanje HRB-a i kao baza iz koje se regrutiraju novi članovi. Lako su australski sudski i policijski organi poduzimali prema Mariću mjere upozorenja, vršili pretres stana i direktno ga pozivali na odgovornost, on je i dalje ostao na čelu HRB-a.

Marić je sposoban organizator, čuva arhiv HRB-a, održava kontakte sa službenim predstavnicima vlasti i policije. Nepopravljiv je protivnik društvenog uređenja u zemlji i komunizma uopće. Vodi se pod obradom Centra SDS-a Mostar.⁴

Dražen Tapšanji
(lijevo) i Jure Marić,
suosnivači HRB-a,
Zagreb 2010.

Ekskluzivno:
kovčeg sa
sačuvanim izvornim
dokumentima HRB-a

4. OSNIVAČKI DOKUMENTI

Veći dio arhiva europskog povjerenstva HRB-a (Povjerenstvo br. 2) za razdoblje od 1964. do 1972. godine bio je pohranjen kod Petra Andrića, nekadašnjeg stožernika HRB-a u francuskoj Nici, inače brata članova Glavnoga revolucionarnog stana HRB-a u Australiji Adolfa i Ambroza Andrića. On je, u dogovoru s nekolicinom živućih članova nekadašnjeg vodstva HRB-a, dao zadatak svojemu bivšem pobočniku Franji Pintariću da spomenutu dokumentaciju preda piscu ove knjige za potrebe pisanja novinskih feljtona i knjige te za snimanje dokumentarnog filma o HRB-u i Akciji Fenix 72.

Sadržaj kovčega u kojem se taj arhiv nalazio gotovo nedirnut još od početka lipnja 1972. godine, praktički je prvi put ugledao svjetlo dana prigodom predaje autoru ove knjige početkom 2009., malo prije smrti Petra Andrića (25. svibnja 2009.).⁵

Dokumentacija je doista fascinantna – tu su originalni osnivačkih dokumenata HRB-a, originalna korespondencija povjerenika HRB-a u Europi Geze Paštija i Josipa Senića s pojedinim stožernicima u Europi i Glavnim revolucionarnim stanom (GRS) u Australiji, originalna priopćenja HRB-a vezana uz razne slučajeve, službena i privatna prepiska Petra Andrića s braćom Adolfom i Ambrozom u Australiji, itd.

Iz osnivačkih dokumenata HRB-a proizlazi da je ta tajna organizacija utemeljena u rujnu 1961. u Sydneyu te da je prvo vodstvo HRB-a činio četveročlani Glavni revolucionarni stan u sastavu: Glavni tajnik, Postrojbeni tajnik te, osim njih, još dvojica vijećnika.

Najznačajnije otkriće iz te dokumentacije jest da – suprotno svim dosadašnjim tvrdnjama i mišljenjima, od navodnih "dobro upućenih" emigranata do Udbe i raznih stranih tajnih službi – prvi "šef", odnosno Glavni tajnik HRB-a, nije bio Jure Marić već Geza Pašti.

Pseudonim (tajno, konspirativno, kodno ime) Glavnog tajnika HRB-a bio je isti od osnivanja 1961. pa sve do 1972., bez obzira na osobu koja je tu dužnost obnašala. Taj se pseudonim do sada nije pojavio čak ni u najtajnijim dokumentima, bilo Udbe bilo neke druge tajne službe. Ovdje, taj se pseudonim po prvi put u povijesti obznanjuje izvan redova HRB-a, a glasi – *Leonard Barčić*. To je, dakle, prigodom osnivanja HRB-a bio Geza Pašti.

Uz konspirativna imena, članovi HRB-a dobivali su i tajne (kodne) brojeve, a osim spomenutog pseudonima Glavnog tajnika, stalan je bio pseudonim Postrojbenog tajnika, bez obzira tko je tu dužnost obnašao, i glasio je – *Ivan Kršan*. To je prigodom osnivanja HRB-a bio Jure Marić.

Osim Paštija i Marića, koji su kao prvi vijećnici GRS HRB-a imali i osobne pseudonime *Alija Hasanović* i *Marijan Kršan*, tom su tijelu pripadali i Ilija Tolić i Josip Oblak pod pseudonimima *Franjo Zelenko* i *Silvio Lipnić*. Njih su dvojica, Tolić i Oblak, nepune dvije godine kasnije, sredinom 1963. godine, na vlastiti zahtjev vodili upad prve diverzantske skupine HRB-a u Jugoslaviju.

Glavni revolucionarni stan HRB-a je tijekom nekoliko tjedana nakon osnivanja usvojio osnovne dokumente: *Program*, *Postrojbeni pravilnik*, *Stegovni pravilnik*, *tekst Prisegu*, *Uredbu o financiranju*, itd.

Većinu tih dokumenata sastavio je Geza Pašti, pa su upravo zbog te njegove uloge osnivači HRB-a smatrali da čelno mjesto u organizaciji treba pripasti njemu. Iz osnivačkih akata HRB-a vidljivo je, što je posebno važno naglasiti, da je ta organizacija predviđala samoraspuštanje već nakon prvih slobodnih višestranačkih izbora kad se oni provedu u samostalnoj hrvatskoj državi.

4.1. Temeljna načela

HRB je posjedovao tri glavna dokumenta koja je usvojio Glavni revolucionarni stan kao vrhovno tijelo HRB-a: *Temeljna načela*, *Stegovni pravilnik* i *Prisegu*. Najvažniji dio Temeljnih načela HRB-a glasi:

Hrvatsko revolucionarno bratstvo je – kako sam naslov kaže – borbena organizacija svjesnih hrvatskih rodoljuba koji su postavili zadaću oslobođiti hrvatski narod od tuđinskoga nasilja te državu Hrvatsku ponovno uskrisiti u njezinim etničkim i povijesnim granicama.

Hrvatsko revolucionarno bratstvo poslužit će se u svom djelovanju svim raspoloživim sredstvima, uključujući i uporabu oružja da se konačni cilj ostvari.

Sveta je dužnost svakoga pripadnika Bratstva najpogodnijim načinom i sredstvima djelovati, u granicama svojih mogućnosti, da se ostvare planovi organizacije koji su istovjetni vjekovnim težnjama svih hrvatskih naraštaja.

Glavni revolucionarni stan postavit će, prema potrebi, smislu i okolnostima, granice djelovanja svakoga pojedinca, odnosno usmjeriti njegov rad i djelovanje u pravcu koji će organizacija smatrati opravdanim i svrshishodnim.

Organizacija obvezuje svakoga svog pripadnika prisegom na poštivanje temeljnih načela HRB-a, točno izvršavanje zapovijedi, uputa i sugestija te na poslušnost i strogo čuvanje tajne. Cilj koji je pred organizaciju postavljen, zadaci koji pripadnike HRB-a očekuju, kao i realno prosuđivanje snaga s kojima raspolažu neprijatelji hrvatskoga naroda i protivnici hrvatske državne nezavisnosti, traže kategorički maksimalan napor, samoprijegor i požrtvovanje pa će se u tom smislu upravljati cijelokupna djelatnost HRB-a općenito, a svakoga brata revolucionara ili sestre revolucionarke napose.

Zbog uvjeta pod kojima HRB djeluje i taktike koju su nam neprijatelji nametnuli, sav rad organizacije odvija se podzemno, u dubokoj tajnosti.

U prvoj fazi revolucionarne djelatnosti čitav rad pod imenom HRB-a u potpunosti je ilegalne naravi.

Kombiniranje javnoga djelovanja s ilegalnim u izuzetnim slučajevima dopušteno je samo određenim članovima organizacije, ali tek po prethodnom odobrenju Glavnog revolucionarnoga stana.

U javnom djelovanju nitko ne smije u pripremnom stadiju hrvatske revolucije nastupati pod službenim nazivom organizacije ili bilo kojeg njezina dijela.

Sastavni dio *Temeljnih načela* jest i *Program HRB-a* s vizijom buduće hrvatske države:

Hrvatska država nije cilj nego sredstvo pomoću kojega hrvatski narod postiže onaj stupanj političkog, gospodarskog i kulturnog napretka koji nije mogao postići pod tuđinskom upravom. Jedino slobodni, demokratski poredak u hrvatskoj državi, omogućava hrvatskom narodu postignuće slobode, mira i blagostanja za kojim on toliko čezne...

Sloboda i demokracija nezamislive su bez društvene pravde.

Hrvatski narod baštini etiku pravednih društvenih i socijalnih nazora, a HRB zastupa i brani ove vrijedne osobine hrvatskog naroda. Iz tih se razloga HRB zalaže za pravedno socijalno uređenje, za društveni sustav u kojemu ne će postojati aristokrati i kmetovi, buržui i siromasi, komesari i robovi, ili bilo kakva povlaštena kasta, nego organsko jedinstvo seljaka, radnika i intelektualaca, velika obitelj – pluga, stroja, pera i mača.

4.2. Stegovni pravilnik

Stegovni pravilnik, usvojen 30. studenoga 1961., glasi:

Hrvatsko revolucionarno bratstvo postavlja svakom pripadniku kao prvi uvjet bezuvjetnu poslušnost i točnost u izvršenju naređenja, vjernost osnovnim načelima, izdržljivost i čuvanje tajni.

Izdaja se smatra najtežim prijestupom.

Plašljivost je za svakog revolucionara najveće zlo. Plašljivost vodi izdaji, a izdaja ropstvu. Vjernost znači slobodu, a za dobivanje i održavanje slobode, za postizanje trajnosti slobode nužna je tjelesna, intelektualna i moralna hrabrost.

Prijevara revolucionara i pranevjera novčanih i ostalih materijalnih sredstava organizacije kažnjava se najtežim kaznama.

Za sve se propuste disciplinski odgovara. Presude donose revolucionarni sudovi koje osniva revolucionarna vrhovna komanda.

Na području svakog povjereništva postoji Revolucionarni sud.

Revolucionarni sud sačinjavaju: predsjednik suda, tužitelj, branitelj i dva porotnika.

Tužitelj podnosi dokazni materijal za osudu.

Branitelj brani optuženog iznoseći olakšavajuće okolnosti.

Porotnici pomažu u donošenju presude i čuvaju dostojanstvo Revolucionarnog suda u smislu osnovnih načela. Predsjednik suda izriče presudu pošto temeljito sasluša tužitelja, branitelja i porotnike.

Za učinjene prijestupe izriču se sljedeće kazne:

- opomena,
- stroga opomena,
- ustupanje opasnog zadatka,
- smrt.

Presudu izvršavaju posebno odabrani revolucionari koje određuje Glavni revolucionarni stan.

Protiv presude ne može se uložiti žalba.

Život za Hrvatsku!

4.3. Prisega

HRB je bio, dakle, ustrojen po uobičajenim pravilima revolucionarnih organizacija. U organizaciji je postojao šifrirani način djelovanja i svaki je član imao konspirativno ime. Za svakog novog člana morala su jamčiti dva djelatna člana, a primljeni je član morao položiti prisegu kojom se dragovoljno obvezivao na bezuvjetno pokoravanje organizacijskim propisima i na izvršavanje organizacijskih zadataka. Tekst Prisege je glasio:

Prisežem svemućućim Bogom i najdražim svetinjama, da će se do kraja svoga života boriti za slobodu i državnu neovisnost hrvatskog naroda.

Svojim dobrovoljnim pristupom u redove HRB-a obvezujem se slušati naređeno, bez pogovora izvršavati dane zapovijedi i naloge te vjerno slijediti revolucionarna načela Bratstva.

Svaku povjerenu mi tajnu obvezujem se čuvati i ne odavati ništa što bi moglo štetiti probitcima Bratstva i hrvatskog naroda.

Ako prekršim ovu prisagu i ogriješim se o revolucionarna načela Bratstva, ima me po zakonima organizacije stići kazna smrti.

Tako mi Bog pomogao!

4.4. Priručnik *Sloboda ili smrt*

Sljedeći korak vodstva HRB-a bio je izrada priručnika za konspirativno i diverzantsko-gerilsko djelovanje. Na njemu je opet najviše radio Geza Pašti i priručnik je, pod nazivom *Sloboda ili smrt*, tiskan krajem 1962. za najuže vodstvo HRB-a. Priručnik se sastojao od više poglavlja u kojima su bile pouke za rad budućih revolucionaraca HRB-a. Uvodno geslo tog priručnika glasi:

Samo hrvatska revolucija može slomiti hrvatsku ropsku sudbinu. Ta revolucija nije samo revolucija oružja nego u prvom redu revolucija duha hrvatskog mladog naraštaja koji će pobijediti samoga sebe i služiti samo Bogu svemogućemu i hrvatskom narodu.

Cilj hrvatske revolucije nije samo hrvatska država, nego je ona sredstvo preko kojega bi hrvatski narod osigurao opstanak, sreću i blagostanje.

Prvi priručnik HRB-a
Sloboda ili smrt

U uvodnim napomenama također se prikazuje tadašnji odnos zapadnih sila prema Jugoslaviji, s posebnom kritikom SAD-a kao glavnoga zagovornika opstanka Jugoslavije:

Jugoslavija je mogla nestati, i to posve sigurno, da je Amerika nije vadila iz blata i ekonomskih kriza koje su stalno nastajale. Danas je Jugoslavija dužna samu sebe Americi... Da je Amerika kojim slučajem taj kapital upotrijebila na bilo koji način protiv Jugoslavije, ona danas posve sigurno ne bi više postojala.

U tom se priručniku nekoliko puta ističe da se od starijih hrvatskih generacija, bilo ustaških, bilo partizanskih, ne može očekivati pokretanje hrvatske revolucije, već je to zadatak koji leži na mlađim naraštajima:

Hrvatska mlada generacija postat će nositelj hrvatske borbe za slobodu u svakom slučaju, bilo to u općem sukobu velesila u svijetu ili u samostalnom nastupu. Zbog toga već danas mora početi priprema za taj posao koji nitko drugi osim nje neće preuzeti niti riješiti. Najvažnije što treba napraviti jest vjeru hrvatskom narodu u samostalno rješenje hrvatskog pitanja – prepričati duh, stvoriti duh revolucije u kojoj će se boriti perom i mačem bez prekida za hrvatsku slobodu... Hrvatsko pitanje mogu rješiti samo hrvatski revolucionarci. Ako treba ginuti, onda za vlastiti narod i u vlastitoj zemlji. Nikada tuđinci nisu rješavali naše pitanje zbog nas nego zbog sebe samih i u svoju korist, bili to Mađari, Austrijanci, Srbi, Rusi ili Amerikanci.

Osim političko-ideoloških smjernica u uvodu ovoga priručnika, u njemu se općenito opisuje organizacijska struktura HRB-a te zadatci i obveze svakog člana organizacije.

**STEGOVNI PRAVILNIK
HRVATSKOGA REVOLUCIONARNOGA
BRATSTVA.**

1. H.R.B.-o postavlja kao prvi zahtjev svakom pripadniku neograničenu i bezuvjetnu poslušnost, točnost u izvršavanju zapovijedi, vjernost Temeljnim Nacelima, dosljednost i čuvanje tajni.
2. Najtesnijim prekršnjem smatra se izdaja.
3. Kukavcičluk je istočni grijeh u svakoj revoluciji, pa i u Hrvatskoj. Kukavcičluk dovedi do izdaje, a izdaja završava u robstvu, dok vjernost znači slobodu, a za promicanje slobode, za ocuvanje slobode, za postignuće i održanje slobodne potrebe je hrabrost, tjelesna i intelektualna.
4. Varenje revolucionara i prouzročenje novčanih i inih organizacijskih materijalnih sredstava se bezuvjetno kaznjava najtesnijim kaznama.
5. Svi prekršaji podlijezu stegovnim kaznama.
6. Osudu donasaju Revolucionarni Sudovi koje postavlja Glavni Revolucionarni Stan.
7. U svakom Povjerenistvu postoji Revolucionarni Sud.
8. Revolucionarni Sud tvore: Predsjednik Suda, Tuzitelj, Branitelj i dva Člana Porote.
9. Tuzitelj podnosi dokazni materijal u svrhu pravne podkrepe obtužnice.
10. Branitelj brani obtuženoga, izmeđuci okolnosti.
11. Porota pomaze donasati osudu, te u duhu Temeljnih Nacela čuva dostažanstvo Revolucionarnoga Suda.
12. Predsjednik Suda izriče sudski pravorijek nakon temeljnoga saslušanja Tuzitelja, Branitelja i Porote.
13. Za svaki pocinjeni prekršaj, kazne se utvrđuju kako slijedi:
 - a. Ukor.
 - b. Poseban (strog) ukor.
 - c. Prebacivanje na opasnu (izloženu) dužnost.
 - d. Sart.
14. Osudu izvršuju posebno odabrani Revolucionarci, koje određuje Glavni Revolucionarni Stan.
15. Protiv sudskoga pravorijeka nema priziva.

Dano u Glavnem Revolucionarnom Stenu,

30. rujna, 1961.

Glavni Tajnik:	Prof. Leonard	Bracie
Poštobeni Tajnik:	Ivan	Kraan
Vijećnici G.R.S.-a:	Prof. Alija	Hasanovic
	Silvo	Lipic
	Franjo	Zelemko
	Marijan	Kraan

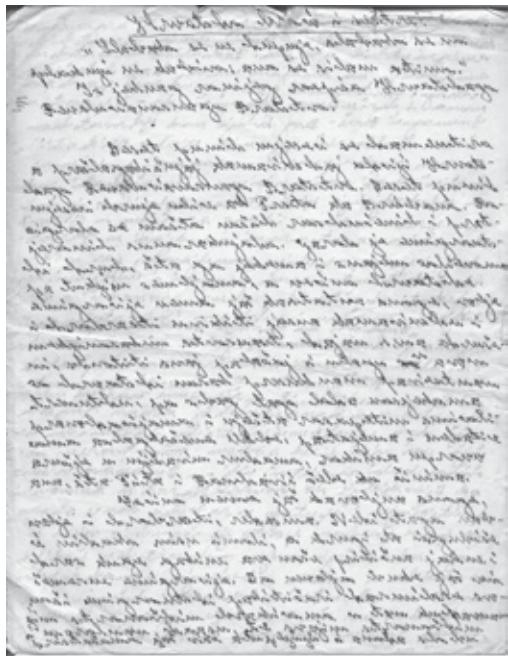
Po zapovijedi Glavnoga Revolucionarnoga Stena,
pretiskalo Povjerenstvo broj 2.

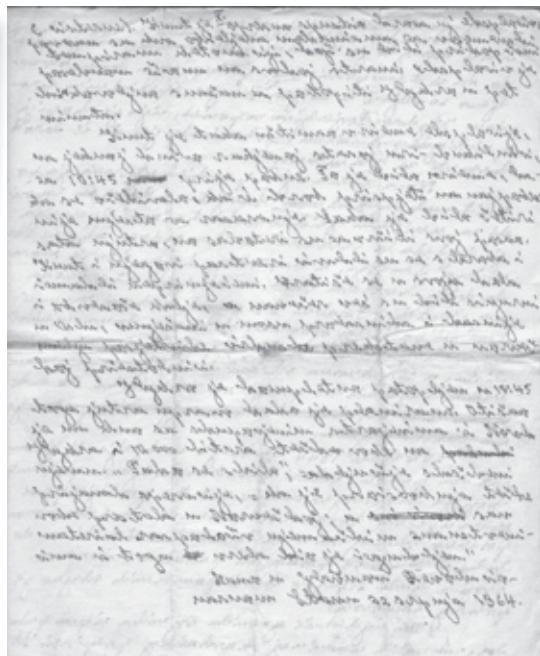
Stegovni
pravilnik HRB-a

Najveći dio posvećen je “tehničkoj izobrazbi” vodećega kadra HRB-a: od uputa za konspirativno ponašanje i čuvanje tajni, preko pisane obuke za baratanje oružjem i eksplozivom, do ustrojavanja trojki i brojnijih vojno-gerilskih postrojba.⁶

HRB će tijekom vremena prirediti još tri priručnika, pod nazivima: *Kletva*, *Osvetnici Bleiburga* i *Priručnik Hrvatskoga revolucionarnog bratstva*. O njima će više riječi biti u nastavku knjige.

Prva stranica
programskog
teksta Geze
Paštija (preslika
izvornika)

Deseta, zadnja
stranica
programskog
teksta Geze Paštija
(preslika izvornika)

Bilješke

- 1 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljeništva* (treće, dopunjeno izdanje), Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.;
Čizmić, Ivan – Sopta, Marin – Šakić, Vlado, *Iseljena Hrvatska*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.;
Bogdan, Ivo, *La tragedia de Bleiburg*, Buenos Aires, 1963.;
Prcela, John – Guldescu, Stanko, *Operation Slaughterhouse – Eyewitness Accounts of Postwar Massacres In Yugoslavia*, Dorrance & Company, Philadelphia, 1970.;
Nikolić, Vinko, *Bleiburška tragedija hrvatskoga naroda*, Hrvatska revija, Barcelona, 1977.;
Nikolić, Vinko, *Tragedija se dogodila u svibnju*, Hrvatska revija, Barcelona, 1984.;
Jurčević, Josip – Esih, Bruna – Vukušić, Bože, *Čuvari bleiburške uspomene*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2005.;
Ferenc, Mitja – Kužatko, Želimir, *Prikrivena grobišta Hrvata u Sloveniji*, Počasni bleiburški vod, Zagreb, 2007.
- 2 Nikolić, Vinko, *Pred vratima domovine I i II*, Hrvatska revija, Buenos Aires, 1966.;
Jareb, Jere, *Pola stoljeća hrvatske politike*, Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1995.;
Jareb, Jere, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, Naklada Mirko Šamija, Cleveland, 1982.;
Zbornik *Svome suborcu, rodoljubu i zadnjem zapovjedniku Hrvatskih oružanih snaga Vjekoslavu vitezu Luburiću*, Drina-Press, Barcelona 1979.;
Maček, Vladko, *Memoari*, HSS, Zagreb, 1992.;
Bušić, Bruno, *Jedino Hrvatska I-III*, Ziral, Mostar 2005.;
Meštrović, Mate, *U vrtlogu hrvatske politike*, Golden marketing, Zagreb, 2003.;
Rojnica, Ivo, *Susreti i doživljaji*, Hrvatska revija, Barcelona, 1983.;
Radica, Bogdan, *Živjeti – nedoživjeti*, Hrvatska revija, Barcelona 1984.;
Bauer, Ernest, *Život je kratak san*, Hrvatska revija, Barcelona 1985.;
Šuljak, Dinko, *Tražio sam Radicevu Hrvatsku*, Hrvatska revija, Barcelona 1988.;
Korsky, Ivo, *Iz ideala stvarnost*, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 2004.;
Holjevac, Većeslav, *Hrvati izvan domovine*, Matica hrvatska, Zagreb, 1967.;
Stanković, Vladimir, *Katolička crkva i Hrvati izvan domovine*, Vijeće Biskupske konferencije za hrvatsku migraciju, Zagreb, 1980.;
Antić, Ljubomir, *Hrvati u Južnoj Americi*, Stvarnost, Zagreb, 1991.;
Tkalčević, Mato, *Povijest Hrvata u Australiji*, Hrvatski svjetski kongres u Australiji, Melbourne, 1999.;
Anić, Josip – Laušić, Ante, *Južna Afrika i Hrvati*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2000.;
Jakovina, Tvrtko, *Američki komunistički saveznik*, Profil International – Srednja Europa, Zagreb, 2003.;
Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*;
Čizmić, Ivan – Sopta, Marin – Šakić, Vlado, *Iseljena Hrvatska...*
- 3 Marić, Jure, *Iz mojega životopisa*, neobjavljeni rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva;
Elaborat *Hrvatsko revolucionarno bratstvo*, Služba državne bezbednosti (SDB) – Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove (SSUP), Beograd, 1984., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva;
Monografija o jugoslavenskoj neprijateljskoj emigraciji u Australiji, Služba državne bezbednosti – Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove, Beograd 1984., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
Ovdje, kao i na drugim mjestima u knjizi kad je riječ o materijalima jugoslavenskih službi, donosimo ih tek u površnom prijevodu sa srpskoga ili tzv. srpsko-hrvatskoga jezika, kako se ipak ne bi izgubio rigidni duh analize kojim je elaborat savezne Udbe pisan, dok se naslovi takvih materijala u bilješkama navode u originalu;
Elaborat *The Croatian Revolutionary Brotherhood*, Australian Security Intelligence Organisation (ASIO), Sydney 1967., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva;
Marić, Jure, 1962/11092, J25, 1962 – 1970.;
Security – Issue of passport – Marić, Jure, 1542/1096 PART 1, A1838, 1972 – 1972.;
Marić, Jure, S203314, 1971 – 1982.;
Marić Jure born 12 September 1937 – travelled per AURELIA in July 1959, MARIC J, A2478, 1959 – 1959.;

Civil Rights of Migrant Australians – APPENDIX B. B20 The Jure Maric papers of August 1972. B21 Record of interview by Sgt Brown of the Commonwealth Police with Blaz Kraljevic on 8th August 1972. B22 Map of part of Germany obtained at the premises of Pericic in August 1972. B23 A news sheet entitled "Report from Revolutionary Front". B25 Copy of a Commonwealth Police report upon \$300 being forwarded to Sweden from Mount Gambier, South Australia. B27 Photographs of bomb incident in Sydney on 16 September 1972. APPENDIX C. Documents C1 – C10. C1 Publication entitled "Ustase", 1941-71. C2 Publication entitled "Pregled", March 1972. C3 Publication entitled "Spremnost", January 1973. C4 Publication entitled "Uzdanica". C5 Publication entitled "Vjesnik". C6 Publication entitled "Hrvatska Drzava", February 1973. C7 Publication entitled "Obrana", January 1973. C8 Publication entitled "Hrvatska Borba". C9 Publication entitled "Osxit", February 1973. C10 Publication entitled "Kletva", SMA 86, A12921, 7 Mar 1972 – Feb 1973., National Archives of Australia, www.naa.gov.au

- 4 Služba državne sigurnosti RSUP-a SR BiH, *Pregled ustaških terorista po zemljama boravka*, Sarajevo, lipnja 1977., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 5 Dio arhiva Hrvatskog revolucionarnog bratstva koji je u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 6 Glavni priređivač priručnika *Sloboda ili smrt* bio je Geza Pašti, prvi zapovjednik Glavnog revolucionarnog stana Hrvatskog revolucionarnog bratstva, original u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

GLAVA DRUGA
Tajni rat je započeo

Ilija Tolić (lijevo) s
Nikom Kovačićem (u
sredini) i Josipom
Oblakom (desno) u
Stuttgartu 1963.

1. AKCIJA SKUPINE TOLIĆ-OBLAK 1963.

1.1. Sastav skupine

SAMO NEKOLIKO MJESECI NAKON OSNIVANJA, sredinom 1962. godine, vodstvo Hrvatskoga revolucionarnog bratstva (HRB), na izričit zahtjev jednoga od utemeljitelja organizacije, Ilije Tolića, donijelo je odluku o pripremi prve veće akcije u Jugoslaviji.¹

Ilija Tolić bio je određen za vođu devetoročlane skupine mladih Hrvata koja je započela s pripremama u Australiji za odlazak u Europu i konačan upad u Jugoslaviju, s ciljem vršenja diverzantskih akcija. Drugi je suutemeljitelj HRB-a, Josip Oblak, bio imenovan Tolićevim zamjenikom. Ostatak skupine činili su:

- Radoslav (Rade, Rača) Stojić, rođen 27. listopada 1939. u Dragičini pokraj Čitluka u Hercegovini;
- Dražen Tapšanji, rođen 29. studenoga 1931. u Seoni pokraj Našica;
- Branko Podrug, rođen 28. lipnja 1933. u Piramatovcima pokraj Šibenika;
- Vlado Leko, rođen 27. siječnja 1942. u Vojniću pokraj Mostara;
- Mirko Fumić, rođen 18. studenoga 1940. u Letincu pokraj Brinja;
- Krešimir Perković, rođen 15. kolovoza 1935. u Letincu pokraj Brinja;
- Stanko Zdrilić, rođen 19. studenoga 1939. u Ruplju pokraj Zadra.

Većina pripadnika skupine pobjegla je iz Jugoslavije potkraj 1950-ih godina: Tolić 1956., Oblak 1958., Stojić 1960., Tapšanji 1954., Podrug 1957., Leko 1960., Fumić 1958., Perković 1959., i Zdrilić 1959. godine.

Šestorica su živjela u Sydneyu (Tolić, Oblak, Stojić, Leko, i Zdrilić), a trojica u Melbournu (Tapšanji, Fumić i Perković).

Obuku iz borilačkih vještina, gađanja, rukovanja eksplozivom, topografije, tajnopisa (šifriranja, kriptografije), itd. u Sydneyu su predvodili Jure Marić (pseudonim *Marijan Kršan*) i Josip Senić (pseudonim *Mirko Slavonac*), a u Melbournu Geza Pašti (pseudonimi *Zdravko Josipović* i *Alija Hasanović*).

Prije nego što su napustili Australiju, sva su devetorica položili prisege HRB-u i dobili konspirativna imena: Tolić u rujnu 1962. dobivši pseudonim *Franjo Zelenko*, Oblak u listopadu 1961. dobivši pseudonime *Silvio Lipnić* i *Jakov Marunić*, Stojić u listopadu 1962. dobivši pseudonim *Vlado Čerinović*, Tapšanji u travnju 1962. dobivši pseudonim *Ivan Vučak*, Podrug u prosincu 1962. dobivši pseudonim *Eugen Gudača*, Leko u prosincu 1962. dobivši pseudonim *Mladi Vladić*, Fumić u veljači 1963. dobivši pseudonim *Stjepan Derenčanin*, Perković u studenom 1962. dobivši pseudonim *Leo Kvika*, i Zdrilić u prosincu 1962. dobivši pseudonim *Ivan Gora*.

1.2. Pripreme u Njemačkoj i Italiji

Prvi je u Europu oputovao Ilijan Tolić, 20. listopada 1962. godine, a kratko nakon toga, iz Australije je doputovao Josip Oblak. U Njemačkoj, u Münsteru, stupili su u kontakt s Brankom Orlovićem, jednim od vođa Hrvatskog demokratskog odbora (HDO), disidentskim krilom Jelićeva Hrvatskoga narodnoga odbora (HNODbor). Štoviše, vodstvo HRB-a je planiralo da HDO postane njihova bratska organizacija u Europi, ali Tolić i Oblak ubrzo su zaključili da Orlović i njegovi suradnici neće biti u stanju podnijeti takav teret, niti da su sposobni njegovoj skupini pružiti potrebnu logističku potporu.

Zbog toga su svoju bazu preselili u Stuttgart i povezali se s tamošnjim simpatizerima HRB-a, Marijanom Šimundićem i Nikom Kovačićem. Oni su Toliću i Oblaku pomogli u pripremama za prihvatanje ostalih članova skupine i pri pronalasku mjesta za njihovo uvježbavanje. Sredinom svibnja 1963. pridružili su im se Stojić, Tapšanji, Leko, Fumić i Perković. Nastanili su se u jednom motelu u Schwabenlingenu pokraj Stuttgarta, dok su u obližnjoj šumi oko dva tjedna uvježbavali borilačke vještine, rukovanje oružjem i eksplozivom te čitanje topografskih karata.

Nakon nekog vremena, odnosno 1. lipnja 1963., uputili su se u okolicu Milana u Italiju, gdje su im se nakon nekoliko dana priključila preostala dvojica članova skupine, Zrilić i Podrug. Tu su zajednički nastavili s vježbama i zadužili naoružanje, eksploziv i ostalu opremu. Dana 27. lipnja 1963. prebacili su se u Monfalcone pokraj Trsta kako bi bili bliže granici.

U svezi s pripremama ove akcije, HRB-ovo Povjerenstvo br. 4 (Australija), izdalo je 29. lipnja 1963. interno priopćenje:

Volja je tu, vjera također, a uz svestranu podršku ubrzano ćemo ići naprijed. Budimo svi svjesni jednoga: ako mi zatajimo, ako mi ne započnemo ozbiljno s bombošem, ako mi ne budemo imali idealizma, onda – sudeći prema stanju u emigraciji, a možda i u domovini – Hrvatske nikada neće biti, a hrvatski narod ostat će dobijeka srbokomunističko roblje. Od svršetka rata do danas (ako izuzmem idealistički, ali neuspjeli pothvat Bože Kavrana i drugova) nitko iz emigracije nije pošao u borbu za Hrvatsku. Nitko nije krenuo u domovinu. Mi smo prvi i jedini koji smo to postavili sebi za zadaću pa budimo dostojni toga velikoga poslanja, budimo zaista vjesnici nadolazeće hrvatske revolucije, glasnici hrvatske pobjede i graditelji buduće države Hrvatske.²

Priopćenje su pseudonimima potpisali vođe HRB-a *Alija Hasanović* (Geza Pašti) i *Marijan Kršan* (Jure Marić).

Skupina je pokraj Monfalconea nastavila s vježbama do 5. srpnja 1963. kada su započeli s intenzivnim promatranjem i izučavanjem mogućih načina prebacivanja preko talijanske granice. U međuvremenu je donesena odluka o podjeli u *trojke* koje su nakon prelaska granice trebale krenuti u tri pravca, svaka sa svojim zadatkom: trojka Tolić-Oblak-Stojić prema Zagrebu, Slavoniji i sjevernoj Bosni, trojka Tapšanji-Podrug-Fumić prema Gorskem kotaru i Lici te trojka Perković-Leko-Zdrilić prema Lici i Dalmaciji.

1.3. Upad u Jugoslaviju 1963.

U noći sa 6. na 7. srpnja 1963. skupina je u punom sastavu prešla talijansko-slovensku granicu pokraj slovenskog grada Kozina i zaputila se prema Lici. Nakon nekoliko dana pješačenja, 11. srpnja 1963., stigli su u blizinu sela Letinac blizu Brinja. Tu su se zadržali tri dana, da bi se 14. na 15. srpnja 1963. konačno razišli u trojke s tim da je, uz dopuštenje vođe cjelokupne grupe Ilije Tolića, Leko prešao u trojku s Tapšanjijem i Podrugom, a Fumić u trojku s Perkovićem i Zdrilićem.

Međutim, treća trojka u sastavu Perković-Fumić-Zdrilić nakon prvih kontakata s „jatacima“ odustala je od zadatka i donijela odluku o povlačenju u inozemstvo. Kad su 19. srpnja 1963. stigli pred samu slovensko-talijansku granicu pokraj Sežane, bili su uhićeni.

Druga trojka u sastavu Tapšanji-Podrug-Leko otkrivena je nakon izvršene diverzije na željezničkoj pruzi pokraj Delnice u trenutku kad je nailazio jedan teretni vlak te je, nakon višednevne potrage, uhićena 21. srpnja 1963. pokraj Nacionalnog parka Risnjak u Gorskem kotaru.

Glavna trojka u sastavu Tolić-Oblak-Stojić uhićena je 22. srpnja 1963. blizu Karlovca.

Okružni sud u Rijeci osudio je 18. travnja 1964.: Iliju Tolića i Josipa Oblaka na po 14 godina zatvora, Dražena Tapšanjija na 13 godina zatvora, Radu Stojića, Branka Podruga i Vladu Leku na po 12 godina zatvora, Stanka Zdrilića na sedam godina zatvora te Mirka Fumića i Krešimira Perkovića na po šest godina zatvora.³

Tijekom izdržavanja kazne u KPD Zenica Ilija Tolić optužen je naknadno još i zbog „širenja neprijateljske propagande među zatvorenicima“ te je osuđen na dodatnih osam godina zatvora, tako da je ukupno odrobijao 22 godine. Po izlasku iz zatvora, Tolić je pobegao u Njemačku, gdje je živio do početka raspada Jugoslavije, kada se uključio u pripreme za obranu Hrvatske od velikosrpske agresije. Međutim, naglo se razbolio (od raka) i umro 10. lipnja 1993. Kako su Srbi okupirali njegovu rodnu Ljupljanicu pokraj Dervente, rodbina ga je pokopala na mjesnom groblju u Dervišagi blizu Požege.

Sličnu sudbinu imao je i Josip Oblak, podrijetlom iz Španovice pokraj Daruvara, koju su Titovi partizani pod vodstvom Čede Grbića *Kedacija* (oca glasnogovornice SDP-a Gordane Grbić u godinama prikupljanja građe za ovu knjigu i prve supruge pokojnog Ivice Račana), potpuno porušile početkom listopada 1942. godine, većinu stanovnika pobili,

a preživjele protjerali. Oblak je umro još 17. siječnja 1984. od posljedica teškog zlostavljanja u zatvoru, a rodbina ga je pokopala na mjesnom groblju u Križu pokraj Ivanić Grada.

1.4. Priopćenje o neuspjehu akcije

Neuspjeh Tolić-Oblakove skupine 1963. predstavljao je težak udarac za vodstvo HRB-a, posebice što su se u iseljeništvu pojavile špekulacije da je grupa izdana i da pojedinci zbog toga moraju odgovarati. Stoga je australski stožer HRB-a 15. srpnja 1964. izdao priopćenje za članstvo u kojem je, među ostalim, stajalo:

Petoga rujna objavile su opetovano u dva navrata krugovalne postaje Zagreb i Beograd službenu obavijest Udbe o uhićenju devetorice hrvatskih revolucionara. Kao bomba odjeknula je ta vijest diljem globusa. O njoj su donošeni bezbrojni, ponajčešće neistiniti i zlobni komentari, u kojima se išlo tako daleko da se čak vodstvu HRB-a predbacivalo otvorenu izdaju.

Mi smo stoga dužni položiti račune našim suborcima u Australiji i reći istinu o događajima kako ne bi i dalje Udba i kojekakvi nedobronamernici raspirivali paniku i izvršili dezorganizaciju naših revolucionarnih redova, što im je vruća želja i namjera.

Operacijom je isključivo u tehničkom smislu upravljao Ilija Tolić, koji je prethodno bio postavljen i zato pripravljan. Njemu je prepusteno, po postrojenom pravilniku, odvijanje akcije u domovini i raspored trojki. Vjerovali smo da će on to znati i provesti. Povjerenje u njega bilo je bezgranično zato što je Ilija veliki hrvatski rodoljub, hrabar, razuman i izvrsnoga shvaćanja, dobar poznavalac vojničkih znanosti i smatrali smo ga dovoljno sposobnim i lukavim da se uhvati u koštac s udbaškim gangsterima. Budući da je bio prvi australski suradnik utemeljitelja Bratstva i član operativnoga odjela Glavnoga stana, te da je bio najstariji u ovom odjelu – to njegovo zapovjedničko mjesto nije bilo u pitanju.

Mi ne znamo sve, ali ovo što smo saznali, pruža nam barem donekle sliku kako su se tamo odvijali događaji.

Ilija je podijelio trojke na bošnjačku, ličku i dalmatinsku. S te strane je bilo sve u redu i oni su mogli uspješno izvršiti zadatke. Onda se dogodilo ono, što više nikada u domovinskim akcijama ne smijemo ponoviti:

Ilijina grupa pošla je u okolinu Dervente, a lička u okolinu Brinja. Pošli su u rodna mjesta gdje ih se najlakše moglo uočiti, zapaziti, otkriti i zaskočiti. Ilija je pokušao mobilizirati i nagovoriti svoju rodbinu, prijatelje i poznanike. Netko ga je među njima, pridošlicama, izdao. Fumić i Perković primijenili su još slabiju taktiku. Otišli su na sijelo u Letinac, zabavljali se s djevojkama, napisali pismo svojim užim zemljacima u Melbourneu koji čak nisu bili ni formalni pripadnici naše organizacije. Udbi su bila dovoljna samo ova dva momenta pa da stupi u protuakciju, mobilizira svoje službenike, policiju, vojsku i civilne uhode, te na brzinu sve zaokruži u svoju mrežu...⁴

Ilija Tolić,
nadgrobna ploča
u Dervišagi kraj
Slavonske Požege

Grob Josipa
Oblaka u Križu
kraj Ivanić Grada

Josip Oblak i
Geza Pašti

2. GEZA PAŠTI – VOĐA ODLAZI U EUROPU

Samo nekoliko dana prije upada Skupine Tolić-Oblak u Jugoslaviju, prvi čovjek HRB-a Geza Pašti krenuo je 2. srpnja 1963. brodom iz Australije za Europu.⁵

Geza Pašti, rođen 6. lipnja 1934. u Čepinu kraj Osijeka, kao đak osječke Realne gimnazije, napustio je Jugoslaviju sredinom 1952. da izbjegne uhićenje zbog pisanja protujugoslavenskih parola na državnim zgradama u Čepinu i Osijeku. U logoru San Sabo kraj Trsta u Italiji dobio je politički azil i useljeničku vizu za Australiju, u koju je doputovao brodom *Toscana* 2. veljače 1954.⁶

U Australiji se vrlo brzo politički aktivirao u Hrvatskom oslobodilačkom pokretu (HOP). Bio je blizak pokretačima glasila HOP-a *Spremnost* u Sydneyu, gdje je upoznao i Juru Marića, Josipa Oblaka i Iliju Tolića te s njima 1961. osnovao Hrvatsko revolucionarno bratstvo. Prvih je godina – putujući i radeći između tisuću kilometara udaljenih Sydneya u državi Novi Južni Wales i Melbournea u državi Victoria – u to doba učlanio najviše novih članova i nedvojbeno najviše pridonijelo početnom učvršćivanju te ilegalne organizacije.

Pašti je stigao u Europu 29. srpnja 1963., dakle svega nekoliko dana nakon što je Skupina Tolić-Oblak bila otkrivena i uhićena u Jugoslaviji.

Paštijev je zadatak u Europi bio osmišljavati, usmjeravati i voditi daljnje akcije protiv Jugoslavije, naravno ne računajući da će prva doživjeti tako brz neuspjeh. Ali, zbog neuспjeha, i on je svoj plan morao prilagoditi novim okolnostima, odlučivši najprije formirati

kontinentalno povjerenstvo HRB-a za Europu i, po mogućnosti, pripremiti uvjete za prebacivanje cjelokupnog Glavnog revolucionarnog stana HRB-a na europski kontinent.

Kao pripomoć Gezi Paštiju, Glavni stan HRB-a poslao je u Europu Franju Turka, rođena 19. studenoga 1924. u Zagrebu, koji je iz Jugoslavije pobjegao 1947. godine. Turk je među prvima pristupio HRB-u u Australiji i dobio pseudonim *Joža Katanac*.⁷

Pašti se odmah dao na posao te je ubrzo formirao privremeno vodstvo pod nazivom Povjerenstva br. 2 (europski stožer HRB-a), u koji su, među ostalima, osim njega, ušli Franjo Turk i Marijan Šimundić, koji je pristupio HRB-u početkom 1963. u Stuttgartu.

Uhićenje Tolić-Oblakove skupine u Jugoslaviji dovelo je do dekonspiracije suorganizatora akcije u Njemačkoj, nakon čega je Beograd uputio oštре diplomatske prosvjede Bonnu. Usljedila je široka akcija njemačke policije te su Geza Pašti, Marijan Šimundić i Nikola Kovačić bili 3. listopada 1963. uhićeni i optuženi zbog "udruživanja u tajnu terorističku organizaciju". Šimundić i Kovačić su osuđeni na kraće zatvorske kazne, a Geza Pašti na sedam mjeseci te izgon iz Njemačke.

Saznavši za Paštijeve aktivnosti u Europi, australske vlasti 12. lipnja 1964. poništavaju mu putovnicu. Pašti je prisiljen na odlazak u potpunu ilegalnost. Ti su događaji usporili razvoj HRB-ove organizacije u Europi te privremeno doveli u pitanje njezino djelovanje na tom kontinentu. Nakon nekog vremena Pašti se nastanjuje u francuskom gradu Nici. U pismu od 2. kolovoza 1964. izvještava vodstvo HRB-a u Australiji da nastavlja aktivnost, posebice pripremu akcija pod kodnim imenima *Galeb* i *M9*.⁸

2.1. Zamišljene akcije

Akcija *Galeb* planirana je iz promidžbenih razloga, a označavala je zauzimanje nekoga jugoslavenskog broda s kojega bi se skinula jugoslavenska zastava i demonstrativno istaknuo hrvatski stijeg, a brodu bi se dalo ime *Hrvatska*.

Dotle, akcija pod nazivom *M9* zamišljena je s posve drugačijim karakterom, a trebala je označavati likvidaciju tadašnjega jugoslavenskog ambasadora Peke Dabčevića u grčkoj Ateni, kojega se pak smatralo jednim od glavnih krivaca za Bleiburšku tragediju.⁹

2.2. "U cilju likvidacije u inozemstvu"

Udba je, doznavši iz stranih policijskih izvora i svojih agenata za Paštijevu aktivnost, zavela nad njim sveobuhvatnu obradu. Kako se može rekonstruirati uz pomoć dostupnih dokumenata pohranjenih u Nacionalnom arhivu Australije u Canberri, većinu su podataka tajne jugoslavenske službe prikupile iz suradnje australskih tajnih i diplomatskih službi s istorodnim njemačkim, francuskim, britanskim, američkim, francuskim, švicarskim i talijanskim službama, pa je spomenuta Udbina "obrada" kulminirala početkom 1965. godine zaključkom:

Centar Državne sigurnosti Osijek 15. 1. 1965. napisao je plan obrade Geze Paštija i proslijedio ga RSUP-u Zagreb radi korištenja. Planom je predviđeno sljedeće: raditi u cilju likvidacije u inozemstvu ili hvatanju pri dolasku u zemlju: predlažemo da u razradi uzme udjela i služba DSIP-a.¹⁰

Istodobno, zbog naglog povećanja aktivnosti u Europi, Glavni stan HRB-a u Australiji donio je odluku o potrebi kadrovskog pojačanja europskog stožera. Stoga je početkom svibnja 1965. u Europu upućen Josip Senić, stožernik HRB-a u Sydneju, koji je imao pseudonim *Mirko Slavonac*. Pašti je izvijestio GRS HRB-a u Australiji da je *Mirko*, tj. Josip Senić “u redu stigao”:

Bili smo tri dana zajedno u Francuskoj, a zatim je otputovao dalje na sjever.¹¹

Sredinom lipnja 1965. Geza Pašti i Marijan Šimundić posjetili su generala Vjekoslava Luburića, predsjednika Hrvatskog narodnog otpora (HNODpor), u Španjolskoj. Pašti je Luburiću ponudio suradnju HRB-a i HNO-a. Odmah nakon toga, Pašti, Šimundić i Turk sastali su se u Italiji s dr. Brankom Jelićem, predsjednikom Hrvatskog narodnog odbora (HNODbor), i s njim raspravljali o mogućoj suradnji HRB-a i njegove organizacije.

Jugoslavenski agent pod pseudonimom *Zdenko* izvijestio je sredinom lipnja 1965. svoje nalogodavce u Beogradu da je locirao Paštijevu prebivalište. U njegovom je izvješću stajalo:

Telefonirao sam Škrinjariću da me nazove pa je to nakon dva neuspjela puta ipak ostvareno. Na telefonu Škrinjarić mi je ponovio da ni Geze Paštija ni Marijana Šimundića nema u Nici i da je Petar Andrić, kod kojega je Geza stanovaо, priopćio da se Geza nalazi na novoj adresi: Hotel Parisienne, Rue Angleterre, Nice (A. M.). Škrinjarić tvrdi da su obojica otišli u Madrid ili Valenciju kod Luburića na razgovor.¹²

Iza pseudonima *Zdenko* skrivaо se Miroslav Varoš, emigrant iz Sarajeva, koji se u Rimu uspio približiti vlč. Krunoslavu Draganoviću, uz čiju se preporuku povezao s nizom uglednih hrvatskih emigranata i postupno postao jedan od najvažnijih Udbinih agenata u hrvatskom iseljeništvu.

Pašti se s putovanja po Europi (Španjolska, Italija, Švicarska...) vratio 28. srpnja 1965. u Francusku, u Nicu. U večernjim satima toga kognoga dana posjetio je Petra Andrića i potom otišao u hotel u kojem je odsjeo. Sljedećeg je dana trebao ponovno navratiti kod Andrića. Budući da nije došao, Andrić ga je potražio u hotelu. Nije ga našao, kao ni sutradan, pa je krenuo u potragu za njim. Nakon nekoliko dana Petar Andrić je, putem brata Adolfa koji je bio stožernik HRB-a u Victoriji, izvijestio Glavni revolucionarni stan u Australiji:

Zadnji put vidio sam ga 28. srpnja. Došao je k meni jer je na moju adresu stizala sva pošta za njega. Tada sam mu predao dva prispjela pisma. Tako mu se žurilo da se nije htio zadržati ni minutu govoreći da će doći kod mene sutra uvečer. Međutim, nije ga bilo... Otišao sam k njemu u hotel. Nisam ga našao. Nisu bili zapazili njegov nestanak pa su mi rekli da je izašao na večeru. Ostavio sam poruku da me odmah posjeti čim stigne jer se radi o važnoj stvari. Nije ga bilo. Sutradan sam ga opet tražio. Tada se gazdarica sjetila kada ga je zadnji put vidjela, to

jest one večeri kad je bio kod mene. Stvari su ostale u hotelu, a sa sobom je odnio samo torbu. Tada sam rekao gazzdarici da se bojim, da se nije dogodila kakva nesreća. Čekala je dva dana, a onda je obavijestila policiju. Počelo je traganje. Ja sam o tome izvijestio Glavni stan. Prekopali smo sve. Bez rezultata.¹³

Nešto manje od dvije godine nakon ovog događaja vodstvo osječke Udbe sastavilo je sljedeću informaciju:

U Osijeku 11. 04. 1967. Prijedlog: Geza Pašti, prijedlog za brisanje iz obrade: Njegove veze smo našim mjerama pasivizirali tako da ne predstavljaju interes. Imajući u vidu ove momente i sugestiju kolege Šimurine iz RSUP-a, predlažem da brišemo iz evidencije lice pod obradom. Vođa operativne skupine Đuka Dragojlović; operativni radnik Dragan Krnić; suglasan načelnik Centra DB Zvonko Gotal.¹⁴

2.3. Nepatvoren hrvatski domoljub

Jedan bivši visoki dužnosnik Udbe izjavio je da je Pašti otet i doveden u Jugoslaviju. Najprije mu je bila ponuđena suradnja i oslobođenje, odnosno povratak u emigraciju. Međutim, Pašti je to odbio znajući za posljedice takve odluke. Nakon toga, prebačen je na imanje SSUP-a na Fruškoj gori gdje je mučen, ispitivan i nakraju – mučki likvidiran.

Jure Marić, najbliži suradnik Geze Paštija iz tog vremena, usporedio je život i žrtvu Geze Paštija sa životom i žrtvom Brune Bušića:

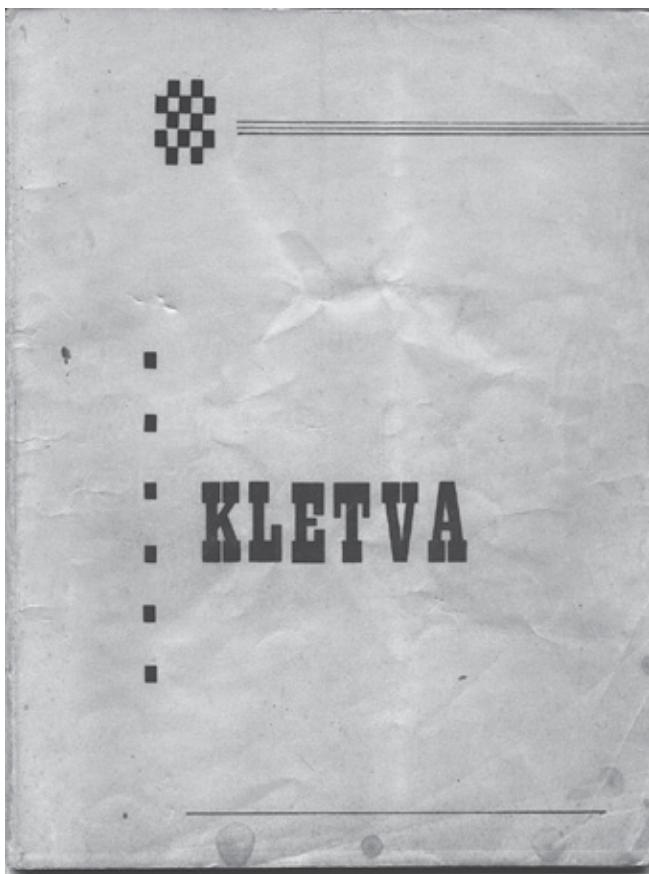
Geza Pašti, jedan od osnivača HRB-a, bio je čist i nepatvoren hrvatski domoljub, koji je svoj život položio na oltar Domovine. Udario je temelje organizaciji koju ni Udba, ni sve druge tajne službe, nisu mogle uništiti tijekom 36 godina postojanja. Sve dok se nije sama raspustila. Geza Pašti poginuo je mučeničkom smrću negdje, a da mu se ne zna ni mjesto smrti, ni mjesto groba. Njegova smrt je još junačkija zbog toga što ništa nije izdao. U mojim se mislima često javljuju dvojica revolucionarnih junaka, Geza Pašti i Bruno Bušić. Prema obojici gajim veliki respekt, poštujem njihova djela, a posebno žrtvu.¹⁵

3. AKCIJA FRANCUSKE SKUPINE HRB-A 1967.

3.1. Priručnik *Kletva*

Nakon otmice Geze Paštija, Glavni stan HRB-a odredio je Josipa Senića za zapovjednika europskog stožera organizacije (Povjerenstvo br. 2). Senić je svoj rad koncentrirao u trima europskim zemljama: u tadašnjoj Zapadnoj Njemačkoj, u Švedskoj i u Francuskoj. Prvi mu je zadatak bio preustrojiti organizaciju nakon uhićenja pripadnika Skupine Tollić-Oblak 1963. i otmice Geze Paštija 1965. U isto vrijeme, želio je nastaviti s pripremama skupina koje bi upadale u Jugoslaviju i izvodile diverzije, ali i napade na jugoslavenska diplomatska, trgovačka i druga predstavništava i njihove zastupnike u inozemstvu.

Otprilike u isto vrijeme vodstvo HRB-a tiskalo je novi priručnik pod nazivom *Kletva*¹⁶ koji je većim dijelom, posebice u domovini, distribuiran u istim koricama kao i isto-i

Drugi priručnik
HRB-a *Kletva*

Sto odlučio da ostavimo sa depistiranjem kao i do seća
na ovaj adresi. Sto se tice međunarodnog depistiranja procedura
je sljedeće. Treba iz apoteke nabaviti 1% vegetalne holicine
iste limunske kiseline. To je mjestu lako nabaviti i
kao naš farni. Najbolje analitičke mornarice rizik hemiclorid
su: njemačka marka MEERK ili engleska marka ANALAR.
Znaci treba nabaviti limunsku kiselinsku naručjujući za
laboratorijske analize i od nje nopraviti prstilo, noli
puta kada se upotrebljava, 5% otoplju.

Se tame abstinencijom treba pustiti i teho nopraviti
krist kada ne osuši, nevratljivo je na pod ultra-
violetnim svjetlom. Otoplju se mora biti bos
takao

Prva stranica pisma
Adolfa Andrića iz
Geelonga bratu
Petru u Nicu
s uputama o
konspirativnom radu

meni roman Augusta Šenoe. Premda je bio priređen s namjerom da buduće gerilce HRB-a upozori na propuste akcije Tolić-Oblakove skupine, općenito gledajući sastojao se od gotovo istih poglavlja kao i prvi priručnik, ali ona su bila znatno detaljnije i studioznej razrađena.

U uvodu ovog priručnika je istaknuto:

Mi smo revolucionarci i naša je zadaća boriti se za slobodu Hrvatske i nikako za njezino društveno uređenje koje je stvar slobodnih izbora na kojima će hrvatski narod slobodno odrediti to uređenje.

Zatim se nadodaje:

Povijest je dokazala nama Hrvatima da nam nikakvi savezi ni nikakve ideologije ujedinjenja nisu donijeli ništa više od ropstva, krvi i lanaca. Stoga, najviša ideologija danas jest hrvatska sloboda i hrvatska državna neovisnost.

U tom priručniku ponovljena su prije navedena uvodna političko-ideološka stajališta. Vodstvo HRB-a ponovno se nije bavilo odnosom Sovjetskog Saveza prema hrvatskoj državi jer je smatralo samorazumljivim što komunistička Moskva podržava Tita i njegov režim bez obzira na nesuglasice koje su se pojavljivale između njih. Glavni su problem, prema HRB-u, predstavljale određene zapadne velesile koje su naoko zagovarale uspostavu demokracije u Jugoslaviji, pa čak i stvaranje hrvatske države, a u stvarnosti su svim snagama podržavale opstanak Jugoslavije i komunističkog režima:

Uzalud smo se trudili da u svakoj prilici razjasnimo da je naša nacionalnost hrvatska a ne jugoslavenska, svugdje nas se tretiralo kao jugoslavene – sve dok devetorica naših revolucionaraca ne privukoše pažnju svjetskog tiska i javnosti.

U poglavlju *Revolucija* piše:

Otkad postoji svijet, uvijek se događa da se grupa ljudi ili čitava nacija, porobljena po drugima, buni protiv postojećeg poretku. Bune se događaju kao pasivni otpor (kao u Indiji) ili kao oružana pobuna. Dvije su vrste revolucije: socijalna i nacionalna. Socijalna se revolucija podiže kada jedan dio naroda osjeća da je socijalno ugrožen smatrajući da razdioba dobara nije pravedno raspoređena i da se privilegira klasa bogatih. U slučaju nacionalne revolucije, pobuna se podiže protiv jednoga naroda koji ugnjetava drugi. Hrvatsko revolucionarno bratstvo mora voditi računa i o socijalnom i o nacionalnom aspektu.

Posebne upute odnosile su se na osnivanje, strukturu i rad *trojki*, tjelesnu i borilačku pripremu, konspirativni rad, rukovanje oružjem i eksplozivom i sl. Osnovno je geslo bilo:

U revoluciji samo se vojnom akcijom može postići cilj. Uništi neprijatelja – sačuvaj sebe.

3.2. Stožernik Petar Andrić

Preuzevši europsko kontinentalno povjerenstvo HRB-a, Josip Senić se najviše oslanjao na francuski stožer, posebice na skupinu u Nici koju je predvodio Petar Andrić, brat Adolfa i Ambroza Andrića, koji su u međuvremenu postali jedni od vođa HRB-a u Australiji.

Petar Andrić

Petar Andrić rođen je 27. ožujka 1930. u Grabovici kraj Tuzle. Nakon završetka srednje škole u Sarajevu, preselio je u Zagreb gdje je dobio posao. Međutim, tuzlanska Udba je 1951. godine uhitila dvanaest mladih Hrvatica i Hrvata i optužila ih zbog "kontrarevolucionarne djelatnosti, šovinizma i nacionalizama", sve to navodno s "ustaških pozicija" jer da su često pjevali "ustaške pjesme": *Lijepu našu, Vilu Velebita, U sve vrime godišta*, itd. Među uhićenima su se nalazile i tri sestre Petra Andrića: Vera (r. 1928.), Mila (r. 1932.) i Marija (r. 1935.). Udba je osumnjičila Petra da je bio povezan sa sestrama te je uhitila i njega. Vera i Mila Andrić osuđene su u Tuzli na sedam odnosno pet godina zatvora, a Petar u Zagrebu na šest godina zatvora. Marija je zbog maloljetnosti puštena na slobodu nakon sedam mjeseci provedenih u istražnoj samici. Sestre Vera i Mila kazne su izdržale u ženskom zatvoru u Stocu pokraj Mostara, a Petar u Staroj Gradišci. Nakon izlaska iz zatvora, Petar Andrić ponovno je našao posao u Zagrebu, ali mu je Udba stalno bila za vratom.

Početkom 1962. godine Petar Andrić odlučio se na bijeg – nakon ilegalnog prelaska jugoslavensko-talijanske granice dospio je u francusku Nicu, i tu se nastanio. Ubrzo je studio u kontakt s braćom Adolfom i Ambrozom u Australiji koji su ga upoznali s HRB-om. Geza Pašti je 1964. godine i formalno primio Petra Andrića u HRB te mu dao konspirativno ime *Gregor*. Josip Senić ga je imenovao "stožernikom Nice".

U dopisu kojim je Senić imenovao Petra Andrića stožernikom HRB-a u Nici, među ostalim je pisalo:

Službeni naziv vašeg stožera je FN1... Vi učlanite prvo dvojicu vođa grupa koji će biti vaši po-bočnici... Vođe grupe moraju sami pronaći osobe koje bi mogle biti sposobne da budu vođe trojki. Pri njihovom polaganju zakletve vi ne smijete biti prisutni jer vođe trojka ne smiju znati za vas. Vođe trojki moraju sami pronaći svoje članove...

Polaganje zakletve obavlja se ovako: Stol je pokriven crnim platnom. Sa strane gore dvije svijeće. Između svijeća leže ukršteni samokres i nož. Pokraj njih je Sveti pismo (ili Kur'an, nap. autora). Novi član polaže ruku na Sveti pismo (ili na Kur'an, nap. autora) i ponavlja zakletvu koju mu čita dužnosnik Bratstva.¹⁷

U popratnom instrukcijskom dopisu, s naznakom: "Strogo povjerljivo – Ovo gradićevo je namijenjeno samo stožernicima", pisalo je:

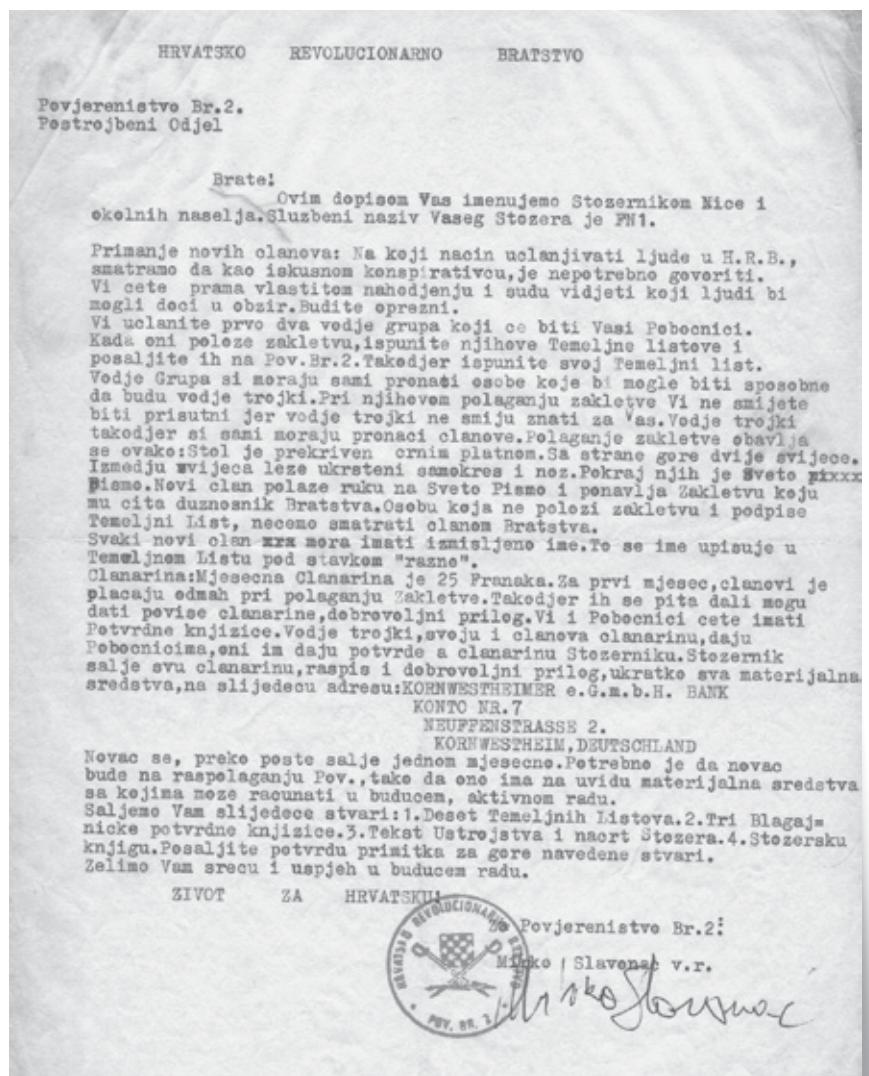
Stožer je kao osnovno, potpuno revolucionarno tijelo ograničen na jedan uži zemljopisni prostor. Taj 'zemljopisni prostor' obično je veći grad s predgrađima i okolnim naseljima. To prostor-

Glava druga: Tajni rat je započeo

no ograničenje potrebno je da se dužnosnici u što kraćem roku mogu staviti u vezu sa svojim članovima. Time je rad stožera dinamičniji, dostava obavještenja, članarine i materijala brza. Stožer je podijeljen u dvije grupe: A i B. Grupa je podijeljena na trojke. U svakoj trojki mogu biti dva do četiri člana...

Članovi trojke poznaju se i znaju svoga vođu trojke, ali oni ne poznaju članove iz ostalih trojki i ne znaju tko je vođa grupe. Vođe trojki ne smiju znati tko je stožernik...

Po svim važnijim pitanjima rada stožera, stožernik se savjetuje s pobočnicima. Stožernik je jedina osoba u stožeru koja ima adresu povjereništva i jedini koji povjereništu šalje obavještenja, novac, materijal i ljudstvo. Ispravnost karaktera stožernika nikada ne smije doći u pitanje jer jedina kazna koju Časni sud HRB-a proglašuje nad njim je kazna smrti.¹⁸

Josip Senić
(Mirko Slavonac),
dopis o
imenovanju
Petra Andrića
stožernikom

3.3. Dva neuspjela pokušaja

Pripremu svoje prve diverzantske akcije u Jugoslaviji, početkom svibnja 1966., Senić je povjerio stožeru HRB-a u Nici, a u izvedbi su trebali sudjelovati po jedan član HRB-a iz Francuske i Švedske: Anton Nikšić pod pseudonimom *Toni* iz Nice, i Taib Čordić pod pseudonimom *Meho Palikuća* iz Göteborga. Čordić je bio poznat hrvatskim emigrantima u Francuskoj, jer je neko vrijeme nakon bijega iz Jugoslavije živio u Parizu, da bi 1965. godine preselio u Švedsku. Bilo je planirano da se Nikšiću i Čordiću po potrebi u Jugoslaviji pridruži još nekolicina članova HRB-a iz Europe.

Senić je htio osobno nadzirati odlazak te dvojice diverzanata iz Francuske u Italiju i njihov prelazak preko granice u Jugoslaviju. Zbog toga je odlučio pratiti Nikšića iz Nice do Milana gdje se trebao sastati s Taibom Čordićem. Vozio ih je Franjo Pintarić, rođen 27. rujna 1932. u Voćinu, član HRB-a s konspirativnim imenom *Slim* i pobočnik Petra Andrića u Nici. S Čordićem su se sastali pokraj željezničkog kolodvora u Milanu i odatle zajedno krenuli prema Trstu. Zbog premorenosti, Pintarića je na vozačkom mjestu zamijenio Čordić. Kad su 10. svibnja 1966. došli blizu Verone, sletjeli su u jedan jarak. Automobil je bio potpuno uništen, a Pintarić i Čordić završili su u bolnici s teškim ozljedama. Čordiću je bila slomljena noga, a Pintariću desetak rebara. Tako je ta akcija propala.¹⁹

Senić se sklonio u Francusku a zatim, preko Njemačke, u Švedsku. Švedska policija uhitila ga je 28. prosinca 1966. te ga 3. siječnja 1967. deportirala u Australiju.

Istodobno, stožer HRB-a u Nici na čelu sa stožernikom Petrom Andrićem i njegovim pobočnikom Franjom Pintarićem nije odustajao od organiziranja diverzantske akcije u Jugoslaviji. Napravljen je novi plan te su pronađena četvorica dragovoljaca za upad u Jugoslaviju. Jedan je bio stari (Taib Čordić), a trojica novih: Ivan Cindrić iz Nice te Jozo Dedić i Jozo Vujević iz Pariza.

Ivan Cindrić, rođen 11. rujna 1936. u Desmerićima pokraj Ogulina, pobegao je 1958. godine iz Jugoslavije u Francusku. U Nici se odmah uključio u rad hrvatskih izbjegličkih organizacija, a u kolovozu 1965. pristupio je HRB-u i dobio pseudonim *David Monen*.

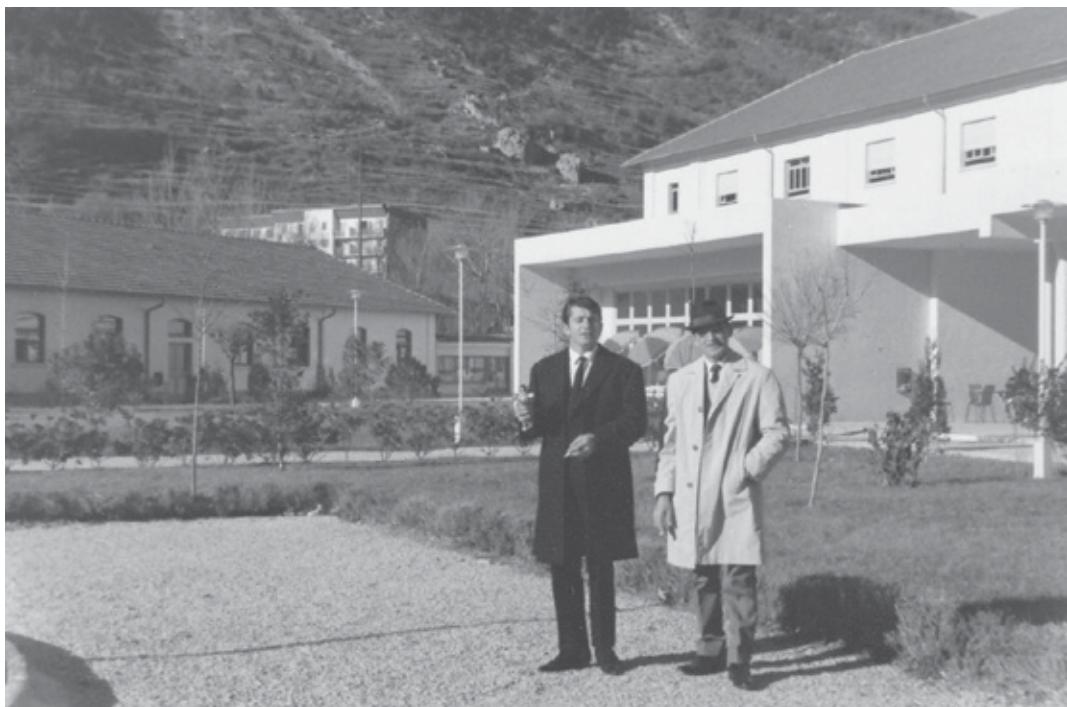
Ivan Cindrić

3.3.1. Hrvatski revolucionarni nacionalni pokret

Dedić i Vujević nisu bili članovi HRB-a. Pripadali su tajnoj organizaciji u Parizu pod nazivom Hrvatski revolucionarni nacionalni pokret (HRNP). Na čelu te organizacije bila je grupa mladih hrvatskih emigranata podrijetlom od Imotskoga. S jednim od čelnika ove organizacije, Ivanom Ćapinom (pseudonim *Galeb*), bio je povezan Taib Čordić. U dopisu od 1. svibnja 1967. *Galeb* putem Čordića nudi suradnju stožeru HRB-a u Nici:

Jozo Dedić

Ante Nikšić i Franjo
Pintarić u Nici
1967. godine

Rad vaše organizacije potpuno je istovjetan s našim te vas obavještavamo da smo voljni uvijek sudjelovati, u našim mogućnostima, u bilo kojoj akciji koju vi spremate.

U sljedećem dopisu *Galeb* piše Andriću:

Brat Palikuća, u jednom dužem razgovoru, pričao nam je o budućim akcijama HRB-a zatraživši od nas pristanak za sudjelovanje jednoga ili dva naša čovjeka.

S obzirom na posredništvo Čordića, koji je bio dužnosnik HRB-a u Švedskoj, Petar Andrić prihvatio je Čapinovu ponudu i uključivanje dvojice članova HRNP-a u planiranu diverzantsku akciju u Jugoslaviji.²⁰

Jozo Dedić, rođen 25. veljače 1944. u Humcu pokraj Ljubuškoga u Hercegovini, pobjegao je 1967. u Francusku. Nakon nekoliko mjeseci u Parizu je pristupio HRNP-u i dobio pseudonim *Inženjer 321*. Jozo Vujević, rođen 17. svibnja 1943. u Grabu pokraj Ljubuškoga u Hercegovini, pobjegao je 1956. iz Jugoslavije u Pariz. Nakon kratkog vremena angažirao se u radu emigrantskih organizacija, a u listopadu 1966. pristupio je HRNP-u i dobio pseudonim *Mogorjelo 107*.

Dedić je oputovao iz Pariza u Nicu i tamo se sastao s Cindrićem. Zajedno su oputovali u Milano gdje su ih čekali Vujević i *Meho Palikuća*, koji su došli iz Pariza. Od Milana do Trsta putovali su vlakom sva četvorica zajedno, a onda su se opet razdvojili. Dedić i Vujević imali su jugoslavenske putovnice i legalno su vlakom prešli talijansko-jugoslavensku granicu, dok su Cindrić i *Meho* preuzeli oružje i eksploziv te granicu prešli na ilegalnom prijelazu. Dogovor je bio da se sutradan nađu u restoranu na željezničkom kolodvoru u Rijeci. U jednom izvješću Udbe o tom događaju piše:

U noći između 30. lipnja i 1. srpnja 1967. godine u SFRJ je na području Kozine pokraj Trsta ubaćena skupina ustaških terorista s ciljem vršenja diverzantskih i terorističkih akcija u zemlji. Skupina je odmah nakon prelaska granice uhvaćena. Prigodom uhićenja kod njih je pronađeno deset kilograma plastičnog eksploziva, šest pištolja s većom količinom metaka, 450 letaka neprijateljskog sadržaja itd. Neposredan je zadatak skupine bio da u blizini Ogulina miniraju nekoliko stupova dalekovoda i željezničku prugu Zagreb – Rijeka, kao i da raspačavaju letke. U skupini su se nalazili Ivan Cindrić, Jozo Dedić i Jozo Vujević, svi članovi HRB-a.²¹

3.4. Izdaja Taiba Čordića

Četvrti član grupe, Taib Čordić, kojega su ostali poznavali samo pod nadimkom *Meho Palikuća*, nije uopće spomenut u tom Udbinu izvješću. Ivan Cindrić svjedočio je piscu ove knjige:

Dedić i Vujević prešli su granicu legalno, vlakom, jer su imali jugoslavenske putovnice. Ja i *Meho* granicu smo prešli ilegalno. Bio je dogovor da ćemo se sutra naći na željezničkom kolodvoru u Rijeci. Kad smo *Meho* i ja prešli granicu pokraj Kozine, zaustavili smo se nakon nekoliko kilometara u jednom šumarku. *Meho* je rekao da će otići do Rijeke, pronaći ostalu dvojicu i vratiti se po mene. Kratko iza podne vratio se nekakvim taksijem i krenuli smo prema Rijeci. Rekao mi je da je pronašao Dedića i Vujevića. Zaustavili smo se kod zapadnog ulaza na Željeznički kolodvor. *Meho* mi je rekao da uzmem kovčeg iz prtljažnika, a da će on potražiti Dedića i Vujevića. Prije nego što je ‘taksist’ otvorio prtljažnik, na mene se bacilo nekoliko udabaša u civilu i zarobilo me.²²

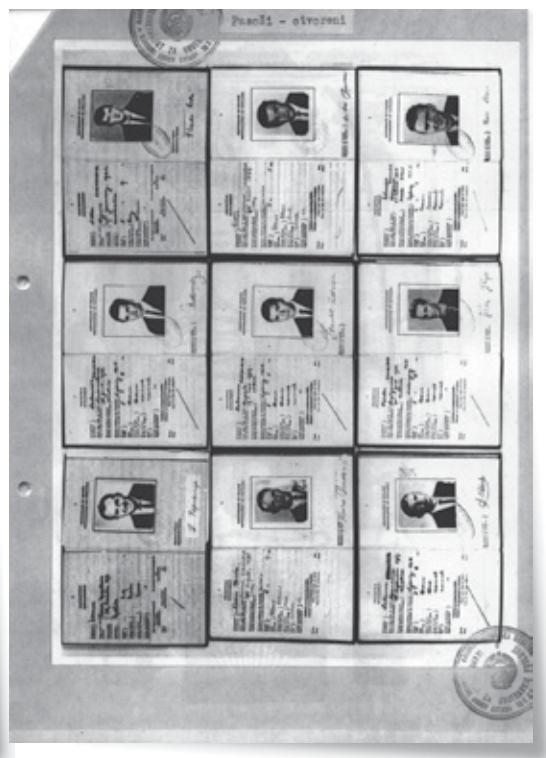
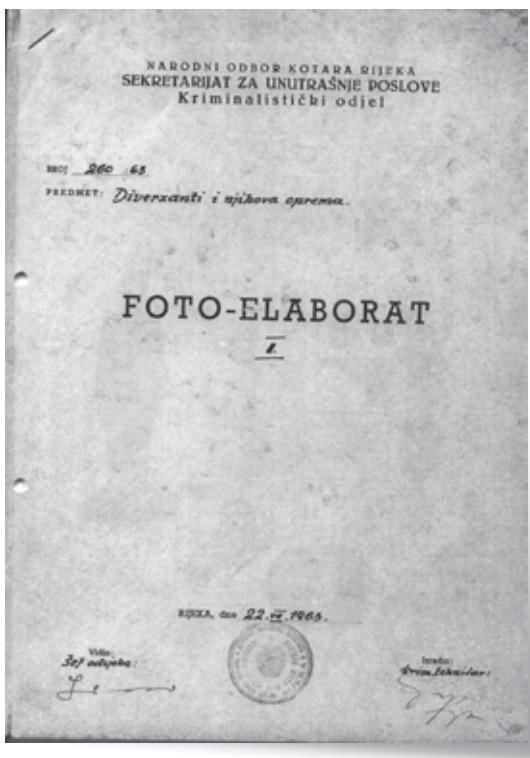

Izdajnik Taib Čordić

Što se otprilike u isto vrijeme događalo u kolodvorskem restoranu, svjedočio je Jozo Dedić:

Vujević i ja smo po dogovoru čekali u restoranu. Oko nas je sjedio petnaestak ljudi u civilu, ali nismo primijetili ništa sumnjivo sve dok se *Meho* nije pojavio na vratima. Čim je on zakoračio u restoran, ovi su skočili iza stolova i uhitili nas.²³

Cindrić, Dedić i Vujević proveli su noć u pritvoru u Rijeci i sutradan, preko Zagreba, sprovedeni su u Centralni zatvor u Sarajevu. Tamo su tijekom sljedećih mjeseci bili pod-

Fotoelaborat
*Diverzanti i njihova
oprema, SUP Rijeka,
22. srpnja 1963.
stranice 1 i 2*

vrgnuti strahovitom mučenju. Tek kad su prebačeni u Mostar zbog suđenja i kad su dobili optužnice, "saznali su" da su imali i "pomagače": Antu Milasa, rođena 1. kolovoza 1942. u Kobasićarima pokraj Bjelovara, i Luku Kraljevića, rođena 10. listopada 1948. u Crvenom Grmu pokraj Ljubuškoga.

Međutim, uhićena trojka uopće nije poznavala Milasa i Kraljevića; premda su i oni živjeli u Francuskoj, u Parizu, i također kontaktirali s vođama HNRP-a, sa samom akcijom nisu bili povezani, niti su o njoj nešto znali. Svejedno, Okružni sud u Mostaru osudio je 20. prosinca 1967. svu petoricu: Cindrića na četrnaest, Dedića na sedam, Vujevića na osam, Milasa na tri i Kraljevića na šest godina zatvora. Kazne su najvećim dijelom izdržali u Kazneno-popravnom domu (KPD) u Zenici.

Kratko nakon uhićenja pripadnika Francuske skupine u Parizu pojavila se sumnja da bi Taib Čordić mogao biti izdajica, pa ga je vodstvo HRB-a htjelo provjeriti naloživši mu "posebni zadatak". Tako je Čordić 28. srpnja 1967. podmetnuo minu u prostorije jugoslavenskog veleposlanstva u norveškom gradu Oslu. Time je nakratko bila otklo-

njena sumnja s njega. Međutim, Senić je ubrzo saznao da je Čordić oslabio eksplozivnu napravu zbog čega eksplozija nije izazvala praktički nikakvu štetu. Također, u vrijeme njenog aktiviranja, oko 14 sati, zgrada jugoslavenskog veleposlanstva bila je potpuno prazna, što je pobudilo sumnju da je Čordić dojavio Udbi svoj plan.

Taib Čordić je doznao da je otkriven, vjerojatno od Mirka Jukića, jednoga od vodećih ljudi HRB-a u Švedskoj, koji je u međuvremenu također počeo raditi za Udbu (pseudonim *Joko*).

Međutim, u zaštitu Čordića stao je Franjo Turk, koji je pod pseudonimom *Joža Katanac* bio član vodstva HRB-a u Europi. Turk je zapravo i doveo Čordića iz Švedske u Francusku te ga nametnuo kao vođu francuske skupine. Zbog toga se Čordić usprkos sumnjama osjećao prilično sigurno u Švedskoj, sve dok nije saznao da se je Senić krajem 1969. vratio u Europu. Tada je Čordić, znajući za propise HRB-a prema izdajicama, pobjegao u Kanadu. Tamo se, nakon kratkog primirenja, odnosno nakon ubojstva Senića 1972. godine i neuspjeha Akcije Fenix 72, povezao s jednim drugim poznatim agentom Udbe – Asafom Durakovićem (pseudonim *Jusufi*). Putem njega se uključio u rad Hrvatskog islamskog centra u Torontu, a kad je taj Centar podržao osnivanje Hrvatskog narodnog vijeća, Taib Čordić je na njegovu prvom Saboru (održanom početkom rujna 1975. u Toronto) izabran za člana Nadzornog odbora HNV-a.²⁴

Uza sve to, još jedan član francuske skupine 1967. nije ostao do kraja čvrst u idealima. Arhivi bosansko-hercegovačke centrale Udbe u Sarajevu svjedoče da je, u međuvremenu pokojni, Jozo Vujević pokleknuo 1973. godine za vrijeme izdržavanja kazne u Kaznenopopravnom domu u Zenici. Pod pseudonimom *Franc* nastavio je raditi za Udbu i nakon izlaska iz zatvora pa sve do sredine 1988.²⁵ Tada su u njemu ponovno proradili domoljubni osjećaji i tu je suradnju prekinuo. Njegov suborac Jozo Dedić o tome je kazao:

Znam što je sve propatio. Zato je meni teško suditi o njegovim postupcima. Neka mu suci budu hrvatska povijest i dragi Bog.²⁶

4. IZVJEŠĆE ASIO-A O HRB-U

Premda su akcije Tolić-Oblakove (1963.) i Francuske skupine (1967.) doživjele neuspjeh, beogradski su vlastodršci bili bijesni zbog saznanja da jugoslavenska država, unatoč jamstvima “Uprave za državnu bezbednost” (UDB-e tj. Udbe), nije bila neranjiva.

Deveterica hrvatskih diverzanata iz prve skupine (1963.) uspjeli su neprimjetno obaviti višemjesečnu obuku u Australiji, Njemačkoj i Italiji te isto tako neprimijećeno prijeći talijansko-jugoslavensku granicu. Osim toga, dva su tjedna boravili u Jugoslaviji proputovavši veći dio Hrvatske. Sam upad te skupine u SFRJ, tj. činjenica da postoji organizacija i odvažni pojedinci za takve akcije spremni i sposobni, bili su za Beograd svojevrstan šok.

Naime, nakon likvidacije raznih pobunjeničkih skupina u Hrvatskoj, BiH, Srbiji i na Kosovu nakon Drugoga svjetskog rata te preživljavanja sukoba sa Staljinom 1948. godi-

ne i uspostavljanja partnerskih odnosa sa zapadnim velesilama tijekom pedesetih godina prošloga stoljeća, Tito i njegovi najbliži suradnici bili su uvjereni da je Jugoslavija dostigla neupitan stupanj unutarnje sigurnosti.

Tolić-Oblakova skupina 1963. izazvala je stoga pravu uzbunu u redovima Udbe, a akcija Francuske skupine 1967. predstavljala je dokaz da upadi diverzanata – članova HRB-a – u Jugoslaviju predstavljaju dio trajnog plana za napade na Jugoslaviju.

Prije tih akcija Udba je imala vrlo malo podataka o postojanju HRB-a, njegovu članstvu i planovima. Zbog toga su uhićene članove skupine strahovito mučili da bi iz njih izvukli što više o organizaciji. Na temelju dobivenih podataka, Beograd je zatražio određene podatke i represivne postupke od australskih, njemačkih i francuskih vlasti protiv HRB-a. Ali, i tamo se do tada vrlo malo znalo o HRB-u i njegovim članovima.

Australske vlasti, koje su slijedile politiku zapadnih sila na očuvanju Jugoslavije (prije svega američku i britansku), počele su krajem 1963. godine sveobuhvatno obrađivati sve hrvatske izbjeglice za koje se posumnjalo da pripadaju HRB-u ili su s njim bili imalo povezani.²⁷

Australskoj tajnoj službi (Australian Security Intelligence Organisation – ASIO) trebalo je više godina da prikupi osnovne podatke o HRB-u. Najvažnije informacije saželi su početkom svibnja 1967. godine u strogo tajno izvješće namijenjeno izabranim članovima australske Vlade. U uvodu izvješća piše:

Ovaj je dokument vlasništvo australske Vlade i namijenjen je samo za osobne informacije primatelju i onim službenicima koji neposredno odgovaraju primatelju te kojih se to tiče.

Ovaj će dokument bit zaključan u trezoru kada se ne koristi.

Zabranjeno je kopiranje ovog dokumenta bilo u cijelosti ili djelomično, osim ukoliko to ne odobri glavni ravnatelj Australske sigurnosno-obavještajne organizacije.²⁸

Agenti ASIO-a izvješće su počeli citatom iz nekog dokumenta HRB-a, a kojim su očigledno htjeli ilustrirati glavno geslo programskog usmjerjenja HRB-a:

Bratstvo je donijelo odluku zapisanu na papiru, vatrom i mačem, kao i usmeno, da će uz milost i Božju pravdu slomiti okove krvožedne srpsko-jugoslavenske utvrde i zbaciti teret sramnog ropstva s hrvatskih pleća, a kroz krv svojih idealista i s jedinom bojom koja nikad ne blijedi kroz sva stoljeća predstaviti zemljama slobodnog svijeta novu i obnovljenu sliku Hrvatske. (Poruka o namjerama – isječak iz HRB-ova dokumenta).

Slijedi sažetak saznanja o Hrvatskom revolucionarnom bratstvu (za kojega ASIO koristi naziv *Croatian Revolutionary Brotherhood* i kraticu CRB):

Hrvatsko revolucionarno bratstvo prvi se put pojавilo u australskoj javnosti u rujnu 1963. kada je devet Hrvata iz Australije uhićeno u Jugoslaviji, a njihova misija bila je uništiti područne i seoske komunističke vođe, raširiti propagandu protiv države i počiniti sabotaže...

Bilo je teško otkriti prave početke Bratstva... Informacije u pouzdanosti upućuju da je Bratstvo osnovano u listopadu 1962. kao posljedica razgovora između petero Hrvata u Sydneyu (Ilija Tolić, Josip Oblak, Geza Pašti, Dražen Tapšanji i Jure Marić)...

U doba kad mu se sudilo u Njemačkoj u siječnju 1964., Geza Pašti izjavio je da je zajedno s Jurom Marićem, Josipom Oblakom i Ilijom Tolićem osnovao tajnu, gerilsku i revolucionarnu organizaciju u Australiji 1961. Svrha joj je bila nasilno rušenje jugoslavenske vlasti osnivanjem skupine gerilaca i diverzanata. Oni su čitavu organizaciju namjeravali premjestiti u Europu... HRB je u Australiji organizirao *trojke* (tri osobe), sustav po kojem se članovi okupljaju u skupinama od tri osobe, jedna osoba je vođa. Vođa *trojku* predstavlja drugoj moćnijoj grupi od troje ljudi, a identitet svih članova poznat je samo nacionalnim područnim dužnosnicima, kojima je *trojka* neposredno odgovorna.

Identitet članova drži se u tajnosti koristeći se šiframa te svaki član ima barem jedno tajno ime. Nadalje, svakom se članu dodjeljuje broj.

Vjeruje se da je sjedište za svako područje poznato pod imenom Stožer (lokalno zapovjedništvo) koje kontrolira nacionalni ured za Australiju, ili u prekomorskim zemljama. Nedavno je vodeći član HRB-a u Victoriji izjavio da je u Australiji HRB podijeljen u nekoliko skupina:

- Obavještajnu
- Tehničku (proizvodnja bombi, itd.)
- Promidžbenu
- Specijalne postrojbe (za bacanje bombi, itd.)
- Za otmice
- Za smaknuća.

On tvrdi da su članovi odjela prošli svu potrebnu obuku, iako je to naravno limitirano u praktičnom smislu za neke odjele...

Malo se zna o HRB-ovoj organizaciji u prekomorskim zemljama. Izgleda da je više baza Bratstva smješteno u Europi. Doznali smo da je jedna baza osnovana u Salzburgu, u Austriji, zbog blizine Jugoslaviji. Ostali izvori tvrde da je viša baza smješteno u Hrvatskoj, no to je vrlo malo vjerojatno. Osim više baza, doznali smo da postoje približno pet zapovjednih postaja (popularno zvane Glavni stan), a smještene su na različitim područjima diljem svijeta. Vođe Bratstva u Australiji dobili su upute od glavnih stanova i viših baza. Čini se da se komunikacija odvija putem kurirske službe i međunarodnih poštanskih službi za manje bitne stvari. Vođe su izjavile da postoje područni uredi Bratstva u Australiji, te da postoje predstavništva HRB-a u Belgiji, Austriji, Francuskoj, Njemačkoj, Italiji, Španjolskoj, Švedskoj, Kanadi i u SAD-u...

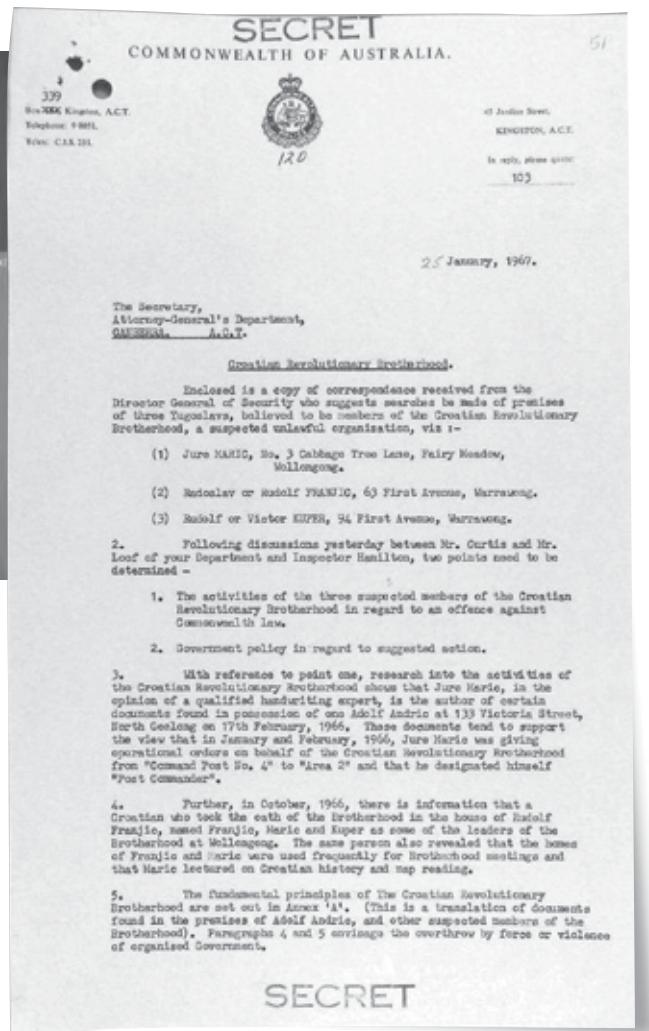
Primljeno je nekoliko izveštaja vezanih za broj članova u Australiji, a oni variraju od sto do šest stotina. Istraživanje pokazuje da je maksimalan broj članova oko trista, i to je najveći zabilježen broj, a ažurirani podaci pokazuju da je članstvo postiglo broj veći od dvjestotinjak članova 1962/63. Većina članova živi ili u Victoriji ili u Novom Južnom Walesu, a glavni centri su u Geelongu i Melbourneu u Victoriji, te Sydneyu i Wollongongu u Novom Južnom Walesu, a određen broj živi u Canberri, Whyalli i Južnoj Australiji, kao i u Snowy Mountains. Iz dobivenih informacija izgleda da je broj članova bio najveći u razdoblju prije zarobljavanja devet Hrvata iz Australije (rujan 1963.). Nakon toga događaja, neki članovi Bratstva postali su razočarani i članstvo se osulo. Od toga razdoblja znatno se smanjio broj članova iako se radom malih skupina fanatika može konsolidirati i čak povećati članstvo.

Određen broj izvora davao je kategorične izjave da žene ne mogu postati članovima HRB-a. Donedavno je ta izjava bila prihvaćena kao činjenica. Međutim, dokumentirani dokazi sada pokazuju da ovi navodi nisu točni. Barem tri žene bile su članice; poznata su imena i kodovi dviju ili tri žena. S time u vezi, moramo obratiti pozornost na prilog *Uloga žene u gerilskom ratu...*

Naslovica jednoga izviješća ASIO-a australskom parlamentu (desno)

Stranica izviješća ASIO-a državnom odvjetniku o HRB-u od 25. siječnja 1967.
(krajnje desno)

Bilješke

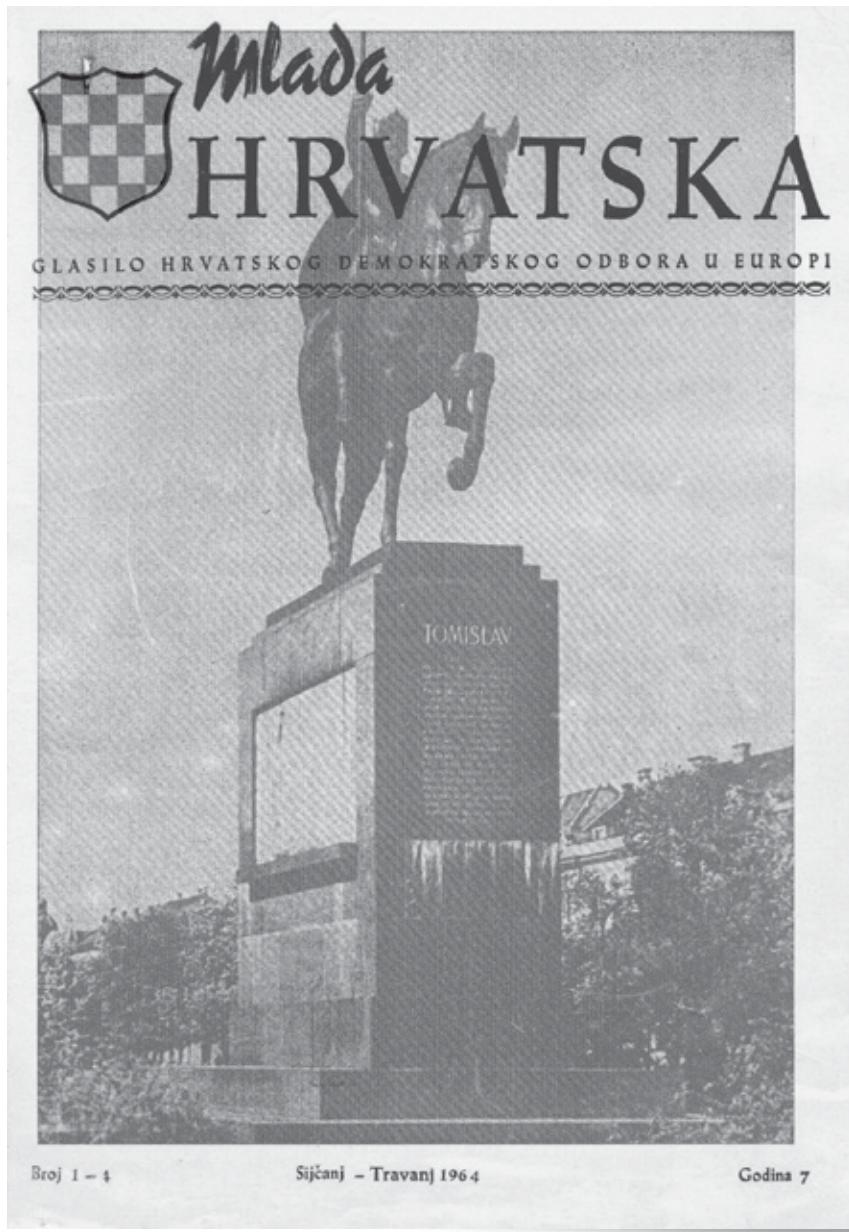
- 1 1967 reports by ASIO and the Commonwealth Police Force on Croats and Yugoslavs and incidents involving them (*Migration from Yugoslavia; Croatian Liberation Movement; Croatian Revolutionary Brotherhood; includes booklet*), 1964/2357 PART 2, A432, 1965 – 1967.;
- 2 1968 reports by ASIO and Commonwealth Police Force on Croats and Yugoslavs and incidents involving them (*Croatian Revolutionary Brotherhood*), 1964/2357 PART 3, A432, 1954 – 1969.;
- 3 The Croatian problem – Working papers (*Hrvatski Oslobođilacki Pokret – Croatian Liberation Movement; Hrvatsko Revolucionarno Bratstvo – Croatian Revolutionary Brotherhood; Australian Croatian Association; 310 pp.*), 1964/6722, A1209, 1964 – 1968.; *Croatian Revolutionary Brotherhood (H.R.B.) – issue of re-entry visas to members*, S250691, A6980, 1966 – 1966., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 4 Priopćenje HRB-a od 29. lipnja 1963., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 5 Rekonstrukcija prema elaboratima Sekretarijata za unutrašnje poslove – Rijeka iz srpnja 1963. i presudi Okružnog suda u Rijeci od 18. travnja 1964., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 6 Priopćenje HRB-a od 15. srpnja 1963., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 7 Pasti Geza, S203534, A6980, 1963 – 1973.; PASTI, *Geza born 1934*, 1328, A13696, 1963 – 1973., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 8 Bašić, Mate, (intervju s Ivanom Blažićem), *Gezi Paštiju bio sam gotovo staratelj, Živeći sa HOP-om, HNO-om, Ujedinjenim Hrvatima, HRB-om i HDP-om*, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 22. prosinca 2000. i 5. siječnja 2001. Ivan Blažić (r. 1925., Zmijavci, Imotski), u tom opširnom razgovoru, između ostaloga, svjedoči kako je u izbjegličkom logoru San Sabo u Italiji 1952. pronašao Gezu Paštiju:

Geza je granicu prešao prije mene. On je bio rođen 1934., a pobjegao je sa svega 18 godina. Prije toga, pohađao je srednju šumarsku školu u Plaškomu pokraj Oglina, a otamo je pobjegao. Geza je obožavao knjige, neprestano je čitao, čak je govorio i pisao ruski. Bio je politički iznimno oštrouman i uglavnom se time bavio, o drugom je malo mario. (...) Dakle, Geza je u Trst došao dok sam ja još 'gulio' Lepoglavi. Pronašao sam ga u logoru među samcima, tamo je sjedio i nešto čitao. Možda se on ne bi bio niti registrirao za odlazak preko mora da ga ja nisam natjerao. (...) Eto, tako se dogodilo da sam postao gotovo njegovim starateljem u to doba, pa smo istim brodom stigli i u Australiju. Na brodu je doputovalo 76 Hrvata, a ja sam figurirao kao neka vrsta vode. (...) Brod 'Toscana' krenuo je 1. siječnja 1954., na njemu i ja sa ženom i djecom, a Franu Peričić s kojim sam zajedno bježao preko granice stigao je tek 11 mjeseci kasnije. (...) Brod je pristao u Melbourne, a nas su uputili u logor u Bonegillu...

Blažić je iz Bonegille dospio ponovo u Melbourne, a uskoro se, pomoću svojih veza još iz doba NDH, vratio u logor Bonegilla da bi sa sobom u Geelong odveo obitelj i – Gezu Paštiju. Uskoro će sa svojim prijateljem i kasnijim peterostrukim kumom Franom Peričićem (koji će 1968. zamijeniti Adolfa Andrića na mjestu stožernika HRB-a za državu Victoriju) otpotovati na sjecu šume u mjesto Dartmoor na granici s Južnom Australijom, gdje će ostati oko godinu dana: *Kroz tvrijeme redovito sam kontaktirao s Gezom Pašnjem. On je već bio svladao engleski i radio je u pošti. Geza mi je zaista bio poput sina. U Hrvatskoj su ostale njegova majka i sestra, koja je bila udana za jednoga Hercegovca, brata prve supruge Ante Kuneke, poznatoga emigranta u Melbourneu. (...) Vratili smo se u Melbourne nakon šest mjeseci. Geza je počeo obilaziti hrvatska društva i redovito surađao k meni. Donosio mi je hrvatski tisak, pa čak i srpski, iako je u to doba bilo riskantno čitati srpske novine, no mi smo čitali sve do čega se moglo doći. Geza je u Melbourneu radio kao tajnik AHD-a, ali su ga ponižavali oni koji ga nisu razumjeli, koji u njemu nisu vidjeli novu snagu... U Sydney je otpotovao 1958. i tamo je ostao oko tri godine, a vratio se negdje 1961. kao posve drukčjega osoba: postao je vrlo ozbiljan i samostalan. Rekao mi je tada da je u Wollongongu začeto Hrvatsko revolucionarno bratstvo, da su ga stvorili on, pa Jure Marić koji je bio tajnik HOP-a. (...) Ja sam se u Bratstvu učlanio na Veliku Gospu 1964., godinu dana prije nego što je u Francuskoj ubijen Geza Pašti. Mene je učlanio Adolf Andrić, jer su Andrići i stanovali kod mene, bili moji prijatelji i prijatelji mojega sina Ante. Ja sam kasnije u HRB primio Franu Peričića, pa Antu Šutu, koji je u emigraciju pobegao iz Imotskoga još kao šesnaestogodišnjak.*
- 9 Turk Franjo born 1 November 1924, 961, A12020, 1950 – 1950.; *Turk Franjo – Nationality: Yugoslavian Arrived Melbourne per General R L Howze 27 March 1950*, TURK FRANJO, D4881, 1950 – 1961.;
- 10 Turk Berta – Nationality: *Yugoslavian Arrived Sydney per General Stuart Heinzelman 24 November 1949*, D4881, 7171446, 1949 – 1958., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 11 Prema izvješću Geze Paštija upućenom Glavnom stanu HRB-a 2. kolovoza 1964., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 12 Dio arhiva Hrvatskoga revolucionarnoga bratstva, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

Glava druga: Tajni rat je započeo

- 10 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljeništva* (treće, dopunjeno izdanje), Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.
- 11 Dio arhiva HRB-a...
- 12 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*
- 13 Dio arhiva HRB-a...
- 14 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*
- 15 Bašić, Mate, (neobjavljeni intervju s Jurom Marićem, rukopis), *U mojim se mislima često javljaju dvojica revolucionarnih junaka, Geza Pašti i Bruno Bušić*, Melbourne 2000., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva;
Jurčević, J. – Vukušić, B. – Šakić, V., *Bruno Bušić – branitelj hrvatskog identiteta*, Hrvatska uzdanica, Zagreb, 2001.
- 16 *Kletva*, priručnik HRB-a, tiskan za internu uporabu 1965., autori su Jure Marić i Adolf Andrić, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 17 Dio arhiva HRB-a...
- 18 Dio arhiva HRB-a...
- 19 Vukušić, Bože, *Razgovor s Franjom Pintarićem* (rukopis), u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 20 Dio arhiva HRB-a...
- 21 Elaborat *Hrvatsko revolucionarno bratstvo*, Služba državne bezbednosti (SDB) – Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove (SSUP), Beograd, 1984., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 22 Vukušić, Bože, *Razgovor s Ivanom Cindrićem* (rukopis), u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 23 Vukušić, Bože, *Razgovor s Jozom Dedićem* (rukopis), u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 24 Čizmić, Ivan – Šopta, Marin – Šakić, Vlado, *Iseljena Hrvatska*, Golden marketing, Zagreb, 2005.;
- 25 Suradnički dossier Joze Vujevića iz centrale Službe državne bezbjednosti RSUP-a SR BiH, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 26 Vukušić, Bože, *Razgovor s Jozom Dedićem...*
- 27 Croatian National Council “ODBOR”, 303, A6122, 1953 – 1955.;
Croatian Liberation Movement H.O.P., 313, A6122, 1948 – 1955.;
The Australian Croatian Association, 312, A6122, 1953 – 1955.;
Croatian Caritas Australia (also known as) Croatian Welfare Association, 311, A6122, 1952 – 1955.;
Australian Croatian Welfare Association, 1952/11/7026, A439, 1952 – 1953.;
Croatian Club – South Australia, 310, A6122, 1952 – 1955.;
Croatian Cultural Society – Western Australia, 309, A6122, 1953 – 1955.;
Croatian Cultural Association – Sydney, 308, A6122, 1953 – 1953.;
Croatian Club – Tasmania, 307, A6122, 1954 – 1955.;
Caritas Croatia (Croata), *Croatian Language Newspaper*, 306, A6122, 1952 – 1953.;
Protection – Yugoslavia – Arrest of Croatian Liberation Association Members (301pp), 1520/13/16 PART 1, A1838, 1963 – 1964.;
Activities of Croatian Group in Australia, 1963/2465, A432, 1964 – 1964.;
Yugoslav Immigrants (Croatian Organisations Activities), C4006, A4940, 1964 – 1964.;
Yugoslav – Croatian – Character checking (2cm), V68/66156 PART 2, B922, 1970 – 1974.;
Yugoslav – Croatian character checking (1.5cm), V68/66156 PART 3, B922, 1972 – 1978.;
The Honourable Dr James “Jim” Ford CAIRNS – Incidents with connotations of violence within the Yugoslav community – Croatian terrorism (31 pp), 1/3, AA1975/38, 1972 – 1972.;
Senate inquiry into the Rights of Migrant Australians – (including Yugoslav and Croatian activities within Australia) – Attorney-General’s Department, Australian Security Intelligence Organization and Federal Police Force papers, E1983/5357, A432, 1972 – 1973.;
Civil Rights of Migrant Australians – Submissions No’s 21-51 – Yugoslav-Croatian Community Committee (Mr S Perica – President), SMA 65, A12921, Jul 1973 – Jul 1973.;
This Day Tonight – Croatians (moving images): program number PWR5045, *Western Australian Film Stories on Police, report regarding Western Australian Croatian Community and why some are returning to Croatia, interview with Yugoslav person regarding why Croatians have left Australia, police crackdown on Croatian Community and methods used to question Croatians*. Date of transmission 06 March 1973. 1 of 5 cuts on 1 of 1 film reels, 03 min 22 sec : positive image; 16mm, b&w, mute, CAN709A.1, K1129, 6 Mar 1973 – 6 Mar 1973., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 28 Ovaj i druge slične navode iz dokumenata s engleskoga je preveo i hrvatskom jezičnom izričaju prilagodio Mate Bašić.

Glasilo HDO-a –
Mlada Hrvatska
iz 1964.

GLAVA TREĆA

Slučajevi povezani s HRB-om

Autor knjige na
grobu Ante Pavelića
u Madridu, 1996.

Autor knjige uz
ostatke rodne
kuće Ante Pavelića
u Bradini blizu
Konjica, 2005.

DR. ANTE PAVELIĆ, ROĐEN 14. SRPNJA 1889. u mjestu Bradina pokraj Konjica, negdašnji Poglavnik NDH i predsjednik HOP-a, bio je nesumnjivi lider u hrvatskom političkom izbjeglištvu usprkos sve učestalijim kritikama njegova vođenja države, posebice njegova ponašanja pri kraju Drugog svjetskog rata, kao i političke orijentacije i prakse u emigraciji. Međutim, nezadovoljstvo koje se godinama akumuliralo protiv njega, javni izražaj dobilo je nakon njegove smrti 28. prosinca 1959. u Madridu.

Protivnici “politike čekanja pogodnog trenutka” i oslanjanja na vanjsko-političke interese zapadnih zemalja, iskoristili su Pavelićevu smrt za pojačanu aktivnost među hrvatskim političkim izbjeglicama. Taj izraziti trend nakon Pavelićeve smrti nije se pojavio samo u grupacijama koje su bile oporbenjački orijentirane prema njemu, nego čak i među njegovim dojučerašnjim pristašama i dužnosnicima HOP-a.

1. HRVATSKI DEMOKRATSKI ODBOR (HDO)

Dr. Krunoslav Draganović, nekadašnji tajnik Papinskog Zavoda sv. Jeronima u Rimu, pomogao je brojnim hrvatskim izbjeglicama u Austriji i Italiji da se spase od izručenja Jugoslaviji i pronađu utočište u zapadnoeuropskim i prekomorskim zemljama. Istodobno, Draganović uopće nije prikrivao stajalište da bi javni politički angažman dr. Ante Pavelića u novoj emigraciji, nakon izgubljenog rata na strani poraženih sila Osovine i propasti NDH, mogao biti vrlo štetan za hrvatske interese. Zbog toga se otvoreno i oštro sukobio sa dr. Pavelićem. Kad je dr. Branko Jelić osnovao organizaciju Hrvatski narodni odbor (HNO), vlč. Draganović je postao jednim od njegovih najbližih suradnika. Vlč. Draganović je smatrao dr. Jelića prihvatljivijim za vođu i predstavnika Hrvata u zapadnim zemljama. Međutim, nakon desetak godina suradnje i iskustva sa dr. Jelićem, vlč. Draganović je zaključio da su dr. Jelić i njegovi suradnici, premda u znatno manjoj mjeri nego dr. Pavelić, ipak opterećeni hipotekama iz Drugoga svjetskog rata i da zato neće moći pridobiti potrebne simpatije i naklonost u svijetu za svoje planove rušenja Jugoslavije i stvaranja samostalne hrvatske države.¹

Nekolicina hrvatskih mladića iz drugog vala egzodus-a iz domovine nakon završetka Drugoga svjetskog rata, uglavnom svršenih srednjoškolaca ili nesvršenih studenata, prepoznala je intelektualni i domoljubni uzor u vlč. Draganoviću te pod njegovim nagovorom pristupila HNO-u. Dr. Draganović je pokušao uz pomoć tih mladih Hrvata preuzeti dominaciju u HNO-u i osvježiti organizacijsku političku orijentaciju kako bi ona postala prihvatljivija u međunarodnim krugovima. Kad nije uspio, vlč. Draganović je krajem 1959. inicirao osnivanje nove organizacije – Hrvatskoga demokratskog odbora (HDO).²

Vodstvo HDO-a zauzeli su novodošli emigranti poput Branka Orlovića (rođena 8. srpnja 1928. u Prigradima pokraj Mostara), Nade Gladića (rođena 27. listopada 1940. u Preku na otoku Ugljan), Slavka Štajduhara (rođena 8. veljače 1938. u Severinu na Kupi), i Jure Milovca (rođena 18. svibnja 1933. u Banjoj Luci). Oni su većinom dobili njemačke stipendije za nastavak školovanja i koncentrirali se u sveučilišnom gradu Münsteru, gdje su formirali sjedište HDO-a. Prema njihovoj zamisli, osim HDO-a kao javne, legalne strukture koja je trebala okupljati hrvatske emigrante na nacionalno-političkoj osnovi, trebalo je stvoriti tajnu, podzemnu organizaciju s ciljem novačenja i obučavanja budućih revolucionaraca koji bi otpočeli oružanu borbu za uspostavu neovisne hrvatske države.

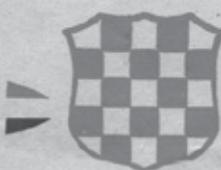
Ovdje je važno napomenuti da je kratko nakon smrti dr. Ante Pavelića, u pet različitih emigrantskih krugova, i međusobno posve neovisno, započelo oblikovanje stajališta o nužnosti napuštanja dominantne politike HOP-a o tzv. "čekanju pogodnog trenutka", te o potrebi radikalizacije političkih programa hrvatskih emigrantskih organizacija. U tom smislu najprije je počeo razmišljati general Vjekoslav Luburić, predsjednik Hrvatskog narodnog otpora (HNO), zatim fra Rafo Medić, osnivač Hrvatskog križarskog bratstva (HKB), te svojevrsni disidenti u Hrvatskom oslobođilačkom pokretu (HOP) poput Mile Rukavine i Nahida Kulenovića koji su osnovali Tajne revolucionarne ustaške postrojbe (TRUP), pa na kraju, i osnivači Hrvatskoga revolucionarnog bratstva (HRB) u Australiji i Hrvatskoga demokratskoga odbora (HDO) u Njemačkoj.

Nekolicina mladih hrvatskih izbjeglica, kolega osnivača spomenutoga Draganovićeva Hrvatskoga demokratskog odbora, s kojima su nekoliko godina ranije boravili u austrijskim izbjegličkim logorima, uglavnom u logoru Asten pokraj Linza, iselila je u Australiju i nakon kratkog vremena približila se idejama i namjerama osnivača Hrvatskoga revolucionarnog bratstva.

1.1. Ljubomir Dedić – HDO u Australiji

Među izbjeglicama se u austrijskom Astenu 1959. nalazio i Ljubomir Dedić³ (rođen 1. siječnja 1923. u selu Gmići, općina Rama/Prozor u BiH, preminuo 7. prosinca 1971. u Melbourneu u Australiji). Dedić je u Australiju emigrirao preko Njemačke, a ne preko Italije kako je to bilo uobičajenije, jer je bosanskohercegovačka Udba pod strogim nadzrom u kućnom pritvoru tri i pol godine držala članove njegove obitelji koji su bili ostali u domovini, ucjenjujući ga da se vrati. Dakle, prije odlaska u Australiju, boravio je neko vrijeme u njemačkom Münsteru i s vođama HDO-a dogovorio političku suradnju. Po

**HRVATSKI DEMOKRATSKI
ODBOR**

GLASAM ZA HRVATSNU DRŽAVU

Temeljni uvjet SLOBODE i sigurne budućnosti HRVATSKOG NARODA jeste HRVATSKA DRZAVA!

Tražimo ostvarenje prava HRVATSKOG NARODA na SAMOODREDJENJE!

Tražimo ukidanje beogradskog diktatorskog režima u HRVATSKOJ!

Pozivamo UJEDINJENE NACIJE i cijeli svijet da osude beogradski režim, koji gazi ljudske slobode i policijskim terorom vlada nad cijelim narodom!

HRVATSKI NAROD ima pravo na SLOBODU i državnu SAMOSTALNOST i ne će dozvoliti beogradskim vlastodršcima da ga u ime lažnog bratstva i jedinstva i lažne demokracije gospodarski pljačka i politički ugnjetava!

HRVATSKI NARODE:
NAŠIM SNAGAMA KROZ REVOLUCIJU DO SLOBODE, DEMOKRACIJE I HRVATSKE DRZAVE!
SLOBODA SE NE DAJE — SLOBODA SE UZIMA!

Letak Hrvatskog
demokratskog
ombora

dolasku u Australiju u svibnju 1963., boravio je u Canberri i povremeno u Sydneyu, oda-kle će kasnije sa suprugom Delfom, rođenom u Prozoru u BiH 8. ožujka 1929., i kćerima Zdenkom, Božicom i Ružicom preseliti u Melbourne. U Melbourneu su već živjela braća Andrić, a uz to je Ambroz, koji je u Italiju emigrirao u rujnu 1960., također u tamošnjem izbjegličkom logoru Latina jedno vrijeme bio učlanjen u HDO iz kojega je, kako je kaziva, ubrzo "samovoljno istupio", da bi već dva mjeseca po dolasku u Australiju (13. lipnja 1962.) pristupio HRB-u. Dedić, koji se intenzivno družio s Andrićima, također je upoznao i osnivače HRB-a Juru Marića i Gezu Paštija te utvrđio da postoji velika sličnost između njihovih zamisli, programa i ciljeva. Uskoro je dogovorena suradnja između HRB-a i HDO-a, i to tako da dio (makar malobrojnih, ali "nepokolebljivih") članova Dedićeva HDO-a u Australiji pristupi HRB-u (poput njegova šurjaka Šimuna Franjića, koji će kasnije igrati istaknutu ulogu u HRB-u u Canberri, posebno u tzv. policijsko-pravosudnom slučaju poznatom pod nazivom "Bega Case", o čemu će više riječi biti u završnim poglavlji-ma ove knjige), dok bi HDO u Europi trebao predstavljati legalno krilo HRB-a i rezervoar za novačenje tajnih članova.

U skladu s takvim dogovorom, kako je već navedeno, vođe prve, deveteročlane diverzantske skupine HRB-a, Josip Oblak i Ilijan Tolić, doputovali su u Münster i povezali se s Brankom Orlovićem. Međutim, oni su ubrzo zaključili kako Orlović ne posjeduje "nužne karakterne osobine" koje bi trebao imati vođa HRB-a u Europi (Povjerenstvo br. 2) i na kojega bi se mogli potpuno osloniti. Zato Oblak i Tolić napuštaju Münster te pronalaze nove suradnike u Nikoli Kovačiću i Marijanu Šimundiću u Stuttgartu.

Dolaskom Geze Paštija u kolovozu 1964. u Europu, obnavlja se suradnja HRB-a i HDO-a, s tim da se pritom zaobilazi Orlović. Međutim, nestanak Paštija krajem srpnja 1965., pa onda i otmica vlč. Krunoslava Draganovića u rujnu 1968., dovode do prekida suradnje između te dvije organizacije, pa i praktički do potpunog prestanka djelovanja HDO-a u Europi.

Ipak, pojedinci iz negdašnjega vodstva HDO-a ostali su još dugo vremena, neki i do raspada Jugoslavije, u vrlo bliskom kontaktu s europskim vođama HRB-a ili barem u određenoj duhovnoj povezanosti. To se može naslutiti iz zapisa kojeg je sastavio Jura Milovac 27. prosinca 1991., dakle u vrijeme žestoke veliko srpske agresije na Hrvatsku:

Božić 1991. – Moja razmahana, oživjela duša, stigla je na kraj iluzije – žrtve za Hrvatsku. Gdje su oni divni momci s kojima sam često, vatreno raspravljao o hrvatskim temama, o politici i intelektualcima, o porazima i pobedama, iz čega smo nastojali izvući poduke za sutrašnja, ova današnja događanja, nikad ne sumnjajući u vjeru, volju i pravo, boriti se za dobrobit naroda hrvatskoga?! Gdje su Ilija, Josip, Nado, Slavko, pa Branko i Geza, te onaj momak s kišobranom natopljen pariškim šarmom, te Jozo koji je uvijek želio biti pukovnik ili pokojnik, pa Vlado, Marijan, Jure, niz iskrenih domoljuba – domobrana u svim varijacijama?! Što je s našim HRB-om?! Preljao se u druga imena! Momci ga demonstriraju diljem Hrvatske, koja je u ratnom plamenu i svjetluca u bojama: crveni, bijeli i plavi.⁴

1.2. Enigma vlč. Krunoslava Draganovića

Krunoslav Draganović, rođen 30. listopada 1903. u selu Matici pored Orašja u Bosanskoj Posavini, pohađao je Isusovačku gimnaziju u Travniku, a maturirao je u Zagrebu. Studirao je u Beču, Sarajevu i na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu. Nakon završetka studija obnašao je dužnosti u sarajevskoj Nadbiskupiji. Objavio je više radova, od kojih su neki bili i zabranjeni, u kojima se predstavio kao nacionalno svjestan mladi klerik. Kao takav dobio je 1943. zadaću s kojom je otpušten na rad u hrvatsko predstavništvo pri Vatikanu, kako bi skrbio za hrvatske državljanе zarobljene i internirane u Mussolinijeve fašističke sabirne logore u Italiji. Zapravo, smatra se da je njegova glavna zadaća bila "osluškivati", putem vatikanskih krugova, odnos savezničkih zemalja prema NDH i moguće uspostavljanje kontakta s njihovim predstavnicima. Draganović je sklopio određena poznanstva s osobama iz oba

Krunoslav
Draganović

vještajnih i diplomatskih krugova savezničkih država, ali ta poznanstva ipak nisu omogućavala uspostavu ikakvih konkretnih veza i pregovora između njihovih vlasti i NDH.

Međutim, te su njegove veze bile dragocjene nakon propasti NDH i Bleiburške tragedije, kada su se bujice hrvatskih izbjeglica počele slijevati u Italiju. Tada je Draganović uspjelo, preko tih veza, u prvom redu, putem američke Second National Catholic Welfare Corporation, spasiti veliki broj hrvatskih prognanika i izbjeglica prebacivanjem u prekomorske zemlje, najviše u države Južne Amerike i u Australiju. U međunarodnoj javnosti, pod utjecajem tzv. Wiesenthalova centra u Beču, ta je akcija postala poznata pod nazivom *Štakorska veza* (po naslovu knjige *Ratlines*, koju su zajedno objavili Australac Mark Aarons i Amerikanac John Loftus).⁵

Od Draganovićevih poslijeratnih aktivnosti potrebno je spomenuti da je on koncem četrdesetih godina, krijući se iza pseudonima *Slavko Krunić*, aktivno potpomagao akciju Hrvatskoga državnog odbora za ubacivanje hrvatskih diverzanata, poznatu pod nazivom Akcija Deseti travanj. Također, prema nekim izvorima, Draganović je bio važan akter protusovjetske i protukomunističke organizacije *Gladio* (*Mač*), u svojstvu konspirativnoga pozadinsko-diverzantskog ogranka NATO-a.

Draganović je, istražujući jugokomunističke zločine nad hrvatskim vojnicima i civilima za vrijeme i po svršetku Drugoga svjetskog rata, prikupio brojne podatke o mnogim počiniteljima tih zločina.⁶

Na vrhu toga zločinačkoga popisa nalazili su se Josip Broz Tito, Aleksandar Ranković, Kosta Nađ, Vlado Dapčević, Koča Popović, Boško Šiljegović, Milan Basta, Vlado Janjić Capo i drugi partizanski zapovjednici i politički komesari. Neki od njih, poput Sime Dubajića, iznenada su se uoči raspada jugoslavenskog komunizma reaktivirali te su igrali, očigledno usmjeravani iz istoga središta, važne uloge u specijalnim političko-promidžbenim akcijama u razdoblju raspada Jugoslavije i velikosrpske agresije na Hrvatsku.

Problemi za vlač. Draganovića nastali su u vrijeme pregovora između Beograda i Vatikana glede potpisivanja Protokola između Katoličke crkve i SFRJ. Jedan od beogradskih uvjeta za njegovo potpisivanje, bio je micanje Draganovića iz Zavoda sv. Jeronim i općenito njegovo onemogućavanje da se bavi političkim i povjesno-istraživačkim radom. Draganovićev prijatelj i suradnik dr. Ernest Bauer u knjizi *Život je kratak san* piše:

Zbog raznih intrig Draganoviću nije uspjelo ostati u Zavodu sv. Jeronima, a kasnije ni u samom Rimu. Nekako oko 1963. preselio se u mjesto Pressbaum u Austriji, jedno 30 km zapadno od Beča. Tamo je živio vrlo povučeno. Bavio se književno-znanstvenim radom, a bilo je poznato da priređuje dokumentarno djelo o predaji hrvatske vojske i građanskih izbjeglica od strane Zapadnih Saveznika Titovim partizanima na koncu Drugog svjetskog rata kod Bleiburga. U vezi s time, studirao je Draganović također sva ubojstva Hrvata u to vrijeme, čak i poslije primirja, sabirući prikaze očeviđaca i posjećujući mjesta ovih razbojstava.⁷

Draganović je uspio prikupljenu građu o Bleiburškoj tragediji pripremiti za tiskanje i, kako svjedoči pismo od 19. kolovoza 1967. godine koje je Draganović uputio svom

prijatelju i suradniku Zlatku Tuđini u München, knjiga je već gotovo bila u tiskarskoj pripremi:

Dragi g. Tuđina!

U smislu naših razgovora od 17. o. mj., ispunjajući naš dogovor, častim se ovim saopćiti Vam kako slijedi:

Ponajprije čast mi je iskreno Vam zahvaliti na stvarnom i rodoljubnom tonu vođenih razgovora u pitanju izdavanja knjige o Bleiburgu, koja ima da na kritičan i dostojan način prikaže najtežu tragediju u povijesti hrvatskoga naroda. Jednako tako zahvaljujem Vam na postignutom sporazumu u tom predmetu, što, duboko vjerujem, znači realan doprinos hrvatskoj narodnoj stvari.

Mi smo se sporazumjeli da to učinimo na sljedeći način:

Ugovorne stranke, koje potpisuju pismeni sporazum, jesu:

– g. Zlatko Tuđina

– g. prof. Krunoslav Draganović

Detaljni ugovor, kojemu ovaj preliminarni nacrt u glavnim potezima vodi, ima biti pismeno sastavljen i potписан od obje ugovorne stranke.

Za pisanje knjige te njezinu sadržajnu i stilističku stranu odgovara isključivo prof. Draganović.

Za financiranje knjige nadležan je isključivo g. Tuđina, dok za propagandu i raspačavanje obje stranke zajednički odgovaraju.

Prof. Draganović ima napraviti i predložiti preliminarni račun svih troškova oko pripreme (materijalni izdatci za karte), tiskanja, uveza, otpreme, poštarine i propagande. Prema našem sporazumu taj je predračun orientacijske naravi dok se konačni ravna prema dnevnim cijenama u času izdavanja i otpreme knjige.

Naklada knjige određuje se na 3000 primjeraka, dok svako povišenje ovisi o dalnjem posebnom dogovoru.

Financiranje cijelog pothvata leži u rukama g. Zlatka Tuđine, koji iz rodoljubnih motiva izjavljuje da ne reflektira ni na kakav materijalni dobitak, nego isključivo traži povratak cjelokupnog uloženog novca.

U slučaju da bi iz bilo kakvih nepredviđenih razloga nastao eventualni gubitak, što se u konkretnim prilikama razumno ne može prepostaviti, izjavljuje se prof. Draganović spremnim snositi trećinu istoga, iako je g. Tuđina velikodušno izjavio da to ne traži. Osim toga prof. Draganović ne traži nikakve nadoknade za one brojne tisuće uloženih radnih sati, kao ni za nabavku i troškove oko dokumenata, literature itd., dosad učinjeno u visini od blizu 3.500 dolara.

Kao garancija, osim moje pismene obveze, polaže se kod g. Tuđine odmah polovina cjelokupne naklade knjige. Od svake prodane knjige g. Tuđina odmah dobiva dvije trećine primljene svote, a prof. Draganović jednu, sve do cjelokupne isplate iznosa koji je u pothvat uložio g.

Tuđina. U tu svrhu otvara se kod jedne muenchenske banke posebni tekući račun kojim solidarno raspolažu i supotpisuju g. Tuđina i g. Draganović u smislu ovoga sporazuma.

Ovim se častim, da stavim do Vašega cijenjenoga znanja gornji sporazum, kako smo se dogovorili, te da mi kretom pošte potvrdite Vašu suglasnost.

Uz hrvatski pozdrav, prof. Krunoslav Draganović.⁸

1.2.1. Nedovršena ispjovijed

Međutim, iznenada, 10. rujna 1967., na talijanskoj granici pokraj Trsta, dr. Krunoslav Draganović zatekao se na tadašnjoj jugoslavenskoj strani – u rukama Udbe.

Tek tri desetljeća kasnije, u ožujku 1998., glasilo Matice hrvatske Kolo, pod naslovom *Sjećanja dr. Krunoslava Stjepana Draganovića*, objavilo je njegovo nedovršeno svjedočanstvo koje – premda nije vidljivo kad je nastalo niti zašto je ostalo nedovršeno – jednim dijelom rasvjetljava zagonetku njegova nestanka. U njemu je, među ostalim, zapisano:

Moj nestanak u Trstu na 10. rujna 1967. bučno je odjeknuo u hrvatskoj emigrantskoj štampi, ali ponešto i u svjetskoj. To je pojačano grobnom šutnjom od 50 dana. Stvorilo se mišljenje da sam otet od jugoslavenske tajne policije. Povedena je grlata kampanja da me se osloboди iz ruku Udbe.

Poznato je da sam ja boravio izvan domovine već 24 godine, većinom u Rimu, a nešto i u Austriji, gdje sam stekao pravo državljanstva. Bavio sam se u prvom redu pomaganjem emigracije iz raznih zemalja Evrope, osobito onih istočnih. Osim toga javno i neustrašivo zastupao sam mišljenje da i hrvatski narod ima pravo na svoju slobodu i nezavisnost. Išao sam ravnom linijom uzdignuta vizira, ne sakrivajući nikada svojih idea. To mi je donijelo simpatije i prijateljstvo mnogih, a još više neprijateljstvo i napadaje drugih još mnogobrojnijih. Našao sam se u živom osinjaku. Napadali su me najprije komunisti, dakako, u prvom redu iz Jugoslavije. Tih napadaja bilo je više stotina u jugoslavenskom tisku. Jedanput je zagrebački Vjesnik, otprilike u lipnju 1949., donio kroz dva broja nekih 10 do 12 stupaca pod nimalo laskavim naslovom otprilike kao: špijun, koljač, ustaša, zločinac, itd. Odmah sam prepoznao pisca, i po sadržaju i po stilu. Taj bivši križar, Ante Jerkov, čovjek velike inteligencije, i nikakva karaktera, bio je od mene raskrinkan i odstranjen iz Katoličke akcije, iz Katoličkog sveučilišta Pro Deo i iz samog Vatikana. Doživjevši taj neuspjeh, zakleo se pred p. Stjepanom Sakačom DI, profesorom Papinskog orientalnog instituta, da će se grdno osvetiti. To je učinio, i to čini do današnjeg dana. O njemu će biti govora kasnije.

Uz druge moje protivnike i napadače našli su se četnici i velikosrpski elementi, a od Hrvata fanatični i neskrupulozni sljedbenici ustaške ortodoksije, odnosno dr. Ante Pavelića. Bio je tu i dr. Jelić s dijelom svojih pristaša (HNO) da odmah napadne i Svetu Stolicu, što me navodno nije zaštitala. Uz njih su se našli i neki HSS-ovci, posebno iz Rima. Odbjegli partizanski pukovnik Adil Zulfikarpašić infiltrirao se u redove HSS-a putem čestitog rodoljuba mons. Augustina Juretića u Švicarskoj. Pokušao je krivim i napuhanim optužbama tobože s muslimanskog stanovišta da me okrivi, i to tako vješto da mu je povjerovao i sam glavni tajnik HSS-a dr. Juraj Krnjević svojom izjavom. To je kasnije i požalio. Tu nije falio ni famozni ing. Simon Wiesenthal sa svojim Židovskim dokumentacijskim centrom. Protiv mene našla se i jedna engleska komisija u Rimu. Nisu mogli da se ne oglase ni izvjesni svećenici, čak i višega ranga. Gorio sam u vatri do nokata, ali me svi ti žučni napadaji nisu uspjeli oboriti.

Međutim, oglasio sam se iz Jugoslavije jednom deklaracijom, od 4. studenog 1967. Jasno mi je bilo da Udba ne može dati glasa da sam ja kod nje, jer bi svatko rekao da sam od nje i ugrađen. Smatrao sam da moram to učiniti, i u jednoj teškoj noći sastavio sam i vlastoručno napisao svoju deklaraciju.

To je izazvalo zaprepaštenje i oštре proteste u hrvatskoj emigraciji. Neki su pokušali da to na

svoj način i shvate i komentiraju, dok su drugi otvoreno napali mene i proglašili me kukavicom, izdajicom, nekarakternim čovjekom, koji je u strahu za svoj život prešao u službu Udbi. Dakako, morao sam, navodno, izdati izjesne ljudi u njihove porodice, koji su za to imali teško trpjeti.

Od jednog prijatelja iz Italije dobio sam list u kojem mi gorko predbacuje da sam izdao njega i njegovu obitelj, koja je imala od toga stradati. Bolje bi mi bilo, piše on, da sam umro nego što sam to učinio. Odgovorio sam mu da se potpuno slažem s njegovim zaključkom, ali da su premise potpuno krive. Njega sam na svim ispitivanjima prikazao kao čovjeka za kojega sam doduše čuo, ali o njemu ništa ne znam, osim da postoji. Članove njegove obitelji nisam nikada ni spomenuo. Doskora sam dobio i odgovor, kojim je on požalio što mi je pisao, jer niti je on niti obitelj išta pretrpjela.

Mnogi su sa začuđenjem pitali, zašto ja dajem onaku deklaraciju i ne pokušavam razjasniti svoje riječi. Zaboravili su da ne živim na slobodi, nego u zemlji jedne stranke koja ne daje slobode tiska svojim protivnicima. Za takve zemlje istina je ono što je korisno.

Jedan drugi prijatelj piše da javnosti nisu poznati ni pravi motivi moga povratka ni okolnosti moga boravka kroz 14 mjeseci pod istragom. On kaže: 'Ne samo da je javnost znatiželjna (iako je prošlo više od 15 godina) nego su i Vaši prijatelji zabrinuti. Treba utvrditi činjenice, treba i sa Vaše strane otvoreno i jasno iznijeti ono što je bilo. Na tu obvezu prema prijateljima, prema javnosti, i prema istini upućuju i Vaše godine i Vaše zdravstveno stanje... U interesu istine, u interesu Vašeg ugleda i Vašeg imena, koji nisu tako neznačni...' trebao bih, dakle, napisati što se sa mnom dogodilo. Ja to ovim i činim.

Osim teških okolnosti pod kojima živim i radim, prvi razlog moje šutnje jest da bih svojom izjavom morao nešto učiniti što mi savjest ne dozvoljava: morao bih staviti u pogibao nečiju slobodu, a vjerojatno i sam život. Ja to neću učiniti, pa ni pod cijenu štete za svoj dobar glas. Svakako će ostaviti i tu tajnu razjašnjenu za vrijeme kada ta opasnost prestane.

Glede same deklaracije iz 1967. godine moram kazati da nigdje i nikada nisam izrekao da sam se slobodno i promišljeno našao u Jugoslaviji. U naravi mi leži da govorim jasno, bez mentalnih restrikcija. Namučio sam se oko formulacije, koja meni ne leži u krvi. Formulirao sam stvar tako da bi nepromišljen i plitak čitatelj mogao doći na misao o mom svojevoljnom i promišljenom dolasku. Za takvo razumijevanje odgovoran je sam čitatelj koji sve shvaća po formuli: ako nije bijelo, onda je sigurno crno. Zaboravlja da ima zakonito i drugih mogućnosti. Ja odgovaram za svoje riječi, a ne za nečije filozofiranje. Primjer toga jest važna riječ u izjavi: 'Nakon skoro četvrt stoljeća izbjivanja evo me opet u domovini, s kojom sam uvijek ostao svim srcem vezan... promišljeno i slobodno, a možda i smjelo, odabrao sam da svoj osobni slučaj iznesem pred redoviti sud.' Ovdje je uopće preskočeno kako sam se našao u domovini. Ja sam, doduše, iznio nekoliko tvrdnji vanjskog tiska o sebi, pa sam, posve istinito, zanijekao da sam drogiran, ranjen, ležao u splitskoj bolnici, ugrabljen i tako dalje. Sve je to sušta istina. Kod toga samo nisam rekao što se stvarno dogodilo. Istina je također da sam izabralo između dvije mogućnosti, sudske i administrativne, onu prvu, sudsку. Rasprava bi morala biti javna, a i strani predstavnici morali bi na nju biti pripušteni. Vjerujem da nisu svi suci bez savjesti, odnosno puka sredstva u rukama vlasti. Još uvijek preostala je mogućnost da na javnoj raspravi iznesem jasno i otvoreno, što je stvarno bilo i u kakvim okolnostima, i tako izazovem svjetski skandal, ako već moram biti teško osuđen, što je unaprijed bilo otklonjeno.

Koји je to narod i zemlja, kazao sam nešto kasnije: čitav svoj život nastupao sam i borio se za

slobodu i nezavisnost Hrvatskog naroda i u tom pravcu nemam si što predbacivati. Iako su mi moji istražitelji savjetovali da ispustim te zadnje riječi u svom vlastitom interesu, odgovorio sam: 'Vi se brinite za svoj interes, a ja ču za svoj. Te se riječi nalaze i u Ustavu SFRJ. Vi možete prekrižiti i taj moj navod, ali ste tim istim prekrižili i moj potpis'. Riječi su ostale, ali i moj potpis. Slično tako traženo je od mene da osudim hrvatski terorizam. Odgovorio sam da kao čovjek, kršćanin i svećenik osuđujem svaki terorizam kao prolijevanje nevine krvи, u bilo kojoj zemlji, narodu ili režimu. Odgovoriše mi: 'Ne radi se o tome, nego o hrvatskom terorizmu'. Odvratih: 'To nikada neću učiniti. Ako ste pošteni, morate vidjeti da je u svakom terorizmu osuđen i onaj hrvatski. Sve drugo ispustiti, a samo govoriti o hrvatskom terorizmu, značilo bi učiniti hrvatski narod jednim terorističkim narodom na svijetu. To ja nikada neću učiniti.'

Moja je formulacija prošla. Samo su prekrižili riječi 'ili režimu'. Međutim, kad sam na njihov zahtjev morao poslati pisma na izvjesne prijatelje u nekoliko zemalja, ostale su u ovom ili u onom pismu i te riječi 'ili režimu'. Tako su u Kanadi, u Winnipegu, izašle spomenute riječi.

Stojeći pred sudom, nisam morao isticati samo neke delikatne ili dvoznačne riječi. Zamjeraju mi prijatelji što sam spomenuo da sam vidio i neke nove gradove, i početak industrializacije zemlje. Prijatelju koji mi je to zamjerio otpisao sam da želim što nisam takav junak kao on, pa na sudu nisam započeo odmah sa zamjerkama i psovskama. Previdio je kod toga da sam istaknuo da je to učinjeno uz 'nerazmjerno teške žrtve'. Dugim boravkom u Jugoslaviji doznao sam i neke druge relevantne stvari, ali te se ne tiču moga života vani.

Poziv na Protokol i na Rankovićevu amnestiju bio je nužna točka moje obrane. Meni su naime predložili tekst Zakona i zabilježili četiri točke koje završuju: 'deset godina tamnice ili smrt'. Ne smije se zaboraviti da sam suđen po jugoslavenskom, ne po austrijskom zakonu, jer SFRJ nikome ne priznaje novoprimaljeno državljanstvo, ako dotičnik ne dobije prije otpust iz jugoslavenskog, što se protivniku nikada ne daje. Nasilje posebne vrste!

Za potkrepu gornjih mojih riječi izjavljujem, s punom ozbiljnošću i odgovornošću pred Bogom: 'Zaklinjem se Bogom živim, pred čijim ču sudom ja stajati, a slično tako i moji tužitelji, ukoliko su zlonamjerni, da u svojoj 24-godišnjoj emigraciji nisam nikada ni pomislio na povratak u komunističku Jugoslaviju, a još manje bilo kakav korak učinio u tome pravcu.'

U Austriji sam boravio već preko četiri godine (1963.-1967.). Imao sam službu drugog kapelana u poznatom sestarskom zavodu Sacre Coeur u Pressbaumu kod Beča. Uzeo sam si dopust od mjesec dana kao i prvi kapelan Rev. Franz Gasteiger, pa smo tako naizmjence provodili svoje ferije.

12. kolovoza 1967. pošao sam u Njemačku, najprije u München. Tu sam dao u tisku svoj dugački intervju, preko pedeset stranica, koji je sa mnom imao prof. Vinko Nikolić, urednik *Hrvatske revije*. Stvar je bila već izašla u Nikolićevoj knjizi *Pred vratima domovine*. Dao sam ga tiskati u ukrajinskoj tiskari koja ima sva naša slova. Naslovio sam ga *Tvrđi kruh emigracije*. Odmah zatim oputovao sam prijatelju B. L. u okolici Teilfingen-Ebingena. Iskoristio sam to da pohodim i neke druge znance i prijatelje. Iza pet dana vratio sam se 18. 8. u München, platio račun tiskari i napisao oštro pismo ing. Simonu Wiesenthalu, šefu ureda za Židovski dokumentacijski centar. Koliko ja znam, on me je prvi proglašio ratnim zločincem u ljubljanskom *Delu* 1965. Boravio je tada na Pohorju kod Maribora na ljetovanju. Oko toga grada leže brojne tisuće pobijenih od Engleza predanih hrvatskih vojnika. Dvije godine kasnije okrivo me je da sam izradio putnicu ratnom zločincu Adolfu Eichmannu. Eichmann je bio otet u Buenos Airesu od židovskih agenata, možda Wiesenthalovih ljudi. Pročitavši tu stvar u novinama, našalio sam se s prijateljima i

rekao da će vrlo vjerojatno biti okrivljen za tu stvar. Kad sam video sliku otetoga, bilo mi je jasno da takvog čovjeka u životu nisam nikad video, a ni za ime mu nisam znao sve do tada. Moja slutnja se obistinila: kad mi prijatelji iz Buenos Airesa poslaše broj novina koje su prve objavile moje ime u vezi s Eichmannom, navele su da vijest prenose iz beogradskih Večernjih novosti. Postalo mi je jasno tko je stvar izmislio i o njoj poučio argentinsku i svjetsku javnost.

Obavivši svoje poslove u Münchenu, pošao sam 29. kolovoza 1967. autom trgovca cipela, zemljaka Pere Čalete. On je išao po svojim poslovima u sjevernu Italiju. Prvi dan smo noćili u Rivi na jezeru Garda. Sljedeći dan 30./31. 8. prenoćili smo u Pratu kod Firenze. Tu smo se i rastali, ja u Rim, a on nekud drugamo u sjevernu Italiju. U Rim sam stigao 31. kolovoza i ostao punih 7 dana. Bio sam uglavnom s grupom prijatelja svećenika.

Pohodio sam također starog znanca svog nekadašnjeg suradnika Miroslava Varoša. Bio je ponešto zabrinut zbog svoje gospođe i kćerke. One nisu nikako podnosile rimsку klimu, pa ni onu psihološku. On sam prebolio je tešku bolest optoka krvi koje se zapravo nikada nije riješio. Podnio je dvije teške operacije.

Na 7. rujna pošao sam sâm željeznicom u Trst. Pozvala su me braća Asim i Ćazim Šahinpašići. Trideset i više godina ranije (1934.) bio sam kod turskog pukovnika i časnog starca Hadži-Selim bega Šahinpašića u njegovoj kući na Caršambi, mahali Carigrada. On je slovio kao prvak tamo doseljenih Bošnjaka. Njemu me je uputio kustos sarajevskog muzeja i kasniji muftija Derviš Korkut. Imao sam doznavati od njega izvjesne okolnosti u vezi s borbama uz okupaciju Bosne, u kojima je on odigrao važnu ulogu. S braćom Šahinpašićima u Trstu imao sam već više godina vezu, a držao sam ih unucima spomenutog pukovnika – bosanskog prvaka u Carigradu. Više puta bio sam kod njih u Trstu, a sada su me i formalno pozvali u goste. Kako im je tijesan stan nad njihovom trgovinom, to su me oni smjestili u motel u Sistiani, između Duina i Trsta. Nisam vjerovao, kao što to ni danas ne vjerujem, da je to bila zamka da me se dovede u Jugoslaviju. Živeći 24 godine u Rimu i Beču, uljuljao sam se u neku sigurnost. Bez pomisljanja našao sam se više puta u teškoj opasnosti do koje nisam ništa držao. Ponešto me utvrdio u tome i rimski generalni konzul Slavko Aleksić, koji se oženio Jovakinom sestrom. Bio je vrlo grlat u monistroznim optužbama protiv mene, medu ostalim, da sam klapao malu djecu. Uostalom, slično tako govoreno je i o nadbiskupima Stepincu i Šariću. Kad sam čuo da je i jedan vrlo naivni biskup začas povjerovao u to, došao sam u njegovu sobu i najoštrije ga upitao da li se on uopće Boga boji, kad takove grdne laži prima. Aleksić je, uz ostalo, pripovijedao da su mu se nudili neki tipovi da će za male pare likvidirati Draganovića. Rekao je da ih je odbio, jer čitav taj Draganović ne vrijedi škandala, koji bi puknuo u Rimu nakon njegova ubojstva.

Takove i slične izjave samo su me utvrdile u mojoj lakoumnoj sigurnosti. Evo za to dva-tri primjera iz prijašnjih godina:

U Udinama je radila njemačka komisija za primanje izbjeglica radnika, koji su uopće kao prvi stranci došli u Saveznu Republiku Njemačku. Komisiji sam preporučio staroga znanca s bečkih studija iz Zagreba dr. Cescuta. Da mi zahvali, pozvao me jednom na dobru večeru jednom našem čovjeku u Gorici, gospodinu Vlahu, bivšem šoferu ministarstva u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Snašao se dobro u emigraciji, otvorio tvornicu keksa i kupio novi mercedes. Odazivljajući se želji dr. Cescuta, htio je ujedno proslaviti kupovinu skupocjenih kola. Vlaho je došao po nas kasno navečer, u punom mraku i zajurio neobičnom brzinom cestom u Goricu. U jedan čas pade mi na pamet misao da možda ne juri u Jugoslaviju. Imao sam povjerenje u liječnika Cescuta, a Vlaha sam jedva i poznavao. Međutim, strah je bio posve neopravdan. Stali smo u Gorici

pred Vlahovom kućom, gdje nas je dočekala izvrsna večera, po domaću. Negdje oko pola noći još smo otišli do mosta na Soči. Na drugoj strani bila je već jugoslavenska straža. Istim autom vratili smo se iza pola noći u naš hotel u Udinama.

Druga stvar bila je još nerazboritija. Popeo sam se s dvojicom Slovenaca na Monte Peč, tromeđu Italije-Austrije-Jugoslavije. Na jugoslavenskoj strani nije bilo žive duše. Na austrijskoj strani bilo je stotinjak turista; pjevali su i jodlali. Odlučio sam prijeći dvadeset do trideset metara na jugoslavenski teritorij. Bila je čistina iza koje je nešto dalje stajala visoka šuma. Nisam imao nikakva straha, osim u slučaju da je tlo minirano. To opet nije bilo moguće, jer je i pokoj austrijski turist znao zalutati preko granice. Izvršio sam svoju namjeru i sretno se vratio na austrijsko tlo. Međutim, tim ne svršava vratolomija. Trebalо se vratiti natrag pet-šest kilometara do Rimške doline kod Rateča. Tu je prekinuta željeznica Jesenice – Tarvisio, kojom su nekada jurili i brzi vlakovi. Tu uopće nismo vodili računa da put s Monte Peča vodi šumskom stazom deset do dvadeset metara daleko uz jugoslavensku granicu.

Po svom nelijepom običaju pričao sam naokolo da sam bio 'u gostima kod Tita', makar to bilo i dvadeset do trideset metara. Dobio sam obavijest iz Zagreba od svoga starijeg brata Zvonimira da me smatra posve ludim, jer da sam bio – u Ljubljani! Poslije će moji klevetnici, kad sam se doista našao u Jugoslaviji, proglašiti da sam i prije išao 'na dogovore' u Jugoslaviju. Širit će otrovnu laž kako sam dolazio više puta u Jugoslaviju i sastajao se s nekim rukovodiocima, kao s Džemalom Bijedićem i drugima. Pozivali su se upravo na moju riječ kod koga sam bio 'u gostima'.

Ili još jedan slučaj: u blizini Trsta više sam puta večerao na samoj granici, na primjer u Repentaboru (Monte Rupino) i u Barkovlju. Bilo je to s prijateljem Sašom Goljevićem (umro 1972.), trgovcem iz Trsta, Via Torre Bianca. On je bio rodom iz Lipica iznad Trsta, odakle potječe plemenita rasa konja lipicanera. On je bio suprug gospođe Olge, rođene Kokotović, Hrvatice. Toliko samo da pokažem kako sam izgubio svaki osjećaj za nesigurnost, u kojem sam stvarno živio. Ta moja lakomislena bezbrižnost i srljanje u opasnost bit će uskoro i vrlo osjetljivo kažnjeni.

Nakon Svetе mise u zavjetnoj crkvi Majke i Kraljice kraj Trsta, 10. 9. 1967., imao sam poći na doručak u jednu gostonicu na samoj granici Jugoslavije. Bila je čuvena po izvrsnim 'goljenicama'. Kako nisam poseban ljubitelj mesa, odlučio sam se na to da ne ražalostim ljude koje sam smatrao dobromanjernim. Odmah zatim imali smo krenuti autom u Beč.

Uza se sam imao svoj putni kovčeg kakav sam ponio iz Pressbauma. U njemu su bili moj brevijar i knjiga misnih intencija, adresar, jer sam s puta znao odgovarati na zaostalu poštu, te nekoliko pisama. Dokumenata nisam imao uza se nikakvih, osim jednoga koji je govorio o krvoprolaćima na Kozari. Na moje veliko čudo, taj kraći dokument bit će mi vraćen s putnom torbom i sakralnim knjigama. Dočepavši se tog dokumenta, već u zatvoru, poderao sam ga u sitne komadiće.

U gostonicu su me pratila dva čovjeka, Asim Šahinpašić i Ivan Galić. Prvi je bio trgovac svoje vrste i veliki hvališa. Pokazujući ozlijke svojih rana, govorio je da je bio instruktor neke turske vojne grupe u korejskom ratu; drugi put opet da je rane zadobio u borbi s četnicima kod Zvornika. Drugi čovjek bio je Imočanin i neke vrste trgovac automobilima, koje je prodavao u Jugoslaviji, kako sam naknadno doznao. Nisam siguran je li kao treći suputnik imao biti Ćazim Šahinpašić, stariji Asimov brat. U tom slučaju on nas je imao čekati u spomenutoj gostonici. Ne sjećam se dobro, ali mi se čini da on nije mogao ostaviti svoje dosta napredne trgovine tekstilom bez sigurna upravitelja. Kasnije se pronijela vijest da smo namjerno imali fotografii

rati oštrim aparatima neke 'foibe' već na Titovom terenu, koje su u doba partizanske okupacije progutale stotine u njih bačenih nepoćudnih 'elemenata'.

Postavlja se pitanje kako sam mogao tako lakovjerno imati povjerenje u navedene ljudi. Odmah izjavljujem da ni danas nisam nipošto uvjeren u njihovu zlokobnu provokatorsku akciju. Istina je da to nisu bili ljudi ozbiljnog i čvrstog karaktera. Međutim, po mojoj misiji kao humanitarnog radnika imao sam dolaziti u dodir i često surađivati s ljudima koji nisu bili 'čisto zlato'. Doduše, ovo je bila posebno delikatna stvar zbog neposredne blizine državne granice.

Od spomenute crkve krenuli smo u pravcu juga. Bio sam gladan i htio da negdje usput popijemo kavu i pregrizemo zalogaj kruha. Pošto smo bili u nekom zakašnjenju na određeni čas dogovora, pošli smo odmah dalje i zašli u neku šumicu u kojoj nije bilo žive duše. Loš poljski put vodio je kroz šumu, i na jednom mjestu stajalo je čak da je u blizini jugoslavenska granica. Vidoš sam da se putovođa Asim teško snalazi u šumi, što je on tumačio da nikad nije došao do te gostonice iz tog pravca, nego uvijek iz Trsta. Sve te okolnosti nisu me upozorile na tešku opasnost, u kakvoj sam dotad bio već više puta.

Auto izađe iz šumice i mi se nađosmo pred osamljenom zgradom opkoljenom zidom u visini iznad čovjeka. Svi problijedismo. Pa to nije mogla biti gostonica koju mi tražimo. Galić, koji se zaustavio desetak metara od spomenutog zida, nervozno dadne gas i htjede okrenuti kola u pravcu iz kojeg smo došli. Nisam autista i ne znam što se dogodilo, samo vidjeh da auto nepomično stade. Činilo mi se da je pritisnuo na krivo mjesto i dalje ostao užasno prestrašen...

Moja prva misao bila je da bježim ostavivši svoje stvari. Nisam to učinio, jer odavno bolujem ponešto od zaduhe, da bi me trideset do četrdeset metara trčanja posve onesposobilo. Trebalo je doći do šume i odanle u tom pustom kraju bježati pred mogućim progoniteljima. Zato sam bio apsolutno nesposoban. Sada već na dva do tri metra malo bržeg koraka sav se zadišem. Iz te zgrade izađe vojnik s puškom pod kapom s crvenom zvijezdom, boje zgrušane krvi. Shvatitio sam da smo izgubljeni. Vojnik mi je izgledao kao neki dobroćudni Slavonac. Rekao je: 'Ništa se ne bojte, na ovom mjestu često zalutaju auti. Vlasnik izađe iz kola, uniđe u karaulu i pokaže svoje papire. Na to bude odmah pušten natrag odakle je i došao.'

Znao sam, ako ja pokažem svoj austrijski pasoš, sa svojim imenom i prezimenom, da je odmah situacija zapečaćena. Jedini koji je eventualno mogao nešto učiniti, bio je Asim sa svojim turškim pasošem. On doista uđe u karaulu, zadrža se neko vrijeme. Izađoše dva vojnika i rekoše mi da ih slijedim. Predvedoše me službujućem činovniku, koji me odmah upita za ime i prezime. Rekoh mu: *Hans Meyer*. Znao sam da me to ne može spasiti. On me pretraži i nađe moj pasoš s pravim imenom i prezimenom. Odmah mi natakne na ruke specijalne američke lisičine i zaključa ih. Još je nekuda telefonirao, mislim u Ljubljani. Brzo zatim stigoše kola s oružanim pratiocem. Kad smo prolazili kroz ljudska naselja, bacili bi mi rubac na ruke da se ne vidi kako su okovane.

Asima i Galića nisam više video. Kad sam pisao bratu mu Ćazimu u Trst, dobio sam odgovor da je Asima pogodio infarkt, i da ga je on, dozvolom vlasti, pohodio bolnicu u Jugoslaviji, možda u Sežani. Ćazim mi je pisao da mu Hrvati prijete ubojstvom i da će po svoj prilici morati seliti iz Trsta, što za njega predstavlja vrlo veliku štetu. Nisam dalje imao nikakva glasa od Asima. On nije mogao znati kud su mene odveli. Iz osmrtnice Asima Šahinpašića doznao sam da je umro od infarkta u Zvorniku. Tamo su mu odredili mjesto boravka, pretpostavljam, s vrlo ograničenim kretanjem. Tamo je i umro nekoliko godina kasnije, ali kao već oženjen čovjek.

O Galiću nisam opet ništa čuo, dok nisam u novinama načitao da je osuđen na četiri i po godi-

ne tamnice i oduzeta mu je imovina.

Vozili smo se preko Sežane, Senožeča i Logateca u Ljubljantu. Čudilo me je da smo na više mješta vidjeli ploču 'Milica'. Nisam odmah shvatio njezino značenje, dok mi nije postalo jasno da Slovenci tako nazivaju miliciju.

U Ljubljani smo se zaustavili u jednoj kraćoj i posve izgrađenoj ulici s dosta zelenila. Odveli su me unutra negdje na četvrti ili peti kat. Dočekala su nas tri činovnika. Dvojica su po govoru mogla biti Bosanci, od kojih jedan posve bijele kose. Treći je bio Slovenac, koji se nadlaktio i u mene neprestano zurio. Vjerovao je valjda da će me ustrašiti, možda i hipnotizirati. Ostala dvojica postavljala su dosta konvencionalna pitanja o mom životu i radu, te kako sam dospio u Jugoslaviju. To su sami najbolje znali, ali nije isključeno da od mene čuju i kakvu antidržavnu namjeru. Onaj mladi počeo je čak da me poučava u teologiji, što sam s indignacijom odbio.

Pristupio je na to onaj Slovenac i, bez ikakva uvoda, rekao: 'Dajte nam odmah ključeve Vašega stana u Beču, odnosno u Pressbaumu.'

Odgovorio sam: 'Dakle, internacionalni gangsteraj! Što vi imate vršljati i tražiti po tuđoj državi?' Nastavio sam s njim prepirku. Svrha mi je bila da dobijem na vremenu i smislim odgovor, koji će im izbiti iz glave da uopće dođu do mojih stvari i dokumenata. To su mogli lako učiniti, da mi nije pala spasonosna misao na pamet. Rekao sam: 'Svaki put, kad polazim iz Beča, odem na Nadbiskupski ordinarijat, predam ključeve kancelaru i molim ga da nikomu ni u kojem slučaju ne predaje ključeve moga stana, pa kad bi taj netko došao i s mojim pismom. Ključeve može predati samo meni osobno.'

Iz razgovora s trojicom udbaša doznao sam da su se vrtjeli oko kuće, ali da njezina nutarnjeg rasporeda ne poznaju.

Znajući da nisam ništa jeo, ponudili su me kiselom vodom i s nekoliko sendviča. Da pokažu svoju dobronamjernost, prvi su pili iz boce i uzeli komadić sendviča; dokaz da to nije bilo otrovano.

Kad su me u lisičinama utrpavali u mali Udbin furgon, bio je već prvi sumrak. Sa mnom je sjedio na posebnom sjedalu mlad naoko dosta pristojan udbaš Slovenac. Vozili su me preko Karlovca u Beograd. Upoznao sam famoznu i hrapavu cestu 'bratstva i jedinstva' po bezbrojnim udarcima gladom čas o strop, čas o stijenu policijskog auta. Upamlio sam dobro tu sliku 'bratstva i jedinstva', kao i mnogi drugi moji sunarodnjaci.

Od prvog moga susreta s milicionarom pod crvenom zvijezdom uvrtila mi se u glavu misao o neizbjježivoj smrti koja me čeka. Vožnja Ljubljana – Beograd ostavila mi je dosta vremena da o njoj više razmislim. Iza nekoliko stotina napadaja na mene u komunističkoj štampi Jugoslavije bio sam upravo ja onaj koji je stajao na vrhu, ili barem posve blizu njega, kao jedan od 'anti-jugoslavenskih zločinaca'. (Mojim nestankom iz inozemstva došao je na to prvo mjesto moj prijatelj i u svakom pogledu uzorni svećenik Vilim Cecelja.) Pomirio sam se sa smrću i rekao: Gospodine, iz Tvoje ruke primam i smrt, ali ako je to moguće, onda da ne bude vješanje. Prihvatanje smrti znatno me je smirilo i nije me ostavilo kroz sve teške peripetije moga zatvora i prinudne 'slobode'. Pod kraj vožnje dozrela je i druga misao: Bože, primam i vješanje, samo zato mi je potrebno više milosti.

Pred Beogradom smo stajali blizu jedan sat. Kako sam bio u lisičinama, nisam se mogao ni pomokriti. Nastavili smo putem u grad. Gledao sam da pročitam imena ulica kojim su me vozili. To još nije bilo dovoljno da posve odredim cilj kuda me vode. To ču moći utvrditi tek poslije četrdeset dana, kada su me opet nekud premještali iz Beograda, gdje sam dotad bio

najbržnije čuvan od svakog kontakta s ljudima izvan zatvora. To će se protegnuti sve do moga dolaska 12. 11. 1967. u Zagreb, odnosno u Samobor. Onda će biti dignut veo s 'misterija Dragović'. Policijski auto prolazio je preko modernog mosta na Savi, zatim ulicom Gavrila Principa, avenijom Crvene armije i Bačvanskom ulicom. Našao sam se u ograđenom velikom prostoru s više paviljona na četiri do pet katova. Izgledalo je da nikoga nema u tim zgradama, osim rijetkih jedva primjetnih stražara. Kasnije sam doznao da se nalazim na 'Lekinu brdu', na kojem je ranije neograničeno carevao famozni ministar Aleksandar Ranković, staljinist i krvnik. Tamnice na 'Lekinu brdu' mogle su primiti do pet tisuća 'gostiju'. Ne znam sigurno, ali mi se činilo da sam ja jedini eminentni 'gost' tih novih, ali po svojoj svrsi mračnih zgradurina.

Od početka imao sam dvojicu istražitelja ('islednika'), i to Branka Juraka, pripadnika centralne Udbe ili možda Centrale za špijunazu i kontrašpijunazu u Beogradu, te Stanka Karadegliju iz Mostara, pripadnika gore spomenutih republičkih ustanova za BiH. Neka mi oproste, ako sam ih krivo kvalificirao, jer nisam imao niti želio imati bilo kakva uvida u te organizacije za 'zaštitu države'. Povremeno im je znao doći u pomoć i neki mladi činovnik iste službe iz Mrkonjić Grada. Ime sam mu zaboravio.

Bile su mi skinute patentne lisičine s ruku i nogu i učinjen letimičan liječnički pregled. Moram odmah spomenuti da nisam dobio nikakvih udaraca niti druge fizičke sile. Dobio sam stalnih pet stražara – udbaša pod jednim dočasnikom kao zapovjednikom. I ti momci, svi Srbi iz BiH, osim jednoga iz Hrvatske, bili su prema meni službeni i zakopčani, uvijek uljudni, ali je zajedničkim životom kroz četrnaest mjeseci nestalo i te zakopčane službenosti.

Uza sve to, vladala je teška atmosfera u zatvoru. Neprestana ispitivanja o zanim i nezanim, bezazlenim i opasnim stvarima, koja će se protegnuti na razdoblje od preko deset mjeseci, i to često u sudskoj službenoj formi koju sam ja sâm odabrao izbjegavajući iz prije navedenih razloga administrativno rješenje moga slučaja, nužno su stvorila zagušljivu klimu. Patio sam od vrlo teške besanice. Često sam se pitao: Bože dragi, hoću li ikada više u životu moći jednom zaspati kao čovjek? Od četrdeset dana provedenih u Beogradu, tek dva ili tri bila su skopčana s nekoliko sati sna. Sve ostale dane spavao sam od pola do sat i po na dan, i to pred samo ustajanje u šest sati ujutro. Samo prvi dan spavao sam na drvenim 'pričkama', te odmah zatim dobio željezni vojnički krevet. Koji je bio razlog moje besanice? Na svaki način teško psihičko opterećenje, uz gotovo potpunu zataju probavnih organa. Ta me je silila da svake noći ustajem pet pa i osam puta i da idem u zahod bez ikakva rezultata – osim besanice. Dobivao sam hranu iz neke gostonice, pa je bila mogućnost da se u nju stavi kakvo sredstvo. Ja osobno u to ne vjerujem.

Dana 20. listopada 1967., znači nakon 40 dana 'gostovanja' u tamnici Aleksandra Rankovića na Lekinu brdu u Beogradu, bio sam otpraćen u novo boravište na Šehitlucima iznad Banje Luke. Bilo mi je nagovješteno da će se daljnje istraživanje moga slučaja nastaviti negdje kod Dubrovnika. Nije mi bilo nejasno zašto je došlo do promjene odluke.

Pratila su me dvoja kola mojih starih stražara, dok su sa mnom bili moji 'islednici'. Cijela pratnja bila je u civilu i s promijenjenim automobilskim tablicama, da stvar ostane i dalje u punoj tajnosti. Motel Šehitluci bio je stvarno pod upravom Udbe koja, uostalom, ima slične svoje kuće na gotovo svim ljepšim mjestima u zemlji. Šehitluci su znali primiti u vrijeme sezone i pokojegu stranca, koji je došao pohoditi Augustinčićev spomenik žrtvama rata, pod kojima su se u Banjoj Luci razumijevali samo Srbi...⁹

1.2.2. Vojnik Crkve

Postavši žrtvom Udbine spletke, djelomično zbog vlastite lakomislenosti i (moguće) drugih nepoznatih okolnosti, Draganović je kao vrhunski intelektualac, "vojnik Crkve" – ili, bolje rečeno, kako je sam sebe nazivao, "pješak Crkve" – ali i hrvatski domoljub, prihvatio nametnuti aranžman s namjerom da nadmudri svoje protivnike.

Nakon izlaska iz zatvora, jugoslavenske su vlasti Draganoviću dopustile da se nastani u sarajevskom samostanu, gdje je stavljen pod potpuni operativno-tehnički nadzor Udbe. Prostorije u kojima se kretao bile su prislушкиvane, kao i telefonski razgovori koje je vodio. Njegova pošta je otvarana i pregledavana. Praćen je doslovno svaki njegov korak pri izlascima iz samostana. To je trajalo sve do njegove smrti 3. srpnja 1983. u Sarajevu.

Tijekom tog vremena, Draganović je budućim svećenicima predavao povijest u Sarajevu i intenzivno se bavio znanstvenim radom. Napisao je nekoliko vrlo značajnih knjiga, među kojima je kapitalna *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*.

Ivan Galić, suradnik sarajevske Udbe sa pseudonimom *Fritz 2*

Dokumenti iz Udbina arhiva dopunjaju i djelomično korigiraju Draganovićevo svjedočenje te tako dopunski, iako ne dokraja, rasvjetljavaju zagonetku njegova povratka u Jugoslaviju. Po tim je dokumentima očigledno da se Draganović nije vratio svojom voljom pa ostaje nejasan stjecaj okolnosti koji je doveo do "povratka".

Obje osobe u automobilu s Draganovićem za prelaska granice, a koje Draganović svjedočenjem nastoji amnestirati – Asim Šahinpašić i Ivan Galić – bili su suradnici jugoslavenske tajne službe.

Šahinpašić je radio za beogradsku centralu Udbe, a Ivan Galić (rođen 1932. godine u Sibiu pokraj Imotskoga), za sarajevsku Udbu pod pseudonimom *Fritz 2*. Na vezi ga je držao Fadil Alikadić koji je u Galićevu suradničkom dosjeu zapisao da je dotični "sklon švercu, neradnik" te da je "angažiran za specijalne akcije" u emigraciji.¹⁰

1.3. Miroslav Varoš – "desna ruka" iz Udbe

U slučaju vlč. Krunoslava Draganovića, kao i u nekim ranijima, zasigurno je važnu ulogu igrao Miroslav Varoš, rođen 20. srpnja 1923. u Sarajevu. Podrijetlom je bio Čeh, oženjen Srpskinjom Nevenkom, s kojom je imao kćer Gordanu.

Pod navodom otpuštenog zatvorenika iz zeničke robijašnice, Varoš se u siječnju 1952. pojavio u izbjegličkom logoru Fermo u Italiji. Potom se nastanio u Rimu, prvo u studentskom domu na rimskom Monteverdeu, da bi na kraju uselio u peterosobni stan u ulici Via Flaminia. Svoju novinarsku djelatnost započeo je kao suradnik čikaške *Danice* i katoličke agencije *Kath. Press*.

Krunoslav Draganović prihvatio ga je kao mlada i perspektivna hrvatskog rodoljuba. Postao je njegova desna ruka. Brzo je napredovao u vodstvu Jelićeva Hrvatskog narodnog odbora; imenovan je glavnim tajnikom dr. Branka Jelića te upraviteljem i urednikom glasila HNO-a *Hrvatska država*.

Grob Miroslava
Varoša na splitskom
groblju Lovrinac

Vlč. Draganović očigledno nije sumnjao da je Varoš zapravo tajni agent jugoslavenskog Saveznog sekretarijata unutarnjih poslova (SSUP) u Beogradu, koji je pod pseudonimom *Zdenko* slao prvorazredna doušnička izvješća u Beograd. Kad je vlč. Draganović istupio iz HNO-a i inicirao osnivanje HDO-a, slijedio ga je i Varoš. Premda su vođe HDO-a upoznavale Varoša samo s političkim dijelom svoga rada, očigledno je on saznavao ponešto o suradnji HDO-o s HRB-om i njihovim zajedničkim planovima.

Iz njegovih izvješća koja je slao nalogodavcima u Beograd, vidljivo je da su njega posebno zanimale informacije o toj suradnji te imena, planovi, kretanje i kontakti australskih HRB-ovaca koji su posjećivali Europu.

Kako bi kamuflirao i poboljšao svoju suradnju s Udbom, Varoš je iskoristio naklonost vlč. Draganovića koji ga je povezao s nekoliko utjecajnih predstavnika stranih obaveštajnih službi, u prvom redu talijanske, američke i njemačke. Ovi su bili vrlo zadovoljni njegovim izvješćima i analizama. Zapovjedništvo Južnog krila NATO-a vidjelo je u njemu balkanskog *Jamesa Bonda*.

U svibnju 1958. iz podstanarske sobe člana HDO-a Veljka Mašine u Rimu nestao je putni kovčeg pun važnih pisama i raznih dokumenata, nakon čega je u Jugoslaviji uhićen Veljkov brat Ivo Mašina te izведен pred Županijski sud u Zagrebu i osuđen na jedanaest godina zatvora. Naposljetku je 1961. godine potajno likvidiran u robijašnici Stara Gradiška. Tada je Varoš dospio pod sumnju iskusnijih hrvatskih emigranata poput dr. Ante Cilige i dr. Mate Frkovića, ali vlč. Draganović odlučno ga je zaštitio.

Problemi za Varoša nastali su tek koncem 1969., kad je postao sumnjiv i stranim obavještajnim službama. Naime, njegova previše precizna izvješća o teretu jugoslavenskih ratnih brodova koji su isplovljivali iz riječke luke, bila su razlogom što je stavljen pod striktnu obavještajno-operativnu kontrolu. Te mjere su dovele do nepobitnih dokaza o Vaširošovoj povezanosti s Udbom. Međutim, kad je talijanska policija u siječnju 1972. započela pripreme za njegovo uhićenje, stigla je šifrirana poruka iz Beograda:

Talijani su ulovili zeca. Večera čeka. Dođi. Teta.¹¹

Miroslav Varoš je nestao preko noći. Godinu dana kasnije saznalo se da živi u Splitu i da je za nagradu dobio vikendicu na otoku Čiovu. Povremeno je predavao na partijskim i policijskim školama te surađivao u *Slobodnoj Dalmaciji* pod pseudonimom *Miro Vrdoljak*. Umro je, navodno, od srčane kapi, u 53. godini života, 31. prosinca 1976. te je pokopan na gradskom groblju Lovrinac u Splitu.

2. HRVATSKO KRIŽARSKO BRATSTVO

Fra Rafo Medić (rođen 3. travnja 1914. u Širkom Brijegu, umro 29. studenoga 1973. u Münchenu), nakon pogibije fra Dionizija Juričeva Grginova u rujnu 1943. pokraj Solina, postao je kapelan i isповједnik obitelji poglavnika dr. Ante Pavelića što je ostao do kraja rata. Prilikom povlačenja iz Hrvatske u svibnju 1945. biva zarobljen, ali uspijeva pobjeći partizanima u Austriju. Preživljava, dakle, Bleiburšku tragediju, ali na sjeveru Austrije dospijeva u američko zatočeništvo. U zloglasnom logoru Glasenbach ostaje do 20. rujna 1947. Nakon oslobađanja odlazi u Švicarsku, pa u Španjolsku. Potom se, navodno u dogovoru s dr. Pavelićem, nastanjuje na Kubi. Krajem 1958., u vrijeme završne faze Kubanske revolucije i kratko prije dolaska Fidela Castra na vlast, opet navodno u dogovoru s dr. Pavelićem, preseljava u SAD sa zadaćom da pomogne u obnovi organizacije *Hrvatski domobran*, koja je u toj državi bila raspuštena početkom Drugoga svjetskog rata. Fra Rafo Medić se nije dugo zadržao u SAD-u, već je nakon djelomično obavljena posla sredinom 1960. preselio u Saveznu Republiku Njemačku kako bi pomogao u učvršćivanju tamošnje HOP-ove skupine.

U međuvremenu, nakon smrti dr. Ante Pavelića 28. prosinca 1959. u Madridu, u HOP-u je počelo jačati radikalno krilo kojemu se pridružio i fra Rafo Medić. Kako se novi predsjednik HOP-a, bivši HSS-ovac dr. Stjepan Hefer, još više protivio radikalnim akcijama nego što je to činio njegov prethodnik dr. Pavelić, fra Medić je napustio HOP i sa svojim pristašama u Njemačkoj osnovao novu organizaciju – Hrvatsko križarsko bratstvo (HKB).

HKB je bio ustrojen po načelu revolucionarnog organiziranja. Svi su članovi morali položiti prisegu i pridržavati se njezinih odredaba. Morali su proći školu posebnog vježbanja kako bi bili sposobni za vršenje revolucionarnih zadataka.

Udbin agent *Zdenko*, tj. Miroslav Varoš, dojavio je svojim poslodavcima informaciju da je fra Rafo Medić za vrijeme boravka u Južnoj Americi blisko surađivao s fra Rokom Romcem, alias Oswaldom Tothom, alias Stjepanom Potočnjakom, koji je u međuvremenu iz Argentine preselio u australski Sydney gdje je, prema mišljenju jugoslavenske Udbe i australskog ASIO-a, postao svojevrsnim ideologom HRB-a (makar je iznimno upitno koliko je ta tvrdnja uopće odgovarala stvarnim činjenicama).¹²

Iako u to vrijeme Jugoslavija i Zapadna Njemačka nisu imale diplomatske odnose (zbog jugoslavenskog priznanja Istočne Njemačke), Jugoslavija je imala svoj trgovinski ured u Mehlemu (Bad Godesbergu) pokraj Bonna. O tome se u hrvatskim iseljeničkim krugovima u Njemačkoj svašta govorilo. Najraširenije su bile tvrdnje da je to zapravo jugoslavenski špijunski ured u kojem rade agenti Udbe koji nadziru rad hrvatskih političkih organizacija u svim zapadnoeuropskim zemljama. Stoga su neki držali da bi Udbu trebalo onemogućiti u tome uredu. Taj je posao odlučio obaviti HKB.

2.1. Pogibija domara jugo-ambasade Momčila Popovića

Fra Rafo Medić je 29. studenoga 1962., na jugoslavenski Dan Republike organizirao demonstracije ispred jugoslavenskoga diplomatskog predstavništva u Bad Godesbergu. Međutim, namještenici toga jugo-predstavništva počeli su demonstrante vrijeđati i gađati raznim predmetima, a "domar" Momčilo Popović u jednom je trenutku potegnuo pištolj. Tada je i netko od demonstranata izvadio oružje i došlo je do međusobne pucnjave u kojoj je Popović smrtno pogoden (umro je nakon dvanaest dana u bolnici).

Premda je bilo jasno da demonstranti izvorno nisu imali nikakvih nasilničkih namera, što potvrđuje i činjenica da su u Dortmundu iznajmili autobus za zajednički dolazak u Bad Godesberg, kao i da fra Medić nije imao nikakve veze s pucnjavom u kojoj je poginuo Popović, njemački sud ga je osudio na četiri godine zatvora zbog tajnog udruživanja, tj. konspiracije, zavjere, urote.¹³

3. ATENTAT NA OBITELJ DEŽELIĆ

3.1. Ozna: "Druže, skidaj sliku i otvaraj sef!"

Berislav Đuro Deželić, rođen 5. veljače 1896. u Zagrebu, potomak poznate hrvatske obitelji po čijim se članovima zovu neke ulice u Zagrebu, kao kadar HSS-a bio je diplomat stare kraljevske Jugoslavije u Njemačkoj i Južnoj Americi. Nije dugo ostao na diplomatskoj dužnosti jer se izjašnjavao kao Hrvat. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata živio je povučeno u Zagrebu, ali su ga komunisti odmah nakon ulaska u Zagreb zatvorili i osudili na četverogodišnju kaznu zatvora. Nakon otpuštanja iz zatvora, prvom zgodom je 1954. godine pobjegao u Njemačku.

U Njemačkoj se brzo snašao. Njegov punac Peter Korfmacher bio je industrijalac. Udba je Korfmachera sumnjičila da pripada Organizaciji Gehlen – mreži njemačkih oba-

vještajaca koji su se krajem Drugoga svjetskog rata stavili u službu Amerikanaca. Iz te organizacije je kasnije nastao BND (Bundesnachrichtendienst – Savezna obavještajna služba), koju jugoslavenski i velikosrpski ideolozi optužuju da je zajedno s Vatikanom i CIA-om 1991. godine zavjerenički “raskopala” Jugoslaviju.¹⁴

Unatoč vrlo dobroj egzistencijalnoj perspektivi u Njemačkoj, Deželić nije odustao od političkog angažmana – posebice kad je saznao da je njegov priatelj i suradnik fra Rafo Medić 29. studenoga 1962. završio u njemačkom zatvoru.

To je bio razlog da Berislav Đuro Deželić osnuje Hrvatski socijalni ured koji je trebao brinuti o obrani i skrbi optuženih.

Službeni jugoslavenski predstavnik na suđenju fra Rafi Mediću i ostalima, koje je započelo u ožujku 1964., bio je Vlado Vodinelić, načelnik odjela u Saveznom institutu za kriminološka i kriminalistička ispitivanja u Beogradu. On je u svojem izvješću, među ostalim zapisao:

Pop Medić ne djeluje kao svećenik koji se stara o dušama svojih vjernika. Ni državni tužitelj ne gleda u Mediću prvenstveno svećenika. Tuži ga za tajno udruživanje u Hrvatsko križarsko bratstvo, koje je pod maskom religioznih, kulturnih, socijalnih i karitativnih ciljeva zakletvom obvezivalo članove na bezuvjetnu pokornost i čuvanje tajne...

Berislav Đuro Deželić ovdje figurira kao novinar. Krupnog tijela, s visokom glavom i zlobnim očima, on uporno i sugestivno djeluje nad iskazima optuženih. Teško je objasniti prisutnost njegove žene i 20-godišnje kćerke Marijane, ‘seks-bombe’. Pada u oči da one svakog dana nose duge haljine...¹⁵

Marijana Deželić-Kulenović, kći Berislava Đure Deželića, posjetila je sredinom 1995. Zagreb i dala intervju za tjednik UHDDR-a *Zora*, gdje je kazala:

Rođena sam u Zagrebu, u Gajevoj ulici 44. Moj otac Berislav Đuro Deželić bio je diplomat stare Jugoslavije u Njemačkoj i Južnoj Americi, ali nije mogao ostati na toj dužnosti jer je bio Hrvat. U Peruu je napisao knjigu o Inkama – *Sinovi sunca*. Drugu knjigu je napisao u Njemačkoj – *Naša emigracija*. U Njemačkoj je upoznao majku, vjenčali su se i nastanili u Zagrebu. Bio je aktivan u HSS-u. Za rata je živio povučeno, ali su ga komunisti poslije svejedno zatvorili.

Djed je bio književnik. Najviše je pisao o hrvatskim kraljevima. Po pradjedu se zove ulica u Zagrebu: Prilaz Đure Deželića. On je bio senator u Zagrebu i osnivač Vatrogasnog društva.

Komunisti su nam sve oduzeli, čitav imetak. U našoj kući u Gajevoj 44 dali su nam samo jednu sobicu. U kuću su se uselili komunisti. Bili su primitivni, nisu se znali ni oprati. U glasoviru su uzbijali piliće... Na parketu su kurili drva... Ali su znali da moj otac iza slike na zidu drži tajni sef. To im je netko izdao. Kada su došli, rekli su: ‘Druže, skidaj ovu sliku i otvaraj taj sef’. Sve su pokrali.

Otac je odležao četiri godine u Savskoj i na Novoj Vesi. Poslije zatvora nije mogao dobiti nikakav posao. Ovdje je bilo neizdrživo. Dolazili bi u ponoć i pravili pretres. Djed iz Njemačke, Korfmacher, koji je imao tvornicu, pomagao nam je do 1954. Tada je tata potplatio neke komunističke glavešine, pa smo se uspjeli prebaciti u Njemačku. Tata je odmah postao direktor dje-

Marijana, Džafer jr.
i Nahid Kulenović

dove tvornice i počeo se baviti politikom, a ja sam išla u školu. Studirala sam povijest glazbe i snimala ploče s hrvatskim pjesmama. Nastupala sam na hrvatskim proslavama.

Fra Rafo Medić poveo je nekoliko mladića na demonstracije pred jugoslavensko veleposlanstvo u Mehlemu kod Bonna. Međutim, oni su ubili kućepazitelja Momčila Popovića, koji je zapravo bio šef Udbe. Hrvati u Njemačkoj izabrali su mog tatu za predsjednika obrambenog odbora koji je zastupao te naše ljudе.¹⁶

3.2. Udba: "Sve pobiti!"

Udbi se nije svijedlo ponašanje Berislava Đure Deželića i njegove obitelji, posebice nakon što im je agent *Zdenko*, odnosno Miroslav Varoš, dojavio da se Deželić više puta sastao s Gezom Paštijem i da je, štoviše, Paštija povezao s fra Rafom Medićem nakon što je ovaj izašao iz zatvora.

Kratko iza 12 sati, 30. lipnja 1965., dva muškarca i jedna žena pozvonili su na vrata stana obitelji Deželić u ulici Mauerstr. br. 9 u Düsseldorfu. Vrata je otvorila Berislavova supruga Marija. Nakon kratkog razgovora, došljaci su izvukli pištolje i prvo zapucali u Berislava Đuru Deželića, a potom i u njegovu suprugu Mariju koja mu je priskočila u pomoć. U susjednoj sobi nalazila se njihova kći Marijana. Kada su je otkrili, atentatori su ispalili više hitaca prema njoj. O tome je ona 30 godina kasnije detaljno posvjedočila:

Ranjeni Berislav
Deželić

U socijalnom odboru s mojim ocem bio je aktivan i Nahid Kulenović. Tako smo se upoznali i počeli zabavljati. Oženili smo se 29. 11. 1964. Kad je dijete bilo na putu, Nahid i ja preselili smo se iz Münchena u Düsseldorf da budem bliže majci.

Jednog dana Nahid i ja smo šetali i oko jedan sat se vratili u stan. Otišli smo u sobu, a kućepaziteljica Marica je bila u kuhinji. Ja sam štrikala za bebu; čekali smo ručak. Najedamput sam čula tih prasak i majku kako očajnički viče: 'U pomoć, u pomoć!'. Skočila sam na noge i otvorila vrata od sobe. Tu je već bio taj Stanišić koji je pucao u mene, u glavu. Kad sam se srušila, htio mi je pucati u trbuh, ja sam se rukom zaštitila i tako spasila dijete. Kad je mama to vidjela, onako teško ranjena, skočila je na njega i otrgnula prigušivač s pištolja. Borila se kao lavica. To mi je pričala naša kućepaziteljica, Marica Habuš, kasnije uodata Braun, koja je bila iz Međimurja. Ona je, da bi spasila život, skočila s našeg balkona na susjedni i zvala upomoć.

Metak me je pogodio odozgo kroz nos, prošao je kroz usta i razmrskao mi lijevu vilicu. Godinu dana vilica mi je bila vezana za gornje i donje zube. Srećom bila sam još mlada pa su kosti zarasle. Kad sam se osvijestila, nalazila sam se na stolici. Vidjela sam tatu kako leži u krvi i počela plakati. Mislila sam da je mrtav. Ubrzo su nas sve odveli u bolnicu. Tamo su nam rekli da smo svi ostali živi. Bože moj, to je bilo čudo! I mamu i tatu metak je pogodio u glavu...

Tata je prevodio i ovjeravao razne prijevode na njemački. Najprije su ga pozvali da dođe u Krefeld kod tog navodnog Palfija da im ovjeri nekakav ugovor. Palfi je navodno htio prodati gostonicu Stanišiću, kojega su predstavili kao nekog bogatog Židova. Tata nije išao jer je bio zauzet. Inače bi ga već tamo ubili. Sutradan su došli kod nas u stan. Ti zlikovci su sjeli za veliki okrugli stol s tatom. Mama je tipkala za radnim stolom i bila im je okrenuta leđima. Palfi je

ustao i pogledao na balkon. Rekao je: 'Gospodo, što imate lijepo cvijeće', i zatvorio vrata. Mama nije ništa slutila. Kad se okrenuo, pucao je tati u potiljak. Metak se zaustavio dva milimetra pred malim mozgom. Tata je odmah pao, mama se okrenula. Tada je pucao i njoj u glavu. Iznenadili su se kad sam ja otvorila vrata. Nisu znali da smo Nahid i ja u stanu. To ih je malo zbumilo. Tata je izdržao nebrojene operacije. To je bilo grozno komplikirano. Mama je dosta brzo ozdravila. Ja sam bila u osmom mjesecu trudnoće. Morali su me poroditi prije operacije.¹⁷

Deželićevi su zapravo imali nevjerljivu sreću jer su svih troje ipak preživjeli brojne i teške rane. Njemačka policija brzo je identificirala atentatore: Stjepana Palfija, njegovu ženu Nadu rođenu Žalac, Vinka Mravičića i Ratomira Stanišića. Istraga je utvrdila da su svih četvero, pomoću lažnih dokumenata koje im je izdao jugoslavenski konzul Slobodan Krstić, preko Francuske i Italije pobegli u Jugoslaviju gdje su nastavili nesmetano živjeti

Marijana Deželić-Kulenović sa sinom Džaferom

Glava treća: Slučajevi povezani s HRB-om

– Stjepan Palfi, rodom iz Karlovca i dobar poznanik kontroverznog prvoga ministra unutarnjih poslova Republike Hrvatske Josipa Boljkovca, i njegova žena, od koje se u međuvremenu rastao, živjeli su u Zagrebu; Ratimir Stanišić u Beogradu i Novom Sadu; a Vinko Mravičić u Makarskoj.

U ožujku 1980. u Trstu je, na temelju Interpolove potjernice, uhićen Ratimir Stanišić i izručen vlastima SR Njemačke. Zemaljski sud u Düsseldorfu osudio ga je 18. listopada 1982. na četrnaest godina zatvora.

Berislav Đuro Deželić umro je četiri mjeseca ranije, 16. lipnja 1982., te je šest dana nakon preminuća pokopan u obiteljsku grobnicu na gradskom groblju Nord Friedhof u Düsseldorfu.

Usput, prema izjavama visokih dužnosnika Udbe, o atentatu na obitelj Deželić više bi trebao znati tadašnji inspektor Drugog odjela Udbe za Hrvatsku, Milan Tatalović, navodno daljnji rođak dr. Siniše Tatalovića, savjetnika predsjednika RH Stipe Mesića u doba njegova mandata i ponovno savjetnik Mesićeva nasljednika dr. Ive Josipovića.¹⁸ Također, 2006. godine u vrijeme predizborne kampanje Makarsku je posjetio nasljednik Ivica Račana na mjestu predsjednika SDP-a Zoran Milanović. Posebno se zadržao na turističkom brodu *Makarski Jadran* u suvlasništvu Udbina atentatora Vinka Mravičića i njegova brata Mite. Taj je pak nekoliko tjedana prije pokušao udaviti makarskog gradonačelnika Marka Ožića-Bebeka jer mu je on ukinuo neke nezakonite povlastice turističkog reklamiranja još iz doba Jugoslavije.

Tjerajica Hrvatskog demokratskog odbora za atentatorima na obitelj Deželić

4. TRUP – TAJNE REVOLUCIONARNE USTAŠKE POSTROJBE

Hrvatski oslobodilački pokret (HOP), osnovan u lipnju 1956. u Argentini, smatran je radikalnjom hrvatskom iseljeničkom organizacijom jer su njegovi tadašnji brojni članovi bili skloni oružanim akcijama. Međutim, kako je već navedeno, šef HOP-a dr. Ante Pavelić zabranjivao je članovima organizacije upuštanje u bilo kakav revolucionarni pothvat.

Špekuliralo se da je takva politika HOP-a bila rezultat aranžmana dr. Ante Pavelića s određenim službama savezničkih zemalja još za vrijeme njegova boravka u Italiji, prije odlaska u Argentinu u studenome 1948. godine.

Naime, nakon Bleiburške tragedije u iseljeništvu je ostao znatno veći broj Hrvata nego što se to na zapadu predviđalo. Osim toga bili su to mladi i borbeni hrvatski domoljubi spremni na sve u borbi protiv Jugoslavije, što se pokazalo i u vrijeme *Akcije Deseti travanj*. Upravo u to vrijeme, kad je Zapad počeo mijenjati politiku prema komunističkoj Jugoslaviji, u zapadnim zemljama počelo se na mlade hrvatske emigrante gledati kao na potencijalni sigurnosni problem. Kako u emigraciji u tom trenutku nije bilo drugoga velikog autoriteta osim bivšeg poglavnika NDH dr. Ante Pavelića koji bi ih mogao organizirati, usmjeravati i nadzirati, neke zapadne službe navodno su ponudile dr. Paveliću da ga neće uhiti i izručiti Jugoslaviji u zamjenu za potpuno podređivanje hrvatske emigrantske politike interesima zapadnih velesila. Dr. Pavelić je navodno prihvatio tu ponudu, nakon čega je odselio u Argentinu gdje je planirao stvoriti bazu za daljnje djelovanje.

Svakako, proklamirana HOP-ova politika "čekanja pogodnog trenutka" demoralizirala je određen broj hrvatskih izbjeglica koji su promatrali kako za to vrijeme Jugoslavija sve više jača. Zbog toga je u drugoj polovici pedesetih godina, posebice nakon smrti dr. Ante Pavelića 1959. godine, počelo dolaziti do osipanja članstva u HOP-u i njihova prelaska u druge, borbenije organizacije poput HKB-a fra Rafaela Medića ili HNO-a generala Vjekoslava Luburića.

Voda HOP-ova ogranka u Njemačkoj pod nazivom Ujedinjeni Hrvati Njemačke (UHN) Mile Rukavina, njegov tajnik Nahid Kulenović i vrlo bliski suradnik Dane Šarac zaključili su u travnju 1961. u Münchenu da je potrebno osnovati tajnu organizaciju s revolucionarnim predznakom kako bi se spriječilo osipanje članstva. Osim toga, njih trojica nisu u potpunosti prihvaćali politiku vodstva HOP-a koji je bio protiv oružanih napada na Jugoslaviju. Zato su osnovali Tajne revolucionarne ustaške postrojbe (TRUP).

4.1. Slučaj Tomislava Krole

Tomislav Krolo, rođen 15. rujna 1930. u Kamenskom pokraj Sinja, potjecao je iz brojne domoljubne obitelji. Jugoslavenske su vlasti njega i njegovu braću svrstale među potencijalne neprijatelje komunističkog režima. Kad su porasli, uvidjeli su da u toj državi za njih nema perspektive, posebice nakon što je 1954. jedan od braće, Ante, napadnut i teško ranjen u Zagrebu. Tomislav Krolo i ostala njegova trojica braće odlučili su se na bijeg iz

**Tomislav Krolo
1991. godine na
primanju kod dr.
Franje Tuđmana
uz posredovanje
Josipa Manolića**

Jugoslavije i to im je napokon uspjelo 1959. godine. Nakon kratkog boravka u logoru u Italiji, sva četvorica braće preselila su u Njemačku i započela novi život. Naravno, odmah su se aktivirali u radu hrvatske političke emigracije i učlanili u HOP. Kad je Mile Rukavina pokrenuo TRUP, u braći Krolo dobio je vrijedne članove. U izvešću splitske Udbe od 21. srpnja 1965. o njima piše:

Braća Tomislav, Zvonko, Branko i Dinko Krolo ekstremni su emigranti, zajedno djeluju neprijateljski protiv SFRJ, članovi su HOP-a i TRUP-a. Jozo i Ivan Krolo, stričevi sinovi, također su ekstremni emigranti.

Tomislav i Zvonko sudjelovali su u demonstracijama u Stuttgartu. Za ovaj ispad specijalno su pozvani i prešli su 700 kilometara. Nosili su hrvatsku zastavu i uzvikivali su ustaške parole. Također su sudjelovali u atentatu na naše predstavništvo u Mehlemu.

Braća Krolo nagovaraju naše građane da se pridruže ustaškoj emigraciji. Tomislav Krolo je član Ujedinjenih Hrvata. Član je TRUP-a i jedan od aktivnijih, gdje je bio biran i za blagajnika. Naooružan je pištoljem. Za vrijeme događaja oko Kube bio je predviđen za ubacivanje u zemlju. U lipnju 1962. pohađao je diverzantski tečaj za rukovodioce TRUP-a. Ekstremist je i spremam za sve akcije. Priča kako će ustaše brzo doći na vlast u Jugoslaviji, a i njemu da je jedina želja, da dođe u zemlju i da se stvori vlast NDH, pa da barem pola sata bude stražar na granici između NDH i Srbije u Zemunu.¹⁹

U "planu operativne razrade" splitske Udbe za istu godinu, Tomislav Krolo se opisuje kao najopasniji među braćom i predlaže se razmatranje mogućnosti njegove likvidacije:

Cilj naše razrade je da se Tomislava Krolu svestrano obuhvati, pošto je jasno da nikakva pasivizacija ne dolazi u obzir kao ni suradnja. U krajnjem slučaju ovisno od mogućnosti prišlo bi se fizičkoj likvidaciji. Na tom planu počeli smo u toku prošle godine izvoditi operativne kombinacije.²⁰

Kako je sljedećih godina Udba sve snage podredila organiziranju likvidaciju vođa TRUP-a Mile Rukavine i Nahida Kulenovića, njen interes za Krolu bio je donekle opao, pa je on uspio preživjeti to opasno razdoblje u svome životu.

Nakon smrti Rukavine 1968. i Kulenovića 1969. godine, Krolo se počeo sve više približavati HNO-u utemeljitelja dr. Branka Jelića, čiji je član i formalno postao 1976. godine. Dvije godine prije rušenja Berlinskog zida, Krolo je izabran za predsjednika HNO-a i u toj ulozi organizaciju je uključio u razne aktivnosti pomaganja stvaranja neovisne hrvatske države te njene obrane od velikosrpske agresije.

Konačno, HNO je, temeljem prijedloga Josipa Manolića još iz 1990. godine, dok je ovaj bio predsjednik Vlade Republike Hrvatske, 27. ožujka 1992. potpisao koalicijski ugovor s HDZ-om. Ugovor je uime HDZ-a potpisao tadašnji predsjednik Izvršnog odbora te stranke Stipe Mesić, a uime HNO-a Tomislav Krolo. Kad je 1994. došlo do razlaza Manolića i Mesića s dr. Franjom Tuđmanom, njih dvojica su pokušali zlouporabiti Krolu u tom obračunu. Međutim, kad je Krolo uudio čemu Manolić i Mesić streme, javno je istupio i osudio njihov tadašnji pokušaj destabilizacije hrvatske države.

4.2. Diverzije u Beogradu

TRUP je, nakon nekoliko godina priprema, regrutiranja i obuke članova, započeo otvorenu oružanu bitku protiv Jugoslavije. Od značajnijih akcija koje su TRUP-u pripisali Udba i neke strane tajne službe, mogu se navesti dva već opisana atentata na jugoslavenske diplomate u Njemačkoj, navodno izvedena u suradnji s HRB-om: na jugoslavenske konzule Andriju Klarića 8. lipnja 1965. u njemačkom gradiću Meersburgu i Savu Milovanovića 30. kolovoza 1966. u Stuttgartu. Udba je smatrala da je u pripremi tih atentata važnu ulogu imao treći čovjek u hijerarhiji TRUP-a – Dane Šarac koji je navodno radio izravno po nalogu Mile Rukavine i Nahida Kulenovića.

Sljedećih godina pokušano je više diverzija u Beogradu, od kojih su dvije i uspjele, a Udba za njih njihovu organizaciju također optužila vodstvo TRUP-a. Međutim, važno je odmah na početku priče o tome napomenuti da je mnoštvo činjenica oko tih diverzija ostalo nerazvijljeno do današnjeg dana, kako u pogledu njihovih inspiratora tako i organizatora i neposrednih izvršitelja.

Najprije je 23. svibnja 1968. eksplodirala mina u prostorijama garderobe na beogradskom Željezničkom kolodvoru. Desetak osoba bilo je lakše i teže ozlijedeno. Udba je uhitila stanovitog Ivana Jelića, rođena 1944. u Omanjskom kod Doboja, koji je radio kao *gastarbeiter* u Austriji, i optužila da je podmetnuo minu. Okružni sud u Beogradu osudio ga je već 25. srpnja 1968. na smrt i Jelić je, prema knjizi umrlih u beogradskoj općini Voždovac, pogubljen 2. studenoga 1968.

Udba je osumnjičila generala Maksa Luburića da je, na zahtjev svojega prijatelja i suradnika Nahida Kulenovića, eksploziv za sastavljanje tih bombi pribavio u Španjolskoj te ga dostavio organizatorima diverzija u Njemačku putem članova HNO-a Ignaca Gotala,

rođena 12. prosinca 1932. u Krču pokraj Novog Marofa, i Mije Šećera, rođena 25. studenoga 1933. u Primorskem Dolcu pokraj Splita. Dio tog eksploziva navodno je pronađen u podrumu kuće stanovitog Ante Buljana u Überlingenu pokraj Friedrichshafena, koji se kao svjedok stavio na raspolaganje njemačkoj policiji i Udbi.

Kao neposredni organizatori diverzije optuženi su vodeći članovi TRUP-a u Njemačkoj: Žarko Odak, Božo Pašalić, Ivan Kutuzović, Marko Uremović i Dane Šarac. Uglavnom na temelju Udbine dokumentacije, Zemaljski porotni sud u Ravensburgu svu petoricu je 21. travnja 1970. proglašio krivima i osudio na sljedeće kazne: Odaka i Pašalića (bliskog rođaka dr. Ivića Pašalića) na dvanaest godina zatvora, Kutuzovića na deset, Šarca na šest i Uremovića na pet godina zatvora.

Nepuna dva mjeseca nakon diverzije na beogradskom kolodvoru, 13. srpnja 1968. eksplodirala je mina u beogradskom kinu *20. oktobar*. Jedna je osoba poginula, a jedna teže i sedamdeset i šest ih je lakše ranjeno. Udba je uhitila Miljenka Hrkača, rođena 1947. u Mokrom pokraj Širokog Brijega, koji je također radio kao *gastarbeiter* u Njemačkoj, i optužila ga da je podmetnuo minu. Okružni sud u Beogradu osudio ga je već 2. listopada 1969. na smrt. Međutim, proces protiv Hrkača obilovao je brojnim kontroverzama, tako da je smrtna kazna nekoliko puta ukidana i proces obnavljan. Ipak, premda je malo tko u međuvremenu vjerovao u njegovu krivicu, smrtna presuda protiv Hrkača na kraju je proglašena pravomoćnom i on je, prema Knjizi umrlih u beogradskoj općini Voždovac, pogubljen 11. siječnja 1978.

Kao i u prethodnom slučaju, Beograd je u Njemačku poslao dokumentaciju s "dokazima", ovaj put o navodnoj krivici člana TRUP-a Ante Penavića. Međutim, njemačka policija je utvrdila da je Udba zapravo krivotvorila dokazni materijal, pa je Penavić oslobođen sumnje i nije procesuiran.²¹

5. UDBA SE OSVEĆUJE

Aktivnost TRUP-a ponukala je beogradsku vrhušku na odluku o žurnoj pripremi likvidacija Mile Rukavine, Nahida Kulenovića i njihovih suradnika, te je obnovljen nalog za ubrzanu realizaciju plana likvidacije Maksa Luburića.

5.1. Egzekucija Mile Rukavine, Krešimira Tolja i Vida Marićića

Ličanin Mile Rukavina, rođen 2. kolovoza 1910. pokraj Gospića, bio je časnik Hrvatskih oružanih snaga (HOS) u Drugom svjetskom ratu. Uspio je preživjeti Bleiburg i jedno vrijeme povučeno živjeti u Austriji. Kada je Jugoslavija 1954. godine zatražila njegovo izručenje, Rukavina je preselio u njemački gradić Schangau. Nakon nekog vremena preuzeo je vodstvo HOP-ove podružnice Ujedinjeni Hrvati Njemačke (UHNJ).

Hercegovac Krešimir Tolj, rođen 25. siječnja 1938. u Veljacima pokraj Ljubuškoga, prekinuo je u rujnu 1958. studij medicine u Zagrebu i pobegao u Njemačku. Učlanio se

u UHNJ i ubrzo postao glavni urednik organizacijskog glasila *Hrvatska sloboda*.

Slavonac Vid Maričić, rođen 3. kolovoza 1946. u Selcima Đakovačkim, emigrirao je s bratom Blažom 1964. u Francusku. U Marseilleu, gdje se već nalazio njihov treći brat Nikola, učlanio se u francuski ogranak HOP-a Ujedinjeni Hrvati Francuske (UHF). Nakon dvije godine dobio je odobrenje za useljenje u Australiju. U Sydneyu je Vid Maričić upoznao članove Hrvatske mladeži Uzdanica i, preko njih, HRB-ov program političko-osloboditeljskog djelovanja. On im se pridružio te je već nakon nekoliko mjeseci dobio zadatku da se vratи u Europu i stupи u kontakt s Milom Rukavinom.

Premda je Rukavina putem povjerljivog suradnika Dane Šarca već blisko surađivao s vođama HRB-a u Njemačkoj, Maričić je trebao Rukavini prenijeti formalnu poruku o suradnji, i to s određenim preporukama za moderniziranje političkog programa, redefiniranje napadačkih ciljeva i konspirativni rad.

Maričić je stigao u München 25. listopada 1968. i već sljedećeg dana dogovorio sastanak s Rukavinom u prostorijama sjedišta UHNJ i uredništva *Hrvatske slobode* u ulici Paul Heyse Strasse br. 25. Rukavina se, nakon jutarnjeg posjeta restoranu hrvatskog emigranta

Mile Rukavina

Sie kennt den Mörder — und nennt ihn nicht: Katharina Rukavina mit ihren beiden Kindern

Aus Angst um ihre Kinder: Frau verschweigt den Namen des Mörders

Von KONRAD FÄRBER
München, 28. Oktober

„Ich kenne den Mörder! Aber ich schwelge. Sonst werde ich und meine beiden Kinder auch noch getötet.“

Schreckensbleich erklärte dies gestern Katharina Rukavina (48), die in Schongau (Allgäu) wohnt, einem BILD-Reporter. Sie ist die Witwe

des Chefs der Exil-Kroaten, Mile Rukavina (58), der am Samstag zusammen mit zwei Landsleuten in einem Münchner Büro in der Paul-Heyses-Strasse 25 erschossen wurde.

Frau Rukavina: „Mein Mann hatte mir schon vor Tagen erzählt, daß ein Spitzel in der Organisation sitzt. Am Samstagvormittag sollte er enttarnt

Erschossen:
Vid Maričić

Erschossen:
Krešimir Tolja

Erschossen:
Mile Rukavina

Članak o ubojstvu
Mile Rukavine.
Krešimira Tolja
i Vida Maričića,
Bild 28. 10. 1969.

Mate Prke, 26. listopada 1968. uputio na sastanak s Maričićem. U redakcijskim prostorijama zatekao se i Krešimir Tolj. Nakon petnaestak minuta u prostorije je upala skupina Udbinih atentatora i ubila svu trojicu.

Njemačka policija je u 14.30 sati došla na mjesto zločina i zabilježila:

Kad smo provalili u prostorije – svi su već nekoliko sati bili mrtvi.

Rukavina je u ruci držao neki spis i naočale koje je upotrebljavao samo pri čitanju. Tolja su ubili s pet metaka u fotelji. Pokraj njega je ležala njegova putovnica, rastvorena. Maričić je ležao pred izlaznim vratima. On je, izgleda, pokušao pobjeći. Te okolnosti upućuju na neke pretpostavke da su ubojice vjerojatno nastupile u ulozi njemačkih policijaca: pri upadu, Rukavini su pružili fiktivni nalog, a od Tolja zahtjevali isprave. Zločinci su iskoristili trenutak njihove zbumjenosti, izvadili pripremljeno oružje i poubijali ih iz neposredne blizine.

Prema izjavama visokih dužnosnika Udbe, kako o atentatu na obitelj Deželić 1965. tako i o ubojstvu Mile Rukavine, Krešimira Tolja i Vida Maričića 1968., više bi trebao znati tadašnji inspektor Drugog odjela Udbe za Hrvatsku, spomenuti Milan Tatalović.²²

Grob Mile Rukavine
na gradskom groblju
u Münchenu

5.2. Ubojstvo Mirka Ćurića

Mirko Ćurić, rođen 3. rujna 1932. u selu Korita pokraj Tomislavgrada, emigrirao je u travnju 1957. u Italiju, a odatle u Njemačku. Kao i većina novoprdošlih emigranata egzistenciju je osiguravao radeći razne teške fizičke poslove, a kad je uštedio nešto novaca, zakupio je i vodio jedan restoran u Münchenu. Ćurić je bio jedan od najpovjerljivijih suradnika vođa TRUP-a Mile Rukavine i Nahida Kulenovića.

Kad je Ćurić došao, po običaju ujutro u 8 sati, 9. travnja 1969. pred svoju gostionicu, na doručju ulaznih vrata pronašao je obješenu najlonsku vrećicu s nekakvim otpacima. Ne sluteći ništa sumnjivo, pokušao ju je skinuti s vrata. No, čim ju je dotaknuo, odjeknula je snažna eksplozija koja je Ćuriću raznijela obje ruke i rasparala mu trbu. Izdahnuo je istoga dana u münchenskoj bolnici.²³

Letak u povodu
uboјstva Mirka
Ćurića

Grob Mirka Ćurića
na gradskom groblju
u Münchenu

5.3. Smaknuće generala Vjekoslava Maksa Luburića

Vjekoslav Maks
Luburić

Geza Pašti i Marijan Šimundić sredinom lipnja 1965. posjetili su generala Vjekoslava Maksa Luburića, vođu Hrvatskog narodnog otpora (HNO), u malom katalonskom gradiću Carcagente (Carcaixent) pokraj Valencije i s njim porazgovarali o programu Hrvatskog revolucionarnog bratstva (HRB), nudeći mu suradnju uz vrlo diskretnu naznaku upitnosti njegova osobnoga javnoga političkog angažmana, s obzirom na njegovu dužnost zapovjednika sabirnih logora u NDH. Posrednik za taj susret bio je vlč. Eugen Beluhan iz Valencije, prijatelj Marijana Šimundića i simpatizer HRB-a.

Taj general OS NDH je začuđeno saslušao Paštija i Šimundića te ih pristojno otpratio. Svojim najbližim suradnicima ispričao je kako su k njemu navratila "dva mlada hrvatska dripca" koji su mu pričali o "hrvatskoj politici i revoluciji". Zamjerio je vlč. Beluhanu što ga je uopće povezao s njima. Naravno, Luburiću nije bilo ni na kraj pameti da se povuče iz hrvatske iseljeničke politike i da u revolucionarnoj djelatnosti ravnopravno surađuje s nekom drugom hrvatskom organizacijom.

Vjekoslav Luburić tijekom Drugog svjetskog rata obnašao je razne vojne dužnosti. Najpoznatiji je bio kao zapovjednik Ustaške obrane (Ustaški obrambeni zdrug). Pod njegovim zapovjedništvom bili su i svi logori u NDH, među njima i Jasenovac, u kojima su se, pored uobičajenog ratno-vremenskog odnosa prema logorašima i zarobljenicima, događali i strašni neopravdivi zločini koji su zasjenili Luburićevo ratno viteštvu, a neprijatelj ih je koristio za kompromitaciju NDH, pa ih još uvijek koristi za problematiziranje same hrvatske državotvorne ideje. Na kraju rata, Luburić je imenovan zapovjednikom Hrvatske vojske u povlačenju. Paveliću je obećao da će izvršiti zadatak i izvesti Hrvatsku vojsku na slovensko-austrijsku granicu, ali da se osobno neće predati ni partizanima ni Britancima, nego će se vratiti u Hrvatsku i nastaviti borbu. Sa skupinom suboraca borio se sve do listopada 1945. kada je teško ranjen na Papuku. Njegovi vojnici su ga prebacili u Mađarsku, gdje je ostao do ljeta 1946. kada odlazi u Austriju, pa u Francusku, i na kraju, 1949., u Španjolsku.

U emigraciji je Luburić s vremenom došao u nepremostivi sukob sa dr. Antom Pavelićem. Nasuprot Paveliću koji se podredio zapadnim velesilama, Luburić je smatrao, kao i osnivači HRB-a kasnije, da zapadnim velesilama nije u interesu stvaranje samostalne hrvatske države i da ona, ako te velesile budu odlučivale, nikada neće biti ni stvorena. Pavelić je Luburića zbog ovoga sukoba smijenio s mjesta zapovjednika Petog (europskog) zbara HOS-a i isključio ga iz Ustaškog pokreta. Luburić je potom osnovao Društvo prijatelja Drine i počeo djelovati pod pseudonimom *General Drinjanin*. Godine 1955. osnovao je organizaciju Hrvatski narodni otpor (HNO) i među prvima u hrvatskoj emigraciji javno

progovorio o tragediji ideološke podjele među Hrvatima. U glasilu HNO-a *Drina* objavio je 1964. *Poruku izmirenja Hrvatskog narodnog otpora hrvatskim partizanima*.

Tada je to doista bio smion čin za koji se teško moglo predvidjeti kako će ga prihvati emigrantske vođe, kao i hoće li naići i na kakav pozitivan prijam kod bivših hrvatskih partizana u domovini.

Glede stavova u *Poruci HNO-a hrvatskim partizanima*, kojom im je pružena ruka pomirbe, Geza Pašti osobno je prenio Luburiću podršku vodstva HRB-a, ali mu je iznio stavove iz programa HRB-a prema kojima novu hrvatsku državu neće stvoriti ni hrvatski partizani ni ustaše, već njihovi pomireni sinovi i unuci.²⁴

Evidentno je da je Paštijev posjet djelovao na Luburića jer se on nakon toga počeо sve više oslanjati na mlade emigrante koji su za vrijeme NDH bili djeca ili su čak bili rođeni poslije 1945., kao što su to bili Ilija Vučić u Njemačkoj (ubijen 6. lipnja 1975. u Stuttgartu) i Stipe Mikulić u Švedskoj (ubijen 15. prosinca 1975. u Göteborgu).

Udba je nastojala na sve moguće načine, uključujući i suradnju s određenim stranim političkim i obavještajnim strukturama, politički i, posebno, obavještajno “proučiti” Luburića, da bi se pripremila njegova likvidacija. Pri tome je drugorazredna bila Luburićeva aktivnost u Drugom svjetskom ratu, njegovo zapovjedništvo Ustaškom obranom i upravljanje koncentracijskim logorima, nego je ključni razlog za odluku o njegovoj likvidaciji bio u njegovu stavu prema rušenju Jugoslavije svim snagama, pa i s “crnim vragom”, kako je znao reći. Beogradu to nije odgovaralo, ali ni zapadnim velesilama koje su znale da je Luburić spremam u “raskupusavanju” Jugoslavije surađivati i s Moskvom.

Naime, nakon sovjetske invazije na tadašnju Čehoslovačku u kolovozu 1968. godine, Luburić je u Moskvu poslao suradnika pod pseudonimom *Kapetan Bukovački* da pokuša raspraviti mogućnost postizanja sporazuma o razbijanju Jugoslavije i stvaranju samostalne hrvatske države.

5.3.1. Podli sin Ilija Stanić

Neki hrvatski mediji svojedobno su objavili izjavu koju je osumnjičeni Udbin ubojica Ilija Stanić dao svojim nalogodavcima nakon likvidacije Maksa Luburića.

Istražujući taj slučaj u upućenim krugovima u Sarajevu i Beogradu, pisac ove knjige uspio je pribaviti razne materijale o Udbinim atentatima na hrvatske emigrante, među ostalim i originalnu magnetofonsku snimku izjave Ilije Stanića, Udbina ubojice pod pseudonimom *Mungos*, koju je dao Mići Japundži, operativcu sarajevske Udbe, 30. travnja 1969., dakle deset dana nakon ubojstva Luburića u Španjolskoj, u sjedištu centralne bosanske Udbe u Sarajevu. Ova snimka potvrđuje da je veći dio ranije objavljenih izjava Ilije Stanića bio autentičan, ali i da su neki podaci ipak bivali ispušteni, neki preformulirani, a neki ciljano nadodavani.²⁵

Ilija Stanić u
Carcagenteu, 1969.

Ilija Stanić rođen je 19. listopada 1945. u selu Čelebići, u općini Konjic. Njegov otac zvao se Jozo Stanić, s nadimkom Jozika. Bio je iskreni hrvatski domoljub i vojnik Luburićeve Obrane. Jozika Stanić, kao ni njegov zapovjednik Luburić, nije se htio predati Titovim partizanima nego se pridružio križarskoj skupini Stjepana Šimića i borio se punih pet godina u planinama Srednje Bosne. Prema svjedočenju Čedomila Jurića, preživjelog pri-padnika te križarske skupine, Stjepan Šimić bio je krsni kum Ilije Stanića. U doba izdaje te skupine 1950. godine od strane fra Bosiljka Bekavca, Jozika Stanić opet se nije htio predati progoniteljima nego je ručnom bombom izvršio samoubojstvo. Vođa križarske skupine Stjepan Šimić bio je zarobljen te je u Sarajevu osuđen na smrt i 1952. obješen. Čedomil Jurić o tome je svjedočio riječima:

Ilija Stanić, sin plemenitog oca Jose, rastao je i izrastao u krvnika koji je oduzeo život hrvatskom vitezu Maksu Luburiću! To je djelo podlog sina koji je okaljao lice svoje i lice svojega naraštaja. Ali uspomena na Joziku Stanića živjet će u svim srcima koji su ga poznavali kao plemenita hrvatskog viteza koji dade svoj život za Hrvatsku.²⁶

Kao dvadesetjednogodišnjak, Ilija Stanić je 1966. godine emigrirao u Njemačku. U izbjegličkom logoru Zürndorf povezao se s povjerenicima Luburićeva časopisa *Drina* ko-jima je pripovijedao kako je njegov otac bio vojnik Maksa Luburića i da je poslije rata poginuo kao križar. U isto je vrijeme Udba dobila informacije da Luburić ima problema u tiskari, odnosno da mu nedostaje radnika-slovenslagara za letke i publikacije na hrvatskom jeziku. Navodno je to načuo stanoviti Milan Dorić iz Nürnberg-a, agent slovenske Udbe pod pseudonimom *Hanzi*, koji je s tim upoznao povjerenike HNO-a u Bavarskoj. Oni su dojavili Luburiću da postoji emigrant pogodan za rad u njegovoj tiskari. Tako je krenuo Stanićev put prema Španjolskoj.

Stanić je prvi put došao u Carcagente u rujnu 1967. Luburić ga je odmah zaposlio u tiskari i dao mu stan u svojoj kući. Prema iskazima svjedoka, iskušavao ga je na razne načine, ali nije uspio otkriti ništa sumnjivo. Stanić je disciplinirano radio i izvršavao sve zadatke koje bi mu Luburić zadao. Godinu dana kasnije, kad se Luburić vratio s jednog putovanja u Madrid, u kući je zatekao svađu između Stanića i svoje žene Eleonore. Na-vodno se Stanić posvadio s cijelom Luburićevom obitelji i ošamario njegovu najstariju kćи Drinu. Luburić ga je 16. rujna 1968. potjerao iz Carcagentea, ali mu je dao preporuku za nekoliko prijatelja u Španjolskoj i Francuskoj da mu pomognu oko rješavanja boravka i zaposlenja.

Stanić je došao u Pariz 26. rujna 1968., gdje mu je Luburićev povjerenik Miljenko Dabo Peranić dao preporuku za parišku policiju te mu, putem voditelja Hrvatske katoličke misije u Parizu don Zdravka Ostojića, pronašao stan i posao. Međutim, Stanić je istoga dana napustio Pariz i s nepoznatom osobom automobilom oputovao u Frankfurt: iste noći u Frankfurtu je ubijen mladi hrvatski emigrant Hrvoje Urs!

Stanić se u Pariz vratio nakon desetak dana. Ponovno je posjetio Miljenka Dabu Pe-

ranića i najavio povratak u Španjolsku. Stanić je o svemu tome u Udbi svjedočio ovako:

STANIĆ: Prešao sam granicu, došao u Španjolsku, u mjesto Portbou. Tu sam uzeo kartu do Barcelone. Izašao sam u Braceloni, nisam čekao ni pola sata, kad sam imao drugi vlak za Valenciju. Nakon 4-5 dana otišao sam u Carcagente. Kad sam došao, kaže Maks: 'Gdje si bolan, putniče?' On se jako iznenadio kako sam ja s moje strane to primio tako labavo, da sam tako to iznevjerio i tako nešto. Tako da sam opet nastavio stari posao kod Maksa kao i prije što je bilo sve. I nije baš bilo povoljnih trenutaka prvih dana. Jer bio je Željko Bebek tamo, onda djeca, ona žena Leonora Ramos. Jednog dana on istjera ženu iz kuće. Nešto se zakačio sa njom i istjera je iz kuće. I kako je ona izašla iz kuće, meni je svanulo. Kažem – odlično, sad je stotinu puta lakše. I poslije nekoliko dana došao je Štef Crnički, policijski pukovnik za vrijeme NDH, iz Cleveland-a. I tako, utroje smo radili kasnije. Bilo je, kako bih rekao, sve normalno kao i prije, u roku od ta 2-3 mjeseca opet sam stekao povjerenje kao i prije što sam imao.

JAPUNDŽA: Je li Maks davao ocjene nove situacije za Jugoslaviju? (Nakon sovjetske intervencije u tadašnjoj Čehoslovačkoj u kolovozu 1968., nap. autora)

STANIĆ: On to uspoređuje sa 1941. Kaže: 'Isto, isto!' Samo, kaže, da je ovo još bolje nego 1941. Tada su bili Nijemci, bili su jaka sila, ali ipak ih je bilo malo da zavladaju. Ja mislim da je gledao na svake načine da s Rusima stupi u kontakt. Primjećivao sam da je nešto imao, čitao sam le-timično neka pisma njegovih suradnika. Sve nešto pišu iz Njemačke, iz Berlina, sve nešto pod šiframa. Baš zbog te situacije došao je iz Argentine pročelnik Otpora Mehmedagić u Italiju da bi mogao izvještavati. I svaka 2-3 dana šalje on materijal iz Milana kakvo je stanje u Jugoslaviji. (Enver Mehmedagić, sin visokog dužnosnika NDH Junusa Mehmedagića, guvernera Hrvatske državne banke, nap. autora.)

JAPUNDŽA: Kakav bi aranžman Maks napravio sa Rusima?

STANIĆ: Ako ne bi mogao dobiti potporu samo tako, dao bi im baze dolje na Jadranu. Pristao bi, odmah bi im dao baze, ako ne bi mogao drukčije. 'Bolje', kaže, 'Hrvatska s ruskim bazama nego Jugoslavija.'

JAPUNDŽA: A sad reci kako si stupio u kontakt sa ovim našim?

STANIĆ: Dana šesnaestog aprila ove godine (1969. godine, nap. autora), prethprošle srijede, otišao sam na poštu kao i svaki dan oko 9 sati ujutro. Čim sam vidio 'Ilić', znao sam o čemu se radi. Otvorio sam pismo, kaže: 'Dragi Ilija, bio sam kod tvog brata, sve je u redu.' I dao mi je dva sastanka u pismu – u subotu u 7 sati uvečer ili u nedjelju u 11 sati ujutro. Ja sam otišao u subotu u 7 sati uvečer. Kad ja tamo, on već tamo sjedi. Tu smo razgovarali, dao mi je dva pisma od 'Stanka', od vas ovdje, dao je u maramici i taj prašak, dvije novčanice od 100 dolara i objasnio mi je kako je ovdje. Rekao mi je da ste mi vi poručili da pričekam dok netko dođe. Ja sam mu rekao: 'Što će ja čekati, ja najbolje znam kad je moj trenutak'. Ja sam već prije na dvadeset dana poslao vama pismo i u svom kalendaru sam već zacrtao tu nedjelju. Dvadeseti april sam zacrtao u krug, da se taj dan rješava sve.

JAPUNDŽA: Reci mi sada o tim pripremama prije i ovo kako si izveo, koliko možeš detaljnije!

STANIĆ: Prije nego što sam poslao pismo, na dva-tri dana, jedne nedjelje, probudio sam se malo ranije. Bebek je već bio otišao. Crnički je trebao ići u Evropu. Pozvao je mene, ja nisam htio ići. Zašto da gubim na vremenu? Ja sam gledao dalje: dolaze praznici, djeca imaju 15 dana raspusta, i dolazi Maksova žena. S njim se pomirila i dolazi samo kad su djeca u kući. I ja kažem da za tih praznika nema ništa, ni govora. Poslije praznika dolazi najbolje vrijeme.

Ja gledam, praznici gotovi, u utorak djeca otišla. Štef je već otišao, u četvrtak ta žena ide u Toledo, odlazi iz kuće. U petak ne, jer ako u petak – onda bi ga morao ubiti od 18 do 19 sati jer tad nema malog Domagoja u kući. Dolazi u 19 sati iz škole, a radnici rade do 18 sati. Dok izađu iz tiskare, bude 18.15 sati. Ne bih imao vremena za izlazak iz Španjolske. Subota, ja kažem, vrlo je moguća, uvečer, ali nedjelja je bolja, najbolja. Vidim, u nedjelju ujutro sâm sam s njim, mogu sve pospremiti da ne ostane tragova. Dobro vrijeme, slobodan sam od 14 sati do ujutru u pondjeljak do 8 sati. Znači najveći razmak vremena, najbolje vrijeme za uređenje kuće. Onda zabilježim taj dan – 20. april.

Oko pola noći, deset minuta prije ili kasnije, između subote i nedjelje, idem u sobu. Raspremam se i pripremam. Imao sam jedno fino sivo odijelo, Maks mi ga kupio za Božić. Kravatu sam pripremio, cipele očistio... Sve sam za ujutro uredio, da dođem i obučem košulju i odmah idem. Dokumente što sam imao za put isto sam pripremio u kaput, da ne bi nešto zaboravio. Pripremio sam što ću ujutro obući najlaganije: sportska košulja, džemper, pantale i patike jedne... Kad ga ubijem, odlično za brzo se okrenuti u kući. Kažem, bit ću najspretniji u tome. Ako ga udarim jednom, a on se okreće – sve sam predvidio do tančina. Kad sam to sve pripremio, oprao sam noge, zube i u krevet. Legao sam, ugasio svjetlo, nisam mogao ništa čitati. I počnem da se okrećem, vruće mi, znojim se, ljudi moji... Ustanem, umijem se opet, da se razladim, vrućina... A tih dana uopće nije bilo vruće po noći. Ali meni vruće... Kuca jedan sat, kucaju dva sata, tri sata, ja se znojim i dalje. Kucaju četiri sata, pet, šest... Oko sat i pol sam hodao po sobi. Oko sedam i po opet legnem. Živci rade, sav sam se pojeo, sve mi smeta, jedva dišem... Pitam se kako ću to izvesti. Devet sati kuca, deset – i ja sam krenuo. Idem: oblačim džemper, košulju, pantale i patike. Kucam, kad on siđe i otvori mi. ‘Dobro jutro’ – ‘Dobro jutro.’ ‘Kako ste spavali, generale’ – pitam. On odgovara: ‘Vrlo dobro, kako si ti spavao, Ilija’. Gledam, 10 sati i 25 minuta. Mali donosi novine i ide u crkvu, u pola jedanaest mora biti u crkvi. Vraća se u 11 sati i onda će izaći da se igra.

Maks uzima novine i točno u pola jedanaest mi kaže: ‘Ilija, molim te, ako ti nije mrsko, spremi mi kavu’. Kava je bila gotova za tri minute. Imao sam problema s praškom, nije bio dobro spremljen. Uzmem čekić, koji sam donio iz sobe, stavim ga za pojasa i odnesem generalu kavu. Kažem: ‘Generale, kava’. Maks piće kavu. Popio je kavu, a ja čekam. Nisam htio štangu odmah da uzimam, mislio sam da će prašak djelovati i ja ga udarim čekićem i gotovo je. Kad ništa, majko moja, popio je kavu i ništa. A meni je ‘Stanko’ rekao da je odmah готов, momentalno, kad popije prašak.

Ja odnesem šolju od kave u kuhinju, da mi ne smeta, i odem u sobu po štangu da ga maznem. Kažem, jebo ja prašak i uputstvo, štanga je najbolji lijek, kao i za Hrvaju.

Prošlo je deset-petnaest minuta, točno u deset do jedanaest Maks me zove: ‘Ilija, nešto mi je zlo’. Ja brzo doletim do njega i pitam: ‘Generale, što je, treba li pomoći?’ On sjedi za stolom, počnjo skoro kao zemlja, ispred njega radio – vidim da mu je zlo. On kaže: ‘Ilija dragi, ovo mi se nikad nije desilo’. Kažem: ‘Šta je, generale?’ On se digne, dahće i otide u kuhinju na česmu. Ja mu pustim vodu, on povrati.

U tren uzmem čekić i lupim ga po čelu: – Tup! Maks pade kao svijeća. Ušao mu čekić u glavu. U tom momentu ja sam mislio da se više nikad neće dići. Kad me on pogleda kao zvjerka neka, ležeći onako na podu. Ja zamahnem opet čekićem, a on se diže i pokrije rukama. Zamahnem opet, pogodi ga čekić kroz prste u čelo. Puče lobanja. Izvučem čekić iz glave i okrenem se. Kad, Maks se digao na noge. To je bilo najveće iznenađenje u mom životu. Digao se na noge i dah-

će. Sto kila u njemu. Uzmem onu štangu, pa ga raspalim po čelu. Puče glava kao lubenica, kao tikva. Krv se rasu po kuhinji. Maks tresnu dolje kao da je pao sa sto metara visine. Puknem ga još jednom na isto mjesto. On se umiri.

Presvučem se brzo, izađem na ulicu i uzmem taksi za Valenciju. U osam sati i pet minuta uvečer sa željezničke stanice u Valenciji poslao sam telegram bratu u Konjic: 'M. nikad više!' Htio sam da to prije vi saznate nego španjolska policija.²⁷

Brat Ilije Stanića, Luka Stanić, također je bio suradnik sarajevske Udbe (pseudonim *Martin*) i, kao što je vidljivo, posrednik između Udbinih organizatora i brata Ilije u dijelu priprema Luburićeve likvidacije.

Nakon bijega u Jugoslaviju i isповijesti pred sarajevskim udbašima, Ilija Stanić je osam godina živio u Beogradu. Kasnije se nastanio u Sarajevu gdje je za nagradu dobio stan, posao, automobil i visoku mjesecnu apanažu. Unatoč tomu, nije bio zadovoljan i stalno je tražio više, u jednom trenutku čak da ga primi Tito u audijenciju i osobno odlikuje. Tada su u sjedištu savezne Udbe u Beogradu, kako je posvjedočio Mićo Japundža u užem društvu, počeli razmišljati o Stanićevoj likvidaciji, ali je taj prijedlog naišao na veliki otpor u Sarajevu. Stanić je nakratko poslušao oštro upozorenje da se "smiri". Jedan od kasnijih šefova Udbe u Beogradu Ivan Lasić Gorankić izjavio je:

Nakon nekoliko godina Stanić je opet podivljao. Radio nam je problema i štete više nego što bi Luburić da je ostao živ.²⁸

Nakon raspada Jugoslavije, Stanić se čak učlanio u HDZ BiH i dobio broj iskaznice 101 u Sarajevu. Kad je započeo rat, preko udbaških poznanstava zaposlio se, prema vlastitoj izjavi, kao pomoćnik zapovjednika za sigurnost u Drugoj brdskoj brigadi Armije BiH. Putem veze u hrvatskom veleposlanstvu u Sarajevu isposlovaо je čak i hrvatsku domovnicu za sebe, za ženu i za sina Igora, koji je prije potpune blokade Sarajeva izbjegao u Zagreb i zaposlio se u intendantskoj službi UNCRO-a na Črnomercu.

Stanića su u Sarajevu zaštitili poznati udbaši zaduženi za likvidacije hrvatskih emigranata: Musliman Sabib Drnda, Srbin Dragan Adnan i Hrvat Tomislav Kokor. Drnda je radio u Agenciji za informacije i dokumentaciju (bošnjačka tajna služba – AID), a njegov brat Alija bio je direktor Vodoprivrede BiH. Adnan je bio jedan od pomoćnika ministra policije Republike Srpske u BiH. Kokor je bio šef Sigurnosno-informativne službe (SIS) HVO-a u Sarajevu, zatim načelnik kabineta predsjednika Federacije BiH Krešimira Zubaka i na kraju jedan od bliskih suradnika vlč. Franje Topića u *Napretku*.

5.4. Likvidacija Nahida Kulenovića

Nahid Kulenović, rođen 5. srpnja 1929. u Brčkom, bio je sin dr. Džafer-bega Kulenovića, predratnog vođe Hrvata muslimanske vjeroispovijesti. Dr. Džafer Kulenović još kao ministar bez lisnice u vlasti Kraljevine Jugoslavije položio je prisegu Ustaškom pokretu. Za vrijeme NDH obnašao je više ministarskih dužnosti, a jedno vrijeme je bio dopredsjednik

Vlade NDH. Obitelj Kulenović preživjela je Bleiburšku tragediju i nastanila se u Siriji.²⁹

Nakon smrti Džafer-bega 1956. godine, dio obitelji preselio se u Argentinu, a dio u Europu. Nahid je prvo odlučio otici u Španjolsku prijatelju Vjekoslavu Luburiću, predsjedniku Hrvatskog narodnog otpora (HNO). Nakon dvije godine preselio se u München i pridružio se Mili Rukavini, predsjedniku Ujedinjenih Hrvata Njemačke (UHNJ). Tu je upoznao i oženio Marijanu Deželić. Upravo kad su očekivali rođenje 30. lipnja 1965. Udbini likvidatori izvršili su atentat na cijelu obitelj Deželić. Stjecajem sretnih okolnosti svi su preživjeli, uključujući i Nahidova tada još nerođenog sina Džafera u majčinoj utrobi. On se rodio dan poslije atentata – 1. srpnja 1965.

Nahid Kulenović zagovarao je užu suradnju s Vjekoslavom Luburićem, posebice nakon smrti dr. Ante Pavelića 28. prosinca 1959. u Madridu. Udbini su agenti dojavljivali Beogradu da je Kulenović, koji je u Münchenu uređivao još jedno glasilo UHNJ *Hrvatska straža*, jedan od glavnih pobornika Tajnih revolucionarnih ustaških postrojbi (TRUP). Kulenovićev posljednji članak, u kojemu kao da je predosjećao svoju skoru smrt, nosio je naslov *I krv za Hrvatsku*.

Nahid Kulenović je 30. lipnja 1969. pronađen smrskane glave, mrtav, u kupaonici svojega stana u Münchenu. Njegov bliski suradnik, vozač i tjelohranitelj Ivica Galić, rođen 1930. godine u selu Zagorica pokraj Visokoga u srednjoj Bosni, bio je kao maloljetnik osuđen na osam godina zatvora zbog pripadništva jednoj križarskoj skupini u Jugoslaviji. Međutim, nakon ubojstva Kulenovića jednostavno je nestao, ali se ubrzo saznao da živi u Sarajevu. Galić je zapravo bio suradnik sarajevske Udbe pod pseudonimom *Kiseljak*. U njegovu dosjeu u centrali bosanske Udbe u Sarajevu zapisano je:

Grob Nahida Kulenovića na gradskom groblju u Münchenu

Surađuje od 1965. godine. Dobro radi uz novčane nagrade i konspirativan je. Pouzdan. Surednik je poslije izvršenja akcije 'Kurir' došao u zemlju i nije odlučeno kako i gdje ga dalje plasirati.³⁰

U već spominjanom razgovoru za tjednik *Zora*, Nahidova udovica Marijana Deželić-Kulenović potvrdila je prije navedena saznanja:

Najprije su ubili Mirka Ćurića. On je bio najbolji Nahidov prijatelj. Nahid mu je izabrao lijes. Kupio je još sedam grobnih mjesta, kao da je slutio što će doći. Tih smo dana spavali u hotelu pod policijskom zaštitom, jer smo bili upozorenici da se spremaju Nahidovo ubojstvo. Spremali smo se u Španjolsku i već smo bili rasprodali namještaj u Paulhausstrasse 46. Ja sam otišla kod mojih u Düsseldorf. Nahid me zvao svake večeri. U petak mi je rekao da je bio na nekom rođendanu. Ja sam ga prekorila što se pokazuje u javnosti. On je rekao: 'Ne brini, sve će biti u redu'.

U subotu nije nazvao. U nedjelju nazove njegov ujak Hrusto Salihbegović i pita je li Nahid kod nas u Düsseldorfu. Kad sam rekla da nije, on je to išao prijaviti policiji. Onda je policija otvorila vrata stana i našli su ga mrtvog u kadi. Nahid nije vozio auto, imao je šofera. To je bio taj Ivan Galić, zlikovac, koji ga je zatukao u hodniku i bacio u kadu.

Otac je i dalje vodio socijalnu službu. Imao je čuvare i pisao je protiv Tita i komunizma. Ja sam jedno vrijeme radila kao novinarka na *Deutsche Welle* i kao tumač. Kad je tata, nakon mame, umro 1982., ostala sam sama sa sinom Džaferom koji se rodio 1. 7. 1964. Odlučila sam otići u Ameriku, u Chicago, gdje je živjela i Nahidova sestra Aida, velika Hrvatica. Džafer je oženio jednu malu Sarajku, Selmu. Imaju curicu Jasminu.³¹

Džafer Kulenović ml., sin Nahida Kulenovića i Marijane Deželić, još uvijek živi u Chicagu i aktivran je u tamošnjim udruženjima Bošnjaka-muslimana. Tako je jedno vrijeme bio predsjednik bošnjačkog Islamskog kulturnog centra u Chicagu i dopredsjednik Kongresa Bošnjaka Sjeverne Amerike (KBSA).

6. OBRAČUNI U BERLINU

6.1. Napad na jugoslavenskog vojnog atašea Antuna Kolendića

Drago Đolo, rođen 25. siječnja 1942. u Biogradima blizu Širokog Brijega, kao dječak je gledao kako Ozna odvodi četvoricu mladića iz njegova sela, koji su nakon nekoliko dana pronađeni mrtvi u obližnjoj šumi. Kad je odrastao, čekao je prigodu da se pridruži brojnim rođacima i susjedima u Zapadnoj Njemačkoj, započne novi život i uključi se u borbu hrvatske emigracije za rušenje komunističke Jugoslavije. To mu je uspjelo 28. siječnja 1966. Preko Austrije stigao je u Njemačku. Našao je privremeni posao u Hamburgu gdje se 5. studenoga 1967. učlanio u lokalni ogrank Ujedinjenih Hrvata Njemačke. Tri godine kasnije Đolo je preselio u Berlin i tamo se upoznao s brojnim Hrvatima koji su pripadali organizaciji dr. Branka Jelića Hrvatski narodni odbor (HNO). Đolo

Drago Đolo

se s njima družio i surađivao, ali je ostao član UHNJ-a. U Berlinu se družio i s Blažom Salićem, članom HRB-a (konspirativno ime *Willi*), koji je bio optuživan za organiziranje atentata na Josipa Broza Tita 15. veljače 1967. u Beču.

Dolu su potresla Udbina ubojstva, najprije Rukavine, Tolja i Maričića – posebno Tolja koji ga je primio u organizaciju i pred kojim je položio prisegu.

Međutim, kad je ujutro 30. lipnja 1969. čuo da je prethodne noći u Münchenu ubijen Nahid Kulenović, Đolo nije mogao zadržati bijes i nagon za osvetom. Uzeo je pištolj i uputio se prema zgradi jugoslavenske Vojne misije u Tauberstrasse 18 u Berlinu. Tamo je stigao točno u 11.30 sati. Domar misije Stanko Golob otvorio mu je vrata. Nakon nekoliko pozdravnih riječi, Đolo je izvadio pištolj i pucao u Goloba, a zatim i u drugu osobu koja se tu zatekla. Ispostavilo se da je to bio Antun Kolendić, šef Vojne misije, kojega Đolo uopće nije poznavao. Golob i Kolendić zadobili su više prostrijelih rana na raznim dijelovima tijela. Prebačeni su u berlinsku bolnicu gdje su im spašeni životi.

Drago Đolo osuđen je 14. travnja 1970. pred Zemaljskim sudom u Berlinu na deset godina zatvora. Kaznu je odležao. Smatrao ju je nepravedno previsokom, ali nikada nije požalio zbog svojega postupka. U doba prikupljanja građe za ovu knjigu kazao je da je reagirao emocionalno, ali ispravno, kako bi trebao reagirati svaki hrvatski domoljub koji se ne može pomiriti da neprijatelji nekažneno ubijaju njegove sunarodnjake i suborce.³²

6.1.1. Savez rankovićevaca i ciaša

Antun Kolendić rođen 1914. u Omišu, član jugoslavenske Komunističke partije postao je još 1932. godine. U samoproglasenoj Kraljevini Jugoslaviji bio je više puta zatvaran, a Drugi svjetski rat zatekao ga je u Skoplju. Odmah po završetku rata koji je proveo u Makedoniji, počeo je raditi u jugoslavenskoj diplomaciji, u predstavništvima u Sofiji, Beču i Grazu. Bio je vrlo povjerljiv kadar beogradskog režima i pripadao je njegovoj unitarističkoj, rankovićevskoj struji. Nakon što je preživio atentat, Kolendić je očekivao pohvale i nagrade. Nasuprot tome, u Beogradu je doživio hladan prijam. Što se dogodilo?

Kolendić je u Berlinu smatrao svojim velikim uspjehom "otkriće" da dr. Branko Jelić, predsjednik Hrvatskog narodnog odbora (HNO), istodobno surađuje s Moskvom i s hrvatskim komunističkim rukovodstvom u Zagrebu. U Beogradu je nastala uzbuna kad su dobili Kolendićeva izvješća. Savka Dabčević-Kučar i Ante Miko Tripalo zatražili su od Tita osnivanje državne komisije koja bi ispitala te podvale i sankcionirala dezinformatore. Dok se Kolendić oporavlja od atentata, jugoslavenska državna komisija na čelu sa Slovencem Markom Bulcem, članom Saveznog izvršnog vijeća (SIV), koji je u Skupštini SFRJ bio zadužen za "državnu bezbjednost", istraživala je slučaj i na kraju opovrgla navode iz Kolendićevih izvješća. Na taj način skinuta je krivica sa Savke i Tripala, ali nitko nije bio sankcioniran. Jedini gubitnik ispao je Kolendić koji je umjesto očekivanog proglašenja herojem zbog "senzacionalnih otkrića" i pretrpljenog atentata postao nepodobna osoba u jugoslavenskim establishmentskim krugovima.

Savka Dabčević-Kučar u svojim memoarima '71. – *Hrvatski snovi i stvarnost* i Miko Tripalo u memoarima *Hrvatsko proljeće* navode kako su Kolendićeve dezinformacije bile rezultat njegova vjerovanja u priče stanovitoga Velimira Tomulića koji je, kako tvrdi Savka Dabčević-Kučar, iz Jugoslavije upućen kao suradnik Udbe sa zadatkom infiltracije u emigrantske krugove. Savka piše da je to saznala osobno od tadašnjeg izvršnog sekretara CK SKJ Stane Dolanca.

Međutim, što Savka nije objavila, ili joj možda nije poznato, Tomulić je na putu od Zagreba do Berlina, preko Züricha i Frankfurta, zavrbovala američka vojno-obavještajna služba u Europi. Informacije koje je on servirao Kolendiću, premda su odgovarale unitariističkim strukturama u Beogradu, očigledno su fabricirane u nekim drugim centrima moći sukladno objašnjenjima dr. sc. Tvrtka Jakovine u knjizi *Američki komunistički saveznik*, da su se SAD svim silama trudile očuvati cjelovitost Jugoslavije i stabilnost njena komunističkog režima.³³

Konstelacija snaga u Jugoslaviji bila je u doba Hrvatskoga proljeća 1970-ih takva da su Savka i Tripalo privremeno odbili napad unitarista iz Beograda, ali nisu shvatili odakle doista vjetar puše. Amerikanci su znali da bi demokratizacija Jugoslavije vodila njezinu raspadu i unutarnjem oružanom sukobu. Zato su nekoliko godina ranije počeli prikrivene operacije koje su, osim unošenja nemira u odnose između Beograda i Moskve, Titu trebale pružiti izgovor za eliminiranje nositelja nepoželjnih gibanja u državi.

Prema navodima u Savkinim memoarima, kada je na sjednici u Karađorđevu obezglavljeni partiski vodstvo Hrvatskoga proljeća, ključni su optužujući element u raspravi bili navodi da je tadašnji vrh CK SKH "zastranio u nacionalističke vode" i čak stupio u izravnu vezu sa dr. Brankom Jelićem, što su u Beograd dojavili "rankovićevac" Anton Koldenić i "ciaš" Velimir Tomulić, a o kojemu će još biti riječi u ovoj knjizi.³⁴

6.2. Bombe za dr. Branka Jelića

Dr. Branko Jelić rodio se 28. veljače 1905. u selu Docu Donjem ispod Mosora u omiškoj Zagori. Nakon završetka gimnazije u Splitu, upisao je studij medicine u Zagrebu. Tu se odmah učlanio u Hrvatski akademski klub *Eugen Kvaternik* i Hrvatsku stranku prava. Godine 1927. izabran je za prvog predsjednika Saveza hrvatske pravaške republikanske omladine. Nakon atentata na Stjepana Radića 1928. u beogradskoj Skupštini, Jelić je sudjelovao u organiziranju protujugoslavenskih manifestacija pa mu je prijetilo uhićenje te je 4. prosinca 1928. pobjegao preko Mađarske u Austriju.

U Grazu je dovršio studij medicine i posvetio se emigrantskoj politici. Postao je uz dr. Antu Pavelića jedan od najvažnijih organizatora domobransko-ustaškog pokreta u inozemstvu. Prigodom jednoga povratka iz SAD-a u Europu, 2. listopada 1939., britanska vojska ga je

Dr. Branko Jelić

Branko Jelić s braćom i rođinom u Münchenu

skinula s broda i zatočila na otoku Isle of Man. Tamo je ostao do 22. prosinca 1945. godine. Nakon otpuštanja iz zatočeništva dr. Jelić se nastanio u Njemačkoj i obnovio političku aktivnost osnivajući 1950. godine organizaciju Hrvatski narodni odbor (HNO).³⁵

6.2.1. Beograd i Bonn angažiraju Vinka Sindičića

Nakon uhićenja Drage Đole u njegov slučaj se umiješao i Vinko Sindičić koji je u to vrijeme živio u Zapadnom Berlinu i već radio za riječki centar Udbe i njemačku tajnu službu Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV – Služba za zaštitu ustavnog poretka). Za Udbu je radio pod pseudonimom *Mišo*, a za njemačku tajnu službu pod pseudonimom *Linden*. Jedni i drugi dali su mu zadatak da provjeri je li tko stajao iza Đolina atentata na Kolendića ili je on to zaista napravio u afektu. Posebno ih je zanimalo je li u eventualnoj pripremi atentata sudjelovao dr. Branko Jelić, predsjednik HNO-a.

Sindičić je jednima i drugima dojavljivao sve što bi saznao o emigraciji, s tim da je Udbi dodatno javljaо sve o svojim kontaktima s njemačkom tajnom službom. Što je Nijemcima javljaо o suradnji s Udbom, pitanje je hoće li se ikada saznati.

Na sastanku s Udbinim službenicima Danom Gajićem i Melkiorom Baranovićem 27. travnja 1970. u Rijeci, Sindičić im je govorio o kontaktu s operativcima njemačke tajne službe BfV Crämom i Sievertom:

Sastanak je uglavnom protekao u priči o suđenju Đoli koje se uskoro trebalo održati. Iznijeli su da im je poznato da je Kardum namjeravao oteti Đolu iz zatvora. Zanimalo ih je raspoloženje

emigranata. Dali su mu upute kako se ima vladati na procesu Đoli jer će biti saslušan kao svjedok. Uputili su ga da samo iznese činjenice, a da se pritom, u svojim iskazima, ne opredjeljuje niti za emigrantsku grupu niti za Jugoslavene. Dosta je bilo riječi o Jeliću. Iznijeli su da su dobili dozvolu da Jelićev telefon stave pod kontrolu, da imaju rješenje parlamentarnog odbora za tu kontrolu, ali im je odbijen zahtjev da Jeliću kontroliraju i poštu. Oduzeli su mu pištolj, platilo je globu od 300 DM, jer za pištolj nije imao dozvolu. *Mišo* ih je obavijestio da Jelić ima i drugi pištolj koji stalno nosi sa sobom.

Posebno ih je zanimalo ima li Jelić vezu sa SSSR-om ili uopće s istočnim službama. Zatražili su da im u detalje ispita povezanost Jelića i Đole jer su uvjereni da su bili usko povezani. Čak se bave mišlju da *Mišu* pošalju Đoli u posjet poslije pravomoćnosti presude kako bi na taj način *Mišo* detaljnije ispitao Đolu o povezanosti istoga i Jelića. Dobio je zadatak da i s Jelićem ponovno razgovara o povezanosti s Đolom i da će *Mišo* za ovaj razgovor dobiti tehničko sredstvo kako bi snimali izjave Jelića.

Miši je rečeno da se mora preseliti u Stuttgart jer da imaju velik pritisak Ministarstva vanjskih poslova (a na koga opet vrši pritisak jugoslavenska vlada) da se otkrije diverzantski rad prema Jugoslaviji sljedećih emigranata: Turka, Hinića, Kovačića i Orlovića. *Mišo* je nas pitao za ove emigrante jer ih ne poznaje. Mi smo mu rekli da su to članovi HRB-a.³⁶

6.2.2. “Čišćenje terena” u Zapadnom Berlinu

Udba je od samoga početka nastojala pratiti kretanje i djelovanje dr. Branka Jelića u Njemačkoj, sve s krajnjim ciljem da ga likvidira. U *Informaciji* br. 88 Centra SDS-a Rijeka od 23. svibnja 1969. o sastanku s *Mišom* u Rijeci, među ostalim stoji:

Miši je stavljeno u zadatak da temeljito prouči sve mogućnosti jedne ofenzivne akcije prema dr. Branku Jeliću u kojoj bi on osobno i jedino sudjelovao, tim prije jer Mišo već sada apsolutno prihvata takvo rješenje.³⁷

Nekoliko mjeseci kasnije, kako proizlazi iz *Informacije* 51 Centra SDS-a Rijeka od 26. ožujka 1970., *Mišo* je bio spremjan za akciju:

Mišo je priložio i fotografije Jelićeve ordinacije, stana i nekih karakterističnih dijelova puta kojim se ovaj svakodnevno kreće od stana do ordinacije.³⁸

Udbi je na ruku svakako išla i činjenica što su u Njemačkoj u međuvremenu na vlast došli socijaldemokrati. To je vidljivo iz dopisa koji je načelnik Odjela za vanjsku službu pri Saveznom sekretarijatu za inozemne poslove (SSIP) R. Nedeljković 28. kolovoza 1970. uputio Vojnoj misiji u Berlinu, u kojemu je među ostalim pisalo:

Posebno povoljna klima djelovanja nastupila je u Saveznoj Republici Njemačkoj, s čijim organima smo ugovorili najtežnju suradnju u cilju likvidacije emigrantskih organizacija. Bonnska je vlada, a posebno predstavnici socijaldemokratske partije, obećala poduzimanje dalnjih konkretnih mjera u svrhu onemogućavanja rada tzv. Hrvatskog narodnog odbora. Predstavnici sindikata obećali su sa svoje strane ‘čišćenje terena’ u Zapadnome Berlinu.³⁹

Dr. Branko Jelić je 10. rujna 1970., kao i obično, rano ujutro napustio stan i uputio se do svoje liječničke ordinacije u Uhlandstrasse 141 u Berlinu. Kada je stupio na nogostup, eksplodirala je bomba. No, eksplodirao je manji dio postavljenog eksploziva pa je Jelić bio samo lakše ranjen. Policija je utvrdila da je eksploziv postavljen dva tjedna ranije. Aten-tatori su proveli žicu, dugu više od trista metara, preko ulice u jednu dvorišnu zgradu, odakle su promatrali Jelićev dolazak.

Udba nije odustajala. Novi pokušaj bombaškog atentata uslijedio je 5. svibnja 1971. Toga dana, ujutro iza osam sati, opet je eksplodirala bomba zakopana na pločniku pred ulazom u Jelićevu liječničku ordinaciju. Istraga je pokazala da je bila aktivirana automatskim paljenjem s udaljenosti od oko dvjesto metara. Jelić je zadobio teže ozljede na nogama i desnom ramenu te je prevezen u berlinsku bolnicu.

Tijekom 1971. godine dr. Branko Jelić imao je nekoliko sastanaka sa stožernikom HRB-a u Europi Josipom Senićem koji se krajem 1970. godine ilegalno vratio u Europu nakon što je početkom 1967. bio deportiran iz Švedske u Australiju. Dogovarali su suradnju između HNO-a i HRB-a. U razgovorima s predstavnicima HRB-a početkom 1972. godine dr. Jelić izrazio je spremnost financijski pomoći pripremu Akcije Fenix 72.

Ranjeni Branko Jelić

Realizaciju sporazuma najprije je poremetilo Udbino ubojstvo Senića 9. ožujka 1972., a kratko iza toga, 31. svibnja 1972., iznenada je preminuo i dr. Branko Jelić u Berlinu. Njegov brat dr. Ivan Jelić koji ga je naslijedio na čelu HNO-a, komentirao je:

Poginuo je pogođen od nevidljivog počinitelja.

6.2.3. Braća Jelić – uzor hrvatskim naraštajima

Društvo štovatelja dr. Branka Jelića, osnovano 2002. godine u Omišu, u suradnji s obitelji Jelić u Njemačkoj i Gradom Omišom, organiziralo je prijenos njegovih posmrtnih ostataka s groblja u Münchenu u njegovo rodno mjesto Dolac Donji u negdašnjoj Poljičkoj Republici. Zajedno s posmrtnim ostacima dr. Branka Jelića u novoizgrađenu obiteljsku grobnicu 27. kolovoza 2006. pokopani su i posmrtni ostaci njegove braće Ivana, Dragutina, Živka, Mirka i Vladimira te njihove sestre Milene, koji su doneseni iz raznih krajeva svijeta i domovine. Na grobnici se ističe epitaf:

Tu počivaju braća Jelić. Neka njihova sloga i ustrajnost u borbi za slobodu domovine budu uzor hrvatskim naraštajima.

Pogrebni obred i svetu misu zadušnicu u Crkvi sv. Martina u Docu Donjem predvodio je Vojni ordinarij biskup Juraj Jezerinac. Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva pomagao je odvjetniku Hrvoju Jeliću iz Münchenova, sinu dr. Ivana Jelića, koji je uime cijele obitelji koordinirao prijenos i naknadni ukop posmrtnih ostataka.

Rodbina se opršta od braće i sestara Jelić u njihovo krsnoj crkci u Docu Donjem

Bilješke

- 1 Jareb, Jere, *Političke uspomene i rad dr. Branislava Jelića*, Naklada Mirko Šamija, Cleveland, 1982.
- 2 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika iz Bosne i Hercegovine*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.
- 3 DEDIC Ljubomir, S201841, A6980, 1967 – 1981., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 4 Iz osobne pismohrane Jure Milovca, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 5 Aarons, Mark – Loftus, John, *Ratlines – How The Vatican's Networks Betrayed Western Intelligence to the Soviets*, William Heinemann, London, 1991.

Američko izdanje ove knjige nosi naslov *Unholy Trinity*. Inače, i Aarons u Australiji, i Loftus u Americi, bili su djelatnici tzv. "nazi-hunterskih" državnih agencija. U Australiji se takva agencija zvala Special Investigation Unit (SIU), a njezin posljednji šef bio je Graham Blewitt, kasniji dugogodišnji zamjenik glavnih tužitelja Međunarodnoga kaznenoga suda za područje bivše Jugoslavije u Den Haagu. SIU u Australiji nije uspio sudski pokrenuti nijedan slučaj, a u Americi se slična ustanova zvala Office for Special Investigations (OSI), čiji je glavni "plijen" predstavljalo izručenje dr. Andrije Artukovića Jugoslaviji 1986. godine.
- 6 Bogdan, Ivo, *La tragedia de Bleiburg*, Buenos Aires, 1963.;
Prcela, John – Guldesu, Stanko, *Operation Slaughterhouse – Eyewitness Accounts of Postwar Massacres In Yugoslavia*, Dorrance & Company, Philadelphia, 1970.;
Bleiburska tragedija hrvatskog naroda, (predgovor: Frano Nevistić i Vinko Nikolić), Hrvatska revija, Barcelona 1977.
- 7 Bauer, Ernest, *Život je kratak san*, Hrvatska revija, Barcelona, 1985.
- 8 Jurčević, Josip – Esih, Bruna – Vukušić, Bože, *Čuvari bleiburske uspomene*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2005.
- 9 Sjećanja dr. Krunoslava Stjepana Draganovića, Kolo, Matica hrvatska, Zagreb, ožujak 1998.
- 10 Bešlić, Ivan, *Čuvari Jugoslavije – Suradnici Udbe u Bosni i Hercegovini*, I., II., III., IV., Samizdat (vlastita naklada Ivana Bešlića), Posuđje, 2003.;
Marković, Marko, *Udbini sinovi – Dokumenti i analize*, Press Holding, Ljubuški, 2004.
- 11 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljeništva* (treće, dopunjeno izdanje), Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.;
Rullman, H. P., *Ubistva naređena iz Beograda – Dokazi o jugoslavenskom ubilačkom stroju*, Ost-Dienst, Hamburg, 1990.
- 12 Aarons, Mark: *Sanctuary! Nazi Fugitives in Australia*, Heinemann Australia, Melbourne, 1989.;
Roch Stephan ROMAC – Volume 1, 2798, A6119, 1964 – 1967.;
Roch Stephan ROMAC – Volume 2, 2799, A6119, 1967 – 1970.,
POTOCNJAK, Roque Romac (Reverend Father) (Stephan Roc ROMAC), X34/1, A11822, 1955 – 1986.;
ROMAC, Stephan Roch, PP/13, A6937, 1961 – 1986., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 13 Marković, Dragan – Milovanović, Nikola – Rebić, Đuro, *Ratnici mira – specijalni rat I-III*, Sloboda, Beograd, 1979.;
Ličina, Đorđe, *Roverova braća*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1987.
- 14 Cookridge, E. H., *Gehlen – Spy of the Century*, Hodder and Stoughton, London, 1971.
- 15 Marković, Dragan – Milovanović, Nikola – Rebić, Đuro, *Ratnici mira – specijalni rat I-III*, Sloboda, Beograd, 1979.
- 16 Bašić, Mate, *Intervju s Marijanom Deželić-Kulenović*, Zora, tjednik UHDDR-a, lipanj, 2005.
- 17 Isto.
- 18 Kuljiš, Denis, *Kabinet novoga predsjednika*, Jutarnji list, nemanja.blog.hr, Zagreb, 19. veljače 2009.:
Dr Siniša Tatalović (50) s Fakulteta političkih nauka još je jedna mjesечeva rezidua u novom kabinetu. No, kao savjetnik za unutrašnja pitanja, taj bio je asistent Radovana Vučadinovića, osnivača hrvatske znanstvene uzbudologije i 'ništa nas ne smije iznenaditi' geopolitike iz doba samoupravljanja, neće imati stvaran utjecaj, budući da njegove priče mogu impresionirati samo ljudi skućene naobrazbe, poput bivšeg gospodara Pantovčaka. Sam je Josipović dovoljno pametan da razumije unutrašnjopolitičku situaciju tri puta bolje od tog zaguljenog Ogulinca koji predaje 'osnove nacionalne sigurnosti' na zagrebačkom FPZ-u.
- 19 Čizmić, Ivan – Sopta, Marin, *Tomislav Krolo, hrvatski politički emigrant 1941 – 1991*, Vlastita naklada, Zagreb, 2009.
- 20 Isto.
- 21 *Presude Okružnog suda u Beogradu protiv Ivana Jelića i Miljenka Hrkača te Zemaljskog suda u Ravensburgu protiv Dane Šarca i ostalih*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

- 22 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*
- 23 Isto.
- 24 Peranić, Miljenko Dabo, *Pogibija generala Luburića*, Drina-Press, New York, 1984.
- 25 Izvorna magnetofonska snimka izjave Ilije Stanića koju je dao operativnom djelatniku Službe državne sigurnosti Mići Japundži u sjedištu Centrale bosanske Udbe u Sarajevu 30. travnja 1969., deset dana nakon ubojstva Vjekoslava Maksa Luburića u Španjolskoj, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 26 Izjava Čedomila Jurića, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 27 Izvorna magnetofonska snimka Ilije Stanića...
- 28 Vukušić, Bože, Izjava Ivana Lasića Gorankića, u knjizi *Tajni rat Udbe...*
- 29 Hasanbegović, Zlatko, *Muslimani u Zagrebu 1878-1945 – Doba utemeljenja*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2007.;
Bakšić, Mirsad – Rora, Andrej, *Nahid Kulenović*, Narodna uzdanica, Zagreb, 1995.;
Bakšić, Mirsad, *Uloga i mjesto Hrvata islamske vjere*, Narodna uzdanica, Zagreb, 1994.
- 30 Bešlić, Ivan, *Čuvari Jugoslavije...*
- 31 Bašić, Mate, *Interiju...*
- 32 Vukušić, Bože, *Razgovor s Dragom Đolom*, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva;
Presuda Zemaljskog suda u Berlinu protiv Draže Đole;
Kolendić, Antun, *Iza jednog atentata*, Znanje, Zagreb, 1977.
- 33 Jakovina, Tvrko, *Američki komunistički saveznik*, Profil International – Srednja Europa, Zagreb, 2003.
- 34 Dabčević-Kučar, Savka, '71. – *Hrvatski snovi i stvarnost – I i II*, Interpublic, Zagreb, 1997.;
Tripalo, Miko, *Hrvatsko proljeće*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.
- 35 Jareb, Jere, *Političke uspomene...*
- 36 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*
- 37 Isto.
- 38 Isto.
- 39 Jareb, Jere, *Političke uspomene...;*
Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*

GLAVA ČETVRTA
Razbuktavanje podzemnih obračuna

10. 9. 1966

Brote!

1. Vi ste nijemo cilj na ovaj slučaj u
Svijetu! Službeni vremja HRB-a je orakula:

Brat Enzo GORETA je po nalogu Vodstva
Bratstva stao u kontakt sa jug. konstantom u
Stgt. a napisao da neće svihore ogreće na tom
podnevnju. Konan militarični mu je obo moraca i
zamolio da ulji nece diskonstnicie Bratstva!

Broj Goreta, evo razlogom Hrvat i Revolucionar
je obično konsul, u to je?

Molim Vas da tako jošte svoju članosinu
i u Australiji!

2. Sva pisma i obavijesti odnosile se na
PETAR HINIC Obavijestom Vas da je Broj
HANFF STR 7 WALTER (DIDO) LIKOTI Preuzeo
STUTTGART-OST Administrativni odjel POV.BR.2.
i ove obavijesti, maredbe i slopise podpisani
u ime POV.BR.2 smatraju jedino vjerojatno
i službene.

3. Podeliže ovoga pisanja, ja osobno moram raspisati
ime. U ime planoga Stana, crnog područja, službeni
fotop list je: Leonard Baraćić.

3. MOLIM VAS pošaljte mi odmahn u paketu moj
dužnosti naput na adresu: C/O SCHWARZ
KAHO je BROTH SLAVU? Knjigft Drottningvägen 5A
je poznate.

Ja su obole doći, samo neznam SWEDEN
kako. Nekadam se da operacija "Pitofor" nefokusirala?
u novi topa i čitavog reda POV.BR.2. (Lauter) je
odgovoran. Život je knjigft! Leonard Baraćić!
(nije bio slavac)

Hrvatski
revolucionar Josip
Senić obilježio je
djelovanje HRB-a
u drugoj polovici
1960-ih godina

Dopis Josipa
Senića GRS HRB-a
o situaciji u Europi

1. LIKVIDACIJA JUGOSLAVENSKOGA KONZULA SAVE MILOVANOVIĆA

FRANJO GORETA, ROĐEN 24. TRAVNJA 1940. u Parčićima pokraj Drniša, zbog neimaštine je nakon svršene osnovne škole 1954. godine odselio kod rođaka u Slavoniju, u Novu Gradišku. Tamo je završio mesarski zanat i dobio prvo zaposlenje. Kao mladić zavolio je boks i upisao se u Boksački klub *Borac*. Kada se 1962. godine vratio s odsluženja obveznoga vojnog roka u JNA saznao je da su mnogi njegovi vršnjaci dobili putovnice i otišli raditi u zapadnoeuropeске zemlje, pa se i on odlučio na taj korak. Podnio je zahtjev za putovnicom u Novoj Gradiški i tim povodom otišao na razgovor u zgradu tadašnje milicije. Pozvan je u jednu posebnu prostoriju gdje mu je neki udbaš rekao da će dobiti putovnicu, ali da je obvezan jugoslavenskom konzulatu u Stuttgartu dojavljivati sve što sazna o hrvatskim emigrantima.

Franjo Goreta u vrijeme atentata na Savu Milovanovića

Goreta je uzeo putovnicu, otišao u Njemačku i zaboravio na taj razgovor. Sve do 1. svibnja 1966. Tada je u jednom restoranu u Karlsruhe ugledao svojega trenera boksa iz Nove Gradiške Josipa Seniča. Kada ga je pozdravio, Senić se pravio da ga ne poznaje, tvrdeći da ga je zamjenio s nekom drugom osobom. Na kraju je ipak priznao da Goreta nije pogriješio. Zagrlili su se i otpočeli razgovor. Goreta je, među ostalim, Seniću ispričao što mu se dogodilo kada je podnosiо zahtjev za putovnicu u Novoj Gradišci. Senić mu je savjetovao da otiđe u jugoslavenski konzulat i provjeri što njih sve zanima. Goreta je obećao Seniću da će poslušati njegov savjet.

Nakon nekoliko dana Goreta je položio prisegu HRB-a i dobio konspirativno ime *Mika Marković*.

U međuvremenu, sredinom 1965. godine, u Njemačkoj se pojavio letak s naslovom *Pobuna hrvatske političke misli – Odjel izvještajne službe*, u kojemu se kao udbaše optuživalo Gezu Paštija, Marijana Šimundića, Josipa Senića i Franju Turku. Mnogi emigranti odmah su lako pretpostavili da je riječ o Udbinoj krivotvorini iz arsenala specijalnoga rata čiji je cilj bio raspirivati sumnju i sukobe među hrvatskim emigrantima.

Kada je Goreta, dvadesetak dana nakon prvog susreta sa Senićem, došao u jugoslavenski konzulat i započeo razgovor s konzulom Savom Milovanovićem, ovaj ga je bez imalo kolebanja počeo nagovarati da – za nagradu od tadašnjih golemih dvadeset tisuća njemačkih maraka – ubije upravo spomenutu četvoricu hrvatskih emigranata.

Goreta je odmah u ponudi Save Milovanovića ugledao šansu da ostvari zavjet osvete koji je dao kad je kao sedmogodišnje dijete gledao kako mu agenti OZNA-e uhičuju i zlostavljaju majku. Bio je 30. kolovoza 1966. kad je Milovanović poslao Goreti poruku: "Dođi odmah u konzulat".

Goreta je o tome kasnije svjedočio:

Sjeli smo u njegovu sobu u Blumenstrasse 18. On me potanko upućivao kako će izvršiti likvidaciju. Onda mi je dao pištolj s dosta metaka. Nije sumnjao u mene, bio je siguran da će izvršiti nalog. Otišli smo u središte Stuttgarta, u restoran Hofbrau-Keller, na adresi Königstr. 22.

Dok su ispjijali krigle piva, Goreti su u ušima odzvanjale Milovanovićeve riječi: "Morao biti hladnokrvan kao lovac – zvijer".

"Sada sam siguran", govorio je Goreta u sebi, "da mogu biti takav". Otišao je u toalet provjeriti ispravnost pištolja, a kad se vratio za stol, pogledao je Milovanovića u oči i rekao: "Kurvin sine, ubit će te tvojim pištoljem". Ispraznio je cijeli spremnik streljiva u njega. Milovanović je ostao na mjestu mrtav. Goreta je mirno odšetao do šanca, naručio viski i zamolio zaprepaštenu konobaricu da pozove policiju.

Okružni sud u Stuttgartu osudio ga je 21. travnja 1967. na osam godina zatvora. U njegovu zatvorskom dossieru stoji da je bio vrlo savjestan zatvorenik koji je žalio što je povrijedio zakon zemlje koja mu je pružila gostoprimstvo, ali se nikada nije pokajao zbog počinjenog djela.¹

Likvidacija Save Milovanovića imala je značajne posljedice za odnose između Save-zne Republike Njemačke i Jugoslavije, koji su bili prekinuti nakon što je Beograd 17. listopada 1957. priznao Demokratsku Republiku Njemačku (DDR). Naime, dan nakon Milovanovićeve likvidacije počela je Treća vatrogasna olimpijada u Karlovcu, čiji je pokrovitelj bio Josip Broz Tito. O tome piše tadašnji gradonačelnik Karlovca Josip Boljkovac u svojoj kontroverznoj knjizi *Istina mora izaći van...*:

Tijekom Titova boravka u Karlovcu bilo je planirano da će se u 'Vili Anzić' izvrsno zatvorenih vrata, održati i sastanak s niemačkom delegacijom na kojem bi se govorilo o načinima poboljšanja

Stuttgarter Zeitung izvještava o likvidaciji Save Milovanovića

šanja suradnje i mogućnostima ponovne uspostave diplomatskih odnosa. No kako je noć prije u Stuttgartu ubijen jugoslavenski konzul Savo Milovanović, taj je susret propao.

Prije otkazivanja sastanka s Nijemcima, Tito me povukao u stranu, tražeći i moje mišljenje. Dio je njemačke delegacije, naime, bio u Karlovcu, a ostali su trebali doći vojnim zrakoplovom iz Beča. Delegacija SR Njemačke bila je jako pogodžena što se taj atentat dogodio u njihovoj zemlji, a to nije skrivao ni Albert Burger, predsjednik Vatrogasnog saveza Njemačke koji je također bio u Karlovcu, inače osobni prijatelj njemačkog kancelara Kurta Kiesingera.²

Pregovori o uspostavi diplomatskih odnosa između Bonna i Beograda obnovljeni su krajem 1967. te su ponovno uspostavljeni u siječnju 1968.

Udba je čekala Goretin izlazak iz zatvora. Čim je izašao na slobodu, Udbine ubojice počele su vrebati priliku da ga smaknu. Najkritičniji dan u njegovu životu bio je 13. prosinca 1980., kad su ga George Huber i Adam Lapčević pokušali ubiti u njegovu stanu u Saarbrückenu. Atentat je, po nalogu Blagoja Zelića, šefa odjela splitske Udbe za borbu protiv hrvatske emigracije, organizirao agent pod pseudonimom *Boris* – Dragan Barać. Zemaljski sud u Saarbrückenu osudio je 23. srpnja 1981. Dragana Baraća na trinaest godina u zatvora, Georga Hubera na četrnaest i Adama Lapčevića na osam.

O Udbinim će atentatima na Goretu biti više riječi u drugom dijelu knjige.

2. MARIJAN ŠIMUNDIĆ – PRVI PUNKT U NJEMAČKOJ

2.1. Crni oduševljen HRB-om

Marijan Šimundić, nadimka Crni, rođen 4. kolovoza 1938. u Lovreću pokraj Imotskoga, kao dječak je s roditeljima preselio u Plinarsku ulicu u Splitu, u susjedstvo roditelja bivšega hrvatskog premijera Ive Sanadera. Ne želeći služiti jugoslavensku vojsku, Šimundić je sredinom 1956. godine pobegao u Italiju. Sljedeće godine preselio je u Njemačku gdje je upoznao Nikolu Kovačića, rođena 10. veljače 1930. u Turčinovićima pokraj Širokog Brijega u Hercegovini.

Šimundić i Kovačić najprije su, otvarajući zajedničko uvozno-izvozno poduzeće u Stuttgartu, započeli poslovnu suradnju, a potom i političku. Kovačićev brat Ivan, koji je bio emigrirao u Australiju, upoznao je Nikolu s osnivanjem HRB-a. Kad je Nikola prenio Marijanu vijest o osnivanju tajne revolucionarne organizacije u Australiji, ovaj je bio oduševljen i iznio je mišljenje da se ona treba proširiti i na Njemačku gdje će joj pristupiti mnogi mladi hrvatski izbjeglice.

Kovačić i Šimundić ubrzo su postali punkt HRB-a u Njemačkoj koji je pomogao Tolić-Oblakovo skupini da se pripremi i opremi za upad u Jugoslaviju. Dolaskom Geze Paštija u Europu, Šimundić je pristupio HRB-u, djelovao pod pseudonimom *Ljubo Plavi* i postao jednim od Paštijevih najbližih suradnika.

Uhićenjem Tolić-Oblakove skupine 1963. Udba je došla do podataka o Šimundićevu radu za HRB. Neki njezini agenti dojavili su također da je Šimundić sudjelovao u pripremi atentata na jugoslavenskog konzula Andriju Klarića, navodno zavevši i prevrbovavši

ljepuškastu Daru Rogić koju je upravo Klarić kao službenik zagrebačke Udbe nedugo ranije bio uputio kao suradnicu u Njemačku. Međutim, kad joj se uskoro pridružio kao navodni diplomat, ona ga je namamila u zamku. Nekolicina hrvatskih izbjeglica, predvođena mladim Hercegovcem Stankom Kardumom iz Ljubuškoga, dočekala je Klarića 8. lipnja 1965. u njemačkom gradiću Meersburgu i izrešetala ga iz pištolja.

Geza Pašti je o tome 15. srpnja 1965. izvijestio GS HRB-a u Australiji:

Nakon atentata uhićeno je sedam ljudi, od kojih je petorica naših, a dvojica, atentator i djevojka koja je namamila konzula, trebali su to postati... Ranjenom jugoslavenskom konzulu Andriji Klariću tek je hitnom liječničkom intervencijom spašen život.³

Kad je Udbin agent Miroslav Varoš dojavio u Beograd da je Glavni stan HRB-a u međuvremenu imenovao Marijana Šimundića glavnim logističarom u Europi, s prvenstvenim zadatkom nabave oružja i eksploziva, splitska Udba koja je do tada vodila opću obradu nad Šimundićem, 13. travnja 1967. zavela je nad njim najveći stupanj obrade. Zaduženje da ga prati do potpune eliminacije dobio je Vice Sopta, zloglasni hercegovački ubaš koji je predvodio progone i likvidacije hrvatskih domoljuba u Hercegovini nakon Drugoga svjetskog rata. Njega su šefovi iz Mostara početkom šezdesetih godina prošloga stoljeća kao pojačanje prebacili u Split.

Tu mu je šef bio ništa manje zloglasni Marko Roglić kojega svjedoci dovode u neposrednu vezu s poslijeratnim likvidacijama na području srednje Dalmacije. Primjerice, postoje neposredni svjedoci ubojstva Stipana Teskere koje se dogodilo 8. prosinca 1952. u Kijevu, koji svjedoče da su to ubojstvo počinili Marko Roglić i Mate Tojčić, otac nekadašnjeg predsjednika zagrebačkog ogranka Hrvatske narodne stranke (HNS) i dogradonačelnika Grada Zagreba Stipe Tojčića.

Vrijedno je ovdje, makar usput, napomenuti kako će Marko Roglić kasnije napustiti Udbu i postati jednim od direktora INA-e, te će početkom devedesetih godina prošloga stoljeća odigrati ulogu jednog od inicijalnih sponzora pokojnoga Marinka Božića, kontroverznoga vlasnika prvoga hrvatskoga visokotiražnoga tabloida *Slobodni tjednik*, žute tiskovine tjesno povezane s obavještajnim i kriminalnim podzemljem. Božićeva majka pak radila je kao čistačica u sjedištu splitske Udbe na Katalinića briježu u doba šefovanja Marka Roglića.

Vicu Soptu nije trebalo dugo nagovarati na Šimundićevo ubojstvo. On se tog posla odmah zdušno prihvatio. Pogodnu osobu za izvršenje zadatka pronašao je u Jozi Cvitanoviću iz Prološca Donjega pokraj Imotskoga. Cvitanović, rođen 6. studenoga 1927., surađivao je s Udbom i prije odlaska u Njemačku. Sopta ga je već poznavao, a bilo mu je poznato da je Cvitanovićev otac ubio vlastitog brata zbog svađe oko nasljedstva.

Vjesnik o atentatu na jugoslavenskog konzula Klarića – 27. travnja 1966.

2.2. Ljepuškasta *Doris* pripremila klopku

Priprema Šimundićeva ubojstva započela je nasrtljivim udvaranjem stanovite *Doris Andreas*. Iako je bio veoma oprezan, Šimundić nije posumnjaо da tom ljepuškastom Njemicom, koja se lažno predstavljala, i zapravo se zvala Brunhilde Koblenz, manipulira Udba putem Jozе Cvitanovića.

Uvečer 13. rujna 1967., dok su *Doris Andreas* i Marijan Šimundić sjedili u automobilu na jednom parkiralištu pokraj gradića Weilimdorfa u blizini Stuttgarta, ubojica Jozo Cvitanović prišuljao se i kroz otvoreni prozor automobila ispalio šest hitaca u Šimundića. Cvitanović i *Doris Andreas* odmah su pobegli u Jugoslaviju i nastanili se u Splitu.

Jozo Cvitanović umro u je 56. godini života te je 4. lipnja 1983. pokopan na groblju u Prološcu Donjem. Brunhilde Koblenz, osjećajući se zapostavljena i u nadi da je njen slučaj zaboravljen, odlučila je u srpnju 1984. posjetiti Njemačku. Njemačka policija znala je međutim da će doći: uhićena je već u zračnoj luci u Stuttgartu. Zemaljski sud u Stuttgartu osudio ju je 28. siječnja 1985. na devet godina zatvora. U presudi među ostalim piše:

Jozo Cvitanović, uvjereni komunist i Titov pristaša, bio je u Jugoslaviji među ostalim neko vrijeme zaposlen u policiji, sve dok navodno nije zbog bolova u leđima morao napustiti to mjesto. Sa zemljakom po imenu Vice bio je u Sovjetskom Savezu i obučavan je za zadatke službe državne sigurnosti. Vice je kasnije bio drugi šef Službe državne sigurnosti u Splitu.

Godine 1960. Cvitanović je došao kao strani radnik u Saveznu Republiku Njemačku. Tu je radio kao pomoćni građevinski radnik na raznim mjestima, pretežito u Južnoj Njemačkoj. Nakon što je Cvitanović početkom ožujka 1964. upoznao optuženu, došlo je u među njima do intimnih odnosa.

U ljeto 1967. obratila se jugoslavenska Služba sigurnosti Josipu Cvitanoviću pitanjem bi li zbog političkih razloga bio spremam ubiti Marijana Šimundića za odgovarajuću nagradu ili druge povlastice. Cvitanović je izjavio da je spremam to učiniti.

Otprilike sredinom srpnja 1967. tražio je stoga Cvitanović od optužene da mu pomogne prilikom 'obračuna' s Marijanom Šimundićem, kojega ona još nije poznavala. On joj je predocio svoju namjeru i svoj plan. Optužena se kao bogata udovica i prodavačica nakita iz Nürnberga trebala približiti Marijanu Šimundiću pod lažnim imenom *Doris Andreas*. Računajući na Šimundićevu slabost prema ženama trebala je u velikoj mjeri upotrijebiti svoje ženske čari.

Josip Cvitanović doveo je optuženu, koja je bila sporazumna s njegovim planom i spremna mu dati potporu, u podnevnim satima 4. 8. 1967., u petak, u blizinu gostonice *Paradies* u Schewnningenu. Sukladno planu nastupila je kao bogata prodavačica nakita *Doris Andreas* i stvarno upoznala slučajno nazočnog Marijana Šimundića, kojega joj je Cvitanović bio prije opisao.

Optužena je oko pola sata razgovarala s Marijanom Šimundićem i predstavila mu se kao prodavačica nakita *Doris Andreas*, za koju novac nema nikakve vrijednosti.

Već u četvrtak 10. 8. 1967., došla je optužena ponovno u gostonicu *Paradies*. Marijan Šimundić u to je vrijeme bio u Stuttgartu. Optužena se tada pokušala dogоворити за susret s Marijanom Šimundićem u petak, 11. 8., ili u subotu, 12. 8. 1967., u Stuttgartu, u *Schlossgarten-Cafeu*. Marijan Šimundić je tih dana imao vrlo malo vremena i utanačene druge susrete s drugim osobama u *Schlossgarten-Cafeu*, optuženoj nije uspjelo da ga, kako je planirano, namami iz lokala.

U subotu, 19. 8. 1967., optužena je ponovno došla u gostonicu *Paradies*. Budući da Marijan Šimundić nije bio u Schwenningenu, razgovarala je s njegovim bratom Antonom i još jednim rođakom Marijana Šimundića, Ivanom Čaljkovićem. Ovome je platila i pivo. Pokazala mu je nekoliko narukvica za sat i ponudila nakit koji bi mogla povoljno nabaviti. Platila je njihove razmjerno male račune novčanicom od 100 njemačkih maraka. Već je 22. 8. 1967. ponovno posjetila gostonicu *Paradies*. Isto tako u petak ili subotu, 25. ili 26. 8. 1967. Opet bez uspjeha.

Cvitanović i optužena znali su da će braća Šimundić napustiti gostonicu *Paradies* do 1. 9. 1967., te će time znatno umanjiti mogućnost da se stupi u kontakt s Marijanom Šimundićem. Nisu znali ni gdje stanuje pa su pojačali pokušaje da dođu do Marijana Šimundića.

Da ne bi prekinuli kontakt s Marijanom Šimundićem optužena i Jozo Cvitanović su mu već prije pisali na poste restante u Stuttgartu. Tako je Marijan Šimundić primao svu poštu, a to je optuženoj i osobno nagovijestio za ranijeg susreta. Ti su pisani kontakti pojačani sada kada je izgubljena jedina mogućnost izravnog kontakta s Marijanom Šimundićem u gostonici *Paradies*. Uspjeli su napokon upriličiti sastanak optužene s Marijanom Šimundićem za subotu, 3. 9. 1967., na Glavnom kolodvoru u Stuttgartu. Na njega, međutim, Marijan Šimundić nije došao. U to je vrijeme bio u Švicarskoj, pa se s optuženom napokon putem dopisnice na poste restante adresu *Doris Andreas* dogovorio za sastanak u utorak, 12. 9. 1967., u gostonici *Juliska* u Stuttgartu.

U utorak 12. 9. 1967. dovezao je Josip Cvitanović optuženu svojim automobilom oko 19.30 sati u blizinu gostonice *Juliska* u Silberburgstrasse u Stuttgartu. Tamo se susrela s Marijanom Šimundićem koji ju je u lokalnu već čekao. Marijan Šimundić u taj je lokal zalazio vrlo često u pratnji mlađih žena.

Marijan Šimundić i optužena ostali su u gostonici do iza ponoći. Razgovarali su, pili vino u malim količinama, a kasnije razmjenili i nježnosti. Oko 0.30 sati lokal su napustili zajedno. Da bi nastavili izmjenjivati nježnosti i možda obavili spolni odnos, na što je optužena Marijana Šimundića ponašanjem ohrabrvala, Šimundić se odvezao svojim osobnim automobilom Opel Rekord, registracijskih oznaka S-YY 559, u Stuttgart-Weilimdorf. Na kraju mjesta zaokrenuo je udesno na poljski put gdje je parkirao svoja kola otprilike 100 m daleko od državne ceste 295. Da bi Marijanu Šimundiću odvratila pozornost, a po dogovoru s Cvitanovićem, optužena je dulje s njim u vozilu izmjenjivala nježnosti. Šimundić je već bio otkopčao hlače i svukao gaćice. Dok se optužena milovala sa Šimundićem otvorila je suvozačev prozor unatoč tome što je vani temperatura bila najviše od 6° do 8° C. Cvitanović je, za kojega je prepostavljala da je već posve blizu vozila nakon što je prije toga čula da se približava jedno vozilo po državnoj cesti 295, imao neometan pogled u vozilo i sloboden prostor za otvaranje paljbe. Zato se od Šimundića, koji je napola ležao na unatrag povučenom vozačkom sjedalu, pomaknula udesno prema suvozačevim vratima. Šimundić se lako nagnuo prema optuženoj, položio desnu ruku na naslon suvozačkog sjedala i time se također približio suvozačevim vratima. U tom je trenutku Cvitanović, koji se u međuvremenu neprimjetno približio vozilu, ispalio dva ciljana hica iz pištolja

Marijan Šimundić

Letak u povodu
ubojstva Marijana
Šimundića

Walther, kalibra 7,65 mm, na posve iznenađenog i time za obranu nespremnog Šimundića. Jedan je hitac pogodio Šimundića u desni obraz ispred desnog uha i, nakon što mu nije nанio teže ozljede, kroz površinske je meke dijelove izašao na desnoj strani gdje završava kosa na vratu. Hitac je potom probio lijevu stražnju stjenku osobnog vozila. Drugi je hitac Šimundića pogodio u desnu nadlakticu, malo iznad lakta. Samo ga je okrznuo jer je u visini podlaktice prodro u rukav žaketa i izašao u visini desnoga ramena te probio stražnji naslon suvozačeva sjedala, torbu za spise na stražnjem sjedalu i stražnje sjedalo te ostao ležati ispod stražnjeg sjedala na podu vozila.

Šimundić je pokušao pobjeći. Bio je otvorio vrata kad je Cvitanović sa svoje strane otvorio suvozačeva vrata i pritisnuo optuženu na sjedalu suvozača da dobije slobodan prostor za pu-canje. Ispalio je na Šimundića još tri naciljana metka. Sva su tri metka pogodila Šimundića u glavu. Jedan je metak prodro iza desnog uha u lubanju i ostao u lijevom režnju malog mozga. Drugi je hitac pogodio Šimundića u desnu stranu vrata. Kod uzlaznog kanala metka, koji isto tako prolazi s desna na lijevo, probio je bazu lubanje, možak i lijevu tjemenu kost, te ostao u lijevom predjelu tjemena ispod kože glave. Treći je hitac prodro također u desnu stranu vrata. Ozijedio je desnu vratnu žilu kucavicu, probio vratnu kralježnicu i ostao u lijevom zatiljku na mjestu gdje počinje kosa. Šimundić je ubrzo preminuo od teških ozljeda glave.

Optužena je u međuvremenu otrčala na državnu cestu 295 prema Cvitanovićevu vozilu. Putovnicu i čekovnu knjižicu od prvog je kontakta s Marijanom Šimundićem stalno nosila sa sobom, jer ona i Cvitanović nikad nisu točno znali hoće li njihov plan uspjeti, stoga su uza sebe stalno nosili isprave i gotov novac te čekove potrebne za namjeravani bijeg.

Cvitanović i optužena odvezli su se nakon toga odmah u Jugoslaviju u Split. Tamo je Cvitanović optuženu smjestio kod znanca dok onda nije pronašla namještenu sobu. Od 1. 1. 1970. optužena je stanova u unajmljenom gradskom stanu u Ulici braće Santini 41 u Splitu.

Nakon što je optuženoj istekla njemačka putovnica, uz pomoć Cvitanovića zatražila je jugoslavensko državljanstvo koje je dobila 1971/72. godine.

Zahtjev njemačkih istražnih tijela iz 1970. godine za izručenjem optužene ostao je bez rezulta-ta. Optužena i optuženi živjeli su u Jugoslaviji posve nesmetano, premda je njihovo djelo bilo poznato tamošnjim istražnim organima.⁴

Pogreb Marijana
Šimundića
u Stuttgartu
1969. godine

3. NEUSPJELI ATENTAT NA TITA U BEČU 1967.

3.1. Blaž Salapić u akciji

Blaž Salapić, rođen 25. veljače 1936. u Prologu pokraj Livna, kao dijete je s roditeljima odselio u Osijek. Sredinom šezdesetih godina prošlog stoljeća pobjegao je u Australiju i među prvima je početkom 1962. godine u Sydneyu primljen u HRB. Dobio je pseudonim *Willi*. Nekoliko godine kasnije, vodstvo HRB-a saznao je da Josip Broz Tito namjerava posjetiti Austriju te je Salapića poslalo u Europu. On se nastanio u Njemačkoj i nakon nekog vremena počeo pronalaziti suradnike za planiranu akciju. Kad je saznao za točan datum dolaska jugoslavenskog diktatora u posjet austrijskom glavnom gradu, odlučio mu je prirediti "dobrodošlicu".

Salapić je s planom upoznao hrvatskog emigranta iz Frankfurta Mirka Grabovca, rođena 2. siječnja 1941. u Donjem Vakufu, koji je početkom svibnja 1961. pobjegao iz Jugoslavije. Njih dvojica odvojeno su se uputili prema Beču gdje su stigli istoga dana kad i Tito, 13. veljače 1967. Salapić je Grabovcu osigurao lažni argentinski pasoš, novac i plan za bijeg preko Švicarske i Španjolske, a Salapićev suradnik u Beču Mirko Grčić pribavio je snajper marke Winchester i iznajmio Grabovcu stan nasuprot glavnom ulazu u ekskluzivni hotel *Imperial* u Beču u kojem je Tito odsjeo. Grabovac je dobio uputu da odmah useli u stan i iz njega ne izlazi do trenutka izvršenja zadatka. Prema protokolu, Tito je trebao 15. veljače 1967., točno u 10.55 sati, ispred glavnog ulaza u hotel *Imperial* sjesti u kočiju koja bi ga odvela u zgradu austrijskog parlamenta. S balkona iznajmljenog stana, Tito bi bio vrlo dobro vidljiva meta.

Međutim, Grabovac je toga jutra htio provjeriti planiranu rutu bijega iz zgrade do središta grada gdje ga je trebala čekati veza za prebacivanje preko austrijsko-švicarske granice. Kad se spustio u dvorište i ogledao se oko sebe, čuo je viku iz obližnjeg kafića te odjednom ispred sebe ugledao dvojicu austrijskih policajaca u civilu koji su zahtijevali da im pokaže dokumente. Uza sebe je imao samo njemačku osobnu iskaznicu političkog izbjeglice. Odmah je bio uhićen i priveden u policijsku postaju. Tako je propao plan atentata na Tita!

Austrijsko redarstvo nije moglo dokazati da su Salapić, Grabovac i Grčić planirali atentat pa su ih nakon nekog vremena pustili iz istražnog zatvora. Prva su dvojica protjerani u Njemačku, a Grčić je nastavio živjeti u Beču. Kasnije se otkrilo da je tih dana Beč bio prepun Udbinih tzv. suradnika-presretača. Takvi bi danima prije Titova dolaska u neki strani grad, u suradnji s policijom domicilne zemlje, zaposjedali ključna opservacijska mjesta u blizini svih pravaca Titova boravka i kretanja, sa zadatkom da otkriju moguće atentatore na njega. To se dogodilo i toga dana kad je Grabovac bio uhićen. U kafiću se nalazio netko tko ga je prepoznao i prijavio austrijskim policajcima.

3.2. Atentat na Mirka Grabovca

Neposredno nakon tog događaja Udba je dobila zadatak da kazni, drugim riječima, da likvidira Mirka Grabovca. To se gotovo i dogodilo 23. kolovoza 1969. u Frankfurtu. U ranim jutarnjim satima, oko 4.30, atentator ga je dočekao iza stubišta u zgradu u kojoj je stanovao i ispalio prema njemu pet metaka iz pištolja cal. 7,65 bez prigušivača. Pogodio ga je samo jedan metak, i to u vilicu te mu izbio četiri zuba.

Suborci Mirka Grabovca kao i njemačka policija osumnjičili su stanovitoga Vladu Jelića s Bagina mosta pokraj Ljubuškoga.

Pisac ove knjige, u ulozi samostalnog savjetnika-istraživača hrvatske državne Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, u dva je navrata razgovarao s Vladom Jelićem koji je prilično otvoreno svjedočio o tim događajima.

Prema vlastitim riječima, 1963. godine, nakon što mu je Stanko Čolak u Centru SDB-a Mostar ponudio suradnju i on je prihvatio, dobio je putovnicu za odlazak u inozemstvo. Kad je u ljeto 1968. došao u Ljubuški, primio je poziv da se javi u zgradu SDB-a u Mostaru. Tamo su ga dočekali Stanko Čolak, Ivan Lasić, Stipe Grizelj i Jerko Bradvica. Rekli su mu da raspolažu saznanjima o njegovim kontaktima s Mirkom Grabovcom te su od njega tražili da ga ubije. Najprije su mu predlagali da to izvede pištoljem, a kad ih je on uvjerio da za to nema hrabrosti, sugerirali su mu da to učini otrovnom tabletom. Čolak mu je pokazao upaljač u kojemu se nalazila takva tableta. Jelić danas tvrdi da je odbio i taj prijedlog, ali su mu svejedno dopustili da nesmetano otpušte u Njemačku.

Negdje 1969. Jelić je dobio brzopisnu poruku od Čolaka da dođe na sastanak u Trst. Čolak ovaj put navodno nije tražio od Jelića da ubije Grabovca, već se općenito raspitivao o Jelićevim kontaktima s emigrantima u Frankfurtu. Novi susret dogovorili su u Ljubuškom prigodom sljedećeg Jelićeva posjeta Jugoslaviji. Jelić je u Trstu proveo jedan dan i vratio se u Frankfurt. Dva dana nakon povratka u Frankfurt, Grabovac je od njega tražio da ga odveze u Köln, što je Jelić odbio navodno iz zdravstvenih razloga. Istoga dana, u noćnim satima, izvršen je atentat na Mirka Grabovca.

Nekolicina emigranata posumnjala je u Jelića. Odveli su ga u obližnju šumu gdje su ga pretukli i teško ozlijedili. Nakon toga su ga predali njemačkoj policiji pod optužbom da je Udbin ubojica. Jelić je, međutim, imao alibi za vrijeme atentata na Grabovca, ali je osuđen na 15 dana zatvora zbog posjedovanja oružja bez dozvole. Kratko nakon odležane kazne, vratio se u Jugoslaviju. U Mostaru ga je opet dočekao Stanko Čolak koji je bio dosta ljut i podrugivao mu se zbog dobivenih batina jer tobože nije htio poslušati savjet da sam ubije Grabovca, pripovijedao je Jelić.

Jelić kategorički tvrdi da djelatnici SDS-a Mostar – Rade Vukojević, Stanko Čolak, Ivan Lasić, Stipe Grizelj i Jerko Bradvica – moraju znati tko je pucao u Mirka Grabovca. Kontakt s Udbom on je ipak nastavio kao suradnik Centra SDS-a Mostar pod pseudonimom *Prolom*. Kao tzv. suradnik-presretač imao je zadatak prepoznavati potencijalne atentatore na Josipa Broza Tita kad je ovaj posjećivao Srednju Bosnu, Italiju i zemlje Beneluxa.⁵

3.2.1. *Cico 2 – ubojica iz Osijeka*

Ivan Čurak, negdašnji šef Centra SDB-a Dobojske uprave SDS-a RSUP-a SR BiH, izjavio je piscu ove knjige da je na Mirka Grabovca pucao profesionalni ubojica bosanskohercegovačke Udbe pod pseudonimom *Cico 2*. Riječ je, prema Čurkovim riječima, o kriminalcu, kleptomanu kojega je zavrbovao službenik Centra SDS-a Zenica Živko Domuz. Domuz (što na turskom znači – *svinja*), podrijetlom je iz Prijekoja pokraj Prijedora. Domuz je najprije službovao u Derventi, zatim u Doboju i na kraju u Zenici. *Cicu 2* zavrbovao je na prijedlog Nikole Banoža, suradnika Centra SDS-a Zenica pod pseudonimom *Cico*.

Udba je naime, tvrdi Čurak, najprije nagovarala Banožu da ubije Mirka Grabovca. Banož je, smatra Čurak, "bio mudar, temeljit opservator", ali je ponudu odbio s obrazloženjem da nije sposoban ubiti te je za to predložio osobu koju je procijenio sposobnom za takve zadaće: *Cicu 2*. Čurku navodno nije bio poznat stvarni identitet *Cice 2*, ali je znao da su s *Cicom 2* još kontaktirali Fadil Alikadić i Tomo Bralo. *Cico 2* je, prema Čurkovu saznanju, živio u Osijeku gdje su za njega morali znati Dragoljub Krnić i Josip Perković.

Nikola Banoža tj. suradnik *Cico*, rođen 24. travnja 1926. u Čajdrašu pokraj Zenice, bio je član tzv. Mikulićeve skupine unutar HOP-ove organizacije u Zenici, koja je navodno planirala atentat na Tita. Banoža je sredinom 1960-ih godina osuđen na višegodišnju kaznu zatvora koju je izdržavao u KPD Zenica. Tu je zavrbovan i korišten kao doušnik "na problemima unutarnjeg neprijatelja". U rujnu 1968. upućen je u SR Njemačku s ciljem infiltracije među hrvatske emigrante u Frankfurtu, što mu je i pošlo za rukom. Nakon povratka u Jugoslaviju 1987. godine, dobio je novi pseudonim *Viking*. Umro je 6. siječnja 1994. u Makarskoj.

Nakon podataka dobivenih od Ivana Čurka, započela je potraga za *Cicom 2*. Svi trgovci o njemu u dokumentaciji bosanskohercegovačke Udbe bili su uništeni. Pokušaji da se o *Cici 2* nešto sazna iz razgovora s bivšim djelatnicima Centra SDB-a Zenica i Centra SDS-a Mostar nisu dali rezultata.⁶

Preostao je razgovor s Dragoljubom Krnićem, dugogodišnjim načelnikom Centra SDS-a Osijek, koji je bio djelomično uspješan: Krnić je rekao da se sjeća "bosanskog suradnika" koji je živio u Osijeku, a po zanimanju je bio takstist, inače kleptoman, s kojim su imali problema:

Bilo je nešto u Valpovu, to je Perković znao. Znam da ga je trebalo vaditi, bila je neka intervencija iz Sarajeva. Tog čovjeka ja ne poznam, Josip (Perković) je s njim malo kontaktirao. U Valpovu je napravio nekakvu krađu, mislim da je nešto ukrao u nekoj trgovini. Neki Boro Horvatić iz javne sigurnosti je vodio taj predmet.⁷

U razgovoru s Borom Horvatićem, umirovljenim policijcem iz Osijeka, utvrđen je identitet *Cice 2*. Bio je to Mihajlo Paulus, zvan Miško, sin Ivana, rođen 30. rujna 1935. u Kreniku, u Podravskoj Moslavini, pokraj Virovitice, s prebivalištem u Osijeku, Plivska 55.⁸

Mihajlo Paulus

Prema izjavi Ivana Ćurka, *Cico 2* je pripreman i za ubojstvo hrvatskog emigranta Stanka Nižića u Zürichu, ali je uhićen prije nego što je izvršio zadatku. Doista, u dokumentaciji švicarske policije o ubojstvu Stanka Nižića nalazi se spis koji to potvrđuje. Švicarska je policija 19. lipnja 1981. uhitila Mihajla Paulusa u hotelu *Kindli* u kojem je Nižić radio i u kojem je ubijen u večernjim satima 24. kolovoza 1981. Paulus je uhićen zbog posjedovanja dvostrukih falsificiranih dokumenata na ime nekog *Rudolfa Hobolda* iz Duisburga u Njemačkoj i *Ivana Petrovića* iz Jajca u BiH.

Ivan Ćurak izjavio je da mu je poznato, odnosno da je saznao iz razgovora s glavnim bosanskohercegovačkim udbašem zaduženim za specijalne zadatke Tomislavom Bralom, da je spomenuti bio glavna kontakt-osoba za dogovore s *Cicom 2* te da je i sam odlazio u Zürich sa zadatkom da organizira Nižićevu ubojstvo.

Inače, Tomislav Bralo bratić je supruge Budimira Bude Lončara, posljednjega ministra vanjskih poslova SFRJ i savjetnika za vanjsku politiku predsjednika RH Stipe Mesića za njegova mandata, te stric Tihomira Brale, u doba nastajanja ove knjige osumnjičena za pripadništvo organiziranom kriminalu u Hrvatskoj.

Mihajlo Paulus kao taksi u Osijeku

4. ODMAZDA U FRANCUSKOJ

Francuska je sredinom šezdesetih godina prošloga stoljeća bila značajno uporište radikalnih hrvatskih emigranata. Tako se u glavnom francuskom gradu Parizu bila okupila grupa mladih hrvatskih izbjeglica, uglavnom podrijetlom iz Dalmatinske Zagore i Hercegovine, a Nica je postala praktički najvažniji punkt HRB-a u Europi. U njihovom okružju stalno su smisljane protujugoslavenske akcije, bilo u samoj Jugoslavije bilo protiv njenih službenika i objekata u inozemstvu.

Beogradu nije bilo dovoljno što je tzv. francuska petorka 1967. osuđena na dugogodišnje kazne u Mostaru jer se uskoro pokazalo da time nije značajno otupila akcijska oštrelja hrvatskih emigranata u Francuskoj protiv Jugoslavije. Stoga je Udba dobila odriješene ruke za planiranje bezobzirnih oblika zastrašivanja i odmazde protiv bilo kojeg hrvatskog emigranta u toj državi koji bi se usudio napasti jugoslavenske interese.

4.1. Masakriranje Nedjeljka Mrkonjića

Nedjeljko Mrkonjić rođen je 24. lipnja 1935. u Zmijavcima kraj Imotskoga. Krajem 1960. pobjegao je iz Jugoslavije, preko Italije, u Francusku. Kao i većina mladih hrvatskih izbjeglica prvo se učlanio u HOP, a kad su u Francusku došli Geza Pašti i Josip Senić počeo se približavati HRB-u. Sudjelovao je u osnivanju HNRP-a. Splitska Udba najprije je pratila Mrkonjića kao jednoga od članova skupine hrvatskih emigranata u Parizu kojoj je Udba dala kodno ime *Alkari*. Nakon uhićenja tročlane HRB-ove skupine u Rijeci i dobivenih informacija da skupina mladih hrvatskih emigranata iz Imotskoga i okolice u Parizu intenzivno radi na regrutiranju hrvatskih diverzanata za ubacivanje u Jugoslaviju – pojačava se Udbino zanimanje za Mrkonjića.

Nedjeljko Mrkonjić

Kada je Udbin suradnik *Lazo* iz Pariza poslao izvješće svojem šefu Blagoju Zeliću na Katalinića brijeg u Splitu da je Nedjeljko Mrkonjić 18. veljače 1968. izvršio diverziju na jugoslavenski klub u Parizu – vodstvo splitske Udbe donijelo je 12. ožujka 1968. odluku da se nad Mrkonjićem zavede oštra pojedinačna operativna obrada. Blagoje Zelić dobio je slobodne ruke – Mrkonjića može i likvidirati.

Masakrirano tijelo Nedjeljka Mrkonjića pronađeno je 6. travnja 1968. na smetlištu u okolini Pariza. Obdukcija je utvrdila više uboda nožem i prostrijelnih rana, kao i zaključak da je smrt nastupila vjerojatno tri dana prije. Prema izjavama svjedoka, Mrkonjić je zadnje trenutke proveo u društvu suradnika splitske Udbe pod pseudonimom *Lazo*.⁹

4.2. Smaknuće Ante Znaora i Josipa Krtalića

Hrvatski emigranti, članovi HOP-a u Francuskoj, Ante Znaor i Josip Krtalić, potjecali su iz obitelji koje su mnogo pretrpjele pod jugo-komunističkim režimom. Znaor, rođen 16. studenog 1937., bio je rodom kao i Nedjeljko Mrkonjić iz Zmijavaca kraj Imot-

Ante Znaor

Josip Krtalić

skoga. Krtalić, rođen 26. rujna 1942., bio je iz Orahovice kraj Konjica.

Prema podacima objavljenima u emigrantskom tisku, Ilija, otac Josipa Krtalića, nakon što je neoprezno otkrio da je jedini preživjeli svjedok četničkog zločina 1943. u Orahovici, biva ubijen poslije rata pokraj Vinkovaca, gdje je radio kao strojovođa. Josipova majka, Janja, ostala je s osmero potpuno nezbrinute djece, četvoricom sinova i četiri kćeri. Mučila se na razne načine kako bi prehranila maloljetnu djecu.

Život u Orahovici postao je općenito nepodnošljiv nakon početka gradnje jablaničke hidrocentrale. Da bi izazvala paniku i strah među Hrvatima u tom kraju Udba je jedne noći na smišljen i lukav način, ubodima noža i mitraljeskim rafalima, ubila dvojicu najuglednijih seljana Orahovice, Lazu Tomića i Iliju Andelića, a njihova je tijela bacila u nabujalu Neretu. Navodni ubojica, neki Srbin, osuđen je na doživotnu robiju, ali je pušten na slobodu prije nego što je odležao tri godine. Vidjevši što se događa Janja Krtalić se s djecom Josipom, Slavkom, Dragicom i Stankom odlučuje na bijeg u Gradište kraj Županje. Nakon nekoliko godina Josip je, pod utjecajem svih spoznaja o progona hrvatskog puka, emigrirao u Francusku gdje se učlanio u tamošnji ogrank HOP-a pod nazivom Ujedinjeni Hrvati Francuske (UHF).

Sinovi Ante Znaora,
Eliot i Robert,
ispred automobila
u kojem će poginuti
njihov otac

Udba je znala da Znaora i Krtalića nije teško nagovoriti na akciju protiv Jugoslavije, a među njima je imala svog agenta-provokatora. To je bio suradnik *Lazo*, kojemu je u međuvremenu, tj. nakon ubojstva Nedjeljka Mrkonjića, pseudonim promijenjen u *Šime*. Kako su dobro upućeni svjedoci izjavili autoru ove knjige, *Šime* je putovao sa Znaorom i Krtalićem u Trst. Navodno je njihov cilj bio miniranje zgrade jugoslavenskog konzulata u Trstu, inače poznatog kao važne baze Udbinih operacija protiv hrvatske emigracije.

Znaor, Krtalić i *Šime* zajedno su doputovali do francusko-talijanske granice 15. kolovoza 1968. *Šime* je prešao granicu legalno u automobilu, a Znaor i Krtalić ilegalno, jer nisu imali potrebne putne dokumente. Sljedećeg dana, 16. kolovoza, nastavili su put prema Trstu. Međutim, neposredno pred samu akciju, *Šime* je zatražio da se zaustave na parkiralištu u ulici Boccaccio u Trstu, svega jedan kilometar od zgrade jugoslavenskoga konzulata na Furlanskoj cesti. Kratko nakon što se *Šime* odmaknuo od automobila, pripremljeni pakleni stroj je eksplodirao i raznio automobil. Znaor i Krtalić su na mjestu poginuli, a *Šime* je pobjegao i vlakom se vratio u Nicu.¹⁰

4.3. Izdajica *Lazo/Šime* iz Slivna

Iza pseudonima *Lazo* i *Šime* krio se Dinko Jukić, rođen 1. ožujka 1941. u Slivnu kraj Imotskoga. Bio je, dakle, Mrkonjićev i Znaorov susjed.

Dinko Jukić je zavrbovan u travnju 1959. za vrijeme izdržavanja kazne u zatvoru u Makarskoj. Naime, tadašnji Kotarski sud u Imotskom, pod predsjedanjem suca Ante Tonkovića, osudio je 11. ožujka 1959. Dinka Jukića na tri mjeseca zatvora zbog pokušaja bijega u Italiju 14. veljače 1959. Jukića su zavrbovali službenici makarske ispostave splitskog centra Udbe Srećko Josipović, Rajko Ostojić, Vera Gojak i Ivan Šodan te su ga predali na vezu zloglasnom splitskom udbašu Blagoju Zeliću.¹¹

Za Udbu su radila još dvojica braće Jukića – Ivan pod pseudonimom *Đorđe*, i Jozo pod pseudonimom *Joško*. I njih je također na vezi držao Blagoje Zelić. *Đorđe* je 17. rujna 1958. pobjegao iz Jugoslavije i nastanio se u francuskoj Nici. Kad mu se pridružio brat Dinko, Udba je uspjela i njega pridobiti za suradnju. *Joško* je ostao živjeti u Slivnu te je postao kurir između splitske Udbe i braće u Francuskoj.

Lazo, kasnije *Šime*, i *Đorđe*, u dogovoru s Udbom, bili su u vezi i s francuskom tajnom službom. Kroz tu dvostruku suradnju, znatno su pridonosili progonu, zatvaranju i likvidacijama hrvatskih političkih izbjeglica u Francuskoj i drugim europskim državama.

Lazu ili *Šimu* i *Đorđa*, kasnije se još sumnjičilo da su sudjelovali u ubojstvu hrvatskih emigranata Ivana Tuksora 28. kolovoza 1976. u Nici i Mate Kolića 19. listopada 1981. u Parizu. O tome će više riječi biti u drugom dijelu knjige.

Vođe HOP-a u Francuskoj (s lijeva na desno): Jure Žižić, Ivan Jukić, Petar Glibota i Dinko Jukić

5. ŠVEDSKA – KULA OTPORA

Kako je svojedobno Udbin ubojica Ilija Stanić dojavio svojim gospodarima u Sarajevu, krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća emigrantska organizacija Hrvatski narodni otpor (HNO) imala je najjači ogranač u Švedskoj. Predvodio ga je Stipe Mikulić, rođen 23. rujna 1941. u Kočerini pokraj Širokog Brijega u Hercegovini. Hrvatski otporaši u Švedskoj pod njegovim vodstvom stalno su smisljavali akcije protiv jugoslavenskih ciljeva na skandinavskom poluotoku. Stanić ih je opisao sljedećim riječima:

Tamo je najborbenija kula Odpora uopće u svijetu, najmlađa i sigurno najopasnija. Taj Mikulić i ostali opasniji su nego i ovi u Njemačkoj.¹²

5.1. Glavno geslo: “Živjela slobodna Hrvatska“

Najveći broj hrvatskih izbjeglica u Švedskoj živio je u Göteborgu. U tom je gradu Jugoslavija imala Generalni konzulat koji se najviše bavio uhođenjem hrvatskih emigranata te pritiscima na švedske vlasti od kojih je tražio da Hrvate stalno nadziru i progone. To je dozlogrdilo rođaku Stipe Mikulića, Blagi Mikuliću, rođenom 6. prosinca 1944. u Kočerinu pokraj Širokog Brijega u Hercegovini, i Ivanu Vujičeviću, rođenom 18. kolovoza 1949. u Seonici pokraj Konjica u BiH. Oni su htjeli skrenuti pozornost švedske javnosti na takvo ponašanje jugoslavenske diplomacije, ali i na seriju atentata koje je Udba posljednjih godina izvršila nad Hrvatima u inozemstvu.

Prema pisanju umirovljenih udbaša Dragana Markovića, Nikole Milovanovića i Đure Rebića u knjizi *Ratnici mira – specijalni rat* dogodilo se sljedeće:

Desetog veljače ove godine (1971. – nap. autora), dvojica ustaških terorista s revolverom pod grlom držali su troje jugoslavenskih građana, usprkos tome što je pred konzulatom, u dvorištu, stajao naoružani policajac... Kada su poslije pola sata predali revolvere grupi policajaca, teroristi su uzviknuli: ‘Živjela slobodna Hrvatska’, što je bio dio njihovog smisljenog plana, sračunat na to da skrene pažnju švedske javnosti na nekakvu borbu za slobodu svoje domovine.¹³

Nakon što su postigli cilj da o njihovu činu i motivima sazna cijelokupna švedska javnost, Blago Mikulić i Ivan Vujičević mirno su se predali policiji. Obojica su osuđeni na po tri i pol godine zatvora.

Kratko nakon tog događaja, u Švedsku je doputovao Josip Senić koji je poznavao Stipu Mikulića još od 1966. godine.

Udba je u međuvremenu uspjela zavrbovati jednog od najpovjerljivijih Senićevih suradnika u Skandinaviji, Mirka Jukića, rođena 1. veljače 1941. pokraj Sinja, o čemu je u *Informaciji br. 404* Centra splitske Udbe od 28. prosinca 1967. ostalo zapisano:

U cilju realizacije plana angažiranja Jukić Mirka, dana 9. lipnja 1967. otputovao je u Kopen-

Hrvati pozdravljaju
Blagu Mikulić i
Ivana Vujičevića

hagen radnik SDS Josipović Mate. S operativcem u istom cilju oputovao je i brat emigranta Jukića, Luka.¹⁴

Na povratku iz Kopenhagena ubaš Mate Josipović je zabilježio da je "Mirko pristao na suradnju, stavljajući se našoj službi na raspolaganje". Udba mu je dala pseudonim *Joko*. Jukić je Udbi dojavio da je Mikulić položio prisegu HRB-a i formirao posebnu udarnu trojku u krugu povjerenstva HNO-a u Švedskoj.

Međutim, Senić očigledno Jukiću nije povjeravao svoje najtajnije planove, pa tako ni da je Mikulić upoznao s podacima o Vladimиру Roloviću, novom jugoslavenskom ambasadoru u Švedskoj. Senić je Mikulića izvjestio da je Rolović zapravo visoki dužnosnik obavještajne službe jugoslavenskog ministarstva vanjskih poslova (Službe za istraživanje i dokumentaciju – SID), koji je godinu dana ranije, u pratnji Antuna Polajnera, posjetio Australiju i vršio pritisak na australsku Vladu da pojača policijske progone hrvatskih političkih izbjeglica, u koju je svrhu australskim vlastima čak dostavio i *aide-memoire* s dugačkim popisom navodnih "ustaških terorista" na tlu Australije, kojega su australske policijsko-obavještajne službe kasnije nazivale *composite list*, uzimale ga "zdravo za gotovo", otvarale dosjee i stalno nadzirale osobe čija su se imena tamo nalazila.¹⁵

5.2. Likvidacija ambasadora Vladimira Rolovića

Vladimir Rolović, rođen 21. svibnja 1916. pokraj Bara u Crnoj Gori, za vrijeme Drugoga svjetskog rata obnašao je politkomesarske dužnosti u raznim partizanskim postrojbama, kao što su Petnaesta majevička brigada i Sedamnaesta istočno-bosanska divizija koje su, među ostalim, sudjelovale u pokolju hrvatskih vojnika u šumi Tezno pokraj Maribora. Prema određenim saznanjima, Rolović je sudjelovao i u masovnim likvidacijama u Maksimirskoj šumi u Zagrebu, gdje je navodno zapovijedio ili čak osobno izvršio likvidaciju najmanje jednoga hrvatskog časnika "po kratkom postupku", a čiji je sin kasnije postao visoki dužnosnik američke vojno-obavještajne službe.

Stipe Mikulić

Nakon susreta sa Senićem, Mikulić je započeo planirati novu akciju. Zagrebačka Udba, kako proizlazi iz jednog njezina izvješća od 15. travnja 1971., doznala je putem jednoga svojega suradnika da Stipe Mikulić priprema oslobađanje Blage Mikulića i Ivana Vujičevića iz zatvora:

Tada se nije govorilo o ubojstvu, nego o otmici i ucjenjivanju, i to jednog od diplomatskih predstavnika u Švedskoj. Za ambasadora Rolovića odlučili su se onog časa kad je on uložio oštار prosvjed kod švedskih vlasti da se napadači na Konzulat u Göteborgu najstrože kazne.¹⁶

Ove informacije, međutim, Udbi i švedskoj policiji nisu bile dovoljne da 7. travnja 1971. spriječe upad dvojice mladih hrvatskih revolucionaraca, Mira Barešića (rođena 10. rujna 1950. u Dragama pokraj Šibenika), i Andželka Brajkovića (rođena 7. kolovoza 1948. u Dubravica-ma pokraj Skradina), u zgradu jugoslavenskoga veleposlanstva u Stockholmumu. U spomenutoj knjizi *Ratnici mira* opisan je taj događaj na temelju svjedočanstva portira jugoslavenskoga veleposlanstva Vukosava Dogovca:

Josip Senić

Teroristi su došli ujutro i zatražili formulare da produže boravak. Ja sam im dao. Oni su formulare normalno popunili. Tada je, oko 10 sati, naišao Luka Jovičić, službenik. Vrata ambasade koja se nalazila na petom katu jedne višekatnice bila su otvorena. U trenutku kad je Jovičić zatvarao naišao je ambasador Rolović. Prošao je pokraj nas, pozdravio nas i produžio prema svojoj kancelariji. Ja sam pošao za njim i taj trenutak su teroristi iskoristili i potrcali za ambasadorom i uzviknuli: Ruke u vis!¹⁷

Novinar Aleksandar Milas prepričao je sudsku rekonstrukciju samog događaja u feljtonu *Poligon za teroriste* u zagrebačkom *Vjesniku*:

Oba terorista uskočila su za Rolovićem u njegovu sobu. Barešić je bacio onesviještenog ambasadora (kojeg je trenutak ranije ranio metkom iz pištolja i udario ga revolverskom drškom preko lica) na kauč i nabacao dijelove njegova namještaja pred vrata.¹⁸

5.2.1. Svjedočenje Mira Barešića

A što se zapravo dogodilo? Opširno osobno svjedočanstvo Mira Barešića objavljeno je u knjizi koju je fra Vjekoslav Lasić priredio o njemu:

Jednog dana nas pedesetak Hrvata upriličili smo sastanak u Hrvatskom klubu u Göteborgu. Počeli smo razrađivati svoj plan. U Hrvate u Švedskoj su tada bile uprte oči i Hrvata s drugih kontinenata. Posjetili su nas hrvatski domoljubi, Mile Markić iz Chicaga i hrvatski revolucionar Josip Senić iz Australije. Razgovori su se vodili u stanovima Stipe Mikulića i Ante Stojanova. Na tim manjim skupovima bilo je i drugih hrvatskih domoljuba, npr. Tomislav Rebrina.

Budući da sam bio čovjek od povjerenja, a imao sam i jugoslavensku putovnicu, odluka je pala da ja ispitam najprije teren, kako se može doći do veleposlanstva, koliko ima soba, koliko ljudi u njemu radi i slično. Dogovorili smo se da za ovu akciju izaberem koga želim. Odlučio sam uzeti sa sobom svog suborca Antu Brajkovića. Pronašli smo i dvije djevojke, jednu muslimanku, Tahiru, i jednu pravoslavku, Velinku. Uputili smo se u Stockholm zbog navodne ženidbe s ovim djevojkama. Međutim, cilj je bio sasvim drugi. Stigavši u Stockholm odmah smo pošli u veleposlanstvo i izvidjeli sve. Upoznali smo i veleposlanika Rolovića. Ispitali smo sve mogućnosti za ženidbu i rekli da ćemo doći drugom zgodom. (Ovu aferu grdno su platile Tahira i Velinka koje su nas pratile u Stockholm zbog izviđanja terena na veleposlanstvu. Vraćene su u Jugoslaviju gdje su dobile duge godine robije. Mislim da je Tahira podlegla velikim mukama, a najvjerojatnije ni Velinka nije bolje prošla.)

Došlo je i do drastičnog bacanja kocke da bi se vidjelo koga će zapasti da izvede akciju. Kocka je pala na Anđelka Brajkovića, Antu Stojanova, Marinka Lemu, Stanislava Miličevića te još jednog Hrvata, čije je ime u tajnosti jer se i danas nalazi u Švedskoj, a nikad nije bio zatvaran, iako je bio aktivna u hrvatskim poslovima. Pokojni Stipe Mikulić se suglasio da ja pođem umjesto njega. Bio sam mlađi i zbog mojih športskih aktivnosti i fizički sposobniji.

Nas četvorica – Anđelko Brajković, Ante Stojanov, Stanislav Miličević i ja – krenuli smo osobnim automobilom prema Stockholmu. Suborac Miličević se razbolio na putu. Došlo je do infekcije ruke i morali smo ga ostaviti u bolnici. Nastavili smo put bez njega. Povratka više nije bilo. Mi koji smo se odlučili na akciju bili smo uglavnom ‘pasošari’, dok su naše vođe bili emigranti: Stipe Mikulić, Josip Senić, Tomislav Rebrina i ostali. Nakon dosta naporne vožnje stigli smo u Stockholm. Iako naporno, putovanje je bilo i veselo. Čula se i pokoja domoljubna pjesma.

Stigavši u Stockholm, najprije smo ispitali teren oko veleposlanstva. Nakon toga smo se malo udaljili i pošli u jedan restoran na doručak. Odluka je pala: Anđelko Brajković i ja ulazimo u veleposlanstvo, a rođak Stojanov će ostati na ulazu.

U 9.30 smo se našli pred veleposlanstvom. Primjećujemo diplomatski automobil iz kojeg izlazi veleposlanik Rolović s dvojicom tjelohranitelja. Ulaze u zgradu veleposlanstva. Dajem znak suborcu Brajkoviću: ‘Sad je čas. Krenimo!’ I krenuli smo. Na vratima nas je dočekao jedan policajac i upitao što želimo. Bez ikakvih znakova uzbuđenja rekli smo mu razlog našeg dolaska. Veoma ljubazno nam je uzvratio: ‘Možete ući!’ Liftom smo došli na peti kat i pokucali na vrata. Stražar je otvorio, pustio nas unutra. Nije ništa posumnjao, jer nas je prepoznao iz prijašnjeg susreta. Veleposlanstvo je izgledalo kao jedan veliki hodnik s garderobom, sobe su bile sa strane. Znali smo gdje je bila veleposlanikova soba. Stražaru smo rekli da želimo biti pomorci pa smo htjeli produžiti putovnice. Odmah smo dobili neke formulare da ih ispunimo. Munjevitom sam brzi-

Anđelko Brajković i
Miro Barešić nakon
uhićenja 7. travnja
1971. u Stockholmu

nom pogledao Brajkovića, davši mu znak da pripazi na čuvara. S papirom u ruci, sa zategnutim pištoljem u kaputu krenuo sam prema sobi Rolovića. Uzbuđen, ali i odlučan, na samim sam vratima odvažno rekao: 'Ruke u vis!' On se naglo trznuo, poletio prema kaputu gdje mu se nazlazio pištolj. Zgrabio me za desnu ruku i zavikao: 'Što hoćeš, lopove?' Ali, jer sam, na svu sreću, ljevoruk, opalio sam ga kundakom pištolja po glavi tako kako da je, kako je kasnije ustanovljeno, čak i od tog udarca mogao umrijeti.

Čuvar kojega je Brajković trebao čuvati, odletio je do garderobe da uzme pištolj. Došlo je do pucnjave. Prvi je započeo čuvar. Brajković je uzvratio, ali ga je promašio. Nastala je velika panika. Tu se našao i službenik veleposlanstva Branko Lakić i neki drugi ljudi. Počeli su bježati, skakati kroz prozor na niži kat.

Obračun između mene i Rolovića odvijao se pred vratima njegove radne sobe. On je bio u nesvijesti. Nokautirao sam ga kundakom pištolja. U takvom stanju sam ga povukao u njegovu sobu. Iako je bio u nesvijesti, pomalo se micao. Na hodniku se čula pucnjava i trka. Brajković je uteo k meni u sobu i upitao me: 'Što ćemo napraviti?'

Dok smo zatvarali vrata Rolovićeve sobe, jedna njegova tajnica, činovnik Branko Lakić i još neki drugi htjeli su uletjeti u sobu da pomognu veleposlaniku. Upozorili smo ih da imamo oružje, pucali smo kroz zatvorena vrata i tako ranili histeričnu tajnicu. Vrata smo Rolovićeve sobe zabarikadirali njegovim radnim stolom i naslonili na njih jedan ormar. Pokušali smo uspostaviti vezu s policijom koja je već bila u veleposlanstvu, a i čitava je zgrada bila opkoljena mnoštvom policajaca. U jednom sam trenutku primijetio Titovu sliku na zidu. Skinuo sam je i bacio sa šestog kata kroz prozor. Počeli smo i pregovarati s policijom, ali kroz zatvorena vrata. Htjeli su pošto-poto ući u veleposlanikovu sobu. Mi smo ih uvjerali da veleposlaniku nije ništa, da ga nećemo ubiti, ako puste na slobodu Miljenka Hrkaća i ostale osuđene Hrvate u Jugoslaviji. Budući da veleposlanik nije bio dobro vezan, pokušao se dići. U tom sam mu trenutku opalio jedan metak u nogu da se ne diže. Osoblje je veleposlanstva ponovo navaljivalo da provali u sobu tako da sam bio prisiljen ispaliti još nekoliko metaka. Bili smo svjesni da je naš plan oko zamjene Rolovića uistinu propao. Padalo nam je na pamet i ono najgore, naime da će nas poubitati jer smo znali da imaju puno oružja. U tom sam trenutku upitao Brajkovića: 'Šerife, što ćemo sada?' Odgovorio je: 'Što ti kažeš, to ćemo učiniti. Ovdje smo zajedno. Sudbina nam je ista.'

Na vrata su veleposlanikove sobe ponovno navaljivali, najvjerojatnije i osoblje veleposlanstva i policija. Uvjereni da ćemo biti ubijeni jer metaka više nismo imali, svjesni da je naš plan sa zamjenom Rolovića propao, uzeo sam veleposlanikov pištolj i kada su vrata već bila otvorena, jer smo pozvali policiju da uđe, gledajući smrti u oči pucao sam ponovno na veleposlanika da ga barem na taj način kaznim za sve one zločine koje je počinio nad hrvatskim narodom. Držao sam da je on za sve kriv, jer da se odmah na početku predao, do onoga najgorega ne bi ni došlo. Mi smo bili spremni na pregovore. Imali smo čak i telefonski broj jugoslavenskog ministra Miloša Minića. Osim toga, ne smije se zaboraviti da se sve odvijalo munjevitom brzinom. Kada smo već bili u rukama policije, s lancima na rukama, službenik veleposlanstva, Branko Lakić, pucao je na mene. Imao sam pravu sreću da nisam bio smrtno ranjen.

Na samom suđenju ovo pucanje Branka Lakića nije uopće uzeto u obzir. Naprotiv, on je po mišljenju Beograda zbog svoga 'herojskog', ustvari kukavičkog držanja, unaprijeđen u diplomatskoj službi.

Usput želim napomenuti, da smo preko našeg učitelja Stipe Mikulića saznali tko je bio Rolović. On je bio odgovoran za masovne pokolje Hrvata. U Švedsku je došao po zadatku da, kako sam reče jednom zgodom na švedskoj televiziji, 'sredi tu šaku hrvatskog jada', dakle nas Hrvate koji se nismo stidjeli svoga hrvatskog imena i koji smo uvijek bili spremni i ostali takvi do danas – boriti se za svoju hrvatsku naciju. Može se mirne duše optužiti i švedsku vladu što je jednu takvu osobu, koja je planski ubijala Hrvate, primila u svoju zemlju.¹⁹

Vladimir Rolović je bio teško ranjen te je umro nakon osam dana, 15. travnja 1971. Rolović je očigledno htio ispasti heroj, pa je to i postao: Tito ga je proglašio narodnim herojem 9. travnja 1971., dva dana nakon ranjavanja i šest dana prije nego što je podlegao ranama.

Vjesnikov novinar Aleksandar Milas u feljtonu također opisuje i držanje Mira Barešića na suđenju:

Atletski građen, hladnokrvan, smion i drzak, bez ikakvih obzira. I na sudu se isto tako držao. Ne samo da priznaje djelo nego kaže da bi ga opet počinio. Brani ostale, pa čak njihovu krivicu prima na sebe.²⁰

Barišić i Brajković osuđeni su 10. rujna 1971. od Zemaljskog suda u Stockholmu na kazne doživotnog zatvora. Na istom su suđenju osuđena i trojica njihovih pomagača: Ante Stojanov na četiri godine te Marinko Lemo i Stanislav Miličević na po dvije godine zatvora.

5.3. Manolićev udbaš Stjepan Kralj

Nakon likvidacije ambasadora Rolovića, Udba je pripremila "dokumentarni film" o tom događaju i općenito o hrvatskim emigrantima u Švedskoj. Film je prvotno bio namijenjen širokoj uporabi, ali je ipak odlučeno da ga smiju vidjeti samo "ovaštena lica".

Jedan od protagonistova tog filma bio je i Stjepan Kralj, jedan od intervjuiranih među tzv. jugoslavenskim iseljenicima u Švedskoj, koji su pokazivali najviše tuge za Rolovićem. Kralj će hrvatskoj javnosti postati poznat početkom devedesetih godina kao bliski suradnik Josipa Manolića. U spomenutom filmu nalazi se sljedeća Kraljeva izjava:

Stjepan Kralj u Švedskoj 1971.

Ubojstvo našeg ambasadora Vladimira Rolovića bilo je nešto što smo stvarno doživjeli mi koji smo ovdje već više godina, a ja deset godina, kao najstrašnije u ovoj zemlji. Za nas je taj trenutak bio, posebno za hrvatski narod koji živi ovdje, najteži trenutak u historiji hrvatskog naroda. Ovdje postoji jedna grupa bandita pod imenom luburićevci, HOP, Hrvatski radnički centar, pod vodstvom braće Mikulića i još nekih odmetnika hrvatskog naroda, koji u ime tog naroda šire šovinističku propagandu, a imaju ujedno i dobru podršku švedske televizije koju koriste u svoje propagandne svrhe. Moja je želja da se obratim čitavome narodu u Jugoslaviji, a posebno hrvatskome narodu, i da vas pozovem sve kao jednoga: nemojte smatrati da hrvatski narod koji živi u Švedskoj podržava ili je ikad podržavao ovakvu terorističku bandu i hrvatski narod strogo osuđuje i mi ćemo unaprijed strogo osuđivati svaki teroristički akt, iako su ovo naše mogućnosti da toleriramo nasilje daleko izvan granica. Nije nemoguće da jednog dana možda neće doći do direktnog krvoproliva i obračuna s ovim teroristima ukoliko naši domaćini, švedske vlasti, ne uzmu u zaštitu naš narod. Poslije ubojstva ambasadora Rolovića teroristička banda je u pet navrata navalila na moju kuću, napravila štetu od preko 30 hiljada švedskih kruna, prijetili mi, slali mi telefonske razgovore, kakve vijence hoću na grob i kakve boje mrtvački sanduk. Ja nisam sam. Ja znam da ova banda nikada u historiji nije imala podršku hrvatskog naroda. Ja se nadam da hrvatski narod nikad neće podržati ovakvu bandu, iako sam jako potresen da sam u štampi našoj video grbove, na Hajdukovo znamenju u Splitu i na mnogim automobilima prije nekoliko dana u Zagrebu, iste znakove koje nose ustaše – sa 25 šahovskih ploča. Ja mislim da nas taj znak dobro podsjeća na jedne crne dane. Ja mislim da nikad, a pogotovo danas, nije nikakav ponos za hrvatski narod da ponovno povlači ovakvu crnu historiju.²¹

A tko je zapravo bio Stjepan Kralj?

Odrastao je kao siroče, bez oca, uz očuha alkoholičara, označen teškom nasljednom bolesti (shizofrenija), u Donjoj Pušći u Hrvatskom zagorju. Šezdesetih godina otisao je u Švedsku i odmah se “uključio u rad ustaške emigracije”. Njegova radikalnost učinila ga je sumnjivim te je prismotrom utvrđeno da se redovno sastaje s tadašnjim jugoslavenskim veleposlanikom Vladimirom Rolovićem.

Kad je 1991. stvorena hrvatska država i osnovana nova hrvatska tajna služba, taj isti Stjepan Kralj postao je jedan od najbližih suradnika Josipa Manolića u tadašnjem Uredu za zaštitu ustavnoga poretka (UZUP), a jedno vrijeme bio je blizak Dobroslavu Paragi dok je ovaj bio na čelu Hrvatske stranke prava (HSP). Stjepan Kralj umro je u 67. godini života 2. studenog 2007. u Zagrebu.

6. JOSIP SENIĆ – OD PJESNIKA DO TVRDOKORNOG REVOLUCIONARA

6.1. Mladost u Slavoniji

Josip Senić, rođen 18. ožujka 1936. u Maloj pokraj Nove Gradiške, od djetinjstva zvan *Pepa*, još kao gimnazijalac postao je član ilegalne organizacije Hrvatski nacionalni pokret (HNP). Organizaciju su u drugoj polovici 1954. osnovali Ivan Udovičić (rođen 17. srpnja 1934. u Palačkovcima pokraj Dervente) i Vladimir Đurić (rođen 8. kolovoza 1936. u Slavonskom Brodu), obojica učenici VII. razreda gimnazije Zlatko Šnajder u Slavonskom Brodu.

Josip Senić kao
gimnazijalac

Formalno je osnivanje obavljeno u Brodskom vinogorju, u obiteljskoj vikendici Krešimira Mikolčića (rođena 26. rujna 1937. u Skoplju). Mikolčić je također bio učenik slavonskobrodske gimnazije. Toj su se trojci na osnivačkom sastanku pridružila dva učenika novogradiške gimnazije: Tomislav Đurić (rođen 23. rujna 1938. u Novoj Gradišci) i Josip Senić.

Skupini se kasnije priključilo još šest slavonskobrodskih gimnazijalaca: Nikola Zrilić (rođen 19. svibnja 1936. u Donjoj Bebrini pokraj Slavonskog Broda), Ivan Jednoprković (rođen 27. ožujka 1936. također u Donjoj Bebrini pokraj Slavonskog Broda), Vladimir Boras (rođen 9. prosinca 1934. u Beogradu), Borislav Pavletić (rođen 2. listopada 1937. u Rijeci), Emil Ajnberger (rođen 15. studenoga 1937. u Mokrinu pokraj Kikinde u Vojvodini) i Josip Leović (rođen 9. ožujka 1936. također u Donjoj Bebrini pokraj Slavonskog Broda).

Grupa je otkrivena nakon nekoliko sastanaka i izvedena 28. svibnja 1956. pred Okružni sud u Slavonskoj Požegi. Svi su osuđeni na kazne zatvora između šest i osamnaest mjeseci. Kazna je svima izrečena uvjetno, pa tako i Josipu Seniću koji je bio osuđen na šest mjeseci zatvora, osim vođe skupine Ivana Udovičića koji je svoju kaznu izdržao u starogradiškoj kaznionici. U presudi je, među ostalim, pisalo:

Grupa lica, uglavnom učenika pod nazivom Hrvatski nacionalni pokret, imala je cilj da se revolucionarnim putem izdvoji NR Hrvatska iz sastava FNRJ, te osnuje samostalna hrvatska država koja bi obuhvaćala i NR Bosnu i Hercegovinu, a od NR Crne Gore Boku Kotorsku.²²

Jedan iz slavonskobrodske grupe, Krešimir Mikolčić, proveo je tri mjeseca u pritvoru te je isključen iz škole bez prava polaganja mature u Hrvatskoj. Ponovno će biti zatvoren nakon sloma Hrvatskog proljeća u Karađorđevu zbog članstva i uloge u Matici hrvatskoj. Osuđen je na dvije i pol godine zatvora koje je odležao u novogradiškoj kaznionici. Nakon stvaranja samostalne hrvatske države dugo vremena bio je pomoćnik ministra unutarnjih poslova za kadrove pa je u tom svojstvu i piscu ove knjige 30. kolovoza 1991. potpisao rješenje o zaposlenju u MUP-u.

Napomenimo usput da je jedan od svjedoka protiv Mikolčića 1956. godine bio i njegov kolega Božidar Javorović, danas ugledni sveučilišni profesor i autor više knjiga, među ostalim i o poslovnoj špjunaži *Poslovne informacije i business intelligence* (u suautorstvu s Mirkom Bilandžićem). Također, u doba prikupljanja materijala za ovu knjigu, Javorović je bio neformalni savjetnik predsjednika RH Stipe Mesića i surjak njegova drugog savjetnika Siniše Tatalovića.

6.2. Pristupanje HRB-u

Nakon završetka sudskog procesa i uvjetne kazne, Josip Senić je nastavio školovanje – surađivao je u školskim novinama i pisao pjesme. U večernjim satima trenirao je boks u novogradiškom boksackom klubu "Borac". Nakon završetka gimnazije roditelji mu nisu mogli omogućiti studij, a i Udba mu je stalno bila za petama. Čim bi se nešto dogodilo u Novoj Gradišci i okolicu, njega bi privodili i saslušavali. Senić se ljeti 1957. odlučuje za bijeg u Austriju, a krajem 1959. stiže u Australiju. U Sydneyu upoznaje mlade hrvatske nacionaliste Juru Marića, Gezu Paštija i druge koji krajem 1961. osnivaju Hrvatsko revolucionarno bratstvo. Senić je pristupio HRB-u početkom 1962. i dobio pseudonim *Mirko Slavonac*.

Tijekom istrage Tolić-Oblakove skupine 1963. godine Udba je saznala da je Senić bio jedan od instruktora za obučavanje diverzanata raznim vještinama: topografiji, špijunaži, sabotaži... Pokazavši se vrlo dobrim organizatorom, nakon odlaska Geze Paštija u kolovozu 1963. u Europu, Senić je postao stožernik HRB-a u Sydneyu i član Glavnog stana HRB-a.²³

Kada su se zahuktale aktivnosti HRB-a u Europi, Glavni stan HRB-a poslao je Senića u lipnju 1965. da pomogne Paštiju rukovoditi europskim povjerenstvom HRB-a, odnosno prebaciti cjelokupno vodstvo HRB-a na europski kontinent. Sredinom srpnja 1965. Pašti je sazvao sastanak najbližih suradnika u Schaffhausenu u Švicarskoj na kojemu je dogovoren prebacivanje Glavnog stana HRB-a u Europu i sastav njegova novog vodstva. Pašti je trebao ostati šef (Glavni tajnik) cjelokupnog HRB-a, Senić bi postao, umjesto Jure Marića, drugi čovjek u vodstvu (Postrojbeni tajnik). Članovi Glavnog stana bili bi Jure Marić (koji bi vodio Povjerenstvo br. 4, odnosno stožer HRB-a u Australiji), Petar Andrić, Franjo Turk

i Marijan Šimundić. Međutim, iznenadnom otmicom Paštija krajem srpnja 1965. taj plan je obustavljen, a Glavni stan imenovao je Senića voditeljem Povjerenstva br. 2, odnosno glavnim čovjekom HRB-a u Europi.

Senić je svoj rad usredotočio na tri europske zemlje: Zapadnu Njemačku, Švedsku i Francusku. Prvi mu je zadatak bio preustrojiti organizaciju nakon uhičenja pripadnika Tolić-Oblakove skupine 1963. i otmice Geze Paštija 1965. U isto vrijeme, želio je nastaviti s pripremama skupina koje bi upadale u Jugoslaviju i izvodile diverzije, ali i napade na jugoslavenska diplomatska, trgovačka i druga predstavništva i njihove zastupnike u inozemstvu.

Udbini agenti dojavili su da je glavni Senićev zadatak organiziranje atentata na jugoslavenske diplomatske predstavnike u Francuskoj i Njemačkoj. Posebno se spominjalo ime jugoslavenskog konzula Slobodana Krstića kojega su Hrvati sumnjičili da je sudjelovalo u organizaciji atentata na obitelj Deželić u lipnju 1965. u Dortmundu.

Pripremu svoje prve diverzantske akcije u Jugoslaviji, početkom svibnja 1966., Senić je povjerio stožeru HRB-a u Nici, a u izvedbi su trebali sudjelovati po jedan član HRB-a iz Francuske i Švedske. Senić je htio osobno nadzirati odlazak dvojice diverzanata iz Francuske u Italiju i njihov prelazak preko granice u Jugoslaviju. Zbog toga ih je odlučio pratiti do Trsta. Međutim, 10. svibnja 1966. doživjeli su tešku prometnu nesreću pokraj Verone i tako je ta akcija propala.

Senić se nakratko sklonio u Francusku, a potom u Njemačku. U jednoj i drugoj državi intenzivno je radio na organizaciji primanja novih članova, ustrojavanju organizacije i pripremi novih akcija. U Njemačkoj je uspostavio suradnju s ostacima Hrvatskog križarskog bratstva (HKB) fra Rafaela Medića i Ujedinjenim Hrvatima Njemačke (UHNJ) Mile Rukavine. Dva dana prije nego što će Franjo Goreta 30. kolovoza 1966. likvidirati jugoslavenskog konzula Savu Milovanovića u Stuttgartu, Senić je preselio u Švedsku. Tamo je nastavio raditi na širenju i poboljšanju ustroja HRB-a te uspostavio suradnju s predsjednikom tamošnjeg ogranka Hrvatskog narodnog otpora (HNO) Stipom Mikulićem. Međutim, krajem te godine zbog ilegalnog boravka u Švedskoj biva uhičen i 3. siječnja 1967. deportiran u Australiju.

Senića su u Australiji dočekali službenici javne i tajne australske policije. On im je jasno stavio do znanja da im ni pod cijenu najtežih sankcija neće reći ništa bitno. Štoviše, kad je vidio da oni raspolažu nekim povjerljivim informacijama o djelovanju HRB-a, nije im htio potvrditi niti ono što su oni već znali. Čak im nije htio reći ni kada ni kojim brodom je 1965. ilegalno bio napustio Australiju.

U ovom razdoblju, nakon Senićeva povratka u Australiju, s njim se često družio Ivo Butković zvani Buco, tadašnji tajnik udruge Hrvatska mladež Uzdanica, koju su mnogi smatrali legalnim političkim krilom HRB-a:

Senić se najprije jedno vrijeme uopće nije pojavljivao u sydneyjskoj hrvatskoj zajednici. Znao je da će ga policija pratiti u stopu pa se odlučio prikriti u društvu profesionalnih lovaca na

krokodile na australskom tropskom sjeveru. Po povratku u Sydney potpuno je promijenio tak-tiku: počeo je zalaziti upravo na javna mjesta za koja je znao da su pod policijskim nadzorom. Uvečer bi navraćao na piće u irski pub, zapravo popularno okupljalište pripadnika i simpatizera IRA-e.

U dogovoru s najbližim suradnicima odlučuje se na javnu političko-društvenu djelatnost s mlađeži te na Godišnjem saboru Hrvatske mlađeži Uzdanica u kolovozu 1968. biva izabran za predsjednika. Na toj je dužnosti predano radio, mnogim vikendima putovao, sastančio, držao predavanja, nukao na jačanje i pomagao u pisanoj promidžbi, a slobodne večeri je provodio u bogatoj sydneyjskoj knjižnici.²⁴

6.3. "Likvidacija kao jedina ispravna mjera"

Udba je nastojala pratiti Senićev kretanje i djelovanje u Australiji pa, iako u tome nije imala većeg uspjeha, u Beograd su stizale periodične informacije da se Senić nije promijenio i da se može očekivati kako će on s vremenom postati još opasniji neprijatelj Jugoslavije. U tom svjetlu, donesena je odluka o njegovoj likvidaciji:

29. 5. 1969: Konzultacija u Osijeku po pitanju operativno-tehničkih mjera prema Seniću. Prisutan Srećko Šimurina. Osnovni zadatak: likvidacija kao jedina ispravna mjera. U tu svrhu radi se na pronalaženju pogodne osobe. Ima se u vidu mogućnost veze *Prijatelj* iz Australije. Spremni smo ga najljepše primiti i osigurati ugodan boravak.²⁵

Premda je vodstvo HRB-a Seniću dalo vrlo važnu ulogu vođenja udruge Hrvatska mlađež Uzdanica, organizacije koja je predstavljala njegovo legalno krilo, i premda je on tu zadaču vrlo savjesno i kvalitetno obavljao, on je čeznuo za povratkom u Europu smatrajući da je tamo njegovo mjesto. U njemu jednom probuđeni revolucionarni duh nije se više mogao sputati. Večer prije ponovnog odlaska u Europu, Senić je u užem društvu rekao:

Hrvatski narod ozbiljno se bori za svoju slobodu i samostalnost. Ja ne mogu ostati u Australiji, ja moram ići u Europu.²⁶

Glavni stan HRB-a odobrio je Seniću povratak u Europu, ali u okolnosti posve nove od onih koje je ostavio prije četiri godine, početkom siječnja 1967. U europskom stožeru HRB-a napravljena je potpuna reorganizacija nakon neuspjeha Tolić-Oblakove skupine 1963., otmice Geze Paštija 1965., neuspjeha Francuske skupine 1967. i Senićeve deportacije 1967. Osim toga, neovisno o uobičajenim aktivnostima HRB-a, već je u tijeku bila priprema supertajne operacije pod kodnim nazivom *Planinske lisice* koju je vodio victorijski stožer HRB-a na čelu s braćom Adolffom i Ambrozom Andrićem i Pavom Vegerom, a koja će na kraju postati poznata pod nazivom Bugojanska akcija ili Akcija Fenix 72.

Nakon što je Udba doznala za Senićev povratak u Europu, u Osijeku je održan novi sastanak na kojem je zaključeno:

Osijek, 2. 3. 1971. Neposredno u vezi s ciljem obrade – izvršenje specijalnog zadatka – angažiramo se na pronalaženju pogodne osobe za izvršenje ovoga zadatka. Prethodna kombinacija s vezom Prijatelj je u toku. Prijatelj se sada nalazi u SR Njemačkoj. Operativni radnik Ivan Došlić.²⁷

Iza Udbina pseudonima *Prijatelj* skriva se stanoviti Gojko Krnjajić iz Lađevaca pokraj Nove Gradiške. Živio je u Canberri pod imenom *George Kirage*.

Međutim, prije nego što je u Njemačkoj uspio izvršiti zadatak, jednostavno je nestao bez traga. Ali time nije prestala opasnost za Senića.

U povodu prije navedenog zapisnika o sastanku Udbe u Osijeku, pisac ove knjige je kao djelatnik saborske Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava razgovarao s Ivanom Došlićem, koji je izjavio:

Meni su utrapili Seničevu obradu. Zašto? Zato što sam ja sa Senićem išao u 3. razred gimnazije, sjedili smo u istoj klupi.

Sjećam se samo jednog skupnog sastanka u Osijeku gdje se išlo đonom, kako bih rekao. To je jedini put u mome radnom vijeku da se na jednom radnom sastanku tako otvoreno govorilo. Srećko Šimurina je vodio sastanak, i tu je bilo još par tih operativaca iz Zagreba. I tada su oni otvoreno otprilike rekli: 'Nađite koga bilo! Ne birajte sredstva! Vi njega ne možete popraviti, vi njega ne možete uhititi. S njim se može razgovarati samo preko nišana. Treba poduzeti sve da ne štetil! Onome tko to učini bit će osiguran život, i njegovoj djeci, i njegovim unucima!' U tom smislu.

Ja sam iz novina pročitao da je Senić ubijen. Znao sam da se iza toga krije Služba, ali ne – tko. Mene nisu pozvali niti da mi kažu da je akcija završena. A službeni dopis je došao da se materijal vrati u Zagreb. S obzirom da je umro, i tako to, pošaljite sve papiре u Zagreb. Tako je to bilo.²⁸

6.4. Kobno poznanstvo

Kad je Senić došao u Stuttgart i javio se tamošnjem stožerniku HRB-a Stipi Ševi, u njegovoј je blizini osvanula kobna osoba – Vinko Sindičić. On se, prema instrukcijama Udbe i njemačke tajne službe, uspio približiti Ševi i steći njegovo povjerenje, a preko njega malo-pomalo i Seničevo.

Otpriike u isto vrijeme, Senić je s grupom suradnika tražio pogodan motel u okolini Stuttgarta koji bi iznajmili i koristili kao bazu za daljnje djelovanje. Seničev suradnik Marijan Rogić (rođen 12. prosinca 1934. u Popovićima pokraj Zadra, primljen u HRB 1970. godine pod pseudonimom *Jadranko Zadarić*), pronašao je odgovarajući motel *Klosteschränke* u gradiću Wieslochu udaljenom tridesetak kilometara od Stuttgarta. Kad je sve bilo dogovorenog, pojavio se problem nositelja ugovora o najmu i dozvole za rad jer nitko iz užeg kruga Seničevih suradnika nije imao njemačko državljanstvo niti dozvolu stalnog boravka u Njemačkoj. Tada se javlja Sindičić i predlaže da se motel iznajmi na ime njegove supruge Elke, njemačke državljanke, djevojački Zilse. Motel tako postaje baza Seničeva djelovanja, ali i Sindičićeva nadzora nad njim.

Osim već poznatih optužaba na Seničev račun da je sudjelovao u organizaciji li-

Glava četvrta: Razbuktavanje podzemnih obračuna

Marijan Kraljević
King u društvu
Vojislava Đukića

kvidacija jugoslavenskog konzula Save Milovanovića 1966. u Stuttgарту i jugoslavenskog ambasadora Vladimira Rolovića 1971. u Stockholmu, početkom 1972. lansirana je nova optužba – da je, uz pomoć suradnika iz HRB-a Jozu Oreču, 26. siječnja 1972. sudjelovao u organizaciji rušenja zrakoplova DC-9 jugoslavenske kompanije JAT iznad sela Srpske Kamenice u tadašnjoj Čehoslovačkoj.

Iako je malo tko vjerovao u istinitost te optužbe, ona se svako malo ponavljalila i iza sebe ostavljala trag vrlo neugodne sumnje. Tek 2008. objavljeno je otkriće dvojice novinara, Nijemca Petera Hornunga-Andersena i Čeha Pavela Tejnara, da je prije navedena optužba bila u cijelosti izmišljena, odnosno da je stvarna istina kako su JAT-ov avion srušile protuzračne snage tadašnje Čehoslovačke vojske jer je ušao u zabranjeni zračni koridor u kojem su održavane vježbe vojske u sastavu Varšavskog ugovora.

Također, u zadarskom tjedniku *Hrvatski list* objavljen je 5. ožujka 2009. članak o Zlatku Verešu, nekadašnjem pomoćniku direktora za poslove kontrole zračnog prometa u Saveznoj upravi za civilnu zračnu plovidbu u Beogradu, koji je svjesno potpisao lažno izvješće o padu JAT-ova zrakoplova. U izvješću je suprotno činjenicama zapisano kako se

Autor na ulazu u gradić Wiesloch u kojem je ubijen Josip Senić

na temelju ostataka može smatrati da je pad uzrokovani eksplozijom unutar zrakoplova, dok su tragovi jasno pokazivali da je zrakoplov pogoden protuavionskim projektilom.

Napomenimo da je isti taj Vereš potpisao i lažno izvješće o obaranju helikoptera Europske zajednice 7. siječnja 1992. iznad Varaždina, navodeći da ga je oborilo Hrvatsko ratno zrakoplovstvo, premda je otpočetka bilo jasno, a kasnije i dokazano, da ga je namjerno oborio borbeni zrakoplov JNA tipa MiG-21 s pilotom Emirom Šišićem, koji je zbog toga naknadno osuđen u Italiji, a kasnije izručen Beogradu.²⁹

Mjesec dana nakon pada JAT-ova zrakoplova u siječnju 1972. pojavila se nova optužba protiv Senića, ovoga puta da je pripremao atentat na jugoslavenskog konzula u Stuttgartu Vojislava Đukića.

Inače, taj Đukić, rodom iz Bosanskoga Grahova, još je kao šesnaestogodišnjak 1941. pristupio četnicima, a krajem 1942. prešao partizanima. Kraj rata dočekao je kao oficir Ozne, a 1948. prešao je u "diplomatsku službu". Točnije, u SID – Službu za informiranje i dokumentaciju, odnosno obavještajnu službu jugoslavenskog Ministarstva vanjskih poslova. Đukić je nekoliko godina proveo u argentinskom glavnom gradu Buenos Airesu i navodno je sudjelovao u pripremama atentata na dr. Antu Pavelića 10. travnja 1957. Općenito je bilo poznato da je Đukić bio spremam izvršiti svaki prljavi zadatak koji bi mu Beograd povjerio. Zato je i poslan u Stuttgart koji je Udba označila glavnom bazom HRB-a u Europi. Senić je znao tko je Đukić i znao je da je Đukićev glavni zadatak raditi na

Počasna straža
uz Seničev odar
na Mirogoju

identifikaciji najopasnijih hrvatskih emigranata i organizaciji njihovih ubojstava. Đukićeva desna ruka u Stuttgartu bio je njegov pomoćnik, inače negdašnji zagrebački inspektor Marijan Kraljević King, u samostalnoj Hrvatskoj vlasnik zaštitarske tvrtke *Delta* u Zagrebu (navodno daljni rođak pokojnoga generala HOS-a Blaža Kraljevića, iako "ne voli" da se taj podatak spominje).

Senić je Oreču naložio da pronađe pomagače za izvršenje zadatka, a za pripremu na raspolažanje mu je stavio svojega bliskog suradnika Marijana Rogića. Oreč je za pripremu atentata još angažirao poznanika Vidaka Korača, rođena 19. kolovoza 1928. u Hamzićima pokraj Čitluka u BiH, a za izvršitelja bivšeg pripadnika francuske Legije stranaca Jozu Miloša, rođena 5. rujna 1948. u Grudama u BiH.

Međutim, Senić i Rogić s tim su pripremama neoprezno upoznali Vinka Sindičića, agenta jugoslavenske Udbe i njemačke protuobavještajne službe BfV. Sindičić je pak o svojim saznanjima izvijestio i jedne i druge svoje nalogo-davce. Dok je njemačka policija pripremala uhićenje urotnika, Udbini su agenti pripremali Seničeve ubojstvo. Prema *Informaciji br. 48* riječke Udbe, krug oko Senića bio se suzio:

Na sastanku u Zagrebu dana 3. 3. 1972. god. suradnik Mišo (Vinko Sindičić, nap. aut.) dao nam je detaljan plan gostonice HRB-a u Wieslochu.³⁰

Kad je tjedan dana kasnije upravitelj gostonice u Wieslochu pokraj Heidelberga u poslijepodnevnim satima ušao u sobu u kojoj je Senić spavao, zatekao je Senića mrtva u krevetu, s dva naboja iz pištolja u potiljku. Očevidom i obdukcijom je utvrđeno da je Senić ubijen u ranim poslijeponoćnim satima 9. na 10. ožujka 1972.

Nakon što je ubio Senića, ubojica je pretresao njegove stvari i dostavio ih središnjici republičke Udbe u Zagrebu. Udbi je, kako se vidi iz *Depeše br. 291/61* tadašnjeg šefa Udbe u Zagrebu Melkiora Baranovića, posebno zanimljiv bio Seničev adresar.³¹

Dva dana nakon Seničeva ubojstva, 12. ožujka 1972., uhićeni su Oreč, Rogić, Korač i Miloš. Županijski sud u Heidelbergu osudio je 7. svibnja 1972. Oreča na četiri godine, Miloša na tri godine, Korača na dvije godine i Rogića na jednu godinu i osam mjeseci zatvora.

Njemačka kriminalistička policija osumnjičila je Vinka Sindičića za ubojstvo i zatvorila ga. Međutim, on je ubrzo pušten – i to nakon intervencije djelatnika njemačke protuobavještajne službe BfV iz Kölna. Oni su, kako proizlazi iz jednog službenog dokumenta, angažirali odvjetnika i platili jamčevinu za Vinka Sindičića.

7. ASIO I UDBA: HRB JE KRIV ZA SVE!

Osim pripremanja diverzantskih akcija širih razmjera u Jugoslaviji, HRB je izvodio ili pomagao u izvođenju brojnih pojedinačnih napada na jugoslavenska diplomatska, trgovacka i kulturna predstavništva ili predstavnike u inozemstvu. Najveći broj tih akcija, od osnivanja HRB-a do Akcije Fenix 72, dogodio se navodno u Australiji, barem kako se tvrdi u jednom zasebnom zbirnom izvješću australske tajne službe ASIO, makar prema tim navodima valja biti temeljito oprezan.

Riječ je, naime, o tzv. *incidentima* koje su ASIO i australiska policija prikupljali i bilježili neselektivno, odreda ih pripisujući HRB-u, makar se pouzdano zna da su neke od njih izveli i/ili organizirali drugi, te da su pouzdano neka od tih djela izvedena u režiji jugoslavenskih agenata na tlu Australije, s provokativnim ciljem da bi se u zadanom prigodnom trenutku australsko i svjetsko javno mnjenje, politički krugovi i policijske službe potaknuli na oprez, ali i na konkretne postupke protiv hrvatske emigracije i njenih organizacija bez obzira na predznak, pa su se na udaru posledično nalazile i hrvatske vjerske, političke, sportske i kulturne udruge, kao i istaknuti pojedinci.³²

U jednomu konkretnom izvješću ASIO-a, pohranjenu u Australskom nacionalnom arhivu i dostupnom javnosti nakon isteka zajamčenoga roka tajnosti od 30 godina, a gdje su čak i neki doslovno smiješni slučajevi okarakterizirani kao “incidenti”. Tako piše:

- 24. ožujka 1963., oko 3 sata ujutro, razbijena su stakla na jugoslavenskom Generalnom konzulatu u Sydneyu;
- 31. prosinca 1963. ubaćena je dimna bomba u društvenu dvoranu u Melbourneu za vrijeme proslave Nove godine koju je organiziralo Društvo jugoslavenskih useljenika (Yugoslav Settlers Association);
- 9. veljače 1964. provaljeno je u prostorije Društva jugoslavenskih useljenika u Fitzroyu (Vic.) – na zidovima su išarani provokativni slogani, a dijelovi namještaja su uništeni;
- 14. rujna 1964. ukradena je jugoslavenska zastava koja je postavljena u International Parku u Coomi;
- 28. studenoga 1964. postavljena je dimna bomba u dvorani Gradske vijećnice u Paddingtonu za vrijeme proslave jugoslavenskog Dana Republike;
- 7. siječnja 1965. gradonačelnik Coome dobio je anonimnu prijetnju zbog naloga da se ukloni nelegalno postavljena hrvatska zastava s kopljima u Continental Parku;
- 17. studenoga 1966. eksplodirala je bomba u poštanskom sanduku Marijana Jurjevića, predsjednika jugoslavenskog udruženja u Melbourneu;
- 2. prosinca 1966. ubaćena je dimna bomba u dvoranu u Richmondu (Vic.) za vrijeme proslave jugoslavenskog Dana Republike;
- 1. siječnja 1967. eksplodirala je bomba na prvom katu jugoslavenskog Generalnog konzulata u Sydneyu;

- 2. prosinca 1967. pronađena je bomba u blizini stadiona za vrijeme održavanja Jugoslavenskog dana nogometa u Richmondu (Vic.);
- 30. prosinca 1967. uhićen je jedan Hrvat u blizini jugoslavenskog Generalnog konzulata u Sydneyu, a u njegovu je vozilu pronađena oprema s plastičnim eksplozivom i detonatorima;
- 30. studenoga 1968. tristotinjak je ljudi demonstriralo ispred jugoslavenskog Generalnog konzulata u Sydneyu, zapalili su jugoslavensku zastavu i razbili tri prozora na zgradi Konzulata;
- u svibnju 1969., u sklopu Međunarodnog trgovačkog festivala, u trgovini *David Jones* u Canberri trebala je biti postavljena jugoslavenska zastava, ali je uprava trgovine odustala od te namjere zbog brojnih anonimnih prijetnji;
- 9. lipnja 1969., oko 1 sat, bačena je eksplozivna naprava na jugoslavenski Generalni konzulat u Sydneyu;
- 29. studenoga 1969. kasno u noći aktivirana je eksplozivna naprava u stražnjem dijelu jugoslavenskog veleposlanstva u Canberri;
- 4. siječnja 1970. dvojica Hrvata, u posjedu eksplozivnih naprava, uhićeni su blizu zgrade jugoslavenskog veleposlanstva u Canberri;
- 22. veljače 1970. stigle su anonimne prijetnje državnoj radio postaji 2EA zbog emitiranja jugoslavenske glazbe pa je ta emisija ukinuta;
- 21. listopada 1970., u 22.45 sata, aktivirana je eksplozivna naprava u dvorištu jugoslavenskog Generalnog konzulata u Melbourneu;
- 21. siječnja 1971. vlasnik turističke agencije Hristo Jadrovski u Sydneyu prijavio je da je primio prijetnje kako će netko baciti bombu u njegov ured ukoliko ne uklo ni izloga letke kojima oglasa nastup jugoslavenskih glazbenih skupina;
- 29. siječnja 1971. jugoslavenski Generalni konzulat u Melbourneu primio je anonimno prijeteće pismo;
- 1. svibnja 1971. savezna dežurna obavijesna služba je primila anonimnu telefonsku dojavu ženske osobe da će u 9.45 sati biti miniran jedan jugoslavenski konzulat;
- 26. lipnja 1971. voditelj jugoslavenskog Generalnog konzulata u Melbourneu primio je dojavu da su u konzulatu postavljene bombe;
- 23. studenoga 1971., u 1.05 sati, aktivirana je eksplozivna naprava ispred zgrade jugoslavenskog turističkog centra u Sydneyu;
- 29. studenoga 1971. nakon protujugoslavenskih demonstracija u Melbourneu jedan je Hrvat spalio jugoslavensku zastavu;
- 30. studenoga 1971. vlasnik putničke agencije *Budy's* u Footscrayu koja je organizirala posjete Jugoslaviji, izjavio je policiji da je primio anonimne prijetnje da će mu bomba biti ubaćena u ured;
- 18. na 19. prosinca 1971. više puta je minirana kino-dvorana *Hub* u Newtownu, gdje se prikazivao jugoslavenski film o ulozi partizana u Drugom svjetskom ratu;

- 6. siječnja 1972. provaljeno je u jugoslavenski konzulat u Perthu te je uništen na-mještaj i fotografnska oprema, a vanjski zidovi zgrade ispisani su sloganima protiv Jugoslavije;
- 27. siječnja 1972. jugoslavenski Generalni konzulat u Melbourneu primio je tele-fonsku dojavu o postavljenoj bombi;
- 31. siječnja 1972. jedan jugoslavenski folklorni ansambl koji je trebao nastupati u Nunawadingu (Vic.) primio je anonimnu telefonsku dojavu o bombi pa je skupi-na otkazala nastup i povukla se s planirane turneje;
- 31. siječnja 1972. ukradene su dvije umjetničke slike iz jugoslavenskog Generalnog konzulata u Melbourneu;
- 14. veljače 1972. netko je pucao na zgradu jugoslavenskog konzulata u Perthu;
- 24. veljače 1972. ukradena je staklena ploča s metalnim okvirom sa zgrade jugo-slavenskog konzulata u Perthu;
- 6. travnja 1972. istodobno su ubaćene eksplozivne naprave u ured Marijana Jurje-vića i ABN-banke u Melbourneu koja je dijelila promidžbene letke za ulaganja u Jugoslaviju.³³

U elaboratu Saveznog sekretarijata za unutarnje poslove (SSUP), HRB-u su pak pri-pisane sljedeće akcije u razdoblju između 1966. i 1969. u Europi:

- grupa terorista, formalno pripadnika HRB-a u Parizu, izvršila je 1966. godine diverziju u Klubu Jugoslavena u Parizu;
- ista je grupa od tri nabavljene mine jednu upotrijebila za izvršenje diverzije u Klubu Jugoslavena u Parizu, drugom je namjeravala minirati našu turističku agenciju u Parizu, a treću postaviti u naše DK predstavništvo u Švicarskoj;
- ista je ova grupa diverzanata zaključila da se u travnju 1967. godine u zemlju uba-ce tri ekipe: prva bi zapalila nekoliko automobila strane registracije, druga bi po-rušila nekoliko spomenika i, eventualno, minirala neki vlak, dok bi treća izvršila napad na jednu od milicijskih postaja;
- u lipnju 1967. godine porotni sud u Karlsruhe u SR Njemačkoj osudio je vođu ogranka HRB-a Stjepana Bosaka zbog namjeravanog ubojstva jugoslavenskog državljanina Ivana Mijića (Mijić je bio suradnik mostarske Udbe pod pseudoni-mom *Javor*, nap. autora);
- 16. veljače 1968. u nužniku jedne gostionice kod Stuttgart-a, u kojoj je GK održa-vao "konzularne dane", izvršena je diverzija tempiranom minom;
- 18. veljače 1968. u nužniku kluba našega veleposlanstva u Parizu izvršena je diver-zija tempiranom minom teškom 1,5 kg;
- 24. ožujka 1968. na Generalni konzulat u Grazu izvršena je diverzija tempiranom minom ručne izrade;

- 28. travnja 1968. u garderobi glavne željezničke stanice u Beogradu postavljene su dvije tempirane mine, ali zbog kratkog spoja na mehanizmu nisu eksplodirale;
- 23. svibnja 1968. izvršena je diverzija na glavnoj željezničkoj stanici u Beogradu s dvije mine, kojom prigodom je povrijeđeno 14 osoba;
- 13. srpnja 1968. izvršena je diverzija u kino-dvorani 20. oktobar u Beogradu, kojom prigodom je 85 osoba ozlijedjeno a jedna poginula;
- 21. veljače 1969. godine u zgradi Generalnog konzulata u Frankfurtu podmetnut je požar.³⁴

U knjizi Dragana Ganovića *Teroristi iz šeste kolone* HRB-u su pripisane još neke akcije iz tog razdoblja:

- u travnju 1963. ubojstvo jugoslavenskog državljanina Andjelka Vuletića u Njemačkoj;
- 4. rujna 1966. ubojstvo jugoslavenskog državljanina Stipe Medvidovića u Frankfurtu;
- 13. travnja 1968. diverzija na zgradu jugoslavenskoga veleposlanstva u Ottawi;
- 17. lipnja 1969. diverzija na zgradu Skupštine općine Knin;
- 1. kolovoza 1970. diverzija na zgradu jugoslavenskoga veleposlanstva u Bruxellesu;
- 4. prosinca 1970. ubojstvo jugoslavenskog državljanina Nike Mihaljevića u Frankfurtu;
- 15. lipnja 1972. eksplozija mine pred zgradom Generalnog konzulata SFRJ u Münchenu.³⁵

Takvih knjiga, elaborata i analiza može se identificirati na desetke, ali u svima njima dominira jedna te ista teza – HRB je bio hrvatska emigrantska organizacija najopasnija po opstanak Jugoslavije, makar su mu se pripisivale i tuđe akcije, pa čak i one koje se nikada nisu dogodile.

Iz brojnih navedenih primjera je očigledno da se podaci Udbe, pa i drugih tajnih službi, poput ASIO-a, o diverzijama protiv jugoslavenskih interesa u inozemstvu i zemlji ne smiju prihvaćati sa stopostotnom sigurnošću. Treba računati da će proći još mnogo vremena prije nego se utvrdi cjelokupna istina, je li iza neke akcije stajala neka hrvatska emigrantska organizacija ili grupacija, je li riječ o Udbinim provokacijama ili je, pak, neka pojedina djela počinio netko treći.

Zbog toga još uvijek nije moguće s potrebnom preciznošću analizirati motive svake pojedine navedene akcije. Posebne dvojbe ostaju u pogledu diverzija poput onih u Beogradu, čiji plan i izvedba nisu uključivali niti minimum brige prema stradanju slučajnih i nedužnih osoba, pa se stoga ne uklapaju u standardni "rukopis" organiziranog djelovanja radikalnih, borbenih organizacija hrvatskog političkog iseljeništva, napose HRB-a koji je pazio da njegove akcije ne rezultiraju nedužnim žrtvama.

Bilješke

- 1 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljeništva* (treće, dopunjeno izdanje), Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.
- 2 Boljkovac, Josip, *Istina mora izaći van*, Golden marketing/Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.
- 3 Dio arhiva Hrvatskoga revolucionarnoga bratstva, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 4 *Presuda Zemaljskoga suda u Stuttgартu protiv Brunhilde Koblenz od 28. siječnja 1985.*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 5 Vukušić, Bože, *Razgovor s Vladom Jelićem*, snimka/rukopis, u posjedu Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Hrvatskoga sabora, objavljeno u knjizi *Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika iz BiH*.
- 6 Vukušić, Bože, *Razgovor s Ivanom Čurkom*, snimka/rukopis, u posjedu Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Hrvatskoga sabora, objavljeno u knjizi *Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika iz BiH*.
- 7 Vukušić, Bože, *Razgovor s Dragoljubom Krnićem*, snimka/rukopis, u posjedu Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Hrvatskoga sabora, objavljeno u knjizi *Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika iz BiH*.
- 8 Vukušić, Bože, *Razgovor s Borom Horvatićem*, snimka/rukopis, u posjedu Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Hrvatskoga sabora, objavljeno u knjizi *Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika iz BiH*.
- 9 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*
- 10 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*
- 11 *Sudski spis Kotarskog suda u Makarskoj o Dinku Jukiću*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 12 *Izvorna magnetofonska snimka izjave Ilike Stanića* koju je dao operativnom djelatniku Službe državne sigurnosti Mići Japundžić u sjedištu Centrale bosanske Udbe u Sarajevu 30. travnja 1969., deset dana nakon ubojstva Vjekoslava Maksa Luburića u Španjolskoj, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 13 Marković, Dragan – Milovanović, Nikola – Rebić, Đuro, *Ratnici mira – specijalni rat I-II*, Sloboda, Beograd, 1979.
- 14 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*
- 15 Aarons, Mark, *War Criminals Welcome: Australia, a Sanctuary for War Criminals Since 1945*, Black Inc., Melbourne, 2001.
- 16 *Informacija centra zagrebačke Udbe od 15. travnja 1971.*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 17 Marković, Dragan – Milovanović, Nikola – Rebić, Đuro, *Ratnici mira...*
- 18 Milas, Aleksandar, *Poligon za teroriste*, Vjesnik, Zagreb, 1971.
- 19 Lasić, Vjekoslav, *Miro Barešić*, Vlastita naklada, Zagreb, 2009.
- 20 Milas, Aleksandar, *Poligon...*
- 21 TV emisija RTV Beograd, *Ambasador je ubijen u Stockholmu* u režiji Ratka Ilića o atentatu na Vladimira Rolovića, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 22 Grupa autora, *Hrvatski nacionalni pokret*, Naklada dr. Feletar, Koprivnica, 1997.
- 23 *SENIC Josip born 18 March 1936 – Yugoslavian – travelled per ship TOSCANA departing in 1959 under Assisted Passage Scheme*, SENIC J, A2478, 1958 – 1959.;
SENIC Josip, S203532, A6980, 1964 – 1973.;
SENIC Josip – Nationality: Yugoslavian – Arrived Melbourne per Toscana 1 March 1959, SENIC JOSIP, D4881, 1 Mar 1959 – 31 Dec 1976.; National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 24 Bašić, Mate, *Od hrvatskoga mi je idealizma prekasno odustati*, razgovor s Ivanom Butkovićem, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 9. travnja 2009.
- 25 Vukušić, Bože, *Tajni rat...*
- 26 Vukušić, Bože, *Razgovor s Ivanom Butkovićem*, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 27 Vukušić, Bože, *Tajni rat...*
- 28 Vukušić, Bože, *Razgovor s Ivanom Došlićem*, snimka/rukopis, u posjedu Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Hrvatskoga sabora.
- 29 Dražen Kos, *Zašto se Zlatko Vereš plaši doći u Hrvatsku?*, Hrvatski list, Zadar, 5. ožujka 2009.
- 30 Vukušić, Bože, *Tajni rat...*
- 31 Isto.
- 32 Jurjević, Marijan, *Ustasha Under The Southern Cross*, privatno izdanje, Melbourne, 1972.;

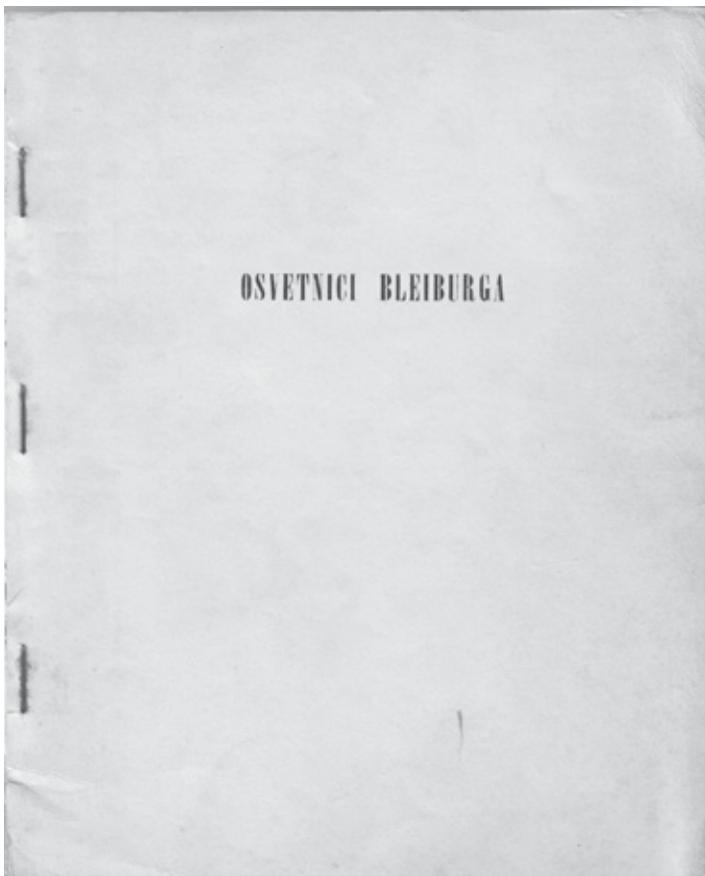
Glava četvrta: Razbuktavanje podzemnih obračuna

- Shaw, Les, *Trial by Slander*, Harpe Books, Canberra, 1973.; Dokumentacija *Croatian Civil Rights Committee*, pripremljena za istragu u australskom saveznom Senatu, ožujka 1973., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva; National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 33 Dokumentacija *Slučaj Murphy*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva; National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 34 Elaborat *Hrvatsko revolucionarno bratstvo*, Služba državne bezbednosti (SDB) – Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove (SSUP), Beograd, 1984.
Ovdje, kao i na drugim mjestima u knjizi kad je o materijalima jugoslavenskih službi riječ, donosimo ih tek u površnom prijevodu sa srpskoga ili tzv. srpsko-hrvatskoga jezika, kako se ipak ne bi izgubio rigidni duh analize kojim je elaborat savezne Udbe pisan, dok se naslovi takvih materijala u bilješkama navode u originalu.
- 35 Ganović, Dragan, *Teroristi iz šeste kolone – Dokumentarna hronika o terorističkoj aktivnosti protiv Jugoslavije*, Borba, Beograd, 1979.

Jedna od dviju jedinih poznatih zajedničkih fotografija svih pripadnika skupine Fenix 72 na okupu u kampu u Garanasu neposredno prije polaska u akciju. Tehnikom trenutačne fotografije ovu je snimio Marko Mudronja. Pravo je čudo i što su se fotografije očuvale i u ovom stanju na skrivenom mjestu izloženom raznim utjecajima u okolišu.

GLAVA PETA
Akcija Fenix 72: pripreme i početak

Preslika naslovnice
originalnog
primjerka priručnika
Osvetnici Bleiburga

Dragi Moji.

Evo vam odgovaram da kako je uč i po vremenu primjera. Ostatim tuc i zato, tuc je konacno potreba uabojje. Ova vremena krozne u pripremanje za probaliravanje tudi ne shodisti ujgospodnjiva mesta. U mogućnostima boriti se za jednu pripremama i to vrlo uspješno. Iznimne suvremeni gatnici samel, tako da suvremeni primjerovi stvari ovisuju o pripravnosti. Tosi suvremeni se uvođenjem takškom, nemoga uvođenjem pokuristi. Ova vremena potrebuju novine uvođene odgovarajući način minimumske sredstva ali tuc i kvalitetno.

Preslika
vlastoručnog pisma
Ambroza Andrića
članu Glavnog stana
HRB-a Marinku
Grgiću nekoliko
mjeseci prije početka
Akcije Fenix 72

1. ŠUTNJA I NOVI PLAN

1.1. Priručnik Osvetnici Bleiburga

NEUSPJEH AKCIJA FRANCUSKE SKUPINE 1967. godine, predstavljao je još jedan veliki udarac HRB-u. Međutim, kako se o tome vrlo malo govorilo u javnosti, šutjelo je i vodstvo HRB-a.

U međuvremenu je ojačao stožer HRB-a u australskoj državi Victoria, kojega je predvodio Adolf Andrić s najbližim suradnicima, bratom Ambrozom¹, te s Pavom Vegerom², Ilijom Glavašom³, Đurom Horvatom⁴, Vejsilom Keškićem⁵, Franjom Peričićem⁶ i Markom Mudronjom.⁷

Adolf Andrić

Kako je već spomenuto, tuzlanska Udba je 1951. godine uhitila dvanaest mladih Hrvatica i Hrvata u Tuzli. Među uhićenima su se nalazile i tri sestre Adolfa Andrića, Vera, Mila i Marija, a njegov brat Petar bio je uhićen u Zagrebu. Nakon što su izdržali kazne, njihov otac Stjepan Andrić odlučio je prodati cjelokupno imanje u Bosni i preseliti u Zagreb. Kupio je kućicu u zagrebačkom radničkom naselju Trnje, gdje su 1957. godine preselila i njegova dva mlađa sina – Ambroz i Adolf.

Adolf Andrić je završio osnovno i započeo srednjoškolsko školovanje u Tuzli, ali je odrastao i 1960. godine, s ocjenom "dobar", završio srednjoškolsko obrazovanje u Zagrebu (Srednja tehnička škola, Kemijsko-tehnološki odsjek, u Klaićevoj ulici).

Njegovo intelektualno i socijalno sazrijevanje može se naslutiti iz zadaće pod naslovom *Radom, umom i srcem savladavaju se zapreke, ostvaruju ciljevi i dostižu ideali* koju je sastavio kao učenik IVa razreda Tehničke škole u Zagrebu, u kojoj je među ostalim zapisao:

Rad je svojstvo ne samo čovjeka već i svih živih bića na zemlji. Promatramo li jednog primjerka iz životinjskog svijeta napr. mrava ustanovit ćemo u vrlo kratkom vremenu da izvodi pojedine radne operacije u održavanju bilo svog ličnog života ili života zajednice. Skoro ga nikad nećemo vidjeti da stoji. Pitajući se da li to radi svjesno ili na osnovu nekog sakrivenog životinjskog instinkta dolazimo svakako do zaključka da je moguća ova druga alternativa. Svjestan rad živog bića učinio ga je čovjekom. Rad je učinio čovjeka i čitavo čovječanstvo onim što je danas – čovjeka je izdvojio od ostalih živih bića. Ali čovjek je čovjek – živo biće koje uvijek ima tendencu da se oslobodi rada. Osloboditi ga se može jedino ako netko drugi radi za njega.⁸

Adolf Andrić je vrlo rano shvatio da za njega kao hrvatskog mladića nema posla u Jugoslaviji. Stoga je već 1961. godine pobjegao u Italiju, a sljedeće godine preselio u Australiju. Još u izbjegličkom kampu u Italiji učlanio se u HOP, a kad je krajem 1962. godine u Australiji saznao za HRB, odmah mu je pristupio i dobio pseudonim *M. Bošnjak*, pod rednim brojem 175, a kasnije će koristiti nadimak ili pseudonime *Ado, Đuro, Apostol, Plemić*.

Sredinom 1965. Adolf Andrić postao je stožernikom u jednom od najznačajnijih punktova HRB-a, u australskoj državi Victoria. Na tu dužnost predložio ga je dotadašnji stožernik HRB-a u toj državi Jure Gojević, rođen 27. kolovoza 1937. u Kijevu pokraj Knina⁹. Gojević je imao pseudonim *Mile Lelas*, a prijedlog za svojega nasljednika obrazložio je 26. ožujka 1965. u dopisu Glavnom revolucionarnom stanu na sljedeći način:

Ovaj brat je pun poleta i marljivosti, a stanuje u Geelongu, te bi uz vaše savjete mogao oživjeti to područje. Dajte mu roto-stroj i nadati se je da će stvari krenuti naprijed, barem što se tiče ovog područja. Kako smo morali kriti papire pred policijom, tako vam nisam poslao pristupnicu za ovoga brata. Molim vas da mu to ne date do znanja, da ne bi pomislio da je bilo aljkavosti s naše strane.¹⁰

Jure Gojević,
Melbourne 2010.

Victorijski stožer HRB-a na čelu s Adolfom Andrićem priredio je novi, treći po redu priručnik HRB-a pod nazivom *Osvetnici Bleiburga*. Taj priručnik služio je članovima HRB-a kao političko-ideološko i revolucionarno štivo. Adolf Andrić zapisao je u posveti priručniku:

Ovaj skromni priručnik posvećujem palim hrvatskim borcima, koji su kroz vjekove davali svoje živote na oltar domovine braneći hrvatsku grudu od najezda imperijalističkih susjeda: oču hrvatske revolucionarne misli Eugenu Kvaterniku, koji je svoj život žrtvovao u prvoj hrvatskoj (Rakovičkoj) revoluciji; Poglavniku NDH dr. Anti Paveliću i svim hrvatskim palim sinovima i kćerima tijekom drugog svjetskog rata; hrvatskim žrtvama Bleiburga koje su srbo-jugoslavenski okupatori na čelu s krvnicima Titom, Đilasom i Rankovićem hladnokrvno pomorili nakon svršetka rata; svim hrvatskim mučenicima koji su radi hrvatske oslobodilačke misli ostavili svoje kosti po robijašnicama obadvije Jugoslavije i onima koji danas trunu po jugoslavenskim koncentračkim logorima; hrvatskom komunistu Andriji Hebrangu koji je radi obrane hrvatskog nacionalnog teritorija i interesa bio ubijen; svim hrvatskim komunistima koji danas brane hrvatske nacionalne interese i voljni su se boriti rame uz rame s ostalim hrvatskim revolucionarima za slobodu i nezavisnost hrvatskoga naroda; hrvatskim radnicima i seljacima čiju muku, plod rada i krv u današnjoj Jugoslaviji poput parazitskih pijavica sišu beogradski eksploratori; hrvatskim emigrantima političkim i ekonomskim koje je velikosrpski diktatorski režim otjerao iz hrvatske domovine da bi u njoj naselio Srbe ili za devize kao bijelo roblje prodao zapadnim kapitalistima...¹¹

Naslovica drugog,
neautoriziranog
izdanja priručnika
HRB-a *Osvetnici
Bleiburga*

U predgovoru priručnika *Osvetnici Bleiburga* pisalo je:

Kao i svako drugo djelo, tako će i ovaj revolucionarni priručnik naići, već prema ustaljenom zakonu ljudske kritike, na dio čitalačke publike koja će

ga shvatiti i dati mu zasluženu vrijednost, a tako će isto naići i na onaj dio čitalačke publike koji će negirati njegovu vrijednost, bilo iz individualnog pomanjkanja revolucionarnog duha, pacifizma, zle namjere, ili poradi slabe moći i smisla za razumijevanje njegova gradiva.

Hrvatski revolucionaru, upamti da je Jugoslaviji najviše stalo da tebe sprječi u antijugoslavenskom rušilačkom poslu. Ona bi od tebe željela napraviti nogometnog navijača, tamburaša ili sljedbenika jalovog politiziranja, ali njoj nikako ne ide u prilog da se ti prihvatiš eksploziva i oružja i staneš je svojim diverzantskim akcijama nagrizati i rušiti.

Hrvatski emigrantski malodušnici, puzavci, pacifisti, kukavice, oportunisti, verbalni revolucionari, naše današnje pacifičke vođe, njihova razna novinarska piskarala i onaj slijepi i neprobuđeni sloj njihovih sljedbenika, svi će oni osuđivati pojavu ovog revolucionarnog priručnika. Međutim, oni hrvatski revolucionari koji su već do sada izvršili neku antijugoslavensku akciju i tako osjetili slast, zanos i čar revolucionarne akcije i ideologije, odobrit će sljedeće dvije konstatacije:

- Nema propagande niti sile na svijetu koja može otupiti oštricu mača hrvatskog revolucionara.
- Ideologija hrvatske revolucionarno-oslobodilačke borbe izdiže hrvatskog revolucionara visoko iznad običnih smrtnika, a njegove antijugoslavenske akcije čine mu život interesantnijim.¹²

1.2. Osmišljavanje Akcije Fenix 72

Vodstvo victorijskog stožera HRB-a postavilo je početkom 1968. zahtjev Glavnom stanu HRB-a za odobrenjem organiziranja nove diverzantsko-gerilske akcije u Jugoslaviji. U obrazloženju zahtjeva bilo je navedeno da će se nova akcija pripremiti znatno temeljitije i stručnije nego prethodne dvije, a predvodili bi je sami vođe i članovi tog stožera. Nakon nekoliko mjeseci Glavni stan HRB-a izdao je odobrenje za akciju.

Tako je započela priprema najznačajnije HRB-ove operacije tijekom njegova cje-lokupnog postojanja. Ona se u arhivima HRB-a vodila pod kodnim imenom *Planinske lisice*, a u hrvatskoj javnosti postala je poznata kao *Bugojanska akcija* ili *Akcija Fenix 72*. U arhivima jugoslavenske Udbe i KOS-a vodila se pod nazivom *Akcija Raduša 72*.

U raznim arhivima stranih obavještajnih službi spominje se pod nazivima *Bosanska pobuna*, *Bosanski incident*, i sl.

Da je akcija dugo i pomno pripremana, svjedoči i službeni dopis upućen 9. studenoga 1966. iz Australian Security Intelligence Organisation (ASIO) izravno australskom saveznom ministru useljeništa s oznakom tajnosti, u kojemu стоји:

1. U prosincu 1965., glavni direktor Službe sigurnosti izvijestio je da su tijekom razdoblja od nekoliko mjeseci vođeni kontakti s Ambrozom Andrićem, Hrvatom koji je pod nadzor dospio zbog udjela u nereditima na jugoslavenskom skupu u Geelongu u veljači 1965., te ponovo u ožujku 1965.
2. Andrić je naveo kako je uz dvojicu svoje braće bio jedan od utemeljitelja HRB-a u Australiji. Jednomu od njegove braće, Adolfu, koji stanuje u Geelongu, odbijena je molba za primitak u državljanstvo na temelju sigurnosnih procjena u travnju 1966.
3. Tijekom ispitivanja Andrić je kazao ASIO-u kako postoji 15 članova HRB-a koji se žele vratiti u

Europu, od kojih neki s obiteljima. I Ambroz i Adolf Andrić nalaze se u toj skupini. Andrić je iznio prijedlog po kojemu će obustaviti korištenje Australije kao baze za djelatnosti protiv Jugoslavije ukoliko se ovoj petnaestorici članova i njihovim obiteljima dopusti odlazak iz Australije. Pripomenuto je kako se oni ne bi željeli vratiti u Australiju.

4. ASIO je u siječnju 1966. službeno obaviješten da se načelno odlazak članova HRB-a neće sprečavati, ali da je za ulazak u stranu zemlju obično potrebno posjedovati potvrdu o mogućnosti povratka u Australiju. Tada smo također obaviješteni da će se svaki zahtjev za izdavanje putne isprave (Certificate of Identity, nap. autora) i povratne vize (Re-entry Visa, nap. autora) razmatrati pojedinačno.
5. Glavni direktor službe sigurnosti još jednom ukazuje na nedavne razgovore tijekom kojih je Andrić spomenuo dogovore koje vodi o odlasku za sebe i četrnaestoricu drugih, napominjući kako oni ne namjeravaju ulaziti u Jugoslaviju već da planiraju ubiti Tita u nekoj drugoj državi izvan Jugoslavije.
6. Glavni direktor je mišljenja da ove djelatnosti ovu skupinu mogu uvrstiti pod odredbe Kaznenoga zakona...¹³

1.2.1. Ilegalni odlazak u Europu

Svjedoči to o čvrstoj namjeri viktorijskoga stožera HRB-a za pokretanjem akcije još ranije no što je Glavni stan HRB-a o tome bio detaljno izvješten. Međutim, dobivši kasnije odobrenje Glavnoga stana HRB-a, braća Adolf i Ambroz Andrić te Pavo Vegar ilegalno su u drugoj polovici 1969. godine doputovali u Francusku, u Nicu, i najprije se smjestili kod tamošnjeg stožernika HRB-a Petra Andrića.¹⁴

Napomenimo ovdje, a kako se može rekonstruirati iz dokumenata pohranjenih u Australskom nacionalnom arhivu, da – makar su braća Andrić kao i cijelo vodstvo HRB-a u Australiji bili pod relativno grčevitim nadzorom sigurnosno-poličkih službi – tamošnja tajna služba ASIO nikada nije uspjela precizno otkriti niti točan datum, niti način na koji su braća Andrić napustila australsko tlo.

ASIO-vo prvo saznanje o tome da se Ambroz i Adolf nalaze u Francuskoj potječe iz sarkastičnoga i provokativnog pisma koje su njih dvojica iz Nice 4. ožujka 1970. uputili izravno u Ured i na ruke tadašnjega australskoga saveznoga premijera Johna Gortona, a u kojemu oni navode kako pripadaju vodstvu HRB-a, kako su zbog toga u Australiji često bili saslušavani, privođeni i maltretirani na sličan način kako je ASIO zbog istih razloga nedavno bio oteo i pretukao Hrvata Nikolu Živkovića, kako su namjeravali iseliti u Južnu Afriku, ali su u toj namjeri onemogućeni i spriječeni policijsko-diplomatskim kanalima, kako su im odbijeni zahtjevi za izdavanje australskih putovnica, te nakraju – zbog svega toga i svih svojih (taksativno navedenih) troškova – zahtijevaju financijsko obeštećenje.

Ambroz Andrić

Pavo Vegar

Zbog toga pisma uzbunjene su gotovo sve australske policijsko-sigurnosne službe i nekoliko ministarstava (useljeništva, pravosuđa, vanjskih poslova...). U jednom od prvih dokumenata iz te istrage, s nadnevkom od 17. lipnja 1970., australска Savezna policija sa sjedištem u Canberri izvješće ured glavnoga direktora tajne službe ASIO, s tadašnjim sjedištem u Melbourneu u državi Victoria, da "ne posjeduje podatke o kretanju braće Andrić koji su navodno u Francuskoj", niti Ministarstvo useljeništva mjerodavno za ulaske i izlaze iz zemlje, posjeduje podatke o tome kada i kako su oni napustili australski teritorij.

U međusobnoj obavještajnoj korespondenciji različitih australskih službi i ministarstava tijekom sljedećih dana i mjeseci, kasnije se navode i puno precizniji i detaljniji podaci o Andrićima, poput onih da je Ambroz pod posebnu prismotru ASIO-a dospio kada je osuđen na dvije godine uvjetno zbog "nezakonitog posjedovanja eksploziva" s kojim je "prouzročio eksploziju opasnu po život", a kada je ubacio suzavac u Gradsku vijećnicu u Geelongu gdje se održavala nekakva jugoslavenska proslava 19. veljače 1965...¹⁵

Sredinom 1970. i početkom 1971. braći Adolf i Ambrozu Andriću i Pavi Vegaru pridružili su se Đuro Horvat, Ilija Glavaš i Vejsil Keškić.

Nakon kratkog upoznavanja sa situacijom u Europi, Ambroz Andrić prebacio se u Strasbourg, Adolf Andrić i Pavo Veger u Offenburg i Stuttgart, Đuro Horvat u Beč pa u Salzburg, Ilija Glavaš u Salzburg i Vejsil Keškić u Stuttgart pa u Linz. Osnovni im je zadatak bio organizirati prihvrat članova skupine koji su trebali doći iz Australije, regrutirati nove u Europi, osigurati za njih potrebnu opremu i naoružanje, obaviti njihovu tjelesnu, vojno-gerilsku i političko-motivacijsku pripremu, odrediti cilj akcije i izraditi plan provedbe.

No, zbog naglog razvoja nacionalnog pokreta u domovini, vođe skupine najprije su usporile, a potom praktički i zamrznule pripreme akcije, jer zaključuju da je prilično nerealno očekivati korjenitije demokratske promjene u Hrvatskoj pod vodstvom tadašnje Komunističke partije (makar će i to i takvo partijsko vodstvo na čelu sa Savkom Dabčević-Kučar i Antom Mikom Tripalom i samo kasnije biti "politički odstranjeno" u Karađorđevu). Naime, oni nisu željeli naštetići narodnom pokretu pod nazivom Hrvatsko proljeće. Zbog toga su, kako je navedeno, prekinuli pripreme za upad u Jugoslaviju i svoju aktivnost usmjerili na političke kontakte s hrvatskim domoljubima koji su dolazili iz domovine u zapadnoeuropske zemlje, te na razgovore i dogovore s vođama ostalih hrvatskih političkih emigrantskih skupina u Europi.

Sredinom 1971. godine jedan od vođa HRB-a upitao je jednoga istaknutoga predstavnika tadašnjeg nacionalnog pokreta u domovini:

'Vi ste zaista uvjereni u uspjeh?'

Odgovor je bio: 'Ovaj put sigurno. Beograd ne može zaustaviti naš pokret.'

Pitanje: 'Neće li Tito izvesti tenkove na ulicu ako ne bude imao druge mogućnosti?'

Odgovor: 'Koješta, živimo u vremenima kad to više nije moguće ni Titu učiniti.'

'Dobro', rekao mu je jedan od vođa HRB-a, 'ali ako Tito ipak izvede tenkove na ulicu, kakav vam je alternativni plan?'

Odgovor: 'Nije potreban, to se ne može dogoditi!'

Predstavnik HRB-a: 'Dobro, mi smo uvjereni da će to Tito, ako ne bude imao druge mogućnosti, učiniti bez imalo dvoumljenja. Znajte, mi ćemo u tom slučaju nastaviti s akcijom koju smo započeli. Ako bude potrebno, svi ćemo izginuti da bi se održao plamen baklje hrvatske državotvorne ideje'¹⁶

1.2.2. Pripreme HRB-a nakon Karađorđeva

Svjedoci i dokumenti iz arhiva HRB-a te australskih i jugoslavenskih tajno-policajskih službi, nedvosmisleno potvrđuju da je inicijativa za novom akcijom HRB-a nastala prije ozbiljnijih naznaka rasplamsavanja nacionalnog pokreta u Hrvatskoj, koji će postati poznat pod nazivom Hrvatsko proljeće. Iz tog razloga potpuno su deplasirane tvrđne nekih "analitičara" da je Akcija Fenix 72 planirana kako bi kompromitirala vodstvo Hrvatskog proljeća. Činjenice, štoviše, govore potpuno suprotno, da je vodstvo Akcije Fenix 72 – primjetivši nepredviđene okolnosti nakon dolaska u Europu – donijelo odluku o odgađanju akcije. Ta je odluka opozvana neposredno nakon partijsko-vojnog puča na 21. sjednici predsjedništva CK SKJ 1. i 2. prosinca 1971. u Karađorđevu.

Isto je tako neutemeljena druga špekulacija prema kojoj je akcija organizirana kako bi se otežao položaj uhićenih u Hrvatskoj koji su sredinom 1972. bili izvedeni pred sud. Činjenica da je akcija zamišljena daleko prije nego što je itko mogao prepostaviti da će i kad će doći do tih uhićenja i suđenja, logično upućuje na zaključak da nije mogla biti niti planirana u vezi s njima. Naravno, pitanje logičkog zaključivanja postaje irrelevantno ukoliko netko ima namjeru dokazivati neku tvrđnju bez obzira na činjenice ili, pak, o čemu se najvjerojatnije radi u ovom slučaju, protivno činjenicama i iz propagandnih razloga.¹⁷

Dakle, svega nekoliko dana nakon vojnog puča u Karađorđevu, vodstvo feniksovaca se sastalo u Strasbourgu i donijelo odluku o intenzivnim pripremama za diverzantsko-gerilski upad u Jugoslaviju. U tom trenutku još se nije znao sastav skupine, kao ni konačni cilj i plan akcije, ali je kao termin akcije u svakom slučaju određen početak ljeta 1972.

Frane Perićić, treći po redu stožernik HRB-a u Victoriji, koji je ovoga puta naslijedio Adolfa Andrića, dobio je zadatak regrutiranja novih članova skupine u Australiji i njihova upućivanja u Europu. Vregar, Glavaš i Horvat pristupili su istom zadatku u Njemačkoj i Austriji. Istodobno je započela nabava vojne opreme, eksploziva i oružja.

Prve aktivnosti su ukazivale da će se akciji, pored već pridošlih članova HRB-a iz Australije, pridružiti dovoljan broj dragovoljaca iz europskih zemalja. Zbog toga je Ambroz Andrić krajem 1971. godine uputio dopis vodstvu HRB-a u Australiji, u kojem je među ostalim pisalo:

Dragi moji, ovo vrijeme trošimo na prebacivanje ljudi na strateški najpovoljnija mjesta. U međuvremenu se borimo s jugo-špijunažom. Ova vrsta borbe nama najviše odgovara, jer traži minimalna sredstva i mali broj ljudi, ali kvalitetnih. Zato nas do daljnjega nemojte teretiti sa slanjem novih ljudi koje bismo morali prihvati i rizikirati zbog njih. Posao je ogroman i svako preopterećenje nam teško dolazi. Nama bi dobro došao Sremac ovamo. On bi se idealno ukl-

pao u već razrađen plan. Za njega nam javite kakve su njegove mogućnosti i kada bi mogao krenuti. S vama ćemo održavati kontakt na stari način, dok konačno ne stignemo gdje smo naumili. Domagoj.¹⁸

Ilija Glavaš je pronašao pogodno mjesto za noćne kondicijske vježbe na brdu Gurlspitze pokraj mjesta Elsbethen, dvadesetak kilometara jugoistočno od Salzburga, te za vježbe gađanja iz pištolja i pušaka u jednoj streljani u salzburškom predgrađu Lifering. Tu su, pod vodstvom Ilije Glavaša, vježbali regrutirani članovi HRB-a iz Salzburga.

Na sljedećim sastancima vodstva skupine razmatrao se cilj i plan akcije. Temeljna je dvojba bila: organizirati gradsku gerilu u najvažnijim hrvatskim gradovima ili pokušati podići narodni ustanak. Prvo im se činilo lakšim, ali i politički problematičnjim zbog straha da bi ih Beograd mogao optužiti za terorizam koji je u to vrijeme harao Europom i svijetom (palestinsko-arapski uz protuudar izraelsko-židovskoga terorizma u stranim zemljama, ultraljevičarski i anarhistički terorizam u Zapadnoj Europi, baskijski, irsko-katolički uz protuudare englesko-protestantskog terorizma, razni oblici terorizma u Aziji, Africi te na južnoameričkom i sjevernoameričkom kontinentu, državni terorizam s protuudarima u Istočnoj Europi, itd...).

Brdo Gurlspitze
iznad Salzburga na
kojem su vježbali
feniksovci

Streljana u Salzburgu
u kojoj su feniksovci
vježbali gađanje

Vode Akcije Fenix 72 vrlo dobro su znale da će pokušaj podizanja narodnog ustanka biti vrlo težak i gotovo nemoguć zadatak s krajnje nesigurnim ishodom, ali su se ipak odlučili za njega.

Nakon kratkog vremena pala je odluka da će se baza za podizanje ustanka formirati negdje "na trokutu", granici Hrvatske, Hercegovine i Bosne, tj. na potezu Sinj-Imotski-Livno-Tomislavgrad-Kupres-Bugojno-Prozor-Posušje-Široki Brijeg. Tu bi se napravile tri grupe: jedna bi djelovala prema Dalmaciji, druga prema Hercegovini i treća prema Srednjoj Bosni.

Istodobno su se u Austriji, Njemačkoj, Francuskoj i Australiji pripremale još najmanje dvije grupe za upad u Jugoslaviju. Vrijeme i ciljevi njihova djelovanja trebali su ovisiti o uspješnosti djelovanja feniksovaca. Bilo je planirano da jedna od tih grupa djeluje u sjevernoj Hrvatskoj a druga u južnoj Hrvatskoj, i to u trojkama: od Zagreba prema Istočnoj Slavoniji, odnosno od Rijeke i Like prema jugu Dalmacije.

Međutim, zbog neuspjeha Akcije Fenix 72 i drugih okolnosti, u prvom redu ofenzivnih akcija Udbe i stranih tajno-poličkih službi, o čemu će još biti riječi, pripreme ovih grupa prekinute su prije nego što su one bile spremne za bilo kakvu akciju.

Vodstvo feniksovaca zadužilo je Đuru Horvata da ispita mogućnost upada u Jugoslaviju morskim putem. On je zbog toga putovao u Anconu i Pescaru, ali se s putovanja vratio sa zaključkom da ta mogućnost nije realna. S istim zaključkom s putovanja u Veneciju i Trst vratio se Viktor Kancijanić, podrijetlom iz Tinjana pokraj Pazina koji se priključio grupi kao student filozofije u Salzburgu.¹⁹

Ilija Glavaš dobio je zadatak pronaći odgovarajuću lokaciju za kamp što bliže austrijsko-jugoslavenskoj granici, gdje bi se skupina okupila i obavila zadnje pripreme. To mu je

uspjelo navodno uz pomoć Nikice Martinovića, tadašnjeg tajnika Počasnog bleiburškog voda, kojega je upoznao na Bleiburškom polju prigodom komemoracije bleiburškim žrtvama na Majčin dan 1971. godine.

2. DIVERZIJA U STRASBOURGU

Vođe Skupine Fenix 72 bile su odredile da prvi članovi gerilske skupine dođu u kamp za obuku između 5. i 10. lipnja 1972. Sljedećih desetak dana trebali su im se pridruživati ostali pripadnici, zaključno sa 16. lipnja 1972. kad je u kamp trebao stići budući vođa skupine Ambroz Andrić. Međutim, jedan nepredviđen događaj poremetio je njihove planove te je djelomično utjecao na sastav skupine i početak akcije.

Naime, dok su vođe akcije Ambroz i Adolf Andrić te Pavo Vegar obavljali posljednje pripreme u Njemačkoj, u ranim jutarnjim satima 9. lipnja 1972. eksplodirala je podmetnuta minskna naprava u ulazu zgrade u Strasbourgu u kojoj je ranije stanovao Ambroz Andrić.

U šifriranom izvješću savezne njemačke policije koje je upućeno svim pokrajinskim središtima, nalaze se i podaci koje je francuska policija već u 10.45 sati 9. lipnja 1972. uputila njemačkim kolegama:

Jutros, oko 3 sata, u podrumskoj prostoriji za ostavu bicikla u jednoj trokatnici u Strasbourg-Neuhof, ulica 25. Rue de Bescasses, eksplodirala je bomba, očigledno prijevremeno jer je satni mehanizam bombe bio tempiran za 12 sati. U jednoj kartonskoj kutiji u blizini eksplozije, nalazile su se još dvije bombe sa satnim mehanizmom koje nisu eksplodirale. Također, u istoj prostoriji pronađeno je sedam pištolja. Prilikom eksplozije nitko nije ozlijeden.

U toj zgradi živi hrvatska emigrantska obitelj Andrić i, kako je danas u 15.30 sati pogreb dr. Branka Jelića u Münchenu, policija u Strasbourgu sumnja da su te bombe namijenjene diverzijama u Njemačkoj. Zato smatramo da su potencijalno ugroženi svi jugoslavenski objekti u Njemačkoj.

Vezano uz prije navedenu eksploziju francuska policija traga za sljedećim osobama:

1. Andrić, Ambroz, 1. 12. '39., Tuzla/Jugoslavija (najmoprimac)
 2. Andrić, Adolf, 5. 3. '42., Tuzla/Jugoslavija, prijavljen u Balingenu/Baden Würtenberg, Wilhelmkraut Str. 12 (navodno je 8. 6. '72. u 14 sati otplovio iz Münchenova za Jugoslaviju)
 3. Andrić, Petar, 27. 3. '30., Tuzla/Jugoslavija
 4. Vegar, Pavo, 10. 11. '30., navodno australski državljanin jugoslavenskog podrijetla (navodno je zadnje prebivalište imao u Offenburgu, Grabenallee 22, na pronađenoj fotografiji uslikan je pokraj automobila Opel Rekord, oznaka: OG – R 243)
 5. Mudronja, Marko, 13. 12. '35., Murter/Jugoslavija (navodno je riječ o političkom izbjeglici)
- Molimo da nas izvijestite o svemu što znate o navedenim osobama i da povećate sigurnosne mјere zaštite jugoslavenskih objekata u Njemačkoj.²⁰

Kako proizlazi iz Udbine dokumentacije, kad su njeni agenti izgubili vođe Skupine Fenix 72 iz vidokruga, a znajući da HRB priprema akciju širih razmjera protiv Jugoslavije,

Udba (i to slovenska, kako se vidi iz elaborata SSUP-a) je tom eksplozijom htjela alarmirati francusku i njemačku policiju. Doista, kako se uz to vidi i iz depeše njemačke policije, Francuzi su istoga dana raspisali tjeralicu za braćom Ambrozom, Adolfom i Petrom Andrićem te Pavom Vegarom i Markom Mudronjom. Kad su doznali da ih policija traži, donijeli su odluku o prijevremenom odlasku u kamp i izolaciji od vanjskog svijeta. Zbog toga se Ambroz Andrić više nije (kako je bio planirao) vraćao u Strasbourg da bi se oprostio od obitelji, nego je iz Njemačke produžio u Austriju, a uslijed toga skupini se nisu pridružila niti još dvojica članova HRB-a (Šimun Šarić i Ante Miličević) koji su bili pristigli iz Australije u Europu. Taj događaj također je utjecao na odluku vođa Skupine Fenix 72 da, u strahu da ne budu otkriveni, skrate pripreme i napuste sam kamp u Austriji već 17. na 18. lipnja 1972., odnosno nekoliko dana ranije nego što je bilo planirano.

3. ZAVRŠNE PRIPREME U GARANASU

U jednom trenutku Skupina Fenix 72 u kampu na austrijsko-jugoslavenskoj granici sastojala se od dvadeset i tri osobe. Još su, dakle, osim devetnaestorice koji su u konačnici sačinjavali skupinu, četvorica članova HRB-a neko vrijeme proveli u kampu u Austriji: Frane Peričić, Stipe Crnogorac, Marko Mudronja i Marko Logarušić.

Prvi posjet prijatelja i rodbine feniksovaca kampu u Garanasu, lipanj 2009.

Ostaci konzerve
iz 1972. godine
pronađene u lipnju
2009. u Garanasu na
mjestu logorovanja
Skupine Fenix 72

Prema dogovoru, Peričić, Glavaš i Crnogorac uputili su se 10. lipnja 1972. na sastanak s Ambrozom Andrićem u Strasbourgu. Tu su, među ostalim, trebali dočekati članove HRB-a iz Australije – Antu Miličevića, Šimuna Šarića i Zdenka Marinčića – te se s njima vratiti u kamp. Međutim, ne znajući što se u međuvremenu dogodilo, upali su u policijsku klopu i bili uhićeni.

Glavaš i Crnogorac protjerani su u Austriju, gdje je Glavaša dočekala austrijska policija s novim nalogom – da u roku od nekoliko dana napusti teritorij Austrije. Crnogorac je kao student imao dozvolu boravka, ali je stavljen pod policijsku prismotru. Peričić je iskoristio prigodu u Parizu i pobegao policiji s uzletišta prije nego što su ga ukrcali u zrakoplov za Australiju. Sklonio se u Njemačku gdje ga je dočekala poruka da se ne vraća u kamp, jer su vođe Skupine Fenix 72 smatrali da bi njegov povratak mogao ugroziti tajnost lokacije kampa. Osim toga, Peričić je zbog svojih godina (tada je imao pedeset i dvije godine; rođen je 22. travnja 1920. u Sukošanu pokraj Zadra) mogao predstavljati opterećenje pri kretanju i aktivnostima skupine. Naloženo mu je da se vrati u Australiju i nastavi raditi na regrutiranju pripadnika novih skupina koje su bile planirane za ubacivanje u Jugoslaviju, kao i na prikupljanju finansijskih sredstava za nabavku opreme i naoružanja za njihove potrebe.

Također su vođe Skupine Fenix 72 donijele odluku da Stjepan Crnogorac ostane u Salzburgu te da okupi ostale članove HRB-a iz Australije, Njemačke i Austrije, koji se nisu uspjeli priključiti njihovoj skupini. Crnogorac je trebao, zapravo kao vođa druge skupine, organizirati njihovo opremanje i obuku te čekati upute za njihov upad kao druge grupe u

Jugoslaviju. Kad je Udba, nakon prvih uhićenja i mučenja pripadnika Skupine Fenix 72, saznala za taj zadatak Stjepana Crnogorca, njezini agenti su ga 2. srpnja 1972. oteli, ispitali, mučili i likvidirali bez ikakva suđenja.

Marko Mudronja, zbog starosti i lošeg zdravstvenog stanja (kronični stadij astme), nije ni bio planiran za samu akciju. Namijenjena mu je uloga instruktora na obuci članova skupine za rukovanje eksplozivom te neposrednog svjedoka zbivanja u kampu do zadnjeg trenutka kad je cijela skupina krenula prema jugoslavenskoj granici. Vođe Skupine Fenix 72 računale su, dakle, i s mogućnošću da će svi izginuti pa su htjeli iza sebe ostaviti živog svjedoka o njima do trenutka upada u Jugoslaviju. Prije nego što su se rastali, Mudronja je fotografirao skupinu i preuzeo osobne dokumente svih njenih pripadnika.

Razlozi zbog kojih se Marko Logarušić nije pridružio skupni ostali su nerazjašnjeni do danas. Navodno je njegovoj odluci da odustane od akcije "kumovao" Jozo Vrbić, emigrant iz SAD-a, čije su djelovanje mnogi povezivali s CIA-om. Logarušić je nekoliko mjeseci ranije bio u posjetu SAD-u gdje je upoznao Vrbića. Kad su se pripremaju za akciju intenzivirale, Vrbić je došao u Austriju te vođama Skupine Fenix 72 ponudio financijsku pomoć u visini od tri milijuna dolara, pod uvjetom da mu otkriju planove i usklade ih s njegovim sugestijama. Glavaš i Horvat su zaključili da Vrbićeve namjere nisu čiste, odnosno da iza njegove ponude stoji neka strana tajna služba, pa su ga odbili. Vrbić je tada

Jozo Vrbić u Austriji
neposredno
prije početka
Akcije Fenix 72

Snimka Skupine Fenix 72 u kampu u Garanasu neposredno prije početka akcije
(snimio Pavo Veger)

počeo nagovarati Logarušića da odustane od akcije, zbog čega je čak bila donesena odluka o njegovoj eliminaciji iz Salzburga. On je osjetio opasnost i pobjegao u Beč, ali se kasnije hvalio da je ipak uspio nagovoriti Logarušića da se ne priključi skupini.

4. SASTAV I NAORUŽANJE SKUPINE FENIX 72

Pri napuštanju kampa i prelasku austrijsko-jugoslavenske granice Skupinu Fenix 72 činilo je devetnaest pripadnika. U Udbinom su elaboratu njihova imena i najosnovniji biografski podaci, kao i informacije o naoružanju i opremi koje su imali sa sobom:

1. **Adolf Andrić**, rođen 3. ožujka 1942. u Kreki pokraj Tuzle. Prije emigriranja živio je u Zagrebu. Po zanimanju je bio kemijski tehničar. Emigrirao je 1960. godine u Italiju, a zatim je prešao u Australiju gdje je postao član HRB. Bio je naoružan malokalibarskom puškom, FN Browning, kal. 5.6 mm, belgijske proizvodnje, s prigušivačem, pištoljem Colt i s oko 200 metaka. Sa sobom je imao kartu i kompas.
2. **Ambroz Andrić**, rođen 1. prosinca 1939. u Kreki pokraj Tuzle. Prije emigriranja živio je u Zagrebu. Po zanimanju je bio kemijski tehničar. Emigrirao je 1960. godine u Italiju, a zatim je prešao u Australiju, gdje je postao član HRB-a. Bio je naoružan malokalibarskom puškom, prigušivačem, pištoljem Browning, i s oko 200 metaka. Imao je kartu i kompas.

3. **Nikola Antunac**, rođen 23. kolovoza 1950. u Karlovcu. Po završetku osmogodišnje škole nalazio se u Zagrebu gdje je pohađao Bogosloviju koju je napustio i 1969. godine otišao na tzv. privremeni rad u Salzburg. Bio je naoružan malokalibarskom puškom FN Browning, kal. 5.6 mm, belgijske proizvodnje, s prigušivačem, pištoljem Parabelum i s oko 200 metaka.
4. **Petar Bakula**, rođen 3. veljače 1947. u Rastovači pokraj Posušja. Po zanimanju je bio KV-metalostrugar. Početkom 1972. godine napustio je posao u Posušju i otišao na tzv. privremeni rad u Salzburg. Bio je naoružan karabinom Winchester model 94, kal. 7.9 mm, proizvedenim u SAD-u i s oko 150 metaka.
5. **Filip Bešlić**, rođen 16. ožujka 1936. u Rastovači pokraj Posušja. Po zanimanju je bio NKV-radnik. Emigrirao je 1965. godine u Austriju, odakle je otišao u Australiju gdje je postao član HRB-a. Bio je naoružan automatom s oko 600 metaka i pištoljem Parabelum s oko 200 metaka. Imao je kartu i kompas.
6. **Vidak Buntić**, rođen 28. siječnja 1942. u Velikom Ograđeniku pokraj Čitluka. Po zanimanju je bio NKV-radnik. Od 1968. godine nalazio se na tzv. privremenom radu u Stuttgartu i Karlsruheu. Bio je naoružan automatskom puškom Thompson sa oko 1000 metaka, i pištoljem Parabelum. Imao je kartu i kompas.
7. **Vili Eršeg**, rođen 20. listopada 1939. u Žigrovcu pokraj Varaždina. Po zanimanju je bio KV-strojobravar. Od 1970. godine nalazio se na privremenom radu u Salzburgu. Bio je naoružan karabinom Winchester, model 94, kal. 7.9 mm, proizvedenim u SAD-u, s oko 200 metaka, i pištoljem Parabelum s 250 metaka.
8. **Ilija Glavaš**, rođen 8. prosinca 1939. u Lužanima pokraj Uskoplja. Po zanimanju je bio KV-pekar. Godine 1962. otišao je na rad u Australiju gdje je postao član HRB-a. Bio je naoružan automatskom puškom Colt AR-15, kal. 5.56 mm, proizvedenom u SAD-u, s oko 600 metaka, i pištoljem s neutvrđenom količinom streljiva.
9. **Duro Horvat**, rođen 12. travnja 1942. u Palinovcu pokraj Čakovca. Po zanimanju je bio KV-zidar. U jesen 1960. godine ilegalno je pobjegao u Austriju, a odatle u Australiju gdje je postao član HRB-a. Bio je naoružan malokalibarskom puškom s prigušivačem i oko 150 metaka, pištoljem Browning s oko 200 metaka. Imao je kartu i kompas.
10. **Vejsil Keškić**, rođen 6. lipnja 1939. u Maloj Peći pokraj Bihaća. Po zanimanju je NKV-radnik. Emigrirao je 1959. godine u Italiju, odakle je otišao u Australiju gdje je postao član HRB-a. Bio je naoružan automatom L2A3 UF, kal. 9 mm, engleske proizvodnje sa oko 200 metaka, pištoljem Browning s oko 700 metaka i prigušivačem.
11. **Vinko Knez**, rođen 26. siječnja 1953. u Kuzmici pokraj Slavonske Požege. Po zanimanju je bio ličilac. Početkom 1972. godine otišao je na privremeni rad u Australiju. Bio je naoružan karabinom Winchester, model 94, kal. 7.9 mm, proizvedenim

u SAD-u, s oko 150 metaka i pištoljem Browning s oko 200 metaka.

12. **Viktor Kancijanić**, rođen 15. ožujka 1945. u Tinjanu pokraj Pazina. Napustio je 1969. godine studij u Rijeci i otisao studirati filozofiju u Salzburgu. Bio je naoružan poluautomatskim karabinom M-1 Inland, kal. 7.7 mm, proizvedenim u SAD-u, s oko 600 metaka, pištoljem Browning s neutvrđenom količinom metaka. Imao je kartu i kompas.
13. **Ilija Lovrić**, rođen 29. siječnja 1945. u Varvari pokraj Prozora. Po zanimanju je bio radnik. Emigrirao je 1965. godine u Austriju, odakle se kasnije prebacio u Australiju, gdje je postao član HRB-a. Bio je naoružan karabinom M-2 Inland, kal. 7.7 mm, proizvedenim u SAD-u, s oko 600 metaka, i pištoljem Browning.
14. **Stipe Ljubas**, rođen 21. rujna 1951. u Đakovu. Obitelj mu je bila iz Bugojna, oda-kle je tijekom Drugoga svjetskog rata odselila u Slavoniju. Otišao je krajem 1968. na tzv. privremeni rad u Austriju, gdje je zatražio politički azil. Bio je naoružan karabinom Merlin 336, kal. 7.9 mm, proizvedenim u SAD-u, s oko 2500 metaka.
15. **Vlatko Miletić**, rođen 25. listopada 1946. u Velikom Ograđeniku pokraj Čitluka. Nakon prekida studija medicine u Zagrebu 1968. godine otisao je u SR Njemačku, u Karlsruhe, gdje je postao član Ujedinjenih Hrvata Njemačke. Bio je naoružan automatom UDM 42, kal. 9 mm, proizvedenim u SAD-u, s oko 600 metaka, pištoljem Browning s oko 200 metaka. Imao je kartu i kompas.
16. **Ludvig Pavlović**, rođen 9. travnja 1951. u Vitini pokraj Ljubuškog. Po zanimanju je bio zemljoradnik. Početkom 1969. godine otisao je na tzv. privremeni rad u SR Njemačku, gdje u proljeće 1971. godine došao u kontakt s HRB-om. Bio je naoružan automatskom puškom G3FS, kal. 7.62 mm, proizvedenom u SR Njemačkoj, s oko 400 metaka, pištoljem Parabelum s oko 200 metaka. Imao je kartu i kompas.
17. **Ivan Prlić**, rođen 8. rujna 1951. u Sovićima pokraj Gruda. Po zanimanju je bio NKV-radnik. Godine 1971. otisao je na tzv. privremeni rad u Austriju. Bio je naoružan malokalibarskom puškom s prigušivačem, pištoljem Parabelum s oko 200 metaka.
18. **Pavo Vegar**, rođen 10. studenoga 1939. u Vašarovićima pokraj Ljubuškoga. Emigrirao je 1959. godine u Italiju, a 1960. godine otisao je u Australiju gdje je postao član HRB-a. Završio je obuku za komandosa u australskim specijalnim vojnim jedinicama. Bio je naoružan malokalibarskom puškom FN Browning, kal. 5.6 mm, belgijske proizvodnje, s prigušivačem, i pištoljem Browning s oko 200 metaka.
19. **Mirko Vlasnović**, rođen 15. rujna 1932. u Gornjem Zemuniku pokraj Zadra. Po zanimanju je bio zemljoradnik. Ilegalno je napustio Jugoslaviju u kolovozu 1956. godine. Nakon pet godina provedenih u Venezueli, 1963. godine preselio je u Australiju, gdje je postao član HRB-a. Bio je naoružan automatom Stern MK-II, kal. 9 mm, engleske proizvodnje, s oko 200 metaka, pištoljem Browning s neutvrđenom količinom metaka i zemljopisnom kartom.²¹

Udba je kasnije analizirala sastav skupine i, prema već citiranom elaboratu, došla do sljedećih saznanja:

Od članova grupe, devetorica su emigranti, a desetorica posjednici jugoslavenske putne isprave. Iz SR BiH rodom je 12 terorista, od kojih su braća Andrić prije emigriranja bili nastanjeni u Zagrebu (Tuzla – 2, Ljubuški – 2, Čitluk – 2, Posušje – 2, Gornji Vakuf – 1, Sovići-Grude – 1, Prozor – 1 i Cazin – 1); iz SR Hrvatske 7 terorista (Karlovac – 1, Pazin – 1, Čakovec – 1, Vinkovci – 1 kojem su roditelji rodom iz okolice Bugojna, Zadar – 1, Slavonska Požega – 1, Varaždin – 1).

Osim jednoga Muslimana, svi su hrvatske nacionalnosti. Po zanimanju su: 2 kemijska tehničara, 1 KV metalostrugar; 1 strojobravar; 1 pekar; 1 soboslikar; 1 student filozofije; 1 zemljoradnik i 11 radnika.

Većina su mladi ljudi od 19-40 godina: od 19 do 22 – 5; od 23 do 30 – 7; od 31 do 35 – 5, preko 36 godina – 1 i od 40 godina 1.

Svih 9 emigranata emigrirali su iz SFRJ u periodu od 1956. do 1965. godine (1956. – 1, 1959. – 2, 1960. – 3, 1961-1962. – 1 i 1965. – 2). Prije ubacivanja sa grupom u SFRJ nalazili su se u Australiji. Otuda su došli u Europu u vremenu od kraja 1969. godine do neposredno prije ubacivanja u SFRJ (1969. – 3, 1970., – 2, 1971. – 1 i 1972. godine – 3).

Od 10 članova grupe – posjednika naše putne isprave (PI) sedam ih je privremeno boravilo u Austriji – područje Salzburga, i trojica u SR Njemačkoj – područje Karlsruhe. Tamo su otišli na rad (na studije – 1) u vremenu od 1968. do početka 1972. godine (1968. – 2, 1969. – 3, 1970. – 1, 1971. – 2 i 1972. godine – 2).

Gotovo polovica članova (njih 8) bili su nepoznati službi. Oni su se priključili terorističkoj grupi u 1972. godini, a neki tek neposredno pred ubacivanje u SFRJ.

Ne računajući obuku koju su završili neposredno uoči ubacivanja u SFRJ, 17 članova grupe ranije je završilo diverzantske tečajeve (9 u Australiji). Neki od njih bili su i predavači na tečajevima, a Pavo Veger je završio dvogodišnju školu za komandose u australskoj vojsci.²²

Dio zarobljenog
naoružanja Skupine
Fenix 72, fotografija
iz elaborata
jugoslavenske Udbe

5. OSTALI KANDIDATI

U više navrata u ovoj knjizi navodi se da su Skupinu Fenix 72, osim devetnaest pripadnika koji su na kraju upali u Jugoslaviju, trebala sačinjavati još najmanje devetorica članova, dakle sveukupno najmanje dvadeset i osmorica. Već su opisani slučajevi Frane Peričića, Marka Mudronje, Stipe Crnogorca i Marka Logarušića.

Osim njih četvorice, Skupini Fenix 72 trebalo se priključiti još pet osoba, članova Hrvatskog revolucionarnog bratstva iz Australije: Ante Miličević, Šimun Šarić, Zdenko Marinčić, Ante Šuto i Blaž Kraljević.

Nakon dolaska u Njemačku, Ante Miličević nije uspio uspostaviti kontakt s vođama skupine, te je na svoju ruku otputovao u Jugoslaviju – gdje je otkriven, uhićen, mučen i likvidiran bez suđenja. O njemu će više riječi biti u drugom dijelu knjige.

Slično kao Miličeviću, dogodilo se i Šimunu Šariću. Nakon dolaska u Njemačku Šarić nije uspio uspostaviti kontakt s vodstvom Skupine Fenix 72, ali je slijedio organizacijske upute i – vratio se u Australiju.

U *Pregledu ustaških ekstremista* kojega je u lipnju 1977. godine sastavila centrala bosansko-hercegovačke Udbe, o Šimunu Šariću piše:

Rođen 28. srpnja 1941. u selu Sutina, Rakitno, Posušje, BiH. Potječe iz proustaške obitelji, otac mu je od 1943. do 1945. god. bio u seoskoj ustaškoj miliciji. Dok je bio u zemlji, Šimun je radio kao fizički radnik u Sloveniji. Emigrirao je 1964. godine u Austriju, a zatim prešao u Australiju gdje se odmah priključio ekstremnoj ustaškoj emigraciji. Postao je član HRB-a. Završio je diverzantsko-teroristički tečaj. Pripreman je za ubacivanje u zemlju s grupom Andrić-Vegar, pa je 16. lipnja 1972. avionom došao iz Sydneysa u Njemačku kako bi se priključio grupi (odredio ga Frane Peričić), ali s grupom nije uspostavio vezu.²³

Šimun Šarić se nakon ovoga slučaja potpuno povukao iz hrvatskoga političkog i revolucionarnog rada te se posvetio osobnim, poslovnim i obiteljskim obvezama. Danas živi u Australiji i povremeno posjećuje domovinu.

Skupini se trebao priključiti i Ante Šuto, rođen 14. svibnja 1949. u Zmijavcima, po kraj Imotskoga. On je odustao od akcije nekoliko tjedana prije planiranog odlaska u Njemačku, opravdavajući se različitim razlozima. Razočarano vodstvo HRB-a u kojem je Šuto do tada iznimno dobro kotirao, nije uvažilo njegovo objašnjenje pa ga je “stavilo na led”. Međutim, Ante Šuto je sve do kraja 1980-ih ostao vrlo aktivan u Hrvatskoj mlađezi Uzdanica, legalnom političkom krilu HRB-a.²⁴

Poslije toga je bio politički aktivan u drugim hrvatskim organizacijama, poput HNV-a, a početkom osamdesetih godina prošloga stoljeća, pri osnivanju Hrvatskog državotvornog pokreta (HDP), postao je jednim od njegovih suosnivača te kontinentalnim zastupnikom za Australiju i Novi Zeland. Ante Šuto je, također, odigrao vrlo važnu ulogu u pokretanju i kasnjem uređivanju neslužbenog glasila HDP-a *Hrvatski tjednik* u Melbourneu, koji je do raspada Jugoslavije bio jedna od najčitanijih novina u hrvatskom iseljeništvu.

Uoči prvih demokratskih izbora, bio je aktivan u radu Hrvatskoga informativnoga centra (HIC) u Melbourneu, a nakon stvaranja hrvatske države bio je blizak Hrvatskoj kršćansko-demokratskoj stranci Marka Veselice. Ante Šuto se 1995. godine s obitelji vratio u Hrvatsku gdje danas živi kao umirovljenik.

5.1. Kontroverzni Blaž Kraljević

U skupini s Antonom Šutom i Zdenkom Marinčićem trebao je biti Blaž Kraljević, rođen 19. rujna 1947. u Lasicama pokraj Ljubuškoga. Nakon što je Šuto odustao, Kraljević se trebao priključiti trojci u kojoj su bili članovi HRB-a Ilija Lovrić i Zdenko Marinčić te s njima otplovati u Europu. No, otputovali su samo Marinčić i Lovrić jer je Kraljević samo dan prije planiranog odlaska zakazana za 20. svibnja, tj. 19. svibnja 1972., u nerazjašnjenim okolnostima uhićen u svojem lokalnu u St. Albansu pod banalnom optužbom – za ilegalno točenje alkohola.²⁵

Nakon nekog vremena, kad se malo stišala svojevrsna buka u Australiji oko Akcije Fenix 72, u redovima HRB-a pojavile su se razne priče oko Kraljevićeva pritvaranja i puštanja iz pritvora, potaknute sumnjom da je Kraljević (u dogovoru s ASIO-m) sam inscenirao svoje uhićenje kako bi izbjegao sudjelovanje u Akciji Fenix 72.

Kraljević je, kao i Šuto, bio stavljeno “na led” u HRB-u, ali kad se saznalo da potajno kontaktira s jednim agentom Commonwealth Police (Australska savezna policija), “savjetovano” mu je da napusti Melbourne i državu Victoriju. Kraljević je poslušao “savjet” i odselio u Canberru.

Navedeni događaji iz Melbournea nisu pak bili poznati hrvatskim emigrantima u Canberri izvan HRB-a, pa stoga nisu previše utjecali na život Blaža Kraljevića u tom glavnom administrativnom središtu Australskoga Commonwealtha, gdje je on nastavio politički djelovati među hrvatskim iseljenicima.

Kad je 1976. godine osnivan ogrank Hrvatskog narodnog vijeća (HNV) *Rakovica* u Canberri, Kraljević je izabran za njegova predsjednika. Početkom sljedeće, 1977. godine Blaž Kraljević se učlanio u Hrvatsku republikansku stranku (HRS) i postao predsjednik njezina ogranka u Canberri zanimljiva imena – *Zemun*.

Krajem studenoga 1977. godine u Canberri je pokrenuto provizorno Hrvatsko veleposlanstvo, koje je djelovalo do kraja listopada 1979. godine, a Blaž Kraljević imenovan je njegovim prvim rizničarom. Prema svjedočanstvu uglednih hrvatskih emigranata u Canberri i “otpravnika poslova” Marija Šime Dešpoje, Kraljević je sve svoje dužnosti obavljao vrlo savjesno i odgovorno. Zbog toga je izabran za tajnika Hrvatskog međudruštvenog odbora u Canberri, koji se sastojao od predstavnika većine tamošnjih hrvatskih organizacija, udruga i društava.

Zbog angažmana u hrvatskoj zajednici u Canberri, australske vlasti su odbijale Blažu Kraljeviću dati državljanstvo i putovnicu sve do kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća.

Uoči rušenja Berlinskoga zida, sloma komunističkog imperijalizma u Evropi te u predvečerje raspada Jugoslavije, Kraljević je 1988. godine osnovao – po uzoru na onaj u Melbourneu kojega su vodili HDP-ovci Dinko Dedić i Ante Šuto te HSS-ovac Antun Babić (u trenutku pisanja ove knjige, generalni konzul RH u Melbourneu) – Hrvatski informativni centar (HIC) u Canberri, koji je pokušavao informirati tamošnje medije i diplomatske predstavnike o hrvatskoj borbi za slobodu.

Kao što je hrvatskoj javnosti poznato, Blaž Kraljević se početkom devedesetih godina prošloga stoljeća vratio u domovinu te pristupio Hrvatskoj stranci prava (HSP) i Hrvatskim obrambenim snagama (HOS). Nakon nekog vremena Dobroslav Paraga imenovao ga je zapovjednikom HOS-a u Hercegovini. Kraljević je, pod još uvijek nedovoljno razjašnjениm okolnostima, poginuo 9. kolovoza 1992. u zaseoku Kruševo kod Čitluka, o čemu će više rijeći biti u nastavku knjige, u tom trenutku s činom generala Paragina HOS-a, odnosno, generala Izetbegovićeve Armije BiH, da bi ga Paraga posmrtno proglašio “krilnikom HOS-a”.²⁶

5.2. Nijemci zaustavljaju Zdenka Marinčića

Zdenko Marinčić

Jedan od članova HRB-a u Australiji čiju je kandidaturu za članstvo u Skupini Fenix 72 vodstvo skupine prihvatio, bio je Zdenko Marinčić, rođen 8. srpnja 1951. pokraj Čitluka u BiH.

Marinčić se mjesecima pripremao za odlazak u Njemačku, u tajnosti rasprodavao imovinu koju je posjedovao, kupio malokalibarsku pušku i jednosmjernu kartu od Sydneya do Frankfurta. Nakon što se Blaž Kraljević nije pojavio 19. svibnja 1972. na zakazanom sastanku, Marinčić je zajedno s Ilijom Lovrićem oputovao vlakom iz Melbournea u Sydney. Lovrić je produžio za Canberru, iz koje će naknadno oputovati u Europu, a Marinčić se uputio ravno u syneysku Zračnu luku. Izračunao je da će mu, kad stigne u Europu, od Frankfurta do prihvatilišta u Offenbachu biti potrebno oko 300 AUD. Ostali novac, od uštedevine i prodaje imovine, prethodno je predao u riznicu organizacije – kao što su to učinili i svi drugi članovi HRB-a koji su bili upućeni ili su se pripremali za akciju. Međutim, upravo takav spartanski odnos prema organizacijskim zadacima, prouzročio je neuspjeh njegova plana.

Kako su u Njemačkoj u to doba uvelike trajale pripreme za Olimpijadu u Münchenu (kada će pak palestinski teroristi likvidirati članove izraelske olimpijske reprezentacije, a njemačka će policija potom likvidirati Palestine, što će onda tijekom sljedećih godina rezultirati valom terorističkih obračuna između izraelskoga MOSSAD-a i Palestinaca na europskom tlu)²⁷, mjere sigurnosnoga nadzora u zemlji bile su pojačane, pa je policijska i carinska kontrola u Frankfurtu bila iznenađena Marinčićevom jednosmjernom kartom i činjenicom da je kod sebe imao svega nekoliko stotina australskih dolara. Iako je Ma-

Autor u blizini
kampa Skupine
Fenix 72

rinčić tvrdio da u Njemačku dolazi u posjet nekom rođaku, njemačkoj policiji nije bilo teško zaključiti da Marinčić posjeduje premalo novaca za boravak, osobito za povratak u Australiju, pa čak i za slučaj da odluči otpovoditi u Jugoslaviju. Uz to, sa sobom je nosio malokalibarsku pušku, tvrdeći da ju je naručio njegov rođak (što tada, doduše, nije bilo protuzakonito), ali su u njegovu posjedu otkrivena i – dva prigušivača.

Uslijedila je policijska provjera u Njemačkoj, Australiji i Jugoslaviji – vrlo negativna za Marinčića. Beograd je Nijemcima javio da je Marinčić “terorist”, a Australci su ga prikazali u nešto blažem svjetlu – kao “hrvatskog ekstremista”. Njemačke vlasti su odlučile da Marinčića neće pustiti u Njemačku, nego ga protjerati. Stavile su ga pred izbor: ili natrag u Australiju ili u Jugoslaviju.

Australija je, bez obzira što Marinčić nije imao njihovo državljanstvo, već u prvom navratu navela da želi njegov ponovni prihvat zbog navodnih “ekscesa” koje je tamo počinio (ranije skidanje jugoslavenske zastave s jarbola u Melbourneu), a kad su ga Nijemci bili odlučili izručiti u Jugoslaviju – znajući što ga u najblažoj varijanti čeka u tom slučaju – s iskustvom višetjednoga maloljetničkoga pritvora u Zagrebu prije odlaska u emigraciju (preko Francuske u Australiju gdje je tada već bio živio njegov brat Šimun), u kojem se bio našao zbog “pjevanja hrvatskih nacionalističkih pjesama” – Marinčić je svojim ponašanjem u njemačkoj internaciji u njihovom očima toliko zakomplikirao situaciju, da su nakon toga njemačke vlasti ipak postigle dogovor s Canberrom.

Nakon deportacije iz Njemačke u Australiju, Marinčić je prvo smješten u istražni zatvor u Sydneyu. Tijekom procesa, nekoliko puta bio je izvragnut pokušajima izručenja u

Jugoslaviju, od kojih se branio opetovanim iskazima da neće dopustiti da ga živa predaju u ruke Udbe, uz obrazloženje da ga ionako u Jugoslaviji čeka smrtna kazna, o čemu su bombastično na naslovnim stranicama izvješćivale najtiražnije australske dnevne novine.

Do izručenja ipak nije došlo, a iz zatvora je izišao uoči Božića 1972., uz obvezu tjednog javljanja u ured Ministarstva useljeništva. Sljedećih godina bio je pod stalnim policijskim nadzorom i povremeno zatvaran na rok od dan-dva, a tek početkom osamdesetih godina dobio je dozvolu stalnog boravka u Australiji te na kraju i australsko državljanstvo 1986. godine.²⁸

O Zdenku Marinčiću u prije spomenutom *Pregledu ustaških ekstremista*, s obiljem netočnih podataka, među ostalim zabilježeno je i nekoliko točnih činjenica:

Nakon emigriranja 1968. godine u Austriju, prešao je 1970. godine u Australiju gdje se uključio u neprijateljsku aktivnost emigracije. U Australiji je pristupio HRB-u i završio diverzantsko-terorističku obuku. Sredinom svibnja 1972. godine po zadatku organizacije došao je avionom u Frankfurt s ciljem da se s Andrićevom grupom ubaci u zemlju. Pošto su mu dokumenti bili neispravni, vraćen je 24. svibnja 1972. u Australiju... Marinčić je do fanatizma ispunjen mržnjom prema našem društvenom uređenju i ako mu se ukaže prilika, ubacit će se u zemlju po diverzantsko-terorističkim zadacima.²⁹

6. SVJEDOČENJE MARKA MUDRONJE

Marko Mudronja,
1972. godine

Novačenje članova skupine u Njemačkoj i Austriji u HRB odvijalo se "po planu" pa je vodstvo Skupine Fenix 72 ograničilo dolazak i priključivanje članova HRB-a iz Australije samo na najpotrebnije, s posebnim znanjima. Takav je primjerice član *Sremac*, instruktor za rukovanje eksplozivom. On je proveo posljednje trenutke sa skupinom prije nego što je ona prešla tadašnju austrijsko-jugoslavensku granicu.

Sremac je bilo kodno ime u HRB-u Marka Mudronje, rođena 13. prosinca 1935. u Murteru. Nakon završetka osnovne škole pomagao je ocu pri obradi zemlje i ribarenju, a nakon završetka u SFRJ obveznoga vojnoga roka 1960. zaposlio se u splitskom brodogradilištu. Dvije godine kasnije dio radnika pobunio se zbog loših uvjeta rada a Mudronja im se pridružio. Kažnen je samo smanjenjem plaće, ali je dospio pod nadzor kao "sumnjiv element". Pomalo je uvidio da u Jugoslaviji nema perspektive, a neki su njegovi rođaci i susjedi već bili pobegli na Zapad:

Tako sam se i ja odlučio na bijeg. Točno na Veliku Gospu 1963. prebjegao sam u Italiju, pa dalje u Francusku. Tamo sam se zadržao otprilike dvije godine dok nisam dobio ulazne dokumente za Australiju.³⁰

Marko Mudronja
i Hasan Keškić,
nećak feniksovca
Vejsila Keškića,
na Bleiburškom
polju, 2009.

S Markom Mudronjom autor ove knjige razgovarao je 2009. u Kninu prigodom otkrivanja spomenika hrvatskom kralju Zvonimиру.

– Jeste li se 1963. povezali s emigrantima u Francuskoj?

– Ne, nego tek dva-tri mjeseca nakon dolaska u australski gradić Whyalla. Većina Hrvata radila je u željezari i brodogradilištu, a imali su i nogometni klub "Croatia". Dolazeći u klub upoznao sam članove Hrvatske mladeži Uzdanica. Nakon nekog vremena u Whyallu je došao Josip Oreč. S njim sam se sprijateljio i on me je upoznao s postojanjem tajne organizacije Hrvatsko revolucionarno bratstvo. Ubrzo sam se učlanio u HRB, a onda i moji prijatelji Ivica Skračić, rodom iz Murtera kao i ja, i Slavonac Andelko Kliček.

– Kako ste upoznali braću Andrić?

– Godinu dana kasnije, u srpnju 1966., preseljavao sam u Geelong. Oreč mi je rekao da se javim Adolfu Andriću. On je bio stožernik HRB-a za Victoriju. Odmah sam se s njim povezao. Rekao mi je da moram promijeniti pseudonim *Domagoj*, koji sam dobio kad sam pristupio HRB-u, jer je već netko imao isti pseudonim. Kasnije sam saznao da je to bio pseudonim Adolfova brata Ambroza. Odlučio sam se zvati *Sremac*. Tako se svojedobno zvalo moje rodno mjesto Murter zbog velikog broja izbjeglica koji su bili pristigli iz Srijema. Adolf me je uključio u rad i prošao sam razne obuke. Vremenom sam postao instruktor za obuku novih članova.

– Kad ste prvi put saznali da se priprema akcija u Jugoslaviji?

Pisaći stroj
na kojem su
pisani razni tajni
dokumenti HRB-a i
piručnik *Osvetnici*
Bleiburga

– Krajem 1968. godine na jednom sastanku s Ambrozom i Adolfom Andrićem i Pavom Vegarom. Na sastanku su još bili Vejsil Keškić, Mirko Vlasnović i Ilija Glavaš, kao i nekolicina članova HRB-a iz Victorije. Ambroz nas je upoznao s podacima da je victorijski stožer HRB-a donio odluku o novoj gerilskoj akciji protiv Jugoslavije te da članovi HRB-a u Victoriji sljedećih mjeseci trebaju odlučiti jesu li spremni sudjelovati u akciji. Svatko je trebao donijeti odluku samostalno i dobrovoljno. Ambroz je najavio odlazak njih nekolicine već za nekoliko mjeseci u Europu, što se i dogodilo. Adolf je svojim nasljednikom na mjestu stožernika HRB-a u Victoriji imenovao dotadašnjeg rizničara Franu Peričića. Kasnije sam saznao da je HRB akciji dao kodno ime *Planinske lisice*.

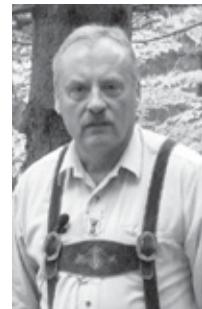
– Koji je bio Vaš zadatak nakon odlaska vodstva u Europu?

– Zadatak nas koji smo ostali bio je da se dalje pripremamo i obučavamo – dok ne dobijemo poziv za dolazak u Europu. U tome trenutku nije se znao datum upada u Jugoslaviju, nego je bilo odlučeno da će to uslijediti tek nakon kvalitetnih priprema. Krajem 1971. meni je signalizirano da se spremim na put i ja sam sredinom siječnja 1972. zrakoplovom iz Melbournea, preko Londona i Bruxellesa, doputovao u Pariz. U Francuskoj sam stupio u kontakt s Andrićima i od njih dobio daljnje upute.

– Kad Vam je rečeno da idete u kamp u Austriji?

– Otprilike mjesec dana prije nego što će skupina upasti u Jugoslaviju, Adolf je došao k meni u Pariz i rekao mi da je pronađeno pogodno mjesto za kamp i da se pripremam za odlazak. Nije rekao gdje se kamp nalazi, nego samo da ćemo tamo ostati što je moguće

kraće kako ne bismo bili otkriveni. Nakon nekog vremena dobio sam obavijest da se javim Glavašu u Salzburg. Tamo sam zatekao Iliju Lovrića i Mirka Vlasnovića. Dva dana kasnije, Glavaš je odvezao Vlasnovića i mene u kamp. Dok smo se vozili, ja uopće nisam znao u kojem pravcu idemo jer prije toga nikada nisam bio u Austriji. Kad smo stigli u kamp, tamo su već bili meni poznati članovi HRB-a iz Australije: Adolf i Ambroz Andrić, Pavo Vegar, Vejsil Keškić, Đuro Horvat, Ilija Lovrić, Filip Bešlić i sedmorica mladića koje nisam poznavao. Dva dana kasnije stigla su još trojica, a nakon njih i Frane Peričić.

Vlasnik šume u Garanisu Karl Michelitsch na mjestu kampa feniksovaca

– Jeste li svi dragovoljno pošli u kamp?

– Apsolutno. Prije polaska iz Salzburga svima je još jednom bilo rečeno da mogu razmisliti i odlučiti hoće li ići ili ne, jer nakon dolaska u kamp više nije bio moguć povratak. Većina se ljutila što im se uopće postavlja takvo pitanje.

– Kako je tekao život u kampu?

– Tijekom dana smo se vrlo malo kretali pazeći da nas netko ne primijeti. Najviše vremena provodili smo u šatorima koje smo bili podigli između drveća. Puno vremena se provodilo u teorijskim obukama, poput učenja topografije, rukovanja eksplozivom, kretanja u raznim uvjetima, reagiranja u nepredviđenim situacijama... Oko kampa postavili smo straže da nam dojave ako bi se netko približavao. Noću se vježbalo, u prvom redu na kondiciji, za hodanje pod punom opremom, i snalaženju u prostoru u noći. Vježbi gađanja nije bilo zbog opasnosti otkrivanja, a svi su se u tome obučili prije dolaska u kamp. U obuci se najviše koristio priručnik HRB-a *Osvetnici Bleiburga* koji je praktički u cijelosti napisao Adolf Andrić. To znam jer je njegov rukopis prepisivala moja supruga Elfrida, a kod nas u kući je i umnožavan na šapirografu koji je Adolf nabavio.

– U jugoslavenskim medijima tvrdilo se kasnije da je vaša skupina planirala trovanje beogradskog vodovoda...

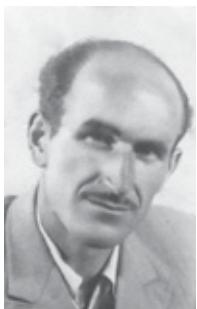
– To su Udbine izmišljotine. Posjedovali smo vrlo malu količinu otrova. Njim je zatrovani manji dio municije, a upute su bile da je se rabi samo u krajnjem slučaju, ako se dospije u životnu opasnost. Ostatak otrova trebalo je rabiti za zatiranje tragova u slučaju da skupina bude otkrivena i da za njom krene potraga uz pomoć pasa tragača.

– Prema procjenama stručnjaka za oružje, Skupina Fenix 72 nije raspolagala posebno kvalitetnim oružjem...

– To je djelomično točno, zbog odluke vođa skupine da se naoružanje u najvećoj mjeri sastoji od malokalibarskog oružja, kako bi članovi skupine nosili što manji teret. Plan je bio da se raspoloživo oružje eventualno koristi za proboj do mjesta gdje su se planirale uspostaviti baze i da se onda organiziraju napadi na miliciju i JNA kako bi se zarobilo bolje oružje za nastavak ustanka.

– Kakva je bila atmosfera u kampu?

– Svi su bili vrlo raspoloženi i u iščekivanju kad će se krenuti u Jugoslaviju. Nekoliko

Franjo Peričić,
1972. godine

dana prije polaska glasovalo se o vođi akcije. Kandidati su bili Adolf i Ambroz Andrić i Pavo Veger. Najviše glasova dobio je Ambroz. On je za svojega vojnog zamjenika odredio Pavu Vegara, a brata Adolfa za političku izobrazbu. Podijeljene su i ostale dužnosti pa se krenulo u završne pripreme. Skupina je napustila kamp 18. lipnja 1972. u ranim jutarnjim satima i krenula prema austrijsko-slovenskoj granici.

– Koliko ima istine u tvrdnjama, primjerice Ružice Andrić, da su članovi Skupine Fenix 72 bili zavedeni i poslani u smrt?

– Takvo što tvrde ili neprijatelji hrvatskog naroda ili potpune neznalice. Nas desetak iz Australije koji smo došli u Europu sami smo sebi platili put i vlastitim novcem nabavljali opremu i oružje. Nitko nije tražio pomoć od organizacije upravo zato što smo htjeli da osobne služe svakoga od nas u akciji budu što veće. Mi smo bili idealisti. Nas nitko nije trebao zavoditi – svi mi smo bili spremni ratovati i poginuti za Hrvatsku. Članovi Skupine Fenix 72 bili su potpuno svjesni opasnosti kojoj se izlažu.

Onome tko je imalo poznavao te ljude, posebice vođe skupine braću Adolfa i Ambroza Andrića i Pavu Vegara, zna da njih nitko nije mogao nagovoriti na bilo što u što oni sami nisu duboko vjerivali. Druga je stvar što se kasnije pokazalo da su oni, pa i ja s njima, bili pogrešnog mišljenja o raspoloženju u hrvatskom narodu i njegovoj spremnosti da nakon Karađorđeva pokrene ustanak protiv beogradske tiranije. O tome sam u kampu razgovarao s Adolffom Andrićem. Njegovo je stajalište bilo: "Naš je narod porobljen i naša je dužnost pokušati. Ako uspijemo i ako ne uspijemo, nagrada će nam biti što će naša imena biti zlatnim slovima upisana u knjigu hrvatske povijesti". Priče o zavedenosti velika su kleveta i uvreda kojima se želi iskriviti istina i okaljati uspomena na članove Skupine Fenix 72.

– Zašto Vi niste s njima pošli u Jugoslaviju?

– Iz dva jednostavnih razloga – prvo, što sam bio teški astmatičar, a drugo, što ionako još otpočetka uopće nije bilo planirano da sa skupinom idem u Jugoslaviju. Moj je zadatak bio da članove skupine iz Austrije i Njemačke obučim određenim vještinama koje njima nisu bile poznate. Ja sam u nekoliko navrata u kampu postavio pitanje svojega odlaska sa skupinom, ali mi je rečeno da to ne dolazi u obzir, zato što bih im bio veće opterećenje nego pomoći.

– Zbog čega Marko Logarušić, Stipe Crnogorac i Franjo Peričić nisu pošli sa skupinom?

– Za Logarušića i Crnogorca ne znam. Prema nekim kasnijim pričama, njima su vođe skupine dale zadatok vezan uz pripreme novih skupina za upad u Jugoslaviju. Peričić je pak prigodom jednoga izlaska iz kampa u Francusku bio uhićen pa mu je vodstvo Akcije poručilo da se ne vraća zbog opasnosti da bi mogao biti praćen i otkriti lokaciju kampa. Osim toga, njega se smatralo prestaram za akciju, jer je već tada imao više od 52 godine.

– Jeste li Vi znali za konačno odredište i cilj skupine?

– Vođe akcije nisu o pojedinostima upoznavali ostale članove, a meni posebno nisu

iznosiš detalje, baš zbog činjenice da nisam ni bio planiran za odlazak sa skupinom. Ja nisam znao gdje će oni prijeći granicu, niti da im je odredište Srednja Bosna, odnosno planine Raduša i Vran. Što se tiče cilja akcije, kako sam rekao, on nam je svima bio poznat – htjelo se podići narodni ustanak za uspostavu samostalne hrvatske države.

– Kada ste se Vi odvojili od skupine?

– Prije nego što su oni pošli, članovi skupine postrojili su se u punoj opremi. Tom prilikom dobili su bojovnu municiju koja je do tada bila skrivena na mjestu za koju su znali samo vođe skupine. Ja sam ih fotografirao i preuzeo njihovu cjelokupnu dokumentaciju. Oni su otišli prema granici, a ja sam malo počistio kamp, na jednom mjestu zakopao njihove dokumente i automobilom Ilike Glavaša krenuo u Beč. Sutradan sam vlakom oputovao u Njemačku. Tamo sam ostao samo jedan dan i oputovao u Nizozemsku. Nakon pet dana vratio sam se u Australiju. Još uvijek se u javnosti nije znalo da se skupina nalazi u Jugoslaviji. Dva tjedna kasnije, kod mene u kuću je upala australska policija i izvršila pretres. Oduzeli su mi australsku putovnicu – koju su mi vratili tek 1992. godine...

Sve u svemu, želim napomenuti da su pripadnici Skupine Fenix 72 bili istinski hrvatski domoljubi i heroji kojima se hrvatska država, pa ni hrvatski narod u cjelini, još ni približno nisu zahvalili i odužili kako bi trebali za žrtvu koju su oni dali u borbi za samostalnu hrvatsku državu. Nadam se da će se to u skoroj budućnosti ipak dogoditi.³¹

U već citiranom pismu Ambroza Andrića vodstvu Glavnog revolucionarnog stana HRB-a u Australiji, još je stajalo:

Prilike u Europi će se potpuno promijeniti stvaranjem hrvatske države. Rusi sve više pokazuju interes za rješavanje hrvatskog problema na način koji će zadovoljiti Hrvate. SAD su do sada sabotirale sve pokušaje, trenutno su u nedoumici što da urade. Njemačka kriza je napuhana kriza. To je još uvijek obračun Židova sa Nijemcima. To se nas ne tiče. Unutar Jugoslavije proces truljenja se nastavlja. Jugo-društvo je toliko ideološki oslabilo da više niti jednu ideju ne može dati. Nedavno su studenti u Zagrebu demonstrirali. Bitka između Srba i Hrvata se pojačava. U Hrvatskoj se Crkva reorganizira i u njoj su zastupljene prilično zdrave snage.³²

Dakle, čelnici Skupine Fenix 72, prigodom razrade svojih planova, ipak su analizirali političku situaciju i u svijetu i u Jugoslaviji, te su zaključili – da postoje određene povoljne okolnosti za akciju koju su pripremali.

Bilješke

- 1 ANDRIC Ambrozije born 1 December 1939 – Yugoslavian – travelled per ship OCEANIA departing in 1962 under the Australian/Ionian Assisted Migration Agreement, ANDRIC A, A2478, 1960 – 1962.;
Ambrozije Andric Volume 1 [60pp], 2445, A6119, 1965 – 1965.;
Ambrozije Andric Volume 2 (92pp), 2446, A6119, 1965 – 1966.;
Ambrozije Andric Volume 3 (92pp), 2447, A6119, 1966 – 1967.;
Ambrozije Andric Volume 4 (44pp), 2448, A6119, 1967 – 1967.;
Ambrozije Andric Volume 5 (11pp), 2449, A6119, 1965 – 1966.,
Andric Ambrozije, X106 PART 1, A11822, 1965 – 1965.;
Andric Ambrozije, X106 PART 2, A11822, 1966 – 1972.,
ANDRIC, Ambroz, S203321, A6980, 1965 – 1970.;
ANDRIC, Adolf, S203320, A6980, 1960 – 1960.;
ANDRIC Adolf – Nationality: Yugoslavian – Arrived Melbourne per Aurelia 24 January 1961, YUGOSLAVIAN/ANDRIC ADOLF, B78, 1 Jan 1939 – 31 Dec 1972.; National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 2 VEGAR Pavo born 10 November 1939 – travelled per ship ROMA departing in 1960 under the Australian/Italian Assisted Migration Agreement, VEGAR P, A2478, 1959 – 1960.
- 3 GLAVAS Ilij born 8 December 1939 – German – travelled per Australian German Assisted Passage Scheme, GLAVAS I, A2478, 1952 – 1965.;
GLAVAS Ilij, S202023, A6980, 1972 – 1973.;
GLAVAS, Ilij (Iljas) – Volume 1, 3164, A6119, 1966 – 1971.
Upravo je u tom dosjedu analiza australske tajne službe ASIO o tzv. *Bosnian Incursion*, zajedno s transkriptom jugoslavenskoga filma o sarajevskom suđenju preživjelim članovima Akcije Fenix 72 u engleskom prijevodu koji je ASIO-u dostavljen izravno putem jugoslavenske diplomacije; National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 4 HORVAT Djuro born 12 April 1942 – Yugoslavian – travelled per MITAI under Australian Austrian Assisted Passage Scheme, HORVAT D, A2478, 1952 – 1965.;
Horvat, George (Djuro), T1966/0851, P3, 1961 – 1973.; National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 5 KESKIC Vejsil born 25 June 1939 – travelled per KLM flight under Non Italian National Quota Scheme, A2478, 1230863, 1952 – 1965.; National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 6 PERICIC Franjo born 22 April 1920 – Stateless – travelled per CASTEL FELICE in January 1955, A2478, 7698432, 1954 – 1954.;
Civil Rights of Migrant Australians – APPENDIX B. B20 The Jure Maric papers of August 1972. B21 Record of interview by Sgt Brown of the Commonwealth Police with Blaz Kraljevic on 8th August 1972. B22 Map of part of Germany obtained at the premises of Pericic in August 1972. B23 A news sheet entitled “Report from Revolutionary Front”. B25 Copy of a Commonwealth Police report upon \$300 being forwarded to Sweden from Mount Gambier, South Australia. B27 Photographs of bomb incident in Sydney on 16 September 1972. APPENDIX C. Documents C1 – C10. C1 Publication entitled “Ustasa”, 1941-71. C2 Publication entitled “Pregled”, March 1972. C3 Publication entitled “Spremnost”, January 1973. C4 Publication entitled “Uzdanica”. C5 Publication entitled “Vjesnik”. C6 Publication entitled “Hrvatska Drzava”, February 1973. C7 Publication entitled “Obrama”, January 1973. C8 Publication entitled “Hrvatska Borba”. C9 Publication entitled “Osvit”, February 1973. C10 Publication entitled “Kletva”, SMA 86, A12921, 7 Mar 1972 – Feb 1973.; National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 7 MUDRONJA Marko, S203508, A6980, 1970 – 1972.;
MUDRONJA Marko – Nationality: Stateless – Arrived Melbourne per Roma 31 January 1965, MUDRONJA MARKO, D4881, 31 Jan 1965 – 31 Dec 1976.;
MUDRONJA Marko – Nationality: Stateless – Arrived Melbourne per Roma 31 January 1965, STATELESS/MUDRONJA MARKO, B78, 1 Jan 1939 – 31 Dec 1972.; National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 8 Iz obiteljskog arhiva obitelji Andrić, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 9 GOJEVIC Jure born 27 August 1937 – travelled per FLAMINIA under Internngovernmental Committee for European Migration, GOJEVIC J, A2478, 1960 – 1960.;
GOJEVIC Jure, S203399 PART 1, A6980, 1972/1979.;
GOJEVIC Jure – Nationality: Yugoslavian – Arrived Melbourne per Flaminia 27 December 1960, GOJEVIC JURE, D4881, 27 Dec 1960 – 31 Dec 1976.;
GOJEVIC Jure – Nationality: Yugoslavian – Arrived Melbourne per Flaminia 27 December 1960, YUGOSLAVIAN/GOJEVIC JURE, B78, 1 Jan 1939 – 31 Dec 1972.; National Archives of Australia, www.naa.gov.au

- 10 Dio arhiva Hrvatskoga revolucionarnoga bratstva, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 11 Andrić, Adolf, *Osvetnici Bleiburga*, priručnik HRB-a, prireden u Melbourneu tijekom priprema za Akciju *Planinske lisice* (Fenix 72), tiskan u kući Marka Mudronje (šapirografirano).
- 12 Isto.
- 13 National Archives of Australia, *Ambrozije Andric...*
- 14 *GLAVAS, Ilijas (Ilias) – Volume 1*, 3164, A6119, 1966 – 1971., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 15 National Archives of Australia, www.naa.gov.au;
- Rover, Srećko Blaž, *In The Matter of The Commonwealth Police – Affidavit, deponent S. B. Rover, izjava pohranjena kod javnoga bilježnika, Moulhe Hamilton & Derham Solicitors, 224 Queen Street, Melbourne, 4. rujna 1970.*, s engleskoga preveo Mate Bašić, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva. U tom dokumentu doslovno stoji:
- Ja, SREĆKO BLAŽ ROVER, direktor poduzeća u 92 Chapel Street, Windsor, u državi Victoria, pod prisegom izjavljujem:*
- 1. *Ja sam australski državljanin, rođen u Hrvatskoj, koji je u Australiju emigrirao 1950. godine. Tijekom mnogih godina bavim se hrvatskim problemima, a to sam radio i od samoga svojega dolaska u Australiju.*
 - 2. *Čvrsto vjerujem u stvaranje samostalne Hrvatske i dugo vremena djelujem na ostvarenju toga cilja.*
 - 3. *Moje djelatnosti u korist samostalne Hrvatske izazvale su priličnu netrpeljivost među stanovitim krugovima unutar jugoslavenske zajednice u ovoj zemlji i prouzročile priličan nemir vlasti u Jugoslaviji, čiji je dio danas i Hrvatska.*
 - 4. *Dana 17. veljače 1970. tri su osobe nenajavljeni su ušle u moj ured u Windsoru u spomenutoj državi. Najviši među njima izvukao je svoju iskaznicu i predstavio se kao inspektor Milte ("superintendent" Kerry Milte, nap. prev.), djelatnik Savezne policije, sa sjedištem u Canberri. On je potom predstavio drugu dvojicu kao narednika ("sergeant", nap. prev.) Browna i višeg pozornika ("senior constable", nap. prev.) Arnolda, obojicu djelatnika Savezne policije sa sjedištem u Melbourneu.*
 - 5. *Inspektor Milte bučno je zalupio vratima mojega ureda i naložio mi da sjednem. Ja sam ostao stajati, a inspektor Milte, izgledajući izrazito bijesno, uhvatio me za lijevo rame i izgovorio nešto poput: "Kad će svemu tome doći kraj? Kad će prestati twoje terorističke i bombaške aktivnosti? Imamo podatke da ti stojiš iza svih tih djela. Imamo podatke o svim hrvatskim aktivnostima. Rečeno nam je da si usko povezan sa vlašću. (Josipom, nap. prev.) Kasićem i drugim hrvatskim čelnicima. Ovoga tjedna, u Melbourneu se otvara novi jugoslavenski konzulat. Upozoravamo te, gospodine Roveru, ako se išta dogodi gospodinu Rukavini, ili bilo kojemu drugomu predstavniku jugoslavenskoga diplomatskoga predstavništva ovdje, da nema puno izgleda da ti ostanеш živ". Prekinuo sam inspektora Milteu, otprilike riječima kako mi se čini da je učinio dugacak put do Melbournea s još dva djelatnika samo da bi mi prijetio na temelju podataka koji su mu dostavljeni iz jugoslavenskoga konzulata. "Nemoj ti brinuti otkuda i kako mi dolazimo do podataka. Puno toga mi znamo. Kad god pomislim na tog djelatnika Udbe, čini mi se da ti nećeš još dugo živjeti".*
 - 6. *Na temelju ove posljednje primjedbe, kako sam razumio i kako doista vjerujem, inspektor Milte je mislio na novoga jugoslavenskoga konzula u Melbourneu, gospodina Rukavinu, za kojega i ja istinu vjerujem da je Udbin agent.*
 - 7. *Inspektor Milte je nastavio govoriti u smislu: "Gospodine Rover, budi razuman, zar ne vidiš da je na ovaj način tvoj život već okončan. Svi tvoji i svi napori drugih Hrvata jesu beznadni. Sva hrvatska nadanja su besmislena. Odustanite i priznajte da je vrijeme za sve to već prošlo".*
 - 8. *Rekao sam inspektoru Milteu da ja nemam nikakve veze s terorističkim djelatnostima ili bilo čime sličnim, da ja odbacujem terorističke metode, posebno ako je riječ u zemljama koje su pružile utočište hrvatskim iseljenicima, da ne postoji ništa što bi se moglo nazvati "hrvatski svjetski teror", već nasuprot, da su brojni Hrvati dali svoje živote za slobodnu Hrvatsku, da su ih ubili agenti jugoslavenske vlade, da su optužbe na moj račun i na račun pokreta za hrvatsku nezavisnost u cijelosti dio prljave kampanje koju vode jugoslavenska diplomatska predstavništva i konzulati kako bi nas diskreditirali u očima svijeta, te kako su hrvatski naporи daleko od toga da bi bili beznadni.*
 - 9. *U tom trenutku, inspektor Milte i narednik Brown, iako se ne sjećam koji od njih je točno što govorio, rekli su otprilike kako se hrvatska država može stvoriti jedino revolucionarnim putem, tj. silom i na nasilan način, a da svatko tko zagovara nasilje protiv zemlje koju Australija priznaje, zapravo krši zakon, te da može biti uhićen i optužen, što znači da rušenje Jugoslavije znači uporabu nasilja te time predstavlja kršenje australijskih zakona.*
 - 10. *Kazao sam policijskim djelatnicima da se ne slažem s njihovim pogledima na zakon, te da je, po mojemu mišljenju, jedino jamstvo mira na jugoistoku Europe eliminacija Jugoslavije i ponovna uspostava hrvatske države.*
 - 11. *Inspektor Milte tada me prekinuo i otprilike kazao: "Ako budeš dobar i ako se budeš razumno ponašao, dat ćemo ti putovnicu, ali ti savjetujemo da ne putuješ. Čuli smo da namjeravaš putovati? Gospodine Rover, twoji izgledi da preziviš vrlo su tanki. Ako si toliko zapeo da kročiš nogom na europsko llo, mi više nikada nećemo vidjeti twoje ljepo lice. Gospodine Rover, ti se nisi u stanju suprostavljati Udbi. Samo usporedi svoju pozadinu s njihovom: pa oni imaju agente čak i u Melbourneu." Potom mi je narednik Brown kazao: "Mi ne želimo da nam ikakve hrvatske aktivnosti prave nevolje."*
 - 12. *Kazao sam ovim policijskim djelatnicima da mi je žao što se čini kako oni ne znaju puno o Hrvatskoj i o hrvatskim iseljenicima.*

Rekao sam da iskreno vjerujem u naše pravo na promidžbu kulturnih i političkih aktivnosti u okvirima australskih zakona. Dodao sam kako mi se ne čini da takve aktivnosti umanjuju naš osjećaj lojalnosti prema Australiji.

– 13. Doista vjerujem kako je posjet australske savezne policije mojemu uredu iniciran od strane jugoslavenskoga konzulata, od strane gospodina Rukavine, kako bi me udaljili od mojih političkih aktivnosti, te me istodobno upozorili na opasnost od jugoslavenskih agenata u Australiji.

Tri godine kasnije, u povodu rasprave u australskom saveznom Senatu o slučaju kršenja ljudskih prava Hrvatima u Australiji, godinu dana nakon Bugojanske akcije, kada se doznao da su jugoslavenske vlasti strijeljale australske građane M. Vlasnovića, V. Keškića i Đ. Horvata ne obavijestivši australske vlasti, pa čak to tajeći uoči službenog posjeta jugoslavenskoga premijera Džemala Bijedića Australiji, a koju je raspravu inicirao Hrvatski nacionalni odbor za ljudska prava (National Croatian Civil Rights Committee – predsjednica: Ljerka Bratković r. Neueman, tajnik: Ivica Butković), S. B. Rover opet je sastavio izjavu pod prisegom, u kojoj, između ostaloga, u odnosu na Ambroza Andrića, stoji:

- 1. Ja sam onaj Srećko Rover kojega je imenovao savezni državni odvjetnik (Lionel Murphy, u statusu ministra savezne Vlade, nap. autora) kada se obraćao Senatu 27. ožujka 1973. govoreći o hrvatskim teroristima.
- 2. Osvrćem se na stranicu 11. "Sažetka" dokumenata koje je izložio državni odvjetnik kad se obraćao Senatu, pa izjavljujem da su navodi iz razgovora između inspektora Miltea i mene u potpunosti netočni.
- 3. Demantiram da sam kazao Milteu da ja i moj narod "želimo ostvariti hrvatsku nezavisnost svim mogućim sredstvima". Jer, ja sam njemu objašnjavao da je Jugoslavija federacija s mogućnošću odcepljenja.
- 4. Demantiram da sam kazao Milteu da poznam Juru Marića ili Josipa Senića, već sam mu kazao kako poznam braću Andriće i Ivicu Kokića. (Jure Marić u razgovoru s urednikom ove knjige Matom Bašićem kazao je kako je on osobno samo jednom posjetio dom Srećka Rovera kada ovoga nije bilo kod kuće, te da je nakon 20-ak minuta otišao... Drugo, Ivica Kokić bio je dugogodišnji predsjednik AHD-a u Melbourneu, predsjednik Hrvatskoga doma u Footscrayu i predsjednik HOP-a za Victoriju. Ni Rover ni Kokić nisu bili članovi HRB-a., nap. autora).
- 5. Najodlučnije negiram da sam kazao Milteu da je Andrić izradio pen-bombu (eksplozivna naprava u obliku nalivpvera, nap. autora) koja je eksplodirala u Richmond Town Hall 2. rujna 1967. godine, već sam kazao Milteu: "On je napravio suzavac u Geelongu. Ti si rekao da je on izradio pen-bombu u Richmondu, ali ja ne znam tko je to napravio".
- 6. Izjavljujem i to kako je Milte rekao da sam zao momak i da će me Udba ubiti ako ne pripazim na ponašanje. Ostavio mi je dojam čovjeka koji me upozorava u ime jugoslavenske tajne policije koja djeluje iz jugoslavenskoga konzulata u Hawthornu.
- 7. Izjavljujem kako su brojni drugi navodi iz izlaganja državnoga odvjetnika potpuno lažni...

16 Vukušić, Bože, *Razgovor s Ivanom Butkovićem*, rukopis u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

17 Đuričić, Vuk, *Tko to tamo prijeti predsjedniku?*, Nedjeljna Dalmacija, 8. rujna 2000., Split;

Buljan, Ivica, *HRB je službeno prestao djelovati još sredinom osamdesetih*, Jutarnji list, 9. rujna 2000., Zagreb.

18 *Snimka suđenja Horvatu, Keškiću, Vlasnoviću i Pavloviću pred Vojnim sudom u Sarajevu*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

19 Dio arhiva Hrvatskoga revolucionarnoga bratstva, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

20 *Depeša njemačkoga Saveznoga kriminalističkog ureda iz policijskog dossiera o ubojstvu Josipa Senića*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

21 Elaborat Savezne službe za unutarnje poslove SFRJ (SSUP) *Akcija Raduša* od 4. svibnja 1973., Beograd, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

22 Isto.

23 *Pregled ustaških ekstremista*, Centrala SDS-a SR BiH, Sarajevo, 1977., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.;

SARIC Simun born 28 July 1941 – Yugoslavian – travelled per MIQAN under Australian Austrian Assisted Passage Scheme, SA-RIC S, A2478, 1952 – 1965.;

SARIC Simun, S203568, A6980, 1970 – 1980.; National Archives of Australia, www.naa.gov.au

24 *Hrvati i drugi neprijatelji SFR Jugoslavije*, Bonitas – Prozor, Laus – Split, 2000.

25 Ličina, Đorđe, *Roverova braća*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1987. (Napomena autora: Ova Ličinina knjiga pisana je većim dijelom na temelju dokumenata koje je tadašnji državni odvjetnik Lionel Murphy zaplijenio pri-godom noćnoga upada australske Savezne policije u sjedište tajne službe ASIO u Melbourneu te ih kasnije javno prikazao u saveznom Senatu 27. ožujka 1973., što je posljedično, jednim dijelom čak rezultiralo i padom tadašnje ljevičarske laburističke Vlade Gougha Whitlama, izazvalo sukob među američkim i australskim tajnim službama, dovelo do masovnih

- policajskih premetačina hrvatskih domova u Australiji, ali i do objavljivanja publicističkih djela, koja se djela kao reference spominju u ovoj knjizi);
- Dokumentacija *Slučaja Murphy*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 26 Bašić, Mate, *Tko je ikada vjerovao u parolu: Danas na rijeci Murry, sutra na rijeci Drini*, intervju s Dragom Ljubićem, Hrvatski vjesnik (Croatian Herald), Melbourne, 11. ožujka 2010.;
- Bašić, Mate, *KGB, Udba, ASIO i Haag – Australski novinar Mark Aarons, pripadnik obitelji visokih dužnosnika australiske Komunističke partije, autor knjige ‘Sanctuary – Nazi Fugitives in Australia’*, obavio je ovu knjigu pod naslovom ‘War Criminals Welcome’. Kakav je stravičan medijsko-politički proces tim ponovo pokrenut? (feljton), Hrvatski vjesnik (Croatian Herald), Melbourne, 2001.;
- Dokumentacija iz arhiva HOS-a, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 27 Spielberg, Steven, *Munich*, film, Universal Studios and DreamWorks, 2005.
- 28 Bašić, Mate, *Hrvatsko revolucionarno bratstvo je ukinuto, ali mi smo još živi, razgovor sa Zdenkom Marinčićem* (feljton), Hrvatski vjesnik, Melbourne, rujna/listopada 2000.;
Deportation – Yugoslavia – Zdenko Marincic – Fred Calley, 1477/2/684 PART 1, A1838, 1972 – 1972.;
MARINCIC Zdenko, S203337 PART 2, A6980, 1973 – 1979.;
MARINCIC, Zdenko, S203553, A6980, 1972 – 1973.;
MARINCIC Zdenko, S200362, A6980, 1972 – 1973.; National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 29 *Pregled ustaških ekstremista*, Centrala SDS-a SR BiH, Sarajevo, 1977., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 30 Vukušić, Bože, *Razgovor s Markom Mudronjom*, rukopis, Knin, 19. travnja 2009., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 31 Isto.
- 32 Dio arhiva Hrvatskoga revolucionarnoga bratstva.

GLAVA ŠESTA
Što je Udba znala o pripremama Akcije Fenix 72?

SAVEZNI SEKRETARIJAT ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE
Služba državne bezbednosti

STROGO POVERUJIVO

AKCIJA "R A D U Š A "

Beograd, 4. maj 1973. godine

PREDSEDNIŠTVO SFR JUGOSLAVIJE
Komisija za uveljavljanje rada organa
koji vrše poslove državne bezbednosti

DRŽAVNA TAJNA

I Z V E Š T A J

O SPРОВОДЈЕЊУ ДИРЕКТИВЕ ПРЕДСЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ И ВРХОВНОГ
КОМАНДАНТА ОСУЂАНИХ СНАГА СФРЈ И ЗАКЉУЧАКА ХЕЛ СЕСИЈЕ
ПРЕДСЕДНИШТВА СФР ЈУГОСЛАВИЈЕ

Primenak br. 1

– Beograd, septembar 1973. –

Preslika naslovnice elaborata
SSUP-a Akcija Raduša

Preslika naslovnice Titovog
primjerka Izvještaja o
sprovođenju direktive...

1. KLJUČNI DOKUMENTI UDBE I KOS-A

SPOMENUTE SU VEĆ I NEKE KONTROVERZE s kojima se istraživači i čitatelji često mogu susresti kad je riječ o Hrvatskom revolucionarnom bratstvu i Akciji *Planinske lise* (Fenix 72). Tako se često postavlja pitanje je li Udba – i ako jest, koliko – “imala prste” u radu te organizacije i u planu akcije. Ta su pitanja, naravno, ne samo legitimna nego i obvezna. Bez odgovora na njih uopće se ne mogu donositi ozbiljni zaključci o toj problematici.

Desetljećima smo bili svjedoci potpuno spekulativnog pristupa toj temi, čime se samo umnožavao broj nepoznanica. Donekle se to moglo razumjeti, jer dugo vremena nije bilo moguće doći do podataka koji bi omogućili objektivne odgovore i zaključke. Na žalost, taj spekulativni pristup zadržan je do danas, premda za njega više nema potrebe niti opravdanja, jer su mnoge činjenice – kako u vidu dokumenata, tako putem prvorazrednih svjedočanstava – u međuvremenu postale dostupne.

U knjizi su već spomenuti i citirani neki važni dokumenti australskih i jugoslavenskih tajnih službi o HRB-u i Akciji Fenix 72. Međutim, šest je ključnih dokumenata Udbe i KOS-a, koje smo koristili u ovoj knjizi, a na temelju kojih se može zaključiti:

- 1) što, kada i od koga je Udba saznala o osnivanju i djelovanju HRB-a;
- 2) što, kada i od koga je Udba saznala o pripremi i realizaciji Akcije Fenix 72;
- 3) tko su suradnici Udbe te što su i kada dojavljivali o HRB-u i Akciji Fenix 72.

Riječ je o sljedećim dokumentima Službe državne sigurnosti (SDS), koja se u srpskoj inačici naziva Službom državne bezbednosti (SDB), a u ovoj knjizi koristi se uvriježeni narodski izraz Udba, (prema njenu negdašnjem nazivu za “Upravu državne bezbednosti”):

- 1) *Akcija Raduša*, Služba državne bezbednosti – Savezni sekretarijat unutrašnjih poslova (SSUP), Beograd, 4. 5. 1973.;
- 2) *Monografija o jugoslavenskoj neprijateljskoj emigraciji u Australiji*, Služba državne bezbednosti – Savezni sekretarijat unutrašnjih poslova, Beograd, 10/1975.;
- 3) *Hrvatsko revolucionarno bratstvo*, Uprava za istraživanje, analize i informisanje – Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove, Beograd, 28. 6. 1984.

Dokumenti Kontraobavještajne službe Jugoslavenske narodne armije (KOS JNA) jesu:

- 1) *Analiza akcije Raduša 72*, Generalštab JNA, I. uprava – Savezni sekretarijat narodne obrane (SSNO), Beograd (bez datuma);
- 2) Potpukovnik Nedeljko Bošković, *Iskustva iz akcije Feniks*, Obavještajno-bezbednosni školski centar, Beograd, 6/1978.;
- 3) *Jugoslavenska neprijateljska emigracija* Centar oružanih snaga za strategijska istraživanja i studije *Maršal Tito*, Beograd, 1989.

CENTAR ORUŽANIH SNAGA ZA STRATEGIJSKA ISTRAŽIVANJA I STUDIJE
"MARŠAL TITO"
– Institut za strategijska istraživanja –

NARODNA ODBRANA
SLUŽBENA TAJNA
POVERLJIVO

JUGOSLOVENSKA NEPRIJATELJSKA EMIGRACIJA

– 1989. –

*Hrvatsko revolucionarno
bratstvo – Rat prije rata*
OBAVESTAJNO-BEZBEDNOSTNI ŠKOLSKI CENTAR

25/115
VOJNA TAJNA
Poverljivo
Br.evid. 168

O TERORIZMU UOPŠTE,
KAO OBILJEŽU SPECIJALNOG RATA PROTIV SFRJ
I ISKUSTVIMA IZ AKCIJE "R A D U Š A"

(Prošireno predavanje na Višem kursu
SNO – Centra visokih vojnih škola)

Potpukovnik
Neđeljko Bošković

Jun 1978. godine

Preslika naslovnice
elaborata Jugoslovenska
neprijateljska emigracija
Centra za strateška istraživanja
JNA iz 1989. godine

Preslika naslovnice elaborata
potpukovnika KOS-a Neđeljka
Boškovića iz 1978. godine

Osim ovih šest dokumenata, analitičku sliku iz jugoslavenskih arhiva o HRB-u i Akciji Fenix 72 upotpunjavaju:

- 1) Strogo povjerljiva *Informacija o terorističko-diverzantskoj grupi ubaćenoj u našu zemlju* koju je SSUP 5. srpnja 1972. dostavio Izvršnom birou Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije;
- 2) *Fonogram 22. sjednice Izvršnog biroa Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije od 5. srpnja 1972.;*
- 3) *Zapisnik i fonogram XIII. sjednice Predsjedništva SFRJ pod predsjedavanjem Josipa Broza Tita* od 19. rujna 1972. na kojoj se raspravljalo o Akciji Fenix 72;
- 4) *Izvještaj o provođenju direktive Predsjednika Republike i Vrhovnog komandanta oružanih snaga SFRJ i zaključaka XIII. sjednice Predsjedništva SFRJ*, rujan 1973.

Za vrijeme Jugoslavije također je objavljeno nekoliko knjiga, u cijelosti ili djelomično posvećenih Akciji Fenix 72, koje se očigledno temelje na podacima jugoslavenskih tajno-policajskih službi, pa stoga mogu poslužiti za rekonstrukciju njenog planiranja i održavanja. Riječ je, primjerice, o sljedećim knjigama:

- 1) Janković, Dušan, *Teroristi u rukama pravde*, Narodna armija, Beograd, 1974.;
- 2) Dolničar, Ivan, *Sprega spoljnog i unutrašnjeg neprijatelja u vođenju specijalnog rata protiv naše zemlje*, Narodno sveučilište grada Zagreba, Zagreb, 1976.;
- 3) Bošković, Milo, *Šesta kolona*, Birotehnika/Dnevnik, Zagreb/Novi Sad, 1985.;
- 4) Ličina, Đorđe, *Roverova braća*, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1987.;
- 5) Ličina, Đorđe, *Dvadeseti čovjek* (deveto izdanje), Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1988.;
- 6) Indić, Milan, *Teritorijalna obrana Bosne i Hercegovine*, Republički štab TO SR-BiH, Sarajevo, 1989.

Ima i drugih knjiga i izvora pa će u nastavku teksta u ovoj knjizi posebno biti citirani brojni drugi izvori Udbe, KOS-a, milicije, Teritorijalne obrane (TO) i SKJ o HRB-u i Akciji Fenix 72, koji će navedene ključne dokumente potvrđivati i nadopunjavati, naravno u dijelu činjeničnog opisa djelovanja HRB-a i Akcije Fenix 72, dok će iz razumljivih razloga biti zanemarena njihova politička i ideološka kvalifikacija.

Također, kao i u prethodnim citatima, većinom će ti originalni dokumenti jugoslavenskih službi, zbog činjenice da su uglavnom pisani na srpskom ili tzv. srpsko-hrvatskom jeziku, biti u navodnicima i prilagođeni hrvatskom jezičnom standardu, osim u slučajevima u kojima bi prijevod ugrozio njihov temeljni smisao i duh, kada će se od hrvatskog jezičnog standarda svjesno odstupati.¹

2. UDBIN ELABORAT O HRB-U

U elaboratu Saveznoga sekretarijata unutarnjih poslova (SSUP-a tj. jugoslavenskoga saveznoga ministarstva policije) o Hrvatskom revolucionarnom bratstvu, zapisana su najvažnija saznanja o toj organizaciji koja su dospjela u Beograd do 1984. godine.

Da bi se upoznali sa saznanjima Udbe o HRB-u od njegova osnivanja do početka Akcije Fenix 72, najprije ćemo citirati odlomke iz elaborata važne za to razdoblje:

Emigrantska organizacija Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB) osnovana je krajem 1961. godine u Australiji. U to vrijeme znatan broj odbjeglih osoba iz zemlje, naročito u vremenu između 1952. i 1960., nije mogao osigurati boravak u Europi. Većina je bila prisiljena iseljavati se u prekomorske zemlje, među kojima i u Australiju. Takvi se u izbjegličkim logorima Italije i Austrije uključuju u rad ustaške emigracije (i zbog lakšeg dobivanja azila), što kasnije nastavlja i na tlu Australije.

Nakon nekoliko sastanaka na kojima su izrađena i raspravljana temeljna načela i organizacijska struktura nove organizacije, jedna grupacija formira HRB (ime je predložio Geza Pašti) krajem 1961. Još u prvim razgovorima u vezi s osnivanjem HRB-a, bilo je mišljenja da bi organizacija trebala biti ilegalna, koliko god je to u praksi moguće, a da se popunjava isključivo mladim ljudima spremnima da bez pogovora izvrše sve postavljene zadatke, uključujući tu i ilegalno ubacivanje u zemlju, što je u praksi i provedeno. Hrvatsko revolucionarno bratstvo je, dakle, tajna organizacija formirana na strogo konspirativnoj osnovi. Njezin je krajnji cilj – rušenje ustavnog poretka u SFRJ i uspostava samostalne države Hrvatske. HRB je prvenstveno orientiran na vršenje diverzantsko-terorističkih akcija na području SFRJ, ali i na akcije protiv diplomatskih predstavništava SFRJ u inozemstvu.

Slijedom ovakva organizacijskog jačanja HRB-a Geza Pašti, glavni tajnik HRB-a, koji je u to vrijeme djelovao u Europi, donosi odluku da sjedište Glavnog stana (GS) iz Australije prenese u Europu.

On je 22. i 23. srpnja 1965. u Schaffhausenu u Švicarskoj održao sastanak sa svojim suradnicima na kojemu su odlučili da sjedište GS-a prenesu u Europu i da se, po ugledu na Australiju, i u Europi formiraju povjereništva za južni dio Europe, kao i da se formiraju stožeri u gradovima u kojima postoje članovi HRB-a. Odlučeno je da se izvrši i podjela rada po sektorima ili odjelima, kao što su operativno-tehnički, obaveštajni i drugi.

Odlučeno je također da se GS-u na čelu nalazi Geza Pašti i uz njega Josip Senić u svojstvu 'postrojbenika', kao i to da povjerenici i osobe koje budu zadužene za pojedine sektore rada automatski budu članovi GS-a. Međutim, zbog iznenadnog nestanka Geze Paštija, sve odluke nisu provedene u potpunosti.

Organizacijska struktura HRB-a regulirana je u tzv. pravilima o ustrojstvu i obujmu djelatnosti HRB-a. Organizaciji na čelu nalazi se Glavni stan (GS) kojim rukovodi glavni tajnik. U Glavnom stanu postoje sektori zaduženja kao što su postrojbeni tajnik ili stegovni tajnik (postrojbeni znači vojni i disciplinski tj. stegovni tajnik), zatim opskrbni sektor na čelu s opskrbnim tajnikom kao i rizničar za blagajnu. Postoji i promidžbeni odjel za promidžbu i skupina dužnosnika instruktora u glavnom stanu koji zaduženja dobivaju po potrebi. Oni trebaju putovati po svijetu, obilaziti pojedince i organizacije, pomagati u izobrazbi, snabdijevanju i terorističkoj obuci, od-

nosno pomagati organizirati terorističke akcije od strane pojedinih skupina protiv Jugoslavije. Na čelu organizacije za pojedina područja nalaze se stožernici, a osnovne su organizacijske jedinice trojke. Postoje tri vrste trojki: za sabotaže i terorizam, za obavještajne poslove i za propagandu. Trojki na čelu stoji zapovjednik, a članovi su tzv. izvidnik i atentator (miner), znači izvršitelj. Za jedan kontinent ili skupinu država imenuje se jedan povjerenik koji je ujedno i član GS-a. Stožeri se osnivaju u većim gradovima, a na njihovu su čelu stožernici, stožerni pobočnici i tajnik. Stožernici održavaju vezu s glavnim tajnikom i GS-om. Stožernih pobočnika može biti i više, ovisno o potrebama. Oni kontaktiraju sa zapovjednicima trojki. Međusobno ne kontaktiraju ukoliko to ne odredi glavni povjerenik ili GS. Stožernici se često smjenjuju i premeštaju na druge dužnosti, da bi se izbjeglo duže zadržavanje na jednoj dužnosti, stvaranje privatnosti, ali i zbog najsitnijih pogrešaka.

HRB je kao ilegalna organizacija prilagođavao sadržaj svoje neprijateljske djelatnosti raznim organizacijskim oblicima, pa je tako kao formu svog legalnog nastupanja 1965. u Sydneu formirao organizaciju Hrvatska mladež Uzdanica.

Treba naglasiti da osim u raznim organizacijskim oblicima HRB u svom radu koristi (i ima u vlasništvu) razne domove i klubove (npr. u Canberri), farme za obučavanje terorista (npr. u Australiji, JAR i sl.), hotele, motele, nogometne klubove.

Pripadnici HRB-a zbog svoje veoma opasne aktivnosti (vršenje diverzija i terora) bivali su stalnim predmetom interesa SDS-a i stranih obavještajnih službi pa su doživljavali i teže potrese, što im je nametalo potrebu novih organizacijskih promjena i prilagođavanja svojih programa. Ovo je i razlog što SDS, nakon neuspjeha HRB-a s upadom Andrićeve terorističke grupe u SFRJ (1972. g.), nema pouzdanih podataka o organizacijskom ustrojstvu i rukovodstvu ove organizacije.

Velika konspirativnost koju u svojoj antijugoslavenskoj aktivnosti strogo prakticira HRB onemogućava da se o njoj (strukturi, djelatnosti, unutarnjim odnosima i sl.) daju potpuniji podaci. Ta parcijalnost saznanja morala je utjecati na obujam i razinu obrade teme, osobito pojedinih poglavlja. No, usprkos tome, ova je analiza koristan, vrijedan i zanimljiv rad.

3. VENERA: MEĐUREPUBLIČKA UDBINA SKUPINA PROTIV HRB-A

U knjizi je već citiran dio elaborata savezne jugoslavenske Udbe iz svibnja 1974. o prvim danima *Akcije Raduša*, kako su jugoslavenske tajne službe nazivale Akciju Fenix 72. Međutim, u tom elaboratu nisu objavljeni samo najvažniji podaci o rekonstrukciji akcije, nego i tajna policijska saznanja o njenoj pripremi – u prvom redu dobivena od dvojice Udbinskih suradnika iz šireg kruga Skupine Fenix 72, koji su u elaboratu označeni kao *Suradnik A* i *Suradnik B* (o kojima će još biti riječ):

Krajem 1971. i početkom 1972. godine Službe državne sigurnosti (SDS) SR BiH i Hrvatske došle su do dosta konkretnih obavijesti o pripremama skupine braće Andrić za ubacivanje terorista u zemlju radi izvršenja određenih akcija tijekom ljeta 1972. godine, kao i radi organiziranja gerile. Prikupljene obavijesti upozoravale su na neposrednu opasnost od širih akcija ekstremne emigracije i na potrebu adekvatnog organiziranja i daleko intenzivnijeg rada Službe.

Nakon prvih saznanja i ocjene da je riječ o vrlo ozbiljnim podacima sa stajališta sigurnosti Ju-

goslavije, a u suglasnosti s republičkim sekretarima i načelnicima SDS-a SR BiH i Hrvatske, 15. siječnja 1972. formirana je međurepublička operativna grupa koja je u okviru postojećeg sustava i vrijededećih normi SDS-a djelovala kao samostalni faktor na izučavanju namjera HRB-a prema našoj zemlji i predlagala rješenja koja su trebala pridonijeti u učinkovitom suprotstavljanju takvim namjerama. U sastav grupe određeni su predstavnici SDS-a SSUP-a, SR Hrvatske i BiH, a tijekom mjeseca svibnja grupa je proširena i s predstavnikom SDS-a SR Slovenije. Cjelokupna aktivnost međurepubličke akcijske grupe za suprotstavljanje djelatnosti HRB-a vođena je pod šifrom *Venera*.

U veljači 1972. u SSUP-u je održan zajednički sastanak predstavnika svih službi sigurnosti koje rade na praćenju i suprotstavljanju djelatnosti neprijateljskog dijela emigracije (SDS-a RSUP-a, PSUP-a, UB SSNO-a, II. uprave Generalštaba JNA, UID SSIP-a, kao i SJB i Uprave za pograničnu i pasošku službu i strance u SSUP-u).

Na temelju dogovora s tog sastanka, a u skladu sa zaključima sastanka saveznoga s republičkim i pokrajinskim sekretarima od 2. veljače 1972., usvojen je 16. veljače 1972. zajednički *Akcijski program*.

U taj je program uključeno i iniciranje poduzimanja mjera nekih radnih organizacija poput Uprave carina, poduzeća željezničkog, riječnog, zračnog i pomorskog prometa, i dr.

Radi suzbijanja i rasvjetljavanja okolnosti vezanih za određene diverzije, pojačani su posredni kontakti, putem naših diplomatsko-konzularnih predstavninstava (DKP), s odgovarajućim inozemnim organima sigurnosti. Osim toga, pripremani su i širi materijali za kontakte s nekim stranim službama sigurnosti (Australija, Francuska i SR Njemačka).

Nakon ovih radnji, temeljna je preokupacija akcijske grupe *Venera* bila iznalaženje načina za onemogućavanje braće Andrić i drugih glavnih aktera njihove skupine. S tim su ciljem temeljito izučavani postojeći izvori SDS-a koji bi se mogli angažirati na tome, a tražena su rješenja za izbor takve kombinacije kojom bi se u cijelosti ili djelomično postigao taj cilj. U tome se najkonkretnije angažirala SDS SR BiH kombinacijom putem *Izvora A* i *Lea*, a istodobno je izučavana kombinacija putem SDS SR Slovenije, koja se tada prvi put izravno uključila u akciju *Venera*. Međutim, budući da planirane kombinacije putem izvora SDS SR BiH nisu obećavale postizanje željenih ciljeva i budući da su bitne pojedinosti iz informacije političkom rukovodstvu bile javno iznošene političkom aktivu, a kasnije i članstvu SR Hrvatske, Služba je bila primorana odustati od planiranih kombinacija putem izvora SDS-a SR BiH i potražiti nova rješenja.

Uslijed toga se pristupilo pripremama za sinkronizirano izvođenje dviju akcija u inozemstvu. Prvom se akcijom namjeravalo doći do novih, autentičnih i najkonkretnijih podataka o planiranim akcijama terorista i o njihovim vezama u zemlji te razbiti punkt HRB-a u Austriji, a time i skupine braće Andrić u cjelini, u čemu se nije uspjelo. S obzirom na to, putem SDS SR Slovenije forsirano se pristupilo radu na realizaciji druge akcije, kojom se namjeravala stvoriti situacija u kojoj će policije Francuske, SR Njemačke i Austrije morati pristupiti represivnim mjerama u odnosu na braću Andrić i pripadnike njihove skupine, a time i onemogućiti njihove planove. Kasniji postupci francuske i njemačke policije sveli su se na ono što smo očekivali i uzimali u obzir pri stvaranju naših kombinacija.

U nastojanju da se naprave novi operativni prodori u jezgru Andrićeve skupine, aktiviran je jedan izvor SDS SR Hrvatske (u dalnjem tekstu *Izvor B*), koji je potvrđio i proširio neke obavijesti dobivene od *Izvora A*. Ovaj izvor je također javio o pripremama za slanje terorista u zemlju,

dao neke pojedinosti oko obučavanja nositelja naših putnih isprava (PI) koji su se priključili Andrićevoj skupini i imena trojice takvih osoba. Unatoč pružanju tih podataka, naše mogućnosti putem ovoga izvora nisu bile takve da bismo mogli ofenzivnije djelovati u odnosu na terorističku skupinu. *Izvor A i B*, iako solidni, nisu bili u poziciji saznati pun sastav terorističke skupine i njene planove u pogledu načina ubacivanja u zemlju, itd.

U SDS SSUP održan je 13. lipnja 1972. hitan sastanak operativne grupe *Venera*, na kojem su uglavljeni zadaci u svezi s nastalim stanjem poslije raspisivanja tjeralica od strane francuske i njemačke policije i saznanja dobivenih putem *Izvora B*, te utvrđeni zadaci i mjere koje su u tom trenutku bile realne. Na temelju tih i ranijih obavijesti, u SDS-u je prihvaćena mogućnost da je nekoliko glavnih aktera već ubaćeno ili da neposredno predstoji njihovo ubacivanje u zemlju. S tim u vezi, poduzete su šire mjere radi provjere primljenih podataka, odnosno preduhitrivaњa njihovih eventualnih namjera za ilegalni ulazak u zemlju. SDS je u zemlji pojačao nadzor nad stanovitim vezama u emigraciji, a od naših DKP-a u SR Njemačkoj i Francuskoj zatraženo je da pri tijelima sigurnosti ovih zemalja inzistiraju na daljnjoj potrazi za nestalim teroristima. Međutim, unatoč svim naporima SDS-a, dogodilo se da je teroristička skupina izmaknula našem nadzoru i upala u SFRJ.

3.1. Udba priznaje slabosti

Vrijednost informacija koje je Udba dobila od suradnika *A i B*, ocijenjena je na sljedeći način:

Može se konstatirati da je SDS raspolagala saznanjima koja su ozbiljno ukazivala da se HRB priprema za ubacivanje svojih oružanih grupa, vođenje gerile i izvođenje terorističkih akata u SFRJ i prema našim predstavniciima u inozemstvu. Služba je tim saznanjima posvetila punu pažnju i shodno tome poduzela mjere i uložila ogroman napor u cilju onemogućavanja planova i namjera HRB-a. Usprkos tome, ostaje činjenica da je grupa braće Andrić izvršila veći dio završnih priprema i završnu obuku u Austriji, prešla državnu granicu, boravila dva dana u pograničnom području, trećeg dana otela kamion i prebacila se oko 500 km u unutrašnjost državne teritorije – a da Služba za to nije znala.

Drugim riječima, Udbini analitičari su zaključili kako su njihove suradničke pozicije u širem krugu HRB-a i vođa Akcije Fenix 72 unatoč svemu ipak bile nedovoljne da bi spriječile upad gerilske skupine u Jugoslaviju:

Dosadašnja praksa na više primjera je pokazala da za uspješno otkrivanje i sprečavanje neprijateljske djelatnosti emigracije presudnu ulogu imaju kvalitetni suradnici ugrađeni u žarišta ekstremne emigracije, posebno među organizatorima diverzantsko-terorističkih akcija, zbog čega rad na stvaranju ovakvih operativnih uporišta predstavlja i dalje osnovni prioritetni zadatak SDS-a. U grupaciji HRB-a u Victoriji (Australija), međutim, SDS nije imala nikakvih pozicija. Poslije dolaska njenog dijela u Europu, stvoren je kvalitetan *Izvor A* koji ipak nije stalno živio u inozemstvu niti je bio u kontaktu s grupom u njenim završnim pripremama. Pored njega, i *Izvor B* je davao određene kvalitetnije podatke o pripremama grupe. Iako su bili kvalitetni, ova dva izvora ipak nisu bila dovoljna, niti su objektivno bili u mogućnosti kontinuirano pratiti

zbivanja u grupi. Zbog toga se upravo i dogodilo da se nije znalo gdje se nalaze vodeći članovi ubaćene skupine u razdoblju od 1. do 24. lipnja 1972.

Citirani Udbin elaborat predstavlja najsveobuhvatniju, barem do sada poznatu, analizu saznanja jugoslavenskih tajnih službi o pripremama Skupine Fenix 72 za upad u Jugoslaviju. Kako se tadašnji šefovi Udbe sigurno nisu bavili heretičkim razmišljanjima da bi se Jugoslavija jednoga dana mogla raspasti i da bi taj “strogo povjerljivi” elaborat mogao dospjeti u javnost, pretpostavka je da su u njemu naveli, u skladu s uobičajenim obaveštajno-analitičkim standardima, najbitnije prikupljene podatke o pripremama Akcije Fenix 72, njenim vođama i pripadnicima. Osim toga, elaborat je bio namijenjen internoj uporabi, pa se može vjerovati da je prezentacija samih činjenica u njemu relativno vjero-dostojna jer bi u protivnom imala jedino funkciju samoobmanjivanja.

4. UDBINI SURADNICI

4.1. *Ukrina, Serafin, Suradnik A*

Suradnik A iz Udbina elaborata zvao se Marko Mijić, rođen 1949. u Novom Selu pokraj Bosanskog Broda. Mijić je potjecao iz domoljubne i vjerničke obitelji. Roditelji su ga nakon osnovne škole poslali u Sjemenišnu gimnaziju, ali je on nakon dvije godine prekinuo školovanje i 1967. pobjegao iz Jugoslavije u Australiju. U Sydneyu je već živio njegov stariji brat Ilija preko kojega se ubrzo povezao s članovima organizacije Hrvatska mladež Uzdanica i potom sa HRB-om. Marko Mijić ubrzo je preselio u Melbourne gdje je dobio posao kao vozač tramvaja. Budući da je već 1970. dobio australsko državljanstvo i nije se javno politički eksponirao, vođe Akcije Fenix 72 smatrale su ga pogodnim za pomagača kojega mogu ranije uputiti u Jugoslaviju sa zadatkom da se nastani i pritaji na određenoj adresi kako bi u određenom trenutku pripomogao skupini u realizaciji ustaničkih planova.

Međutim, kratko nakon dolaska u rodno mjesto, Mijić je bio priveden u dobojsku Udbu i saslušavan. Priznao je pripadnost HRB-u, otkrio zadatke i pristao na suradnju s Udbom. Dobojski udbaš Nikola Brković registrirao ga je 12. siječnja 1972. kao suradnika pod pseudonimom *Ukrina*. Suradnju s Mijićem osobno je nadgledao tadašnji šef Udbe u Doboju Duško Zgonjanin, kasniji ministar unutarnjih poslova u SR BiH.

Mijić je Udbi otkrio da victorijski stožer HRB-a na čelu s braćom Adolfom i Ambrozom Andrićem i Pavom Vegarom planira akciju širih razmjera u Jugoslaviji. Međutim, on u trenutku pristanka rada za Udbu nije znao kakva je akcija planirana, koliko će osoba u njoj sudjelovati, gdje i kada će se izvesti. Iz tog razloga su šefovi Udbe u Doboju, Sarajevu i Beogradu donijeli odluku da krajem 1971. upute Mijića u Beč kod Đure Horvata s ciljem da od njega doznaju više podataka o samoj akciji.

Horvatu je bio sumnjiv Mijićev dolazak u Beč pa mu je ugovorio sastanak s Ambro-

Glava šesta: Što je Udba znala o pripremama Akcije Fenix 72?

RSUP SD BIB
SBB

CESTAR: 220 2 0 0 0 2

BR. M. 3-250

UPITNIK 5

1. Mjesto, odnosno kraj na kojem je bila učinjena akcija	MEĐUGORJE / BiH / HANCO
2. Predmet	"MOSKVA", "MOSAPPH"
3. Organizacioni raspored učesnika akcije (članak 10)	2149. Kovačević - optužnički čovjek, Brod, BiH Domači i neprografske
4. Mesta i zemlje u kojima su učestvovali učesnici akcije	Šapce Bela Crkva - jug Srbije - Pripreme - mesto mjesec - Bela Crkva
5. Bratstvo struke	Nenad Đorđević
6. Vozilo	Srpski
7. Indikacije	Australijac i SBB
8. Razina opasnosti	zemljak
9. Mjesto i vremenski razdoblje početka i završetka	Bez označenog vremenskog razdoblja
10. Cilj i namjeru akcije	-
11. Mjesta specifične, karakteristične za akciju	2. parada izmeđunarodnih komercijalnih razmjena Putovanje vlade Engleske, a njihovih njegova poslanička posjeta.
12. Značaj akcije i rezultat	Spriječiti - obrazom, obavijeti i komplikovati putovanje vlade Engleske, a njihovih njegova poslanička posjeta.
13. Individualni predmet - identitet učesnika	Marko Mijić - Milićević
14. Mesto i vreme	Beograd, 2. juna 1967.
15. Povlastice i ostvareni rezultati akcije	Povlačiti iz akcijskog perioda, da je 2 godine je uspostavio međunarodnu, Beograd 1967. U Beogradu je bio učestnik akcije pod-a

16. Mjesto i godina realizacije akcije i naziv organizatora	Januar 1972. - Jugoslavija.
17. Organizator akcije	Na kompromitirajujući materijale osigurano na ekstremne organizacije hrvatske emigracije u inozemstvu - "SBB".
18. Lica uključeni u akciju, istaknuti po redoslijedu	Det - Austrija, emigrant sa austrijskom putnicom Slobodan Češević
19. Lica uključeni u akciju, istaknuti po redoslijedu	Belgrad, Julie 1967. godine, SLA
20. Lica uključeni u akciju, istaknuti po redoslijedu	Zagradilaci suradnik
21. Lica uključeni u akciju, istaknuti po redoslijedu	Aspirator u grupi
22. Lica uključeni u akciju, istaknuti po redoslijedu	Putevi operativnog redatelja i tajnog pisma. Vela J. se želi se određuju u komplikacijama
23. Detalji organizatora akcije	Povlačiti
24. Detalji organizatora akcije	MARKO Milić - radi po emigraciji
25. Detalji organizatora akcije	Istaknuti da se prethodno orijentisao i radio, pozivaju u kvalitetan suradnik.

u: Detalji, dan: 22-1-1972.

Dokument
21100142075

RSUP SD BIB
SBB

CESTAR: 220 2 0 0 0 2

BR. M. 2-250

Dopune i premjene
po upitniku 5

1. Prezime, ime i prezime	MARKO Milić
2. Predmet	"SBB"

Detalji posla koj je učestvovao	TEXT FRAZNE PISME
2.	Razlogi poslačenje su smjernjice mjesec "marko".

Preslike Udbina
suradničkog dosjea
Marka Mijića

u: Detalji, dan: 22-1-1972. poslovni svedoci
članovi suradnje

RSUP SD BIB
SBB

CESTAR: 220 2 0 0 0 2

BR. M. 2-250

Dopune i premjene
po upitniku 5

1. Prezime, ime i prezime	MARKO (Milić) ... Milić
2. Predmet	"SBB" - "SBB"
Detalji posla koj je učestvovao	TEXT FRAZNE PISME
3.	Suradnik os vrlo bliskim oblikom da je kompromitovan i prestala sa svim obvezama i subektivnim angažmanom učestvovanju u akciji u Beogradu, Nezvratno do dana nakon učestvovanja u akciji u Beogradu i učinkuju u komunikaciji.

u: Detalji, dan: 22-1-1972.

Članovi suradnje
Cvetko Milić

REPUBLIČKI ŠKRETARIJAT ZA UPUTNANJE POSLOVE
SLUŽBA DRŽAVNE SIGURNOSTI
CENTAR BIHAC

Izvor: Saradnik "Adam"

Datum, 1. IV 1968.god.

I N F O R M A C I J A Br. _____

Predmet: ŠIMUNOVIĆ Ivan, Bl. kombinacija angažovanja.

V E Z A! nađe informaciju br.14/68.

Kratak pregled dosegao je neprijateljske djelatnosti i karakternih osobina Šimunović Ivana:

Dok se našao u zemlji bio je sklon skitnji, noradu i avanturizmu.

Njegov otac Šimunović Stevo u prvim danima rata pristupio je HOP-u i bio je u NOV-i. Njegovom saelugom po NOV-i likvidiran je brat njegove žene. Kasnije je dezertirao i stupio u ustalike vojne formacije, gdje se našao do oslobođenja zemlje, a zatim je bio krilja i likvidiran je po našim organima.

Šimunović Ivan emigrirao je 15.VIII 1966. godine. Do početka 1965 godine nije započeo snažnija neprijateljska aktivnost, osim što je u nekoliko navrata pisao majci da se neće vratiti u Jugoslaviju dok se ne sruši taj porедак i dok ne propane komunizam.

Godine 1964 zatražio je nešto stalnu putnu ispravu preko našeg konzulata koja mu je izdano. U prvim danima PI je pokazivao ostalim licima, a kasnije je to krio od drugih.

U početku 1965. godine postoji prve informacije o njegovoj neprijateljskoj djelatnosti. Naročito se ističe na propagandnom planu šireći emigrantsku štampu među paočarima i nagovaraći ih da bacaju putnu ispravu i stupaju u emigrantsku organizaciju. Također je veoma aktivna na ubacivanju propagandnog materijala u zemlju.

U maju 1965. godine Erić Josip piše pismo Dr. Jelicu i na Šimunovića kaže da je do tada bio u HOP-u, te da je pristup

Udbina interna informacija o vrbovanju Ivana Šimunovića iz 1968. godine

zom Andrićem u Strasbourgu. Na tom sastanku Mijić nije uspio objasniti zašto je prekršio nalog da se nastani u Bosanskom Brodu i čeka na daljnje upute, nego je bez uvjerljiva obrazloženja došao u Beč kod Horvata. Vođe Skupine Fenix 72 trenutno su prekinule s njim sve kontakte i on je u tom trenutku postao neupotrebljiv kao doušnik Udbe u njihovim redovima. Mijić je naslutio da je otkriven i vratio se u Jugoslaviju.

Poslije Akcije Fenix 72, Marko Mijić je nastupio kao svjedok na suđenjima zarobljenim feniksovima i njihovim pomagačima u Sarajevu i Tuzli, nakon čega je dobio novi pseudonim (*Serafin*) te nastavio služiti Udbi u specijalnom promidžbenom ratu protiv hrvatske emigracije.²

4.2. *Tivar, Oskar, Suradnik B*

Drugi suradnik Udbe, u elaboratu označen kao *Suradnik B*, zvao se Ivan Šimunović, rođen 15. studenoga 1931. u Šušnjari pokraj Bjelovara.

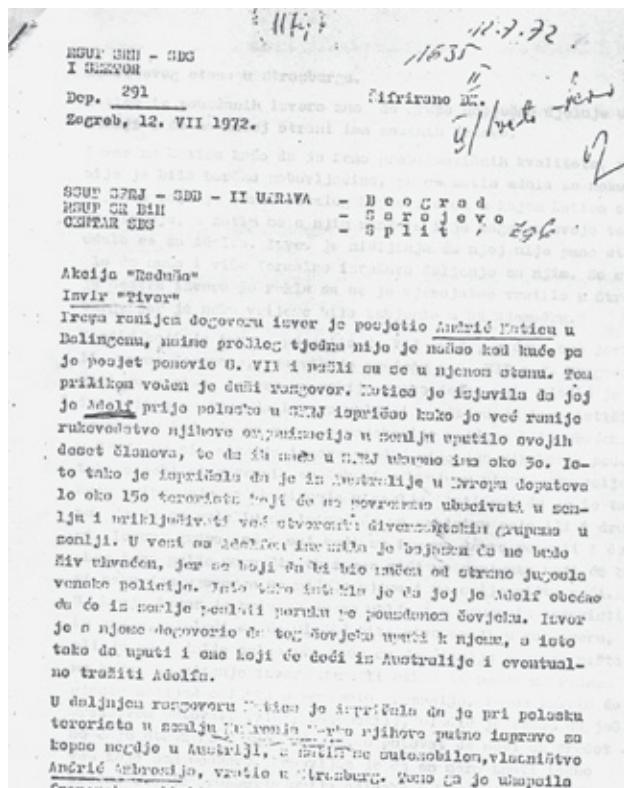
Ivan Šimunović,
doušnik *Tivar* i
Oskar, 1974.

Šimunović je nakon bijega u Njemačku i pristupanja emigrantskim organizacijama dospio u obzor bjelovarske ispostave Udbe. Tamo su bile poznate njegove karakterne mane, pa ga je Udba odlučila vrbovati. U tu svrhu je službenik bjelovarske Udbe Mile Čanak poslao Šimunoviću bratića u posjet i nakon njegovog povratka sastavio sljedeću zabilješku:

Predmet: Ivan Šimunović, kombinacija angažiranja.

Kratak pregled dosadašnje neprijateljske djelatnosti i karakternih osobina Ivana Šimunovića: Dok se nalazio u zemlji bio je sklon skitnji, neradu i avanturizmu. Njegov otac Stevo Šimunović u prvim danima rata pristupio je NOP-u i bio je u NOV-u. Njegovom zaslugom po NOV-u likvidiran je brat njegove žene. Kasnije je deserterirao i stupio u ustaške vojne formacije, gdje se nalazio do oslobođenja zemlje, a zatim je bio križar i likvidiran je po našim organima.

Ivan Šimunović emigrirao je 15. kolovoza 1956. Do početka 1965. godine nije zapažena značajnija neprijateljska aktivnost, osim što je u nekoliko navrata pisao majci da se neće vratiti u Jugoslaviju dok se ne sruši taj poredak i dok ne propadne komunizam. Godine 1964. zatražio je našu stalnu putnu ispravu (PI) preko našeg konzulata koja mu je izdana. U prvim danima PI je pokazivao ostalim licima, a kasnije je to krio od drugih. U početku 1965. postoje prve informacije o njegovoj neprijateljskoj djelatnosti. Posebno se ističe na propagandnom materijalu šireći emigrantski tisak među pasošarima i nagovarajući pasošare da bace putnu ispravu i stupe u emigrantsku organizaciju. Također je veoma aktivan na ubacivanju propagandnog materijala u zemlju. U određenim trenucima Šimunović je vrlo emocionalna ličnost. Tako npr. u trenutku pjevanja pjesama o domovini, on napušta društvo i počne plakati. U srpnju 1967. sastao se u Trstu s majkom, sestrom i tri bratića. I pored toga što su djelovali na njega u cilju pasivizacije, bio je vrlo aktivan i držak u izjavama kao npr. da će SFRJ propasti, stvorit će se nova hrvatska država, kako će se on 'uskoro' vidjeti u novoj hrvatskoj državi i tome slično. U prosincu 1967. suradnik Adam boravio je u Njemačkoj kod Šimunovića. Očekivali smo da će ga Šimunović angažirati kao bazu u zemlji. Međutim, Šimunović se 'ohladio' u odnosu na svoj stav prilikom susreta u Trstu. Ovaj put nije spominjao veze u zemlji, niti je govorio kako će 'uskoro' osloboditi

Šimunović izvještava
Udbu početkom
srpnja 1972. o
novim saznanjima
o feniksovima

Hrvatsku. Zanimao se kod suradnika kako bi došao u zemlju i da li bi mu se što dogodilo. Izrazio je želju kako bi gradio kuću na Jadranu. Oženjen je Njemicom. Kod njega se osjeća strah i nesigurnost zbog toga što je 'UDB-a ubila Marijana Šimundića i kidnapirala popa Draganovića'. U siječnju i veljači 1968. Šimunović piše rodbinskim vezama u zemlji da će se ove godine vratiti u zemlju. Našeg suradnika upućuje da razgovara s nekom odgovornom ličnosti iz zemlje koja bi mu mogla pismeno jamčiti povratak u zemlju i traži neposredni kontakt s tom osobom. Našom kombinacijom preko suradnika, Šimunovićeva majka i ostala rodbina u posljednje vrijeme putem pisama utječu na njega da se vrati u zemlju.

Kombinacija izvođenja angažiranja: Našom kombinacijom preko suradnika *Adam* stvorili smo mogućnost da suradnik *Adam* putuje u posjet kod Šimunovića dana 7. travnja 1968. Legenda za putovanje suradnika je nabavka poljoprivrednih strojeva, o čemu između njih postoji raniji dogovor i osobni kontakt. Suradnik *Adam* konkretno treba reći Šimunoviću da se može vratiti u zemlju pod uvjetom da nam prethodno dade konkretnе materijale o djelatnosti emigracije, čime će dokazati da želi prekinuti s neprijateljskom djelatnosti prema SFRJ i na taj način opravdati svoju dosadašnju djelatnost prema zemlji, a ukoliko, u protivnom, dođe u zemlju, prema njemu će biti pokrenut krivični postupak. Obećanje za suradnju kao uvjet dolaska u zemlju prije dobivenih informacija ne prihvaćamo. Ovaj stav suradnik *Adam* otvoreno bi prenio Šimunoviću. Bjelovar, 1. travnja 1968. god.³

Vrbovka je uspjela i Šimunović je dobio pseudonim *Tivar*. Uskoro su službenici Udbine centrale u Zagrebu, Milan Tatalović⁴ i Đuro Lukić, prepoznali u Šimunoviću vrlo perspektivnog agenta te su ga odlučili izravno preuzeti na vezu.

Stjecajem okolnosti, Šimunović je upoznao nekoliko emigranata u Karlsruheu, koji ma će se krajem 1970. obratiti Adolf Andrić i Pavo Vegar. To se posebno odnosi na Tomislava Naletilića, rodom sa Širokog Brijega, bivšega zagrebačkog studenta koji je emigrirao nakon nekoliko privođenja od strane Udbe. On je upoznao Šimunovića s vođama Skupine Fenix 72.

Prema vlastitim navodima, Naletilić je također izvršio angažiranje trojice hrvatskih mladića podrijetlom iz Hercegovine koji su živjeli u Karlsruheu za Skupinu Fenix 72: Vlatka Miletića, Vidaka Buntića i Ludviga Pavlovića.⁵

Zahvaljujući ovoj vezi, Šimunović je javio Udbi da se priprema akcija u Jugoslaviji, dojavio je imena vođa iz Australije i članova skupine iz Karlsruhe. Također, on je znao za dio naoružanja i opreme koju su pribavile vođe Skupine Fenix 72.

Međutim, kako je očito iz njegovih izvješća koja je podnosio Udbi, premda vođe Skupine Fenix 72 u to doba u njega nisu posumnjale, Šimunović nikada nije saznao konačni plan, sastav i termin djelovanja Skupine Fenix 72.

Za razliku od *Suradnika A*, odnosno Marka Mijića, koji se kao svjedok protiv optuženih feniksovaca potpuno dekonspirirao, Udba je nastojala sakriti identitet *Suradnika B*, odnosno Ivice Šimunovića, i njegovu ulogu u Akciji Fenix 72 kako bi ga mogla i dalje operativno koristiti u hrvatskoj emigraciji. Zbog toga se on u jugoslavenskim istražno-sudskim dokumentima *Akcije Raduša* nije navodio pod pravim imenom nego kao navodni *Ivica Bašić*, a Udba mu je nešto kasnije promijenila pseudonim *Tivar* u *Oskar*.⁶

5. ŠTO JE UDBA NAKNADNO SAZNALA?

U elaboratu SSUP-a iz 1973. godine o *Akciji Raduša*, kako se u arhivima Udbe naziva Akcija Fenix 72, prikazane su pripreme HRB-ove skupine za upad u Jugoslaviju. Može se napomenuti da se činjenični navodi u citiranom elaboratu uglavnom podudaraju s velikim brojem podataka iz arhiva HRB-a i svjedočanstava neposrednih sudionika tog događaja:

Naoružana diverzantsko-teroristička grupa od 19 terorista na čelu s Ambrozom Andrićem, 20. lipnja 1972. ilegalno je prešla austrijsko-jugoslavensku granicu, prošla neopaženo kroz SR Sloveniju i Hrvatsku i locirala se na području Bosne i Hercegovine, s namjerom razvijanja gerile i podizanja ustanka.

Sve mjere organa sigurnosti u vezi s likvidacijom ove grupe vođene su pod nazivom *Akcija Raduša*. S obzirom na veličinu, karakter, planove, pretenzije i vrijeme upada grupe u SFRJ, a analogno tome širinu, intenzitet i efikasnost mjera organa sigurnosti, na sastanku načelnika SDS-a republika i pokrajina i predstavnika saveznih organa u kojima se vrše poslovi državne sigurnosti, održanom 7. kolovoza 1972., u SDS-u SSUP-a, odlučeno je da se izradi stručna analiza

cjelokupne aktivnosti organa sigurnosti u *Akciji Raduša*. Dogovoren je da svaka služba izradi analizu, odnosno završnu informaciju o svom radu pa da SDS SSUP na osnovu toga i drugih saznanja izradi svodnu stručnu analizu *Akcije Raduša*.

Sukladno zaključcima sa sastanka u Beogradu od 7. kolovoza 1972., osnovni cilj analize je da s isključivo stručnog aspekta, uz osvrt na kroniku događaja, ukaže na dobre i loše strane rada službi sigurnosti u borbi protiv ovakvog vida neprijateljske djelatnosti i da posluži kao iskustvo za eventualne buduće slične situacije. Radna verzija analize razmatrana je u Beogradu, 30. siječnja 1973., na sastanku načelnika SDS-a republika i pokrajina i predstavnika službi sigurnosti SSIP-a i SSNO-a. Na osnovu tada iznesenih primjedaba izvršene su određene izmjene i dopune. Poslije toga je tekst analize, koji je još uvijek predstavljao radnu verziju, razmatran na sastanku saveznog s republičkim i pokrajinskim sekretarima u Sarajevu 12. veljače 1973., kojem su prisustvovali načelnici SDS-a RSUP-a Bosne i Hercegovine i Hrvatske, komandant republičkog štaba za Narodnu obranu SR Bosne i Hercegovine, načelnik UB SSNO-a i članovi kolegija SSUP-a sa svojim stručnim suradnicima. Konačan tekst analize izrađen je na osnovu sugestija i preporuka s ovoga sastanka. Analiza zahvaća uglavnom razdoblje od otpočinjanja akcije do 10. kolovoza 1972., a djelomično se oslanja i na saznanja dobivena neposredno prije i poslije završetka akcije.

U čitavom poslijeratnom razdoblju SDS se suočava s djelatnošću jugoslavenske neprijateljske emigracije usmjerene na podrivanje i rušenje ustavnog poretka u SFRJ. U diverzantsko-terorističkoj aktivnosti posebno mjesto zauzima ilegalna teroristička organizacija Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB), čiji su pripadnici integrirani i u neke druge ekstremne organizacije. U skladu s proklamiranim ciljevima da oružanim putem, diverzijama i terorom, vodi borbu protiv SFRJ, a za stvaranje Nezavisne Države Hrvatske, ona je već prilikom svog osnivanja 1961. planirala upućivati i diverzantske skupine u SFRJ, što je kasnije i činila.

Još prilikom osnivanja HRB-a usvojena je teza za dizanje revolucije u zemlji. Njezinoj razradi intenzivnije se pristupilo 1967., a od 1969. i konkretnim pripremama za realizaciju. Posebna preokupacija rukovodstva HRB-a je nastojanje da se pred raznim stranim službenim i drugim faktorima predstave kao snaga s kojom se mora računati. U tom cilju HRB planira i uspostavlja određene veze i kontakte nudeći razne usluge uključujući i dobrovoljce za Vijetnam i Izrael.

Vršeći pripreme za dizanje revolucije u zemlji, rukovodstvo organizacije HRB-a sukcesivno i po unaprijed određenom planu upućivalo je u Europu stručno obučene organizatore i teroriste iz Australije, a među njima i glavne vođe ove skupine. S takvim ciljem od 1969. počinju u Europu dolaziti organizatori ubačene diverzantsko-terorističke skupine Ambroz Andrić, Adolf Andrić, Pavo Veger, Vejsil Keškić, Đuro Horvat i Ilija Glavaš.

Nakon izbijanja studentskog štrajka u Zagrebu, a posebno poslije 21. sjednice Predsjedništva SKJ, djelatnost ove skupine HRB-a usredotočuje se na ubrzane završne pripreme za ubacivanje u zemlju. Definitivnu odluku da se skupina tijekom ljeta 1972. ubaci u zemlju donose u prosincu 1971., na sastanku užeg vodstva u Strasbourgu. Poslije toga ubrzavaju pripreme, organiziraju diverzantske tečajeve, pronalaze bazu za kampiranje skupine i smještaj oružja u Austriji, a iz Australije dolaze instruktori Marko Mudronja i Franjo Peričić.

Krajem ožujka 1972. uže vodstvo ubačene skupine održalo je u Strasbourgu sastanak na kome je odlučeno da se između 20. i 22. lipnja 1972. izvede akcija ubacivanja u zemlju grupe od 35 – 40 osoba. Pri razmatranju mogućnosti o načinu ulaska u zemlju, skupina je prvenstveno imala u vidu ubacivanje iz Italije vodenim putem, na taj način što bi kupila ili ukrala neki brod. Ovu

varijantu uzimali su u obzir zbog toga što su ocjenjivali da će tim putem lakše prijeći državnu granicu i što će im, poslije stupanja na jugoslavensko tlo, biti bliže mjesto na kojem su odlučili da se lociraju (Vran-planina). U cilju ispitivanja te mogućnosti Ambroz Andrić slao je u Italiju članove ubačene skupine Đuru Horvata i Viktora Kancijanića, kao i Stjepana Crnogorca. Budući da je ova mogućnost otpala, naknadno je razrađen plan kojim je predviđeno da se skupina ubaci u zemlju preko Austrije i da se kreće pješice preko Slovenije prema Hrvatskoj i dalje ka Bosni i Hercegovini. Za vrijeme kampiranja u Austriji, Ambroz Andrić i Pavo Veger donijeli su odluku da skupina otme pogodan kamion i da se njime preze iz pograničnog područja do utvrđene lokacije.

Skupina je planirala da se stacionira na području Vran-planine, gdje bi stvorila svoje baze, razvila gerilu i izvodila diverzantsko-terorističke akcije. Računali su da će ih 'narod prihvati kao osloboditelje, da će u postrojbama JNA doći do međusobnog likvidiranja oficira i prelaska postrojba JNA na njihovu stranu, a da jedino preostaje ozbiljnija borba s policijom, Udbom, kao i nekim oficirima JNA i funkcionalima vlasti i Partije, koji jedini i drže poredak u Jugoslaviji'. Računali su i s atmosferom stvorenom djelovanjem nacionalističkog pokreta u SR Hrvatskoj i ranije stvorenim vezama u zemlji.

Vodstvo ubačene skupine angažiralo je vodeće članove HRB-a u inozemstvu da po ubacivanju skupine u zemlju nastave s prikupljanjem materijalnih sredstava i pridobivanjem i obučavanjem novih članova za ubacivanje u SFRJ s diverzantsko-terorističkim zadacima. Za vrijeme organiziranja skupine i izvršenja priprema za njezino ubacivanje u zemlju, vodstvo ove skupine uspostavilo je kontakte s vodstvima nekih drugih ekstremnih ustaških emigrantskih organizacija radi njihova uključivanja u planirane diverzantsko-terorističke akcije u zemlji, nabavke oružja, vršenja konzultacija u pogledu pogodnosti trenutka za ubacivanje skupine, i drugo. Nakon završenih glavnih priprema, rukovodstvo skupine donosi odluku da svi članovi koji su odabrani i dobrovoljno dali pristanak za uključivanje u skupinu, raskinu radni odnos 1. lipnja 1972. i da se okupe u stanu Ilike Glavaša u Salzburgu kako bi se odatle organizirano prebacivali na unaprijed određenu lokaciju koja je bila planirana za duži boravak skupine. Trebalo je da na toj lokaciji članovi skupine dobiju sustavnu komandosko-diverzantsko-terorističku obuku i da se izvrše psihološko-političke pripreme.

Lokaciju glavnog logora za obuku teroristi su pronašli u blizini jugoslavensko-austrijske granice na području općine Garanas, kotar Deutschlandsberg. Do njega se može doći sa sjeverne strane putem od Schwanberga preko Buchwalda i s južne strane od Schwanberga preko Sv. Ane. Logor se nalazio na šumovitom terenu gdje se mogu pojaviti samo osobe koje traže šumske plodove ili drvosječe. Bio je smješten na jednom proplanku koji zauzima prostor 10 do 30 m, obrastao mladom šumom. Iza njega je prostor u dužini od 100 metara obrastao starim visokim drvećem, a u neposrednoj blizini je izvor vode.

Ležišta terorista, napravljena od jelovih grančica, nalazila su se u žbunju i bila su gotovo neprijetna (neka od njih otkrivena kasnije kada su se osušile grančice). U centru proplanka bio je postavljen jedan šator za dvije osobe, čija boja je bila maslinasto zelena tako da se i on jedva mogao primijetiti. U prostoru logorovanja teroristi su iskopali nekoliko rupa koje su im služile kao bunker za smještaj streljiva.

S obzirom na pogodnosti koje je pružao ovaj teren (prilaz s dvije strane, udaljenost od puta, skrivenost u šumi, obližnji izvor vode, mogućnost odličnog osmatranja i dr.), očigledno je da je to mjesto brižljivo odabранo i da je u tome sudjelovao dobar poznavatelj lokalnih prilika.

Bilješke

- 1 Autor je za potrebe ove knjige koristio i mnošto drugih materijala, knjiga, filmova, pisanih, audio i vizualnih dokumenata, državnih i privatnih arhiva, osobnih, snimljenih i/ili zapisanih dokumenata i iskaza, kao i arhiva u posjedu drugih institucija, udruga i pojedinaca, surađujući s osobama koje su mu bile voljne to staviti na uvid, posebno kad je riječ o hrvatskim, njemačkim, francuskim i australskim tajnim/obavještajnim i/ili policijsko/pravosudnim ministarstvima i službama. Svi ti materijali velikim se dijelom – ili u svojem izvornom obliku ili u obliku kopija – nalaze u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz seljeništva, a kao takvi se u bilo kojem trenutku na zahtjev mogu predočiti bilo kome ozbiljno zainteresiranom proučavatelju ove problematike. Više o tome može se saznati putem čitanja bilješki ili popisa korištene literature... Ovdje također valja napomenuti kako u bilješkama za ovo poglavlje knjige nisu posebno označavani izvori pojedinih citata, budući da su takšativno navedeni na početku poglavlja.
- 2 Bešlić, Ivan, *Čuvari Jugoslavije – Suradnici Udbe u Bosni i Hercegovini (Hrvati I.)*, Samizdat (vlastita naklada Ivana Bešlića), Posušje 2003.
- 3 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog seljeništva* (treće, dopunjeno izdanje), Klub hrvatskih povratnika iz seljeništva, Zagreb, 2002.,
- 4 Milan Tatalović je, kao što je već napominjano, plemenski povezan sa dr. Sinišom Tatalovićem, profesorom na zagrebačkom Fakultetu političkih znanosti i savjetnikom predsjednika RH Stjepana Mesića za vrijeme njegova desetogodišnjega mandata, te savjetnikom sadašnjeg predsjednika Ive Josipovića za unutarnju politiku. Koncem postojanja Jugoslavije, Šimunovića je na vezi držao šef Udbe u Zagrebu Josip Perković, inače otac Aleksandra Saše Perkovića, također savjetnika predsjednika Mesića, zadužena za nacionalnu sigurnost (gdje je došao iz Sedme – **obaveštajne – uprave Ministarstva vanjskih poslova**), a koji će s obnašanjem iste dužnost nastaviti i u mandatu predsjednika Ive Josipovića.
- 5 Buturović, Adnan, *Kum hrvatske emigracije iz Širokog Brijega – Bošnjačko-hrvatski rat bio je samo u interesu Beograda*, razgovor s Tomislavom Naletilićem, "Slobodna Bosna", Sarajevo, 11. svibnja 2006.
- 6 Brojna suradnička izvješća Tivara i Oskara u posjedu su Kluba hrvatskih povratnika iz seljeništva.

GLAVA SEDMA
Prelazak granice i sukob na Raduši

Pogranično austrijsko mjesto Soboth pored kojeg su feniksovci prešli u Sloveniju

Nekadašnji granični prijelaz Sv. Jernej

1. ZAROBLJAVANJE KAMIONA RADENSKE

AUTORI UDBINA ELABORATA pod nazivom *Akcija Raduša* opisali su kako su hrvatski gerilci prešli austrijsko-slovensku granicu, zarobili kamion poduzeća *Autoprijevoz* iz Draograda i došli do mjesta Gračanica, odnosno Humac pokraj Uskoplja/Gornjeg Vakufa u Srednjoj Bosni. Rekonstrukcija je napravljena na temelju izjava kasnije zarobljenih feniksovaca i terenskih očevida jugoslavenske i austrijske policije:

Sutradan izjutra (18. lipnja 1972.) Ambroz Andrić je prvi put pokazao pravac kretanja i izmjerio azimut koji je ucrtao u mape. Austrijskim teritorijem skupina se kretala kao cjelina u koloni prema azimutu i karti. Odstupala je od azimuta samo onda kada je trebalo zaobići neku prepreku – naselje, pronaći pogodniji prijelaz preko rijeke i sl. Putovali su noću pretežno šumom, a danju se odmarali. U zoru 20. lipnja stigli su na austrijsko-jugoslavensku granicu, na područje između austrijskog zaseoka Soboth i Mute na Dravi, nedaleko od graničnog kamena XIV/52. Na pravcu sjever-jug od glavnog logora do graničnog kamena XIV/52 teroristi su se zadržavali na više mjesta. Jedno odmaralište bilo je u blizini Zoološkog vrta u Schwanbergu, drugo u šumi pokraj Buchenwalda, općina Wernersdorf, treće u šumi u blizini St. Lorenza i četvrto na oko pet kilometara udaljenosti od graničnog kamena XIV/52 pokraj sela Hadringg, općina Eibl. Na mjestu glavnog logora i na usputnim odmaralištima teroristi su ostavili i razne predmete. Među ostavljenim predmetima nalazio se i priručnik za ratovanje, koji sadrži upute o organizaciji borbenih skupina i vršenju diverzija eksplozivnim, a i kemijskim sredstvima.

Po dolasku u blizinu granice, Adolf Andrić, Đuro Horvat i Vinko Knez su 20. lipnja ujutro pošli osmotriti mjesto predviđenog prelaska preko granice, dok su se drugi ostali odmoriti. Izvidnica je obavijestila skupinu da su na jugoslavenskoj strani vidjeli jednog uniformiranog muškarca na motociklu, koji ih je zaustavljao sa: 'Halt.'

Skupina to nije smatrala za ozbiljnu smetnju pa je nastavila put prema granici. Ipak, zbog ovog slučaja, skupina je prešla granicu kroz šumu desno od mjesta izviđanja oko 13 sati. Pri prelasku granice Vregar je išao na začelju grupe i tragove kretanja posipao paprom radi onemogućavanja potjere s psima tragačima.

Skupina se zadržala dva dana u okolini Mute. Ovo je zadržavanje određeno nemogućnošću dnevнog kretanja i pronalaženja pogodnog kamiona za prebacivanje na utvrđeno područje. (Trebao je to biti kamion prekriven ceradom, kakav je kasnije i otet.)

U logoru skupine u Austriji ostavljeno je, prema dosadašnjim saznanjima, sljedeće naoružanje i oprema: 3 puške, stanovita količina diverzantske opreme, nekoliko naprtnjača, dio vojne odjeće (gležnjače, torbice, bluze, hlače i dr.), dva kofera, civilna odijela pripadnika terorističke skupine i veća količina hrane. Austrijska je policija izvršila pregled i opis mjesta glavnog logora terorista (koji je navodno pronađen tek 2. kolovoza) i tamo pronašla oružje, streljivo i opremu koju je skupina ostavila.

Vođe terorističke skupine unaprijed su isplanirale način upada u Jugoslaviju i kretanje njenim teritorijem. Bez obzira na stanovite slabosti o kojima će kasnije biti riječi, u planu je bilo i lukačih zamisli. O tome, između ostalog, govori činjenica da su državnu granicu prešli danju, i to u skupini, polazeći svakako od ocjene da im je dnevni prelazak sigurniji, budući da snage sigurnosti neće prepostavljati da se tolika skupina može usudititi danju prijeći državnu granicu,

a zatim na takav način oteti kamion, itd.

Dana 22. lipnja 1972., oko 3 sata ujutro, došli su u blizinu ceste Maribor – Dravograd, pokraj Goritine u blizini gostonice Karavaning, s namjerom da zaustave pogodno vozilo. Kako u tome nisu uspjeli prije svanuća, povukli su se u šumu oko 100 metara od ceste i tu ostali cijeli dan. Tijekom dana odlučili su da će uvečer, prema ranije dogovorenom planu, na tom istom mjestu zaustaviti jedan kamion, jer je tamo uzbrdica pa se teretna vozila moraju sporije kretati. S tim su ciljem izvršili i odgovarajući raspored. Navečer, oko 22.30 sati, na dogovorenom mjestu sačekali su teretni kamion, marke FAP, reg. broj MB 165-32, s prikolicom, u vlasništvu poduzeća Autoprijevoz iz Dravograda, kojim je upravljao Franc Nabernik, a kojim je prevožena mineralna voda iz Slatine Radenci za Dravograd. Prema dogovorenom planu, Ilija Glavaš stajao je pokraj ceste na oko 200 metara udaljenosti i putem talkie-walkie veze obavijestio Ludviga Pavlovića, koji je improviziranim prometnim znakom 'stop milicija' zaustavio kamion. Pavlović je zapovjedio Naberniku da mu pokaže teret. U trenutku dok je Nabernik odvezivao ceradu, iz zasjede je pritrčalo još nekoliko terorista s uperenim pištoljima i pozivom 'ruke u vis', zgrabilo ga i odvuklo u travu na rub šume, pokraj ceste, i vezalo ga. U međuvremenu, okupili su se svi teroristi, otkačili su prikolicu i iz kamiona izbacili 43 sanduka s mineralnom vodom. Nakon toga su se s Nabernikom smjestili u unutrašnjost vozila. U kabину su sjeli Adolf Andrić, Pavo Veger i Ilija Glavaš, koji je upravljao vozilom. Sve se odigralo vrlo brzo. Zatim su okrenuli kamion i nastavili vožnju na relaciji: Maribor – Celje, Zidani Most – Sevnica – Novo Mesto – Karlovac – Bihac – Bosanski Petrovac – Ključ – Mrkonjić – Jajce – Donji Vakuf – Bugojno i Gornji Vakuf (Uskoplje), gdje su se okrenuli i vratili se u pravcu Bugojna, da bi se između Gornjega Vakufa (Uskoplja) i Bugojna iskrcali pokraj sela Gračanica. (*Prema prvobitnom planu, za lokaciju grupe bila je predviđena planina Vran, a pravac kretanja od Bihaca prema Grahovu i Tomislavgradu. Međutim, ovaj su pravac za vrijeme vožnje promijenili Adolf Andrić, Pavo Veger i Ilija Glavaš, nap. autora.*)

Tijekom 23. lipnja, na putovanju, teroristi su se zadržavali na nekoliko mjesta. Na relaciji Maribor – Celje, ispred Slivnice, a pokraj mjesta Rače zaustavili su se i iz kamiona izbacili još 80 sanduka, jer im je bilo tjesno. U Radečama pokraj Zidanog Mosta natočili su gorivo. Tamo su čekali od oko 4 do 5.30 sati jer prodavač goriva nije stigao na posao. Zatim su stajali, oko 8 sati ujutro, desetak minuta u selu Bučka (između Sevnice i Novog Mosta), da bi se u jednoj proda-vionicici opskrbili hranom. Nekoliko kilometara ispred Ključa oko 14 sati uzeli su od jednog vozača buldožera, koji je radio na gradnji puta Petrovac – Ključ, manju količinu goriva i raspisivali se o izlasku na asfaltni put. Ubrzo iza toga, stali su zbog manjeg kvara na kamionu. U Ključu su se ponovno opskrbili hranom i gorivom.

Skupina se iskrcala iz kamiona 24. lipnja oko 00.30 sati pokraj sela Gračanica (pokraj Uskoplja/ Gornjeg Vakufa, nap. autora). Prigodom iskrcavanja teroristi su uzeli Nabernikovu adresu i upozorili ga da o ovom događaju ne smije nikome govoriti dok ne napusti teritorij BiH. Poslije napuštanja kamiona i puštanja na slobodu vozača Nabernika, skupina terorista, predvođena Ilijom Glavašem, pošla je u šumu iznad sela Lužani (Glavašovo rodno mjesto). Tu su ostali cijeli dan do kasno u noć.

Mjere Uprave javne sigurnosti Maribor – od trenutka kada je primila prvu vijest (20. lipnja 1972.) o pojavljivanju trojice nepoznatih lica na području karaule Bistriški jarak, do vijesti dobivene od Franca Nabernika (24. lipnja 1972. u 10 sati) – bile su rutinske prirode i zasnivale se na pretpostavci da je riječ o uobičajenom pograničnom incidentu, kojega su prouzročili pripadnici austrijskih pograničnih službi ili netko drugi (skauti, lovci, šumari). Na takve zaključke utje-

cala je i činjenica da su se tri nepoznate osobe vratile na područje Austrije (što je vidio vodnik JNA Ilić a što se vidjelo i po tragovima).

Konstatacija mješovite jugoslavensko-austrijske komisije od 23. lipnja 1972. da nije riječ o pri-padnicima austrijskih pograničnih službi bile su točne, ali se naša strana previše brzo zadovo-ljila pretpostavkom da je najvjerojatnije riječ o skautima, šumarima ili lovциma i nije posvetila pažnju napomeni austrijskog predstavnika dr. Huberta Hollera da je možda u pitanju emi-grantska skupina, jer se smatralo da se emigranti ne bi kretali u uniformama.

Milicijska postaja Muta, poduzimajući mjere u vezi s otkrivanjem napuštene prikolice, uz osta-lo, polazila je i od pretpostavke da nestanak vozača Nabernika može značiti i odlazak na 'ilegal-nu vožnju' ili da je riječ o eventualnom klasičnom kriminalu.

Dana 20. lipnja 1972. godine u 9 sati, na dijelu državne granice s Austrijom (granični kamen XIV/52), u dubini od oko 1300 metara na teritoriju SFRJ, komandir karaule Bistriški jarak, vodnik Milan Ilić, primijetio je tri nepoznata muškarca. Pozvao ih je da stanu, ali su se oni okrenuli i počeli trčati u pravcu državne granice. Ilić se vratio i pozvao trojicu mještana i jednog vojnika da izvrše uvid na mjestu na kojemu je primijetio nepoznate muškarce. Oni su na obližnjem travnjaku pronašli tragove koji su vodili na austrijski teritorij. Budući da je uočio da su ne-poznati muškarci na sebi imali zelenkasta odijela s opasačima, koja su bila slična odorama austrijskih financa, Ilić je ocijenio da bi to mogla biti patrola austrijskih službi sigurnosti koja je zalutala na jugoslavenski teritorij. Znak, koji je obilježavao 300 metara pograničnog pojasa, bio je nakoso postavljen, tako da pravac granice nije bio pravilno označen, pa ga je to još više uvjeravalo u ispravnost njegove pretpostavke.

Na temelju prijave vodnika Ilića, sutradan, tj. 21. lipnja, od 13.30 do 15.30 sati komisija Službe unutarnjih poslova i JNA izvršila je uviđaj na opisanom mjestu. (U to vrijeme skupina je već bila sakrivena u blizini Mute, nap. autora). Komisija je na travnjaku otkrila veći broj tragova i nesporno ustanovila da su tri osobe prešle opisanim putem preko granice u Austriju. Komisija, međutim, nije dala konačnu ocjenu jesu li to bili pripadnici austrijskih službi sigurnosti ili čla-novi nekog društva (lovci ili skauti), koji su zalutali na naš teritorij.

O svemu je obaviješten načelnik Direkcije sigurnosti za Štajersku u Grazu dr. Hubert Holler, na čiji je zahtjev 23. lipnja na teren izašla mješovita austrijsko-jugoslavenska komisija, koja je otkrila iste tragove kao i naša komisija prije toga. (Skupina je u to vrijeme putovala kamionom, nap. autora). Mješovita komisija je odbacila pretpostavku da su u pitanju austrijske službe i došla do pretpostavke da su u pitanju šumari ili lovci.

U Gortini na putu Maribor – Dravograd, u blizini gostonice Karavaning, 23. lipnja 1972. u 10 sati, milicijska ophodnja pronašla je napuštenu teretnu prikolicu reg. 23-42. Oko prikolice su pronađena razbacana 43 sanduka s mineralnom vodom. Provjerom je utvrđeno da je prona-djena napuštena prikolica vlasništvo poduzeća Autoprijevoz iz Dravograda i da je tom priko-licom i teretnim kamionom reg. br. MB 165-32 marke FAP, na put krenuo vozač Autoprijevoza iz Dravograda Franc Nabernik, da je 21. lipnja 1972. odvezao teretni kamion s prikladicom iz Dravograda u Radence, a da je iz Radenaca krenuo nazad prema Dravogradu 22. lipnja u 19.30 sati. Poslije toga nastavljena je daljnja istraga koja se zasnivala na pretpostavci da je riječ o ilegalnoj vožnji ili o kriminalnom djelu. O pronalasku teretne prikolice i nestanku Nabernika obaviještena je 23. lipnja 1972. u 13 sati Uprava javne sigurnosti Maribor.

Prve vijesti o otmici kamiona dobivene su od Franca Nabernika. On se 24. lipnja u 08.40 sati iz Popovače (SR Hrvatska) javio telefonom matičnom poduzeću Autoprijevoz u Dravogradu.

Obavijestio je da se vraća u Dravograd i da ga je 22. lipnja oko 22 sati u Gortini zaustavila naoružana skupina ustaša, oduzela mu kamion i sa sobom ga povela kao taoca. Predstavnik poduzeća je u 09.25 sati proslijedio ovu vijest Odjelu milicije Dravograd, a ova Upravi javne sigurnosti Maribor. Uprava javne sigurnosti Maribor obavijestila je o ovom slučaju telefonom Stalnu službu RSUP-a SR Slovenije 24. lipnja 1972. godine u 10 sati, a detaljnije u 11 sati.

Nakon prvih vijesti primljenih u SSUP-u teleprinterskom depešom u 11.55 sati, SDS-a SSUP-a je odmah (u 14.15 sati) o tome obavijestio sve republičke i pokrajinske službe i zatražio poduzimanje odgovarajućih radnji. Od toga trenutka SDS SSUP-a je bio u stalnom pripravnom stanju. Inzistirao je na provjeravanju postojećih saznanja i o svim novim saznanjima redovno izvještavao sve službe. U 13.30 sati (24. lipnja) stalna služba RSUP-a SR Slovenije o ovom je slučaju obavijestila depešom sve RSUP-ove. U 14 sati o navedenom su obaviještene sve organizacijske jedinice Službe javne i državne sigurnosti u SR Sloveniji i poduzete su određene radnje na temelju Nabernikovih obavijesti koje do tada još nisu bile provjerene. Tijekom dana od RSUP-a SR Slovenije u više su navrata dobivene i dopunske obavijesti o prikupljenim saznanjima.

Zajednička komisija službi unutarnjih poslova i JNA izvršila je 24. lipnja ponovni pregled mješta kod pograničnog kamena XIV/52 u pravcu pronađene prikolice. U dužini oko 2 km u pravcu kote 909 pronađeno je više tragova i veći broj predmeta (poklopac od konzervi austrijske proizvodnje, zelena marama, polivinilska vrećica, omot s natpisom Babbet, platneni šešir, kutije cigareta Hobby, alkice od kože za opasač, opušci od cigareta, dvogled Zenith-Tempest, čuturica i dr.). Na širem prostoru oko napuštene prikolice pronađen je omot s natpisom Super-speed iz kojega se vidi da se u njemu nalazilo 20 komada metaka za pušku, 8 praznih omota cigareta Hobby, prazna konzerva s natpisom Fleischmalz i još neki drugi manji predmeti. Na temelju navedenih tragova komisija je ocijenila da je granicu prešlo više osoba. Ovlašteni su radnici Uprave javne sigurnosti Maribor istog dana (24. lipnja) izvršili detaljan pregled, a donekle i rekonstrukciju otmice kamiona s Nabernikom. Tijekom istog dana radnici Uprave javne sigurnosti Maribor na opisanim su mjestima, nakon detaljnog pregleda šireg prostora, pronašli još neke tragove i predmete (prometni znak 'stop milicija' improviziran od papira, selotejpa, kape i dr.).

Po nalogu saveznog ministra, izdanom 25. lipnja 1972. u 3 sata, organizirano je prebacivanje Nabernika helikopterom za Bugojno, gdje je stigao oko 11 sati. Uz njegovu pomoć pronađeno je mjesto na kojem je skupina napustila kamion, a također su pronađeni i tragovi.

Na temelju svih do tada prikupljenih podataka, tijekom 24. lipnja 1972., prihvaćeno je kao moguće da je skupina terorista ušla u Jugoslaviju. Treba, međutim, istaknuti da je u SDS-u SSUP-a sve do obavijesti da su teroristi na planini Raduša uhvatili lovce iz Bugojna i drugih saznanja dobivenih 25. lipnja, postojala dvojba nalazi li se banda doista u zemljji ili ne.¹

2. ISPOVIJEST VOZAČA FRANCA NABERNIKA

Dakle, nakon prelaska austrijsko-slovenske granice 20. lipnja 1972. u blizini nekadašnjeg pograničnog prijelaza Soboth – Sv. Jernej, pripadnici Skupine Fenix 72 spustili su se do glavne ceste koja je povezivala Maribor s Dravogradom i, dalje, s Austrijom. Prikrili su se u jednom šumarku na izlazu iz slovenskog mjesta Muta prema Dravogradu.

U citiranom Udbinom elaboratu piše:

Ovo zadržavanje određeno je nemogućnošću dnevnog kretanja i pronalaženja pogodnog kamiona za prebacivanje na utvrđeno područje.

Osim toga, trebao je to biti kamion prekriven ceradom, kakav je kasnije i otet.²

Franc Nabernik

Tu su hrvatski gerilci ostali do kasno uvečer 22. lipnja 1972., dok iz pravca Maribora prema Dravogradu nije naišao pogodan kamion koji su zaustavili, vozača zarobili, otkačili prikolicu i krenuli u suprotnom pravcu. Kamion je bio vlasništvo poduzeća *Autoprijevoz* iz Dravograda, a vozač kamiona Franc Nabernik toga je dana utovario mineralnu vodu *Radenska* u Radencima i krenuo prema Dravogradu. Na samom izlazu iz Mute, oko 22 sata, primijetio je nekoliko osoba u vojnim odorama kako ga zaustavljuju. U prvi mah pomislio je kako je riječ o vježbi Teritorijalne obrane pa se naljutio što ga nakon mukotrpнog dana uznemiravaju u tako kasnim satima. Ukrzo je shvatio da nije riječ o vježbi, nego o nečemu posve neočekivanomu.

Autor ove knjige, uz posredovanje prof. dr. sc. Šime Ivanjka, jednoga od najuglednijih Hrvata u Sloveniji i u vrijeme pripreme knjige počasnog konzula Republike Hrvatske u Mariboru, razgovarao je s Francom Nabernikom koji je posvjedočio:

Dolazio sam iz Radenaca, preko Maribora, s punim kamionom i prikolicom gajbi Radenske vode za Dravograd. Odmah na izlazu iz Mute, negdje iza deset sati 22. lipnja 1972., dočekali su me s 'loparom' od milicije. Mislio sam da je riječ o nekakvim vježbama, o nekoj zajebanciji, kad mi jedan reče da otvorim ceradu. Ja sam izašao i počeo otvarati ceradu, a on mi stavi pištolj na leđa, baci me na travu i stavi mi lisice na ruke. Tada sam shvatio da nije zajebancija. Otkačili su prikolicu, izbacili četrdesetak gajbi Radenske, mene ubacili u kamion i ukrcali se sa mnom. Njihov vozač preuzeo je kamion. U početku sam mislio da idemo prema Dravogradu, a onda sam primijetio da smo se okrenuli prema Mariboru. Prvi put smo stali, kasnije sam to saznao, pokraj Rača, iza Maribora.

U kamionu je vladala disciplina. Mogli su pušiti samo po dvojica a uvijek su najmanje trojica morala biti budna. Stalno su potihno pjevali, ili narodne ili marijanske pjesme. To su bili mladi dečki, oko dvadesetak godina. Glavni među njima, kasnije će saznati, zvao se Ambroz Andrić. On je bio šef i svi su ga poštivali. Prema meni je bio dobar. Rekao mi je: 'Vidiš da nije ni nama lako, bit će ti kao i nama'. Pitao me je koliko imam djece, imam li problema na poslu i tako, kolika mi je plaća, koliko što košta... Prema meni su bili ljubazni, davali su mi jesti i piti. Kad su me zaustavili, bio sam u majici kratkih rukava. U noći je postalo hladno i počeo sam drhtati. Jedan od njih je to video i dao mi jaknu. Govorili su mi da su došli podići ustanak u Jugoslaviji i preuzeti vlast i da se pripremaju još neke skupine koje će im se pridružiti. Gledao sam ih i mislio: 'Pa vi, dečki, idete u smrt'. Ali oni su bili uvjereni da će uspjeti. Tako je to bilo.

Ponekad bi netko od mlađih provirio kroz ceradu, pa se najstariji među njima, kasnije sam saznao da se zvao Mirko Vlasnović, izderao na njih: 'Zatvorite ceradu, ne želim izgubiti glavu zbog vas!' Prvi put sam video neko mjesto kad su kupovali hranu pokraj Radeča, iza Zidanog

Franc Nabernik i
autor na mjestu
zarobljavanja
kamiona

Mosta. Znao sam kad smo prelazili most preko Savinje. Milijun puta sam se prevezao preko njega i znao sam kako 'vibrira'. Nakupovali su pašteta i mesnih narezaka.

Skinuli su mi lisice i meni davali jesti, ali ja nisam mogao, nisam osjećao glad. Samo sam se pitao u što sam upao i kako će završiti. Ja cijelo to vrijeme nisam znao ni kamo se vozimo, niti su oni što o tome pričali. Znam samo da smo se neko vrijemo vozili po makadamu i da je bila velika prašina. Kasnije sam saznao da je to bila zaobilazna cesta od Bihaća prema Petrovcu, jer su na glavnoj bili radovi proširenja i asfaltiranja.

Kad smo se konačno zaustavili i iskricali nisam znao gdje smo. Tek sam kasnije saznao da smo stali s lijeve strane na cesti od Gornjeg Vakufa (Uskoplja) prema Bugojnu. Tu je bila mala šumica i neka šljunčara. Kad su me puštali, bio sam daleko dva-tri metra od njih dok su raspravljali što će sa mnom, ta dva brata Andrića i još dvojica, kasnije sam saznao da se zovu Pavo Veger i Ilija Glavaš. Prepirali su se. Čuo sam kad je Adolf rekao: 'Pustimo ga'. Mislim da me je on spasio. U jednom trenutku Ambroz je došao do mene i dao mi dokumente, ključeve od kamiona, 300 maraka i rekao: 'Vozi i ne smiješ stati prije Hrvatske'.

Mislio sam da su jednoga spremili otraga i da će me ubiti. Vozio sam neko vrijeme i zaustavio se kad sam video nekog čovjeka. On mi je rekao da sam blizu Bugojna. Tek tada sam saznao gdje sam. Na izlazu iz Bugojna prema Donjem Vakufu, neki su me stopirali. Pomislio sam u sebi: 'Bježite da vas ne zgazim, gdje ste mene našli stopirati?' Ne bih stao ni miliciji da me je zaustavljava. I njih bih prije pregazio nego se zaustavio.

Došavši pred Banja Luku, bio sam shrvan od umora. Stao sam u jednoj gostonici i popio kavu. Ali nisam mogao nastaviti. Zaspao sam oko sat vremena u kamionu. Kad sam se probudio, video sam ljudi kako idu na posao. Vozio sam do iza Popovače, do Starog hrasta, tamo je bila jedna betonska baza iz koje sam oko osam sati ujutro nazvao u poduzeće u Dravograd.

Mjesto iskrcavanja
Skupine Fenix 72

Dežurnome sam ispričao kako sam bio otet i ostalo, a on mi je onako nezainteresirano odgovorio: 'Sve je u redu, samo ti dođi u poduzeće'. Kasnije sam saznao da mi nije vjerovao, nego je, kao i drugi, smatrao da sam ja ukrao kamion i pobegao pa mu je najvažnije bilo mene nagonoriti da se vratim u Dravograd.

Na parkiralište ispred poduzeća u Dravogradu stigao sam negdje između 13 i 14 sati. Dočekali su me kolege vozači na čelu s direktorom, žena i djeca i, naravno, milicija. Odmah su me odveli u zgradu milicije. Najprije su uzeli tahograf iz kamiona. Tamo je sve bilo zabilježeno, koliko sam vozio, gdje sam stao, koliko sam se zadržao. Dok su me ispitivali, ja sam nekoliko puta zaspao od umora. Oko 19 sati pustili su me kući. Ni moja žena mi nije vjerovala kad sam joj pričao što se dogodilo.

Kad sam došao kući, popio sam punu času viskija i zaspao. Međutim, nakon dva sata ponovno su došli po mene i odveli me u zgradu milicije. Zadržali su me do jedan sat iz ponoći. Kad sam se vratio kući, odmah sam zaspao. Oko pet sati ujutro probudila me buka. Došli su šefovi milicije i Udbe iz Dravograda i naredili mi da pođem s njima 'na teren'. Iz Dravograda smo krenuli u Maribor.

Tamo nas je na stadionu čekao helikopter kojim smo se prebacili do Zagreba, pa onda do Banje Luke i od tamo do Bugojna gdje smo stigli 25. lipnja 1972. prije podne oko 10 sati. Odveli su me u štab u Bugojnu koji se nalazio u zgradi općine. Tamo je bilo puno vojske i milicije. Tu smo nešto pojeli i odvezli se na mjesto iskrcavanja. Milicija je uzela neke predmete, otiske prstiju, itd. Tamo smo pronašli jednu moju cipelu koju sam izgubio. Bio sam se vratio u Dravograd a da uopće nisam primijetio da nemam jedne cipele.

Tu sam čuo neke domaće ljudi kako pitaju o čemu je riječ. Oficiri su im odgovarali: 'Vježba, vježba'.

Negdje za vrijeme ručka u Bugojnu, oko 14 sati, počelo se govoriti da su se vratili neki lovci iz planine i da pričaju kako su sreli nekakve ustaše koji su ih pitali gdje je vojska i milicija i nakon toga su ih pustili.

Drugi dan (26. lipnja 1972., nap. autora) dok smo sjedili za ručkom, došao je kurir i rekao da je poginuo jedan oficir. Štab je bio u zgradici općine i video sam kako dovode neke ranjenike. Poslijе su me odveli kod nekog visokog oficira na razgovor. Pitalo me je koliko ima 'ustaša'. Ne možete vjerovati, ja to nisam znao iako sam s njima proveo gotovo dva dana. Nije mi palo na pamet brojati ih. Odgovorio sam mu – oko dvadeset i pet.

Kad sam mu detaljno ispričao kako se cijela stvar odvijala, upitao me što sam radio od trenutka kad su me pustili do trenutka kad sam prijavio otmicu. Odgovorio sam: 'Bježao sam!' A on je na to povikao: 'Bježao si? Zatvorite ga, jebat ću mu mater!' Na to je ovaj udbaš iz Maribora koji me je dopratio rekao: 'To nije način razgovora, to tako ne može!' Mene je povukao za ruku, s riječima: 'Mi se vraćamo u Sloveniju'. Tako me je slovenska Udba spasila od KOS-a.

Kako toga dana nisu uspjeli organizirati naš povratak u Sloveniju, prespavali smo u Bugojnu i sutra sam video kako trojicu zarobljenika vode u pritvor (Ivan Prlić, Nikola Antunac i Vinko Knez, nap. autora). Hodali su normalno i na njima se nije primjećivalo da su ranjeni. Samo su se na jednom vidjele modrice na licu. Imena im ne znam, ali sam video da su vrlo mladi. Jedan od njih bio je izrazito svjetlokos.

Tog dana u Bugojnu je bio Stane Dolanc i neki Crnogorac koji je bio ministar unutarnjih poslova (Luka Banović, nap. autora). Oni su tamo doletjeli odmah nakon povratka iz Poljske gdje su bili s Titom u posjetu.

Predvečer smo se ja i ovaj udbaš koji me pratio, vratili u Maribor. Udba je naredila da se cijela moja obitelj preseli u Celje.

Kad bih nekuda išao, nisam smio reći ni svojoj obitelji kamo i zašto idem. Nakon nekoliko mjeseci došao je k meni taj udbaš iz Maribora i rekao mi da moram gledati dnevnik. Bila je vijest o suđenju uhićenima u Sarajevu.

Inače, ja sam imao dva brata emigranta i Udba nikad nije prestala sumnjati da sam bio umiješan u taj slučaj. S jedne strane su me pohvaljivali, a s druge stalno pratili.

Vi ste prvi čovjek s kojim nakon toliko godina o svemu tome otvoreno pričam.³

Prof. dr. sc. Šime Ivanjko, umirovljeni profesor na Sveučilištu u Mariboru, u vrijeme Akcije Fenix 72 radio je kao savjetnik glavnog direktora *Maribor-osiguranja*. Sjeća se kako je jednog dana krajem lipnja 1972. dobio zahtjev poduzeća *Autoprijevoz* iz Dravograda za plaćanjem odštete za "ukradeni kamion i robu". O tome se i u mariborskim dnevnim novinama *Večer* pojavila informacija, kako je jedan vozač *Autoprijevoza* – "ukrao kamion". Stvar mu je bila čudna pa je predmet ostavio po strani. Nije mu bilo jasno zašto bi vozač ukrao kamion jer ga u to vrijeme nije imao kome prodati, nije se njime mogao koristiti niti napustiti Jugoslaviju. Nakon dva dana glavni direktor ga je pozvao na razgovor. U direktorovoj kancelariji zatekao je dvije osobe. Direktor ih je predstavio: "Ovo su drugovi iz Varnostne službe" (Služba sigurnosti, nap. autora). Naložio mu je da "drugovima" preda cijeli predmet, da *Autoprijevozu* isplati zatraženu odštetu i – da cijelu stvar zaboravi.⁴

3. IZNENADNA PROMJENA SMJERA

Iz Udbina elaborata u kojemu su iznesena saznanja jugoslavenskih tajnih službi o pripremama HRB-a za akciju širih razmjera u Jugoslaviji jasno proizlazi da je Udba usprkos preliminarnim informacijama bila iznenađena kada je doznala da je Skupina Fenix 72 upala u Jugoslaviju.

Kako je već navedeno, prvotna odluka vođa Skupine Fenix 72 bila je da se, preko Karlovca, Bihaća, Drvara i Livna, upute prema tromedi Hrvatske, Hercegovine i Bosne te stvore baze za daljnje djelovanje na planini Vran. Iz nepoznatih razloga skupina je promjenila pravac kretanja i uputila se smjerom Karlovac – Bihać – Jajce – Bugojno – Prozor.

Pred samim ulazom u Uskoplje (Gornji Vakuf), kamion *Radenske* zaustavio se, zao-krenuo i vratio prema Bugojnu. Otprilike na pola puta, na samoj granici naselja Humac – Gračanica, gotovo nasuprot ulazu u rudnik Gračanica, članovi Skupine Fenix 72 iskrcali su se i krenuli u otprilike dva kilometra udaljene Gornje Lužane, rodno mjesto Ilije Glavaša.

Kako je kamion vozio Ilija Glavaš, koji je kasnije poginuo kao i njegovi suvozači Adolf Andrić i Pavo Vega, danas možemo samo nagađati, baš kao što su to radili i analitičari Udbe u svojim elaboratima, zbog čega su oni donijeli odluku o izmjeni prvotnoga plana kretanja.

Usput govoreći, budući da nitko osim njih trojice nije znao gdje će se iskrcati i s kojega će mjesta krenuti u realizaciju akcije, osim što je prvotno odredište skupine bila planina Vran, potpuno su besmislene špekulacije kako je Udba očekivala i spremno dočekala Skupinu Fenix 72 na planini Raduši. Osim ako “analitičari” koji su došli do takvog zaključka, ne raspolažu saznanjima o nekim do sada nepoznatim supertajnim telepatskim sposobnostima Udbe i KOS-a.

Groblje u Gornjim
Lužanima kod
kojega su članovi
Skupine Fenix 72
obnovili prisegu

Članovi Skupine Fenix 72 ulogorili su se, dakle, pokraj rodnog sela Ilike Glavaša, kod jednog izvora vode u obližnjoj šumi, u čijoj blizini se nalazi i mjesno groblje. Glavaš je najprije posjetio svoju tetu Luciju Glavaš koja je još 1947. godine bila suđena zbog optužbe da je nakon Drugoga svjetskog rata "primila četiri odmetnika u svoju kuću i dala im hranu". Glavaševa nevjesta Janja, supruga njegova nećaka Ratka Glavaša, ujutro 24. lipnja 1972. feniksovima je ispekla pitu, a mještanin Dečo Basara iz susjednog muslimanskog sela Zanasanovići dao im je ovcu koju su za ručak ispekli na ražnju. Drugi mještanin, imenom Branko Živko, dao im je konja za prijenos oružja i opreme.

U predvečerje 24. lipnja 1972. feniksovci su na mjesnom groblju u Gornjim Lužanima obnovili prisegu kojom se svaki član HRB-a obvezivao na potpunu spremnost borbe i žrtvovanja za slobodu hrvatskog naroda i samostalnu hrvatsku državu uz HRB-ovo geslo "Život za Hrvatsku!"

Nakon toga su krenuli prema obroncima Raduše. Noć 24./25. lipnja proveli su kod sela Prištevac, da bi 25. lipnja 1972. rano ujutro nastavili kretanje i oko 10 sati, u podnožju Raduše, na mjestu zvanom Nišan, susreli skupinu lovaca iz Bugojna. Lovce su zarobili i oduzeli im oružje, ali su im, nakon gotovo trosatnog razgovora i političkog uvjeravanja, oko 13 sati, vratili oružje, doduše bez streljiva, i pustili ih da se vrate svojim domovima. Međutim, čim su lovci došli u Bugojno, susret s feniksovima prijavili su tamošnjoj miliciji.

Tek tada, dakle pet dana nakon što je Skupina Fenix 72 prešla austrijsko-jugoslavensku granicu, Udba je bila sigurna da se hrvatski gerilci nalaze u Jugoslaviji. O tome svjedoče razna izvješća i elaborati jugoslavenskih tajnih službi, ali i bivši pripadnici Udbe, KOS-a i vojne policije JNA s kojima je tijekom višegodišnjega terenskoga, arhivskoga, stručnoga i timskog istraživanja razgovarao autor ove knjige.

Feniksovci su nakon susreta s lovcima nastavili prema vrhu Raduše, a 25./26. lipnja 1972. prenoćili su kod toponima Šarića kuće na sjeverozapadnom podnožju Raduše.

4. ELABORAT JNA O PRVOM SUKOBU

Prva uprava Glavnog štaba Jugoslavenske narodne armije (JNA) izradila je, neovisno o sudjelovanju s ostalim jugoslavenskim tajno-poličkim službama u zajedničkoj izradi rekonstrukcijskog elaborata *Akcija Raduša*, posebno izvješće koje se bavi prvenstveno vojnom dimenzijom te akcije.

Iz njega prenosimo najvažnije dijelove u kojima je riječ o vremenu, načinu i kvaliteti prvih saznanja sigurnosno-obavještajnih službi JNA o upadu feniksovaca u Jugoslaviju, reakciji vodstva JNA i prvom sukobu između hrvatskih gerilaca i jedinica Vojne policije JNA:

Prve, neprovjerene podatke o ubacivanju grupe komanda Sedme armije dobila je 24. lipnja oko 23,30 sati (oko 23 sata poslije pristizanja grupe na područje Bugojna), od SUP-a BiH preko dežurnog odjeljenja sigurnosti komande armije, poslije čega je u Sedmoj armiji poduzeto sljedeće:

- sve jedinice i ustanove upozorene su na potrebu pojačane budnosti i poduzimanje mjera potpunijeg osiguranja;
- referent Vojne policije sa skupinom policajaca odmah je upućen na područje Bugojna, sa zadatkom da na pravcu kretanja stupi u kontakt s organima SUP-a i jedinicama za osiguranje značajnih objekata na širem području Travnika;
- jedan viši oficir iz sastava odjeljenja sigurnosti armije uključen je u operativnu grupu SDS-a SR BiH, koja je oko 04 sata 25. lipnja upućena u Bugojno sa zadatkom da sudjeluje u rekonstrukciji i utvrdi točnost raspoloživih podataka o grupi, na temelju saslušanja vozača kamiona kojim je diverzantska skupina došla na područje Bugojna (isti je helikopterom prebačen iz Maribora na područje Bugojna, gdje je stigao oko 11 sati 25. lipnja);
- oko 06 sati 25. lipnja naređena je djelomična pripravnost armijske čete Vojne policije;
- oko 10 sati 25. lipnja iz SSNO-a je naređena pripravnost određenog broja helikoptera na aerodromu u Mostaru.

Pošto je oko 04 sati 25. lipnja (5 dana poslije ubacivanja skupine u zemlju, a 37 sati poslije ubacivanja na područje Bugojna) potvrđeno prisustvo ubaćene skupine i njen boravak na širem području Bugojna, komanda 7. Armije naredila je oko 15 sati:

- formiranje posebnih jedinica jačine oko 50 ljudi u garnizonima Sarajevo, Kiseljak, Travnik i Zenica, a oko 17 sati formiranje još po jednog voda u spomenutim garnizonima budući da ni u jednom od bližih garnizona nije bilo veće jedinice operativne armije s obučenim ljudstvom, i
- da se stave u pripravnost čete Vojne policije u Mostaru i Banja Luci i pripreme za pokret u pravcu Bugojna. Pokret formiranih jedinica počeo je oko 18,30 sati a na područje Bugojna stigle su tijekom noći 25./26. lipnja.

Odlukom predsjednika Savjeta Narodne obrane (NO) SR BiH, oko 22 sata 25. lipnja formiran je Operativni štab za rukovođenje jedinicama i organima sigurnosti na likvidaciji ubaćene skupine, na čelu s načelnikom Republičkog štaba NO SR BiH general-potpukovnikom Nikolom Prodanovićem i njegovim zamjenikom, načelnikom I. odjeljenja komande 7. Armije pukovnikom Stevom Dokmanovićem. U sastav štaba uključena je operativna skupina ranije upućena u Bugojno, koja je tijekom 25. lipnja vršila provjeru raspoloživih podataka, utvrđivala kretanje i boravak grupe, te vršila potrebnu procjenu za njenu likvidaciju.

Istodobno, u večernjim satima 25. lipnja odlukom Savjeta NO SR BiH, naređena je mobilizacija teritorijalnih jedinica u općinama Bugojno, G. Vakuf, Kupres, Prozor i Duvno, a 26. lipnja i u općini D. Vakuf. Prema tome, već tijekom 25./26. lipnja (dva dana poslije pristizanja diverzantske skupine na područje Bugojna) na područje Bugojna stiglo je:

- oko 350 vojnika i starješina 7. Armije, od čega oko 150 vojnih policajaca;
- oko 300 pripadnika milicije i SUP-a, od čega je jedan dio milicionara mobiliziran; i
- teritorijalne jedinice, jačine oko 3400 ljudi, otpočele su mobilizacije u toku noći 25./26. lipnja i pristizale na određena područja po mjeri završavanja mobilizacije u toku 26. lipnja.

Dakle, ukupno je u toku 26. lipnja angažirano nešto preko 4000 ljudi.

U večernjim satima 25. lipnja i u toku noći 25./26. lipnja s naše strane poduzete su brojne mјere na prikupljanju i utvrđivanju podataka o prisustvu i aktivnosti skupine, području njenog boravka i pravcima kretanja. Međutim, ništa određenje nije se dobilo o sastavu, planovima i trenutnoj lokaciji skupine. Utvrđeno je samo prisustvo Glavaša, ali naši organi u toku 25. lipnja nisu imali pouzdane podatke o skupini na području Bugojna. Raspologalo se nesigurnim podacima u pogledu karaktera, sastava, lokacije i namjere skupine.

Pretpostavljajući da se ubačena diverzantska skupina nalazi južno od Bugojna, na prostoru planine Raduša, štab za vođenje akcije je u toku noći 25. lipnja odlučio:

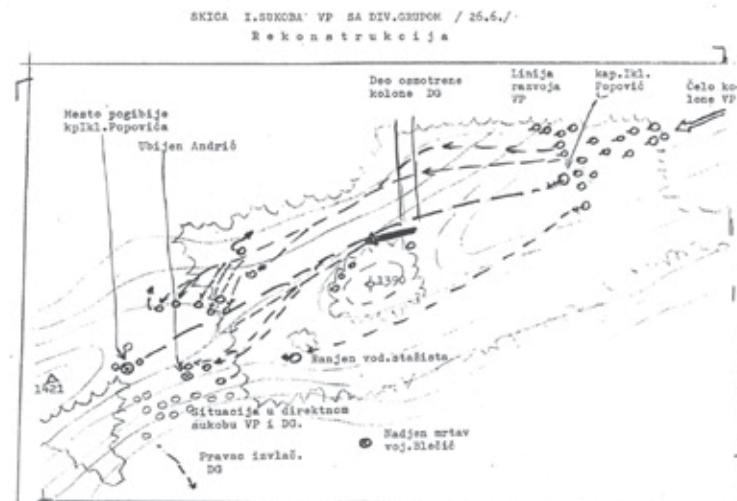
- glavnim, do tada prikupljenim snagama operativne armije i milicije blokirati širi prostor: Bugojno – G. Vakuf – Prozor – Ravno – Kupres;
- dijelom snaga, uglavnom četom Vojne policije 7. Armije ojačanom s milicijom (oko 50 vojnika, 150 policajaca i 90 milicionara – svega 290) izvršiti pretragu planine Raduša, utvrditi uže područje lokacije skupine i sa istom u toku 26. lipnja uspostaviti neposredan kontakt;
- teritorijalnim jedinicama, po mjeri njihove mobilizacije i pristizanja, ojačavati blokadu, dijelom vršiti pretragu, ojačavajući operativne jedinice, a dio imati u rezervi.

U cilju pretrage terena i uspostavljanja kontakta s diverzantskom grupom (DG), odlučeno je da četa Vojne policije 7. Armije, podijeljena na 4 skupine – svaka jačine po 20 ljudi ojačane sa po 10 milicionara – kreće s područja Bugojna paralelnim pravcima sjeveroistok-jugozapad u cilju pretraživanja planine Raduša, na međusobnom rastojanju od više kilometara. Svakoj skupini dodijeljen je po jedan službenik SUP-a s radio-vezom i po jedan mještanin za vodiča. Međutim, zbog navodnog pomanjkanja milicionara, a izgleda više zbog nesporazuma i angažiranja istih na drugim zadacima, skupine nisu ojačane s milicionarima, pa su iste bez njih krenule na zadatak oko 05 sati 26. lipnja i s područja Bugojno do polaznih točaka prebačene motornim vozilima.

Grupa kojom je zapovijedao komandir čete Vojne policije (VP), kapetan I. klase Miloš Popović, kretala se pravcem: Pelovac (k.1152) – Glava – Nišan – Raduša Kam, upravo pravcem kretanja diverzantske skupine (koja je toga jutra krenula iz područja sela Šarića koliba u pravcu Vran planine) i oko 09,30 sati 26. lipnja sustigla diverzantsku skupinu.

Grupa Vojne policije kretala se s potrebnim borbenim osiguranjem. Njeni čelni izviđači su izlaskom iz šume na otvorenom prostoru – proplanku ispred sebe u pravcu kretanja osmotrili zadnji dio kolone diverzantske skupine (na udaljenosti oko 300-500 metara), dok je njen prednji dio zalazio iza pošumljenog uzvišenja i približavao se rubu šume koja se nalazila na pravcu kretanja diverzantske skupine. Izviđači su o ovome odmah izvijestili kapetana Popovića, koji brzo pristiže, dvogledom provjerava dobivene podatke i osobno se uvjerava da je riječ o diverzantskoj grupi, a zatim već pristigloj koloni svoje skupine zapovijeda razvijanje u strijelce desno i lijevo od puta, a on nastavlja kretanje putem za diverzantskom grupom, gotovo trčećim korakom. Razvijena u streljački stroj grupa Vojne policije ubrzo je otvorila vatru svim raspoloživim sredstvima u pravcu diverzanata, uz istodobni poziv kapetana Popovića, kojega su policajci jedva slijedili, diverzantskoj grupi da se preda iako je njeno začelje bilo još udaljeno oko 200 m. Vatra policije natjerala je diverzante na brzo pretrčavanje otkrivenog dijela zemljišta, koristeći mrtvi prostor, a skupina policajaca na čelu s kapetanom Popovićem brzo je pretrčala prostor do diverzantske grupe, pa je dio policajaca s kapetanom Popovićem vrlo brzo sustigao u šumu i našao se na bliskom odstojanju s teroristima, tj. gotovo među njima. U bliskoj borbi na nekoliko desetina metara rastojanja poginuli su kapetan Popović i vojnik-policajac Branko Blečić a ranjeni su vodnik-stažist i jedan vojnik. U sukobu su nestali vodič i službenik SUP-a. Ubijen je Adolf Andrić, jedan od vodećih terorista diverzantske skupine, a trojica su se razbjezala i sutradan uhvaćena.

Grupa Vojne policije iznenadila je diverzante, ali je ta prednost slabo iskorištena. Zapovjednik čete kapetan Popović zaslužuje najveću ocjenu za hrabrost i odvažnost, pa i sastav grupe Vojne policije u cjelini, sve do njegove pogibije. Teško je ocijeniti, što se i rekonstrukcijom sukoba

Skica prvog sukoba
iz elaborata JNA

potvrdilo, kako je Popović mogao stići do mjesta pogibije, na takvom odstojanju, brisanom prostoru i za tako kratko vrijeme. Njegovi postupci su odraz velikog zanosa i želje da se što prije razbije diverzantska skupina, ali su taktički u osnovi pogrešni. Svojim naređenjima i osobnim postupcima suviše je brzo i nepotrebno otkrio prisustvo svoje jedinice i izgubio kontrolu nad istom. Grupa vojnika Vojne policije mogla je neopažena i ubrzano produžiti kretanje desnim i lijevim rubom šume, s ciljem iznenadnog sustizanja diverzantske grupe, iznenadnog bočnog i čelnog djelovanja, što je moglo dati neusporedivo bolje rezultate, a prije svega bi bili izbjegnuti znatni vlastiti gubici. Postojale su mogućnosti i za drukčiji postupak grupe koji bi dali veće rezultate od onog koji je primijenjen.

Grupa Vojne policije, na početku sukoba otvorila je iznenadnu vatru svim raspoloživim sredstvima, ali pri tome nije nanijela nikakve gubitke diverzantima (Adolf Andrić je najvjerojatnije ubijen kasnije u bliskoj borbi), što znači da su policajci pucali u prazno. Iz nekih materijala se vidi da je kapetan I. kl. Popović prije polaska na izvršenje zadatka nekoliko puta pitao starješine od kojih je dobio zadatak treba li otvoriti vatru na diverzante bez upozorenja. Ovo, kao i postupci kapetana Popovića pri sukobu s diverzantima, upućuje na zaključak da ni kapetanu Popoviću niti policajcima nije bilo unaprijed jasno naređeno kako postupiti u slučaju nailaska na diverzantsku grupu, posebno trebaju li odmah ubijati diverzante. Takvo naređenje da se ubijaju diverzanti odmah po nailasku na njih, po svemu sudeći nitko nije izdao, pa su kapetan Popović i policajci, najvjerojatnije, smatrali da diverzante treba pohvatati žive. Sve je to pridonijelo da se, u trenutku otkrivanja diverzantske grupe, od strane Vojne policije postupilo na opisani način. Osnovano se može prepostaviti da je kod Vojne policije postojala iluzija da će se diverzanti predati uplašeni njihovom iznenadnom pojmom, pucnjavom i drugim postupcima, te da u početku nisu ni gađali da bi ubijali nego uplašili diverzante, sve dok nisu pale naše prve žrtve. Malo je vjerojatno da je za neučinkovitost policijske vatre bitan uzrok njihova moguća nedovoljna obučenost u gađanju iz osobnog naoružanja, ali i nepoznavanje neprijatelja (diverzantske grupe), neiskustvo i njihova nepripremljenost u drugom pogledu, svakako su tome bitno pridonijeli.

Koristeći povoljne mogućnosti – iznenađenje, zemljишte, bolje naoružanje – uz opširne taktičke postupke koji su se u ovim uvjetima mogli primijeniti i snažnu i učinkovitu vatru, grupa Vojne policije bila je u mogućnosti razbiti diverzantsku grupu i nanijeti joj znatno veće gubitke, bez obzira što brojno nije bila jača i što je vjerojatno bila slabije obučena u gađanju iz pješačkog naoružanja i za blisku borbu. Pogibija kapetana Popovića (u odlučujućem trenutku) dovela je do napuštanja borbe i potpune dalje aktivnosti grupe Vojne policije. Napuštanje mjesta sukoba i gubljenje kontakta sa DG od strane ostataka grupe Vojne policije, predstavlja nedopušten, krajnje štetan i ničim opravdan postupak. Ovim postupkom grupe Vojne policije otežala je dalje vođenje akcije, a osobito time što se ponovo moralo tragati za diverzantskom grupom. To je težak primjer neodlučnosti, nesnalazljivosti, nesamoinicijative i nedovoljne hrabrosti grupe Vojne policije. Naši gubici u ovoj akciji utjecali su negativno na odlučnost i aktivnost jednog dijela naših jedinica, a kod pojedinaca izazvali strah, pa i primjetno izbjegavanje izravnih sukoba s diverzantima. Štab za rukovođenje akcijom, dobivši sa zakašnjnjem izvještaj o ovom sukobu, nije mogao brzo i učinkovito reagirati. Nedostatak veze s drugim skupinama Vojne policije i sa štabom za vođenje akcije, onemogućio je angažiranje drugih skupina za praćenje i djelovanje protiv diverzantske grupe. Nedolazak 10 milicionara u sastav grupe Vojne policije, kao što je bilo planirano, i nedostatak helikoptera za prebacivanje rezerve na područje sukoba i na pravcu kretanja diverzantske grupe, kao i sporo kretanje određenih dijelova jedinica Teritorijalne obrane za grupama Vojne policije ozbiljno je utjecalo na izvršenje zadatka.

Diverzantska grupa, iako iznenađena napadom Vojne policije, brzo se snašla i učinkovito se oduprla, naročito dobrim korištenjem zemljишta i vatre u bliskoj borbi i korištenjem slabosti Vojne policije. I pored toga, u ovom sukobu dosta je narušena kompaktnost, psihološka i borbeni vrijednost grupe, iako ista i dalje nastoji djelovati po prvobitnom svom planu.

Kapetan Miloš Popović

5. ELABORAT TERITORIJALNE OBRANE BiH O PRVOM SUKOBU

Osim elaborata Udbe i KOS-a o tzv. *Akciji Raduša* elaborate su priredile i pojedine analitičke sekcije republičkih Teritorijalnih obrana (TO). Elaborat bosansko-hercegovačke TO napisao je tadašnji zamjenik načelnika Štaba TO BiH Milan Indić, a objavljen je 1989. godine u Sarajevu. U njemu se iznose dodatne pojedinosti o prvom sukobu feniksaca i JNA na Raduši:

Nakon primljenog izvještaja od čelne patrole, kapetan Popović brzo je stigao na mjesto gdje se nalazila čelna patrola i osobno se uvjero da se ispred njegove grupe Vojne policije kreće diverzantska grupa. Odmah je razvio svoju grupu u strijelce i ubrzao kretanje s grupom policajaca, radi što bržeg pristizanja začelja kolone diverzanata. Kada je grupa kapetana Popovića sustigla kolonu diverzanata na odstojanju od oko 200 metara, uslijedila je brza paljba iz cjelokupnog naoružanja policije u pravcu diverzantske grupe i poziv kapetana Popovića diverzantima na predaju. Umjesto predaje, diverzanti su pretrčali otkriveno zemljишte, a grupa policajaca s kape-

Grob Branka Blečića
na gradskom
groblju u Lovranu

tanom Popovićem u trku je sustigla zaštitnicu diverzantske grupe u šumi i našla se gotovo među diverzantima. S bliskog odstojanja smrtno je pogoden kapetan prve klase Miloš Popović, a zatim i policajac Branko Blečić, ranjeni su Nedeljko Stevanović, vodnik-stažist, i vojnik Rade Sandulović. Gotovo u borbi prsa u prsa za istim debelim drvetom ubijen je Adolf Andrić, jedan među vodećim u diverzantskoj grupi, trojica su se razbježala i kasnije su uhvaćena.

U sukobu s diverzantima, grupu Vojne policije su napustili vodič i službenik SUP-a, a poslije pogibije kapetana Popovića, policajci su prekinuli borbenu aktivnost, napustili teren na kome je došlo do sukoba s diverzantima i omogućili gubitak svakog kontakta s diverzantima od strane naših snaga. Time su naše snage vraćene na početak, na ponovno traganje i uspostavljanje borbenog kontakta s diverzantskom grupom, što potvrđuje da su policajci, nakon pogibije zapovjednika, bili bez smjelosti, odlučnosti, inicijative i nužne hrabrosti.

Diverzanti su se nakon iznenadnog napada Vojne policije brzo snašli i učinkovito se suprotstavili napadu. Osobito su dobro koristili zemljiste i naoružanje u bliskoj borbi. U prilog su im isle i izražene slabosti Vojne policije. Poslije sukoba i povlačenja Vojne policije, diverzanti su se okupili na prostoru gdje je vođena borba. Od uhvaćenog vodiča Vojne policije nastojali su saznati što više o našim snagama. Sahranili su Adolfa Andrića, uzeli naoružanje pognulog kapetana Popovića i tražili dokumente, a zatim krenuli u pravcu Vran-planine, s tim da se na području sela Rumboci nekoliko dana odmaraju i sređuju.

6. SVJEDOČENJE NIKICE ŠIMIĆA

Prije polaska dijela čete Vojne policije JNA prema vrhu Raduše, kao vodič je mobiliziran Nikica Šimić, rođen 3. svibnja 1940. u Okolišcu, selu podno Raduše, između Bugojna i Uskoplja. Šimić je dva dana ranije došao na godišnji odmor iz Njemačke i pripremao se za dogradnju obiteljske kuće. U ranim jutarnjim satima, kratko iza svitanja, oko četiri sata ujutro 26. lipnja 1972. probudila ga je vika i galama u dvorištu. Kad je otvorio vrata, ugledao je poznanika iz Bugojna Đoku Krvopića, milicionara koji je oženio njegovu daljnju rođakinju. U dvorištu je bilo dvadesetak vojnih policajaca predvođenih nekim brkatim oficirom JNA. Šimić je kasnije saznao da je bila riječ o kapetanu prve klase Milošu Popoviću, zapovjedniku čete Vojne policije JNA u Sarajevu.

Krvopić je Šimiću priopćio da je mobiliziran zbog poznavanja putova prema vrhu Raduše. Šimić se pokušao oduprijeti, ali ga je kapetan Popović prekinuo riječima: "Nema priče, ideš s nama milom ili silom".

Na brzinu se obukao i krenuli su prema Raduši. Popović, Šimić i Krvopić isli su na čelu kolone, a s jedne i druge strane, nešto naprijed, po nekoliko izviđača. Popović i Krvopić Šimiću su objašnjavali kako su u zemlju upali "ustaški diverzanti" i da se vjerojatno kriju na Raduši. Šimić im nije vjerovao, mislio je da je riječ o nekakvoj vježbi i bio je ljut što mu "kradu" dane godišnjeg odmora koje je planirao iskoristiti za radove na rodnoj kući u Okolišcu.

Nikica Šimić pokazuje autoru knjige i don Anti Jeliću mjesto prvog sukoba feniksovaca i vojne policije JNA

Kad su prošli lokaciju Nišan, na kojoj su hrvatski gerilci prethodnog dana susreli bugojanske lovce, kolona Vojne policije nastavila se kretati stazom zvanom Pruga. Riječ je bila o nasipu koji je svojedobno bio korišten za izvlačenja drveća iz šume. Stigavši u podnožje Raduše zvano Lije, odjednom su ispred sebe ugledali stroj uniformiranih i naooružanih vojnika. Popović je Šimiću i Krvopiću zapovjedio da idu na zaleđe kolone koja se još nalazila u šumarku, a vojnicima da se razviju u strijelce. Nakon nekoliko minuta počela je pucnjava.

Šimić je rekao Krvopiću: "Đoko, za Boga miloga, što je ovo, u što si me uvalio?"

Krvopić mu je odgovorio: "Idemo naprijed da vidimo što se događa."

Čim su krenuli, začuli su jauke. Jedan vojnik lijevo od Pruge je zapomagao: "Pogoden sam, pomozite mi, majko moja."

Šimić će kasnije saznati da je to bio Branko Blečić iz Lovrana pokraj Opatije.

Čim su izšli iz šumarka, Šimića je jedan "vojnik nepoznate pripadnosti" zgrabilo za vrat i povukao za sobom na lijevu stranu Pruge. Kad je Đoko Krvopić to video, zakotrljao se na desnu stranu Pruge. Nepoznati vojnik Šimiću je zapovijedio da šuti, a Krvopiću je poručio da mu je najbolje da bježi. Nakon nekoliko minuta, Šimić je začuo korake pripadnika Vojne policije koji su se povlačili. Kasnije će saznati da se zapravo radilo o njihovom neorganiziranom bijegu s mjesta sukoba nakon što su vidjeli pogibiju svojega zapovjedni-

Nišan, mjesto
u podnožju
Raduše gdje su
feniksovci susreli
bugojanske lovce

ka kapetana Miloša Popovića.

Kada je pucnjava prestala i sve se utišalo, čovjek koji je zarobio Šimića zapovijedio mu je da ga slijedi do obližnje guste bukove šume. Tamo ih je dočekalo, kako je tada procijenio, dvadesetak "vojnika nepoznate pripadnosti". Šimić je predan na čuvanje jednom "bradonji". Kasnije je saznao da je riječ bila o Viktoru Kancijaniću iz Tinjana pokraj Pazine. "Bradonja" mu je rekao da bude miran i da ne pokušava pobjeći pa da mu se ništa loše neće dogoditi.

Nakon nekoliko minuta, Šimić je primijetio kako na udaljenosti od dvadesetak metara nekolicina "nepoznatih vojnika" vojničkim lopaticama nešto kopa, a zatim je video "nepoznatog vojnika" koji ga je zarobio kako najprije slaže kamenje na jednu hrpu, preko njega polaze zelene bukove grančice i na kraju sve zasipa papratnim lišćem. Zatim je ustao i počeo moliti *Očenaš, Zdravo Marijo i Pokoj vječni*. Šimić je ustao kad i "bradonja" i sa svima ostalima četiri puta izmolio molitvu. Kad su završili, Šimić je upitao "bradonju" što se dogodilo, a ovaj mu je odgovorio: "Poginuo mu je brat".

Kasnije je saznao da se čovjek koji ga je zarobio zvao Ambroz Andrić i da je nazočio prvom pogrebu njegova brata Adolfa.⁵

7. POGIBIJA ADOLFA ANDRIĆA

U prvom sukobu feniksovaca i Vojne policije JNA na Raduši, poginuo je jedan od vođa Skupine Fenix 72 Adolf Andrić.

Važno je napomenuti da je upravo Adolf Andrić kao stožernik HRB-a u Victoriji formalno predložio Glavnom revolucionarnom stanu HRB-a da se organizira Akcija Fenix 72, te je u svrhu njene ideoološke i vojne pripreme priredio priručnik pod znakovitim imenom *Osvetnici Bleiburga*.

Premda je Adolf Andrić, dakle, bio najviše rangirani dužnosnik HRB-a prilikom formiranja Skupine Fenix 72 te je prema organizacijskim pravilima trebao biti njen vođa, članovi skupine su tijekom završnih priprema 12. lipnja 1972. u kampu u Austriji na čelo svog borbenog vodstva izabrali Ambroza Andrića, a on si je za pomoćnike odredio Pavu Vegara i brata Adolfa. To bi moglo značiti da su pripadnici skupine primijetili da njihovom dotadašnjem glavnom ideoološkom i organizacijskom predvodniku Adolfu Andriću nedostaju određene osobine koje je morao imati da bi bio i njihov ratni vođa. Na to mjesto, dakle, nije izabran zbog određenih, uvjetno rečeno, nedostataka koji će ga uskoro stajati života: Adolf Andrić, naime, nije bio u stanju ubiti drugoga čovjeka, makar riječ bila i o njegovu smrtnom neprijatelju.

Sukob u kojemu je poginuo Adolf Andrić 26. lipnja 1972. na planini Raduši, opisan je u više članaka u raznim jugoslavenskim novinama, posebice glasilima JNA *Front* i *Narodna armija*, u kojima su imena sudionika sa strane JNA, TO i milicije ponekad označavana pseudonimima.

Novinar Cyril Zabert prenio je u *Frontu* od 18. kolovoza 1972. svjedočanstvo *Desetara Boška* u kojem je ovaj opisao pogibiju Adolfa Andrića na Raduši:

Sreli su nam se pogledi. Pritisnuo sam na obarač, ali je zatvarač tupo udario. Slagao je metak. Ponovno se zaklonih iza stabla i povlačeći ručicu zatvarača prema naprijed udaruh u zemlju. Metak koji je slagao, izletio je iz cijevi. Izmijenio sam i skoro već prazan okvir s punim. Ponovno se pridigoh i počesmo se tražiti čas s jedne čas s druge strane – isto onako kako se djeca igraju skrivača. U jednom trenutku ustaša se gotovo cijelim tijelom pojavio s lijeve strane stabla. Na obaraču sam držao lijevi kažiprst. Pritisnuo sam. Rafal ga je pogodio u grudi.⁶

Suborcima Adolfa Andrića u Australiji nikako nije bilo jasno kako to da je upravo on prvi poginuo. Njegov suradnik iz Australije Ivan Butković prepričao je jedan razgovor među njima nakon što su pročitali izjavu *Desetara Boška*:

Desetar Boško

Magazin JNA *Front*
od 18. kolovoza 1972.

Adolf Andrić

Poznavao sam sve feniksovce iz Victorije. Međutim, mogu reći da sam najbolje poznavao Filipa Bešlića, člana Hrvatske mladeži Uzdanica iz Canberre, jer je desetak dana prije odlaska u Europu boravio u mojoj domu u Sydneyu. No, pojma nisam imao s kojom nakanom, kamo i kome odlazi u Europu. Zapravo, rekao mi je kako ide kod rođaka u Njemačku gdje će mu iz Hercegovine u posjet doći bliža rodbina. I to je bilo to! Bio je miran i tih karakter, čovjek od malo riječi. Najviše sam razgovarao s Adom, kako smo svi zvali Adolfa Andrića. Bilo je tomu više razloga pa i jedan organizacijski, jer je Ado jedno vrijeme bio tajnik Hrvatske mladeži Uzdanica u Melbourneu, a ja u Sydneyu. Ado je bio revolucionarno-pjesnička duša, zanesenjak, ali mudar, smiren i odvažan.

Svojedobno sam u Adelaidu susreo nekolicinu Hrvata koji su se bavili kopanjem opala, poludragog kamena čijih se 97 posto svjetskih zaliha nalazi na tlu Australije, većinom na užarenom bespuću usred ovoga bezvodnoga kontinenta, tisuću-dvije kilometara od obale udaljenih Coober Pedyja i Mintabiea. Kako su i braća Andrić jedno vrijeme proveli rudareći na poljima opala, premda su oni boravili, čini mi se, na jednomu od druga dva najpoznatija nalazišta, Lightning Ridge ili možda u Andamooki, došla je riječ i o Adi, kojega su ti tvrdi kopači i tragači za dragim kamenjem zvali 'sharp shooter', 'precizan strijelac', što će reći osoba koja brzo puca i izvrsno gađa. Atribut je to koji se nije olako dobivao u tom 'grubom' mjestu gdje svi – kako onda, tako i danas – zbog prirode rudarskoga posla posjeduju eksploziv, ali i oružje zbog nemilosrdnih uvjeta života, za lov i za sigurnost, a kojim odreda iznimno vještio barataju. Znao sam poodavno da je Ado s grupom istomišljenika u toj užarenoj ufosiljenoj crvenoj pustinji, pod izlikom da i oni tragaju za opalom, zapravo prakticirao najtežu vježbu australskih komandosa: duga hodanja na nesnosnoj temperaturi, izdržljivost i preživljavanje načinom života australских urođenika (Aboridžina) kad tragaju za hranom ili vodom i svoj instinkt dovode na

razinu onoga životinjskoga. Zbog toga sam se desetljećima pitao kako se moglo dogoditi da upravo Ado prvi pogine?! Što se dogodilo, kako i zašto nije bio zaštićen?!

Desetar Boško opisuje kako se s Adom gledao 'oči u oči' i da ga je uspio ubiti iz drugog pokušaja, nakon što mu je u prvom puška zakazala. Kako to da Ado nije ubio njega dok je popravljao pušku?! Što je tu moglo biti posrijedi? Nama koji smo poznivali Adu sada se nameće jasan odgovor na to pitanje: unatoč svemu, osobnost Ade, njegova duša koja je u biti čeznula za univerzalnom pravdom, nije toga trenutka mogla ubiti drugog čovjeka, ma tko on bio... Ado je bio revolucionar u kojem je u smrtnom času prevladala zanesenjačka crta njegova buntovna ali čovjekoljubiva karaktera. Gledao je neprijatelja u oči i nije pucao! ⁷

7.1. Obdukcija u Zenici

Dva dana nakon prvog sukoba na Raduši, mlada liječnica Milka Čuljak-Čolić vraćala se s terena u Dom zdravlja u Zenici. Prije nego što je razdužila službeni automobil i pošla kući, presreo ju je direktor Doma zdravlja dr. Grujica Zečević:

Milka, nemoj se razduživati, imamo još posla. Treba izvršiti obdukciju. To ćeš ti najbolje napraviti, jer si iz toga imala najbolje ocjene na fakultetu.

Odvezli su je u bolničku mrtvačnicu na Crkvici u Zenici gdje je već bilo više osoba u civilu. Na dva stola ležala su dva mrtvaca, obučena u netipične vojne uniforme. Nisu joj rečena njihova imena niti okolnosti stradanja. Iz atmosfere koja je vladala u mrtvačnici mogla je zaključiti da o tome i nije uputno pitati. Od nazočnih je poznavaла samo Mladenka Forcu, milicajca iz Zenice, i daktilografskinju iz zeničkog SUP-a kojoj nije znala ime.

Na pitanje kako temeljito treba izvršiti obdukciju, rečeno joj je neka samo utvrdi uzrok smrti. Obučene je skinula i secirala im prsa na kojima su se vidjele prostrijelne rane. Jedan od njih bio je pogoden rafalom od lijeve na desnou stranu. Drugi je bio pogoden jednim metkom točno u srčanu aortu na spoju prsa i trbuha. Zapisnik je sastavljen samo u jednom primjerku i predan osobama u civilu, vjerojatno pripadnicima Udbe.

Sljedeći dan bila je u komisiji prigodom pokopa jednoga od njih na Gradskom groblju Crkvice u Zenici. Milka Čuljak-Čolić sigurna je da je riječ bila o Adolfu Andriću, jer je njegove fotografije kasnije vidjela u jugoslavenskim novinama. O tome je sredinom devedesetih godina pisala njegovoj sestri Mariji Mikac u Poreč.

Istraživačka ekipa kojoj pripada i autor ove knjige, u međuvremenu je utvrdila točnu lokaciju neobilježena groba Adolfa Andrića na spomenutom groblju u Zenici te je o saznanjima izvijestila njegovu rodbinu koja se priprema podnijeti zahtjev za ekshumaciju njegovih posmrtnih ostataka i prijenos u obiteljsku grobnicu u Zagrebu.

Drugu osobu koju je obducirala, liječnica Milka Čuljak-Čolić nije mogla prepoznati niti na ranijim fotografijama niti na onima koje joj je pokazao autor ove knjige. Sjeća se samo da je riječ bila o mladiću, starom nešto više od dvadeset godina, ljepuškasta lica i tamnosmeđe kose.⁸

8. SVJEDOČENJE VOJNIKA JNA

Kao vojnik u Vojnoj četi Sedme armije u Sarajevu služio je M. G. iz Karlovca. On je pristao autoru ove knjige iznijeti svjedočenje o sudjelovanju njegove postrojbe u sukobu s feniksovima, ali pod uvjetom da do daljnjega ostane anoniman.

M. G. se sjeća da je 25. lipnja 1972. bila nedjelja i da je imao slobodan dan. Izašao je u grad upravo s kolegom vojnim policajcem Brankom Blečićem s kojim se bio vrlo blisko sprijateljio. Negdje oko 18 sati u središtu grada ih je presrela patrola Vojne policije i zapovijedila im da se odmah vrate u matičnu vojarnu "Jajce". Čim su tamo stigli, rečeno im je da je proglašena uzbuna i da moraju zadužiti ratnu opremu. Kad su to učinili, odvedeni su u vojnički restoran. Tamo im je rečeno da se dobro najedu jer će ići na "težak teren". Oko 21 sat ukrcali su se na kamione i krenuli u nepoznatom smjeru. Zaustavili su se u jutarnjim satima ispred Bugojna. Tada im je objašnjeno da je razlog njihove akcije to što se "u zemlju ubacila grupa ustaških diverzanata". Većina u to nije povjerovala sve dok im nisu počeli dijeliti bojovnu municiju. Krenuli su prema Bugojnu i kratko se zadržali u dvorištu zgrade općine, gdje je, kako će kasnije saznati, bio stacioniran Štab Akcije Raduša. Tu su se raspodijelili u grupe i kamionima krenuli u okolicu Uskoplja (Gornjeg Vakufa). U ranim jutarnjim satima pješice su se uputili prema vrhu Raduše.

Nakon nekoliko sati marša, kapetan Popović naredio im je da se "razviju u strijelce".

Na nekoliko stotina metara vidjeli su kolonu nepoznatih vojnika. Kapetan Popović zapovijedio je napad i otvaranje paljbe. Istodobno je Popović potrcao desnom stranom, a među prvima ga je slijedio Branko Blečić na lijevoj strani napada. Nakon nekoliko minuta, M. G. je začuo kako netko dovikuje da je Popović smrtno pogoden, te je čuo Blečića kako ječi i zapomaže. Nastala je pomutnja i bijeg natrag. Našli su se u podnožju planine kraj kamiona kojima su ih odvezli natrag u Bugojno. Tamo su se postrojili i vidjelo se da dvojica nedostaju: Popović i Blečić. Starješine su, kaže M. G., bile vrlo srdite:

Htjeli su nas odmah vratiti na Radušu. Bilo je kasno pa su to ostavili za ujutro. Sljedećeg dana čim je svanulo, krenuli smo na Radušu na mjesto sukoba. Tamo smo pronašli mrtve Popovića i Blečića. Obojicu sam među prvima video mrtve. Popovića je metak pogodio u grkljan i izašao mu kroz potiljak. Očigledno ga je pogodio netko iz ležećeg položaja. Blečić je bio pogoden u arteriju na ruci i iskrvario je. Interesantno je da mu je ruka bila omotana zavojem kakvog nismo imali u JNA. Njegov osobni zavoj kojega je zadužio, nalazio se u lijevoj unutarnjoj strani jakne i bio je netaknut. Mi smo tada zaključili da su ga diverzanti previli i pokušali spasiti, a ostavili su ga kad su vidjeli da to nije moguće. Bilo mi je teško nakon što sam video da su ga pokušali spasiti, kako su nam ih prikazivali, 'ustaški teroristi', dok smo ga mi, njegovi kolege, ostavili da iskrvari. Ja sam tada kao i ostali postupio u panici i pobegao, ali me cijelo vrijeme peče savjest što nisam pokušao pomoći Blečiću.⁹

9. PRVE LIKVIDACIJE ZAROBLJENIH FENIKSOVACA BEZ SUĐENJA

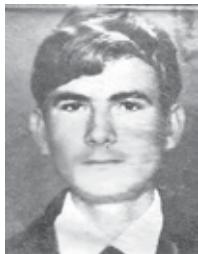
Pri prvom sukobu s postrojbama JNA u jutarnjim satima 26. lipnja 1972. na predjelu Lije ispod Raduškog kamena na sjevernom podnožju planine Raduše, dakle, feniksovci su osim poginulog Adolfa Andrića ostali bez još trojice članova: Ivana Prlića, Nikole Antunca i Vinka Kneza. Oni su tijekom sukoba izgubili kontakt sa skupinom i nisu joj se više uspjeli priključiti.

Prlić je krenuo sam i bio je zarobljen 27. lipnja 1972., rano ujutro oko četiri sata, pokraj Vilića gumna, odnosno Prskalovih staja, u sjevernoistočnom podnožju Raduše, a Antunac i Knez stigli su iznad mjesta Ploča (nekada Han Ploča) gdje su istoga dana, 27. lipnja 1972. poslijepodne u 16.20 sati, zarobljeni na sporednoj paralelnoj cesti Uskoplje – Gračanica.

To potvrđuju citati iz elaborata Prve uprave Glavnog štaba JNA, u kojima piše da su se trojica hrvatskih diverzanata, nakon prvog sukoba 26. lipnja 1972. između hrvatskih gerilaca i jedinica JNA, "razbježala i sutradan uhvaćena".

Navod se ponavlja i u spomenutom elaboratu Teritorijalne obrane (TO) BiH:

Iako diverzanti nisu likvidirani, oni su u ovoj akciji bili stvarno razbijeni i onesposobljeni za izvršavanje namijenjenog zadatka. Tome su pridonijeli gubici: pogibija Adolfa Andrića, **predaja (hvatanje)** (naglasio autor) Ivana Prlića, Vinka Kneza i Nikole Antunca 27. lipnja, koji su se odvojili od grupe nakon prvog sukoba.

Ivan Prlić

Dokaz da je Ivan Prlić bio živ zarobljen nalazi se i u Informaciji br. 1379-II od 27. lipnja 1972. RSUP-a SRH, u kojoj piše:

Obavještavamo vas da je uhvaćeni terorist pored ostalog izjavio sljedeće: Prlić je izjavio da grupa broji 18 članova-diverzanata, među kojima 10 vođa HRB-a iz Australije. Pored njih su pasošari, koji su se nalazili na radu u Austriji i Njemačkoj. Dalje kaže da se nisu dogovarali što da rade u slučaju razbijanja grupe, što mu nismo vjerovali.¹⁰

Nikola Antunac

Ipak, jugoslavenske vlasti kasnije su uporno lažno tvrdile da su Prlić, Knez i Antunac poginuli 27. lipnja 1972., prigodom prvog sukoba s Vojnom policijom JNA na Raduši.

Ivan Prlić osnovnu školu je završio u rodnim Sovićima pokraj Gruda u BiH i započeo srednju školu u Imotskom, koju je napustio zbog siromaštva nakon dvije godine te otišao bratu Željku u Salzburg i тамо potražio zaposlenje. Početkom 1971. dobio je poziv za odsluženje vojnog roka u JNA u slovenskoj Sežani. Nakon otpuštanja iz vojske, vratio se u Salzburg gdje se ubrzo sprijateljio sa susjedom iz Hercegovine Petrom Bakulom i putem njega došao u kontakt s ostalim članovima HRB-a koji su pripremali Akciju Fenix 72. Pristupio je HRB-u i dobio pseudonim *Bekijac*.

Premda je Ivan Prlić stanovao u istom stanu s bratom Željkom, nije mu govorio o svom članstvu u HRB-u niti o pripremama Akcije Fenix 72. O tome je svjedočio Željko Prlić:

Živjeli smo zajedno, Ivan mi nije pričao o sastancima s emigrantima, niti o HRB-u ili nekakvim diverzantskim planovima. Štoviše, kad smo se u jednom restoranu sreli s Ilijom Glavašom kojega sam ja površno poznavao, on i Ivan su se preda mnom tobože tek upoznali i razgovarali kao da se prvi put vide. Kasnije sam saznao da su se oni već mjesecima poznavali i da je Glavaš primio Ivana u HRB.

Ja, dakle, na Ivanu nisam primjećivao nikakve promjene. Zato me nije čudilo kad mi je jednoga dana rekao da ide na nekoliko mjeseci u Njemačku, u Sindelfingen, gdje su on i Petar Bakula dobili dobar posao tijekom ljetnih mjeseci u tvornici Mercedes. Rekao mi je da im je posao našao Petrov brat Jozo Bakula, za kojega sam znao da već godinama radi u toj tvornici.

Međutim, kad sam nakon nekoliko tjedana otišao na dopust u Hercegovinu, jednoga jutra došla je po mene Udba i odvela me u Mostar. Pitali su me gdje je Ivan! Ja sam im rekao što sam znao, da je u Njemačkoj. Kad su mi rekli da to nije točno, nego da je sa skupinom diverzanata upao u zemlju, nisam mogao vjerovati. Zamolio sam ih da mi dopuste telefonirati Jozu Bakuli u Njemačku. Odobrili su. Kad sam dobio Jozu, on mi je kazao da se već mjesecima nije čuo s bratom Petrom i da uopće nije s njim razgovarao oko posla u Mercedesu. Razgovor s Jozom Bakulom

Vinko Knez

dodatno me šokirao. Valjda je i udbašima bilo jasno da ja s tom akcijom nemam nikakve veze, pa su me nakon tri dana pustili iz zatvora.¹¹

Prema svjedočenju Žarka Prlića, drugog brata Ivana Prlića, koji se u ime obitelji raspitivao za bratovu sudbinu, mostarski udbaš Ivan Lasić Gorankić rekao mu je:

Ivan je bio ranjen u sukobu i odveden u Sarajevo gdje je podlegao ranama.¹²

Na temelju dopisa Vojnog suda iz Sarajeva od 14. svibnja 1973., Matični ured Sovići-Grude evidentirao je napomenu da je Ivan Prlić “poginuo 30. lipnja 1972. godine”, dakle – da je poginuo tri dana nakon što je zarobljen na Raduši!

Nikola Antunac potjecao je iz tradicionalne hrvatske vjerničke obitelji u Karlovcu. Roditelji su ga, kao i njegova brata Josipa, nakon gimnazije poslali na studij teologije u Zagreb. Međutim, dok je Josip ustrajao u školovanju i postao svećenik, Nikola je prekinuo školovanje i 1969. otišao na tzv. privremeni rad u Salzburg. Zaposlio se u automehaničarskoj radionici gdje je došao na glas kao vrlo odgovoran i kvalitetan radnik. Zbog tih vrlina, kao i zbog sklonosti brzog vožnji, uskoro je postao probni vozač novih automobila. To mu je donijelo relativno visoku zaradu kojom je često znao velikodušno častiti kolege, prvenstveno hrvatske studente iz pjevačkog zbora u Hrvatskoj katoličkoj misiji u Salzburgu. Antunac bi, naime, redovito nakon nedjeljne mise nekolicinu hrvatskih mladića pozvao na ručak u neki obližnji restoran te bi im na rastanku dao nešto austrijskih šilinga. Nitko od njih nije slutio da u tom, u biti skromnom i tihom mladiću, tinja revolucionarni hrvatski duh zbog kojega je pristupio HRB-u, dobio pseudonim *Tesla* i spremno prihvatio članstvo u Skupini Fenix 72.

Vinko Knez je krajem 1971. godine, nakon završene srednje škole za soboslikara u Slavonskoj Požegi, otišao na tzv. privremeni rad u Salzburg. U rodne Viškovce navratio je za Uskrsne blagdane 1972. te je nekim rođacima pričao kako se priključio skupini hrvatskih domoljuba koji planiraju podizanje ustanka u Jugoslaviji. Naravno, niti su mu vjerovali, još manje prepostavljali da je pristupio HRB-u i dobio pseudonim *Bufalo*, sve dok jugoslavenske novine nisu prenijele Udbino priopćenje da je Vinko Knez likvidiran 27. lipnja 1972. na planini Raduša u srednjoj Bosni.

Jelena Knez, djevojački Brnčević, Vinkova majka, kasnije je dobila obavijest od Vojnog suda u Sarajevu, u kojoj se kao nadnevak smrti njezina sina navodi 28. lipnja 1972.

Prije navedeni interni elaborati i izvješća Udbe, KOS-a i TO opovrgavaju službena jugoslavenska tumačenja o sudbini Prlića, Antunca i Kneza, odnosno dokazuju da su njih trojica bili živi zarobljeni, mučeni i, očigledno, likvidirani bez suđenja!

Osim spomenutih elaborata, postoje svjedoci koji su vidjeli, primjerice, kako je Prlić nakon zarobljavanja najprije bio doveden u milicijsku postaju u Uskoplju i odatle neozlijeden odveden u Bugojno.

Tadašnji načelnik milicije u Uskoplju bio je Jure Petrović, rodom iz Rakitna pokraj

Posušja. On danas živi u Posušju i odbija govoriti o tom slučaju.

Također, već spomenuti vojni policajac M. G. svjedok je da su u predvečerje 27. lipnja 1972. vojnim helikopterom dovedena trojica zarobljenika u Bugojno. Prošli su pored njega dok su ih provodili do zgrade milicije u Bugojnu. Nijedan od njih nije bio ranjen, samo je jedan, plavokos, imao modrice na licu.

Svjedok Nikica Šimić je u prijepodnevnim satima 27. lipnja 1972. pobjegao feniksovцима. Šimić je bježeći naišao na milicijsku patrolu koja ga je odvela u obližnji štab TO smješten u zgradu škole u Rumbocima pokraj Prozora. Tamo je ispričao što mu se dogodilo, da je bio zarobljen i da je uspio pobjeći. Nisu mu povjerivali, nego su ga optužili da je surađivao s "odmetnicima" i odveli ga u zatvor u Bugojnu. Kasno uvečer otvorila su se vrata njegove čelije i odveden je na prepoznavanje. Tri puta je prošao isti ritual.

Najprije su njega pitali: "Poznaješ li ovoga čovjeka?", a nakon toga je slijedilo isto pitanje onome s kojim je bio suočen. Svaki put je odgovor bio: "Da". On o njima nije mogao reći ništa loše osim što ih je poznavao, a ni oni o njemu nisu rekli ništa loše. Svi su potvrdili da je bio zarobljen i pod prisilom pratio njihovu grupu od mjesta sukoba do Rumboka. Svejedno, prekršajni sudac u Bugojnu kaznio ga je sa šezdeset dana zatvora koje je odrubljavao u Zenici.

Nikica Šimić nije u stanju sa sigurnošću tvrditi tko su bila ta trojica s kojima je bio suočen, ali se sjeća da su izgledali vrlo loše i bili izobličeni od modrica po licu. Međutim, nema sumnje da su to bili Prlić, Knez i Antunac, jer su sljedeći zarobljeni feniksovci – Vili Eršeg, Vejsil Keškić, Đuro Horvat i Ilija Lovrić – dovedeni u Bugojno tek narednih dana, o čemu također postoje dokumenti i svjedočanstva.¹³

Prijepis magnetofonskog snimka Trinaeste sjednice Predsjedništva SFRJ od 19. rujna 1972. otkriva da je Tito osobno sudjelovao u odlukama o sudbini zarobljenih feniksovaca:

Ja bih htio ovdje jednu stvar postaviti, a to je pitanje suđenja **nekima** (naglasio autor) koje smo uhvatili iz grupe devetnaestorice. Sad je najbolje vrijeme da ih stavimo pred sud, trojicu, koliko ih tamo ima ne znam, da bi se mnoge stvari u inozemstvu malo drugačije razumjele.

Oni koji su mrtvi, mrtvi su, a onima koji su ostali živi – njima ćemo suditi kako treba i **zna se kakav treba biti rezultat toga** (naglasio autor).¹⁴

O prije navedenim likvidacijama i raspravama u Predsjedništvu CK SKJ i SFRJ bit će još riječi na stranicama koje slijede.

Bilješke

- 1 U bilješkama u ovom poglavlju nisu posebno označavani izvori pojedinih citata koji se odnose na analize jugoslavenskih službi o tijeku Akcije Fenix 72, budući da su taksativno navedeni na početku šestoga poglavlja, te u međunaslovima u ovom poglavlju.
- 2 Kako je već spomenuto, s obzirom na činjenicu da su dokumenti jugoslavenskih službi sigurnosti pisani na srpskom, ili na bastardiziranoj verziji "srpsko-hrvatskoga" jezika, oni se u cijeloj knjizi donose u kroatiziranoj verziji, uglavnom prilagođenoj standardima hrvatskoga jezika, osim u slučajevima kada bi to narušilo smisao i ugrozilo temeljni sadržaj i rigidnu intonaciju teksta.
- 3 Vukušić, Bože, *Razgovor s Francem Nabernikom*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
Franc Nabernik je, dakle, gotovo cijelo vrijeme nakon 1972. proživio u strahu i o tom događaju nije htio ni s kime razgovarati. Jer, teško je mogao znati tko i s kakvim motivima želi čuti njegovo svjedočanstvo, a smatrao je da opasnost prijeti s obje strane, i s jugoslavenske i s hrvatske. Zahvaljujući posredovanju prof. dr. sc. Šime Ivanjka, gospodin Nabernik pristao je na razgovor i ja, kao autor knjige, osobno mu zahvaljujem. Bez njegova svjedočanstva ova bi knjiga imala manju povjesno-dokumentarnu vrijednost.
- 4 Vukušić, Bože, *Razgovor sa prof. dr. sc. Šimom Ivanjkom*, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 5 Vukušić, Bože, *Razgovor s Nikicom Šimićem*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 6 Zabert, Cyril, *Prigušivač na cevima terorista*, Front, Beograd, 18. kolovoza 1972.
- 7 Vukušić, Bože, *Razgovor s Ivom Butkovićem*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 8 Vukušić, Bože, *Razgovor s Milkom Ćuljak-Ćolić*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 9 Vukušić, Bože, *Razgovor sa M. G.*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
Inače, Branko Blečić, rođen 18. travnja 1953. u Lovranu pokraj Opatije, potjeće iz poznate komunističke obitelji. Njegov brat Zorko bio je partiski sekretar i zapovjednik Teritorijalne obrane u Lovranu. Nakon Blečićeve pogibije, izviđački odred u Lovranu dobio je po njemu ime, a na njegovoj nadgrobnoj ploči i dan-danas stoji uklesana zvijezda petokraka i natpis: "Poginuo junaci braneci tekovine svoje socijalističke domovine".
- 10 *Informacija RSUP-a SRH, br. 1379-II, Zagreb, 27. lipnja 1972.*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 11 Vukušić, Bože, *Razgovor sa Željkom Prlićem*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 12 Vukušić, Bože, *Razgovor sa Žarkom Prlićem*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 13 Vukušić, Bože, *Razgovor sa Nikicom Šimićem...*
- 14 *Trinaesta sjednica Predsjedništva SFRJ, prijepis magnetofonskog snimka, Beograd, 19. rujna 1972.*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

GLAVA OSMA
Novi sukobi i žrtve na obje strane

Šuma Bukovac iznad
Rumboka, pogled
s Ramskog jezera

1. BITKA IZNAD RAMSKOG JEZERA

Viktor Kancijanić

KRATKO NAKON ZAVRŠETKA MOLITVE ZA POGINULOG BRATA Adolfa, Ambroz Andrić izdao je zapovijed da se šumovitim dijelom krene prema vrhu Raduše. Kad su prešli desetak kilometara i stigli do Raičevih staja, svjedoči Nikica Šimić, vidjeli su kako mjesto sukoba nadljeću helikopteri JNA. Tada su se malo pritajili, a onda nastavili hodati prema vrhu Raduše zvanom Idovac kojega su prošli s lijeve strane i, uz povremene stanke, oko 22 sata stigli do predjela zvanog Prodojnica, gdje su se odlučili odmoriti i prenoći.

U ranim jutarnjim satima 27. lipnja 1972. uputili su se prema Rumbocima, mjestu na samom južnom podnožju Raduše, smještenom uz Ramsko jezero. Taj kraj vrlo dobro je poznavao Ilija Lovrić, koji je bio rodom iz susjednih Varvara. Odredište im je bila šuma Bukovac iznad Rumboka, gdje su se planirali ponovno odmoriti, opskrbiti hranom i pićem te pripremiti za daljnji put prema planini Vran.

Nikica Šimić svjedoči da je Viktor Kancijanić dobio zadatak spustiti se do obližnjih kuća i donijeti vode. Kancijanić je odlučio sa sobom povesti i Šimića. Kad su stigli do Radića kuća sreli su jednu stariju ženu s kojom je Kancijanić započeo razgovor. Šimić je iskoristio priliku i pobjegao. Šimić svjedoči:

Uvjeren sam da se Kancijanić namjerno okrenuo prema toj ženi i dao mi prigodu da pobjegnem. Ne znam je li to napravio na svoju ruku ili mu je bilo tako naloženo. Ja sam pretrčao gumno, odbacio ruksak i nisam se zaustavio do ceste. Dolje sam naletio na milicijsku patrolu koja me je odvela u zgradu škole u Rumbocima, gdje se nalazio dio jugoslavenske vojske. Došli su neki oficiri i počeli me ispitivati. Nakon nekoliko sati odveli su me u Bugojno i zatvorili. Jedan od milicajaca koji me je vodio zvao se Husein Mandžuka. Optužili su me da sam surađivao s 'teroristima'. Nakon nekog vremena u čeliju su doveli Ljupka Martinovića iz Donjeg Vakufa, koji je iz Australije došao u posjet rodnom kraju.¹

U to vrijeme vladala je uzbuna u jugoslavenskom štabu *Akcije Raduša* u Bugojnu. Posebno ih je pogodio neuspjeh elitne jedinice Vojne policije JNA iz Sarajeva te su se zabiljni da bi njihove specijalne postrojbe JNA i milicije mogle doživjeti nove blamaže u sukobu s feniksovima.

To je bio razlog, kako se uvijeno obrazlaže u elaboratima Udbe i KOS-a, što je donesena odluka da se u dalnjim operacijama neće angažirati specijalizirane postrojbe JNA i milicije već da će se forsirati započeta mobilizacija pričuvnog sastava JNA, odnosno Nacionalne obrane (kasnije Teritorijalne obrane), i pričuvne, ratne milicije te će isključivo njih suprotstaviti feniksovima.

Smisao te odluke koja se narednih dana dosljedno provodila bio je, dakle, zaštiti

profesionalne postrojbe jugoslavenske vojske i milicije od novih gubitaka i sramote, ali i masovnim angažiranjem vojnih i milicijskih rezervista isprovocirati sukob "naroda" i "ustaških terorista", odnosno pogibijom na strani rezervista izazivati antagonizam naroda prema hrvatskim gerilcima.

Istodobno su Udba i KOS masovno uhićivali pripadnike rodbine i moguće simpatizere feniksovaca, ali i na desetke drugih "sumnjivaca", te ih okrutno zlostavljadi, upozoravajući tako "široke narodne mase" na načelo odmazde koje će ih zateći ako na bilo koji način podrže hrvatske gerilce.

Kratko nakon dolaska na odredišno mjesto, u šumu Bukovac, feniksovci su bili otkriveni. Započelo je njihovo opkoljavanje. Više od tisuću vojnika JNA i rezervista Narodne obrane krenulo je u tom trenutku na svega petnaest hrvatskih gerilaca. Događaj je detaljno opisan u elaboratu Prve uprave Glavnog štaba JNA:

U jutarnjim satima (oko 10 sati) 27. 6. otkriveno je prisustvo nekolicine terorista u šumici (radijusa oko 200 m) iznad sela Rumboci, i to prilikom njihova odlaska po vodu na izvor iznad sela. Poslije ovih podataka, pojačane su naše snage na tom području i vršeno njegovo izviđanje, ali nije došlo do uspostavljanja vatrengog kontakta. Tek oko podne 27. 6. podaci iz više izvora potvrdili su prisustvo diverzantske grupe (15 diverzanata). Na relativno povoljan izbor mjesta lokacije grupe utjecalo je prisustvo jednog terorista rodom iz sela Varvare, susjednog sela, koji je dobro poznavao teren.

Tijekom 27. 6. po mjeri dobivanja podataka o prisustvu terorista na spomenutom području, vršeno je ubrzano dovođenje (svim raspoloživim sredstvima, uključujući i 5 helikoptera) naših snaga dok se dio naših jedinica nalazio na širem području Zahuma i sela Rumboci. Tako je raspored naših snaga oko 16 sati 27. 6. bio sljedeći:

- sa sjevera, zahvaćajući ivalu koja dijeli šumu na dva dijela, angažirane su snage milicije,
- sa sjeveroistoka su napadale dvije čete Teritorijalne odbrane (iz G. Vakufa i Prozora),
- sa sjeverozapadne strane šume napadala je teritorijalna četa iz Duvna,
- s južne strane teritorijalna četa iz Prozora i dio milicije,
- dio jedinica teritorijalne odbrane i milicije zatvarale su vanjske prilaze i bile raspoređene na liniji s. Rumboci – s. Varvare i zapadnije na komunikaciji prema s. Kavno. Cilj djelovanja naših snaga bio je sužavanje obruča oko terorističke grupe i napad u cilju njena uništenja.

Djelovanja su počela oko 16 sati. Odnos snaga, za razliku od odnosa snaga u prvom susretu, bio je veoma povoljan za nas, ali ovog puta teroristi nisu bili iznenadeni. Čitavo vrijeme pratili su naš podilazak i njihovo opkoljavanje i na vrijeme su izabrali mjesto i način odlučnog sukoba. Za vrijeme podilaženja naših snaga, nisu se otkrivali, a gađali su samo na bliskom odstojanju i kada je pogodak siguran. Naše snage nisu djelovale sinkronizirano, a sužavanje obruča nije bilo ravnomjerno. Pored ostalog i zbog toga što nisu imale međusobnu vezu uslijed nedostatka radio-sredstava.

U početku napada izgledalo je da će akcija uspjeti, posebno zbog toga što se jedan terorist ubrzo predao, a čitava grupa ostala je na malom prostoru napadnuta jakim snagama. Streljačkim naoružanjem naše jedinice bile su krajnje neučinkovite jer su se teroristi bili dobro utvrđili – zaklonjeni i maskirani u jednoj pogodnoj vrtači, koja po mnogo čemu nalikuje na prirodni

bunker. Naše jedinice nisu imale težeg pješačkog naoružanja, kao ni bombi i tromblona. Izuzetno veliki gubici (8 mrtvih i 6 ranjenih), svakako su negativno utjecali na napad naših jedinica. Gubici su izazvani time što se veća grupa vojnika našla na brisanom prostoru pod snažnom paljbom automatskog naoružanja diverzanata, u pokušaju spašavanja ranjenog druga. Dakle, iako je izvršeno okruženje i napad jakim snagama, nije došlo do likvidacije diverzantske grupe (DG), čak joj nisu nanijeti nikakvi gubici, a naše su snage odustale od dalnjih napada. Primicanjem mraka osjetila se mogućnost izvlačenja terorista iz obruča, ali značajnijih pomaka i manevra kod naših snaga nije bilo s ciljem da se to onemogući. Diverzantska grupa, podijeljena na dvije podgrupe, uspjela se izvući iz okruženja u toku naredne noći bez gubitaka. Grupiranje naših snaga izvršeno je relativno brzo. Angažirane su jake snage za napad, ali nedovoljne u vanjskom obruču okruženja. Napad je izveden sa svim snagama sa svih strana. Nije postignuto iznenađenje u napadu, kao ni pri dovođenju naših jedinica. Nije bilo osigurano jedinstveno zapovijedanje čelnom grupacijom jer to, između ostalog, sredstva veze nisu omogućavala.

Prema nekim podacima bilo je miješanja u zapovijedanje od strane osoba koje nisu bile članovi operativnog štaba koji je rukovodio ovom akcijom. Jedinicama nisu dati jasni i precizni zadaci, a njihova djelovanja nisu bila sinkronizirana (sudjelovalo je oko 10 četa).

Nedostatak težeg naoružanja (čak i minobacača 60 mm), a naročito ručnih bombi, učinilo je naše jedinice nemocnim u takvim uvjetima, pa je i to jedan od razloga što do uništenja grupe nije došlo. Slaba obučenost jedinica TO i njihova neadekvatna opremljenost i neiskustvo za ovu vrstu djelovanja imali su znatnog odraza na tijek i rezultate djelovanja.

Radiokomunikacija je obavljana otvorenim tekstom, što je omogućilo diverzantskoj grupi da prisluškujući otkrije naše namjere. Obustavljanjem napada izgubio se kontakt s grupom i omogućilo joj se izvlačenje iz blokade, a zatim ju se čak i nije motrilo, čime joj se potpuno omogućilo izvlačenje, pogotovo time što se postojeća blokada nije pojačavala. Nedostatak sredstava za osvjetljavanje (raketnih pištolja, raketa i drugo), otežalo je motrenje i praćenje diverzantske grupe po padu mraka.

Diverzantska grupa bila je, najvjerojatnije, u mogućnosti da u toku noći 27/28. 6. izadje iz naše blokade i da tijekom sljedećeg dana ne otkrije svoje prisustvo, ali ona još nije bila svjesna opasnosti. Tijekom samog sukoba, pokazala se odlučnom i smjelom, vješto koristeći slabosti naših jedinica i svoje prednosti.

Posebno se ističe preciznošću vatre i postupcima pri izlasku iz okruženja. I pored naših ozbiljnih manjkavosti i slabih rezultata, ovom je akcijom grupa terorista bila razbijena i onesposobljena za izvršenje namijenjenog zadatka jer je njena kompaktnost bila jako narušena, iako joj nisu nanijeti fizički gubici.²

1.1. Vili Eršeg – “zarobljen živ, ali likvidiran prije toga”

Tadašnji pripadnik Teritorijalne obrane iz Prozora Tomo Tošo Jozić autoru ove knjige prepričao je cijeli događaj i pokazao mjesto drugog sukoba hrvatskih gerilaca i jugoslovenskih postrojbi:

Prije podne je došla zapovijed za mobilizaciju. Predvodio nas je milicionar Luka Bošnjak. Rečeno je da se neka ‘banda’ ubacila u zemlju. Nitko od nas nije u to vjerovao, mislili smo da je riječ

o nekoj vježbi. Kad smo stigli na Bukovac, posjedali smo na kamene ploče pokraj šume. Luka je bio 'vicar', stalno je pričao viceve, a mi ostali smo se smijali i pomalo pili rakiju.

Odjednom je proradila radioveza. Čulo se kako netko više na Luku i zapovijeda mu da smjesti počne 'češljati' šumu. Kasnije sam saznao da je to bio Franjo Herljević koji nas je promatrao kroz dalekozor iz pravca Radićevih kuća. Luka je još uvijek mislio da je riječ o vježbi, pa je non-šalantno rekao: 'Ajde polovica vas lijevo, polovica vas desno – naprijed! On je prvi krenuo i – nakon nekoliko koraka pao pogoden. Zavikao je: 'Pogoden sam, pomozite'. Dvojica su mu htjeli pomoći: i oni su bili pogodeni. Tek tada smo shvatili da nije riječ o vježbi i da je 'banda' cijelo vrijeme pratila naše pokrete i slušala što pričamo.

Neki su od njih bili skriveni u koritu obližnjeg potoka u kojem ljeti nije bilo vode, a ostatak u bukovoj šumi svega nekoliko metara od nas. Da su htjeli, mogli su nas sve pobiti. Luka je bio moj šurjak pa sam mu mislio pomoći. Ali kad sam video kako padaju mrtvi svi koji su mu se pokušali približiti, odlučio sam pobjeći.

Pretrčao sam šumarak i gotovo u jednom koraku preskočio korito potoka, kad sam ispred sebe ugledao leđima okrenuta čovjeka u nepoznatoj uniformi. S jugozapadne strane su se čuli glasovi vojske, mislim duvanske Teritorijalne obrane, i on se okrenuo u njihovu smjeru. Uzviknuo sam: 'Ruke uvis'. On me poslušao i bacio pušku pokraj sebe. Ja sam je uzeo i zapovijedio mu da krene ispred mene. Nisam se usudio uzeti mu pištolj koji je imao iza pojasa. Budući da je bilo strmo i neravno, rekao sam mu da će moći spustiti ruke ako odbaci pištolj. On je to učinio, ja sam uzeo pištolj.

Sjećam se da mi je rekao da mu je ime Vili i da je rodom negdje od Bjelovara. Kad smo se spustili do ceste, sreli smo vojsku i miliciju. Oni su ga htjeli tući. Rekao sam im: 'Jebem vam mater, ovdje ste se skrivali dok smo mi gore ginuli, a sada bi htjeli tući čovjeka kojega sam ja zarobio.'

Tošo Jozic na mjestu sukoba u šumi Bukovac iznad Rumboka

Ima ih još gore, hajde, zarobite ih pa ih tucite!

Stali su i zašutjeli. Vilija sam oko ponoći doveo u štab akcije koji se nalazio u školi u Rumbocima i tamo predao Jakovu Mišiću, koji je bio načelnik milicije u Širokom Brijegu i, inače, zet Luke Bošnjaka. Oženio je njegovu sestru Anu.

Nakon nekoliko dana pročitao sam u novinama da je Vili Eršeg likvidiran u sukobu. Mislio sam da je riječ o novinarskoj propagandi i nisam tome pridavao važnost dok nas nisu pozvali u zgradu milicije da nam dodijele ordene za zasluge. Ja sam dobio 'Medalju za vojne zasluge'. Uručio nam ih je neki general iz Sarajeva.

Kad je ceremonija prošla, priđem tom generalu i kažem mu: 'Što je potrebno to laganje u novinama da je ovaj bandit poginuo, ljudi će sazнати da nije istina?' General mi odgovori: 'To je visoka politika, nemoj se u to miješati'. Tada sam shvatio da su Vilija likvidirali pa sam generalu rekao: 'Da sam znao što ćete napraviti, ne bih vam ga bio predao.'

Odmah su mi uzeli orden i odveli me kući. Rekli su mi da će ja i cijela obitelj do daljnjega ostati u kućnom pritvoru. Nismo smjeli izlaziti, niti nas je netko mogao posjećivati. Ako bismo nešto zatrebali iz trgovine, neki vojnik bi nam donio. Nakon deset dana došli su neki oficir i udbaš, i upitali me: 'Jesi li se opametio?' Odgovorio sam: 'Jesam'.

Što sam drugo mogao?! Tko zna što bi napravili meni i obitelji da nisam tako postupio. Maknuli su stražu od moje kuće i vratili mi orden. Nikada nisam na njega bio ponosan, nemam ga kome pokazati i ostaviti. Evo, predajem ga vama, možda vam može poslužiti u istraživanju.³

Vili Eršeg rodio se 1939. u Žigrovcu pokraj Varaždina, ali je već nakon dvije godine s roditeljima preselio u Drljenovac pokraj Bjelovara. Tu je odrastao i završio srednju strojopravarsku školu. Nakon odsluženja obveznog vojnog roka radio je u raznim krajevima Hrvatske, a 1970. otišao je na tzv. privremeni rad u Austriju. Eršeg je u Hrvatskoj katoličkoj misiji u Salzburgu upoznao susjeda iz Hrvatskog zagorja, Ivana Pompera, koji je u Mozartovu gradu studirao filozofiju. Pomper je pridobio Eršega za članstvo u HRB-u, a Eršeg je prisegu položio pred Nikolom Antuncem i Ilijom Glavašem. Dobio je pseudonim *Bili Kid*. Kad je Eršegu predloženo sudjelovanje u Akciji Fenix 72, prijedlog je prihvatio bez ikakva kolebanja.

Vojni sud iz Sarajeva obavijestio je Franju i Emiliju Eršeg, roditelje Vilija Eršega, da je njihov sin poginuo 26. lipnja 1972., dakle dan *prije* nego što je, prema više svjedočanstava, bio živ zarobljen u šumi Bukovac iznad Rumboka pokraj Ramskog jezera.

1.2. Pogibija osmorice pripadnika TO BiH

U prijepodnevnim satima 28. lipnja 1972. Stipe Korda vraćao se osobnim automobilom iz Splita u Prozor. Na granici Varvara i Rumboka, u podnožju šume Bukovac, u ustavila ga je vojna patrola i zapovijedila mu da odveze jednog ranjenog vojnika JNA u mostarsku bolnicu. Poslušao je nalog i primio ranjenika, u čijoj se pratnji našao još jedan vojnik u uniformi JNA. Kad su nakon nekoliko minuta stigli u Prozor, tamo ih je dočekalo vozilo Hitne pomoći u koje je ranjenik premješten. Stipe Korda je kasnije saznao da se dotični zvao Franjo Ivanda, a da je njegov pratitelj zapravo bio don Srećko Čulina, župnik

u Kazagincu blizu Tomislavgrada.⁴

Obojica su bili mobilizirani u Teritorijalnu obranu i poslani na prvu crtu sukoba s feniksorcima. Autor ove knjige razgovarao je s don Srećkom Čulinom u umirovljeničkom domu za svećenike pri biskupiji u Mostaru. Don Čulina je posvjedočio:

To je tako bilo, kao svećenika smatrali su me neprijateljem, ali kad god bi bila neka vojna vježba, mene bi prvoga pozvali. I u pravilu bio sam jedini kojega ne bi zadužili s oružjem, a meni je to odgovaralo – da mi ne vjeruju i ne opterećuju me s oružjem. Tako je bilo i u poslijepodnevnim satima 26. lipnja 1972. Netko je došao do mene s viješću da se moram prijaviti u TO u Tomislavgradu. Kad sam stigao, rekli su nam da se spremimo i da idemo u borbenu akciju, jer da su nekakvi teroristi upali u zemlju. Nitko od nas nije u to vjerovao, mislili smo da je to još jedno u nizu maltretiranja. Strpali su nas u nekakve kamione i odveli prema Prozoru. Zaustavili smo se na ulazu u Rumboke i onda su nas poslali u opkoljavanje neke šume iznad tog mjesta. Sudaran predvečer je došlo do pucnjave i čuo sam kako jauče Frane Ivanda iz Vinice. Bio sam cijelu noć uz njega. Ujutro je naloženo da ga se odnese do ceste i odveze u bolnicu. Ivanda je htio da ja pođem s njim. Komandir je to dopustio i ja sam pomogao da ga odnesu do ceste. Sjeo sam s njim u auto koji nas je dovezao do Prozora. Ivanda nije vjerovao da će preživjeti i htio se ispovjediti dok smo se vozili. Na kraju, prije nego što su ga prebacili u vozilo Hitne pomoći, rekao mi je: 'Ja sam gotov, znam da mi nema spasa, pozdravi moje'.⁵

Frane Ivanda, po nadimku *Alija*, rođen 10. travnja 1940. u selu Vinica između Posušja i Tomislavgrada u BiH, kao maloljetnik se uključio u "omladinske brigade", a 1957. primljen je u SKJ. Bio je predsjednik SSRN-a u Vinici i tajnik (sekretar) mjesne organizacije SK. Kao "podoban", Ivanda je dobio obrtnicu za gostonicu u selu. U službenoj osmrti objavljenoj 5. kolovoza 1972. u sarajevskom *Oslobodenju* pohvale Ivandi završavaju konstatacijom:

Jednostavno, stizao je svugdje gdje je nalagala Partija.⁶

U sukobu iznad Rumboka bio je pogoden u spoj mokraćnog mjeđura i trbuha. Došlo je do miješanja mokraće i krvi te je Ivanda umro nakon nekoliko dana u sarajevskoj bolnici.

Među pripadnicima Teritorijalne obrane Tomislavgrad pričalo se da je Ivandu pogodio netko od pripadnika iz njegove postrojbe u kaotičnoj pucnjavi koja je nastala nakon što se pročulo da su "teroristi" ubili nekoliko "teritorijalaca".

Savjet na narodnu obranu Skupštine općine Duvno predložio je Franu Ivandu za odlikovanje Ordenom za hrabrost. O obrazloženju je, među ostalim, pisalo:

Iako je kasno došao kući s puta, čim je primio poziv sjeo je u kola i javio se na mobilizacijsko mjesto. Žena mu je govorila da ne ide, nego da se malo odmori. Nije je poslušao, nego je rekao: 'Mora se i treba ići'. Uzeo je pušku i s ostalima krenuo na položaj, a odatle je hrabro i smjelo krenuo prema neprijatelju, gdje je bio teško ranjen.⁷

Odlikanje, medalja za zasluge kojeg je dobio Tošo Jozić

Mile, nadimkom Milić, brat Frane Ivande, rođen 6. veljače 1932. u Vinici, radio je kao građevinski radnik od 1963. godine u južnoj Njemačkoj, gdje se družio i s brojnim hrvatskim emigrantima. Nakon bratove smrti susjadi iz rodnog kraja počeli su ga poprijeko gledati, a postao je zanimljiv i livanjskim udbašima. Jedan od njih, Jure Mamić, zavrbovao ga je 1974. i, uz suglasnost tadašnjih šefova livanjske Udbe Vlade Šošića i Grge Šimunca, 13. listopada 1977. formalno registrirao kao suradnika Udbe pod pseudonimom *Kaštelan*. U obrazloženju prijedloga za njego-vo angažiranje Šošić je zapisao:

Poslije pogibije njegova brata Frane, kao pripadnika TO, 1972. god. u Akciji Raduša, počeli su ga prozivati 'izdajnikom i udbašom'. Od tada Služba s njim redovno održava kontakt i podaci koje je do sad dao o djelatnosti ustaške emigracije pokazali su se točni. Posljednju godinu dana Ivanda je usmijeren na obradu našeg Centra Čirko Jakova, emigranta u Salzburgu i na njegove veze u Njemačkoj.

Ivanda je dosta komunikativan, lako uspostavlja poznanstva, voli društvo, a prema društvu u kome se nalazi adekvatno se i promišljeno postavlja.

Nakon nekoliko godina Mile Ivanda preselio se u Saarbrücken gdje mu je livanjski udbaš Slobodan Džalto dao poseban zadatak da prati hrvatskog emigranta Peru Bulića, nadimkom *Okonja*, kojega je Udba sumnjičila da predstavlja glavni punkt HRB-a za ilegalan prelazak njemačko-francuske granice. Ivanda je 27. listopada 1982. brisan s popisa Udbinih suradnika s obrazloženjem da je "izgubio uvjete za dalji rad".⁸

Prigodom sukoba u šumi Bukovac iznad Rumboka, kako je već navedeno, prvi je poginuo službenik prozorske milicije Luka Bošnjak, rođen 26. srpnja 1926. u selu Proslap, općina Prozor. Bošnjak je potjecao iz hrvatske vjerničke obitelji te su ga roditelji nakon osnovne škole poslali u sjemenište. On je, međutim, poslije dvije godine napustio školanje u sjemeništu i upisao civilnu srednju školu, da bi 1954. dobio posao milicionara. Kao milicijski službenik bio je zapovjednik jednog voda tzv. Prozorskog partizanskog odreda. Kad je dobio mobilizacijski poziv, kako je objavilo sarajevsko *Oslobodenje* od 31. lipnja 1972., dobacio je supruzi koja ga je opominjala na oprez:

Ajde, bogati, ako ne poginem ja, poginut će netko drugi. Zemlja se braniti mora, zlikovcima treba zatrti trag.⁹

Luka Bošnjak je posmrtno višestruko odlikovan, a jugoslavenske vlasti su njegovoj obitelji sagradili kuću u Prozoru i dali stan u Mostaru. Na njegovom nadgrobnom spomeniku i danas stoji:

Poginuo u odbrani tekovina socijalističke revolucije. Spomenik podižu supruga, djeca, brat, sestra i SUBNOR Kumanova.

Nadgrobna ploča
Luke Bošnjaka na
groblju u Ripcima
u Rami, 2009.
(krajnje lijevo)

Grob Ahme
Gelića (lijevo)

Grob Mile Sabljića na
groblju u Kazagincu
kod Tomislavgrada,
2009. (krajnje lijevo)

Grob Marinka
Bradića (lijevo)

Grob Frane Ivande
u Vinici kod Posušja
(krajnje lijevo)

Grob Stjepana
Radića – Ćipe na
groblju u Orašcu
u Rami (lijevo)

Zet Luke Bošnjaka, Jakov Mišić, bio je u to vrijeme načelnik milicije u Širokom Brijegu te je aktivno sudjelovao u progona feniksovaca, njihovih obitelji i simpatizera u Hercegovini.

Osim Frane Ivande i Luke Bošnjaka, prigodom sukoba u šumi Bukovac iznad Rumboka 27. lipnja 1972. poginulo je još pet pripadnika tzv. Prozorskog partizanskog odreda (Stjepan Radić, Marinko Bradić, Ahmo Gelić, Ismet Galić i Kasim Alijagić), te jedan pripadnik tzv. Duvanjskog partizanskog odreda, Mile Sabljić.

2. PREKRETNICA – ODLUKA O PREKIDU AKCIJE

U sukobu petnaestorice hrvatskih gerilaca protiv više od tisuće pripadnika JNA, TO i milicije 27. lipnja 1972. u šumi Bukovac iznad Rumboka u Rami, feniksovci su izašli kao pobjednici.

Nisu imali poginulih ni ranjenih, samo je Vili Eršeg bio zarobljen. Na suprotnoj strani bilo je, kako je već rečeno, osam poginulih i isto toliko ranjenih.

Međutim, tijekom toga drugoga sukoba na Raduši, feniksovci su uočili potpuno neočekivanu okolnost – da im je Beograd umjesto profesionalnih postrojbi JNA i milicije odlučio suprotstaviti vojnu i milicijsku pričuvu sastavljenu od običnih građana, među kojima se nalazio velik broj običnih ljudi, koje pak feniksovci nisu smatrali svojim neprijateljima. Ilija Lovrić koji je bio iz tog kraja, imao je priliku primjetiti da se među vojnicima na drugoj strani nalazi dosta režimu lojalnih pojedinaca, koji su prvi nasrnuli na hrvatske gerilce i nepromišljeno se izložili njihovoј vatri, što ih je stajalo života ili ranjavanja. Lovrić je također primjetio da se među mobiliziranim vojnicima i milicionarima nalaze i mnogi njegovi susjedi za koje je znao da su dobroćudni i pošteni ljudi i domoljubi.

Zbog toga je vodstvo Skupine Fenix 72, kad je počela padati noć i sukob jenjavati, donijelo odluku o trenutnom prekidu akcije i obustavljanju od daljnog djelovanja prema prvotnom planu, s ciljem povratka, odnosno izvlačenja u inozemstvo.

Iste noći 27/28. lipnja 1972., feniksovci su se izvukli iz okruženja te su krenuli preko Dašnika prema Ljubuši i planini Vran. Na Dašniku je uslijedio novi sukob, ali bez žrtava.

Međutim, tada je došlo do podjele feniksovaca u dvije skupine koje su se nastavile kretati paralelnim pravcima u razmaku od nekoliko kilometara. Cilj jedne grupe bio je stići do Blidinja, a druge do Rakitna, gdje su se planirali odmoriti i pripremiti za daljnje izvlačenje prema Dalmaciji.

Lijevim pravcem kretali su se Ambroz Andrić, Pavo Vegar, Vidak Buntić i Mirko Vlasnović, a desnim Ilija Glavaš, Filip Bešlić, Vlatko Miletić, Ludvig Pavlović, Stipe Ljubas, Petar Bakula i Ilija Lovrić.

Trojica preostalih članova skupine, Vejsil Keškić, Đuro Horvat i Viktor Kancijanić, koji su se u trenutku izbijanja sukoba nalazili na udaljenijim položajima, nisu se uspjeli ponovno priključiti matici, nego su se pokušali pojedinačno izvući s područja Rame.

3. GUBITCI MEĐU FENIKSOVCIMA

3.1. Vejsil Keškić – hrabri *Krajišnik*

Vejsil Keškić bio je podrijetlom iz Male Peći pokraj Bihaća, odnosno iz negdašnje tzv. Turske Hrvatske. Njegovu obitelj jugoslavenske su vlasti držale pod stalnom prismom-trom jer je njegov otac Mehmed bio ustaša i pripadnik Hrvatskih oružanih snaga (HOS) za vrijeme Drugoga svjetskog rata. Štoviše, Mehmed Keškić se nakon propasti NDH nije htio povlačiti s ostatom Hrvatske vojske prema Austriji, niti se predati komunističkim partizanima. S nekoliko suboraca odlučio se za gerilski rat protiv jugoslavenske države. Njegova grupa izdržala je više od godinu i pol dana u šumama oko Bihaća, ali je krajem 1947. otkrivena i likvidirana.

Obilježen višestrukim žigom nepodobnosti, Vejsil Keškić se 1959. odlučio na bijeg iz Jugoslavije. Pobjegao je u Italiju, odakle je 5. lipnja 1960. otišao za Australiju. Ubrzo je u Melbourneu upoznao članove HRB-a braću Adolfa i Ambroza Andrića i Pavu Vegara te je i sam, pod pseudonomom *Krajišnik*, primljen u tu organizaciju. Nakon kratkog vremena postao je jedan od najpovjerljivijih suradnika vodstva victorijskog stožera HRB-a, te je po njegovu zahtjevu 17. travnja 1970. brodom oputovao u Europu. Kratko vrijeme zadržao se u Francuskoj gdje je s braćom Andrić usuglasio svoje obveze oko priprema Akcije Fenix 72, nakon čega je preselio u Njemačku. Kao australski državljanin našao je posao i 1. ožujka 1971. legalizirao svoj boravak u Stuttgartu. Krajem 1971. Vjesil Keškić je počeo posjećivati gradove Linz i Salzburg u Austriji, gdje su se nalazila dva njegova brata, Hasib i Ale, i sestra Rahima, udata Kozica, kod koje je najčešće odsjedao.

Vejsil Keškić je braći i sestri govorio da se namjerava trajno nastaniti u Europi, po mogućnosti u Austriji, zbog čega povremeno odlazi na to područje kako bi našao posao i stan. A zapravo, u Austriju je odlazio na sastanke s Đurom Horvatom i Ilijom Glavašem, s kojima je provjeravao podatke o potencijalnim novim članovima gerilske Skupine Fenix 72 te tragao za pogodnim mjestom za podizanje kampa u kojem bi se obavile posljednje pripreme za upad u Jugoslaviju.

Nakon sukoba 27. lipnja 1972. u šumi Bukovac, Vejsil Keškić se bio prikrivao u okolnim selima. A onda se odlučio spustiti u središte Rumboka, gdje ga je, pod još uvjek nerazjašnjениm okolnostima, u poslijepodnevnim satima 29. lipnja 1972., zarobio rezervist prozorske milicije Mujo Palić, rodom iz susjednih Varvara, i predao jednomu od šefova milicije u Prozoru Tomi Buratoviću, koji je bio rodom s Hvara. Palić je za taj čin odlikovan Ordenom za hrabrost koji mu je uručio general JNA Omer Mrgan.

Vejsil Keškić je bio odveden u istražni zatvor Vojnog suda u Sarajevu, gdje je ispitivan i strahovito mučen. Vojni sud u Sarajevu osudio ga je 21. prosinca 1972. na kaznu smrti. Predsjednica Okružnog suda u

Mujo Palić je zarobio
Vejsila Keškića

Vejsil Keškić sa sestrom Rahimom i tetom Selimom

Sarajevu Slavojka Todorović izvijestila je 11. svibnja 1973. Garu Keškić, djevojački Delić, da je njezin sin Vejsil "na osnovu člana 117 stav 1 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija i točke 18 stav 2 Uputstva o izvršenju smrtnе kazne" strijeljan 17. ožujka 1973. godine.¹⁰

3.2. Đuro Horvat – plemeniti Međimurac

Tri dana nakon zarobljavanja Vejsila Keškića, zarobljen je i Đuro Horvat. On se također uspio probiti kroz neprijateljski obruč te izaći na glavnu cestu Prozor – Jablanica i obroncima obližnjih brda, paralelno uz rijeku Ramu, doći do tunela iza kojega započinje Jablaničko jezero. Na izlasku iz tunela, kratko iza ponoći 2. srpnja 1972., dočekala ga je straža i u okršaju teško ranila.

Đuro Horvat

Prema određenim svjedočenjima, Đuro Horvat je najprije odveden u Mostar gdje je interventno zdravstveno zbrinut, nakon čega je helikopterom prebačen u Bugojno. Svjedoci iz Bugojna tvrde da se nalazio u vrlo lošem stanju, jer mu se jedan metak bio zaglavio između glavne arterije i kralježnice.

Dok se Horvat nalazio u Bugojnu, s njim je pokušao razgovarati jedan od šefova bosansko-hercegovačke Udbe Duško Zgonjanin, koji je u Zabilješci od 28. srpnja 1972. zapisao:

Autor knjige s istoimenim nećacima Ilije Glavaša i Vejsila Keškića

Neposredno poslije hvatanja diverzanta Đure Horvata s istim sam obavio informativni razgovor u Bugojnu.

Međutim, Zgonjanin u istoj Zabilješci navodi da se od Horvata nisu mogle dobiti važne informacije "s obzirom da je Horvat često padaо u nesvijest od teških rana".¹¹

Horvat je nakon tri dana iz Bugojna prebačen u Sarajevo gdje je tek toliko zaliječen da ga se može podvrći istrazi tijekom koje je ponovo bio strahovito mučen. Vojni sud u Sarajevu osudio ga je 21. prosinca 1972. na kaznu smrti. Na presudu se nije htio žaliti, nego je to na svoju ruku učinio njegov odvjetnik. Vrhovni sud Jugoslavije odbio je žalbu te je Đuro Horvat, prema službenoj jugoslavenskoj dokumentaciji, strijeljan i pokopan u ranim jutarnjim satima 17. ožujka 1973. Predsjednica Okružnog suda u Sarajevu Slavojka Todorović, kao i u slučaju Vejsila Keškića, poslala je 11. svibnja 1973. obavijest o strijeljanju Đure Horvata njegovim roditeljima Juliusu i Franciski (djevojački Juras).

Inače, Đuro Horvat, rodom iz Palinovca u Međimurju, pobjegao je u jesen 1960. u Austriju. Na bijeg iz tadašnje države najviše je utjecala zagonetna smrt njegova starijeg brata Augusta za vrijeme služenja vojnog roka u JNA. Đuro Horvat je 6. ožujka 1961. brodom oputovao za Australiju, najprije na usamljenu australsku otočnu državu Tasmaniju, gdje se povezao s nekolicinom tamošnjih mladih hrvatskih emigranata, pripadnika HOP-a. Nakon godinu-dvije saznao je za tajnu revolucionarnu organizaciju HRB, ali joj je pristupio tek sredinom 1967. i dobio pseudonim *Jasenko*. Ubrzo je postao jedan od naj-

Zlatko Hasanbegović
i autor knjige s
braćom Vejsila
Keškića, Alom
i Hasibom

povjerljivijih suradnika vođa victorijskog stožera HRB-a, pa je, u svrhu priprema Akcije Fenix 72, 20. veljače 1970. doputovao u Europu i nastanio se u Beču. U glavni austrijski grad doputovao je preko Francuske i Njemačke. U Beču je redovito nedjeljom dolazio na svetu misu u hrvatsku katoličku misiju, a ubrzo se priključio misijskom crkvenom zboru. Nakon svete mise najradije se družio s mlađim Hrvatima, među kojima se nalazio i Mrijan Brajnović, koji će kasnije postati predsjednik Austrijsko-hrvatskog društva, tumač u bečkoj Vladi i bliski suradnik austrijskog ministra vanjskih poslova Aloisa Mocka. Brajnović je autoru ove knjige izjavio:

Đuru Horvata sam upoznao krajem 1971. godine, i to kao vrlo skromna, povučena i pristojna mladića. U Beču se uglavnom družio s nama mlađim studentima iz Hrvatske i Bosne. Meni je govorio kako ga je nostalgija dovela iz Australije u Europu, što bliže rodnom kraju. Nikad mi nije govorio o nekoj emigrantskoj organizaciji, još manje o gerilskoj akciji u Jugoslaviji. Kada bismo razgovarali o politici, bilo bi to u okviru povijesnih rasprava koje bi završavale zaključkom da je potrebno utvrditi istinu o našoj prošlosti i raditi na očuvanju nacionalne svijesti. Nakon nekoliko mjeseci pozvao me u svoj stan na adresi Bäckergasse 12 i rekao mi da će na neko vrijeme otpotovati u Švicarsku gdje ima izgleda dobiti dobar posao. Dodao je kako nije siguran da će tamo zaista ostati, pa me zamolio da pričuvam neke njegove stvari. Uglavnom je riječ bila o knjigama povijesnog sadržaja, pa sam ja vrlo rado prihvatio njegovu zamolbu. Nakon nekog vremena javili su mi roditelji iz domovine da se Udba naveliko raspituje o meni. Ubzro me posjetila i austrijska policija i raspitivala se za Horvata. Pokazao sam im knjige koje je

Horvat kod mene ostavio, a ništa drugo im posebno nisam ni mogao reći. Kad sam čuo vijesti o akciji pokraj Bugojna, bilo mi je sve jasno. Kasnije sam saznao da Horvat uopće nije planirao ići u Švicarsku, nego se u to vrijeme nalazio u Salzburgu i u kampu pokraj Graza. Premda s Akcijom Fenix 72 nisam imao nikakve veze, poznanstvo s Horvatom promjenilo mi je život. Od studenta koji je htio što prije diplomirati i vratiti se u domovinu, postao sam politički problem u Austriji i emigrant koji se ni za živu glavu nije smio vratiti u svoju zemlju. Ipak, nakon nekog vremena, stvari su se stabilizirale. Austrijske vlasti su shvatile da od mene ne trebaju očekivati nikakvu opasnost za njihov pravni poredak, a na fakultetu sam upoznao buduću suprugu, gradiščansku Hrvaticu. Ovdje sam stvorio obitelj i, kad se krajem osamdesetih godina prošloga stoljeća ukazala prigoda, nastojao sam, koliko je god bilo u mojoj moći, pomagati uspostavu samostalne hrvatske države i njeno priznanje u svijetu. Mojem domoljubnom osjećaju i obvezi pridonijelo je i poznanstvo s plemenitim čovjekom Đurom Horvatom.¹²

3.3. Viktor Kancijanić – istarski sanjar

Viktor Kancijanić bio je rodom iz Tinjana pokraj Pazina u Istri. U Pazinu je završio sjemenište i nakon toga upisao Bogosloviju u Rijeci. Međutim, shvativši da se ne može u cijelosti posvetiti svećeničkom pozivu, u dogovoru s crkvenim starješinama napustio je studij teologije u Rijeci i 1969. otisao na studij filozofije u Salzburg. Sredinom 1971. saznao je za postojanje HRB-a, oduševio se njegovim planovima i pristupio mu pod pseudonimom *Veli Jože*. Bez dvoumljenja je pristao sudjelovati u pripremama Akcije Fenix 72, pa je u tu svrhu u prvoj polovici 1972. više puta odlazio na vrlo delikatna putovanja u Italiju i tadašnju Jugoslaviju.

Nakon drugog sukoba feniksovaca s postrojbama JNA i jugoslavenske milicije, Viktor Kancijanić je izgubio kontakt s ostatkom skupine. Tada je u svojevrsnom luku, preko sela Varvara, zaobišao Ramsko jezero i, iz nepoznata razloga, uvečer se 1. srpnja 1972., oko 21 sat, plivajući vratio u zaselak Donje selo u Rumbocima. Došao je u kuću pokojnoga Marka Iličića gdje se raspitao za situaciju u mjestu i zatražio nešto hrane. Danica Iličić, supruga u međuvremenu pokojnoga Marka, ispričala je autoru ove knjige kako ih je iznenadila pojava nepoznatog čovjeka, duge kose i velike brade:

Padala je kiša i nismo očekivali da bi netko mogao doći u kuću. Ponudili smo ga jelom i pićem. On je samo popio jednu rakiju i pojeo tanjur juhe, a sa sobom je ponio komad kruha. Rekli smo mu da je cijeli kraj pod opsadom, da su milicija i vojska opkolili cijelu Ramu. Dali smo mu nešto odjeće – hlače, košulju i cipele. Izabrao je najstarije što smo mu ponudili, napomenuvši: ‘Da je manja šteta ako mi se nešto dogodi’. Nije rekao kako se zove, nego samo da je rodom iz Istre. Kod nas je proveo oko sat vremena. Vojska je cijele noći reflektorima osvjetljavala okolicu i tragala za diverzantima, ali nisu nikoga pronašli. Sutradan smo saznali da ga je vojska pronašla i ubila na livadi kod jezera. Nakon otprilike mjesec dana, kad je opala razina jezera, pričalo se da je milicija pronašla nekakve stvari i naprtnjaču koje je on ostavio prije nego što je došao kod nas.¹³

Don Anto Jelić, danas predsjednik Hrvatskoga katoličkoga dobrotvornog društva iz

**Stipe Korda na
mjestu pogibije
Viktora Kancijanića**

Sarajeva, nalazio se 2. srpnja 1972. na službi u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije na Šćitu. On svjedoči:

Ja sam se zaredio nekoliko dana ranije, na Petrovdan. Toga sam dana koncelebrirao na Šćitu i pripremao se za svoju mladu misu. Pretkraj mise, nešto prije devet sati, začula se pucnjava u blizini crkve. Dok su vjernici izlazili, dvorište su preplavili milicajci i udbaši. Netko od njih je vikao: 'Ubili smo još jednog bandita'.¹⁴

Istodobno, očekivao se početak svete mise u devet sati i u župnoj crkvi Sv. Franje u Rumbocima. Kad je župnik fra Tihomir Salapić čuo pucnjavu, vjernicima je objavio odgodu mise dok se ne sazna o čemu je riječ.

Stipe Korda, koji je nekoliko dana ranije spašavao ranjenog Franu Ivandu, zajedno s desetak župljana uputio se prema mjestu pucnjave na livadi Badnjevo, u vlasništvu Jure Beškera, u samoj blizini Ramskog jezera:

Kad smo tamo stigli, vidjeli smo čovjeka, duže kose i neobrijana, kako leži mrtav na leđima pokraj jednoga plasta sijena, rafalno izrešetan preko trbuha. Čak su mu se na jednom mjestu vidjela crijeva. Brzo su nas potjerali i postavili stražu oko tog mjesta. Nakon nekog vremena, došao je vojni helikopter i odvezao ubijenoga. Kasnije sam saznao da je to bio Viktor Kancijanić, rodom negdje iz Istre.¹⁵

Sljedećih mjeseci i godina Udba je, gotovo po istom obrascu kao u svim ostalim

Don Mario Kancijanić
pored obiteljske
grobnice u Tinjanu

krajevima Hrvatske i Bosne i Hercegovine, progona obitelj Viktor Kancijanića. O tome svjedoči njegov brat don Mario Kancijanić, koji je u vrijeme pripreme ove knjige bio generalni vikar Biskupije porečke i pulske:

Otac je već bio mrtav (umro je 1962.), a majka je umrla 2000. Udba našu obitelj nikada nije obavijestila o bratovoj sudbini, datumu njegove smrti niti o mjestu pokopa njegovih posmrtnih ostataka. Kako nisu imali koristi progoniti našu staru majku, a mene su malo štitile crkvene zidine, Udba se bila obrušila na brata Ivana, koji je živio na obiteljskom imanju u Peljacima pokraj Tinjana. Stalno su dolazili kod njega, privodili ga i ispitivali, premda on nije imao ama baš nikakve veze s Viktorovim političkim planovima i aktivnostima. Zbog tih je maltretiranja na kraju tako teško obolio da se do današnjega dana nije posve oporavio.

Kojih mjesec dana prije nego što će Skupina Fenix upasti u Jugoslaviju, Viktor je došao u Tinjan u društvu kolege sa sveučilišta u Salzburgu Stjepana Crnogorca. Kad smo poslije ručka išli prošetati oko kuće, Viktor mi je nabacio da se spremi podizanje ustanka u Jugoslaviji i da će on u tome sudjelovati. Ja sam se samo nasmijao, a on je onda prekinuo razgovor oko toga kad je vidio da ga ne držim ozbiljnim. Zaista, u tom trenutku nisam mogao ni u snu pomisliti da Viktor sudjeluje u takvim planovima. Da sam u to povjerovao, sigurno bih ga pokušao odgovoriti. Kad smo doznali za njegovu pogibiju, tragali smo za njegovim posmrtnim ostacima, ali nam, dakako, tadašnje vlasti nisu htjele izaći ususret. Zato smo dali njegovo ime uklesati na našu obiteljsku grobnicu, da se zna da je on zauvijek s nama. Učinili smo što smo mogli i želimo zauvijek zadržati uspomenu na njega u našoj obitelji.¹⁶

3.4. Ilija Lovrić – ranjen, mučen, ispitivan, potajno smaknut

Prelazeći Ljubušu, drugu je grupu iz nepoznatih razloga napustio Ilija Lovrić i krenuo u pravcu Duvanjskog polja.

Ilija Lovrić, rodom iz mjesta Varvara pokraj Prozora u Rami, emigrirao je početkom 1965. iz Jugoslavije u Austriju, a 9. prosinca 1965. stigao je u Australiju, gdje je ubrzo postao član HRB-a.¹⁷

Bio je član trojke s Blažom Kraljevićem i Zdenkom Marinčićem, koja se trebala pridružiti Skupini Fenix 72. Stjecajem okolnosti, kako je već opisano, to je samo Lovriću pošlo za rukom. On je 12. svibnja 1972. stigao zrakoplovom u Frankfurt i već istog dana potražio Pavu Vegara u obližnjem gradiću Offenburgu.

Boško Karan ispred
trgovine u Omolju

Stigavši u selo Omolje, Ilija Lovrić je 1. srpnja 1972., oko 14 sati, navratio u mjesnu trgovinu "Čvrsnica" koju je vodio Boško Karan iz Raščana pokraj Tomislavgrada. Karan je bio suradnik Udbe i upravo iz tog razloga nije bio mobiliziran u TO. Odmah je posumnjao u Lovrića i čim je ovaj napustio trgovinu, potrčao je do mještanina Adama Grgića koji je imao traktor. Zajedno su slijedili Lovrića koji se uputio preko polja prema selu Donja Bukovica. Usput su sreli šesnaestogodišnjeg Šimuna Pokrajčića iz Seonice, kojem su naložili da biciklom odjuri do pošte u pet kilometara udaljenu Mesihovinu te o događaju obavijesti miliciju u Tomislavgradu.

Kad je primijetio da ga na traktoru prate Karan i Grgić, Lovrić je pokušao pretrčati ravninu i prijeći magistralnu cestu Tomislavgrad – Posušje. U istom trenutku, iz oba pravca naišle su patrole jugoslavenske TO i milicije. Cijeli događaj iz neposredne je udaljenosti promatrao Mate Čuić:

Ja sam se nekoliko dana ranije vratio iz Njemačke i tog dana smo 'nalijevali deku' na ovoj mojoj kući. Odjednom su se začuli povici. Vidjeli smo čovjeka kako od Omolja trči preko polja, a prate ga dvojica. Stigao je tu, niti dvadeset metara od ceste, kad mu je vojska zapriječila prolaz s jedne i druge strane. Tada se počeo povlačiti, a vojska je zapucala prema njemu. I on je uzvratio s nekoliko hitaca, a onda je pao tu, pored ove jaruge. Uspio se nekako zakotrljati i uskočiti u jarugu. Ovi su ga pozivali da se preda, a on je šutio. Nakon nekoliko minuta je povikao da će se predati i bacio je pištolj. Vojska se plašila krenuti prema njemu i tražili su od njega da izađe iz jaruge. On je odgovorio da ne može, da je ranjen i da dođu po njega. Četvorica su ga izvukla iz jaruge i počela nositi prema cesti gdje se nalazio ostatak vojske. Čuo sam kako govori da ga malo podignu, jer mu leđa udaraju od zemlju. Kad su ga doveli do ceste, tamo je već stigao načelnik milicije u Tomislavgradu Nikola Stanić. On ga je upitao kako se zove i odakle je. Čuo sam kako odgovara: 'Ja sam Ilija Lovrić iz Rame'. Ukrcali su ga u milicijski terenac i odvezli.¹⁸

Stanić je sljedeći dan, 2. srpnja 1972., odvezao Lovrića u štab Akcije Raduša u Rumobocima, koji je bio smješten u zgradu škole. Dvjestotinjak metara dalje nalazila se gosti-

Današnji izgled
nekadašnje
trgovine u Omolju

onica *Gornja Rama*, u vlasništvu Nikole i Šimuna Đolana. Nikola je poznavao Lovrićeve roditelje, a Šimun je s Ilijom išao u školu. Vojska je "mobilizirala" njihovu gostionicu, u njoj su se hranili članovi štaba, uključujući i glavnoga zapovjednika TO BiH generala Franju Herljevića.

Šimun Đolan se prisjeća da ga je jednog dana privukao zvuk helikoptera:

Izašao sam na terasu i video kako se helikopter spušta u blizini Ramskog jezera. Nakon nekoliko minuta se podigao i spustio se tu ispod ceste, na livadu Ilike Fofića. Tada sam video skupinu vojnika kako izlazi iz škole, a dvojica su vodili zavezana čovjeka. Kad sam malo bolje pogledao, prepoznao sam Iliju Lovrića. Primijetio sam da malo šepa, nisam pomislio da je ranjen, nego da mu lanci smetaju dok hoda i da se zato oslanja na ovu dvojicu koji su ga vodili. Kad su ga ukrcali, helikopter je odletio u nepoznatom pravcu. Istoga dana u prijepodnevnim satima u gostioniku su navratila dvojica milicajaca, mislim da su rekli da su iz Nevesinja. Popili su gotovo po dvije litre šljivovice i hvalili se kako su tog jutra likvidirali 'ustaškog bandita'. To sam povezivao s pucnjavom koja se tog jutra čula kod mjesta gdje se helikopter najprije spustio. Kad su se potpuno opili, počeli su razbijati i na kraju pucati. Tada je došla vojna patrola i neki oficir koji mi je rekao: 'Zaslužili su da se malo vesele. Ti ne beri brigu, sve će ti biti plaćeno'. Kasnije se pričalo da su ta dvojica Nevesinjaca ubili Viktora Kancijanića.¹⁹

Ilija Lovrić je prebačen iz Rumboka u Bugojno gdje je smješten u posebnu uređenu prostoriju u zgradici milicije. Tu je utvrđeno da je zapravo lakše ranjen iznad koljena desne noge. Udba je naredila dežurnom liječniku da ga zbrine, što je ovaj i učinio uz pomoć bol-

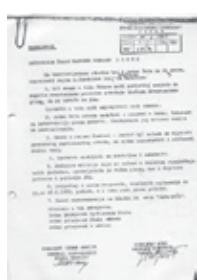
Mate Čuić na mjestu
zarobljavanja
Ilije Lovrića

ničara imenom Nurija. Lovriću su ranu sanirali, odnosno dezinficirali i previli, te mu dali injekcije antitetanusa i antigangrenusa.

Nakon dva dana je Ilija Lovrić, zajedno s Đurom Horvatom, u pratnji sarajevskog udbaša Vlade Ivankovića, helikopterom odveden u nepoznatom pravcu.

Ilija Lovrić je bio još jedan feniksovac koji je na kraju, poslije ispitivanja i mučenja, likvidiran bez ikakva suđenja.

3.4.1. Jugo-nagrade i ordeni

Naredba Franje
Herlejvića

Sva jugoslavenska državna tijela koja su sudjelovala u tzv. *Akciji Raduša* vodila su zasebne dossiere o vlastitim aktivnostima. Dossieri su sadržavali odluke i depeše na temelju kojih su pojedine institucije bile uključene u akciju, kao i imena, funkcije i zadatke pojedinih osoba, te popis naoružanja i ostale opreme koja se koristila. U tim dossierima posebno su opisane djelatnosti i akcije pojedinih vojnih i milicijskih postrojba. Na kraju, u dossier su bili pohranjeni prijedlozi za odlikovanje posebno zaslužnih institucija i pojedinaca. Naime, svi "zaslužni" jugoslavenski građani koji su sudjelovali u likvidaciji Skupine Fenix 72, neovisno od toga jesu li to radili po službenoj dužnosti, dobrovoljno, uslijed mobilizacije ili su bili slučajni akteri, bili su višestruko nagrađeni u vidu promaknuća i odlikovanja. Pored toga, kao i obitelji poginulih i ranjenih

pripadnika JNA, TO i milicije, dobili su značajne nagrade u novcu, stanovima ili kućama, zaposlenju obiteljskih srodnika i stipendijama djece.

Kako je to otprilike izgledalo, vidi se na primjeru tadašnje Općine Duvno (Tomislavgrad). Nakon završetka Akcije Fenix 72, općinski Savjet za narodnu obranu dobio je zadatku izraditi prijedloge za odlikovanje najzaslužnijih pojedinaca. Tako je predloženo da se Ordenom za hrabrost odlikuju, među ostalima, Sadik Pehlivanović, općinski zapovjednik Štaba TO, Nikola Stanić, šef milicije u tom gradu, i Nikola Stipić, zapovjednik jedne čete tzv. Duvanjskog partizanskog odreda, kao i poginuli pripadnici TO s područja općine Tomislavgrad Mile Sabljić i Frane Ivanda.²⁰

U prijedlogu za odlikovanje Nikole Stanića piše:

Nesebično se zalagao oko likvidacije ubačene ustaško-diverzantske grupe. Uvijek je bio u potjeri za diverzantima te više puta dovodio je svoj život u opasnost. Nije mislio na svoju porodicu, na odmor i na neprespavane noći. Mislio je samo na jedno: kako likvidirati i uništiti ustaško-diverzantsku grupu.²¹

Prijedlog za odlikovanje Mile Sabljića, rođena 9. kolovoza 1938. u Bukovoj Gori po-kraj Tomislavgrada, obrazložen je na sljedeći način:

Sa II. četom krenuo je na položaj i hrabro pao pogođen od ustaško-diverzantskog kuršuma. Iako mu je liječnik govorio da ne ide na položaj, zbog toga što je imao malu ogrebotinu na ruci, Mile je odgovorio: 'Mogu ja, ovo nije ništa, ja idem sa svojim drugovima'. Eto, takav je bio Mile Sabljić, radnik poduzeća *Pomgrad* iz Splita, čiji je i otac poginuo od strane ustaša, tako da ga nije ni zapamtio.

Medaljom za hrabrost odlikovani su glavni akteri zarobljavanja Ilike Lovrića, među ostalim Boško Karan, Adam Grgić, Šimun Pokrajčić i Vlatko Zadro.

U obrazloženju za odlikovanje Boška Karana navedeno je:

Jedne subote oko 14 sati u prodavaonicu je navratio diverzant Lovrić. Bošku je to bilo sumnji-vo. Pozvao je traktorista Grgića da krenu u potjeru za diverzantom. Nastala je trka i potjera i terorist je bio uz pomoć ostalih svladan i uhvaćen kod Bukovice.

Zasluge Adama Grgića opisane su na sljedeći način:

Pozvao ga Karan da legitimiraju diverzanta Lovrića. Adam je upadio traktor i krenuli su za di-verzantom, sustigli ga i pošli legitimirati. Diverzant je pokušao u Boška i Adama pucati, ali mu je metak zatajio. Nastala je potjera preko polja. Adam je ostavio traktor i dao se u potjeru. Iz naprijed iznesenih razloga Komisija ga za hrabrost i zasluge u hvatanju diverzanta predlaže za odlikovanje ordenom hrabrosti jer je pri hvatanju i potjeri za diverzantima Adam zaboravio na svoju obitelj i svoj traktor, nego je mislio samo na terorista, da ne umakne.

U prijedlogu za odlikovanje Šimuna Pokrajčića piše:

Kad je vidoio da se goni diverzant i kada su mu Adam i Boško rekli da biciklom trči do pošte u Mesihovini, koja je od Omolja udaljena oko 5 km, i da javi Stanici milicije da gone jednog diverzanta prema Bukovici, mali Šimun je to odmah uradio. Odmah je upućena sa kolima patrola i diverzanta je kod Bukovice ranila i uhvatila.

U vrijeme tog događaja na kućnom se odmoru našao učitelj Vlatko Zadro, zapovjednik Prvog voda Četvrte čete Duvanjskog partizanskog odreda. Prijedlog za njegovo odlikovanje glasi:

Po povratku s položaja otisao je kući da se odmori. U međuvremenu, 1. lipnja ove godine prijetio je bandita Lovrića kako trči prema s. Bukovici, a Zadro je od Marka Bagarića uzeo lovačku pušku i krenuo prema banditu, koji je bio tada i uhvaćen.

S.R. Baranac i Hercegovina Red.br. 33/72

PREDLOG ZA ODLIKOVANJE
KARAN Vlade BOŠKO
/Prezimo očeve imo i ime/za udatu djevo./ prezime/

1. Ime	Muški
2. Dan, mjesec i godina rođenja	15.1. 1937. godine
3. Narodnost	Srbija
4. Mjesto rođenja, opština i S.R.	Paščani, Duvna BiH
5. Školska sprena (najviša završena škola)	Osmogodišnja škola
6. Stročna sprena	XV trgovac
7. Ukupan radni staž	12 godina
8. Zanimanje	radnik u trgovini
9. Preduzeće, ustanova i organizacija gdje je zaposlen	PD "Čvrsnica"
10. Odlikovanje sa kojima je do sada odlikovan, pohvale, nagrade itd. (Navedi nastavak svakog odlikovanja i god.)	
11. Odje je bio i što je radio za vrijeme okupacije i njegovo držanje.	Kod kuće
12. Za koje se odlikovanje predlaže.	Nedeljom na hrvatsat
13. Obrazloženje: Karan Boško ima drugi raspored i nije raspoređen u jedinici teritorijalne obrane. Obavljao je sve vrste poslove u predmetu poljoprivrednog dobra "Čvrsnica" u Česilju. Jedom sreću oko 14 satova u predmetu je navratio diverzant Lovrića. Boško je te bilo saslušan. Poveo je traktoristu Gagđagu da krene u potjeru sa diverzantom. Sustigli su ga i Boško je pitao legitimaciju. Divarac je objećao legitimaciju poštujući da pac je pistoli, ali je potek zakonske. Boško je posao s diverzantom iz svog pistola, nešto je kriza i posjeduje šefera i terrorista još bio uz posao ostalih osvlađenih i uvezan kod s. Bukovice, zašto velikih zasluha ima i Karan Boško, te ga Savjet za saradnju obrane predlaže za odlikovanje.	

Prijedlog za
odlikovanje
Boška Karana

Bilješke

- 1 Vukušić, Bože, *Razgovor s Nikicom Šimićem*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 2 Kao i u prethodnom, tako i u bilješkama u ovom poglavlju nisu posebno označavani izvori pojedinih citata koji se odnose na analize jugoslavenskih službi o tijeku Akcije Fenix 72, budući da su taksativno navedeni na početku šestoga poglavlja. Također, kako je već spomenuto, s obzirom na činjenicu da su dokumenti jugoslavenskih službi sigurnosti pisani na srpskom, ili na bastardiziranoj verziji "srpsko-hrvatskoga" jezika, oni se u cijeloj knjizi donose u kroatiziranoj verziji, uglavnom prilagođenoj standardima hrvatskoga jezika, osim u slučajevima kada bi to narušilo smisao i ugrozilo temeljni sadržaj teksta ili izmijenilo rigidni stil kojim su napisani.
- 3 Vukušić, Bože, *Razgovor s Tomislavom-Tošom Jozićem*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 4 Vukušić, Bože, *Razgovor sa Stipom Kordom*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 5 Vukušić, Bože, *Razgovor s don Srećkom Čulinom*, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 6 *Neprijatelj potučen na bedemima solidarnosti*, Oslobođenje, Sarajevo, 5. kolovoza 1972.
- 7 Dossier *Akcije Raduša*, Narodna obrana Skupštine općine Duvno, Tomislavgrad 1972., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 8 Bešlić, Ivan, *Čuvari Jugoslavije – Suradnici Udbe u Bosni i Hercegovini (Hrvati I.)*, Samizdat (vlastita naklada Ivana Bešlića), Posušje, 2003.;
Dossier D-3099 u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 9 *Solidarnost nikla iz osjećanja jedinstva*, Oslobođenje, Sarajevo, 31. lipnja 1972.
- 10 Vukušić, Bože, *Razgovor s članovima obitelji Keškić*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva; *KESKIC Vejsil born 25 June 1939 – travelled per KLM flight under Non Italian National Quota Scheme*, KESKIC V, A2478, 1952 – 1965., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 11 *Službena zabilješka*, Centar SDB Dobojski, Dobojski, 28. srpnja 1972.
- 12 *HORVAT Djuro born 12 April 1942 – Yugoslavian – travelled per MITAI under Australian Austrian Assisted Passage Scheme*, HORVAT D, A2478, 1952 – 1965.;
Horvat, George (Djuro), T1966/0851, P3, 1961 – 1973., National Archives of Australia, www.naa.gov.au;
Vukušić, Bože, *Razgovor s Marijanom Brajnovićem*, 2008., rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 13 Vukušić, Bože, *Razgovor s Danicom Iličić*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 14 Vukušić, Bože, *Razgovor s don Antonom Jelićem*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 15 Vukušić, Bože, *Razgovor sa Stipom Kordom...*
- 16 Vukušić, Bože, *Razgovor s don Mariom Kancijanićem*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 17 *LOVRIC Ilijan – Nationality: Yugoslavian – Arrived Sydney per Aircraft KLM 15 551 9 December 1965*, LOVRIC ILIJA, D4881, 9 Dec 1965 – 31 Dec 1976., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 18 Vukušić, Bože, *Razgovor s Matom Čuićem*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 19 Vukušić, Bože, *Razgovor sa Šimunom Đolanom*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 20 Dossier *Akcije Raduša...*
- 21 Nikola Stanić inače je bratić Ilijе Stanića, Udbina profesionalnog ubojice koji je 20. travnja 1969. na neviđeno surov način ubio generala OS NDH Vjekoslava Maksa Luburića u Španjolskoj.

GLAVA DEVETA
Izvlačenje preko Hercegovine

Putokaz na Vran planini za Blidinje

Ivan Topić pored ulaza u špilju Mijata Tomića

1. UTOČIŠTA NA BLIDINJU I U OGRAĐENIKU

U ELABORATU SAVEZNE UDBE koji smo već citirali u nekoliko navrata, rekonstruiran je put dviju grupa feniksovaca preko planina Ljubuša i Vran do Blidinjskog jezera, odnosno područja općina Rakitno, Posušje i Čitluk u Hercegovini. Kretanje grupe s vođama cjelokupne Skupine Fenix 72 opisano je na sljedeći način.¹

Grupa u kojoj se nalazio Ambroz Andrić, poslije odvajanja Lovrića, kretala se kao cjelina (Andrić, Veger, Vlasnović i Buntić) i sve do okršaja 21. srpnja na području SR Hrvatske nije imala gubitaka. Ona je poslije izlaska iz obruča kod Rumboka 27. lipnja uvečer prešla Ljubušu i uputila se na planinu Vran gdje se zadržala oko dva dana. Ovdje je grupa 30. lipnja (jedanaesti dan nakon upada grupe u SFRJ, odnosno peti dan nakon prvog vatretnog sukoba) odbacila oružje, osim pištolja, i tražila civilna odijela. (Oružje je pronađeno, osim automata marke Thompson koji je rabio Buntić).

Grupa se zatim prebacila na Blidinjsko jezero i tu ostala do 2. srpnja. Odavde je prešla do sela Ograđenik, u općini Čitluk, na kojem se području zadržala oko 10 dana na šumovitom i teško pristupačnom terenu. Tu je ostvarila i neke kontakte s našim građanima. Na Blidinju, Buntić je pokazao svome kumu Ivanu Topiću iz Posušja, rođenom 1955. godine, mjesto na kojem su ostavili dva automata, dvije malokalibarske puške, 4-5 prigušivača, veću količinu municije, tri ranca i druge stvari. Teroristi su mu stavili u zadatku da tu opremu skloni na sigurno mjesto. Kasnije je Buntić s tim upoznao i Lovru Soldu (osuđen 2. listopada 1972. na 10 godina strogog zatvora). Buntićeva majka im je dala 3 civilna kaputa, četvore hlače i 3 košulje.

Autor ove knjige razgovarao je s Ivanom Topićem, čiji su roditelji bili u bliskim, prijateljskim i kumskim vezama s obitelji Vidaka Buntića, zbog čega je Vidak odlučio u njihovoj kući pokraj Blidinjskog jezera potražiti privremeno utočište za sebe i trojicu svojih suboraca. Ivan Topić je posvjedočio:

Jedne večeri netko je pokucao na vrata i moja majka ih je otvorila. Na vratima je stajao moj kum Vidak. Svi smo se iznenadili. Nakon što smo se srdačno pozdravili, Vidak je rekao da je u prolazu s nekolicinom prijatelja i upitao mogu li prenoći na sijenu u staji. Majka je odgovorila potvrđno i ponudila ih hranom i pićem. Vidak je rekao da su umorni i iscrpljeni te su od svega ponuđenoga uzeli samo malo kruha, sira i kisela mljeka. Kum Vidak rekao je da će tek sutra pojesti i nešto mesa i popiti po čašu vina.

Ujutro je kum sam došao u našu kuću i ispričao nam o čemu je zapravo riječ. Meni je kazao gdje su zakopali oružje i rekao da će se nakon dan-dva odmora uputiti prema Hercegovini. Sutradan rano ujutro pojavila se jugoslavenska vojska na Blidinju. Najviše ih je bilo oko ulaza u 'pećinu hajduka Mijata Tomića' koju su blokirali s nekoliko transporterata. Cijeli dan su u nju bacali bombe i bojne otrove. Mislili su da se hrvatski gerilci kriju u pećini, ali – oni su bili nekoliko stotina metara dalje, u mojoj staji.

Oko devet sati ujutro došla je jugoslavenska vojska do moje kuće i tu, zbog obližnjega bunara (čatrnje) s vodom, uredila štab. Pitali su mene i majku jesmo li koga vidjeli. Odgovorili smo,

Staja pored
Blidinjskog jezera
u kojoj su se
skrivala četvorica
feniksovaca

naravno, da već danima nismo nikoga vidjeli.

Čatrna se nalazila, i još uvijek se nalazi, svega dvadesetak metara daleko od staje. Tu su zapovjednici jugoslavenske vojske provodili najviše vremena – pili su vodu, raspravljavali o situaciji i razrađivali planove. Ambroz Andrić, Vegar, Vlasnović i Buntić slušali su sve što su oni razgovarali.

Drugoga dana, odnosno treće večeri njihova boravka kod nas, navratio sam u staju i kum mi je rekao da se oni namjeravaju prebaciti u njegov rodni kraj Ograđenik. Zamolio me da im pokažem dio puta preko Čvrsnice koji njemu nije bio najbolje poznat. Ja sam bio sretan što im mogu pomoći.

Iskrali smo se iz staje i neopaženo krenuli preko Jelinka. Kum mi je rekao da se mogu vratiti kući, ali ja nisam htio dok nisam bio siguran da će ostati na pravom putu. Tako sam nastavio s njima preko Srednjih Bara, Rosulja, iznad Crnča i Grabovih Draga, preko Blata, sve do Ograđenika. U kuću Lovre Solde stigli smo iza ponoći, mislim da je bio 3. na 4. srpnja 1972.

Ovaj slučaj, kao i nekoliko sličnih, svjedoči o neutemeljenosti jugoslavenske propagande po kojoj pripadnici Skupine Fenix 72 nisu naišli ni na kakvu podršku u hrvatskom narodu. Naprotiv, na desetke pomagača je uhićeno, zlostavljano i osuđeno na različite kazne. Takva je sudbina pogodila i samoga Ivana Topića:

Ujutro sam se vratio na Blidinje i odmah otišao na posao na Vran gdje se gradila cesta. Šef se ljutio što me nije bilo tri dana, a ja sam mu rekao da ionako radim 'na dnevnicu' – pa koliko uradim, toliko će mi platiti.

Luca Buntić (u sredini) sa kćerkom Sofijom i unukom

Nakon dvadesetak dana pozvao me šef k sebi: 'Mali, traže te neki ljudi'. Čim sam vidio vojnu 'kampanjolu', pomislio sam: 'Belaj, sigurno su uhvatili kuma'.

Odveli su me u Mostar, u zloglasni zatvor Ćelovina. Danju bi me ispitivali, a noću mučili. Što su bili brutalniji, ja sam bio nepopustljiviji. Nisam im htio ništa priznati. Mislio sam: 'Ako me i osude, ako odležim i deset godina, imat ću manje od trideset kad izađem, a tada ću imati i oružja i streljiva pa će tek tada to biti ono pravo!' Tako sam ja tada još dječački razmišljao.

Jedne noći čuo sam otvaranje vrata ćelije i urlik: 'Ustaj, bando ustaška!' Dok sam ustajao, a to nisam mogao hitro jer sam cijelo vrijeme imao lance na rukama i nogama, počeli su udarci pendrekom po glavi i leđima. Vrata ćelije su se zatvorila, a unutra je ostao jedan ubaš. On me nastavio tuči pendrekom i govoriti: 'Bando ustaška, noćas ćeš sve priznati'.

U jednom trenutku mi je zapovijedio da se okrenem licem prema zidu. Vrata ćelije su se opet otključala i čuo sam korake više ljudi. Pomislio sam: 'Noćas sam gotov, ali neka me i ubiju, neću ništa priznati'.

Udbaš mi je potom zapovijedio da se okrenem, a kad sam se okrenuo, ostao sam kao okamenjen.

Ispred mene je stajao kum Vidak Buntić, pun modrica na licu, s jednom rukom i jednom nogom u zavojima. Priznao sam im onda da sam kuma skrivao i obećao da ću im pokazati gdje je oružje koje su skrili Andrić, Vegar, Vlasnović i kum Buntić. Međutim, ja sam u međuvremenu oružje bio premjestio, a iz zamotljaja sklonio kumov Thompson.

Kada smo stigli na Blidinje, opet su počele prijetnje i batine – tražili su od mene da im kažem gdje se nalazi Thompson. To im nisam nikada otkrio.

U međuvremenu su i moji roditelji bili zatvoreni i mjesecima zlostavljeni, a da ja to uopće nisam znao.

Mene su držali u zatvoru više od godinu dana. Pustili su me 25. kolovoza 1973., ali Thompson kuma Vidaka koristio nam je i u Domovinskom ratu.²

Zbog pomaganja ovoj grupi feniksovaca bili su još uhićeni Lovro Soldo, ujak Vidaka Buntića, Buntićeve majka i sestra Luca i Ruža Buntić, te Niko Miletić, Buntićev susjed i brat feniksovca Vlatka Miletića.

Svi osumnjičeni, osim Lovre Solde, otpušteni su nakon nekoliko mjeseci, proživjevši prethodno zvijersko zlostavljanje u mostarskoj Ćelovini.

Lovro Soldo, zvan *Loko i Šetkušić*, rođen 26. prosinca 1910. u Velikom Ograđeniku pokraj Čitluka, bio je časnik Hrvatskih oružanih snaga u Drugom svjetskom ratu. Na kraju rata nije se htio povlačiti iz Hrvatske niti se predati partizanskim snagama, nego je s grupom suboraca nastavio borbu u hercegovačkim brdima. Uhićen je i iste godine, 28. listopada 1948., osuđen u Mostaru na sedam godina i tri mjeseca zatvora. Kaznu je u cijelosti odrobijao, do zadnjega dana, u zeničkoj kaznionici.

Ponovno je uhićen 1. kolovoza 1972. te je, pod optužbom da je “ubačenu diverzantsko-terorističku grupu skrivaо i hranio”, osuđen 17. studenoga 1972. na deset godina zatvora u Mostaru. I ovu je kaznu odrobijao do zadnjega dana u zeničkoj kaznionici.

Lovro Soldo bio je simbol nacionalnog otpora u cijeloj Hercegovini, a satisfakciju za svoju borbu i patnje dobio je dočekavši uspostavu nove hrvatske države. Umro je 1. travnja 1994. i u nazočnosti više od tisuću sumještana, prijatelja i simpatizera pokopan je na mjesnom groblju u Velikom Ograđeniku.

2. SVEĆENIK U RAKITNU – SURADNIK UDBE

U elaboratu savezne Udbe rekonstruirano je i kretanje druge grupe feniksovaca:

Grupa u kojoj se nalazio Glavaš, (ukupno 6 terorista), pošto je prešla planinu Ljubušu, uputila se prema Rakitnu gdje je ostala do 2. srpnja uvečer. Tamo je Glavaš zatražio od Krešimira Tokića da ga prebací do župnika Alojzija Bošnjaka, s kojim je 2. srpnja imao duži razgovor. Zanimao se za političko raspoloženje naroda, za najnovije vijesti, tražio hranu i novac. Rekao je da njih ima 5-6 grupa od po 10 osoba. Uvečer 2. srpnja grupa se uputila prema selu Tribistovu, gdje su ostali do 5. srpnja kada su produžili u pravcu Dalmatinske zagore. U selu Vinici navratili su kod Ivana Lučića gdje su zatekli njegova brata Jakova, mladomisnika, i don Vinka Majića, župnika u Vinici. Od njih su dobili nešto hrane.

Krešimir Tokić, rođen 8. svibnja 1927. u Vrpolju pokraj Posušja, nekoliko dana prije tog događaja došao je na godišnji dopust iz Njemačke, gdje je već godinama radio kao *gasarbeiter*. Prema izjavi njegova sina Jozu, već sljedećeg jutra nakon posjeta feniksovaca bio je uhićen, a u zatvoru je ostao tri mjeseca. Iz zloglasne Ćelovine otpušten je teško narušena zdravlja. Njegov sin Jozo o tome je svjedočio autoru ove knjige:

Ante i Jozo Tokić
pored očeva groba
na mjesnom groblju
u Rakitnu

Bilo je oko osam sati uvečer kad su četvorica hrvatskih gerilaca ušli u našu staru kuću u zaseoku Barišići. Pretpostavljam da su to učinili zato što su vidjeli očev auto u dvorištu. Zamolili su oca da ih odveze do župnika u Rakitno. On je pristao.

Trojica su krenuli s njim, a jedan je ostao u kući sa mnom i s bakom. Kasnije sam saznao da je to bio Ludvig Pavlović. Otac se s ovom trojicom vratio oko ponoći, ali nisu ulazili u kuću. Pozvali su Ludviga i otišli. Kasnije sam saznao da su se u blizini nalazila još dvojica gerilaca koje ja nisam vidiо.

Ujutro između tri i četiri sata u kući je upala gomila milicajaca i udabaša. Oca su uhitili i odveli u Mostar. Dodatno su ga sumnjičili da je poznavao neke od gerilaca jer je živio u Brucksalu pokraj Karlsruhe i jer je došao na godišnji odmor upravo onih dana kad su gerilci upali u Jugoslaviju.

Odvjetnik Mandić iz Mostara rekao je majci da su oca teško zlostavljali te da ga javni tužilac Šefik Hadžiasanović i istražni suci Nikša Sindik i Boro Kuljanin terete po članku zakona prema kojemu bi mogao dobiti i smrtnu kaznu ako netko od uhićenih diverzanata potvrđi navode optužbe. Međutim, ipak su ga pustili nakon tri mjeseca, jer je uhićeni Ludvig Pavlović hrabro i istinito posvjedočio pred istražnim sucem da otac nije dobrovoljno već pod prisilom vozio Glavaša kod župnika fra Bošnjaka.

Dok je otac bio u Čelovini, zatvorski liječnik dr. Jerko Bulat potpisao je (30. kolovoza 1972.) na log da mu se dopusti odmor zbog ozljeda od 'posljedica udaraca po glavi i grudnom košu', ali udabaši nisu poštivali liječnički nalog nego su ga još više tukli. Pustili su ga svega isprebijana tako da nije mogao stajati na nogama.

Godinama je zaliječivao posljedice tih udabaških tortura, ali su ga one pratile sve do smrti 22. lipnja 1990.³

Krešimir Tokić uz
automobil kojim je
prevozio feniksovce

U zloj sudbini Krešimira Tokića sudjelovao je, na žalost, i njegov župnik fra Alojzije Ivan Bošnjak. On je, kratko nakon odlaska Ilijе Glavaša iz župne kuće, Udbi prijavio njegov posjet, kao i činjenicu da ga je Tokić dovezaо svojim automobilem, zbog čega je ovaj odmah bio uhićen.

Fra Bošnjak je sljedeće godine, 15. prosinca 1973., i službeno registriran kao suradnik mostarske Udbe pod pseudonimom *Tomislav*. Deregistriran je tek 2. listopada 1990., a u njegovu suradničkom dossieru koji se vodio u bosansko-hercegovačkoj centrali Udbe pod brojem *D-1146* piše da je bio zadužen, među ostalim, i za "obradu" mostarskog biskupa Pave Žanića, fra Jozе Zovka, don Luke Pavlovića, fra Vlade Lončara i drugih.⁴

3. SUKOB NA ZAVELIMU

Nakon napuštanja područja Rakitna, Glavaševa je skupina (Ilija Glavaš, Filip Bešlić, Petar Bakula, Stipe Ljubas, Vlatko Miletić i Ludvig Pavlović), krenula prema Tribistovu gdje su Bakulini roditelji imali imanje i staju u kojoj su ljeti držali stoku. Tu su se zadržali dva dana, a nakon što su se odmorili te opskrbili hranom i pićem, krenuli su preko Vučipolja prema mjestu Vinica, koje se nalazi između Posušja i Tomislavgrada, na samoj granici Bosne i Hercegovine i Hrvatske, s namjerom da između Aržana i Sinja prijedu u Hrvatsku te se dokopaju obale i pomiješaju se s turistima. To bi im olakšalo, vjerovali su, izvlačenje u inozemstvo.

Prošavši mjesto Vir između Posušja i Vinice, u večernjim satima 6. srpnja 1972., hrvatski gerilci su za prenoćište odabrali jednu prirodnu špilju, zapravo procijep ili tzv. kavernu, u jednoj litici pri vrhu planine Zavelim. Taj položaj im je, kad su sutradan bili otkriveni i napadnuti, omogućavaо izvrstan pregled i zaklon.

O tom sukobu u elaboratu Udbe piše:

Miro Čamber
pokazuje prema
šumi Paljike na
Zavelimu

Ova (Glavaševa) grupa imala je 7. srpnja okršaj s jedinicama TO na potezu Debelo brdo – Kaldrma na Zavelimu, sjeverno od s. Vir, između s. Zagorje i s. Vojković kod kote 1059 (SO Posušje), iz kojega se izvukla bez gubitka, dok su na našoj strani bila 2 mrtva i 2 ranjena.

Napad na feniksovce predvodila je postrojba TO iz Širokog Brijega. Zapravo, prema određenim svjedočenjima, nekoliko dragovoljaca iz te postrojbe, koji su potjecali iz partizanskih obitelji i bili članovi Saveza komunista Jugoslavije, znatno ispred glavnine ostatka jugoslawenskih snaga samovoljno su krenuli u juriš na feniksovce. U sukobu su poginuli Franjo Grbešić (rođen 1934.) i Branko Ljubičić (rođen 1946.), obojica rodom sa Širokog Brijega i pripadnici TO iz toga grada.

Marinko Grbešić, brat Franjin, prepričao je novinaru Pavlu Pavloviću kako se odigrao taj sukob u kojemu je i sam bio ranjen. Svjedočanstvo je objavljeno u tjedniku *Arena*:

Bio je sedmi srpnja 1972. Naša je četa obaviještena da se u Posuškom Zagorju skrivaju teroristi. Stigli smo sutradan već u rano jutro na označeno mjesto. Bilo je šest sati kad smo započeli akciju. Naš partizanski odred iz Lištice držao je južnu stranu, a partizanski odred iz Čapljine sjevernu. Došli smo nadomak mjesta kada su zlikovci zapucali.

Najprije je pao moj brat. Bio je udaljen samo tri metra od ustaša. To sam kasnije doznao. Nisam video njegov pad, pogibiju. Bio sam u blizini Branka Ljubičića. On je, u stvari, bio moj kurir. Puzeći je krenuo naprijed kad ga je metak pogodio. Začuo sam njegov uzvik: 'Joj, majko moja'. Zatim je tišim glasom pozivao: 'Maro, Maro, spasi me'.

Iako su meci fijukali, iako je Branko ležao na brisanom prostoru, nisam mogao da mu ne pomognem. Krenuo sam prema njemu, baš kao i jedan borac sa suprotne strane.

Grob Franje Grbešića
na mjesnom groblju
u Širokom Brijegu

Branko je bio još živ kad smo dopuzali do njega. Pokušavali smo ga vući, ali to mu je zadavalo nesnosne боли. Ipak, morali smo, gotovo do naših položaja, kad je i mene zahvatio metak. Osjećao sam krv kako mi klizi niz lice u oči. Odjednom, sve se oko mene smračilo. Ni sam ne znam kako sam se uspio spasiti i doći onako slijep do naših položaja.⁵

Tadašnji šef bosanskohercegovačke Partije Branko Mikulić, u svojoj knjizi *Rasprave* opisao je reakciju oca Franje Grbešića na vijest o pogibiji sina:

Otat pognulog borca iz lištičkog Teritorijalnog odreda, čiji je drugi sin u istom sukobu s diverzantima teško ranjen, ležeći u postelji nepokretan, rekao je predsjedniku Skupštine općine kada je došao da mu izrazi sućut: 'Zašto si došao, nije vrijeme od toga. Idi, vodi momke da likvidiraju te razbojnike.'⁶

Sarajevsko *Oslobodenje* zapisalo je tada o Branku Ljubičiću, inače osnivaču gradskog radioamaterskog kluba sa sjedištem u zgradici milicijske postaje u Širokom Brijegu sljedeće:

Među prvima je obukao plavu uniformu Teritorijalne obrane i pošao s puškom u ruci protiv ustaško-terorističke grupe, ostavljajući svoj redovni posao električara u Novogradnji.⁷

Zapovjednik Općinskog štaba TO Široki Brijeg u to je vrijeme bio Stojan Ivanković, koji danas ne želi govoriti o tim događajima. Međutim, i bez obzira na nekooperativnost Ivankovića i njegovih suradnika, prikupljena je obilna građa o ulozi TO i tadašnjega Vojnog odsjeka Širokog Brijega u borbi protiv feniksovaca.

Franjo Grbešić i Branko Ljubičić posmrtno su dobili jugoslavenska odličja. Po njima su nazvane dvije ulice u Širokom Brijegu, koje ni do danas naziv nisu promijenile, kao što naziv nije promijenio ni tamošnji radioamaterski klub koji je dobio ime po Branku Lju-

Grob Branka
Ljubičića na
mjesnom groblju u
Širokom Brijegu

bičiću. Također, kako proizlazi iz izjave tadašnjeg zapovjednika TO BiH generala Franje Herljevića u glasilu JNA *Armija* od 31. kolovoza 1972., jugoslavenske vlasti su se u cijelosti pobrinule za zbrinjavanje njihovih obitelji:

Čim je objavljeno službeno priopćenje i čim je naša javnost upoznata s tim da smo imali žrtve, odmah su uslijedile brojne manifestacije pomoći obiteljima palih i ranjenih boraca. Izvršno vijeće SR BiH dodijelilo je jednokratnu pomoć svim obiteljima. Već su donijeta i rješenja o mirovinama za obitelji poginulih boraca. Osigurano je i školovanje za svu djecu koja su ostala bez svojih očeva. Osim toga, svima koji su imali trošne kuće, izgradit će se novi ili obnoviti postojeći domovi. Sada je upravo u Lištici u tijeku omladinska radna akcija za izgradnju novih kuća obiteljima dvojice poginulih boraca. Najzad, na prijedlog općinskih štabova, Republičkog štaba i Izvršnog vijeća SR BiH, Predsjednik Republike je odlikovao svih 11 boraca partizanskih odreda Ordenom za hrabrost.⁸

Milka Ljubičić, supruga poginulog Branka, izjavila je kasnije novinaru Arene:

Hvala svim ljudima koji su nam pomogli kada nam je bilo najteže. Kada je Branko poginuo, nisam bila zaposlena. Evo radim već sedmu godinu u tvornici konfekcije. Dakako, drugovi iz općine su mi pomogli da se zaposlim. O sinu Vladi se brinu i ljudi iz zeničkog Rudarsko-metallurgskog kombinata. Uostalom, i mirovina koju dobivamo nakon Brankove smrti – a to je oko 3900 dinara mjesечно – stiže na Vladino ime.⁹

Miro Čamber iz Vira bio je maloljetni mladić kad su ga početkom srpnja 1972. "mobilizirali" da pripadnicima TO nosi piće i hranu na Zavelim. Čamber je o tome posvjedočio:

Nakon što se pročulo da je netko od diverzanata navratio u trgovinu Zagorje koju je vodio Mirko Bešlić pokraj crkve u zaseoku Bešlići, počela je pristizati jugoslavenska vojska u Vir i

opkoljavati brdo Zavelim. Netko je dojavio da su diverzanti gore našli sklonište. Sljedećeg su dana nas mlađe natjerali da vojsci nosimo hranu i piće, što smo prihvatali jer je među vojskom bilo puno naših susjeda i rođaka. Dobro se sjećam dana kad je došlo do sukoba jer je padala jaka kiša. Nakon pucnjave nastao je kaos, dolazili su helikopteri i Hitna pomoć. Pričalo se da je puno 'naših' izginulo. Gerilci su se skrivali u škripu koji je imao ulaz sa dvije strane. Nitko im se nije mogao približiti i sve su imali na nišanu. U šumi Paljike gdje se sve to odigralo, jugoslavenske su vlasti podigle spomenik njihovima poginulima. Netko ga je kasnije ipak srušio, vidi se da je bio dobro miniran.¹⁰

4. NA MLADOMISNIČKOJ GOZBI U VINICI

Nakon sukoba na Zavelimu, Glavaševa grupa nastavila je put prema Vinici. U predvečerje sljedećeg dana, 8. srpnja 1972., u zaseoku Lučići na izlazu iz Vinice prema Aržanu vidjeli su veliki broj ljudi okupljen ispred jedne kuće. Od jednoga čovjeka kojega su susreli saznali su kako njegov sumještanin Jakov Lučić sa susjedima i rođacima proslavlja svećeničko zaređenje koje se treba dogoditi na sutrašnjoj mladoj misi.

Autor ove knjige pronašao je don Jakova Lučića u Beču i zabilježio njegovo svjedočenje:

Kao što je uobičajeno u našim krajevima, moji roditelji i ja pripremili smo svečanu večeru uoči moje mlade mise koja se trebala održati 9. srpnja u crkvi Rođenja Marijina u mojoj rodnoj župi. Među pedesetak susjeda i rođaka koji su se okupili, ispred moje kuće nalazio se i župnik don Vinko Majić.

Oko devet sati uvečer, kad se već počeo spuštati mrak, među nas su došla tri čovjeka u nepoznatim vojnim odorama. Moglo se primijetiti da su bili malo nervozni. Iako uza sebe nisu imali nikakva vidljiva oružja, odmah smo znali o komu je riječ. Već danima se među narodom govorkalo da je skupina hrvatskih emigranata upala u Jugoslaviju i da je Beograd sve digao na noge kako bi ih pohvatao.

Pozdravili su sa 'Hvaljen Isus' i upitali tko je mladomisnik. Ja sam se javio i upitao ih hoće li nam se pridružiti za večerom. Odgovorili su da nemaju vremena za zadržavanje, ali su zatražili vode i rekoše da bi sa sobom ponijeli nešto hrane i pića. Bogu hvala, bilo je svega u izobilju, pa smo im napunili pune naprtnjače. Ništa alkoholnoga nisu htjeli uzeti, samo sokove i vodu.

Zamolili su me da im promijenim novčanicu od tisuću DEM, jer da njome ne mogu ništa kupiti. Ja to nisam htio napraviti, nego sam im dao otprilike u tom iznosu sitnih novčanica u dinarima i markama.

U kratkom razgovoru, rekli su da ne žele sukobe jer su vidjeli da je Udba digla u rezervu 'naše ljudi' i da ne žele po njima pucati. Ali, jedan od njih, kasnije sam saznao da je to bio Filip Bešlić, dodao je da se svejedno neće predati bez borbe, da će se oduprijeti ako budu napadnuti i da će se pokušati izvući u inozemstvo.

Jakov Lučić,
Beč 2008.

Rodna kuća Jakova
Lučića u Vinici

To je trajalo oko dvadeset – trideset minuta, a onda su se spustili prema polju, odakle su i došli. Kasnije sam saznao da su se još trojica gerilaca skrivala negdje u blizini.

Nije prošlo ni sat vremena, kad su ispred kuće banuli Udba i milicija pod vodstvom zapovjednika Nikole Stanića iz Tomislavgrada. Kuću su pretresli, a mene priveli.

Međutim, dopustili su mi da sutra služim mladu misu. U crkvi i oko crkve bilo je više od tisuću ljudi. Misu su koncelebrirali i tadašnji biskup Pero Čule i današnji biskup Ratko Perić. Prije nego što je misa počela, dvadesetak naoružanih milicajaca i udbaša zauzelo je sakristiju, odmah pokraj oltara. Oni su tamo tijekom mise glasno govorili, pušili i psovali, a nakon mise su me ponovno priveli i ispitivali.

Da sve bude još apsurdnije, ja sam nekoliko dana kasnije predvodio sprovod sumještanina Frane Ivande koji je kao pripadnik TO poginuo u sukobu s hrvatskim gerilcima. Sprovod se održavao s vojnim počastima, a na kovčeg je postavljena jugoslavenska zastava. Kad se sprovod približio kraju, Franina udovica je dohvatiла zastavu i počela je trgati. Priskočili su vojnici i oteli joj zastavu.

Dva tjedna kasnije, 23. srpnja 1972., moј kolega Ante Ivančić trebao je služiti svoju mladu misu u Grabovcu pokraj Tomislavgrada, a mene je pozvao da mu budem glavni propovjednik. Molio sam udbaše da me puste na miru dok to prođe. Imao sam sreću pa su na to pristali, a ja sam iskoristio prigodu i već sljedeće nedjelje, 16. srpnja 1972., pobegao u Njemačku. Iz osvete, Udba je uhilita mojega brata Ivana, koji ni sa čim nije imao nikakve veze i držala ga šest mjeseci u mostarskom zatvoru. Udbaši su nekako saznali gdje se krijem, pa su me nazivali i puštali mi putem telefona ljudske krikove, govoreći da je to moj brat kojega muče zbog mene. Bilo mi je strašno teško. Kad su ga pustili, i on je pobegao u Njemačku. Tada sam saznao da ti krikovi zapravo nisu bili njegovi, nego da su Udbaši trikom htjeli mene navući da pomislim kako bih povratkom u Jugoslaviju mogao pomoći bratu. Nas dvojica, brat i ja, prvi put smo posjetili domovinu tek nakon propasti Jugoslavije.

Nakon nekog vremena, ja sam dobio službu u Austriji, ali u austrijskoj župi. Sudbina je htjela – velikim dijelom zahvaljujući i tom susretu s hrvatskim gerilcima, zbog kojih pritisci Udbe na

mene i moje pretpostavljene nikako nisu popuštali pa mi nisu dopuštali prijelaz u neku hrvatsku katoličku misiju, čak ni među gradišćanske Hrvate – da sam nakon desetak godina napustio svećeničku službu i zasnovao obitelj.

Na kraju želim naglasiti da kao katolik i hrvatski domoljub nikada nisam požalio što sam ugodio hrvatske gerilce i opet bih to učinio kada bih se našao u istoj situaciji.¹¹

Mirko Bule na mjestu pogibije svoga magareta

5. TRAGIKOMIČNI DOGAĐAJI U TO BiH

U vrijeme dok se Glavaševa šestorka probijala od Vran planine i Blidinja preko područja općina Posušje i Tomislavgrad prema Dalmaciji, zabilježili se nekoliko događaja koji su posebno obilježili potjeru jugoslavenskih snaga za feniksovima u Hercegovini.

5.1. Magarac – žrtva histerije u TO BiH

Udba je načula da su neki od feniksovaca viđeni u mjestu Cerno u čitlučkom kraju, gdje su živjele Stana Vučić, djevojački Miličević, i Veselka Bule, djevojački Veger, daljnje rođakinje Vidaka Buntića i Pave Vegara. Te glasine su bile dovoljne da jugoslavensko zapovjedništvo *Akcije Raduša* pokrene opću mobilizaciju i uvede svojevrsni “policajski sat” i “mrtvu stražu” tijekom noći u cijeloj Zapadnoj Hercegovini.

Jednoga dana, najvjerojatnije 15. srpnja 1972., nakon što je zavedeno takvo “ratno stanje”, oko 18 sati djever Veselke Bule, Mirko Bule, nije uspio na vrijeme vratiti svoje-

ga magarca imenom Milo iz obližnje vrtače Lazina u Cernu. Ujutro se rano probudio i čekao dopuštenje da može otići po njega. Kad je došao u vrtaču gdje ga je ostavio, bio je zaprepašten:

Moje magare Milo je ležalo na podu, izrešetano. Mislim da je u njemu bilo više od stotinu nabuja. U noći sam čuo kretanje jugoslavenske vojske i pucnjavu, ali mi ni na kraj pameti nije bilo da su pucali u moje magare. Kad sam im zbog toga prigovorio i zatražio odštetu, rekli su mi da mi je bolje da šutim – jer će završiti kao i Milo. Što sam mogao, šutio sam. Ne mislim da bi me ubili, ali to su bili zli ljudi koji su svakako bili spremni nauditi meni i mojoj obitelji.¹²

5.2. Smrt Mile Odaka u “priateljskoj vatri”

Arena od 21.
studenoga 1979.
pisala je o Mili Odaku

Nekoliko dana ranije, 9. srpnja 1972., odigrao se tragičan događaj u Gornjoj Vitini pokraj Ljubuškoga. Naime, u poslijepodnevnim satima 3. srpnja 1972., jedna je devojčica pod psihozom sveobuhvatnih represalija u Hercegovini, rekla svojim roditeljima da je u blizini mjesta vidjela nekoliko “terorista” i, konkretno, da je među njima prepoznala Ludviga Pavlovića, koji je bio rodom iz Vitine. Štab TO Ljubuški je pokrenuo opću mobilizaciju i opkoljavanje područja Gornje Vitine.

Mile Odak, rođen 1936. u Crvenom Grmu pokraj Ljubuškog, trebao je obnašati dužnost kuhara u postrojbi TO Ljubuški (Ljubuški partizanski odred), što mu je bila dužnost i u Jugoslavenskoj ratnoj mornarici (JRM), u kojoj je dvije godine ranije odslužio vojni rok. Međutim, netko je promijenio njegov vojni raspored i odredio ga u pješaštvo, a na njegovo mjesto kuhara postavio jednoga drugoga vojnog obveznika. Mile Odak je u poslijepodnevnim satima 9. srpnja 1972. sa svojom postrojbom zauzeo položaj u zasjedi u vrtači Vrtanjak u zaseoku Brljica ponad Vitine pokraj Ljubuškoga.

Mladen Boras, čija se kuća nalazi u blizini te vrtače, posvjedočio je ovom autoru:

Predvečer je stigla jugoslavenska vojska u naše selo i zapovijedila nam da se zatvorimo u kuće. Oko deset-jedanaest sati u noći započela je pucnjava. Kad je prestala, čuli smo jauke čovjeka koji je zvao u pomoć. Kako se netko nije odazivao, ja nisam mogao slušati jauke pa sam, unatoč zabrani, izašao iz kuće i namjerio otići do ranjenika. No, neki oficir odmah mi je gurnuo pušku pod rebra i zapovijedio da se vratim u kuću. Nakon nekog vremena, jauci su prestali. Ujutro, kad je svanulo, došli su doktori, ali taj je već bio mrtav.¹³

Mile Odak je držao položaj s još jednim pripadnikom TO Ljubuški s unutarnje strane vrtače Vrtanjak prema puteljku koji je vodio od Gornje prema Donjoj Vitini. Iza njih, s vanjske strane vrtače, stražarila su druga dvojica pripadnika TO Ljubuški.

Autor ove knjige razgovarao je s dr. Joškom Bandurom, liječnikom u Domu zdravlja u Ljubuškom, koji je tada bio mobiliziran u Sanitet TO Ljubuški. Dr. Bandur je prvi pregledao mrtvo tijelo Mile Odaka i utvrđio:

Mladen Boras na
mjestu pogibije
Mile Odaka

Odak je imao ulaznu ranu otraga, u granu aorte kod zdjelice na vrhu noge. To je mjesto gdje je gotovo nemoguće zaustaviti krvarenje i ne bi mu mogli pomoći čak da smo stigli odmah.¹⁴

Važno je, uza sve to, znati da se doista nitko od pripadnika Skupine Fenix 72 tijekom povlačenja kroz Hercegovinu niti u jednom trenutku, pa ni toga dana, uopće nije nalazio na tom prostoru. Štoviše, dokumentirano je da su se obadvije skupine feniksovaca u vrijeme pogibije Mile Odaka nalazile na udaljenim područjima: jedna u Aržanu (dakle već u Dalmaciji), a druga u Velikom Ograđeniku.

Sve navedene činjenice dokazuju, dakle, da Mile Odak nije bio žrtva sukoba s feniksovima, već da je stradao u tzv. prijateljskoj vatri tj. u međusobnoj pucnjavi pripadnika jedinice TO Ljubuški. Međutim, jugoslavenska propaganda svjesno je desetljećima uporno širila priču da su Milu Odaku “ubili teroristi otrovanim metkom”.

Prema izjavi Matije Odak, supruge pokojnog Mile, u Areni, njezin suprug je mobiliziran 3. srpnja 1972.:

Dan je bio lijep, topao, kada dođe kurir po njega. Mile se kratko pozdravio s nama, odmah je odjenuo uniformu i otišao.

Novinar Pavlović je prepričao razgovor s bratom Mile Odaka, Stipom Odakom:

U selu su ga cijenili kao poštenog i vrijednog domaćina. Zaputio se sa svojim odredom u Vitinu kod Ljubuškog, u čijoj su okolini primjećeni zlikovci. Jedino se on nije vratio. Banditski metak ga je pokosio u trenutku kada je zlikovce pozivao na predaju. Imao ih je na nišanu, ali nije htio odmah pucati.

Matija Odak i njene djevojčice doobile su dvosobni stan u Ljubuškom.

Osim stana, Matija Odak je dobila mirovinu, a njene tri kćeri stipendije. Također, svake godine su im razna bosansko-hercegovačka poduzeća davala jednokratnu pomoć. Matija Odak izjavila je novinaru Pavloviću:

Nema riječi kojima mogu izraziti zahvalnost drugovima iz UNIS-a. Svake godine dolaze nam u posjet. Izdvojila bih druga Radoslava Govedaricu koji najviše kontaktira s nama.¹⁵

5.3. Mnoštvo incidenata u TO BiH

O raznim incidentima među pripadnicima TO i pričuvnih postrojba milicije izvještio je, u ime Štaba *Akcije Raduša*, pukovnik Drago Marić:

U *Akciji Raduša* jedinice TO i ratne milicije sa štabovima pokazale su veliku spremnost i požrtovanje u izvršenju borbenih zadataka na čišćenju terena od ubačenih diverzanata. Pored mnogih pozitivnih primjera, imali smo i niz slabosti, a to su:

- noću 19/20. srpnja kod jedinica u Prozoru došlo je do ranjavanja jednog vojnika iz mostarske jedinice,
- u jedinici općinskog štaba Čitluk vojnik Mandžo Stjepan napustio je zasjedu, otišao kući, napio se i u povratku ispalio bez razloga 28 metaka,
- vojnik-vozač kola MO 165-31 12. srpnja 1972. na benzinskoj postaji kod Južnog logora u Mostaru, bez razloga je udario pukovnika Hamzića automatom po glavi, koji je bio na odmoru u civilu i kupovao gorivo,
- vojnici na kontroli prometa, pripadnici ratne milicije nepropisno su odjeveni, raspasani i nedovoljno obućeni za kontrolu,
- u nekoliko navrata dolazilo je do pucanja na vojнике specijalnog odreda u omladinskim uniformama,
- kod većine angažiranih jedinica dolazilo je do nedozvoljene pucnjave, trošenja municije i otkrivanja položaja, kao i dovođenja u opasnost vlastitih snaga.¹⁶

5.4. Dezerteri u jugo-redovima

Najbolji primjer kaosa u postrojbama TO BiH vidi se iz spisa Vojnog suda u Sarajevu protiv trojice osumnjičenih dezertera iz TO Tomislavgrad: Derviša Bazdulja (rođena 13. prosinca 1931. u Tomislavgradu), Mladena Naletilića¹⁷ (rođena 28. lipnja 1945. u Oklaju pokraj Širokog Brijega), i Ante Ećimovića (rođena 7. rujna 1947. u Tomislavgradu). Protiv njih je Štab narodne odbrane Skupštine općine Duvno (danasa: Tomislavgrad) podnio 17. srpnja 1972. kaznenu prijavu s obrazloženjem:

Imenovani su bili mobilizirani u jedinice Teritorijalne obrane 26. 6. 1972. na poziv koji im je upućen od strane Sekretarijata za narodnu obranu Skupštine općine Duvno i bili raspoređeni u I. četu P.O. kod komandira Momira Važića i bili na položaju po naredbi Republičkog štaba narodne obrane u predjelu planine Raduša. Imenovani su dana 28. 6. 1972. napustili položaj bez znanja zapovjednika voda i zapovjednika čete. Zapovjednik čete Momir Važić imenovane je

razoružao i uputio zapovjedniku partizanskog odreda Nikoli Stipiću koji ih je sproveo do Štaba narodne obrane gdje su bili odmah zatvoreni.

Sva trojica uhićenih dali su svoje iskaze, od koji je najcjelovitiji bio onaj Derviša Bazdulja:

Poziv sam primio po polasku na posao 26. lipnja 1972. oko 7 sati. Odmah sam se obukao i otišao do direktora da nam dade kola, da bi se na vrijeme prebacili na mob. zborišta i u s. Stipanjiće. Kolima smo došli ja, Ahme Šahbaz i neki vojni obveznik uz kola u 07,30 sati.

Na mob. zborištu primio sam puškomitrailjer M-42 'šarac', kojega nikada nisam nosio u JNA, nego sam bio automehaničar. Za pomoćnika su mi dali Antu Ećimovića iz Duvna, koji nije imao nikakvo zaduženje osim pribora za puškomitrailjer. Po prijemu puškomitrailjeza, odmah sam pošao čistiti mitraljez, koliko sam znao i mogao.

Nakon čišćenja, naša četa krenula je za Duvno, gdje je primila suhu hranu za dva dana. U selu Stipanjićima bio sam raspoređen u odjeljenje I. voda čete čiji zapovjednik je bio potporučnik Marko Kovačević, a u podnožje planine Raduše stigli smo oko 17 sati preko Gornjeg Vakufa, u blizinu sela Zahuma. Na položaju smo prenocići i rasporedili se po grupama onako kako je tko htio. Po iskrcavanju iz kamiona i pješačenja u dužini od oko 7-8 km, za čitavo vrijeme pješačenja nisam vidio zapovjednika odjeljenja Franu Smiljanića, niti sam tijekom marširanja imao pomoći ili smjene za nošenje puškomitrailjeza. Uz mene nije bio ni moj pomoćnik Ante Ećimović jer se išlo neorganizirano. Po dolasku na položaj odmah su neki vojnici i starješine otišli po vodu, a neki u selo Zahum po rakiju (Bože Krajina i dr.), a neki su otišli kupovati janjad u stajama koje su bile u neposrednoj blizini našeg položaja. Poznato mi je da su iz III. voda čiji je zapovjednik bio Ilija Ančić ostali do pola noći u staji gdje su kuhalji janje i pili rakiju. Oko pola noći spomenutog dana, upozorio ih je vojni obveznik Dilaver zv. 'Učo' iz Mandina Sela, i na njegovo upozorenje napustili su staju i otišli u pojatu spavati u kojoj je bilo još vojnika. O tome mi je pričao Milan Kukubat, mesar iz Duvna.

Te večeri, ja, Mladen Naletilić, Ante Ećimović, Enis Đugum i još 3 radnika iz poduzeća Plastika, zanoćili smo grupno pod jednom međom i pokrili se granama. Nitko od nas nije napunio puške, jer su iste bile slabo očišćene. Nitko nije provjeravao je li oružje očišćeno i je li ispravno. Svi smo imali po 30 metaka. Tu noć natjerala me je studen i ustao sam ispod grana i, skupa s ostatima, malo smo hodali, i naložili vatru. Radili smo to radi toga što su i ostali ložili vatru osim, koliko je meni poznato, aktivne vojske.

Dana 27. lipnja po svetu cijela vojska odnosno I. četa razišla se po terenu, gdje su neki otišli u staje kupovati mljeko, janjad, rakiju, a netko je ostao spavajući na položaju. U tome nas nitko nije sprječavao. Po prijemu kruha i konzerve, dogovorili smo se s društvom da u slučaju pokreta ponesu našu opremu, a da mi idemo donijeti iz staja rakije. Staje su bile udaljene od položaja oko 600 do 700 metara. U stajama smo se zadržali oko 2 sata s ostalim vojnicima. Sa mnom je bio Mladen Naletilić, koji je ponio sa sobom pušku, i Ante Ećimović. Kad smo došli u staje, zatekli smo Mladena Važića, brata zapovjednika čete Momira Važića, Tomislava Dukića iz sela Brišnik, Milana Kukobara i druge. U tom trenutku, vršen je razgovor i sporazum tko će od nas trojice i njih navedenih poći u selo Zahum po rakiju. Svi smo odbili, a otišli su Tomislav Dukić i Mladen Važić. Koliko mi je poznato na položaju svoj mitraljez ostavio je i Mladen Važić i

otisao s Tomislavom u selo koje je udaljeno od položaja oko 8 km.

Ostali vojnici koje smo zatekli u staji razišli su se, a nas trojica, ja, Mladen Naletilić i Ante Ećimović smo ostali pred stajom s namjerom da sačekamo žene koje su otisle po brašno u selo Gornje Vukovsko. U međuvremenu, do nas su došli Halil Šišić i Osmo Seferović da kupe janje. Halil Šišić počeo se pomalo brutalno izražavati pred ženom koja je već došla iz Gornjeg Vukovskoga, mi smo se zagledali i dogovorili da se malo udaljimo pored staje u vrtove dok oni odu. Iza zida vidjeli smo gdje je vrtu Salko Jarević iz Duvna i Hajro Jarić iz Duvna kolju janje, i mi smo im prišli po uzimanju rakije od žena. Rakijom smo ponudili i Hajru i Salku, ali nisu pili radi vrućine. U međuvremenu Salka je zaboljela glava, te smo mu donosili algu i praške za glavu iz susjedne staje radi čega smo se malo više zadržali. Cijelo vrijeme našeg zadržavanja kod staje Ante Ećimović osmatrao je naš položaj i ostale vojниke, da ne bi slučajno kud krenuli. Dok je primijetio pokret da se vojska prikuplja i da kreće, mi smo odmah krenuli trkom prema položaju. Stigli smo ih na samom položaju, imali smo namjeru da uzmemu naoružanje i da krenemo s ostalim vojnicima prema selu Rumbocima.

Komandir voda ili Hasan Numić, pomoćnik zapovjednika čete za MPV, rekli su nam da su nam stvari kod auta milicije. Došli smo do auta i htjeli uzeti naše oružje, ali zapovjednik Momir Važić rekao je da ne uzimamo naoružanje. Odmah smo sjeli u kola i bili sprovedeni do Stanice milicije u Duvnu, gdje nas je uputio zapovjednik odreda Nikola Stipić kod kojeg smo bili oko sat vremena. U Duvnu smo bili zatvoreni 7 dana.

Naknadno sam saznao da su naši drugovi htjeli ponijeti naše naoružanje, ali da to nije dopustio zapovjednik Momir Važić i rekao da to stoji za svjedoka.

Smatram da je Momir Važić, zapovjednik I. čete kao moj prepostavljeni starješina pogrešno postupio i zloupotrijebio svoj položaj samo prema nama trojici, iako kad je to učinio sa nama, trebao je tako učiniti i sa svojim bratom i ostalima koje sam naveo u ovoj izjavi.

Prepostavljam da me zapovjednik Momir Važić mrzi iz poslovnih razloga koje sam imao s njegovim bratom Mirkom koji je zaposlen u mom poduzeću.

Nije mi bilo poznato da li se položaj, i jedinica u kojoj sam bio raspoređen, smiju napustiti, jer nam o tome nije nitko ništa rekao, a osim toga i ostali su to činili i radili.

Zamjenik vojnog tužitelja u Sarajevu, potpukovnik pravne službe Stevan Nosović odbacio je 4. rujna 1972. kaznenu prijavu protiv Derviša Bazdulja, Mladena Naletilića i Ante Ećimovića jer, kako je naveo u obrazloženju, "prijavljeno kazneno djelo predstavlja neznatnu društvenu opasnost zbog malog značaja i odsutnosti štetnih posljedica."¹⁸

Bilješke

- 1 Kao i ranije, tako i u bilješkama u ovom poglavlju nisu posebno označavani izvori pojedinih citata koji se odnose na analize jugoslavenskih službi o tijeku Akcije Fenix 72, jer su taksativno navedeni na početku šestoga poglavlja. Također, kako je već spomenuto, s obzirom na činjenicu da su dokumenti jugoslavenskih službi sigurnosti pisani na srpskom, ili na bastardiziranoj verziji "srpsko-hrvatskoga jezika", oni se u cijeloj knjizi donose u kroatiziranoj verziji, uglavnom prilagođenoj standardima hrvatskoga jezika, osim u slučajevima kada bi to narušilo smisao i ugrozilo temeljni sadržaj teksta te njegov rigidni izričaj.
- 2 Vukušić, Bože, *Razgovor s Ivanom Topićem*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 3 Vukušić, Bože, *Razgovor s Jozom Tokićem*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 4 Dossier D-1146, SDB RSUP SR BiH, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 5 Pavlović, Pavle, *Mali korak od srće do tuge*, Arena, Zagreb, 21. studenoga 1979.
- 6 Mikulić, Branko, *Rasprave*, Oslobođenje, Sarajevo, 1978.
- 7 *Na braniku domovine*, Oslobođenje, Sarajevo, 30. srpnja 1972.
- 8 Adnan Hozić, *Narod je bio vojska* (intervju s Franjom Herljevićem), Narodna armija, Beograd, 31. kolovoza 1972.
- 9 Pavlović, Pavle, *Mali korak...*
- 10 Vukušić, Bože, *Razgovor s Miroom Čamberom*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
U međuvremenu su i članovi obitelji poginulih Franje Grbešića i Branka Ljubičića izmijenili izgled nadgrobnih ploča na njihovim grobovima na gradskom groblju u Širokom Brijegu, tj. zamjenili su komunistički simbol zvijezde petokrake s kršćanskim simbolom križa.
- 11 Vukušić, Bože, *Razgovor s Jakovom Lučićem*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 12 Vukušić, Bože, *Razgovor s Mirkom Bulom*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 13 Vukušić, Bože, *Razgovor s Mladenom Borasom*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 14 Vukušić, Bože, *Razgovor s dr. Joškom Bandurom*, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 15 Pavlović, Pavle, *Mali korak...*
- 16 Štab Akcije Raduša, *Depeša br. 49*, 20. srpnja 1972., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 17 Ovaj Mladen Naletilić nije identičan s Mladenom Naletilićem Tutom, osnivačem i zapovjednikom širokobriješke Kažnjeničke bojne HVO-a u Domovinskom ratu i kasnijim osuđenikom Haškoga tribunala.
- 18 *Spis br. 436/72* Vojnoga tužiteljstva pri Vojnoj pošti 3945 u Sarajevu, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

GLAVA DESETA
Prelazak gerilaca u Hrvatsku

Izvorište rječice
Tihaljine u Peć
Mlinima u podnožju
Drinovačkog brda

Današnji
malogranični prijelaz
Drinovci – Slivno,
pored kojega su
feniksovci prešli
iz BiH u RH

1. PRIPREME ZA “UNIŠTAVANJE TERORISTA” U DALMACIJI

JUGOSLAVENSKI JE STOŽER tzv. *Akcije Raduša*, s obzirom na prikupljene podatke početkom srpnja 1972., zaključio da se hrvatski gerilci planiraju prebaciti na područje Srednje Dalmacije. Zbog toga je republičko vojno-poličko i partijsko vodstvo tadašnje SR Hrvatske, u suradnji s JNA, pokrenulo izradu plana “uništavanja” feniksovaca, što je detaljno opisano u spomenutom elaboratu savezne Udbe gdje, između ostalog, stoji:

O ubacivanju terorističke skupine u našu zemlju SDS Hrvatske je obaviješten 24. i 25. lipnja 1972. Odmah poslije toga poduzete su hitne i opsežne mjere za uništavanje skupine u slučaju prelaska na područje SR Hrvatske i za onemogućavanje eventualnih baza i veza. Činjenica da je od potvrde vijesti da su se teroristi ubacili u SFRJ (25. lipnja) pa do njihove pojave na teritoriju SR Hrvatske (10. srpnja) proteklo 15 dana, da su teroristi tada već bili fizički iscrpljeni, demoralizirani (odustali od koncepcije borbe i nastojali spasiti život) i da je jedan broj terorista ostao bez naoružanja jače vatrene moći (samo s pištoljima), službe sigurnosti u SR Hrvatskoj bile su u mogućnosti da se, koristeći dragocjena iskustva iz SR BiH, dobro pripreme i organiziraju, što je, između ostalog, pridonijelo njihovu učinkovitom djelovanju i uspješnom likvidiranju preostalog dijela terorističke skupine.

Pošto je potvrđeno prisustvo terorista na graničnom području SR BiH i Hrvatske i ocijenjeno da će se najvjerojatnije pokušati kretati prema državnoj granici, formiran je štab za vođenje akcije u koji su ušli po jedan predstavnik javne i državne sigurnosti RSUP-a, predstavnik Centra SDS Split, zapovjednik Zonskog štaba TO za Dalmaciju, oficir sigurnosti Vojno-pomorske oblasti iz Splita, a kasnije je u štab uključen i tajnik (sekretar) OK SK u Sinju. Štabu su pridodati i predstavnici iz Općinskog štaba TO i Stanice JS Sinj.

Štab akcije za Dalmaciju, razradio je operativni plan u kome je posebno obratio pažnju području općine Imotski, Sinj, Knin, Vrgorac i Metković, ne podcenjujući ni ostala područja Dalmacije, izuzevši otoke. Operativno postavljanje odvijalo se prema unaprijed razrađenom planu RSUP-a, koji je u cilju širokog pokrivanja terena predviđao da se reaktiviraju bivši suradnici i veze, da se uspostavi kontakt s lugarima, pastirima, cestarima, poštarima i drugim osobama koje se kreću po terenu, i da operativci na ovim područjima uspostave veze s ljudima koji u to doba borave u usamljenim planinskim kućama. Među brojnim građanima, koji su korišteni u operativne svrhe, bio je znatan broj onih za koje je kontakt sa SDS-om predstavljao više instruiranje kako da obavijeste o svojim zapažanjima nego ‘klasično vrbovanje’, s obzirom da se radilo o patriotima koji su željeli pomoći, ali nisu znali na koji način.

Prvobitna je procjena bila da će se teroristi, ukoliko se ubace u SRH, prvenstveno kretati te-remina općine Imotski i Sinj. Shodno tome, odmah po saznanju o dolasku terorista u zemlju upućena su dva operativca SDS na područje sinjske i tri na područje imotske općine. Polazeći od toga, a kasnije i od iskustva u SR BiH, trebalo je da ovi operativci osiguraju pravodobne informacije o kretanju terorista, a zatim da se odredi taktika organa sigurnosti za njihovu likvidaciju.

U okviru širih mjera prije pojave terorista na teritoriju SR Hrvatske, u svim općinskim organima SRH izvršene su pripreme za mobilizaciju rezervnog sastava milicije. Zbog deficitarnog kadra, organi JS u Vrgorcu, Sinju, Imotskom i Pločama izvršili su između 3. i 8. srpnja 1972. mobilizaciju

rezervnog sastava milicije. Na tom području mobilizirano je 179 rezervnih milicionara. Naknadno, kada je ocijenjeno da naše snage nisu dovoljne da zapriječe prolaz terorističke skupine na jadransku obalu, 14., 15. i 16. srpnja 1972. pristupilo se mobilizaciji rezervnog sastava milicije i jedinica TO na području još šest općina, tako da je u akciji sudjelovalo ukupno oko 1900 osoba, od čega:

- pripadnika Teritorijalne obrane 1022
- rezervnog sastava milicije 335
- aktivnog sastava milicije 230
- operativne armije 320

Republičkom štabu stavljena su na raspolaganje tri vojna helikoptera. S raspoloživim ljudstvom zatvarani su pojedini mogući pravci kretanja terorista, postavljane zasjede, vršen pretrsea terena, zatvarane ceste prema Sinju, Drnišu, Kninu, Splitu, Livnu i dr. Na položaju je stalno bilo oko 50 posto ljudstva, dok se druga polovica odmarala i nalazila u pripravnosti. Navedeni broj ljudstva sudjelovao je u akciji sve do potpune likvidacije terorističke skupine.

Dana 10. srpnja dobivena je prva informacija, a 14. srpnja 1972. i definitivno je potvrđeno da se četvorica terorista (grupa u kojoj su bili Glavaš, Bešlić, Ljubas i Bakula) nalaze na području SR Hrvatske, na planini Kamešnici. Ova grupa, s kojom su do 13. srpnja bili Vlatko Miletić i Ludvig Pavlović, najprije se pojavila 10. srpnja u selu Ljuto i Rože – SO Sinj, gdje je istog dana otkrivena. Noć su proveli u šumi, nekoliko kilometara iznad sela Rože. Odatle su se kretali padinama Kamešnice u pravcu zapada. Stigli su u Gljevske Razorine 12. srpnja oko 12 sati. U tom međuvremenu napravili su tri neuspjela pokušaja prelaska preko Cetine (12. srpnja oko 24 sata kod sela Han, 13. srpnja oko pola noći i 15. srpnja oko 03 sata preko mosta u selu Panj).¹

2. ZASJEDA ZA VLATKA MILETIĆA I LUDVIGA PAVLOVIĆA

Nakon nekoliko neuspješnih pokušaja prelaska rijeke Cetine, Vlatko Miletić i Ludvig Pavlović odlučili su 13. srpnja 1972. oko podne napustiti šesteročlanu Glavaševu grupu i vratiti se na područje Bosne i Hercegovine. To su napravili u zaleđu Sinja, na lokaciji Gljevske Razorine, u blizini planinskog prijevoja i današnjeg pograničnog prijelaza Vaganj koji spaja Dalmaciju i Hercegovinu. Prešavši Dinaru u blizini Vagnja, spustili su se na hercegovačku stranu između mjesta Orguz i Tribić pokraj Prologa u općini Livno. Oko 20 sati istoga dana naišli su na zasjedu pokraj sela Tribića, gdje je Vlatko Miletić poginuo, a Ludvig Pavlović zarobljen.

Banjolučke novine *Glas Srpske*, u feljtonu pod egidom *Operacija Raduša 72*, u 10. nastavku objavile su razgovor sa stanovitim Mitrom Ba-rošom koji je tamo izjavio da je on osobno zarobio Ludviga Pavlovića:

Umirovljenik Mitar Baroš (75), iz sela Sajkovića, podno visoke Dinare pokraj Livna, prvi je put poslije 35 godina progovorio o akciji Raduša 72. U toj je akciji sudjelovao veliki broj pripadnika

Vlatko Miletić

Mitor Baroš

tadašnje JNA, kao i gotovo kompletan aktivni i rezervni sastav policije iz Livna, Duvna (Tomislavgrada), Glamoča, Kupresa, Posušja, Bugojna, Prozora i Gornjeg Vakufa. Baroš je tek nedavno otkrio dugo čuvanu tajnu o tome kako je, krajem srpnja 1972., zarobio poznatog ustaškog terorista Ludviga Pavlovića na jednoj uzvisini na Dinari iznad sela Prolog prema Čajiću i Odžaku. Kao seoski cestar zaposlen u poduzeću Livnoputevi iz Livna i rezervni policajac, Baroš je zajedno sa susjedima iz Sajkovića, Gubina, Prova i Čaprazlja, krajem lipnja 1972. mobiliziran i odveden na 'tajni zadatok'.

Mitor pripovijeda: 'Kada smo dobili pozive za mobilizaciju nismo znali idemo li na vježbu ili na konkretni zadatak. Tražio sam da se o mojoj mobilizaciji upozna rukovodstvo u Livnoputevima, što je i učinjeno. Uzeli smo kompletну opremu i ukrcali se u dva autobusa koja su nas čekala ispred zgrade osnovne škole u Sajkoviću. Kad smo stigli u Livno dali su nam oružje i upoznali nas s pojedinostima akcije. Priopćili su nam da se na područje Bugojna ubacila skupina od 19 hrvatskih emigranata iz Australije i nekih europskih zemalja sa zadatkom da dignu narod na ustanak protiv tadašnje vlasti. Strogo su nas upozorili da o ovoj akciji ne govorimo nikome, pa ni članovima svojih obitelji. Suggerirali su nam jedino da im kažemo da odlazimo na vježbu i da smo dobili dnevnice od po 500 dinara. Također nam je naređeno da danonoćno motrimo na sva kretanja ljudi na području gdje budemo raspoređeni'.

Prema rasporedu, Mitor Baroš je određen u grupu s tadašnjim komandirom Policijske stanice u Livnu Stipom Pačarom, koji je rodom iz Duvna, i Iismetom Jahijafendićem iz Livna:

'Moja je grupa bila raspoređena na područje iznad sela Prolog, sa zadatkom da posebno motrimo na planinski prijevoj Vaganj, kojim su svakodnevno prometovali autobusi na relaciji Livno – Sinj – Split. Bio je to stari austrijski put preko Dinare koji je prolazio kroz šumu s mnogo serpentina i velikih uspona. Komandir Pačar je strogo naredio da tijekom noći ne smijemo pušiti dok iz žbunja osmatramo svaki šum. U to vrijeme bilo je mnogo komaraca, a dim je bio najbolje sredstvo da se obranimo od tih krvopijja. Također, osim budnog motrenja u šumi, često smo morali intervenirati i silaziti u polje kako bismo upozorili pastire da u blizini šume i u šumi ne smiju napasati ovce i goveda. Postojala je opasnost da pastiri uspostave vezu i donose hrana razbijenoj grupi emigranata. Naime, radilo se o etnički čistim naseljima u kojima su živjeli isključivo Hrvati i dobili smo zadatak ne samo da pratimo tko dolazi u selo već i ponašanje i kretanje domaćeg stanovništva. Takav su zadatak imale sve grupe, koje su bile raspoređene na svakih 100-200 metara, pa tako i naša trojka'.

Tijekom potrage za emigrantima, u Livnu i drugim gradovima zavedeno je ograničeno kretanje građana. Mnogi nisu bili upućeni o čemu je riječ. Tako je početkom srpnja u Livnu izvedena prava racija: na ulicama su uhićivani mladići s dugom kosom i u 'marici' prevoženi u policijsku stanicu gdje su bili ošišani na 'nulu'. To je, kako je kasnije obrazloženo, urađeno radi lakšeg raspoznavanja domaćeg stanovništva od razbijene grupe emigranata koja se preko Duvna i Posušja prebacila na teritorij općine Livno, zapuštena i zaraslila u kosu i bradu.

Dvojica su iz te razbijene grupe terorista naišla na našu zasjedu. Primijetili smo ih kako nam se približavaju kroz grmlje. Kada su došli blizu nas iskočili smo iz zasjede i povikali: 'Ruke uvis! U ime naroda, predajte se!' Jedan od emigranata brzo se snašao i potegao pištolj, ali Stipo Pačar je bio brži i sasuo je rafal u njega. Drugi emigrant, koji se nalazio na mojoj strani, munjevitо je

skočio prema meni, uhvatio me za kosu i isukao nož 'skakavac'. Nekako sam ga uspio snažno udariti kundakom po ruci koja je u tom trenutku klonula, a nož je pao na zemlju. Uperio sam pušku prema njemu i ponovo mu naredio da se preda, što je on i učinio. Pačar je odmah javio radiovezom u Livno da nam pošalju dvoja kola jer smo jednoga emigranta zarobili, a drugoga ubili. Iako do Livna ima 25 kilometara, nismo dugo čekali. Stigla su dvoja patrolna kola.²

2.1. Vlatko Miletić – poginuo 15 dana prije smrti

Braća Iko i Grgo Miletić, Vidak Buntić (u sredini) i Vlatko Miletić (desno), u Karlsruheu o Božiću 1971.

Vlatko Miletić, rođen 25. listopada 1946. u Velikom Ograđeniku pokraj Čitluka u BiH, bio je najmlađe dijete Ilike i Janje, djevojački Planinić, koji su imali tri sina i tri kćeri. Vlatko je, kao najbolji učenik u svojoj generaciji, osnovnu školu završio u susjednom mjestu Čerinu. Gimnaziju je pohađao u Ljubuškom te je i maturirao kao najbolji u svojoj generaciji. Nakon mature upisao je Veterinarski fakultet u Zagrebu. Paralelno sa studijem, učio je engleski, talijanski i njemački jezik. U ljetu 1967. Vlatko Miletić je iskoristio prigodu da tijekom ljetnoga školskog raspusta zaradi nešto novaca kao sezonski radnik u Njemačkoj te ujedno poboljša poznavanje njemačkog jezika. Međutim, došavši u Karlsruhe stupio je u kontakt sa svojim susjedima iz Hercegovine koji su bili aktivni u emigrantskim organizacijama pa kad je usto shvatio da u Njemačkoj može nastaviti studij, odlučio je zatražiti politički azil i ostati u emigraciji.

Vlatko Miletić se učlanio u organizaciju Ujedinjeni Hrvati Njemačke (UHNJ) te je za potrebe njena rada pisao razne letke i održavao govore na demonstracijama protiv Jugoslavije. Sredinom 1971. došao je u kontakt s pripadnicima HRB-a i tada je nastupio novi zaokret u njegovu životu – postao je revolucionar. Među prvima je prihvatio prijedlog pristupanja Skupini Fenix 72 i, štoviše, bio autor jednoga od letaka koji su raspačavani u sklopu njihove akcije. U tom letku s naslovom *Ustaj, hrvatski narode!*, Vlatko Miletić je među ostalim napisao:

Uvijek i samo u Tvoje ime, Domovino, radimo i nastupamo, i samo jer Tebe volimo, nanose nam nepravde, vrše se nad nama zločini, ali za Tvoju dobrobit, draga Hrvatska, spremni smo trpjjeti sve.

Ali, mi ćemo se uvijek iznova dizati. To je naš odgovor na poziv naroda koji od nas traži da poduzmemmo borbu. Puni ponosa, mi obećajemo narodu, da ćemo stajati čvrsto, u prvim redovima, i zahtijevati naše, pa neka i sama smrt dođe.

Hrvati neće stati prije cilja. Ako jedna zvijezda padne, druge će je slijediti; ako se jedna glava zakotrlja, druge će se dizati. Mi nećemo ustuknuti. Ići ćemo odlučno naprijed, neka osjetimo i gorčinu, aко već treba. Pogazit ćemo svaku vatru, svaku nevolju pretrpjeti, kako bismo mogli pošteno živjeti, ili umrijeti. Ali u preziru i potlačenosti umrijeti, potučen i ponižen – takvog duha Hrvati ne poznaju.³

U Matičnoj knjizi umrlih koja se vodi u Čitluku zavedeno je, na temelju dopisa br. 337/72 Vojnog suda u Sarajevu, da je Vlatko Miletić poginuo 28. lipnja 1972. – dakle, petnaest dana prije nego što se to doista dogodilo!⁴

Kao što je poznato, Ludvig Pavlović je izведен pred Vojni sud u Sarajevu i 21. prosinca 1972. osuđen na smrt, ali je naknadno pomilovan na dvadesetogodišnju robiju koju je izdržao praktički do zadnjega dana. Iz zatvora je izašao 1. ožujka 1991. i odmah se uključio u ratne pripreme za obranu domovine od velikosrpske agresije. Pod još dokraja nerazjašnjениm okolnostima poginuo je 18. rujna 1991. na predjelu Studena vrila iznad Posušja. Autor ove knjige istraživao je (svojedobno i kao službenik SZUP-a) okolnosti njegove pogibije. O prikupljenim saznanjima i Ludvigu Pavloviću općenito, bit će više riječi u nastavku knjige.

3. ILIJA GLAVAŠ TRAŽI IZLAZ

Ilija Glavaš

Ilija Glavaš, Filip Bešlić, Stipe Ljubas i Petar Bakula, nakon što su ih 13. srpnja 1972. napustili Vlatko Miletić i Ludvig Pavlović, nastavili su kretanje podnožjem Kamešnice u namjeri da na pogodnom mjestu prijeđu rijeku Cetinu.

Vođa ove grupe bio je Ilija Glavaš, među njima najstariji i najiskusniji. Nakon djetinjstva u Lužanima pokraj Bugojna, Glavaš je neko vrijeme živio s roditeljima u Laktašima pokraj Banje Luke te u Beogradu, gdje je upoznao buduću suprugu Andu Bogić, rodom od Jajca. Nakon odluke da se vjenčaju, a kako nisu vidjeli životne perspektive u Jugoslaviji, odlučili su 20. rujna 1962. zajedno odseliti u Austriju. Pobjegli su preko granice, nekoliko mjeseci proveli u izbjegličkom logoru, i 9. veljače 1963. odselili u Australiju.

Glavaš je prvo pristupio australskom ogranku Hrvatskoga demokratskog odbora (HDO) kojega je tamo vodio Ljubomir Dedić. Kako

je Dedić usko surađivao s vodstvom HRB-a, upoznao je Glavaša s vođama victorijskog stožera organizacije. Glavaš je pred njima uskoro položio prisegu i dobio pseudonim *Alija* te postao njihov vrlo povjerljiv suradnik. Kao takav odabran je za jednoga od vođa Akcije Fenix 72 te je početkom 1971. dobio zadatak da se pripremi za odlazak u Europu. Australiju je, zajedno sa suprugom Andjom i kćeri Ružicom, napustio 29. svibnja 1971. brodom *Marconi* iz melburnške luke. Australskoj je policiji rekao da odlazi na obiteljski odmor u Europu. Kratko je vrijeme proveo u Njemačkoj, nakon čega se uputio u Austriju sa zadatkom da u Salzburgu stvori bazu za daljnje djelovanje.

Ilija Glavaš formirao je glavni punkt HRB-a i bio najvažniji organizator priprema Akcije Fenix 72 u Austriji do dolaska braće Andrić u tu državu neposredno prije upada u Jugoslaviju.

Filip Bešlić, rodom iz Rastovače pokraj Posušja, početkom 1965. pobjegao je u Austriju, odakle je 9. prosinca iste godine zrakoplovom doputovalo u Australiju. Nastanio se u Canberri i nakon kratkog vremena pristupio HRB-u pod pseudonimom *Zmaj*. Bešlić je bio jedini član Skupine Fenix 72 iz Australije koji nije pripadao victorijskom stožeru te organizacije. Neposredno prije početka akcije, prvih dana lipnja 1972., Bešlić je doputovalo zrakoplovom iz Australije u Frankfurt.⁵ Nekoliko dana proveo je u Karlsruheu, odakle je otišao za Salzburg k Iliju Glavašu, koji ga je odveo u kamp u Garanasu pokraj Graza, gdje je obavio posljednje pripreme za upad u Jugoslaviju.

Stipe Ljubas, rodom iz Mikanovaca pokraj Đakova, potjecao je iz obitelji podrijetlom iz okolice Bugojna, koju je jugoslavenski režim smatrao politički nepodobnom. Zbog toga njegov otac Drago nije mogao dobiti posao u Jugoslaviji, nego je morao otići na tzv. privremeni rad u Austriju. Međutim, kad je za Božić 1967. došao kući u Mikanovce, Udba ga je uhitila i zadržala sedam mjeseci u zatvoru. Nakon oslobođenja, Drago Ljubas nije mogao dobiti putovnicu, zbog čega se onda njegov sin Stipe, kao najstariji od pet sinova, između Božića i Nove godine 1968. odlučio na odlazak na tzv. privremeni rad u Austriju. Stipe Ljubas je redovito posjećivao roditelje i braću za uskrsne i božićne blagdane, a posljednji put boravio je u obiteljskom domu za Božić 1971. U međuvremenu je u Salzburgu pristupio HRB-u pod pseudonimom *Stiv* i prihvatio ponudu za sudjelovanje u Akciji Fenix 72.

Petar Bakula bio je, kao i Filip Bešlić, rodom iz Rastovače pokraj Posušja. Nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja gdje je stekao zanatsko zvanje metalostrugara, zaposlio se u posuškoj ispostavi mostarske tvornice *Soko*. Bio je dobar radnik, ali i domoljub. Nije krio svoje hrvatstvo, pa je često pritvaran i maltretiran. Zbog toga je u ožujku 1972. odlučio napustiti Jugoslaviju i sreću potražiti u Au-

Filip Bešlić

Stipe Ljubas

striji. Kratko nakon dolaska u Salzburg upoznao se s idejama i djelovanjem HRB-a te mu pristupio pod pseudonimom *Zrinjski*. Isto tako je bez dvoumljenja prihvatio poziv za sudjelovanje u Akciji Fenix 72.

3.1. Sukob na Perući

Glavaševoj grupi uspjelo je 14. srpnja 1972. oko 23 sata prijeći Cetinu preko ceste na brani Peruća, ali je tada Petar Bakula lakše ranjen u nogu. Udba je kasnije rekonstruirala kretanje te četvorice u doba sukoba na Perući:

Analizirajući kretanje terorista i proučivši teren, štab je došao do zaključka da će se Glavaševa grupa kretati prema Dinari ili rijeci Cetini, a zatim se nastojati dokopati planine Svilaje i kretati se dalje u pravcu državne granice. Na osnovu te procjene poduzete su mjere da se grupa likvidira prije prijelaza Cetine. U tome se nije uspjelo, prije svega zato što su obavještenja o kretanju terorista stizala kasno. Na osnovu toga i ranijih saznanja uvidjelo se da se mala grupa ljudi, na tako rijetko naseljenom terenu, tijekom noći može kretati, provlačiti ili mimoilaziti zasjede, kao i da je totalnu blokadu terena nemoguće izvršiti. To je štab navelo na zaključak (mada se i dalje vršila mobilizacija jedinica TO) da jedino pravodobna obavještenja mogu dati rezultate i da se na osnovu njih mogu poduzimati brze i efikasne vojne intervencije, što se kasnije pokazalo kao točno. U tom cilju uključen je veći broj operativnih radnika, radi što češćih kontakata s vezama i suradnicima. U jednoj prilici, prije prelaska Cetine, agenturno je bila pobliže označena lokacija terorista, pa je primijenjen široki opsadni pojas uz pomoć desanta iz helikoptera. No stezanje postavljenog obruča nije dalo rezultate, jer su se teroristi vjerojatno još u toku noći izvukli.

Ova teroristička grupa 15. srpnja, oko 21 sat, uspjela je doći u selo Bitelići Donji – zaseok Jukići, nedaleko od brane na Perući. Tamo su dobili hranu, informaciju o straži i imena stražara na brani. Organi sigurnosti za to nisu znali, što je kasnije imalo utjecaja na uspješan prijelaz bande preko brane. Mada je učinjeno sve da se onemogući prijelaz teroristima preko Cetine (postavljene zasjede duž cijele rijeke i s obavdije strane na brani), teroristi su 15. srpnja oko 23 sata uspjeli prijeći preko brane Peruća zbog grubih pogrešaka zasjeda. Na jednoj strani brane postavljena je zasjeda od trojice profesionalnih čuvara brane, a na drugoj od trojice milicionara (dva rezervna). Prva zasjeda je propustila teroriste bez ikakve intervencije. Druga, milicijska straža, pokušala je zaustaviti teroriste, ali je otvorila vatru iz oružja tek kada su teroristi bježeći stigli na rub obližnje šume u kojoj su se sakrili. Stražari su zatim pobegli, ostavivši iza sebe jednu pušku i uređaj za radiovezu.

Kada je čula pucnjavu, zasjeda sastavljena od profesionalnih čuvara brane odmah je oko 23 sata obavijestila tehničara u centrali. Tehničar centrale je obavijestio stanicu JS u Sinju oko pola sata kasnije. U vrijeme kada su teroristi prelazili preko brane došlo je do nestanka struje pa je i to jedna od objektivnih okolnosti lakšeg približavanja terorista milicijskoj straži. Utvrđeno je da je struja nestala baš u tom momentu slučajnom koincidencijom, kao i to da su obje zasjede učinile pogrešku iz kukavičluka. Međutim, milicijska straža je ipak ranila u nogu terorista Petra Bakulu, što je znatno smanjilo pokretljivost terorista, s obzirom da ga nisu htjeli ostaviti.

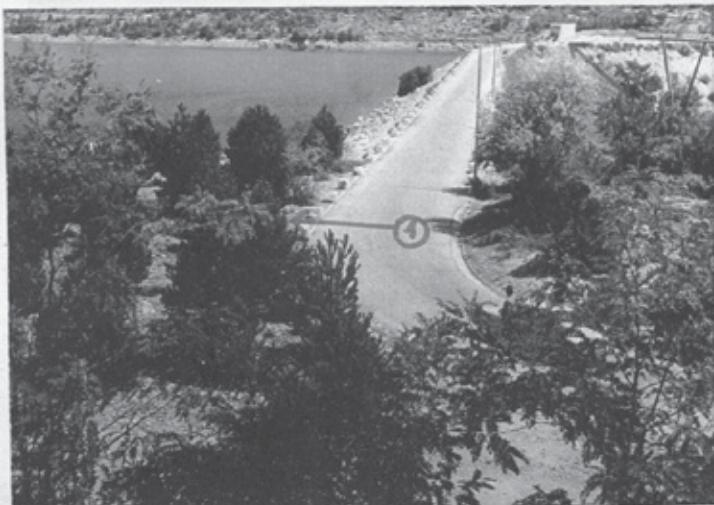

FOTO SNIMAK BR. 1
OPCI IZGLED LICA MJESTA IZ PRAVCA POTRAVLJA /SVILAJA/
U PRAVCU BILETIĆ / VAGANJ /
STRELICA B R.1 OZNACAVA ŽBUN U KOME SE NALAZILA PATROLA MILICIJE
JB. STRELICA BR. 2 OZNACAVA STRAŽARSKU KUĆICU U KOJOJ SE JE
NALAZIO STRAŽAR ELEKTRANE PERUĆA

Peruća, mjesto
sukoba i ranjavanja
Petra Bakule, iz
fotoelaborata 1972.

Sutradan 16. srpnja oko 04 sata teroristi su došli u selo Potravlje – zaseok Lijići, gdje su ostali cijeli dan. Navečer oko 22 sata prebacili su se u zaseok Majići, gdje su ostali cijelu noć i sutrašnji dan. Krenuli su iz Majića 17. srpnja u 19 sati u pravcu planine Svilaje.

Pošto se saznalo da se teroristi nalaze u zaseoku Majići (to je bilo sat nakon njihova odlaska), Služba je, ispitivanjem mještana, iste večeri došla do nekih podataka o pravcu njihova kretanja. Odmah je izvršena blokada toga područja, s uvjerenjem da se grupa, s obzirom na ranjenog terorista, nije mogla mnogo udaljiti. Iduće jutra u zoru pretresen je obuhvaćeni teren, ali bez rezultata. U međuvremenu su vršeni intenzivni razgovori i ispitivanja stanovništva, na osnovu čega se dolazilo do niza novih podataka i indicija o teroristima i pravcu njihova kretanja. Odlučeno je da se intenzivira operativni rad i zadrži šira blokada terena. S obzirom da je postojala mogućnost da bi se teroristi sa Svilaje mogli kretati u više pravaca, štab je odlučio da se aktiviraju drniški, šibenski i splitski pravac ukoliko se teroristi izvuku iz sinjskog sektora i Svilajom se upute u pravcu Dinare ili drugim pravcем prema moru. Da bi operativni rad učinio što učinkovitijim, štab je podijelio teren na četiri, a zatim na šest operativnih sektora.

Sustav suradničke mreže i veze bio je postavljen tako da svaki podatak do kojeg se dođe može biti u kratkom roku dostavljen operativcima ili pripadnicima milicije i TO. Zato su operativci bili locirani tako da mogu najbržim putem kontaktirati svoje rezidenture. Naime, zbog velikog broja veza operativci fizički nisu mogli kontaktirati sve veze, pa su stvarali rezidenture u koje su bili povezani suradnici i veze. Na svakom sektoru postavljen je rukovodilac sektora, a pridano mu je nekoliko operativaca i pripadnika milicije koji su dobro poznavali taj teren. Svakog dana navečer s rukovodiocima operativnih sektora, a ponekad i cijelim operativnim sastavom,

Današnji izgled
prijelaza preko
Peručke brane

održavani su sastanci na kojima je analizirana situacija i određivani zadaci za idući dan. Isto-dobno, prišlo se vrbovanju kvalitetnih suradnika iz sela na širem području. Rukovodioci operativnih sektora imali su radioveze sa štabom akcije u Sinju.

Na području cijele Dalmacije suradnička se mreža sastojala od ukupno 122 rezidenta i 718 informatora. U kontroli terena veliku ulogu odigrale su stanice javne sigurnosti, s obzirom na dobro poznавanje konfiguracije terena i političke orientacije stanovništva.

Pošto su teroristi napustili zaseok Majiće (17. srpnja oko 19 sati), Služba tri dana o njima nije imala nikakvih obavijesti. Prvi naredni podatak dobiven je o njihovom boravku na Svilaju u jednoj pastirskoj kući i o nabavci veće količine sira i kruha. Ocijenjeno je da će se negdje bun-kerirati i sačekati ozdravljenje ranjenika i da su uzeli veću količinu hrane kako se na idućoj maršruti više ne bi morali bilo kome obraćati i tako otkrivati pravac svog kretanja. Zbog toga je intenziviran operativni rad na području Svilaje, a pojačane su i snage radi eventualnog presretanja terorista.

Naknadno je utvrđeno da je ova grupa terorista stigla 18. srpnja oko 03 sata do pastirskih koliba Kudrića na Svilaju, gdje je ostala do 19. srpnja navečer. Odatle su teroristi krenuli oko 20 sati u pravcu sela Ogorja. Usput su navratili u Konajetove kolibe, gdje su dobili hrane i pića. Idući dalje, i u drugim su kolibama uzeli veću količinu sira (15 kg) i dva kruha. Prenoćili su u jednoj šumi koja se nalazila nedaleko od tih koliba.

U međuvremenu teroristi su nastavili kretanje planinom Svilajom. Dana 20. srpnja oko 20 sati krenuli su iz šume u kojoj su prenoćili i proveli cijeli dan poslije uzimanja veće količine sira i kruha. Tijekom noći prešli su preko brda Orlove stine. Idući u pravcu juga, 21. srpnja zanoćili su

Mrta tijela Glavaša,
Bešlića i Ljubasa
ispred grmlja u
kojem su ubijeni,
u vrtači pokraj
Leskura u Ogorju,
fotoelaborat iz 1972.

u jednoj šumi, gdje su proveli i naredni cijeli dan. Navečer, 22. srpnja oko 20 sati nastavili su putovanje pa su naišli na napuštene pastirske kuće u kojima su noćili i proveli cijeli naredni dan. Odатле su krenuli 23. srpnja navečer u pravcu sela Ogorja. U prolazu su naišli na jednu pastirsku kolibu u kojoj su dobili nešto hrane.

Feniksovci su, koliko je do sada poznato, na putu od Potravlja preko Svilaje do Ogorja, susreli tri osobe: Maru Majić nadimkom Maretu, Petra Kudrića i Matu Leskura nadimkom Mačko. Maru Majić susreli su u njenoj kući u Potravlju, Petra Kudrića u Kudrićevim stajama ispod Orlovih stina na vrhu Svilaje i Matu Leskura u Leskurovim stajama na južnim obroncima Svilaje. Mara Majić je još živa, ali teško bolesna. Mate Leskur, rođen 14. siječnja 1902., umro je 5. veljače 1991. prirodnom smrću, dok su Petra Kudrića, rođena 29. lipnja 1908., nakon okupacije Potravlja, četnici zaklali 2. siječnja 1992. godine.

3.2. Pogibija u Leskurima – pucnjevi u mrtve

U završnom odlomku Udbina elaborata o Glavaševoj grupi piše:

Najzad, teroristi su 24. srpnja oko 03 sata stigli u zaseok Leskuri, selo Gornje Ogorje, o čemu je ubrzo dobivena obavijest. Jedan je operativac odmah s dijelom jedinica TO krenuo u potje-

Današnji izgled
mjesta pogibije
Glavaša, Bešlića i
Ljubasa (2010.)

ru za njima. U međuvremenu, putem radioveze obaviješten je štab akcije koji je organizirao prebacivanje helikopterom potjernog odjela specijalnog odreda milicije RSUP-a, pripadnika Teritorijalne odbrane i Vojne policije. U toj akciji 24. srpnja oko 12 sati, poginuli su svi članovi Glavaševe grupe, tj. četiri terorista: Glavaš, Ljubas, Bešlić i Bakula, dok na našoj strani nije bilo gubitaka.

Autor ove knjige prikupio je više svjedočanstava o tom događaju, među ostalim i detaljno pisano sjećanje tadašnjeg župnika u Ogorju fra Šimuna Krešimira Jankovića. Sva ta svjedočanstva se podudaraju i nadopunjaju podatke iz Udbina elaborata te zajedno čine zaokruženu sliku događaja.

Već nakon sukoba na Perućkoj brani i prijelaza hrvatskih gerilaca na desnu stranu Cetine prema Potravlju, Udba je pretpostavila da će oni krenuti preko planine Svilaje prema dalmatinskoj obali hrvatskoga Jadranu. Sljedećeg dana formiran je štab TO s druge strane Svilaje, u osnovnoj školi Vrba – ogranač Ogorje, dok su se Udba i KOS stacionirali u zgradi milicije u Muću, gdje je načelnik bio Jozo Šimić (danas živi u Solinu). Udba je angažirala nekolicinu suradnika da kao “pastiri” obilaze Svilaju i dojavljaju sumnjiva kretanja nepoznatih osoba. Istodobno je uspostavljen nadzor nad svim cestama i putovima u tom kraju, posebice nad glavnom prometnicom Split – Drniš. Legitimiran je svaki prolaznik i putnik te su svi bez identifikacijskih dokumenata, pa i oni koji su bili osobno poznati mi-

licajcima i udbašima koji su ih zaustavljali, privođeni u zgradu milicije u Muću.

Sve te mjere nisu dale nikakva rezultata pa je lokalni stožer *Akcije Raduša* (pod kojim su imenom Akciju Fenix 72 jugoslavenske službe vodile i u Hrvatskoj, a ne samo u BiH) u jednom trenutku pomislio da su hrvatski gerilci već prošli, odnosno da su već napustili to područje. Dok su razmišljali o premještanju stožera još južnije, prema Trogiru i Šibeniku, stigla je informacija da se hrvatski gerilci nalaze u potkrovlu jedne kuće u zaseoku Leskuri. U jutarnjim satima 24. srpnja 1972. slučajno ih je otkrio jedan dječak koji je trčao za svojim mačićima. Odmah je obavijestio majku, a ona lokalnog gostioničara, "rezidenta" Udbe, koji je nazvao stožer *Akcije Raduša*. Stornirana je odluka o povlačenju jedinica JNA, TO i milicije iz tog kraja te je naloženo njihovo kretanje prema zaseoku Leskuri.

Hrvatski su gerilci primijetili da se nešto neobično događa pa su napustili sklonište u potkrovlu kuće i sakrili se u stotinjak metara udaljeni šumarak. Na njihovu nesreću, vidjela ih je jedna mještanka i prijavila prvoj postrojbi TO, koja je odmah potom opkolila vrtaču u kojoj se nalazio taj šumarak. Postrojba TO je dobila nalog da ne napada hrvatske gerilce nego da pričeka dolazak specijalne postrojbe Republičkoga SUP-a.

Kad su pak ovi stigli, bez upozorenja ili poziva na predaju, počeli su rafalno pucati u pravcu skrovišta Ilike Glavaša i njegovih suboraca. Tek nakon više tisuća ispaljenih naboja, netko je pozvao Glavaša na predaju. Naravno, odgovora nije bilo.⁶

Nakon okončanja akcije, službenici Kriminalističke službe splitske milicije izvršili su uviđaj i sastavili pisano izvješće i fotoelaborat. Najvažnije što iz jednoga i drugoga proizlazi jest činjenica da su u akciji poginuli Glavaš, Bešlić i Ljubas, dok je Petar Bakula bio živ zarobljen. On uopće nije bio ozlijeden u pucnjavi u Leskurima, već je imao samo lakšu ranu potkoljenice koju je zadobio još na Peručkoj brani.

Autor ove knjige, uz pomoć suradnika koji su raspolagali detektorom za otkrivanje metalra, uoči komemoracije za poginule feniksovce 25. srpnja 2009. u Leskurima, pretražio je vrtaču u kojoj su poginuli Ilija Glavaš, Filip Bešlić i Stipe Ljubas. U provizornoj pretrazi pronađeno je 25 metalnih predmeta: dvadeset čahura, dva puščana zrna i dva cjevitata neispaljena naboja, te jedno dugme.

S obzirom na kalibar, može se zaključiti da su sve pronađene čahure i ispaljena zrna pripadala naoružanju jugoslavenskih vojnih i milicijskih postrojbi.

Većina čahura za dugo automatsko i poluautomatsko oružje pronađena je uz sami unutarnji zid vrtače, što potvrđuje izjave svjedoka da su pripadnici milicije i TO pucali prema feniksovima sa zida vrtače.

Čahure i zrna koja pripadaju kratkom poluautomatskom oružju, pištoljima, pronađena su na mjestu pogibije trojice feniksovaca, što pak ukazuje na zaključak da su

Grob Mate Leskura
na groblju u
Ogorju Gornjem

Petar Bakula s roditeljima, braćom i sestrama

pripadnici jugoslavenskih postrojbi iz neposredne blizine pucali u vjerojatno već mrtve feniksovce.

Konačno, pronađena dva neispaljena naboja za malokalibarsku pušku te dugme s košulje američke vojske, očigledno su pripadali feniksovцима.

3.3. Tajno smaknuće zarobljenog Petra Bakule

Autor ove knjige razgovarao je s Jakovom Kapetanovićem iz Ogorja, koji je prije podne 24. srpnja 1972. obrađivao svoju zemlju u polju. Oko dvanaest sati začuo je pucnjavu koja je trajala između pet i deset minuta. Prestao je raditi i zaputio se prema mjestu pucnjave u Leskurima. Na ulazu u selo stajali su pripadnici jugoslavenske vojske, a pokraj jedne kuće na podu je ležao zarobljenik, ne sjeća se više je li bio na nekakvim nosilima ili samo na nekom pokrivaču. Bio je obučen u "nepoznatu uniformu", a ruke su mu bile zavezane konopom oko cijelog tijela. Okruživalo ga je nekoliko vojnika i branilo od civila koji su ga psovali i htjeli ga tući. Zarobljenik je razgovarao s vojnicima i svađao se s onima koji su ga psovali i vrijedali. Na njemu se nije moglo primijetiti da je teže ranjen.

Uvečer, oko 19.30 sati, po Jakova Kapetanovića je došao načelnik milicije u Muću Jozo Šimić i zapovijedio mu da podje s njim. Uskoro su im se pridružili Stjepan Muslim, Jakov Šimić i Vicko Kokeza. Jozo Šimić im je kazao da je njihov zadatak prenijeti mrtva tijela iz vrtače do otprilike stotinu metara udaljene vojne "kampanjole" koja se nalazila na vrhu sela. Kad su Kapetanović i ostali došli do vrtače, mrtvi hrvatski gerilci nalazili su se na manjoj livadi na sredini vrtače, potpuno goli, položeni na leđa i – razrezanih trbuha.

Kasnije je saznao da je tamo nad njima izvršena provizorna obdukcija. Uz to, tijela su im bila potpuno izrešetana i kosti polomljene, pa su ih umotali u šatorska krila da bi ih mogli nositi.⁷

Izvješće o očevidu i fotoelaborat u kojima se spominju samo Glavaš, Bešlić i Ljubas, a u kojem se na priloženim fotografijama vide samo tri tijela⁸, kao i izjava Jakova Kapetanovića, dodatno potvrđuju pretpostavke da Petar Bakula nije poginuo prilikom sukoba 24. srpnja 1972. u Leskurima, već da je zarobljen živ i lakše ranjen, odnosno da su lažna bila jugoslavenska službena priopćenja kako su tom prilikom “likvidirana sva četvorica terorista”.

Postoje i drugi svjedoci koji su vidjeli privođenje živa Petra Bakule u Sinj, odakle je odveden u nepoznatom pravcu – nakon čega je očigledno bio mučen, ispitivan i likvidiran bez suđenja.

Svjedoci i dokumenti govore da je jednu od najvažnijih uloga u likvidaciji hrvatskih gerilaca u Leskurima odigrao splitski udbaš Ivan Dadić, rodom iz Velike Milešine pokraj Ogorja. Dadić je godinama u splitskoj Udbi bio zadužen za “katolički kler i hrvatsku emigraciju”, a sudjelovao je i u organiziranju atentata na hrvatskog emigranta Danu Šarca 17. srpnja 1975. u Parizu.⁹

Dadiću je u lovnu na hrvatske gerilce pomagao udbaški kolega Ante Šipić, nadimkom Žgonje, rodom iz Vedorina pokraj Trilja. I Šipić je, kao i Dadić, u splitskoj Udbi bio zadužen za “katolički kler i hrvatsku emigraciju”, a zajedno s Dadićem je sudjelovao u organiziranju atentata na Danu Šarca. Po svršetku Udbine Akcije Raduša, poslan je Šipić u Bosnu i Hercegovinu gdje je, prema izjavi negdašnjega šefa Udbe u Mostaru Ivana Lasića Gorančića, bio posebno zadužen za ispitivanje feniksovaca Mirka Vlasnovića i Ilije Lovrića.¹⁰ Vlasnović je osuđen na smrt i strijeljan, dok je Lovrić likvidiran bez suđenja. Šipić je u trenutku nastanka ove knjige živio u Splitu i ponekad bi navratio u rodno mjesto.

4. POGIBIJA VOĐA SKUPINE FENIX 72 AMBROZA ANDRIĆA I PAVE VEGARA

4.1. Sukob u Trnbusima

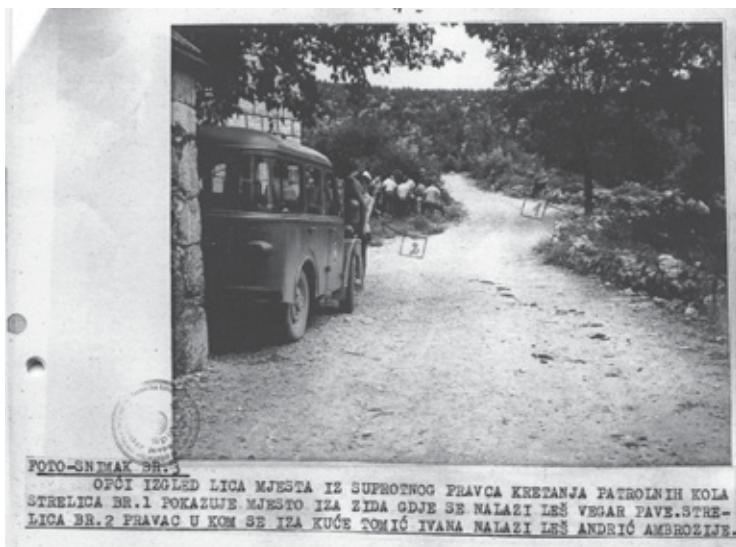
Druga skupina feniksovaca – Ambroz Andrić, Pavo Vegar, Vidak Buntić i Mirko Vlasnović – skrivala se od početka do sredine srpnja 1972. u Velikom Ograđeniku pokraj Čitluka pod zaštitom Lovre Solde i Luce Buntić.

Ambroz Andrić, rodom od Tuzle, odrastao je u zagrebačkom naselju Trnje i započeo srednjoškolsko obrazovanje u Tehničkoj školi u Klaićevoj ulici (kemijsko-tehnološki smjer). Nakon dviće godine, školovanje je nastavio u Tuzli gdje je i maturirao. Poslije mature vratio se u Zagreb i s bratom Adolfom počeo planirati bijeg iz Jugoslavije. Napokon, kad je i Adolf maturirao u istoj struci u Zagrebu, odlučili su se 9.

Ambroz Andrić

Mjesto pogibije
Ambroza Andrića
i Pave Vegara,
iz Udbina
fotoelaborata 1972.

rujna 1960. na bijeg u Italiju. U izbjegličkom logoru *Latina*, na nagovor vlč. Krunoslava Draganovića, pristupaju Hrvatskom demokratskom odboru (HDO) i podnose zahtjev za useljenje u Australiju.

Ambroz Andrić je 13. lipnja 1962. brodom *Oceania* stigao u Melbourne gdje je nakon kratkog vremena upoznao Gezu Paštija. Već 5. kolovoza 1962. pristupio je HRB-u pod pseudonimom *Domagoj*, da bi narednih godina postao jedan od najvažnijih članova u victorijskom stožeru HRB-a. Udbini analitičari opisali su ga na sljedeći način:

Savladao je vještine karatea, gađanja iz puške i pištolja, bacanja noža, izrade eksplozivnih naprava, a posebno korištenja kemijskih sredstava u diverzantskim akcijama. Izradio je i eksplozivnu napravu u obliku naliv-pera. Po prirodi je vrlo snalažljiv, dobar govornik i organizator i veliki fanatik.¹¹

Pavo Vegar u odori
specijalnih snaga
australske vojske

Kako je već navedeno, upravo na inzistiranje Ambroza Andrića je victorijski stožer HRB-a i zatražio od Glavnog stana HRB-a odobrenje za planiranje i pripremanje Akcije Fenix 72. Kad je akcija odobrena, Ambroz Andrić je prvi, rano u drugoj polovici 1969., oputovao u Europu, odnosno u Nicu gdje je živio njegov brat Petar. U kolovozu 1971. preselio je u Strasbourg, odakle je vodio pripreme za akciju.

Vojni pak zapovjednik Akcije Fenix 72 Pavo Vegar, rodom od Ljubuškoga, potjecao je iz domoljubne obitelji koju su jugoslavenske vlasti proskribirale zbog činjenice da je glava kuće, Pavin otac Ante, bio dočasnik HOS-a u NDH i sudionik Bleiburške tragedije. Pavo Vegar je nakon

završene osnovne škole ostao kod kuće i pomagao ocu na poljodjelskim radovima. Nakon odsluženja obveznoga vojnog roka odlučio se na bijeg iz Jugoslavije. Krajem 1960. pobjegao je u Italiju i učlanio se u HOP. Zatražio je i dobio dozvolu za useljenje u Australiju te je 16. travnja 1960. brodom doputovao u Sydney. Ubrzo je preselio u Melbourne gdje je upoznao braću Andriće i, pod pseudonimom *Skorzeni*, pristupio HRB-u. U Udbinu elabiratu o njemu piše:

Završio je obuku komandosa u australskim vojnim jedinicama, koje su sudjelovale u ratu u Južnom Vijetnamu. Dobro se ospособio za rukovanje diverzantskim napravama i za borilačke vještine (karate i dr.). Obučavao je pripadnike HRB-a diverzantsko-terorističkim vještinama.

Vodstvo HRB-a odredilo je Pavu Vegara za jednoga od vođa Skupine Fenix 72, zbog čega je on 16. kolovoza 1969. brodom otputovalo u Europu. Udbini analitičari opisali su njegove zadatke na starom kontinentu:

Nastanio se najprije u Francuskoj, a kasnije je prešao u Njemačku zbog pripremanja i organiziranje diverzantsko-terorističkih akcija protiv SFRJ. Zato se povezo s Ambrozom i Adolffom Andrićem i drugim poznatim pripadnicima HRB-a u Njemačkoj i Francuskoj, koji su radili na ubacivanju diverzanata u SFRJ. zajedno s Ambrozom Andrićem, Vejsilom Keškićem i Đurom Horvatom predstavljao je Glavni stan HRB-a za Europu. Bio je veoma stručan za vojna pitanja.¹²

Dakle, nakon što je Udba, još prije prelaska feniksovaca s teritorija BiH u dalmatinSKU Hrvatsku, bila načula da se hrvatski gerilci nalaze na području Velikog Ograđenika, opkolila je cijeli kraj te uhitila Lucu Buntić i još tridesetak rođaka članova Skupine Fenix 72 u Hercegovini. Osjetivši da se steže obruč oko njih, Andrić-Vegarova grupa donijela je odluku o napuštanju tog prostora.

Ambroz Andrić, Pavo Vegar, Vidak Buntić i Mirko Vlasnović krenuli su u noći 16/17. srpnja 1972. preko Cerna, Lipna i Klobuka prema Tihaljini. Pješačeći lijevom, istočnom stranom rijeke Tihaljine, došli su 18. srpnja do njezina izvora pokraj Peć Mlina gdje su je prešli preko jednoga starog mosta. Popeli su se na Drinovačko brdo gdje su prenoćili u jednoj pećini pokraj sela Arambašići.

Ujutro, 19. srpnja, u blizini današnjega pograničnog prijelaza Drinovci – Slivno ušli su na područje Hrvatske, te preko sela Slivno, Krstatice i Prodani na području Imotskoga, krenuli prema Zagvozd, kojega su prošli oko 22 sata 20. srpnja 1972.

Nastavili su hodati uz sjeverne padine Biokova prema Grabovcu. Centar Šestanovca zaobišli su s lijeve (južne) strane i stigli do Cetine koju su prešli sljedećeg dana, 21. srpnja 1972. oko 5.30 sati ujutro, ispod naselja Katuni. U jednoj šumi blizu Blata na Cetini zadržali su se do oko 20.30 sati kada su krenuli prema Trnbusima.

Udba je kasnije rekonstruirala njihovo kretanje:

U međuvremenu, dok se znalo za približnu lokaciju Glavaševe grupe i u tom pravcu usmjera-

vala akcija, dana 19. i 20. srpnja 1972. iz SR BiH je dobiveno obaveštenje da se neki teroristi kreću na pravcu Ljubuški – Vrgorac, iz čega je odmah bilo jasno da je riječ o grupi u kojoj su se nalazili Ambroz Andrić, Pavo Vegar, Mirko Vlasnović i Vidak Butnić. Pošto je ocijenjeno da se i ova grupa nastoji kretati prema moru, ali više jugoistočno od Glavaševe grupe, prišlo se intenzivnom pokrivanju terena, koji je inače i ranije bio pokriven.

Uvečer 21. srpnja teroristi su se pojavili u selu Trnbusi kod Blata na Cetini (SO Omiš). O tome je jedan mještanin odmah obavijestio načelnika Stanice javne sigurnosti iz Omiša, koji se sa svojim šoferom i tajnikom skupštine općine uputio prema teroristima. Te večeri (21. srpnja oko 20 sati) oni su **ubili** (naglasio autor) Vegara i Ambroza Andrića, dok su Buntić i Vlasnović pobegli. U tom sukobu lakše su ranjeni načelnik Stanice javne sigurnosti i njegov šofer.

4.2. Zločin i nagrada

Tadašnji načelnik omiške milicije zvao se Ivan Šegon, njegov vozač Tonko Madunić, a tajnik (“sekretar”) općine Luka Generalić.

Marija Mikac, sestra braće Andrić, podnijela je protiv te trojice 1996. godine kaznenu prijavu zbog sumnje da su ubili Ambroza Andrića i Pavu Vegara. Taj je zahtjev na kraju odbijen, s obrazloženjem o zastari kaznenog djela, ali je postupak protiv njih bio proveden i oni su dali izjave u kojima su opisali kako je došlo do sukoba između njih i vođa feniksovaca. U rješenju o obustavi postupka prepričavaju se izjave Ivana Šegona, Luke Generalića i Tonka Madunića.

U zapisniku o izjavi Ivana Šegona piše da je on među ostalim kazao:

Navodi da je 1972. godine bio načelnik Stanice javne sigurnosti (SJS) Omiš te je u mjesecu lipnju dobio nalog da organizira uključivanje pričuvnog sastava tadašnje milicije radi otkrivanja ubačene diverzantsko-terorističke skupine. Jedne večeri u drugoj polovici srpnja 1972. oko 21 sat iz Srijana, gdje se u osnovnoj školi nalazio djelatni i pričuvni sastav, krenuo je kući vozilom kojim je upravljao vozač Ante Madunić, a na stražnjem se sjedalu nalazio tajnik općine Omiš Luka Generalić. Vozeći se iz Trnbusa prema Omišu u predjelu Tomića kuća jedan mještanin ih je izvijestio kako se u mjestu nalaze nepoznati ljudi. Dolaskom do kuće Ivana Tomića s desne strane primijetio je dvije osobe kako sjede na kamenju kraj ceste, te je kroz otvoreni prozor upitao ‘tko je tamo’. Umjesto odgovora začuo je pucnjavu iz pištolja, a metci su probili stražnje staklo na vozilu i pogodili ga u predjelu desnog ramena. Instinkтивno se bacio prema tlu ulijevi, jer je pucnjava nastavljena. Vidio je kako je Ante Madunić izašao iz vozila, te je čuo kako su se stražnja vrata otvorila, pa pretpostavlja kako je i Luka Generalić izašao iz vozila. Nije bio
što se vani događa, ali je čitavo vrijeme čuo pucnjavu, s time što je osim pištolja uporabljeni i automatsko oružje. Potom je došlo više skupina pripadnika SJS Omiš, a onda i vojska. Prevezeni su u bolnicu, gdje je iste večeri operiran, te mu je izvaden jedan metak iz desne lopatice, dok je drugi ostao u tijelu.¹³

U zapisniku o izjavi Luke Generalića navodi se među ostalim sljedeće:

Navodi da je 1972. godine bio tajnik Skupštine općine Omiš. Po nalogu predsjednika Općine bio je priključen pričuvnom sastavu tadašnje milicije na području Srijana, koja je osiguravala

branu Prančevići. Prijeporne večeri u drugoj polovici mjeseca srpnja 1972. vozio se u vozilu marke Fiat 1300, bijele boje, vlasništvo Stanice javne sigurnosti Omiš, kojim je upravljao Ante Madunić, a na mjestu suvozača sjedio je tadašnji načelnik SJS Omiš Ivan Šegon. Vraćali su se iz Srijana u čijoj je osnovnoj školi bila smještena skupina pripadnika djelatnog i pričuvnog sastava SJS Omiš. Nešto prije samog mesta događaja vozilom su se zaustavili, kojom prigodom je jedan mještanin Ivanu Šegonu kazao kako se kod prve kuće na izlazu iz Trnbusa prema Omišu nalazi nepoznata osoba koja traži hranu. Nastavili su voziti, kad ga je trgnuo Šegonov glas i pucnjava prema automobilu, za koju je prosudio da dolazi sa stražnjem strane vozila, pa se instinktivno bacio po stražnjem sjedalu. Odmah nakon prvih pucnjeva začuo je da je Šegon jeknuo i bacio se na pod prednjeg dijela vozila. Zaokupljen spašavanjem samoga sebe nije bio vidio je li Ante Madunić izašao iz vozila. Ležeći potruške na stražnjem sjedalu zapucao je u više navrata iz automatske puške koju je imao kod sebe prema plamenu, jer zbog mraka ništa drugo nije bio vidio. Iskočio je iz vozila, te čuo šuškanje u obližnjem grmlju, pa je u tom smjeru još nekoliko metaka zapucao. Tada je iz Srijana došla skupina pripadnika SJS Omiš, a potom još dvije skupine, pa je pucnjava nastavljena, nakon čega je došla i vojska.¹⁴

Prema zapisniku o izjavi Tonka Madunića, on je među ostalim izjavio:

Navodi da je radio kao mehaničar u SJS Omiš. Zbog ubaćene skupine iz inozemstva mobiliziran je u pričuvni sastav te je i on dobio pištolj. Prijeporne večeri upravljao je osobnim automobilom marke Fiat 1300, bijele boje. Na mjestu suvozača sjedio je načelnik SJS Omiš Ivan Šegon, a na stražnjem sjedalu tajnik općine Omiš Luka Generalić. On i Ivan Šegon su kod sebe imali pištolje, dok je Luka Generalić imao automatsku pušku. Došavši do kuće Ivana Tomića vidjeli su dvije osobe kako sjede na kamenju kraj ceste. Ivan Šegon je kroz otvoreni prozor upitao ‘tko je tamo’, pri čemu on nije zaustavio vozilo, već je nastavio lagano vožnju. Odmah potom zapušten je iz pištolja prema vozilu, a on je potegao ručnu kočnicu i iskočio iz vozila. Čucao je iza vozila, pokušao repetirati pištolj, u čemu nije uspio jer pištolj nije bio očistio, pa ga je odbacio od sebe. Tada ga je jedan od napadača primijetio, te mu se približavao pucajući iz pištolja, a u njegovom smjeru pucao je i drugi napadač. Jedan ga je metak malo okrznuo po glavi, a drugi mu je metak probio majicu u predjelu trbuha. Onaj napadač koji mu se približavao, a kasnije su mu kazali da je to bio Vegar, budući da mu je najvjerojatnije ponestalo streljiva, primakao mu se i pokušao ga udariti pištoljem po glavi, ali se on izmakao, pa udarac nije bio jak. On je napadača uhvatio za vrat, te ga pokušao udariti u predjelu trbuha, ali ne zna koliko je u tome uspio. Taj je napadač bio okrenut leđima prema svome prijatelju, što je ovoga ometalo u pucnjavi, jer se bojao da ga ne pogodi. Istodobno je Luka Generalić negdje iz zaklona pokušao pucati u njegova napadača, ali mu je on u tome smetao, jer je napadač zaklanjao tijelom. Pretpostavlja da je tada zapucao Luka Generalić te se napadač srušio mrtav na zemlju, a jedan od tih metaka pogodio je i njega u ruku. Sve se odigralo kraj stražnjeg dijela vozila, te je vidljivost bila vrlo slaba. Nakon toga je došlo više skupina pripadnika SJS Omiš koji su nastavili pucati. On i Šegon prevezeni su u bolnicu, gdje su iste večeri operirani. Nakon događaja zatražio je od Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove da mu se dodijeli pištolj iz kojega je trebao biti ubijen, tj. iz kojega je na njega pucano, želeći ga imati za uspomenu. Njegovu traženju je uđovođeno, te je dobio pištolj marke Walter i registrirao ga na svoje ime.¹⁵

Izjave Šegona, Generalića i Madunića tek donekle rasvjetljavaju taj događaj. Osim Šegona, koji vjerojatno nije bio u blizini Andrića i Vegara, ali se teško može vjerovati da naknadno nije saznao istinu, Generalić i Madunić nedorečeni su i proturječni u pogledu opisa samoga događaja.

Madunić izjavljuje da je Vegar usmrćen pokraj auta na cesti, dok Generalić tvrdi da je pucao u "obližnje grmlje" koje se zasigurno nije nalazilo nasred ceste. Uostalom, iz fotoelaborata očevida vidljivo je da nije bilo nikakva grmlja na mjestu ubojstva, kako Vegarova tako ni Andrićeva.

Iz toga fotoelaborata, u kojem jasno piše da se Andrić "nakon ranjavanja pritajio u jami za kreč", kao i iz izjava svjedoka, moglo bi se zaključiti da su Vegar i Andrić, koji su uza sebe imali samo pištolje, vjerojatno bili ranjeni u pucnjavi i ostali bez streljiva te da su se pokušali skloniti: Andrić, dakle, u suhu krečanu ("klačarnu", "klačardu") u dvorištu između kuće Ivana Tomića i ceste, a Vegar preko puta kuće i ceste iza kamenog zidića.¹⁶

U međuvremenu je Ante Madunić odlučio pištolj koji je dobio za zasluge u likvidaciji "dvojice ustaških terorista" vratiti obitelji Vegar. To je učinio 5. svibnja 1997. uz popratno pismo:

Pištolj marke Walter koji sam dobio 1972. god. od tadašnjeg Sekretarijata unutrašnjih poslova, vraćam porodici Vegar. Pištolj je neupotrebljiv jer mu je zarezana cijev. Molim obitelj Vegar da shvati tadašnji moment u kojem sam se ja našao. Ja sam bio vozač goloruk i to je moj najveći životni teret što sam se u tim okolnostima našao na tom mjestu.¹⁷

Unatoč "nelagodi" koju Madunić iskazuje u ovom pismu, činjenica je da je on dobio nekoliko odličja i druge nagrade za sudjelovanje u likvidaciji Pave Vegara i Ambroza Andrića pa je, uostalom, u splitsku Udbu zaposlio nećaka Špiru Madunića, sina svojega brata Zdravka.

Ivan Šegon je dobio visoka odličja zbog sudjelovanja u likvidaciji Ambroza Andrića i Pave Vegara, a svojega sina Branka je upisao u Višu milicijsku školu u Zagrebu, u klasi sa Stipom Perkovićem, bratom Josipa Perkovića.¹⁸

Taj pak Branko Šegon se, po svršetku milicijske škole, vratio u SJS Omiš gdje je, premda je navodno imao osobnih problema s kleptomanijom, vodio Odjel gospodarskog kriminala. Početkom devedesetih godina, zajedno s kolegom Nevenom Mimicom, koji je vodio Odjel organiziranog kriminaliteta u SJS Omiš, premješten je u sjedište MUP-a u Zagrebu. Nakon što su dobili i otkupili tzv. kadrovske stanove, obojica su dali otkaze i osnovali privatna poduzeća.

Luka Generalić poznat je kao ubojica hrvatskih domoljuba još iz vremena poslijе Drugog svjetskog rata. Ubio je, među ostalim, 1946. godine jednog mladića osumnjičena za suradnju s "križarima" – i to u jednoj crkvi u Poljicima u omiškoj Zagori. Generalićev sin Ljubo, navodno saznavši za očeve zločine, izvršio je samoubojstvo 1993. godine u Omišu.

Prema navodima svjedoka, službenici omiške općine i splitske Udbe, Miljenko Bartulović i Stipe Marušić, sudjelovali su u akciji u Trnbusima i prevozili mrtva tijela Ambroza Andrića i Pave Vegara. Uz ostale nagrade koje su za to dobili, obojici su sinovi zaposleni u splitskoj Udbi.

Goran Bartulović nastavio je raditi u Odjelu za pratnju splitske Službe za zaštitu ustavnog poretka (SZUP) u samostalnoj hrvatskoj državi, a Ivica Marušić je nakon 1991. godine čak postao šef Odjela za tehniku u splitskom SZUP-u. Zbog psihičkih problema u obitelji, kako vlastitih, tako supruge i sina, Marušić je 1998. godine prijevremeno umirovljen, ali ga je 2000. godine “trećesiječanska vlast” (Račan-Mesić) reaktivirala na mjesto šefa operative splitskog centra SIS-a gdje je ostao do 2005. godine. Krajem 2008. hrvatski mediji objavili su vijest da je Ivica Marušić, u stanju teškog duševnog rastrojstva, 22. prosinca 2008. počinio samoubojstvo u svojem stanu u Splitu.

4.3. Svjedočenje vojnog policajca Luke Baje

Za vrijeme trajanja Akcije Fenix 72 u Dalmaciji, u stanju pripravnosti bila je postrojba Vojne policije stacionirana u vojarni JNA na Gripama u Splitu.

Autor ove knjige razgovarao je s Lukom Bajom iz Metkovića, koji je služio vojni rok u 3. vodu 3. čete Vojne policije u spomenutoj vojarni u Splitu. Zapovjednik postrojbe bio je, u međuvremenu preminuli, kapetan fregate Mirko Petrić, ali su zapravo operativni vođe bili zastavnici KOS-a Dušan Zelenbaba i Đuro Kecojević.

Jednoga dana oko ponoći, kazao je Bajo, njegova je postrojba dobila uzbunu i u kamionima krenula prema Blatu na Cetini. Kamioni su se zaustavili u Trnbusima. Nakon otprilike pola sata dobili su nalog da se iskrcaju. U koloni su čekali svetuće. Oko pet sati ujutro raspoređeni su uokrug i tada je Bajo ugledao dva mrtva tijela. Jedno je ležalo položeno na leđa pokraj krečane u dvorištu kamene kuće, a drugo pokraj murve na suprotnoj strani ceste, poluoslonjeno na unutarnju stranu kamenog zidića.

Bajin opis odgovara snimkama i tekstualnim objašnjenjima u fotoelaboratu koji su neposredno nakon događaja napravili kriminalisti iz Centra javne sigurnosti iz Splita.

Bajo je posvjedočio kako su oko sedam sati ujutro došli liječnici iz Vojne bolnice u Splitu, nakon čega su četvorica vojnika dobili zapovijed da, po dvojica, prenesu mrtva tijela do improviziranih stolova (dasaka postavljenih na zid), gdje je s njih skinuta odjeća i nad njima izvršena provizorna obdukcija. Bajo i jedan njegov kolega prenosili su mrtvo tijelo koje je ležalo pokraj krečane – kasnije je saznao da je riječ bila o tijelu Ambroza Andrića.

Ambroz je ležao na kamenoj ploči pokraj krečane. Kad ga je Bajo uhvatio za ruke i pokušao podići, kako je posvjedočio, kosti su se jednostavno raspukle. Tada ga je uhvatio za košulju na ramenima i podigao – kamena ploča ispod njega bila je izrešetana olovnim nabojima. Shvatio je da je netko očigledno ispalio rafal u njegova prsa kad je već ležao, živ ili mrtav, na toj kamenoj ploči!¹⁹

Luka Bajo na
mjestu pogibije
Ambroza Andrića
i Pave Vegara,
Trnbusi, 2008.

5. ZAROBLJAVANJE POSLJEDNJIH FENIKSOVACA

Prigodom sukoba u Trnbusima, Ambroz Andrić i Pave Vegar su se, dakle, nalazili ispred kuće Ivana Tomića, Vidak Buntić u kući, a Mirko Vlasnović stotinjak metara dalje u šumi. Nakon pogibije Andrića i Vegara, milicija i jugoslavenska vojska počele su opkoljavati cijelo područje i tragati za Buntićem i Vlasnovićem. U rekonstrukcijskom elaboratu Udbini analitičari pišu:

Procijenjeno je da će se Buntić i Vlasnović kretati prema svojim kućama, što se pokazalo točnim, pa se Služba tako i postavila u akcijama za njihovu likvidaciju. Buntić je kod sela Stabin Dub – Grabovac (SO Imotski) 25. srpnja naišao na zasjedu i bio ubijen, a Vlasnović je, odbacivši svoje oružje, pa i pištolj, krenuo u Gornji Zemunik kod Zadra, gdje je uhićen 28. srpnja 1972.

5.1. Vidak Buntić – uhićen u Dalmaciji, usmrćen u Hercegovini

Vidak Buntić, rodom od Čitluka, kao dijete vojnika Oružanih snaga NDH koji je nestao u smrtonosnom kovitlacu Bleiburške tragedije, nije imao nikakve perspektive u jugoslavenskoj državi. Zato je, poput tisuća drugih mladića iz Hercegovine, iskoristio pri-

godu koja mu se ukazala i 1968. otišao na tzv. privremenim rad u Njemačku, najprije u Stuttgart, a potom u Karlsruhe. Kao i njegov sumještanin i rođak iz Ograđenika Vlatko Miletić, pristupio je emigrantskoj organizaciji Ujedinjeni Hrvati Njemačke (UHNJ). Svoju političku aktivnost uglavnom je provodio među hrvatskim *gastarbeiterima* kojima je dijelio razne letke s protujugoslavenskim sadržajem i emigrantski tisak. Kad je saznao za postojanje HRB-a, prihvatio je njegov program i planove te mu pristupio pod pseudonimom *Ročko*. Isto je tako bez kolebanja prihvatio ponuđeno sudjelovanje u Akciji Fenix 72.

Pokušavajući se vratiti u rodni kraj nakon sukoba u Trnbusima, Vidak Buntić je prešao Cetinu na istom mjestu kao i pri dolasku. Dok je prolazio kroz Šestanovac dvije osobe su ga primijetile i odmah prijavile miliciji, ali je potjera kasno stigla pa se on uspio prikriti u podnožju Biokova, između Žeževice i Grabovca. Odatle se nastavio kretati u pravcu sjeveroistoka, prema granici između Hrvatske i BiH.

Buntić je 25. srpnja 1972., oko devet sati ujutro, stotinjak metara iznad ceste kod prvog naselja u općini Zagvozd, Stabin Dub (nazvanom tako prema višestoljetnom hrastu koji se još uvijek tamo nalazi), naišao na jednu ženu koja je čuvala krave na brdašcu zvanom Orljača. Ta žena se zvala Mara Svaguša, djevojački Dundić.²⁰

Ona je ispričala autoru ove knjige da je Buntić nosio malu naprtnjaču, a nije primijetila nikakvo oružje kod njega. Izgledao je prilično iscrpljen te je tražio hrane i vode. Ona je otrčala do kuće i donijela pola kruha, komad slanine i bocu vode pomiješane s malo vina. Međutim, kad se vratila, Buntića nije zatekla na mjestu gdje su se rastali, pa je kruh, slaninu i bocu ostavila pokraj jednoga kamena.

Ujutro je ponovno svratila na isto mjesto, ali kruha, slanine i boce više nije bilo. Nakon nekog vremena čula je kako se po selu govori da je zarobljen jedan "ustaški terorist". Ona se uplašila pa je otišla do šogora, prepričala mu susret s nepoznatim čovjekom i upitala ga je li dobro postupila kad je neznancu dala hranu i piće, a on joj je odgovorio:

Dobro si postupila, ali o tome nemoj ni za živu glavu nikomu više govoriti.

Nakon što je uzeo hranu koju mu je ostavila Mara Svaguša, Buntić iz nepoznatog razloga nije nastavio kretanje prema Vrgorcu nego se vratio nekoliko stotina metara unazad i spustio se na glavnu cestu, gdje je istoga dana oko 21.30 sati, kod Munitića kuća, na samoj granici današnjih općina Šestanovac i Zagvozd, naišao na zasjedu pripadnika TO Imotski i bio uhićen. Jedan od pripadnika TO Imotski koji je neposredno sudjelovao u zarobljavanju Buntića, zvao se Ivica Drlje. Prema njegovoj izjavi, objavljenoj 20. kolovoza

Vidak Buntić

Mara Svaguša

2009. u zadarskom tjedniku *Hrvatski list* s njim se na punktu pokraj Munitića kuća nalazio jedan kolega, za kojega navodi samo inicijale i podatak da je u međuvremenu umro. Taj se kolega zapravo zvao Ivan Mršić, nadimkom Ćunto.

Buntić je nakon zarobljavanja doveden u gospodarstvenicu Frane Krželja u Šestanovcu, u kojoj je bio smješten mjesni Štab TO. Ivica Drlje tvrdi da je Buntić iz Šestanovca odveden u zgradu milicijske postaje u Imotskom te da je, osim njega, u trenutku njegova svjedočenja u kolovozu 2009., bilo živo još šest svjedoka koji bi mogli posvjedočiti kako je Buntić zarobljen i odveden u Imotski.²¹ Vodstvo milicijske stanice u Imotskome činili su u to vrijeme Stipe Spajić, Milorad Tampolja i Pero Sučić.

U depeši br. 291 SDS-a RSUP-a SRH od 26. srpnja 1972. piše da se Buntić "25. 7. 1972. oko 21.30 sati između Žeževice i Zagvozda predao bez pružanja otpora" te da su ga preuzeли pripadnici "organra" SR BiH. Ova konstatacija je ponovljena u *Analitičkom izvodu Akcije Raduša* br. 22 od 10. kolovoza 1972.²²

Međutim, u vijesti službene jugoslavenske novinske agencije TANJUG, koju je *Slobodna Dalmacija* prenijela 27. srpnja 1972., pisalo je – kao i u elaboratu Udbe – da je Buntić ubijen:

Saznajemo iz službenih izvora da su organi sigurnosti SRH, uz aktivnu pomoć stanovništva, **likvidirali** (naglasio autor) u utorak 25. srpnja Vidaka Buntića, zvanog Ročko.

Da je Vidak Buntić bio živ zarobljen, posvjedočio je Ivan Topić koji je krajem srpnja 1972. bio suočen sa svojim krizmanim kumom Vidakom Buntićem u mostarskom zatvoru Čelovina (što je opisano u prethodnim poglavljima).

Vidak Buntić je očito, nakon mučenja i ispitivanja, likvidiran bez suđenja i pokopan na nepoznatom mjestu.

5.2. Mirko Vlasnović – proglašen mrtvim prije smrti

Mirko Vlasnović

Mirko Vlasnović, rodom od Zemunika Gornjega, sa suprugom Katom, rođenom Gjergja, pobjegao je još 10. kolovoza 1956. u Italiju. Nakon gotovo dvije godine dobili su dozvolu za useljenje u Venezuelu, gdje su živjeli do 1963., kada su brodom *Neptunia* 10. travnja 1963. doplovili u Australiju i nastanili se u Geelongu pokraj Melbournea. Vlasnović je krajem 1965. upoznao Ambroza Andrića i od njega doznao za postojanje HRB-a. Početkom 1966. pristupio je HRB-u te, kao novi član pod pseudonimom *Vlas*, položio prisegu pred Ambrozom Andrićem i članom njihove trojke, Mirkom Volarevićem, podrijetlom iz Pruda pokraj Metkovića. Sredinom veljače 1972., Vlasnović je dobio poruku Ambroza Andrića da je određen za člana Skupine Fenix 72 i da do kraja svibnja te godine treba doći u Europu. Nakon priprema u Australiji Vlasnović je 29. svibnja 1972. oputovao zrakoplovom iz Melbournea u Frankfurt.

Mirko Vlasnović je poslije sukoba u Trnbusima krenuo uz staru cestu prema Dugopolju. U jutro 22. srpnja 1972. stigao je do Biska gdje je u šumi proveo cijeli dan. Kad se smračilo, krenuo je prema Dugopolju. Blizu Dugopolja odlučio je nastaviti pješačiti, i to noću, do rodnog mjesta Zemunika Gornjeg pokraj Zadra. Sljedećih dana prošao je pokraj Lećevice, Unešića, Mirlović polja, Konjevrata i došao do mosta na Krki pokraj Skradina. Čuvara mosta je uljedno pozdravio i produžio dalje prema Vranskom jezeru, a odatle preko Kakme, Raštana Gornjih i Gorice do Zemunika Gornjega, gdje je stigao 27. srpnja 1972. oko 21 sat. Međutim, Udba je očekivala njegov dolazak, zbog čega je zloglasni zadarski ubaš Jure Uvanović angažirao nekoliko suradnika među njegovim susjedima koji su danoćno nadzirali njegovo rodno mjesto. Čim je Mirko Vlasnović ušao u obiteljsku kuću, jedan susjed je sjeo u auto i odjurio obavijestiti zadarsku Udbu o njegovu dolasku.

Saznavši da je otkriven odlučio je da se više neće skrivati, nego će se predati jugoslavenskim vlastima. Želeći izbjegći izlaganje oca i bratove obitelji mogućem Udbinu nasrtaju na kuću, nakon nekoliko trenutaka Mirko Vlasnović izašao je u dvorište. Tu mu je odmah prišao drugi susjed ubaš koji ga je ohrabriavao u odluci da se preda. Tvrđio mu je – kako je istoga dana u zapisniku o njegovu uhićenju zapisao ubaš Jure Uvanović – da samo predajom može sačuvati glavu, jer da je cijeli kraj opkoljen. Jure Uvanović još je zapisao:

Kada smo došli u selo, našli smo Mirka ispred kuće okružena sa rođbinom, a iza leđa mu je bio naš suradnik koji je bio spreman da ga onemogući ukoliko bi dao otpor. Prilikom hapšenja nije dao otpor.²³

Sljedećeg dana, 28. srpnja 1972., TANJUG je prenio priopćenje Izvršnog vijeća Sabora SRH u povodu uhićenja Mirka Vlasnovića. U njemu je među ostalim pisalo:

Saopćeno je da je posljednji pripadnik grupe Mirko Vlasnović, zvani Vlas, za kojim se još tragedio, likvidiran (naglasio autor) u četvrtak 27. srpnja.²⁴

Drugim riječima, čak je i vodstvo tadašnjeg Sabora SRH sudjelovalo u medijskim manipulacijama s ciljem da se Udbi i KOS-u ostave slobodne ruke pri odlučivanju o sudbini zarobljenih hrvatskih gerilaca, odnosno, hoće li ih se izvesti pred sud ili likvidirati.

Mirko Vlasnović je ipak izведен na sud jer je očigledno bilo previše svjedoka njegova zarobljavanja. Udbaši su ga najprije odveli u Zadar, a potom u vojno-istražni zatvor u Sarajevu. Tamo je za njega bio zadužen potpukovnik pravne službe JNA Ivan Fumić koji je, prema svjedočenju Josipa Barišića (o čemu će još biti riječi u ovoj knjizi), zapovijedao i poticao njegovo zlostavljanje. Vlasnović je osuđen na smrt i strijeljan 17. ožujka 1973.

Mirko Vlasnović imao je dva brata. Jedan od njih, Nikola, također je emigrant u Australiji od rujna 1964., kasnije član i dužnosnik HDZ-ova ogranka u Geelongu. Drugi brat, Ante, nadimkom Šišo, živio je u rodnoj kući u Zemuniku Gornjem. On i njegova obitelj, posebice otac Mile, bili su izvrgnuti teroru Udbe sve do samoga raspada Jugoslavije.

Bilješke

- 1 Kao i ranije, tako i u bilješkama u ovom poglavlju nisu posebno označavani izvori pojedinih citata koji se odnose na analize jugoslavenskih službi o tijeku Akcije Fenix 72 jer su taksativno navedeni na početku šestoga poglavlja. Također, kako je već spomenuto, ovdje, kao i na drugim mjestima u knjizi kad je o takvim materijalima riječ, donosimo ih tek u površnom prijevodu s tzv. srpsko-hrvatskoga jezika, kako se ipak ne bi izgubio rigidni duh analize kojim je elaborat savezne Udbe pisan.
- 2 Jović, Radovan, *Operacija Raduša 72 (feljton), Rodoljubi samo Srbi* (10. nastavak), Glas Srpske, Banja Luka, 3. rujna 2007. Citirani tekst u ovoj knjizi donezen je u kroatiziranoj verziji. Inače, Stipan Pačar, tadašnji načelnik milicije u Livnu, bio je podrijetlom iz sela Pačari pokraj Tomislavgrada. Njegova obitelj poznata je u cijelom kraju po jugofilstvu, partizanstvu i odanosti negdašnjoj Komunističkoj partiji. Tako je i sestra Stipana Pačara, Ljuba Pačar, udana Đikić, dopisnica Večernjeg lista iz Hercegovine, kao srednjoškolka sa svega sedamnaest godina pristupila Komunističkoj partiji. Inače, Ljuba Đikić majka je Ivice Đikića, u trenutku nastajanja ove knjige glavnoga urednika riječkoga Novoga lista (koji je u prvoj polovici 2010. podnio neopozitivu ostavku) i poznatoga kućnog biografa bivšega predsjednika RH Stipe Mesića. Vrijedno je također, makar tek usput, napomenuti da se, kad je Stipan Pačar umro 20. siječnja 2009., njegov nećak Ivica Đikić iz nekoga razloga nije sljedećega dana pojavio na njegovu sprovodu na Tomića groblju pokraj Tomislavgrada.
- 3 Promidžbeni letak *Ustaj, hrvatski narode!*, 1971., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 4 *Izvadak iz Matične knjige umrlih u Čitluku*, BiH, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 5 *BESLIC Filip – Nationality: Yugoslavian – Arrived Sydney per Aircraft KLM 15 551 9 December 1965, BESLIC FILIP, D4881, 9 Dec 1965 – 31 Dec 1976.*, National Archives of Australia, www.naa.gov.au
Popis dostupnih dosjea za Iliju Glavaša u Nacionalnom arhivu Australije naveden je u bilješkama za ranija poglavlja u ovoj knjizi.
- 6 Autoru ove knjige poznata su imena svih aktera toga događaja, koja se međutim do daljnjega, na zamolbu sada već pokojnog fra Šimuna Jankovića i ostalih svjedoka, ne mogu iznositi.
- 7 Vukušić, Bože, *Razgovor s Jakovom Kapetanovićem*, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 8 *Dokumentacija vještačenja*, Brana Peruča, Zavod za kriminološka vještačenja i kriminološka istraživanja RSUP-a SRH, 14. srpnja 1972.;
Dokumentacija uvidaja, Zaseok Leskuri u Ogorju Gornjem, 28. srpnja 1972., RSUP – Centar javne sigurnosti Split.
- 9 Istoimeni bratić Ivana Dadića u trenutku pisanja ove knjige bio je dekan Fakulteta prometnih znanosti u Zagrebu.
- 10 *Izjava Ivana Lasića Gorančića*, rukopis/snimka u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
Vidi i u: *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljeništva i Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika iz BiH*.
- 11 *Prilog br. 1 iz elaborata SDB-a SSUP-a Akcija Raduša*, Beograd, 4. svibnja 1973., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 12 Isto.
- 13 *Izjava Ivana Šegona*, spis Županijskog državnog odvjetništva u Splitu br. DO-K-44/99, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 14 *Izjava Luke Generalića*, spis Županijskog državnog odvjetništva u Splitu br. DO-K-44/99, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 15 *Izjava Tonka Madunića*, spis Županijskog državnog odvjetništva u Splitu br. DO-K-44/99, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 16 *Dokumentacija uvidaja*, Zaseok Tomici u Trnbusima, 23. srpnja 1972., RSUP – Centar javne sigurnosti Split.
- 17 *Pismo Ante Madunića obitelji Vegar*, kopija u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 18 Stipe Perković, koji je službovao u Splitu, jest brat posljednjeg šefa republičke Udbe u Zagrebu Josipa Perkovića za kojim je u doba nastajanja ove knjige raspisana međunarodna tjerbalica zbog sumnje da je sudjelovao u organizacijama ubojstava hrvatskih emigranata u Njemačkoj. Josip Perković, inače, po stvaranju samostalne Hrvatske bio je najprije jedan od osnivača i zapovednik Sigurnosno-informativne službe (SIS) u Ministarstvu obrane RH u svojstvu pomoćnika ministra, a potom predavač na Obavještajnoj akademiji, dok je njegov sin Saša, negdašnji službenik Sedme (obavještajne) uprave Ministarstva vanjskih poslova RH, u dva mandata bio savjetnik predsjednika Stjepana Mesića za nacionalnu sigurnost, a isto je nastavio raditi i u doba predsjednika Ive Josipovića.
- 19 Vukušić, Bože, *Razgovor s Lukom Bajom*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 20 Vukušić, Bože, *Razgovor s Marom Svagušom*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

Mara Svaguša inače je majka Joška Svaguše, splitskoga poduzetnika i predsjednika uprave HNK “Hajduk” u trenutku nastanka ove knjige.

- 21 Ivica Drlje, *Nisam bio glavni u uhićenju V. Buntića, nego obični rezervist*, Hrvatski list, Zadar, 20. kolovoza 2009.
- 22 Depeša u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 23 Službena zabilješka od 10. kolovoza 1972., Centar SDS Split, u potpisu: “Operativni radnik Uvanović Jure”; u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 24 Priopćenje agencije TANJUG od 28. srpnja 1972.: *Potpuno likvidiran dio terorističke grupe u Hrvatskoj*, Slobodna Dalmacija, Split, 29. srpnja 1972.

GLAVA JEDANAESTA
Smrt strijeljanjem, obrazloženje nepotrebno

Đuro Horvat

Vejsil Keškić

Mirko Vlasnović

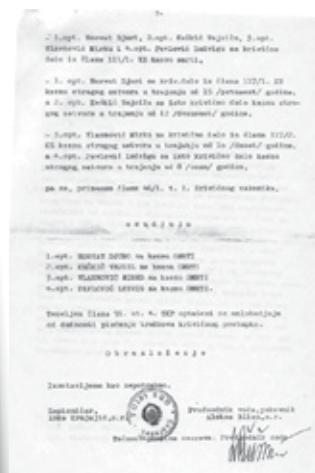

Ludvig Pavlović

Sudsko vijeće Vojnog suda u Sarajevu za vrijeme izricanja presude (gore)

Đuro Horvat, Vejsil Keškić, Mirko Vlasnović i Ludvig Pavlović za vrijeme izricanja presude (lijevo)

Prva i posljednja stranica presude Vojnog suda u Sarajevu

1. SUĐENJE U SARAJEVU

Na temelju jugoslavenskih dokumenata i vjerodostojnih svjedočanstava, nedvojbeno se može zaključiti da je u sukobu s jugoslavenskim snagama poginulo osam feniksovaca (Adolf Andrić, Viktor Kancijanić, Vlatko Miletić, Pavo Veger, Ambroz Andrić, Iija Glavaš, Filip Bešlić i Stipe Ljubas), dok su jedanaestorica zarobljena (Ivan Prlić, Nikola Antunac, Vinko Knez, Vili Eršeg, Vejsil Keškić, Ilija Lovrić, Đuro Horvat, Ludvig Pavlović, Petar Bakula, Vidak Buntić i Mirko Vlasnović).

Međutim, samo su četvorica zarobljenih feniksovaca – Đuro Horvat, Vejsil Keškić, Mirko Vlasnović i Ludvig Pavlović – izvedena pred sud, dok su ostala sedmorica brutalno likvidirana bez suđenja.

Vojni sud u Sarajevu osudio je 21. prosinca 1972. Horvata, Keškića, Vlasnovića i Pavlovića na kaznu smrti strijeljanjem. Presuda je glasila:

Vojni sud u Sarajevu, u vijeću sastavljenom od suca pukovnika pravne službe Bilan Alekse, kao predsjednika vijeća, suca potpukovnika pravne službe Novak Luke i suca-porotnika pukovnika avijacije Zaimović Saliha, pješadijskog potpukovnika Šubat Ratka i pješadijskog potpukovnika Aušperger Ivana kao članova vijeća, uz sudjelovanje građanskog lica na službi u JNA Krnjajić Anke, kao zapisničara, odlučujući po optužnici Vojnog tužiteljstva VP 3945 Sarajevo I VTK broj 681/72. od 27. studenoga 1972., protiv Horvat Đure, Keškić Vejsila, Vlasnović Mirka i Pavlović Ludviga, zbog kriv. djela iz člana 122. u vezi čl. 100. i čl. 117/2. KZ, nakon glavnog javnog pretresa održanog dana 11., 12., 13., 14., 15., 16., 18. i 19. prosinca 1972. godine, u prisustvu zastupnika optužbe pukovnika pravne službe Manojlović Stevana, optuženih i njihovih branilaca i to pukovnika pravne službe Klarić Ive za optuženog pod 1/, potpukovnika pravne službe Sadović Mehmeda, za opt. pod 2/, pukovnika pravne službe Trost Janeza, za opt. pod 3/ i potpukovnika pravne službe Lotrić Janeza, za opt. pod 4/, donio je i dana 21. prosinca 1972., u prisustvu imenovanih javno objavio

p r e s u d u

1. opt. HORVAT ĐURO, zv. DŽORDŽ,
2. opt. KEŠKIĆ VEJSIL, zv. ČAFIR,
3. opt. VLASNOVIĆ MIRKO,
4. opt. PAVLOVIĆ LUDVIG,

k r i v i s u

što su 1. opt. Horvat Đuro, 2. opt. Keškić Vejsil, 3. opt. Vlasnović Mirko i 4. opt. Pavlović Ludvig učinili teško krivično djelo protiv naroda i države iz člana 122. u vezi člana 100. KZ, krivično djelo ugrožavanja teritorijalne cjeline i nezavisnosti države iz člana 101/1. KZ i krivično djelo organiziranja i prebacivanja na teritoriju Jugoslavije oružanih grupa, pojedinaca i materijala iz člana 111/1. KZ, 1. opt. Horvat Đuro i 2. opt. Keškić Vejsil još i krivično djelo udruživanja protiv naroda i države iz člana 117/1. KZ, a 3. opt. Vlasnović Mirko i 4. opt. Pavlović Ludvig krivično

djelo udruživanja protiv naroda i države iz člana 117/2.

Stoga im sud za naprijed navedena krivična djela, a na osnovu navedenih zakonskih propisa iz člana 24., 26., 27., 28. i 38. Krivičnog zakonika utvrđuje:

- 1. opt. Horvat Đuri, 2. opt. Keškić Vejsilu, 3. opt. Vlasnović Mirku i 4. opt. Pavlović Ludvigu za krivično djelo iz člana 122. u vezi člana 100. KZ kaznu smrti,
- 1. opt. Horvat Đuri, 2. opt. Keškić Vejsilu, 3. opt. Vlasnović Mirku i 4. opt. Pavlović Ludvigu za krivično iz člana 101/1. KZ kaznu smrti,
- 1. opt. Horvat Đuri, 2. opt. Keškić Vejsilu, 3. opt. Vlasnović Mirku i 4. opt. Pavlović Ludvigu za krivično djelo iz člana 111/1. KZ kaznu smrti,
- 1. opt. Horvat Đuri za kriv. djelo iz člana 117/1. KZ kaznu strogog zatvora u trajanju od 15 /pet-naest/ godina, a 2. opt. Keškić Vejsilu za isto krivično djelo kaznu strogoga zatvora u trajanju od 12 /dvanaest/ godina.
- 3. opt. Vlasnović Mirku za krivično djelo iz člana 117/2. KZ kaznu strogoga zatvora u trajanju od 10 /deset/ godina, s 4. opt. Pavlović Ludvigu za isto krivično djelo kaznu zatvora u trajanju od 8 /osam/ godina.

pa se, primjenom člana 46/1. t. 1. Krivičnog zakonika,

osuđuju

1. opt. HORVAT ĐURO na kaznu SMRTI
2. opt. KEŠKIĆ VEJSILU na kaznu SMRTI
3. opt. VLASNOVIĆ MIRKO na kaznu SMRTI
4. opt. PAVLOVIĆ LUDVIG na kaznu SMRTI

Temeljen člana 91. st. 4. ZKP optuženi se oslobođaju od dužnosti plaćanja troškova krivičnog postupka.

Obrazloženje

Izostavljeno kao nepotrebno. (naglasio autor knjige)

Predsjednik vijeća, pukovnik Aleksi Bilan, s.r.

Zapisničar, Anka Krnjajić, s.r.¹

2. BEZ MILOSTI U BEOGRADU

Vrhovni vojni sud u Beogradu odbio je 9. siječnja 1973. žalbe Đure Horvata, Vejsila Keškića, Mirka Vlasnovića i Ludviga Pavlovića:

Vrhovni vojni sud u Beogradu, u vijeću sastavljenom od predsjednika suda general-majora Gučetić-Gozze dr. Vuka, kao predsjednika vijeća, suca pukovnika Marić Radovana i suca-porotnika: pukovnika Boras Jerka, pukovnika Lovrić Antuna i potpukovnika Grego Ive, kao članova vijeća uz sudjelovanje stručnog suradnika kapetana Miličević Petra, kao zapisničara, – odlučujući u drugom stupnju po žalbama optuženih i njihovih braničaca, izjavljenim protiv presude Vojnog suda u Sarajevu I K broj 337/72. od 21. prosinca 1972., kojom su osuđeni na smrtnu kaznu 1-opt. HORVAT ĐURO, zvani 'DŽORDŽ' i 2-opt. KEŠKIĆ VEJSIL, zvani 'Čafir' zbog krivičnih djela iz člana 122. u vezi člana 100. KZ, člana 101. st. 1., 111. st. 1. i 117. st. 1. KZ, a 3-opt. VLASNOVIĆ MIRKO i 4-opt. PAVLOVIĆ LUDVIG, zvani 'Lutko' zbog krivičnih djela iz člana 122., u vezi člana 100., čl. 101. st. 1., 111. st. 1. i 117. st. 2. KZ, – u sjednici održanoj dana 9. siječnja 1973. u prisustvu zamjenika vojnog tužioca JNA pukovnika Đukić Nebojše, braničaca opt. Horvata pukovnika Klarić Ive, braničaca opt. Keškića potpukovnika Sadović Mehmeda, braničaca opt. Vlasnovića pukovnika Trost Janeza i braničaca opt. Pavlovića potpukovnika Lotrić Janeza, a na osnovu člana 21. Zakona o vojnim sudovima i člana 354. Zakonika o krivičnom postupku donio je

P R E S U D U

ODBIJAJU SE žalba optuženih Horvat Đure, Keškić Vejsila, Vlasnović Mirka, Pavlović Ludviga i njihovih braničaca, pa se presuda Vojnog suda u Sarajevu I K broj 337/72. od 21. prosinca 1972. POTVRĐUJE.

O b r a z l o ž e n j e

Izostavljeno kao nepotrebno. (naglasio autor knjige)

Predsjednik vijeća, general-major Dr. Vuko Gozza-Gučetić, s.r.
Zapisničar, kapetan Miličević Petar, s.r.²

I Vrhovni je sud Jugoslavije brzopotezno već 30. siječnja 1973. također odbio njihove žalbe:

Vrhovni sud Jugoslavije u vijeću sastavljenom od predsjednika Vrhovnog suda Jugoslavije Došen Ilje, kao predsjednika vijeća, ta sudaca Vrhovnog suda Jugoslavije dr. Kraus Božidara i Marušić Benjamina i suca Vrhovnog vojnog suda Lutovac Miomira, pukovnika pravne službe JNA, kao članova vijeća, sa stručnim suradnikom mr. Zdravić Milicom, kao zapisničarom, u krivičnom predmetu optuženih Horvat Đure, Keškić Vejsila, Vlasnović Mirka i Pavlović Ludviga zbog krivičnih djela iz člana 122. u vezi sa članom 100. člana 101. stav 1. člana 111. stav 1. i člana 117. st. 1. odnosno 2. KZ, odlučujući o žalbama optuženih Keškić Vejsila, Vlasnović Mirka i Pavlović Ludviga te braničaca svih optuženih protiv presude Vrhovnog vojnog suda II K br. 5/73 od 9.

siječnja 1973., po saslušanju zamjenika vojnog tužioca JNA Đukić Nebojše, pukovnika pravne službe JNA, na sjednici od 30. siječnja 1973., donio je

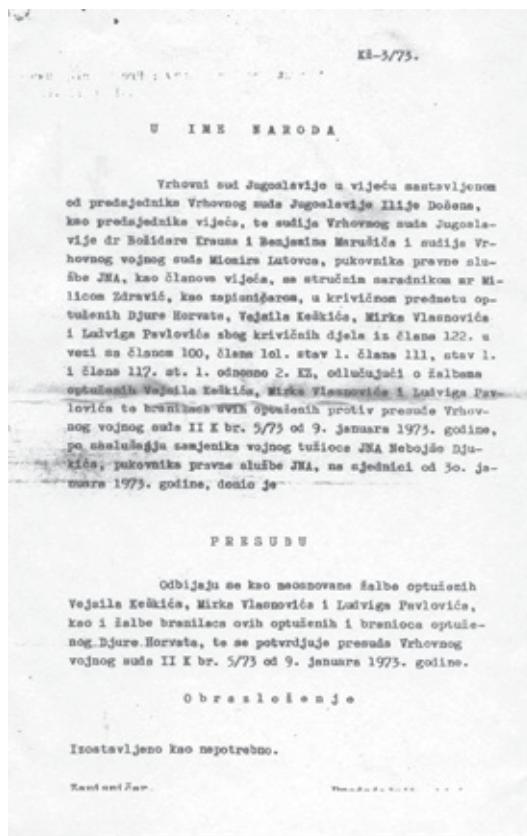
P R E S U D U

Odbijaju se kao neosnovane žalbe optuženih Keškić Vejsila, Vlasnović Mirka i Pavlović Ludviga, kao i žalbe branilaca ovih optuženih i branionca optuženog Horvata Đure, te se potvrđuje presuda Vrhovnog vojnog suda II K br. 5/73 od 9. siječnja 1973.

O b r a z l o ž e n j e

Izostavljenko kao nepotrebno (naglasio autor knjige).³

Osuđeni na smrt uputili su žalbe i Predsjedništvu SFRJ koje je o njima raspravljalo 5. ožujka 1973. Žalbe Đure Horvata, Vejsila Keškića i Mirka Vlasnovića su odbijene, dok je prihvaćena žalba maloljetnog Ludviga Pavlovića te je njegova kazna smrti preinačena u kaznu zatvora u dužini od dvadeset godina.

3. ZAPISNIK O STRIJELJANJU

Đuro Horvat, Vejsil Keškić i Mirko Vlasnović strijeljani su 17. ožujka 1973. U Zapisniku o izvršenju smrtne kazne opisan je cjelokupni ritual strijeljanja, onakav kakav se provodio u SFRJ, čak i uz apsurdne činjenice da presudu Vojnoga suda (koji je pak sudio civilima, a uz to građanima s dvojnim državljanstvom) izvršavaju pripadnici civilne policije uz nadzor pomiješanih civilnih i vojnih tužiteljskih, sudskih i zatvorskih djelatnika, da se odluke (političkoga) Predsjedništva SFRJ o molbi za pomilovanje označuju kao "strogovjeverljive" i dostavljaju se sudskim tijelima, i štošta drugo, a što sve, između ostaloga također svjedoči o naravi jugoslavenskoga totalitarnoga režima. I ovaj, kao i većinu ostalih jugoslavenskih dokumenata kojima smo se poslužili u ovoj knjizi, donosimo tek u neznatno kroatiziranoj verziji:

OKRUŽNI SUD U SARAJEVU

VI SU 242/73

ZAPISNIK

O IZVRŠENJU SMRTNE KAZNE STRIJELJANJEM NAD OSUĐENIM HORVAT ĐUROM, KEŠKIĆ VEJSILOM I VLASNOVIĆ MIRKOM SASTAVLJEN 17. OŽUJKA 1973. GODINE.

Započeto u 00,05 sati.

Vojni sud u Sarajevu dopisom I.K. 337/72 od 13. ožujka 1973. godine obavijestio je Okružni sud u Sarajevu da su pravosnažnom i izvršnom presudom Vojnog suda u Sarajevu I.K. broj 337/22 od 21. prosinca 1972. godine

OSUĐENI

HORVAT ĐURO zv. Džordž, sin Juliusa i majke Francike rođene Juras, rođen 12. travnja 1942. godine u selu Palinovac, SO Čakovec, zidar, neoženjen, bez stalnog mjeseta boravka, Hrvat, državljanin SFRJ i Australije, završio šest razreda osnovne škole i tri razreda ŠUP-a, vojsku nije služio, KEŠKIĆ VEJSIL zv. Ćafir, sin Mehmeda i majke Gare rođene Delić, rođen 23. lipnja 1939. godine u selu Mala Peć, SO Bihać, bez stalnog mjeseta boravka, Musliman, državljanin SFRJ i Australije, fizički radnik, neoženjen, pismen-samouk, završio jedan razred osnovne škole, vojsku nije služio, i

VLASNOVIĆ MIRKO, sin Mile i majke Kate rođene Šture, rođen 15. rujna 1932. godine u Gornjem Zemuniku, SO Zadar, Hrvat, državljanin SFRJ i Australije, stalno nastanjen u Australiji, fizički radnik, oženjen, otac troje djece, završio četiri razreda osnovne škole, vojsku služio,

NA KAZNU SMRTI STRIJELJANJEM

i to:

HORVAT ĐURO i KEŠKIĆ VEJSIL zbog krivičnih djela iz člana 122 KZ u vezi sa čl. 100, 101 st. 1, 111 st. 1 i 117 st. 1 KZ,

VLASNOVIĆ MIRKO zbog krivičnih djela iz člana 122 KZ u vezi sa čl. 100, 101 st. 1, 111 st. 1 i čl. 117 st. 2 KZ.

Ujedno je Vojni sud u Sarajevu obavijestio da se osuđeni Horvat Đuro, Keškić Vejsil i Vlasnović Mirko nalaze u Vojnom zatvoru u Sarajevu, ul. Prvomajska br. 29 i zatražio je da se iz ovog zatvora izuzmu osuđeni neposredno prije izvršenja kazne i dostavio je presudu Vojnog suda u Sarajevu I.K. br. 337/72, presudu Vrhovnog vojnog suda II.K. 5/73, presudu Vrhovnog suda Jugoslavije KŽ br. 3/73, odluku Predsjedništva SFRJ str. pov. 33/73 od 5. 3. 1973. godine, odluku Predsjedništva SFRJ str. pov. br. 34/73 od 5. 3. 1973., odluku Predsjedništva SFRJ str. pov. br. 35/73 od 5. 3. 1973., ljkarsku potvrdu o stanju zdravlja osuđenih lica i potvrdu o izvršnosti presude.

Na osnovu člana 116 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija i člana 7 Uputstva o izvršenju smrte kazne, a povodom obavijesti Vojnog suda u Sarajevu I.K. br. 337/72 od 13. ožujka 1973. godine za izvršenje smrte kazne nad osuđenim Horvat Đurom, Keškić Vejsilom i Vlasnović Mirkom, predsjednik Okružnog suda u Sarajevu TODOROVIĆ SLAVOJKA dana 16. ožujka 1973. godine pod brojem VI SU 242/73 donio je rješenje o obrazovanju Komisije za izvršenje smrte kazne i odredio je kako će se postupiti s leševima osuđenih lica.

U Komisiju pred kojom će pripadnici milicije izvršiti smrtnu kaznu strijeljanjem nad osuđenim HORVAT ĐUROM, KEŠKIĆ VEJSILOM i VLASNOVIĆ MIRKOM određeni su:

- 1/ MALJUKANOVIĆ VELIMIR, sudac Okružnog suda u Sarajevu, kao predsjednik komisije,
- 2/ MURATBEGOVIĆ MEHO, okružni javni tužitelj u Sarajevu, kao član komisije,
- 3/ GLIGORIĆ DR. MILENKO, ljekar Vojne bolnice u Sarajevu, kao član komisije,
- 4/ SAVIĆ PERICA, zamjenik upravnika Vojnog zatvora u Sarajevu, kao član komisije i
- 5/ VUKSIĆ RELJA, daktilograf Okružnog suda u Sarajevu, kao zapisničar.

Predsjednik Okružnog suda u Sarajevu odmah je dostavio članovima Komisije rješenje o obrazovanju Komisije za izvršenje smrte kazne i tim rješenjem Komisiji je naloženo da smrtnu kaznu strijeljanjem nad osuđenim Horvat Đurom, Keškić Vejsilom i Vlasnović Mirkom izvrši 17. OŽUJKA 1973. godine, rano ujutro, u RAKOVICI kod skladišta milicije.

Dana 16. ožujka 1973. godine predsjednik Okružnog suda u Sarajevu predao je predsjedniku Komisije spise potrebne za rad i ujedno ga obavijestio da ne postoje smetnje za izvršenje smrte kazne nad osuđenim Horvat Đurom, Keškić Vejsilom i Vlasnović Mirkom iz člana 52 Krivičnog zakonika i člana 113 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, da je osuđenima saopćeno prije vremena određenog za izvršenje smrte kazne da smrtna kazna nije ukinuta ili zamijenjena, zatim ga je obavijestio da je osuđenima blagovremeno saopćeno da će se smrtna kazna izvršiti 17. ožujka 1973. godine, rano ujutro, i da osuđeni Horvat Đuro, Keškić Vejsil i Vlasnović Mirko nisu tražili odlaganje izvršenja kazne za 24 sata, te da je obaviješten organ unutrašnjih poslova o vremenu i mjestu izvršenja smrte kazne i da je određena grupa od 8 pripadnika milicije sa starješinom grupe PILIĆ AHMETOM, komandirom Specijalnog bataljona milicije u Sarajevu, koja će izvršiti kaznu i osigurati mjesto na kome će se kazna izvršiti.

Komisija u gornjem sastavu sastala se dana 16. ožujka 1973. godine u Vojnom zatvoru u Sarajevu i sa radom je počela 17. ožujka 1973. godine u 00,05 sati.

Utvrđivanje identiteta osuđenih Horvat Đure, Keškić Vejsila i Vlasnović Mirk, njihova predaja pripadnicima milicije u vojnem zatvoru, provođenje od zatvora do mjesta izvršenja kazne, te izvršenje smrte kazne, izvršeno je pojedinačno i po redu kojim su osuđeni navedeni u sud-

skoj presudi, bez prisustva ostalih na smrt osuđenih.

Prije početka rada Komisije starješina grupe pripadnika milicije reportirao je predsjedniku Komisije da je grupa pripadnika milicije spremna za izvršenje svojih zadataka.

Komisija je u Vojnom zatvoru u Sarajevu prvo utvrdila identitet osuđenog HORVAT ĐURE, koji je tom prilikom na pitanja predsjednika Komisije odgovarao jasno i nije pružao otpor. Nakon utvrđivanja identiteta osuđeni Horvat Đuro u prisustvu Komisije u vojnem zatvoru predat je starješini grupe pripadnika milicije Pilić Ahmetu koji je zajedno sa milicionarima primio osuđenog Horvat Đuru i iz zatvora proveo ga u automobil, a zatim ga pod pratnjom proveo od zatvora do Rakovice.

Prilikom provođenja iz zatvora do automobila i od zatvora do mjesta kazne osuđeni Horvat Đuro je šutio i nije pružao otpor.

Kada je Horvat Đuro doveden na mjesto izvršenja kazne, predsjednik Komisije je saopćio Horvatu da je presuda pravosnažna i izvršna i tada je Horvat šutio, nije pružao otpor. Predsjednik Komisije poslije toga izdao je nalog starješini Pilić Ahmetu da izvrši smrtnu kaznu strijeljanjem nad Horvat Đurom i on je odmah naredio milicionarima da se Horvat Đuro zaveže za stablo konopcem i da mu se oko glave preko očiju veže marama, pa su to naređenje Pilića izvršili milicionari. Pri ovom Horvat je samo šutio i nije pružao otpor. Kada je Horvat bio zavezan za stablo i kada mu je zavezana marama preko očiju, onda je postavio milicionare na primjerenod odstojanje od Horvata i izdao komandu pucanja i strijeljanje Horvat Đure vršeno je istovremeno pucanjem iz svih pušaka. Strijeljanje Horvata izvršila je grupa od 8 pripadnika milicije pod komandom Pilića. Polovina grupe, bila je snabđivena sa bojevom municijom, a raspored pušaka izvršen je tako da se nije znalo koji je pripadnik milicije dobio pušku sa bojevom municijom. Strijeljanje je izvršeno iz jednog plotuna s tim što je starješina grupe ispalio još po jedan metak u Horvata.

Pri samom činu strijeljanja Horvat Đuro je šutio.

HORVAT ĐURO JE STRIJELJAN 17. OŽUJKA 1973. GODINE U 00,40 SATI U RAKOVICI.

Nakon strijeljanja dr. Milenko Gligorić pregledao je leš Horvat Đure i utvrdio da je smrt odmah nastupila, nakon toga leš Horvat Đure položen je u mrtvački sanduk i odmah je izvršena sahrana na samom mjestu izvršenja kazne.

Nakon strijeljanja Horvat Đure Komisija se vratila u Vojni zatvor i na isti način kao kod osuđenog Horvat Đure utvrđivala je identitet KEŠKIĆ VEJSILA, koji je ovom prilikom na pitanja predsjednika Komisije odgovarao jasno i nije pružao otpor.

Predaja osuđenog Keškić Vejsila pripadnicima milicije u zatvoru, njegovo provođenje od zatvora do automobila i od zatvora do mjesta izvršenja kazne izvršeno je na isti način kao kod Horvata.

Za vrijeme predaje, provođenja iz zatvora do automobila i od zatvora do Rakovice osuđeni Keškić Vejsil je šutio i nije pružao otpor.

Kada je Keškić Vejsil doveden na mjesto izvršenja kazne, predsjednik Komisije je saopćio Keškiću da je presuda pravosnažna i izvršna i tada je Keškić šutio i nije pružao otpor.

Prije strijeljanja Keškića pripadnici milicije pod komandom Pilića u svemu su postupili kao kod strijeljanja Horvata. Pri vezivanju za stablo i stavljanju marame preko očiju Keškić je šutio i nije pružao otpor.

Strijeljanje Keškića izvršila je grupa od 8 pripadnika milicije pod komandom Pilića i pri strijeljanju postupljeno je na isti način kao kod strijeljanja Horvata.

KEŠKIĆ VEJSIL JE STRIJEGLJAN 17. OŽUJKA 1973. GODINE U 01,30 SATI U RAKOVICI.

Nakon strijeljanja dr. Milenko Gligorić pregledao je leš Keškića i utvrdio je da je smrt odmah nastupila i nakon toga leš Keškić Vejsila položen je u mrtvački sanduk i odmah je izvršena sahrana na samom mjestu izvršenja kazne.

Nakon strijeljanja Keškića Vejsila Komisija se je ponovo vratila u Vojni zatvor i na isti način kao kod osuđenih Horvata i Keškića utvrđivala identitet VLASNOVIĆ MIRKA, koji je ovom prilikom na pitanja predsjednika Komisije odgovarao jasno i nije pružao otpor.

Predaja Vlasnović Mirka pripadnicima milicije u zatvoru, njegovo sprovođenje iz zatvora do automobila i od zatvora do Rakovice, izvršeno je na isti način kao kod Horvata i Keškića.

Pri izlasku iz zatvora Vlasnović Mirko je rekao 'zdravo' jednom oficiru JNA koji se tu zatekao. Prilikom predaje i provođenja od zatvora do mjesta izvršenja kazne Vlasnović je šutio i nije pružao otpor.

Po izlasku iz automobila idući prema mjestu izvršenja kazne Vlasnović Mirko je tiho jecao, a pred sam čin izvršenja kazne nekoliko puta je rekao 'jao, moja majko'.

Kada je Vlasnović Mirko doveden na mjesto izvršenja kazne, predsjednik Komisije je saopćio Vlasnović Mirku da je presuda pravosnažna i izvršna i tada je Vlasnović šutio i nije pružao otpor.

Prije strijeljanja Vlasnovića pripadnici milicije pod komadnom Piliću u svemu su postupili kao kod strijeljanja Horvata i Keškića. Pri vezanju za stablo i stavljanju marame preko očiju Vlasnović je govorio 'jao, moja majko', ali nije pružao otpor.

Strijeljanje Vlasnovića izvršila je grupa od 8 pripadnika milicije pod komandom Pilić Ahmeta i pri strijeljanju postupljeno je na isti način kao kod strijeljanja Horvata i Keškića.

VLASNOVIĆ MIRKO JE STRIJEGLJAN 17. OŽUJKA 1973. GODINE U 02,15 SATI U RAKOVICI.

Nakon strijeljanja dr. Milenko Gligorić pregledao je leš Vlasnović Mirka i utvrdio da je smrt odmah nastupila i nakon toga leš Vlasnovića je položen u mrtvački sanduk i odmah je izvršena sahrana na samom mjestu izvršenja kazne.

Prilikom utvrđivanja identiteta Horvat Đure, Keškić Vejsila i Vlasnović Mirka nije bilo smetnji.

Smrtna kazna nad spomenutim osuđenim licima izvršena je bez prisustva branioca Horvat Đure, Keškić Vejsila i Vlasnović Mirka i bez prisustva javnosti.

Mjesto izvršenja smrte kazne RAKOVICA bilo je dobro osigurano.

Pripadnici milicije i njihov starješina svoj zadatok izvršili su dobro i za sve vrijeme rada Komisije prilikom izvršenja kazne nije bilo incidenata.

Ovaj zapisnik rađen je u dva primjerka od kojih se jedan primjerak prilaže spisu ovog suda VI SU 242/73, a drugi spisu Vojnog suda u Sarajevu I.K. br. 337/72.

O sahrani leševa sačinit će se poseban zapisnik koji će biti sastavni dio ovog zapisnika.

Dovršeno u 02,45 sati.

Glava jedanaesta: Smrt strijeljanjem, obrazloženje nepotrebno

Zapisničar:

Vuksić Relja

Članovi Komisije:

Muratbegović Meho

Dr. Milenko Gligorić

Savić Perica

Predsjednik Komisije:

Maljukanović Velimir⁴

OKRUŽNI SUD U SARAJEVU
VI SU 242/73

Z A P I S N I K

O IZVRŠENJU SMRTNE KAZNE STRELJANJEM NAD OSUDJENIM HORVAT DŽUROM, KEŠKIĆ VEJSILOM I VLASNOVIĆ MIRKOM SASTAVLJEN 17 MARTA 1973. GODINE.

Započeto u 00,05 sati.

Vojni sud u Sarajevu dopisom I.K.337/72 od 13 marta 1973 godine obavjestio je, Okružni sud u Sarajevu da se pravoosnažnom i izvršnom presudom Vojnog suda u Ževju I.K.broj 337/72 od 21 decembra 1972 godine OSUDJENI HORVAT DŽURO zv. Đeđo sin Julijusa i majke Franckie rođen Juras, rođen 12 aprila 1942 godine u selu Paljinovac SO Čakovec, rizdar, nezaposlen, bez stalnog mјesta boravka, Hrvat, državljanin SFRJ i Australije, završio četiri razreda osnovne škole i tri razreda škole, vojsku nije služio, KEŠKIĆ VEJSIL zv. Čafir, sin Mehmeda i majke Gare rođ. Delić, rođen 23 juna 1939 godine u selu Mala Peć SO Bihać, bez stalnog mјesta boravka, Musliman, državljanin SFRJ i Australije, fizički radnik, nezaposlen, pismen-samouk, završio jedan razred osnovne škole, vojsku nije služio i VLASNOVIĆ MIREO, sin Mile majke Kate rođene Sture, rođen 15 septembra 1932 godine u Gornjem Žezumiku SO Zadar, stalno nastajan u Australiji, Hrvat, državljanin SFRJ Australije, stalno nastajan u Australiji, fizički radnik, oženjen, otac troje djece, završio četiri razreda osnovne škole, vojsku nije služio, NA KAZNU SMETI STRELJANJEM i to :

HORVAT DŽURO i KEŠKIĆ VEJSIL zbog kriškičnih djela iz člana 122 KZ u vezi sa čl. 100, 1. st. l, lll st. 1 i 117 st. 1 l.

VLASNOVIĆ MIREO zbog kriškičnih djela iz člana 122 KZ u vezi sa čl. 100, 1. l, lll st. 1 i čl. 117 st. 2 KZ

Ujedno je Vojni sud u Sarajevu obavjestio da se osudjeno Horvat Džuro, Keškić Vejsil i Vlasnović Mirko nalaze u Vojnom zatvoru u Sarajevu, ul. Prvomajskih br. 29 i zatražio je da se iz ovog zatvira izvrši osudjeni. Neposredno prije izvršenja kazne i dostavio je preisuđu Vojnog suda u Sarajevu I.K.br.337/72, presudu Vrhovnog suda II.Z.5/73, presudu Vrhovnog suda Jugoslavije I.Zbr.3/73, odluku Predsjedništva SFRJ str.pov.33/73 od 5.3.1973 godine, odluku Predsjedništva SFRJ str.pov.br.34/73 od 5.3.1973, odluku Predsjedništva SFRJ str.pov.nr.35/73 od 5.3.1973, liječareku potvrdu o stanju zdravlja osudjenih lica i potvrdu o izvršnosti preseude.

Na osnovu člana 116 Zakona o izvršenju kriškičnih sankcija i člana 7 Uputstva o izvršenju smrte kazne, a povodom obavjenosti Vojnog suda u Sarajevu I.K.br.337/72 od 13 marta 1973 godine za izvršenje smrte kazne nad osudjenim Horvat Džuro, Keškić Vejsilom i Vlasnović Mirkom, predsjednik Okružnog suda u Sarajevu TODOROVIĆ SLAVOJEKA dana 16 marta 1973 godine pod brojem VI SU 242/73 donio je rješenje o obrazovanju Komisije za izvršenje smrte kazne i odradio je kako će se postupiti sa lješnjima osudjenih lica.

U Komisiju pred kojom će pripadnici milicije izvršiti smrtnu kaznu streljanjem nad osudjenim HORVAT DŽUROM, KEŠKIĆ VEJSILOM i VLASNOVIĆ MIREOM odredjeni suč

1/ MALJUKANOVIĆ VELIMIR, sudija Okružnog suda u Sarajevu, kao predsjednik komisije,

2/ MURATBEGOVIĆ MEHO , okružni javni tužilac u Sarajevu, kao član komisije

OKRUŽNI SUD U SARAJEVU
VI SU-42/73

Z A P I S N I K

O SAHRANI LJEŠEVA HORVAT DPURE, KEŠKIĆ VEJSILA I VLASNOVIĆ MIRKA
SASTAVLJEN 17 MARTA 1973 GODINE U RAKOVICI, KOD SKLADIŠTA MILICIJE.

Pravosnažnom i izvršnom presudom Vojnog suda u Sarajevu I.K.br.337/72
21 decembra 1972 godine HORVAT DJURE, KEŠKIĆ VEJSIL i VLASNOVIĆ MIRKO
djeni su na KAZNU SMRTI STRELJANJEM.

Pred Komisijom, koju je odredio predsjednik Okružnog suda u Sarajevu
šenjem VI SU /73 od 16 marta 1973 godine, pripadnici milicije pod
dom PILIĆ AHMETA, komandira Specijalnog bataljona milicije u Sarajevu
dana 17. MARTA 1973 godine U RAKOVICI, kod skladišta milicije, izvršili
smrtnu kaznu streljanjem nad osuđenim Horvat Djurom, Keškić Vejsilom
Vlasnović Mirkom.

Odmah nakon streljanja, a streljanje je izvršeno pojedinačno i po red
kojim su osuđeni navedeni u sudskoj presudi, bez prisustva ostalih na
smrt osuđenih, i po konstataciji Dr. Milenka Gligorića, lječnika Vojne
bolnice u Sarajevu da je smrt odmah nastupila, lješevi Horvat Djure, Ke
Vejsila i Vlasnović Mirka položeni su u mrtvačke sanduke i odmah sahra
ni na mjestu izvršenja smrte kazne , u Rakovici, kod skladišta milici

Prvi je sahranjen lješ Horvat Djure, a zatim lješ Keškić Vejsila i naj
naj Vlasnović Mirk.

Svaki lješ je položen u poseban propisani mrtvački sanduk i sahranjen
posebnu grobnicu vel.2 x 1,50 metara.

Sahrana lješeva je izvršena dana 17 marta 1973 godine u vremenu od 00,
do 02,45 sati.

Lješevi su sahranjeni jedan pored drugog.

Sve grobnice i njihova okolina su zatičane i očišćene tako da nema tra
izvršenja smrte kazne i sahrane lješeva.

Sahrani lješeva Horvat Djure, Keškić Vejsila i Vlasnović Mirka prisus
vali su predsjednik Komisije i zapovjednik.

Ovaj zapisnik je radjen u dva primjerka i sastavni dio je zapisnika o
izvršenju smrte kazne pomenutih osuđenih lica.

Zapovjednik
Vuković Relja/
/ Vuković Relja/

Predsjednik Komisije,
Majlukanović Velimir

Zapisnik o
sahrani leševa

4. ZAPISNIK O SAHRANI

U Zapisniku o sahrani leševa Đure Horvata, Vejsila Keškića i Mirka Vlasnovića opisani su vrijeme, način i mjesto pokopa njihovih tijela:

OKRUŽNI SUD U SARAJEVU
VI SU 242/73

ZAPISNIK

O SAHRANI LEŠEVA HORVAT ĐURE, KEŠKIĆ VEJSILA I VLASNOVIĆ MIRKA SASTAVLJEN 17. OŽUJKA 1973. GODINE U RAKOVICI, KOD SKLADIŠTA MILICIJE.

Pravosnažnom i izvršnom presudom Vojnog suda u Sarajevu I.K. br.337/72 od 21. prosinca 1972. godine HORVAT ĐURO, KEŠKIĆ VEJSIL i VLASNOVIĆ MIRKO osuđeni su na KAZNU SMRTI STRIJELJANJEM.

Pred Komisijom, koju je odredio predsjednik Okružnog suda u Sarajevu, rješenjem VI SU/73 od 16. ožujka 1973. godine, pripadnici milicije pod komandom PILIĆ AHMETA, komandira Specijalnog bataljuna milicije u Sarajevu, dana 17. OŽUJKA 1973. godine u RAKOVICI, kod skladišta milicije, izvršili su smrtnu kaznu strijeljanjem nad osuđenim Horvat Đurom, Keškić Vejsilom i Vlasnović Mirkom.

Odmah nakon strijeljanja, a strijeljanje je izvršeno pojedinačno i po redu kojim su osuđeni navedeni u sudskoj presudi, bez prisustva ostalih na smrt osuđenih, i po konstataciji dr. Milenka Gligorića, ljekara Vojne bolnice u Sarajevu, da je smrt odmah nastupila, leševi Horvat Đure, Keškić Vejsila i Vlasnović Mirka položeni su u mrtvačke sanduke i odmah sahranjeni na mjestu izvršenja smrtne kazne, u Rakovici, kod skladišta milicije.

Prvi je sahranjen leš Horvat Đure, a zatim leš Keškić Vejsila i na kraju leš Vlasnović Mirka.

SVAKI LEŠ JE POLOŽEN U POSEBAN PROPISTI MRTVAČKI SANDUK I SAHRANJEN U POSEBNU GROBNICU VEL. 2 X 1,50 METARA.

Sahrana leševa je izvršena dana 17. ožujka 1973. godine u vremenu od 00.50 do 02.45 sati.

Leševi su sahranjeni jedan pored drugog.

SVE GROBNICE I NJIHOSA OKOLINA SU ZATRPAANE I OCİŞĆENE TAKO DA NEMA TRGOVA IZVRŠENJA SMRTNE KAZNE I SAHRANE LEŠEVA.

Sahrani leševa Horvat Đure, Keškić Vejsila i Vlasnović Mirka prisustvovali su predsjednik Komisije i zapisničar.

Ovaj je zapisnik rađen u dva primjerka, i sastavni je dio zapisnika o izvršenju smrtne kazne spomenutih osuđenih lica.

Zapisničar:

Vuksić Relja

Predsjednik Komisije:

Maljukanović Velimir^s

Bilješke

- 1 *Presuda Vojnoga suda broj 337/72*, Sarajevo, 21. prosinca 1972., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
Tekst presude i drugih dokumenata koji se ovdje po prvi put u povijesti objavljaju, također je malim dijelom prilagođen standardima hrvatskoga književnog jezika, ali samo u mjeri u kojoj se ipak ne gubi rigidnost duha i jezika na kojem su napisani.
- 2 *Presuda Vrhovnoga vojnoga suda, broj 5/73*, Beograd, 9. siječnja 1973., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 3 *Presuda Vrhovnoga suda Jugoslavije, broj 3/73*, Beograd, 30. siječnja 1973., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 4 *Zapisnik o izvršenju smrtne kazne strijeljanjem, broj VI SU 242/73*, Sarajevo, 17. ožujka 1973., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 5 *Zapisnik o sahrani leševa, broj VI SU 242/73*, Sarajevo, 17. ožujka 1973., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

GLAVA DVANAESTA

Val suđenja, progona i ubojstava poslije Akcije Fenix 72

Zenička kaznionica,
snimljena u travnju
2009. godine

1. POTJERA ZA “AUSTRALCIMA”

VEĆ U SAMOM POČETKU AKCIJE, čim je Udba doznala da Skupinu Fenix 72 predvode pripadnici HRB-a iz Australije, pokrenut je svojevrstan lov na hrvatske iseljenike iz Australije koji su se u tom trenutku zatekli na teritoriju Jugoslavije. Među ostalima, krajem lipnja i početkom srpnja 1972. uhićeni su Ivo Ivkić, Mato Kopić, Josip Barišić, Stjepan Čolig, Ante Miličević i Nikola Raspudić.

Prva dvojica, Ivkić i Kopić, uhićeni su u rodnom kraju u Bosanskoj Posavini i osuđeni na dugogodišnje kazne u Tuzli; Barišić i Čolig zapravo su oteti u Zagrebu i odvedeni u Beograd, da bi na kraju bili osuđeni na dugogodišnje kazne u Sarajevu; dok su Miličević i Raspudić bili uhićeni i likvidirani bez ikakvog suđenja.

1.1. Suđenje Kopiću i Ivkiću u Tuzli

Mato Kopić

Mate Kopić (rođen 1. prosinca 1937. u Oštrosi Luci pokraj Orašja) uhićen je 26. lipnja 1972., a Ivo Ivkić (rođen 15. veljače 1944. u Vidovicama pokraj Orašja) zatvoren je 7. srpnja 1972. Tadašnji okružni javni tužitelj u Tuzli Svetislav Šogorović podigao je 25. prosinca 1972. optužnicu protiv Kopića i Ivkića, u kojoj je među ostalim stajalo:

1/ OKR. KOPIĆ MATO – Dana 3. svibnja 1963. ilegalno prešao jugoslavensko-austrijsku granicu, te poslije zatraženog političkog azila i dane izjave da se ne slaže s poretkom u zemlji, iz Austrije je otisao u Australiju i tamo se povezao s ustaško-emigrantskom organizacijom Hrvatsko revolucionarno bratstvo, koja u svom programu predviđa nasilno rušenje državnog i društvenog uređenja u Jugoslaviji terorističkim akcijama, i u ovu organizaciju se učlanio, pa se po zadatku te organizacije 1971. godine vratio u Jugoslaviju stupivši na putu, pri povratku u zemlju, u vezu s vođama ove organizacije Andrić Adolfom i Andrić Ambrozom, dobivši zadatke za rad u Jugoslaviji, pa je po povratku u Jugoslaviju dva puta putovao u Austriju radi dobivanja daljnjih instrukcija od jednog od rukovodilaca Horvat Đure, te neutvrđenog dana, početkom mjeseca veljače 1967. u Melbourneu – Australija, skupa s Vegar Pavom i Horvat Đurom, članovima terorističke grupe, koja je krajem lipnja ove godine ubaćena u Jugoslaviju radi vršenja terorističkih akcija, posipao nekom tekućinom jugoslavensku narodnu nošnju, koja je bila izložena u prostorijama jedne banke, a koja je uslijed toga bila uništena, dakle, u namjeri rušenja državnog i društvenog uređenja, kao građanin Jugoslavije, povezao se s izbjegličkom grupom osoba i pomagao u vršenju neprijateljske djelatnosti, čime je počinio kriv. djelo – protiv naroda i države – sudjelovanje u neprijateljskoj djelatnosti protiv Jugoslavije iz člana 109. KZ.

2/ OKR. IVKIĆ IVO – Dana 11. rujna 1963. ilegalno prešao jugoslavensko-austrijsku granicu, te poslije zatraženog političkog azila i dane izjave da se ne slaže s poretkom u zemlji, iz Austrije otisao za Australiju i tamo se povezao s ustaško-emigrantskom organizacijom Hrvatsko revolucionarno bratstvo, koja u svom programu predviđa nasilno rušenje državnog i društvenog uređenja u Jugoslaviji terorističkim akcijama, pa je po zadatku Vegar Pave, člana ove organi-

zacije, vršio provjeru odanosti članova ove organizacije, kao što su Kopić Mato i dr., a među kojima i za Horvat Đuru, te vršio i druge zadatke, koje su mu postavljali sam Veger Pave, Andrić Ambroz i sam Horvat Đuro, koga je on provjeravao, a koji su se krajem lipnja o.g. prebacili na teritorij SFRJ radi vršenja terorističkih akcija gdje su i likvidirani, dakle, u namjeri rušenja državnog i društvenog uređenja, kao građanin Jugoslavije, povezao se s izbjegličkom grupom lica i pomagao u vršenju neprijateljske djelatnosti, čime je počinio krivično djelo – protiv naroda i države – sudjelovanja u neprijateljskoj djelatnosti protiv Jugoslavije – iz člana 109. KZ.¹

Premda tijekom istrage i suđenja nisu pronađeni nikakvi relevantni dokazi za optužbe, osuđeni su 7. lipnja 1973. od strane Okružnog suda u Tuzli – Kopić na dvanaest i Ivkić na deset godina zatvora, koje su do zadnjega dana izdržali u zeničkoj robijašnici, vjerojatno najgoroj kaznionici u tadašnjoj SFRJ.

1.2. Oteti u Zagrebu, osuđeni u Sarajevu

Isto tako su uhićeni, zapravo oteti (kidnapirani) u Zagrebu dvojica povratnika iz Australije: 5. srpnja 1972. dipl. ing. Josip Barišić (rođen 13. lipnja 1940. u Laništu pokraj Brčkoga) i 11. srpnja 1972. Stjepan Čolig (rođen 8. prosinca 1933. u Javorovcu pokraj Koprivnice). Nekoliko tjedana su proveli u Udbinu pritvoru u Zagrebu, odakle su iz nejasnih razloga bili odvedeni u Beograd – gdje su mjesecima ispitivani i zlostavljeni. Početkom prosinca 1972. prebačeni su ponovo iz nejasnih razloga u Sarajevo i, kao civili, strpani u vojni zatvor, gdje je zamjenik vojnog tužitelja, pukovnik pravne službe Stevan Manojlović 23. veljače 1973. protiv njih podigao optužnicu:

Josip Barišić

1. okr. BARIŠIĆ JOSIPA – da je u namjeri da se silom sruši vlast radnog naroda i da se razbije jedinstvo naroda Jugoslavije, u prvoj polovici 1972. u Austriji stupio u vezu s vodećim članovima ilegalne terorističke organizacije Hrvatsko revolucionarno bratstvo – HRB, koja ima kao osnovni cilj nasilno rušenje društveno-političkog uređenja u SFRJ i stvaranje ‘Nezavisne države hrvatske’, a preko njih se uključio u terorističku grupu koja se u toj zemlji pripremala upasti u Jugoslaviju radi dizanja revolucije i stvaranja Nezavisne Države Hrvatske, od vođa terorističke grupe primao zadatke radi svog djelovanja u zemlji, pa je tako:

– sredinom ožujka mjeseca 1972. u Beču uspostavio osobni kontakt s Horvat Đurom, rukovodećim članom terorističke organizacije HRB, koji se ovdje nalazio u svrhu pripremanja i organiziranja terorističke grupe za upad u Jugoslaviju, kojom prilikom ga je Horvat Đuro upoznao da organizacija HRB, čiji je i on član, priprema svoje članstvo za dizanje revolucije u zemlji, da se oni nalaze u svim europskim zemljama radi prikupljanja novih članova i ubacivanja u Jugoslaviju s ciljem dizanja revolucije, nakon toga je okr. Barišić izrazio želju da se upozna s načinom rada organizacije HRB, da bi volio surađivati s njima na liniji povezivanja domovine i emigracije, da će vidjeti što zajedno mogu uraditi oni u domovini i članovi HRB u emigraciji, da ima nekoliko prijatelja, ali mu treba dosta vremena da se sastane s njima i da se dogovori, te mu

je Horvat Đuro rekao da će ga u vezi s njegovim radom netko iz terorističke grupe posjetiti u Zagrebu i javiti mu se s lozinkom *Julius*, što znači da dolazi od njega, Horvata, što je on prihvatio i dao mu broj telefona svog stana;

– koncem travnja mjeseca 1972. primio u svom stanu u Zagrebu Logarušić Marka i Crnogorac Stjepana, članove HRB iz Salzburga, koji su s njime uspostavili kontakt pomoću ugovorene lozinke *Julius*, a zatim su prenijeli zadatku Andrić Ambroza, vodećeg člana HRB i vođe terorističke grupe, da oni u domovini trebaju početi s likvidacijom političkih rukovodilaca, što je Barišić odbio i predložio ujedinjenje emigracije i ljudi u domovini, s tim da ljudi u Jugoslaviju šalju legalno ili ilegalno sa zadatkom stvaranja baza s oružjem, municijom, hranom, odjećom i lijekovima u svim predjelima Hrvatske i Bosne i Hercegovine, pa tek kada se otvore baze da se pristupi dizanju revolucije, a zatim se s njima dogovori da će doći u Austriju preko unaprijed ugovorene veze;

– dana 2. lipnja 1972., nakon što je po dogovoru primio razglednicu iz Salzburga – Austrija, potpisano imenom *Štefan*, po ranije utvrđenom dogovoru prve subote iza toga, tj. 10. lipnja 1972. otputovao u Salzburg, stupio u vezu s Crnogorac Stjepanom, članom HRB, koji ga je odveo u svoj stan gdje se sastao s Andrić Ambrozom, vođom ubaćene terorističke grupe u Jugoslaviju, i Horvat Đurom, članom užeg rukovodstva terorističke grupe, kojima je on ponovno iznio svoj stav o potrebi ujedinjenja emigracije i ljudi iz domovine i o potrebi stvaranja baza, a tek onda da se digne revolucija, što je Andrić Ambroz, koji mu se predstavio kao *Endi*, odbio i rekao mu da već imaju ubaćene ljudi u Jugoslaviji koji pripremaju teren, da njihova grupa osigurava oružje i da je spremna svakog dana da uđe u Jugoslaviju, nakon čega je okr. Barišić odgovorio da je voljan sudjelovati u revoluciji, te mu je Andrić Ambroz dao zadatku da prvi srpnja 1972. minira glavnu trafostanicu u Zagrebu, što je Barišić prihvatio, a zatim mu je još rekao da se po povratku u zemlju sastane sa svojim priateljima u Zagrebu, da pišu parole u kojima bi pozivali narod na revoluciju, s tim da se u tim parolama pozivaju na Miku Tripala i Savku Dabčević-Kučar, a kada oni s terorističkom grupom upadnu u zemlju da počnu s diverzijama i zatim da se povuku u šumu i započnu gerilsку borbu, što je on prihvatio, čime je počinio krivično djelo udruživanja protiv naroda i države u vezi s krivičnim djelom kontrarevolucionarnog napada na državno i društveno uređenje iz članka 117/I u vezi članka 100. KZ i

Stjepan Čolig

2. okr. ČOLIG STJEPAN – da je u namjeri da se silom sruši vlast radnog naroda i da se razbije jedinstvo naroda Jugoslavije od 1961. pa do 1972. za vrijeme dok se nalazio u Australiji, stupio u vezu s ekstremnim članovima ustaške emigracije, a u toku 1972., po povratku u Jugoslaviju, stupio u vezu s vodećim članovima ilegalne terorističke organizacije Hrvatsko revolucionarno bratstvo – HRB koja ima kao osnovni cilj nasilno rušenje društveno-političkog uređenja u SFRJ i stvaranje Nezavisne Države Hrvatske, postao član te organizacije, a preko nje se uključio i u terorističku grupu koja se u toj zemlji pripremala da upadne u Jugoslaviju radi dizanja revolucije i stvaranja Nezavisne Države Hrvatske, pa je tako:

– od 1961. do 1967. stupio u vezu s Dedić Ljubomirom, predsjednikom ekstremne ustaške emigrantske organizacije Hrvatski demokratski odbor – HDO, Butković Josipom, predsjednikom ekstremne ustaške organizacije Hrvatski oslobođilački pokret – HOP za grad Canberru, Glavaš Ilijom, u ono vrijeme članom HDO, a kasnije član HRB i ubaćene terorističke grupe u Jugoslaviju, s kojima je raspravljaо i prihvatio stav o potrebi rušenja poretka u Jugoslaviji, a krajem 1963. godine po

direktivi Dedić Ljubomira poslao u Jugoslaviju tri letka *Glasajmo za hrvatsku državu*, i to dva u Slavoniju i jedan u s. Javorovac, a svojim rođacima Premec Pavlu i Svilić Mariji razglednice, koje je tiskala ustasha organizacija HOP;

– dana 20. svibnja 1972., nakon što se iz Australije vratio u Jugoslaviju, odmah otišao u Salzburg u Austriji, gdje se preko Cecelja Vilima, ustasha emigranta i ratnog zločinca, povezao s Glavaš Ilijom, rukovodećim članom HRB, a preko njega i s Andrić Ambrozom, vođom terorističke grupe, i Horvat Đurom, rukovodećim članom grupe i članovima HRB, gdje ih je upoznao da je narod u Jugoslaviji neraspoložen prema vlastima, da je čuo ljudi da se otvoreno bune protiv rezima, a zatim ga je Andrić Ambroz upoznao o postojanju ilegalne terorističke organizacije Hrvatsko revolucionarno bratstvo, s ciljevima i načelima iste, tj. dizanje revolucije u zemlji i stvaranje Nezavisne Države Hrvatske, nakon čega ga je Andrić Ambroz pitao da li želi biti član HRB, na što je on pristao, te su ga koncem svibnja 1972. po posebnom ceremonijalu primili u HRB Horvat Đuro i Glavaš Ilija, pri čemu je položio zakletvu na nožu i pištolju da će sve zadatke organizacije izvršavati, s tim što je pri prijemu Glavaš Ilija bio svjedok – ‘kum’, a Horvat Đuro je čitao zakletvu, dobio je ilegalno ime *Stari*, a nakon prijema Glavaš Ilija mu je dao na čitanje knjigu *Osvetnici Bleiburga*, i

– u vremenu od 20. do 28. svibnja 1972. u Salzburgu, u stanu Glavaš Ilike, stupio je u vezu, po-red lica navedenih u prednjem stavu, i s Veger Pavom, Buntić Vidakom, Kancijanić Viktorom, Antunac Nikolom, Crnogorac Stjepanom, Logarušić Mirkom i Pomper Ivanom, svi članovi HRB koji su se ovdje nalazili radi završnih priprema terorističke grupe za upad u Jugoslaviju, te ga je Andrić Ambroz, vođa terorističke grupe, upoznao s postojanjem takve grupe, s planom da s oružjem upadnu u Jugoslaviju radi dizanja revolucije i stvaranja Nezavisne Države Hrvatske, da već sada kupuju opremu i oružje, nakon čega je okr. Čolig Stjepan kao pomoć za nabavku opreme za terorističku grupu dao 120 engleskih funti sterlinga, a pri polasku u Jugoslaviju dobio je zadatak od Andrić Ambroza da sa svojim ljudima pristupi vršenju diverzija kada grupa upadne u zemlju, a zatim da se povuče u šumu i priključi njima, što je on prihvatio i vratio se u Jugoslaviju, noseći sa sobom pištolj beretu 7,65 mm, i odmah po dolasku pred svojim poznanicima i rođacima Glavanović Mirkom i Premec Pavlom govorio da je trebalo podržati studentske demonstracije i Savku Dabčević, jer su se oni borili za samostalnost Hrvatske, da sve devize idu u Beograd, a Hrvatskoj ostaju krpice i da zbog toga Hrvatska mora postati samostalna država, te dalje, ‘kada Stari crkne, onda ste vi nastradali, onda će vas Srbi nadvladati u Jugoslaviji, a Hrvatska će loše proći’, čime je počinio krivično djelo udruživanja protiv naroda i države u vezi s krivičnim djelom kontrarevolucionarnog napada na državno i društveno uređenje iz članka 117/I u vezi članka 100. KZ.²

Stjepana Čoliga i Josipa Barišića Vojni je sud u Sarajevu 15. ožujka 1973. osudio na nerazumljivo teške kazne: Čoliga na dvanaest i Barišića na deset godina zatvora.

Osudilo ih je isto vijeće Vojnog suda u Sarajevu, pod predsjedanjem pukovnika Alekse Bilana, koje je sudilo i Đuri Horvatu, Vejsilu Keškiću, Mirku Vlasnoviću i Ludvigu Pavloviću.

Čolig i Barišić također su izdržali kazne do zadnjega dana u zeničkoj kaznionici.

2. SVJEDOČENJE JOSIPA BARIŠIĆA

Za potrebe ove knjige, dokumentarnog filma i novinskih feljtona o Akciji Fenix 72, Josip Barišić ukratko je prepričao svoj slučaj, koji će pak detaljno opisati u vlastitoj knjizi koja se – kako nam je kazao tijekom nastajanja ovoga rukopisa – nalazi u pripremi.³

Nakon završetka Strojarskog fakulteta u Zagrebu 1967. godine ukazala mi se prigoda za iseljenje u Australiju. Tamo sam odmah dobio vrlo dobro plaćen posao u državnom elektropričvrednom poduzeću. Uglavnom sam se družio s Hrvatima, među ostalim i zbog toga što nisam dobro poznavao engleski. Posebno sam se sprijateljio s Đurom Horvatom iz Međimurja.

Nakon nekoliko mjeseci, mene je uhvatila nostalgija za domovinom. Kako sam već bio uštedio nešto novca, australskoj državi sam vratio polovicu iznosa koji je uložila u moj dolazak te sam se pred Božić 1968. vratio u Zagreb. Iz Zagreba sam uputio razglednicu Đuri Horvatu i zahvalio mu na pomoći koju mi je pružao u Australiji.

Već sam počeo zaboravljati Australiju kada sam uoči Božića 1971. dobio čestitku od Horvata iz Beča. Kako smo supruga i ja još prije dobivanja te čestitke bili odlučili sredinom ožujka 1972. posjetiti Bratislavu, predložio sam joj da putujemo preko Beča, da bismo vidjeli Beč i da bih se susreo s Horvatom. Međutim, Horvata nisam našao u stanu pa sam mu ostavio poruku i naveo svoj kućni telefonski broj u Zagrebu.

Otprilike sedam dana nakon povratka u Zagreb, Horvat me nazvao i rekao da mu je žao što se nismo vidjeli. Krajem travnja 1972. potražio me jedan čovjek i predstavio se kao Horvatov prijatelj. To je bio Stjepan Crnogorac. S njim u društvu bio je Marko Logarušić. Prenijeli su mi Horvatove pozdrave i njegovu želju da se sastane sa mnom. Rekli su mi da se on iz Beča preselio u Salzburg.

Ja sam upravo tih dana planirao otići u Austriju zbog kupnje rezervnih dijelova za automobil koje nisam mogao pronaći u Zagrebu. Crnogorac mi je rekao da Horvat još nema stalne adresu u Salzburgu pa mi je ostavio broj svoga telefona. Ujutro 10. lipnja 1972. vlakom sam otpotovao u Salzburg i s tamošnjeg kolodvora nazvao Crnogorca. On je došao po mene i odvoeo me u svoj stan. Nakon nekog vremena došao je Horvat u društvu jednog čovjeka koji mi se predstavio kao Andy. Kasnije sam saznao da je to bio Ambroz Andrić.

Dugo smo razgovarali o svemu i svačemu, kad mi je Andy počeo postavljati pitanja o političkoj situaciji u Hrvatskoj. Odgovarao sam mu uglavnom u smislu da je Beograd zaveo jednu vrstu vojne i policijske diktature te da je nakon uhićenja i progona poslije sjednice u Karađorđevu među narodom zavladala posvemašnja rezignacija. Andy je otišao, a Horvat i ja obišli smo nekoliko trgovina automobilskim dijelovima u Salzburgu. Ja sam uvečer sjeo na vlak i vratio se u Zagreb.

U večernjem dnevniku 2. srpnja 1972. emitirana je vrlo kratka vijest da je nekakva 'ustaška skupina' upala u Jugoslaviju. Predvečer, 3. srpnja, nazvao me brat i pozvao da sutra, 4. srpnja, na neradni dan ('Dan borca'), napravimo obiteljski izlet na zagrebačkom jezeru Bundek. Pristao sam. Kad sam stigao, s bratom je bio jedan njegov susjed, sveučilišni profesor. On je vrlo brzo počeo pričati o 'ustaškim diverzantima iz Australije' koji su upali kod Bugojna, da se u Srednjoj Bosni vode 'žestoke borbe', itd. Tek mnogo godina kasnije saznao sam da je bio suradnik Udbe i da je ciljano nagovorio moga brata da me pozove na taj obiteljski izlet na Bundek.

Kad sam se uvečer, oko 21 sat, sa suprugom i dvomjesečnim sinom, vraćao u stan, na stubištu smo sreli dva nepoznata čovjeka. Nakon otprilike sat vremena, kad sam već bio legao u krevet, pozvala me žena i prstom mi pokazala kroz prozor na ulicu gdje je stajalo nekoliko milicijskih automobila. Meni se tada počeo vrtjeti film, od kontakata s Horvatom i Andyem u Salzburgu, vijesti na dnevniku, piknika na Bundeku i susreta s neznancima na stubištu. Rekao sam ženi da mislim kako nešto nije u redu.

Između jedan i dva sata ujutro 5. srpnja 1972. počela je lupnjava na ulaznim vratima. Netko je vikao: 'Otvorite ili ćemo pucati'. Ustao sam i otvorio vrata. Istog trena netko me udario drškom pištolja u glavu. Stavili su mi lisice na ruke i gurnuli me prema zidu. Počela je pretraga stana, sve su preokrenuli i prekopali. Pronašli su i one dvije razglednice koje sam dobio od Horvata iz Austrije. Nakon nekog vremena, u stan je ušao čovjek kojeg sam u večernjim satima sreo u hodniku. Bio je to, kako sam kasnije saznao, zagrebački udbaš Branko Tesla, rodom iz Smiljana u Lici, daljnji rođak Nikole Tesle. Rekao je da sam uhićen i da trebam krenuti s njim – u pritvor u Đorđićevu ulicu.

Sljedećih dana i tjedana tjerali su me da priznam kako sam po nalogu HRB-a trebao 1. srpnja 1972. minirati 'glavnu trafostanicu u Zagrebu'.

Kad sam im dokazao da je ta optužba potpuno izmišljena, jer sam detaljno opisao što sam tih dana sve radio i kuda sam se kretao – a osim toga 'glavna trafostanica' u Zagrebu uopće nije postojala (!) – Tesla mi je rekao: 'Nama je poznato da ti nemaš s ovim nikakve veze, ali na nas se vrši takav pritisak da se ti možeš spasiti samo ako pristaneš na suradnju s nama'.

Tesla je objasnio o kakvoj se suradnji radi: 'Mi znamo da te je Stipe Crnogorac nazvao s Kaptola, s telefona biskupa Škvorca. Ako to potvrđiš, uskoro ćeš izaći pred sud, dobit ćeš oko godinu dana kazne i odmah ćeš izaći na slobodu'.

Bio sam šokiran. No Tesli sam odgovorio: 'Ja neću lažno svjedočiti ni protiv koga, a posebno ne protiv biskupa Škvorca kojega uopće ne poznajem'. Tesla mi je rekao: 'Ti si lud, nastradal ćeš i ti i twoja obitelj, a mi ćemo Škvorca i bandu s Kaptola srediti i bez tebe'.

Nakon mojih višestrukih odbijanja da pristanem na suradnju i traženja da dopuste odvjetniku Lavu Znidarčiću da me posjeti, Tesla mi je otvoreno rekao: 'Ti nemaš nikakvih prava. Mi smo od najvišeg državnog vrha dobili ovlasti da te možemo i ubiti ako treba. Zažalit ćeš što nisi pristao na suradnju s nama'.

Ispitivanja su prestala, a odnos stražara prema meni postajao je sve gori i gori.

Krajem kolovoza 1972. prebacili su me u Centralni zatvor u Beogradu. Tamo me je dočekao 'isljednik' koji je od mene tražio isto što i Tesla u Zagrebu, da teretim samoga sebe i biskupa Škvorca. Kad bih se ja pozvao na zakonska prava i zatražio odvjetnika, on bi se samo cinički nasmijao i zapovijedio stražarima da me odvedu u ćeliju. Držali su me u samici i svako malo tukli. 'Isljednik' mi je rekao da on ima vremena i da će me mrcvariti sve dok ne dobije željeno priznanje.

Kako ni u Beogradu nisam popustio, 6. prosinca 1972. prebacili su me u Vojni zatvor u Sarajevu. Kad sam izlazio iz 'marice', s jedne i druge strane nalazio se 'špalir' Vojne policije. Tukli su me pendrecima, nogama i šakama. Kad sam prošao 'špalir', više nisam mogao stajati na nogama, pa su me unijeli u ćeliju. Ujutro su me, ne znam koliko je bilo sati, probudili da me pouče 'dnevnom redu'.

Glavno se odnosilo na 'kiblovanje', ujutro i navečer, kada smo trebali prazniti vrčeve za nuždu i uzimati vodu. Kad sam izašao iz ćelije na 'kiblovanje', dočekao me je novi špalir podoficira i

vojnika Vojne policije s pendrecima. Tukli su me do iznemoglosti. S vrata ih je promatrao jedan potpukovnik kojeg sam zapamtio s jučerašnjeg 'dočeka'.

Sutradan, 8. prosinca 1972., izведен sam na saslušanje kod istražnog suca – **kod onog potpukovnika** kojeg sam već dva puta video. Predstavio mi se kao potpukovnik pravne službe u JNA Ivan Fumić.

Prvo saslušanje Fumić je započeo riječima: 'Ti si, dakle, taj junak koji je odbio suradnju s drugovima u Zagrebu i Beogradu.' Ja sam mu rekao da nemam što raditi u Vojnom zatvoru u Sarajevu jer ni s vojskom ni sa Sarajevom nemam nikakve veze, te da tražim da omoguće mome odvjetniku Znidarčiću da me posjeti.

Fumić je ustao i udario me šakom u lice uz psovku: 'Jebem mater ustašku tebi i tvome advokatu.' Stražarima je naredio: 'Vodite tu životinju u čeliju i smirite ga.' Dva zastavnika vojne policije odvela su me u čeliju i tukli sve dok nisam pao u nesvijest. Sljedećeg dana ponovilo se isto.

Tada sam shvatio značaj riječi: 'Smirite ga' – to je bio nalog stražarima da me isprebijaju.

Jednog dana, u sobi su se, osim Fumića, nalazili jedan pukovnik i jedan potpukovnik. Pukovnik se predstavio kao Dragoljub Čučković, predsjednik Vojnog suda u Sarajevu. Došao me upoznati s mojim 'advokatom' potpukovnikom Ahmetom Hodžićem.

Od tada je Hodžić bio nazočan mojim saslušavanjima, ali nije postavljao nikakva pitanja niti se protivio torturama nada mnom, premda se na njemu moglo vidjeti da mu nije drago što sve to mora gledati. Jednom prigodom uspio mi je reći da mi ne može ni u čemu pomoći, da je pokušao – ali da je Fumić zaprijetio da će i njega zatvoriti.

Nakon nekoliko dana, kasnije sam saznao da je to bio 15. prosinca 1972., ponovno su me doveli kod Fumića koji mi je naredio da ostanem stajati okrenut prema zidu. Vrata su se otvorila i Fumić je došljaku rekao: 'Horvat, sjedi tamo u kut.'

Tada je zastavnik Krivokapić mene povukao za rame i posjeo na stolicu u suprotnom kutu.

Đuro Horvat je imao dugu i neurednu kosu i bradu, a bio je obučen u staru uniformu JNA. Lice mu je bilo potpuno izobličeno od batina i činilo mi se kao da nema desnoga oka. Da ga Fumić nije oslovio imenom, možda ga ne bih ni prepoznao. Na pitanje poznamo li jedan drugoga, obojica smo odgovorili potvrđno. Na pitanje što znam o Horvatu, ponovio sam riječi iz istrage. Na pitanje Fumića što zna o meni, Horvat je potvrdio točnost moga iskaza. Fumić ga je upitao ima li što dodati, a Horvat je odgovorio da nema i dobacio Fumiću: 'Što vam ovo treba kad ćete nas ionako sve pobiti?' Fumić se namrštil i naložio stražarima: 'Vodite tu životinju u čeliju i smirite ga.'

Sutradan ujutro ponovila se ista situacija. Dok sam ja stajao okrenut prema zidu, netko je ušao i Fumić je naredio: 'Keškiću, sjedi tamo u kut!' Keškić je, kao i Horvat, bio izobličena lica od batina.

Na Fumićevu pitanje poznajem li Vejsila Keškića, odgovorio sam niječno. Na pitanje poznaje li mene, Keškić je odgovorio: 'Ni ovoga ne poznajem'. Fumić je zapovijedio stražarima: 'Vodite i ovu životinju u čeliju i smirite ga.'

Nakon dvadesetak minuta stražari su se vratili i sa sobom doveli Mirka Vlasnovića. Suočenje je trajalo kratko, jer niti smo se poznavali, niti smo bilo što jedan o drugome znali.

Fumić je ponovio zapovijed stražarima: 'Vodite i ovu životinju u čeliju i smirite ga.' Međutim, na samom izlasku iz prostorije Vlasnović je počeo pjevati: 'Danas jesmo – sutra nismo, jebem bratstvo i jedinstvo'. Fumić je počeo urlati: 'Smirite tu životinju, smirite tu životinju!'. Dvojica zastavnika iz pratnje odmah su ga počeli tući.

Jednog dana početkom siječnja 1973., otvorila su se vrata ćelije i ugledao sam nekoga generala JNA u pravnji zastavnika Krivokapića i nekolicine vojnih policajaca.

‘Je li, ustašo, kako si, imaš li pritužaba na tretman?’ – upitao me. Odgovorio sam: ‘Kako vas nije sram postaviti takvo pitanje? Vidite da sam u lancima na rukama i nogama. Nisu mi ih skinuli od uhićenja. Od tada se nisam ni okupao ni presvukao. Zar ne osjetite kako smrdim? Svaki dan me tuku najmanje jedan put.’

‘Tko te tuče?’ – upitao me general.

‘Najviše taj zastavnik koji stoji iza vas, ali i svi ostali’ – odgovorio sam.

‘Dobro’, reče general, ‘naredit ću Fumiću da to ispita, a i da ti operu ćeliju’.

Nakon nekog vremena, Krivokapić i taj drugi zastavnik odveli su me Fumiću, koji me je odmah upitao: ‘Tko te je tukao?’

Odgovorio sam: ‘Prvi ti, pa ova dvojica zastavnika i svi ostali’. Fumić je rekao da me on nikada nije tukao.

Upitao je zastavnike: ‘Jeste li ga vi tukli?’ Obojica su odgovorili niječno.

‘Eto’, okrene se Fumić prema meni, ‘vidiš da lažeš’. Nakon toga je izdao zapovijed zastavnicima: ‘A sad ga dobro isprebijajte zato što je lagao da smo ga tukli’!

Krajem veljače dobio sam optužnicu koju je potpisao zamjenik vojnog tužitelja u Sarajevu, pukovnik pravne službe Stevan Manojlović.

Tada sam saznao da je sa mnom optužen Stjepan Čolig za kojega nikad prije nisam niti čuo.

Prvi put sam ga video 8. ožujka 1973. kad je započela glavna rasprava. Međutim, odmah je odgođena – na nečiju primjedbu da je ‘Dan žena’ – za sljedeći dan.

Drugoga dana, 9. ožujka, ja sam iskoristio prigodu i iznio niz primjedabu na tretman u zatvoru i istražni postupak te sam zatražio da se Vojni sud u Sarajevu proglaši nenasleđnim i da me se prebacu u Zagreb.

Kad sam završio, član Sudskog vijeća major Milorad Bracović ustao je i počeo vikati da bi me ubio samo da ima pištolj kod sebe. Predsjednik Sudskog vijeća Alekса Bilan ga je smirivao i objavio prekid rasprave, a stražarima je naložio da mene odvedu u ćeliju i dobro istuku. Počeli su me tući još u sudnici.

Rasprava se nastavila 12. ožujka. Bilan je ustvrdio da se optužnica protiv mene temelji na mojem priznanju i izjavama Đure Horvata koje će se pročitati.

Ja sam se tome usprotivio rekavši da nisam ništa priznao, a što se tiče Horvata, zatražio sam da ga se sasluša kao svjedoka. Bilan je opet prekinuo raspravu s obrazloženjem da će Sudsko vijeće raspravljati o mojim zahtjevima. Ponovno je naložio stražarima da me odvedu u ćeliju i istuku.

Rasprava se nastavila 13. ožujka objavom o odbijanju mojih zahtjeva, među ostalim i s obrazloženjem da je Horvat već strijeljan – što nije bilo točno – i saslušanjem drugooptuženoga Stjepana Čoliga.

Kako se on sam nije htio braniti, a niti ga je njegov odvjetnik pokušao braniti, kao što ni moj nije branio mene, rasprava je brzo završena.

Dva dana kasnije, 15. ožujka, usmeno nam je priopćena presuda.

Nakon što su nam žalbe odbijene, Čolig i ja samo krajem srpnja 1973. prebačeni u Zenicu na izdržavanje kazne.⁴

Ivan Fumić s
izaslanstvom SABH-a
(bivšega SUBNOR-a)
kod Stipe Mesića,
u doba kad je ovaj
bio predsjednik
RH i počasni
predsjednik SABH-a

2.1. Ivan Fumić – poimanje vladavine prava i antifašizma

Ivan Fumić, rođen 26. prosinca 1931. u Ruševu, mjestu na istoku požeške kotline, već kao dječarac, u krugu obitelji, inficirao se ljevičarsko-komunističkim idejama, zbog čega se kao desetogodišnjak krajem 1941. odmetnuo partizanima u šumu. Ovi su ga koristili kao kurira i pretkraj rata angažirali ga u partizanskoj miliciji. Nakon rata je, u svega nekoliko godina, završio osnovnu školu, gimnaziju i Pravni fakultet. Odmah su ga primili na službu u JNA. Istragu protiv feniksovaca 1972. godine dočekao je u činu potpukovnika pravne službe JNA. Nakon "zasluga" u istrazi unaprijeđen je u čin pukovnika i, uz preporuku načelnika KOS-a Pete (zagrebačke) vojne oblasti general majora Kemala Buzaljka, 30. lipnja 1977. postavljen za predsjednika Vojnog suda Pete armijske oblasti u Zagrebu. Na toj je dužnosti ostao do 1986., kada je imenovan ministrom pravosuđa, tj. "republičkim sekretarom za pravosuđe Socijalističke Republike Hrvatske".

Upravo tijekom mandata Ivana Fumića izvršena je krajem osamdesetih godina registracija prvih političkih stranaka u tadašnjem Republičkom sekretarijatu za pravosuđe. Fumić je odlučivao koja stranka ispunjava, a koja ne ispunjava uvjete za registraciju u Hrvatskoj. Također, Fumić je s mjestu "republičkog sekretara za pravosuđe" tih godina bio glavni kadrovnik u sudstvu i državnom odvjetništvu ("tužiteljstvu"). Mnogi njegovi "kadrovi" i danas, više od 20 godina kasnije, zauzimaju visoke položaje u hrvatskom pravosudnom sustavu.⁵

Ivan Fumić nakon raspada Jugoslavije nije bio samo dugogodišnji član i čelnik anakronih organizacija poput tzv. Saveza antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske (SABAH) i egzotični objekt interesa hrvatskih medija, već i miljenik nekih iznimno utjecajnih političara, na čelu s bivšim predsjednikom države Stipom Mesićem.

Objektivni povjesničari sigurno će jednoga dana označiti te “dubioze” kao veliku mrlju u procesu uspostavljanja višestranačja i demokracije u Hrvatskoj, ali i procjenjivati njihovu povezanost s jugoslavenskim komunističkim naslijedjem koje je još uvijek nazočno u novoj hrvatskoj državi i čijem se iskorjenjivanju suprotstavljaju neki utjecajni nacionalni i državni, politički i društveni centri moći.

3. KRVAVA OSVETA NAD SURADNICIMA FENIKSOVACA

Udba je izvršila nekoliko smrtonosnih operacija u zemlji i inozemstvu protiv osumnjičenih pomagača Akcije Fenix 72 u vrijeme i neposredno nakon njena odvijanja u lipnju, srpnju i kolovozu 1972.

U Dubrovniku i pokraj Čitluka u BiH bili su uhićeni i potom likvidirani povratnici iz Australije Ante Miličević i Nikola Raspudić, u Salzburgu je bez traga nestao Stipe Crnogorac, a pokraj Venecije je pobijena tročlana obitelj Stjepana Ševe.

3.1. Uhićenje i smaknuće Ante Miličevića

Među prvim “hrvatskim Australcima” koje je Udba uhilita zbog sumnje da su bili povezani s feniksovima, bio je Ante Miličević, rođen 1. srpnja 1941. u Gornjim Radišićima pokraj Ljubuškoga u Hercegovini.⁶

Ante Miličević je 1960. godine pobjegao iz Jugoslavije i nastanio se u Australiji u koju je u siječnju 1961. doputovao brodom *Aurelia*, te je krajem šezdesetih dobio australsko državljanstvo.

Sa suprugom Božicom i sinom Damirom iz Australije se vratio u Njemačku u koju je doputovao 1. lipnja 1972. Prema prvotnom planu, on se trebao priključiti Skupini Fenix 72, ali ostaje nejasno zašto to nije učinio – zato što je izgubio kontakt s vođama skupine nakon opisane eksplozije u Strasbourg ili zato, kako se objašnjava u Udbini elaboratu, što je s njima postigao dogovor da će samostalno otploviti u rodni kraj gdje bi se pritadio i aktivirao u pogodnom trenutku.

U svakom slučaju, Miličević se deset dana po dolasku u Europu uputio u Hercegovinu. Uskoro je primijetio da ga prati Udba pa je 27. lipnja, na Petrovdan 1972., odlučio otploviti u Dubrovnik. Do Čapljine ga je automobilom dovezao brat Vinko, a odatle se u Dubrovnik odvezao vlakom koji je u to doba još prometovao tamošnjom uskotračnom prugom.

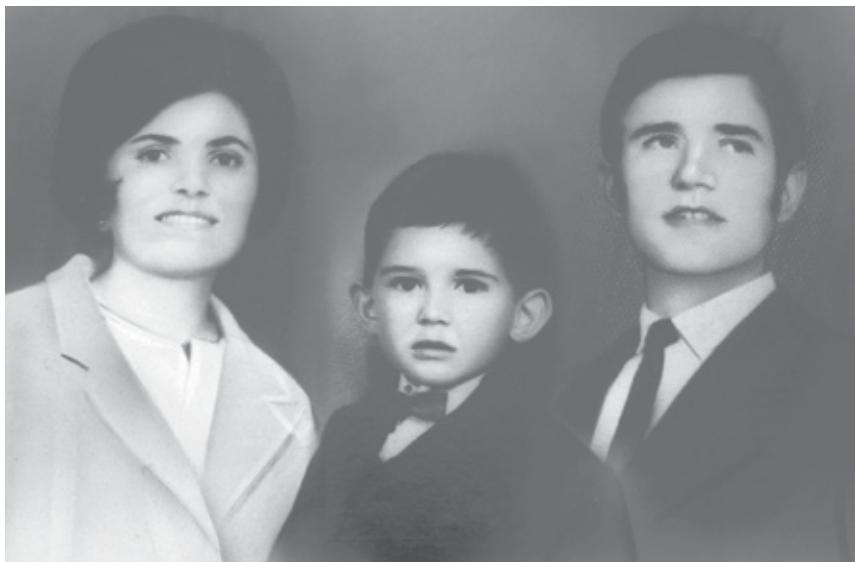
Istoga dana za njim je raspisana tjericalica:

Ante Miličević

Ante Miličević je u vezi s *Akcijom Raduša* i treba pristupiti njegovom opreznom hapšenju, bilo da se pojavi na graničnom prijelazu ili u unutrašnjosti zemlje.⁷

Dan kasnije, 28. lipnja 1972., iz milicijske postaje u Dubrovniku u Republički SUP

Ante Miličević sa suprugom Božicom i sinom Damirom

SRH u Zagrebu poslana je poruka sljedećega sadržaja:

U vezi vaše depeše br. gornji izvještavamo vas da smo dana 27. 6. 1972. godine zajedno s radnicima SJS Ljubuški pronašli u Dubrovniku Antu Miličevića i lišili ga slobode. Nakon toga po radnicima SJS Ljubuški Miličević je istoga dana prepručen u Mostar. Luka Čutić.⁸

Potvrda o uhićenju Ante Miličevića nalazi se i u *Depeši br. 291/65* od 30. lipnja 1972. Službe državne sigurnosti RSUP-a SRH (tj. Udbe):

Za Antu Miličevića, rodom od Ljubuškog, koji se nalazio kao emigrant u Australiji i koji je nedavno došao na područje Mostara, podaci ukazuju da je u članstvo HRB-a primljen u Melbourneu 1967. godine. Obučen je za vršenje diverzija i bio je vrlo aktivan. Trebao se priključiti grupi terorista u Australiji za ubacivanje u zemlju. Međutim, u dogovoru s Jurom Marićem (rukovodilac HRB-a u Australiji), uzeo je našu PI (putna isprava, nap. autora) i početkom mjeseca sa ženom i djetetom došao u SR Njemačku, gdje je boravio do 11. 6. kada je legalno doputovao u zemlju. Oko 10. lipnja o.g. Miličević je u Tübingenu susreo Ambroza Andrića i Franju Peričića kada je dogovoren da otputuje u rodno mjesto i organizira neke svoje veze do dolaska grupe terorista u zemlju. Napominjemo da je Miličević uhapšen.

Gojko i Vinko Miličević saznali su da su da im se brat Ante nalazi u zatvoru u Mostaru, pa su angažirali tada poznatoga mostarskog odvjetnika Branimira Mandića da ga brani. Mandić ih je izvijestio da je u dva navrata posjetio Antu i da je protiv njega otvorena istraga zbog sumnje da je povezan s feniksovima. Prilikom trećeg susreta Mandić im je rekao:

Ante je noćas nestao, tu nitko ne može ništa pomoći. Ako želite dobro sebi i svojim obiteljima, najbolje je da ga zaboravite.⁹

Braća, naravno, nisu odustajala pa su odlučili posjetiti predsjednika Istražnog odjela Okružnog suda u Mostaru Nikšu Sidnika. On ih je odbio primiti, ali su ga uspjeli presresti na hodniku. Sidnik im je rekao:

Ja sam nemoćan, on je u rukama Udbe. Odveli su ga i, ako već nisu, ubit će ga. Ako saznaju da sam vam to rekao, i ja će nastradati.¹⁰

Zbog propitivanja o subbini Ante Miličevića, Udba je provela niz akcija zastrašivanja njegove obitelji, a Antinoj supruzi Božici i sinu Damiru koji su bili australski državljanin, izdala je rješenje o trenutnom protjerivanju iz Jugoslavije.

Mostarski Udbaš Rade Vukojević¹¹ iznio je dio svojih saznanja o slučaju Ante Miličevića:

Naćelnik Centra SDB Mostar u to vrijeme bio je Stipe Grizelj. Akciju oko pokrivanja Antine obiteljske kuće u Radišićima i praćenja Antine rodbine vodio je Ivan Lasić. Ja sam tada bio u Ljubuškome. Nazvao me Stipe Grizelj i rekao mi da preuzmem od Ivana Lasića pratinju automobila u kojem se navodno nalazio Ante Miličević. Još sam čuo da je Antin brat išao po njega u Čilipe ili Dubrovnik. Nakon nekoliko dana stigla je iz Sarajeva službena depeša u kojoj je pisalo da se Ante Miličević uspio izvući, te da je pobegao natrag u Australiju i da se obustavlja svaka daljnja potraga za njim. Poslije nekoliko dana pozvao me Jerko Bradvica i rekao mi da primim Antina brata Gojka, te da mu pročitam depešu koja je stigla iz Sarajeva. Gojko je pročitao depešu i rekao mi da smo ga ubili te da navodi u toj depeši nisu istiniti... O tom slučaju nešto više bi mogli znati Boško Okuka i Mile Penava koji su 1972. sudjelovali u praćenju Ante Miličevića.¹²

3.2. Otmica i likvidacija Stipe Crnogorca

Stjepan Crnogorac, rođen 7. prosinca 1946. u Sovićima pokraj Grude u Hercegovini, odrastao je u siromašnoj vjerničkoj obitelji. Nakon završetka gimnazije upisao je Bogosloviju u Zadru. Međutim, Crnogorac nije video svoju budućnost u svećeničkom pozivu te je svoje nedoumice, kratko prije zaređenja, otvoreno iskreno iznio nadređenima. Oni su ga razumjeli i, s obzirom da s diplomom bogoslova nije mogao nastaviti školovanje u Jugoslaviji, pomogli su mu da upiše studij filozofije u Salzburgu.

Došavši 1969. godine u Mozartov grad, Crnogorac je upoznao vlč. Vilima Cecelju, voditelja tamošnje Hrvatske katoličke misije. Cecelja je Crnogorcu pomogao da pronađe smještaj u Salzburgu, a Crnogorac mu se odužio aktivnim sudjelovanjem u radu misije, posebno kao ministrant i pjevač u crkvenom zboru.

Stjepan Crnogorac

Stjepan Crnogorac
s roditeljima,
braćom i sestrama

Crnogorac je ubrzo upoznao nekolicinu hrvatskih studenata i *gastarbeitera* koji su redovito dolazili na misu u Hrvatsku katoličku misiju u Salzburgu, a među ostalima i Marka Logarušića, Ivana Pompera i Stanka Cecelju, koji će kasnije biti osumnjičeni da su pomagali u pripremi Skupine Fenix 72, ali i Viktora Kancijanića, Nikolu Antunca, Petra Bakulu, Ivana Prlića i Vilija Eršega, koji će se priključiti toj skupini.

Prema izjavama više svjedoka, kao i navodima u elaboratima Udbe i KOS-a, Crnogorac je pripadao najužem krugu vodstva Skupine Fenix 72 u Austriji. On je, kako proizlazi iz tih izvora, bio predviđen za glavnoga suca u Skupini Fenix 72, ali je vodstvo na kraju odlučilo da on ipak ostane u Austriji te organizira i predvodi drugu skupinu hrvatskih gerilaca koja bi nakon nekog vremena skupno ili pojedinačno upala u Jugoslaviju. U jednom izvješću Udbe navode se sljedeći podaci o Crnogorcu:

Stanuje u jednoj privatnoj zgradi, vlasništvo obitelji Jener. Zgrada je na jedan kat. Crnogorac stanuje, po ulazu u zgradu, prizemno, ravno. Na vratima nema etikete. U prizemlju zgrade navodno stanuje i vlasnik zgrade Jener. Na katu stanuje neka austrijska obitelj i dvije podstanarke u zasebnim sobama, također Austrijanke (Rosemarie i Afra). Koristi telefon 357762. Nema automobila, ali povremeno posuđuje automobile od privatnih osoba. Crnogorac je bio predviđen da uđe u grupu, ali su kasnije Ambroz Andrić, Pavo Veger, Ilija Glavaš i drugi zaključili da on zajedno s još nekim pasošarima dođe legalno u zemlju i da se priključi grupi.¹³

Stjepan Crnogorac je, u društvu Željka Prlića, brata feniksovca Ivana Prlića, i vlc. Vilima Cecelje, u nedjelju, 2. srpnja 1972., otišao na tradicionalno hodočašće u Attnag-Puchheim pokraj Linza. Vratio se predvečer oko 17 sati, a sat kasnije žurno je napustio stan u pratinji pročelavog četrdesetogodišnjaka. Od tog trenutka, izgubio mu se svaki trag.

Iz elaborata Udbe, ali i drugih pokazatelja, može se zaključiti da je Stjepan Crnogorac bio otet, mučen i likvidiran bez suđenja te da je u tome određenu ulogu odigrala Služba državne sigurnosti Socijalističke Republike Slovenije (slovenska Udba).

Nikola Raspudić sa sestrama Jadrankom i Vericom

3.3. Uhićenje i “samoubojstvo” Nikole Raspudića

Nikola Raspudić, rođen 15. rujna 1941. u Dobrom Selu pokraj Čitluka u Hercegovini, pobjegao je 1960. godine iz Jugoslavije, najprije u Italiju, odakle je brodom *Flaminia* doputovao 27. prosinca 1960. u Australiju, gdje je već živjelo nekoliko njegovih bliskih rođaka. Uskoro se aktivirao u radu hrvatskih organizacija poput AHD-a, a po njenu osnivanju i u radu Hrvatske mladeži Uzdanica, da bi sredinom 1972. pristupio Hrvatskom revolucionarnom bratstvu.¹⁴

Kad je saznao da je skupina njegovih suboraca upala u Jugoslaviju s namjerom da podigne ustanak, Raspudić im se odlučio pridružiti. Premda mu to nije odobrilo vodstvo HRB-a, on je 30. lipnja 1972. otputovalo iz Melbournea u rodno mjesto u Hercegovini.

U Split je doputovao zrakoplovom, a dalje taksijem. U Dobrom Selu zatekao je roditelje na ljetnim poljoprivrednim radovima. Nekoliko dana im je pomagao te izviđao kako da se pridruži feniksovima, što je u tom trenutku bilo neostvarivo. Dana 28. srpnja 1972. po njega došlo nekoliko milicajaca, među njima i otac poznatoga nogometara Predraga Jurića. Odveli su ga u Mostar.¹⁵ Mostarski istražni sudac Borislav Ajvaz odredio je 29. srpnja 1970. pritvor Nikoli Raspudiću, a u obrazloženju je naveo:

Za vrijeme boravka u Australiji postao je član emigrantske organizacije Hrvatsko revolucionarno bratstvo, uključio se u rad ove terorističke organizacije, sudjelujući u demonstracijama pred zgradom Konzulata SFRJ u Melbourneu, zatim je skupljao pomoć za ustaške teroriste i mladiće hrvatske emigracije da sudjeluju u ratu u Vijetnamu protiv oslobodilačkih snaga – **dakle, počinio je kazneno djelo sudjelovanja u neprijateljskoj djelatnosti protiv Jugoslavije.** Osnovanost sumnje da je Nikola Raspudić počinio navedeno kazneno djelo, proizlazi iz kaznene prijave Službe državne sigurnosti – Centar Mostar od 28. srpnja 1972. Na zapisničkom ispitivanju kod istražnog suda Nikola Raspudić negira izvršenje kaznenog djela koje mu se stavlja na teret. No i pored toga imajući u vidu navode kaznene prijave, Nikola Raspudić ostaje osnovano sumnjiv da je počinio kazneno djelo.¹⁶

Grob Nikole Raspudića na mjesnom groblju u Dobrom Selu kod Čitluka u BiH

Sljedećih dana pokušavale su ga posjetiti njegove sestre Danica, Jadranka i Verica, ali im to nije bilo dopušteno.

Sedmoga kolovoza 1972. obitelj je dobila obavijest da je Nikola Raspudić "izvršio samoubojstvo" u mostarskom zatvoru. Njegov šurjak Franjo Miletić video je mrtvo tijelo Nikole Raspudića u mostarskom zatvoru:

U Mostar sam išao s njegovim ocem, sada pokojnim Andrijom. Pitali su nas želimo li vidjeti kako Nikola izgleda i kako je počinio samoubojstvo. Ja sam odlučio ući u sobu i vidjeti. Kad sam ušao, zaprepastio sam se. Bio je gol, samo u gaćicama, onako ničice je ležao sav izrezan. Sve je ukazivalo da nije počinio samoubojstvo. Izašli smo i čekali pred mrtvačnicom. Udbaši su dolazili i govorili nam da ga što prije zakopamo. Mi nismo žurili. Napravili smo osmrtnice i postavili ih po Mostaru. Za nama je milicija išla na motoru i skidala postavljene osmrtnice. Tijelo pokojnika dovezeno je u rodno Dobro Selo. Obitelj je otvorila kovčeg i na mrtvom Nikolinu tijelu vidjela tri velike rane. Bile su razrezane vene na obje ruke, a na vratu je bila velika rana, vjerojatno od udbaškog noža.¹⁷

Sljedećeg dana, 8. kolovoza 1972., Nikola Raspudić pokopan je na mjesnom groblju u Dobrom Selu pokraj Čitluka u Hercegovini, o čemu je Franjo Miletić kazao:

Pokop je predvodio fra Srećko. Bilo je toliko naroda na njegovu sprovodu kao kasnije, za vrijeme Domovinskog rata kad bi poginuo bojovnik na prvoj crti obrane. Spomenik na groblju podigli su njegovi prijatelji iz Australije i njegova obitelj. Bilo je prijetnji, čak i da će biti srušen. To je ipak spriječeno. Njegovi prijatelji i danas redovito dolaze na Nikolin grob i polažu cvijeće.

4. NEKI PRIMJERI NASILJA NAD HERCEGOVAČKIM OBITELJIMA

4.1. Zlostavljanje majke i sestre Vidaka Buntića

U isto vrijeme, kao što je već opisano, dok se grupa Ilike Glavaša početkom srpnja 1972. probijala iz Hercegovine prema Dalmaciji, grupa Andrić-Vegar bezbrižno se skrivala u šumici južno od Velikog Ogradićenika prema Cernu pokraj Čitluka u BiH. Posebnu ulogu u skrivanju i prehranjivanju te grupe imale su Luca i Ruža Buntić, majka i sestra Vidaka Buntića. Premda su im u svemu pomagale obitelji Lovre Solde i Nike Miletića, njih dvije su jedine znale točno mjesto gdje se grupa skrivala. To je mostarska Udba dočula pa ih je uhitila i podvrgla strahovitom mučenju u mostarskoj Čelovini.

Luca Buntić je 20. svibnja 1997. umrla, a autor ove knjige razgovarao je sa sestrom Vidaka Buntića, Ružom:

Strahovito su mučili mene i majku. Meni je bilo teže dok sam slušala njezine krikove nego kad su mene mučili. Bolje da vam o tome ne pričam. Bila sam u takvom stanju da sam, u strahu da ne bih nešto izdala, u jednom trenutku pomislila kako je najbolje da sama sebi odrežem jezik. Torture nisu prestale ni kad su nas pustili iz zatvora. Od šokova majka i ja smo morale često odlaziti na psihijatriju. U potpunosti su nam uništili život. Ali, hvala Bogu, iako nam je život bio težak, ni ja ni majka nismo poklekle i ostale smo uspravne i kao žene, i kao vjernice i kao Hrvatice.¹⁸

Lucu i Ružu Buntić najviše je progonio mostarski udbaš Nikola Ostojić Žutkić. Njegovo se ime dovodi i u vezu s likvidacijom hrvatskog emigranta Nikole Miličevića zvanoga Beban 13. siječnja 1980. u Frankfurtu.¹⁹

Luca Buntić, majka Vidaka Buntića, godine 2000.

Ruža Buntić, sestra Vidaka Buntića, godine 2000.

4.2. Zlostavljanje obitelji Pave Vegara

Otrilike u isto vrijeme kao i u slučaju obitelji Vidaka Buntića, započeo je progon roditelja i braće jednoga od vođa Skupine Fenix 72, Pave Vegara, u Vašarovićima pokraj Ljubuškoga. Progon je predvodio njihov susjed udbaš Radoslav Rade Vukojević. O neljudskom zlostavljanju obitelji Pave Vegara svjedoči njegov brat Nediljko:

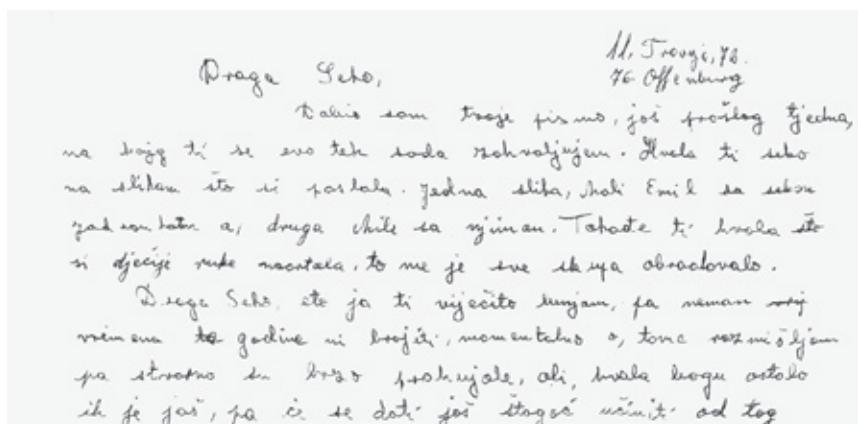
Moj susjed Rade Vukojević, dugogodišnji službenik bosanskohercegovačke Udbe, bio je vršnjak i prijatelj u djetinjstvu moga pokojnog brata Pave Vegara. Negdje krajem lipnja 1972. potražio me jedan rođak i rekao mi na brzinu kako je moj brat Pavo upao sa skupinom emigranta u bosanske planine i da se tamo bore s policijom i vojskom. Upozorio me je da je naša kuća pod prizmotrom i da ne puštamo nikoga noću, jer možemo nastradati. Odmah sam to rekao ocu. Naš pas je počeo žestoko lajati svaku noć. Jedne večeri je utihnuo. Ujutro smo ga našli mrtvaiza kuće. Bio je otrovan.

Pavlo Veger s roditeljima i sestrom Anom prije bijega iz Jugoslavije

Dana 7. srpnja 1972., u poslijepodnevnim satima došli su u naše dvorište Stanko Lauc iz Vašrovića u civilu i Vlado Mišetić Butarin iz Grabovnika u odori pričuvne policije, vodeći iza sebe neke ljudе u vojnoj odori. Lauc ih je postavio na stražu oko naše kuće, a oca i mene je pozvao da idemo pred našu seosku školu i da tamo čekamo daljnje upute, 'jer je opća mobilizacija'. Tamo su već bili okupljeni svi odrasli muškarci iz našega sela.

Netko ih je razvodio na straže tako da su pred školom ostali samo stariji brat Rade Vukojevića Mirko, Stipe Piljić-Gutin, moj otac, ja i neka djeca. Ocu je netko rekao da može ići kući, jer je prestao, a ja da moram još pričekati.

Pismo Pave Vegera
sestri Ani dva
mjeseca prije upada
Skupine Fenix 72
u Jugoslaviju

Nediljko Vegar i
Bruno Bušić, 1977.

Pred sam mrak 7. srpnja 1972. došao je policijski auto. Na zadnjem sjedalu je bio moj otac s lisičinama na rukama. Mene su prozvali i također mi stavili lisičine na ruke te mi naredili da sjednem na mjesto suvozača. Odveli su nas u Ijubuški zatvor.

Kod mene u ćeliju je došao Rade Vukojević i pitao me znam li što se događa. Rekao sam mu da sam čuo, ali ne znam je li istina. On je tada počeo vikati i pitati me da mu kažem gdje je Pavo, 'jer će tako i tako biti ubijen'. Tu istu večer su mi na ruke stavili lisičine i izveli me van, pred policijsku postaju. To isto su uradili i s mojim ocem. A onda su nas, u pratinji udbaša Kreše Šimića, proveli u mostarski zatvor. Mene su držali u ćeliji br. 52, a oca u br. 53. Ispitivali su nas i tukli palicama. Čuo sam kako tuku oca i kako on jauče. Svašta sam prošao u životu, ali to su mi bili najteži trenuci.

Negdje polovicom devetog mjeseca otvorio je stražar vrata ćelije i pozvao me da izađem jer mi je stigla posjeta. Izašao sam do stražarske sobe i imao što vidjeti. Tamo je bio Rade Vukojević. Kad me je ugledao skočio je sa stolice kao da se silno raduje što me vidi i počeo me grliti. Zapljilo me je njegovo ponašanje pa sam samo promrmljao: 'Rade, je li itko od mojih živ?' Na to je govorio: 'Prčija te Isus, što si uzima advokata? Čača ti je mora prodat kravu da ga plati'. Zatim je dodao: 'Pavo je ubijen, mater ti je poludila. Čača ti je isto bolestan'. To me je šokiralo. Kasnije sam saznao da su, po nalogu Rade Vukojevića, bili uhithili i moga 17-godišnjeg brata Jerka. Optužili su ga da je u obližnjoj prodavaonici kupovao konzerve za Pavu, iako ih je on kupovao da bi prehranio sebe i desetogodišnju sestru Rosu, s kojom je ostao sam kod kuće.

Nakon izlaska iz zatvora pobjegao sam u Njemačku i u emigraciji sam ostao do stvaranja samostalne hrvatske države.

U Domovinu sam se vratio sredinom 1991. godine i odmah sam pristupio ZNG-u. Ostatak rata proveo sam u HV-u, najviše uz generala Antu Gotovinu. Moji ideali su ispunjeni jer je stvorena hrvatska država.

Ona je još uvijek daleko od mojih snova i očekivanja moga brata Pave i njegovih suboraca. Ali je takva kakva jest. Mi smo od prošlih hrvatskih naraštaja preuzeli žežlo borbe za samostalnu hrvatsku državu i mislim da smo tu povjesnu zadaču časno ispunili. Na sljedećim hrvatskim naraštajima je da se bore za njezino usavršavanje. Vjerujem da će i novi hrvatski naraštaji časno obaviti svoju dužnost kao što smo i mi obećavši našim precima.²⁰

Bilješke

- 1 Optužnica Okružnoga javnoga tužitelja protiv Mate Kopića i Ive Ivkića, broj 352/72, Tuzla, 25. prosinca 1972., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva;
Presuda Okružnog suda u Tuzli, broj 413/72, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
Kao i u ranijim slučajevima, tekst ovih optužnica također je malim dijelom prilagođen standardima hrvatskoga književnog jezika, ali samo u mjeri u kojoj se ipak ne gubi rigidni smisao duha i jezika na kojemu su napisane.
- 2 Optužnica Vojnoga tužiteljstva protiv Josipa Baraćića i Stjepana Čoliga, broj 731/72, Sarajevo, 23. veljače 1973., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva;
Presuda Vojnog suda u Sarajevu protiv Josipa Baraćića i Stjepana Čoliga, broj 69/73, 15. ožujka 1973., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.,
- 3 BARISIC Josip born 13 June 1940 – Nationality Yugoslav – arrived per Charterflight “MIQAN 15/664” Ex VIENNA/AUSTRIA departed 30 November 1967 under the General Assisted Passage Scheme, 1967/EF/1055, A2559, 1967 – 1967.; National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 4 Vukušić, Bože, Razgovor s dipl. ing. Josipom Baraćićem, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 5 Nameće se pitanje kakva se pravda i pravna država mogu uspostavljati pod vodstvom čovjeka koji je na apel pritvorenika za poštivanjem osnovnih zakonskih i ljudskih prava odgovorao udarcem šakom u lice i izjavom: “Jebem mater tebi i tvome advokatu”?! Može se postaviti i pitanje motiva onih koji su u Hrvatskoj takvog čovjeka ustoličili za ministra pravosuđa u predvečerje raspada totalitarnog komunističkog režima...
- 6 MILICEVIC Ante born 7 July 1941 – Yugoslavian – travelled per AURELIA in January 1961, MILICEVIC A, A2478, 1960 – 1960., National Archives of Australia, www.naa.gov.au.
Prema Izvatu iz Matične knjige rođenih, koju je autor knjige pribavio u Ljubuškom 19. rujna 2006., kao i Potvrđi Župnog ureda sv. Ante Padovanskog na Humcu 15. rujna 2006., Ante Miličević je rođen 1. srpnja 1941., a kršten je 6. srpnja 1941., pa se može zaključiti da su australske službe iz nekoga razloga “pobrkale” datum njegova rođenja.
- 7 Tjericala RSUP-a SRH za Antom Miličevićem, upućena Depešom br. 2022 27. lipnja 1972. svim centrima SDB I SJS u SRH, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 8 Depeša Stanice javne sigurnosti Dubrovnik br. 1133/1-72, upućena RSUP-u SRH 28. lipnja 1972.
- 9 Vukušić, Bože, Razgovor s Vinkom Miličevićem, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 10 Na sudbinu Ante Miličevića sigurno je snažno utjecala činjenica da je, kao tajni član HRB-a, povremeno bio tumač tadašnjemu jugoslavenskom konzulu u Melbourneu Franji Rukavini. HRB je putem Miličevića, s jedne strane, otkrio nekolicinu agenata jugoslavenskog konzulata u hrvatskoj zajednici u Victoriji, a s druge strane, Udbi plasirao brojne dezinformacije o planovima pojedinaca i organizacija u hrvatskoj emigraciji. Osim toga, konzul Rukavina, vjerujući Miličeviću, izdao je ili produžio jugoslavenske putovnice nekolicini članova HRB-a, među kojima su se nalazili feniksovci Ilija Glavaš i Ilija Lovrić, kao i nesuđeni pripadnici skupine Šimun Šarić, Blaž Kraljević i Nikola Raspuđić, s kojima su otputovali (ili su trebali otpotovati, npr. Kraljević) iz Australije u Europu. Jugoslavenskoga konzula Franju Rukavinu Beograd je najprije premjestio iz Melbournea u Canberru, a kratko potom iz Australije u Kanadu, gdje je smrtno stradao u prometnoj nesreći...
Hrvatski građanski odbor za ljudska prava (National Croatian Civil Rights Committee), na čijemu su se čelu nalazili Ljerka Bratković r. Neuman kao predsjednica i Ivo Butković kao tajnik, u pripremi opsežnoga materijala kojim su inicirali senatsku istragu o kršenju ljudskih prava prema Hrvatima od strane Jugoslavije i njezinih suradnika u vrhu australske politike i policije, na stranicama 35 do 40 spominje najizrazitije slučajeve udbaškoga agenturnoga djelovanja u Australiji tijekom tih godina, gdje se kao prvi jugoslavenski agent navodi:
RUKAVINA, Franjo: konzul u melburniškom konzulatu od 1969. On je najduže služujući jugoslavenski diplomat u Australiji, odgovoran za brojne klevete protiv hrvatske zajednice u Australiji. Bio je savjetnik za gospodarska pitanja u jugoslavenskom veleposlanstvu u Zapadnoj Njemačkoj u razdoblju kada se dogodio val ubojstava u Njemačkoj 1968/69. Pripe toga je bio u Francuskoj. Vjeruje se da je on politički komesar za cijelo diplomatsko osoblje u Australiji i ravnatelj Udbinih operacija u ovoj zemlji...
- 11 Rade odnosno Radoslav Vukojević, rođen 9. listopada 1939. u Vašarovićima pokraj Ljubuškog, nakon završetka srednje škole upisao je studij teologije koji je negdje 1962. napustio i otišao na odsluženje vojnog roka u srpski Knjaževac. Indikativno je da je nakon povratka iz vojske posao najprije dobio u PTT-u Ljubuški – da bi ubrzo počeo raditi u ljubuškom SUP-u. Nekoliko godina kasnije prešao je u širokobriješki SUP, a 1968. u mostarsku Udbu. Tu je radio kao operativac na pitanjima “unutarnjeg neprijatelja i ustaške emigracije”, a 1975. je nagrađen unapređenjem u centralnu bosansko-hercegovo

vačke Udbe u Sarajevu. Tu je najprije radio u upravi za borbu protiv emigracije, a kasnije do odlaska u mirovinu u Odjelu za ratne pripreme. U svojoj udbaškoj karijeri imao je tri posebna slučaja: montiranje procesa Miljenku Hrkaču, neljudsko maltretiranje obitelji jednoga od vođa Bugojanske skupine Pave Vegara i atentat na Gojka Bošnjaka. U prvom slučaju Rade Vuković je, zajedno sa svojim kolegom Matom Vujićem, zaslужan za prikupljanje lažnih dokaza o sudjelovanju Miljenka Hrkača u nekoliko protujugoslavenskih diverzija, a među ostalim i za podmetanje eksplozivne naprave 23. svibnja 1968. u kino 20. oktobar u Beogradu. Dio istrage protiv Hrkača vodila je slovenska Udba koja je odbila sudjelovati u lažiranju dokaza, što je čak izazvalo sukob CK Slovenije i CK Bosne i Hercegovine. Hrkač je preko sedam godina proveo u istrazi i strijeljan je tek nakon četvrte osude na smrt. U drugom slučaju, Rade Vuković je bio provoditelj progona svojih susjeda iz Vašarovića, obitelji Pave Vegara, sve od upada Skupine Fenix 72 u Jugoslaviju pa do njena raspada 1991. godine. U trećem slučaju, bio je glavni organizator atentata na hrvatskog emigranta Gojka Bošnjaka u Karlsruheu, o čemu će više rijeći biti u nastavku ove knjige.

- 12 *Izjava Rade Vukovića*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 13 *Depeša br. 191/65 SDS-a RSUP-a SRH od 30. lipnja 1972.*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 14 *RASPUDIC Nikola born 15 November 1941 – travelled per FLAMINIA under Australian Italian Assisted Scheme*, RASPUDIC N, A2478, D4881 27 Dec 1960 – 31 Dec 1976., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
The Submission of The National Croatian Civil Rights Committee and The Proceedings of The Senate Select Committee On Civil Rights of Migrant Australians, Canberra, 19. srpnja 1973.
- 15 Vukušić, Bože, *Razgovor s Dragicom Vidaček*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
Rodbina i prijatelji Nikole Raspudića iz Australije, prema riječima njegove sestre Dragice, udane Vidaček, uredili su njegov grob i na njemu podigli spomen-ploču. Njoj nepoznate osobe stalno su posjećivale grob njegina brata te na njemu ostavljale cvijeće i upaljene svijeće. Nakon raspada Jugoslavije, doznala je da su to bili njegovi prijatelji i suborci iz Australije koji su posjećivali rodni kraj.
- 16 *Rješenje o sprovodenju istrage protiv Raspudić Nikole*, Okružni sud u Mostaru – Istražni odjel, broj Ki-234/72, Mostar, 29. srpnja 1972.

- 17 Sivrić, Marijan, *Bivša Udba ubila velikog domoljuba* (izjava Franje Miletića), Glas Brotnja, Čitluk, ožujak 1995.; Strangman, Denis, *The ASIO Croatian Affair of 1973 (ASIO-va hrvatska aféra iz 1973)* – u zborniku *The Shape of the Labour Regime (Sjene laburističkoga režima)*, priredio Les Shaw, Canberra, 1974. – preveo, dopunio i priredio za feljton u 10 nastavaka Mate Bašić, Hrvatski vjesnik, Melbourne, od 4. travnja 2003. do 27. lipnja 2003., pod zajedničkom egidom 30 godina od hrvatskog skandala;

Hrvatski nacionalni odbor za ljudska prava (The National Croatian Civil Rights Committee) predložio je 1973. godine sedmoročanoj Komisiji saveznoga Senata (vidi poglavje 14) samo u jednom navratu četrdesetak izjava pod zakletvom o kršenju ljudskih prava među Hrvatima, kako od strane jugoslavenskih tajno-policajskih, tako i od strane australskih službi. Među njima se nalaze i izjave Vlade Divića i Ivana Raspudića, koje govore o sudbini Nikole Raspudića.

U izjavi Vlade Divića stoji:

“Ja, Vlado Divić, pošteno i iskreno izjavljujem da sam prijatelj Nikole Raspudića, koji je nekada živio u Melbourneu. Nikola Raspudić rođio se 1941. u Hrvatskoj. Godine 1960. napustio je Hrvatsku i emigrirao u Australiju. Godine 1969. primio je australsko državljanstvo. Nikada se nije bavio politikom, niti je pripadao ijednoj organizaciji. Šedio je svoj novac i kupio polovicu udjela u kući, ovđe u Melbourneu. Potom je odlučio otploviti natrag da bi posjetio svoju obitelj i da bi se oženio. Nekoliko dana prije no što je otplovio, otišao je u jugoslavenski konzulat, da bi dobio vizu. Generalni konzul Cvetković kazao mu je, a te je riječi Nikola prenio meni: ‘Idi slobodno, ja jamčim da ti nitko ništa neće učiniti’. Australiju je napustio 30. lipnja 1972. Čim je stigao u Zagreb, pokupila ga je tajna policija, i ravno ga iz Zračne luke prebacila u Mostar, odakle je nakon pet dana pušten kući. No cijelo se vrijeme morao javljati policiji u Čitluk, gdje su ga oni cijelo vrijeme optuživali da je ustaša. Potom su ga ponovo zatvorili. Policija ga je držala u zatvoru sljedećih 19 dana. Nitko ga nije vidio i nikomu ga nije bilo dopušteno posjetiti jer su ga mučili sve dok ga nisu usmrtili. Devetnaestog dana, policija je pozvala njegova oca da pode s njima. Kad je njegov otac stigao u policijsku postaju, policija ga je dočekala s ovim riječima: ‘Nismo ga mi ubili, ubio se sam’. Odveli su oca k sinu. Nikola Raspudić je ležao u ćeliji. Oba njegova zapešća bila su prezvana. I njegovo je grlo bilo prezvana. Njegov ga je otac uzeo i sahranio ga u rodnom mjestu u Dobrom Selu. Na sprovođu je bilo mnoštvo ljudi, jer su svi znali da ga je policija ubila, i da je potpuno nevin. Izvješće o Nikolinoj smrti do nas je stiglo u pismu njegova oca iz Dobroga Sela. Vidio sam i pročitao to pismo. Znam da je istinito. Na taj način Titove vlasti ubijaju naš narod. Na taj način Titove vlasti pljuju na australsku putovnicu. Ovoga su mladića oni ubili zato što je bio Hrvat, ali je bio punopravni australski građanin...”

U izjavi Ivana Raspudića stoji:

“Ja, Ivan Raspudić, pošteno i iskreno izjavljujem da sam rođak Nikole Raspudića, koji je nekada živio u Melbourneu. Nikola Raspudić otplovio je natrag da bi posjetio svoju obitelj u Dobrom Selu i da bi se oženio. Sa sobom je odnio gotovo 2500 australskih

dolara u putničkim čekovima koje je napravio u Commonwealth Bank u Fitzroyu. U Zagreb je stigao 30. lipnja 1972. Jugoslavenska policija uhitila ga je u Zračnoj luci i sprovela u Mostar. Policija ga je pustila da nekoliko dana provede kod kuće, tijekom kojih se morao svakodnevno javljati policiji u Čitluku. Potom su ga bacili u zatvor u Mostaru, gdje su ga držali sljedećih 19 dana. Svakoga su dana njegova majka i otac odlazili u policijsku postaju, ali im ga nije bilo dopušteno vidjeti. Devetnaestoga dana policija je pozvala njegova oca u postaju. Nikola je ležao u čeliji – rezervirana vrata. Policija ga je ubila. Potom je policija pokušala nagovoriti njegova oca da potpiše putničke čekove, tako da bi ih oni mogli naplatiti. Sve ovo napisano mi je u pismu ljudi koji su boravili u Dobrom Selu kad je Nikola ubijen. To je cijela istina.”

- Navedene dvije izjave pod prisegom (“Statutory Declaration”) objavljene su u knjizi Lesa Shawa *Trial by Slander (Suđenje zbog klevete)* i u *Hrvatskom vjesniku* od 6. lipnja 2003., preveo Mate Bašić.
- 18 Vukušić, Bože, *Razgovor s Ružom Buntić*, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
 - 19 Nikola Ostojić Žutkić umro je prije nekoliko godina, a njegova kći Jasna Zlomislć dugogodišnja je predsjednica Udruge udovica hrvatskih branitelja HVO-a. Zanimljivo bi bilo saznati odgovor na pitanje kako je dospjela na tu dužnost, međutim to nije predmet ovoga razmatranja.
 - 20 Nediljko Vegar je za sudjelovanje u Domovinskom ratu dobio nekoliko odličja, među ostalima i Red Nikole Šubića Zrinskog za iskazanu hrabrost u borbi i za višestruko ranjavanje, a 2005. godine umirovljen je u činu pukovnika Hrvatske vojske. Opširniju verziju svjedočenja Nediljka Vegara, vidi u: Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika iz BiH*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.

SLUŽBA OB SREDI
Broj za... 54
Pozivni broj...
S. 07 07/2000

STROG PUBLIKI DOSTUPNA
DOSTUPNA SA ZAŠTITOM INFORMACIJE

**INFORMACIJA O TERORISTIČKO-DIVERZIJSKOM GRUPOVOM
RADJENJU U SRBIJI**

I.

U noći između 22. i 23. juna ove godine faktički je ustanovljena novi teroristička grupa ulegnuta je preko sastojanja jedne eksistirajuće nezavisne grupe. Grupa je bila u 10 doba osnovana - nih i pripadnjika terorista sa diverzantima i drugim slobodarskim snajperima. Nekoliko dana su je uvozili iz zemalja krajnjeg Srbije i Hrvatske i Bosne, uglavnom pripadnici skoroši učestalo organizacije "Revolutionarne revolucionarne hrvatske" - RSH, među kojima se nalaze i neki pešani kriminalci.

Obnovljene terorističke grupe uvelike je nakon dadih i konzervativnih pripava okrenute vojarničkim organizacijama na izradu i raspisavanju novih snajpera. Grupa je obustavljena od prevarenih terorista iz Austro-Ugarske i nezavisnih slobodnih ili ne, među kojima su uključeni i nezavisni učesnici crnog i drugih di - varantskih struktura.

Dovršeno je da se teroristička grupa prebači na područje istočne BiH, Zapadne i Srednje Bosne. Odmah su produžene operativne mreže sa likvidacionim bandama. U cilju umirovljenje terorističke grupe angažovane su jedinice terorističke odbrane i rezervne sile u sastavu milicije na području opština Prozor, Bugojno, Bugojna, Bosna i Gornji Vakuf.

Prva stranica Informacije SSUP-a
dostavljenje IBP SKJ 5. 7. 1972.

**DRŽAVNO PODUZETSTVO SFRJ – PRESIDENTSTVO SFRJ
PREDSEDNIČTOVSKI APARAT – SPECIJALNE STROKU NA SFRJ**
Nj. 20/20. 85. 202. 122
1. 1. 1972. 1972. 1972.
Materijalni – finansijski – ekonomski

Predsedničkoj SFRJ na srećnjac 15. rođendan, odbran-
jan 19. septembra 1972. godine, predsedničkoj Predst-
avci Republike Županja, koja je učestvovala je izvedljata na
11. održanoj konferenciji na poslovne delatnosti bezbednosti. Prihvata -
jela odluku i stvorila Savetu u vazi sa diverzantno-teroristič-
kom delatnostima protiv SFRJ, Predsedničkoj je, razpravljaju-
jeli u članskoj skupštini pitanja bezbednosti svi, u skladu sa
članom 47., stav 2. Poštovnika o radu Predsedničkog STFJ na -
vjajile siedište

S A K L J U Č E

1. Rekonstrukcione snage u pojedinim seoskim selima ved
dale vremena obvezujući 4x, u spremi sa nepriljekojima u -
sigurnosti i neutralizaciju nepriljekova, osim u selu učili
tehnike za neutralizaciju i uključujući vlasni i te postignu-
krajnje ciljeve u poticanju i rušenju aktivnog poslovnog SFRJ.
Tori vel množi kvalitetni diverzantski poslovi u seljil i
nepriljekova, uobičajene u nekoliko diverzantsko-terorističke
grupe krađe u prosinu 1972. godine, počinjaju da je nastupila ne-
ve faza u povećavanju plasmanu i nasreća ponutiti snage pre-
tive uče se slijedi.

Theseljivanje diverzantsko-terorističke grupe i po-
stojeli plasmeni sa gorilskih dejstava svih likovnih vojnih
grupacija, počinjaju da se u specijalističkim dejstvima i preme-
njuju učili pered obvezujuće-sigurnosne i psihološko-pre-
pragade, nastoji da priznajući jedan komponenti specijalnih
dejstava - gorilskih dejstava, u to se uklapaju i sel-
ci koji su bili postavljeni vlastitom terorističkom grupi da
stvari učili za uobičajene novih grupe, da se osmorni sa
pričuvanom na terenu i organizuju gorilski rat kroz res -
mene. Radi povećanja te grupe i njena smjerenost, uobičajeno

Prva stranica Zaključaka
Predsjedništva SFRJ od 19. 9. 1972

GLAVA TRINAESTA
Beograd i nesvrstani na mukama

1. Tzv. VJEŽBE JNA U BUGOJNU

NAKON VOJNO-POLITIČKOG PUČA PROTIV HRVATSKOGA PROLJEĆA 1. prosinca 1971. u srbijanskomu Karađorđevu, kada je “po kratkom postupku” smijenjeno hrvatsko partijsko-komunističko vodstvo, glavna briga Josipa Broza Tita i beogradske srbokomunističke vrhuške postala je – kako uspostaviti novu “unutarpolitičku stabilnost u Jugoslaviji”?

Prvenstveno se to odnosilo na nebrojene sudske postupke i ostale represivne mjere protiv vodećih članova Hrvatskoga proljeća i njihovih pristalica.

Dok su se sredinom 1972. godine pripremali i započinjali sudske procesi diljem Hrvatske, na vanjskopolitičkom planu Jugoslavija se usredotočila na pripreme za još jednu Konferenciju ministara vanjskih poslova nesvrstanih zemalja koja se trebala održati početkom kolovoza 1972. godine u Georgetownu, glavnom gradu Gvajane.

1.1. Tito i Hrvati – usporedne akcije

U ozračju priprema za Konferenciju nesvrstanih na kojoj je Jugoslavija namjeravala igrati važnu ulogu, predsjednik SFRJ i SKJ Josip Broz Tito posjetio je 7. lipnja 1972. tadašnji Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (Sovjetski Savez, SSSR). U jugoslavenskom izaslanstvu nalazili su se, među ostalima, “sekretar Izvršnog biroa SKJ” Stane Dolanc i Titov savjetnik za pitanja sigurnosti Ivan Mišković zvani *Brk*.

Tito je sljedećih dana nekoliko sati razgovarao u četiri oka s tadašnjim “sovjetskim gensem” Leonidom Brežnjevom, koji ga je, nakon zajedničke izjave o uspješnim razgovorima, 11. lipnja 1972. osobno ispratio iz vnukovske Zračne luke u Moskvi.

1.2. Titovi dani od 19. do 24. lipnja 1972.

Osam dana kasnije, 19. lipnja 1972., jedan dan nakon što su feniksovci napustili kamp u Garanasu, Tito je otputovao u novi posjet – ovoga puta u Poljsku. Tita je u varšavskoj Zračnoj luci Okecie dočekao tadašnji “generalni sekretar” Komunističke partije Poljske Edward Gierek. Sljedećeg dana, 20. lipnja, Tito je imenovan počasnim doktorom Sveučilišta u Varšavi, a 21. lipnja je posjetio nekoliko velikih tvornica pokraj Varšave.

Tito u Moskvi, *Vjesnik*, 11. lipnja 1972.

U jutarnjim satima 22. lipnja 1972., dok su se feniksovci nakon prelaska austrijsko-slovenske granice odmarali u šumici pokraj gradića Mute u Sloveniji, Tito je vodio razgovore s Edwardom Gierekom.

U poslijepodnevnim satima 23. lipnja 1972., dok su se feniksovci približavali Bugoj-

nu, Tito se vraćao u Beograd gdje su ga, među ostalima, dočekali Stane Dolanc, premijer Džemal Bijedić i ministar obrane Nikola Ljubičić.

Tito je u Beogradu trebao imati samo jedan dan odmora, i to 24. lipnja 1972., jer je već za 25. lipnja 1972. bio predviđen prijateljski posjet etiopskog diktatora cara Hailea Selasija.

Međutim, upravo tog 24. lipnja, nekoliko sati prije i poslije podneva, u saveznu centralu Udbe počele su stizati informacije o ulasku feniksovaca u Jugoslaviju. Tito je zapovijedio da državni protokol organizira slijetanje njegova "prijatelja", diktatora cara Selasija – umjesto na beogradski aerodrom – na aerodrom Brnik pokraj Ljubljane.

1.3. Titovi dani od 25. do 27. lipnja 1972.

Navečer 25. lipnja 1972., dok su se feniksovci iz Lužana penjali prema vrhovima planine Raduše, Tito je u društvu potpredsjednika SFRJ Krste Crvenkovskoga i Stane Dolanca letio prema Ljubljani gdje su ga dočekali Edvard Kardelj, Sergej Krajger i Lidija Šentjurc – njegovi najvjerniji suradnici još iz ilegalnih komunističkih vremena iz doba Kraljevine Jugoslavije. Uskoro je tamo sletio i diktator Haile Selasije te su se zajedno odvezli u "Titovu državnu" rezidenciju ponad Kranja.

Sutradan, 26. lipnja, dok su Tito i Selasije razgledavali Bled, stigla je vijest o prvom sukobu feniksovaca i JNA. Tito je naredio Stani Dolancu i ministru policije Luki Banoviću da hitno otpotuju u Bugojno i osobno ga izvijeste o situaciji na terenu.

U predvečerje 27. lipnja 1972. Tito je dobio obavijesti o novom sukobu feniksovaca i JNA pa je odlučio da se sljedećega dana, 28. lipnja (kao i u vrijeme sukoba s Aleksandrom Rankovićem 1966. godine), zajedno sa svojim gostom prebaci na sigurnije područje – na Brijune.

1.4. Titova apsolutna cenzura o "neobičnim događajima"

Kao što je već spomenuto, prva informacija u jugoslavenskim medijima o "neobičnim događajima" u Srednjoj Bosni pojавila se 28. lipnja 1972. u sarajevskom *Oslobodenju*. U kratkom članku s nadnaslovom *U okviru provođenja koncepcije općenarodne obrane i naslovom Vježba u Bugojnu*, pisalo je:

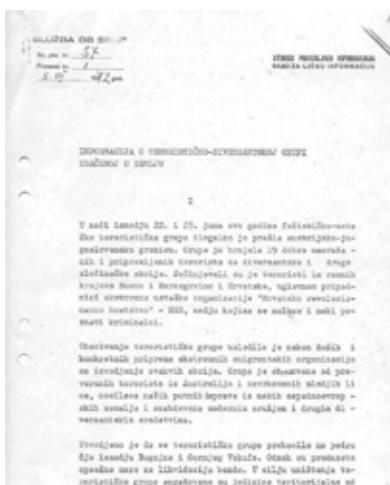
Tito u Poljskoj, *Oslobođenje*, 20. lipnja 1972.

Car Haile Selasije počasni građanin Jugoslavije, *Borba*, 29. lipnja 1972.

Tanjug, priopćenje od 24. 7. 1972.

Prva stranica Informacije SSUP-a dostavljene IPB SKJ 5. 7. 1972.

jugoslavenske dnevne novine. U priopćenju je, među ostalim, stajalo da je "likvidirano" (naglasio autor) sedamnaest od devetnaest terorista" i da su još dvojica (Vidak Buntić i Mirko Vlasnović) u bijegu. Sarajevsko *Oslobodenje* je 27. srpnja 1972. objavilo priopćenje Glavnog štaba Narodne obrane SR BiH i Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove SR BiH o završetku potrage za hrvatskim gerilcima na teritoriju BiH, kao i da je, prema "službenim izvorima organa sigurnosti SRH, uz aktivnu pomoć stanovništva likvidiran" (naglasio autor) u utorak, 25. srpnja, Vidak Buntić, zvan *Ročko*.³

U Bugojnu je jučer održan sastanak društveno-političkih organizacija, predstavničkih i samoupravnih tijela, na kojima je, u okviru provođenja koncepcije općenarodne obrane, raspravljanu o organiziranju društvene samozaštite. Istovremeno, izvedene su i praktične vježbe. Sastanku su prisustvovali Branko Mikulić, predsjednik CK SKBiH, general-pukovnik Franjo Herljević, savezni sekretar za unutarnje poslove Luka Banović, general-pukovnik Mirko Vranjić, republički sekretar za unutarnje poslove Vaso Gačić i republički sekretar za narodnu obranu Dragan Rodić.¹

Totalna cenzura nad informacijama o Akciji Fenix 72 vladala je do 2. srpnja 1972. kada je jugoslavenska novinska agencija TANJUG prenijela kraći dio priopćenja beogradskog Saveznog sekretarijata za unutarnje poslove (SSUP), koje je pročitano istoga dana u večernjem Dnevniku savezne jugoslavenske televizije koji se emitirao iz Beograda, što je objavljeno i u svim sutrašnjim novinskim izdanjima u Jugoslaviji:

SSUP je priopćio da se ovih dana u zemlju ilegalno ubacila jedna ustaško-fašistička grupa terorista, među kojima se nalaze i neki poznati kriminalci. U našu zemlju su došli iz nekih zapadno-europskih i prekomorskih zemalja. Pripadnici terorističke grupe došli su na područje zapadne Bosne. U prvom kontaktu sa službama sigurnosti i jedinicama Teritorijalne obrane, teroristička grupa je bila razbijena i veći dio je uništen. Službe sigurnosti su na trag ostacima razbijene grupe.²

Sljedeće priopćenje SSUP-a o djelovanju jugoslavenskih vojno-poličkih postrojbi protiv Skupine Fenix 72 objavljeno je posredstvom TANJUG-a u večernjim satima 24. srpnja 1972., dakle nakon likvidacije Glavaševe skupine u Ogorju Gornjem pokraj Drniša, a sutradan su ga, naravno bez izmjena, prenijele sve

2. TITO JE UVIJEK BIO ŽESTOK KAD BI SE UPLAŠIO

Izvršni biro Predsjedništva SKJ održao je 5. srpnja 1972. 22. sjednicu koju je predvodio izvršni sekretar Stane Dolanc (21. sjednica bila je Karađorđevska na kojoj je “odstrijeljeno” hrvatsko partijsko vodstvo). Na dnevnom redu 22. sjednice isprva nije bila predviđena rasprava o Akciji Fenix 72, ali je Dolanc predložio dopunu dnevnog reda i tu temu stavio na prvo mjesto. Zatim je “podnio uvodno izlaganje”, čiji najvažniji dijelovi glase:

Predlažem da se dnevni red proširi, s tim što bismo na prvo mjesto, jer poslije trebaju slijediti neke akcije, postavili pitanje situacije u vezi ubacivanja bande, i ove akcije. Naime, vidjeli ste da je dano javno priopćenje. Meni su to priopćenje poslali u Ljubljani depešom zajedno s nacrtom jedne informacije koja bi išla Savezu komunista u vezi s tim. Ja sam dao primjedbe, nešto sam i sâm preformulirao. I rekao sam da se može javno priopćenje dati jedino uz suglasnost druga Tita. Izgleda da je ta suglasnost dana i zato je poslije došlo do onog objavljivanja u ponedjeljak. Mislim da je dobro da smo išli u javnost s takvim priopćenjem. Dobro je radi toga što je uglavnom u cijeloj zemlji već bilo govora o tome.

Međutim, vjerojatno ste pročitali komentare u inozemstvu u protekla dva dana. Ti komentari su, prvo, jako široki. Interesantno je da ima u tim nekim komentarima vrlo točnih podataka koji nisu objavljeni. Prema tome, opet smo tamo gdje smo bili, da ovi dopisnici iz Beograda vjerojatno imaju neke izvore gdje dobivaju te informacije iz neslužbenih izvora. Recimo, nigdje nije pisalo i malo tko zna da se ta banda prebacila kamionom. Oni to u izvještajima već pišu.

A drugo, treba ići u jednu akciju. Predlažem da s ovim sad idemo do općinskih komiteta, do općinskih aktiva. Mi pred široku Partiju trebamo doći s nekim konkretnim stavom. Jer, ovako više dolaziti ne možemo. Mi možemo pričati, sve ovo što u ovoj informaciji piše, još deset godina, samo se ništa neće promijeniti. A činjenica je da se stvari proširuju u cijeloj zemlji. Prekujući su bila tri požara. Sva tri na obali. Jedan Srebreno, drugi u Kuparima, treći u Trogiru. Požar bukne nakon eksplozije.

Potpuno je jasno da je to podmetnuto. Akcije idu u cijeloj zemlji sada oko ove bande. Mi tu se šaliti više ne možemo. Ja neću sada govoriti o iskustvima koja su potpuno jasna iz ove akcije. Tu drugovi iz Bosne vrlo dobro znaju što je i kako je. Nama je poginulo 9 ljudi, 10 imamo ranjenih, i to praktički u dva dana. Drugovi su radi osobne hrabrosti poginuli. Međutim, pitanje je imamo li mi sposobnih jedinica, mobilnih itd. koje će se uhvatiti u koštac s ovim? Mi to nemamo.

Drugo, činjenica je da se ova banda mjesec dana spremala u neposrednoj blizini naše granice, a da mi o tome ništa ne znamo. Činjenica je da mi imamo obaveštajnu službu na vrlo niskoj razini, da ne kažem što drugo.

To je činjenica, a mi treba makar da se zamislimo na nekim od tih stvari.⁴

Slovenac Marko Vrhunec, šef Titova kabineta od 1967. do 1973. godine, u svojim memoarima *Šest godina s Titom – pogled s vrha i izbliza*, opisuje Titovo ponašanje i postupke jugoslavenskoga državnog vodstva u povodu ulaska Skupine Fenix 72 u Jugoslaviju:

Naslovica knjige
Marka Vrhuneca
Šest godina s Titom

Upad ustaške terorističke skupine jako je uznemirio i zaposlio političko vodstvo, pa i samog Tita. Bila je to potvrda njegovih bojazni da destabilizacija političkih i gospodarskih prilika u zemlji može dovesti do težih posljedica, pa i do intervencije izvana.

Kad je koji dan kasnije iz obavještajnih izvora stigla vijest da su Talijani kod Udina zarobili helikopter koji je navodno trebao s Brijuna oteti Tita, u kući su pojačane sigurnosne mjere.

Na Brijunima, gdje je Tito ostao unatoč preporukama da ode u Beograd, pojačane su straže, a morem su patrolirale jedinice Ratne mornarice. U nekoliko navrata presrele su čamce sa stranicima, ali uvijek su to bili turisti, a ne diverzanti... Pojačane sigurnosne mjere umalo je glavom platio Koča Popović, potpredsjednik Predsjedništva SFRJ. On je, unatoč zabrani, u večernjim satima u punoj ronilačkoj opremi lovio ribu nedaleko od obale Velikog Brijuna. Kad se na poziv stražara nije odazvao – nije ga čuo – ovaj je ispalio metak, ali je, srećom, promašio. Koča Popović i njegova supruga Lepa sljedećeg su se dana osobno zahvalili stražaru.

Likvidacija skupine donijela je zato prilično olakšanje, pogotovo što se pokazalo da u zemlji nije naišla ni na kakvu podršku.⁵

Titova reakcija na vijest da su hrvatski gerilci upali u Jugoslaviju bila je žestoka. On je naredio da se na njih krene "svim snagama", da bi se svaki pokušaj ustanka slomio prije početka Ministarske konferencije nesvrstanih zemalja u Georgetownu. Stoga je zadao prvo usmenu, a potom i pisani zapovijed u obliku *direktive*, u kojoj je među ostalim rečeno:

Predsjednik Republike i Vrhovni komandant oružanih snaga SFRJ je 21. srpnja 1972. izdao Direktivu (na osnovi svojih ustavnih ovlaštenja /Amandman XXXVII točka 6 pod 1/) kojom su utvrđeni novi elementi pripremnih mjera za obranu zemlje od djelovanja snaga i metoda 'specijalnog rata'. Odluku o donošenju Direktive i njenu osnovnu zamisao Predsjednik Republike je priopćio na II. sjednici Savjeta Predsjedništva SFRJ za poslove državne sigurnosti od 13. srpnja 1972., koju je Savjet podržao i dalje razradio.

Polazeći od ocjena da je naša zemlja izložena djelovanju reakcionarnih, kontrarevolucionarnih i drugih antisamoupravnih snaga, čija je djelatnost sračunata na rušenje ustavnog poretka ili ugrožavanje suvereniteta i nezavisnosti SFRJ, kao i da su događaji koji su uslijedili s ubacivanjem u zemlju terorističke naoružane grupe pokazali da naš državni i društveni mehanizam još nije u zadovoljavajućoj mjeri sposobljen da se efikasnije suprotstavi eskalaciji djelatnosti vanjskog i unutrašnjeg neprijatelja, Direktiva usmjerava aktivnost cjelokupnog državnog i društvenog organizma u pravcu organiziranja i poduzimanja određenih mjera za suprotstavljanje svim vidovima i nositeljima kontrarevolucionarne i druge neprijateljske djelatnosti usmjerene protiv Ustavom utvrđenog poretka.⁶

Prije cjelovite *direktive* u pisanim oblicima, Tito je izdao razne pojedinačne, usmene i pisane zapovijedi u njenu duhu. A one su morale uključivati i likvidacije bez suđenja zarobljenih hrvatskih gerilaca, jer je isključeno da bi itko drugi mogao naložiti takvo postupanje bez njegova blagoslova, suglasnosti i odobrenja.

3. RATNA PSIHOZA U BEOGRADU 1972.

O situaciji u Beogradu nakon saznanja o ulasku Skupine Fenix 72 u Jugoslaviju, a na temelju izvornih jugoslavenskih dokumenata od kojih su neki već spomenuti u ovoj knjizi, opširno je pisao Zvonimir Despot u knjizi *Tito – tajne vladara*:

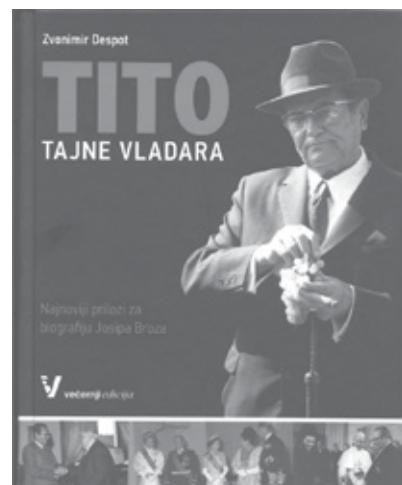
Koliko je situacija bila iznenađujuća, napeta i opasna za režim, dovoljno govorи podatak da je Tito prvi put primijenio svoje široke ustavne ovlasti koje je dobio nakon ustavnih promjena 1963. godine. To je čak u tom tonu zabilježeno i u tajnim dokumentima Predsjedništva SFRJ: 'Nakon ustavnih promjena iz 1963. god. ovo je prvi put što Predsjednik Republike koristi ovakva svoja ustavna ovlaštenja, što samo po sebi već dovoljno govorи'.

Tito je, naime, donio posebnu Direktivu o kojoj se najprije razgovaralo 12. srpnja 1972. na zajedničkoj sjednici Predsjedništva SFRJ i Predsjedništva SKJ na Brijunima. Uvodno izlaganje podnio je Tito. Odluku o donošenju Direktive i njezinu osnovnu zamisao priopćio je na 2. sjednici Savjeta Predsjedništva SFRJ za poslove državne sigurnosti 13. srpnja 1972., također na Brijunima, koju je Savjet podržao i dalje razradio. Dakako, raspravljalo se o diverzantsko-terorističkoj djelatnosti protiv SFRJ. Tito je kao predsjednik Republike i vrhovni komandant Oružanih snaga SFRJ 21. srpnja 1972. izdao Direktivu kojom su utvrđeni novi elementi pripremnih mjera za obranu zemlje od djelovanja i metoda specijalnog rata. Uz Direktivu je išlo i Pismo druga Tita i Izvršnog biroa Predsjedništva SFRJ.⁷

Nešto o Direktivi može se zaključiti i iz izvješća o njezinu provođenju koji je sastavila Komisija za usklađivanje rada organa koji vrše poslove državne sigurnosti Predsjedništva SFRJ u rujnu 1973. godine.

Na 13. sjednici Predsjedništva SFRJ, održanoj 19. rujna 1972. u Beogradu, kojom je osobno predsjedao Josip Broz Tito, raspravljalo se o Akciji Fenix 72 i njenim posljedicama. Sjednici su, osim Tita, bili još nazočni:

- Mijalko Todorović, predsjednik Savezne skupštine;
- Stane Dolanc, sekretar Izvršnog biroa Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije;
- Džemal Bijedić, predsjednik Saveznog izvršnog vijeća;
- Veljko Milatović, predsjednik Savezne konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije;

Naslovica knjige Zvonimira
Despota *Tito – tajne vladara*

Tito i Stane Dolanc

- Dušan Petrović – Šane, predsjednik Centralnog vijeća Saveza sindikata Jugoslavije;
- Nikola Ljubičić, savezni sekretar za narodnu obranu;
- Mirko Tepavac, savezni sekretar za vanjske poslove; i
- Luka Banović, savezni sekretar za unutarnje poslove.

Zvonimir Despot je u spomenutoj knjizi citirao najvažnije dijelove zapisnika s te sjednice:

Predsjedništvo SFRJ na svojoj je 13. sjednici raspravljalo o novonastaloj situaciji. Usvojen je zaključak o dalnjem postupanju državnih tijela, a na početku je odmah dana kvalifikacija: 'Reakcionarne snage u pojedinim zemljama već duže vremena pokušavaju, u sprezi sa neprijateljskom emigracijom i unutrašnjim neprijateljem, nanijeti našoj zemlji teškoće na

unutrašnjem i međunarodnom planu i postići krajnje ciljeve u podrivanju i rušenju ustavnog poretku SFRJ. Pored već ranije izvedenih diverzantskih akcija u zemlji i inozemstvu, ubacivanje u zemlju diverzantsko-terorističke grupe krajem lipnja 1972. godine, pokazuje da je nastupila nova faza u provođenju planova i namjera spomenutih snaga protiv naše zemlje. Ubacivanje diverzantsko-terorističke grupe i postojeći planovi za gerilska djelovanja nekih blokovskih vojnih grupacija, pokazuju da se u specijalnim djelovanjima i prema našoj zemlji pored obaveštajno-subverzivne i psihološko-propagandne, nastoji primijeniti još jedna komponenta specijalnih djelovanja – gerilska djelovanja. U to se uklapaju i zadaci koji su bili postavljeni ubačenoj terorističkoj grupi da stvori uvjete za ubacivanje novih grupa, da se omasovi s pristalicama na terenu i organizira gerilski rat širih razmjera. Način ponašanja te grupe i njezina obučenost, naoružanje, kretanje po terenu i druge aktivnosti koje je vršila, pokazuju da je grupa bila pripremljena upravo po pravilima za takvo gerilsko ratovanje. Program djelatnosti i proglašenje pozivom na borbu i pružanje 'pasivnog otpora' i na druge vrste akcija, ukazuje na to da su iza priprema stajali stručnjaci za specijalna djelovanja'.⁸

Ostali dio zapisnika s navedene sjednice, Despot je prepričao:

Na sjednici su sekretar Savjeta za poslove državne sigurnosti Ivan Mišković, savezni sekretar za unutrašnje poslove Luka Banović i savezni sekretar za vanjske poslove Mirko Tepavac izvijestili o primjeni Titove Direktive. Nakon njihova izlaganja, Tito je jasno dao na znanje što očekuje od sudskog postupka koji će se voditi protiv uhvaćenih članova grupe:

'Ja bih htio ovdje sada jednu stvar postaviti, a to je pitanje suđenja nekim koje smo uhvatili iz grupe devetnaestorice. Sada je najbolje vrijeme, da ih stavimo pred sud, trojicu, koliko ih tamo ima, ne znam, da bi se mnoge stvari u inozemstvu malo drugačije razumjele. Jer, sada nam se

s raznih strana imputira da smo to sami organizirali, da su to vrlo mračne stvari naše Udbe i da se te stvari napuhavaju. Htio bih predložiti ovdje da se složimo s tim da se odmah pokrene sudski postupak za one koji su uhvaćeni. Oni koji su mrtvi su mrtvi, a onima koji su ostali živi, njima ćemo suditi kako treba i zna se kakav treba biti rezultat toga.'

Iako to nije tako rekao, vrlo je lako iz tih riječi zaključiti da je Tito očito i prije početka sudskega procesa za njih tražio isključivo smrtnu kaznu.

Tita su, dakako, podržali ostali drugovi.

Hamđija Pozderac: 'Podržao bih inicijativu druga predsjednika da se uhvaćenim teroristima organizira, što je moguće prije, suđenje. Jer, sigurno je da bi u ovoj situaciji suđenje pridonijelo jačanju svih aktivnosti koje imamo, i na unutrašnjem i na međunarodnom planu, u osiguranju integriteta naše zemlje.'

Đuro Kladarac: 'Ja se također pridružujem prijedlogu

druga Tita, da se otvori suđenje uhvaćenim teroristima, smatrajući da će dati odgovarajuće političke rezultate jer će se u tijeku suđenja uhvaćenim teroristima moći prezentirati našoj i međunarodnoj javnosti sva ona politika koja je stajala iza njih, kao i njih samih s čvrstom argumentacijom.'

Ilija Rajačić: 'Ovo oko suđenja, pošto nemamo – barem ja nisam iz ovih informacija dobio nikakvu predodžbu – o koliko se ljudi radi, kakvi su, kakva sve dokumentacija ima i isto tako mislim da bi dobro bilo i korisno ukoliko bi se moglo organizirati suđenje. Međutim, čini mi se da bi bilo veoma dobro da se stvarno procijeni što se može dobiti. Da vidimo sve te činjenice, odnosno ne mi ovdje, nego oni koji su nadležni da procijene što se može dobiti, kolika je snaga tih argumenata, odnosno tko su ti kojima se sudi. Ako su to neki periferni, treba dobro procijeniti što imamo i mislim, pošto imamo sada tih iskustava u ovim suđenjima, čini mi se da bi onda trebalo vjerojatno suđenje izvesti na takav način koji će potpomognuti razjašnjavanju određenih stvari, i na kraju krajeva postizanje određenih političkih ciljeva. Tako sam shvatio prijedlog druga predsjednika.'

Ali na jednu važnu 'sitnicu' upozorio ih je Lazar Koliševski: 'Prvi put čujem na ovoj sjednici da ima i živih. Nisam bio o tome informiran. Ali, javnost je, a ja sam, eto, dio te javnosti, obavijestena da su likvidirani svi i dana su pojedinačno sva imena ubijenih terorista i naših Oružanih snaga i Teritorijalne obrane. Ne znam kako će sada izgledati da sebe demantiramo, da kažemo da je ipak bilo i živih uhvaćenih. Mislim da je o tome trebalo razmislići onda kad se davalо priopćenje za našu javnost.'

Odgovorio mu je Pozderac: 'Htio bih odgovoriti na pitanje koje je drug Koliševski postavio – kako će se sada suditi ljudima, kada jejavljeno da su svi poginuli? U priopćenju je samo rečeno da je grupa likvidirana i tko je u grupi, a nije rečeno tko je ubijen, a tko je živ uhvaćen.'

I na kraju je poentirao Jakov Blažević: 'Maloprije je drug Tito govorio o toj ubaćenoj ustaško-terističkoj grupi. Mi uvjek govorimo o likvidaciji i uništenju. Potpuno razumijem motive i razloge na kojima drug Tito inzistira da se zna da ima i živih i da će za svoje zločine odgovarati

TAJNI RAT VELIKIH – SVOREMENA SPUNJANZA – SIGURNOST JUGOSLAVIJE (2)

ŠTO ZANIMA NEPRIJATELJA?

Razgovor radio beogradnog urednika i general-pukovnika Iosifom Miljkovićem, specijalnim urednikom Preduzeća, podpredsjednikom I Vrhovnog komandanta oružanih snaga za pitanje stupnji i senioriteti. Sastavljen je po posebnim diktatima stručnjaka i predstavnika vojske i ministarstava.

Čim znamo da Josip Tito je i telefonik, možemo i da bude interesantan. A možda ištaknuti u telefonskim listama. Tito, kada se uvek poziva na 'Tito', takođe se poziva i na 'Josip'. Tito, takođe, ne zna da je Josip.

Mi se objektivno, to je jasno, i kroz prethodne razgovore sa pisanom i telefonskom komunikacijom, ne mogu dobiti da se prevede u gale i žerave, ali i da se dobiti da se ne zove Josip, već Josip.

Tako, običajno nezadovoljni ili mu pretežno zainteresirani za politiku, tako da se zadaju, recimo, pitanja očekujući da će dobiti odgovor, tako da će dobiti.

Naime, Josip je nezadovoljan.

Razgovor radio
Josip Broz
Tito
Ivan Mišković

Intervju Ivana Miškovića
Brka u VUS-u 1972. godine

pred našim sudovima. Nekako bi trebalo odškrinuti vrata ovoj činjenici, da ljudi vide da ima i živih, naime da su kao grupa likvidirani, da ima i mrtvih i živih, da će odgovorati pred našim sudovima!

Savezna skupština početkom 1973. usvojila je izmjene i dopune Kaznenog zakonika i Zakonika o kaznenom postupku, a dostavljena su joj i izvješća Vrhovnog suda Jugoslavije te Saveznog tužiteljstva. 'U izvještajima se konstatira da je uslijed postojeće klime prije 21. sjednice Predsjedništva SKJ i prije pojave Pisma druga Tita i Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ bilo dosta teškoča i propusta u radu sudova i javnih tužiteljstava. Tek nakon spomenute sjednice i Pisma stvoreni su povoljni uvjeti za dosljednije provođenje socijalističke zakonitosti, zaštite klasnih interesa radničke klase, slobode i prava građana, kao i za obranu integriteta naše zemlje. Podezete su mjere da se otklone dvojbe i kolebanja u nekim sudovima i tužiteljstvima u pogledu politike gonjenja i kriterija za izricanje kazni za neka kaznena djela. U tijeku su i mjere za rješavanje kadrovskih pitanja i bolje materijalno osiguranje sudova i tužiteljstva, u čijem provođenju sudjeluju sve društveno-političke zajednice i drugi organi.'⁹

Osim toga, Despot je u knjizi opisao i druge aktivnosti najviših državnih jugoslovenskih tijela neposredno nakon Akcije Fenix 72:

Komisija Predsjedništva SFRJ za usklađivanje organa koji vrše poslove državne sigurnosti formirala je inter-resornu grupu koju su činili predstavnici Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove (SSUP), Saveznog sekretarijata za narodnu obranu (SSNO), Saveznog sekretarijata za vanjske poslove (SSVP) i Službe Predsjedništva SFRJ za pitanja državne sigurnosti. Komisija je zaprimila izvješća republičkih i pokrajinskih izvršnih vijeća te saveznih, republičkih i pokrajinskih organa i organizacija, iz kojih se može naslutiti sadržaj zasad još nepoznate Titove Direktive.

Tako u izvješću unutrašnjih poslova stoji da je 7. kolovoza 1972. u SSUP-u bio sastanak sa sekretarima unutarnjih poslova i funkcionarima odgovornim za poslove državne i javne sigurnosti u federaciji, republikama i pokrajinama te funkcionarima službi sigurnosti SSNO-a i SSVP-a. U izvješću piše: 'Na ovom sastanku su podrobno razmotrone sve odredbe, smisao i duh Direktive, pa polazeći od toga i usvojenog stava da svi organi unutarnjih poslova, a posebno SDS, kao organi revolucionarne sigurnosti, trebaju ostvarivati efikasnu zaštitu našeg samoupravnog društva i boriti se za sigurnost Jugoslavije kao društvene cjeline, razrađeni su konkretni zadaci svih organa unutarnjih poslova i po svim pravcima njihova djelovanja. Pri tome je posebno preispitana orijentacija i praksa organa unutrašnjih poslova i zauzet čvrst stav za ofenzivnije postavljanje i djelovanje službi sigurnosti u okviru danih zakonskih ovlaštenja. Naročita pažnja poklonjena je zadacima efikasnijeg suprotstavljanja djelovanju stranih obavještajnih službi, terorističkog dijela emigracije, djelovanju unutrašnjeg neprijatelja, svim vidovima kriminalite, posebno u povredi i očuvanju javnog reda i mira.'

Navedeni su i glavni zadaci Službe državne sigurnosti: 'Napor Službe državne sigurnosti u suprotstavljanju stranim obavještajnim službama usmjereni su na stvaranje boljih pozicija Službe u obavještajnim centrima radi pravovremenog otkrivanja i saznanja njihovih ciljeva, sredstava, metoda i agenturnih pozicija, kao i poduzimanje efikasnih mjer za suzbijanje takve

djelatnosti. U oblasti suprotstavljanja neprijateljskoj djelatnosti emigracije Služba je orijentirana na glavne nositelje subverzivne, naročito terorističke djelatnosti (pripreme za ubacivanje terorista u zemlju, diverzije, otmice i druge slične akcije). S obzirom na društvenu opasnost djelatnosti tzv. 'intelektualne emigracije', kao i njezinu sve manje prikrivenu ulogu inspiratora terorističkih akcija, Služba se orijentirala i na onemogućavanje aktivnosti glavnih organizatora i nositelja neprijateljske djelatnosti ovog dijela emigracije.

Posebno je podrobno izvješće SSNO-a iz kojega, ukratko, proizlazi sljedeće:

- izrađen je doktrinarni dokument Oružanih snaga SFRJ u borbi protiv specijalnog rata;
- određene su posebne jedinice, izrađen program i plan i upute za njihovu specijalnu obuku za upotrebu i djelovanje protiv snaga 'specijalnog rata', u prvom redu specijalnih i diverzantsko-terorističkih grupa;
- poduzete su mjere za osuvremenjivanje organizacije, formacije specijalnog naoružanja i opreme izviđačkih, a posebno jedinica Vojne policije (automatsko oružje, snajperske puške, prigušivači, pasivna kemijska sredstva, prijenosni radari za otkrivanje žive sile, kriminalistička i druga policijska oprema);
- razmotrene su mjere za poboljšanje radijskog i radio-tehničkog izviđanja i protuelektronske zaštite JNA;
- poduzete su mjere radi izrade i donošenja doktrinarnih uputa o strategijsko-operativnom maskiranju i dezinformacijama u Oružanim snagama;
- na planu obavještajnog osiguranja poduzete su mjere za intenzivnije i sustavno praćenje i otkrivanje potencijalnih agresora;
- dopunjeni su programi i planovi obuke svih jedinica i osobito programi vojnih škola i akademija za obuku starješina u djelovanju protiv agresorskih snaga;
- izrađeni su programi i planovi ideološko-političkog i sigurnosnog obrazovanja i odgoja u JNA, u kojima su potencirani budnost, sigurnost i samozaštita;
- izvršena je vojno-politička i sigurnosna procjena problema vezanih uz vojne obveznike na privremenom radu u inozemstvu;
- izvršena je sigurnosna procjena zaštite Oružanih snaga od obavještajno-subverzivnih i drugih oblika neprijateljske djelatnosti, izvršena je analiza aktivnosti iz zapadnih zemalja ekstremne političke emigracije i vojnih dezertera, provjerene su veze pripadnika JNA s ekstremnom emigracijom i poduzete su odgovarajuće mjere;
- poduzete su brojne mjere za poboljšanje zaštite i sigurnosti objekata.¹⁰

4. JUGOSLAVENSKA KAMPANJA PROTIV CIJELOGA SVIJETA

Nakon potpunijih saznanja o sastavu Skupine Fenix 72 i ukidanja zabrane pisanja o njihovoj akciji, jugoslavenski mediji su krajem srpnja i tijekom kolovoza 1972. otpočeli žestoku medijsku kampanju protiv australskih, austrijskih, njemačkih i švedskih vlasti.

Australija je optužena zbog navodnoga postojanja "centara za obuku hrvatskih gerilaca" na njenu teritoriju; Austrija zbog neotkrivanja "ustaškog" žarišta u Salzburgu i kampa u Garanasu kod Graza; a Njemačka i Švedska općenito zbog toleriranja djelatnosti hrvatskih emigranata.

Ministar vanjskih poslova SR Njemačke Hans Dietrich Genscher u Zagrebu, *Vjesnik*, 18. kolovoza 1972.

Australije u SFRJ. No naposljetku se ništa od izručenja nije dogodilo iz nekoliko razloga: prvo, riječ je na tom popisu bila uglavnom o osobama s (najmanje) dvojnim državljanstvom (bez obzira što je SFRJ svoje državljanstvo stavljala na prvo mjesto, ne računajući ni one koji su se prethodno izjašnjavali kao "stateless", odnosno kao osobe bez ikakva državljanstva, tj. kao prognanici, žrtve i izbjeglice iz uništenih država); drugo, u Jugoslaviji je postojala zakonska odredba o smrtnoj kazni; i treće, SFRJ svoje navode nije mogla potkrijepiti nikakvim čvrstim, materijalnim, pravnim dokazima, osim političkih kvalifikacija po kojima se netko ne slaže s njenim totalitarnim režimom (bez obzira na članstvo u UN-u).¹¹

U sklopu međunarodne aktivnosti u povodu Akcije Fenix 72 u Beograd je 15. kolovoza 1972. doputovao tadašnji njemački ministar unutarnjih poslova Hans Dietrich Genscher, koji je razgovarao s jugoslavenskim kolegom Lukom Banovićem o planovima protiv hrvatskih emigranata u Njemačkoj, a i vlade ostalih država kojima se SFRJ tada jadala odgovorile su da će pojačati aktivnosti protiv hrvatskih političkih prognanika i izbjeglica na svojem državnom ozemlju.

Sam Josip Broz Tito, kako se vidi iz zapisnika sa 13. sjednice Predsjedništva SFRJ od 19. rujna 1972., izvijestio je nazočne o razgovoru s austrijskim predsjednikom Franzom Jonasom:

Htio bih ovdje kazati da sam razgovarao s predsjednikom Austrije Frazom Jonasonom, koji je bio kod nas u privatnom posjetu, samo zbog toga što je on tražio razgovor sa mnom u četiri oka, a poslije i šire, vidi se da je njima bilo jako stalo, odno-

Nakon što je te optužbe javno iznio tadašnji jugoslavenski premijer Džemal Bijedić, u kampanju su se uključili i neki zapadnoeuropski mediji izrazito ljevičarskih uređivačkih tendencija, a nakon toga je jugoslavenska vlada službeno uputila *aide-memoire* na adresu sedam vlada u svijetu – vrlo oštra sadržaja vladama Australije i Austrije, a nešto blažega vladama Njemačke i Švedske, dok je vlade SAD-a, Argentine i Vatikana u blago zabrinutom tonu zamolila za pomoć u "suzbijanju djelatnosti neprijateljske emigracije".

Problem u Australiji, gdje je Akcija HRB-a Platininske lisice, tj. Akcija Fenix 72, bila osmišljena i inicirana (iako je svoj konačni oblik zadobila tek u Europi), bio je u tome što je taj *aide-memoire* bio (još jednom) popraćen popisom osoba koje su jugoslavenske vlasti nazivale "međunarodnim teroristima i ratnim zločincima", zahtijevajući raspravu o njihovu izručenju iz

Hans Dietrich Genscher

sno da su se sada uplašili za odnose između nas i njih, i da je on uglavnom zbog toga i došao. Razlog je bio doduše da vidi Đerdap, ali zapravo je bilo važno da vidi kakva je sada situacija kod nas u odnosu na Austriju.

Mi smo razgovarali i on je, razumije se, stvari opravdavao. Ja sam mu onda odgovorio da nitko od nas ne misli tražiti od njih da moraju provjeravati u vlakovima i avionima tko tranzitno prelazi u Jugoslaviju, da je to naša stvar i da mi trebamo biti sposobni da ih otkrijemo i da spriječimo njihovo djelovanje. Ali radi se o žarištima, radi se o njihovim punktovima i to ne samo sada u slučaju ove grupe koja je došla, nego da već duže vremena postoje punktovi kao što je Salzburg.

Ja sam mu spomenuo i onog popa Cecelju. Rekao sam da mi tražimo od njih da oni ipak budu odgovorni za ono što se dopušta.

Na primjer, ova grupa koja je došla nije odmah znala gdje treba prijeći granicu, njoj je to pripremljeno u centru.

Postoji centar u Beču, u Salzburgu, i još ne znam gdje sve, a sada je stvar njihove policije da pronađe te centre i da spriječi okupljanje i formiranje diverzanata i terorista u njihovoj zemlji.

On se s time složio i kazao da je policija već poduzela mjere, rekao je da se i kancelar Bruno Kreisky sam za to zauzeo, da će se sada spriječiti takva okupljanja, takva žarišta u Austriji.

Iz toga sam ja primijetio da je on htio imati jasnu sliku toga što mi dalje od njih tražimo, hoće li utjecati na državne odnose između nas i njih. Htio sam ga razuvjeriti da ako oni učine ono što mi tražimo u cilju dobrih odnosa, onda nema razloga za nikakvu escalaciju za pogoršavanje odnosa između Austrije i Jugoslavije. Tu su nam interesi zajednički, i te odnose treba čuvati. On je bio s time zadovoljan i obećao mi je da će sa svoje strane, pošto on kao predsjednik države ima pravo da se u to umiješa, učiniti sve. Ja mislim da će taj posjet biti koristan.¹²

Predsjedništvo SFRJ je na toj sjednici razmatralo izvještaj sa II. sjednice Savjeta za poslove državne sigurnosti i, u skladu sa članom 47, stav. 2. Poslovnika o radu Predsjedništva SFRJ, među ostalim, usvojilo sljedeće zaključke:

Pored već ranije izvedenih diverzantskih akcija u zemljama i inozemstvu, ubacivanje u zemlju diverzantsko-terorističke grupe krajem lipnja 1972. godine, pokazuje da je nastupila nova faza u provođenju planova i namjera protiv naše zemlje.

Predsjedništvo konstatiра da naš državni i društveni mehanizam još uvjek nije dovoljno organiziran i pripremljen za suprotstavljanje metodama i sredstvima 'specijalnog rata', pogotovo njegovoј escalaciji u najgrubljim i najperfidnjim formama.

Prema vanjskom neprijatelju i političkoj emigraciji treba ofenzivnije djelovati, primjenjujući adekvatna sredstva i metode kako bi se efikasno suzbijale sve njihove aktivnosti usmjerene protiv naše zemlje.

Posebnu pažnju treba posvetiti onim snagama koje iniciraju, organiziraju i izvode 'specijalni rat'. Protiv takvih snaga treba se adekvatno organizirati i osposobiti, da se uspješno suprotstavimo svim komponentama i metodama 'specijalnog rata' (psihološko-propagandnim, obavještajno-subverzivnim, terorističkim, sabotažno-diverzantskim, kemijsko-biološkim i dr.).

Nekadašnji austrijski predsjednik Franz Jonas

Naročito se treba osposobiti za brzo i efikasno uništavanje ubačenih neprijateljskih oružanih grupa, bande, gerile i slično. U tom cilju treba formirati specijalne jedinice, a JNA, Teritorijalnu obranu, miliciju i Vojnu policiju obučavati i organizirati za borbu i protiv 'specijalnog' i 'gerilskog' rata.

Kazneno-pravnu zaštitu ustavnog poretka treba osuvremeniti i prilagoditi oblicima i metodama neprijateljskog djelovanja i sadašnjem stupnju razvoja društveno-političkog sistema, kako bi se efikasnije zaštitili samoupravni odnosi i institucije i inkriminirali novi oblici neprijateljske djelatnosti.

U skladu sa Zaključcima II. konferencije SKJ i IX. sjednice Predsjedništva SFRJ o sudovima i tužiteljstvima treba sagledati kadrovsko stanje i rad sa stanovišta provođenja socijalističke zakonitosti, zaštite ustavnog poretka i utvrđene politike.

Predsjedništvo je pozitivno ocijenilo do sada poduzete mjere Saveznog izvršnog vijeća i Saveznog sekretarijata za inozemne poslove kod pojedinih zemalja u cilju suzbijanja neprijateljske aktivnosti političke emigracije protiv naše zemlje i konstatiralo da treba i dalje nastaviti s aktivnostima u tom pravcu.

S druge strane, i odgovarajuće društveno-političke organizacije trebaju stupiti u kontakte s naprednim snagama u pojedinim zemljama s ciljem osiguravanja njihova utjecaja na nadležne društvene faktore u tim zemljama na suzbijanju djelovanja neprijateljske emigracije protiv SFRJ.

Konstatirano je da su u vezi sa ubacivanjem u zemlju ustaško-terorističke grupe i akcijom za njeno uništenje davane nepravodobne i nepotpune informacije, uslijed čega je dolazilo i do proizvoljnih interpretacija događaja i da je informiranje u zemlji kako interno, tako i ono koje je namijenjeno javnosti, nepotpuno i nedovoljno efikasno.¹³

Citirani službeni dokumenti najviših tijela političke i državne vlasti SFRJ otkrivaju, što je važno napomenuti, da je Akcija Fenix 72 – nasuprot mišljenjima raznih njenih kritičara u hrvatskim i inozemnim krugovima – očevidno iz temelja uzdrmala jugoslavensku režimsku vrhušku u Beogradu i uputila povjesnu poruku u tom vremenu: da se Hrvati nikada neće odreći borbe za uspostavu svoje samostalne i neovisne države.

Bilješke

- 1 *Vježba u Bugojnu*, Oslobođenje, Sarajevo, 28. lipnja 1972.
 - 2 *Priopćenje Saveznog sekretarijata za unutarnje poslove*, Tanjug, Beograd, 2. srpnja 1972.
 - 3 *Priopćenje Glavnog štaba Narodne obrane SR BiH i Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove SR BiH*, Oslobođenje, Sarajevo, 27. srpnja 1972.
 - 4 Kao i u ranijim slučajevima, tekst je zapisnika malim dijelom prilagođen standardima hrvatskoga književnog jezika, ali samo u mjeri u kojoj se ipak ne gubi rigidni smisao duha i jezika na kojem je napisan.
 - 5 Vrhunec, Marko, *Šest godina s Titom – pogled s vrha i izbliza*, Globus/Adamić, Zagreb/Rijeka, 2001.
 - 6 *Izvještaj o sprovоđenju direktive predsjednika republike i vrhovnog komandanta oružanih snaga SFRJ i zaključaka 13. sjednice predsjedništva SFRJ*, Beograd, rujan 1972., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
 - 7 Despot, Zvonimir, *Tito – tajne vladara*, Večernji list, Zagreb, 2009.
 - 8 *Zapisnik sa 2. sjednice Savjeta Predsjedništva SFRJ za poslove državne sigurnosti*, Beograd, 13. srpnja 1972., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva;
Despot, Zvonimir, *Tito – tajne vladara...*
 - 9 Isto.
 - 10 Isto.
 - 11 Coxsedge, J. – Coldicutt, K. – Harant, G., *Rooted in Secrecy – The Clandestine Element in Australian Politics*, The Committee for the Abolition of Political Police, Melbourne, 1982.
- U poglavljju pod naslovom *Jedan, dva, tri – ustaše smo mi!* (*One, Two, Three – Ustasha Are We!*), autori – inače deklarirani pripadnici ekstremne ljevice (lijevo krilo Laburističke stranke te Komunističke partije) – opisuju kako je Jugoslavija u svega dvije godine izravno u Ured australskoga saveznoga premijera dostavila dva zločudno fabricirana *aide-memoirea*, na temelju kojih su inicirani kasniji politički progoni, ali su istodobno proširene i gotovo postale uvriježene i brojne zablude i neistine, poglavito kad je riječ o HRB-u te njezinim skupinama Tolić-Oblak iz 1963. i Fenix iz 1972., makar u samom početku australske policijsko-sigurnosne službe nisu bile sklone bezuvjetno popustiti pod jugoslavenskim pritiscima:

Sedmoga srpnja 1963. jedan ustaški eskadron sa sjedištem u Australiji uhićen je u Jugoslaviji tijekom sabotažne akcije. Godine 1970. g. Vladimir Rolović, zamjenik jugoslavenskoga ministra vanjskih poslova, posjetio je Australiju i predao, bilo tadašnjem predsjedniku savezne Vlade bilo višem ministru u Vladi, aide-memoire datiran sa siječnjom 1970. U njemu su se nalazili specificirani detalji o ustaškom ljudstvu, organizacijama i djelatnostima u Australiji, te su navedeni podaci o upadu 1963. i njegovu australskom izvoru. Da bismo pokazali koliko su podaci u aide-memoireu bili specificirani, evo kratkog izvatka: 'Godine 1961. tajna teroristička organizacija pod imenom Hrvatsko revolucionarno bratstvo stvorena je u Sydneyu. Inicijator i organizator bio je Srećko Rover, jugoslavenski ratni zločinac, a provoditelj tog plana bili su: Jure Marić, Geza Pašti, Ilija Tolić, Josip Oblak, Ilija Žekić. Cilj spomenute organizacije bio je provođenje terorističkih subverzivnih akcija na teritoriju Jugoslavije i napad jugoslavenskih diplomatskih predstavnštava i građana. Glavni revolucionarni stan (ili 'Tajni ured br. 4') stvoren je u Australiji s dvojicom tajnika (Jure Marić i Geza Pašti) i Izvršnim odborom sastavljenim od sedam članova koji će voditi organizaciju u Australiji i drugim zemljama. Za kontinent ili za grupu zemalja imenovan je povjerenik koji je, u zadanom trenutku, član Glavnoga revolucionarnoga stan...' Unatoč podacima o nasilništvu hrvatskih separatističkih organizacija i unatoč podacima koje je dostavio Rolović, savezne vlasti ništa nisu poduzele da bi onemogućile ustaše. U travnju 1971., u svojstvu veleposlanika u Švedskoj, g. Rolovića ubila su dvojica ustaških ubojica, koji su izjavili da je njegovo ubojstvo bila osveta za otkrivanje pojedinosti o ustašama tijekom njegova posjeta Australiji. Obuka ustaških terorista nastavljena je u Australiji. U srpnju 1972., banda od 19 ustaških gerilaca, od kojih su najmanje desetoricu prošla obuku u Australiji, razbijena je i poubijana u jugoslavenskoj pokrajini Bosni. Poslije ovoga upada, jugoslavenski veleposlanik u Canberri pozvao je i državnoga odvjetnika i ministra vanjskih poslova, dostavivši im drugi aide-memoire u kojemu se obrađuje posljednji upad i njegovo ljudstvo... Zbog te razbijene akcije, državni odvjetnik (Ivor) Greenwood dospio je pod udar laburističke oporbe. Dvadesetoga srpnja on je kategorički ustvrdio: 'U istragama Savezne policije do sada nije otkriven nijedan vjerodostojan dokaz po kojemu bi u Australiji postojala ikakva hrvatska revolucionarna teroristička organizacija.' (...) ASIO, odbacujući aide-memoire iz 1972., uputio je dopis glavnom državnom odvjetniku 7. rujna 1972.: 'Općenito govoreći, neke su informacije gotovo sigurno nepouzdane.' Međutim, čak ni ASIO nije mogao potpuno zanemariti taj dokument: 'Aide-memoire i prilozi sadrže dostatno pouzdan materijal da se donese zaključak kako ne bi bilo preporučivo odbaciti navode kao pretjerivanje ili krvotvorine'. Krvoslijednici na tragu terorizma zaključuju 'kako ne bi bilo preporučivo odbaciti navode' baš kao da bi željeli to učiniti. Nekoliko tjedana kasnije, glavni direktor ASIO-a Peter Barbour, koji je nekada u Europi radio kao službenik za provjeru useljenika, pisao je glavnom državnom odvjetniku

Glava trinaesta: Beograd i nesvrstani na mukama

(Ivoru) Greenwoodu, opravdavajući ustaše. Barbour je zapisao kako su informacije dostavljene u aide-memoireu iz 1972. ‘u brojnim slučajevima... nedostatne za pokretanje policijske akcije ili kaznenoga postupka’...

12 *Zapisnik sa 13. sjednice Predsjedništva SFRJ*, Beograd, 19. rujna 1972.

13 Isto.

Tito i Brežnjev

Tito i Castro

Tito i Nixon

GLAVA ČETRNAESTA
HRB između Varšavskog ugovora i NATO-a

KP-Guerillas melden Erfolge

Angeblich weitere Gefechte mit Ordnungskräften in Bosnien

BERLIN. — Über angeblich erfolgreiche Aktionen einer „Kroatischen Sozialistischen Guerilla-Armee (KSA)“ in Jugoslawien berichtete am Mittwoch in Berlin ein Sprecher eines „Bundes der Kroatischen Kommunisten im Ausland“.

Danach sollen am Dienstag in Bosnien sieben Polizeibeamte erschossen, ein Munitionslager der jugoslawischen Territorialarmee gesprengt sowie zwei Versorgungslager der jugoslawischen Armee in Brand gesteckt worden sein. Gleichzeitig wurde berichtet, daß 23 Zivilisten im Sperrgebiet von Prozor und Bugojno bei einem Einsatz der Territorialarmee ums Leben gekommen seien.

Der Sprecher der kroatischen Organisation erklärte, Ziel dieser Aktion sei es, dem jugoslawischen Regime Schaden zuzufügen und die „Voraussetzungen für einen allgemeinen Volksaufstand“ zu schaffen. Bei dem Sprecher handelt es sich um den in Westberlin lebenden 28jährigen Antiquitätenhändler Velimir Tomulic, der vor längerer Zeit auch mit dem kroatischen Nationalkomitee in der Bundesrepublik zusammenarbeitete. Er behauptete, daß bei der von der jugoslawischen Polizei in der vergangenen Woche mitgeteilten Zerstörung einer Terroristen-Gruppe in Kroatien acht Guerillas ums Leben gekommen seien.

Volkszeitung od
7. srpnja 1972.
— novinsko
izvješće s tiskovne
konferencije
fantomskog Saveza
hrvatskih komunista
u inozemstvu,
Berlin 1972.

1. MEĐUNARODNE OBAVJEŠTAJNE DIVERZIJE

Uspostava komunističkog, prosovjetskog režima u Jugoslaviji nakon Drugoga svjetskog rata, pobudila je u zapadnim centrima moći strah od iznevjeravanja Jaltskog sporazuma i stvaranja međublokovske neravnoteže na uvijek kritičnom prostoru jugoistočne Europe. U toj su situaciji zapadne velesile pokušavale na sve moguće načine udobrovoljiti Tita, koji je čvrsto vladao zemljom zvanom SFRJ, i spriječiti njegovo trajno vezivanje uz tadašnji Sovjetski Savez.

Zapadni su analitičari Hrvatsku smatrali "zapadnom zonom" te zbog njenih povjesnih svjetonazornih, političkih i vjerskih karakteristika, nisu vidjeli nikakvu bojazan da bi se ona, usprkos posvemašnoj staljinizaciji Jugoslavije, mogla trajno odvojiti od zapadnočakog civilizacijskog i političkog korpusa. Tako je i sukob između Staljina i Tita došao zapadnim velesilama "kao naručen", ali su u jednome trenutku pomislile da bi im račune mogao pomrsiti najveći autoritet među hrvatskim komunistima – Andrija Hebrang – za kojega se, možda donekle i opravdano, smatralo da je Staljinov "igrač" u sukobu s Titom. Iz tog su razloga neke zapadne tajne službe pomagale Titu općenito u tom i takvom sukobu sa Staljinom, ali i u obračunu s Andrijom Hebrangom.

1.1. Drago Jilek – nestali šef UNS-a

Faksimil izjave Drage Jileka nakon otmice iz Rima, Beograd, 8. ožujka 1950.

Određeni podaci govore kako je britanska tajna služba pomogla jugoslavenskoj Ozni pri otmici nekadašnjeg ravnatelja Ustaške nadzorne službe (UNS) Drage Jileka 16. ožujka 1948. u Rimu.

Naime, u doba sukoba između Staljina i Tita, u Beogradu i Londonu su se ponadali da bi Jilek – kao svojedobni šef UNS-a – mogao postati krunki svjedok protiv Titova rivala, istinskog nacionalnog komunista Andrije Hebranga.

Nakon otmice u Rimu, Jilek je bio doveden u Beograd i godinama prisiljavan, čak i poslije Hebrangove likvidacije, na davanje optužujućih izjava protiv Hebranga.

Međutim, kako je poznato, agenti Ozne nisu uspjeli izvući od Jileka zadovoljavajuću izjavu, pa su ga nakon nekog vremena ubili po ustaljenom receptu – bez suđenja i bez tragova.

U Jilekovoj otmici, prema tvrdnji Ivica Krilića, tada također emigranta u Italiji i Jilekova prijatelja, navodno je sudjelovao i Budimir Lončar. Krilić je svojedobno izjavio:

Jedan od trojice označa koji su oteli Jileka bio je Budimir Lončar, poslije ministar vanjskih poslova Jugoslavije.¹

1.2. "Brigade Andrije Hebranga"

Ime Andrije Hebranga ponovno se pojavilo u sklopu hladno-blokovskih podmetanja u tijeku Akcije Fenix 72; jer okončanje Hrvatskog proljeća vojnim pučem u Karađorđevu nije odagnalo nemir, kako na europskom Zapadu tako i iza "željezne zavjese", u pogledu "Titova kurса", a nepoznanice oko Akcije Fenix 72 ponovno su potaknule pitanje stabilnosti Jugoslavije.

Dana 4. srpnja 1972. u Berlinu se oglasio priopćenjem samozvani Savez hrvatskih komunista u inozemstvu (SHKUI), i to u ime navodne tzv. Hrvatske gerilske socijalističke armije. U njihovu je priopćenju pisalo da je "pet odreda gerilske armije ujedinjeno u brigadu imenom Andrija Hebrang", pa da zapravo oni vode bitke u Srednjoj Bosni, te da je ta brigada sačinjena od "hrvatskih partizanskih veterana i pripadnika predvojničkih odreda mladeži". Cilj njihova ustanka – *stajalo je u priopćenju* – jest "ponovno dovođenje na vlast državnog i partijskog vodstva Hrvatske kao i rješenje hrvatskog pitanja unutar socijalističke državne zajednice".

Iza priopćenja su stajali vođe Saveza hrvatskih komunista u inozemstvu, Velimir Tomulić i Tomislav Sedlo.²

Tomulić i Sedlo su taj SHKUI osnovali 25. srpnja 1971. u Offenbachu pokraj Frankfurta. Sedlo je na osnivačkoj skupštini izjavio "da on i njegovi prijatelji djeluju prema uputama zagrebačkog političkog rukovodstva i da trojica članova njihove organizacije žive u Sovjetskom Savezu".

Nakon toga su njih dvojica – čas se pozivajući na Savku Dabčević-Kučar, Miku Antu Tripala i tadašnji CK SKH, čas na Branka Jelića i HNO, a čas na Leonida Brežnjeva i SSSR – u vidu letka obznanili *Upute Hrvatima izvan domovine*, u kojima je među ostalim pisalo:

Uništavajte sve jugo-ambasade i konzulate, ubijajte jugoslavenske diplomatske predstavnike, jer su to obični kriminalci i fašisti! Sprječavajte iseljenicima da putuju sa jugoslavenskim zrakoplovima i uništavajte jugo-zrakoplove! Uništavajte strane putničke agencije koje surađuju s JAT-om jer svojom suradnjom pomazuju okupaciju 'Socijalističke Republike Hrvatske'?

1.3. KGB: Udbin lov u mutnom

Savka Dabčević-Kučar u svojim je memoarima '71. – *Hrvatski snovi i stvarnost* opisala Velimira Tomulića kao provokatora, citirajući Stanu Dolanca koji joj je, prema njezinoj tvrdnji, osobno rekao kako je "hrvatska Udba 1964. godine zavrbovala Tomulića i poslala ga u emigraciju", ali ga više ne može kontrolirati.⁴

Tomislav Sedlo je, prema izjavama Udbinih dužnosnika i dokumentaciji, također

Andrija Hebrang

Tomislav Sedlo na tajnom sastanku sa šefom bosansko-hercegovačke Udbe Ivanom Čurkom

Druga stranica
iz Udbinog
dosjea suradnika
Tome Sedle pod
pseudonimom
Orland

radio za Udbu (pseudonim *Orland*) i neke druge strane tajne službe.

Autor ove knjige, kao samostalni istraživač-savjetnik bivše državne Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, svojedobno je razgovarao s nekadašnjim šefom bosansko-hercegovačke Udbe Ivanom Čurkom koji je zavrbovao Sedlu za rad u jugoslavenskoj tajnopolicijskoj službi. Tijekom više dugotrajnih razgovora Čurak je, među ostalim, izjavio:

Jasno je bilo da iza Sedlinog prosovjetskog angažmana stoji neka strana služba. Njegov je brat Nikola još od 1965. godine bio naš suradnik pa smo preko njega sredinom sedamdesetih godina krenuli prema Tomislavu. On je odmah prihvatio kontakt. Pretpostavljali smo da je to napravio u dogovoru s matičnom stranom službom, pa smo njegov slučaj vodili kao 'dvojnu kombinaciju'. Sastanci s njim više su nalikovali razgovorima s pripadnikom partnerske strane službe s kojim smo izmjenjivali podatke, nego na kontakt s vlastitim suradnikom. Uvijek je to bilo nadmetanje tko će od koga više saznati, a na kraju bi se rastali obojica zadovoljni.⁵

Velimir Tomulić je krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća blisko surađivao s dr. Brankom Jelićem, predsjednikom Hrvatskog narodnog odabora (HNO) sa sjedištem u Zapadnome Berlinu, kojemu se nudio kao veza sa sovjetskom tajnom službom KGB i sovjetskom komunističkom vrhuškom. Navodna veza Tomulića s Moskvom bio je bivši major Ozne Ante Zorić, koji je nakon Rezolucije Informbiroa 1948. godine ostao u Sovjetskom Savezu. Navodno je tadašnji sovjetski KGB 1970. godine poslao Zorića u Zapadni Berlin da ispita što se sve krije iza izjava dr. Branka Jelića da je spreman surađivati s Moskvom i partijskim komunističkim vodstvom Savke Dabčević-Kučar (koja je baš u to doba još uživala čvrstu Titovu podršku) u Zagrebu na uspostavi samostalne hrvatske države.

Zorić se nije dugo zadržao u Berlinu, već ga je napustio preko noći kad je saznao tko su promotori Jelićeve "prosovjetske" politike: da su to suradnici Udbe i zapadnih tajnih službi – Velimir Tomulić, Tomislav Sedlo i Vinko Sindičić.

O čemu je zapravo bilo riječi, najbolje ilustrira *Depeša br. 2506 jugoslavenskoga Ministarstva vanjskih poslova* od 27. kolovoza 1970. koju Savka prepričava u svojoj knjizi:

U toj depeši se tvrdi kako se Ambasada SSSR-a u Berlinu nedavno obratila Ambasadi SFRJ da joj na ruski prevede Jelićevu pismo, u kojemu govori o Tomuliću kao o opunomoćenome predstavniku HNO-a, koji bi s predstavnicima sovjetske vlade trebao razgovarati o uspostavljanju nezavisne i neutralne države Hrvatske s osloncem na SSSR.⁶

Drugim riječima, Udbi je upućena poruka da se, barem kad je u pitanju KGB, ostavi "lova u mutnom".

1.4. Pitanja za posebnu analizu

Pokojna Savka Dabčević-Kučar u toj svojoj knjizi također tvrdi da je Tomulić u Beograd slao izvješća o suradnji dr. Branka Jelića s Moskvom i skupinom (nikada identificiranih) hrvatskih komunista u CK SKH, zbog čega su ona i Miko Tripalo u jednom trenutku bili osumnjičeni da sa dr. Jelićem i Moskvom kuju zavjeru protiv Tita i Jugoslavije, što je poslužilo kao glavni inicijalni optužujući “argument” na 21. sjednici u Karađorđevu, nakon kojega se u raspravu umiješao Tito, te je hrvatsko partijsko vodstvo Hrvatskoga proljeća naprečac likvidirano.

Slične su optužbe stizale čak iz Tunisa, od tamošnjega jugoslavenskog ambasadora Zdenka Sverte (kasnije u Saboru SRH zadužena za “suradnju s vjerskim zajednicama”), koji je u svoje doba u Beograd iz Tunisa dojavljivao da vodstvo CK SKH forsira osnivanje republičkih jedinica Narodne obrane (NO) s ciljem osamostaljenja Hrvatske.

Vinko Sindičić je o navodnim Jelićevim kontaktima s Moskvom izvještavao Udbu pod pseudonimom *Mišo*, a zapadnonjemačku saveznu protuobavještajnu službu Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV) pod pseudonimom *Linden*.

Sindičićeva izvješća, među ostalim, rezultirala su odlukom u Beogradu da se organizira Jelićeva likvidacija, dok su u Njemačkoj izazvala posvemašnje nepovjerenje kod tamošnjih političara koji su Jeliću do tada bili skloni i podržavali ga u njegovom radu.

Zanimljivo je da su ova sva tri višestruka agenta (Tomulić, Sedlo i Sindičić) igrala značajnu ulogu i kasnije, krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. stoljeća, u doba raspada SFRJ, stvaranja samostalne hrvatske države i neposredno nakon tога.

Osumnjičeni Udbin profesionalni ubojica Vinko Sindičić, prema vlastitu je isaku, sredinom listopada 1988. godine oputovao u Škotsku u okviru “planirana raspada Jugoslavije”.

O kakvom je to planu bila riječ – a po kojemu je Sindičić trebao likvidirati Nikolu Štedula, predsjednika Hrvatskog državotvornog pokreta (HDP), kao neprijatelja Jugoslavije, dok je istodobno vodstvo CK SKH odlučivalo vratiti putovnice vodećim hrvatskim nacionalnim disidentima – jest pitanje za posebnu analizu.⁷

1.5. Što je CIA savjetovala Dobroslavu Paragi?

Velimir Tomulić se pojavio u Zagrebu kratko nakon što je sredinom 1991. godine Dobroslav Paraga posjetio Washington i Pentagon. Nakon povratka u Hrvatsku, Paraga je imenovan predsjednikom Hrvatske stranke prava (HSP), a ubrzo je započeo s osnivanjem paralelnih paravojnih postrojbi u RH pod nazivom Hrvatske obrambene snage (HOS). Velimir Tomulić ponudio je Paragi svoje usluge, predstavivši mu se na sljedeći način:

U biti spadam u US ARMY Military Intelligence, V Corps, 3^d. Armond Division, 527 Military Intelligence Battalion, Det 6, Frankfurt.

Velimir Tomulić je izradio Paragi nekoliko elaborata s prijedlozima kako srušiti Tuđmana i HDZ, te preuzeti vlast u Hrvatskoj.

Tomislav pak Sedlo je krajem 1988. godine prekinuo kontakte s Udbom i učlanio se u Hrvatsku demokratsku zajednicu (HDZ).

Malo-pomalo, uz podršku Josipa Manolića, Sedlo je dospio do funkcije “otpravnika poslova” Republike Hrvatske u Moskvi i pomoćnika tajnika HDZ-a za iseljeništvo. I tko zna gdje bi mu bio kraj da nije prokazan kao višestruki agent u znamenitu dokumentarnom filmu *Bruno Bušić – život, djelo i mučko ubojstvo*, koji je nastao pod pokroviteljstvom bivše državne Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava te je emitiran na HTV-u 16. listopada 1992., na dvadeset i četvrtu obljetnicu smrti Brune Bušića.⁸

1.6. Jugo-agenti u hrvatskoj diplomaciji

Zdenko Splete, koji je kao jugoslavenski diplomat 1970. i 1971. godine optuživao Savku Dabčević-Kučar i Antu Miku Tripala da žele osamostaliti Hrvatsku, bio je šef Ozne u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata u Bjelovaru. Poznato je da su se tada u Bjelovaru i okolicu dogodili brojni zločini nad zarobljenim hrvatskim vojnicima i civilima. U isto vrijeme, šef milicije u Bjelovaru bio je Josip Manolić.

Kad je Josip Manolić 1992. godine postao predstojnik Ureda za zaštitu ustavnog potretka (UZUP), imenovao je svoga kompanjona iz Bjelovara Zdenka Svetu šefom svojega kabineta. Nakon smjene u UZUP-u i postavljanjem za predsjednika Županijskoga doma Hrvatskoga državnoga sabora (kako je tada glasilo puno ime te institucije), Manolić je za sobom doveo Svetu koji mu je bio desna ruka krajem 1993. i početkom 1994. godine u pripremi svojevrsnog državnog udara kojega je pokušao izvesti u suradnji s tadašnjim predsjednikom Zastupničkoga doma Hrvatskoga državnoga sabora Stjepanom Mesićem, posljednjim predsjednikom SFRJ i bivšim predsjednikom RH.

Konačno, jedan od glavnih jugoslavenskih diplomatskih agenata u doba Akcije Fenix 72 u Australiji (sve od 1967.) bio je tzv. drugi sekretar jugoslavenske ambasade u Canberri Stanko Nick.⁹ Roden je 1935. u Zagrebu, s fakultetskom diplomom i doktoratom s Pravnog fakulteta u Beogradu. Nakon završetka “diplomatske karijere” u inozemstvu, Nick se 1988. godine vratio u Beograd gdje je, kao “glavni pravni savjetnik”, radio u jugoslavenskom Ministarstvu vanjskih poslova sve do umirovljenja 1992. godine. To mu nije predstavljalo prepreku da se kratko nakon toga preseli u Zagreb i odmah dobije posao kao “pravni savjetnik” u hrvatskom Ministarstvu vanjskih poslova. Osim toga, nekoliko godina kasnije, HDZ-ova vlada postavila je Stanka Nicka za dekanu Visoke škole međunarodnih odnosa i diplomacije, a tadašnji zamjenik ministra vanjskih poslova dr. Ivo Sanader (kasniji hrvatski premijer) pojavio se krajem 1999. godine kao urednik Nickove knjige pod naslovom *Diplomatski leksikon*, koja služi kao svojevrsni udžbenik za priučene mlade diplome. Stjepan Mesić, kad je 2000. godine izabran za predsjednika države, uzeo je Stanka Nicka za vanjskopolitičkog savjetnika. U toj ulozi, zajedno s tadašnjim novim

ministrom vanjskih poslova Toninom Piculom, Nick je pripremio dekroatizaciju hrvatske diplomacije, posebno onda kada je u ožujku 2000. godine preko noći izvršena “sječa” tridesetak hrvatskih veleposlanika, generalnih konzula i konzula. Potom je premješten na veleposlaničku dužnost u Mađarskoj.

Međutim, prigodom predstavljanja Nickove knjige u svibnju 2000. godine urednik Ivo Sanader je izjavio:

Ova je knjiga dokaz da smo u diplomatskoj službi prešli s improvizacije na profesionalizaciju.

Stipe Mesić je dometnuo da je riječ o “knjizi koja nam je nedostajala”, a Nick osobno završio je promociju riječima:

Pozornu čitatelju neće promaknuti da leksikon sadrži gotovo solomunska rješenja jezičnih dioba koja se nekima neće sviđati kao ‘ambasador – veleposlanik,’ ‘generalni sekretar – glavni tajnik’ itd.¹⁰

A kako je Stanko Nick ušao u jugoslavenski i hrvatski javni i politički život možemo saznati iz knjige *Ljudi i događaji*. U knjizi su opisane dogodovštine nekoliko desetaka poznatih i nepoznatih partizanskih dužnosnika (Mika Špiljak, Nikola Ljubičić, Velimir Terzić, Boris Bakrač i dr.), među njima i Stankova oca Alfreda Nicka. U poglavljju s naslovom *Likovi iz Bosne*, Alfred Nick, među ostalim, piše:

Bilo je to u drugoj polovici prosinca 1943. Očekivali smo VI. neprijateljsku ofenzivu. Zajedno sa štabom X. krajiške divizije nalazila se i moja, tada novoformirana pokretna divizijska bolnica u selu Grujići u blizini prozora... Sa mnom su u Grujićima bili i moja drugarica i sin Stanko, kome je tada bilo **osam godina**... (naglasio autor). A moj Stanko brzo je okupio oko sebe sve mališane u selu. Začuđeno su gledali **maloga vojnika** (naglasio autor) i divili se njegovoj partizanskoj kapi i odjeći... lako smo u Grujićima tako proveli svega nepune četiri nedjelje, vjerujem da je moj Stanko kroz taj kratki period toliko djelovao na mališane ustaškog sela Grujići, da se taj utjecaj nikad više ne može izbrisati.¹¹

2. POLARKA – HRVATI USRED HLADNOG RATA

Nakon sloma Akcije Fenix 72, ali u znatno višem rangu od Tomulić-Sedlinih podvala, iz naftalina je izvučen bivši partijski sekretar u Ministarstvu obrane tadašnje Čehoslovačke (ČSSR), general-major Jan Šejna. On je pri kraju Praškog proljeća 1968. godine pobegao pred sovjetskim trupama na Zapad i stavio se CIA-i na raspolaganje s pričom o postojanju posebnog tajnog plana invazije snaga Varšavskog ugovora na Austriju i Jugoslaviju.

Taj Šejna je u veljači 1973. godine ispričao novinaru bečkog časopisa *Profil* kako je taj plan, navodno, zamišljen sredinom šezdesetih godina u središtu zapovjedništva snaga

Bečki tjednik
Profil objavio je
1973. intervju s
čehoslovačkim
prebjegom
general-majorom
Janom Šejnom

Varšavskog ugovora pod kodnim nazivom *Polarka*. Objasnio je da je Akcija Fenix 72 bila upravo dio toga plana da se najprije optuži Austriju za kršenje Sporazuma o neutralnosti iz 1955. godine, što je potom trebalo poslužiti kao alibi za (re)okupaciju Austrije i prodor postrojbi Varšavskog ugovora preko Austrije u Jugoslaviju.

Ozbiljni analitičari proglašili su tu začudnu Šejninu teoriju nevjerodostojnom, odnosno "naknadnom Šejninom pameću" u sklopu tadašnjih hladnoratovskih igara. Naime, u to je vrijeme SSSR provodio politiku stanovitoga popuštanja hladnoga rata prema Zapadu na području Europe, pa bi takvi planovi mogli biti samo u funkciji protivnika takve njegove politike, dok je s druge strane bilo potpuno jasno da teritorij neutralne Austrije – budući da je Varšavski ugovor ionako nadzirao dugačku granicu Mađarske, Rumunjske i Bugarske – nije mogao igrati nikakvu značajnu ulogu za eventualnu invaziju vojnih snaga Varšavskog ugovora na Jugoslaviju.

Danas se može lako zaključiti da su Tomulić-Sedline, Šejnine i druge slične akcije imale sljedeće ciljeve:

- na unutarnjem jugoslavenskom planu bile su u funkciji unitarističkih i velikosrpskih snaga koje su Tita plašile suradnjom zagrebačkoga komunističkog vodstva i emigracije;
- na vanjskopolitičkom planu služile su politici zapadnih velesila, u prvom redu SAD-u, u plašenju Tita pričama o ekspanzionističkim namjerama Moskve prema Jugoslaviji;
- Sovjetskom Savezu su takve prozirne igre služile kao dokaz da Zapad potkopava Jugoslaviju i da Beograd u Moskvi može potražiti zaštitu;
- u sva se tri slučaja pokušavalo kompromitirati Akciju Fenix 72 čiji je jedini cilj bio podignuti ustanak za stvaranje samostalne demokratske hrvatske države.¹²

3. PROGONI U AUSTRIJI

Međutim, Tomulić-Sedline provokacije i povezivanje Akcije Fenix 72 s tzv. *Polar-kom* bile su znak raznim zapadnim sigurnosno-obaveštajnim službama za histeričan lov na HRB-ovce diljem svijeta.

Samo u Austriji je to završilo zabranom ulaska u tu državu za blizu dvije stotine hrvatskih emigranata iz cijelog svijeta. Štoviše, austrijske su vlasti te 1972. godine zabranile održavanje komemoracije žrtvama Bleiburške tragedije na Bleiburškom polju za blagdan Svih svetih.

3.1. Istraga u Salzburgu

Prvi na udaru jugoslavenskih denuncijacija u Austriji bio je vlč. Vilim Cecelja, voditelj Hrvatske katoličke misije u Salzburgu. Međutim austrijske vlasti nisu mogle ništa protiv njega poduzeti jer on nije imao nikakvog udjela u pripremi Akcije Fenix 72. Štoviše, kako proizlazi iz arhiva HRB-a, vode Skupine Fenix 72 pokušale su u travnju 1972. pri-dobiti vlč. Cecelju za suradnju, ali su odmah uvidjele da u tome neće uspjeti, pa su svim članovima skupine izdale striktnu zapovijed da sa samom akcijom ne smiju upoznavati vlč. Cecelju. Procijenili su, naime, da bi vlč. Cecelja mogao otvoreno istupiti protiv nje te dovesti u pitanje pripreme i realizaciju.

Međutim, pod pritiskom Beograda, austrijska je policija provodila intenzivnu istra-gu protiv suradnika feniksovaca među hrvatskim studentima u Salzburgu.

Na kraju te istrage Zemaljsko državno odvjetništvo u Salzburgu podiglo je 31. listopada 1974. optužnicu protiv Marka Logarušića, rođena 3. veljače 1946. u Tolovcu pokraj Mostara, Ivana Pompera, rođena 11. travnja 1943. godine u Visokom pokraj Varaždina, i Slavka Mihalića, rođena 12. srpnja 1948. u Bariloviću pokraj Duge Rese, što su:

...u razdoblju od kraja 1971. godine do 20. lipnja 1972. godine u Salzburgu i na drugim mjestima:

- Marko Logarušić, Ivan Pomper i Slavko Mihalić podizali borbenu spremnost postojećeg taj-nog i zabranjenog oružanog saveza Hrvatsko revolucionarno bratstvo sudjelujući na vježbama gađanja kao članovi ovog saveza, kupujući opremu, naoružanje i lijekove, a Slavko Mihalić je napisao tekst za letke ovog udruženja i predao ga Marku Logarušiću kao nalogodavcu; isto tako je pisao i punomoći za članove HRB, koje je Marko Logarušić potom ovjeravao pečatom ovog udruženja;
- Ivan Pomper vrbovao je Vilija Eršega za člana postojećeg tajnog i zabranjenog udruženja Hrvatsko revolucionarno bratstvo.
- Marko Logarušić je krajem lipnja ili početkom srpnja 1972. s predumišljajem krivotvorio dokument predviđen Zak. o putovnicama 1969.; naime, iz jugoslavenske putovnice br. HA 579.557, izdate na ime Marko Logarušić, izvukao je stranice 41 – 48 i zamijenio ih drugima; te je 9. veljače 1973. s predumišljajem podnio zahtjev tijelima Direkcije savezne policije u Salzburgu radi dodjeljivanja vize u krivotvoreni dokument.¹³

Ivan Pomper i
Marko Logarušić
u Salzburgu

3.2. Optužnica protiv hrvatskih studenata

Zemaljsko državno odvjetništvo u Salzburgu navelo je među ostalim sljedeće u obrazloženju optužnice:

Vlada SFRJ je u ljeto 1972. godine obavijestila aide-memoireom Saveznu Vladu Austrije, da je 20. lipnja 1972. ilegalno ubačena iz Austrije u Jugoslaviju naoružana skupina terorista, s na-mjerom da izvrši napad na vojne, privatne i druge objekte, da ubijanjem predstavnika vlasti i

29. 10. 1975

Salzburger Volksblatt

**Guerilla-Studenten von OHG abgewiesen
Salzburg-Urtale vollinhaltlich bestätigt**

Salzburg/Wien. Die jugoslawischen Guerilla-Studenten Marko Logarusic, 28, Slavko Mihalic, 22, und der gleichaltrige Ivan Pomper seien vorzeitig heimgekehrt. Zumindest das urteilte der Oberste Gerichtshof. Der Oberste Gerichtshof hat gestern ihre Beschwerde gegen die über sie im Salzburg verhängten Strafen abgewiesen. Sie waren wegen ihres Antritts auf Ayril entlassen. Die Abreise der Jungen Männer nach Jugoslawien ist aber gleichbedeutend mit deren Verurteilung zum Tod;

denn sie haben als Mitglieder der militärischen „Kroatischen revolutionären Bruderschaft“ (KRB) mitgespielt. Diese Union in ihrem Lande vorbereitete 14 Jahre lang einen Krieg gegen Österreich unter dem Vorsitz des Verteidigers des Hauptheadsiedlungen Logarusic (Rechtsanwalt Dr. Reinhold Möhl/Salzburg), daß Geschworene und Verteidiger kein einigermaßen durch die Zulassung jugoslawischer Pressefotostops einem psychologischen Druck ausgesetzt gewesen seien.

Logarusic, Mihalic und Pomper wurden, wie erinnert, im April d. J. wegen ihrer Teilnahme an einer abwesenheits Verbindung früher Verbündeten nach dem Staatsbürgersetz schuldig erkannt, weil sie einen gewalttamen Coup in ihrer Heimat Jugoslawien und einen Angriff auf das Gesamtstaat geplant hatten. Zu diesem Zweck wurden von den drei und den später durch Polizeikugeln und Gerichtsstelle und Leben geretteten Geschworenen in Salzburg geheime Treffen und Schließbauten im Galerbergergebiet abgehoben. Auch uniformähnliche Helden, former „Jugoslawische Menschenrechtsvereinigung“, waren von Logarusic, Mihalic und Pomper angestellt und für das Ermordung bereitgestellt worden.

Ein Salzburger Geschworenengericht (OLGR Dr. Grandsperger, Erster Staatsanwalt Dr. Hanke) hatte dann gesetzwidrige Aktivitäten gesehen, eine Anzahl, die nunmehr vom Obersten Gerichtshof auch bestätigt wurde.

Gesetzliche Neutralität verletzt: Marko Logarusic, Slavko Mihalic, Ivan Pomper (von links nach rechts).

Bild: SV-Archiv

Salzburger Volksblatt od 29. listopada 1975. izvještava o suđenju Marku Logarušiću, Ivanu Pomperu i Slavku Mihaliću

izvršenjem drugih akata terora pričini štetu, unese nemir i naruši red i sigurnost jugoslavenske države.

Teroristi su bili naoružani modernim sredstvima za gerilsku borbu i imali su automatsko kao i poluautomatsko vatreno oružje, pa i znatne količine jakog otrova za izvođenje biološko-kemijskih diverzija.

Skupina koja je prodrla u Jugoslaviju obrazovana je prema programu aktivnosti organizacije Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB).

Rezultati provedene istrage s jugoslavenske strane pokazuju da je ova infiltrirana teroristička skupina široko razvijala djelatnost na teritoriju Austrije i tu stvarala svoj centar Hrvatskog revolucionarnog bratstva, kako bi iz najneposrednije blizine organizirala napade na Jugoslaviju, vrbovala nove članove i vršila neposredne pripreme za infiltraciju diverzantskih i terorističkih grupa u Jugoslaviju.

Organizatori ove subverzivne djelatnosti na području Republike Austrije bili su Đuro Horvat i Ilij Glavaš, koji su vrbovali i obučavali jugoslavenske državljanе, koji rade ili studiraju u Austriji, a onda su ih slali s terorističkom skupinom u Jugoslaviju, kao Nikolu Antunca, Petra Bakulu, Vinka Kneza, Viktora Kancijanića, Stipu Ljubasa i Ivana Prlića. A bilo je još mnoštvo drugih osoba, koje su u Austriji i u drugim zemljama bile zaposlene, koje su vrbovane i obučavane, a zatim ilegalno trebale biti ubaćene u Jugoslaviju.

Prema jugoslavenskim informacijama, infiltrirana teroristička skupina u SFRJ skupljala se od početka lipnja do 20. lipnja 1972. Mjesto okupljanja ljudi, oružja i opreme bio je stan Ilije Glavaša u Salzburgu, a i stanovi drugih emigranata.

Teroristi su od Salzburga prebačeni automobilima Ambroza Andrića, Ilije Glavaša i Stipe Crnogorca, odnosno vlakom preko Graza do utvrđene baze, koja se nalazi u blizini Gehöftes Limberga kod sela Schwanberga u blizini jugoslavensko-austrijske granice, gdje je izvršena daljnja

obuka u borbenoj spremnosti i izvođenju diverzija, vježba kretanja po terenu i vježba gađanja iz vatrenog oružja.

U noći na 20. lipnja 1972., teroristička skupina je ilegalno prešla austrijsko-jugoslavensku granicu s cjelokupnom opremom, naoružanjem i streljivom između austrijskog mjeseta Soboth i jugoslavenskog mjeseta Muta na Dravi pokraj graničnog kamena XIV/52 i prodrla na jugoslavenski teritorij, gdje se silom prvo dočepala jednoga teretnog kamiona; u tom kamionu su se odvezli na područje u blizini Bugojna. Namjeravali su na Vran planini uspostaviti svoju glavnu bazu i odatle izvoditi planirane terorističke akcije i širiti gerilski rat. No, jugoslavenska služba sigurnosti ih je otkrila pa je došlo do oružanog sukoba u kome su likvidirani svi teroristi osim Đure Horvata, Vejsila Keškića, Mirka Vlasnovića i Ludviga Pavlovića, koji su zarobljeni.

Vojni sud u Sarajevu je 21. prosinca 1972. osudio optužene Đuru Horvat, Vejsila Keškića, Mirka Vlasnovića i Ludviga Pavlovića na smrt zbog veleizdajničkog napada na jugoslavensku državu te su svi osim Ludviga Pavlovića smaknuti.

Na osnovi istrage austrijskih organa sigurnosti može se konstatirati da je inicijativa za oružani napad u Jugoslaviji potekla od Hrvatskog revolucionarnog bratstva u Australiji, gdje su živjele vođe ovog udruženja, kao što su Đuro Horvat, Vejsil Keškić, Ilija Glavaš i dr. hrvatski emigranti, a kasnije su, do prodora u Jugoslaviju, stanovali u Salzburgu ili su tamo boravili. Đuro Horvat i Ilija Glavaš su se dalje trudili da za svoje ideje pridobiju pristalice iz redova hrvatskih studenata, koji su studirali u Salzburgu. Iz tog kruga su primili u članstvo Hrvatskog revolucionarnog bratstva trojicu optuženih, inače upisanih studenata Sveučilišta u Salzburgu koji su pri prijemu u članstvo položili prigovore.

U proljeće 1972. iz SR Njemačke je ilegalno prebačen transport oružja i streljiva u Austriju. Prebacili su ga Ilija Glavaš i Đuro Horvat. Na Südhangu der Gurlspitze, općina Elsabethen, optuženi su, između ostalog, jednom ili dva puta izvodili vježbe gađanja automatskom malokalibarskom puškom koja je bila opremljena sa prigušivačem, kao i pištoljem.

U svibnju 1972. napisani su u Salzburgu letci Hrvatskog revolucionarnog bratstva, za koje je tekst napisao Slavko Mihalić po nalogu optuženog Marka Logarušića, kome je to i predao. Namjera je bila da se ovi letci po upadu u Jugoslaviju predaju hrvatskim ekstremistima u Jugoslaviji i da ih oni podijele tamošnjem stanovništvu.

Krajem svibnja 1972., opet po nalogu optuženoga Marka Logarušića, na njegovu strojopisu, napisao je u Salzburgu Slavko Mihalić tri 'punomoći' čiji sadržaj govori da hrvatski emigranti: Franjo Peričić, Marko Mudronja i Ivan Šimunović imaju ovlasti za vrijeme invazije grupe u Hrvatskoj ili neuspjeha poduhvata zamjenjivati Ambroza Andrića. Te punomoći je optuženi Logarušić ovjerio pečatom HRB-a, koji se nalazi kod njega.

Optuženi Marko Logarušić je kasnije, kad se grupa nalazila u blizini austrijsko-jugoslavenske granice u svom logoru, otišao u stan Ilike Glavaša, koji je odigrao značajnu ulogu, u ulici Ulricha Schreiera 16.

Prema opisu optuženog Slavka Mihalića, čiji se odgovori mogu smatrati najvjerojatnijima, upoznao je imenovani posredstvom Marka Logarušića u Salzburgu hrvatskog emigranta Ambroza Andrića i Đuru Horvata, koji su ga informirali u prisustvu Marka Logarušića o postojanju Hrvatskog revolucionarnog bratstva i njegovim ciljevima, poslije čega su inzistirali da se ovaj odluči pristupiti tajnom savezu kao član. U znak njegove vjernosti zahtijevano je od njega da u stanu Marka Logarušića pred studentima Stjepanom Crnogorcem i Markom Logarušićem položi prigovor na vjernost, poslije čega su mu Stjepan Crnogorac i Marko Logarušić čestitali.

Početkom travnja 1972. predao je Marko Logarušić svom borbenom suputniku Slavku Mihaliću tekst o razvitku Hrvatskog revolucionarnog bratstva i upustva za gerilsku borbu.

Krajem svibnja 1972. godine Marko Logarušić ga je obavijestio da Hrvatsko revolucionarno bratstvo planira oružanu akciju u Hrvatskoj te da oni kao sudionici moraju naučiti rukovati oružjem i vježbati gađanje. Zatim su Slavko Mihalić, Marko Logarušić, Stjepan Crnogorac i Viktor Kancijanić na Gurlspitze vježbali gađanje iz puške i pištolja. Svi su smatrali normalnim da sudjeluju u HRB-ovoj oružanoj akciji u Hrvatskoj.

Za dalje pripreme planiranog poduhvata kupili su Marko Logarušić, Slavko Mihalić i drugi njihovi borbeni suputnici, razne odjevne predmete i lijekove, a za to su dobili novac od Đure Horvata.

Optuženi Ivan Pomper je izjavio da je u travnju 1972. postao član Hrvatskog revolucionarnog bratstva i da je tada položio prisegu. Znao je da se na Zapadu okupljaju ljudi da bi pripremili prevrat u Hrvatskoj i da se planira oružana akcija. U svibnju 1972. dva je puta sudjelovao na vježbama u gađanju malokalibarskom puškom i pištoljem. Početkom lipnja 1972. kupio je po nalogu Ilike Glavaša odjeću i hranu čime je trebao snabdjeti sudionike akcije. On zna Marka Logarušića kao člana ovog zabranjenog udruženja i od njega je čuo, kako kaže, da treba još hrane kupiti za predstojeću akciju. Osim toga on je početkom lipnja 1972. po nalogu Ilike Glavaša vrbovao tridesetrogodišnjeg Jugoslavena Vilija Eršega u Salzburgu da postane član HRB i bio je prisutan kad je on polagao prisegu.

Pompera su, zatim, pokušali nagovoriti Marko Logarušić i Sjepan Crnogorac da aktivno sudjeluju u borbi u Hrvatskoj, ali se od uzbuđenja zbog toga i uz to povezanog psihičkog opterećenja razbolio i izolirao od ostalih borbenih suputnika.

Optuženi Ivan Pomper je izričito izjavio na saslušanju kod istražnog suca da je rekao istinu jer zbog svog psihičkog opterećenja želi da izađe 'sve na čistac' i ukazivao je na to da i danas osjeća psihičke tegobe.

Kasnije je porekao svoju izjavu, tvrdeći da je to rekao samo zbog toga što se nadao da će tako lakše dobiti politički azil u Austriji. Zatim tvrdi da je na vježbama gađanja sudjelovao samo iz osobnog interesa, da je Ilija Glavaš osobno donio košulje i hranu, itd. Osim toga, sada tvrdi da je izmislio ono što je ranije izjavio o vrbovanju Vilija Eršega u članstvo HRB.

Optuženi Marko Logarušić je izjavio da se sretao s raznim hrvatskim emigrantima u Salzburgu i da je sa njima razgovarao o budućnosti Hrvatske, pri čemu je izjavljivao da on želi politički nezavisnu Hrvatsku. Đuro Horvat mu je povjerio da je planirana oružana akcija u Hrvatskoj i osobno je izjavio da se za to vrše pripreme u Austriji. Izjavio je da je slučajno prisustvovao polaganju prisege Slavka Mihalića, a da je na vježbama gađanju sudjelovao iz osobnog zadovoljstva.

Rezultati istrage pokazuju da postoji osnovana sumnja da su optuženi počinili kazneno djelo. Činjenično stanje odgovara kaznenom djelu kažnjivu po članku 1, stavak 1 Zakona o zaštiti države jer je riječ o jačanju borbene spremnosti jednog tajnog i zabranjenog udruženja.¹⁴

Ipak, sva trojica optuženih oslobođena su krivice za najteže inkriminacije te su na kraju osuđeni na kratke uvjetne kazne. Ivan Pomper i Slavko Mihalić dovršili su studije u Salzburgu i nastavili živjeti u Austriji, dok je Marko Logarušić nakon završetka studija preselio u Njemačku.

Međutim, svaki od njih imao je posve drugačiji životni put. Slavko Mihalić, slobodnik tijekom istražnog postupka u Salzburgu, postao je pljen Udbe i počeo je, pod pseudonimom *Mejaš*, surađivati s njenim centrom u Karlovcu. Marko Logarušić, koji je pod nejasnim okolnostima izbjegao sudjelovanje u Akciji Fenix 72, do dana današnjega odbija bilo kakav razgovor o toj temi. Ivan Pomper, koji je zbog "psihičkih razloga" odustao od sudjelovanja u akciji, nastavio je živjeti u skladu s vlastitim ambivaletnim karakterom, s mnoštvom uspona i padova, sve do danas. O njemu će više riječi biti u sljedećem poglavlju ove knjige.

4. POLITIČKA BITKA U AUSTRALIJI

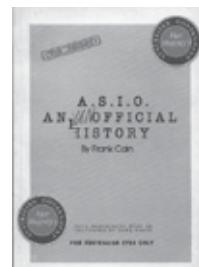
I u Australiji je nakon sloma Akcije Fenix 72 došlo do prave hajke na hrvatske emigrante. Međutim, politička histerija, koju su poticale neke zapadne tajne službe, ubrzo se njenim tvorcima obila o glavu kad je nakon nekoliko mjeseci poslužila radikalnom, prokomunističkom kriju australske Laburističke stranke (koja je krajem 1972. godine došla na vlast nakon višedesetljetne vladavine Liberalne stranke), da pod izmišljenim izgovorom sprječavanja tobožnjeg atentata na jugoslavenskog premijera Džemala Bijedića, sa Saveznom policijom (Federal Police) protuzakonito noću upadne u sjedište vlastite tajne službe Australian Security Intelligence Organisation (ASIO) u Melbourneu i zaplijeni raznu dokumentaciju.

Naime, nakon Akcije Fenix 72 jugoslavenska je diplomacija iskoristila činjenicu što je, najviše zbog nezadovoljstva Australaca sudjelovanjem australskih postrojbi u ratu u Vijetnamu, vrla konzervativne Liberalne stranke nakon dvadeset i četiri godine izgubila izbole i predala vlast Laburističkoj stranci, kojom je tada dominiralo lijevo prosocijalističko krilo. Jugoslavija je naime tada imala nekoliko vrlo utjecajnih simpatizera i suradnika u vrhu australske Laburističke stranke, kao što su to bili kasniji laburistički ministar financija dr. Jim Cairns i kasniji savezni državni odvjetnik (attorney general) sa statusom ministra pravosuđa Lionel Murphy, ali i u Senatu te na drugim razinama.¹⁵

4.1. Greenwoodovi "teroristi"

Hrvati su krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća zauzimali vrlo visoko mjesto u većini političkih rasprava i zbivanja u Australiji, a na "tron" su dospjeli upravo nakon Akcije Fenix 72, popularno nazivane u hrvatskom iseljeništvu *Bugojanska akcija*, a u australskim policijskim i političkim krugovima, pa i u raspravama u Senatu, tada jednostavno engleski *The Bosnian Incursion* ili *The Bosnian Incident*.

Sljedećih godina, sve do mjeseca studenoga 1975. kad se dogodio presedan u au-

Naslovica jedne od brojnih knjiga o ASIO-u

stralskoj povijesti, odnosno kada je odlukom kraljičina namjesnika (governor general) sir Johna Kerra smijenjena legalno izabrana savezna Vlada Laburističke stranke na čelu s premijerom Goughom Whitlamom, na australskom se kontinentu vodio ogorčeni hrvatsko-jugoslavenski politički rat, koji će se, iako bitno manjim intenzitetom, nastaviti i kasnije.

Ivan Butković

Ivan Butković, dugogodišnji tajnik organizacije Hrvatska mladež Uzdanica, koja je predstavljala legalno krilo HRB-a, bio je neposredni svjedok tih događaja u Australiji pa je tijekom dugogodišnjih propitivanja autoru ove knjige, između ostalog, kazao:

U Hrvatskoj se još o Bugojanskoj akciji govorи и piše u posve simplificiranoj verziji. Uz ostalo, potpuno se zaobilaze tadašnja politička zbivanja u Australiji, a u njih je bila duboko umiješana politička djelatnost i tamošnje hrvatske emigracije i ona 'jugoslavenske diplomacije', točnije rečeno – špijunaže.

Zaboravlja se i činjenica da je Australija u tadašnjem protukomunističkom ratu u Vijetnamu bila vojna i obavještajna 'kula' u Oceaniji, jugozapadnom Pacifiku, odnosno jugoistočnoj Aziji.

Posljedično, s obzirom da se Jugoslavija u zapadnoj javnosti ipak doživljavala kao komunistička država, napadi na Hrvate između 1972. i 1975. godine, koje je po savjetima i instrukcijama iz Beograda pokrenula tadašnja nova australska vlada na čelu s Laburističkom strankom, podigli su 'hrvatsko pitanje' na najvišu političku razinu. Koliko god tada na Zapadu nije bilo, recimo, politički 'unosno' podržavati protujugoslavenstvo i hrvatske oružane akcije u Jugoslaviji, generiran je interes i prostor u kojima se na 'hrvatsko pitanje' gledalo sa simpatijama i potporom.

Već u rujnu 1972., nakon poznatoga (drugoga) jugoslavenskog aide-memoirea, u australskom je parlamentu izbila žestoka rasprava između tada još uvijek vladajućih liberala i čelnika tada još oporbene Laburističke stranke.

Jim Cairns je izrekao oštре optužbe na račun tadašnjega liberalnoga ministra pravosuđa Ivora Greenwoda sljedećim riječima: 'Ti braniš grupu internacionalnih bandita. Ti kršiš međunarodne zakone. A Jugoslavija nam je poslala strogo sročenu prosvjednu notu. Predsjednik Tito je osobno poručio iz Sarajeva, rekavši da on ne bi imao problema s Hrvatima u Jugoslaviji da oni nisu poticani i pomagani od Greenwoodovih terorista iz Australije'.¹⁶

Politički govoreći, nakon što je australska Laburistička stranka preuzeila vlast u prosincu 1972. godine, odmah je započela s najavama da će se provesti velike političke reforme, uključujući i u vanjskopolitičkoj orijentaciji Australije. Prvi korak u tom pravcu bio je posjet prvoga visokoga državnoga izaslanstva iz jedne komunističke države – upravo Jugoslavije – australskom kontinentu.

U tom kontekstu, nisu bez značenja niti nagađanja po kojima je već spomenuti tadašnji australski savezni premijer Gough Whitlam sa svojom Laburističkom strankom tih godina razmatrao mogućnost da se Australija kao prva zemlja kapitalističke liberalne ekonomije možda priključi – Pokretu nesvrstanih.

To je, međutim, u tamošnjoj javnosti odmah izazvalo prve ozbiljne glasove zabrinutosti politikom Laburističke stranke, kojom je relativno dominiralo lijevo (odnosno, ultralijevi) krilo. Tih se godina nagađalo kako bi Australiju mogao posjetiti i Tito osobno, budući da je to bio jedini kontinent na kojem nikada nije boravio, pa je u tu svrhu započela i obavještajna priprema, čiji je zaključak bio da se Titov posjet ipak – ne preporuča.

Stoga je Gough Whitlam posjetio Jugoslaviju (bio je u Beogradu, zatim u Valjevu i Kragujevcu u Srbiji te, naravno, u Dubrovniku), a umjesto Tita, u Australiju je doputovao predsjednik jugoslavenske vlade Džemal Bijedić.

Ivan Butković o tome svjedoči:

Međutim, prava politička drama počela je 15/16. ožujka 1973. provalom novoga laburističkoga državnoga odvjetnika u statusu ministra Lionela Murphyja s nekoliko njegovih najbližih djelatnika i agenata Federalne policije tijekom kasnih noćnih i ranih jutarnjih sati u stožer australske tajne službe ASIO u Canberri i u tadašnje Glavno sjedište ASIO-a u Melbourneu. Murphy je svoju odluku obrazložio tvrdnjom da je iz jugoslavenskih izvora dobio pouzdanu informaciju da HRB planira likvidaciju jugoslavenskog premijera Džemala Bijedića koji je 20. ožujka 1973. trebao posjetiti Australiju, dok je ASIO tvrdio da ne postoje nikakvi podaci o Bijedićevoj ugroženosti.

Posjet Džemala Bijedića Australiji završio je politički vrlo porazno za Jugoslaviju. Unatoč svim tim napadima Hrvati su organizirali velike prosvjede u Canberri, kojima su australski mediji posvetili puno prostora. Pravi autogol Bijedić je zabio tvrdnjom da su australski državljanji iz Bugojanske skupine – Horvat, Keškić i Vlasnović – živi i zdravi te da im se priprema suđenje u Sarajevu. Međutim, australski su novinari saznali da su oni osuđeni još u prosincu 1972. i strijeljani 17. ožujka 1973., dakle tri dana prije nego što je Bijedić stigao u Australiju. Takva laž visokog državnog dužnosnika izazvala je lavinu negodovanja. Australski mediji bili su puni natpisa: 'Jugoslavenski premijer lagao'.

Posebna afera izbila je nekoliko mjeseci kasnije kad se saznalo da je jugoslavenski ambasador Uroš Vidović još ranije bio izvijestio Lionela Murphyja o strijeljanju Horvata, Keškića i Vlasnovića, ali ovaj smišljeno i namjerno tu informaciju nije prenio svojemu premijeru i Vladu – pravdujući se (lažno) da mu istu Vidović nije izrekao službeno, nego u privatnom 'razgovoru'.¹⁷

Dakle, zakuhalava se na svom vrhuncu ta žestoka politička čorba baš tijekom tih deset dana, a lonac je prekipio 27. ožujka 1973., kada je Lionel Murphy u australskom parlamentu održao govor o "hrvatskom, ustaškom terorizmu" te objelodanio šezdesetak tajnih policijskih dokumenata o Hrvatima. Butković o tome govori:

Kako nije bio zadovoljan medijskim odjekom svojega govora, Murphy je preko prijatelja Arthurisa Gietzelta, senatora iz redova Laburističke stranke, stupio u kontakt s vođama izvanparlamentarne australske Komunističke partije Laurieom Aaronsom i Joeom Palmadom, koje je zamolio da preko svojih kanala podrže njegovu kampanju protiv Hrvata. Murphyju ni to nije bilo dovoljno, pa je 1. travnja 1973. izveo novu akciju. Tog dana, u ranim jutarnjim satima, nekoliko stotina federalnih i državnih policajaca upalo je u sedamdesetak hrvatskih domova u Syd-

Jedna od karikatura
o ASIO-u

neyu i Wollongongu. Mnogi Hrvati su privedeni, maltretirani i ispitivani. Australiske novine su pisale da je prilikom pretresa i uhićenja bilo prekršeno niz australskih zakona i mnogi postulati o ljudskim pravima. Premda je Murphy tvrdio da je tom akcijom sprječio upad nove grupe od 'zoo zakletih diverzanata' u Jugoslaviju, u jednom trenutku su kritike tako ojačale da je postavljen zahtjev za osnivanjem tzv. Kraljevske komisije koja bi istražila (ne)zakonitosti postupaka ministra pravosuđa. Taj pokušaj je vlada zaustavila svojom većinom u parlamentu. Ali je to nama Hrvatima u Australiji, koji smo djelovali u političko-lobističkim tijelima, dalo dodatno samopouzdanje, a naše neprijatelje natjeralo na oprez jer su shvatili da mi nismo 'mačji kašalj'.¹⁸

4.2. Murphy zaratio s CIA-om

Tijekom analize Murphyjeva upada u sjedište ASIO-a, američka CIA – koja je i ustrojila australsku tajnu službu – utvrdila je da je osim "hrvatskih dossiera" načeta i dekonspirirana i datoteka gotovo svih ključnih obaveštajnih podataka koje je Australija posjedovala. To je zaprepastilo zapadne političke čimbenike i sigurnosne službe, osobito Amerikance koji su u Australiji imali (a imaju i danas) glavne satelitske i druge sigurnosne baze iz kojih su pratili i nadzirali cijeli južni dio svijeta, dolje na južnoj polutci, i o čijim su rezultatima izvještavali ASIO.

Taj je slučaju svojedobno od ožujka do srpnja 2003., u povodu 30. obljetnice "hrvatskoga skandala u Australiji", feljtonski obrađivao *Hrvatski vjesnik* iz Melbournea. Autorstvo članka pripisano je "Istraživačkom timu HV-a", a podaci i tvrdnje u tom tekstu očigledno se temelje na rezultatima podrobnih analiza i istraživanja:

Odluku o upadu u centralu tajne službe, Lionel Murphy je donio 15. ožujka 1973. nakon razgovora sa svojim savjetnikom za medije Georgeom Negusom i svojim mladim posebnim savjetnikom za hrvatska pitanja Kerrym Milteam kojega je ranije angažirao na preporuku Georgea Negusa.

Murphy je prvo 15. ožujka 1973., u pola noći, sa svojim savjetnikom Kerrijem Milteom, inače bivšim federalnim policajcem, i tajnicom Maureen Brown upao u područni ured tajne službe u Canberri gdje je od regionalnog direktora Colina Browna tražio da mu pokaže tajne dossiere o Hrvatima, što je Brown i učinio. Ali Colin Brown je ostao šokiran kada je Murphy zatim počeo pretraživati i druge tajne dossiere, pogotovo one koji se vode pod prezimenom 'Murphy'... S obzirom da nije našao što je tražio, Murphy je rekao Colinu Brownu: 'Hoću da mi date sve što ovdje imate', na što mu je Brown odgovorio da centrala obavještajne službe nije u Canberri nego u Melburneju i da se tamo čuvaju svi tajni dossieri. Murphy je napustio regionalni ured tajne službe oko jedan sat poslije pola noći i otisao kući u Arthur Circle, Forrest, oko koje je u 2.30 ujutro postavio stražu njemu lojalnih policajaca Federalne policije.

U 3.20 ujutro, Murphy se u svojoj kući sastao s dvojicom federalnih policajaca – inspektorom Dickom Dixonom i višim istražiteljem Rogerom Cavanaghom koje je ispitivao o opasnosti 'hrvatskih ekstremista'. U 5.30 ujutro je razgovarao s još jednim stručnjakom o Hrvatima, poručnikom Parsonsom. Tijekom tih razgovora Murphy i Milte su bezuspješno pokušavali nazvati čelnika obavještajne službe Petera Barboura i njegova pomoćnika zadužena za hrvatska pitanja Johna Elliotta čiji je telefon stalno bio zauzet. Zatim su nazivali broj načelnika hrvatskog deska Harolda Magnaya koji je zapravo bio agent engleskog MI5, na ispomoći u Australiji, ali i njegov je telefon bio zauzet.

Zabrinut da bi tajni dosje mogli biti maknuti ili uništeni, Murphy je uputio hitni teleks Federalnoj policiji u Melburneju s instrukcijama da hitno pošalju svoje ljudе u centralu tajne službe, da preuzmu kontrolu i nadzor nad zgradom i da zapečate sve sefove.

Murphy je sa svojom pratnjom, njemu lojalnih federalnih policajaca, stigao na uzletište u Canberri oko 7 sati ujutro odakle su poletjeli za Melbourne. No prije polaska, na uzletištu su (slučajno?) presreli kurira tajne službe Dona Marshalla kojemu su oduzeli torbu u kojoj su pronašli neke od tajnih dokumenata koje je Murphy navodno tražio.

U međuvremenu su u centrali u Melburneju osoblje tajne službe koje je stizalo na posao na ulazima dočekivali federalni policajci i proslijedivali ih u oveću dvoranu sve dok ne dođe Murphy.

Murphy i njegova pratnja su stigli u centralu u 9.45 ujutro nakon čega je Murphy održao kraći govor okupljenim službenicima koji su tada već bili vidljivo uzbudeni a neki čak i u suzama.

Murphy je nakon toga pretražio kartoteku tajne službe, a na sedmom katu, u sefu broj 85, su pronađeni neki dokumenti za koje Murphy kaže da ih je želio naći. U 10.50 ujutro, Murphy i njegovi pomoćnici koje je sa sobom doveo – Cavanagh, Milte, Dixon i Parsons – održali su žučni dvosatni sastanak sa čelnicima tajne službe Barbourom, Behmom, Elliottom, Marshallom i Magnayom tijekom kojega ih je Murphy nadugo i naširoko ispitivao o 'hrvatskim ekstremistima', o kampovima za treniranje i o prijetnjama Bijediću. Tijekom sastanka, voditelj hrvatskog deska, Harold Magnay je pod pritiskom priznao da ASIO nije uspio uspostaviti nikakve vjerodostojne izvore unutar hrvatskih redova, što je potvrđio i Behm. ASIO je ustvrdio da nema nikakvih dokaza da bi hrvatski ekstremisti planirali atentat na Bijedića, ali da njihovi agenti, na zahtjev Federalne policije, ipak vrše nadzor nad Srećkom Roverom i Zdenkom Marinčićem...

Već sljedećeg dana, u Washingtonu je održan hitni sastanak vjerojatno najvažnijeg sigurnosnog tijela američke administracije – National Security Councila. Tadašnji američki državni

Naslovница The Bulletin posvećena aferi Lionela Murphyja

tajnik Henry Kissinger je bio toliko ljut i zabrinut Murphyjevim upadom u australsku tajnu službu, da je na tom sastanku tražio da Amerikanci smjesta prekinu svu obavještajnu suradnju i izmjenu informacija s Australijom. Kissinger je ipak popustio pred energičnim argumentima CIA-inog šefa protuobavještajne službe, legendarnog, Jamesa Jesusa Angletona koji je na tom sastanku tumačio da bi upravo to mogao biti glavni razlog upada. Angleton je bio mišljenja da je upad nesumnjivo kompromitirao vjerodostojnost australske službe, ali da bi dugoročni cilj mogao biti poremetiti do tada odličnu suradnju američkih, australskih i britanskih službi. Izolacija Australaca bi samo išla na ruku Sovjetima i njihovim satelitima koji bi imali slobodniji prostor za svoje aktivnosti. Takvo slabljenje domaće službe samo bi umanjilo njenu sposobnost nadzora i praćenja sovjetskih i prosovjetskih ljudi na tom strateški važnom području.¹⁹

4.3. Australska Vlada pala zbog Hrvata

Istodobno s razvojem sukoba unutar političke i obavještajne zajednice u Australiji te između aktualne australske političke vrhuške i njenih zapadnih saveznika, australski Hrvati nisu smišljali samo obranu pred napadom vladajućih prokomunističkih krugova u Australiji, nego su planirali svojevrstan protunapad.

Zahvaljujući poznanstvima u određenim krugovima, njihov glavni protivnik, ministar Lionel Murphy bio je nagovoren na diskretni sastanak s predstavnicima Hrvatske mladeži Uzdanica u jednom sydneyском hotelu, a o čemu je Ivan Butković svjedočio:

Na sastanak s Murphyjem došla su tri predstavnika Hrvatske mladeži Uzdanica, a on je bio u društvu svog osobnog tajnika Georga Negusa, podrijetlom Grka, kojega su mnogi smatrali vrlo inteligentnim i sposobnim, koji je sve do danas ostao istaknuti urednik državne TV-postaje SBS (Special Broadcasting Service). Međutim, nakon upoznavanja, nasamo su ostali Murphy i jedan naš predstavnik, koji je uvodno iznio neka nagađanja o upadu u stožer ASIO-a, prema kojima je Murphy samo iskoristio Hrvate da bi otkrio što ASIO zna o aktivnostima sovjetskoga KGB-a u Australiji, a za koje se sumnjalo da je u njih i osobno bio umiješan. Murphy je nakratko pokazao zaprepaštenost, a onda je upitao: 'Otkud vi to znate?' Odgovor je glasio: 'Vi ste nas proglašili svjetskim teroristima. Ako u to vjerujete, možete pretpostaviti da smo u stanju svašta doznati!' Sljedeće Murphyjevo pitanje je glasilo: 'Dobro, što hoćete od mene?' Nakon duljeg razgovora i tumačenja hrvatskih stajališta, dogovoren je da će Murphy osobno doći kao gost u Hrvatski klub u Sydneyu, a potom službeno primiti izaslanstvo hrvatske zajednice u prostorijama svoga ministarstva u Sydneyu. U Hrvatski klub ministar je poslao svoje predstavnike, jer mu Vladina sigurnosna služba nije dopustila osobni dolazak. Međutim, prema obećanju, službeno je primio predstavnike hrvatske zajednice u svome uredu, a nakon toga je dao vrlo afirmativnu izjavu o hrvatskim iseljenicima u Australiji. Poslije konferencije za tisak Murphy je pozvao hrvatske predstavnike u susjednu dvoranu gdje su, kao iznenadenje, bili priređeni koktel i domjenak.²⁰

U međuvremenu je australska vlada pod Laburističkom strankom počela nepovratno gubiti opću političku vjerodostojnost te je, štoviše, potpala pod sumnju da je skrenula na stranputicu naputaka infiltriranih jugoslavenskih i sovjetskih agenata. Političko-oba-

Ivan Butković sa starim prijateljima u Melbourneu

vještajni skandali u Australiji dosegнуli su vrhunac 1975. godine, o čemu je *Hrvatski vjesnik* u svojoj spomenutoj analizi zapisao:

Neki ministri (Rex Connor, Jim Cairns, Clyde Cameron, itd.) su putem jednog prilično šarenog pakistanskog financijera, Tiratha Khemlanija, te uz pomoć moskovske Narodny banke planirali tajno pozajmiti oko 4 milijarde dolara kako bi mogli nacionalizirati razne ključne gospodarske aktivnosti koje su do tada bile u privatnom sektoru. Posrednik sa Sovjetima i ključni čovjek u tom planu je bio – ministar pravosuđa Lionel Murphy.²¹

Tada su uslijedili masovni pozivi vladi Laburističke stranke Gougha Whitlama da podnese ostavku i raspiše nove izbore. Kako njoj nije bilo ni na kraj pameti povući takav potez, na scenu je stupio kraljičin namjesnik (governor general) u Australiji, sir John Kerr, koji je iskoristio svoje ustavne ovlasti, te je 11. studenoga 1975. dekretom opozvao premijera Gougha Whitlama i njegovu vladu.

Premda "hrvatski slučaj" i koketiranje sa Sovjetima nisu bili postavljeni u središte pozornosti prigodom donošenja te odluke, već ukupna australska vanjska politika (prijerice, uspostava diplomatskih odnosa sa NR Kinom, odnosi s Indonezijom zbog Istočnog Timora, uloga u ratu u Vijetnamu pod prijetnjom mobilizacije australskih građana, itd.), čiji će se repovi protezati i u novi milenij, te konačno činjenica da je Whitlamova vlada zemlju dovela na rub finansijskoga kolapsa – svima je bilo jasno da su prijepori oko Akcije Fenix 72 i HRB-a odigrali ključnu inicijalnu ulogu u rasplamsavanju tog sukoba koji je na kraju imao dalekosežne posljedice u međunarodnoj politici.

Premijer Gough Whitlam (drugi s lijeva), Jim Cairns (četvrti s lijeva) i Lionel Murphy, u premijerskom kabinetu 1974.

Neki australski novinari koji su sljedećih godina istraživali taj slučaj, prenosili su sumnje američke CIA-e i britanske službe MI5 da su Murphy i Cairns, kojima je dokazana tajna suradnja s jugoslavenskim diplomatima, zapravo bili moskovski "agenti od utjecaja".

Poznati australski novinari i politički komentatori, Stephen Foley i Marshall Wilson, u knjizi *Anatomy of a Cup (Anatomija puča)* – pozivajući se na izjave sovjetskog prebjega, pukovnika KGB-a Olega Gordijevskoga, koji je 1985. godine nakon jedanaest godina rada za Britance pobegao na Zapad s popudbinom u vidu tajnih dokumenta o sovjetskom inozemnom špijuniranju – iznijeli su sumnje da je australska Laburistička stranka u svojem tadašnjemu relativno kratkom mandatu ciljano vodila antagonističku i subverzivnu politiku u odnosu na zapadne saveznike. Govoreći o Australiji, Gordijevski je iznio podatke o uspješnoj infiltraciji sovjetskih agenata u visoke australske političke krugove, vodstva sindikata i sl., u razdoblju vladavine Laburističke stranke kad ju je vodio Gough Whitlam.²²

Inače, Laburistička stranka ponovo se na saveznoj razini uspela na vlast 1990., a tada je njen vođa Paul Keating bio prvi prekomorski premijer koji je u ime svoje Vlade potpisao odluku u priznanju samostalnosti Republike Hrvatske. Kako se u trenutku pisanja ove knjige može ustanoviti, makar po navodima iz australskih medija, ali i po djelatnostima političko-policjsko-obavještajnih službi, nakon 1991/92. brutalni progoni hrvatskih doseđenika u Australiju konačno su zaustavljeni, kako tijekom višegodišnje Vlade konzervativnoga liberala Johna Howarda, tako i u aktualno doba laburista Kevina Rudda, makar će zauvijek ostati nerazjašnjeno zbog čega su u jednomu određenom razdoblju Hrvati *a priori* nazivani teroristima, niti će ostati razjašnjeno kako to da im se nitko zbog toga nije – makar ispričao.

4.4. Američka vjera u feniksovce

Ivan Butković (rođen u Velikom Palačiću pokraj Prijedora u BiH 1. listopada 1940., sin željezničara Josipa i Marije r. Čačić, u obitelji s još dvije sestre i dvojicom braće, odraстао u dalmatinskom Kninu i u Zagrebu, u emigraciji od 1959., kada je prvo pobegao u Austriju, a potom dospio u Australiju) obnašao je razne dužnosti u hrvatskoj zajednici na “novom kontinentu” – od položaja tajnika u organizaciji Hrvatska mladež Uzdanica i predsjedanja Hrvatskim klubom u Sydneyu, preko dužnosti u Međudruštvenim odborima u NSW-u i Victoriji, a posebno u iznimno značajnom Hrvatskom nacionalnom odboru za zaštitu ljudskih prava (u doba kada je ljevičarska laburistička vlada spomenutoga australskoga saveznoga premijera Gougha Whitlama, konačno nakon više desetljeća preuzevši vlast od konzervativnih liberala, u dogovoru s Titovim vlastima bila pokrenula staljinističke postupke istrage nad kojih 800 Hrvata u Australiji “gotovih za izručenje”), sve do položaja prvoga (desetogodišnjega) urednika tjednika *Hrvatski vjesnik* u Melbourneu – živeći u različitim razdobljima u Sydneyu, Perthu i Melbourneu, bio je u prigodi osobno upoznati većinu značajnih aktera u priči o kojoj govorи ova knjiga, te neposredno svjedočiti različitim dogovorima, planovima, slučajevima, zbivanjima i akcijama u povijesnom kontekstu.²³

Upravo stoga, bio je među prvima koji se već početkom 1990-ih, nakon tridesetogodišnjega emigrantskoga staža, s najudaljenijega kontinenta vratio u Hrvatsku. Na samom početku Domovinskoga rata, priključio se kao dragovoljac Zboru narodne garde (ZNG), da bi potom radio u Ministarstvu iseljeništva, a onda prešao u Ministarstvo vanjskih poslova. Najveći je dio toga predumirovljeničkoga vremena proveo kao hrvatski diplomat u Sarajevu, da bi na kraju do umirovljenja radio u sjedištu Ministarstva vanjskih poslova RH u Zagrebu. Autoru ove knjige prepričao je jednu zgodu iz sarajevskih diplomatskih dana:

U jesen 1995. godine, jednomu političkom skupu u Sarajevu nazočilo je i nekoliko stranih diplomata. U jednomu užem krugu, pozitivno mišljenje o Oluji iznosio je američki vojni ataše. Netko od nazočnih tada je spomenuo i često prepričavanu zgodu kad se 1991. godine u jednom NATO-ovu časničkom klubu u Njemačkoj raspravljalo o tome kako dugo bi hrvatske postrojbe mogle izdržati u ratu sa JNA. Pala je i oklada: najbrojniji su bili oni koji su smatrali da će sve završiti za samo dva tjedna!

Slušajući to kazivanje, američki vojni ataše se nasmiješio i rekao: ‘Da, priča je istinita, ali nedostaje epilog... Okladu je dobila nekolicina nas koji smo znali da je tek malena skupina hrvatskih gerilaca dvadeset godina ranije izdržala više od mjesec dana u borbama s JNA!’

Tada sam kao rijetko kada bio ponosan što sam pripadao istoj organizaciji kao i hrvatski vitezovi iz Skupine Fenix 72.²⁴

Bilješke

- 1 Supek, Ivan, *Krunski svjedok u Hebrangovom slučaju*, Globus, Zagreb, 1990.;
Madunić, Branko, *U Dalmaciju su 1944. podmornicom doplovili britanski časnici na pregovore o prelasku ustaške vojske na stranu saveznika* (razgovor s Ivicom Krilićem), Globus, Zagreb, 13. siječnja 1995.;
Budimir Lončar bio je na vrhuncu karijere posljednji ministar vanjskih poslova SFRJ, a u trenutku nastajanja ove knjige obnašao je dužnost savjetnika bivšega predsjednika RH Stjepana Mesića za vanjsku politiku. Optuživalo ga se (i još ga se optužuje) da je odgovoran za niz bezumnih partizanskih likvidacija poslije Drugog svjetskog rata u Zadru i okolicu pa ga je čak i poznati hrvatski pjesnik i politički zatvorenik Joja Ricov optužio zbog likvidacije svoje tetke, a da o drugima u ovoj prigodi ne govorimo.
- 2 *Priopćenje Saveza hrvatskih komunista u inozemstvu (SHKUI)*, Berlin, 4. srpnja 1972., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 3 *Upute Hrvatima izvan domovine*, bez mjesta i datuma izdavanja, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 4 Dabčević-Kučar, Savka, '71. – *Hrvatski snovi i stvarnost*, Interpublic, Zagreb, 1997.
- 5 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika iz BiH*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.
- 6 Dabčević-Kučar, Savka, '71. – *Hrvatski snovi...*
- 7 Vukušić, Bože, *Bruno Bušić – vizionar hrvatske samostalnosti*, felton, Hrvatski list, Zadar, 2009/2010.
- 8 Bruno Bušić – život, djelo i mučko ubojstvo (redatelj Nikola Babić, scenarist Andrija Popović), dokumentarni videofilm, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika (HDPZ), HTV, Zagreb, 16. listopada 1992.
- 9 *The Submission of The National Croatian Civil Rights Committee and The Proceedings of The Senate Select Committee On Civil Rights of Migrant Australians*, Canberra, 19. srpnja 1973.
- 10 Fjorović, Anuška, Mesić: *Vlada je dosad snimala stanje, a bitnije je odrediti strateške pravce* (članak o predstavljanju knjige Stanka Nicka *Diplomatski leksikon*), Vjesnik, Zagreb, 16. svibnja 2000.
- 11 Nick, Alfred, *Likovi iz Bosne*, u knjizi grupe autora *Ljudi i događaji*, 27. srpanj, Zagreb 1956.
- 12 *Moskaus Aufmarschpläne gegen Österreich* (serija članaka), Profil, Beč, veljača, 1973.;
Korsky, dr. Ivo, *Polarka i Bugojno*, Republika Hrvatska, Buenos Aires, srpanj 1974.
- 13 *Optužnica Zemaljskoga državnoga odvjetništva protiv Marka Logarušića, Ivana Pompera i Slavka Mihalića*, Salzburg, 31. listopada 1974., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 14 Isto.
- 15 Hrvatski nacionalni odbor za zaštitu ljudskih prava (National Croatian Civil Rights Committee), na čijem je čelu stajala Ljerka Anita Neuman Bratković, inicirao je 1973. istragu i raspravu u australskom saveznom Senatu, priloživši opsežan pisani materijal o djelatnostima jugoslavenskih tajnih službi na tlu Australije, o sprezi s dijelovima australskih političkih i sigurnosnih službi, o zlostavljanjima Hrvata na tlu Australije, Jugoslavije i drugih država, s izjavama nekih žrtava. Rasprava vođena pred sedmeročlanom senatorskom komisijom u Sydneyu objavljena je u *Hansardu*, službenom glasilu australskoga parlamenta pod naslovom *Senate – Select Committee on Civil Rights of Migrant Australians, Official Hansard Report, Sydney, Friday, 9 November 1973*, Commonwealth of Australia, Canberra, 1973.
Pred senatskom komisijom nisu svjedočili samo članovi Odbora za ljudska prava i ugroženi Hrvati (jedan od njih bio je i istaknuti hrvatski aktivist Tomislav Lešić, koji je u eksploziji paklene bombe ostao bez obje noge), već i neki Hrvati koji su pripadali jugoslavenskim krugovima, poput Marijana Martina Alagicha ili Marijana Kovacevicha u to doba glasnogovornika jugoslavenskoga nogometnoga kluba Jugal.
U opsežnom materijalu kojeg je Odbor za ljudska prava pripremio, priložene su i izjave pod prizegom četrdesetak Hrvata koji su bili zlostavljeni, bilo prigodom putovanja u domovinu, bilo u Australiji, te su pojedinačno navedene Udbine akcije protiv Hrvata u Australiji (od namještanja političko-policjsko-medijskog progona, do fizičkih napada i atentata), kao i imena nekih od najistaknutijih agenata jugoslavenskih tajnih službi u Australiji, ali i prijestupi australskih službi. U dijelu pripremnog materijala koji se odnosi na Akciju Fenix 72 stoji zapisano:
Evo istine o tzv. Bugojanskoj akciji ili Bosanskom incidentu iz 1972.: U Australiji je postojala mala skupina ljudi s neporecivim revolucionarnim duhom – tri čovjeka. Jednomu su se približili članovi Australiske nacističke partije, koji su hrvatskoj skupini ponudili punu podršku i suradnju. Takav je bio uspjeh protuhrvatske promidžbe da su čak i naciste navukli na pomisao da su Hrvati fašisti po profesiji. Međutim, umjesto da oduševljeno prihvate tu ponudu, Hrvati su se užasnuli, a u emotivnoj reakciji, bez rasprave, druga dvojica Hrvata prekinula su svaki razgovor s tom osobom, označivši ga kao ‘mekana prema nacistima’. Ta dvojica bili su braća Andrić. Oni su potom napustili Australiju, otplovavši u Njemačku...

Također, u pisanom podnesku Hrvatskoga nacionalnog odbora za zaštitu ljudskih prava koji je poslužio za senatsku raspravu 1973., već na prvoj stranici stoji osvrt na svojedobnu izjavu tadašnjeg predsjednika australske savezne Vlade: "Ne tako davne 1964. g. E. G. Whitlam dao je u Parlamentu izjavu, za koju držimo da je uslijedila iz čistoga neznanja a ne zbog želje da nas uvrijedi: 'Naziv Hrvat jest neologizam, kazao je g. Whitlam, koji se pojавio tijekom rata. Koristili su ga kvislinzi u marinetskoj državi koji su tada stvorili Talijani i Nijemci'."

- 16 Vukušić, Bože, *Razgovori s Ivanom Butkovićem*, rukopisi/snimke, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 17 Isto.
- 18 Isto.
- 19 *30 godina od hrvatskog skandala – Lionel Murphy protiv Hrvata zbog službe za KGB?*, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 14. ožujka 2003.;
- 30 godina od hrvatskog skandala – Zašto je Lionel Murphy dokumente australske tajne službe predao komunističkoj Jugoslaviji – Noćne racije i strijeljani Bugojanci, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 21. ožujka 2003.;
- Strangman, Denis, *The ASIO Croatian Affair of 1973 (ASIO-va hrvatska aféra iz 1973)* – u zborniku *The Shape of the Labour Regime (Sjene laburističkoga režima)*, priredio Les Shaw, Canberra, 1974. – preveo, dopunio i priredio za feljton u 10 nastavaka Mate Bašić, Hrvatski vjesnik, Melbourne, od 4. travnja 2003. do 27. lipnja 2003., pod zajedničkom egidom *30 godina od hrvatskog skandala*.
- 20 Bašić, Mate, *Od hrvatskoga idealizma mi je prekasno odustajati*, razgovor s Ivanom Butkovićem, Croatian Herald, Melbourne, 10. travnja 2010.
- 21 *30 godina od hrvatskog skandala...*
- 22 Isto.
- 23 BUTKOVIC Ivan born 1 October 1940 – Yugoslavian – travelled under Assisted Passage Scheme, BUTKOVIC I, A2478, 1952 – 1965.;
"BUTKOVIC Ivan", S203313, A6980, 1965 / 1975., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 24 Bašić, Mate, *Od hrvatskoga idealizma...;*
Vukušić, Bože, *Razgovori s Ivanom Butkovićem...;*
Kada u ovom slučaju govori o "istoj organizaciji", Butković misli na Hrvatsku mladež Uzdanica.

GLAVA PETNAESTA
Specijalni rat protiv Akcije Fenix 72

Faksimil članka
s podvalama
u kanadskom
Hrvatskom glasu

1. ZLOĆUDNO TKIVO HRVATSKOG ISELJENIŠTVA

NEPOSREDNO NAKON POČETKA, DAKLE JOŠ U TIJEKU AKCIJE FENIX 72, Udba je započela specijalni, dezinformacijski rat koji je na samom početku trebao unijeti pomutnju među hrvatskim pučanstvom, prvenstveno na područjima gdje se akcija odvijala.

Dezinformacije, popraćene masovnim represivnim mjerama, prvo, širene su s ciljem odvraćanja Hrvata od priključenja akciji, bez obzira na to je li bila riječ o logističkoj potpori gerilcima iz Skupine Fenix 72 ili o izravnom priključivanju njihovo akciji.

Drugo, dezinformiranje je trebalo u krugovima hrvatskog iseljeništva koji su simpatizirali revolucionarne akcije protiv Jugoslavije, proširiti sumnje u pozadinu i cilj akcije te izazvati defetizam koji bi umanjio ili u potpunosti spriječio podršku iseljeništva Akciji Fenix 72 – a koja se, kako je bilo zamišljeno, trebala nastaviti dolaskom novih borbenih skupina iz inozemstva u Jugoslaviju – ili je općenito trebalo umanjiti ili spriječiti moguće buduće oružane akcije protiv Jugoslavije.

Ostvarenje trećeg cilja dezinformacijske akcije, nekoliko dana nakon što su jugoslavenske vlasti obznanile informaciju o upadu feniksovaca u Jugoslaviju, na sebe su bile preuzele neke strane tajne službe čije su vlade štitile jugoslavensku državu i Titov režim. One su željele kompromitirati Akciju Fenix 72 na međunarodnoj razini te zastrašiti moguće simpatizere hrvatske borbe za slobodu u svijetu koji bi na aktivan ili pasivan način pomagali hrvatske domoljube.

Naravno, jedni i drugi, i Udba i strane tajne službe, sljedećih mjeseci i godina obilno su računali na agente-provokatore u hrvatskim redovima koji će širiti njihovu propagandu. Očigledno je da su, u sklopu primjene klasičnoga, školskoga subverzivno-psihološkog djelovanja, kao na važan oslonac, računali i na tzv. korisne budale u hrvatskim redovima koji će za njih, već tradicionalno, odraditi dobar dio posla.

Najzločudnije dezinformacije u hrvatskom iseljeništvu o Akciji Fenix 72 pokrenulo je glasilo Hrvatske seljačke stranke (HSS) *Hrvatski glas (Croatian Voice)* iz Kanade. Tamo je u broju 41 od 25. listopada 1972. objavljen članak s nadnaslovom *Vode 'Akcije Bugojno' izvježbani agenti Udbe, te naslovom Tko su braća Andrić?* i podnaslovom *Apsolvent visoke Udbine terorističke škole je Srbin iz okolice Tuzle, a pravo ime mu je Đoko.*

Pod Đoko, kako se vidi iz članka, mislili su na Adolfa Andrića. Članak je potpisani inicijalima *mg*, a završava oksimoronskim pitanjima u obliku prevrtljiva zaključka:

Da li su prevareni hrvatski mladići likvidirali braću Andriće u času otkrivanja zamke ili su to učinili udbaši, ili su uspjeli spasiti glave pa žive negdje u Jugoslaviji pod svojim pravim imenom, budućnost će otkriti.¹

Općepoznato je kako je HSS nakon Drugoga svjetskog rata u iseljeništvu bio pod snažnim utjecajem britanske obavještajne službe. To je posebno bilo izraženo u Kanadi u vrijeme Akcije Fenix 72, gdje je glavni čovjek HSS-sa bio Mladen Guino Zorkin, što ukazu-

je na opravdanu pretpostavku da je upravo on bio autor članka potpisana inicijalima *mg.*

Zorkin inače uopće nije krio svoju pripadnost britanskoj tajnoj službi još od kraja Drugoga svjetskog rata u Dalmaciji, prema čijim je uputama pristupio partizanskom pokretu nakon talijanske kapitulacije krajem 1943. godine te uz čiju je pomoć emigrirao početkom pedesetih godina prošloga stoljeća u Kanadu.

Suprotno ustaljenoj praksi ignoriranja političkih rivala unutar hrvatskoga političkog iseljeništva, članak iz *Hrvatskog glasa* prenijela su sva glasila Hrvatskoga oslobodilačkoga pokreta (HOP) u Europi, Južnoj Americi i Australiji. Štoviše, ona su sljedećih godina preuzeila glavnu ulogu u širenju dezinformacija u hrvatskom iseljeništvu o HRB-u općenito, a posebice o Akciji Fenix 72.

U tome se posebno isticao Fabijan Lovoković, visoki dužnosnik HOP-a u Australiji i urednik organizacijskoga glasila *Spremnost* u Sydneyu, koje je izlazilo sve do 2007/08. (kad je, nakon 50 godina, potiho i doslovno bez ikakvih javnih reakcija, posve izgubivši i ugled i podršku, prestalo izlaziti) i bilo čudnovati rasadnik raznih dezinformacija, poluinformacija, neistina i kleveta protiv Akcije Fenix 72, njezinih vođa i organizatora, kao i općenito širenja defetištičkog raspoloženja među hrvatskim emigrantima u pogledu konkretnih borbenih akcija protiv Jugoslavije.

Dugo vremena Lovokoviću je u tomu sekundirala skupina oko Jakše Kušana, urednika *Nove Hrvatske* u Londonu.²

Premda je Kušanova *Nova Hrvatska* ideološki i politički predstavljala suprotnost HOP-u i Lovokoviću – pa je objavila i, za to vrijeme ozbiljan, istraživački feljton Ike Domazeta, alias Nikole Kovačića, o Akciji Fenix 72 – kad su u pitanju bile akcije za rušenje Jugoslavije, tu su se slagali: “Ništa ne činiti, čekati pogodan trenutak (dok nas Zapad ne oslobodi)”.

Pri tome je važno napomenuti da je urednik *Nove Hrvatske* Jakša Kušan tijekom proteklih dvadesetak godina u Hrvatskoj u više navrata bio javno prozivan kao suradnik malo Udbe, a malo britanske tajne službe, no on te optužbe nije smatrao potrebnim ozbiljno demantirati, bilo putem medija, bilo sudskim putem.

2. RUŽICA ANDRIĆ: CVJETOVI ZLA

Najuporniji širitelj dezinformacija o Akciji Fenix 72, međutim, bila je i ostala Ružica Andrić, udovica Ambroza Andrića, vođe Skupine Fenix 72.

Kad je svojedobno (početkom 2009.) objelodanjeno da se u Hrvatskoj pripremaju istraživački feljton, knjiga i dokumentarni film o Hrvatskom revolucionarnom bratstvu i Akciji Fenix 72, javila se Ružica Andrić s već nebrojeno puta ponovljenim neistinama i dezinformacijama iz arsenala specijalnoga rata o toj tajnoj emigrantskoj organizaciji, njenim vođama, članovima i akcijama.

Ovaj put, predstavljajući se kao “posljednja preživjela sudionica” te akcije i supruga

njezina vođe Ambroza Andrića, jasno je izrekla namjeru kompromitiranja spomenutih projekata.

Detaljna provjera tvrdnji i namjera Ružice Andrić, s druge strane, jasno govori da ona nije nikakav vjerodostojan svjedok o toj temi – već konfliktna i kontradiktorna osoba, zapravo, vrlo nepouzdan svjedok. Jer, kako se analizom njena pisanja, i putem svjedočanstava živućih članova HRB-a i onih najizravnije upućenih u okolnosti i tijek zbivanja može utvrditi, Ružica Andrić nikada nije ni raspolagala detaljnijim ili sustavnijim informacijama kako o organizaciji, tako ni o planovima, pripremama, posebice o samoj izvedbi akcije, pa kad bi se radilo o njoj samoj u kontekstu pokušaja diskreditacije Akcije Fenix 72, ne bi trebalo trošiti previše truda i riječi, ali – budući da je riječ o osobi izabranoj kao pogodan “medij” za tu rabotu – potrebno je rasvjetliti motive njena ponašanja i ukazati na neke pozadinske aktere.

Najbolji primjer jest reakcija dvadesetak članova rodbine i suradnika feniksovaca, koji su, kao odgovor na njezine prethodno objavljivane napise, sročili javno priopćenje, koje je početkom 2009. objavljeno na web-portalu Hrvatskoga kulturnog vijeća u Zagrebu³ te u dva nastavka u privatnom tabloidnom tjedniku pod imenom *CroExpress* u Melbourneu.

Priopćenje su, među ostalima, potpisali: Marija Mikac, sestra braće Ambroza i Adolfa Andrića, Poreč; Nediljko Veger, brat Pave Vegara, Zagreb; Iko Pavlović, brat Ludviga Pavlovića, Ljubuški; Hasan Keškić, nećak Vejsila Keškića, Bihać; kao i povratnici iz Australije u Hrvatsku Marjan Bošnjak, Drago Ljubić i Ljubo Dragoja te umirovljenik Hrvatske ratne mornarice (HRM) Ante Butković, svojedobni stožernik HRB-a za Europu (Povjerenstvo br. 2) i član Glavnog revolucionarnog stana HRB-a koji je na tom mjestu naslijedio brutalno ubijenoga Josipa Senića.

Tamo su oni napisali:

Ružica Andrić

Ružica Andrić, djevojački Martinović, rođena je 29. lipnja 1944. pokraj Indije u Vojvodini, gdje su joj se roditelji, otac Josip i majka Jela, djevojački Šarić, doselili iz okolice Konjica, BiH. Iz Jugoslavije je, pod nerazjašnjenim okolnostima, još kao maloljetnica 1961. pobegla u Italiju. U dopisu državnoj Komisiji za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Republike Hrvatske 22. lipnja 1996. sama je napisala: 'Kako sam bila premlada da dobijem politički azil, da me se ne izruči Jugoslaviji i da bi dobila politički azil, mene privremeno ženi obiteljski prijatelj. Na račun te ženidbe ja dobivam politički azil'.

Kako se zove taj 'obiteljski prijatelj' za kojega se prvi put udala, kada i gdje ga je upoznala, kako su se zajedno zatekli u talijanskom logoru za izbjeglice i kako joj je brak s njim mogao osigurati politički azil – Ružica nije navela u ovome svojem dopisu?! Posebno je nejasno, ako se radilo o fiktivnom braku s 'obiteljskim prijateljem' 1961., kako je onda potkraj sljedeće godine s njim dobila dijete – kćer?!

Prema objavljenoj dokumentaciji australiske tajne službe Australian Security Intelligence Organisation (ASIO), Ružica je 9. travnja 1963. doplovila u Australiju u druš-

tvu supruga Mirka Buzuka, rođenoga 8. siječnja 1941. pokraj Konjica, BiH, za kojega se udala 1961. godine u Italiji, i kćeri Elizabete Buzuk, rođene 22. listopada 1962. u Italiji. U Australiji su živjeli neupadljivim obiteljskim životom sve dok Ružica nije ponovno zatrudnjela. Jednog dana kratko prije poroda ona je jednostavno pobjegla iz kuće – k Ambrozu Andriću, koga je upoznala još u izbjegličkom logoru u Italiji. Sina Stjepana je rodila 3. rujna 1964. Iako je tvrdila da mu je otac Ambroz, u Stjepanovom rodnom listu je stajalo da je sin Mirka Buzuka.

Bijeg Ružice od supruga Mirka Buzuka k Ambrozu Andriću, nije izazvao samo osobne probleme među njima, nego i u dijelu tamošnje hrvatske zajednice. Naime, Mirko Buzuk i Ambroz Andrić bili su članovi HRB-a, kao i Jozo Oreč, krsni kum Elizabete, kćeri Mirka i Ružice Buzuk. Oreč je Ambrozu, kao i mnogi drugi njegovi poznanici i suborci, zamjerio ‘nemoralan’ odnos s Ružicom. Tražio je od njega da, barem što se tiče male Elizabete, o očinstvu razgovara s Mirkom Buzukom. To je bio razlog što je Ružica proglašila Oreča ‘ubbašem’ te izazvala žestoku svađu između njega i Ambroza.

Da bi se naknadno opravdala, Ružica je 13. kolovoza 2002. napisala u sydneyjskoj ‘Spremnosti’: ‘Kad sam saznala da je Mirko (Buzuk) bio član HRB-a, shvatila sam da je moj život tekao onako kako je isplanirala jugoslavenska Udba.’

Ambrozovoj vezi s Ružicom protivili su se i njegov brat Adolf i sestra Marija, udana Mikac, koja je tada živjela u Australiji. Adolf – Ado Andrić, koji je u to vrijeme već bio stožernik HRB-a u australskoj državi Victoriji, pisao je 12. svibnja 1965. trećemu bratu Petru u Nicu: ‘Njezina (Ružičina) je ludost sa Orečom i bacanje kleveta i sofističkog tumačenja da je Oreč špijun. Da je Oreč špijun – ja bih već do sada bio s druge strane brave’.

Slučaj je riješen unutar HRB-a tako da je Mirko Buzuk pristao na razvod od Ružice te se određenoj ženi i djece. Odselio se na Tasmaniju gdje živi i danas. Ambroz se Andrić obvezao oženiti Ružicu i skrbiti se o djeci. Ambroz i Ružica su se vjenčali 29. kolovoza 1967. u Melbourneu, a svjedoci kod općinskog matičara bili su im kasniji pripadnik Skupine Fenix 72 Vejsil Keškić i Lucija Perićić, supruga Frane Perićića, koji je tada bio pobočnik stožernika HRB-a u Victoriji Adolfa Andrića.

Jozo Oreč je, prema naputku Glavnog stana HRB-a, najprije preselio iz Melbournea u Sydney, a potom je otplovao u Europu gdje je sudjelovao u raznim akcijama HRB-a protiv Jugoslavije. Kad je saznao da ga je Beograd osudio na smrt, Oreč se sklonio u Južnoafričku Republiku (JAR). Međutim, agenci Udbe su ga pronašli u Johannesburgu i ubili 18. prosinca 1978.

Inače, Josip Oreč, rođen 12. ožujka 1937. u Donjem Višnjiku pokraj Dervente, BiH, kao osmogodišnje dijete vlastitim je očima gledao kako mu komunisti ubijaju majku. Ružica Andrić pored svega do današnjeg dana nije prestala tvrditi da je Jozo Oreč bio suradnik Udbe.

Otprikljike u vrijeme vjenčanja Ambroza Andrića i Ružice Buzuk, krajem 1967. godine, victorijska skupina HRB-a preuzimala je operativni primat u cijeloj organizaciji. Stožernik HRB-a u Victoriji Adolf Andrić zatražio je od Glavnog stana HRB-a dozvolu za organiziranje nove diverzantsko-geriljske akcije u Jugoslaviji. Nakon dobivanja odobrenja, započele su pripreme za prebacivanje vođa victorijskog stožera HRB-a u Europu. Zapravo, Ambroz Andrić s cijelom obitelji (Ružica, Elizabeta i Stjepan – u međuvremenu su oboje male djece promijenila prezimena iz Buzuk u Andrić) podnio je već 19. listopada 1967. zahtjev australskim vlastima za izdavanjem potrebnih putnih isprava za iseljavanje iz Australije u Europu. Ružica je, prema podacima ASIO-a, u pratnji djece, s jugoslavenskom putovnicom izdanom 8. srpnja 1969. u jugoslavenskom Generalnom konzulatu u Sydneyu, sredinom 1969. otputovala u Europu. Ambroz je nakon nekoliko mjeseci

ilegalno napustio Australiju i došao u Europu.

Točno je da je vodstvo Akcije Fenix 72 povremeno koristilo Ružicu Andrić kao kurirku za prijenos nekih informacija i dokumenata, ali nipošto nije točno da je ona u bilo kojem trenutku bila planirana da bude stvarna pripadnica Skupine Fenix 72, niti je to u jednom trenutku stvarno bila. Ona sama nigdje ne navodi u čemu bi se sastojalo njeno članstvo u Skupini Fenix 72, ali je više puta ponovila da je čak i vlastitog muža nagovarala da napusti skupinu i odustane od akcije. U tome, međutim, nije uspjela – pa je kasnije više puta isticala u zamjeravajućem tonu da je Ambrozu bila važnija Hrvatska od vlastite obitelji.

Dovoljno je živilih svjedoka pomoći kojih se, uz brojne dokumente, mogu rekonstruirati istina i dokazati laži i manipulacije Ružice Andrić (i njenih 'mentora' koji joj – zbog iznimno skromne naobrazbe, posebno pismenosti – **pomažu kako pisati, tako i u javnost plasirati neistinite, netočne i redovito kontradiktorne informacije**).

Prema tome, sukladno čak i njenim vlastitim navodima, Ružica Andrić nije mogla biti 'posljednji preživjeli član Skupine Fenix 72', jer uopće nije bila nikakav član te skupine.

Ružica Andrić je u vrijeme Akcije Fenix 72 živjela u Njemačkoj. Saznanje o pogibiji supruga Ambroza nije ju sprječilo da započne 'veseli život'. U to je vrijeme, izjavila je sama, najviše kontaktirala s Ivicom Šimunovićem za kojega se kasnije nedvojbeno pokazalo da je bio suradnik Udbe (pseudonimi *Tivar* i *Oskar*) i njemačke tajne službe. Na pitanje njemačke kriminalističke policije u Kehlu 3. svibnja 1972. o Ružici, Šimunović je među ostalim izjavio: 'Riječ je o ženi vrlo slabog morala'. Ako je Šimunović, sam izdajica i podmukao čovjek, o Ružici imao takvo mišljenje, postavlja se pitanje kakva je tek ona bila. Uskoro je ona sama dala odgovor.

Nakon Akcije Fenix 72, zbog njena stalnog isticanja da je ugrožena u Europi, hrvatski emigranti su Ružicu Andrić pozvali u SAD. U Chicago je stigla 15. prosinca 1972. Malo pomalo, Ružica je postajala nezadovoljnija domaćinima, a oni prema njoj sve sumnjičaviji. Vrhunac je bio kad su jednove od njih, Anti Ljubasu, nestali dokumenti iz stana, a on je otvoreno posumnjao u Ružicu. Tada se ona odlučila na 'povratak' u Australiju iz koje je otputovala još 1969. godine. Napuštajući 1975. godine SAD Ružica Andrić je tamošnjoj hrvatskoj emigrantskoj javnosti uputila 'ispovijed' u kojoj je objasnila svoju odluku: 'Odlazim iz Chicaga, jer ne mogu podnijeti teror mog hrvatskog naroda. Nazvaše me droljom, kurvom, njuškalom, udbinim agentom, te da sam zavadila Hrvate, itd.'

Što je Australce ponukalo na ponovno 'gostoprимstvo' prema Ružici, poznato je onima koji su proučavali suradnju CIA-e i ASIO-a u borbi protiv hrvatske emigracije. Sama Ružica Andrić je to pojasnila 30. listopada 2000. u sydneyjskoj 'Spremnosti':

'Dok sam živila u Chicagu (USA) zatražila sam (1974.) od australskog konzula da obavijesti Australsku Federalnu Policiju (AFP) da sam spremna otkriti im detalje o terorističkim aktivnostima HRB-a. Sa mojom djecom sam se vratila u Australiju uz pomoć AFP da budem na sudu krunski svjedok protiv vođa HRB-a.'

S obzirom na delikatnost situacije, jer se radilo o supruzi vođe Skupine Fenix 72, nakon dolaska Ružice Andrić u Australiju 1975. godine, Glavni stan HRB-a je odredio da s njom pokuša razgovarati Frane Peričić, suprug njene vjenčane kume Lucije. Peričiću je za svaki slučaj određena 'tajna pratnja' za koju ni on sam nije znao, koja je prisluškivala razgovor između njega i Ružice. Peričić je Ružici u ime vodstva HRB-a ponudio egzistencijalnu sigurnost – **stan i mjesecenu apnaju**. Ružica je odbila sve ponude i dogovore. Bilo je konačno jasno kako ona smatra da iza nje stoje jače snage od HRB-a, koje joj mogu više ponuditi.

Australiska policija prekinula je snimanje Bušićeva dokumentarnog filma *Hrvati – teroristi ili borci za slobodu*

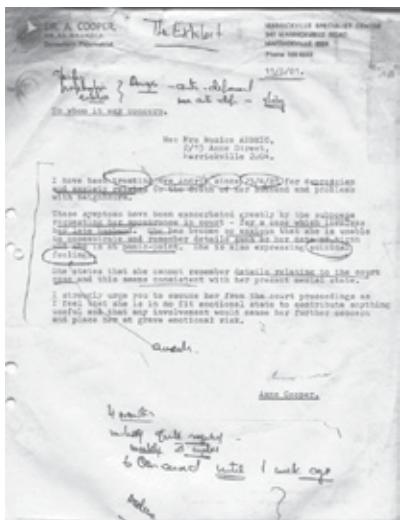
Upravo tih dana počinje njena intenzivna klevetnička kampanja protiv HRB-a i Akcije Fenix 72, koja će kulminirati njenim svjedočenjem u svojstvu glavnog svjedoka protiv vođa HRB-a i Hrvatske mladeži Uzdanica 1979. godine u tzv. Slučaju Bega ('Bega Case'). O čemu je tu bila riječ? Bruno Bušić je namjeravao snimiti nastavak emisije 'Hrvati – teroristi ili borci za slobodu' koja je nešto ranije emitirana na švedskoj televiziji. Dodatne snimke hrvatskih gerilaca, pored onih već napravljenih u Njemačkoj, trebalo je snimiti u SAD-u i Australiji. U SAD-u su to trebali napraviti članovi Hrvatskog narodnog otpora (HNO), a u Australiji članovi Hrvatske mladeži Uzdanica i HRB-a. HNO je svoj dio posla obavio, ali se za njega nije saznalo. Bruno Bušić je ubijen 16. listopada 1978. – prije nego što su snimke stigle do njega. U Australiji je tamošnja policija otkrila i prekinula snimanje, a sudionike optužila zbog tzv. urote ('conspiracy'). Od devetnaest storice optuženih njih osamnaest je oslobođeno optužbi, a samo je organizator 'snimanja' Jure Marić osuđen na kraću zatvorsku kaznu.

Ružica Andrić, međutim, i dan-danas tvrdi da iza takvoga raspleta toga suđenja stoji 'neka nevidljiva sila', ali ne navodi da se zapravo radi o 'sili' u vidu njene osobne psihijatrice dr. Anne Cooper iz Marrickville Specialist Centre u Sydneyu, koja ju je proglašila neuračunljivom i tako diskvalificirala kao 'krunkog svjedoka'.

Ružica Andrić je u Australiji nastavila vrlo sloboden život. Ulazila je u različite ljubavničke veze i živjela u izvanbračnim zajednicama (što je, po australskim zakonima, poznato pod terminom 'de facto marriage'), ali je zadržala prominentno prezime Andrić.

Ovdje je važno osvrnuti se na neistinu koju Ružica Andrić stalno ponavlja – **da je Udba osnova la HRB.**

Kako međutim u stvarnosti izgledaju činjenice o kojima Ružica Andrić nikada nije imala nikakvih saznanja, niti je mogla imati, govori i to da o osnivanju HRB-a postoji svojevrstan Dnevnik osnivanja, a navodi u njemu se podudaraju s navodima iz raznih drugih dokumenata HRB-a i

Psihijatrijski nalaz
za Ružiću Andrić

ASIO-a. Iz toga dnevnika proizlazi da je ideju za osnivanje HRB-a dao Jure Marić početkom 1961. godine u Australiji, te da je HRB formalno osnovan u rujnu iste godine. Iz osnivačkih akata HRB-a vidljivo je da je prvi šef HRB-a, odnosno Glavni tajnik, i sastavljač svih osnivačkih akata HRB-a (Statut, Program i sl.), bio Geza Pašti. Jure Marić je bio drugi čovjek HRB-a, odnosno Postrojeni tajnik. Suosnivači HRB-a bili su Ilija Tolić i Josip Oblak. Oni su, zajedno s Paštijem i Marićem, činili prvo vodstvo HRB-a, odnosno Glavni revolucionarni stan.

Ružica Andrić tvrdi da je Jure Marić 1963. godine poslao Tolić-Oblakovu skupinu u Jugoslaviju, što također ne odgovara istini. Tolić-Oblakova skupina formirana je pak na zahtjev Ilike Tolića i Josipa Oblaka kao trećega i četvrtoga čovjeka u vodstvu HRB-a, čak uz protivljenje Jure Marića koji je smatrao da se nisu stekli svi potrebni uvjeti za predloženu borbenu akciju. Tolić i Oblaka je podržao Geza Pašti i uz njegovu je suglasnost započeta ta akcija. Kratko nakon toga je Geza Pašti osobno oputovao u Europu, s ciljem da tamo prebaci cijelokupno vodstvo HRB-a. Jure Marić mu u to vrijeme nije mogao naređivati jer mu je bio podređen. Tolić i Oblak su bili uhićeni u Jugoslaviji i osuđeni na dugogodišnje kazne, a Udba je Paštiju krajem srpnja 1965. otela u Francuskoj, dovela u Jugoslaviju, ispitivala i likvidirala.

Prema dokumentaciji Udbe, KOS-a, ASIO-a i drugih tajnih službi, jasno proizlazi ne samo da Udba nije osnovala HRB, nego da su jugoslavenske i strane tajne službe smatrale HRB najpasnijom organizacijom u hrvatskom iseljeništvu. To potvrđuje i činjenica da su najmanje polovica hrvatskih emigranata na koje je Udba izvršila atentat bili članovi ili vrlo bliski suradnici HRB-a.

Vezano uz Akciju Fenix 72, Ružica Andrić tvrdi da je nju 1968. godine zapovijedio Jure Marić, odnosno da je on tada 'zaveo' nekolicinu mladih članova HRB-a i poslao ih u Jugoslaviju. Iz dokumenata HRB-a, ASIO-a i Udbe vidljivo je, međutim, da je prijedlog za takvu akciju iznio Ambroz Andrić još krajem 1965. godine, ali za nju nije dobio odobrenje Glavnog stana HRB-a. Stožernik HRB-a u Victoriji Adolf Andrić postavio je krajem 1967. novi zahtjev Glavnom stanu HRB-a za odobrenje diverzantsko-gerilske akcije u Jugoslaviji, koja bi se u cijelosti organizirala i provela pod vodstvom njegova stožera. I prije nego što je Glavni stan HRB-a donio odluku, braća Andrići su podnijeli zahtjeve mjerodavnim australskim vlastima za izdavanje putnih isprava uz pomoć kojih bi oputovali u Europu.

Jure Marić je bio jedan od pet članova Glavnog stana HRB-a, koji je početkom 1968. odobrio akciju (koja se u arhivima HRB-a vodi pod nazivom 'Planinske lisice'). Prilikom odobrenja akcije Glavni stan HRB-a dao je victorijskom stožeru slobodne ruke u pripremi akcije i odabiru njenih sudionika. Za razliku od akcije Tolić-Oblakove skupine koju je u cijelosti organizirao i izveo sydneyjski stožer HRB-a, od devet pripadnika Skupine Fenix 72 iz Australije, osmorica su bili članovi victorijskog stožera HRB-a: braća Adolf i Ambroz Andrić, Pavo Veger, Ilija Glavaš, Đuro Horvat, Vejsil Keškić, Ilija Lovrić i Mirko Vlasnović. Jedino je Filip Bešlić živio izvan tog područja,

u Canberri. I sva petorica ostalih članova HRB-a iz Australije (Ante Miličević, Blaž Kraljević, Ante Šuto, Šimun Šarić i Zdenko Marinčić), koji su se trebali – ali to nisu uspjeli iz različitih razloga – priključiti grupi, kao i Frane Peričić i Marko Mudronja koji su neko vrijeme proveli na priprema u Europi, pripadali su vitorijskom stožeru HRB-a. Sa sydneyanskog područja HRB-a kojim je u to vrijeme rukovodio Jure Marić, nije bilo nikoga u skupini!

Vođe Akcije Fenix 72, braća Andrići i Vregar, te njihovi najbliži suradnici Glavaš, Horvat i Keškić proveli su u Europi više od dvije godine prije same akcije. Osim toga, od desetorice članova Skupine Fenix 72 iz Europe, samo su dvojica bili politički emigranti (Vidak Buntić i Vlado Miletić). Osmorica su bili tzv. pasošari (Ludvig Pavlović, Viktor Kancijanić, Ivan Prlić, Vili Eršeg, Nikola Antunac, Vinko Knez, Stipe Ljubas i Petar Bakula) i redovito su posjećivali domovinu. Svi su oni, nekoliko mjeseci prije početka akcije, bili u domovini – na izviđačkim zadacima.

Iz prije navedenoga je potpuno razvidno da su vođe Akcije Fenix 72 braća Andrići i Vregar, u suradnji s nazužim suradnicima iz vitorijskog stožera HRB-a, akciju predložili, organizirali i izabrali njene pripadnike te potpuno autonomno donosili sve relevantne procjene u pogledu njene svrshishodnosti i izglednosti.

Ovdje je potrebno iznijeti, na znanje i ravnjanje svima koje ova tema zanima, da pretežni broj članova obitelji, suboraca i simpatizera Skupine Fenix 72 zastupa sljedeći stav: 'Naša braća, suborci, prijatelji i uzori nisu bili maloumni ni labilni. Oni su krenuli u akciju potpuno svjesni opasnosti kojima se izlažu. To su radili ciljano kako bi hrvatskom narodu i cijelom svijetu pokazali da hrvatska državotvorna ideja nikada neće nestati – i da će uvijek biti hrvatskih domoljuba, ustanika i revolucionaraca koji su spremni za nju i život žrtvovati'.

Organizacija Hrvatsko revolucionarno bratstvo bila je jedna od najznačajnijih tajnih organizacija hrvatskih revolucionaraca u cjelokupnoj hrvatskoj povijesti, koji su se odlučili ustaničkim, pobunjeničkim ili revolucionarnim metodama boriti za slobodu hrvatskog naroda. Isto tako, Akcija Fenix 72 spada među najznačajnije akcije hrvatskih ustanika, pobunjenika ili revolucionaraca u cjelokupnoj hrvatskoj povijesti – poput Bune hvarskih puntara, Seljačke bune, Ustanka Husein-kapetana Gradaččevića, Rakovačke bune, Velebitskog ustanka, Labinske bune, Cazinske bune...

Događaji iz hrvatske povijesti koji imaju izrazit nacionalno-identitetski značaj, stalno su na udaru neprijatelja hrvatskog naroda i hrvatskih kvizlinga (uz tradicionalno sekundiranje 'hrvatskih korisnih budala', na žalost, nekih i s akademskim titulama). Na primjeru Hrvatskog revolucionarnog bratstva i Akcije Fenix 72 možemo vidjeti, praktički po istoj shemi kao i u slučaju pokušaja kompromitacije Domovinskog rata, kako se bez ikakvih dokaza, samo uz pomoć lažnih svjedoka, dovode u pitanje program, ciljevi, akcije i rodoljubni integritet ovih hrvatskih revolucionaraca u hrvatskom iseljeništvu, koji su bili jedni od preteča hrvatskih dragovoljaca i branitelja iz 1992. godine. Kao i u slučaju Haaga, slučaj s Ružicom Andrić je s jedne strane vrlo važan, nacionalno-identitetski, a s druge strane bizaran – **jer se vrti oko opskurne osobe, upitna morala i nepouzdana svjedoka**.

Portal Hrvatskog kulturnog vijeća i 'CroExpress' prenose žalopijke Ružice Andrić da je 'prošle godine bez njenog znanja i odobrenja podignut spomenik njenom suprugu'. Koliko Ružica Andrić i urednici spomenutih javnih glasila drže do uspomene na Ambroza Andrića i ostale pripadnike Skupine Fenix 72, govori sama činjenica da oni ne znaju da je taj spomenik, uz suglasnost braće i sestara Ambroza Andrića i Pave Vegara, podignut još u srpnju 1996. godine i da ga je podigla Udruga hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata (UHDDR) općina Šestano-

vac i Dugi Rat te Grada Omiša, o čemu su podaci uklesani na samom spomeniku. Braća i sestre Ambroza Andrića nisu samo smatrali nepotrebnim o tom projektu obavijestiti Ružicu Andrić, nego su štovio imali stav da je ona u njemu nepoželjna.

Kad je prije nekoliko godina, 15. lipnja 2007. u Zagrebu, organiziran sastanak predstavnika svih obitelji pripadnika Skupine Fenix 72, tri sestre (Vera Han, Mila Sović i Marija Mikac) i jedan brat (Petar) Adolfa i Ambroza Andrića postavili su uvjet: ako na sastanak bude pozvana Ružica Andrić, oni neće u tome sudjelovati. Iz dva razloga: prvog, formalnog, jer je Ružica u međuvremenu ulazila u brojne ljubavne i izvanbračne zajednice pa se zbog toga više ne može smatrati članom njihove obitelji; i drugo, jer je svojim osobnim životom i javnim djelovanjem, posebice lažno svjedočeći protiv hrvatskih domoljuba, okajala njihovo prezime i uspomenu na njihovu braću.⁴

3. PROFESIONALNI PROVOKATORI

Budući da je Ružica Andrić, kako je rečeno u citiranom tekstu, osoba iznimno skromna znanja, obrazovanja i pismenosti, prema tvrdnjama nekih poznavatelja prilika u hrvatskim emigrantskim krugovima u Australiji, ona je dobila podršku za pisanje o ovim temama prvenstveno u osobama stanovitoga Drage Šćurića i Fabijana Lovokovića, dugo-godišnjega čelnika australskoga HOP-a i urednika ugašenoga glasila HOP-a u Australiji *Spremnost*.

Dragutin Šćurić

Dragutin (Drago, Dragec) Šćurić, rođen 2. listopada 1935. u Golubovcu u Hrvatskom zagorju, u Australiju je doputovao 11. travnja 1969., otprilike u doba kad su prvi australski članovi skupine Fenix 72 putovali prema Europi. Vrlo brzo nakon dolaska na australski kontinent upao je u vizir tamošnje tajne službe ASIO kao mogući agent Udbe pa je kao takav godinama nadziran. Živio je u Sydneyu i okolicu, a neko vrijeme i u Canberri (gdje je jedno vrijeme čak bio i u Upravi Hrvatskoga kluba), s jedne strane pomalo "otvoreno ustašujući", a s druge, redovito produžavajući putovnicu u jugoslavenskom konzulatu i održavajući povremene veze s bivšom suprugom i kćeri koje je ostavio u Zagrebu⁵.

U neutvrđenom razdoblju nakon povratka Ružice Andrić iz Amerike u Australiju, između nje i Šćurića "rodila se nova ljubav" koja je završila višegodišnjom izvanbračnom vezom, ali i intenzivnom kampanjom protiv Hrvatskog revolucionarnog bratstva, tajne hrvatske organizacije koju su Udba i razne inozemne tajne službe u svojim dokumentima redovito navodile kao po Jugoslaviju neusporedivo najopasniju u svemu hrvatskom političkom iseljeništvu.

Po povratku u Australiju 1974/75. – po vlastitu priznanju, u dogовору s američkom i australskom policijom kako bi u doglednoj budućnosti, odnosno, kad se za to ukaže prigoda, svjedočila protiv vođa HRB-a – Ružica Andrić počela je u Sydneyu u državi Novi Južni Wales "surađivati" s Fabijanom Lovokovićem, kojega se pak desetljećima sumnji-

čilo u emigrantskim krugovima kao suradnika (makar "labava") britanskih, ali i australskih sigurnosnih službi.

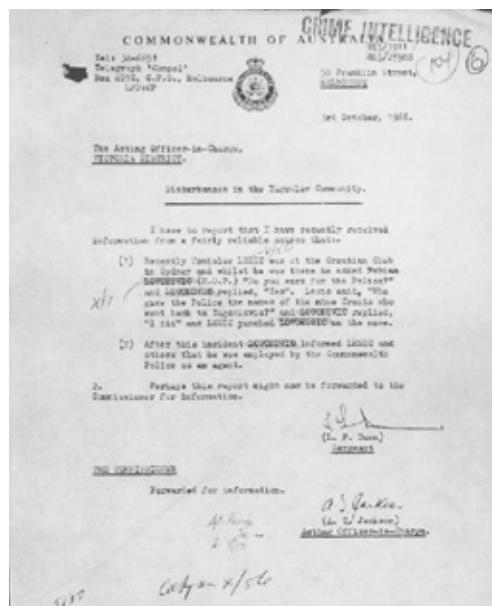
Lovoković je, zajedno s Ružicom Andrić, bio svojevrsni svjedok u procesu protiv hrvatskih domoljuba u *Slučaju Bega*. On je navodno već prigodom njihova uhićenja 3. rujna 1978. izjavio za australske medije da se "srami takvih Hrvata".

Uz to, svega nekoliko mjeseci kasnije, australска policija i državno tužiteljstvo angažirali su Fabijana Lovokovića kao svjedoka protiv tzv. *Hrvatske šestorice* (*Croatian Six*), pripadnika australskoga ogranka Hrvatske republikanske stranke (HRS) sa sjedištem u Buenos Airesu, koje se u *Slučaju Lithgow* (*Lithgow Case*) optuživalo za pripremu raznih terorističkih djela (pa i onih nevjerojatnih i neizvedivih, poput "trovanja sydneyanskog vodovoda") i atentata u Australiji, među ostalim i za likvidacije samoga Lovokovića zbog sumnje da je strani agent u hrvatskim redovima.

Njih šestorica – Maksimiljan Maks Beć, Mile Nekić, Ilija i Josip Kokotović, Ante Zvirotić i Vjekoslav Brajković – **uhićeni u veljači 1979.** zahvaljujući namještajci, pretvaranju, izdaji i lažnom svjedočenju ubaćena Udbina agenta Vitomira Mišimovića, koji se predstavljao kao Vice Virkez i prema Udbinu nalogu bio na raspolaganju australskim službama, osuđeni su na dugogodišnje zatvorske kazne tijekom još jednoga maratonskog procesa. Naposljetku su ipak oslobođeni, ali – tek nakon 10 godina robije. Bilo je to kada je novinar australske državne TV-postaje ABC otkrio Vitomira Mišimovića u Bosni, gdje je živio vrativši se slobodno iz Australije u Jugoslaviju te s njime objavio opširan intervju u kojem je ovaj priznao razloge, upute i načine na koje su mladi Hrvati uvedeni u zamku i nevini osuđeni.

Prethodno je Udbin propagandist, tadašnji novinar zagrebačkoga *Vjesnika Đorđe Ličina*, u knjizi *Roverova braća* iz 1987., služeći se policijskim i obavještajnim materijalima i sudskim zapisnicima u najvećem dijelu knjige (koje je dobio iz Udbinskih krugova, povezanih s ASIO-om, te iz krugova njima bliskih propagandista poput novinara i publicista Marka Aaronsa) objavio izmišljeni intervjue s lažnim Vicom Virkezom⁶.

Mišimović je kasnije navodno poginuo kao borac srpskih paravojnih postrojbi ti-

Dokument o suradnji
Fabijana Lovokovića
s australskom
tajnom službom

Australski Hrvati
1966. letkom
prozivaju Fabijana
Lovokovića zbog
nošenja četničke
uniforme 1945.
u austrijskom
logoru Asten

jemom srpske agresije na BiH 1990-ih godina, dok se Mile Nekić koji je u australskom zatvoru završio Likovnu akademiju, na samom početku Domovinskog rata priključio obrani Hrvatske, i danas živi u Osijeku kao umirovljeni časnik HV-a. Ostali Hrvati iz ove skupine žive u Australiji, uključujući i Vjekoslava Brajkovića (inače rođaka Andželka Brajkovića koji je u Švedskoj sudjelovao u pokušaju otmice jugoslavenskog veleposlanika Vladimira Rolovića kada je ovaj smrtno stradao), koji živi u Novom Južnom Walesu, kao i braća Kokotović, dok Bebić i Zvirotić žive u državi Victoriji.

3.1. Fabijan Lovoković iz logora Asten

Fabijan Lovoković⁷, rođen 16. siječnja 1927. u Podgoraču pokraj Osijeka, napustio je Hrvatsku u masovnom zbjegu prema Austriji u svibnju 1945. Prema utvrđenom izvoru, u zarobljeničkom logoru Asten na sjeveru Austrije povezao se s nekim časnicima britanske obavještajne službe. Navodno je u dogovoru s njima uspostavio bliske kontakte s predstavnicima određenih četničkih skupina u tom logoru. Inače, Lovoković je još prije Drugog svjetskog rata bio povezan s nacional-socijalističkim krugovima Volksdeutschera u Srijemu i Baranji, kojima su gravitirali i četnici tzv. Ljoticeve garde.

Kad je pak u logoru u Astenu izbila masovna tučnjava između hrvatskih i srpskih izbjeglica, logorske su vlasti podijelile logor u dva dijela: posebno za hrvatske izbjeglice, a posebno za srpske. Lovoković je, međutim, ostao u srpskom dijelu i nastavio se družiti s Ljoticevcima. Štoviše, prema svojedobnom svjedočanstvu njegovog osobnog prijatelja Ante Paleke i Ivana Perse (obojica su u međuvremenu preminula), Lovoković je postao član Uprave tzv. Jugoslavenskog naselja Kralja Petra II. te je u skladu s logorskim običajima nosio modificiranu odoru oficira jugoslavenske kraljevske vojske. O tom su događaju, u povodu Lovokovićeva izbora za tajnika HOP-a u Australiji, hrvatski emigranti čak sačinili i letak s njegovom spornom fotografijom iz tog logora u Astenu. O sadržaju letka i okolnostima u kojima je njegov bivši prijatelj Ante Paleka fotografiju otudio upravo iz njegovog privatnog fotoalbuma gdje ju je čuvao, Lovoković je – prema ASIO-vim dokumentima – izjavu dao i agentima australiske tajne službe koja se zainteresirala za taj slučaj.

Fabijan Lovoković je 18. studenoga 1950. brodom *Brasil* doputovao u australski grad Sydney. Premda u hrvatskoj zajednici – zbog držanja u austrijskom logoru Asten, ali i

zbog častohleplja – nije bio obljudljen, vodstvo HOP-a je inzistiralo na njegovom članstvu u vrhu australskog ogranka organizacije. Razlog: bio je dosljedan zagovaratelj politike čekanja “pogodnog trenutka”, koju je vodstvo HOP-a dogovorilo sa stranim obavještajnim službama.

Kako proizlazi iz njegova dossiera, Lovoković je bio uredan konzultant australskih tajnih policijskih službi i već 1958. godine je dobio australsko državljanstvo, a zahvaljujući njemu, HOP je u analizama ASIO-a ocjenjivan kao “umjerena” (“moderate”), a ne “ekstremistička” organizacija, kako su bile označavane ostale hrvatske političke organizacije, poglavito Australsko-hrvatski narodni otpor (AHNO), kojemu je u Australiji na čelu stajao Srećko Rover, i koji je – doduše usko surađujući – djelovalo izrazito autonomno u odnosu na svjetski HNO kojega je predvodio Maks Luburić, zatim tajna organizacija HRB, te neke druge, manje organizacije.⁸

Poseban pak predmet Lovokovićevo interesa bio je nadzor nad upravom Hrvatskoga kluba u Sydneyu, odnosno nad tijekovima novca, poglavito nad stranačkim glasilom *Spremnost* koje je posljednjih desetljeća i djelovalo – barem kad je o obrtaju novca riječ – kao privatno glasilo jednoga čovjeka.

3.1.1. Dekonspiracija “umjerenog Hrvata”

Lovoković se ni za vrijeme komunističke Jugoslavije ni nakon njena raspada nije javno branio od optužbi da je još od 1945. godine agent stranih tajnih policijskih službi u hrvatskim redovima. Tomu u prilog govore i dva dokumenta iz dosjea u australskoj tajnoj službi ASIO. U jednomu, koji se odnosi na Skupinu Tolić-Oblak iz 1963., inspektor Australске savezne policije P. H. Heydon 3. listopada 1966. izvještava svoje šefove kako je Lovoković dekonspirirao svoju suradnju:

Nedavno je Tomislav Lešić bio u Hrvatskom klubu u Sydneyu i dok se tamo nalazio, zapitao je Fabijana Lovokovića: ‘Radiš li ti za policiju?’, a Lovoković je odgovorio: ‘Da’. Lešić je rekao: ‘Tko je policiji dao imena devotorice Hrvata koji su otišli u Jugoslaviju?’, a Lovoković je odgovorio: ‘Ja sam to učinio’, pa mu je Lešić razbio nos. Nakon tog incidenta Lovoković je obavijestio Lešića i ostale da on radi za Saveznu policiju (Commonwealth Police) kao agent.⁹

Zanimljivost navedenih podataka potvrđuje dokument iz australskog Ministarstva useljeništva od 1. lipnja 1964., u kojemu, također u odnosu na Skupinu Tolić-Oblak, piše:

Pozivam se na naš dopis s nadnevkom od 28. svibnja u kojemu vam je upućena informacija s kopijom zapisnika sa sastanka u Ministarstvu 21. svibnja s izaslanstvom predstavnika Hrvatskoga oslobođilačkoga pokreta (HOP). U odnosu na deveti paragraf u tom izvješću, želio bih potvrditi podatak koji vam je priopćen usmeno, da kada je g. Lovoković upitan zašto ništa nije poduzeo da bi spriječio devotoricu mlađih Hrvata u namjeri da upadnu u Jugoslaviju, on je odgovorio otprilike ovako: **‘Moj odgovor na ovo pitanje jest identičan onomu kojega**

sam dao (naglasio autor knjige) superintendentu Daviesu kada me je ispitivao. Tada sam kazao da je on (superintendent Davies) **još prije nego što su te osobe napustile zemlju bio obaviješten o njihovim namjerama** (naglasio autor knjige), ali ipak nikakva radnja nije službeno poduzeta da bi se njihov odlazak spriječio.¹⁰

U tom je svjetlu također zanimljivo, da su australske sigurnosne službe, kako proizlazi iz prije navedenoga dokumenta, konzultirale Lovokovića i u slučajevima nadzora prikupljanja sredstava i mogućih odlazaka tamošnjih hrvatskih emigranata na komemoracije na Bleiburškom polju u Austriji još 1965. godine:

Potom smo upitali Lovokovića namjerava li on predstavljati australsko-hrvatsku zajednicu tijekom Bleiburške obljetnice u Austriji iduće godine. On je izvjestio da do sada još ništa službeno nije dogovoren u svezi godišnjice, ali da on očekuje da će pripreme biti obavljene prije Božića ove godine. **On je također rekao da će nas obavijestiti o imenima osoba koje namjeravaju putovati u Austriju, o načinu putovanja te o datumu odlaska** (naglasio autor knjige). Kad je upitan u kojem obliku će se godišnjica obilježiti, Lovoković je izjavio da je prošloga tjedna primio pismo od svećenika iz Austrije, koji ga je obavijestio da je jedan Austrijanac rođen u Hrvatskoj kupio 2000 četvornih metara zemljišta na mjestu predaje hrvatskih snaga Britancima u svibnju 1945. te da se predlaže podizanje spomenika javnim prilozima u spomen na one koje su izgubili svoje živote tijekom rata i poslije predaje. Međutim, on nije mogao kazati hoće li se otkrivanje spomenika održati 10. travnja 1966., na 25. obljetnicu uspostave slobodne i nezavisne države Hrvatske, ili 15. svibnja 1966., na 21. godišnjicu predaje britanskim snagama u Austriji.¹¹

3.2. Rasadište agenata

U vodstva ograna HOP-a često su birane osobe koje su usuglašavale političko djelovanje s domicilnim tajnim službama. Udba je to znala te ih je pokušavala prevrbovati ili pak svoje agente postaviti na vodeće položaje u HOP-u. Posebno mjesto u tim nadmetanjima zauzimala je Bleiburška tragedija, odnosno njena istraživanja i obilježavanja – u kojima je udruga Počasni bleiburški vod (PBV) iz Klagenfurta igrala vrlo važnu ulogu.

Udba je primjerice još 1954. u Austriji zavrbovala Jozu Vlahu, rođena 3. srpnja 1926. u Žitomisliću pokraj Mostara, inače nećaka Petra Miloša, tada člana užeg vodstva i kasnije predsjednika PBV-a. Vlaho, kojemu je Udba dala kodno ime *Johan*, s vremenom je postao glavni čovjek HOP-a u Austriji, a na kraju i u cijeloj Europi, te je kao takav često surađivao i s Lovokovićem.

Zapravo, Petar Miloš je odigrao ključnu ulogu u obavještajnom pozicioniranju Jozu Vlahu u redovima hrvatske političke emigracije, osobito nakon što mu je Vlaho ponudio pomoći u ukidanju smrtne presude njegovom sinu Tvrtku, koju je 18. lipnja 1976. bio donio tadašnji Okružni sud u Zagrebu zbog optužbe da je Tvrtko Miloš 12. rujna 1975. u Paromlinskoj ulici u Zagrebu organizirao postavljanje mine koja je trebala ubiti Josipa Broza Tita.

Tvrtko Miloš poginuo je u Domovinskom ratu kao vojnik HVO-a, a Petar Miloš umro 21. siječnja 1999., kao i mnogi drugi, vjerojatno do kraja života ostavši u zabludi u pogledu Jozu Vlahe.

U dosjeu pod brojem D-346 bosansko-hercegovačke centrale Udbe u Sarajevu o Jozu Vlahi stoji da je on “za vrijeme drugog svjetskog rata bio ustaški oficir”, te da je zavrbovan “na temelju usluga njemu i obitelji”. U studenom 1976. prepušten je na vezu obavještajnoj Službi za istraživanje i dokumentaciju (SID) jugoslavenskog Saveznog sekretarijata inozemnih poslova (SSIP) i od tada su ga kontaktirali operativci te službe iz Salzburga. Umro je 20. rujna 1996. u Linzu.¹²

3.3. Bleiburg, trn u oku Jugoslavije

Udba je znala, kao i druge strane tajne službe, da Hrvatima nije moguće zabraniti dolazak u Bleiburg i obilježavanje Bleiburške tragedije koja je označila početak pokušaja izvršenja genocida nad hrvatskim narodom, čak unatoč i brutalnim posezanjima za terorističkim djelima na tlu stranih država i ubojstvima članova vodstva Počasnog bleiburškog voda (PBV), kao što je bilo ubojstvo tajnika PBV-a Nikice Martinovića 17. veljače 1975. godine. Zbog toga je pomoću svojih agenata nastojala obilježavanje Bleiburške tragedije svesti na najmanju mjeru. U tome su ključnu ulogu igrali Udbini agenti, poput Jozu Vlahe, ali i agenti raznih stranih tajnih službi u ostalim područnim ograncima HOP-a u svijetu, kao primjerice suradnici splitskog centra Udbe braća Dinko i Ivan Jukić u Francuskoj, koji su bili dugogodišnji vijećnici Saveza HOP-ovih organizacija u Europi, te brojni drugi.¹³

Udba je osobito nastojala onemogućiti prikupljanje financijskih sredstava za aktivnosti na Bleiburškom polju, primjerice za kupnju zemljišta, izgradnju spomenika i održavanje komemoracija. Ako bi se sredstva i prikupila, Udba je preko svojih agenata nastojala da završe u krivim rukama – kao npr. kod Jozu Vlahe.

Prema određenim zapisnicima, u svijetu je prikupljeno više od milijun dolara za tu svrhu, a u zanimljivom slučaju najudaljenijega kontinenta, samo u Australiji više stotina tisuća dolara koje je Fabijan Lovoković, desetljećima glavni HOP-ov čovjek u Australiji, svojedobno trebao prosljediti PBV-u.

Od svih tih novaca vodstvo PBV-a iskoristilo je svega nekoliko desetaka tisuća dolara koji su u ono vrijeme bili upućeni vlč. Vilimu Ceceliji u Salzburg, a kojima su kupljene dvije tisuće četvornih metara zemljišta na Bleiburškom polju i podignuta tri spomen-obježja na hrvatskim grobovima u Južnoj Austriji.¹⁴

Kako je rečeno, Udba je, kao i neke druge tajne službe, pokušavala putem svojih agenata u redovima HOP-a do samog raspada Jugoslavije, pa i kasnije, utjecati na djelovanje PBV-a.

Kad je 3. srpnja 1989. umro velečasni Vilim Cecelja, duhovni vođa PBV-a i predvoditelj misnog slavlja na Bleiburškom polju od 1953. do 1989. godine, za njegovog nasljednika sam se ponudio fra Tomislav Duka, suradnik zagrebačke Udbe i obavještajne službe Cen-

tralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, koji je nakon uspostave samostalne hrvatske države bio bliski suradnik Josipa Manolića i Stipe Mesića te suosnivač njihove stranke Hrvatski nezavisni demokrati (HND), nastale nakon neuspjelog puča protiv demokratski izabrane vlasti u Hrvatskoj usred ratnih zbivanja 1994. godine.

Fra Tomislav Duka je već nakon prve komemoracije 1990. godine izgubio povjerenje užeg vodstva PBV-a i više nije predvodio misno slavlje na Bleiburškom polju.

Međutim, u isto je vrijeme tajnikom PBV-a uspio postati stanoviti Bogdan Vrdoljak, rođen 1. srpnja 1953. u Srđevićima pokraj Livna, kojega je livanjska Udba zavrbovala 1986. godine i registrirala kao operativnu vezu *Vinko*, a dvije godine kasnije unaprijedila u pravog suradnika pod pseudonimom *Oblak*.

U njegovom udbaškom dosjeu pod brojem *D-6193* piše da je bio zadužen za "identifikaciju lica – emigranta koja u Austriju dolaze iz drugih zemalja s naglaskom na prekoceanske zemlje". U godišnjem Planu korištenja suradnika livanjska je Udba 2. svibnja 1988. zapisala:

Posebno će biti korišten na planu snimanja i identifikacije lica, nositelja naših putnih isprava koja borave u Klagenfurtu.¹⁵

Bogdan Vrdoljak je početkom devedesetih godina bio koordinator između PBV-a i državnih tijela Republike Hrvatske, ali je tu funkciju izgubio nakon što je Hrvatski Sabor 1995. godine proglašio 15. svibnja državnim blagdanom, spomendanom na bleiburške žrtve i žrtve hrvatskog Križnog puta, te preuzeo pokroviteljstvo nad središnjom komemoracijom na Bleiburškom polju i odredio državnu Komisiju za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava za organizatora komemoracije.

4. DVADESETI ČOVJEK – IZMIŠLJOTINA ĐORĐA LIČINE

Udba je, kako je već navedeno, nakon sloma Akcije Fenix 72 koristila *Suradnika A*, odnosno *Ukrinu*, tj. Marka Mijića, kao svjedoka na procesu protiv četvorice uhićenih feniksovaca u Sarajevu (Đure Horvata, Vejsila Keškića, Mirka Vlasnovića i Ludviga Pavlovića). Mijićeve su izjave pridonijele i osudi još trojice pripadnika HRB-a koji su kao i on došli prije upada skupine u Jugoslaviju (Stjepana Čoliga, Mate Kopića i Ive Ivkića), te likvidaciji Ante Miličevića.

Mijićeva uloga na tim suđenjima vidljiva je iz njegova suradničkog dosjea u Sarajevu, koji se vodio pod brojem *D-850*, u kojem, među ostalim, piše:

Pored svjedočenja prilikom suđenja grupi uhvaćenih diverzanata iz 'Raduše' neke njegove izjave čitane su i prilikom suđenja još nekim pripadnicima HRB-a koji su iz Australije po zadacima bili upućeni u zemlju.¹⁶

Nakon nekog vremena Marko Mijić dobio je novi pseudonim – *Serafin* te je služio Udbi u specijalnom ratu protiv hrvatske emigracije. Točnije, na temelju njegove izdaje i svjedočenja nastala je priča o “dvadesetom čovjeku”, plasirana u knjizi Udbina propagatora Đorđa Ličine, gdje Ličina piše da je “dvadeseti čovjek” pripadao Skupini Fenix 72 te da je akciju izdao Udbi kad mu je “proradila savjest”.¹⁷

No, kako je već navedeno, Mijić nije pripadao samoj Skupini Fenix 72, “dvadeseti čovjek” uopće nije postojao, a Mijić je očigledno pokleknuo pred Udbom zbog poznate karakterne slabosti, kukavičluka, koju su podcijenili oni koji su ga poznavali i svejedno mu dodijelili zadatak u sklopu Akcije Fenix 72. Prema naknadnim informacijama, Mijić je navodno bio i homoseksualac. Kad je Udba Mijića potpuno iskoristila, odbacila ga je i deregistrirala 13. listopada 1976.

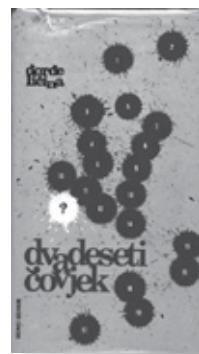
Mijić je za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini 1990-ih živio u Telištu i Bosanskom Brodu, a kasnija mu sudsreda nije poznata. Prema nekim neprovjerjenim informacijama danas živi na relaciji Bosanski Brod – Beograd – Beč.

Đorđe Ličina je kratko nakon raspada Jugoslavije jedno vrijeme radio na desku zagrebačkoga *Vjesnika*, a potom se sklonio iz Zagreba u Istru. U Dajli kod Novigrada (istar-skog) živio je neko vrijeme u strahu od osvete ljudi kojima je svojim pisanjem desetljećima nanosio zlo. Kada je shvatio da Hrvati nisu baš toliko osvetoljubljivi, vratio se u Zagreb. Jedno je vrijeme radio u izdavačkom poduzeću Milovana Šibla koje se bavilo izdavanjem erotskih, soft-porno tiskovina i roto-romana, a danas je (Ličina) marljivi suradnik glasila Srpskog narodnog vijeća u Zagrebu *Novosti*.¹⁸

Uzgred budi rečeno, mnogi su bili iznenađeni kad je televizijski novinar Denis Latin 15. studenoga 2008. pozvao tadašnjeg predsjednika Društva hrvatskih filmskih redatelja Hrvoja Hribara da sudjeluje u emisiji *Latinica* na HTV-u, u kojoj se, među ostalim, raspravljalo i o Akciji Fenix 72.¹⁹ Neki su možda pomislili da se razlog krije u svjetonazorskoj bliskosti Latina i Hribara, o čemu je još 22. siječnja 2003. pisao *Nacional*, svrstavajući njih dvojicu u navodnu građansko-liberalnu opciju u Hrvatskoj kojoj – prema navodima u *Nacionalu* – još pripadaju:

... Predrag Ličina, Goran Bare, Husein Hasanević, Gibonni, Dino Dvornik (glazbenici), Saša Broz, Paolo Magelli, Vinko Brešan (redatelji), Miljenko Jergović, Zoran Ferić, Boris Maruna, Đermano Senjanović (književnici), Vili Matula, Urša Raukar, Alma Prica, Lili Štokalo (glumci), Edo Murtić (slikar), Ivan Grubišić, Zvonimir Bono Šagi, Petar Kuzmić (teolozi), Dražen Lalić (sociolog), Ivo Goldstein (publicist), Ivo Josipović, Čedo Prodanović, Ante Nobilo, Ika Šarić (pravnici), Denis Latin (tv-voditelj), Zoran Čutura, Dubravko Šimenc (sportaši), Nacional, Radio 101, Novi list, Feral Tribune (mediji).²⁰

Međutim, između Hrvoja Hribara i Akcije Fenix 72 postoji drukčija “tajna veza”.

Naslovica knjige
Đorđe Ličine
Dvadeseti čovjek

Njegov bratić, glumac Zvone Hribar, glumio je vozača, tj. Franca Nabernika u poznatoj propagandnoj televizijskoj seriji *Brisani prostor*. Na temelju prilagođene priče o Akciji Fenix 72, scenarij za TV seriju napisao je 1981. godine zagrebački scenarist Ivo Štivičić, rođen 1936. godine u Rešetarima pokraj Nove Gradiške, inače vršnjak i školski kolega Josipa Seniča, jednoga od vođa Hrvatskoga revolucionarnog bratstva, člana Glavnoga stana i nakon smrti Geze Paštija glavnoga stožernika HRB-a za Europu sve do ubojstva 1972. godine. Štivičić je posljednjih godina bio posebno istaknut kao suradnik Rade Šerbedžije i dramaturg putujućega *Kazališta Ulysses*. Seriju *Brisani prostor* režirao je beogradski redatelj Duško Andić, rodom iz Šapca u Srbiji, koji je na temelju istog scenarija 1985. godine snimioigrani film u kojem je glavnu ulogu igrao poznati beogradski glumac Bata Živojinović.²¹ A sin Udbina propagandista Đorđa Ličine koji je napisao knjigu *Dvadeseti čovjek*, redatelj Predrag Ličina, Hribarov je kolega i bliski suradnik na brojnim filmskim i marketinškim projektima.

Kad se to zbroji, zar nije malo jasnije zašto je Latin pozvao Hribara u tu emisiju, premda se naoko radilo o potpunom analfabetu za tu problematiku? Međutim, Hribarova uloga u emisiji bila je vrlo važna – on je trebao s “humanističkog stajališta” obraniti udbaško-propagandističke teze svojega bratića Zvone i partnerova oca Đorđa o Akciji Fenix 72.

Uz to, nevjenčana supruga Predraga Ličine jest Zinka Bardić, glasnogovornica nekadašnjeg Račan-Lučin-Ostojićeva MUP-a nakon izbora 2000. i direktorica marketinške agencije koja je na parlamentarnim izborima 2003. radila za SDP. O njezinu angažmanu u korist aktualnoga predsjednika SDP-a Zorana Milanovića 14. prosinca 2007. pisao je *Poslovni.hr*:

Optužili su je da je Zorana Milanovića učinila arogantnim i agresivnim, da je stranku zaratila s dijasporom i Katoličkom crkvom, a optužili su je i za fijasko sa spotom s Jadrankom Puž, koji je radio Zinkin partner Predrag Ličina.²²

Dvojac Ličina-Bardić uživao je unutar vodstva SDP-a podršku njihova prijatelja i poslovnog partnera Ivice ml. Račana i glasnogovornice SDP-a Gordane Grbić, inače jedne od žena pokojnog Ivice Račana i kćeri indiciranog ratnog zločinca Čede *Kedacija* Grbića (predvodio 5/6. listopada 1942. spaljivanje hrvatskog sela Španovice pokraj Daruvara te pokolj i izgon stanovništva).

5. ZLOPORABA IMENA VLČ. VILIMA CECELJE

O značenju Akcije Fenix 72 govorи i činjenica da i danas osjećamo potmule odjeke dezinformacijskog rata kojeg su svojedobno započeli Udba i neke strane tajne službe. Nažalost, na posljedice takve propagande ponekad nailazimo i tamo gdje bismo se najmanje nadali: primjerice, u knjizi *Vilim Cecelja – utjelovljena Hrvatska Caritas*.

Autori knjige Andrija Lukinović i Ivan Pomper, u poglavlju *Cecelja i akcija Fenix/Raduša*, odmah na početku iskazuju metodičko nera-zumijevanje problematike – stavljajući u naslov poglavlja ravnopravno naziv akcije koji se koristi među hrvatskim analitičarima (Fenix), s nazivom iz Udbinskih arhiva i propagandnih tekstova i knjiga (Raduša), a samu akciju proglašavaju “kontroverznom”. Konačno, Lukinović i Pomper u temeljnomy zaključku idu toliko daleko da gotovo potvrđuju Ličinu, odnosno Udbinu tezu, pa tvrde:

Uloga i značaj službenoga organizatora grupe HRB-a ostaju do danas zagonetni. Organizacija i izvedba akcije ukazuje na to da je jugoslavenska tajna služba bila o njoj dobro obaviještena.²³

5.1. Moljci, proljev i depresija

Andrija Lukinović, svećenik koji je najveći dio radnog vijeka proveo u Nadbiskupskom arhivu na Kaptolu u Zagrebu, i Ivan Pomper, nezaređeni svećenik koji je najveći dio radnog vijeka proveo u Nadbiskupskom arhivu u Salzburgu, ovakve tvrdnje tobože teme-lje na ostavštini vlč. Vilima Cecelje.

U prethodnim su poglavlјima ove knjige navedeni najvažniji elaborati i saznanja jugoslavenskih tajnih službi o Akciji Fenix 72. Međutim, iz tvrdnji Lukinovića i Pompere trebali bismo zaključiti da njih dvojica više “znaju što je Udba znala, nego što je sama Udba znala da zna”, pa se čini da je autorski dvojac zabrazdio u klasičnu zamku prosuđi-vanja jedino iz perspektive “arhivskih moljaca”, a iz koje je zapravo besmisленo bilo kakvo analiziranje kompleksnih životnih i praktičnih događaja.

Pored toga, autorski dvojac ne spominje činjenicu da je jedan od njih dvojice (Ivan Pomper), bio član Hrvatskog revolucionarnog bratstva te da je i on osobno, bio predviđen za člana Skupine Fenix 72. Štoviše, upravo je on pridobio Vilija Eršega za člana HRB-a i Skupine Fenix 72. Međutim, kad je trebalo krenuti u akciju, Pomper se najednom razbolio – naglo je dobio proljev i pao u duboku depresiju.

Postavlja se pitanje, može li on biti objektivan pri pisanju o Akciji Fenix 72 i hoće li doći u napast da pokuša pronaći opravdanje za svoje nekadašnje, čini se, kukavičko pona-šanje? Zasad se dobija dojam kako je izabrao najgoru moguću varijantu – da u cilju oprav-danja vlastita kukavičluka pokušava prikazati svoje nekadašnje suborce naivnim, gotovo

Vlč. Vilim Cecelja

Vlč. Vilim Cecelja
s članovima
vodstva Počasnog
bleiburškog voda

maloumnim žrtvama Udbinih manipulacija.

S druge strane, vlč. Andrija Lukinović bio je nazočan nekolicini razgovora kojima je jedna od glavnih tema bila Akcija Fenix 72. Nazočni su iznosi različite teze o akciji, ali je konačno mišljenje bilo da se završni zaključak treba temeljiti isključivo na dokazima, bilo na autentičnim dokumentima, bilo na nedvojbenim svjedočanstvima.

Upravo stoga je autor ove knjige bio stavio na raspolaganje vlč. Lukinoviću najvažnije dokumente kojima je raspolagao o pripremi i provedbi Akcije Fenix 72, a na kojima se najvećim dijelom temelji i sama ova knjiga. U pitanju je nekoliko tisuća stranica elaborata, izvješća i svjedočanstava iz raznih izvora.

5.2. Klerici i praktični vjernici

Na početku poglavlja o Akciji Fenix 72, Lukinović i Pomper navode dva proturječna stajališta. Najprije tvrde da je “**Cecelja znao** (naglasio autor knjige) za akciju, ali je bio protiv nje”, a kratko nakon toga citiraju samoga vlč. Cecelju:

Ja sam ih poznavao, dolazili su u crkvu, bili su idealisti, ali da će u šumu **nisam znao** (naglasio autor knjige).

Ovom autorskom dvojcu najviše je “glavobolje” zadalo saznanje da su Ambroz Andrić i “još dvojica” (a riječ je bila o Stjepanu Crnogorcu i Marku Logarušiću, koji su inače bili Ceceljni ministrali u Salzburgu) “jedne nedjelje” zamolili vlč. Cecelju da dođe u kamp Skupine Fenix 72 u Garanasu te isповijedi i pričesti gerilce prije odlaska u Jugoslaviju.

Lukinović i Pomper, ne uspijevaju ni danas, nakon gotovo četiri desetljeća – pa ni kao bivši ili sadašnji klerici i praktični vjernici – na korektan način protumačiti tu želju feniksovaca, već iskrene, vjerničke pobude feniksovaca obavijaju potpuno sumnjama, zapravo – iznoseći prepostavku da je taj poziv vlč. Cecelji bio pokušaj Udbe da ga se namaši u Jugoslaviju.

No, osamnaest od devetnaest feniksovaca bili su katolici i osvjedočeni vjernici. Osim toga, sedmorica među njima, uostalom kako u knjizi navode i ovi nedosljedni autori, bili su Ceceljni ministrali u Salzburgu. Nekolicina njih prethodno je pohađala sjemenište ili Bogosloviju, a među njihovom užom rođbinom nalazilo se desetak svećenika i časnih sestara. A vjerojatno je na zamolbu feniksovaca utjecala i činjenica da je vlč. Cecelja svo-

Ivan Pomper i
Andrija Lukinović na
predstavljanju knjige
o vlč. Vilimu Cecelji

jedobno bio zamjenik vojnoga vikara Oružanih snaga NDH.

S obzirom na navedeno, može se doista postaviti pitanje toj dvojici "praktičnih katalika", Lukinoviću i Pomperu – što je sumnjivo u želji feniksovaca da se ispovjede i pričeste prije polaska u akciju, ako su već svjesni koliko je ona opasna i da je možda neće preživjeti? Kakve dokaze imaju Lukinović i Pomper za svoju prepostavku?

Pronašli su u arhivu vlč. Cecelje zabilješku da mu je neki fantast, zanesenjak ili provokator dojavio kako su beogradske *Večernje novosti* – i to "iste nedjelje" kad su feniksovci zamolili vlč. Cecelju da ih ispovijedi i pričesti – objavile "da su Bugojanci otkriveni i da je Cecelja u Jugoslaviji". Ali...

Ta "jedna nedjelja", kad su feniksovci zamolili vlč. Cecelju da ih ispovjedi i pričesti, bila je s nadnevkom 11. lipnja 1972. Onaj pak tko se ikada bavio makar novinarstvom ili je proučavao dezinformacijski rad tajnih službi, zna da je jednostavno nemoguće da se neka vijest, za koju se doznao nakon svete mise, dakle sredinom dana neke nedjelje u Salzburgu, nakon nužne obavještajne operativno-analitičke obrade, već iste večeri pojavi u tiskanom izdanju nekog beogradskog medija, i to u doba prije interneta i modernih sredstava komunikacije. Osobito je ta tvrdnja u suprotnosti sa zdravorazumskim razmišljanjem jer ukoliko je Udba namjeravala "ugrabiti" vlč. Cecelju – ne bi već istoga dana u novinama upozorila na svoje namjere.

Da je riječ o potpuno neutemeljenoj konstrukciji, govore sljedeće poznate činjenice:

- feniksovci su kamp napustili 17/18. lipnja 1972., a austrijsko-slovensku granicu prešli su 20/21. lipnja 1972.;
- prvu informaciju o upadu feniksovaca u Jugoslaviju Udba je dobila od vozača Franca Nabernika u jutarnjim satima 24. lipnja 1972.;
- prvu informaciju o tome u jugoslavenskim je medijima objavila jugoslavenska

tiskovna agencija TANJUG tek 2. srpnja 1972. na temelju priopćenja Saveznog sekretarijata unutarnjih poslova (SSUP);

- u tom priopćenju ime vlč. Cecelje uopće nije spomenuto.

Danas je međutim jasno da je taj zahtjev feniksovaca vlč. Cecelji ipak bio nepro-mišljen i da je dobro što ga je vlč. Cecelja odbio jer da ga je prihvatio, stvorio bi velike probleme i sebi i Katoličkoj crkvi. Međutim, jedno je kritički analizirati nedovoljnu pro-mišljenost feniksovaca u tom za njih vrlo dramatičnom trenutku, a sasvim drugo su Lukinović-Pomperova nagađanja i podmetanja.

S druge strane, da je vlč. Cecelja i prihvatio taj zahtjev, te da je Udba čak i znala da će doći u šumu Garanas, teško da bi ga tamo mogla pronaći, a još teže je pretpostaviti da bi ga mogla oteti jer je jasno da bi svih devetnaest feniksovaca koji su se tamo nalazili, prije poginuli nego dopustili da se vlč. Cecelji nešto loše dogodi.

5.3. "Kidnapirani, uspavani plinom, odvedeni u rujnu"

Lukinović i Pomper izvode i ostale svoje zaključke iz sličnih pogrešnih pretpostavki ili pak potpunih izmišljotina. Među ostalim zbrkanim sanjarijama kojima nastoje usmjeriti svoja stajališta o Akciji Fenix 72 nalazi se "vijest" dvojice emigranta iz Sydneya, Ratka Rubellija i Fabijana Lovokovića, koju su poslali vlč. Cecelji:

Rubelli je u Australiji četvrtoga tj. u ponedjeljak (rujna 1972.) došao u ured jedan čovjek s 'velikom' viješću da su vlč. Cecelja i još neki mladići, njih oko 15, kidnapirani i uspavani plinom, odvedeni u Jugoslaviju.

Da bi uvjerio vlč. Cecelju u te nebulozne tvrdnje, Rubelli javlja vlč. Cecelji:

Ako mi ne vjeruješ, evo ti broj telefona gospodina F. Lovokovića pa ga pitaj.²⁴

Naime, Rubelli je tu "vijest" išao provjeriti ni više ni manje nego kod Fabijana Lovokovića, koji mu je potvrdio da je točna, ali "da je to još uvijek tajna"?!

Poznato je, naime, da su tijekom srpnja i kolovoza 1972. godine jugoslavenski mediji gotovo svakodnevno pisali o akciji hrvatskih gerilaca i prenosili službena priopćenja beogradske vlasti, u kojima je nedvosmisleno stajalo da je skupinu sačinjavalo devetnaest osoba, a u tim člancima je opisivan način njihova upada u Jugoslaviju kao i mesta i datumi "likvidacije".

Nijedne jugoslavenske novine nikada nisu objavile vijest da je vlč. Cecelja, i to "u rujnu 1972." (?!), sa skupinom upao u Jugoslaviju i da je "s još nekoliko osoba uhićen u Zagrebu".

Riječ je o teško razumljivim izmišljotinama koje je problematični dvojac iz Sydneya, Rubelli i Lovoković, usmjerio prema vlč. Cecelji, a koje gotovo 40 godina kasnije neodgo-

vorni autorski dvojac, Lukinović i Pomper, predstavlja kao vrijedne podatke o kojima bi tobože trebalo ozbiljno razmišljati.

Međutim, Fabijan Lovoković, Pomper-Lukinovićev izvor informacija o Akciji Fenix 72, izvještavao je i ranije australsku tajnu službu o svemu i svačemu, pa i o tamošnjim hrvatskim svećenicima, kolegama vlč. Cecelje.

Primjerice, o vlč. Josipu Kasiću (negdašnjem vojniku OS NDH, poslijeratnom robi-jašu i utemeljitelju prvog Hrvatskog katoličkog centra u Australiji), koji je živio u državi Victoriji, Lovoković je, i to u drugoj državi – Novi Južni Wales, dojavio tek sramotne i zločudne glasine (*Document N63/6336*):

Lovoković je, kada je upitan o navodnom unutarnjem sukobu u Društvu Kardinala Stepinca u Melbourneu, izjavio da već neko vrijeme unutar hrvatske zajednice kruže glasine da je velečasni Kasić prije useljenja u Australiju bio svećenik plaćen od strane jugoslavenskih vlasti u Hrvatskoj. Izgleda da su svećenici u Jugoslaviji svrstani u dvije skupine – one kojima plaću daje država, i one koji su ovisni o pomoći svojih lokalnih župa. Također je izjavio da je čuo iz brojnih pouzdanih izvora da velečasni Kasić održava spolne odnose s Hrvaticama unutar hrvatske zajednice u Victoriji.²⁵

Stoga se postavlja pitanje, smatraju li doista vlč. Lukinović i nesvršeni svećenik Pomper da bi trebalo vjerovati izvoru takvih informacija, tj. Lovokoviću?!

5.4. “*Puntamo se kad nam treba*”

Razumljivo je što su se, na početku, dok još nije imao dovoljno podataka o Akciji Fenix 72, u vlč. Cecelje mogle primijetiti određene dvojbe o njezinoj pozadini i sudionicima. Međutim, kako je vrijeme prolazilo i vlč. Cecelja postajao upućeniji, zauzimao je sve jasniji i pozitivniji stav o Akciji Fenix 72. Na kraju ga je oblikovao u jednom članku-elaboru pod naslovom *Puntamo se kad nam treba*, u kojem je među ostalim rekao:

Mnogo se članaka napisalo o najnovijim događajima oko Bugojna. Ja ne bih želio ulaziti u sam revolucionarni čin jer još mnoge komponente i čimbenici nisu raščišćeni. Trebat će mnogo vremena, dok se ispitaju pojedinosti, da se dobije konačna slika o svemu. Onda će se moći reći i zaključak. Zato pišem općenito o bugojanskom, kao i o svima do sada provedenim pokušajima oslobođenja Hrvatske od komunizma i uspostave njezine države. Ovo je zapravo nastojanje čitave emigracije od 1945. do danas, a isto tako i želja svih Hrvata u samoj Hrvatskoj.

Općenito su kritike političara i vojničkih krugova o svim do sada provedenim pokušajima dizajna revolucije u Hrvatskoj negativne. Političari zamjeraju revolucionarcima nedostatak političkih priprema, a vojnički krugovi nedostatak vojničke izobrazbe i pogrešnu takтику u provode-nju borbe. Svaka je revolucija došla do sada iznenada i nitko nije o ničemu znao. A da se znalo, vele da bi se bilo moglo bolje organizirati ili barem zlo na vrijeme spriječiti. Ovako je sve pošlo po zlu putu. Ovi prigovori imaju svoje razloge. A razlozi su posve teorijske naravi. U praksi su do sada svi revolucionarni elementi osjetili da se za jednim i drugim stolom mnogo raspravlja,

a iz ovih rasprava je malo ili ništa postignuto. Svaki prijedlog ima svoje 'za' i 'protiv'. Dok se na sjednicama nateže koji će razlog pobijediti, prošlo je vrijeme, a s njime i događaj, koji se imao provesti. Mladost je ovo uočila i zato je pošla svojim putevima. U njezinoj naravi leži akcija, a ne raspravljanje. Ono što je potrebno treba provesti u djelu, a ne o tome sate i dane razgovarati. Mladosti čak nije u pitanju uspjeh ili neuspjeh njihove akcije. Ona uvijek vjeruje u uspjeh. Kad ne bi bilo ove vjere, sigurno ne bi nikada započeli akciju. Tako je u naravi mladosti. Ona je odjek žive naravi, koja ne pita za uspjeh svoga razvitka, nego se ona razvija pod svim okolnostima i dobrom i slabim, pod lošim i povoljnim prilikama. Kud bi život naravi stigao kad bi se pitao hoće li uspjeti ili neće?! On osjeća u sebi snagu i on s tom snagom prodire naprijed, dok ga god u daljem napretku ne sprijeći jača sila. To je neumoljivo zakon života i njega ne može uništiti nijedna sila ni zapovijed čovjeka.

Hrvatska mladost baštinila je u sebi zakon održavanja hrvatskoga naroda. U sadašnjem času ona je osjetila goleme zapreke tome razvitku. Ona vidi, da je na kućnome pragu ujarmljena silom komunizma i silom nadiranja srpskog življa. Jedna i druga snaga silom zakona otimlje joj iz ruku dnevni kruh i goli opstanak na kućnome ognjištu. Ona osjeća, da se toj sili ne može suprotstaviti. U očaju odlazi u strani svijet, kako bi sačuvala goli život. Ovdje se našla u još strašnijem doživljaju nasilja i nepravde. Strancu je nepoznata Hrvatska i njena povijest. On treba radnu snagu i za drugo ne pita. S jedne strane prepuštena surovoj sili teškog rada, a s druge strane neobuzdanom strastvenom životu, mladost se razdijelila na dvije strane. Jedna se podala užitku i ne pita za ništa. Druga, većim dijelom, suspreže dah nad tragičnim zbivanjima i počinje misliti. Od kuće je pobjegla jer nije smjela zapjevati ni hrvatsku pjesmu. Ovdje pjeva, ali je nitko ne razumije i neće je razumjeti. Kući šalje zaradu, a od kuće pišu da nikada dosta. Poženila se i poudavala, ali i muž i žena moraju raditi. Rađaju se djeca i govore bolje tuđim jezikom, nego hrvatskim. Negdje se i drže satovi, ali na satu se uči srpsko-hrvatski, a ne hrvatski. Djeca znaju partizansku povijest i komunističku ideologiju, a o Hrvatskoj niti Lijepu našu! I kad razuman mladić ovo uoči, nužno povlači zaključke. Oni su jasni. Ovdje propadaju i djeca! Nije bio cilj tuđi novac i život na tuđi način. On je kanio zaraditi toliko da živi u Hrvatskoj. U Hrvatskoj mu ne dadu na hrvatski način, a što mu nude ovdje nije po njegovu osjećaju. I što sada?! Ovo pitanje postavljale su si sve hrvatske organizacije u inozemstvu i sve su se složile da treba uspostaviti hrvatsku državu. Urnebesni poklici padali su na svim skupštinama. Tisuće i tisuće dolazile su na skupove, oduševljeno mahale hrvatskim barjacima, pjevale urnebesno Lijepu našu i odlazile svojim nastambama pune nade da će se Hrvatska skoro roditi. Prolazile su godine, ponavljalo se isto, tješilo se, sad će biti, dok se prošle jeseni i zime u Zagrebu nije pokopao crv te nade, kada se već bilo pred takoreći ostvarenjem Hrvatske!

Najteže je u životu doživjeti razočaranje u idealima. To boli i ne zaboravlja se. Ali je naš veliki književnik napisao u jednoj pjesmi da svaki onaj koji počima sumnjati u postignuće svojih idea umire! A naša mladost nije htjela umrijeti! Ona ne umire. To je srce Hrvatske. I zato se rodilo Bugojno. Kako god ono imalo tragični svršetak, ono je, neka reče tko što hoće, dokaz da Hrvatska živi. Ona živi u svojoj mladosti i dok je mladost takva, Hrvatska ima svoju budućnost. Recimo mladosti da je neiskusna, da je nagla, nepromišljena, da srlja u propast, da se ne zna posavjetovati, sve to može odgovarati činjenicama, ali baš zato, jer je takva, ona ima u sebi životni sok Hrvatske, koji silom zakona prodire naprijed. Njezina je smrt život Hrvatske. I svi oni, koji je radi takovih djela osuđuju, na krivom su putu. U našim prilikama nije budućnost Hrvatske deviza mira, nego revolucija! Revolucija na svakom komadiću Hrvatske, da se pokaže

svijetu nezadovoljstvo Hrvata, koji radi komunizma i Srba nemaju pravo živjeti na svojoj zemlji, nego moraju obijati tuđe pragove.

Zato neka je slava Bugojanskim žrtvama! One su dokaz da Hrvatska neće nestati. A svaki onaj koji ih bude slijedio, neka zna da je na pravom putu hrvatske budućnosti. Jer Hrvatska se neće spasiti novinama i skupštinama, nego revolucijom mladosti.

Mladosti, naprijed! Tvoja je budućnost, tvoja je Hrvatska! Dok se biješ, imaš i nadu da ćeš pobijediti. Kad počneš sumnjati u svoje ideale – umrijet ćeš! Ti i Hrvatska s tobom.²⁶

5.5. Neodgovorni autori

Lukinović i Pomper očigledno su se svjesno, planski i namjerno prihvatali nedostojne rabote zlorabite imena vlč. Vilima Cecelje za pokušaj kompromitacije Akcije Fenix 72. U tom nečasnom postupku naštetili su uspomeni na vlč. Vilima Cecelju i okaljali uspomenu na hrvatske vitezove koji su, kao preteče dragovoljaca i branitelja Domovinskog rata, dali svoje živote za Hrvatsku. Još pogubnije, opteretili su hrvatsku historiografiju kukavičjim jajima u prostoru istraživanja i tumačenja Akcije Fenix 72 kao jednoga u nizu herojskih pokušaja hrvatskoga čovjeka da se oslobodi okova sužanjstva i stvari vlastitu, samostalnu hrvatsku državu.

Da ovo zaplotnjačko podmetanje nije Lukinovićev i Pomperov karakterni eksces, nego sastavni dio njihovih djelatnih osobnosti, govori način i sadržaj njihove reakcije na 36. nastavak feljtona *Rat prije rata – Hrvatsko revolucionarno bratstvo* kojega je autor ove knjige objavio u tjedniku *Hrvatski list* od 17. rujna 2009. U ime obojice reagirao je Andrija Lukinović u *Glasu Koncila* od 18. listopada 2009., uvodno navodeći da je odgovor najprije poslao uredništvu *Hrvatskog lista* i da ga oni nisu htjeli objaviti. Urednik *Hrvatskoga lista* Ivica Marijačić, međutim, tvrdi da on nikada nije primio nikakav dopis od vlč. Lukinovića, a da jest, sigurno bi ga objavio. O tome je uputio dopis uredništvu *Glasa Koncila* sa zamolbom da objavi taj demanti, što uredništvo *Glasa Koncila* iz nekoga razloga nije napravilo.

Kome sada vjerovati? Ivici Marijačiću ili vlč. Andriji Lukinoviću?

Autor ove knjige vjeruje Marijačiću, a to znači da smatra kako je vlč. Lukinović lagao!

Što pak znači činjenica da jedan svećenik laže, to neka prosudi čitateljski i vjernički puk pa onda i nadležni u redovima Katoličke crkve koji bi o tome trebali voditi računa!

Uz to, u svojem odgovoru vlč. Lukinović se bavi perifernom problematikom našega spora, dok se ne dotiče osnovnog pitanja – a to je njegova i Pomperova nedostojna rabota iskorištavanja imena vlč. Vilima Cecelje i knjige o njemu da bi se, u poznatoj maniri udabaških propagandista, širile insinuacije o pozadini Akcije Fenix 72!²⁷

6. ZLOPORABA IMENA BRUNE BUŠIĆA

Nije trebalo dugo čekati da se izlegu prvi “punoglavci” iz Lukinović-Pomperovih “ku-kavičijih jaja”. Prvu priliku iskoristio je povjesničar Andelko Mijatović u knjizi *Bruno Bušić*²⁸ zlouporabivši pisanje o Bruni Bušiću za sramno tumačenje pozadine i tijeka Akcije Fenix 72 te za omalovažavanje njenih pripadnika. Mijatović o njoj piše na neviđen način, čak i unutar do sada poznatih “teorija urote” kojima su se pripisivala nadnaravna svojstva jugoslavenskoj vojsci, policiji, Udbi i ostalim tajnim sigurnosnim i političkim službama SFRJ:

Velika je dvojba u vezi s tom akcijom o kojoj se jedino može nešto saznati iz jugoslavenskih izvora. Puno podataka upućuje na to da se radi o uspješnoj akciji jugoslavenskih sigurnosnih organizacija u kojoj su pripadnici HRB-a iz Australije, kojima su i u Europi ili u Jugoslaviji pri-druženi nositelji jugoslavenskih putnih isprava, namamljeni u klopu ili možda negdje kidnapirani. Neposredno prije pojave te ‘diverzantske skupine’ na planini Raduši, u okolini Bugojna, provedena je vježba Teritorijalne obrane i milicije. O njezinoj uspješnosti izvjestili su jugoslavenski mediji, a kad je ta provjera završena, u javnost je puštena priča o diverzantima i na njih je postupno pokrenuta hajka u oko trideset bosansko-hercegovačkih i dalmatinskih općina. Da bi preuveličali opasnost od tobožnjih diverzanata u toj akciji, u vrijeme njenog izvođenja, pripadnici jugoslavenskih sigurnosnih službi širili su o njima nevjerojatne i fantastične priče. Akcija u kojoj su nemoćni i vjerojatno opijatima omamljeni ‘diverzanti’ bili samo vatreni ciljevi potjernih odreda, a ubijeni među njima koji su progonili ‘diverzante’, gotovo svi bili Hrvati, ubijeni s nevidljiva mjesta snajperima, izvrsno je poslužila uvježbavanju Teritorijalne obrane u SFRJ, a njezinim ‘uspjehom’ željelo se prikazati da, nakon jugoslavenske krize potkraj 60-ih i u početku 1970-ih godina, Jugoslaviji jedino i prijeti opasnost izvana, i to od hrvatske emigracije.²⁹

S druge strane, Andelko Mijatović pišući o Bruni Bušiću, na više mesta u knjizi ističe njegov pozitivan stav o Akciji Fenix 72, kojega sažeto opisuje u jednoj rečenici:

U pripadnicima Bugojanske skupine Bušić je gledao žrtve i primjer kako se treba boriti za slobodnu Hrvatsku.³⁰

Fantastične tvrdnje Andelka Mijatovića u spornoj natuknici – osim onih za koje se sa sigurnošću može zaključiti da su nesumnjivo potpuno neistinite – ovako na granici između apsurda i zdravog razuma – zapravo predstavljaju svojevrsno izrugivanje samom Bruni Bušiću i ridikulizaciju njegovih nacionalno-političkih razmišljanja.

Upravo zbog jasnih, pozitivnih stajališta Brune Bušića o Akciji Fenix 72, koja su bila općepoznata u hrvatskom iseljeništvu, on je svojedobno prekinuo sve kontakte s Jakšom Kušanom, urednikom dvotjednika *Nova Hrvatska* iz Londona. Sam Mijatović prepričava sadržaj jednog Bušićeva pisma, iz kojega se vidi njegova reakcija na zahtjev uredništva *Nove Hrvatske* da napiše negativno intoniran članak o Akciji Fenix 72:

Bruno Bušić je iz Pariza tih dana, zbog toga što je u tome video negativan odnos Nove Hrvatske Jakše Kušana i Vlade Pavlinovića prema akciji Zvonka Bušića i drugova, prema Bugojanskoj skupini, Velebitu i drugima, progovorio u pismu Marijanu Gabelici u New York, upućenu također u listopadu 1976., nazvavši takav postupak 'sranjem i lešinarenjem' (...) 'nad tuđim idealizmom i žrtvama', a njih 'lešinarima'.³¹

Ima li sumnje da bi Bruno Bušić, kad bi mogao, i Anđelka Mijatovića zbog ovakvih tvrdnji o Akciji Fenix 72 nazvao "lešinarom" i prekinuo sve kontakte s njim kao i nekada s Jakšom Kušanom kad je shvatio da Kušan i njegovo društvo žele svjesno obezvrjeđivati i sramotiti žrtvu hrvatskih revolucionaraca u borbi za samostalnu i slobodnu hrvatsku državu?

7. POSEBAN PROGLAS HRB-A

Ciljane dezinformacije i razne glasine u mjesecima i godinama nakon Akcije Fenix 72 bile su razlogom što je vodstvo HRB-a krajem 1974. godine izdalo poseban proglas u kojemu je, među ostalim, stajalo:

Temeljno pravilo svake organizacije koja djeluje u dubokoj tajnosti jest: šutjeti i raditi. HRB kao tajna organizacija nalazi se već dugo vremena na nišanu raznih kritičara povodom gerilske akcije kod Bugojna. Budući da je HRB akciju organizirao i izveo, snosi i punu odgovornost pred hrvatskim narodom i povješću za to djelo. Zbog kritika, pozitivnih i negativnih, koje se pojavljuju u hrvatskom emigrantskom tisku, nalazimo potrebnim prekršiti pravilo šutnje te hrvatskoj i stranoj javnosti priopćiti istinu:

- 1) HRB je isključivi organizator akcije kod Bugojna,
- 2) Akciju su izveli revolucionarci pripadnici organizacije HRB.

HRB je stočki podnosio sve kritike, sva ona zlonamjerna podmetanja i laži na račun akcije, smatrajući da će vrijeme dati najrealniju ocjenu tog događaja. To vrijeme je sada došlo i danas znamo da je krug simpatizera akcije daleko nadmašio broj onih koji je osporavaju. Stoga zahvaljujemo svim rodoljubima koji su javnom rječu i člancima u emigrantskom tisku podržavali i branili akciju, ukazivali na nužnost borbe svjesni da se sloboda ne dobiva na poklon već stječe borbom protiv tirana, u bespōstednoj borbi u kojoj su žrtve neminovne.

Četrnaest godina postojanja HRB-a dokaz je neuništivosti organizacije, bez obzira na žrtve koje je podnosila. Rad se odvijao pod teškim uvjetima, gdje nije uvijek glavni problem bio direktni neprijatelj. Jedan se dio hrvatske emigracije ponašao upravo onako kako je želio naš zajednički neprijatelj.

Ipak, danas se polako shvaća da akcija nije bila dio sovjetskog plana Polarka, da u njoj nije bilo prstiju zapadnih stranih tajnih službi, nego isključivo čisti, neiskvareni hrvatski patriotizam najsvesnijih hrvatskih domoljuba odgojenih i istreniranih u redovima HRB-a, a njihova viteška žrtva pokazuje put i ulijeva novu snagu u duh otpora koji sve više raste u Domovini i emigraciji.³²

Bilješke

- 1 *Tko su braća Andrić?*, Hrvatski glas (Croatian Voice), broj 41, Toronto, 25. listopada 1972.
- 2 Londonsku Novu Hrvatsku (urednik Jakša Kušan) nužno valja razlikovati od istoimene tiskovine u australskom Sydneyu (urednik Franjo Harmat), koja je izravni sljednik publikacije pod imenom Nova doba te, dublje u povijest, drugih projugoslavenskih glasila.
- 3 *Napadi na feljton, knjigu i film o HRB-u i Akciji Fenix 72*, www.hakave.org, Zagreb, 26. ožujka 2009.
- 4 *Napadi na feljton, knjigu i film o HRB-u i Akciji Fenix 72*, CroExpress, str. 14/15, Melbourne, 5. ožujka 2009.; i CroExpress, str. 12, Melbourne, 12. ožujka 2009.
- 5 *Entry into Australia – Dragutin Scuric – Croat extremist/agent provocateur*, 1453/4520, 1972/1973; *SCURIC Dragutin – part 2*, S203709, 1973/1980.; *SCURIC Dragutin*, S200606, 1971 – 1974.; *Andric Ruzica, X3594 PART 1*, A11822, 1965 – 1974.; *ANDRIC Ruzica – Part 1*, S203614, A6980, 1974 – 1978.; *ANDRIC Ruzica – Part 2*, S203742, A6980, 1974 – 1978., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 6 Ličina, Đorđe, *Roverova braća*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1987.
- 7 *Fabian LOVOKOVIC – Telephone interception – Volume 1*, 2797, 1964 – 1964.; *ASIO surveillance photograph of Fabian LOVOKOVIC*, 121, 1964 – 1964.; *Fabian LOVOKOVIC – Volume 1*, 2792, 1964 – 1965.; *Fabian LOVOKOVIC – Volume 2*, 2793, 1965 – 1965.; *Fabian LOVOKOVIC – Volume 3*, 2794, 1966 – 1968.; *Fabian LOVOKOVIC – Volume 4*, 2795, 1968 – 1972.; *LOVOKOVIC, Fabian – Volume 5*, 3203, 1972 – 1972.; *LOVOKOVIC, Fabian – Volume 6*, 3473, 1973 – 1973.; *LOVOKOVIC, Fabian*, PP/32, 1965 – 1986.; *LOVOKOVIC, Fabian*, X1 PART 1, 1964 – 1976.; *LOVOKOVIC, Fabian*, X1 PART 2, 1966 – circa 1981.; *Fabian LOVOKOVIC – Miscellaneous papers*, 2796, 1969 – 1969.; National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 8 McKnight, David, *Australia's Spies and Their Secrets*, Allen & Unwin Pty Ltd, St. Leonards, 1994.; *Appeal by Croatian Organizations to the Government over assault on Srecko Rover*, 1967/2022, A432, 1966 – 1967.; *Civil Rights of Migrant Australians – APPENDIX B. Documents B1 to B17A. B1 Constitution of the Croatian Liberation Movement (H.O.P.) B2 Constitution of the official 'Croatian Ustashi Movement' and the seventeen principles of the Ustashi. B3 Correspondence between Josip Kovac of Canberra and Srecko Rover of Melbourne dated 14th and 21st July 1972. B4 Copy of a letter to Prime Minister McMahon by the Croatian Co-ordinative Committee of Victoria dated 25th May 1972 complaining about the cancellation of Srecko Rover's passport. B5 Letter to the Attorney-General from Ljubomi Vuina dated 23rd September 1972. B6 (a) Copy of a record of interview on A.B.C. television with Tomislav Lesic on 19 September 1972. B6 (b) Copy of a record of interview on A.B.C. television with Fabian Lovokovic on 20 September 1972*, SMA 84, A12921, Sep 1967 – Sep 1972.; *Srecko Rover, Croatian – cancellation of passport*, 1972/2757, A432, 1972 – 1973.; *Srecko ROVER – Volume 1*, 2737, A6119, 1953 – 1965; *Srecko ROVER – Volume 1A*, 172, A6119, 1953 – 1954; *Srecko ROVER – Volume 2*, 2738, A6119, 1965 – 1966; *Srecko ROVER – Volume 3*, 2739, A6119, 1965 – 1969; *Srecko ROVER – Volume 4*, 2740, A6119, 1969 – 1969; *ROVER, Srecko Blaz – Volume 5*, 3236, A6119, 1971 – 1972; *ROVER, Srecko Blaz – Volume 6*, 3237, A6119, 1970 – 1972; *ROVER, Srecko Blaz – Volume 7*, 3238, A6119, 1970 – 1972; *ROVER, Srecko Blaz – Volume 8*, 3584, A6119, 1969 – 1973; *ROVER Srecko – Part 1*, S201953, A6980, 1956 – 1972; *ROVER Srecko Blaz – Part 2*, S203539, A6980, 1950 – 1972; *ROVER Srecko Blaz – Part 3*, S203536, A6980, 1972 – 1973; *ROVER Srecko Blaz – Part 4*, S203719, A6980, 1973 – 1988.; *Srecko Rover*, 1953/676, A1533, 1953 – 1957;

- ROVER Srečko Blaz, S200689, A6980, 1973 – 1973;
Srečko ROVER – Telephone intercept – Volume 1, 2029, A6122, 1964 – 1972;
- ROVER, Srečko, 53/676, A1533, 1953 – 1957;
- ROVER, Srečko Blaz, X61 PART 1, A11822, 1953 – 1970;
- ROVER, Srečko Blaz, X61 PART 2, A11822, 1970 – 1971;
- ROVER, Srečko, PP/2, A6937, 1986 – 1986;
- ROVER Srečko born 3 February 1920; Vilma born 16 February 1918; Josip born 4 September 1889, 1420-1422, A12040, 1950 – 1950., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 9 Isto, National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 10 Isto, National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 11 Isto, National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 12 Bešlić, Ivan, *Čuvari Jugoslavije – Suradnici Udbe u Bosni i Hercegovini (Hrvati I.)*, Samizdat (vlastita naklada Ivana Bešlića), Posušje 2003.;
Dossier D-346, Centralna Služba državne sigurnosti RSUP-a SR BiH, Sarajevo, kopija u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 13 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika* (treće, dopunjeno izdanje), Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.
- 14 Jurčević, Josip – Esih, Bruna – Vukušić, Bože, *Čuvari bleiburske uspomene* (drugo, prošireno izdanje), Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2005.
- 15 Bešlić, Ivan, *Čuvari Jugoslavije...*;
Dossier D-6193, Služba državne sigurnosti SUP-a SR BiH, Centar Livno, Godišnji plan korištenja suradnika za 1988., kopija u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 16 Bešlić, Ivan, *Čuvari Jugoslavije – Suradnici Udbe u Bosni i Hercegovini (Hrvati I.)*;
Dossier D-850, Služba državne sigurnosti SUP-a SR BiH, Centar Dobojski, kopija u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 17 Ličina, Đorđe, *Dvadeseti čovjek*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1988.
- 18 Ličina, Đorđe, *Seobe stoljeća: 65 godina od savezne kolonizacije u Hrvatskoj* (feljton), Novosti, glasilo Srpskog narodnog vijeća, Zagreb, 2009./2010.
- 19 TV-emisija *Terorizam ili domoljbulje, gdje su granice?!*, Latinica, HRT, I. program, Zagreb, 15. studenoga 2008.
- 20 Bajruši, Robert, *Sportaši predvode desničarski profašizam*, Nacional, Zagreb, 22. siječnja 2003.
- 21 *Brisani prostor* (redatelj Duško Andrić, scenarist Ivo Štivičić), RTV Sarajevo, svibanj 1985.
- 22 Klauški, Tomislav, *Treba li Zinka Bardić biti šrtveni jarac?*, www.poslovni.hr, Zagreb, 14. prosinca 2007.
- 23 Lukinović, Andrija – Pomper, Ivan, *Vilim Cecelja – utjelovljena Hrvatska Caritas*, Glas koncila, Zagreb, 2009.
- 24 Isto.
- 25 Isto; *Fabian LOVOKOVIC – Miscellaneous Papers, 2796, 1969–1969*, National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 26 Vilim Cecelja, *Puntamo se kad nam treba*, rukopis, Salzburg, 1972., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
Tekst je minimalnim dijelom lektoriran.
- 27 Hrvatski list, Zadar, 17. rujna 2009.;
Glas Koncila, Zagreb, 18. listopada 2009.
- 28 Mijatović, Andelko, *Bruno Bušić*, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
- 29 Isto: *Bruno Bušić...*
- 30 Isto.
- 31 Isto.
- 32 Dio arhiva Hrvatskoga revolucionarnoga bratstva, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

GLAVA ŠESNAESTA
Nastavak rata nakon Akcije Fenix 72

Vodstvo Počasnog
bleiburškog voda
na mjestu ubojstva
Nikice Martinovića,
Klagenfurt 2004.

JUGOSLAVENSKIE VLASTI USPJELE SLOMITI POKUŠAJ USTANKA kojeg je započela Skupina Fenix 72, ali time Udba nije dobila rat protiv hrvatskog političkog iseljeništva. Uskoro su uslijedile akcije u oba pravca: hrvatska je emigracija napadala jugoslavenske ciljeve, kako u inozemstvu tako i u Jugoslaviji, a Udba je nemilosrdno odgovarala likvidacijama vodećih hrvatskih emigranata na tlu stranih država, otvoreno se služeći jednom od naj-proskribiranih metoda državnog terorizma.

U ovom će poglavlju biti prikazane najvažnije obostrane akcije neposredno ili posredno vezane uz nastavak podzemnog rata između Udbe i HRB-a, od osnivanja HRB-a do Akcije Fenix 72, koje nisu opisane u prethodnim poglavljima, a koje su zapravo trajale do kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća.

U sljedećem pak poglavlju, bit će opisan podzemni rat HRB-a i Udbe od početka do sredine osamdesetih godina prošloga stoljeća, vođen neovisno o događajima koji su opisivani u dosadašnjim poglavljima ove knjige.

1. HRVATI POSUĐUJU ŠVEDSKI ZRAKOPLOV

Josip Senić je početkom srpnja 1970. ponovo došao u Švedsku, razgovarao sa Stipom Mikulićem i počeo dogovarati bijeg Mira Barešića, Andželka Brajkovića i drugova iz zatvora. Mikulić je na sebe preuzeo organiziranje bijega, a Senić izradu lažnih putovnica i prebacivanje bjegunaca u Španjolsku.¹

U bilješci (*Zabeleška*) jugoslavenskoga Saveznog sekretarijata za inozemne poslove od 7. siječnja 1972. navodi se da je švedski veleposlanik u Beogradu Lannart Finnmark pozvan na razgovor i obaviješten kako je vodstvo HRB-a "donijelo odluku da Brajkovića i Barišića oslobole iz zatvora i iz Švedske prebace u neku drugu zemlju".

Te informacije, međutim, nisu uspjеле spriječiti bijeg Barešića i Brajkovića 18. kolovoza 1972. iz zatvora u Kumli. Uspjeli su pobjeći iz tog najčuvanijeg zatvora u Švedskoj, ali nisu uspjeli uspostaviti kontakt s vezom koja ih je trebala dočekati i izvesti iz zemlje, pa su četiri dana kasnije, 22. kolovoza 1972., bili otkriveni i uhićeni.

O neuspjehu tog bijega svjedočio je Miro Barešić osobno:

Ranjeni i okrvavljeni predali smo se u ruke policije. Prebacili su nas u Södertälje (mjesto 40 km od Stockholma), u bolnicu, a kasnije u istražni zatvor u Stockholmu. Dnevni je tisak naveliko pisao o našem bijegu. Situacija je bila veoma napeta. Budući da smo prije bijega napisali nekoliko pisama Hrvatima u Njemačkoj, u dnevnom se švedskom tisku već pisalo da se nalazimo u Njemačkoj. Nakon istrage u Stockholmu, prebačeni smo u Hall (zatvor u gradu Södertäljeu). Iako je to veoma strogi zatvor, mogli smo, ipak, ponekad primiti pokojeg Hrvata u posjet. Tako je tri dana prije mog rođendana k meni došla Stana Rašić, moja djevojka, i u ustima mi prenijela pisamce od kuma i učitelja Stipe Mikulića. U tom pisamcu mi javlja da će uskoro dobiti lijepi dar. Odmah sam shvatilo o čemu se radi. Kako smo se mi zatvorenici sastajali za vrijeme radnog vremena po dva sata, susreo sam Brajkovića. Zajedno smo radili. Izrađivali smo neke Božićne

stvarčice. Za taj smo posao dobivali simboličnu plaću, tako da smo mogli kupiti neke sitnice: poštanske marke, malo voća ili nešto slično. Brajkovića sam odmah ohrabrio riječima da ništa ne brine jer mi moramo napisati uspjeti. Došao je i moj rođendan, 10. rujna. Ništa se ne događa. Dar ne stiže, tako zaredom nekoliko dana. Počeo sam gubiti nadu u planirani pothvat, da nije još zreo ni aktualan.²

U međuvremenu je u Švedsku došao Mikulićev suradnik i prijatelj Ilija Vučić, povjerenik HNO-a u Njemačkoj, a Glavni revolucionarni stan HRB-a iz Australije poslao je, na mjesto u međuvremenu ubijenog Josipa Senića, posebnog operativca koji je Mikuliću trebao pomoći u novoj akciji oslobođanja. Prema raznim Udbinim izvješćima, to je bio Ante Butković, kasniji zapovjednik HRB-ova europskog stožera (Povjerenstvo br. 2) i član Glavnoga revolucionarnog stana HRB-a.³

Nova je akcija uspjela. Trojica mladih hrvatskih emigranata – Nikola Lisac (rođen 20. kolovoza 1932. u Brušanima blizu Gospića), Tomislav Rebrina (rođen 8. veljače 1936. u selu Brda pokraj Kupresa u BiH) i Rudolf Prskalo (rođen 6. travnja 1943. u Okučanima) oteli su 15. rujna 1972. avion DC-9 švedske kompanije SAS na letu iz Oslo preko Göteborga za Stockholm i prisilili pilota da sleti u Malmö. Zatražili su da švedska vlada osloboди sve uhićene Hrvate. Zatvorenici su dovedeni u zrakoplov i zajedno s osloboditeljima poletjeli su u pravcu Madrija. Tamo su stigli već sljedećeg dana, 16. rujna 1972., i predali se španjolskim vlastima.⁴

Nikola Lisac

Rudolf Prskalo

Članak iz švedskih novina o otetom zrakoplovu

1.1. Pregovori sa švedskom vladom

Miro Barešić ostavio jeiza sebe snimljeno svjedočanstvo o tom događaju:

Ali, na moju sreću, 15. rujna, u poslijepodnevnim satima, javljaju švedske radiopostaje alarmantnu vijest da je SAS-ov zrakoplov kidnapiran, otet ili, kako to mi Hrvati običavamo reći, 'posuđen'. Odmah sam rekao Brajkoviću: 'To je moj rođendanski dar, idemo na kupanje!'

Obratio sam se stražaru riječima: 'Otvori mi vrata, moram se kupati!'

'Zašto?' upitao je.

'Idem na slobodu', bio je moj odgovor.

Nakon kupanja našao sam u svojoj sobi masu ljudi, policajaca, civila i drugih. S njima je bio i direktor zatvora. Mene i Brajkovića, svakoga u posebnom policijskom automobilu, prebacili su u Stockholm na vojno uzletište. Gotovo istodobno prebačeni su na isto uzletište i Ante Stojanov, Marinko Lemo i Stanislav Miličević iz Österåkera. Zbog kratke kazne Stanislav Miličević je od-bio poći s nama. Vojnim smo helikopterom prebačeni na uzletište u Malmö, gdje su nas čekala još dvojica suboraca, Blago Mikulić iz Göteborga i Ivan Vujičević iz Tidaholma.

Počeli su pregovori. Sa švedske strane ministar pravosuđa Lennart Geijer, a s hrvatske trojica otmičara: Rudi Prskalo, Tomislav Rebrina i Nikola Lisac. Oni su oteli švedski zrakoplov, u prvom redu, da spase naše živote. Ozbiljno se govorilo i da bismo mogli biti izručeni Jugoslaviji ili čak ubijeni u zatvoru. Spominjale su se dobre veze Olofa Palmea i Tita. Bilo je govora i o njihovom susretu u Beču. Kasnije sam doznao da je bilo u planu, ako akcija uspije, naše prebacivanje u domovinu zbog oslobađanja Hrvatske. Jedan od otmičara bio je član Hrvatskog revolucionarnog bratstva koje je nastojalo skupiti hrvatske revolucionare diljem svijeta i organizirati državni udar protiv hrvatske tamnice, diktatorske Jugoslavije.

Ministar pravosuđa upitao je bih li htio napustiti Švedsku? Odgovorio sam pozitivno, završivši odmah razgovor s otmičarima. Po lozinki 'kusati čorbu' znao sam s kim razgovaram. Uostalom, dobro sam poznavao Rudolfa Prskala još iz zatvora. Napomenuo sam mu da čvrsto ostanu pri svojim zahtjevima. Pregovori su trajali čitavu noć. U ranim jutarnjim satima našli smo se u zrakoplovu zajedno s vrlim suborcima: s Rudolfom Prskalom, Nikolom Liscem i Tomislavom Rebrinom. Bili su to neopisivi trenuci hrvatske solidarnosti. U zrakoplovu je bilo još 96 putnika. Kada smo mi ušli, izgledali su prestrašeni što je donekle i razumljivo jer su dobro znali tko smo i radi čega smo bili osuđeni. Kada su putnici primijetili da Rudolf Prskalo meni predaje svoja dva pištolja s popratnim riječima: 'Uzmi da se ja malo odmorim', obuzeo ih je neopisivi strah. Međutim, naš cilj nije bio zastrašivanje. Mi smo bili željni samo slobode. S putnicima smo postupali fer. Posebnu smo pažnju posvećivali bolesnicima.

Pregovori su završili tako da su nam švedske vlasti, preko svog ministra pravosuđa, dale pominjanje, pustile nas na slobodu i na neki način zamolili da odemo iz Švedske, da bi na taj način spasili živote svojih švedskih putnika.

Švedska su sredstva priopćavanja ovoj otmici posvetila veliku pozornost. Sve je bilo u pokretu. I radio i televizija. Na malom uzletištu u Malmöu vidjeti toliko policije, vojsku i masu naroda, bila je prava rijetkost. Pravi događaj godine. Djeca nisu toga dana išla u školu. Prvi put u povijesti švedske kraljevine izvedena je otmica švedskog zrakoplova.

Na kraju pregovora došlo je do grljenja i ljubljenja. U prijepodnevnim satima, zajedno s pilotima i zrakoplovnim posadom poletjela je SAS-ova letjelica, s blagoslovom ministra pravosuđa

Lennarta Geijera, prema prijateljskoj Španjolskoj. Let je do Madrida protekao veoma dobro. U zrakoplovu nismo htjeli ništa piti jer smo se bojali da nas ne bi otrovali. Jeli smo samo ono što smo našli u zrakoplovu, ali ne one stvari koje su bile donesene za vrijeme pregovora. Nikola Lisac, taj vrli i odlučni Ličanin, nije htio jesti ama baš ništa. U svojoj je torbici imao neke kobasice i sendviče koje je ponio sa sobom.

U Madridu smo se spustili na vojno uzletište. Na uzletištu je bilo mnogo svijeta, vojnika i policijaca. Odmah nam je pristupio jedan general da se dogovori o načinu pregovaranja sa španjolskim vlastima. Dogovorili smo se da na pregovore pođemo Tomislav Rebrina i ja, a ostali da ostanu u zrakoplovu skupa s generalom kao taocem. Razgovore smo vodili s visokim državnim dužnosnicima i vojnim licima. Predsjednik Vlade tada je bio Carrero Blanco. Oni su jamčili da nam se ništa neće dogoditi, posebice, što je najvažnije, da nećemo biti izručeni Jugoslaviji. Tražili su da se predamo bez ikakvog uvjeta, a Vojni će sud odrediti što će biti s nama. Pregovori su trajali sat i pol. Bilo je sve korektno. Uvjerali su nas da je svako otimanje zrakoplova protuzakonito i da će do suda morati doći. Ponudili su nas kavom i konjakom, ali mi smo sve odbili zbog opreza. Odložili smo oružje, oprostili se od pilota i stjuardesa veoma ljubazno i stavili se na raspolaganje španjolskim vlastima. Specijalnim su nas automobilom prebacili u glavni policijski stožer – Porta del Sol. Policija je bila veoma humana. Bili smo u skupinama. Sastajali smo se i razgovarali. U policijskoj postaji nismo ostali dugo. Prebacili su nas u poznati madridski zatvor Carabanchel.⁵

1.2. "Zrakoplovac" Tomislav Rebrina

Miro Barešić je u svojem svjedočanstvu spomenuo da je jedan među otmičarima švedskog zrakoplova bio član Hrvatskog revolucionarnog bratstva. Riječ je bila o Tomislavu Rebrini. Član HRB-a bio je i Stipe Mikulić, što međutim Barešiću nije bilo poznato u trenutku svjedočenja o tom događaju.

Tomislav Rebrina je također ostavio svjedočenje:

Jugoslaviju sam napustio krajem kolovoza 1963. zbog višestrukog pritvaranja pod optužbom 'neprijateljske propagande'. Pobjegao sam u Italiju, a u Švedsku sam stigao krajem 1964. U logoru San Sabo pokraj Trsta bio sam se učlanio u HOP, a kad je u Švedsku došao Josip Senić, nagovorio me da pristupim HRB-u. U isto sam vrijeme vrlo blisko surađivao sa Stipom Mikulićem, povjerenikom Hrvatskog narodnog otpora za Švedsku.

Jednog dana pozvao me Mikulić i rekao da se sprema otmica švedskog zrakoplova kako bi se oslobodili Hrvati iz švedskog zatvora. Pala je kocka da ja sudjelujem u tome. Nakon nekoliko dana upoznao sam ostalu dvojicu suradnika, Rudolfa Prskala i Nikolu Lisca. Sljedećih smo dana dogovarali plan i provjeravali stupanj kontrole na uzletištu u Göteborgu. Poslijepodne 14. rujna 1972. bio sam u društvu dužnosnika HRB-a koji je bio stigao iz Australije da nam pomogne u oslobađanju hrvatskih boraca iz švedskog zatvora. Iznenada je došao Stipe Mikulić i priopćio mi da će se akcija izvesti sljedećega dana. Otišao sam u stan i počeo se pripremati. Sutradan, 15. rujna 1972., pozdravio sam suprugu i dvoje djece, među njima i tek rođenu kćer Magdalenu kojoj je krsni kum bio Miro Barešić. Nisam im, naravno, rekao

Tomislav Rebrina

Oteti zrakoplov
SAS-a

gdje idem i da se vjerojatno dugo vremena nećemo vidjeti.

Prskalo, Lisac i ja imali smo lažne putovnice. Prskalo na ime Petar Šimić, Lisac na ime Branko Juras i ja na ime Smajo Bajrić. Prskalu i Liscu je lažne putovnice osigurao Stipe Mikulić, a ja sam svoju imao još od vremena bijega iz Jugoslavije. Dao mi ju je moj prijatelj iz Sarajeva Smajo Bajrić. Kad sam bio pobegao u Italiju, rekao sam talijanskim policajcima da sam granicu prešao ilegalno. Tako sam tu putovnicu zadržao i, nakon što sam saznao da je Smajo Bajrić umro u Sarajevu, odlučio sam s njom krenuti u akciju.

Prema našim uputama, pilot je prizemljio zrakoplov u Malmöu i tu smo čekali da se okupe hrvatski zatvorenici iz svih zatvora u Švedskoj. Kad su stigli, ispao je problem sa Stanislavom Miličevićem. On nije htio ući u zrakoplov, izgovarajući se da se plaši letenja. Rekao sam mu: 'Ulazi unutra ili te ostavljamo! Nećemo sada zbog tebe otimati vlak!' On je ipak odlučio ostatи. Kasnije sam saznao da je on tako odlučio jer je ionako uskoro trebao biti otpušten iz zatvora. Prema uputama Stipe Mikulića, zrakoplov smo usmjerili prema Madridu i predali se španjolskoj policiji.

Zanimljivo je spomenuti da me je nekoliko godina kasnije potražio Muhamed, sin pokojnog Smaje Bajrića, koji je u međuvremenu došao na 'privremeni rad' u Njemačku. Ispričao mi je kako je sarajevska Udba iste noći kad smo mi oteli avion upala u njegov stan. Razbili su ulazna vrata i nagrnuli s puškama 'na gotov'. Nije on niti uspio ustati iz kreveta kad su ga upitali: 'Đe ti je babo?' Ne znajući uopće o čemu je riječ, Muhamed im je odgovorio: 'Eno ga, bolan, već tri godine na mezaru!'⁶

I šestorica Hrvata oslobođenih iz švedskog zatvora (Miro Barešić, Andelko Brajković, Ante Stojanov, Marinko Lemo, Blago Mikulić i Ivan Vujićević), i trojica otmičara švedskog zrakoplova (Tomislav Rebrina, Rudolf Prskalo i Nikola Lisac) zadržani su u pritvoru, a protiv otmičara je određena istraga.

Rebrina je osobno jedno vrijeme proveo u zatvoru s tadašnjim predsjednikom španjolskih komunističkih sindikata Marcelinom Camachom i ljevičarskim političarom Javnerom Solanom, kasnijim glavnim tajnikom NATO-a i povjerenikom za vanjsku politiku Europske unije:

Često smo raspravljali o politici i igrali šah. Nadmudrivali smo se, ja sam njih uvjeravao da će Hrvatska jednoga dana biti slobodna, a oni mene kako će pobijediti svjetski komunizam.

Oslobođenima iz zatvora u Švedskoj (Miri Barešiću, Andželku Brajkoviću, Anti Stojanovu, Marinku Lemi, Blagi Mikuliću i Ivanu Vujičeviću) suđenje je održano nakon godinu i pol dana 17. lipnja 1974. u Madridu. Oni su oslobođeni krivnje i protjerani u Paragvaj.

Što se tiče Tomislava Rebrine, Rudolfa Prskala i Nikole Lisca, njih je Vojni sud španjolskog zrakoplovstva 4. prosinca 1974. proglašio krivima i osudio na po dvanaest godina i jedan dan zatvora. No, generalissimus Franco ubrzo ih je pomilovao te su oslobođeni 20. veljače 1975., dakle nakon dvije godine i nekoliko mjeseci zatvora. Ostali su živjeti u Španjolskoj do raspada Jugoslavije kada su se vratili u Hrvatsku.

Tomislav Rebrina se vratio u domovinu 19. srpnja 1991. i odmah se stavio na raspolaganje hrvatskim vlastima. Proveo je šest godina u Hrvatskoj vojsci – **od početka Domovinskog rata do završetka Oluje**. Umirovljen je u činu pukovnika Hrvatske vojske, a i nositelj je visokog odličja Reda Stjepana Radića za zasluge u borbi za nacionalnu i socijalnu pravdu i razvitak hrvatskog naroda.

O sudbini Mira Barešića bit će više riječi u devetnaestom poglavlju ove knjige.

2. SUROVA LIKVIDACIJA OBITELJI STJEPANA ŠEVE

Među opasnije vođe HRB-a u Europi, Udba je ubrajala i Stjepana Ševa, rođena 10. prosinca 1936. u Hamzićima pokraj Čitluka u Hercegovini. Početkom Drugoga svjetskog rata, njegov otac Ćiro pridružio se vojsci Nezavisne Države Hrvatske. Međutim, kad je prvi put dobio dozvolu da posjeti obitelj, partizani su ga zarobili i likvidirali. Istoga dana partizani su ubili Stjepanova ujaka (majčina brata), očevu sestru Katu i rođakinju Lucu. Tijekom rata ubijeno je 16 bližih i daljih rođaka Stjepana Ševe. Istrijebljena i osiromašena obitelj Šeo nastavila je proživljavati mučnu kalvariju i nakon rata: Stjepana i njegovu braću komunistički će režim obilježiti kao djecu okorjelog ustaše.

Stjepan Šeo je 1966. godine emigrirao u Njemačku, gdje se brzo politički aktivirao i postao povjerljivom osobom u hrvatskim emigrant-skim krugovima. U Stuttgartu je upoznao buduću suprugu Tatjanu Bahorić, rođenu 4. travnja 1946. u Varaždinu, koja je također napustila Jugoslaviju u potrazi za boljim živo-

Stjepan Šeo

Stjepan i Tatjana
Ševo na pričesti
pokćeri Rosemarie
u Stuttgartu

tom. Međutim, za razliku od Stjepanovih roditelja, Tatjanin otac i majka bili su u partizanima za vrijeme Drugog svjetskog rata. Štoviše, njezin otac Franjo Bahorić bio je jedan od prvih šefova milicije u Zagrebu te je obitelj pripadala novostvorenoj komunističkoj nomenklaturi u Hrvatskoj. Tatjana je odrasla u elitnom zagrebačkom naselju Ribnjak, u susjedstvu pokojne Savke Dabčević-Kučar.

Stjepan i Tatjana znali su se šaliti na svoj račun govoreći da su neobičan spoj. Međutim, Stjepan je punim srcem zavolio Tatjanu, kao i njezinu kćer iz prvoga braka Rosemarie, rođenu 27. travnja 1967. u Stuttgartu.

Iz izvješća suradnika riječke Udbe Vinka Sindičića s pseudonomom *Mišo* i suradnika splitske Udbe Ranka Pešuta s pseudonomom *Mosor*, Beograd je saznao da je Ševo, kao jedan od važnijih dužnosnika HRB-a u Europi, pomagao u pripremama Skupine Fenix 72, ali i da ima vrlo važan zadatak u pripremama novih grupa za upad u Jugoslaviju.

U obradi Stjepana Ševe sudjelovao je i jedan Udbin suradnik iz Zadra – poznatiji novinar na zadarskom radiju Miljenko Mandžo, Ševin susjed iz Hercegovine, kojeg je Udba zavrbovala krajem pedesetih godina prošlog stoljeća za vrijeme izdržavanja kazne u logoru na otoku Sveti Grgur. Mandžo je postao vrlo povjerljiv suradnik Udbe, tj. Centra SDS-a Split, ispostava Zadar, pod pseudonomom *Denis*, a na kontakte sa Ševom odlazio je u dogovoru sa zloglasnim zadarskim udbašem Jurom Uvanovićem. *Denis* je na povratku sa sastanaka Udbi podnosio izvješće. U jednom od tako nastalih dokumenata je pisalo:

Prema ranijem planu i dogovoru, suradnik Denis je pošao na kontakt Stipi Ševi u Trst, 7. 11. 1971., a dogovoren je sastanak na željezničkoj postaji. Suradnik je na postaju stigao u 7 sati, ali Ševe nije bilo iako mu je automobil bio parkiran na malom prostoru prekoputa postaje. (Automobil je 'NSU – RO 80', crvene boje, a parkirao ga je na istom mjestu gdje i prošli put). Kad se suradnik u 8 sati vratio na postaju, susreo je Stipu Ševu i Marijana Rogića. Poslije susreta i

pozdrava, pošli su u jedan buffet na kavu, a Ševo je primijetio da su slobodni do 9 sati, a tada da će vlakom iz Njemačke stići jedan njihov prijatelj, kojega trebaju sačekati, jer i on dolazi po istom poslu. 12. 11. 1971. Jure Uvanović.⁷

Donesena je odluka da Ševo treba biti kažnjen – smrću. Ševo je sa suprugom Tatjanom i pastorkom Rosemarijom krenuo 18. kolovoza 1972. na ljetovanje u gradić San Donà di Piave kod Venecije, gdje su odsjeli u pansionu *Bar Ristorante Centrale*.

S njima se u društvu nalazio i suradnik riječke Udbe Vinko Sindičić – agent Mišo. Tjedan dana kasnije, 24. kolovoza 1972., cijela je obitelj pobijena.

Istragu o ubojstvu vodila je talijanska policija, ali je u pomoć pozvala kriminalističke eksperte iz SR Njemačke. Nijemci su u Italiju poslali Antuna Bruneta, višeg kriminalističkog inspektora Zemaljske policije Baden-Württenberga iz Stuttgart-a. On je na povratku iz Italije sastavio izvješće, iz kojega, u prijevodu s njemačkoga, prenosimo najvažnije:

Pokrajinski kriminalistički ured Baden-Württenberg, Stuttgart, 8. rujna 1972.

Dana 24. 8. 1972. oko 22,30 sati po talijanskom vremenu pronađeni su u San Donà di Piave, u pokrajini Venezia/Italija, ustrijeljeni u osobnom automobilu NSU RO 80, registarskih oznaka S-W 8150:

- 1) Stjepan Ševo, zvan Stipe, osobni podaci poznati;
- 2) Tatjana Ševo, rođ. Bahorić, rođ. 4. 4. 1946. u Varaždinu/Jugoslavija;
- 3) Rosemarie Bahorić, rođ. 27. 4. 1963. u Stuttgartu.

Bračni par Stjepan i Tatjana Ševo, dijete Rosemarie Bahorić, i Vinko Sindičić stigli su 18. 8. 1972. između 14 i 15 sati (13 i 14 po srednjoeuropskom vremenu) osobnim Ševinim automobilom, u Stretti di Eraclea i smjestili se u pansion Bar-Centrale.

Ševo se 24. 8. 1972. oko 22,10 sati odvezao kroz San Dona di Piave u pravcu Eraclea. Na jednom štandu zastao je i kupio krišku lubenice. Tom prigodom su i prodavačica i još dva svjedoka u automobilu na suvozačkom sjedalu vidjeli ženu, a na stražnjem sjedalu dijete i muškarca jake građe u dobi od cca. 40-45 godina. Muškarac je sjedio, a osobna su mu obilježja bila početna čelavost na čelu i početna čelavost na sredini glave.

Nakon kratkog zadržavanja automobil se odvezao dalje u pravcu Caorlea. Odatle je pansion Bar-Centrale u Stretti di Eracle udaljen još oko 10 km. Oko 3 km od San Donà di Piave krenuo je Ševin automobil u jednom desnom zavoju niz kosinu. Svjedoci su vidjeli kako je jedan muškarac napustio automobil i naprečac otrčao po mjesecini.

Budući da se vjerovalo kako se radilo o automobilskoj nesreći, prebačene su nepokretnе oso-
be, koje su pronađene u automobilu, u bolnicu u San Dona di Piave gdje je dežurni liječnik još
samo mogao utvrditi smrt zbog ustreljivanja.

Premda su, nakon što se saznalo za ubojstvo, korišteni psi tragači, nema odonda nikakva traga
četvrtoj osobi u automobilu. U automobilu je pronađen prigušivač bez oznake marke i ispr-
ažnjen magazin pištolja za pištolj marke Walther – ili preinaka – kalibra 7,65 mm.

Osim toga u automobilu je bila knjiga na hrvatskom jeziku "Plameni inkvizitori" Marije Jurić Zagorke, a u ručnoj torbici gospode Ševo pismo, napisano na hrvatskom jeziku od stanovitog Marijana (pseudonim Jure Marića u Australiji, nap. autora) gospodinu Hercegu u Stuttgartu (pseudonim Stipe Ševe, nap. autora) od 10. 5. 1972.

Antun Brunet
prepričava autoru
knjige pojedinosti
o istrazi ubojstva
obitelji Ševo u Italiji,
Stuttgart 2008.

Da bi ubio bračni par Ševo i dijete Rosemarie Bahorić počinitelj je ispalio najmanje 9 metaka iz pištolja; jer je Stjepan Ševo ubijen s 3 pogotka u potiljak, Tatjana Ševo s 4 naboja u leđa, a dijete Rosemarie s dva pogotka u glavu.

Kod Ševe i kod djeteta su projektili izašli iz tijela i nisu mogli biti pronađeni.
Brunet, viši krim. inspektor.⁸

Autor ove knjige razgovarao je u lipnju 2008. godine s Antunom Brunetom koji je izjavio:

Poznavao sam Stipu Ševu i dolazio u njegov stan. Svaki put kad bih došao, mala Rosemarie bi dotrčala do mene i sjela mi na koljeno. Kad sam je vido mrtvu u Italiji, prostrijeljene glave, gotovo mi je srce prepuklo od tuge. Takvo nešto mogle su napraviti samo udbaške zvijeri.⁹

Zanimljivo, opis ubojice triju različitih skupina svjedoka ne podudara se s tadašnjim fizičkim izgledom Vinka Sindičića kojega se najviše sumnjičilo. Prema izjavama više svjedoka, taj opis bolje odgovara izgledu suradnika *Denisa* – Miljenka Mandže – premda nitko od njegovih poznanika ne može zamisliti da bi on mogao biti tako okrutan ubojica.

Udba je koristila Miljenka Mandžu i “po unutarnjoj problematici”, tj. za praćenje protivnika jugoslavenske države i režima unutar zemlje, prije i poslije ubojstva obitelji Ševo. Tako je književnik Mirko Vidović opisao Mandžinu provokatorsku ulogu u svojem slučaju kad je 1971. i 1972. na suđenjima u Zadru i Zagrebu bio osuđen na šest i pol godina zatvora. Vidović se nakon izlaska iz zatvora trajno nastanio u Francuskoj te je neko vrijeme, od 1980. do 1984., bio predsjednik Hrvatskog narodnog vijeća (HNV).¹⁰

Miljenko Mandžo umro je 2. svibnja 2003., u 67. godini života, u Zadru. Zapravo, nakon što je u listopadu 2002. u knjizi *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljeništva* obznanjena njegova suradnja s Udbom i uloga u obradi Stipe Ševe, Mandžo je jedno vrijeme prosvjedovao, zatim se odao alkoholu i doživio moždanu kljenut. Međutim, nastavio je piti i nakon razmjernog oporavka kognoga je dana u jutarnjim satima teško alkoholiziran pao niz stepenice u hodniku zgrade u kojoj je stanovao i slomio vrat.

Izrešetani automobil
šefa milicije u
Karlobagu

3. DIVERZANTSKA AKCIJA NA VELEBITU, PRVI PUT

Kratko nakon što je među beogradskom vrhuškom nastupilo olakšanje zbog likvidacije Skupine Fenix 72, jugoslavenska milicija i Udba ponovno su bili dignuti na noge. Naime, 24. rujna 1972., oko 15 sati, na cesti Gospic – Karlobag, na predjelu Oštarija, kod prvog zavoja zvanog Ura, od tunela gledano u pravcu Karlobaga, izvršen je napad na službeni automobil Službe javne sigurnosti (SJS) Gospic – Odjeljenje milicije Karlobag.

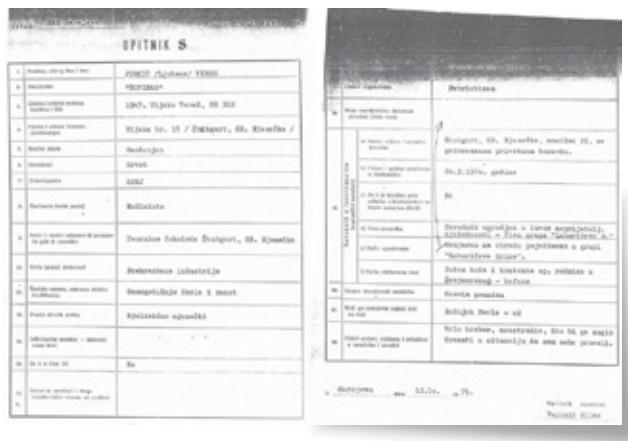
U sukobu je ubijen Đuro Uzelac, v. d. načelnika Odjeljenja milicije Karlobag, dok je lakše ranjen operativni radnik istog odjeljenja Boro Josipović.

Istodobno s poduzimanjem svih mogućih istražnih mjera, postavilo se pitanje motiva ovog napada. Na početku istrage, Udba i milicija nisu isključivale nijednu mogućnost: od osvete, preko djela počinjena od duševno poremećene osobe, do akcije političkih diverzanata, itd. Sve dok jednoga dana na adresu Odjeljenja milicije u Karlobagu nije stiglo pismo upućeno iz švicarskoga grada Riechenbacha:

Komunistički druškani, pitate se tko je poubijao šljivare. Mi. Tući ćemo vas gdje god stignemo. Vas idiote – terorističke – komunističke. Vi nas tražite, a mi smo na privremenom radu, ali ćemo se opet vratiti kad bude trebalo – nekoga od vas ubiti. Vi ste tukli i ubijali druge. Mi ćemo vas. Smrt Jugoslaviji i njenim slugama.¹¹

Nakon ovoga pisma, miliciji i Udbi bilo je jasno da je napad izveden u organizaciji hrvatskoga političkog iseljeništva. Udba je započela provjeru u prvom redu emigranata iz Like, koji su poznavali područje Velebita.

Među osumnjičene na vrlo visoko mjesto postavljen je Mate Prpić, rođen 1929. godine u Ravnom Dabru kod Gospića. Prpić je jedno vrijeme živio u Belgiji, a 1967. godine preselio je u München na poziv predsjednika Ujedinjenih Hrvata Njemačke (UHNJ) Mile Rukavine. Prpić je u Münchenu trebao pomagati Krešimiru Tolju u uređivanju organizacijskog glasila *Hrvatska sloboda*.

Preslika prve dvije stranice Udbina evidencijskog kartona suradnika Vinka Jurkića s pseudonimom *Novinar*

Međutim, Udbini profesionalni ubojice upali su 16. listopada 1968. u prostorije sjedišta UHNJ i uredništva *Hrvatske slobode* te likvidirali Rukavinu i Tolja (kao i Vida Marićića koji se slučajno zatekao s njima).

Nakon smrti Rukavine i Tolja, Prpić se povezao s Ivicom Matičevićem nadimkom Žuti, rođenim 1937. u selu Vijaci pokraj Vareša u Bosni i Hercegovini, i s njim osnovao novu tajnu organizaciju Hrvatska revolucionarna fronta (HRF).

3.1. Suradnici *Oskar i Novinar* na djelu

Udba je usmjerila jednoga od svojih najboljih suradnika u Njemačkoj, Ilicu Šimunovića, koji je bio izravno na vezi s republičkom centralom Udbe u Zagrebu, da provjeri sumnje o Prpiću. Šimunović je Udbi potvrdio da je Mate Prpić sudjelovao u likvidaciji Uzelca i da mu je, štoviše, zadaća bila pripremiti teren za prihvat nove grupe feniksovaca na Velebitu, ali da je taj plan propao zbog neuspjeha prve grupe.

Šimunović je također Udbi dojavio da se Prpić priprema na skorji novi odlazak na Velebit i da, osim akcija koje planira izvoditi, namjerava na Velebitu instalirati pokretnu radiopostaju. Uz to, Šimunović je Udbi dojavio da se Prpić intenzivno druži s Ivicom Matičevićem i da je najvjerojatnije on, Matičević, sudionik u prvoj diverziji s Prpićem.

Sarajevski centar Udbe imao je u Stuttgарту suradnika Vinka Jurkića pod pseudonimom *Novinar*, koji je bio Matičevićev daljnji rođak. Matičević mu je i pomogao pri dolasku u Njemačku, jedno vrijeme ga udomio i hranio, sve dok ovaj nije pronašao posao. Jurkić je Udbi potvrdio da je Matičević bio 1972. godine na Velebitu s Prpićem, te je dojavio kad je Matičević 1974. napustio Njemačku, rekavši da ide na odmor u Švedsku, ali da on, Jurkić, smatra da je Matičević s Prpićem krenuo u Jugoslaviju u novu diverzantsku akciju.

Kao što je već navedeno u ovoj knjizi, godinu dana kasnije, njemačka policija je osumnjičila Vinka Jurkića da je bio upleten u ubojstvo Ilike Vučića, povjerenika Hrvatskog narodnog otpora za Njemačku, 6. lipnja 1975. u Stuttgartu.

Članak iz
zagrebačkog
Vjesnika (2. 11.
1974.) i fotografija
naoružanja
Matičevića i Prpića

Jurkić je nakon toga pobegao u Sarajevo gdje je svjedočio protiv svog rođaka Stjepana Matičevića, kojega je teretio da je bio domovinska veza njegova brata Ivica i Mate Prpića. Na temelju njegove izjave, Stjepan Matičević je 19. veljače 1975. u Sarajevu osuđen na sedam godina strogog zatvora koje je izdržao u tegobnoj zeničkoj robijašnici.

3.2. Velebit, drugi put: zajednički nazivnik – *Lika*

Udba i milicija su, nakon drugog upada Prpića i Matičevića u Jugoslaviju, te nakon njihove pogibije 31. listopada 1974. na Velebitu, napravili rekonstrukciju njihova cijelokupnog djelovanja. Istražna akcija koja je trebala rasvijetliti pogibiju Đure Uzelca vođena je pod nazivom *Velebno*, ali je nakon ponovnog upada Prpića i Matičevića spojena s novom istragom pod zajedničkim nazivom – *Lika*.

U svezi s prvom akcijom u elaboratu od 31. ožujka 1975. piše:

Za vrijeme poduzimanja operativnih mjera 1972. g., a zbog sumnji da nešto znaju o ubojstvu Đure Uzelca, pritvoreno je 5 osoba. U to vrijeme na poligrafu je testirano još 98 osoba, ali bez rezultata. Kako se u to vrijeme pristupilo širem krugu stvaranja operativnih veza, putem kojih se nastojalo doći do korisnih saznanja vezanih za teroristički napad ubojstva Đure Uzelca i pojavu nepoznatih osoba na tom području, Služba je dobivala mnoštvo informacija, među kojima je bilo veoma puno dezinformacija. S obzirom na saznanja da je Prpić izvršio teroristički akt i ubio Đuru Uzelca, poduzimane su operativne mjere u cilju saznanja tko je Prpiću pružao utočište i s kim je on sve kontaktirao u to vrijeme. Posebna je pažnja tada posvećena svim osobama za koje se znalo da su na bilo koji način vezane za ekstremnu političku emigraciju, svim drugim politički problematičnim osobama, te rodbinskim vezama Prpića na području Like, Rijeke i Sl. Požege. Poduzete mjere nisu dale nikakve rezultate, iako se sada zna da je Prpić u to vrijeme kontaktirao ili je za njegov boravak znao određen broj osoba s područja Like, Rijeke i Požege. To dokazuje da su naše pozicije – prodiranje putem operativnih veza u te sredine – bile dosta površne i slabe.

Okupljanje Udbaša
oko mrtvih tijela
Ivice Matičevića
i Mate Prpića
na Velebitu

Tek nakon dvije godine masovnih uhićenja i zlostavljanja, Udba je saznala više detalja o prvoj akciji Prpića i Matičevića:

Teroristi su prvi put ušli u našu zemlju 1972. godine u travnju mjesecu. U Rijeku su došli 18. travnja 1972. i par dana boravili kući Nikole Prpića. Iz Rijeke ih je brat terorista Prpića, Ante Prpić, odvezao automobilom rent-a-cara u selo Jurdani pokraj Opatije gdje su uzeli ranije skriveno oružje, a zatim se odvezli do blizu mjesta Krasno. Već 24. travnja 1972. bili su u Bačić Dulibi u kući Ivana Došena – Brđe. Svojim bližim vezama Ivanu Došenu i Juri Prpiću teroristi su dali do znanja da će nešto učiniti pokraj Dabre i upozorili ih da uklone sve predmete i tragove koji bi ih mogli kompromitirati. To je bilo nekoliko dana prije nego što je ubijen Đuro Uzelac. Plan za ubojstvo Uzelca definiran je i dogovoren 19. i 21. rujna 1972. u kući Jure Prpića uz njegovo prisustvo i sudjelovanje. Nakon ubojstva Đure Uzelca teroristima je Jure Prpić rekao kako se kod naših organa sumnja da je ubojstvo Uzelca rezultat obračuna među milicionarima (kako je Uzelac ubijen iz automata thompson koga su imali radnici milicije, provjeravan je alibi i naših radnika). Automat kojim je Đuro Uzelac ubijen teroristi su ostavili u svojoj bazi Kuk Čelina u kojoj ga je 1973. godine našao Nikola Bačić koji ga je zatim sakrio pod jednu stijenu u Ravnom

Dabru. Tijekom istrage otkrivena je i ta druga baza terorista, koja je napravljena u svibnju 1972. godine. Napravljena je pod visokom stijenom zvanom Kuk Čelina, udaljena 50-tak metara od šumske staze, što s prijevoja između Ravnog i Došen Dabra vodi ispod stijene. Padina ispod baze obrasla je šumom. Između stabala sagrađena je drvena baraka dimenzije cca 2 x 2 x 1,5 m. Kao bazu teroristi su koristili 1972. godine i jednu napuštenu kuću u blizini Krasnog, a jedno vrijeme nakon izvršenog terorističkog napada 1972. godine boravili su u špilji zv. Šimurinov tor.¹²

Mate Prpić i Ivica Matičević odlučili su 11. kolovoza 1974. ponovno ilegalno ući u Jugoslaviju i izvesti nove akcije protiv jugoslavenske milicije i vojske na Velebitu. Premda nisu mogli sa sigurnošću znati da je Udba dočula za njihove planove, njihovi postupci govore da su s tim očigledno računali, jer su unatoč agenturnoj mreži koja je bila oko njih ispletena neprimjetno ušli u Jugoslaviju i oko tri mjeseca neotkriveni boravili na Velebitu. U prije navedenom elaboratu piše:

Prve informacije do kojih je došla Služba državne sigurnosti (SDS) u svibnju mjesecu 1974., ukazivale su da Mate Prpić i Ivan Matičević namjeravaju doći u zemlju radi vršenja diverzantsko-terorističkih akcija. Kako se opravdano pretpostavlja da će Prpić i Matičević svoje skloniště-skrovište potražiti na području Like-Velebita gdje su se zadrzavali i 1972. godine, na sastanku održanom u Gospiću 17. svibnja 1974., kome su prisustvovali predstavnici RSUP-a SRH, rukovodioci općinskih organa unutarnjih poslova (UP) s područja Like, te predstavnici Centra SDS Karlovac, zaključeno je da svi organi izrade procjenu sigurnosne situacije i na osnovu nje razrade planove akcija i mjera koje će poduzimati u cilju otkrivanja, hvatanja i sprječavanja terorističke djelatnosti Prpića i Matičevića.

U operativnom pokrivanju područja putem operativnih veza javili su se na određenim sektorma problemi jer se sva područja na taj način nisu mogla pokriti zato što u nekim mjestima nije bilo moguće stvoriti takve veze. Pored ostalih mjesta, takve veze nisu bile uspostavljene ni u Ravnom Dabru, rodnom mjestu Mate Prpića. Ovakva mjesta češće su zbog toga pokrivana preventivnim pokrivanjem putem patrola milicije. U cilju operativno-preventivnog djelovanja održana je 11. kolovoza 1974. na Velebitu vježba posebne jedinice milicije s dijelom Odreda milicije RSUP SRH i to baš na onim predjelima za koje se procjenjivalo da bi Prpić tamo mogao boraviti ili da bi pojedinci s tih područja mogli pružiti utočište teroristima. Nedostatak operativnih veza na ovim područjima, kao i nedostatak čvršćih operativnih veza na cijelom području uvjetovao je da je Prpić na tom području Velebita boravio i 1972. godine i 1974. a da Služba o tome nije bila obaviještena.

Kako su uočeni izvjesni nedostaci i propusti u radu i postavljanju službe na zadacima akcije Lika (slabe pozicije naših operativnih veza na najosjetljivijim mjestima, nedovoljna koordinacija rada između organa u smislu razmjene informacija itd.), održan je 9. rujna 1974. u Karlovcu sastanak kojem su prisustvovali predstavnici RSUP-a SRH, te predstavnici službe javne i državne sigurnosti ličke i jednog dijela riječke regije, te Centra SDS Zagreb. Na sastanku je dan kritički osvrt na do tada poduzete mjere u operativno-preventivnom postavljanju službe javne i državne sigurnosti, pa je zaključeno da se formira rukovodstvo akcije u vidu štaba čiji je zadatak koordiniranje svih akcija i mjera na području SRH.

Poginuli milicioner
Milan Vučinić

Budući da se nije znalo gdje se Prpić i Matičević nalaze, ali se opravdano prepostavljaljalo da se kriju negdje na području Velebita, na sastancima štaba zaključeno je da se još pojačaju ranije dogovorene operativno-preventivne mjere pri čemu je naglasak stavljen na stvaranje što boljih pozicija službe na osjetljivim područjima, pretres terena na Velebitu – posebno na području Ravnog Dabre i bliže okolice. Prilikom jednog od takvih pretresa preko operativnih veza došlo se do saznanja o mjestu na kojem su se krili Prpić i Matičević te do njihove likvidacije 29. listopada 1974. Naime, likvidacija terorista Prpića i Matičevića izvršena je u njihovoj bazi u Bukovu Docu na predjelu između Ravnog i Crnog Dabre.

Toga je dana, naime, patrola milicije bila upućena da obide područje Velebita u prostoru oko Dabarskih sela s ciljem da se pretresom terena pokuša otkriti baza terorista. Vraćajući se s prostora Bačić Dulibe, patrola je na Dabarskoj kosi srela trojicu lovaca (od ranije veze službe), koji su joj priopćili da su u planini na prostoru između Crnog i Ravnog Dabre primijetili dim, privukli se neprimjetno tome mjestu i vidjeli baraku u kojoj je gorjela vatra, a iza barake su se čuli ljudski glasovi. Lovci su tada odveli patrolu do opisanog mjesta. Patrola je primijetila nedovršenu drvenu baraku i u njoj dvojicu nepoznatih muškaraca – jedan je u rukama držao automat, a automatska puška drugoga bila je udaljena od njega oko 2 metra. Prepostavljujući da se radi o traženim teroristima, patrola ih je pozvala na predaju. Umjesto predaje, došlo je do oružanog sukoba u kome su dvojica terorista likvidirani, dok je jedan radnik milicije poginuo, a drugi je ranjen.¹³

U knjizi Nove Seratlića *Šesta kolona* opisan je taj sukob na Velebitu. Prema Seratliću, grupa lovaca dojavila je Udbi da je otkrila skrovište Prpića i Matičevića:

Prva je naišla patrola s komandirom Brankom Jažićem. Pošto su lovci ispričali što su vidjeli, dogovorili su se da svi zajedno odu do daščare, a da potom patrola preuzme svoj dio posla. Nadomak daščare lovci su otišli u suprotnom pravcu, a Jažić je rasporedio patrolu u dvije grupe: u prvoj su bili on i Velimir Čalić, a u drugoj Milan Vučinić i Osman Berbić.

Milan i Osman su zaobišli brvarnu i zauzeli položaj. Komandir Jažić ih je upozorio da ničim ne uznemire došljake sve dok im ne da znak.

Branko i Velimir su se popeli na jednu stijenu odakle su jasno vidjeli da se u daščari nalaze dva nepoznata muškarca. Jedan je u rukama držao automat, a drugi je svoj prislonio uza zid, na oko dva metra udaljenosti. Na zemljanom podu gorjela je vatrica i na njoj se nalazila posuda za kavu. U pozadini su se vidjele naprtnjače i druge stvari.¹⁴

Očigledno na temelju dokumenata iz vojnih, KOS-ovih izvora, Seratlić opisuje razvoj događaja nakon što su Prpić i Matičević primijetili da su otkriveni:

Terorist Matičević je naglo skočio prema automatu, ali ga je na pola puta presreo hitac iz revolvera komandira patrole Jažića. Uspravio se za trenutak, zaljujao i pao licem na prašnjavi pod daščare.

Prpić je bio okretniji i snalažljiviji. Jurnuo je na drugu stranu gdje su ga spremno čekali Vučinić i Berbić. Čim se pojavio, zapucali su, ali neprecizno. Prpić je u istom trenutku zapucao iz svog automata i prvim rafalom usmratio Vučinića i ranio Berbića. Poput ranjene zvijeri potrcao je dvadesetak metara prema zaklonu. Taman kad je pomislio da je na sigurnom mjestu, nešto ga je snažno udarilo u grudi. Milicionar Čalić ga je netremice promatrao. Taman kad je Čalić pomislio kako se lako umire od preciznog hica, ispod Prpića je eksplodirala bomba.¹⁵

Vezano uz pogibiju milicionara Milana Vučinića, rodom iz sela Bodegraj pokraj Nove Gradiške, u ime Specijalnog odreda milicije RSUP-a SRH izdano je slijedeće priopćenje:

Sve naše neprijatelje zadesit će sudbina ovih zlikovaca od čijih je ruku poginuo Milan Vučinić, uzoran i predan radnik milicionar.¹⁶

Nakon što su Prpić i Matičević bili likvidirani, započela je potraga i odmazda nad njihovim "jatacima". U Udbinom je elaboratu o tome zapisano:

Mada je za bazu odabранo pogodno mjesto, s obzirom na blizinu baze s okolnim selima, premanje iste i kretanje terorista oko baze nije moglo ostati neprimijećeno od stanovnika iz tih sela. U prilog tome govori činjenica da je u bazi pronađen niz predmeta, koje teroristi vjerojatno nisu donijeli sa sobom iz inozemstva (oluci za hvatanje vode, šatorska krila, slamarica, biljac – pokrivač od vune, sjekira, motika, bradva, čekić, daske za gradnju barake, te niz drugih prehrambenih artikala i posuđa), a to je upućivalo da je netko od stanovnika navedenih sela imao vezu s teroristima, da im je pomagao i donosio hrancu i druge potrepštine, što je trebalo otkriti i utvrditi, jer iza likvidiranih terorista nije ostalo ništa drugo što bi upućivalo na to tko su im bili jataci, veze i pomagači. Zbog toga se u otkrivanju jataka u prvom momentu pošlo od osoba za koje je već ranije procijenjeno da bi teroristima mogli služiti kao baze, veze, jataci i od utvrđivanja tko su vlasnici pronađenih predmeta u bazi terorista.

Teroristi su tijekom 1972. i 1974. godine kontaktirali s određenim brojem osoba, a određen broj je znao za njihov boravak u zemlji na području Like, Rijeke i Sl. Požege. Neke od tih osoba služile su teroristima kao jataci i veze. Karakteristično je da su teroristi ostvarivali šire kontakte 1972.

godine, a da su 1974. godine svoje kontakte sveli na području Like na samo dvije osobe: Ivana Došena Brđu iz Baćić Dulibe i Juru Prpića iz Duboke. Kolika je opreznost terorista bila 1974. godine, najbolje pokazuje podatak da Ivan Došen i Jure Prpić nisu znali jedan za drugoga.¹⁷

Udba je sljedećih mjeseci uhilita dvadesetak Prpićevih i Matičevićevih jataka. Dvoje od njih izvršilo je – navodno! – samoubojstvo: Anka Došen u zatvoru u Rijeci i Jure Prpić u zatvoru u Gospiću.

Ostali su osuđeni 18. srpnja 1975. pred Okružnim sudom u Rijeci, pred sudskim vijećem u sastavu: predsjednik Mirko Mrduljaš, sudac Šima Oguić, suci-porotnici Davorin Ježić, Viktor Babaja i Danijel Brnčić, a na zahtjev državnog tužitelja Valtera Vukoše.

Ante Prpić je osuđen na četrnaest godina zatvora, Nikola Prpić na jedanaest, Mile Bačić na deset, Šime Biočić na osam, Miljenko Miočić na dvije, Ante Mesić na jednu i pol, Kata Prpić na jednu i Mile Došen na sedam mjeseci zatvora.

Prema određenim izvorima, udbaši iz Karlovca i Gospića – Milan Rakić, Milan Grba i Mile Basta – bili su zaduženi za “sklanjanje” mrtvih tijela Mate Prpića i Ivice Matičevića. Oni su to tako “savjesno” obavili da rodbina Prpića i Matičevića unatoč svim nastojanjima do danas nije uspjela otkriti gdje se nalaze njihovi posmrtni ostaci.

3.3. Mate Kuvačić u Melbourneu

Udbine snage na Velebitu, koje su likvidirale Matu Prpića i Ivcu Matičevića, kao i kasniju istragu, tijekom koje su navodno izvršili samoubojstvo Anka Došen i Jure Prpić, predvodio je Mate Kuvačić, rodom iz Gata pokraj Omiša, inspektor Drugog odjela SDS-a RSUP-a SRH, koji je prije toga radio u Centru SDS Split gdje mu je šef bio poznati zlikovac Blagoje Zelić. Jedan od osuđenih u akciji *Lika*, Ante Prpić, nakon uspostave hrvatske države napisao je knjigu sjećanja *Iza lepoglavlinskih rešetaka*, u kojoj je opisao Matu Kuvačića:

Jednoga dana, negdje na samom početku trećeg mjeseca 1975., otvorio se vrata. Pojavio se policajac. Silazim u prizemlje. Ulazimo u jednu prostoriju, unutra za stolom sjedi muškarac srednjih godina, mjeri me pogledom, i nakon kraće šutnje progovara: ‘Ja sam Mate Kuvačić, tvoj isljednik. Ako budeš fer i sve priznaš, ja, odnosno mi, bit ćemo fer prema tebi. Ako ne, jao si ga tebi. Sve ćeš ti priznati. Starije su mi kolege pričale za one heroje iz doba IB-a koji danima nisu priznavali ništa, a onda su priznali i ono što nisu napravili’...

Tada su počela svakodnevna maltretiranja. Jednog dana je s Kuvačićem došao Jerko Dragin, zvan Nosonja, stao je ispred mene, unio mi se u lice i izustio:

‘Je li, ptičice, hoćeš li propjevati?’

‘Hoćeš, hoćeš’, reče udarajući me po glavi nekakvim snopom ključeva, ‘sve ćeš ti nama reći, imamo mi metoda i vremena’.¹⁸

Mate Kuvačić je, nakon zasluga u borbi protiv “klera” i “fašističke emigracije” unutar Jugoslavije, za nagradu dobio mjesto u jugoslavenskoj diplomaciji u Australiji, i to u Generalnom konzulatu u Melbourneu, gdje je trebao nastaviti udbaški posao.

Međutim, ubrzo nakon dolaska u Australiju, Kuvačić je shvatio da je njegova pro-

fesija poznata među Hrvatima i da se praktički može oprostiti od špijunaže tamošnjih hrvatskih emigranata. To ga je ponukalo da se prihvati drugih poslova. Kad je 1988. godine napuštao Australiju, tjednik *Hrvatski vjesnik* objavio je “oproštajni članak”:

Prema pisanju jugoslavenskog Novog doba (danas Nova Hrvatska iz Sydneysa, nap. autora) za jugo-konzula Matu Kuvačića je završilo ‘novo doba’ u Australiji. Priča se da je Mate bio spretan čovjek i da je svoj položaj koristio iznuđujući masne dobiti od boljestojećih polupismenih seljaka kao i da je primao mito od pojedinaca kojima je ‘priateljski’ sređivao vize za odlazak u posjet ‘starom kraju’.¹⁹

Nakon raspada Jugoslavije, Mate Kuvačić je postao jedan od glavnih operativaca SDP-ove organizacije u Dalmaciji. Njegov najbliži suradnik, partijski ideolog i jedan od šefova cjelokupnog SDP-a u Dalmaciji, bio je Mali (Crveni) Baja tj. Marin Jurjević, nečak poznatog partizanskog zločinca Ante Jurjevića – Baje. Jurjeviću i Kuvačiću uvijek je pri ruci bio suradnik KOS-a Veljan Radojković, član vodstva SDP-a u Splitu, ali i mnogi drugi suradnici Udbe, KOS-a i SID-a iz južne Hrvatske koji su se, na žalost, uspjeli infiltrirati i u HDZ i druge stranke s hrvatskim predznakom.

4. ATENTAT NA GOJKA BOŠNJAKA

Kako su trojica feniksovaca – Vidak Buntić, Vlatko Milić i Ludvig Pavlović – ranije živjeli u Karlsruheu i često zalazili u gostonicu Gojka Bošnjaka (rođena 14. veljače 1934. u Širokom Brijegu), Udba je osumnjičila Bošnjaka da je u svojoj gostonici *Karlsburg* (u Akademiestrasse 30 u Karlsruheu) feniksovциma pružao utočište i omogućio im tjelesne pripreme u prostorijama kuglane koja se nalazila u podrumu.

Štoviše, Udbin agent Oskar, tj. Ivica Šimunović dojavio je gazdama u Zagrebu da Gojko Bošnjak okuplja novu grupu za upad u Jugoslaviju. U depeši koju je potpisao Melkior Baranović, tadašnji šef Udbe u Zagrebu, među ostalim piše:

Također je utvrđeno da grupa Gojka Bošnjaka i drugih u Karlsruheu posjeduje oružje i da se za ubacivanje u zemlju sprema grupa koja će biti neovisna o grupi Andrić. Ovim podacima poklanjamо najveću pažnju. S obzirom na to inzistiramo na najrigoroznijim mjerama sigurnosti na terenu koje treba provesti sa strane SDS i Javne sigurnosti. Ponovno molimo da se pretrese teren na svim općinama i da se evidentiraju svi povratnici iz Australije, te da se prema vašoj ocjeni stave pod kontrolu. Isto tako postupiti prema svim drugim sumnjivim povratnicima iz europskih zemalja.²⁰

Dan prije uhićenja posljednjeg pripadnika Skupine Fenix 72, Mirka Vlasnovića u Gornjem Zemuniku, 27. srpnja 1972., pred vratima Bošnjakove gostonice u Karlsruheu

Gojko Bošnjak,
1972. godine

Zehn Jahre Freiheitsentzug für Vlado Misić:

„Kein Privatkriegsschauplatz für Jugoslawen“

Pistole der Marke Beretta kam von Italien über New York und Los Angeles nach Karlsruhe

— Zeugnissen und Indizien waren erdrückend: Der jugoslawische Vlado Misić, der sich wegen versuchten Mordes an dem Karlsruher Oberstaatsanwalt Dr. Großmann auf einer Verhaftung versteckt hielt, hatte gestohlene ein Jahr Zuhause Freiheit genossen. Vierzigjährige Richter Dr. Großmann in der Urteilsverkündung: „Das Beurteilbare ist kein Privatkriegsschauplatz für Jugoslawen.“ Da die Angeklagte gegen einen Karlsruher Richter eine Waffe aus Italien gebracht habe, sei es kein Verstoß gegen das Strafgesetzbuch. Links mögliche „politische Zwinge“ im Feld, unter dessen Schleier geblieben haben könnte. Obgleich anwaltschaftlich eine hämische Ohrfeige war, kam in diesem Plädoyer L. ein Jahr Freiheitsentzug für Vlado Misić geplant.

Davor, Dr. Großmann das Urteil verkünden zu wollen, er und die drei Freiheitsentzugsrichter waren mit den Plädoyern und einer kurzen Gedächtnissitzung gestoßen. Vlado Misić, der seine Gegenpläide nicht vorbereitet hatte, sah die Sache so reden, und das geschickte ausstinken. Zum Tag-

115-1974

schluß hatte er nicht mehr zu sagen, auch nichts darüber, wo welchen Zweck er sich in Karlsruhe aufstellte, nicht einmal was seine Rechte waren. Er schaute sich die Angeklagten an. Der Verteidiger Richter mit Weisheit zurück, daß er bereit sei, sich jede sachdienliche Information anzuhören, die die Angeklagten, Kadić und er selbst, ihm geben könnten. Gestohlene Waffe und erkannte Geschworene? Diesen brachte Misić zu seinem Verteidiger herüber: „Die Zeugen stehen nicht dran.“

Letztlich keine Zweifel, daß das Teil vor politischen Hintergrund zu sehen sei, hellte auch Oberstaatsanwalt Dr. Großmann auf. „Ich kann Ihnen jedoch nicht zu entnehmen, ob der Angeklagte die Tat bestreite. Vlado Misić habe wissentlich die Lehrerschutzmessungen entgegengestellt, daß er der Täter ist, seines Zeichens gleich. Dieses wie Dr. Glöckner in der Urteilsverkündung geschilderte Bild ist so eindrucksvoll, daß der Angeklagte kein heikelloser Mörder sein wird. Andernfalls hätte kein Mensch annehmen können, daß er den Wirt Goglio bestechen wolle. Der Oberstaatsanwalt zum Schluss: „Potentielle Täter sind genau gewesen, und mit einem Mord dieses Charakters beginnen.“

Endsprechend fand Verteidiger Karlsruhe Landgerichtsrichter Dr. Großmann, daß der Prozeßverfahren stattgefunden habe. Der Staatsanwalt habe keine einzige Frage gestellt, und auch er selber habe sich keine Deutungen von dem Angeklagten erlaubt. „Die Anklage ist eine Fertigstellung über Rechtsaussicht vom Voraus und angespielt.“ „Ich schaute sie nach und rief, der Angeklagte sei kein Mörder.“ „Der Richter aber auch nicht diskutieren.“ Er wisse, an der Verhandlung, daß sein Mandant auferordentlich belastet sei, jedoch: „Wenn das Argumente die Rechtfertigung für die Freiheit des Mannes ist, dann erhält die Tat einen anderen Anspruch.“ Ein Angeklagter, auch deutscher Bürger, die ohne Eigentum und ohne Arbeit lebt, sei kein Mörder. „Gewiss.“ In diesem Fall sei nur ein Tatzeugen da, der weiß, wie er selbst eingespielt habe, eine Reihe von Sachen, die er nicht erklären kann. „Werden nicht Sachen erzählt, die man nicht erklären kann, dann auch Bemühe die Wahrheit zu erhalten.“ Wenn nicht Sachen erzählt werden kann, gibt es keine Möglichkeit.

Den Weg der in Italien begangenen Pläide der Marke Beretta schütteln mußte am ersten Verhandlungstag der Verteidiger Richter Dr. Großmann. Am 16. Januar 1983 wurde die Pistole der Marke Beretta aus nach New York verkauft, am 21. Januar 1983 kam sie nach Karlsruhe. Vlado Misić, der am 22. Januar 1983 die Angeklagte als geschworen, am 23. Dezember 1982 wurde sie schließlich in Karlsruhe eingekerkert. Diese Verteilung ist weitgehend ein Wiederholen der angekündigten Zeitraummaße, wie erwartet, das die Angeklagte

ZU ZEHN JAHREN FREIHEITSENTZUG verurteilt: Vlado Misić. Foto: Dosecker

Članak o atentatu na Gojka Bošnjaka, *Mannheimer Morgen* od 11. svibnja 1974

eksplodirala je podmetnuta bomba. Načinjena je velika materijalna šteta, ali ljudskih žrtava nije bilo. Atentator je ostao nepoznat.

4.1. Udba ne odustaje

Međutim, Udba nije odustajala. Kada je njezin plaćenik Vlatko Mišić u studenome 1973. navratio u Mostar dobio je zadaču – likvidirati Gojka Bošnjaka. Mišić se uputio u Karlsruhe, prije nego što se odlučio na akciju, danima je proučavao Bošnjakove navike i pratilo tko sve nalazi u njegov lokal. Zaključio je kako mu najmanja opasnost prijeti ukoliko Bošnjaka dočeka u jutarnjim satima, kad se vraćao s tržnice, u dvorištu gospodinice. Upravo tako se i zabilo.

Kad se Bošnjak 28. prosinca 1973. vraćao s tržnice, gdje je kupio namirnice potrebne za rad u restoranu, bio je napadnut. Bošnjak je autoru ove knjige ovako opisao taj dramatični događaj:

Noseći stvari i ulazeći u dvorište, čuo sam kao da netko korača iza mene, ali se nisam obazirao. Mislio sam da se igraju djeca. Zatim mi se učinilo kao da je pištolj škljocnuo. Osjetio sam neki dodir pod plećkom. Netko me probada prstom, pomislio sam. Okrenuo sam se, kad vidim Mišića kako reži i gura u mene pištolj s prigušivačem zvuka. Okinuo je, ali revolver nije opadio. Vidio sam kako mu iz noge teče krv. Mišić je, prije nego što je pokušao pucati u mene, trznuvši pištolj iz džepa, sam sebe ranio. Tada mu se pištolj zaglavio. Onda smo se hrvali i valjali po dvorištu – pet, deset minuta, ni sam ne znam koliko. Ja sam ga napokon oborio i uspio razdvojiti prigušivač od pištola.²¹

Kasnije je stigla njemačka policija i uhitila Mišića. Sudski stručnjak za oružje, dr. Grossmann, izjavio je:

Pištolj je 10. lipnja 1965. prodan u Italiji osobi koja je putovala za New York. Vlasnik je 21. siječnja 1969. prijavio šerifskom uredu u Los Angelesu da mu je pištolj ukraden.²²

Okružni sud u Karlsruheu osudio je 11. svibnja 1974. Vlatka Mišića na deset godina zatvora. U presudi je, među ostalim, stajalo:

Optuženi Vlado Mišić je jugoslavenski državljanin, rođen 1. travnja 1938. u Ljutom Dolcu, okrug Mostar/Jugoslavija. Na te osobne podatke izdao je nadležni organ u Mostaru optuženom 4. rujna 1973. putovnicu br. HE 149253. Isti organ izdao je optuženom 13. kolovoza 1963. jugoslavensku putovnicu br. 567560 na drugačije osobne podatke: Vlatko Mišić, rođen 12. studenog 1939. To da su mu izdane 2 putovnice s različitim imenima i drugim podacima rođenja svodi se, kako je optuženi tvrdio u glavnoj raspravi, na grešku organa.

Optuženi, koji je krenuo u školu sa 7 godina, 8 godina je pohađao pučku školu. Četvrti je razred morao ponavljati. Optuženi nije izuzeo nikakav poziv. Nakon što je otpušten iz škole (1954.), radio je u poljoprivredi. Od 1959. do 1961. služio je vojsku. Nakon toga radio je kao građevinski radnik.

Optuženi se u prosincu 1964. godine oženio Marom Čorić. Iz braka potječe sin Rajko, rođen 13. veljače 1965., i kći Dražena, rođena 21. rujna 1966. Optuženi je imao i izvanbračno dijete koje je međutim umrlo prije sklapanja braka. Otprilike godinu dana nema optuženi više nikakvu vezu sa svojom ženom niti sa svojom djecom.

Optuženi je 27. travnja 1965., kao Vlatko Mišić rođen 12. 11. 1939., prvi put doputovao u Saveznu Republiku Njemačku. Nakon toga se s prekidima zadržavao u raznim mjestima južne Njemačke i radio kod različitih tvrtki. Zbog raspačavanja krivotvorenenog novca bio je uhićen u Stuttgartu 12. studenog 1969. Presudom porotničkog suda u Stuttgartu osuđen je 17. travnja 1970. zbog nastavljenog zajedničkog raspačavanja krivotvorenenog novca u jedinstvu djela s prijevarom na zatvorsku kaznu od 2 godine. Nakon što je optuženi pretežnim dijelom odslužio zatvorsku kaznu, otpušten je uvjetno odlukom prvostupanjskog suda u Stuttgartu od 5. travnja 1971. sa stupanjem na snagu 20. travnja 1971. Nalogom Policijskog prezidijuma Stuttgart od 1. travnja 1971. optuženi je prognan iz Savezne Republike Njemačke. Nalog, međutim, nije izvršen. Optuženi se privremeno zadržavao na području Nürnberga, da bi 5. srpnja 1972. bio uhićen u Kronachu/Bavarska i 7. srpnja 1972. prognan.

Početkom srpnja 1973. optuženi je opet doputovao, bez dozvole boravka, opet u Saveznu Republiku Njemačku. Od srpnja 1973. do 21. kolovoza 1973. stanovao je u hotelu Augustiner, Karlsruhe, Sofienstrasse 73; nakon toga do svog uhićenja u gostionici Grosser Kurfsuerst koja se nalazi u istoj ulici. U to vrijeme optuženik je u neredovitim razmacima radio na crno kod raznih tvrtki u Karlsruheu i okolici. U studenom se kratko zadržao u Jugoslaviji. Optuženi se 9. studenog 1973. opet vratio s putovnicom, izdanom 4. rujna 1973. s osobnim podacima Vlado Mišić (datum rođenja 1. travnja 1938.), u Saveznu Republiku Njemačku.

Optuženi je 28. prosinca 1973. privremeno uhićen u ovom kaznenom predmetu. Od 29. prosinca 1973. nalazi se u istražnom pritvoru na temelju uhidbenog naloga prvostupanjskog suda

Karlsruhe – 14 Gs 2710/73 – od 29. prosinca 1973.

Zbog, pretpostavlja se, političkih razloga, glavna rasprava nije utoliko donijela razjašnjenje zbog čega je optuženi u nepoznatom trenutku donio odluku da ubije Gojka Bošnjaka.

Gojko Bošnjak došao je ilegalno u Njemačku 1960. godine. On je priznat kao politički izbjeglica, jer je od dolaska u emigraciju iz Jugoslavije radio protiv jugoslavenske vlade. U ljeto 1970. došao je u Karlsruhe u gostionicu Karlsburg u Akademiestrasse. Lokal je sastajalište političkih istomišljenika, Hrvata u egzilu. Dana 27. srpnja 1972. eksplodirala je eksplozivna naprava ispod stubišta koje vodi u podrum te gostionice. Nije se moglo saznati tko je podmetnuo bombu. Sve okolnosti djela ukazivale su na djelovanje s političkim motivima.

Dana 28. prosinca 1973. vozio se Bošnjak oko 9.30 sati svojim osobnim automobilom u trgovачki centar Ruf u Neureuter Strasse da bi kupio namirnice za gostionicu. Nakon kupnje svratio je još kratko u gostionicu Moltkestuben i popio tamo šalicu kave.

U jednom trenutku, koji se više ne može točno utvrditi, vjerojatno oko 11.10 sati, optuženi se uputio u Akademiestrasse da bi izvršio svoj naum umorstva. Najprije se zadržao na području gradilišta koje se nalazi prekoputa Karlsburga, odakle je imao na oku Karlsburg i Akademiestrasse. Da ne bi na gradilištu upao u oči, nosio je poludugu radnu kutu. Kao oružje nosio je optuženi, koji nije posjedovao potrebnii oružni list, napunjen pištolj Berettu br. 83967 s prigušivačem. Pištolj je zadjenuo iza pojasa hlača tako da je cijev prigušivača pokazivala na lijevu natkoljenicu. Optuženi je nosio oružje iako je znao da to zbog nedostatka oružnog lista nije dopušteno.

Za vrijeme svog boravka na gradilištu oko 10 – 20 minuta optuženi je pušio, očito uzbuđen, jednu cigaretu za drugom.

Oko 11.30 sati vraćao se Bošnjak iz svoje kupovine. Provezao se kroz otvorena dvokrilna vrata nadsvodenog ulaza za vozila u dvorište svojega imanja i ostavio svoj osobni automobil 10m ispred vrata ulaza u kuhinju koji se nalazio na lijevoj strani. Nakon toga je počeo istovarivati kupljenu robu.

Uto je optuženi ušao kroz otvorena vrata pristupa za vozila u dvorište. U prilazu za vozila povukao je optuženi pištolj, pri čemu je nenamjerno aktivirao okidač. Metak, koji se oslobođio, ušao je kroz gaćice u lijevu natkoljenicu. Budući da se zatvarač pištolja zaglavio u odjeći, nije izbačena prazna čahura. Bošnjak, koji je prema naprijed sagnut slagao robu u prtljažniku da bi je iznio, čuo je doduše pucanj, ali nije mu poklanjao pozornost, jer je vjerovao da buku stvaraju djeca, koja su se igrala na ulici, kao i ponekad prije zapalivši petardu. Dok je bezazleno bio zauzet istovarivanjem, prišao mu je optuženi. Na udaljenosti od otprilike metar okinuo je optuženi barem dva puta oružje koje je bilo upereno na Bošnjaka, kako bi ga ubio. U međuvremenu se jedan metak nije oslobođio. Budući da prazna čahura nije bila izbačena nakon prvog pucnja, zapelo je punjenje, što je Bošnjaku spasilo život. Koraci i okidanje pištolja naveli su Bošnjaka da se okrene. Posve iznenađen, bio je suočen s optuženim. S pištoljem, koji je bio uperen u Bošnjakov trbuhi, okinuo je optuženi, s namjerom da ubije, još barem tri puta. Ni sad nije opalio nijedan pucanj. Prije nego je optuženi mogao još jednom okinuti, bacio se Bošnjak na njega. Optuženi je pokušao pobjeći. Bošnjak je krenuo za njim i postavio mu nogu tako da je optuženi pao. Na to se Bošnjak bacio na optuženog da mu otme pištolj. Na Bošnjakove pozive u pomoć pozurilo je više gostiju Karlsburga u pomoć. Oni su pokušali odmah oduzeti optuženom pištolj – u prvi mah uzalud. U natezanju se slomio prigušivač pištolja. Tek kad su stali optuženom na glavu i ruku, ovaj je ispustio pištolj.

Policijска snimka
pištolja iz kojega je
Vlatko Mišić pokušao
ubiti Gojka Bošnjaka

U međuvremenu je obaviještena policija. Optuženi je uhićen. Da bi se spriječio njegov bijeg, zatvorena su vrata za prilaz vozila u dvorište. Oko 11.45 pojavio se na mjestu događaja uniformirani policijski službenik PHM Woentz kojega su obavijestili prolaznici u Akademiestrasse. Kad je video da je optuženi napadnut, jer je jako krvario iz predjela nosa odnosno usana, stupio je među njih i viknuo: 'Prestanite, policija'. Onda je pregledao ima li optuženi oružje. U tom momentu, kad je PHM Woentzu predan pištolj optuženoga, dao se optuženi u bijeg. Otvorio je vrata i potračao u pravcu Karlstrasse, a PHM Woentz i svjedoci su se dali odmah u potjeru za njim. U dvorištu prolaza mogao je konačno biti svladan.²³

4.2. Zatajio general Jovo

Sarajevski i mostarski udbaši bili su bijesni na generala Jovu Popovića, direktora "Instituta za bezbjednost" u Beogradu, u kojem je izrađen prigušivač zvuka i prepravljen pištolj kojim je Mišić trebao ubiti Gojka Bošnjaka. Smatrali su da "Jovin institut" nije obavio posao kako treba, pa su sljedećih godina kada bi se među njima spomenulo ime generala Jove Popovića ili njegova instituta, psovali: "Jeb'o ti Jovu i njegov institut"...

Nakon izdržane kazne u Njemačkoj, Vlatko Mišić je protjeran u Jugoslaviju. Početkom rata u Bosni i Hercegovini priključio se postrojbama HVO-a čije su ga sigurnosno-policijске službe 22. listopada 1993. ispitivale o atentatu na Gojka Bošnjaka. Mišić im je dao sljedeću izjavu:

Radio sam u SR Njemačkoj, i to u Nürnbergu, gdje sam godine 1966. zbog krivotvorine osuđen na kaznu zatvora. Pri izdržavanju kazne upoznao sam Danu Šarca koji je bio osuđen zbog sudjelovanja u organiziranju podmetanja bombi u Beogradu. zajedno smo proveli gotovo godinu dana. To je moj prvi dodir s nekim iz političke emigracije pa, kada sam odležao kaznu i prvi put došao kući, počeo je na mene udar i pritisak od SUP-a i Državne sigurnosti.

Rade Vukojević

Često su me pozivali i dovodili u Mostar na razgovore, ucjenjivali me, oduzeli putovnicu, prijetili meni i obitelji, govoreći da sam ustaša te su već tada počeli pleti mrežu oko mene. Nakon dugog obrađivanja i prijetnji pristao sam na suradnju s Udbom. Sa mnom je kontakte ostvarivao neki Petar iz Sarajeva te Stipe Grizelj i Rade Vukojević iz Mostara. Međutim, taj Petar uvijek je bio glavni u radu oko mene. Tako su mi, među ostalim, dali u zadatku da izvršim atentat na Gojka Bošnjaka. Ovaj zadatak izravno mi je dao taj Petar, čije prezime ne znam (Manojlović, nap. autora).

Nakon dogovora o atentatu, ja sam otišao u Njemačku, smjestio se u Karlsruheu. Budući da sam otezao izvršenje djela protiv Bošnjaka, stalno su mi dolazili nepoznati ljudi prijeteći da moram obaviti likvidaciju Bošnjaka ili će sam biti ubijen. Oružje za izvršenje atentata dobio sam na način da su mi dvojica nepoznatih rekli u restoranu Gojka Bošnjaka da imam paket u sobi. Kad sam došao u sobu, u paketu je bio pištolj Beretta 7,65 mm i pun spremnik streljiva.

Početkom 12. mjeseca 1973. kod mene je bio taj Petar s još dvojicom nepoznatih, da bi provjerio kako idu pripreme i kada će obaviti taj čin. Nekoliko dana nakon toga, ova dvojica nepoznatih zaprijetili su mi da u roku od tri dana moram obaviti posao ili će završiti u kanti za smeće.

Napokon sam odlučio i krenuo na Gojka Bošnjaka usred dana. Događaj se zbio pred Gojkovim restoranom, povukao sam, i pištolj je opalio dok sam ga povlačio iz pojasa te tako prostrijelio sebi butinu lijeve noge. Tada je došlo do hrvanja između mene i Gojka, a nedugo zatim stigla je policija.

Ja sam uhićen, te za to djelo osuđen na 10 godina zatvora. Kaznu sam izdržavao 7,5 godina, a po isteku odmah sam stigao kući u Mostar.

Nakon toga dolazili su do mene iz Udbe radi informativnih razgovora. Rekli su mi da zadatak nisam obavio, te da sam za njih mrtav. Ipak, dobio sam nakon nekoliko mjeseci bianco-knjižicu na iznos u vrijednosti otprilike dvosobnog stana, a istu mi je uručio opet onaj Petar koji me je uveo u kompletan slučaj. Tog Petra nikada poslije nisam vidio.

Druge operativce, Grizelja, Vukojevića i neke mlađe, sretao sam i za ovog rata u Mostaru, a ni s kim nisam više ništa pričao o mom radu s Državnom sigurnosti.²⁴

Ivan Lasić

Gojko Bošnjak je početkom 1990-ih godina intenzivno sudjelovao u nabavi humanitarne i druge pomoći za obranu domovine od velikosrpske agresije, a nakon oslobođenja cijele Hrvatske od srpske okupacije, sagradio je kuću na hrvatskoj obali gdje danas uživa u njemačkoj mirovini u samostalnoj hrvatskoj državi.

Gojko Bošnjak,
2008. godine

5. LEŠ MATE JOZAKA U RAJNI

Mato Jozak, rođen 23. travnja 1940. u selu Šesići pokraj Travnika, pobjegao je 1967. godine u Australiju, gdje se najprije učlanio u Hrvatski narodni otpor, da bi nakon nekog vremena upoznao Josipa Senića i pristupio HRB-u. Jozak se odlučio početkom 1973. godine vratiti u Europu i pronaći Senićeva ubojicu. Osim toga, vodstvo HRB-a dalo mu je dodatne zadatke koje je trebao obaviti u sjevernom dijelu Njemačke, zbog čega se nastanio u gradiću Neuss pokraj Düsseldorfa.²⁵

Mato Jozak posljednji je put viđen 27. studenoga 1974. Toga dana Jozak je u poslijepodnevnim satima posjetio gostonicu *Industrieschränke* u gradiću Neussu na rijeci Rajni. Vlasnik gostonice bio je Ejub Dizdarević, o čemu je Hans Peter Rullmann zapisao:

U Rajni je otkriven leš star oko šest mjeseci. Noge su mu bile zavezane žicom, kao i ruke. Istraga je utvrdila da je riječ o australskom državljaninu Mati Jozaku koji je ubijen hicima kal. 7,65 mm u potiljak i bačen u Rajnu. Jozak je u hrvatskim krugovima bio poznat: Jugoslaviju je napustio iz nužde i nastanio se u Australiji, ali ga je srce uvijek vuklo bliže Hrvatskoj – zasigurno da bi Hrvate poticao u borbi protiv Titova režima i Jugoslavije.²⁶

Josip Horvat uz grob Mate Jozaka

Nakon Jozakova nestanka, njemačka policija je odmah posumnjala u Dizdarevića, jer je imala podatke da potajno surađuje s Udbom. Međutim, nakon nekoliko tjedana istrage, prije nego što su ga stigli uhititi, Dizdarević je 22. prosinca 1974. pobjegao iz Njemačke i nastanio se u Bihaću, gdje ga je Udba nagradila mjestom direktora izletišta *Sunce* na rijeci Uni.

Još jedna osoba u koju je njemačka policija sumnjala da je bila povezana s ubojstvom Mate Jozaka također je iznenada napustila Njemačku. Riječ je o Peri Kajiću koji se nastanio u Sarajevu, da bi se početkom devedesetih godina kao izbjeglica naselio u blizini Makarske, kada je napisao sljedeću izjavu:

Mato Jozak ubijen je 27. studenog 1974. godine na zahtjev službe SDS-a SR BiH. Nalogodavci su bili Duško Zgonjanin, voditelj službe, i Mijo Ivanišević, savjetnik službe. U utorak, 27. 11. 1974. Mato je radio u prvoj smjeni. Kako sljedećeg dana nije došao na posao niti svratio u lokal 'Kod Ejuba', koji je bio udaljen stotinjak metara od tvornice, krenula je potraga za njim. U Düsseldorf, radi davanja izjave u policijskoj upravi, bili su pozvani Ivan Matić i Božo Hrkač. Istina je ovakva: u utorak, 27. 11., poslije završena posla Jozak je navratio u lokal 'Kod Ejuba'. Taj dan lokal nije radio, radnici su imali slobodan dan. Ejub je primio Matu na prvom katu i počastio ga jelom. Potom ga je pozvao u kupaonicu, navodno da bi mu pokazao neko oružje. Kad su tamo stigli, pucao je u njega iz pištolja s prigušivačem. Navečer u kasnim satima prevezao je mrtvo tijelo na most rijeke Rajne i bacio ga s mosta. Tada je kod Ejuba radio kao konobar i stanovao Husein Prošić. On je pomogao Ejubu ubiti Matu Jozaka.

Izletište *Sunce* na Uni
kod Bihaća, 2008. g.

O tome su tada odlučivali general Franjo Herljević, savezni sekretar za unutarnje poslove, Duško Zgonjanin, republički sekretar unutarnjih poslova, Tomo Bralo, voditelj Druge uprave SDB-a u Sarajevu, Mihovil-Mijo Ivanišević, viši savjetnik u RSUP-u u SR BiH, i Ivan Čurak, viši inspektor u Drugoj upravi sarajevskoga SDS-a. Zamjenik Duška Zgonjanina je bio Sredoje Nović, a njegova glavna, produžena ruka bio je Jerko Bradvica. Oni nisu dvojili pri donošenju odluka o ubojstvima ljudi. Njihova posljednja žrtva bio je Ante Đapić.

Jerko Bradvica je dobro znao za svako ubojstvo. Njegova posljednja funkcija bila je predsjednik Komisije CK SK SR BiH za društvenu samozaštitu. Skupština SFRJ je 1973. godine donijela Zakon o državnoj sigurnosti kojim uzima u zaštitu osobe koje pomažu Državnoj sigurnosti.

Sredstva informiranja su o tome dala svoj komentar: da će ovo učiniti izvršenje određenih zadataka Službe sigurnosti laksim, posebno izvan zemlje, te da će se na ovaj način naći jedno pravedno rješenje za takve građane koji izvršavaju po nalogu Državne sigurnosti zadatke od općega narodnog interesa, a koji su opasni za njihove živote i slobode.

Dragiša (Milorada) Tanasković (rođen 21. 9. 1933. u Goraždu, šef službe SDB-a Sarajevo), jednoga petka u prosincu 1974. referirao je u Stuparima saveznom sekretaru Franji Herljeviću: 'Karta ga je pala'. To je bila šifra da je likvidacija Jozaka protekla uspješno.

Ejub Dizdarević, rođen 1926. u Ostrožcu pokraj Cazina, bolovao je od raka i umro 1987. Službu mu je pomogla da ranije umre.

Dizdarević i Prošić su radili za Sarajevo i Beograd. Pitajte Stanka Čolaka. Žena Ejuba Dizdarevića, Ljubica Dizdarević, rastala se od Ejuba 1974. i vezala se za Franju Jurića. Bila je suradnik službe SDB-a Bihać, a podnosiла је izvješća Mili-Milanu Mikiću i Irfanu Saraceviću.

Poznato mi je da su Bahrudin Bijedić iz Mostara, Stanko Karadeglija iz Čapljine, Mijo Ivanišević iz Trebinja (Popovo polje – Veličani) i drugi bančili više od mjesec dana na račun ubojstva Nahida Kulenovića – smatrajući to velikim podvigom bosansko-hercegovačke Udbe.

Kad je Ivan Galić, u pratnji Tome Kokora, došao u zgradu RSUP-a, šef za političku emigraciju Dragiša Tanasković je rekao: 'Platite mu autobusnu kartu do Kreševa, neću da ga vidim ovdje da se zadržava'.²⁷

Ejub Dizdarević je bio evidentiran u središtu Udbe u Bihaću kao suradnik pod pseudonimom *Luna*, a Kajić u sarajevskoj Udbi pod pseudonimom *Don*.²⁸

6. LIKVIDACIJA NIKICE MARTINOVIĆA

Poveznica između Skupine Fenix 72 i Bleiburške tragedije nije bio samo priručnik HRB-a *Osvetnici Bleiburga*, koji je članovima te skupine bio glavno stručno i političko štivo za pripremu akcije. Njih je povezivao i Nikica Martinović, tadašnji tajnik Počasnog bleiburškog voda (PBV), udruge osnovane još 1951. godine od preživjelih sudionika Bleiburške tragedije, koja je na sebe preuzela obvezu trajnog obilježavanja uspomene na žrtve te najveće tragedije u cijelokupnoj hrvatskoj povijesti.

Nikica Martinović

Nikica Martinović, rođen 7. travnja 1912. pokraj Brčkoga, kao i mnogi drugi pripadnici Hrvatskih oružanih snaga, došao je u Austriju u svibnju 1945. godine i podijelio sudbinu ostalih hrvatskih izbjeglica. Marljivo je radio i študio, tako da je sredinom šezdesetih godina postao vlasnikom male trgovine cvijećem u Klagenfurtu. Svake je nedjelje obilazio hrvatske grobove u Donjoj Austriji i brinuo da se na njima nađe buket svježeg cvijeća i upaljena svijeća. Beograd nije mogao otrpjeti da obični trgovac iz Klagenfurta neprestano podsjeća na kakvu zločinu je sazdana komunistička Jugoslavija i na činjenicu da tu državu – počevši od Tita, raznih ministara i vojnog vrha, do dužnosnika na nižim položajima – vode zapravo ordinarni ratni zločinci.

Štoviše, Martinović je planirao te 1975. godine, na tridesetogodišnjicu Bleiburške tragedije, organizirati komemoraciju na koju bi došlo nekoliko desetaka tisuća Hrvata iz cijelog svijeta. Beogradski vlastodršci odlučili su to spriječiti.

Istodobno s diplomatskom prosvjednom notom austrijskim vlastima, otpočele su i intenzivne pripreme za Martinovićevu likvidaciju. Na tu odluku, kako je piscu ove knjige posvjedočio nekadašnji šef saveznog odjela Udbe za borbu protiv hrvatske emigracije Ivan Lasić Gorankić, posebno je utjecalo izvješće Udbina suradnika Ivice Šimunovića (pseudonim Oskar) da je Nikica Martinović pronašao mjesto za kamp Skupini Fenix 72 pokraj Graza, gdje se ona desetak dana pripremala za upad u Jugoslaviju.

Nikica Martinović se 17. veljače 1975., po običaju, malo iza 18 sati, dovezao automobilom na posao i parkirao ispred svoje trgovine cvijećem i povrćem na Baumbachplatzu u Klagenfurtu. Ubrzo nakon ulaska u trgovinu odjeknuli su pucnjevi. Sve se odigralo munjevito. Atentatori su neopaženo pobegli. Martinović je izdahnuo na putu prema bolnici.

Jedini svjedok koji je policiji mogao nešto reći o događaju bila je dvanaestogodišnja djevojčica koja je ulazila u trgovinu upravo u trenutku kad ju je ubojica žurno napuštao. Ona je dala njegov opis:

Otpriklike 20-godišnjak, visok oko 175 cm, ovalne glave, duže crne kose, u crnim hlačama i crnoj zakopčanoj kožnoj jakni.

Martinović je godinama prije pogibije dobivao poruke prijetećeg sadržaja zbog čega

2 Politik

12jähriges Mädchen verscheuchte den Täter Mörder wartete an der Treppe: Drei Schüsse trafen tödlich

NIKICE MARTINOVIC

Der 12jährige Eleonore Martinovic aus Klagenfurt hat den Mord an ihrem Vater verhindert. Ein Attentat auf den Sozialdemokraten Nikice Martinovic, der am Dienstagabend im Hotel "Kronen" in Klagenfurt ermordet wurde, war von einem Kind abgewehrt. Laut dem österreichischen Nachrichtenberichterstatter "Krone" soll die Tochter des Opfers nachts zu Hause geweckt worden sein und habe dann einen Mann mit einer Waffe im Flur gesehen. Sie habe ihn erschreckt und er sei geflohen.

DER FRAU des Ehemanns und zwei seiner kleinen Töchter.
Oben: Eleonore mit ihrer Mutter.

je zatražio od policije dozvolu za posjedovanje oružja koju je i dobio. Posljednjih dana prijetnje su bile učestale i, prema svjedočenju njegove udovice, na njemu se vidjela pojačana zabrinutost i oprez. Međutim, ubojica je očigledno bio profesionalno obučen i nije mu dao priliku za obranu. Martinović je iza sebe ostavio, osim supruge Eleonore, četvero djece u dobi od četiri do 21 godinu.

Na Martinovićevu pogrebu, 21. veljače 1975. na groblju St. Peter u Klagenfurtu, koji je predvodio vlc. Vilim Cecelja, okupilo se oko tisuću Hrvata iz cijelog svijeta. Austrijske su novine isti taj dan izvijestile kako je izaslanstvo austrijske vladajuće stranke, Socijaldemokratske partije, otišlo u posjet Titu u Beograd.²⁹

Članak iz austrijskih
novina o ubojstvu
Nikice Martinovića

7. SMAKNUĆE ILIJE VUČIĆA

Ilija Vučić

Ilija Vučić, rođen 18. travnja 1930. u selu Blatnici pokraj Čitluka u Hercegovini, predsjednik ogranka Hrvatskog narodnog odbora (HNO) u Njemačkoj, sudjelovao je 1962. u demonstracijama u Bad Godesbergu kad je smrtno stradao "domar" jugoslavenske ambasade Momčilo Popović.

Ilija Stanić, ubojica vođe HNO-a Vjekolsva Luburića, u svom je izyješću nakon povratka u Jugoslaviju, označio Vučića – uza Stipu Mikulića u Švedskoj – jednim od najopasnijih neprijatelja beogradskoga režima. Osim toga, Vučić je vrlo usko surađivao s predstavnicima HRB-a u Stuttgartu i Njemačkoj.

Nekolicina Udbinih agenata dojavljivala je svojim nalogodavcima da je Vučić pomagao Mikuliću u akcijama likvidacije jugoslavenskog ambasadora Vladimira Rolovića u Stockholm te u otmici švedskog zrakoplova kako bi se oslobođili Miro Barešić i drugovi iz zatvora.

Zbog ovih je izyješća Udba odlučila likvidirati i Iliju Vučića. Dok je Vučić u ranim jutarnjim satima 6. lipnja 1975. prolazio pokraj jedne napuštene zgrade na putu prema po-

slu u Stuttgartu, atentator je u njega ispalio pet hitaca. Pet dana kasnije, 11. lipnja 1975., Ilija Vučić je podlegao ranama.

Neposredno nakon tog ubojstva, njemačka je policija posumnjala u Vinka Jurkića, koji je kratko nakon Vučićeva ubojstva pobegao iz Njemačke, kao u jednoga od sudionika njegove likvidacije.

Prema podatcima iz središnjeg arhiva bosanske centrale Udbe u Sarajevu, Vinko Jurkić počeo je raditi za sarajevsku Udbu u siječnju 1970. godine pod pseudonimom *Novinar*. Nakon povratka u Jugoslaviju, na vezu ga je preuzeo Tomislav Kokor koji je nakon 1991. jedno vrijeme bio šef SIS-a HVO-a u Sarajevu, a kasnije su ga štitili Krešimir Zubak (koji je i sam, prema objavljenim dokumentima, bio suradnik KOS-a) i vlč. Franjo Topić, predsjednik *Napretka* u Sarajevu.

Jurkić se poslije nekoliko godina počeo nesigurno osjećati u Sarajevu, pa se u organizaciji bosanske i hrvatske Udbe preselio u Zagreb gdje je dobio stan u ulici Prilaz JNA, danas Prilaz Đure Deželića, i dozvolu da radi kao taksist. U doba prikupljanja građe za ovu knjigu, operirao je na taxi-stajalištu na vrhu Preradovićeve ulice, pokraj Cvjetnog trga.³⁰

Grob Ilijе Vučićа na gradskom groblju u Stuttgartu

8. POGUBLJENJE STIPE MIKULIĆA

Udba je, kako je već nekoliko puta istaknuto, najviše okrivljavala Stipu Mikulića za ubojstvo ambasadora Vladimira Rolovića i otmicu SAS-ova zrakoplova. Stoga je nad Mikulićem zavedena obrada najvećeg stupnja.

Nakon višegodišnjih napora, zagrebačka Udba uspjela je u Mikulićevoj blizini angažirati suradnike Benka i Johana, splitska Joku, riječka Ivicu, mostarska Stojana i Fjorda, pulska Domagoja i Aliju, itd. Iako nijedan od njih nije uspijevao unaprijed doznati nešto o Mikulićevim planovima, odigravali su značajnu ulogu u naknadnom rasvjetljavanju Mikulićevih aktivnosti.

Tako je, na primjer, suradnik splitske Udbe *Joko* kojega je na vezi držao Mate Josipović, dojavio da je Mikulić organizirao Rolovićevu likvidaciju, dok je suradnik pulske Udbe *Domagoj*, kojega je na vezi držao Ivan Josipović, dojavio da je Mikulić organizirao otmicu zrakoplova.

Domagoj je, kako je zapisao u *Informaciji br. 100* pulske Udbe od 23. srpnja 1973., dojavio sljedeću vijest:

Neposredno pred samu otmicu aviona u Göteborgu, dva dana prije, u Göteborg je doputovao mlađi emigrant iz Australije. Posjetio je Mikulić Stipu u Hrvatskom klubu, a zatim Rebrina Tomislava. Prema pričanjima koja kruže među pripadnicima Mikulićeve grupacije, ova je osoba iz Australije došla s naređenjem i uputama za otmicu aviona.³¹

Pogreb Stipe Mikulića u Göteborgu

Premda je Udba još 1972. godine odlučila likvidirati Stipu Mikulića, pripreme za njegovo ubojstvo potrajale su nekoliko godina. Za to su postojala dva razloga. Prvo zbog toga što je Mikulić bio svjestan opasnosti koja mu prijeti te je živio prilično oprezno i konspirativno. Drugi razlog određivala je pozicija Švedske kao dijela skandinavskog poluotoka, koja je Udbi otežavala pripreme ubojstva, posebice u fazi izvlačenja njenih suradnika s područja švedske države.

Međutim, došao je i taj dan: u pet sati ujutro 15. prosinca 1975., kada je Stipe Mikulić po običaju ulazio u auto i kretao na posao, iz zasjede su odjeknuli hici. Prvi metak ga je pogodio u ruku i odbio mu dva prsta. Iskočio je iz auta i potrčao na drugu stranu, prema kući, u namjeri da uzme oružje i suprotstavi se atentatorima. No tamo ga je čekao drugi ubojica koji je prema njemu ispalio više hitaca. Jedan od njih, koji ga je pogodio u zatiljak, bio je smrtonosan.

Švedska policija organizirala je veliku potjeru. Uhićena je nekolicina osumnjičenih – među njima i stanoviti Irfan Kuburaš. Početak istrage obećavao je potpuno rasvjetljavanje.

Preslika kartona
sarajevske Udbe
suradnika Irfana
Kuburaša koji je
ubio Stipu Mikulića

Autor s priateljima iz delegacija Hrvatske zajednice Herceg-Bosne uz grob Stipe Mikulića na mjesnom groblju u Göteborgu 1994. godine

nje tog zločina. Međutim, tada su došli pritisci i ucjene iz Beograda: Kuburaš je iznenada 6. ožujka 1976. otpušten iz istražnog zatvora i protjeran u Jugoslaviju.

Prema podacima iz središnjeg arhiva bosanske centrale Udbe u Sarajevu, Irfan Kuburaš počeo je raditi za banjalučku Udbu 1965. godine pod pseudonimom *Sana*, a 1971. preuzeo ga je Stanko Čolak iz mostarske Udbe. Gotovo dvije godine prije Mikulićeva ubojstva, 29. siječnja 1974. preuzeo ga je mostarski udbaš Ivan Lasić Gorankić. Suradniku *Sani* nakon povratka u Jugoslaviju omogućeno je da postane profesionalni vozač bez stvarnog polaganja ispita, nakon čega je radio kao takstist u Banjoj Luci. Novcem savezne Udbe kupljen mu je stan u Banjoj Luci, koji je 1986. godine zamijenio za stan u Rovinju, u ulici Omladinska 11, gdje i danas živi sa suprugom Džemilom, sinom Husom i kćeri Mevlom.³²

9. JOZO OREČ SASJEČEN NA KOMADE

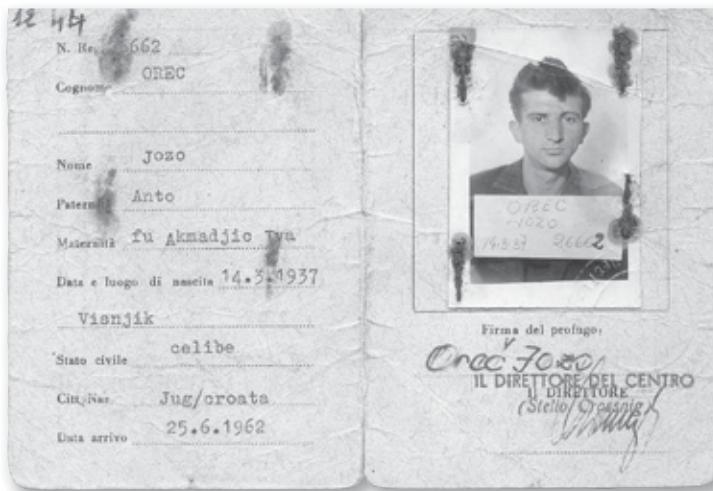
Jozo Oreč, rođen 12. ožujka 1937. u Višnjiku kraj Dervente u Bosni i Hercegovini, još je kao dijete ostao bez oba roditelja. Otac Anto poginuo je 1943. kao pripadnik Hrvatskih oružanih snaga, a majka Iva, djevojački Akmadžić, preminula je 1946., kratko nakon što ju je okrutno zlostavljala komunistička Ozna. Štoviše, oznaši su Jozu, kojemu je bilo tek devet godina, prisilili da gleda kako mu zlostavljuju majku. To mu se usjeklo u dušu neizbrisivim bijesom i mržnjom prema komunističkoj Jugoslaviji. Tijekom 1960. Oreč je dvaput zatvaran zbog pjevanja hrvatskih pjesama pa je u lipnju 1961. odlučio pobjeći iz SFRJ. U Italiji, kamo je stigao, pristupio je emigrantskoj organizaciji Hrvatski oslobodilački pokret (HOP) i dobio politički azil.

Oreč se u izbjegličkom logoru Latina u Italiji sprijateljio s Mirkom Buzukom, rođenim 8. siječnja 1941. u Kostajnici kraj Konjica. Tu je upoznao i Buzukovu još maloljetnu "zaručnicu" Ružicu Martinović,

Jozo Oreč

Izbjeglička iskaznica
Jozef Oreča

rođenu 29. lipnja 1944. u Beški pokraj Indije u Vojvodini čiji su roditelji podrijetlom iz Solakove Kule, mjesta blizu Konjica u BiH. Buzukovi su kasnije zamolili upravo Oreča da bude krsni kum njihovoj kćeri Elizabeti, rođenoj 22. listopada 1962. u Italiji. Oreč je 11. ožujka 1963. prekoocenskim brodom *Roma* stigao u Melbourne te je i tamo, nakon njihova dolaska preko Sydneya 14. travnja 1963., nastavio prijateljevati s mladim vjenčanim parom Mirkom i Ružicom Buzuk.³³

Već početkom travnja 1964. godine Mirko Buzuk i Josip Oreč pristupili su HRB-u. U organizaciju su ih primili tadašnji stožernik HRB-a u Victoriji Jure Gojević (pseudonim *Mile Lelas*) i njegov tadašnji pobočnik Adolf Andrić (pseudonim *Bošnjak*).

Buzuk i Oreč sanjali su o podizanju obitelji u Australiji, rušenju Jugoslavije i o povratku u samostalnu i slobodnu Hrvatsku. Snove im je međutim poremetila Buzukova supruga Ružica koja je počela ljubovati s Ambrozom Andrićem (pseudonim *Domagoj*), također članom HRB-a i budućim vođom gerilsko-diverzantske Akcije Fenix 72. Za taj se odnos između Ružice Buzuk i Ambroza Andrića saznalo u širem krugu hrvatskih emigranata pri kraju njezine nove trudnoće kad je uoči poroda od supruga pobjegla ljubavniku.

Melbournski tjednik *CroExpress* (5. i 12. ožujka 2009.) i web-portal Hrvatskoga kulturnog vijeća (26. ožujka 2009.) pisali su da je Josip Oreč, kao i mnogi drugi njegovi suborci i prijatelji, Ambrozu Andriću zamjerio nemoralan odnos s Ružicom. Oreč ga je upozoravao da bi, barem što se tiče male Elizabete, ako ne i novorođenoga dječaka Stjepana, trebao o očinstvu razgovarati s Mirkom Buzukom. To je bio razlog da Ružica proglaši Oreča 'udbašem' te izazove svađu između njega i Ambroza. Dana 3. svibnja 1965. Jozef Oreč i Ambroz Andrić susreli su se ispred tadašnjega hrvatskog kluba u Melbourneu. Došlo je do prepirke u kojoj je Ambroz fizički napao Oreča, a kako je Ambroz bio tjelesno znatno jači, Oreč je, da bi se obranio, potegao pištolj i ranio Ambroza u ruku. Ambrozov brat Adolf koji je u međuvremenu postao stožernik HRB-a u australskoj državi Victoriji,

pisao je 12. svibnja 1965. trećem bratu Petru u Nicu:

Njezina (Ružićina, nap. autora) je ludost s Orečom i bacanje kleveta i sofističkog tumačenja da je Oreč špijun. Da je Oreč špijun – ja bih već do sada bio s druge strane brave.³⁴

Ambroz je pak tražio da se Oreča izvede pred Časni sud HRB-a, ali je Adolf to odbio. Adolf je o tome pisao bratu Petru:

Ja sam s Ambrozem razgovarao o svemu, ali on nije u stanju kontrolirati živce ako mu se bratski ukaže na manu prema Ružici. Njegova tvrdoglavost zadaje mi velike glavobolje. Njegov slučaj s Ružicom nije se mogao nikako bolje kanalizirati, s obzirom na njegovo ponašanje u danima zaljubljenosti.³⁵

“Kanaliziranje slučaja” značilo je dogovor unutar HRB-a prema kojemu se Mirko Buzuk odrekao žene i djece, uz obvezu Ambroza Andrića da oženi Ružicu i skrbi se o djeci, dok je Oreč trebao preseliti iz Melbournea u Sydney. Oreč je u Sydneyu nakratko (na zamjeni) bio preuzeo uređivanje mjeseca *Uzdanica*, glasila organizacije Hrvatska mladež Uzdanica kao legalnog krila HRB-a.

Tri godine kasnije, u listopadu 1968. – godinu dana nakon što je Josip Senić iz Europe deportiran u Australiju iz koje je bio otiašao ilegalno – Glavni stan HRB-a uputio je Jozu Oreču u Europu sa zadatkom da organizira likvidaciju jugoslavenskog ambasadora Ive Vejvode u Parizu. Oreč je usput trebao prenijeti povjerljive poruke vodstva HRB-a pročelniku Hrvatskog narodnog otpora Vjekoslavu Luburiću u Španjolskoj. Prije nego što je Oreč stigao, Luburića su 20. travnja 1969. likvidirali Udbini agenti. Luburićevo ubojstvo poremetilo je i Orečove planove za atentat na jugoslavenskog ambasadora Vejvodu u Parizu pa se on u listopadu 1969. prebacio u Njemačku gdje je čekao ponovni dolazak Josipa Senića iz Australije i daljnje upute za revolucionarno djelovanje.

Senić i Oreč susreli su se u jesen 1970. u Njemačkoj, a godinu dana kasnije dogovorili su se da pripreme atentat na jugoslavenskog generalnog konzula u Stuttgartu Vojislava Đukića, rodom iz Bosanskog Grahova, koji se kao šesnaestogodišnjak bio odmetnuo najprije 1941. u četnike, koncem 1942. prešao partizanima, da bi nakon rata radio u Ozni, a 1948. stupio u “diplomatsku službu”, točnije u Službu za informiranje i dokumentaciju (SID), tj. obavještajnu službu jugoslavenskoga Ministarstva vanjskih poslova. Đukić je nekoliko godina proveo u argentinskom gradu Buenos Airesu i navodno sudjelovao u pripremama atentata na dr. Antu Pavelića 10. travnja 1957. Općenito je bilo poznato da je Đukić bio spremjan na svaki prljavi zadatak koji bi mu Beograd povjerio. Zato je i poslan u Stuttgart koji je Udba označila glavnom bazom HRB-a u Europi. Senić je znao tko je Đukić i znao je da je Đukićev glavni zadatak identificirati najopasnije hrvatske emigrante i organizirati njihova ubojstva. Đukićev pomoćnik u Stuttgartu bio je nekadašnji zagrebački milicajac Marijan Kraljević King, medijski poznat kao šef osiguranja za Titovih posjeta Zagrebu, koji je od osamostaljenja Hrvatske vlasnik zaštitarske tvrtke *Delta*.

Yugoslavs in SA on Red 'death list'

BY RAY JOSEPH

'HE girlfriend of a Yugoslav man whose battered body was found bound with rope inside a plastic bag in the side of a road earlier this year, is living in fear of her life.'

"I am very afraid that something will happen to me or my child. Jozef was murdered and I never knew how these people made work."

Mr. Ljubomir Jozef, a member of an organization operating for the Indian independence movement, a pro-Soviet group.

His parents — his father was a general in the Yugoslav army and his mother a teacher — were murdered by communist forces, she said.

"When I first met Jozef about two years ago he was imprisoned, he told me he had been tortured. Communists again were not to get him."

Mrs. Meyer also told of three other friends of the Yugoslav who had been members of the anti-communist movement who had been killed in South Africa, who believe that they are also on the death list.

Two weeks after Mr. Jozef's murder, Mrs. Meyer received a diary which was given to her — "with a foreign accent".

This week a Viermerring district court heard evidence that it was a suspected communist agent and an alleged Yugoslav spy.

Evidence indicated that there was a web of communists in South Africa, including the Yugoslav community in Johannesburg.

Mr. Oreč lived on Bear Street, Durban, where he was an attorney and a solicitor, involved in the coal mining industry.

He died in 1972, aged 50, in a car accident.

Three weeks later, on April 11, 1972, his body was found bound with rope inside a plastic bag in the side of a road near Durban.

"I am very afraid that something will happen to me or my child. Jozef was murdered and I never knew how these people made work."

Woman tells of living in fear of her life

Mrs. Christine Meyer lives in constant fear since her boy-friend was murdered.

YUGOSLAVIA
The Afrikaans
language
is spoken
in South Africa.

ARMED GUARD
The Afrik
language
is spoken
in South Africa.

AFRIKAANS
The Afrik
language
is spoken
in South Africa.

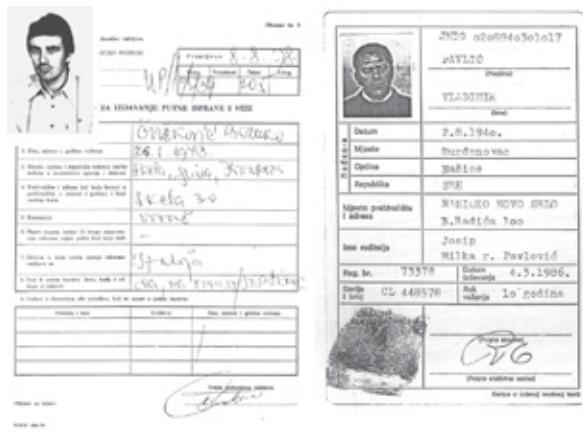
SAFETY
over
win
now

Faksimil članka
iz južnoafričkih
novina *The Citizen* o
ubojustvu Jozje Oreča

Oreč je, zbog glasina koje je o njemu širila Ružica Martinović-Buzuk, sada već udana Andrić, kao i zbog neizvršena atentata na jugoslavenskog ambasadora Ivu Vejvodu u Parizu, da bi se dokazao, bio spreman sam likvidirati Đukića. Međutim, Senić mu to nije dopustio te mu je naložio da za to pronađe pomagače. Za pripremu mu je na raspolaganje stavljao bliskog suradnika Marijana Rogića, rođena 12. prosinca 1934. u Popovićima pokraj Zadra. Oreč je za pripremu atentata još angažirao poznanika Vidaka Korača, rođena 19. kolovoza 1928. u Hamzićima pokraj Čitluka u BiH, a za izvršitelja bivšeg pripadnika francuske Legije stranaca Jozu Miloša, rođena 5. rujna 1948. u Grudama u BiH.

Međutim, Senić i Rogić s tim su pripremama neoprezno upoznali Vinka Sindičića, za kojega će se ubrzo otkriti da je zapravo agent koji radi i za jugoslavensku Udbu, pod pseudonimom Mišo, a i za njemačku protuobavještajnu službu BfV, pod pseudonimom Linden. Sindičić je pak o svojim saznanjima izvijestio i jedne i druge nalogodavce. Dok je njemačka policija pripremala uhićenje urotnika, Udbini su agenti 9. ožujka 1972. ubili Senića. Tri dana kasnije, 12. ožujka 1972., uhićeni su Oreč, Rogić, Korač i Miloš. Županijski sud u Heidelbergu osudio je 7. svibnja 1972. Oreča na četiri godine, Miloša na tri godine, Korača na dvije godine i Rogića na jednu godinu i osam mjeseci zatvora.

U sjeni sada već otvorenoga rata između Udbe i HRB-a, Josip Oreč se nakon izdržane kazne osjećao vrlo nesigurnim u Njemačkoj pa je krajem 1976. godine odlučio odseliti u Južnoafričku Republiku. U tome mu je pomogao Drago Bratuša, jedan od negdašnjih

Udbini evidencijski kartoni Branka Čučkovića i Vladimira Pavlića

predsjednika HRB-ova legalnog krila Hrvatske mladeži Uzdanica u Australiji, koji je sa suradnicima u toj afričkoj državi stvorio novu bazu HRB-a.

Oreč se u Johannesburgu zbljedio sa stanovitim Vladimirom Pavlićem, kojega je upoznao još u Australiji. Premda je bio nešto načuo o njegovim vezama s osječkom Udbom i, navodno, Josipom Perkovićem, nije ozbiljno uzimao te priče. Na Orečevu nesreću, te glasine ne samo da su bile istinite, nego je Pavlić u međuvremenu dobio zadatak da likvidira Oreča pa je čak pronašao pomagača, nekoga kriminalca Branka Čučkovića. Pavlić i Čučković, prema pisanju južnoafričkog tiska, ubojstvo su pomnivo planirali.

Johannesburški dnevnik *The Citizen*, pod naslovom *Nevjerojatna priča o špijunskom ubojstvu*, objavio je:

The Citizen danas može objaviti da su izdani nalozi za uhićenje dvojice ljudi koji su ubili Jozu Oreča (40), jugoslavenskog antikomunističkog borca čije je raskomadano tijelo pronađeno u plastičnoj vreći u Vereenigingu prije jedanaest dana. Riječ je o Vladimиру Pavliću (36), agenciju jugoslavenske tajne policije koji je dobio specijalni zadatak da ubije Oreča, i Branku Čučkoviću, automehaničaru kojeg je unovčio Pavlić da mu pomogne u ubojstvu. Obojica su stanovala u Berea Boulevardu u povećoj zgradici u ulici Abel Road, Berea, Johannesburg, i obojica su pobjegla u Jugoslaviju.

The Citizen također otkriva da su Pavlić i Čučković upotrijebili sjekiru pri ubijanju Oreča, što su detektivi opisali kao najbrutalnije ubojstvo tijekom niza godina. Ubojice su svezale Oreču ruke iza leđa, a onda su ga udarali oštricom sjekire po vratu i glavi. To su činili sračunato kako mu ne bi unakazili lice. Policija vjeruje da su hladnokrvne ubojice onda fotografirali njegovo lice kamerom koju su dva dana ranije kupili u jednoj johannesburškoj trgovini, kako bi Pavlić mogao dokazati bez sumnje svojim prepostavljenima u jugoslavenskoj tajnoj službi da je on izvršio svoju misiju. To je uvriježena tehnika koju rabe agenti zemalja iza željezne zavjese.

Zna se da je neki prijatelj Vladimira Pavlića, čije je ime poznato The Citizenu, trenutačno u pritvoru i pomaže policiji u istrazi. Za sada nema dokaza da je privedeni umiješan u ubojstvo Oreča, ali se zna da je razgovarao s dvojicom ubojica u zračnoj luci Jan Smuts prije nego su poletjeli u Jugoslaviju preko Frankfurta.

Oreč je 1971. sudjelovao u pokušaju eliminacije jugoslavenskog konzula u Zapadnoj Njemačkoj. Kasnije je jugoslavenska tajna služba ponudila veliku nagradu za njegovo hvatanje 'mr-tvog ili živog'. Nagrada je poslije promijenjena, tj. tražena je jedino smrt. Nakon duljeg boravka u Zapadnoj Njemačkoj, Oreč je došao u Južnu Afriku u listopadu prošle godine. Tvrđnja da je ovdje boravio ilegalno nije točna. On je uredno dobio ulaznu vizu u Bonnu i dozvola boravka mu je produljena dva puta. Radio je kao knjigovođa u građevinskoj tvrtki, a u slobodno vrijeme nastavljao bi sa svojom aktivnosti protiv komunizma.

Njegovo je kretanja bilo poznato Vladimиру Pavliću, špijunu za kojega se zna da je radio za jugoslavensku tajnu službu u Australiji. Nema nikakve sumnje u Pavlićeve špijunske aktivnosti. Prvi mu je nadređeni bio jugoslavenski konzul u Melbourneu za kojega je poznato da je ravnao njegovim aktivnostima nekoliko godina, sve dok Pavlić 1974. godine nije došao u Južnu Afriku. Zna se da je Pavlić odlazio u Jugoslaviju nakon što je otkrio da Oreč živi u Johannesburgu.

Vjeruje se da je tada Pavlić dobio instrukcije da ubije Oreča, ali na način koji neće ostavljati bilo kakvu sumnju da je ubio pravu osobu. Zbog toga je Pavlić regrutirao pomoćnika Branka Čučkovića, kriminalca koji je prije nekoliko godina pobegao iz Jugoslavije nakon što je bio osuđen na 10 godina zatvora zbog pljačke pošte.

Dok je pio u Hillbeof Coffee Barsu, Čučković nije skrivaо da mu nedostaje život u Jugoslaviji i da bi učinio 'bilo što' za mogućnost povratka. Pavlić je sredio Čučkoviću povratak u Jugoslaviju i jamstvo da će biti oslobođen kazne za pljačku pošte ako pomogne u ubojstvu 'jednoga od najvećih neprijatelja Jugoslavije'. Čučković se složio, a glavni mu je zadatok bio sprijateljiti se s Orečom, pozorno pratiti i evidentirati sva Orečova kretanja.

Dana 15. prosinca Pavlić je bio spremjan za izvođenje ubojstva, jer su toga dana u trgovini on i Čučković kupili fotokameru. Dan kasnije Pavlić je odvezao svoju privlačnu suprugu Dunju (33) u zračnu luku Jan Smuts gdje se ukrcala na zrakoplov za Zapadnu Njemačku. Pavlić i Čučković su i za sebe kupili zrakoplovne karte.

Kasno sljedeće večeri Čučković je namamio Oreča na sastanak s Pavlićem. Ubojstvo je počinjeno u nedjelju ujutro, 18. prosinca između 2 i 4 sata. Pet sati poslije, ubojice su proslavile ubojstvo popivši bocu viskija i više boca piva u Čučkovićevu stanu. Potom su se spakirali i zamolili prijatelja da ih odveze u zračnu luku gdje su se ukrcali na zrakoplov za Frankfurt odakle su presjeći na prvi zrakoplov za Jugoslaviju.³⁶

Jozo Oreč pokopan je 4. siječnja 1978. na groblju West Park Cemetery u Johannesburgu.

Vladimir Pavlić, rođen 2. kolovoza 1940. u Đurđenovcu, i Branko Čučković, rođen 26. svibnja 1946. u Glini, u Jugoslaviji su dočekani kao "heroji socijalističke samoupravne Jugoslavije". Bili su nagrađeni i privilegirani do raspada Jugoslavije i do proglašenja hrvatske državne neovisnosti, kada su se stavili na raspolaganje velikosrpskom agresoru, odnosno priključili se paravojsci samoproglašene Republike Srpske Krajine. Pavlić je nakon Oluje 1995. najprije pobegao u Srbiju, a potom preko Grčke u Australiju. Danas navodno

živi negdje u australskoj državi Victoriji, u okolini Melbournea. Čučković je vrijeme velikosrpske okupacije proveo u Petrinji, a nakon Oluje i on je pobegao u Srbiju. Od 1996. živi u kanadskom gradu Hamiltonu. Južnoafričke redarstvene i pravosudne vlasti koje su trenutno pod snažnim utjecajem neokomunističkih struktura u toj zemlji, ne pokazuju interes za progona te dvojice Udbinih ubojica.

10. FRANJO GORETA PREŽIVIO NEKOLIKO UDBINIH ATENTATA

Nakon što je Franjo Goreta odležao kaznu na koju ga je 21. travnja 1967. osudio Okružni sud u Stuttgartu zbog likvidacije jugoslavenskog konzula Save Milovanovića po nalogu Hrvatskog revolucionarnog bratstva, Udba je vrebala priliku da mu se osveti. Zapravo, Goreta je nakon izlaska iz zatvora predstavljaо živu metu za ubojice jugoslavenske Udbe.

Franjo Goreta
1991. godine

10.1. Sindičić vreba Goretu

Prvi ozbiljniji pokušaj atentata na Franju Goretu izvršen je 15. prosinca 1977. O tome je svjedočio sam Franjo Goreta:

Taj sam tjedan radio u noćnoj smjeni u restoranu u Saarbrückenu i obično bi se autobusom dovozio u oko osam kilometara udaljeni gradić u Dudweiler. Te večeri je u restoran navratio moj prijatelj Stjepan Paponja i njegova djevojka Inga Hohenhauer. Kako su se oni vozili u pravcu Dudweilera, rekli su da će me povesti do stana. Kad smo oko 4.30 sati stigli u Dudweiler, budući da je ulica Bahnhofstrasse bila jednosmjerna, u nju smo ušli s gornje strane. Autobusna stanica je bila na dnu ulice Bahnhofstrasse i ja sam obično u stan dolazio iz suprotnog smjera. Kako je već bilo naznaka da me Udba hoće ubiti, po običaju sam malo bolje promotrio prostor ispred zgrade u kojoj sam stanovaо. Primijetio sam ravno nasuprot ulaza u moju zgradu parkiran sivkasti auto, mislim da je bio marke Opel Rekord, okrenut u pravcu autobusne postaje, bez upaljenih svjetala, ali mu je izispušne cijevi izlazio dim. Rekao sam Paponji da se zaustavi, izašao sam i krenuo prema parkiranom automobilu. Kada sam mu se približio, video sam da unutra sjede dvije osobe. U jednom trenutku vozač me je primijetio i okrenuo se prema meni. Ja sam učinio pokret rukom kao da ću izvaditi pištolj iza pojasa. Vozač me je iznenađeno pogledao, naglo krenuo i pobegao. U jednom trenutku uspio sam vidjeti i lice suvozača. Obojica su bili približno iste dobi, oko 35 godina. Vozač je imao gustu, ravnomjernu crnu kosu i dugi nos. Suvozač je imao na glavi kratki lovački šešir i zategnuto lice. Na automobilu su bile probne crvene tablice. Kasnije sam saznaо da su bile podignute u listopadu 1977. u gradiću Gross Gerau pokraj Mainza u ime nekog cirkusa. Nakon povratka u domovinu, čak 20 godina kasnije, raspitivao sam se tko bi mogla biti ta dvojica. Na temelju opisa, saznaо sam da bi vozač mogao biti Branko Bijelić, vlasnik kafića Cafe Sport u Rijeci, a suvozač Vinko Sindičić. U ljeto 1998. otisao sam u Rijeku i naručio kavu u Cafe Sportu u vlasništvu Bijelića. Nakon petnaestak minuta ušao je čovjek u kojem sam istog trena prepoznaо vozača. Bio je to Branko Bijelić.

Franjo Goreta
1992. godine

Kad je sljedeće godine počelo suđenje Vinku Sindičiću u Zagrebu, otisao sam u sudnicu da i njega vidim uživo. Izgledao mi je vrlo sličan Bijelićevu suvozaču, mislim da je to bio on, ali nisam potpuno siguran kao u slučaju Bijelića. Kad sam ga video kako se oholo drži, imao sam osjećaj da bih ga mogao zadaviti golim rukama. Nisam se mogao suzdržati pa sam mu opsovao majku, nakon čega mi je sudac naložio da napustim sudnicu.³⁷

10.1.1. Smrt udbaša Branka Bijelića

Branko Bijelić

Branko Bijelić je prema jednoj evidenciji u RH rođen 5. ožujka 1932., a prema drugoj 14. svibnja 1932. U obadva slučaja kao mjesto rođenja navodi se Otočac. Također se u obadva slučaja navodi da mu se otac zvao Mihajlo, inače prijeratni kraljevski žandar u Novom Vinodolskom, koji je 1941. s obitelji pobegao u Beograd. Branko Bijelić nije pohađao nikakvu školu u Beogradu, već se intenzivno družio s beogradskim Romima koji su bili skloni sitnom kriminalu. Uz njihovu pomoć je povremeno radio u luna-parku.

Pokazao se spretnim, pa je na kraju kao namještenik jednog putujućeg beogradskog cirkusa, radeći na vrtuljku i aparatima za stolni nogomet, početkom pedesetih godina prošloga stoljeća doselio se u Rijeku. Nastavio se baviti sitnim kriminalom te je tako privukao pozornost milicije, a potom i Udbe. Za suradnju s Udbom zavrbovao ga je

Udbina vila na
riječkoj Kostabeli

riječki udbaš Mate Komadina i dao mu pseudonim *Crni*. Malo-pomalo, Branko Bijelić je od sitnog uličnog doušnika postao vrlo povjerljiva osoba krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća, stekavši naklonost čak i samoga šefa republičke Udbe u Zagrebu Melkiora Baranovića.

Ime Branka Bijelića spominjalo se nekoliko puta proteklih petnaestak godina u sklopu istraživanja Udbinih ubojstava hrvatskih emigranata, posebice u slučaju ubojstva Brune Bušića 16. listopada 1978. u Parizu i Stjepana Đurekovića 27. srpnja 1983. pokraj Münchenja. Svjedočanstvo Franje Gorete, međutim, najdirektnije upućuje na sudjelovanje Branka Bijelića u Udbinim "specijalnim akcijama".

Branko Bijelić svjedočio je u istrazi protiv Vinka Sindičića u Zagrebu zbog sumnje da je ubio Brunu Bušića. Izjavio je da ne zna ništa o Sindičićevoj suradnji s Udbom kao ni o njegovu mogućem sudjelovanju u tom ubojstvu. Na izlasku iz sudnice, kako je kasnije Bijelić prepričavao, sreo je Sindičića koji mu je dobio: "Bit će puckaranja". Bijelić mu je navodno odgovorio: "Najbolje je da se sakriješ u mišju rupu ako te odavde puste".

Kako je poznato, Sindičić je oslobođen i nije se sakrio u "mišju rupu" nego je nakon izlaska iz zatvora počeo ucjenjivati svoje dojučerašnje nalogodavce i suradnike, posebice one za koje je smatrao da se nisu korektno ponijeli prema njemu tijekom njegova zatvoreništva u Škotskoj i Hrvatskoj. Jedan od njih bio je i Branko Bijelić. Vjerojatno je to bio razlog što se, umjesto Sindičića, u "mišju rupu" pomalo počeo povlačiti Bijelić. Ipak, izgleda da se nije uspio dobro sakriti, jer ga je profesionalni ubojica dočekao u ranim jutarnjim satima 17. rujna 2004. i s nekoliko hitaca iz pištolja s prigušivačem likvidirao u dvorištu ekskluzivne vile na riječkoj Kostabeli, inače svojedobno zaplijenjenoj koju je potom koristio Savezni sekretarijat unutarnjih poslova (SSUP) iz Beograda. Bijelić ju je dobio na čuvanje i upravljanje – ali ju je 1993. godine uspio "otkupiti" za nekoliko desetaka tisuća DEM i uknjižiti na svoje ime.

U vrijeme Bijelićeve smrti u kući je živjela kućna pomoćnica Marika Gärtner, zapravo Bijelićeva dugogodišnja ljubavnica i supruga pokojnog Antona Gärtnera, vlasnika cirkusa *Gärtner* s kojim je Bijelić početkom šezdesetih godina iz Beograda došao u Rije-

Mjesto pogibije
(lijevo) i osmrtnica
za Branka Bijelića
u Novom listu

Posljednji pozdrav

BRANKU BIJELIĆU

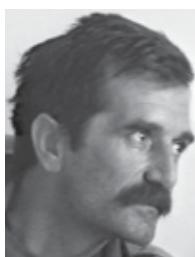
Od SANJINA i PATRICIE

001-017390

ku, a koji je u međuvremenu posao preselio u Njemačku i djelatnost razgranao po cijeloj Europi.³⁸

Izgleda da je Branko Bijelić predosjećao što će mu se dogoditi, jer je mjesec dana prije likvidacije dao posjeći više od tisuću hrastovih stabala oko kuće koja su mogla poslužiti mogućem atentatoru kao zaklon, a 15-ak dana ranije počeo se raspitivati o mogućnosti kupnje grobnice na riječkom gradskom groblju Kozala.

10.2. Zelić vreba Goretu

Dragan Barać

U međuvremenu, Udba je vrebala novu priliku da ubije Franju Goretu. Najkritičniji dan u njegovu životu bio je 13. prosinca 1980. kad su ga George Huber i Adam Lapčević pokušali ubiti u njegovu stanu u Saarbrückenu, dok je atentat organizirao agent Udbe pod pseudonimom *Boris* – Dragan Barać, kojega je na vezi držao zloglasni splitski udbaš Blagoje Zelić. Zemaljski sud u Saarbrückenu osudio je 23. srpnja 1981. Georga Hubera, Dragana Baraća i Adama Lapčevića na četrnaest, odnosno trinaest te osam godina zatvora.

U obrazloženju presude je pisalo:

Trojica optuženih upoznala su se u listopadu 1980. i ubrzo su se sprijateljili. Njihovo svakodnevno sastajalište bila je diskoteka Roundup u Münchenu. Svu trojicu je pozivao zajednički interes za borilačke sportove. Huber je najprije čuo za kvalitete optuženog Baraća kao trenera a nakon toga je počeo i s treningom karatea kod njega. Optuženi Lapčević, koji je Baraća upoznao kao gosta u diskoteći Roundup, htio je da ga ovaj kao sparing-partner opet dovede u top formu.

Odnos između optuženika postao je uskoro tako blizak da se Barać uselio kod Lapčevića u njegov stan, a Huber danas navodi Baraća kao svojega tadašnjega najboljeg prijatelja. Huber, njegova prijateljica i Barać, otišli su također u kasnu jesen 1980. zajedno u Omiš u Jugoslaviju, gdje su se nekoliko dana zadržali u roditeljskoj kući optuženog Baraća. Razlog za taj put bio je navodno pobačaj prijateljice optuženog Hubera koja je bila u petom mjesecu trudnoće.

Adam Lapčević,
Georg Huber i
Dragan Barać
u sudnici

Nijedan od trojice optuženih nije u studenom/prosincu 1980. bio u posebno povoljnem finansijskom položaju. Huber i Lapčević imali su nemale dugove. Visina tih dugova nije se podrobno mogla ustanoviti u okviru glavne rasprave. I optuženi Barać bio je u to doba u finansijskom škripcu što je, uz ostalo, bio razlog da prihvati ponudu Lapčevića da stanuje kod njega.

Nakon povratka iz Jugoslavije u rujnu 1980. ponovno je optuženi Barać stupio telefonski u kontakt sa svjedokom Goretom. Barać je prije toga saznao da je suoptuženi Huber već više puta obavljao poslove s oružjem i navodno bio u stanju nabaviti oružje. Barać i Greta vodili su više telefonskih razgovora, u okviru kojih se Barać ponudio da će svjedoku Goretu nabaviti oružje. Pritom je bilo govora i o tome da bi to oružje trebala dostaviti dva Nijemca; međutim Greta je to odbio.

Sad je Greta konačno bio uvjeren da je optuženi Barać agent jugoslavenske tajne službe Udbe. Da bi to dokazao, prihvatio je naizgled njegovu ponudu, a o tome je informirao kriminalističku policiju u Saarbrückenu.

U svezi s pojašnjnjem njihovih finansijskih poteškoća spomenuo je Barać obojici suoptuženih da je jednom imao prigodu na jednostavan i lak način doći do novca i drugih privilegija. Rekao im je o nalogu, koji mu je ranije dan, da za jugoslavensku tajnu službu ubije svjedoka Goretu za nagradu od jednoga milijuna dinara. Da je tada trebao samo okinuti. Barać je obojici suoptuženih ispričao da od strane jugoslavenskih vlasti stoji pod određenim pritiskom, jer nije izvršio raniji nalog za ubojstvo. U daljem tijeku razgovora bilo je riječi o tome da bi se nagrada još mogla zaslužiti ako se Goretu likvidira. Istodobno bi s time i za Baraća bili riješeni svi problemi. Po nalogu Hubera i Lapčevića, optuženi je Barać – koji prema vlastitim navodima od svojega povratka u Njemačku nije u međuvremenu više stupao u kontakt s jugoslavenskom tajnom službom – nazvao u Omiš i pitao postoji li još raspisana nagrada od jednoga milijuna dinara za ubojstvo Gorete. To mu je potvrđeno u povratnom pozivu. Istodobno su jugoslavenski organi izjavili da se slažu da izvršenje umorstva preuzmu optuženi Huber i Lapčević. Baraću je obećano da nakon uspješnog izvršenja može obećanu nagradu podignuti u Jugoslaviji.

Optuženi Barać priopćio je sadržaj razgovora – koji je održan početkom prosinca 1980. u vrijeme koje se ne može točno utvrditi – obojici ostalih optuženika. Sva su se trojica složila da se Huber i Lapčević trebaju odvesti u Saarbrücken i tamo ubiti svjedoka Goretu. Barać je trebao

ostati u Münchenu i odatle telefonskim pozivima u Goretin stan provjeravati njegovu nazočnost. Glede obećane nagrade od jednoga milijuna dinara bilo je dogovorenod da je podijele međusobno u jednakim dijelovima.

U srijedu, 10. prosinca 1980. odvezli su se optuženi Huber i Lapčević – kako su se sva trojica optuženika dogovorila – **u osobnom automobilu optuženog Hubera iz Münchenu u Saarbrücken** kako bi ubili svjedoka Goretu. U vozilu se nalazila puška te pištolj kalibra 45, koji je ponio Huber, a koji mu je pripadao s odgovarajućim streljivom. Prema skici koja je napravljena prema Baračevim podacima ili ju je Barač napravio osobno, pronašli su Huber i Lapčević u Saarbrückenu odmah Gärtnerstrasse gdje je Goretu stanovao u jednom apartmanu koji se sastojao od dvije sobe, kuhinje, kupaonice i hodnika, u kući br. 52, zajedno sa svojom zaručnicom, svjedokinjom Sibylle Scharf. Zbog razloga, koji se na koncu nisu mogli pojasniti, nisu obojica optuženika bila sigurna je li riječ o pravoj ulici, pa su najprije kupili plan grada Saarbrückena te se odvezli natrag u München neobavljenom posla, nakon što su optuženom Baraču, koji je tamo čekao u Lapčevićevu stanu, telefonski priopćili da nisu mogli naći ulicu u kojoj Goretu stanuje. U četvrtak ili petak optuženi su obavili razgovor u uredu diskoteke Roundup. Pritom je optuženi Barač pokazao svojim suoptuženicima na planu grada, koji su oni donijeli, Gärtnerstrasse u Saarbrückenu, u kojoj se nalazi Goretin stan. Točan položaj označen je na planu grada ucrtavanjem križa. Prigodom tog sastanka dogovorili su trojica optuženih da se Lapčević i Huber u subotu, 13. prosinca 1980. ponovno trebaju odvesti u Saarbrücken kako bi ubili Goretu.

Sukladno dogovoru, odvezli su se Huber i Lapčević rano ujutro toga dana ponovno iz Münchenu u Saarbrücken. Pritom je Lapčević upravljao Huberovim osobnim automobilom. Huber je nosio svoj pištolj, marke Colt, kalibar 45, koji je bio napunjen streljivom, takozvanim dum-dum metcima. Obojici je bilo poznato da i Greta ima oružje. Je li optuženi Barač obavijestio svoje suoptužene da Greta ne stanuje sam u apartmanu u Gärtnerstrasse 52 u Saarbrückenu, nego zajedno sa svjedokinjom Scharf, nije se u glavnoj raspravi moglo objasniti. Isto tako nije se moglo utvrditi je li i što bilo planirano ako bi Huber i Lapčević, osim Goretu, zatekli u njegovu stanu i nekog drugog.

Huber i Lapčević stigli su u Saarbrücken u rano prijepodne 13. prosinca 1980. Nakon što su najprije potražili Goretin stan i pronašli ga, zadržali su se dulje vrijeme u centru Saarbrückena. Optuženi Barač ostao je u Münchenu. S njim je bilo dogovorenod da će telefonom provjeravati gdje Greta boravi, a rezultat telefonskog upita priopćiti obojici optuženih, koji su se nalazili u Saarbrückenu. Tako je to onda i bilo između 18 i 19 sati.

Optuženi Huber i Lapčević uputili su se opet u blizinu stana svjedoka Goretu. Iz telefonske govornice nazvao je Huber Lapčevićev stan – **u kojemu je znao da je Barač – i ugovorio sljedeći poziv za 20 minuta kasnije**. Kako je dogovorenod, dao se sad Barač na to da pronađe mjesto gdje se Greta trenutno nalazi. Barač, koji je iz svojih čestih posjeta u Saarbrückenu bio dobro upoznat s Goretinim životnim navikama, znao je da se Greta u to vrijeme često zadržava u svojem stalnom lokaluu, gostonici Zum alten Kran na Neuemarktu u Saarbrückenu – **sastajalištu Hrvata u egzilu**.

Zato je nazvao najprije tamo, progovorio sa svjedokom Slavkom Štajduharom, vlasnikom lokalaa kojega je poznavao, nekoliko beznačajnih riječi, iz kojih je međutim mogao saznati da se Greta u to vrijeme nije zadržavao u toj gostonici. Onda je optuženi Barač nazvao u Goretin stan. Najprije se javila svjedokinja Scharf i predala potom slušalicu Goretu. Ovaj imenovani – koji je u to vrijeme gajio veliko nepovjerenje prema Baraču – uključio je najprije magnetofon

kako bi snimio razgovor. I s Goretom je Barač razgovarao samo o beznačajnim stvarima. Goreta je imao dojam da je Barač htio brzo okončati razgovor.

Kad je Huber prema dogovoru kratko vrijeme nakon toga opet nazvao Barača, ovaj mu je rekao da je Goreta u svojem stanu u Gärtnerstrasse u Saarbrückenu. To je priopćenje kazano riječima: 'Naš prijatelj je kod kuće'. Je li Barač u okviru tog razgovora izvijestio Hubera o tome da je osim Gorete u stanu i svjedokinja Scharf, nije moglo biti razjašnjeno u glavnoj raspravi. Kratko prije 19 sati uputili su se optuženi Huber i Lapčević prema stanu svjedoka Gorete. Prije toga ostavili su svoj osobni automobil u blizini Gärtnerstrasse, na mjestu pogodnom za bijeg preko gradskog autoputa B 406. Stupili su u kuću kroz ulazna vrata, koja nisu bila zaključana, i tamo odmah pronašli Goretin stan, iako se tada na ulaznim vratima stana – kao ni kod drugih stanara u toj kući – nije nalazila pločica s imenom. Nakon što je optuženi Lapčević pozvonio, otvorio je Goreta vrata za širinu od oko 30 do 40 cm. Huber i Lapčević – koje optuženi Barač očito nije dostatno izvijestio – bili su pomalo iznenađeni izuzetnom korputentnošću svjedoka Gorete, koji je stajao pred njima. Goreta je bio dvojicu njemu nepoznatih optuženih, koji su svoju desnu ruku držali u džepu kaputa odnosno jakne i naslutio je opasnost. Niječno je odgovorio na Lapčevićevu pitanje je li on Goreta i pokušao zatvoriti vrata stana. Pritom je još primijetio kako optuženi Huber počinje vaditi svoju ruku iz džepa i shvatio da Huber u toj ruci drži oružje. Pokušaj, da pred dvojicom optuženih zatvori vrata stana, nije međutim uspio jer su se Huber i Lapčević izvana bacili na vrata. Goreta je munjevitno shvatio da ne može više zatvoriti vrata, iznenada je popustio otpor pred optuženicima, koji su gurali izvana i odskočio nadesno prema zatvorenim vratima spavaće sobe. Vrata su se otvorila, svjedok Goreta bacio se na svoj krevet i zgrabio svoj revolver marke Smith & Wesson, kalibar 38, koji je bio sakriven ispod jastuka.

U međuvremenu su Huber i Lapčević ušli u predsoblje stana. Lapčević, koji se pritom nalazio malo lijevo od Hubera, zaključio je da je Goreta, gledano s njegove strane, nestao nalijevo u mračnoj spavaćoj sobi. Huber, koji je stajao malo nadesno iza Lapčevića, nije to mogao razaznati jer mu je viši Lapčević zaklanjao vidik nalijevo. Huber je gledao u hodnik nadesno u jasno osvijetljen dnevni boravak gdje je na razdaljini od najviše tri metra bio vidljivo da stoji svjedokinja Vinka Koljanin, rođ. Goreta, koja je tada bila u petom mjesecu trudnoće. Optuženi Huber digao je pištolj i pucao na svjedokinju. Pucanj je probio gornji rub tapecirunga sjedeće fotelje i komad odjeće, koji je ležao na tom mjestu, okružnu lijevu natkoljenicu svjedokinje, gdje je ostavio oko tri centimetra široku posjekotinu, prošao kroz zatvoreno prozorsko staklo balkonskih vrata i ostao u zidu barake koja je stajala u stražnjem dvorištu imanja.

Sad je pucao Goreta, koji je iz svoje mračne spavaće sobe bio vidljivo vatru iz oružja, koje je koristio Huber u hodniku stana. Još uvijek ležeći na svom krevetu, ispalio je tri naboja, a ustajući, još jedan naboj u pravcu optuženih Hubera i Lapčevića. Jedan od projektila pogodio je optuženog Lapčevića, probio njegovu lijevu nadlakticu, onda ušao u grudni koš i prouzročio po život opasanu povredu u području lijevog plućnog krila i srca. Zbog ovako jakog i za optuženike neočekivanog otpora, nisu Huber i Lapčević više vidjeli nikakvu mogućnost da ostvare svoj naum da ubiju Goretu. Napustili su stan i kuću u bijegu.

Iz hodnika svojeg stana nišanio je Goreta svojim oružjem još jednom u glavu optuženog Hubera, koji je bježeći već bio na stubištu, te pritisnuo obarač. Hitac – koji bi po mišljenju Gorete bio Hubera i pogodio – nije međutim ispaljen nego je zapeo u oružju.

Iz Goretina stana trčali su optuženi Huber i Lapčević razdvojeno i zaobilaznim putem do svog

parkiranog osobnog vozila, spremna za bijeg, gdje su se opet sreli. Iako su obojica shvatili da je Lapčević teško ranjen, vozili su – a da u Saarbrückenu nisu potražili liječničku pomoć – bez prekida ravno za München gdje je Huber optuženog Lapčevića dopremio u bolnicu Schwabing i tamo čekao da dođe policija.

Optuženi Barač bio je tijekom večeri 13. prosinca 1980. u Münchenu u raznim barovima. U Maxi-Baru se oko 20 sati raspitivao kod konobarica koje tamo rade, Brigitte Praher i Jutte Hale, gdje su suoptuženi Huber i Lapčević. Poglavitno je Barač pitao barske dame znaju li gdje bi mogao pronaći prvoga, drugoga ili obojicu.

U Saarbrückenu je Goreta odmah izrazio policiji sumnju da iza napada na njega stoji optuženi Barač. Nakon što je i münchenska policija doznala za pucnjavu u Saarbrückenu – i povezala je s povredom optuženog Lapčevića, kojeg je Huber dopremio u bolnicu Schwabing – trojica optuženih uhićena su u nedjelju, 14. prosinca 1980. u Münchenu.³⁹

10.3. Šok nakon raspada Jugoslavije

Blagoje Zelić

Zanimljivo je da su se Franjo Goreta i Dragan Barač otprilike u isto vrijeme krajem osamdesetih, odnosno početkom devedesetih godina prošloga stoljeća, vratili u domovinu – Barač je bio prisilno deportiran iz njemačkog zatvora, dok je Goreta došao dragovoljno nakon prvih višestračkih izbora u Hrvatskoj. Obojica su se stavili na raspolaganje Hrvatskoj vojsci nakon početka velikosrpske agresije te su se, posredstvom autora ove knjige, početkom veljače 1994. godine sreli u Zagrebu. Barač je tom prigodom otkrio neke nepoznate detalje iz vremena pripreme Goretina ubojstva. Goreta je prihvatio Baračevu ispruku i oprostio mu što je pod ucjenom planirao njegovo ubojstvo. Ali nije htio oprostiti glavnom organizatoru njegova ubojstva – Blagoju Zeliću.

Na temelju Baračeva priznanja i drugih prikupljenih dokaza, 12. svibnja 1999. godine, Franjo Goreta, kojega je zastupao zagrebački odvjetnik Krešimir Krsnik, odlučio je podnijeti kaznenu prijavu protiv Blagoja Zelića. Posebno teška okolnost za Zelića bila je u činjenici što se protiv njega bio okrenuo i njegov nekadašnji pomoćnik u splitskoj Udbi Marko Križanović, koji je na zamolbu autora ove knjige dao izjavu u kojoj je detaljno opisao svoja saznanja o pripremama atentata na Goretu.

Kad je Blagoje Zelić shvatio da protiv njega postoje čvrsti dokazi, doživio je opći šok i završio u bolnici. Umro je dva mjeseca kasnije, 24. srpnja 1999., u splitskoj bolnici na Firulama. Takoder, u međuvremenu je preminuo i Dragan Barač.

Junak ovog poglavlja, Franjo Goreta, umirovljen je u činu pukovnika Hrvatske vojske i danas živi u malom mjestu pokraj Zadra.

Bilješke

1 Josip Senić u Australiju je doputovalo brodom *Toscana* 1. ožujka 1959., a iz Australije je u Europu pokušao ilegalno, kao slijepi putnik na brodu *Fairsea*, otputovati u lipnju 1965. iz Brisbanea. Kako je bio otkriven, otputovao je drugim brodom iz Sydneya za Hamburg. Tijekom sljedećih godina i pol dana boravio je uglavnom u Njemačkoj, putujući u Francusku, Švicarsku i Italiju. Izručen je iz Švedske 5. siječnja 1967. i u sydneyskoj Zračnoj luci predan Saveznoj policiji. Iz Australije je ponovo, preko Argentine i SAD-a, doputovalo u Njemačku početkom srpnja 1970. Ubijen je na spavanju 9. ožujka 1972. u Wieslochu pokraj Stuttgarta.

U izjavi pod prizegom pred javnim bilježnikom (“Statutory Declaration”), za potrebe istrage u australskom Senatu koju je inicirao Hrvatski nacionalni odbor za zaštitu ljudskih prava, sestra Josipa Senića, Ana Krišto, izjavila je u Sydneyu 4. travnja 1973.:

- 1) *Ja sam australska državljanica, stara sam 42 godine. Rodila sam se u Hrvatskoj, u Australiju sam stigla 1960., ovdje se udala 1964. i državljanstvo primila 1966.*
- 2) *U Australiju sam došla jer sam bila član obitelji koju je Titov režim proganjao otkako je došao na vlast.*
- 3) *Ni moj suprug ni ja ne pripadamo nikakvoj političkoj organizaciji. Nikada se nisam bavila politikom niti sam sudjelovala na demonstracijama. Moj suprug bio je do 1969. član Hrvatske mladeži. Povremeno smo posjećivali klub ‘Tomislav’ u Cabramatti. Oboje smo članovi Hrvatskoga nogometnoga kluba.*
- 4) *Jedan od moje braće bio je JOSIP SENIĆ. On je sada mrtav. Zadnji sam ga put vidjela 1969. U ožujku 1972. policija Novoga Južnoga Walesa došla je u moju kuću s pitanjem želim li preuzeti posmrtnе ostatke mojega brata. Kazali su da je ubijen u Zapadnoj Njemačkoj. Od svoje sestre iz Švedske već sam bila čula da na njegovu tijelu nedostaje glava. Kazala sam policiji neka tijelo ostave u Europi. Potom je moja sestra iz Švedske organizirala njegov ukop. Njemački sud objavio je nalaze o tome tko je odgovoran za smrt mojega brata, koji je usmrcen puščanim metcima u ranim jutarnjim satima 9. ožujka 1972. Moj brat cijeloga je života bio Titov protivnik pa pretpostavljam da je njegova smrt djelo ruku Udarnih agenata.*
- 5) *U sedam sati ujutro protekle nedjelje 1. travnja 1973. dobila sam telefonski poziv jednoga od mojih podstanara u kući koju suprug i ja posjedujemo u Chippendaleu. On mi je kazao da je u tri ujutro tamo stiglo pet automobila punih policijaca, rasipajući se za mene i mojega supruga. (On je posjedovao samo moj telefonski broj, ali ne i moju adresu.) Oko osam sati, tri policijska automobila puna policijaca došla su u našu kuću u Bexleyu. Govoreći engleski, rekli su da bi htjeli izvršiti pretres u potrazi za dokumentima i zadržati ono što pronađu. Mojega supruga, rođaka i mene držali su u kućnoj blagavaonici cijelo vrijeme dok su bili tamo, osim dok smo išli u zahod i dok sam se ja oblačila. Kad su došli, još sam bila u spavačici i nisam se mogla obući za još pola sata. Policijac me pratio do zahoda i čekao pred vratima. Tamo su pratili i mojega supruga, a vrata su držali otvorenima. Otišli su oko 13 sati, ali su poveli mojeg supruga i mene, mojega rođaka starog 22 godine, i moje dvoje djece u dobi od osam i četiri godine, u njihove službenе prostorije blizu Centralne željezničke postaje. Ponijeli su gotovo sve knjige i papire koje su zatekli u kući, uključujući telefonske imenike, poslovne papire mojega supruga, porezne potvrde, njegovu građevinsku dozvolu i dva pisma koja su pronašli na tavaru. U jednomu od tih pisama koje sam primila od člana moje obitelji, stajalo je upozorenje da u posjet Sydneyu iz Jugoslavije kao članovi Matice hrvatske stižu vjerojatno agenti Udbe, Titove tajne policije. Negdje u listopadu 1971. četiri takve osobe doista su posjetile Sydney i raspisivale se o mojem bratu.*
- 6) *U njihovim službenim prostorijama zadržali smo se otprilike do 16 sati. Ponudili su nam kavu, ali ne i hranu. Moja su djeca dobitila keks.*
- 7) *Ni protiv mojega supruga niti protiv mene nije podignuta optužnica. Međutim, policija je zadržala sve dokumente koje je uzela iz kuće.”*

2 Lasić, Vjekoslav, *Barešić* (svjedočenje Mira Barešića), Vlastita naklada, Zagreb, 2009.

3 *Issue of passports – Butkovic, Ante, 1622/2/3985 PART 1, A1838, 1967 – 1984.;*

BUTKOVIC Ante, S200421, A6980, 1967 – 1984.;

BUTKOVIC Anton born 7 June 1942 – Yugoslavian – travelled per MIKLM flight departing in 1961 under Assisted Passage Scheme, BUTKOVIC A, A2478, 1952 – 1965.;

Anton (Ante, Tule) Butković rodio se 7. lipnja 1942. u Prijedoru, kao jedno od petero djece (sinovi Ivan, Anton i Tvrčko i kćeri Jerka i Blaženka) u obitelji željezničkoga radnika Ivana Butkovića i Marije rođene Čačić. Živio je i školovao se u Kninu (1945. – 1954.) i u Zagrebu (1954. – 1960.), a u svibnju 1960. ilegalno je prebjegao u Austriju, gdje je dospio u logor u Traiskirchenu. Sljedeće godine stigao je u Australiju gdje je već bio njegov brat Ivan (treći brat Tvrčko i danas živi u Parizu). U prvo vrijeme bio je, iako pasivni, član HOP-a, kasnije blizak Hrvatskoj mladeži Uzdanica, završivši tečaj pri CMF (Citizen Military Forces). U Europu je stigao da bi zamjenio ubijenoga Josipa Senića, a kretao se u Njemačkoj, Francuskoj, Švedskoj te na sjevernoameričkom kontinentu. Na početku Domovinskoga rata prijavio se kao dragovoljac u

- Hrvatsku ratnu mornaricu, a po umirovljenju u svojstvu dočasnika HRM-a, vratio se u Australiju gdje živi s obitelji. O njemu će više riječi biti u drugom dijelu knjige.
- 4 Bašić, Mate, *Razgovor s Tomislavim Rebrinom* – Za otmicu zrakoplova odležao sam 2,5 godine, a da nije bilo Dinka Šakića, pustio bi me Franco nakon tri mjeseca, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 10. rujna 1999.;
Mojega kuma Mira Barešića i Paragvaju nije dočekala Janka Puszta, već žalosni dani o kojima je pisao ogorčena pisma, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 17. rujna 1999.
 - 5 Lasić, Vjekoslav, *Barešić...*
 - 6 Vukušić, Bože, *Razgovor s Tomislavom Rebrinom*, rukopis u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
 - 7 *Informacija br. 384* Centra SDS-a Split od 12. studenoga 1971., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
 - 8 *Policajski izvješće višeg kriminalističkog inspektora Antuna Bruneta*, Pokrajinska kriminalistička policija Baden-Württenberga, 8. rujna 1972., Stuttgart, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
 - 9 Vukušić, Bože, *Razgovor s Antunom Brunetom*, snimka/rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
 - 10 Vidović, Mirko, *Skrivena strana mjeseca*, Hrvatska revija, Barcelona, 1978.
 - 11 Elaborat *Akcija Lika – analiza*; SJS RSUP-a SRH, Zagreb, 31. ožujka 1975., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
 - 12 Tekst elaborata, kao i u svim ranijim slučajevima, malim je dijelom prilagođen standardima hrvatskoga književnog jezika, ali samo u onoj mjeri u kojoj se ne gubi rigidni duh jezika analize kojim je elaborat savezne Udbe pisan.
 - 13 Elaborat *Akcija Lika – analiza...*
 - 14 Seratić, Novo, *Šesta kolona*, Vojnoizdavački i samozашtitni centar, Beograd, 1989.
 - 15 Isto.
 - 16 *I život ako treba...*, Večernji list, Zagreb 9. studenoga 1974.
 - 17 Elaborat *Akcija Lika – analiza...*
 - 18 Prpić, Ante, *Iza lepoglavskih rešetaka*, Riječki nakladni zavod, Rijeka, 1996.
 - 19 *Kuvaciću skuvano*, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 24. lipnja 1988.
 - 20 Depesa br. 291/62, SDS-a RSUP-a SRH, Zagreb, 30. lipnja 1972., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
 - 21 Vukušić, Bože, *Razgovor s Gojkom Bošnjakom*, snimka/rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
 - 22 Iko Domazet, *Nakon uhođenja Dane Šarca pokušaj ubojstva Gojka Bošnjaka*, Nova Hrvatska, br. 22, London, 1979.
 - 23 *Presuda Okružnog suda u Karlsruhe od 11. svibnja 1974. protiv Vlatka Mišića*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
 - 24 *Zapisnik o saslušanju Vlatka Mišića*, Centar SIS-a Mostar, 22. listopada 1993., Mostar, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
 - 25 JOZAK Mato born 23 April 1940 – Nationality Yugoslavian – arrived per Charterflight MIALI 15/632J EX VIENNA/AUSTRIA departed 15 May 1967 under General Assisted Passage Scheme, 1967/BB/2079, A2559, 1967 – 1967.
 - 26 Rullmann, Hans Peter, *Ubistva naredena iz Beograda – Dokazi o jugoslavenskom ubilačkom stroju*, Ost-Dienst, Hamburg, 1983.
 - 27 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljeništva* (treće, dopunjeno izdanje), Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.
 - 28 Bešlić, Ivan, *Čuvari Jugoslavije – Suradnici Udbe u Bosni i Hercegovini*, Samizdat (vlastita naklada Ivana Bešlića), Posuđe 2003.
 - 29 Jurčević, J. – Esih, B. – Vukušić, B., *Čuvari Bleiburške uspomene* (drugo, prošireno izdanje), Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2005.
 - 30 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika iz Bosne i Hercegovine*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.
 - 31 *Informacija br. 100*, SDS SUP-a SRH, Pula, 23. srpnja 1973., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
Udbaška dinastija – Mate, Slobodan i Ivan Josipović iz Baške Vode – susjedi su i daljnji rođaci prof. dr. Ive Josipovića, aktualnog predsjednika hrvatske države, i njegova oca Ante koji je na mjestu tajnika CK SKH 1971. bio zaslužan za rušenje Hrvatskoga proljeća i hrvatskoga partijskoga vodstva na čelu s Antonom Mikom Tripalom i Savkom Dabčević-Kučar. Jedan daljnji pripadnik njihove dinastije ipak nije radio za Udbu već za KOS, pa je 1991. pobegao iz Hrvatske u Crnu Goru.
 - 32 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*

- 33 OREC Jozo born 14 March 1937 – travelled per ship ROMA departing in 1963 under Non Italian National Quota Scheme, OREC J, A2478, 1962 – 1963.;
OREC Jozo, S201505, A6980, 1965 – 1981.;
OREC Jozo – Nationality: Yugoslavian – Arrived Melbourne per Roma 11 March 1963, OREC JOZO, D4881, 11 Mar 1963 – 31 Dec 1976.;
Jozo Orec [Yugoslavian – arrived Melbourne per ROMA, 11 Mar 1963. Box 1492], YUGOSLAVIAN/OREC JOZO, SP908/1, 1963 – 1963.;
Issue of passports – Buzuk, Mirko, 1622/2/78/3287 PART 1, A1838, 1978 – 1978.:
BUZUK Mirko, S200073, A6980, 1968 – 1968.;
Buzuk, Mirko (aka Tony Ryno), T1967/3295, P3, 1963 – 1969.;
BUZUK Ruzica – Nationality: Yugoslavian – Arrived Melbourne per Sydney 14 April 1963 Also known as MARTINIVIC MARTINOVIC MARTINOVIC, YUGOSLAVIAN/BUZUK RUZICA, B78, 1 Jan 1939 – 31 Dec 1972.;
Andrić Ruzica, X3594 PART 1, A11822, 1965 – 1974.;
ANDRIC Ruzica – Part 1, S203614, A6980, 1974 – 1978.;
ANDRIC Ruzica – Part 2, S203742, A6980, 1974 – 1978., National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 34 Pismo Adolfa Andrića bratu Petru Andriću u Nicu 12. svibnja 1965., iz ostavštine Petra Andrića, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 35 Isto.
- 36 *The Citizen*, Johannesburg, 31. prosinca 1977.
- 37 Vukušić, Bože, *Razgovor s Franjom Goretom*, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 38 Otuda podudarnost u svjedočenju Franje Gorete o privremenim registarskim pločicama podignutima “u ime nekoga cirkusa”.
- 39 Presuda Zemaljskoga suda u Saarbrückenu protiv Georga Hubera, Adama Lapčevića i Dragana Baraća, 23. srpnja 1981., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

GLAVA SEDAMNAESTA
Godine kada se HRB reorganizirao

Nikola Miličević u
društvu Zvonka
i Brune Bušića
u Parizu

1. OTPOR JUGOSLAVENSKOM DRŽAVNOM TERORIZMU U INOZEMSTVU

U GODINAMA NAKON ZAVRŠETKA Akcije 72, zbog represije nad osumnjičenim članovima, simpatizerima i obiteljima osoba koje su pripadale HRB-u, a koje su uslijedile širom svijeta, prvenstveno uslijed diplomatskih napora SFRJ, ali i potajnoga (uglavnom državnoga terorističkoga) djelovanja jugoslavenskih tajnih službi na teritoriju stranih država, neovisno o rezonancama podzemnog rata između HRB-a i Udbe (koji je opisan u prošlom poglavlju), od sredine 1973. do kraja osamdesetih godina prošloga stoljeća u samomu HRB-u došlo je do temeljite reorganizacije i ustroja i vodstva. Preinačeno je također djelovanje HRB-a, jer je novo vodstvo zaključilo da do dalnjega treba odustati od gerilsko-diverzantskih akcija širih razmjera u Jugoslaviji, i posvetiti se stvaranju novih pozicija, posebice u Europi, za buduće oslobođiteljsko djelovanje u domovini te za onemogućavanje djelovanja jugoslavenskih agenturnih obavještajno-političkih centara u inozemstvu.

Zapravo, radilo se o prilagođavanju djelovanja HRB-a novim uvjetima, o čemu je Uprava za istraživanje, analizu i informiranje SSUP-a zapisala u elaboratu od 28. lipnja 1984.:

HRB je kao ilegalna organizacija prilagođavao sadržaj svoje neprijateljske djelatnosti raznim organizacijskim oblicima, pa je tako kao formu svog legalnog nastupanja 1965. godine u Sydneu formirao organizaciju Hrvatska mladež Uzdanica.¹

Od 65 prisutnih na osnivačkoj skupštini, 40 ih je bilo utvrđenih ili indiciranih članova HRB-a.

Prvi je predsjednik organizacije bio Dragutin Bratuš, vodeći član HRB-a. Hrvatska mladež izdavala je list Uzdanica koji je u stvari bio glasilo HRB-a.²

Ova organizacija služi HRB-u za okupljanje vlastitih pristalica, za prikupljanje finansijskih sredstava, vršenje utjecaja na druge organizacije, za novačenje izvršitelja diverzantsko-terorističkih akcija, itd. Pripadnici Hrvatske mladeži infiltrirali su se u jedan broj društava hrvatske emigracije. Tako oni (prema podacima iz 1975. godine) imaju dominantnu ulogu u tzv. Croatiji u Sydneyu i Melbourneu, u Ligi za borbu protiv raka u Sydneyu, itd.³

Godine 1973. u Melbourneu je formirana emigrantska organizacija Hrvatske oružane snage – HOS kao sastavni dio HRB-a. Zadatak je ove organizacije 'spremanje pripadnika HRB za obavještajno-terorističku i gerilsku aktivnost protiv Jugoslavije, u striktno isplaniranom vremenu i pogodnoj političkoj situaciji'. Ova se organizacija razvijala istodobno s postupnim prelaskom HRB-a u strožu ilegalnost. Dok se ranije u određenim sredinama agitiralo za HRB, sada se 'polu-legalno' agitira za HOS s napomenom da je cilj ostao isti.⁴

Treba naglasiti da osim u raznim organizacijskim oblicima HRB u svom radu koristi (i ima u vlasništvu) razne domove i klubove (npr. u Canberri), farme za obuku terorista (npr. u Australiji, JAR i sl.), hotele, motele, nogometne klubove (npr. NK Croatia u Parizu).⁵

Kada je početkom 1973. godine na vlast u Australiji došla Laburistička partija koja je najavila i poduzela više mjera prema ekstremnoj ustaškoj emigraciji, vodstvo HRB-a, ocjenjujući da su im uvjeti za antijugoslavensku djelatnost u Australiji znatno otežani, donijelo je odluku da se više istaknutih terorista iseli u Južnoafričku Republiku i тамо formira punkt HRB-a. Prema podacima iz 1977. godine u JAR-u je identificirano oko 14 članova HRB-a. Svi su materijalno dobro

osigurani, posjeduju oružje i eksploziv i povezani su s ustaškim emigrantskim organizacijama iz Europe, SAD, Kanade i Australije. Vođa je punkta HRB-a u JAR-u Dragutin Bratuša. Nakon poraza Laburističke partije na izborima u Australiji krajem 1975. godine i dolaska na vlast Liberalno-agrарne koalicije, čije se vodstvo tolerantnije odnosi prema aktivnosti ekstremne emigracije, neki su se pripadnici HRB-a iz JAR-a vratili u Australiju, ali i dalje postoji punkt u JAR-u.⁶ U ovom razdoblju teroristi u Australiji stalno i uporno pokušavaju organizirati neku novu veću diverzantsko-terorističku akciju u SFRJ. Nastojanja u tom pravcu bila su posebno intenzivna u vremenu od 1973. do 1975. godine. U tom cilju u Europu je bilo upućeno nekoliko istaknutih rukovodilaca HRB-a.

U vezi s tim 1973. godine u Europu dolazi i Ante Butković kao šef HRB-a za Europu (da zamijeni J. Senića koji je ubijen 9. ožujka 1972.), sa zadatkom da osniva ogranke Hrvatske mladeži iz kojih bi se regrutirali izvršitelji terorističkih akcija HRB-a. On je sam priznao neuspjeh u izvršenju ovoga zadatka i 1975. godine odlazi u Australiju.

U tom vremenu HRB je organizirao ili sudjelovao u organizaciji nekoliko diverzantsko-terorističkih akcija, od kojih bi neke, da su izvedene, imale teške posljedice po živote ljudi i imovinu. Zahvaljujući mjerama SDS-a, teroristi iz Australije za vrijeme boravka u Europi nisu uspjeli izvršiti glavni dio svojih zadataka, iako su se za njih pripremali duže vremena te utrošili veće iznose novca.

U Europu se u prosincu 1975. godine ilegalno vratio Ante Butković sa zadatkom da vodi pripreme diverzantsko-terorističkih akcija protiv SFRJ. Namjeravao je organizirati veću akciju u zemlji, a ako ne uspije, onda u blizini SFRJ. Butković je ostao u Europi do sredine veljače 1977. godine, kada je oputovao u Kanadu. U razgovoru s Brunom Bušićem i još nekim emigrantima početkom 1977. godine, Butković je iznio da je HRB unatoč pretrpljenim gubicima u zadnjih nekoliko godina u borbi sa SDS-om, ipak očuvao svoje kadrove i uvećao novčana sredstva.

Također, profesionalni terorist HRB-ovac Stanko Nižić iz Züricha pripremao je, zajedno s ekstremistima Josipom Katalenićem iz Venezuele i Vladimirom Sečanom iz SAD, diverzantsko-terorističku akciju u vezi s KESS-om. Nižić je putovao u Francusku, Englesku i Španjolsku, gdje je prikupljaо sredstva potrebna za organiziranje te akcije. Za novac koji su mu obećali teroristi Sečan i Katalenić, namjeravao je kupiti jedan stan u Monte Carlu, koji bi poslužio za smještaj terorista nakon izvršenja akcije.

Kolovoza 1977. godine Ivan i Ante Butković, Nikola Bikeš⁷ i drugi boravili su u Parizu, gdje je 24. kolovoza održan sastanak uže grupe ustaških terorista. Sastanku su prisustvovali Bruno Bušić i Ante Ljubas. Cilj toga sastanka je bio da se upoznaju s radom emigracije u Francuskoj. Tada je francuska policija emigrantima iz Australije naredila da napuste Francusku zbog predstojećeg posjeta druga Tita (poznato je da se HRB s emigracijom u Španjolskoj pripremao za neku akciju koja se mogla povezati s planiranim putem druga Tita po Europi. Iz tog razloga je Butković pokušao nabaviti lažne putne isprave za terorista Ivana Andabaka i još jednu neidentificiranu osobu za koju se znalo da je u bijegu).

Služba državne sigurnosti sprječila je izvođenje diverzantsko-terorističkih akcija u našoj zemlji koje je planirala grupacija HRB-a u Europi. Prateći intenzivno djelatnost ove neprijateljske grupacije, Služba je, početkom 1976. godine, došla do saznanja da je ova grupacija planirala i izvođenje diverzantskih akcija na području Slavonije i Bosanske Posavine. Zahvaljujući brzoj i pravodobnoj intervenciji, te su akcije sprječene. Pod stalnim pritiskom vodstva iz Australije, grupacija HRB-a u Europi povezala se s određenim brojem osoba u našoj zemlji, preko njih

nabavila potrebne količine eksploziva i planirala izvođenje novih akcija u Zagrebu i Beogradu u vrijeme Nogometnog prvenstva Europe, s nesagledivim posljedicama.

Glavni stan HRB-a i u ovom periodu stalno kontaktira s punktovima u Europi i šalje novac u Europu. Nastojeći maksimalno aktivirati postojeće punktove, rukovodstvo HRB-a 'zaobilazi' one svoje članove koji ne pokazuju odgovarajuću aktivnost.

Na sastanku održanom krajem siječnja 1979. godine u Sydneyu pojedini rukovodioci HRB-a inzistirali su na 'novim oblicima' terorističke aktivnosti. Jedan od takvih oblika trebala bi biti i 'gradska gerila', koju namjeravaju formirati od 'nekompromitiranih ljudi' sa zadatkom da u Jugoslaviji organizira i izvodi terorističke akcije.

Najnovija je orientacija HRB-a – izvođenje manjeg broja dobro pripremljenih akcija, u vezi s čim se stalno kontaktiraju punktovi u Europi, kojima se šalju znatna finansijska sredstva. HRB nastoji centar iz kojega bi se organizirale terorističke akcije prema zemlji prebaciti u Europu, pa je s tim u vezi i formiran stožer u Europi 1981. godine. Iako taj cilj nije postignut, pojedinci u individualnim kontaktima iniciraju i pripremaju terorističke akcije.

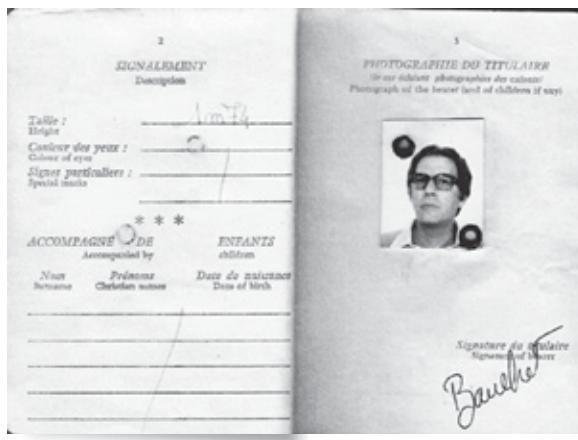
S obzirom na konspirativnost, ekstremnost i posjedovanje velike količine finansijskih sredstava, grupacija HRB-a predstavlja i dalje trajan interes SDS-a, posebno iz razloga što je već duže vrijeme izričita namjera vodstva ove organizacije u Australiji da se akcije usmjeravaju i planiraju u Europi, što sa sigurnosnog aspekta svakako predstavlja povećanu opasnost od mogućnosti realizacije pojedinih terorističkih djela HRB-a.⁸

2. ANTE BUTKOVIĆ ALIAS GJURO MAGAIĆ

Kako proizlazi iz prethodno citiranog Udbina elaborata, jedan od važnijih članova Glavnog revolucionarnog stana HRB-a i glavni operativac HRB-a u Europi u tom razdoblju, tj. od 1972. do 1980. godine, bio je Ante Butković. Njegov pseudonim u HRB-u bio je *Gjuro Magaić*, prema imenu zamjenika vođe Seljačke bune Ambroza Matije Gupca. Analitička služba savezne Udbe (SDS-a SSUP-a) sastavila je 1982. godine posebno izvješće o Anti Butkoviću, u kojem je među ostalim zapisano:

- Ante Butković, 2009. Butković, Josipa, Ante, zvani Beli, Tule i Židov (koristi se i imenima Magaić Djuro, Tule Viktor i Smolić Tule), rođen je 7. lipnja 1942. u Velikom Palančiću, SO Prijedor, SR BiH, SFRJ. Po narodnosti je Hrvat. Državljanin je SFRJ i Australije. Nema podataka u dokumentaciji o Butkovićevu zanimanju prije emigriranja. Poznato je jedino da je završio osnovnu školu. Član je i rukovodilac HRB. Sudjelovao je u organiziraju otmice aviona švedske kompanije SAS i bijega ubojica ambasadora Rolovića, u izradi eksplozivnih naprava zajedno s Dragojem Ljubimirovićem, u pokušaju ubacivanja grupe terorista u SFRJ 1974. godine. Osnovni dosje za Butković Antu vodi SDS RSUP SR BiH, a pomoćni SDS RSUP SR Hrvatske. Koordinirajući dosje SDS SSUP-a vodi se od 8. svibnja 1974., pod registarskim brojem 051-3-0026. Dokumentaristička informacija napisana je na temelju 121 stranice materijala iz koordinirajućeg dossiera i 958 stranica iz drugih dossiera na ovoj i drugim linijama rada, do kojih se došlo putem indeksa osoba. Podaci iz ove dokumentarističke informacije odnose se na neprijateljsku

Krivotvorena
putovnica Ante
Butkovića

aktivnost Butković Ante u periodu od 1970. do kraja 1980. godine.

Od članova obitelji koja je za vrijeme rata bila na strani ustaškog pokreta, Butković ima oca Josipa koji živi u Kninu i majku koja živi u Zagrebu i koja je neprijateljski raspoložena prema našem sistemu. Butković ima i dva brata: Ivica, zvani Buco, emigrant je u Australiji (duže je živio u Sydneyu, a 1979. godine preselio se u Perth, kasnije se iz Pertha vratio u Sydney) i član je organizacije Hrvatsko revolucionarno bratstvo; drugi brat Tvrtnko također je aktivan u organizaciji HRB. Živi u Parizu i vlasnik je noćnog lokala od 1975. godine. Lokal je najvjerojatnije otvoren sredstvima organizacije HRB.

Ante Butković je emigrirao 1960. godine u Austriju, gdje je postao član organizacije HOP. Svinjina mjeseca 1961. godine prešao je u Australiju kod brata Ivice, gdje je nastavio rad u organizaciji HOP, sve do 1968. godine kada je pristupio organizaciji HRB.

Da se konačno opredijeli za ovu organizaciju utjecao je i Ivan Pujić. Butković je zakletvu položio u prisustvu Milana Šćitarevića.

Dana 9. studenoga 1971. Butković je podnio zahtjev za izdavanje putne isprave Generalnom konzulatu SFRJ u Sydneyu. Zbog nedostataka podataka o njegovoj neprijateljskoj aktivnosti, RSUP SR BiH dala je suglasnost. Naknadnim provjerama došlo se do podataka da je Ante aktiv u Hrvatskoj mladeži i HRB-u u Sydneyu i da jedino on može zamijeniti pokojnog Josipa Senića na dužnosti koordinatora HRB-a u Europi.

Za boravku u Europi (1973.-1975.) bio je stožernik organizacije HRB za Europu. Na toj dužnosti Butković se posvetio isključivo radu na organiziranju terorističkih akcija protiv SFRJ. Zbog toga je često putovao u Švedsku, Francusku, Italiju, Španjolsku radi koordiniranja priprema terorističkih akcija protiv Jugoslavije. U tom smislu naročito se angažirao krajem 1972. godine, poslijе likvidacije terorističke grupe ubačene u SFRJ.

Polovicom 1972. godine Butković je, prema informacijama policije australskoga Commonwealtha, ilegalno boravio u Sydneyu, gdje je podnio zahtjev za izdavanje putne isprave. U zahtjevu je naveo da želi putovati u SAD. Međutim, on je 12. kolovoza 1972. doputovao u Francusku, a odatle se prebacio u Švedsku, gdje se zatekao u vrijeme otmice švedskog aviona i bijega ubojica ambasadora Rolovića. Prema informaciji švedske policije, Butković je viđen u društvu otmičara švedskog aviona neposredno uoči otmice. Poslije se Butković još neko vrijeme zadr-

žao u Švedskoj. Odatle je 19. rujna 1972. oputovao u Veliku Britaniju. Nema podataka o daljem Butkovićevom kretanju sve do dolaska u Sydney 20. travnja 1973., gdje se zadržao dva mjeseca. Iste godine, 26. lipnja ilegalno je, avionom preko Rima, doputovao u Europu.

Žaleći se na loše uvjete za rad u Francuskoj, Butković je krajem 1973. godine nagovijestio selidbu u SR Njemačku, kao i da će putem prijatelja nabaviti irsku putnu ispravu, a posao naći kod Amerikanaca jer dobro govori engleski (ne navodi se gdje se namjeravao zaposliti).

Butković je iz Pariza više puta odlazio u Karlsruhe, Stuttgart, München i Frankfurt. Od srpnja 1974. godine Butković je u Frankfurtu. Do 1. studenoga stanovao je kod nekog Nijemca (ne navodi se ime), a od tada, navodno, po hotelima. Osnovni mu je zadatok bio da širom Europe organizira osnivanje društva Hrvatska mladež, iz kojih bi HRB crpio snage za borbu protiv SFRJ. Butković je, po vlastitom priznanju, u tome pretrpio neuspjeh. Razočarao se u ljude u koje je vjerovao. Posljednju šansu video je u Švedskoj, zato je planirao tamo oputovati u prosincu. Butković je pokušao ući u Švedsku, ali ga je švedska pogranična policija vrtila s obrazloženjem da je nepoželjan.

Za boravku u SR Njemačkoj Butković je namjeravao nastaviti pripreme za akcije protiv Jugoslavije. Razmatrao je i mogućnost atentata na druga Tita za njegova posjeta SR Njemačkoj. Boravak u SR Njemačkoj Butković je iskoristio da bi kontaktirao više osoba, u Frankfurtu se viđao s Nikolom Miličevićem, u Münchenu s Gavranović Marjanom i Šinković Vladom, u Düsseldorfu s Deželić Djurom, itd.

U tom razdoblju australska policija, u nemogućnosti da prati Butkovića, zatražila je od prijateljskih europskih službi bilo kakvu obavijest o boravku i aktivnosti. Kad bi utvrdili mjesto boravka naložili bi da mu se oduzme putna isprava i izda Carte d'identité za povratak u Australiju.

Ljubomir Dragoja

Kada je u srpnju 1974. godine Dragoja Ljubomir, zvani *Ljigo*, po zadatku HRB-a doputovao iz Australije u Europu, odmah se povezao s Butkovićem radi pripremanja terorističkih akcija protiv SFRJ. Pristupili su izradi eksplozivnih naprava s ciljem da ih upućuju u SFRJ. Prilikom izrade jedne takve naprave došlo je do eksplozije u stanu Dragoje. Tom prilikom je Dragoja ranjen. Kasnije su ga njemačke vlasti osudile zbog izrade i slanja pisma-bombi u Jugoslaviju. Prema informacijama njemačke policije, smatra se da je Butković bio u Frankfurtu kad se dogodila eksplozija, jer je prilikom pretresa Dragojina stana pronađena putovnica na ime Butković Ante. Tu putovnicu je njemačka policija dostavila australskoj policiji.

Poslije eksplozije u stanu Dragoje, Butković je pobegao u Španjolsku, a kasnije u Australiju. Putovao je s irskom putnom ispravom na ime Patrick Thomas Beckett. Zbog Butkovićeva iznenadnog odlaska iz Europe, funkciju glavnog stožernika preuzeo je Kostić Ante, kod kojega je Butković jedno vrijeme ilegalno boravio. Kostić je su Dragoja i Butković stručno obučili u pripravljanju eksplozivnih naprava. Kostić je ostao u stalnoj telefonskoj i pisanoj vezi s Glavnim stanom u Australiji, pogotovo s Butkovićem. Namjera je Butkovića bila da u Australiji provede nekoliko mjeseci, kako je izjavio, jer ga zovu iz organizacije, uz napomenu da će njega i Dragoju u Europi zamjeniti dvojica (ne navode se imena).

Glavni stan HRB-a u Australiji, osim Bujanović Josipa¹¹, činili su Peričić Franjo te Butković Ivan i Ante. Ante je u Europu došao 1973. godine sa zadatkom da zamijeni Senića i da radi na konsolidiranju HRB-a u Europi. U tom su smislu članovi Glavnog stana vrbovali ljude u Europi i povezivali ih s punktom u Parizu, nabavljali oružje i novac. Punkt u Parizu održavao je stalnu vezu s

punktom u Nici, koji su činili Andrić Petar, Pintarić Franjo, i dr.

Butković dolazi u obzir kao mogući izvršitelj atentata na vicekonzula Mladena Đogovića, 23. ožujka 1975. u Lyonu. Postoji podatak da su Dane Šarac i Butković Ante boravili kod Vlade Damjanovića u Nici, neposredno prije atentata na Đogovića. Damjanović je, inače, sudjelovao u pripremanju ovoga atentata.

Po povratku iz Frankfurta Butković se u Parizu, u svibnju 1975. godine, povezao sa Šarac Danom i Barišić Vinkom, radi organiziranja i pripremanja terorističkih akcija u Jugoslaviji. Međutim, u tijeku akcije u Parizu je na Šarca izvršen atentat 17. lipnja 1975.

Krajem lipnja 1975. godine Butković je otputovao u Australiju. Odmah je stupio u vezu sa Sarić Antonom¹², Peričić Franjom i Mudronja Markom. Australska policija je 1. prosinca 1975. potvrdila da Butković boravi u Sydneu i da je s njim obavila dva razgovora u kojima je priznao da je bio u Europi gdje je radio za 'hrvatsku stvar' (nije naveo bilo što konkretno). Pri pretresu Butkovićeve stana policija je pronašla veću sumu novca, oko 10. 000 dolara, za koju je tvrdio da je njegova. Butković nije zaposlen, izuzev što je 'domar' u domu Hrvatske mладеžи u Sydneu.

Boravak u Australiji Butković je iskoristio da zajedno s bratom Ivcicom pokrene prikupljanja potpisa naših građana koji tamo žive (prikljeno je oko 30.000 potpisa), a na osnovu kojih bi prosvjedovali kod biskupa da se Ivančić Lambert, župnik u Sydneu, vrati na dužnost. Ivančića je, zbog terorističke i antijugoslovenske djelatnosti, suspendirao Vatikan.

Butković je organizirao i akciju za ukidanje radioemisije namijenjene Jugoslavenima u Australiji.

Ne postoje podaci o daljem Butkovićevom kretanju, sve do kraja 1976. godine, kada je viđen u Melbourneu. U to vrijeme za njim je tragala australska Commonwealth policija, s obzirom da je bilo poznato da Butković ne posjeduje ni jugoslavensku ni australsku putnu ispravu.

U listopadu 1976. godine u SR Njemačku je došao iz Australije emigrant i terorist Ćuk Slavko¹³. Sa sobom je donio Butkovićovo pismo koje mu je služilo kao preporuka. Tekst pisma je bio takav da je mogao poslužiti pri polaganju zakletve kod stupanja u organizaciju HRB. Butković je u Europu uputio i terorista Mišić Antu koji je putovao preko Kanade. Od Butkovića je dobio lozinku koja mu je omogućila da kontaktira HRB u Europi.

U mjesecu travnju 1977. godine Butković je uputio dva 'Australca' u SR Njemačku, koji su namjeravali preko Švedske ući u Jugoslaviju. Obojica su posjedovala jugoslavenske putne isprave, s napomenom da njih najlakše nabavljaju. Imaju između 30 i 55 godina. Jedan se predstavio kao Johnny. Visok je oko 180 cm, smeđe, duge kose, po dijalektu kao da je Zagrepčanin. Drugi je visok ok 170 cm, crvenkaste kose, mogao bi biti Dalmatinac.

U mjesecu prosincu 1976. godine Butković je ilegalno doputovao u Europu, sa zadatkom da vodi pripreme diverzantsko-terorističkih akcija protiv Jugoslavije. Namjeravao je da organizira neku veću akciju u zemlji, a ako to ne uspije, onda u blizini zemlje. Butković je u Europi ostao do sredine veljače 1977. godine, kada je, navodno, otputovao za Kanadu.

Za boravku u Europi stupio je u kontakt s poznatim terorističkim grupacijama u Parizu, s grupacijom na području Karlsruhe, SR Njemačka, grupom u Münchenu oko Kostić Ante. Što se planirane akcije u Jugoslaviji tiče (planirana je za proljeće 1977. godine), Butković je izjavio da izvršitelji trebaju doći u zemlju direktno iz Australije, bez zadržavanja u Europi (neki su već i stigli u zemlju, po njegovim riječima). Butković je i prije te akcije govorio da je potrebno da HRB ubaci ljudi u Jugoslaviju, s tim da čekaju naređenja za akciju (ne govoriti se o broju terorista u zemlji, kao ni kakva je akcija u pitanju, osim što spominje vrijeme – proljeće 1977. g.).

U ožujku 1977. godine Butković je otpustovao u Kanadu. Kao razlog za napuštanje SR Njemačke naveo je to da se plaši da će biti uhapšen. Butković je u Kanadi odsjeo kod Bašić Mate; emigrant u Torontu, visok 1.80 m, vitak, smeđe ravne kose, ima 30 godina (podatak iz 1977. g.), ima ženu Maru i dvoje djece, radi kao zidar. Tu je kontaktirao nekog Jozu (rodom iz Bosne, živio je ranije u SR Njemačkoj). U stanu Bašića u to vrijeme boravio je još jedan neidentificirani muškarac (zna se jedino da posjeduje jugoslavensku putnu ispravu).

Boravak u Kanadi Butković je iskoristio da organizira tečaj za teroriste koje je poslije obuke namjeravao slati u Jugoslaviju. Često je putovao i obilazio mjesta gdje žive naši emigranti i radnici.

U kolovozu 1977. godine, Butković Ivan i Ante, Bikeš Nikola i drugi, boravili su u Parizu, gdje je, 24. kolovoza, održan sastanak uže grupe ustaških terorista. Sastanku su prisustvovali i Bušić Bruno i Ljubas Ante. Cilj sastanka bio je upoznavanje s radom emigracije u Francuskoj.

U mjesecu travnju 1979. godine Butković je bio u Frankfurtu. Kasnije putuje u München, gdje se sastaje s Kostić Antonom, emigrantom. Nije poznat razlog ovoga putovanja.

Iz SR Njemačke Butković u srpnju 1979. godine odlazi u Kanadu. Putovao je s njemačkim pašošem. Namjera Butkovićeve bila je da iz Kanade pošalje jednu osobu u Australiju, radi daljeg dogovora s vodstvom HRB-a o akcijama protiv SFRJ. Trebalо je da ta osoba prikupi i novac za planirane akcije (bilo je poznato da planiraju neku akciju u Beogradu).

Za boravka u Parizu, krajem 1979. godine, Butković je nabavio francusku putovnicu. Pokušao je na temelju te putovnice dobiti australsku vizu, što je i ostvario. Iz Pariza je otpustovao u Irsku. Dok je boravio u Parizu, kontaktirao je dva pripadnika IRA-e. Razgovarali su o suradnji u izvođenju terorističkih akcija. Irči su tražili da im Butković nabavi oružje, a oni bi, zauzvrat, pomogli u akcijama. Do sporazuma nije došlo, iz nemačkih razloga.

Butković je u Australiju otišao s namjerom da okupi novu grupu za akcije u Europi.

Za obradu Butković Ante Služba je koristila suradničku mrežu (Oskar, Franko, Odisej, Albatros), podatke drugih perifernih suradnika, kao i izvore Službe za istraživanje i dokumentaciju SSIP-a. Na traženje naše Službe, Butkovićevu djelatnost pratile su i prema njemu poduzimale mјere i strane službe sigurnosti, posebno Commonwealth policija Australije.¹⁴

3. DANE ŠARAC – NEUMORNİ NEPRIJATELJ JUGOSLAVIJE

Dane Šarac

Jedan od najvažnijih suradnika Ante Butkovića u tom razdoblju bio je Dane Šarac, nadimkom Bakočević, rođen 5. veljače 1927. u selu Veliki Ograđenik pokraj Čitluka, o kojem je u prethodnim poglavljima knjige već pisano kao o neumornom neprijatelju Jugoslavije.

Dane Šarac je još kao maloljetnik 1. kolovoza 1943. dragovoljno pristupio HOS-u NDH. Nakon propasti NDH bio je sudionik Bleiburske tragedije i Križnoga puta. Prošao je nekoliko jugoslavenskih logora, pa je neko vrijeme čak bio na prisilnom radu u bivšem ustaškom logoru u Jasenovcu, koji je kao koncentracijsko-likvidacijski logor nastavio raditi i pod Titovim komunističkim vlastima. Na kraju je Šarac završio u logoru u Pančevu u Srbiji, odakle je otpušten 10. studenoga 1945.

Vrativši se u rodni kraj, Dane Šarac je saznao da njegov otac Ivan i stariji brat Niko nisu preživjeli Bleiburšku tragediju. Štoviše, suočio se s činjenicom kako se jugoslavenski teror nezapamćenom žestinom i surovošću svalio na hercegovačke Hrvate. Dane Šarac to nije mogao podnositи pa se u ožujku 1946. pridružio ustaničkim križarskim postrojbama koje su činili preživjeli vojnici HOS-a. Ponovno je zarobljen 10. siječnja 1947. te je osuđen na trinaest godina zatvora. Dane Šarac je posvjedočio o tom događaju:

Ustvari, bili su mi izrekli kaznu od dvanaest godina, ali kako je moj suborac Ante Luburić Šetulja dobio trinaest, ja sam se pobunio: 'Ili Šetulji smanjite kaznu za jednu godinu, ili meni dodajte još jednu.' Sudac je mirno rekao zapisničaru: 'Dodaj Šarcu još jednu godinu'.¹⁵

Šarac je kaznu izdržavao u zloglasnoj zeničkoj kaznionici. Krajem 1956., u sklopu šire amnestije, pomilovan je i pušten iz zatvora. Međutim, vlasti su ga nastavile zlostavljati, pa se odlučio na bijeg iz Jugoslavije. Za dan bijega na slobodu odabrao je 10. travnja 1960. Šest mjeseci kasnije preselio se u Njemačku gdje se povezao s krugom najradikalnijih hrvatskih emigranata okupljenih oko Mile Rukavine, predsjednika Ujedinjenih Hrvata Njemačke.

Udba je sumnjičila Šarca da je s vođama HRB-a Gezom Paštijem i Josipom Seničem, organizirao atentate na jugoslavenske konzule u Njemačkoj, Andriju Klarića 8. lipnja 1965. u Meersburgu i Savu Milovanovića 30. kolovoza 1966. u Stuttgарту.

3.1. Prva smrtna presuda

Prema izjavi Jerka Bradvice, dugogodišnjeg šefa Udbe u Mostaru i Sarajevu, konačna odluka o ubojstvu Dane Šarca donesena je potkraj šezdesetih godina kada je on osumnjičen da je organizirao podmetanje bombi u Beogradu.

Naime, 23. svibnja 1968. eksplodirala je mina u garderobi na beogradskom Željezničkom kolodvoru. Desetak osoba je lakše i teže ozlijedjeno. Udba je uhitila stanovitog Ivana Jelića, rođena 1944., u Omanjskom pokraj Doboja, koji je kao *gastarbeiter* radio u Austriji, i optužila kao navodnog atentatora. Okružni sud u Beogradu osudio ga je već 25. srpnja 1968. na smrt i Jelić je, prema Knjizi umrlih u beogradskoj općini Voždovac, pogubljen 2. studenoga 1968. Jerko Bradvica je o tome izjavio:

Stari hercegovački
udbaš Jerko Bradvica

Dok sam bio na dužnosti u Mostaru u razdoblju od 1967. do 1974., tijekom godine po nekoliko puta u Centru su odvojeno boravili inspektorji Saveznoga SUP-a Branko Jurak i Mićko Desnica. Pri dolasku u Centar prakticirali bi da se najave kod načelnika Centra i da kažu kako će oni o konkretnim pitanjima iz područja zadataka razgovarati s radnicima koji imaju zaduženja po liniji emigracije. Jednom prigodom, mislim da je to moglo biti ljeta 1968. ili 1969., u Centar je

po zadacima Službe došao Branko Jurak. Tom mi je prigodom rekao da bi on s jednim brojem operativnih radnika razgovarao o ofenzivnim akcijama. Te je godine u Centar došao i ministar unutarnjih poslova Srbije, Zečević. Postavljao je pitanja o djelatnosti Dane Šarca. Zečević je za tog posjeta rekao da će Srbija prekinuti djelatnost Šarca i da se mi o njemu više ne brinemo, a da je naše samo to da dođemo do njegovih najnovijih fotografija.¹⁶

Međutim, prije nego što je Udba uspjela pripremiti Šarčevu likvidaciju, njemačka policija ga je uhitila zajedno s još četvoricom hrvatskih emigranata: Žarkom Odakom, Božom Pašalićem, Ivanom Kutuzovićem i Markom Uremovićem. Optuženi su da su zapravo oni organizirali diverziju u Beogradu, te nagovorili Ivana Jelića da je izvrši, a on (Jelić) da je na to pristao iz osvete, jer je smatrao da je Udba stajala iza ubojstva njegova brata Jozeta Jelića 15. lipnja 1967. u Friedrichshafenu.

Zemaljski porotni sud u Ravensburgu optužene je 21. travnja 1970. proglašio krivima i osudio Odaka i Pašalića (bliska rođaka nekada istaknuta HDZ-ova političara dr. Ivića Pašalića) na dvanaest godina zatvora, Kutuzovića na deset, Šarca na šest i Uremovića na pet godina zatvora.¹⁷

3.2. Mostarska Udba vrebala je Šarca

Udba nije prestajala pratiti Danu Šarca niti za vrijeme njegova boravka u zatvoru. Čak ga je sumnjičila da je iz zatvora pomagao u pripremama Skupine Fenix 72. Stoga, čim je izdržao kaznu i bio otpušten na slobodu, mostarska je Udba dobila zadatak da pripremi njegovu likvidaciju. Za taj zadatak bio je određen prije spomenuti suradnik mostarske Udbe Vlatko Mišić iz Ljutog Doca pokraj Mostara.

Mišić se početkom 1973. godine bio doselio u Karlsruhe i nastanio u motelu *Grosser Kurfuerst*, nasuprot ulice Lessingstrasse, u kojoj je pak živio Dane Šarac. Vlasnik motela Rudolf Gruber izjavio je kasnije policiji za Mišića:

Nije htio uzeti nijednu drugu sobu osim one koja gleda prema Lessingstrasse.

Petnaestak dana kasnije, Mišić se preselio u hotel koji je bio izravno prekoputa stana u kojemu je Šarac stanovao. Vlasnik tog hotela Gerhard Bentin kasnije je izjavio:

Tražio je bezuvjetno sobu s pogledom prema Lessingstrasse. Kad smo ga jednom premjestili u drugu sobu, on je od jutra do mraka sjedio u lokalnu pokraj prozora i gledao prema Lessingstrasse.¹⁸

Mišić je tjednima pratio Šarca, dolaske i odlaske iz stana, susrete s drugim ljudima. Proučavao mu je pokrete i navike. Šarac je nekako osjetio da mu prijeti opasnost pa je nagnuo napustio Njemačku i počeo novi život u potpunoj ilegalnosti u Parizu. Mišić se vratio u Mostar i izvjestio nalogodavce da nije mogao izvršiti zadatak, jer je Dane Šarac nestao.

Mišić je nakon toga dobio novi zadatak, kako je već opisano – ubojstvo Gojka Bošnjaka.

U vrijeme Šarčeve francuske ilegalnosti zbio se atentat na jugoslavenskog vicekonzula Mladena Đogovića u Lyonu. Napadači su Đogovića dočekali 29. ožujka 1975. i teško ranili. Udbin suradnik *Oskar* dojavio je svojim gazdama u Zagrebu kako je saznao da je jedan od trojice atentatora navodno bio Dane Šarac.

Sredinom 1975. godine *Oskar* je dojavio svojim nalogodavcima u Zagrebu da Jugoslaviji vreba nova opasnost od Dane Šarca, odnosno da on predvodi grupu hrvatskih emigranata iz Njemačke i Francuske koja priprema bombaške diverzije u Jugoslaviji. Jedno Udbino izyješće sadrži *Oskarove* dojave od 10. lipnja 1975.:

Šarac je toga dana posjetio izvora i zahtijevao od njega da se angažira na prikupljanju novčanih sredstava za akcije koje planira. Napominjeno da smo vas ranije obavijestili o planovima Šarca da podmetne veći broj mina na objekte u Jugoslaviji. *Oskar* je to odbio, upućujući Šarca da u tome zatraži pomoć emigranta Tomislava Naletilića iz Karlsruhe.¹⁹

Na temelju *Oskarovih* dojava, 21. lipnja 1975. u Splitu su uhićeni Vinko Barišić i njemačka državljanka Barbara Pachetka. U njihovom automobilu je pronađeno sedamnaest minskih naprava. Izložen torturi u zloglasnom Udbinom pritvoru na Katalinića briježu u Splitu, Barišić je ubrzo priznao da je mine dobio od Dane Šarca. Četiri dana nakon njihovog uhićenja, 25. srpnja 1975., *Oskar* je Udbi dojavio nova saznanja:

Oskar izvještava da je ponovno razgovarao s emigrantima Tomom Naletilićem, Franjom Musulnom i Božom Jelićem, te da je od njih saznao kako je Musulin vlakom iz Saarbrückena prebacio eksploziv i bombe u stan Ivana Baruna u Parizu. Musulin je pomogao Anti Butkoviću pri montaži tih naprava. Šarac je Barišića upoznao preko Tomislava Naletilića i Franje Musulina. Prema pričanju emigranta Pere Bulića iz Saarbrückena, Šarac je bio već prije angažirao Vinka Barišića za takve zadatke, ali suradnik Barišića osobno ne poznaje, iako dopušta mogućnost da su se negdje srelj. O Barbari izvor samo zna da je Njemica, a od Naletilića je doznao da je ona s Barišićem u Jugoslaviji. Izvor ne zna tko je gotove naprave prebacio u Italiju, ali misli da je u tome sudjelovalo i Tomo Naletilić. Isto tako od Tome je čuo da su u prebacivanju materijala iz Francuske u Italiju sudjelovali i neki Talijani iz Nice.²⁰

3.3. U tijelu Dane Šarca 22 naboja

Pokleknuvši pod torturama Vinko Barišić je, po nalogu operativca splitske Udbe Ante Šipića, pristao zvati Šarca u Pariz i s njim izmijeniti nekoliko dogovorenih šifriranih poruka te mu najaviti da će ga ponovno nazvati za tjedan dana, 17. srpnja 1975. između 20 i 21 sat, na isti telefonski broj. Udba je tako znala gdje i kada treba Šarcu pripremiti zasjedu. Kako se odigrao atentat na njega, Šarac je osobno posvjedočio autoru ove knjige:

Vraćajući se u stan 17. srpnja 1975. kratko iza 20 sati, popeo sam se uza stepenice na prvi kat i u polumraku ugledao čovjeka kako stoji pokraj ulaznih vrata mojega stana. Bio je sličan jednom

poznaniku, ali iznenađen što ga tu vidim, htio sam ga upitati: 'Što radiš ovdje?'. Prije nego što sam to izustio, netko iza mojih leđa je povikao: 'To je on!' Na to je ovaj ispred ispružio ruku i u mene uperio pištolj s prigušivačem. Ja sam se u tom trenu bacio na njega i rukom uhvatio cijev prigušivača. On je počeo pucati i probušio mi je dlan desne ruke. Tada me je s leđa dohvatio drugi; počeli smo se hrvati i on me oborio na pod. Tada je odnekud dohvatio kratki automat, također s prigušivačem, i u mene ispalio rafal. Koliko se sjećam, ponovno sam ustao i pošao prema njima. Onda sam osjetio bol u trbušu, ponovno pao i izgubio svijest. Nakratko sam došao k sebi dok su me nosili niza stepenice. Kad su me iznijeli iz zgrade naišla je neka stara žena i počela vikati. Tada su me ostavili na ulici i pobegli. Kasnije mi je francuska policija rekla da su me vjerojatno htjeli, živa ili mrtva, odvesti u Jugoslaviju. U bolnici su utvrdili da sam bio pogođen: s po jednim nabojem u dlan i glavu, s dva u pluća, dva u jetra, a s ostalih šesnaest svuda po tijelu. Znači, ukupno dvadeset dva naboja.²¹

Šarac je, dakle, prezivio atentat, ali su mu lijeva ruka i nogu ostale trajno paralizirane. Ivan Ćurak, bivši šef bosansko-hercegovačke Udbe, u vezi s atentatom na Danu Šarca kazao je sljedeće:

Na širem sastanku načelnika i drugih viših dužnosnika republičkih središta SDS-a u Rijeci, koji je organizirao Jerko Dragin, saznao sam od Franje Herljevića da je SDS organizirao atentat na Danu Šarca u Parizu. Tada je Herljević prigovorio Draginu da ga je krivo informirao o likvidaciji Šarca, što je on prenio Titu, pa mu se kasnije morao ispričavati jer je Šarac ipak prezivio. Tito je navodno umirivao Herljevića riječima: 'Ne možeš uvijek uspjeti. Nekad moraš i omanuti'²²

Tito je 1974. godine postavio Franju Herljevića za saveznog ministra unutarnjih poslova upravo zbog lojalnog izvršavanja najpovjerljivijih zadataka tijekom *Operacije Raduša* (kako je Udba nazivala svoju borbu protiv Akcije Fenix 72) posebice u pogledu zlostavljanja i likvidacije zarobljenih feniksovaca koje je obavio kao komandant TO BiH. Inače, prethodno je Tito na Herljevića gledao s nepovjerenjem jer je ovaj u svibnju 1945., u danima po svršetku Drugog svjetskog rata, kao zapovjednik napada na Odžak pretrpio teške gubitke i 'blamirao partizansku vojsku' pa je tek uz pomoć rusko-sovjetskoga zrakoplovstva slomljen otpor hrvatskih branitelja Odžaka na čelu s bojnikom Petrom Rajkovcem...

Prema vjerodostojnim informacijama, jedan od atentatora na Danu Šarca bio je profesionalni ubojica iz Rijeke, po zanimanju pomorski časnik, koji je u to vrijeme plovio na brodu *Ilirija*. Za vrijeme hrvatskoga Domovinskog rata, taj je postao visoki časnik HV-a i, zahvaljujući podršci koju je imao od tadašnjeg šefa Sigurnosno-informativne službe (SIS) Josipa Perkovića, obnašao je vrlo odgovorne dužnosti u SIS-u i Vojnoj policiji u Istri, Kvarneru i Lici. Kasnije je sa svojom kćeri, poznatom hrvatskom atletičarkom, bio vrlo aktivran u stranci Josipa Manolića Hrvatski nezavisni demokrati (HND), s kojom su Manolić i Stipe Mesić sa suradnicima bili namjerili izvršiti svojevrstan državni puč sredinom 1990-ih.

Drugi atentator, prema istom pouzdanom izvoru, bio je pripadnik francuske Legije stranaca. Početkom devedesetih jedno je vrijeme proveo u HOS-u u Konjicu, pa u HVO-u

Obiteljska grobnica
Dane Šarca na
mjesnom groblju u
Velikom Ograđeniku

i HV-u, a prije nekoliko godina pritvoren je u Francuskoj zbog sudjelovanja u aferi međunarodnog krijumčarenja oružja.

Udba je nastavila Šarca pratiti i nakon njegova ranjavanja koje ga je učinilo neprektnim i prikovalo ga za krevet. Prema izjavi Ivana Lasića, osim suradnika zagrebačke centrale Udbe Ivice Šimunovića – Oskara, koji je bio ključni informator o Dani Šarcu, jedan od suradnika koji je dojavljivao općenite informacije o njemu i njegovu prebivalištu u Parizu, bio je stanoviti Ljubo Sušac, navodni emigrant u Francuskoj a zapravo suradnik obavještajne službe SID SSIP-a iz Beograda:

Ja sam razgovarao s operativcem SID-a Duškom Lokvićem. On je rekao da Sušac bježi od suradnje jer se boji. Ja sam čak pitao Franu Krnića zašto je dopustio da Sušcu ide na kontakt samo Duško koji je već bio star, i zašto nije poslao s njim mlađeg operativca koji bi ga mogao poslije kontaktirati, jer Sušac je bio dobar sa Šarcom. Službi je tada trebao Sušac samo da znamo što se zbiva sa Šarcom. Sušac je govorio da njemu Šarac vjeruje i da ne sumnja u njega, ali da ovi u Karlsruhe smatraju da je on sumnjiv i da ga treba odstraniti od Dane. On je, dakle, kao aktivan suradnik SIP-ove službe, morao imati neku ulogu za pribavljanje podataka... Zadnji ga je na vezi držao operativac SID-a Miro Srdanović.²³

Dane Šarac se 22. kolovoza 1992. vratio u Hrvatsku. Neko je vrijeme živio u Zagrebu, a onda se odselio u rodno mjesto u Hercegovini. Umro je 28. srpnja 2002., a pokopan je u blizini svojega staroga suborca Lovre Solde Šetkušića na mjesnom groblju u Velikom Ograđeniku blizu Čitluka.

4. ODMAZDA NAD NIKOLOM MILIČEVIĆEM BEBANOM

Nikola Miličević

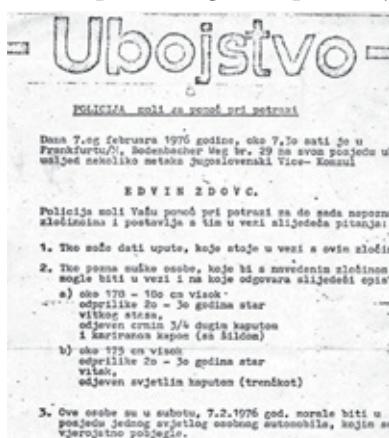
Nikola Miličević Beban, rođen 10. listopada 1937. u Vionici pokraj Čitluka, bio je jedan od osnivača Ujedinjenih Hrvata Njemačke. Udba je smatrala da je ta organizacija osnovana kao paravan za djelovanje HRB-a u Njemačkoj i da je zapravo Miličević jedan od stožernika HRB-a u Europi, najuže povezan u djelovanju sa svojim susjedom iz Hercegovine Danom Šarcom, dok je na političkom polju bio sljedbenik Brune Bušića.

4.1. Likvidacija jugoslavenskog konzula Edvina Zdovca

Potkraj 1975. i početkom 1976. godine izvršeno je nekoliko diverzija na jugoslavenske objekte u Njemačkoj. Među ostalima:

- 24. prosinca 1975. podmetnuta je mina u prostorije predstavništva JAT-a u Stuttgartu;
- 3. siječnja 1976. podmetnuta je mina u garažu jugoslavenskoga Generalnog konzulata u Stuttgartu;
- 4. siječnja 1976. poslana je knjiga-bomba na adresu jugoslavenskoga Generalnog konzulata u Stuttgartu; i
- 12. siječnja 1976. podmetnuta je bomba u prostorije jugoslavenskoga konzulata u Dortmundu.

Napokon, u ranim jutarnjim satima 8. veljače 1976., za polumraka pri izlaska iz stana u garažu, ubijen je jugoslavenski konzul Edvin Zdovc u Frankfurtu. Pogođen je s četiri metka, po dva u glavu i prsa, te je na mjestu ostao mrtav.

Proglas njemačke policije uz ubojstvo jugoslavenskog konzula Edvina Zdovca

Tadašnji jugoslavenski veleposlanik u Njemačkoj Budimir Lončar, kako je dva dana kasnije izvijestio TANJUG, prema naputku jugoslavenskoga ministra vanjskih poslova Miloša Minića, uručio je istoga dana kad je Zdovc ubijen "oštar prosvjed u bonnskom ministarstvu unutarnjih poslova", a nakon toga je doputovao u Frankfurt gdje je "posjetio obitelj poginulog konzula i izrazio joj sućut u ime Miloša Minića, kao i u svoje ime".²⁴

Njemačka policije zavela je sveobuhvatnu istragu i nakon nekog vremena došla do zbunjujućih podataka kad je pokušala saslušati jednoga od ključnih svjedoka – Lojza Krakara koji je radio kao lektor na Goethe Institutu u Frankfurtu i povremeno prevodio za potrebe Zdovca u konzulatu. Krakar je preko noći nestao, da bi

se nakon nekoliko mjeseci saznalo da je u Ljubljani. Na njemački zahtjev za saslušanjem Krakara, jugoslavenske vlasti su odgovorile da se on nalazi “u ludnici” i da “nije sposoban za bilo kakva saslušavanja”.

Nakon toga počele su se širiti glasine da je Zdovčeve ubojstvo zapravo organizirala Udba nakon što je saznala da je on pristao raditi za njemačku tajnu službu. A to da je otkrio upravo Udbin suradnik – Lojze Krakar!

4.2. Složena međunarodna političko-obavještajna operacija

Neovisno o njemačkoj istrazi, Beograd je osumnjičio Miličevića da je organizirao Zdovčeve smaknuće. Štoviše, njemačka policija bila ga je uhitila, ali ubrzo i oslobođila, jer nije bilo nikakva dokaza u prilog Udbinim optužbama.

Dvije i pol godine kasnije, 11. svibnja 1978., u zagrebačkom hotelu *Esplanada* uhićena su četvorica pripadnika njemačke terorističke organizacije Rote Armee Fraktion – Brigitte Mohnhaupt, Jürgen Peter Boock, Rolf Clemens Wagner i Sieglinde Hoffmann. Kad je Bonn zatražio njihovo izručenje, Beograd je odgovorio protuzahтevom – zatražio je izručenje nekolicine hrvatskih, albanskih i srpskih emigranata iz Njemačke, među njima i Nikole Miličevića.

Zanimljivo je da je autor ove knjige, tada srednjoškolac, stanujući u Gajevoj ulici u Zagrebu u blizini hotela *Esplanade*, bio slučajan očeviđac tog uhićenja. Sedam godina poslije susreo je Brigitte Mohnhaupt i Jürgena Petera Boocka u zloglasnom njemačkom zatvoru Stammheim kod Stuttgarta. Štoviše, neko vrijeme, pod posebnim izolacijskim režimom, u društvu jednoga Kurda ljevičarsko-komunističke orientacije, autor ove knjige odlazio je u tzv. “šetnju” s Boockom, koji mu je pripovijedao o okolnostima njihova uhićenja i pregovorima o izručenju. Primjerice, Boock mu je kazivao da je Udba otpočetka znala da su oni u Zagrebu, štoviše i s njenim su znanjem u Jugoslaviju doputovali iz Švicarske. Pri uhićenju im je rečeno da su ih morali provizorno uhititi nakon što ih je Bundesnachrichtendienst (BND – njemačka Savezna obavještajna služba) izvjestio da borave u zagrebačkom elitnom hotelu *Esplanade*. Međutim, odmah su im rekli da se ne brinu, jer od izručenja neće biti ništa.

Zaista, u složenoj međunarodnoj političko-obavještajnoj operaciji pregovori o izručenju su propali. RAF-ova je četvorka na kraju protjerana u Jemen, a njemački je Vrhovni sud odbacio zahtjev za izručenjem emigranata koje je Beograd tražio.

4.3. Zasjeda za Bebana

Obradu nad Nikolom Miličevićem zavela je mostarska Udba još 22. svibnja 1970. pod brojem dosjea D-529, da bi se 30. lipnja 1976. njegova obrada nastavila u sklopu tzv. Grupne operativne obrade pod brojem dosjea GOO-2165.

Kasno u noći 13. siječnja 1980., kad je Nikola Miličević ulazio u svoj automobil na parkiralištu jednoga restorana u Frankfurtu, iza leđa mu je pritrčao ubojica i na mjestu ga

Novinski članak o ubojstvu
Nikole Miličevića

usmrtio s nekoliko hitaca. Miličević je iza sebe ostavio udovicu i petero djece u dobi od četiri do 12 godina.

Inspektor zadužen za emigraciju u mostarskoj Udbi, Nikola Ostojić Žutkić, vodio je obradu nad Nikolom Miličevićem Bebanom u vrijeme njegova ubojstva. Kako je poznato iz prethodnih poglavlja ove knjige, Ostojić Žutkić bio je nemilosrdni progonitelj obitelji feniksovaca Vlatka Miletića i Vidaka Buntića za vrijeme i nakon Akcije Fenix 72.

Nakon likvidacije jugoslavenskog konzula Edvina Zdovca, a posebice u vrijeme jugoslavenskog zahtjeva za izručivanjem Nikole Miličevića Bebana, u obradu nad njim aktivno se uključila središnjica bosansko-hercegovačke Udbe. Suradnik Centra SDB Zenica u Frankfurtu, Nikola Banoža (pseudonim *Cico 1*), intenzivno je prikupljao informacije o Miličeviću, dok

je zločudniji u svojim izvješćima o Miličeviću bio suradnik Centra SDS-a Sarajevo u Münchenu, Zvonko Vasilj (pseudonim *Mario*). On je svojim šefovima iz Sarajeva, na sastancima 2., 3., i 6. veljače 1977. među ostalim dojavio:

U posljednje vrijeme Nikola Miličević Beban je veoma aktivan u smislu koordinacije između žarišta, na bazi čega je i postao jednom od najzapaženijih figura u grupaciji HRB-a na području Njemačke. Prethodnu konstataciju suradnik potkrepljuje činjenicom da 'Beban' praktično vodi akciju prikupljanja pomoći otmičarima američkog aviona sa Zvonkom Bušićem na čelu i ujedno zagovara sve akcije emigracije sličnog karaktera za što nudi direktnu materijalnu pomoć i organizacijsku pomoć.²⁵

Međutim, ključne informacije koje je Udba koristila pri odlučivanju o ubojstvu Nikole Miličevića Bebana, u Beograd su pristigle od suradnika republičke centrale Udbe u Zagrebu, Ivice Šimunovića – Oskara.

Prema izjavi bivšeg šefa sarajevske središnjice Udbe, Ivana Ćurka, u pripremi ubojstva Nikole Miličevića Bebana neposredno su sudjelovali suradnici Centra SDB-a Bihać – braća Hasaga i Adam Bećirević, koji su živjeli u okolini Frankfurta. Njihovi pseudoniimi bili su *Mato 1* i *Mato 2*. Prema Ćurkovim saznanjima, oni su novčano nagrađeni za sudjelovanje u pripremama ubojstva, a nagradu im je isplatio jedan od tadašnjih šefova bosansko-hercegovačke Udbe Jerko Bradvica. Ćurak tvrdi da mu je Bradvica u jednom razgovoru izjavio da nema dovoljno novca u specijalnoj blagajni kojim bi mogao nagraditi braću Bećireviće, kako se izrazio, "koliko su zaslužili".²⁶

Određeni krugovi u hrvatskom iseljeništvu s tim ubojstvom povezivali su jednoga od tadašnjih šefova srpskog podzemlja u Njemačkoj Ljubomira Magaša Zemunca.

5. OSTALI ATENTATI NA PRIPADNIKE I SURADNIKE HRB-A

5.1. Kobna suradnja s pukovnikom CIA-e Vladimirom Sečanom

HRB nije odustajao od oružano-diverzantskih akcija protiv Jugoslavije, nego ih je pripremao sukladno novom programu djelovanja te organizacijski i kadrovski neovisno o ranijoj organizacijskoj strukturi. S druge strane, Udba je, nakon što bi saznala za nove planove HRB-a, organizirala likvidacije njihovih inspiratora i provoditelja. Drugim riječima, osim atentata na hrvatske emigrante, članove i simpatizere HRB-a djelatne u razdoblju od osnivanja HRB-a do kraja sedamdesetih godina prošloga stoljeća, sredinom sedamdesetih godina prošloga stoljeća počeo je novi val podzemnih obračuna između HRB-a i Udbe. Trajao je do sredine osamdesetih godina prošloga stoljeća i bio je determiniran, kako novim oblicima, tako i nositeljima neprijateljskog obračunavanja. U tom razdoblju Udba je izvršila desetak atentata na pripadnike ili simpatizere HRB-a.

Ključni trenutak koji je obilježio podzemni rat između HRB-a i Udbe u ovom razdoblju, bio je uspostavljanje suradnje dužnosnika HRB-a s umirovljenim pukovnikom CIA-e Vladimirom Sečanom (1923.–1996.), nekadašnjim časnikom Hrvatskih oružanih snaga.

Vladimir Sečan je preživio Bleiburšku tragediju i uspio odseliti se u Argentinu. Krajem pedesetih godina, kad su u Južnoj Americi počeli djelovati razni komunistički pokreti, zajedno s još nekolicinom bivših pripadnika HOS-a, Sečan se stavio na raspolaganje šefu Dominikanske Republike Rafaelu Leonidisu Trujillu. Međutim, kad je Trujillo došao u sukob s politikom Washingtona, Sečan mu je okrenuo leđa i stao na stranu pučista koje je organizirala i naoružala CIA. Trujillo je ubijen u puču 30. svibnja 1961., a Sečan je postao pouzdanik CIA-e. Narednih godina, u sastavu specijalnih američkih vojnih postrojbi, Sečan je navodno sudjelovao u američkim protuterilskim operacijama u Južnoj Americi, pa čak i u potjeri za najpoznatijim latinskoameričkim gerilcem Che Guevarom u listopadu 1967. u Boliviji koja je završila njegovom likvidacijom.

Sve vrijeme Vladimir Sečan je bio aktivan u Hrvatskom oslobodilačkom pokretu te je, nastanivši se u međuvremenu u Orlando na Floridi, pretendirao na mjesto predsjednika HOP-a nakon smrti Pavelićeva nasljednika dr. Stjepana Hefera u srpnju 1973. godine. Međutim, vijećnici HOP-a su umjesto njega izabrali dr. Antuna Bonifačića koji je živio u Buenos Airesu. Dok je HOP izborom novinara i pjesnika Bonifačića za predsjednika još više klizao prema "pacifističkim" vodama, Sečan je počeo zastupati sve militantniji odnos prema Jugoslaviji. U tome je posebnu podršku imao u jednomu od vodećih ljudi HOP-a u Francuskoj, Ivanu Tuksoru, putem kojega je želio uspostaviti mrežu suradnika u Europi putem koje bi organizirao atentate i diverzije na jugoslavenske diplomatske predstavnike i predstavništva u svijetu, kao i gerilsko-diverzantske akcije u Jugoslaviji.

O Sečanovim aktivnostima svjedoči *Službena zabilješka*, sastavljena 20. srpnja 1976., u SDS-u RSUP-a SRH o razgovoru s pukovnikom KOS-a Kemalom Buzaljkom, kasnijim šefom KOS-a cijelokupne Pete (zagrebačke) armijske oblasti JNA.

U toj je *Zabilješci* među ostalim stajalo:

Imaju aktivnu obradu nad Vladimirom Sečanom, rezervnim američkim pukovnikom, poznatim ustaškim ekstremistom, koji održava tečajeve ustaškim teroristima. Ustvrdili su da je istaknuti agent CIA-e. Kod njega su ugradili dva kvalitetna suradnika, preko kojih ostvaruju dobar uvid u Sečanovu aktivnost, uključujući i pribavljanje dokumentacije. Nedavno su dobili više Sečanovih pisama za razdoblje ožujak – lipanj 1976., iz kojih jasno proizlazi da je Sečan u sprezi s nekoliko časnika izraelske obaveštajne službe i da s njima planira izvođenje terorističkih akcija protiv SFRJ. O tome je Buzaljko napisao informaciju SSNO-u.

Ova Sečanova aktivnost je tim ozbiljnija, ako to čini u svojstvu agenta jedne od američkih obaveštajnih službi. U tom slučaju vjerojatno je u sprezi s Odjelom za specijalne akcije (SOD – Special Operation Division), čiji su istaknuti operativci (mahom Židovi) ugrađeni u velike američke firme za prodaju oružja (vidi materijale akcije Rijeka).²⁷

Ivan Tuksor je živio u francuskom gradu Nici, gdje je svojedobno bio upoznao Gezu Paštija i Josipa Senića, a konstanto je surađivao s tamošnjim stožernikom HRB-a Petrom Andrićem. Stjecajem tih okolnosti došlo je do suradnje HOP-ove disidentske grupe okupljene oko Vladimira Sečana s nekolicinom istaknutih dužnosnika i simpatizera HRB-a u Europi, kao što su bili Stanko Nižić u Zürichu, Mate Kolić u Parizu, te Antun Kostić, Đuro Zagajski i Luka Kraljević u njemačkoj pokrajini Bavarskoj.

Sljedećih godina pokazat će se da je ta suradnja sa Sečanom bila kobna: Tuksor, Nižić, Kostić, Kolić i Zagajski bili su likvidirani, dok je Kraljević preživio atentat uz posljedicu doživotne potpune sljepote.

Prema određenim saznanjima, upravo je Vladimir Sečan kao domaćin Dobroslavu Paragi sredinom 1991. godine u SAD-u, bio inspirator Paraginih ambicija za osnivanje Hrvatskih obrambenih snaga (HOS) kao stranačke vojske Hrvatske stranke prava (HSP), o čemu će više riječi biti u jednom od poglavlja ove knjige.

5.2. Bomba pod automobilom Ivana Tuksora

Ivan Tuksor

Ivan Tuksor, rođen 4. prosinca 1933. u selu Struga pokraj Ludbrega, prebjegao je 1. studenoga 1957. iz Jugoslavije i nastanio se u Francuskoj. Učlanio se u tamošnju podružnicu HOP-a, Ujedinjene Hrvate Francuske (UHF), i uskoro postao jedan od njihovih najaktivnijih članova.

Kad je nakon smrti dr. Stjepana Hefera došlo do novih podjela unutar HOP-a, Tuksor je ostao odan novome vodstvu, ali je uspostavio i suradnju s konkurentskom strujom na čelu s Vladimirom Sečanom koja je zagovarala oružanu borbu protiv Jugoslavije. Na Tuksorovu nesreću, u njegovoj su blizini od samoga početka bili suradnici splitske Udbe, braća Dinko i Ivan Jukić, također visoki dužnosnici HOP-a u Francuskoj, u koje je imao veliko povjerenje. Dinko i Ivan Jukić, pod pseudonimima *Lazo* odnosno *Šime* i *Đorđe*, redovito su o Tuksorovim

aktivnostima i planovima izvještavali zloglasnog splitskog udbaša Blagoja Zelića.

Šimun odnosno Dinko Jukić, kako proizlazi iz Depeše br. 386 koju je SDS RSUP-a SRH uputio 6. listopada 1975. saveznoj centrali u Beograd, izvijestio je nalogodavce o sljedećim saznanjima:

Iz Amerike preko Španjolske u Francusku su 2. listopada 1975. doputovali Sečan Vladimir i Katalenić Josip. Ovaj posljednji ima putovnicu na ime Stefan Metzger. Budući da živi u Guatimali, to prepostavljamo da je putnica na ime Metzger izdana u toj zemlji.

U Francuskoj su kontaktirali uglavnom Tuksor Ivana koji treba za akciju koju planiraju Sečan i Katalenić nabaviti veće količine eksploziva i izraditi naprave za bešumno oružje. On je to ozbiljno shvatio i užurbano na tome radi.

Valja napomenuti da nam je odranije Tuksor poznat kao stručnjak za izradu eksplozivnih naprava i bešumnog oružja, a također da posjeduje i znatne količine eksploziva. Eksploziv, kako smo većjavljali, nabavlja od naših radnika zaposlenih na izgradnji tunela i sličnih objekata u blizini Lyona.²⁸

U jutarnjim satima 28. kolovoza 1976. Ivan Tuksor je automobilom krenuo u grad. Kad je stigao na raskrije Avenue Thiers i Boulevarda Gambetta, ispod njegova sjedala eksplodirala je bomba. Automobil se odmah zapalio. Prolaznici su priskočili u pomoć i spasili Tuksorovu ženu Andelku. Od užarenih komada automobila, koje je eksplozija raznijela na sve strane, ranjeno je osam prolaznika, od kojih jedna osoba teško.

Vlasnik obližnje mesnice Jean Meratti, prema pišanju emigrantskog tiska, pokušao je spasiti Tuksora:

Bacio sam se prema njemu (Tuksoru) i pokušao sam ga iščupati iz mase pocrnjela lima koji ga je pritjesnio.

Netko me je poljevao vodom dok sam ja svim raspoloživim snagama vukao tijelo. Ruke su mi mjestimice prigorjele. No, njegova mi je koža klizala ispod ruku poput sapuna. Konačno sam ga iščupao iz auta, ali je bilo prekasno. Bio je pri svijesti do zadnjeg trenutka.²⁹

Mjesecima prije atentata na Tuksora, Blagoje Zelić je imao intenzivne sastanke s Udbinim suradnicima konspirativnih imena *Šimun* i *Dorđe*.

Tuksorova udovica Andelka, djevojački Klepec, rodom iz Zagreba, izjavila je da ih je večer prije atentata posjetio kućni prijatelj, spomenuti *Dorđe* tj. Ivan Jukić i uporno se raspitivao za sutrašnje Tuksorove planove.

Ivan Tuksor je, osim udovice Andelke, iza sebe ostavio i sedamnaestogodišnju kćer Gordana.

Tri mjeseca nakon Tuksorova ubojstva, suradnik splitske Udbe *Šimun* poslao je

uključili iz francuskih novina 'Le Soir des Mousquetaires' (29. kolovoza 1976. (gore i desno))

Članci iz francuskih novina
o ubojstvu Ivana Tuksora

novo izvješće splitskoj Udbi. On je 25. studenoga 1976. izvijestio Blagoja Zelića o sljedećim saznanjima:

U Nicu je 1. studenoga 1976., pod imenom Stefan Metzger, doputovao poznati terorist iz Venecuele Katalenić Josip. Posjetio je grob Tuksor Ivana u Nici, a kontaktirao je u nekoliko navrata šefa policije, te inspektore koji vode istrage u vezi sa slučajem Tuksor. U Nicu je doputovao i policijski inspektor iz francuskog Ministarstva unutarnjih poslova iz Pariza Maks Russar, poznati desničar i član masonske lože. Maks je bio prijatelj s pokojnim Tuksor Ivanom, pa je više puta prisustvovao skupovima ustaške emigracije u Parizu.

Ovaj policajac je upriličio primanje Katalenića kod gradonačelnika u Nici, koji je također član neke desničarske francuske partije. Između gradonačelnika i emigranta Katalenića izmijenjeni su pokloni. Katalenić je od gradonačelnika na dar primio srebrenu sablju, navodno vrijednu 50.000 francuskih franaka. Ne znamo što je Katalenić poklonio gradonačelniku.

Katalenić je od svih policijskih funkcionara tražio da mu se izda pisani dokument iz kojega bi

bilo vidljivo da je emigranta Tuksor Ivana likvidirala jugosavenska policija. Dokument je Katalenić namjeravao koristiti da Tuksorova žena dobije mirovinu kao žrtva političkog terora. Nisu mu mogli izdati takav dokument s obrazloženjem da nije utvrđeno tko je organizator atentata, a osim toga, da Francuska kao zemlja održava korektne odnose s Jugoslavijom, pa bi takav dokument utjecao na dalji razvitak tih odnosa.

Kataleniću je rečeno kako kriminalistička policija tvrdi da je eksplozivna naprava bila magnetska, te nalijepljena ispod sjedišta Tuksorova automobila, dok politička policija tvrdi da je Tuksor u automobilu držao minu koja je njegovom nepažnjom eksplodirala. Analizirajući obje varijante Katalenić zaključuje da je u ubojstvu Tuksora umiješana i sama francuska policija.³⁰

Članci iz francuskih novina o ubojstvu Ivana Tuksora

Katalenićev zaključak nije neutemeljen, budući da su braća Dinko i Ivan Jukić, dakle suradnici splitske Udbe pod pseudonimima Šime i Đorđe, ujedno bili i suradnici francuske tajne političke policije.

5.3. Hladnokrvna likvidacija Stanka Nižića

Stanko Nižić, rođen 24. veljače 1951. u Crvenom Grmu pokraj Ljubuškoga, bio je jedan od najbližih suradnika Ivana Tuksora i praktički ga je naslijedio na mjestu povjerenika Vladimira Sečana u Europi.

Stanko Nižić

5.3.1. Šime i Đorđe radili su Nižiću o glavi

Sečan i Nižić nisu posumnjali u doušnike Blagoja Zelića pod pseudonimima Šime i Đorđe, štoviše, često su ih koristili kao vezu između njih dvojice. Šime i Đorđe su o svemu izvještavali Blagoja Zelića, a Šime mu je u izvješću od 8. srpnja 1977. među ostalim dojavio:

Dana 9. 6. 1977. suradniku Šimi u Pariz telefonom se javio emigrant Josip Katalenić iz Rima. Rekao je da je odsjeo u hotelu 'Londres' u sobi 906, telefon 770071, te da je s njim i Wilson tzv. Bradonja, obavještajac iz Čilea, koji po svijetu organizira atentate na čileanske ljevičare. Prema ranijem dogovoru on se želi upoznati sa suradnikom, zbog pripreme atentata na jugu Francuske. Dalje je Katalenić javio izvoru da narednih dana, a u vrijeme održavanja Beogradske konferencije, priprema okupaciju jednog od naših veleposlanstava u Europi, najvjerojatnije u Kopenhagenu, jer je ova zemlja spominjana u telefonskom razgovoru.

Za osoblje veleposlanstva, koje bi bilo zarobljeno, diverzanti će tražiti puštanje na slobodu iz zatvora osobe osuđene prije 2 godine u Zadru, kao što su Marko Dizdar, Bilušić, Aras i još neki, te Vinko Barišić i njegove suradnice Barbara Plackt, za koju je rekao da su ga zamolili – Nijemci, jer da je nedužna osuđena.

Wilson – Čileanac je, prema Kataleniću, obećao i osigurao smještaj diverzanata i zatvorenika u Čileu, ako akcija uspije, kao protuuslugu za ono što je fašistička emigracija – pod vodstvom Vladimira Sečana – učinila za vojnu huntu u Čileu do sada.

Dana 13. 6. 1977. Katalenić je pozvao suradnika u Monte Carlo i po dolasku mu priopćio da će narednih dana, on, izvor i jedan talijanski građanin, koji je nastanjen u Mentonu – Francuska, star oko 40 g., crne puti, crne valovite kose, kalabreški tip, navodno mu roditelji žive u SAD-u i vlasnici su više hotela, s njima će u društvu jedna djevojka, stara oko 24 g., crnka, dosta lijepa, poći u Rim, svatko sa svojim iznajmljenim automobilom, i prenijeti neki, suradniku nepoznati, materijal u Italiju.

Nakon dva dana Katalenić je rekao da će se umjesto u Rim putovati u Torino, ali je nadodao da izvor treba pronaći jednu ženu koja bi s njime bila u kolima kao kamuflaža i molio ga da za ovaj odlazak u Italiju ne govori nikome.

U međuvremenu Katalenić je Šimi rekao da je Sečan prodao cijelo imanje za ovu akciju i da je on odgovoran za pronalaženje i prebacivanje ljudi za okupaciju našeg veleposlanstva, rekvavši mu otvoreno da je odabran Kopenhagen i to zato jer ta zemalja nema smrtne kazne, veleposlanstvo je izolirano i pristup mu je lagan, a policijsko osiguranje nije nikakvo.

Dana 17. 6. 1977. Katalenić je dobio telegram od Sečana u kojemu ga ovaj obavješće da se akcija odgađa jer da je između emigranata predviđenih za izvršenje došlo do sukoba i nepovjerenja. Ovo je Katalenića razočaralo, tako da je Sečana pred suradnikom napao kao nesposobno piskaralo, koje nema smisla za organiziranje konkretnih akcija. Rekao je da mu je bespotrebno

istjerao iz džepa 20.000 dolara. Odlučio je 21. 6. 1977. odletjeti zrakoplovom za Floridu kod Sečana, kako bi na licu mjesta ispitao zbog čega je došlo do odgađanja akcije, a svoj povratak najavio je za 27. 6. 1977. Međutim, vratio se već 26. 6. 1977. u Pariz i obavijestio izvora da je Sečan osnovao skupinu za okupaciju našeg veleposlanstva u Kopenhadenu od emigranata iz različitih organizacija i skupina, koji se međusobno poznaju i koji su iskazali nepovjerenje jedan prema drugom. Tako je među njima došlo do sukoba, a osim toga problem je iskrisnuo i oko smještaja poslije akcije, koji im je jamčio u ime Wilsona u Čileu.

Suradnik je instruiran da motri Katalenićeve planove i o tome nas obavješćuje.

Oko 10. 6. 1977. u Nicu je doputovao iz Jugoslavije Ilija Matuzović, iz Donje Mahale, Brčko, SR BiH, star oko 27. g., skupa sa ženom, koja je pred porodom. Izjavio je suradniku Đorđu da ga je kod njega uputio emigrant Stanko Nižić iz Züricha. Za sebe je rekao da je u zemlji izvršio neke zadatke za emigraciju i trebao biti uhićen, ali da je dan ranije uspio pobjeći. Rekao je i to da već nekoliko godina radi po zapadnoj Europi (Švicarska, SR Njemačka i Austrija) i da za emigraciju izvršava razne zadatke. Da je u zemlji bio punkt Vladimira Sečana, s kojim se dopisivao na ime neke rođakinje iz drugog mesta. Da je u Švicarskoj prije 2 mj. bio uhićen skupa sa Stankom Nižićem, a nakon toga protjeran u zemlju. Za Nižića kaže da su skupa živjeli i stanovali i hvali ga kao izvrsnog ekstremista spremna na svaku akciju.

Kad je Šime iz Pariza telefonom nazvao Nižića u Zürich i pitao ga tko je Matuzović i može li mu se vjerovati, Nižić i Macukić za Matuzovića su kazali da je u zemlji učinio dosta poslova i navukao sumnju na sebe. Da je povjerljiv i spreman na svaku akciju, ali da mu još nedostaje iskustva i rutine, jer da bi htio stvoriti 'slobodnu' Hrvatsku za dva dana. Da se on zadovoljava manjim akcijama, a Nižić kaže da to nije u redu, već da treba rušiti poredak i državu.

Prema Nižićevu tvrđenju, on ne smije u Švicarsku, SR Njemačku, ni Austriju, pa mu je preostalo da zatraži boravak u Francuskoj, gdje će ga Nižić posjetiti u prvoj polovici 7. mj. da s njim dogovori kako bi se Matuzović vratio u zemlju i vršio akcije u korist fašističke emigracije. Potvrđio je da je u zemlji bio Sečanova veza i da se s njim dopisivao. Na kraju Nižić kaže da bi bilo dosta kad bi ga Udba imala u rukama i vidjela koliko dugo izvan zemlje boravi, koliko je granica prešao, raspolaže novcem, a nikada nije radio.

Posljednja Nižićeva najava kaže da on želi oko 12. 7. 1977. stići u Pariz, odakle bi krenuo u Nicu, na dogovor s Matuzovićem o njegovu odlasku u zemlju radi akcija za račun emigracije.

Suradnik je instruiran da prati namjere i planove Nižića i Matuzovića i o tome nas na dogovoreni način obavješćuje.³¹

Švicarska i njemačka policija bile su na tragu Dinku Jukiću kao provokatoru u blizini ne samo Stanka Nižića nego i Antuna Kostića iz Münchena i Mate Kolića iz Pariza, s kojima se Nižić u međuvremenu bio povezao u radu protiv Jugoslavije. Međutim, švicarskoj i njemačkoj policiji je tijekom suradnje s francuskom policijom postalo jasno da ona štiti Jukića, pa su i oni u svojim dalnjim istraživanjima izostavljali Jukića s popisa osumnjičenih osoba u hrvatskoj emigraciji za nasilnu protujugoslavensku djelatnost.

Kad je Stanko Nižić u rujnu 1977. navratio u Francusku, bio je uhićen i, zajedno s još čak 24 prijatelja Hrvata, interniran na francuski otok Porquerolles – pod optužbom da su 12. listopada 1977. namjeravali likvidirati jugoslavenskog diktatora Josipa Broza za vrijeme njegova posjeta Francuskoj.

5.3.2. Beograd odlučio: likvidirati bezuvjetno!

Prema izjavi Ivana Ćurka, bivšeg šefa bosansko-hercegovačke Udbe, nakon što je Beograd donio odluku o likvidaciji Stanka Nižića, za njegovo ubojstvo pripreman je sudarник Centra SDB Zenica *Cico 2*, koji je već spomenut kao atentator na Mirka Grabovca 23. kolovoza 1969. u Frankfurtu i identificiran kao Mihajlo Paulus. Međutim, u slučaju Stanka Nižića, tvrdi Ćurak, *Cico 2* je bio uhićen prije nego što je izvršio zadatak.

Doista, u spisu švicarske policije o ubojstvu Stanka Nižića nalazi se dokument koji to potvrđuje. Švicarska policija je 19. lipnja 1981., nakon što je posumnjala da posjeduje krivotvorenu njemačku putovnicu, uhitila stanovitog *Rudolfa Habolda* u hotelu *Kindli* u kojem je Nižić radio kao recepcionar. Prilikom pretresa hotelske sobe, kod tobožnjeg *Habolda* pronađena je i jugoslavenska putovnica na ime *Ivan Petrović*:

Okravljenik, navodno Ivan Petrović, rođen 30. 9. 1936. u Jajcu, Bosna, Jugoslavija, jugoslavenski državljanin, vozač, sin Marka i Marije rođ. Lukić, neoženjen, navodno nastanjen u Jajcu, Bosna, Ulica Bratstva-jedinstva, Jugoslavija, legitimirao se njemačkom putovnicom br. D 8569532 koja glasi na Rudolf Habold, rođen 30. 9. 1940., Nijemac, koja je skupa s velikim brojem ostalih isprava, sa strojem za ispisivanje putovnica i raznim žigovima, otuđena 18. 7. 1975. u Nieder-Roden (Duisburg), Njemačka, prigodom jedne provalne krađe, providena vlastitom fotografijom za putovnicu.

Nije utvrđen identitet osobe. Pokreće se postupak identifikacije. Pod navedenim imenima nema zapisa u našim pohranjenim aktima. Nema zapisa o traženju.

Gore imenovani, navodno Ivan Petrović, podvrgnut je nakon prijave 19. 6. 1981, 14.15 sati, u hotelu *Kindli* u Zürichu policijskoj provjeri osobe. Budući da se imenovani sumnjivo ponašao, priveden je na daljnje ispitivanje u kriminalističku policiju. Pokazalo se da se kod njega radi o jugoslavenskom državljaninu koji se izdavao za njemačkog državljanina Rudolfa Habolda. Za svoje osobne podatke naveo je da je Ivan Petrović, rođen 30. 9. 1936.

Njemačka putovnica, koju je imao sa sobom, dana je na ispitivanje u laboratorij za isprave. Pokazalo se da je odnosna putovnica, skupa s velikim brojem ostalih isprava, jednim strojem za ispisivanje putovnica i raznim žigovima, otuđena u Njemačkoj u Nieder-Roden prigodom jedne provalne krađe.

Imenovani je saslušan o postojećem činjeničnom stanju zapisnički. Naveo je da je tu falsificirano njemačku putovnicu kupio prije cca. 2 mjeseca u Grazu od nepoznatog Nijemca za 800 DM, jer mu u Jugoslaviji zbog političkih razloga ne izdaju putovnicu. Danas ujutro stigao je vlakom iz Münchena – Lindau u Zürich gdje se smjestio u hotelu *Kindli*.

Zanijekao je da je počinio kažnjiva djela. Novac koji ima sa sobom, Fr. 1.750 i DM 860, tvrdi da je u Jugoslaviji legalno zaradio.

Poslan je teleks na razna IP-mjesta, također je pokrenut postupak identifikacije.³²

Nekoliko mjeseci kasnije, točnije 19. siječnja 1982., navodni *Ivan Petrović* je identificiran kao Mihajlo Paulus koji je nakon izdržane kazne zbog krivotvorena putnih isprava protjeran u Jugoslaviju.

U međuvremenu, nešto više od dva mjeseca nakon uhićenja Mihajla Paulusa, Udba je poslala drugog ubojicu u Zürich. Taj je u večernjim satima 24. kolovoza 1981. neopaženo pristupio Stanku Nižiću dok se on nalazio za recepcijskim stolom na prvom katu hotela *Kindli* i usmrtio ga revolverskim hicima iz neposredne blizine.

Ivan Lasić, jedan od šefova jugoslavenske Udbe, izjavio je da je od kolega u SSUP-u čuo kako je Stanka Nižića ubio profesionalni ubojica, suradnik riječke Udbe pod pseudonimom *Pitagora*, koji se nakon povratka u Jugoslaviju navodno hvalio da je Nižiću nakon likvidacije u ruku stavio jednu šljivu, a u usta košticu šljive koju je upravo sam bio pojeo.

5.4. Likvidacija Antuna Kostića

Antun Kostić

Antun Kostić, rođen 26. rujna 1943. u Brodskom Varošu, nakon završetka osnovne škole u rodnom mjestu, upisao je sjemenišnu gimnaziju u Zagrebu i potom, 1963. godine, Bogosloviju u Đakovu. Međutim, kako svoju budućnost nije video u svećeničkom pozivu, Kostić je nakon dvije godine napustio studij i emigrirao u SR Njemačku. U Münchenu se zaposlio u jednom poduzeću kao skladištar, a u slobodno vrijeme je igrao nogomet za tamošnju *Croatiju*. Kasnije je potaknuo osnivanje Hrvatskog društva *Zrinski* i bio mu potpredsjednik.

Udba je u blizini Antuna Kostića imala nekoliko agenata: suradnika Centra Službe državne sigurnosti Tuzla – Marijana Arlovića (pseudonim *Kozara*), kojega je na vezi držao Mehmed Bajrić; suradnika Udbine centrale u Zagrebu – Ivicu Šimunovića (pseudonim *Oskar*), i suradnika osječke Udbe, Krunoslava Pratesa (pseudonim *Boem*), kojega je na vezi držao Josip Perković.

Oni su svojim nalogodavcima dojavljivali da Antun Kostić vodi dvostruki, tajni život i da je on zapravo jedan od najvažnijih povjerenika HRB-a u Europi. U njihovim izvješćima je stajalo da je Kostić u drugoj polovici sedamdesetih godina organizirao nekoliko diverzija na jugoslavenska predstavništva u inozemstvu, kao i da je slične akcije planirao u Jugoslaviji. Agenti su slali informacije da je Kostić većinu eksploziva nabavljaо putem Mate Kolića iz Pariza i Stanka Nižića iz Züricha.

Te je sumnje Udba ponajviše temeljila na izvješćima suradnika *Šime*, posebice nakon uhićenja emigranta iz München-a Stjepana Buconjića, rođena 10. prosinca 1937. u Bojištu pokraj Mostara. Buconjić je uhićen 9. prosinca 1975. na graničnom prijelazu Kehl – Rhein na ulazu iz Francuske u Njemačku. Kod Buconjića su pronađene tri vrećice za koje je njemačka policija dobila dojavu da se u njima nalazi eksploziv. Te vrećice je Buconjić bio preuzeo na željezničkom kolodvoru od Dinka Jukića, dakle suradnika splitske Udbe – *Šime*.

Kako je *Šime* prethodno dojavio svome nalogodavcu Blagoju Zeliću, on je eksploziv bio preuzeo od Ivana Tuksora te ga je, u dogовору са Zelićem, prije nego što ga je predao Buconjiću, zamijenio praškom za pranje rublja. Međutim, prilikom istrage o tom slučaju,

Antun Kostić
s kolegama u
đakovačkoj
Bogosloviji

njemačka policija je otkrila da je Stjepan Buconjić bio povezan sa slanjem knjige-bombe 4. rujna 1975. u jugoslavenski konzulat u Münchenu te je zbog toga osuđen na trinaest godina i šest mjeseci zatvora.³³

Godinu dana kasnije, u kolovozu 1976., u Zagrebu su uhićena dvojica Kostićevih suradnika (Branko Kelčec i Angel Milosavljević) te su osuđeni na dugogodišnje kazne pod optužbom da su planirali diverzije na objekte jugoslavenske milicije i JNA.

Zbog optužbi da je surađivao sa Stjepanom Buconjićem te Kelčecom i Milosavljevim u nabavci oružja i eksploziva, Antun Kostić bio je uhićen i 20. veljače 1978. osuđen na dvije i pol godine zatvora.³⁴ To je bilo dovoljno da Udba, nakon Tuksora i Nižića, na listu za odstrjel stavi i Kostića.

5.4.1. Svjedočenje iz prve ruke

Prva konkretnija saznanja o planu ubojstva Antuna Kostića, nakon bijega iz Jugoslavije dao je bivši agent beogradske Službe za istraživanje i dokumentaciju (SID) Saveznog sekretarijata za inozemne poslove (SSIP) Josip Majerski službenicima bavarske Zemaljske policije u Würzburgu na saslušanjima 9., 19. i 21. srpnja 1983.

Josip Majerski, rođen 2. prosinca 1945. u Bapskoj blizu Vukovara, sredinom svibnja 1970. godine došao je u Njemačku u potrazi za poslom. Nakon sloma Hrvatskog proljeća

Josip Majerski,
fotografije iz arhiva
njemačke policije
(lijevo) i snimka
iz 1998. godine

Fra Vuk Buljan i autor knjige na grobu Antuna Kostića na gradskom groblju u Münchenu

saznao je da se za njega zanima vinkovačka Udba, pa je u ožujku 1972. godine zatražio politički azil u Njemačkoj. Jednoga dana u njegov stan došao je jugoslavenski vicekonzul iz Freiburga Radoslav Simić i ponudio mu suradnju s jugoslavenskom tajnom službom. Majerski ju je početkom ožujka 1973. godine prihvatio i dobio pseudonim *Ivica Kovačević*.

U kolovozu 1974. godine jugoslavenski konzul u Freiburgu Đuro Pintarić dao je Majerskomu nalog da iz Baden-Württenberga preseli u Bavarsku, gdje ga je nakon nekog vremena na vezu preuzeo konzul Šime Jelić iz jugoslavenskog konzulata u Nürnbergu. Navodno je Udba oskudijevala agentima na tom području, pa je Majerski trebao ojačati njenu mrežu. Kratko nakon dolaska Jelić mu je priopćio novi pseudonim – *Ante Tvrdić*. U jugoslavenskom konzulatu u Nürnbergu u to vrijeme se nalazio i konzul Zlatko Kopsa. On je s Majerskim kontaktirao u odsustvu konzula Jelića. Majerski se s Jelićem i Kopsom posljednji put sreo krajem kolovoza 1978. godine. Majerski je izjavio da ga je konzul Zlatko Kopsa tada nagovarao da sudjeluje u ubojstvu Brune Bušića u Parizu, a kad je to odbio – dobio je nalog da se pod hitno vrati u Jugoslaviju.

Majerski je nakon povratka u Jugoslaviju neko vrijeme proveo u rodnoj Bapskoj, a onda se preselio u Slavonski Brod gdje je dobio mjesto konduktora u autobusima poduzeća *Slavonijatrans*. Tu su ga ubrzo posjetili lokalni udbaši Kazimir Rajković i Vlado Prka tražeći da im dojavljuje što se govori u autobusima. Majerski je ubrzo shvatio da Rajković i Prka zapravo žele informacije o emigrantu Anti Kostiću, rodom iz okolice Slavonskog Broda, koji je živio u Münchenu. Njih su posebno zanimale Kostićeve životne navike, npr. vrijeme i pravci odlaska i dolaska s posla, odnosi u obitelji, plan četvrti u kojoj je živio, izgled stana, itd. Majerski je njemačkoj policiji izjavio da Rajković i Prki nije mogao dati korisne odgovore, jer je Kostića slabo poznavao i nije često navraćao u München. Majerski je također izjavio da je shvatio s kakvim su ciljem Rajković i Prka tražili te informacije, kad je saznao da je Antun Kostić ubijen na parkiralištu ispred svojega stana u Münchenu.³⁵

5.4.2. Zasjeda na parkiralištu

Antun Kostić je bio uzoran radnik – ustajao je rano i svakog jutra bi oko sedam sati krenuo automobilom s parkirališta ispred zgrade u kojoj je stanovao.

Tako je bilo i 9. listopada 1981. Upravo kad je poslije sedam sati prilazio automobilu, pritrčao mu je neznanac i u njega ispalio tri hica iz revolvera kal. 7.65 s prigušivačem, od čega su dva bila smrtonosna: jedan u glavu i drugi u prsa. Kostić je nakon 20-ak minuta prebačen u bolnicu *Klinikum Rechts der Isar* gdje je točno u 08.36 sati podlegao ranama.

Prema izjavama svjedoka, ubojica je bio nizak čovjek s crnim brčićima, s kariranom kapom na glavi i crnim puloverom. Antun Kostić je iza sebe ostavio suprugu Nadu i dvije maloljetne djevojčice, Eriku i Kristinu. Pokopan je 16. listopada 1981., uz nazočnost nekoliko stotina prijatelja iz cijelog svijeta, na münchenskom groblju Waldfriedhof. Nad otvorenim grobom od pokojnika se oprostio vlč. Vilim Cecelja koji je rekao:

Ante, počivaj mirno u ovoj zemlji! Borba s time što si ti pao neće prestati! Mi smo svjesni da će još mnogi od nas poginuti. Mi smo svjesni da ćemo još nekoje pokopati u tuđini. Ali taj pokop, ta smrt, taj nestanak nije propast, nego nada za našu hrvatsku budućnost.³⁶

5.5. Bomba pod automobilom Mate Kolića

Mate Kolić, rođen 1. srpnja 1939. u selu Zagorje pokraj Ogulina, među Hrvatima u Francuskoj bio je poznat kao predsjednik Hrvatskog radničkog saveza (HRS), predsjednik mjesnog ogranka HNV-a i jedan od najvjernijih suradnika Brune Bušića. Osim članstva u HRS-u i HNV-u, Mate Kolić je bio povjerenik glasila *Uzdanica iz Australije*, a surađivao je sa Stankom Nižićem u Zürichu i Antunom Kostićem u Münchenu.

Mate Kolić

Suradnik splitske Udbe pod pseudonomom Šime dojavljivao je Blagoju Zeliću o navodnim sklonostima Mate Kolića i prema nasilnim protujugoslavenskim aktivnostima. Na temelju više takvih dojava tadašnji šef protuemigrantskog odjela republičke Udbe u Zagrebu Josip Perković poslao je 23. studenoga 1979. šifrirani brzojav br. 25 sljedećeg sadržaja SSUP-u u Beograd:

Suradnik Šime nas je obavijestio 22. 11. da ekstremni emigranti Mate Kolić, Mirko Kovačević, Paško Dizdar, Slavko Buljat i Marinko Špika organiziraju diverzantsku akciju na prostorije novog jugoslavenskog kluba za Dan Republike u Parizu u blizini Centra Pompidou. Diverzantsku napravu kojom bi se izazvao požar izradili su Mate Kolić, Paško Dizdar i Marinko Špika, i naprava se trenutačno nalazi u krojačkoj radionici kod Slavka Buljata. Suradnik je video ovu napravu, koja je istovjetna s napravom koju je ova skupina pripremila i prošle godine za izvođenje diverzantske akcije, također u povodu Dana Republike, kada smo ovu akciju sprijecili preko suradnika Šime anonimnom dojavom francuskoj policiji.

Suradnik predlaže da bi i ovog puta mogli intervenirati na sličan način kao i 1978. ili pak da se preko našeg veleposlanstva na određeni način daju neki podaci francuskoj policiji kako bi se

ova akcija sprječila. Suradnik je u mogućnosti da nam osigura jednu ovakvu napravu jer ih je izrađeno više komada radi uvida i lakšeg suprotstavljanja ovoj vrsti diverzija. U tijeku dana suradnik će kontaktirati Matu Kolića, kada će vjerojatno raspologati s više detalja oko priprema za ovu diverzantsku akciju, o čemu ćemo vas odmah obavijestiti. Josip Perković.³⁷

U ponedjeljak 19. listopada 1981., u sedam sati i 25 minuta, Mate Kolić je sa svojom suprugom Brankom, rođenom Čorluka, izašao iz stana u ulici Guichard u Cachanu u Parizu. Nekoliko sekundi nakon što su ušli u automobil, odjeknula je snažna eksplozija. Branka Kolić je od pritiska eksplozije izbačena iz automobila i pritom je lakše ranjena. Mate Kolić nije uspio napustiti automobil. Izdahnuo je od rana i požara koji je zahvatio automobil. Iza sebe je ostavio dvoje maloljetne djece, Kristinu (16) i Tomislava (12).

Matu Kolića dobro je poznavao tadašnji voditelj Hrvatske katoličke misije u Parizu, inače poznati hrvatski povjesničar o. Vladimir Horvat, koji je o njemu zapisao:

Jedan od glavnih organizatora sprovoda Brune Bušića bio je Mate Kolić. Mate je bio velikodusan rodoljub, koji je požrtvovno pomagao svim potrebnima, posebno žrtvama Udbina terora. Skupljao je pomoći za obitelji koje su ostale bez oca. Jednom mi se jako požalio. Među prijateljima je skupio pomoći i nosio hrvatskim učvlijenim obiteljima u Njemačku. U vlaku mu je prišla francuska policija i zahtjevala da pokaže novac. Kad on to nije učinio, pregledali su ga, ali ipak ništa nisu našli. Mate je pomoći odnio i predao, ali se tužan i zabrinut vratio. Reče mi: 'Teško mi je, ali moram sam sebi priznati da među najbližim suradnicima imam izdajicu.'

Vrijedni Mate Kolić, doživio je Bruninu sudbinu. U ponedjeljak 19. listopada 1981. ujutro, tek što je krenuo na posao, eksplodirala je ispod njegovog auta tako jaka mina da je izbacila i desna vrata i njegovu suprugu na susjedni nogostup, a vozilo je odmah planulo. Supruga Branka htjela ga je izvući, ali nije mogla jer je i nju počeo zahvaćati plamen. U zadnji čas spasio ju je neki gospodin iz susjednog kafića. A jadni Mate doslovno je izgorio u svom autu.

Za nekoliko dana stiglo je na našu katoličku misiju pismo Matina susjeda. Želi ostati anoniman, ali hoće pomoći u istrazi. Piše da je tri dana prije atentata na Matu Kolića, u petak oko 23 sata, pošao prošetati i primijetio taksi s tri muškarca. Polako su se vozili i pažljivo razgledali njihovu usku ulicu. Pomislio je da traže broj kuće. Sutradan u isto vrijeme opet isti taksi s trojicom muškaraca. Postalo mu je čudno. Kad je u nedjelju oko 23 sata u šetnju poveo suprugu i po treći je put naišao isti taksi, rekao je supruzi da odmah zapiše broj, a onda joj je rekao da je to njemu sumnjivo. U pismu je naveo broj i zamolio da javimo policiji.

Kad je policija dobila broj ustanovilo se da je vlasnik taksija neki Srbin. Pozvali su ga na razgovor, ali on je rekao da o tome ne zna ništa jer da je on već u četvrtak taksi dao na servis i pokazao je potvrdu. Policija ga je pustila. Kad sam to čuo nisam mogao shvatiti naivnost francuske policije. Ta, svi garažisti, kako zovu vlasnike automehaničkih radionica, primljena vozila – dok se na njima ne radi – drže na ulici. Prema tome on je duplikatom ključa lako navečer uzeo auto. Matu Kolića pokopali smo u subotu 24. listopada 1981., također na groblju Père Lachaise. A u nedjelju 25. listopada prikazao sam sv. misu za oba naša hrvatska pariška mučenika, za Brunu i za Matu. Obojici je na spomenik uklesana po jedna kitica iz Cesarićeva *Trubača sa Seine*, na hrvatskom i francuskom.³⁸

Kristina, kći Mate Kolića, nakon očeve smrti preuzeala je njegovu ulogu povjerenice za Uzdanicu u Francuskoj. Potkraj osamdesetih godina prošloga stoljeća bila je suinicijator osnivanja Svjetskog saveza hrvatske mladeži, u kojem se okupljalo nekoliko stotina mlađih Hrvata iz cijelog svijeta. Svoj zadnji kongres održali su 1991. godine u Zagrebu, nakon čega je nekoliko desetaka njih ostalo u Hrvatskoj i na raznim područjima se stavilo na raspolaganje hrvatskim vlastima u obrani od velikosrpske agresije.

Kristina Kolić je 22. listopada 1997. podnijela Državnom odvjetništvu RH kaznenu prijavu protiv nepoznatih počinitelja ubojstva njenog oca. Do dana današnjeg nije dobila nikakav suvisli odgovor, osim potvrde da je dopis zaprimljen i da se predmet vodi pod brojem KTN-232/97.³⁹

5.6. Smrtna zamka za Đuru Zagajskoga

Đuro Zagajski, rođen 2. listopada 1939. u Zagrebu, već kao mlađoljetnik pokušao je više puta pobjeći iz Jugoslavije. Jednom mu je to uspjelo, ali su ga austrijske vlasti vratile u Jugoslaviju, gdje je najprije proveo dva mjeseca u zatvoru, a potom bio upućen na odsluženje vojnog roka. Vrativši se iz JNA u Zagreb bio je ponovno uhićen i osuđen na dvije godine zatvora zbog "neprijateljske propagande".

Đuro Zagajski

Napokon, u srpnju 1967. godine Zagajski se ponovno odlučuje na bijeg iz Jugoslavije i dolazi u Njemačku gdje dobiva politički azil. U narednom razdoblju sudjelovao je u demonstracijama protiv Jugoslavije i pratio emigrantske publikacije. Sredinom 1978. godine Zagajski je upoznao Antu Kostića – inače najboljega prijatelja glavnoga urednika *Uzdanice* Ante Sarića još iz sjemenišnih dana – koji ga je nagovorio na suradnju s uredništvom ovoga časopisa. Zagajski je objavio nekoliko članaka u *Uzdanici*, u kojima je opisivao političko stanje u Jugoslaviji i teror Udbe nad hrvatskim domoljubima u domovini i iseljeništvu. Kostić je povezao Zagajskoga i sa Stankom Nižićem.

U noći od subote na nedjelju, 26. na 27. ožujka 1983., mrtvo tijelo Đure Zagajskoga, razmrskane lubanje, pronađeno je na otvorenom polju u münchenskom *Vrtu fazana*.

Zaručnica Đure Zagajskoga, Karin Gattini, izjavila je policiji da je Đuro te noći imao sastanak s nekim povjerljivim suradnikom i da pretpostavlja kako ga je taj namamio u Udbinu klopku. Policijski službenik, kad je čuo da iza ubojstva vjerojatno стоји Udba, izjavio je da će onda biti "teško pronaći počinitelja". Drugim riječima: istraga neće biti teška zbog činjenice što se ima posla s profesionalnim počiniteljima, nego će biti otežavana zbog "viših interesa".

5.6.1. Suradnik *Karlo*

Mjesecima prije ubojstva Đure Zagajskoga, suradnik zagrebačke Udbe pod pseudonimom *Karlo*, dostavljao je izvješća o aktivnostima hrvatskih emigranata u Njemačkoj i Švicarskoj. Glavna osoba u tim izvješćima bio je Đuro Zagajski. U izvješću od 29. srpnja 1982., *Karlo* je optužio Zagajskoga da priprema diverzantske akcije protiv Jugoslavije, pa je u Zagrebu pala odluka: "Zagajskoga se mora likvidirati!"

Prema izjavama nekolicine visokih dužnosnika Udbe, iza pseudonima *Karlo* krio se čovjek kojemu je Zagajski vjerovao – Stjepan Mesek, rođen 22. veljače 1952. u Zagrebu, kojega su na vezi držali službenici zagrebačke Udbe, Milan Munjas i Mišo Deverić. Nakon ubojstva Zagajskoga, Mesek je dobio novi pseudonim – *Dubravko*.⁴⁰

5.7. Atentati na Luku Kraljevića

Luka Kraljević
nakon atentata

Luka Kraljević, rođen 10. listopada 1948. u Crvenom Grmu kraj Ljubuškoga u BiH, koji je sredinom šezdesetih godina u Mostaru osuđen na višegodišnju kaznu zbog pripadništva Francuskoj skupini HRB-a iz 1967., poslije izlaska iz zatvora pobjegao je 1971. godine u Njemačku, gdje je zatražio i dobio politički azil. Odmah se povezao s političkom emigracijom i nastavio borbu protiv Jugoslavije. Nakon osnutka Hrvatskoga narodnog vijeća izabran je za predsjednika Mjesnog ogranka HNV-a u Augsburgu.

Početkom osamdesetih godina Luka Kraljević je pričao priateljima da mu Udba ucjenjuje brata i preko njega mu prijeti da će završiti kao i susjed iz Crvenog Grma Stanko Nižić i priatelj iz München-a Ante Kostić. Mostarski udbaši osobno su Kraljeviću telefonirali i prijetili mu ubojstvom, ali se on nije dao pokolebiti. U to je vrijeme prije spomenuti suradnik Centra SDS-a Zagreb Stjepan Mesek kod Kraljevića radio kao konobar.

Savezna Udba akciju protiv Luke Kraljevića zavela je pod nazivom *Jela*. Jedan od važnijih Udbinskih doušnika u toj akciji bio je *Braco*, suradnik Centra SDB Banja Luka, pravim imenom Tomo Debeljak, rođen 23. studenoga 1950. u Dragočaju pokraj Banja Luke, kojega je Udba zavrbovala krajem 1981. godine.⁴¹

U petak, 20. kolovoza 1982., nekoliko minuta prije ponoći, u malom bavarskom mjestu Unterthürehimu, izvršen je prvi atentat na Luku Kraljevića. Napadač s maskom na licu, crnomanjast, duboka glasa i oko 180 cm visok, s pištoljem s prigušivačem došuljaо se do spavaće sobe i naredio Kraljeviću da šuti, te ga pozvao da s njim pode jer ga čeka "priatelj iz Pariza". Kraljevićeva supruga Ursula, rođena Fuchs, vješta u borilačkim vještinama iskoristila je nepažnju atentatora i napala ga. Napadač je nasumce ispalio šest metaka i pobjegao. Jedan je metak Kraljevića okrznuo nad sljepoočnicom, a drugi je pogodio Ursulu u nadlakticu. Za to je vrijeme u susjednoj sobi spavalо njihovo dvoje malodobne djece.

Bilješke

- 1 Organizacija Hrvatska mladež Uzdanica osnovana je 1965. godine u Sydneyu kao podorganizacija Hrvatskog oslobođačkog pokreta s oznakom HOP(r) tj. HOP-reorganizacija, kojega je predvodio dr. Vjekoslav Vrančić, ali se kratko nakon osnivanja osamostalila i postala legalno krilo Hrvatskog revolucionarnog bratstva, za razliku od "autentičnoga HOP-a" koje je predvodio Stjepan Hefer, i koji je imao svoju organizaciju mladeži pod nazivom Savez hrvatske ujedinjene mladeži svijeta (SHUMS), a koja će nakraju preuzeti i nositi jednostavan naziv – Mladež HOP-a.

Mato Tkalčević u svojoj knjizi *Povijest Hrvata u Australiji* (AHSK, Melbourne, 1999.), po navodima Ivice Butkovića i Srećka Marušića koje je dobio 1985. i 1998., piše:

"Hrvatska mladež Uzdanica osnovana je s ciljem da okuplja mlade hrvatske doseljenike. Prvi pokušaj osnivanja organizacije bio je u rujnu 1961. U tu surhu održan je sastanak u Railway Institutu u Sydneyu kojemu je prisustvовало 300 Hrvata. Govornici na tom sastanku bili su Geza Pašti, Josip Oblak i Srećko Rover (Po svršetku toga skupa, održan je inicijativni sastanak osnivača HRB-a, nap. autora). Poslije brojnih odgadanja, Hrvatska mladež Uzdanica službeno je osnovana 28. ožujka 1965. U prvi Upravni odbor izabrani su: Ante Kovač, predsjednik, Mate Katalinić, dopredsjednik, Ivica Butković, tajnik, Mate Goreta, zamenjak tajnika, i Ante Raguž, rizničar. U mjesecu travnju iste godine, Hrvatska mladež Uzdanica počela je tiskati list pod imenom 'Uzdanica'. Hrvatska mladež Uzdanica imala je potporu velikog broja mladih Hrvata, i ogranci organizacije osnovani su po cijelom kontinentu. Značajan događaj u radu organizacije je Kongres hrvatske mladeži održan 1972. u Canberri. Tom prigodom nazočni predstavnici iz Sydneya, Adelaide i Melbournea odlučili su uspostaviti međusobnu suradnju i koordinaciju rada kroz tada osnovani Glavni odbor Hrvatske mladeži. U Melbourneu, dotadašnji članovi Saveza hrvatske ujedinjene mladeži svijeta (SHUMS), koji su djelovali pod okriljem HOP-a, odlučili su postati neovisni od te organizacije. Godine 1974. Hrvatska mladež u Melbourneu iznajmila je prostorije u Rathdowne Streetu u Carltonu koje su postale središte njihove djelatnosti. U to vrijeme organizacije, Hrvatska mladež, Hrvatska republikanska stranka i Hrvatski narodni otpor dominirale su političkom scenom hrvatske zajednice. Hrvatska mladež u suradnji sa spomenutim organizacijama, bila je inicijator značajnih političkih pohvata. Članovi tih organizacija uputili su desetine tisuća letaka u domovinu, organizirali mnoge demonstracije, kao i poznati štrajk gladi ispred Savezognog parlamenta radi puštanja na slobodu hrvatskih političkih zatvorenika (Tuđman, Gotovac..., nap. autora). U tim godinama Hrvatska mladež je bila izvor i središte traženja novih političkih načina rada i prilagođavanja promijenjenim političkim prilikama u domovini i svijetu. Radikalni pristup političkom djelovanju opisan je u Programu i Pravilniku Hrvatske mladeži, tiskanom 1977.: 'Hrvatska mladež uviđa potrebu okupljanja hrvatskih snaga koje imaju suvremenija gledišta. (...) Istovremeno čemo se energično suprostaviti svakom stvaranju razdora na ideološkom i vjerskom polju. (...) Svirjetli su nam uzori: Seljačka buna, Ustanak u Rakovici, Ustanak 10. travnja 1941., Bugojno...' (str. 159/160).

- 2 BRATUSA Dragutin born 21 May 1923; Ruzica (nee Pevec) born 5 October 1925; Tomislav born 18 December 1950; Zlatka born 30 July 1954 – Yugoslavian – travelled per MIAMI departing in 1959 under Australian Austrian Assisted Passage Scheme, A2478, 1241027, A2478/19., National Archives of Australia, www.naa.gov.au

Za potrebe knjige koju upravo držite u rukama, osim ostalih podataka o organizaciji Hrvatska mladež Uzdanica koji se mogu pronaći u prethodnim poglavljima, prvi tajnik te organizacije Ivo Butković na zamolbu je napisao i poseban kraći pregled o njezinim službenim i bliskim glasilima:

Premda smo bili relativno neiskusni i u pomanjkanju stručnog kadra, od prvih početaka organiziranja Hrvatske mladeži Uzdanice u Australiji u ožujku 1965. godine u Sydneyu, potencirali smo svoje glasilo, znajući da – u smislu pozitivne komunikacije, kao i tada jedinog opširnijeg brzog informiranja u raskrinkavanju jugoslavenske protuhrvatske djelatnosti, i tumačenju naših političkih stavova i unošenja dinamike – jedino uz pomoć glasila možemo polučiti uspjeh. Svojstveno mladim ljudima bili smo za akciju, a protiv učenosti i pasivnosti koje su najčešće bile prikrivene mitovima iz prošlosti, znali smo da se samo dobrim organiziranjem, radom i promidžbom, možemo izvući iz tadašnjeg emigrantskog političkog geta. U tom smislu, već drugi tjedan nakon formiranja prvog odbora Hrvatske mladeži, pokrenuli smo list Uzdanici koja je (kao mjesecišnik, uz određene stanke) izlazila sve do 1982. godine.

Mato Tkalčević u knjizi *Povijest Hrvata u Australiji* (AHSK, Melbourne, 1999.), to opisuje još detaljnije, pozivajući se na članak iz *Hrvatskog vjesnika* od 3. travnja 1984.:

List 'Uzdanica' počeo je izlaziti u travnju 1965. u Sydneyu kao glasilo organizacije Hrvatska mladež. Osnivači Uzdanice su: Ivica Butković, Ante Kovač, Mate Katalinić, Mate Goreta, Ante Raguž, Jure Volarić, Marko Kuman, Slavko Čičak, Stipe Šestak, Ive Mičić, Josip Katić, Jozo Grbavac, Vlado Ljubanović, Ivan Pađen, Ante Bardov i Franjo Lovković. List je okupljaо mlađi nastaj hrvatskih doseljenika i jačao njihove rodoljubne osjećaje. Imao je velik utjecaj na politički život hrvatskih doseljenika te je dobio snažnu potporu velikog broja hrvatskih studenata i gimnazijalaca. 'Uzdanica' je zagovarala stvaranje slobodne hrvatske države i izražavala protivljenje svakom konceptu jugoslovenstva. Glavni urednici 'Uzdanice' bili su Ante Kovač, Jozo Oreč i Ante Sarić. (str. 148/149).

Iako je Hrvatska mladež tijekom postojanja imala samo jedno službeno glasilo, tj. mjesečnik *Uzdanici*, Butković spominje i listove koji su bili bliski Hrvatskoj mladeži, ili su njeni članovi sudjelovali u njihovu uređivanju, pa navodi:

Svakako valja spomenuti odvažni pothvat Drage Ljubića i njegove supruge Anne, australske novinarke, jer su u prvoj polovici 1965. godine pokrenuli hrvatsko-engleski list 'Domobran', s nakanom da paralelno širi hrvatsku promidžbu i na engleskom jeziku. Drago Ljubić bio je vrijedan aktivist hrvatske zajednice u Canberri i prominentni član Hrvatske mladeži Uzdanica.

Sam Drago Ljubić svjedočio je o pokušaju s listom *Domobran* u Hrvatskom vjesniku od 4. ožujka 2010. u feljtonskom intervjuu kojega su on, Jerko Kovač i Šimun Franjić dali uredniku ove knjige Mati Bašiću tijekom siječnja 2010:

Moja supruga, makar je bila engleskoga podrijetla, bila je izrazito zainteresirana za pokretanje nekoga englesko-hrvatskoga lista. Dugo smo pripremili taj list, nazvali smo ga 'Domobran'. Ona ga je uređivala, a novac smo posudili, da bismo prvi broj tiskali čak u 10.000 primjeraka, toliko smo bili uvjereni u to da ćemo uspjeti. Tijekom priprema za taj list, zapravo, upoznao sam mnoštvo Hrvata, jer je distribucija bila zamisljena na području cijele Australije. No, kad je došlo do realizacije, većina onih koji su nam bili obećali finansijsku podršku, iznevjerila nas je. Recimo, Fabijan Lovoković nam je u ime Središnjega odbora hrvatskih društava Australije (SOHDA) bio obećao otkupiti 2000 kopija – pa ništa. Jedino su nam dopustili da u prostorijama Doma prodajemo novine, ali su nam zato naplaćivali šiling po prodanom primjerku. 'Domobran' je izlazio svega kojih godinu dana ali, paralelno s time, stvarala se Hrvatska mladež Uzdanica koja se odcepljivala od HOP-a. Makar sam bio skeptičan prema Hrvatskoj mladeži, učlanio sam se u tu organizaciju, no onda sam 1968. odseli iz Sydneya, pa sam kasnije morao obnavljati svoje članstvo. Vjerovatno zbog moje skepske prema Mladeži, Geza Pašić jednom mi je rekao da 'hrvatska revolucija i engleski zet ne idu zajedno'. Silno me je to povrijedilo, no ono što je bilo važnije jest da se cijelo vrijeme oko 'Domobrana' vrtjela sumnja – je li on glasilo HOP-a, glasilo Mladeži ili je u pitanju neka treća opcija. Izgorgjeli smo mi u tom vrtlogu, ali kasnije – kada je već bilo očito da tajna organizacija tj. Hrvatsko revolucionarno bratstvo postoji i djeluje – meni je rečeno da je bolje da se općenito bavim promidžbenim aktivnostima, nego da me se opterećuju prisegama i tvarnom borbom unutar HRB-a, makar sam bio, čak i izravno, obaviješten o tome što se zbivalo i planiralo, pa i u pripreme za HRB-ov prvi upad u Jugoslaviju, što je izvela Skupina Tolić-Oblak 1963. godine. Istodobno, strašno me frustrirala ta politička situacija unutar hrvatske zajednice. S jedne strane, u mojo je glavu nevoljko ulazilo sve što se govorilo protiv Fabijana Lovokovića, tadašnjega čelnika australskoga HOP-a, a s druge strane, Mladež je zahtijevala od Stjepana Hefera, koji je vodio HOP na svjetskoj razini, da prizna Mladež. No, Hefer je to odbijao i inzistirao da sve u Australiji bude pod Fabijanovim nadzorom, pa je Fabijan već na prvoj mogućoj sjednici HOP-a, u Montevideu, stvorio paralelnu Mladež tj. Savez hrvatske ujedinjene mladeži svijeta (SHUMS). U takvoj situaciji, znači, na mene se vršio silan pritisak: ni u HOP-u, ni u Mladeži nisu vjerovali na čijoj sam ja strani, a novine pod nazivom 'Jugo-žurnal', iz pera nekoga Hrvata pod imenom Iliju Musić, u nastavcima su pisale protiv 'Domobrana'. Kasnije sam saznao da taj Musić nosi na duši težak teret, jer je izdao vlastita brata ustašu. Molio sam, po zatvaranju 'Domobrana', Fabijana Lovokovića da mi u svojoj 'Spremnosti' ustupi nekoliko centimetara prostora, ali on bi uvijek iznašao neki izgovor kako mi ne bi udovoljio. Odselivši u Yass, doživio sam šok, kad sam pročitao da je taj Iliju Musić bio postao pomoći urednik u 'Spremnosti'... Jer, 1968. odselio sam iz Sydneya u selo Yass, nakon što sam završio dvogodišnju dopunska školu i zaposlio se u Northshore Gas. U Yassu sam postao upravitelj jednoga malenoga plinskogog pogona, da bih tamo ostao čak osam godina, ali sam tamo upoznao slavnoga Lesa Shawa. Bilo je to pukim slučajem: moja je supruga imala prometni udes u kojem je slomila ključnu kost, a dok se lječila, pomagao mi je oko naše troje djece jedan Englez koji je u blizini imao farmu, na kojoj sam upoznao Shawa, koji će kasnije odigrati jednu od važnih uloga u hrvatskoj zajednici u to doba, posebno zbog knjige 'Trial by Slander'. Upravo sam ja doveo Lesa Shawa u hrvatsku zajednicu, makar je kasnije među nama ispaio i sukob zbog dijelova u toj njegovoj knjizi 'Trial by Slander', u kojima su se neprikladno sumnjičila braća Andrić, Srećko Rover i Fabijan Lovoković. Naime, upoznao sam Lesa Shawa, s jedne strane, kao osobu koja je živjela dosta bijedno sa svojom ženom Barbarom na farmi svojega punca, osobu koja ništa nije smjela ili htjela učiniti bez njihova odobrenja, a s druge strane, bila je riječ o iznimno studioznoj osobi. Bio je Irac, ranije je bio izbačen iz vojne službe, ali je bio vrlo zainteresiran, i vrlo informiran, o hrvatskoj problematiki, posebno o radničkom pokretu u Broken Hillu kojega su u davnna doba organizirali i predvodili Hrvati i Poljaci a uz njih i drugi doseljenici, ali isto tako i izraziti praktični katolik. Jednako tako, obojici nam je doista bio zanimljiv i irski oslobodilački pokret, Irska republikanska armija (IRA), Sein Fenn, i slično. Toliko je povjerenje vladalo među nama da sam upravo ja poslao Lesa Shawa na suđenje u Melbourne, gdje su Jugoslaven Marijan Jurjević i ubačeni Udbin agent Ivica Mudrinić nastojali, ovoga puta čak preko suda, optužiti tamošnje mlade Hrvate (skupina oko Ljube Devića...) pa i svećenika Josipa Kasića, za terorizam u Australiji. Upravo to i sačinjava središnji dio njegove knjige...

Ivica Butković svjedoči i o drugim novinama bliskima Hrvatskoj mladeži Uzdanica:

S obzirom da smo budno pratili i od europskih suradnika i veza u domovini bili informirani o političkom slomu Hrvatskog proljeća u Karadorđevu, te o nesmiljenom progonu domovinskih prvaka, krajem 1973. odlučili smo pojačati promidžbu, te osim o hrvatskim emigrantskim zbivanjima, pisati što više, odnosno analizirati političku i ina zbivanja u domovini. U tom kontekstu u novim prostorijama, s modernijom opremom, pod 'internacionalnim' imenom, pokrenut je tjednik 'Hrvatski telegram'. Istodobno, u nastajanju povezivanja s SAD-om, suradnjom i raspaćavanjem u Australiji pomaže se te godine pokrenuti 'Newyorski tjednik'...

Potom, krajem 1974. godine, uz obnovljeni mjesečnik 'Uzdanica', ulazi se u novi projekt, zapravo – iz prepiski i prijateljstva prof. Ilije Jurića iz Argentine i urednika 'Uzdanice' Ante Sarića – iznjedrio se humorističko-satirički list 'Trnokop', koji je izlazio kao posebno izdanie ili kao prilog 'Uzdanici'...³

Zatim, list 'Hrvatska borba', kojega je u SAD-u pokrenuo i uredio Rudolf Arapović, po mnogočemu je bio na istoj 'valnoj duljini' kao i 'Uzdanica'. U traženju novih putova i jačanju hrvatske promidžbe, 1975. godine dogovoreno je spajanje ta dva lista u jedan. Bio je to vrlo dobar i konstruktivno smisljen potez, ali zbog udaljenosti i tadašnje sporosti u komunikaciji, bilo je vrlo teško uskladiti dva udaljena udrudi, pa je nakon nekog vremena taj projekt zaustavljen.

U međuvremenu je u Melbourneu ojačala ideja pokretanja hrvatskih tjednih novina, te je stoga utemeljena udruga 'Kosinj', a nakon namicanja sredstava i radnog prostora 1977. godine pokrenute su novine u spomen na zabranjeni domovinski 'Hrvatski tjednik' iz Hrvatskoga proljeća. Hrvatska mladež zdušno je podupirala tu ideju, a nositelji projekta bili su Pero Bošnjak i njegovi sinovi, Tomislav i Marjan – prvi je tada bio član, a kasnije glavni tajnik organizacije. Politički koncept novina je bio općehrvatski, s naslonom na krovnu organizaciju Hrvatsko narodno vijeće s podstoma Štira o zbijanjima u Hrvatskoj, odnosno o političkom i inom teroru u Jugoslaviji. Te novine postaju čitane u cijeloj Australiji i pomalo se šire izvan kontinenta, sve do 1981. godine. Međutim, krajem te godine na godišnjoj sjednici pobjeđuje radikalno krilo, nezadovoljno tadašnjom političkom djelatnosti HNV-a (skloni idejama Franje Mikulića i Brune Bušića, nap. autora). Nakon toga, 'Hrvatski tjednik' postaje neslužbeno stranačka glasilo Hrvatskoga državotvornog pokreta (HDP)...

Hrvatski tjednik je prestao izlaziti nakon prvih demokratskih izbora u Hrvatskoj 1990. (po tvrdnjama Ante Šute, bilo je to na ideju predsjednika HDP-a Nikole Štedula, koji će uskoro raspustiti i cijelu organizaciju), a Ivan Butković opisuje kako je nakraju skupina hrvatskih političkih emigranata, nezadovoljnih činjenicom da je Hrvatski tjednik postao glasilom HDP-a, odlučila ponovno oživjeti ideju općehrvatskih novina.

"Ideja se uglavnom 'vrtjela' oko vlč. Josipa Kasića, Srećka Rovera i HSS–ovca Metoda Smoljana" – zapisao je Butković, dodajući: – "Tada Hrvatska mladež Uzdanica projekt podržava sa strane, premda je organizacija svoj novčani doprinos uložila u fond koji je namijenjen za pokretanje novih tjednih novina. Krajem 1982. godine na dvodnevnom sastanku Glavnog odbora Hrvatske mladeži Uzdanica održanom u Melbourneu, zaključeno je da se preuzme izvršna uloga u pokretanju novine 'Hrvatski vjesnik'."

Prvi broj Hrvatskoga vjesnika izšao je 16. kolovoza 1983. U impresumu je navedeno da je izdavač Croatian Community Ltd., da je glavni i odgovorni urednik Ivan Butković, a urednik Tomislav Bošnjak. Iako su njih dvojica u određenom razdoblju vršili dužnost tajnika Hrvatske mladeži Uzdanica, Hrvatski vjesnik ipak nikada nije bio isključivo glasilo te organizacije. Prema dnevničkim bilješkama jedne od vodećih osoba u malobrojnom australskom HSS-u Metoda Smoljana iz 1988., Tkalčević je o pokretanju Hrvatskoga vjesnika zapisao:

Na početku 1982. Metod Smoljan je u svojoj kući u Princess Streetu u Kewu organizirao sastanak nekolicine istaknutih Hrvata radi dogовора o osnivanju lista koji bi predstavljao alternativu 'Hrvatskom tjedniku'. Prisutni tom sastanku bili su Srećko Rover, Kosta Cili, Mate Čosić i Ivan Uremović. Spomenuti su toga dana načelno podržali ideju o osnutku lista, ali bez jednoznačnih zaključaka. Ubroz je održano još nekoliko sastanaka, kojima su također prisustvovali vlč. Josip Kasić i Tomislav Bošnjak. Na tim sastancima donesena je odluka o osnivanju lista pod imenom 'Hrvatski vjesnik'. Za tu svrhu osnovano je izdavačko poduzeće 'Hrvatsko zajedništvo', koje je službeno registrirano 22. studenoga 1982. Za predsjednika 'Hrvatskog zajedništva' izabran je vlč. Josip Kasić.

Konačno, Tkalčević napominje:

'Hrvatski vjesnik' nije službeno glasilo nijedne hrvatske političke organizacije, iako je oduvijek davao mnogo prostora radu Hrvatskog narodnog vijeća i njegovim ograncima u Australiji. Međutim, 'Hrvatski vjesnik' također je dao znatan prostor i ostalim hrvatskim državotvornim organizacijama. Hrvatski katolički centar Clifton Hill, Hrvatski islamski centar i Društvo hrvatskih studenata imali su u 'Hrvatskom vjesniku' zasebne stranice na kojima su izvještavali čitatelje o svom radu. List je promicao zajedništvo hrvatskih državotvornih organizacija u radu na stvaranju slobodne hrvatske države. 'Hrvatski vjesnik' je dao važan doprinos promicanju hrvatske kulture, osnivanju škola hrvatskog jezika i zaštiti hrvatskih nacionalnih interesa. To je prvi hrvatski list u Australiji koji je još prije održanih slobodnih izbora u domovini dao punu potporu domovinskoj Hrvatskoj demokratskoj zajednici (HDZ) i njenim političko-nacionalnim stajalištima.

Tkalčevićeve napomene, kako je vidljivo, odnose se uglavnom na razdoblje kada je Hrvatski vjesnik uredio Ivo Butković, no ovaj tjednik doživio je u međuvremenu cijeli niz temeljnih strukturalnih promjena, pa čak i preregistraciju. Od 1992. (tj. nakon Butkovićeva konačnog povratka u Hrvatsku), pa do svoje prerane smrti 2. svibnja 2007., glavni urednik bio je Tomislav Starčević, a pomoćnici Mate Bašić i Tonći Prusac. Danas je na mjestu glavnoga urednika Tonći Prusac, njegov je zamjenik Mate Bašić, dok se na čelu Uprave izdavača s današnjim imenom Croatian Community Association Ltd nalazi Zdenko Marinčić.

3 Iako su članovi Hrvatske mladeži Uzdanica, pa i članovi HRB-a aktivno sudjelovali u društvenom, kulturnom, sport-skom, vjerskom i drugim vidovima života hrvatske zajednice, ovakva je tvrdnja jugoslavenskih obavještajnih službi posve

proizvoljna i, u konačnici, posve netočna, ali je usklađena s političkim navodima poput, primjerice onoga u *Canberra Times* od 10. lipnja 1969., gdje piše: "Drugi tajnik jugoslavenskoga veleposlanstva Stanko Nick sinoć je izjavio da je – bez obzira što pojedinci nisu osobno identificirani – napad djelo grupe hrvatskih iseljenika iz ustaške terorističke organizacije"...

- 4 Ni u Melbourneu ni bilo gdje drugdje u svijetu "1973. nije formirana emigrantska organizacija Hrvatske oružane snage – HOS kao sastavni dio HRB-a". Vjerojatno je u ovom slučaju još jednom riječ o neusklađenosti djelovanja diplomatskih agentura (SID) s djelovanjem udbaških struktura.

Naime, u to doba – kako se to može utvrditi i po svjedočenjima izravnih sudionika, ali i po navodima Đorđa Ličine u *Roverovoj braći*, Lesa Shawa u *Trial by Slander*, Marijana Jurjevića u *Ustašama pod Južnim križem* te u tekstu *ASIO-va hrvatska afera iz 1973.* Denisa Strangmana koji je objavljen u zborniku Lesa Shawa *Konture laburističkog režima* – jugoslavenski je konzulat u Melbourneu, putem dogovora glavnoga savjetnika u konzulatu Franje Rukavine s predsjednikom Udruženja jugoslavenskih doseljenika Marijanom Jurjevićem u ultrašnjim dijelovima australske politike i policije, isfabricirao skandal kojeg Ličina proizvoljno naziva *Slučaj Acheron Way*. Konačni cilj toga udara trebao je biti vlč. Josip Kasić, a "krunski svjedok" bio je stanoviti Ivica Mudrinić, dok su šrtve bili mladi Hrvati bliski vlč. Kasiću (Lj. Dević, M. Magličić...) iz navodne organizacije pod nazivom "Hrvatska ilegalna revolucionarna organizacija – HIRO", koji su 5. lipnja 1972. optuženi za posjedovanje i skrivanje nitroglicerinskog eksploziva (32 štapina gelignite) i za posjedovanje *Statuta HIRO-a*. Denis Strangman, koji je u to doba bio osobni tajnik senatora F. P. McManusa, predsjednika savezne Demokratske laburističke stranke (koja je nastala izdvajanjem katoličkoga krila iz ljevičarske Laburističke stranke) o tome je u spomenutom tekstu zapisao:

"Dok je čekao na suđenje (od 3. do 5. lipnja 1972.), Jurjević je Mudriniću osigurao skrovište na jednoj farmi. Kasnije se on premjestio na drugu farmu, a potom nestao. Važno je napomenuti da se ništa nije znalo o njegovu kretanju, sve dok se krajem godine nije pojavio u Jugoslaviji, kad je njegova fotografija objavljena u jugoslavenskom magazinu 'Svet' 7. prosinca 1972. Zatim je vitorički policajac prepoznao Mudrinića na toj fotografiji. Otkriće gelignite (u tajnom spremištu u Warburtonu), uz priključenje dokumenata koji su potvrđivali podatke o novoj terorističkoj skupini ranije dobivene od Savezne policije, bilo je neobičan bonus za policiju. No u cijelom je poslu nešto bilo sumnjičivo, a u međuvremenu je policija prikupila i neke čudne priče o Mudriniću i njegovoj navodnoj povezanosti s glavnim savjetnikom u jugoslavenskom konzulatu u Melbourneu Franjom Rukavinom. Kasnije će načelnik Savezne policije (Jim Davis) komentirati: 'Ova je ustanova iz brojnih izvora dobila informacije da se Mudrinić nalazio na platnom popisu jugoslavenskoga Generalnoga konzulata u Melbourneu. To navodi na sumnje da je igrao ulogu agenta-provokatora u slučaju tajnog spremišta eksploziva u Warburtonu, a zapravo, moguće i u svezi statutarnih dokumenata HIRO-a, jer ovi dokumenti izgledaju kao da su udžbenički primjer prvočlanjinskog dokaza za ilegalno udruživanje po članku 30. Kaznenoga zakona'.

Dvadesetpetoga srpnja 1972. jugoslavenska Vlada objavila je u beogradskim novinama imena 19 muškaraca ubijenih tijekom terorističke akcije u Bosni. U početku se mislio da su desetorica od devetnaestorice jedno vrijeme živjela u Australiji. Kasnije je taj broj smanjen na devetericu. Jugoslavenska vlada navela je da su devetnaestoricas 'uništeni'. Vrijedno je napomenuti daje (Ivor) Greenwood u svojoj izjavi u kojoj je izvijestio o incidentu koristio riječ 'navodno ubijeni'. Londonski 'The Economist' od 5. kolovoza 1972. osvrnuo se na jedan od očeviđnih aspekata: 'Još nitko nije objasnio zašto su svi gerilci za koje je navedeno da su pripadali Hrvatskom revolucionarnom bratstvu ubijeni, kad je očito da bi bilo daleko korisnije da su neki zarobljeni.'

Zapravo, svi nisu bili ubijeni, četvorica su još bila živa i zatočena u Jugoslaviji, ali to je postalo poznato tek 10 mjeseci kasnije, nakon što je (Džemal) Bijedić posjetio Australiju, kad ga je svećano ugostila Vlada. Trojica od četvorice smaknuta su tri dana prije Bijedićeva dolaska, a tek su nakon toga Jugoslaveni obavijestili australsku Vladi o njihovu zarobljavanju, zatvaranju, suđenju i smaknuću. Smaknuti su bili australski državlјani."

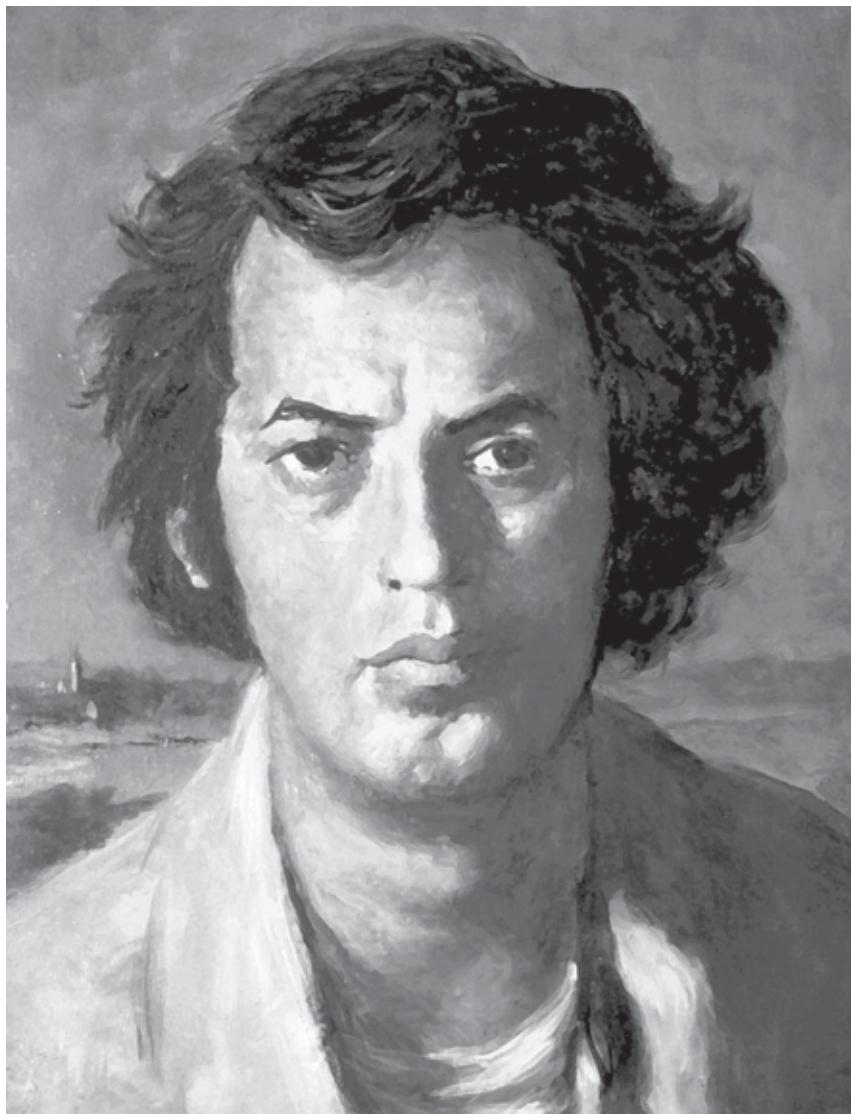
- 5 Ovi zaključci u cijelosti su proizvoljni jer HRB i Hrvatska mladež Uzdanica kao organizacije nisu ulazile u vlasništvo navedenih klubova i društava, dok je praktički nemoguće utvrditi koliki su utjecaj u tim klubovima i društvima imali članovi HRB i Hrvatske mladeži Uzdanice.
- 6 Da je, međutim, i na tlu Južnoafričke Republike, kao i drugdje u svijetu, pogubniji bio jugoslavenski državni teror nego djelovanje malobrojnih članova HRB-a, svjedočio je i član HRB-a iz Canberre Jerko Kovač u feljtonskom intervjuu Mati Bašiću u *Hrvatskom vjesniku* pod naslovom *Australija nakon Bugojanske akcije* od 22. travnja 2010., gdje je kazao:

"Na mojojem jedinom putovanju u Zapadnu Europu u posjetu bratu, jednom sam bio i u Južnoj Africi u posjetu kod Gabre Petričevića, tamo su bili i Leke, i Bratuša, a tamo sam upoznao i Jozu Oreča... Organizacija je djelovala i tamo, ali nije bila ni blizu našoj razini, između ostalog, jer su tamo Jugoslaveni bili daleko čvršći, odnosno, bili su to bio loški Hrvati, ali oni 'starinski kraljevcii ili moderniji titovci'. Kad su Leke i Gabro stigli tamo, htjeli su isticati hrvatski barjak s grbom, a ovi su ih napadali, tražeći zastavu s petokrakom, i govoreći: 'Što je vama, pa ovo je hrvatska zastava, a ne to što vi nudite'... A pokojni Oreč je stradao po udbaškom receptu za likvidacije već iskušanom u Europi: za njim su poslali toga Pavlića, kojega je on otprije poznavao, koji mu se mogao približiti. Oreč je otisao kući, nije se javljao nekoliko dana, a kad su ga pošli tražiti, pronašli su ga – u vreći.

- 7 *Issue of passports – Nikola Bikes, 1622/2/78/3945, A1838, 1965 – 1979.;
BIKES Nikola, S203507, A6980, 1965 – 1978.;
Nikola Bikes (Yugoslavian – Arrived Melbourne per Aircraft 03 February 1961), YUGOSLAVIAN/BIKES NIKOLA, SP908/1, 3 Feb 1961 – 31 Dec 1968., National Archives of Australia, www.naa.gov.au*
- 8 *Elaborat Uprave za istraživanje, analizu i informiranje SSUP-a, o Hrvatskom revolucionarnom bratstvu, Beograd, 28. lipnja 1984., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
Kao i u ranijim slučajevima, tekst elaborata malim je dijelom prilagođen standardima hrvatskoga književnog jezika, ali samo u mjeri u kojoj se ipak ne gubi rigidnost duha i jezika na kojem je napisan.*
- 9 *PUJIC Ivo born 24 September 1937 – Yugoslavian – travelled per MIQAN flight under Australian Austrian Assisted Passage Scheme, PUJIC I, A2478, 1952 – 1965.;
PUJIC Ivo, S201565, A6980, 1964 – 1969.;
Ivo Pujic (Yugoslavian – arrived Melbourne per Aircraft, 2 Mar 1960. Box 1505), YUGOSLAVIAN/PUJIC IVO, SP908/1, 1960 – 1960., National Archives of Australia, www.naa.gov.au*
- 10 *DRAGOJA Ljubomir born 02 September 1946 – Nationality Yugoslav – (File and List No. V/YT/66/357) (IMPOSED NOMINAL ROLL NUMBERS), 1966/D/1105, A2559, 1966 – 1966., National Archives of Australia, www.naa.gov.au*
- 11 *BUJANOVIC Jose – Nationality: Yugoslavian – Arrived Melbourne per Marconi 11 May 1964, BUJANOVIC JOSE, D4881, 11 May 1964 – 31 Dec 1976.;
BUJANOVIC, Jose, 3206, A6119, 1970 – 1972.;
BUJANOVIC, Jose, X569 PART 1, A11822, 1965 – 1974.;
BUJANOVIC, Jose, PP/99, A6937, 1970 – 1986.;
BUJANOVIC Jose born 1 January; Adela (nee Matoskovic) born 25 November 1908 – Croatian, BUJANOVIC J, A12563, 1964 – 1964.;
BUJANOVIC Adela Matoskovic – Nationality: Argentinian – Arrived Sydney per Aircraft VH EBB 22 October 1964, BUJANOVIC ADELA MATOSKOVIC, D4881, 22 Oct 1964 – 31 Dec 1976.;
Bujanovic, Jose – volume 2, 3487, A6119, 1973 – 1973.;
Bujanovic, Jose – [application for naturalization], SA1969/2673, D399, 1963 – 1987., National Archives of Australia, www.naa.gov.au*
- 12 *Bašić, Mate, Ante Sarić: S tri mjeseca na Križnom putu, s 23 godine u Uzdanići, a s 53 među Srbima u samostalnoj Hrvatskoj, Croatian Herald, Melbourne, 5. studenoga 1999.*
- 13 *CUK Slavko – born 17 February 1948 – Nationality Yugoslavian – 1967 under General Assisted Passage Scheme (imposed Nominal Roll), A2559, 5471667, 2002/04817407.; National Archives of Australia, www.naa.gov.au*
- 14 *Terorist Ante Bušković, Analitička služba SDS-a SSUP-a, Beograd, 1982. godine, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.*
- 15 *Domazet, Iko, Dane Šarac vodi rat s Udbom još od 1945., Nova Hrvatska br. 9, London, 1980.*
- 16 *Vukušić, Bože, Razgovor s Jerkom Bradvicom, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.*
- 17 *Presuda Zemaljskog porotnog suda u Ravensburgu protiv Žarka Odaka, Bože Pašalića, Ivana Kutuzovića i Marka Uremovića, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.*
- 18 *Domazet, Iko, Nakon uhodenja Dane Šarca pokušaj ubojstva Gojka Bošnjaka, Nova Hrvatska br. 22, London, 1979.*
- 19 *Vukušić, Bože, Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika iz BiH, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.*
- 20 *Isto.*
- 21 *Vukušić, Bože, Razgovor s Danom Šarcom, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.*
- 22 *Vukušić, Bože, Razgovor s Ivanom Ćurkom, snimka/rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.*
- 23 *Vukušić, Bože, Razgovor s Ivanom Lasićem, snimka/rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.*
- 24 *Zelmanović, Đorđe – TANJUG, Odgovor na zločin – daljnje jačanje bratstva i jedinstva, Vjesnik, Zagreb, 9. veljače 1976.
Redakcijsko izvješće – TANJUG, Jugoslavija najenergičnije osuđuje fašistički zločin, Vjesnik, Zagreb, 10. veljače 1976.*
- 25 *Informacija 135, Centar SDB-a Sarajevo, 15. veljače 1977., Sarajevo, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.*
- 26 *Dokumentacija iz arhiva SDB-a RSUP-a SRBiH, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva;
Vukušić, Bože, Razgovor s Ivanom Ćurkom...*
- 27 *Službena zabilješka u vezi razgovora s pukovnikom Kemalom Buzaljom, SDS RSUP-a SRH, Zagreb, 20. srpnja 1976.*
- 28 *Depeša br. 386 – šifrirano, SDS RSUP-a SRH, Zagreb, 6. listopada 1975.*

- 29 I. S. *Nova žrtva jugo-terora: Umorstvo Ivana Tuksora*, Nova Hrvatska br. 18, London, 1976.
- 30 *Depeša br. 99/11* – šifrirano, SDS RSUP-a SRH, Zagreb, 25. studenoga 1976.
- 31 *Informacija br. 323*, Centar SDS-a Split, Split, 8. srpnja 1977.
- 32 *Dokumentacija Stadtpolizei – Zürich o ubojstvu Stanka Nižića*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 33 *Presuda Zemaljskog suda u Münchenu protiv Stjepana Buconjića*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 34 *Dokumentacija LKA Bayern o ubojstvu Ante Kostića i presuda Zemaljskog suda u Münchenu protiv Antuna Kostića*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva;
- Bašić, Mate, *Ante Saric: S tri mjeseca na Križnom putu...*
- 35 *Zapisnici o izjavama Josipa Majerskog službenicima Zemaljske policije u Bavarskoj*, srpanj 1983., Nürnberg.
- 36 *Borba neće prestati*, Uzdanica, Sydney, listopad – studeni, 1981.
- 37 Vukušić, Bože, *Tajni rat...*
- 38 Horvat, Vladimir, *Pogovor knjizi "Bruno Bušić – branitelj hrvatskoga identiteta"*, autora Josipa Jurčevića, Vlade Šakića i Bože Vukušića, Hrvatska uzdanica, Zagreb, 2001.
- 39 *Privatna dokumentacija Kristine Kolić*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 40 *Dokumentacija Centra SDS-a Zagreb, razno*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- Inače, spomenuti Mišo Deverić u samostalnoj je Hrvatskoj ubačen u najuži krug "osiguranja" predsjednika Tuđmana, pa se u tom svojstvu nalazio čak i u Tuđmanovoj pratnji, recimo, prigodom njegova posjeta Gospicu 1991., a *Slobodni tjednik* objavio je tekst i veliku fotografiju Miše Deverića, Mate Laušića i drugih uz predsjednika Tuđmana na naslovnoj stranici.
- 41 *Dossier Tome Debeljaka (D-4632)*, suradnika Centra SDB Banja Luka, pseudonim *Braco*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 42 *Geheimdienste – Spuren im Schnee*, Der Spiegel, br. 50, Hamburg, prosinca 1983.

GLAVA OSAMNAESTA
Ususret neovisnoj hrvatskoj državi

Josip Crnobori:
Portret Brune Bušića
(ulje na platnu)

1. HRB I HRVATSKI PROJEKTI U ISELJENIŠTVU

KLJUČNI DOGAĐAJ U TRANSFORMACIJI DJELOVANJA HRB-a i određivanju njegova programa s kojim će ta organizacija doživjeti raspad Jugoslavije i stvaranje neovisne hrvatske države, zbio se krajem 1976. i početkom 1977. godine kad se skupina mlađih emigranata na čelu s Brunom Bušićem odlučila angažirati u radu Hrvatskog narodnog vijeća (HNV). Na izborima za Sabor HNV-a u svibnju 1977. godine Bušić je dobio najviše glasova i postao pročelnik Odjela HNV-a za promidžbu, dok je njegov prijatelj i suradnik Franjo Mikulić (bivši član Centralnog komiteta SKH, osuđen nakon 21. sjednice CK SKJ u Karađorđevu 1. prosinca 1971.) izabran za predsjednika HNV-a.¹

Otprilike u isto vrijeme vodstvo HRB-a neovisno je donijelo odluku o podršci osnivanju i radu HNV-a kao središnjeg političkog tijela hrvatskog iseljeništva. O tome je svjedočio i Ivan Butković, tadašnji tajnik Hrvatske mladeži Uzdanica, organizacije koja je, kako smo napominjali, predstavljala “frontalno lice” HRB-a:

Tomislav Starčević

Mnogi čelnici hrvatskih političkih organizacija u iseljeništvu slagali su se da je iseljenoj Hrvatskoj potrebna jedinstvena demokratska krovna organizacija koja bi hrvatske interese i nastojanja u stvaranju slobodne i samostalne hrvatske države predstavljala i zastupala u međunarodnoj politici, poglavito na Zapadu. Konačno je takva organizacija uspostavljena 1975. godine na kongresu hrvatskih uglednika i predstavnika značajnijih političkih organizacija u Torontu. U daljnjem radu i razvoju, HNV je imao potporu većine hrvatskih političkih organizacija (osim djelomice HOP-a) i većine društava, hrvatskih kulturnih i sportskih udruga, hrvatskog svećenstva u iseljeništvu... HNV je u Australiji brzo postao politička institucija s više od 150 mjesnih odbora. Dolaskom tzv. proljećara na čelu s Brunom Bušićem u emigraciju, dinamika rada HNV-a se pojačala, posebice nakon što je Bruno Bušić postao pročelnik za promidžbu HNV-a.

Većina Hrvata u Australiji pozdravila je osnivanje HNV-a aktivnim sudjelovanjem u stvaranju odbora u svim većim australsko-hrvatskim zajednicama. Može se slobodno reći da su australski Hrvati svojim brojnim članstvom i s oko 60 posto finaniranja svih aktivnosti HNV-a bili njegova okosnica. Međutim, na izborima za vodstvo HNV-a, prednost su davali uglavnom kandidatima iz Europe.

Hrvatska mladež Uzdanica bila je aktivna i u djelatnosti HNV-a, posebice kroz članstvo i vodeće pozicije u mjesnim odborima. Tako je i Tomislav Starčević, dijete iz druge generacije australskih Hrvata, kasniji glavni urednik *Hrvatskog vjesnika*, dužnosnik Hrvatske mladeži Uzdanica i tadašnji predsjednik Društva hrvatskih studenata u Melbourneu, bio jedna od ključnih osoba Svjetskog kongresa hrvatske mladeži pod pokroviteljstvom HNV-a i najmlađi vijećnik HNV-a, a Tomislav Bošnjak, jedan od glavnih tajnika Hrvatske mladeži Uzdanica, vršio je dužnost posljednjega glavnog tajnika HNV-a i pročelnika za međunarodne poslove.²

Ovakva politika novoga vodstva HRB-a usmjerila se na pojačavanje njegove aktivnosti prema legalnim društvenim, političkim, kulturnim i sportskim organizacijama u

hrvatskom iseljeništvu koje su intenzivno pratile događanja u domovini i svoj rad usklađivale s tamošnjim razvojem događaja. Krajem 1980-ih, HRB je podržao pokret koji je u domovini predvodio dr. Franjo Tuđman i sve svoje snage stavio na raspolažanje novim hrvatskim vlastima u obrani od velikosrpske agresije.

Formalnu odluku o samoraspuštanju, vodstvo HRB-a donijelo je 1996. godine nakon osloboditeljske operacije *Oluja*.

2. HRVATSKO POSLANSTVO U CANBERRI

U sklopu razmišljanja o promidžbenoj djelatnosti protiv Jugoslavije, skupina hrvatskih iseljenika u Australiji došla je sredinom 1977. godine na ideju osnivanja svojevrsnog Hrvatskog poslanstva u Canberri. U prvom Inicijativnom odboru našli su se: Šime Franjić, Josip Butković, Blaž Kraljević, Jerko Kovač, Vinko Jurković i Ivan Slobodan Grbavac. Među njima su, dakle, bila trojica članova HRB-a (Franjić, Kovač i Kraljević).

Hrvatsko poslanstvo službeno je otvoreno 29. studenoga 1977. u glavnom australskom gradu Canberra, a za "otpravnika poslova" imenovan je hrvatski emigrant rodom iz Zadra Marijo Šime Dešpoja. Kolikogod taj čin, u svjetlu međunarodne politike, naoko izgledao nedužan, prouzročio je ogorčenu reakciju Beograda. Jugoslavija je ulagala golem napor i sredstva zahtijevajući od australskih vlasti da onemoguće rad tog Hrvatskog poslanstva, što im je uspjelo tek nakon dvije godine.

U hrvatskom iseljeništvu postojale su i postoje rasprave o stvarnim inicijatorima tog projekta kao i dužnosnicima u Hrvatskom poslanstvu. Urednik ove knjige Mate Bašić posjetio je – posebno za potrebe teksta u ovoj knjizi – Šimu Franjića i Jerka Kovača u Canberra pa je u *Hrvatskom vjesniku* objavio reportažu o razgovorima s njima:

Prije više godina u hrvatskoj je zajednici počela kolati glasina kako Marijo Dešpoja nije bio prvotno zamišljen kao hrvatski 'charge d'affaires', odnosno otpravnik poslova ilegalnoga Hrvatskoga poslanstva, već da je to trebao biti njegov prijatelj dr. Anđelko Tomasović iz Adelaidea. Upitali smo ove članove Inicijativnoga odbora što oni znaju o tome...

– Uz dužno poštovanje, za Anđelka Tomasovića u to doba, barem ja osobno nisam bio ni čuo. Marijo je od početka bio naš izbor, a mislim da je njega doveo Ivan Slobodan Grbavac – kaže Šimun Franjić.

– Mi smo tražili osobu koja nije bila izravno uključena u djelovanje hrvatskih organizacija na način na koji smo bili svi mi u Inicijativnom odboru, pa nam je Marijo bio idealan. Ivan Slobodan Grbavac je rekao, otprilike, kako ima jedan Hrvat iz Adelaidea, koji odlično govori engleski, koji bi bio najpogodniji...

Zgrada nekadašnjeg Hrvatskog poslanstva u Canberri

Drago Ljubić, Šime
Franjić i Jerko Kovač

Sugovornici *Hrvatskoga vjesnika* pritom prepričavaju zgodu u kojoj je Marijo Dešpoja pobijedio na kvizu na australskoj nacionalnoj televiziji. Kada ga je voditelj nazvao 'Jugoslavenom', odgovorio otprilike: 'Nemojte me zvati Jugoslavenom, ali ako me namjeravati na taj način oslovljavati, zovite me Hrvatom', te je tako zadivio cijelu hrvatsku zajednicu u Australiji.

– Nakon posla kojega je obavio Inicijativni odbor, naša kasnija uloga u održavanju Hrvatskoga poslanstva, može se, zapravo, svesti na 'logistiku' – na prikupljanje novčanih sredstava, na osiguranje, stražarenje, nabavku potrebnih sredstava, i slično – govore naši sugovornici, detaljno prepričavajući i niz zanimljivih, ponekad i nezgodnih dogodovština, kada su, kao 'zaštitari', pratili Marija Dešpoju pri obilasku hrvatskih zajednica u Sydneyu, Perthu, Melbourneu...

– Ideja osnivanja Hrvatskoga poslanstva u potpunosti je zamišljena i od početka provođena u Canberri – kaže Jerko Kovač. – Dužnosnici i članovi Uzdanice igrali su u svemu značajnu ulogu. Primjerice Ivo Skračić i Ante Sarić, koji su bili i članovi HRB-a, pomagali su Mariju Dešpoji u promidžbenim aktivnostima, ali se tome nije pridavala posebna važnost, kao što se značenje nije pridavalo niti činjenici da je u svim aktivnostima oko Hrvatskoga poslanstva odnos Hrvatske mladeži Uzdanica i svih ostalih udrug uvek bio 'pola-pola'...

– Ne možete vi niti zamisliti što se u to doba sve događalo – napominje Jerko Kovač. – Hrvati su dolazili autobusima iz svih dijelova Australije, stare žene su se gurale Mariju Dešpoji ljubiti ruku k'o Papi, dolazili su stari emigranti s putovnicama NDH i tražili da im ih produži... Sve smo to mi držali pod nadzorom, pa čak i u ono prvo vrijeme kad je došlo do suda, no – činilo nam se – dalje se više nije moglo, između ostalog, ni financijski...³

3. SURADNJA HRB-A S BRUNOM BUŠIĆEM

Krajem 1977. godine, u dogovoru sa suradnicima u Domovini, najvjerojatnije dr. Franjom Tuđmanom, Bruno Bušić je radio na pripremi emisije *Hrvati – teroristi ili borci za slobodu*, koja je trebala biti emitirana na švedskoj televiziji. Producen emisije bio je ugledni švedski novinar Bengt Göransson, a kameran televizijski snimatelj hrvatskog podrijetla Nikola Majstrovic. U emisiji se trebalo prikazati kako na hrvatsku problematiku gledaju domoljubi u Domovini, a kako revolucionarci u izbjeglištvu. Tako je za potrebe emisije snimljeno nekoliko razgovora s hrvatskim disidentima u domovini (dr. Franjo Tuđman, Dražen Budiša, Ivan Zvonimir Čičak, Vlado Gotovac, odyjetnik Lav Znidarčić, akademik Petar Šegedin i nadbiskup zagrebački dr. Franjo Kuharić), dok je u emigraciji trebalo snimiti tobožnje vježbe hrvatskih revolucionaraca. Ta su snimanja obavljena u njemačkom Schwarzwaldu i osobno ih je nadgledao Bruno Bušić.

Uspjeh te emisije među Hrvatima diljem svijeta, pa i u međunarodnim krugovima, ponukao je Brunu Bušića da emisiju dopuni snimkama tobožnjih vježbi hrvatskih revolucionaraca u SAD-u i Australiji.

Snimanje u SAD-u obavljeno je u planinskom predjelu pokraj Cleveland-a u državi Ohio, u organizaciji bliskog suradnika Brune Bušića Vinka Logarušića, inače tadašnjeg supruga Zdravke Bušić, sestre Zvonka Bušića. Tom je snimanju bio nazočan i Franjo Mikulić, tadašnji predsjednik HNV-a. O tome je svjedočio i Miro Barešić, što je objavljeno u knjizi fra Vjekoslava Lasića pod naslovom *Barešić*:

Pozvan sam hitno u Washington, a odatle odmah u Chicago. Za vrijeme ovoga putovanja upoznao sam neke suborce u Clevelandu, među njima i poznatoga hrvatskoga vođu i domoljuba Franju Mikulića. Tom sam prilikom sudjelovao u pripremama za snimanje poznatoga filma *Hrvati – teroristi ili borci za slobodu*.⁴

Kadrovi s filmske vrpce snimljeni na vježbi pripadnika HRB-a u Schwarzwaldu, SR Njemačka

Neoprezni snimatelj uvrstio je kadar s Brunom Bušićem u emisiju švedske televizije

Istovjetne vježbe trebali su u Australiji snimiti članovi organizacije Hrvatska mlađež Uzdanica, odnosno HRB-a. Međutim, australska savezna policija uz pomoć lokalnih policijskih snaga uhilita je 2. rujna 1978. devetnaestoricu Hrvata, članova HRB-a i Hrvatske mladeži Uzdanica u šumovitom predjelu Edena pokraj gradića Bega, koji se nalazi otprilike na pola puta između Canberre i Melbournea u Australiji: Antu Mijića, Franka Božića, Iliju Ivaniša, Jerka Kovača, Šimuna Franjića, Antu Niševića, Ivana Sačera, Nikolu Bikeša, Antu Sarića, Boška Jukicu, Lea Pustahiju, Stjepana Novinića, Juru Marića, Niku Čelebiju, Ivana Tomića, Andriju Lemića, Dragu Vukovića, Zlatimira Bega i Nikolu Kovača.

Jedan od glavnih aktera tog događaja u Australiji bio je Ante Sarić, tadašnji predsjednik Hrvatske mladeži Uzdanica. Sarić svjedoči kako je došlo do pokušaja snimanja scena tobožnjih vježbi hrvatskih revolucionaraca u Australiji:

Kadrovi s filmske vrpcе snimljeni na vježbi pripadnika HRB-a blizu Clevelanda, Ohio, SAD

Nakon akcije Fenix 72 (*Planinske lisice*) došlo je do reorganiziranja HRB-a. Poučen akcijama Tolić-Oblak 1963. i Fenix 72, HRB ulazi u temeljite izmjene koje će obilježiti sav njegov budući rad, sve do uspostave Republike Hrvatske. Borbene akcije postaju sve smišljenije i usmjerene prema cilju i svrsi s imperativom da što manje ljudi padne u tim akcijama.

Izvještajna služba HRB-a postaje operativni odjel Organizacije. Kontakti građeni na povjerenju između Organizacije i pojedinaca Hrvata u domovini i diljem svijeta stvorili su preduvjete djelovanja na svim kontinentima, a Europa konačno postaje glavno uporište Organizacije, dok Australija zauzima ulogu nezaobilazne logistike i kadrovskog izgrađivanja.

Usporedo s ovim, promidžbi se daje više pozornosti. Putem Hrvatske mladeži Uzdanica mijenja se i način pisanja o domovini. Domovina postaje za sva buduća oslobođilačka zbivanja temelj na kojima se moraju zasnovati sva planiranja, kako je često spominjano u svim izdanjima *Uzdanice*, *Hrvatskog teleograma*, *Hrvatskog tjednika* i *Hrvatskog vjesnika*, glasila u kojima je na neki način sudjelovalo i HRB, oblikujući nacionalno i političko predstavljanje Hrvata Australije, kao i Hrvata diljem svijeta.

Usporedo s ovim, i politička situacija Hrvata u svijetu se mijenja uspostavom HNV-a, ustanove koja je okupljala većinu političkih i ideoloških čimbenika do tada razjednjene emigracije. Uključivanjem Brune Bušića i njegovih suradnika u život HNV-a, politička djelatnost emigracije postaje još osmišljenija, suvremenija i učinkovitija.

Dražen Budiša u dokumentarcu švedske televizije *Hrvati – teroristi ili borci za slobodu*

Franjo Tuđman daje izjavu švedskom novinaru i producentu Bengtu Göranssonu

Plod takvog djelovanja 1977. godine donosi nešto novo na političkoj sceni. Bruno Bušić uspijeva organizirati nastup Franje Tuđmana, Vlade Gotovca i nadbiskupa Franje Kuharića na švedskoj televiziji, a ta televizijska emisija je obišla cijeli svijet i među Hrvatima ukazala da slobodarska ideja u neovisnoj hrvatskoj državi nije posustala. Tada je to bio težak udarac Jugoslaviji u promidžbenom smislu. Prikazivanje filma u Australiji na sebe je preuzela Hrvatska mladež Uzdanica. Kad se uvidjelo da je nastup Hrvata iz domovine na švedskoj televiziji značio i više od uspjeha, a samo prikazivanje treniranja hrvatskih revolucionaraca unijelo nadu među Hrvate i strah u Jugoslaviju, Bruno Bušić je preko svojega prijatelja Nikole Bikeša, inače bliskog suradnika vodstva HRB-a i Hrvatske mladeži Uzdanica, zatražio od HRB-a i Hrvatske mladeži Uzdanica snimanje dodatnih scena treniranja hrvatskih revolucionaraca, ovoga puta u Australiji.⁵

3.1. “Bega Case”

Ante Sarić, koji je bio glavni organizator priprema za snimanje fiktivnoga dokumentarnoga filma po Bušićevoj ideji u Australiji, svjedoči kako je organizirano i završilo “snimanje” u Australiji:

Osobno sam sumnjao u tehničku izvedivost ovog pothvata. Ali Bruno Bušić je bio neumoljiv u svojim zahtjevima jer se pokazalo da su Hrvati u iseljeništvu bili ‘gladni’ takve promidžbe. Od-luka je napokon donesena i pristupilo se pripremama za snimanje. Dio vojnih odora i ostalog potrebnog nabavio sam u dućanima gdje se legalno prodaju polovne vojne odore i oprema. Snimanje je prvi put bilo zakazano za 19. kolovoza 1978. Izabrani teren bio je oko 450 kilometara udaljen od Sydneysa u okolišu koji se mogao usporediti s europskom prirodom. Ali taj dan ništa nije išlo kako je trebalo!

Problemi s automobilima bili su kruna svih nedača. Uz to, kako je na prvo snimanje došlo samo nas 14, na zahtjev Nikole Bikeša, koji je tražio da nas bude veći broj, snimanje je odgođeno za

Nikola Maričić
(brat ubijenog Vida
Maričića) i Nikola
Bikeš (desno)
u prostorijama
Hrvatske uzdanice
u Zagrebu, 2007.

dva tjedna. Pripreme su upotpunjene, a pozvani su i ljudi iz Canberre. Nikola Bikeš je predložio da pozovemo i naše ljudе iz Melbournea i Geelonga, ali tom zahtjevu nije bilo udovoljeno – što se kasnije potvrdilo dobrom i sretnom odlukom.

Nakon dva tjedna, 2. rujna 1978., ponovno smo se našli u šumi, tridesetak kilometara od mjesta Eden, koje je poznato u državi NSW kao ribarska luka. Bilo nas je devetnaest, koliko i feniksovača! Dan je bio lijep, sunčan, ali za Australiju u to godišnje doba ipak malo prohладan...

Kad smo se našli na proplanku Mount Imlay National Parka, većina nije bila ni upoznata sa samom svrhom snimanja. 'Voditelj snimanja' Jure Marić objasnio je u kratkim crtama što je plan rada. Otišli smo do jednog planinskog potočića u djevičanskoj australskoj prirodi, koja je zaista po mnogo čemu podsjećala na Europu. Usljedilo je kratko snimanje od nekoliko minuta, koje je trebalo biti tek 'uvod' u samo snimanje 'treniranja' i vojnog obučavanja.⁶

Za vrijeme snimanja primijećen je automobil neobičan za taj šumski put koji je vodio nikamo. Kako je snimanje trajalo samo nekoliko minuta vrtili smo se na isti onaj proplanak odakle smo i krenuli. Uz nevezani razgovor i okrjeđu, Jure Marić je objašnjavao koje su 'sljedeće točke dnevnog zadatka'. A kad smo trebali krenuti na to 'sljedeće', na proplanak je ušao velikom brzinom jedan automobil, a onda još njih nekoliko.

Policjski zapovjednik je povikao da položimo oružje.

Inače, u Australiji je bilo normalno posjedovati oružje, dozvola je bila puka formalnost.

Oni s puškama pri sebi učinili su to bez pogovora, a neki su se snašli i oružje bacili u automobile.

Zapovjednik je naložio svojima podređenima da nas popišu, imenom i prezimenom.

Nakon toga smo odvedeni u policijsku postaju u obližnjem gradiću Edenu.⁷

S dvojicom značajnih pripadnika te skupine, Šimunom Franjićem i Jerkom Kovačem, kako je već spomenuto, tijekom višegodišnjega istraživačkoga posla na ovoj knjizi razgovarao je i urednik ove knjige. Osim toga, Franjić i Kovač stavili su autoru na raspolaganje raznu dokumentaciju vezanu uz taj slučaj, među ostalim zapisnik policijske izjave

Jerka Kovača, gdje u jednom od policijskih dokumenata (u prijevodu s engleskoga) piše:

Ja, JERKO KOVAČ, s adresom Ulica Rossarden 23, Fisher, ACT, rodio sam se 26. veljače 1945. u Posušju, u Hrvatskoj. Došao sam u Australiju 15. siječnja 1965. Po zanimanju sam rudar. Postao sam australski državljanin 27. siječnja 1972. Bio sam osuđen 1965. zbog tučnjave, proglašen sam krivim na Visokom sudu u ACT-u i zatvoren 21 dan.

U *Hrvatskom klubu O'Connor*, negdje koncem kolovoza 1978., s nekoliko prijatelja razgovarao sam o zbijanjima u svijetu i u hrvatskoj zajednici. Zaključili smo da bi najpogodniji način na koji bismo mogli pomoći bio da snimimo promidžbeni protutitovski dokumentarni film.

Da bismo pomogli hrvatskoj stvari i protutitovskoj promidžbi, odlučili smo snimiti film kojim ćemo iskazati da je protivljenje Titu u slobodnom svijetu vrlo snažno. Ponudio sam na korištenje svoju 8-milimetarsku kameru. Kupio sam uniformu u prodavaonici rabljene robe u Woden Plaza za otprilike 65 AUD. Tamo sam kupio i lovački nož. Pogodovalo mi je da odem na odabranu mjesto u Edenu jer mi je to bilo usput na putovanju u Sale, u Victoriji, gdje sam trebao biti kum svojemu prijatelju Juri Nikoliću iz Salea.

Svojom kamerom snimio sam dva filma o ljudima koji hodaju gore-dolje kroz šumu. Sjeli smo da bismo nešto pojeli, kad se iznenada pojavila Savezna policija.

Počeli su galamiti prema nama da dignemo ruke u zrak – kako nisam imao oružja, naprsto sam podigao ruke dok mi je kamera visjela o ramenu. Policija je pretražila moj auto u kojemu su pronašli novu sačmaricu u kutiji. Policija mi je također oduzela dozvolu. Pronašli su i naprtnjaču, a u njoj lovački opasač, zajedno sa streljivom. Tamo su se nalazile i dvije kutije s naboјima za sačmaricu i paket suhe hrane. Bila su tamo i dva lovačka noža i pištolj-pljašljivac.

U ispitivanju održanom iste večeri, koje je sadržavalo 26 pitanja, jedan je od problema bilo što Jerko Kovač – iako se iz toga oružja nije pucalo – nije posjedovao oružanu dozvolu za područje Novoga Južnoga Walesa nego samo za područje ACT-a:

– Slažete li se da su sljedeći predmeti pronađeni u vašem automobilu vaše vlasništvo: dva lovačka noža, 22 naboja za sačmaricu Remington, 150 naboja kal. 22 za pušku Winchester, paket tableta marke Hexamine za kuhanje u prirodi, 1 paket suhe hrane, ulje i konop za čišćenje, 8 čahura kal. 22, mete za gađanje, pet naboja za lovačku pušku, 1 puška marke Winchester kal. 22 serijskoga broja B1638500, jedna dvocijevna sačmarica marke Bentley sa spremnikom za 12 naboja, 1 puška marke Sportco kal. 22 serijskoga broja BD608, opremljena prigušivačem marke GSR, plastična kutija s prerađenim pištoljem-pljašljivcem, raspelo omotano komadom crne krpe i dvije djelomično uporabljenе svijeće, 2 kartice s tekstrom Prisege HRB-a (Hrvatsko revolucionarno bratstvo) i Temeljna načela HRB-a, tri bloka s potvrdama za donacije HRB-u, gumeni žig, plastični okvir s 31 nabojem kal.22, podloga za žig?

- Da.
- Razumijete li da posjedovanje vatrenog oružja bez dozvole predstavlja prekršaj?
- Posjedovao sam dozvolu, ali mi ju je oduzela policija u Batemans Bayu kad sam pucao iz puške blizu zemljišta koje tamo posjedujem.
- Razumijete da ćete biti kažnjeni zbog posjedovanja vatrenoga oružja bez dozvole?
- Da, razumijem.
- Nadalje, tu je i prekršaj zbog prigušivača na puški. Razumijete li to?
- Da...

Međutim, najzanimljivije policijsko pitanje uslijedilo je na samomu kraju:

- Navest će vam da je stvarni razlog vaše nazočnosti u šumi tijekom jutra u društvu još dvadesetak Hrvata bio taj što ste se dogovorili da ćete izvesti vježbe i treninge, s uporabom vatrene oružja i streljiva, čiji je osnovni cilj bila priprema za sudjelovanje u nekom obliku neprijateljske djelatnosti protiv sadašnje jugoslavenske Vlade. Zar to nije stvarni razlog?
- Ne.
- Imate li u svezi ovoga nešto dodati?
- Ništa. Mi smo samo došli snimiti film. To je sve što ja znam...

Jerko Kovač (kojemu je, kao i ostalima u toj raciji policija zaplijenila doslovno sve što je pronašla u automobilu, pa to i popisala da bi mu mogla vratiti, uključujući i posjedovanje knjiga, novina, letaka, bankovnih potvrda, dokumenata za suprugu i djecu, razglednica, žarulja, rođendanskih čestitki, osiguravajućih potvrda, dječjih igračaka...) nakon dva dana, 4. rujna 1978., pušten je na slobodu uz jamčevinu od tada značajnih 1000 AUD, uz odredbu da se mora svakoga ponedjeljka i četvrtka između 17 i 20 sati javljati u policijsku postaju, da mora predati putovnicu ako je posjeduje (a ako ne, onda da je nema pravo za traživati), da se ne smije približavati međunarodnim zračnim i pomorskim lukama.

Kovač je u početku optuživan po zakonu o ilegalnom posjedovanju oružja, da bi se kasnije optužnica – kao i u drugom slučajevima – preoblikovala u ‘nazočnost ilegalnim vojnim vježbama’ (‘charge of attending illegal military exercise’), a nakraju u optužnicu za zavjeru (‘charge of conspiracy’), a cijeli se proces otegnuo duže od tri godine. Podrazumijevalo je to, naravno, stalnu prismotru, novinsku kampanju, pa i uhođenje i pretraživanje kuće, ali i redovne isplate odvjetnika i sudske troškove...

Šime Franjić⁸ bez takvih je povijesnih dokumenata ostao onda kad mu je početkom 2003. u strahovitom požaru koji je pogodio Canberru i Queanbeyan do temelja izgorjela kuća, no Drago Ljubić⁹, koji je u rujnu 1978. došao s novcem za jamčevinu za uhićenike, sjeća se kako se zaprepastio kad je – računajući da jamstvo ‘po glavi’ neće biti veće od 1000 AUD – otkrio da je za Franjića određen iznos od 5000 AUD!

Jedan od Ljubićevih suradnika na tom poslu tada je odlučio otići u Eden u banku i podići kredit, no osramotio se kad mu banka za tu svrhu nije htjela odobriti kredit...

- Zapravo je bilo i zanimljivih trenutaka u toj nevolji – svjedoči Ljubić. – Meni je najdraže bilo kad bi nama koji smo došli s novcem za jamčevinu svako malo policija došla javiti: ‘Za ovoga i ovoga jamčevina je uplaćena u Queanbeyanu, za ovoga i ovoga uplaćena je u Sydneyu...’ Jer, Hrvati su se odmah organizirali, svatko je htio pomoći!

Ili ovo: Niko Čelebija je u pritvoru stalno pjevalo, pa je policajac došao, i kaže nam: ‘Ima li itko među vama voljan uplatiti jamstvo i za onoga što ne prestaje pjevati, samo da ga se riješimo!?’

- Nije to ipak bilo baš tako jednostavno – kaže Šime Franjić – jer osim same jamčevine koju je valjalo uplatiti u gotovom (pa čak ako znamo da je tada 5000 bilo otprilike kao današnjih najmanje 50.000 AUD), postojalo je i tzv. osiguranje, a za to osiguranje ljudi su morali potpisati

da jamče vlastitim kućama, a to je već bio ozbiljan problem.

– Spomenuli ste da vam je za boravak na slobodi kretanje bilo ograničeno: niste smjeli u blizinu zračnih i pomorskih luka, niste smjeli posjedovati putovnicu, itd.

– Da, bila je tu i smiješna situacija – prisjeća se Šime Franjić. – Odnosno, ispala je smiješna, a moglo je biti i drukčije. Naime, suđenje se odvijalo u Sydneyu, a ja sam – iako pod jamčevinom – otišao u Queensland u potrazi za poslom, jer sam morao nešto raditi. A tamo sam zalutao, izgubio se. Policija je zbog toga podigla dva helikoptera i četiri zrakoplova. Golemo su prostorijevi pretražili, dok me nisu našli. Jedan mi je policajac kasnije rekao da su sve to shvatili smrtno ozbiljno. Mislili su: ‘Evo ih, konačno su se otkrili. Ili se on sakriva, ili je u pitanju opet neka zavjera, neki treninzi, ili se čak spremja pobjeći iz Australije...’ A vraga moga, ja sam se bio doista izgubio!¹⁰

Ante Sarić je posvjedočio za potrebe ove knjige što se sve događalo nakon uhićenja devetnaestorice pripadnika HRB-a i Hrvatske mladeži Uzdanica te kako sve na kraju okončano:

Eden je je u to vrijeme bio mala ribarska luka, a tamošnja policijska postaja još je izgrađena za kolonijalnih vremena, tako se barem meni činilo. Nas devetnaest ubačeni smo u jednu prostoriju u iščekivanju ‘nekakva ispitivanja’. Formalnosti su se morale obaviti, iako nitko nije bio svjestan kakve te formalnosti u stvarnosti jesu.

Počela su ispitivanja. S obzirom da smo bili u istoj prostoriji, u iščekivanju privođenja, dogovorili smo se da svi izjavimo, kao, samo smo došli snimiti film, što je uostalom i bilo istina. Nitko nije ni pomicao da je naš izlet u okolicu Edena postao ‘državno sigurnosno pitanje’. U svojoj skromnosti nismo sebe smatrali toliko vrijednima, sve dok nisu počela pljuštati pitanja u pojedinačnim ispitivanjima.

Kad su se vratili prvi ispitanci, uvidjeli smo koliko je situacija surovo ozbiljna.

Kadrovi snimljeni u Begi

Novinski članak o Slučaju Bega, *The Sun*, 15. rujna 1978.

Policajci su prema nekima bili iznimno grubi i bezobrazni, nadajući se da će ih prijetnjama i fizičkim maltretiranjem prisiliti na izjavu da smo tamo trenirali kako bismo se ubacili u Jugoslaviju i srušiti jugoslavenski poredak, tj. ustavni poredak njima prijateljske države.

Anti Niševiću su pištoljem igrali 'ruski rulet' oko glave, prinoseći mu ga na sljepoočnice i okida-jući na prazno.

tvorenika, a sud je bio u mjestu Bega, pedesetak kilometara sjeveroistočno, s vecim zatvorskim kapacitetima, nakon ispitivanja policija nas je u grupama prebacivala tamo. A tamo smo bili smješteni u čelijama, u svakoj po trojica ili četvorica.

U ponedjeliak smo se trebali pojaviti pred sudom i očitovati o krivnji, a

U početku su mi se trudili pobjeđiti pred sudom i potvrditi u knjizi, da Sudac je trebao odustati, hoće li nas pustiti uz novčanu jamčevinu, koja je već navedena u iznosu od tadašnjih 5000 dolara za svakoga, što je u to vrijeme obično traženo za ubojice, za najteže kaznene prekršaje. Dakle, stvar je postala ozbiljnija nego smo mogli i zamisliti.

Trebali smo nakraju biti suđeni po zakonu koji je donesen dotične godine, poznat kao *The Foreign Incursions and Recruitment Act 1978*. A bio je to jedan među prvim antiterorističkim zakonima u svijetu!¹¹

Zatvor u Begi nikad nije imao toliko 'stanovnika', a policajci tog malenog provincijskog mjesta morali su organizirati hranu za 19 ljudi. Čak ni sanitarni čvor nije radio pa su hitno morali tražiti vodoinstalatera.

U međuvremenu su naši prijatelji u Canberri i Sydneu počeli prikupljati novce za jamčevinu. U ponedjeljak su se već u jutarnjim satima skupili Hrvati iz Canberre i Sydneya. Sudsko je zasjedanje kratko trajalo. Svi smo se izjasnili nevinima. Na zahtjev odvjetnika i njegovo uvjeravanje da smo svi zaposleni i s dobrim referencama, jamčevina je smanjena na 1000 dolara po osobi (osim u slučaju Šimuna Franjića, nap. autora). Izašli smo na slobodu!

Optužnica je bila i preozbiljna i odvjetnik nam odmah savjetovao da se moramo dobro pripremiti za suđenje, jer je bilo očito da država neće lako odustati od optužnice.

Sudski proces je bio komplikiran. Prošli smo kroz sve sudske instance da bismo napoljsetku došli do suda pred porotom.

Policija se trudila na sve načine dokazati da smo se ogriješili o zakonski *The Foreign Incursions and Recruitment Act 1978.*, tj. da smo se osposobljavali i trenirali za rušenje vlade prijateljske države Jugoslavije.

Da bi optužnica uspjeli, za 'krunskog svjedoka' uzeli su Ružicu Andrić, udovicu Ambroza Andrića, koja je nevjerljivim lažima, scenama i bolesnim ispadima optuživala pojedince (Juru Marića i mene, Antu Sarića, kao i neke druge Hrvate koji s ovim slučajem nisu imali nikakve veze). Takve besramne laži mogla je izmisliti samo nemoralna osoba bolesna i pokvarena mozga. Ili je možda ipak u pitanju bilo nešto drugo?

Kad danas sve rezimiramo, i pogledamo 30 godina unatrag, s ponosom mogu reći da bih s tim ljudima opet prošao taj put 'nevne žrtve', jer nitko nije mogao naći 19 ozbiljnih ljudi koji u 'sudskoj kalvariji' ne bi optužili jedan drugoga, ili na račun drugoga sebi osigurali olakotnost. A većina je bila u prilici to sebi priuštiti. Dakle, odanost, povjerenje, iskrenost i nadasve prijateljstvo, možda se više nikad neće ponoviti kao u našem slučaju.

Značajno je spomenuti: od nas 19, četvorica su već preminuli, ali još je kod preživjelih ostalo prijateljstvo i povjerenje koji nitko nije uspio raskinuti. Nijedan nikada nikoga nije ni najblažim rječnikom okrivio što je bio optužen i što ga je to stajalo velikih, velikih izdataka.¹²

Sudski je to proces o kojemu sudionici govore s nevjerljivom skromnošću kao da se nikada nije dogodio. Na tom su suđenju izrečene velike i bitne izjave koje će jednog dana biti svjedočanstvo uvoda u stvaranje hrvatske države.

A sud je potukao sve rekorde australskog sudstva!

To je bio sud s najdužim trajanjem, s najdužim zasjedanjem porote (dva tjedna) i do tada najskuplji sudski proces u Australiji! Stajao tadašnjih šest milijuna dolara, a sve samo zato da bi na koncu Jure Marić dobio podužu zatvorsku kaznu. Iako je 10 godina zatvora zatraženo za još trojicu, kao i za Marića (Ante Sarić, Šimun Franjić, Jerko Kovač), porota se nije uspjela složiti o krivici ni za što.

Jure Marić je jedini osuđen, dok su svi ostali oslobođeni optužnici – sudski je odlučeno da su bili nevini!

U ovom slučaju, koji je neslavno završio za australsku saveznu (tajnu i temeljnu) policiju, ali i koji je nanio znakovitu štetu HRB-u i hrvatskoj osloboditeljsko-političkoj borbi, kako je već navedeno, posebnu provokatorsku ulogu odigrala je Ružica Andrić/Buzuk/Martinović koja se tada na suđenju pojavila kao tzv. krunski svjedok s tvrdnjom da je snimanje organizirao Jure Marić po nalogu Udbe kako bi kompromitirao hrvatsku zajednicu u Australiji?¹³

No zahvaljujući nalazima psihijatara koji su ustvrdili da Ružica Andrić nije mentalno ubrojiva (primjerice, nije sa sigurnošću mogla navesti datum vlastita rođenja, niti je sa sigurnošću znala potvrditi je li svojedobno nožem napala Antu Sarića ili Ivicu Butkovića, kao što nije znala slijediti upute koje su joj zastupnici optužbe bili ranije dali pa je ulazila

čak i u polemiku s njima, itd.), njezina je izjava odbačena kao nevjerodostojna, jer ionako nije svjedočila – niti je to uopće mogla – baš ni o čemu što se odnosilo na pokušaj snimanja australske verzije nastavka fiktivnoga dokumentarca po ideji Brune Bušića u čijemu se temelju nalazilo pitanje jesu li Hrvati teroristi ili su borci za slobodu ako razmišljaju o državnoj samostalnosti i načinima na koje bi mogli doći do nje.

Međutim, vodstvo HRB-a tada je definitvno zaključilo da će konspirativno-revolucionarni rad širih razmjera u inozemstvu biti sve teži i da težište aktivnosti treba prebaciti na političko-organizacijske pripreme za aktivnost na oslobođanju od srpskomunističke okupacije kad se u domovni za to stvore potrebni uvjeti. Naravno, uz kontinuirane pojedinačne diverzantsko-oružane postupke protiv jugoslavenskih interesa u zemlji i inozemstvu kako bi se, s jedne strane, sačuvao borbeni elan članova HRB-a i, s druge strane, održala napetost i nesigurnost u redovima jugoslavenskih tajnopolicijskih i političkih struktura.

4. HRVATSKA MLADEŽ JE OSTVARILA SVOJ CILJ

Andelka Stojić govori uime Hrvatske mladeži Uzdanice na jednom skupu u Australiji

Sredinom osamdesetih prošloga stoljeća, kada se već naslućivao raspad jugoslavenske države, vodstvo HRB-a dalo je naglasak na rad s mlađim generacijama članstva u Hrvatskoj mladeži Uzdanica i drugim organizacijama koje su zagovarale poseban rad s hrvatskom mladeži u hrvatskom iseljeništvu. U tom smislu vodstvo HRB-a je, putem svojega legalnog krila (Hrvatska mladež Uzdanica) pokrenulo inicijativu unutar HNV-a za utemeljenjem svjetske organizacije hrvatske mladeži. O tome su za potrebe ove knjige svjedočile dvije tadašnje članice Hrvatske mladeži Uzdanica – Andelka Stojić i Kristina Kolić:

Borbom i radom do hrvatske slobode – bilo je geslo naše generacije Hrvatske mladeži. Hrvatska je bila naš jedini cilj. Ostvarenjem tisućljetnog sna hrvatskog naroda o uspostavi samostalne i neovisne države ostvaren je i naš cilj. Izuzetno smo ponosni što smo imali čast dati svoj doprinos stvaranju hrvatske povijesti.

Naša je generacija odrasla u emigraciji i nije imala gotovo nikakvog izravnog doticaja s Hrvatskom. Kao dvadesetogodišnjaci školovani u tuđini, živjeli smo u slobodnom i demokratskom svijetu u kojemu smo mogli imati doslovce sve: živjeti lagodno, dijeliti ležernu svakodnevnicu naših stranih vršnjaka, prihvativi njihove običaje, postupno se asimilirati i postati – stranci.

Umjesto toga, odabrali smo teži put na kojemu nas je pratila ljubav prema Domovini koju su na nas prenijeli naši roditelji.

Dok je u prekomorskim zemljama bilo znatno lakše gajiti hrvatski duh i promicati hrvatske cijevje preko različitih obrazovnih, kulturnih, sportskih i političkih organizacija, u Europi su takve strukture bile gotovo nemoguće zbog blizine Jugoslavije kojoj je emigracija uvijek bila trn u oku. To su bile okolnosti u kojima su tadašnje hrvatske političke organizacije, koje je uglavnom utemeljila poslijeratna emigracija, nastojale privući što veći broj novih članova kako bi osnažile svoje redove i nastavile s radom. Svjesne vremena i potencijala hrvatske mladeži, političke

I. kongres SHMS-a,
Pariz, rujan 1985.

organizacije okupljene pod krovnom organizacijom Hrvatsko narodno vijeće (HNV) došle su na zamisao kako potaknuti njihovo aktiviranje.

Pozivu HNV-a odazvale su se mnoge hrvatske političke i druge organizacije koje su odasale svoje mlade predstavnike na prvi Kongres hrvatske mladeži svijeta, održan u Parizu (Francuska) od 4. do 9. rujna 1985. godine. Na njemu su se okupili mladi iz Argentine, Australije, Francuske, Kanade, Njemačke, SAD-a, Švedske, Švicarske i Venezuele. Raspravljali su o problemima hrvatske dijaspore, dvojezičnoj kulturi, problemu asimilacije i položaju hrvatske mladeži u svijetu te o ulozi dijaspore u borbi hrvatskog naroda za slobodu i samoodređenje.

Po povratku u svoje matične zajednice sudionici Kongresa aktivno su se uključili u politički i promidžbeni rad te su svojim primjerom potakli druge da im se pridruže. Mnogi od njih su postali rado viđeni gosti koje se pozivalo kao govornike na razne proslave i svečanosti diljem svijeta. O radu hrvatske mladeži opširno je izvještavao hrvatski emigrantski tisk u glavnom iz prekomorskih zemalja, ali se raspačavao po cijelom svijetu. Pojedini mladi su čak postali dopisnici nekih mjesečnika ili tjednika koji su redovito objavljivali njihove priloge. Jedan od tih listova bio je i *Hrvatski vjesnik*, neslužbeno glasilo organizacije Hrvatske mladeži Uzdanica, koja je također imala znatan broj članova među sudionicima kongresa, koji su svojim iskustvom i političkom dinamikom djelovali pozitivno na sveukupni rad i zaključke Kongresa.

Nakon prvog uspješnog Kongresa hrvatske mladeži održan je i drugi u Torontu (Kanada), od 4. do 8. kolovoza 1987., koji je označio novu stranicu u povijesti hrvatske emigracije time što su se na njemu okupili izaslanici svih hrvatskih političkih organizacija, što samo po sebi svjedoči o njegovom značaju. Na tom je Kongresu osnovan Savez hrvatske mladeži svijeta (SHMS), kao krovna nadstranačka organizacija za koordiniranje djelovanja hrvatske mladeži, te su doneseni Ustav i Osnivačka povelja SHMS-a. Glavni ciljevi zacrtani u Osnivačkoj povelji bili su hrvatska državna nezavisnost, demokratska sloboda hrvatskog naroda, socijalna pravda u hrvatskoj državi, ravnopravnost i poštivanje ljudskih prava te borba protiv svakog totalitarizma.

'Hrvatska mladež smatra svojom svetom dužnošću do zadnjeg daha svoga života, svom svojom snagom, svakim činom raditi na tome, da svoju svetu i dragu domovinu Hrvatsku

Delegati I. kongresa
SHMS-a na grobu
Brune Bušića,
Pariz, 1985.

oslobodi i uredi kao samostalnu i suverenu Državu Hrvatsku, na temelju prava na narodno samoodređenje – zaključak je Osnivačke povelje SHMS-a. Izabrani su članovi Glavnog odbora i kontinentalni predstavnici SHMS-a na mandat do ožujka 1990. godine, ne sluteći tada da će upravo ta 1990. biti sudbonosna godina za hrvatski narod.

Hrvatska mladež nastavila je s radom u svojim sredinama te je postupno preuzimala ključne dužnosti u hrvatskim političkim organizacijama, a time i organizacijski dio posla. U te poslove se ubrajalo organiziranje prosvjeda, proslava i komemoracija za ubijene hrvatske domoljube te promidžbene aktivnosti koje su se sastojale od pisanja članaka i priloga za hrvatski i strani tisak, letaka namijenjenih Hrvatima u emigraciji, ali i Hrvatima u Domovini, kao i prosvjednih pisama svjetskoj javnosti. Svrha takvog djelovanja bila je promicati istinu o Hrvatskoj i poticati Hrvate da se aktivno pridruže borbi i radu za hrvatsku slobodu. Osim mладенаčkog poleta i svježine, glavna značajka rada hrvatske mladeži proizlazila je iz njezine lišenosti svih predsuda: nije dijelila Hrvate po regionalnoj ili stranačkoj pripadnosti već je isključivo njegovala i promicala zajedništvo svih Hrvata vjerujući da je to jedini put do cilja, provodeći time u djelu misao svog uzora – Brune Bušića. Takav stav naišao je na opće odobravanje te su do tada razjednjene emigrantske organizacije odlučile ponovno nastupati zajedno.

Premda se danas ove aktivnosti ne čine posebno revolucionarnim, naročito nakon ratnih strahota s kojima se Hrvatska suočila na putu do slobode, činjenica je da je u to vrijeme i takvo djelovanje bilo potpuno nesnošljivo za jugoslavenske vlastodršce koji nisu prezali ni pred čim u svojim nastojanjima da nas potpuno unište. Svi njihovi pokušaji razjedinjavanja Hrvata u emigraciji bili su na vrijeme raskrinkani te smo spremno dočekali nova previranja u svijetu i početak rušenja komunizma u zemljama koje su bile pod čizmom ili pod utjecajem bivšeg Sovjetskog saveza, što nas je učvrstilo u uvjerenju da se bliži ishod naše borbe. Ta se procjena pokazala ispravnom kada su iz Domovine počele stizati ohrabrujuće vijesti o sve glasnijem izražavanju hrvatskih htjenja te o okupljanju Hrvata u političke stranke predvođene bivšim političkim zatvorenicima. Pred nama je bilo novo razdoblje koje je zahtijevalo da na najučinkovitiji način podupremo djelovanje novoosnovanih stranaka u Domovini.¹⁴

4.1. Previranja u vrhu HNV-a, primanje kod Josipa Manolića

Prema Statutu Hrvatskog narodnog vijeća, ono je u trenutku uspostave samostalne hrvatske države trebalo proglašiti samoraspuštenje.

Međutim, tome nisu bili skloni svi članovi njegova vodstva, posebice ne oni koji su u skladu s međunarodnom politikom određenih svjetskih centara moći preferirali Koaliciju narodnog sporazuma (KNS) nasuprot Hrvatske demokratske zajednice (HDZ).

Takvi, predvođeni predsjednikom HNV-a dr. Matom Meštovićem, sukladno tadašnjoj vanjskoj politici SAD-a o potrebi očuvanja Jugoslavije, protivili su se samoraspuštanju HNV-a i, štoviše, zagovarali ideju njegove podrške KNS-u na čelu s dr. Savkom Dapčević-Kučar, nasuprot HDZ-u na čelu s dr. Franjom Tuđmanom koji je zagovarao uspostavu samostalne hrvatske države.¹⁵

Nekadašnji tajnik Hrvatske mladeži Uzdanica Ivan Butković bio je u to vrijeme sabornik HNV-a te je opisao prilike u kojima je, uz podršku ostalih članova Hrvatske mladeži Uzdanica i simpatizera u vodstvu HNV-a, uspio osujetiti namjere dr. Mate Meštovića:

Osmo saborovanje HNV-a održano je u ožujku 1990. godine u Stuttgartu (Njemačka), a glavnina razgovora i izlaganja bila je vezana uz politička zbivanja u Hrvatskoj, odnosno u Jugoslaviji. Dva radna dana protekla su u dinamičnom traženju najkorisnije buduće djelatnosti za učvršćenje demokracije u Hrvatskoj i što skorije odvajanje od Jugoslavije. Bilo je nešto 'žešćeg' lobiranja od stanovite skupine imućnijih pojedinaca iz SAD-a, što je prenosi Boris Maruna, a odnosilo se na forsiranje nekakva sastanka vodstva HDZ-a s vodstvom tzv. Koalicije narodnog sporazuma, gdje bi se oni svi složili, odnosno HDZ, za zajedničku političku platformu i zajednički izlazak na skore izbore.

Na kraju je ipak zaključeno da HNV u odnosu na političke snage u Hrvatskoj treba zadržati neutralnost, odnosno da će hrvatski narod svojim glasovanjem odlučiti koji će ga predvoditi. Kasnije je Mate Meštović nakon odlaska u Zagreb i pristupanja HSLS-u javno dao neke samovoljne izjave u prilog Koaliciji, suprotno službenom zaključku na saborovanju u Stuttgartu. Zapravo, već nakon izbora u Hrvatskoj u svibnju 1990. i nicanja ogranaka HDZ-a u svim hrvatskim zajednicama u iseljeništvu, u euforiji pobjede demokratskih političkih snaga u Hrvatskoj veći broj sabornika i mnogi članovi HNV-a zastupali su mišljenje da HNV, prema svom Statutu treba službeno prestati biti krovna politička organizacija u inozemstvu i da se treba omogućiti domovinskom pokretu i političkim prvacima iz Hrvatske preuzimanje glavne političke inicijative.

Stoga je Izvršni odbor HNV-a u kolovozu 1990. pozvao sabornike na sastanak i vijećanje u München (Njemačka) i donošenje novih zaključaka. U Münchenu je većina nazočnih sabornika (nisu svi došli!) zaključila da će se novi sastanak održati u Zagrebu.

U hotelu *Dubrovnik* održana je zadnja sjednica HNV-a na kojoj je zaključeno, odnosno potvrđeno, da HNV, prema svom Statutu, prestaje djelovati kao hrvatska politička krovna demokratska organizacija u iseljeništvu bez političkih pretenzija u Hrvatskoj, a da će svoje iskustvo, veze, rasprostranjenost diljem iseljeništa, koristiti za dobrobit i napredak nove hrvatske države i eventualno, ako se pokaže potreba, u inozemstvu djelovati u nekom drugom obliku, lobirati za hrvatske interese, i slično...

Ivan Butković ispred uredništva tjednika *Hrvatski vjesnik* u Melbourneu

Naravno, zaključke sabornika i Izvršnog odbora valjalo je službeno prezentirati predstavnicima Hrvatskog sabora ili čelnicima nove hrvatske Vlade, što je i učinjeno.

Poručeno je da će sabornike HNV-a primiti tadašnji predsjednik vlade Josip Manolić i ministar za iseljeništvo Gojko Šušak.

Nakon pozdrava i upoznavanja, na prijedlog dr. Radovana Latkovića, umjesto posljednjega tajnika HNV-a Tomislava Bošnjaka, službenu izjavu ili priopćenje HNV-a pročitao je dr. Zdravko Sančević.

U svom odgovoru Josip Manolić, svojom pozom i izričajem, bar pred onima koji nisu pali u totalnu euforiju što su u hrvatskim Banskim dvorima, pokazao je da je pun nepovjerenja, da se nije ni za jotu odmaknuo od svojih bivših uvjerenja, pa ga nimalo nije privlačio hrvatski emigrantski zanos, oduševljenje hrvatskom državom i spremnost na koristan rad prema željama i prijedlozima iz Hrvatske.

Jer, premda je naglasak u HNV-ovu priopćenju bio da se prema organizacijskom Statutu pre-staje s političkom djelatnosti u dotadašnjem obliku, Manolić je u nekoliko navrata ponavljao kako se 'neće trpjeti ništa paralelno, neće tolerirati alternativno'. To je objašnjavao potrebom da se novoj hrvatskoj vlasti ne uzrokuju prepreke prilikom međunarodnog priznavanja, premda su hrvatske zajednice u svim zapadnim zemljama koje je predvodio HNV zdušno radile i lobirale na priznanju Republike Hrvatske te je većina sabornika HNV-a bila prihvatljivija u zapadnim demokratskim državama nego karakteri poput Josipa Manolića.

Međutim, uskoro je postalo očito što se 'paralelno i alternativno' dopadalo Manoliću 1992.

Na velikom HDZ-ovom izbornom skupu u Zagrebu 1992. godine, na pozornici s desne strane Tuđmanu, na čuđenje i zgražanje nazočnih Hrvata iz Njemačke, stajao je Tomo Sedlo kao predstavnik 'emigrantskih snaga'.

Još gore je bilo saznanje da je Manolić organizirao službeno primanje kod predsjednika Tuđmana, u kojem je sudjelovao i Krunoslav Prates (nedavno osuđen u Njemačkoj na doživotni zatvor zbog sudjelovanja u organizaciji ubojstva Stjepana Đurekovića).

Zašto je Manolić baš njih izabrao, Tuđmanu i HDZ-u nametnuo, nije teško zaključiti.¹⁶

Bilješke

- 1 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljeništva*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.
U doba Hrvatskoga proljeća, Franjo je Mikulić bio gradonačelnik Jastrebarskoga i član CK SKH. U Karadžorđevu je proglašen "ustašom", uhićen je i osuđen na dvije i pol godine zatvora. Robiju je izdržao u Staroj Gradiški. Nakon izlaska iz zatvora emigrirao je u Njemačku, gdje je dobio politički azil i aktivirao se u HNV-u. Udba je, prema pisanju emigrantskog tiska, u njegovu blizinu ubacila suradnika Centra SDS-a Zagreb pod pseudonimom *Beli* – Stjepana Pavletića – koji je nagovorio Mikulića da 3. kolovoza 1979. krenu na izlet u francuski grad Metz. Tijekom vožnje autocomstom, Pavletićeva prijateljica, koja se nalazila s njima u automobilu, pokušala je Mikulića omamiti smjesom za uspavljanje, ali Mikulić se uspio othrvati Pavletiću i njegovoj prijateljici. Pri iskakanju iz jurečeg automobila, udario je glavom o ivičnjak i onesvijestio se. Jedan Francuz ga je primijetio kako leži uz cestu i obavijestio policiju. Udba je i kasnije nastavila okruživati Mikulića i pripremati njegovu eliminaciju. Jedne večeri, 3. travnja 1981., u Münchenu, već poprilično opsjetnut strahom od atentata, Mikulić je u jednom restoranu posumnjao u neke ljudе da su agenti i iz pištolja zapucao u njih. Uhićen je i osuđen na četiri i pol godine zatvora. Dvije godine kasnije, 23. travnja 1983., umro je pod sumnjivim okolnostima u zatvoru. Njegovi prijatelji sumnjuju da je otrovan i da je u tome imala prste suradnica Centra SDS-a Karlovac Jelica Brezović pod pseudonimom *Slobodanka*, koju je na vezi držao poznati karlovački Udbaš Ivan Lang.
- 2 Vukušić, Bože, *Razgovor s Ivanom Butkovićem*, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
Tomislav Starčević rođio se 14. ožujka 1959. u Mt. Gambieru u Južnoj Australiji od oca Josipa, podrijetlom iz Pazarišta u Lici, i majke Njemice, Regine r. Brandner, koji su tamo u to doba s mnoštvom drugih Hrvata radili na poslovima sjeće šume, i gdje je njegov otac bio jedan od utemeljitelja i predsjednika tamošnjega Hrvatskoga doma i nogometnoga kluba *Croatia* u kojemu je igrao i mladi Tomislav. Po preseljenju u Geelong, studirao je filozofiju i povijest na Sveučilištu La Trobe u Melbourneu, te bio jedan od utemeljitelja i prvih predsjednika Društva hrvatskih studenata u Victoriji, jedan od predsjednika Hrvatske mladeži Uzdanica u Geelongu, jedan od članova-utemeljitelja Centra hrvatske zajednice u Geelongu, jedan od utemeljitelja Zaklade za hrvatski jezik i studija hrvatskog jezika na Sveučilištu Macquarie u Sydneyu, jedan od utemeljitelja Hrvatskoga svjetskoga kongresa u Australiji, jedan od prvih članova HDZ-a na tom kontinentu, glavni urednik studentskoga podlistka u *Hrvatskom vjesniku* te glavni i odgovorni urednik *Hrvatskoga vjesnika* od 1992. do 2007., jedan od inicijatora osnivanja Bleiburškoga odbora u Victoriji 2004. i Odbora Hrvata u Victoriji 2005., a – kako je spomenuto u tekstu ranije – najmlađi vijećnik HNV-a i jedna od glavnih osoba na Kongresu hrvatske svjetske mladeži. Za svoj rad na polju hrvatskoga državotvornoga pregalaštva odlikovao ga je prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman. Bio je označen Bernardicom r. Gudasić, te otac Josipa, Ante i Emilije, a preminuo je iznenada 2. svibnja 2007. – kao teški srčani bolesnik – nakon što mu je pozlilo na poslu u redakciji *Hrvatskoga vjesnika*. Sahranjen je na hrvatskoj sekciji groblja u Geelongu u australskoj državi Victoriji.
- 3 Bašić, Mate, *Australija nakon Bugojanske akcije*, feljton u šest nastavaka, Hrvatski vjesnik, Melbourne, ožujka/travnja/svibnja 2010.
Vrijedno je napomenuti kako je samo osnivanje i održavanje "Hrvatskoga poslanstva" u Canberri od studenoga 1977. do studenoga 1979. jedna pozora vrijedna tema, koje se međutim ovdje dotičemo samo u onom malenom dijelu u kojemu ona ima veze s glavnom temom naše knjige, a to je rad HRB-a. Kažimo samo kako otpovnik poslova toga Hrvatskoga poslanstva Marijo Šime Dešpoja ionako već duže vrijeme najavljuje zasebnu knjigu u kojoj će detaljno obraditi taj slučaj i njegove implikacije na hrvatski državotvorni rad u iseljeništvu, kao i na postupke službene australske politike, koji su se dobrim dijelom redefinirali i u praksi preoblikovali nakon toga slučaja.
- 4 Lasić, Vjekoslav, *Barešić*, vlastita naklada, Zagreb, 2010.
Vrijedi napomenuti kako je snimanje u SAD-u proteklo bez ikakvih prepreka, ali je Vinko Logarušić četiri godine kasnije uhićen pod optužbom da je na teritoriju SAD-a pripremao terorističke aktivnosti protiv Jugoslavije, te je osuđen na dugogodišnju robiju. Oslobođen je krajem devedesetih godina i vratio se u Hrvatsku gdje je nakon kratkog vremena umro. Pokopan je u Aleji branitelja na zagrebačkom Mirogoju.
- 5 Vukušić, Bože, *Razgovor s Antonom Sarićem*, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 6 Izvorna snimka koja je nastala u Edenu pokraj Bege (putem osammilimetarske kamere Jerka Kovača, koju je on dostavio uredniku ove knjige), načinjena prije upada australske Savezne policije tijekom jutra 2. rujna 1978., nalazi se u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 7 Vukušić, Bože, *Razgovor s Antonom Sarićem...*
- 8 Bašić, Mate, *Australija nakon Bugojanske akcije...*
Šimun Franjić rođio se 17. siječnja 1939. u Rumbocima, u Rami, u BiH, u obitelji s osmero djece. Njegov je otac poginuo

Glava osamnaesta: Ususret neovisnoj hrvatskoj državi

1942. (ubili su ga susjadi četnici), a majka umrla 1943. godine, pa je petero od braće i sestara bilo odselilo u Hrvatsku, da bi se kasnije dvoje vratilo kući. Živjeli su kao siročad u stiričevoj obitelji i u obitelji druge strine koja je također gojila troje siročadi. Šimun je bio sedmo dijete po redu, ali se živo sjeća kako je njihovu obitelj Ozna 'redovito posjećivala'.

—Bilomjeko kada devet godina, kad je 1948. banula Ozna početku tucičijskog putovanja: Gdje su škripari, gdje je Kapulica?, taj poznatni vođa hrvatskih skupina koje se nisu htjele predati partizanima... Tada se u blizini našeg kućenja planini, Kapuličini škripari potukli smilicijom iz Rilika, pa je potom Ozna dovela moju strinu i moju sestrulu Bujogino, u Kupres, pa u Mostar, panasud, itd. Midjecatada smo stalisani. Po svršetku četvrtoga razreda osnovne, otisao sam na zanat u Osijek, živio sam u Bilju. Tamo su živjeli ljudi različita podrijetla, bilo je Dalmatinaca, Mađara, Švaba, pa – hvala Bogu – ja koji sam stigao iz Bosne, nikoga ništa nisam razumio...

Godine 1956. osuđen je moj pokojni zet, koji je tijekom rata bio vojnik Hrvatske mornarice, jer je bio član organizacije Hrvatski pokret otpora. Riječ je o Ljubomiru Dediću, koji je oženio moju sestru Delfu, a koji će kasnije postati vođom Hrvatskoga demokratskoga odbora u Australiji. Sjećam se, kad su njega zatvorili, na zidu u kući ostao je grb s urezanom parolom 'Za Hrvatsku i za Krista protiv komunista'. Bojali smo se zbog toga, pa sam ja grb uzeo i odnio ga u Ramu i spremio ga u sjenik od štale...

Moj bratić i ja kasnije čemo biti prvi koji smo emigrirali, pa je za nama stigao i Ljubo. Imali smo tada nekakvu vezu u Zagrebu, ljude koji su se bavili prebacivanjem Hrvata preko granice. Platili smo tadašnjih oko 40.000 dinara po osobi, prebacili su nas gotovo do Šentilja, a tamo nas dočekao neki stari vodič, pa smo kroz šumu prešli austrijsku granicu...

Potom je u Austriju stigao moj zet Ljubo s mojom sestrom Delfom i starjom kćer Zdenkom, a dvoje njihove djece ostalo je u Hrvatskoj. To dvoje malih, Udba je učenjivala, tražeći da se Ljubo vrati, ali moja sestra vjerljivo zna više o tome pa ne bih volio nadugo o tome govoriti. Ono što je sigurno jest da se Ljubi nikako nije islo u Australiju, on je svakako želio ostati u Europi jer je to bilo bliže kući. Stoga je pobegao u Njemačku, ali kad je bio tamo – kod Orlovica je boravio – čak ga je nekakav udbaš bio polio životom sodom, gotovo je ostao slijep...

Kad se vratio iz Njemačke, više nije mogao odbijati odlazak u Australiju, čak su sestra i mala curica normalno usle u zrakoplov, ali je on isao pod policijskom pratnjom...

Dakle, ja sam u Austriju dospio u srpnju 1959.

Politički azil dobili smo u Siezenheimu, gdje su se već nalazili Niko i Franjo Kovačić. Kasnije je Niko Kovačić znao govoriti kako smo mi bili jedini koji smo odmah pitali ima li tu negdje neka hrvatska organizacija da se odmah uključimo u njezin rad.

Eto, tako smo se učlanili u Hrvatski oslobođilački pokret (HOP), a od HOP-a smo dobili i preporuku za učlanjenje u Australsko-hrvatsko društvo (AHD) u Melbourneu, što smo također uredno obavili...

Naine, prvo smo dosegli i useljenički logor u Bonegillu, gdje su mlade useljenike došli tražiti gospodin Ambrozić i gospodin Josip Butković. Tako sam s Ambrozićem došao u Canberru, gdje sam proveo oko dva mjeseca. No kako je u to doba u Melbourne stigla moja mlađa sestra Anda (udala se za brata pokojnoga vlč. Globana), preselio sam k njoj, pa sam vrijeme od 1960. do 1962. proveo u Melbourneu.

Godine 1963. otisao sam na sjeću trske u Queensland, gdje je s nama tada radio i Rade Stojić (kasniji član skupine Tolić-Oblak)... Sjećam se da smo kasnije tamo i demonstrirali zbog uhićenja prve skupine HRB-a Tolić-Oblak koja je upala u Jugoslaviju u srpnju 1963. Odnosno, demonstrirali smo zbog toga što se odjednom u australskoj javnosti počelo govoriti o Hrvatima kao o 'fašistima' i 'nacistima', jer – mi to nismo bili...

Proveo sam na sjeću trske dvije sezone, pa se vratio u Canberru gdje sam radio kao vodoinstalater, onda opet otisao na trsku, a kad sam se sljedeći put vratio, više nisam odlazio na taj posao.

No zato sam otisao u potragu za opalom u Lightening Ridge u NSW-u. Zaradio sam nešto novaca, pa potom otisao u Coober Pedy u Južnoj Australiji, tamo usred pustinje, ali tamo nije bilo zarade. Sjećam se da sam otamo slao opal iskopan u Lightening Ridge u Stjepanu Čoligu, koji nam je onda u vrećama vraćao protunovčanu vrijednost, jer ovi u Coober Pedyju nisu cijenili opal iz drugih mjesteta, nisu ga htjeli kupiti...

Otamno sam opet otisao u Melbourne, gdje sam tada upoznao braću Andrić, a Pavu Végara sam poznavao još od 1960., jer smo stanovali blizu u četvrti Carlton.

Sjećam se, Andrići su mi govorili kako im nedostaje eksploziva za vježbe: – 'Ma, nema problema, donijet ću vam ja iz Coober Pedyja', rekao sam, pa je tako i bilo. U to doba ja još nisam bio u HRB-u, ali valjalo je ljudima nekako pomoći...

Kasnije sam se iz Coober Pedyja vratio opet u Melbourne i oženio se 1969.

Poslije sam se s obitelji opet odselio u Canberru, dobio sam sedmero djece, a danas od njih imam još osmero unučadi i troje na putu... Nisam to baš toliko dobro učinio jer moj najstariji brat kod kuće, e, on ima jedanaestero djece, bolji je od mene.

Godine 2003., 18. siječnja, u strahovitom požaru koji je pogodio Canberru i Queanbeyan do temelja je izgorjela obiteljska kuća Šimuna Franjića.

—Znao sam odmah, pa sam to i učinio, da ću sagraditi novu kuću. Ali, nitko mi nikada neće nadoknaditi moje knjige, moje dokumente, moje fotografije, one velike male uspomene koje su uvijek nenadoknadiće. Premda, djeca su mi znala povremeno donijeti poneku

fotografiju, poneku uspomenu koja se zatekla kod njih, no mi iz Rame na takve smo katastrofe ionako naviknuli: kroz Ramu oduvijek su prolazile vojske, i svaka bi sve zapalila. Naša je crkva zapaljena četiri puta, pa su naši ljudi čak i Veliku Gospu iz Rame u Sinj morali odnijeti. Recimo, onda kad je moj otac poginuo, tada su partizani u Rami pobili više od 900 ljudi, Rumboci su spaljeni do temelja, neke su obitelji naprsto zatvorene u kuću pa su nestale u požaru zajedno s kućom.

U političkom smislu, život Šimuna Franjića obilježen je članstvom u HRB-u, premda on o tome ne misli baš tako:

– Ja sam najprije bio u AHD-u. Upravo ja sam Jozu Ćuka učlanio u AHD, a poslije ga nikada više nisam mogao ‘islaniti’. Ali, isto tako sam zajedno s pokojnim Milanom Maglicom prodavao londonsku ‘Novu Hrvatsku’, bio prijatelj s Markom Bagarićem...

Bráu Andrić upoznao sam preko svojega pokojnoga zeta Ljube Dedića. Oni su živjeli blizu, pa smo često znali otici kod njih, ili oni doći kod nas...

No u HRB sam se učlanio tek kasnije. Prisegu sam položio pred pokojnim Filipom Bešlićem, kasnijim članom Bugojanske skupine, i Gabrom Petričevićem, svojim prijateljem s kojim sam još u školu zajedno išao...

9 Bašić, Mate, Australija nakon Bugojanske akcije...

Drago Ljubić, povratnik u Hrvatsku, koji se još povremeno vraća u Australiju, u svoju ‘drugu domovinu’ u kojoj je proveo već dio svojega života, rodio se 1940., u Ljubotićima pokraj Širokoga Brijega, u Hercegovini.

Dijeleći sudbinu svojega naroda on je, još kao dijete, s roditeljima prvo iz Hercegovine odselio u Slavoniju: – I više od toga, tada su hrvatske obitelji iseljavane, preseljavane, gotovo da se događalo etničko čišćenje – kaže danas Ljubić.

– Ja kažem ‘Slavonija’, ali bili smo zapravo otiski u Bačku, a bilo je to zbog toga što se u našemu kraju u to doba još nalazio stanoviti broj ustaša, koji su se skrivali u brdima, a zvali su ih ‘skripari’. Puno ih je prije toga nemilice pobijeno, neki su bili i vratiли s Križnoga puta, većinom nisu. Moj je brat poginuo još 1944., pokraj Vrgorca, kada je meni bilo svega četiri godine. Grob svojega brata Jozu otkrio tek u lipnju 2009. Moj stričević, prvi rođak, Petar Ćutić, skrivaо se u BiH sve negdje do 1948. godine, a – već teško ranjen – poginuo je u mjestu Britvica, gdje su ga pronašli u kući kod poznatoga Solde, i ponovo ga ranili... Tada su i Soldu ponovo odveli... Dakle, u toj Bačkoj, koju sam smatrao Slavonijom, proveo sam svega tri-četiri godine, pa sam 1955. potom preselio u Rijeku, gdje sam završio srednju školu, živeći kod brata.

Pobjegao sam iz zemlje ilegalno 1959. da bih, poput drugih izbjeglica, završio u austrijskom zatvoru u mjestu Bluden u Austriji. U pritvoru sam proveo 93 dana, da bih bio prebačen u logor Siezenheim kraj Salzburga. Tamo sam susreo i Nikolu Kovačića, kasnije poznatoga političkog emigranta u Njemačkoj, a u to doba tamo je bio i moj prijatelj iz Canberre Šime Franjić, iako se ne sjećam da smo se upoznali u Austriji, nekako smo se mimošli u tom mnoštvu hrvatskih izbjeglica. Razgovarali smo međusobno o hrvatskim organizacijama, postojećima i onima koje bi se mogle stvoriti.

Kasnije, kad sam već stigao u najpoznatiji australski useljenički logor u Bonegilli – držeći se Nikolinih preporuka – stupio sam u dodir s nekim osobama iz sydneyjskoga Australsko-hrvatskoga društva (AHD).

Godine 1968. odselio sam iz Sydneya u selo Yass, nakon što sam završio dvogodišnju dopunska školu i zaposlio se u Northshore Gas. U Yassu sam postao upravitelj jednoga malenoga plinskoga pogona, da bih tamo ostao čak osam godina, ali sam tamo upoznao slavnoga Lesa Shawa. Bilo je to pukim slučajem: moja supruga imala prometni udes u kojem je slomila ključnu kost, a dok se lječila, pomagao mi je oko naše troje djece jedan Englez koji je u blizini imao farmu, na kojoj sam upoznao Shawa, koji će kasnije odigrati jednu od važnih uloga u hrvatskoj zajednici u to doba, posebno zbog knjige ‘Trial by Slander’.

Upravo sam ja doveo Lesa Shawa u hrvatsku zajednicu, makar je kasnije među nama ispao i sukob zbog dijelova u toj njegovoj knjizi ‘Trial by Slander’, u kojima su se neprikladno sumnjičila braća Andrić, Srećko Rover i Fabijan Lovoković. Naime, upoznao sam Lesa Shawa, s jedne strane, kao osobu koja je živjela dosta bijedno sa svojom ženom Barbarom na farmi svojega punca, osobu koja ništa nije smjela ili htjela učiniti bez njihova odobrenja, a s druge strane, bila je riječ o iznimno studioznoj osobi. Bio je Irac, ranije je bio izbačen iz vojne službe, ali je bio vrlo zainteresiran, i vrlo informiran, o hrvatskoj problematiki, posebno o radničkom pokretu u Broken Hillu kojega su u davna doba organizirali i predvodili Hrvati i Poljaci a uz njih i drugi doseljenici, ali isto tako i izraziti praktični katolik. Jednako tako, obojici nam je doista bio zanimljiv i irski oslobodilački pokret, Irska republikanska armija (IRA), Sinn Féin, i slično. Toliko je povjerenje vladalo među nama da sam upravo ja poslao Lesa Shawa na sudjenje u Melbourne, gdje su Jugoslaven Marjan Jurjević i ubačeni Udbin agent Ivica Mudrinić nastojali, ovoga puta čak preko suda, optužiti tamošnje mlade Hrvate (skupinu oko Ljube Devića...), pa i svećenika Josipa Kasića, za terorizam u Australiji. Upravo to i sačinjava središnji dio njegovu knjigu.

Uz to, Les je stalno zagovarao ideju po kojoj bi on otputovao u Hrvatsku, vidio kako je stvarno stanje, o čemu je riječ, što se može učiniti. Nije uputno govoriti o tome, ali baš sam ja ‘ilegalno’ 1969. bio otisao u Jugoslaviju, boravio u Rijeci, u Vukovaru, prešao Dunav kod Bezdana, sve uz pomoć stanovite gospodice Greenway, o kojoj zapravo ne znam gotovo ništa. Sad, jesam li bio dio neke veće slike, ili je pitanju tek bio moj avanturizam? Ne bih o tome detaljnije govorio.

10 Bašić, Mate, Australija nakon...

11 CRIMES (FOREIGN INCURSIONS AND RECRUITMENT) ACT 1978 – SECT 7. ili Kazneni zakon o vojnom sudjelovanju na tlu stranih država ili novačenju iz 1978., glava 7:

Glava osamnaesta: Ususret neovisnoj hrvatskoj državi

Pripreme za vojnu intervenciju na tlu stranih država u svrhu uključivanja u neprijateljske djelatnosti

(1) Osoba ne smije, na tlu Australije ili izvan nje:

- (a) učiniti ikakvo djelo pripreme u smislu kršenja odredbi iz članka 6, bez obzira odnosi li se to na nju ili na drugu osobu;
- (b) prikupljati, uskladištavati ili na drugi način čuvati oružje, eksploziv, streljivo, otrove ili osobno naoružanje s namjerom izvršenja kaznenog djela iz članka 6, bilo samostalno bilo uz pomoć druge osobe;
- (c) trenirati, uvježbavati ili sudjelovati u treniranju i uvježbavanju, biti nazočan sastanku ili skupu osoba koje namjeravaju trenirati, uvježbavati ili sudjelovati u treniranju i uvježbavanju bilo koje druge osobe da ista koristi oružje ili eksploziv, vrši vojno uvježbavanje, pokrete ili kretanje, s ciljem pripremanja treće osobe da počini kazneni prekršaj iz članka 6;
- (d) dopustiti njemu ili njoj da bude trenirana ili uvježbavana, ili da bude nazočna na sastanku ili skupu osoba s ciljem da bi sebi omogućila da bude trenirana ili uvježbavana za uporabu oružja ili eksploziva, ili da vrši vojno uvježbavanje pokreta ili kretanja, s namjerom izvršenja kaznenog djela iz članka 6;
- (e) davati novac ili sredstva za službe ili za omogućavanje službi jednoj drugoj osobi ili jednom drugom tijelu s ciljem potpomaganja ili promoviranja kaznenih djela iz članka 6;
- (f) primati ili promovirati primanje novca ili sredstava ili izvođenja radnji s ciljem podržavanja ili promoviranja kaznenih djela iz članka 6;
- (g) kao vlasnik, iznajmljivač, stanar, najmodavac ili nadglednik bilo koje zgrade, prostorija ili mjesa, svjesno dopustiti sastanak ili skup osoba u toj zgradici, prostorijama ili mjestu s ciljem počinjenja ili podržavanja kaznenog djela iz odjeljaka (a), (b), (c), (d), (e) ili (f); ili
- (h) kao vlasnik, vlasnik dozvole, iznajmljivač, upravljač ili kapetan plovila, ili vlasnik, vlasnik dozvole, iznajmljivač, upravljač ili kapetan zrakoplova, namjerno dopustiti da se plovilo ili zrakoplov uporabi s ciljem počinjenja, podržavanja ili promoviranja kaznenog djela iz odjeljaka (a), (b), (c), (d), (e) ili (f).
- (...)

(2) Neće se smatrati da je osoba počinila kazneno djelo iz ovoga članka izvan Australije, osim ako:

- (a) je u trenutku počinjenja toga djela osoba:
 - (i) australski državljanin; ili
 - (ii) nije australski državljanin, već je osoba s dozvolom boravka u Australiji; ili
- (b) je osoba boravila u Australiji i bilo kojem trenutku prije počinjenja toga djela, u bilo kojem trenutku kada je osoba bila nazočna, kad je njegova ili njezinu nazočnost bila povezana s tim djelom, ili s ciljem koji podrazumijeva takvu svrhu.

Kazna: 10 godina zatvora.

12 Vukušić, Bože, Razgovor s Antonom Sarićem...

13 Stenogramski prijepis završnoga suđenja nalazi se u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

14 Svjedočenje Andelke Stojić i Kristine Kolić, u posjedu je Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

Andelka Stojić i Kristina Kolić, obadvije rođene i odrasle u iseljeništvu – Stojić u Australiji i Kolić u Francuskoj – članice su Hrvatske mladeži Uzdanica od 1985. godine. Kristina Kolić je iste godine postala članica Glavnog odbora SHMS i kontinentalni zastupnik za Europu.

Izaslanici koji su na Prvom kongresu hrvatske mladeži u Parizu izabrani za pripremu Drugoga kongresa bili su:

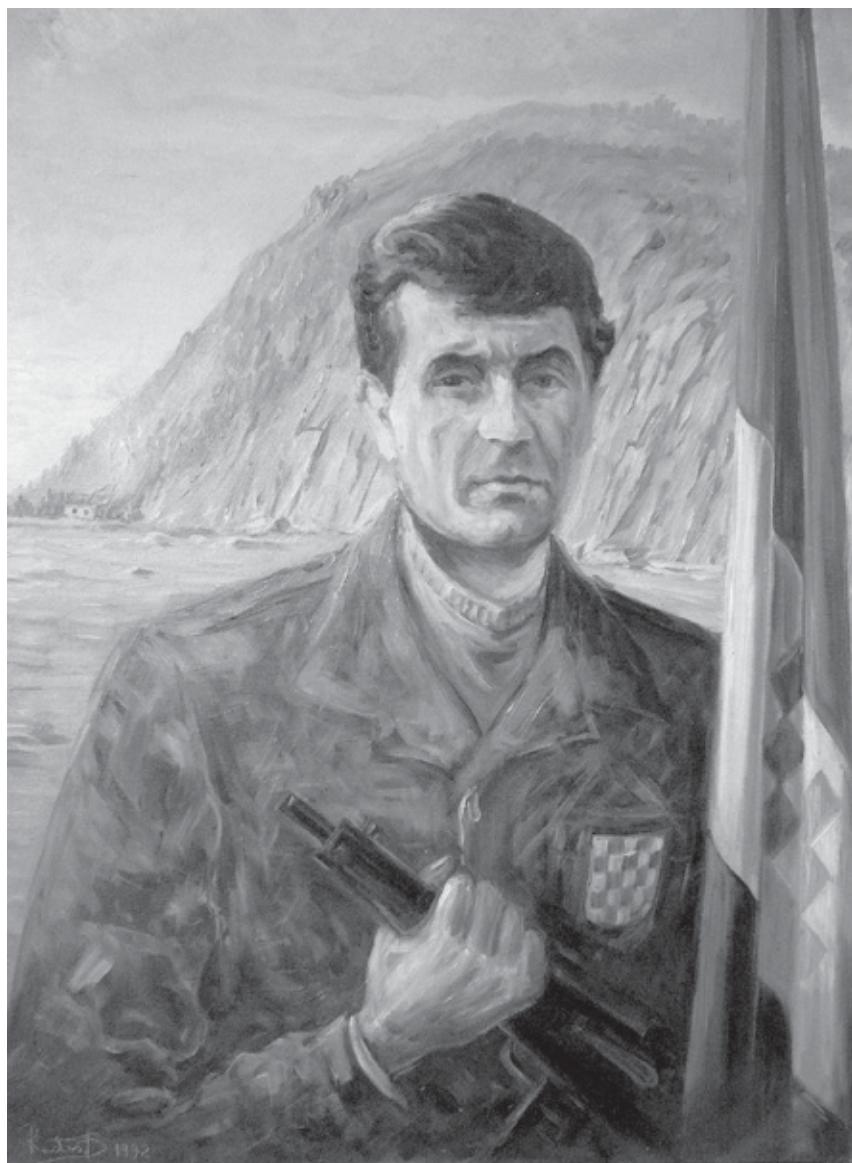
- za Argentinu: Tomislav Zaninović
- za Australiju: Mirko Štefulj
- za Englesku: Željko Tomšić-Toth
- za Francusku: Kristina Kolić
- za Kanadu: Sonja Pastuović
- za Njemačku: Dario Dončević
- za Švedsku: Slavko Peraić
- za SAD: Kristina Sušac
- za Venezuelu: Dubravka Kisić

Kontinentalni predstavnici/članovi Glavnog odbora SHMS-a na drugom Saboru u Torontu bili su:

- Argentina: Ivana Blažević i Mirko Hasenay
- Australija: Vesna Lovoković i Tomislav Starčević
- Europa: Kristina Kolić i Jure Vujić
- Kanada: Sonja Tomić i Josip Zorić
- SAD: Marija Kisić-Griggs i Ivanka Pavić

- Venezuela: Dubravka Kisić i Radovan Sančević
- 15 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*
- 16 Vukušić, Bože, *Razgovor s Ivanom Butkovićem...*

GLAVA DEVETNAESTA
Barešić, Pavlović, Kraljević – tri tragična slučaja

Branko Radešić:
Portret Ludviga
Pavlovića, ulje na
platnu, 1991.

TRI OSOBE ČIJE JE DJELOVANJE OPISANO U PRETHODNIM POGLAVLJIMA OVE KNJIGE – Miro Barešić, Ludvig Pavlović i Blaž Kraljević – u vrijeme raspada Jugoslavije i stvaranja neovisne hrvatske države tijekom 1991. i 1992. godine, naše su se u središtu ratnih zbivanja nastalih uslijed velikosrpske agresije na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu.

Miro Barešić nije bio član HRB-a, ali je HRB bio suorganizator akcija u kojima je on sudjelovao (a i on je bio u najboljim odnosima s nekim članovima HRB-a, poput svojega kuma Tomislava Rebrine). Ludvig Pavlović je bio član HRB-a i kao takav je sudjelovao u Akciji Fenix 72. Blaž Kraljević je pristupio HRB-u, ali je njegovo članstvo bilo “zamrznuto” zbog nejasnoća oko njegova neodlaska u Akciju Fenix 72. Sva trojica su se, svaki na svoj način, godina 1990/91/92. uključili u obrambene pripreme protiv velikosrpske agresije. Na žalost, ova istaknuta trojica vrlo su brzo poginula. Iako, to treba jasno reći, dok bi se između smrti Mira Barešića i Ludviga Pavlovića mogla pronaći neka sličnost – slučaj Blaža Kraljevića potpuno je drugačiji.

Barešića i Pavlovića nije previše zanimala politika. Oni su se stavili na raspolaganje legitimno izabranim vlastima hrvatskog naroda u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, a poginuli su u sukobu s pripadnicima neprijateljskih snaga, JNA i paravojnih postrojbi tzv. SAO Krajine. Za razliku od njih, Blaž Kraljević je najprije postao dužnosnik Hrvatske stranke prava (HSP), a potom jedna od najvažnijih osoba njenih (stranačkih) vojnih postrojbi – Hrvatskih obrambenih snaga (HOS).

Smrt sve trojice izazvala je i još uvijek izaziva razne prijepore, pa zbog svojega ukupnog značenja zaslužuje poseban prikaz u ovoj knjizi. Taj prikaz sigurno neće otkloniti sve nedoumice u pogledu okolnosti njihove pogibije, niti ima takve pretenzije, ali svakako ima tendenciju upoznati hrvatsku javnost s nekim manje poznatim činjenicama te tako pridonijeti boljoj kontekstualizaciji njihova djelovanja u domovini i istraživanju njihove tragične sodbine.

1. MIRO BAREŠIĆ – SMRT U DOMOVINI

1.1. Borba se nastavlja

Miro Barešić

Kratko nakon protjerivanja 1974. godine iz Španjolske u Paragvaj, Miro Barešić je postao trener posebnih paragvajskih vojnih jedinica u borilačkim vještinama i tjeločuvar njihovih glavnostožernih časnika. Dvije godine kasnije, pod novim imenom – Toni Šarić – određen je za šefa osiguranja paragvajskog veleposlanstva u Washingtonu. Međutim, na jednom od svjetskih tae-kwon-do turnira u SAD-u 1978. godine, prepoznao ga je Anto Nobilo, jedan od članova jugoslavenske reprezentacije na tom natjecanju i, navodno, prijavio Udbi, a Udba CIA-i. To je bilo razlogom što je Barišić morao napustiti SAD i vratiti se u Paragvaj.¹

Načelnik Drugog odjela Službe za informacije i dokumentaciju Saveznoga sekretarijata inozemnih poslova (SID SSIP-a) u Beogradu Tomo Zeljug obavijestio je 20. ožujka 1979. Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove (SSUP) da je njihov službenik u jugoslavenskom konzulatu u San Franciscu saznao od predstavnika FBI-ja da je "Miro Barešić proveo godinu dana na radu u Paragvajskoj ambasadi u Washingtonu" i da se nalazio "na diplomatskoj listi pod lažnim imenom".²

Iznenada, 17. lipnja 1979., Miro Barešić je, zajedno s Ivanom Vujičevićem, pod nejasnim okolnostima uhićen u Paragvaju i izručen SAD-u. Navodno je iza cijele operacije stajala CIA u dogовору с Udbom jer ni jednim ni drugima nije odgovarala Barešićeva aktivnost kako u međunarodnim diplomatskim i sportskim krugovima, tako ni u krugovima hrvatske političke emigracije.

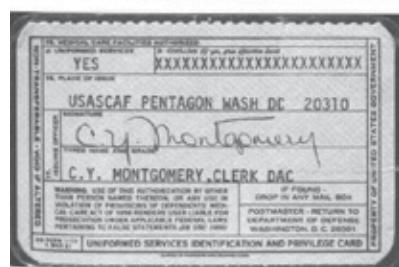
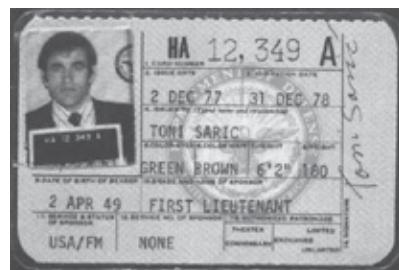
Kako Švedska više nije potraživala Ivana Vujičevića, on je ostao živjeti u SAD-u, dok je Miro Barešić 15. svibnja 1980. izručen Švedskoj na daljnje izdržavanje kazne doživotnog zatvora.

Nakon što je izdržao predviđeni dio kazne u Švedskoj, Miro Barešić je 10. prosinca 1987. ponovo protjeran u Paragvaj, gdje je živio do početka raspada Jugoslavije.³

1.2. Zov domovine

Kad je Miro Barešić vidio da se Jugoslavija počela raspadati i da Hrvatskoj prijeti velikosrpska agresija, uz pomoć "suboraca" u domovini (tj. tajnih veza koje su pomalo postajale javnima) pribavio je jugoslavensku putovnicu na lažno ime Božidar Smotalić i potajno se 12. srpnja 1991. vratio u Hrvatsku. U Zagrebu je dobio dokumente na novo, lažno ime Marko Marić te se stavio na raspolaganje hrvatskom državnom vodstvu. U okviru ZNG-a preuzeo je zapovijedanje jedinicom za posebne namjene, ali je nažalost poginuo već nakon dvadesetak dana, 31. srpnja 1991., pod još uvijek nedovoljno rasvijetljenim okolnostima, u jednoj diverzantskoj akciji u zadarskom zaleđu.

Izvješće o akciji u kojoj je poginuo Miro Barešić sastavili su 13. kolovoza 1991. za potrebe Ministarstva obrane Republike Hrvatske pripadnici njegove skupine (danas umirovljeni časnici HV-a) Antonio Lekić i Ivan Drviš. Oni su opisali kako su njih dvojica, pod zapovjedništvom Mira Barešića i uz sudjelovanje člana skupine Borisa Prebega, izradili plan akcije. Njihova se postrojba sastojala od petnaestak boraca podijeljenih u dvije skupine, a namjera im je bila izvesti više diverzantskih akcija na potezu od Vrana i Miranja Donjeg prema Benkovcu.⁴

Propusnica Mira Barešića alias Tonija Šarića za ulazak u Pentagon

Osmrtnica za
Mira Barešića

1.2.1. Smrt u zasjedi

Kad je akcija krenula, prema izvješću Lekića i Drviša, i kad je došlo do sukoba sa JNA i snagama tzv. SAO Krajine, prva skupina u kojoj je bio Miro Barešić razdvojila se u više manjih grupa. Miro se Barešić, pišu Lekić i Drviš, našao u tročlanoj grupi s pripadnikom postrojbe čiji su inicijali M. M. te sa još jednim neimenovanim vodičem. Pogibiju Mira Barešića opisuju na sljedeći način:

U toj grupici dok su se povlačili bio je ranjen Miro Barešić u nogu i kuk. U jednom trenutku dok mu je vodič pomagao u povlačenju, ponovno je bio prostrijeljen negdje ispod pazuha u trup, a također i vodič koji je okrznut metkom po leđima. Ubrzo zatim Miro Barešić je i izdahnuo. M. M. i vodič povukli su se dalje u pravcu Vrana.⁵

Sutradan 14. kolovoza 1991. Lekić i Drviš dopunili su izvješće sljedećom tvrdnjom:

Svi su članovi jedinice jedinstveni u ocjeni da, od trenutka prikupljanja grupe do događaja u kojemu su imali poginulih, nije bilo izdaje niti bilo kojeg događaja koji bi utjecao na sigurnost obavljanja namjeravanih akcija. Ovo se odnosi na pripremu grupe u Zagrebu kao i boravak na terenu u bazama i u radu s vodičima.⁶

U međuvremenu je postalo poznato da se inicijali M. M. odnose na Mladena Mustaća, a da je ime vodiča bilo Zrinko Šarić. Mladen Mustač je nepunih mjesec dana nakon pogibije Mira Barešića, 26. kolovoza 1991., smrtno stradao u prometnoj nesreći na staroj cesti između Samobora i Zagreba, također pod okolnostima koje mnogi još uvijek smatraju nedovoljno rasvjetljenima.

1.3. Svjedočenje Borisa Prebega⁷

Pogibiju Mira Barešića opisao je Boris Prebeg, kojega je autor ove knjige, otprilike 1988. godine povezao s Barešićem. Naime, dok sam ja (autor knjige) izdržavao kaznu “doživotne robije” u Njemačkoj, Miro Barešić je istovjetnu kaznu izdržavao u Švedskoj. Kako smo usto obojica bili članovi i dužnosnici Hrvatskoga državotvornog pokreta (HDP), ne-prekidno smo se dopisivali.

Prebeg se u to vrijeme nalazio u Švedskoj te je iz *Hrvatskoga tjednika*, neslužbenoga glasila HDP-a koje je do 1991. izlazilo u Melbourneu, doznao moju adresu i obratio mi se sa zamolbom da ga povežem s Mirom Barešićem. Prebegovo pismo proslijedio sam Barešiću i oni su od tada bili u kontaktu sve do povratka u domovinu – Barešićeva iz Paragvaja i Prebegova iz Francuske nakon napuštanja Legije stranaca.

Kad su se sredinom 1991. godine u Zagrebu osobno susreli, Barešić je Prebega upoznao s postojanjem diverzantske postrojbe koja namjerava djelovati na neprijateljskom području u zadarskom zaleđu. U svrhu opremanja postrojbe i razrade planova, Barešić se nekoliko puta susreo s generalom Martinom Špegeljom i s ministrom obrane Gojkom Šuškom, kao i s njegovim pomoćnikom Josipom Perkovićem. Prebegu se nisu sviđali susreti s Perkovićem, na što je Barešić reagirao:

Hrvatsku moramo najprije osloboediti, a onda ćemo srediti naše račune.

Prebeg opisuje pripreme za akciju i neke okolnosti pogibije Mira Barešića:

Došlo je vrijeme da se krene na teren. Krenuli smo iz Zagreba s četiri osobna auta, imali smo nešto vojne opreme i kratkoga oružja. Odredište je bilo u Vodicama kod Tvrтka Pašalića koji je također bio član HDP-a. Kada smo stigli, on nas je ubrzo razmjestio u tri-četiri kuće kod svojih ljudi. Više nisam bio u istoj kući s Mirom, nego u drugoj s Mladenom Mustačem i još s nekim. Odmah se pristupilo pripremanju budućih pothvata, a u međuvremenu je stiglo još neko naoružanje i oprema iz Zagreba. Naoružanje se pripremalo u Zadru kod Đure Župana. Nisam bio u skupini koja je išla u Zadar. Navodno je, govorili su, Miro donio odluku pred Županom da se ide u pothvat iznad Vrane. Kroz ovo vrijeme nisam toliko bio u Mirovoj blizini. S njim su išli drugi na sastanke, a ja sam bio više u pozadini.

Miro je svakodnevno bio na terenu i na sastancima, posjećivao je svoju obitelj, brata, majku koje je tada još bila živa. Pripremali smo se za buduće pothvate.

Prva je akcija bila u Benkovcu da bi se neprijatelju dalo do znanja da neće ići tako lako kako su oni zamislili. Neka znaju da i mi konja za trku imamo! Ušli smo u Benkovac i minirali benzinsku crpu, dalekovode, postavljene su neke mine, došlo je do izmjene pucnjave, i taj prvi pothvat je solidno napravljen. Bilo je sve u redu. Sudjelovalo je 13-14 ljudi s naše strane. Nakon pothvata smo se vratili prema Vodicama, nismo imali nikakvih gubitaka.

Ubrzo je došlo do drugog pothvata s kobnim posljedicama. Četnici s komunističkim simbolima držali su pozicije između Vrane i Miranja Gornjeg. Ovi položaji su tijekom dana do 18 sati bili napušteni. Odluka je pala da mi uđemo na te položaje po danu, sačekamo četnike kad budu

dolazili, počistimo ih, te se povučemo. Dan prije, dio naše skupine: Turić, Pandžić i Bokanović kreće iz Pristega sa zadatkom miniranja mostića na pravcu Benkovac – Miranje da bi na taj način spriječili četničko pojačanje. U našoj su skupini bili Lekić, Drviš, Nikola i Ivica Krišto, Pašalić, Mustač, Babić, trojica iz skupine generala Ante Rose, Miro i ja.

Iz Vrane se krenulo u pravcu Miranja gdje se formiraju dvije skupine. Jedna ide iznad Kozareve kuće. U skupini su Babić i Krišto. Drugi dio skupine prelazi preko ceste, nekoliko nas se izdvaja na određenom mjestu s ciljem miniranja četničkih bunkera. Kada smo primijetili da se u bunkerima povećao broj četnika, ja sam predložio da ih likvidiramo i da prekinemo pothvat. Moj prijedlog se ne usvaja, nego se zahtijeva da pitamo Mira što nam je činiti. Dok smo bili kod Mira, četnici su krenuli prema nama u čišćenje terena.

Zamišljeni pothvat je propao. Umjesto da dočekamo mi njih, oni su dočekali nas. Došlo je do pucnjave. Ivica Krišto je pogodio jednog četnika, otvorena je vatrica po nama s više strana. U tom sam se trenutku okrenuo i video malu uzvisinu, pedesetak metara udaljenu od nas. Povukli smo se do tog brežuljka. Tijekom povlačenja, naša se skupina raspala, ne znam iz kojih razloga. Ostao sam među zadnjima i držao odstupnicu.

Zadnji sam došao na dogovorenou mjesto i primjetio da nema Mira, Mustača, Zrinka Šarića te još nekih ljudi. Na moj upit, gdje su oni, dobio sam odgovor da su krenuli u drugom pravcu. U tom sam trenutku video da je Ivica Krišto ranjen u ruku i da krvari. Pokušali smo privremeno sanirati krvarenje.

Počeli smo se povlačiti dalje prema Vrani. Ovdje moram napomenuti da je konfiguracija terena bila takva, da nisi više mogao nikoga primijetiti od šikare i granja, ako si odmakao nekoliko metara od njega. Ponovno smo prešli cestu na desnu stranu. Vidim ponovno, nema Mira i ostalih. Tražio sam da se ne povlačimo dalje, nego da se vratimo i vidimo što je s njima. Rečeno je da se nećemo vraćati jer postoji mogućnost da se poubijamo međusobno zato što svi tumačamo šumom, ne zna se tko je tko i gdje je tko, što je na neki način i imalo neku logiku. Pristao sam. Tako smo se nastavili povlačiti prema Vrani.

Nakon povlačenja, Mira i još nekih nije bilo među nama. U tom je trenutku među skupinom zavladala nervosa i nepovjerenje i neka tmurna atmosfera, svi šute i ne znamo što ćemo.

Najedanput se pojavio Zrinko Šarić koji nam je bio vodič. Rekao je da je Miro poginuo od rafalne paljbe. U tom trenutku, ja predlažem da ga pokušamo izvući. Ovi drugi se protive: 'To nema smisla. Ako krenemo, četnici su već napravili raspored, čekaju da i nas ubiju. On je svejedno mrtav i tu nema pomoći'...

Ni ova tragedija nije bila sama. Uskoro saznajemo da su poginuli Zdeslav Turić, Pandžić i Bokanović. Mi smo se povukli dalje u Vodice. Pokušalo se na razne načine izvući Mirovo tijelo. Uspjeli smo nešto kasnije.

Nakon nekoliko dana враćamo se u Zagreb na ukop. Mira ukapamo pod lažnim imenom – Ante Katić, na groblju Miroševac. Ukop je bio pod tajnim imenom da ne bi Mirovi suborci i hrvatski branitelji, saznавši za njegovu pogibiju, izgubili moral ratovanja.

Ovdje bih želio naglasiti da je prije Mirove pogibije došlo do izdaje ili dojave četnicima. Oni su *de facto* znali da mi dolazimo. Tako se dogodilo da su oni sačekali nas u pojačanom sastavu, umjesto da mi njih sačekamo u njihovim rovovima. Zasad to ne mogu dokazati, iako posjedujem neke dokumente. Naknadno su mi došli u ruke iz baze Zemunik, kamo su dolazila kompletne izvješća. Tu stoji da neka skupina od pedesetak ljudi iz smjera Pakoštana dolazi u Vranu i vrši izviđanja. A to smo bili mi.

Poslije su se čule i mnoge druge stvari. Npr. identifikaciji Mirova tijela nisu bili prisutni na Patologiji u Zadru ljudi koji su ga poznavali ili Mirova obitelj. Nažalost, dovedeni su ljudi koji Mira nikad u životu nisu vidjeli, da ga identificiraju. Tu se kriju mnoge tajne. Kome je to trebalo i zbog čega?

1.4. Smiraj u Aleji branitelja na Mirogoju

Posmrtni ostaci Mira Barešića preneseni su 26. lipnja 1992. u grob u Aleji branitelja na zagrebačkom Mirogoju, a on je posmrtno promaknut u čin bojnika Hrvatske vojske. Predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman dodijelio je Miru Barešiću nekoliko visokih državnih odličja, među njima i Red Nikole Šubića Zrinskog za junački čin u ratu.⁸

Tomislav Rebrina prokomentirao je smrt svojega suborca, prijatelja i kuma:

Miro Barešić bio je istinski hrvatski revolucionarac – kao takav je živio i kao takav je poginuo. Na žalost – prerano, jer bi Hrvatskoj bio potreban danas isto kao i nekada.⁹

Iza Mira Barešića ostala je supruga Slavica, djevojački Dalić, sin Ivan Viktor te kćeri Vera Viktorija i Andrea Jelena.

Grob Mira Barešića
u Aleji branitelja
na zagrebačkom
Mirogoju

2. LUDVIG PAVLOVIĆ – IZLAZAK IZ ZATVORA I SMRT

2.1. Priključenje Skupini Fenix 72

Ludvig Pavlović,
Karlsruhe, 1971.

Ludvig Pavlović, zvani Lutko, rođen 9. travnja 1951. u Vitini pokraj Ljubuškoga, od ranih godina slušao je kako su njegov djed, stričevi i ujaci te brojni stariji susjedi, u svibnju 1945. završili na Bleiburgu, a mnogi se nikada nisu vratili kućama.

Ludvigov otac Slavko bavio se zemljoradnjom i povrtlarstvom, a znao je ići i na nadnica da obitelji osigura normalan život. Sredinom pedesetih godina saznao je da je njegov brat Mile preživio Bleiburšku tragediju pa je iskoristio prvu zgodu i 1960. godine pobjegao k njemu u Njemačku. Šest godina kasnije za njim je došla kći Jadranka, a 1968. godine i sin Ludvig, dok je u domovini ostalo još četvero Slavkove djece.

Došavši u Njemačku, Ludvig Pavlović nastanio se u Karlsruheu.

Tu je ponovno sreo brojne rođake i susjede iz Hercegovine. Neki od njih bili su emigranti i članovi raznih političkih organizacija u iseljeništvu koje su u svojem programu imale za cilj rušiti Jugoslaviju i stvarati samostalnu, višestranačku i demokratsku hrvatsku državu. Ludviga su njihove ideje privukle pa se ubrzo uključio u njihov rad sudjelujući na raznim političkim skupovima i demonstracijama protiv Jugoslavije.

Kad je Ludvig Pavlović saznao da se priprema akcija kojoj je cilj podizanje ustanka hrvatskog naroda protiv jugokomunističkog režima i stvaranje samostalne hrvatske države, on se bez imalo kolebanja pridružio njenim inicijatorima.

Vođe Skupine Fenix 72 vrlo brzo su stekli povjerenje u Ludviga Pavlovića, što potvrđuje činjenica da su upravo njemu povjerili zadaću da na izlazu iz slovenskog gradića Mute prema Dravogradu odigra ulogu navodnoga "jugoslavenskoga vojnoga policajca" i zaustavi kamion *Autoprijevoza Dravograd*, kojega će zarobiti zajedno s vozačem Francem Nabernikom i iskoristiti za prijevoz do Gračanice/Humca pokraj Uskoplja (Gornjeg Vakufa).

Osoba koja je zaustavila kamion, koristeći se improviziranim tablicom Vojne milicije, sjeća se vozač Franc Nabernik, vrlo službeno je zatražila od njega dokumente i pozvala ga da otvori ceradu na prikolici. Nabernik tvrdi da ni u jednom trenutku nije posumnjao u regularnost postupka – sve dok mu Ludvig nije uperio pištolj u leđa te mu uz pomoć nekolicine osoba iz obližnjeg šumarka obučenih u nepoznate uniforme stavio lisice na ruke i povez na oči...¹⁰

2.2. Zarobljavanje i suđenje

Ludvig Pavlović sudjelovao je u tri okršaja Skupine Fenix 72 s jugoslavenskim snagama – 26. lipnja 1972. ispod Raduškog kamena, 27. lipnja 1972. iznad Rumboka i 7. srpnja 1972. na Zavelimu.

Tjedan dana poslije zadnjeg sukoba, 13. srpnja 1972., nakon nekoliko neuspješnih pokušaja prelaska rijeke Cetine u sinjskom zaleđu, zajedno s Vlatkom Miletićem napustio je šesteričlanu skupinu Ilike Glavaša te se u blizini planinskog prijevoja Vaganj na Dinari vratio u Hercegovinu. Istoga dana, oko 20 sati, Miletić i Pavlović naišli su na zasjedu pokraj mjesta Tribić u livanjskoj općini. Miletić je poginuo, a Pavlović je bio zarobljen.

Zarobljavanje je opisao stanoviti Mitar Baroš u banjalučkim novinama *Glas Srpske*, u desetom nastavku feljtonu *Operacija Raduša 72.*¹¹

Kao sudionika u zarobljavanju Ludviga Pavlovića, Baroš je spomenuo ime Stipe Pačara. Upravo njegovo ime spominjao je i sam Ludvig Pavlović nakon izlaska iz zatvora 1991. godine u razgovoru s prijateljima, prepričavajući kako je kratko nakon pogibije Vlatka Miletića i njegova zarobljavanja, na mjesto sukoba pristiglo više oficira Udbe i KOS-a. Ludvig je čuo kako jedan od njih izgovara: "Bravo, druže Pačar".

Nakon zarobljavanja, Ludviga Pavlovića je preuzeila mostarska Udba i odvela u znameniti zatvor Ćelovina. Odatle je prebačen u pritvor Vojnog suda u Sarajevu.

Glavni za njega zadužen bio je mostarski udbaš Ivan Lasić Gorankić (za kojim je pak Njemačka 2009. godine raspisala međunarodnu tjeralicu, kao i za J. Perkovićem, Z. Muštačem itd., zbog sumnje da su sudjelovali u pripremama ubojstva hrvatskog emigranta Stjepana Đurekovića 1983. godine u Njemačkoj).

Ludvig Pavlović izveden je pred Vojni sud u Sarajevu koji ga je osudio 21. prosinca 1972. na kaznu smrti. Zajedno s Pavlovićem na kaznu smrti osuđena su i trojica njegovih suoptuženika: Đuro Horvat, Vejsil Keškić i Mirko Vlasnović.

Međutim, Predsjedništvo SFRJ je 5. ožujka 1973. raspravljalo o njihovim žalbama te je potvrđilo presude protiv Horvata, Keškića i Vlasnovića, dok je pod pritiskom svjetske javnosti, uvezši u obzir njegovu životnu dob na rubu maloljetnosti, uvažilo žalbu Ludviga Pavlovića i njegovu kaznu smrti preinačilo u kaznu strogog zatvora u dužini od dvadeset godina.

2.3. Na robiji

Nakon što je kazna protiv Ludviga Pavlovića postala pravomoćnom, on je iz Vojnog zatvora u Sarajevu prebačen u kaznionicu u Zenici, gdje je bio smješten u samicu – u tzv. Isusovaču – u podrumskom prostoru. Tu je u potpunoj izolaciji ostao do kraja 1975. godine kada je prebačen u zatvor u Srijemskoj Mitrovici.

Kratko poslije toga, u zgradи srijemsко-mitrovičке Udbe održan je sastanak na kojem su bili nazočni: Milan Miroslavljević, načelnik Centra SDS-a Srijemska Mitrovica; Mićo Marčeta iz Druge uprave SSUP-a iz Beograda; Josip Orčić iz Uprave SDS-a za PSUP Vojvodine u Novom Sadu; Ivan Lasić iz Centra SDS-a Mostar; i Nebojša Stepanović, operativac iz Centra SDS-a Srijemska Mitrovica.

Oni su dogovorili da se nad Ludvигom Pavlovićem, pod šifrom *Biokovo*, zavede i u zatvoru puna "operativno-tehnička kontrola". U zapisniku s tog sastanka navedeno je kao

Podrum u zeničkom
zatvoru u kojem
su samice

posebno važno Ludvigu Pavloviću skrenuti pozornost “u vezi davanja objašnjenja oko djela za koje je suđen, da izbjegava svaki kontakt i razgovor u vezi s osudom”.

Daljnji elementi dogovora o obradi Ludviga Pavlovića u zatvoru glasili su:

Da se u razdoblju karantenskog smještaja koji će trajati do 30 dana, pronađe osuđenik, u prvo vrijeme operativna veza mađarske nacionalnosti, koji će se plasirati s ciljem uspostavljanja kontakta i vođenja razgovora s Biokovom bez posebnih zadataka. Ova osoba boraviti će u sobi zajedno s Biokovom. U prijelaznom razdoblju angažirati jednoga suradnika koji će biti treći čovjek u sobi. Selekciiju suradnika izvršiti u dogovoru s Centrom SDS-a Mostar, imajući u vidu osobine koje suradnik treba posjedovati u cilju što kvalitetnijeg plasiranja prema Biokovu. S obzirom na vidne posljedice izolacije i do sada izraženu agresivnost, upozoriti odgojitelja, u ovom slučaju nadzornika, na ove karakteristike, uz napomenu da u cilju preodgajanja, Biokovo ima isti tretman kao i svi ostali osuđenici. U prvoj fazi preodgajanja, dogоворiti s nadzornikom da od Biokova ne inzistira na detaljima osude i djela koje je počinio. Eventualne posjete, majke i sestre i drugih rođaka, ne dopuštati bez prethodne konzultacije s Centrom SDS-a Mostar. Isto tako postupati u vezi pisane prepiske i novčanih doznaka, bez obzira od koga inicijativa potiče i u svakom pojedinačnom slučaju vršiti cenzuru uz suglasnost o poduzetim mjerama s Centrom SDS-a Mostar. Osim operativnih mjera, primjenjivati i operativno-tehničke mjere kada se ubaci operativna veza, a kasnije i suradnik u zajedničku prostoriju s Biokovom.¹²

Ludvig Pavlović je dugo godina bio svjestan situacije u kojoj se nalazio i svoje je ponašanje prilagođavao zatvorskim prilikama. Što je vrijeme više odmicalo, udbaši su bili uvjereniji da će ga teško – “preodgojiti”. Konačno, kad je u srijemsko-mitrovičku kaznionici krajem 1987. godine dopremljen srpski kriminalac i Udbin ubojica Željko Ražnatović

Arkan, Ludvig Pavlović više nije mogao suzdržati svoje osjećaje.

Prigodom jednog razgovora u dvorištu kaznionice, koji je prerastao u svađu, izbila je tučnjava između Ludviga i Arkana. Arkan je izvukao deblji kraj – i završio u zatvorskoj bolnici, a Ludvig u “izolaciji”!

Ne navodeći konkretne razloga za odluku, pokrajinski sekretar za pravosuđe Andželko Kojčić naredio je 14. travnja 1987. “usamljenje” Ludviga Pavlovića:

Određuje se posebna mjera usamljenja u trajanju od 6 (šest) mjeseci prema osuđenom Ludvigu Pavloviću, koji kaznu zatvora izdržava u KPD u Srijemskoj Mitrovici. Upravnik KPD u Srijemskoj Mitrovici je predložio da se osuđenom Ludvigu Pavloviću odredi mjera usamljenja s toga što se ponaša na način koji ometa redovan rad i život u domu i predstavlja ozbiljnu opasnost za sigurnost. Prijedlog je osnovan.¹³

Sljedeće dvije godine Ludvig Pavlović bio je izložen intenzivnoj obradi koju je Udba provodila uz pomoć nekolicine suradnika u tamošnjem zatvoru, da bi konačno nakon više od osamnaest godina teške robije 21. prosinca 1990. bio prebačen u poluotvoreni zatvor u Lipovici u Hrvatskoj. Tri mjeseca kasnije, 1. ožujka 1991., hrvatske vlasti osloboidle su ga daljnjega izdržavanja kazne.

Prije nego što će Ludviga Pavlovića prebaciti iz Srijemske Mitrovice u Lipovicu i potom otpustiti iz zatvora, sarajevski i mostarski udbaši 21. kolovoza 1990. kovali su plan:

Treba se dobro pripremiti za obilazak i prihvatanje Pavlovića na terenu. Dobro bi bilo otići kod majke mu u Vitinu i razjasniti s bratom mu Ivanom.¹⁴

Čim je Ludvig Pavlović 1. ožujka 1991. izašao iz zatvora, uključio se u ratne pripreme za obranu domovine od velikosrpske agresije.

S pripremama je zapravo započeo još prilikom puštanja na tzv. vikend u rodnu Hercegovinu iz zatvora u Lipovici, krajem 1990. i početkom 1991. godine. Tada je obnovio kontakte s poznanicima iz iseljeništva te preko njih nabavio određenu količinu oružja i opreme.

Nakon izlaska iz zatvora Ludvig Pavlović je posjetio prijatelje u Njemačkoj koji su mu nudili ostanak i osiguravanje egzistencije u toj zemlji. Ludvig im je zahvalio riječima da se mora vratiti u domovinu na koju je započela velikosrpska agresija. Došao je u Zagreb gdje je namjeravao biti na usluzi domovini – učlanivši se u rezervni sastav hrvatske policije – i zasnovati obitelj.

Međutim, kako je JNA već započela s provokacijama u Hercegovini, Ludvig se nije mogao zadržati u Zagrebu. Smatrao je da treba otići u rodni kraj pomoći u organiziranju obrane, ali je za taj postupak naveo još jedan razlog:

Treba otvoriti nove frontove kako bi se Hrvatska rasteretila.¹⁵

Autor knjige,
Ludvig Pavlović
mlađi, Iko Pavlović
i Mario Šimović
uz spomenik na
mjestu pogibije
Ludviga Pavlovića

2.4. Pogibija kod Studenih Vrila pokraj Posušja

U jutarnjim satima 19. rujna 1991., autor ove knjige, koji se tada kao djelatnik Službe za zaštitu ustavnog poretka (SZUP) zatekao u žestoko napadnutom i zapravo opkoljenom Šibeniku, saznao je za pogibiju Ludviga Pavlovića.

Bio je to šok kako za mene (autora knjige), tako i za sve Ludvigove prijatelje i suborce. Nakon povratka u Zagreb iz Šibenika zatražio sam od prepostavljenih da mi dopuste otici u Hercegovinu i istražiti okolnosti pogibije Ludviga Pavlovića.

Narednih tjedana obavio sam desetke razgovora, uključujući i razgovore sa svim osobama koje su 18. rujna 1991. sudjelovale s Ludvигom Pavlovićem u pripremi i napadu na konvoj JNA na predjelu Studenih vrila iznad Posušja, kao i s većinom onih koji su nakon sukoba sudjelovali u istrazi o Ludvigovoj pogibiji (hercegovačka civilna milicija, Služba državne sigurnosti, liječnici, itd.). Naravno, nisam mogao razgovarati s pripadnicima JNA, KOS-a i vojnim liječnicima u Mostaru.

Ludvig Pavlović je 12. rujna 1991. otputovao iz Zagreba u Hercegovinu i već je sljedećeg dana pronašao nekoliko osoba spremnih za akciju. Četiri dana kasnije, 16. rujna, Ludvigova skupina je pozvana s jednoga od punktova budućeg HVO-a u Čitluku da sudjeluje u napadu na vojarnu JNA u Gabeli, koja se nalazila na putu od Čapljine prema Metkoviću i u kojoj su bile uskladištene velike količine oružja i streljiva. Međutim, iste večeri proglašeno je primirje između hrvatskih snaga i JNA te je ta akcija opozvana.

Ludvigu je ponuđena alternativna akcija: napad na konvoj samohotki i tenkova JNA koji je trebao 18. rujna 1991. krenuti od Kupresa prema Mostaru. Ludvig je pristao na akciju te je odmah počeo okupljati skupinu i planirati mjesto i vrijeme napada.

Okupio je desetak osoba i raspodijelio ih na desnu i lijevu stranu brda na usjeku Studena vrila iznad Posušja prema Tomislavgradu. Svi su bili naoružani, raznim vrstama pušaka i pištolja. U međuvremenu su angažirali vozača jedne cisterne da koloni JNA preprijeći put kad dođe do sredine usjeka, kako bi je imali na nišanu s obližnjih uzvisina. Međutim, vozač cisterne je – vjerojatno iz straha – prerano izašao iz skloništa i prepriječio cestu već kad je kolona bila na ulasku u usjek, zbog čega je zastala većim dijelom izvan domašaja zasjede. Nakon izmjene vatre s pripadnicima JNA s čelnštva kolone, ostali vojnici JNA počeli su iskakati iz vozila i “razvijati se u strijelce”, opkoljavajući desnu grupu Ludvigovih suboraca koju je predvodio upravo on.

Na doviknuto pitanje jednog suborca (koji se nalazio na najisturenijem položaju prema koloni JNA i koji je upravo izdržao okršaj s pripadnicima JNA) što treba dalje raditi, Ludvig je ustao iz zaklona i zapovijedio napad – ali je svega nekoliko sekundi nakon toga pao pogoden. Kasnije će se pokazati – smrtno ranjen.

Jedan od Pavlovićevih suboraca, doskočio je do mjesta na kojem je Ludvig pao pogoden i zatekao ga kako klečeći, desnom rukom drži granu tek izrasla stabla. Na usta i nos liptala mu je krv. Bio je u smrtnom hropcu. Pogodila su ga dva naboja – prvi u lijevo rame, a drugi, koji je bio smrtonosan, u leđa, vjerojatno dok mu se tijelo rušilo u okretu.

Ludvigovi su se suborci odmah potom razbježali, a uskoro je iz pravca Mostara doletio helikopter s jedinicom Vojne policije, a iz pravca Posušja dojurila je patrola civilne milicije.

Nakon očevida, Ludvigovo tijelo prevezeno je prvo u Posušje, a brzo nakon toga u Mostar gdje je nad njim izvršena obdukcija.¹⁶

Autoru ove knjige u to vrijeme nije bilo moguće doći do obduksijskog nalaza koji bi mogao dati odgovor na pitanje iz kojega je oružja Ludvig Pavlović pogoden, čime bi se najvećim dijelom razjasnila njegova smrt, budući da je poznato s kojim su oružjem raspolagali pripadnici njegove skupine, a koje je bilo formacijsko oružje JNA!

Međutim, ono što je ovdje iznimno važno napomenuti – a odnosi se na glasine da je Ludvig Pavlović ubijen na nekom sasvim drugom mjestu i da je njegovo mrtvo tijelo doneseno na Studena vrila, pa čak da je izbačeno iz helikoptera, itd. – jest da je riječ o puškim, pa i zlonamjernim špekulacijama, u suprotnosti s nepobitno utvrđenim činjenicama. Takve špekulacije mogu poslužiti pojedinim, nazovimo ih, fantastima za samoreklamu, iako takvi samo odnemažu utvrđivanju konačne istine o okolnostima pogibije Ludviga Pavlovića.

2.5. Prelazak u legendu

Ludvig Pavlović pokopan je u nazočnosti nekoliko tisuća rođaka, susjeda, prijatelja, suboraca, istomišljenika i radoznalaca, 20. rujna 1991. na mjesnom groblju u Vitini.¹⁷

Rodbina Ludviga Pavlovića podigla je spomen-ploču na njegovu grobu već krajem 1991., a ubrzo nakon toga hrvatski domoljubi u Hercegovini shvatili su značenje imena i simbola Ludviga Pavlovića, zbog čega je Samostalna bojna za posebne namjene HVO-a 23. kolovoza 1992. preimenovana u *Postrojbu za posebne namjene Ludvig Pavlović*.

Iste godine, Ludvig Pavlović je posmrtno promaknut u čin brigadira HVO-a. Dvije godine kasnije, 1994., Ludvigovi su suborci izgradili spomenik na mjestu njegove pogibije na Studenim vrilima, a 2003. u njegovoj rodnoj Vitni donesena je odluka da se središnji trg nazove imenom Ludviga Pavlovića i da se na njemu postavi Ludvigovo poprsje.

Predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman dodijelio je Ludvigu Pavloviću posmrtno čin bojnika HV-a te ga je posmrtno odlikovao s nekoliko posmrtnih odličja, među ostalima: Redom kneza Domagoja s ogrlicom, Redom Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana s pozlaćenim pleterom i Redom Nikole Šubića Zrinskoga.¹⁸

Iza Ludviga Pavlovića ostala je supruga Marica, djevojački Marjanica, i sin Ludvig koji se rodio samo sedam mjeseci nakon očeve pogibije.¹⁹

Znak postrojbe
HVO-a za posebne
namjene Ludvig
Pavlović

3. BLAŽ KRALJEVIĆ – ŽIVOTNE METAMORFOZE I SMRTNI UDES

3.1. Aktivnosti u Australiji

Kako je već navedeno, još jedan član HRB-a iz Australije koji se trebao priključiti (a nije!) Skupini Fenix 72 bio je Blaž Kraljević, rođen 19. rujna 1947. u Lisicama pokraj Ljubuškoga. Iz Jugoslavije je pobegao u lipnju 1966., a u Australiju je stigao preko Njemačke u travnju 1967. godine, gdje je u početku radio na farmi svoje braće u jednomu od zabitih provincijskih gradića u državi Victorija. Nakon nekoliko godina, doselio je u Melbourne, gdje je otvorio restoran *Tomislavgrad*, kojega je kasnije prodao braći Šimunu i Zdenku Marinčiću. Potom je s Antom Šutom otvorio restoran u zapadnom dijelu Melbournea, u radničko-doseljeničkoj četvrti St. Albans. Negdje u to doba, pristupio je i HRB-u.²⁰

Blaž Kraljević u uniformi HOS-a

Šimun Šarić, Ante Šuto, Blaž Kraljević, Zdenko Marinčić i Ilija Lovrić trebali su u isto doba otpovjetati u Europu u svibnju 1972. i priključiti se Skupini Fenix 72, no otpovjetali su samo Šarić, Marinčić i Lovrić.²¹

Kako je već spomenuto, Šuto se nekoliko tjedana ranije jasno povukao iz akcije, Šarić je stigao prekasno, Marinčića je uhitila njemačka policija i deportirala u Australiju, a Blaž Kraljević je samo dan prije planirana odlaska 20. svibnja, tj. 19. svibnja 1972., u nerazjašnjenim okolnostima uhićen u svojem lokalnu u St. Albansu pod banalnom optužbom – za ilegalno točenje alkohola. Kako god bilo, iz pritvora je znakovito otpušten 21. lipnja 1972., dakle samo dan nakon što je Skupina Fenix 72 prešla austrijsko-slovensku granicu.²²

Ubrzo su se u redovima HRB-a pojavile razne priče o Kraljevićevu pritvaranju i puštanju iz pritvora. Nagađalo se da je sam inscenirao svoje uhićenje da bi izbjegao sudjelovanje u Akciji Fenix 72!?

Kraljević je, kao i Šuto, bio “stavljen na led” u HRB-u, ali kad se saznao da je Kraljević ipak potajno kontaktirao s jednim agentom Commonwealth Police (Australiska savezna policija), “savjetovano” mu je da napusti Melbourne i pokrajinu Victoriju. On je “savjet” poslušao i odselio u se Canberru.

Navedeni događaji nisu bili poznati hrvatskim emigrantima u Canberri izvan redova HRB-a u Australiji, pa stoga nisu previše utjecali na život Blaža Kraljevića u tom glavnem administrativnom središtu Australskoga Commonwealtha, gdje je on nastavio politički djelovati među hrvatskim iseljenicima.

Kad je 1976. godine osnivan ogrank Hrvatskog narodnog vijeća (HNV) *Rakovica* u Canberri, Kraljević je izabran za njegova predsjednika. Početkom sljedeće 1977. godine, Blaž Kraljević se učlanio u Hrvatsku republikansku stranku (HRS) i postao predsjednik njezina ogranka zanimljiva imena *Zemun* u Canberri.

Krajem studenoga 1977. godine u Canberri je pokrenuto provizorno Hrvatsko poslanstvo, koje je djelovalo do kraja listopada 1979. godine, a Blaž Kraljević imenovan je

Naslovica knjige Dobroslava Parage i Ante Paradžika s programom stvaranja nove NDH

Uoči rušenja Berlinskoga zida, sloma komunističkog imperijalizma u Europi te u predvečerje raspada Jugoslavije, 1988. godine, Kraljević je s tamošnjim emigrantima Ljubomirom Vrankom i Ivanom Slobodanom Grbavcem osnovao, po uzoru na onaj u Melbourneu kojega su vodili HDP-ovci Dinko Dedić i Ante Šuto te HSS-ovac Antun Babić, Hrvatski informativni centar (HIC) u Canberri²⁴. Tako je pokušavao informirati lokalne medije i diplome predstavnike o hrvatskoj borbi za slobodu.²⁵

3.2. Iznenađni prelazak u HSP

Djelovanje povjesne Hrvatske stranke prava (HSP) obnovljeno je 26. veljače 1990. u Zagrebu.²⁶ Prvi pak povjerenik obnovljenog HSP-a za Australiju bio je Miro Hedješ iz Melbournea, član Australsko-hrvatskog društva (AHD) i Hrvatskoga oslobođilačkog pokreta (HOP). No, Hedješ – koji je na dužnost australskoga povjerenika HSP-a bio postavljen na zalaganje pokojnoga Ante Paradžika i Krešimira Pavelića – već u drugoj polovici ožujka 1991. bezuvjetno je podnio ostavku na tu dužnost, uglavnom to obrazažujući uvjerenjem “da u slučajevima kad je u pitanju opstanak hrvatske države, vodstvo HSP-a treba surađivati i pružiti potporu vladi izabranoj od hrvatskog naroda”.²⁷

Onda je tadašnji predsjednik HSP-a Dobroslav Paraga na mjesto Hedješa imenovao Blaža Kraljevića.

Bilo je to na opće iznenađenje jer je za trajanje cijele svoje emigracije, i u Melbourneu i u Canberri, Blaž Kraljević bio vrlo rezerviran i neraspoložen prema, kako ih je nazivao, “starcima iz HOP-a”, tj. prema organizaciji kojoj je Hedješ pripadao, ali i u svjetlu činjenice Paragina otvorena sukoba s posljednjim značajnim predsjednikom svjetskoga HOP-a Srećkom Pšeničnikom, posebno ako se zna da je tada u hrvatskom iseljeništvu Paragin HSP imao podršku uglavnom, pa moglo bi se reći i gotovo isključivo, HOP-a. Jer, dotada je Kraljević smatrao da vođe HOP-a “ne razumiju vrijeme u kojem žive” i da

njegovim prvim rizničarom. Po svjedočenju uglednih hrvatskih emigranata u Canberri i “otpravnika poslova” Marija Šime Dešpoje, Kraljević je sve svoje dužnosti obavljao vrlo savjesno i odgovorno. Zbog toga je izabran za tajnika Hrvatskog međudruštvenog odbora u Canberri, koji se sastojao od predstavnika većine tamošnjih hrvatskih organizacija, udruga i društava.

Zbog angažmana u hrvatskoj zajednici u Canberri, australske vlasti su odbijale Blažu Kraljeviću udijeliti državljanstvo i putovnicu sve do kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća.²⁸

Uoči rušenja Berlinskoga zida, sloma komunističkog imperijalizma u Europi te u predvečerje raspada Jugoslavije, 1988. godine, Kraljević je s tamošnjim emigrantima Ljubomirom Vrankom i Ivanom Slobodanom Grbavcem osnovao, po uzoru na onaj u Melbourneu kojega su vodili HDP-ovci Dinko Dedić i Ante Šuto te HSS-ovac Antun Babić, Hrvatski informativni centar (HIC) u Canberri²⁴. Tako je pokušavao informirati lokalne medije i diplome predstavnike o hrvatskoj borbi za slobodu.²⁵

“ispraznim ustašovanjem samo štete hrvatskoj stvari”. Baš stoga su se mnogi Hrvati u Australiji iznenadili kad su saznali da je Kraljević pristupio HSP-u, naglo konvertiravši iz Hrvatske republikanske stranke.

Istodobno, iz korespondencije koju je Blaž Kraljević u to doba, tj. uoči i u samom trenutku stvaranja hrvatske države, održavao sa svojim suradnicima u Australiji, vidljive su nagle promjene u njegovim stajalištima i velika rezerviranost općenito prema tadašnjoj emigrantskoj politici. Kraljević je otprilike tada zauzeo stajalište da je “njegovo mjesto u Hrvatskoj” gdje je na djelu bila velikosrpska agresija.²⁸

Po dolasku u Zagreb, predsjednik HSP-a Dobroslav Paraga imenovao je Blaža Kraljevića pročelnikom Ureda za promidžbu – na mjesto na kojemu je prije toga kratko vrijeme bio tada već bivši fotograf *Globusa* i negdašnji novinar *Crne kronike* u *Večernjem listu* Nikola Šolić, u trenutku nastajanja ove knjige fotograf *Reutersa*, inače jedan od hrvatskih alpinista koji su se prvi spustili u jamu *Jazovku* (zajedno s Josipom Jurčevićem, Davorom Butkovićem kojega zovu Žu i Pavlom Vranjicanijem, odreda kasnijim dragovoljcima Domovinskog rata).

HSP je 25. lipnja 1991. stvorio okosnicu Hrvatskih obrambenih snaga (HOS)²⁹ kao stranačku vojsku, a prvi je njihov vojni zapovjednik bio Alija Šiljak, znani međunarodni kriminalac, koji se medijski uspješno izdavao za hrvatskog nacionalista. U skladu s političkim programom HSP-a, HOS je trebao vojnim sredstvima braniti Hrvatsku i BiH od velikosrpske agresije s konačnim ciljem stvaranja jedinstvene hrvatske države, moguće na konfederalnim osnovama, na teritoriju Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

3.3. Ratni stožer HOS-a u Hercegovini

HSP u BiH, kao dio jedinstvene stranke, registriran je 10. travnja 1991. godine. Dva mjeseca kasnije, 13. lipnja 1991., u nazočnosti Dobroslava Parage, u ljubuškom hotelu *Bigeste*, HSP je proglašio tzv. Lipanjsku povelju o “uspostavi NDH na cijelom njezinom povijesnom i etničkom prostoru”.³⁰

Blaž Kraljević, službeno u ulozi člana vodstva HSP-a, prvi put se pak nakon odlaska u emigraciju pojavio u Hercegovini u listopadu 1991., donijevši Paragin *ferman* o smjenjivanju dotadašnjeg potpredsjednika središnjice HSP-a u Zagrebu, ujedno koordinatora HSP-a za BiH, poznatog pjesnika i novinara Ivice Karamatića iz Posušja, te predsjednika podružnice HSP-a Ljubuški Ivana Planinića, kao i o imenovanju novog koordinatora u osobi Mladena Bošnjaka, u narodu zvanoga *Kobila*.³¹ Zapravo, riječ je bila o svojevrsnom unutarstranačkom puču, jer su te odluke bile donesene protivno Statutu HSP-a, običnim dekretom predsjednika stranke Dobroslava Parage.

Mladen Bošnjak Kobila, podrijetlom Ljubušak, do tada je bio stalno nastanjen u Osijeku, a navodno je pripadao tamošnjoj konfidentskoj skupini kolega Josipa Perkovića iz Udbe i “vojne bezbjednosti”.

Mladen Bošnjak
Kobila

Josip Perković u gostima kod Dobroslava Parage

Dva mjeseca kasnije, polovicom prosinca 1991., i sam Blaž Kraljević trajno se preselio u Ljubuški sa zadatakom osnivanja Ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu, što se i dogodilo 18. prosinca 1991.³²

Sljedećih mjeseci, glavni ideolozi HSP-a BiH i HOS-a u Hercegovini bili su Blaž Kraljević i Mladen Bošnjak koji su u cijelosti marginalizirali utjecaj ostalih članova legalnog vodstva stranke u BiH, posebice Ivana Planinića i Ivicu Karamatića. Kraljević i Bošnjak zapravo su u cijelosti suspendirali rad i ovlasti stranačkih tijela, jer se većina članova vodstva HSP-a u Hercegovini suprotstavljala politici konfrontacije s ostalim hrvatskim strankama i legalno izabranim hrvatskim vodstvom u BiH i RH.

Doduše, Kraljević je bio zahladio odnos prema Bošnjaku nakon što se ovaj vratio iz posjeta Kanadi.

Naime, predsjednik ogranka HSP-a u Livnu Mate Šukan izvijestio je Kraljevića kako je istoimeni stric Mladena Bošnjaka koji živi u Kanadi, otvoreno optužio svojega nećaka za suradnju s Udbom i nije ga pustio u kuću. Kad je Šukan o tome izvijestio Blaža Kraljevića, ovaj je praktički proglašio Bošnjaka nepoželjnim u prostorijama Ratnog stožera za Hercegovinu. Na zahlađenje odnosa Kraljevića prema Bošnjaku također je utjecala sumnja da su novinari beogradske *Duge* (koje je Bošnjak u jednoj prigodi bio doveo u Ljubuški da prave reportažu o HOS-u!) bili u stvari agenti KOS-a i da je njihova glavna namjera bila prikupiti obavještajne podatke o HOS-u. Doista, dva dana nakon njihova povratka u Beograd, zrakoplovi JNA raketirali su sjedište Ratnog stožera HOS-a u Ljubuškom. Međutim, rakete su promašile sjedište stožera i pogodile stambenu zgradu u susjedstvu te usmrtile dvoje male djece na dječjem igralištu ispred zgrade.

U stalnoj Kraljevićevoj pratnji u Hercegovini, usto i zapovjednik njegova stožera osiguranja, nalazio se i Krešo Kordić Žara, član Hrvatske mladeži Uzdanica iz Canberre i Kraljevićev susjed iz Tihaljine. Njih dvojica su zajedno doputovali iz Australije u Hrvatsku.

Međutim, Kordić će nakon nekoliko mjeseci poginuti pod još nedovoljno jasnim okolnostima u garaži kuće u Veljacima, u koju je Kraljević bio u međuvremenu smjestio stožer HOS-a. Kuća je inače bila u vlasništvu Miloša Pavlaka, sina u međuvremenu pokojnog Ante Pavlaka, nekadašnjeg suradnika mostarske Udbe pod pseudonimom *Mato*.³³

Nakon pogibije Kreše Kordića Žare, Kraljević je prihvatio prijedlog Mladena Bošnjaka i stožer HOS-a preselio u kuću Zdravka Hrstića u Ljubuškom, također suradnika mostarske Udbe pod pseudonimom *Zaim*.³⁴

Bošnjak i Hrstić su za to vrijeme više puta odlazili na konzultacije u Zagreb s Josipom Perkovićem, tadašnjim pomoćnikom ministra obrane za SIS. Nakon smrti Blaža Kraljevića, Hrstić je dugo godina bio predsjednik HSP-a za cijelu BiH.

3.3.1. Komplikiranje situacije

Legalno izabrane vlasti hrvatskoga naroda u BiH, organizirane u administrativno-političku strukturu pod nazivom Hrvatska zajednica Herceg-Bosna (HZ HB), nisu bile u stanju odgovoriti na sve izazove i probleme koji su se pojavljivali pred njima. Ne želeći biti okrivljene za moguće sukobe u BiH, oprezno su i potajice ustrojavale obrambene strukture. Međutim, mnogi su, osobito mlađi ljudi, bili frustrirani zbog nejasna smjera razvoja općih okolnosti. To je pogodovalo omasovljenju HOS-a kojemu su, kao i u Hrvatskoj, uglavnom pristupali mladi hrvatski domoljubi koji su se pod svaku cijenu htjeli boriti za slobodu svoga naroda.

Doista, većina bojovnika HOS-a, bilo na ratištima u Hrvatskoj ili u Bosni i Hercegovini, neovisno o političkim stajalištima njihovih zapovjednika, pripadala je redovima najhrabrijih hrvatskih vojnika.

Blaž Kraljević, očigledno “nedorastao situaciji”, počeo je negirati ingerencije legalno izabranih i imenovanih predstavnika i institucija vlasti hrvatskog naroda u BiH. Tako je 29. ožujka 1992., u ime zapovjedništva Ratnog stožera HOS-a, izdao *Proglas* u kojem je među ostalim stajalo:

Hrvatski vojnici, pripadnici HOS-a, koji se dadu razoružati ili skinuti oznake HOS-a, bit će strogo kažnjeni... HOS je hrvatska vojska, i nikakve grupe, koje kradom bez oznaka švrljaju okolo ili bilo tko, pogotovo ne oni kojima Hrvatska nije do Drine, neće nam krojiti nekakve svoje zakone... Ne samo da nitko ne smije stati na put HOS-u, nego nitko ne smije prijetiti HOS-u, a da nije spreman na kaznu.³⁵

Taj proglas i uopće činjenica da je jedna stranka osnovala vlastite vojne postrojbe, ubrzala je odluku Vlade Hrvatske zajednice Herceg-Bosne da istoga dana (8. travnja 1992.) kad je predsjedništvo BiH na čelu s Alijom Izetbegovićem proglašilo ratno stanje u državi, obznani osnivanje Hrvatskog vijeća obrane (HVO) kao vojnih postrojbi legitimne političke vlasti hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini.

Na to je Blaž Kraljević 9. svibnja 1992. izdao novu zapovijed postrojbama HOS-a u kojoj je još više radikalizirao svoja stajališta:

Bosnu i Hercegovinu štiti i štitit će HOS i TO BiH. BiH je razrušena, narod je raseljen, ali pobjeda je naša. Pozivamo HVO da se stavi pod našu komandu, tj. pod komandu HOS-a, te da u suradnji s TO BiH oslobođimo BiH na sreću svih naroda.³⁶

Pri tome je Blaž Kraljević potpuno zanemario činjenicu da je HVO bio vojska, kako je već navedeno, legalno izabrane vlasti hrvatskoga naroda u BiH, koju je podržavalo više od 80 posto hrvatskih birača u BiH, dok je HOS bio stranačka vojska HSP-a, kojega je podržavalo manje od 10 posto hrvatskih birača u BiH. Osim toga, većina zapovjednika HOS-a u Hercegovini, predvođena zamjenikom Blaža Kraljevića pukovnikom HOS-a Ivicom Primorcem, nije podržavala Kraljevićev politički smjer te su zagovarali dogovor i suradnju

s HVO-om. Ali je Blaž Kraljević, podržavan od Dobroslava Parage, provodio samovolju kojoj se oni do njegove smrti nisu mogli suprotstaviti.

Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine donijelo je 27. svibnja 1992. odluku o formiranju jedinica Teritorijalne obrane te je imenovalo njihove zapovjednike. Prema toj odluci formirane su 44 jedinice TO-a te je imenovano isto toliko zapovjednika. Samo dvojica među njima nisu se izjasnili kao *Muslimani* po nacionalnosti i islamske vjeroispovijedi. Jedan je bio Srbin, ateist Marko Đorđe u Tuzli, a drugi Mate Šarlija Daidža alias *Nijaz Batlak*, koji se deklarirao kao Hrvat islamske vjeroispovijedi.³⁷

Svega nekoliko dana kasnije, 3. lipnja 1992., zapovjednik Operativne grupe HVO-a za jugoistočnu Hercegovinu, brigadir Zdravko Andabak izdao je zapovijed sljedećeg sadržaja:

Svim postrojbama na teritoriju općinskog stožera dopušteno je nošenje isključivo oznaka HVO-a. Nepridržavanje zapovijedi povlači za sobom rigorozne vojno-disciplinske mjere.³⁸

Sljedeća dva mjeseca situacija se komplikirala iz dana u dan, a kulminacija je nastala 2. kolovoza 1992. kad je Alija Izetbegović, protivno legitimno izraženoj volji hrvatskog naroda o tome tko ga može predstavljati u državnim tijelima Republike Bosne i Hercegovine, donio odluku o HOS-u kao o – sastavnom dijelu TO BiH, te Blažu Kraljevića imenovao članom Glavnog štaba TO BiH s činom generala Armije BiH!³⁹

Takav razvoj događaja u kojem je Blaž Kraljević svjesno sudjelovao, odškrinuo je vrata međuhrvatskog sukoba u BiH, do čega su godinu dana ranije u Hrvatskoj, nakon pada Vukovara, mogli dovesti i slične akcije Dobroslava Parage.⁴⁰

3.4. Pogibija kod Glamuzininih kuća

Vinko Martinović Štela, predratni kriminalac koji je upoznao Aliju Izetbegovića u zeničkoj kaznionici, u trenutku pisanja ove knjige haaški osuđenik, kojega je upravo Blaž Kraljević bio postavio za šefa HOS-a u Mostaru, organizirao je 9. kolovoza 1992. sastanak Kraljevića s nekoliko glavnih zapovjednika HVO-a u Mostaru. Kraljević je, kao pratinju, sa sobom poveo osam (8) bojovnika HOS-a.

Pri povratku iz Mostara, na predjelu Glamuzininih kuća, ispod brda Varde, blizu zaseoka Kruševo u općini Čitluk, Kraljević i pratinja u dva automobila došli su do nadzorne točke koju su osiguravali pripadnici Specijalne jedinice HVO-a. Tu je, pod još uvijek nedovoljno rasvijetljenim okolnostima, došlo do međusobne pucnjave u kojoj je jedan pripadnik Specijalne jedinice HVO-a prvi poginuo a jedan bio ranjen, dok su potom poginula sva osmorica bojovnika HOS-a kao i njihov zapovjednik Blaž Kraljević.

O tom se tragičnom događaju, i o njegovoj pozadini, do sada u javnosti pojavilo mnoštvo verzija. Nijedna od njih nije poduprta uvjerljivim činjenicama ili logički izvedenim zaključcima.

Jedino do sada relevantno svjedočanstvo o pogibiji Blaža Kraljevića iz redova nje-

Spomenik na
mjestu pogibije
Blaža Kraljevića

govih suboraca iz HOS-a, jest svjedočanstvo Ediba Buljubašića, dozapoovjednika logora *Dretelj* pokraj Čapljine.

Edib Buljubašić, rođen 1966. godine u Zenici, prema vlastitom kazivanju, nakon osnovne škole upisao je Vojnu školu JNA u Zagrebu, ali je istu napustio nakon dvije godine i vratio se u rodnu Zenicu. Nakon nekog vremena otišao je na odsluženje vojnog roka u Školu rezervnih oficira JNA (ŠRO JNA) u Bileći. Godinu dana nakon odsluženja vojnog roka, 1989., sada u činu pričuvnog potporučnika JNA, Buljubašić je u Zenici ubio portira *Zenicatransa* Milana Mišića i oteo mu službeni pištolj, kojim je nakon toga ubio vlastita oca Hasiba. Okružni sud u Zenici osudio ga je zbog toga dvostrukog ubojstva na 20 godina zatvora.

Međutim, u ožujku 1992. godine Buljubašić uspijeva, pod nejasnim okolnostima, pobjeći iz zatvora i skloniti se u Hrvatsku. Polovicom travnja 1992. godine Buljubašić se prijavljuje u drnišku 142. brigadu HV-a, ali tu ostaje vrlo kratko. Kad se saznao da se lažno predstavljao kao "oficir JNA sa završenom Vojnom akademijom" i da je za njim raspisana tjerbalica zbog dvostrukog ubojstva, Buljubašić je pobegao u Zagreb i – pristupio HOS-u.

Dobroslav Paraga ga je primio u širi krug osobnog osiguranja, da bi ga krajem srpnja 1992. godine uputio u Hercegovinu, gdje ga je dočekao Blaž Kraljević i postavio za dozapoovjednika vojarne HOS-a Dretelj pokraj Čapljine.

Potporučnik JNA
i poručnik HOS-a
Edib Buljubašić

3.4.1. Svjedočenje Ediba Buljubašića

Prema izjavi Ediba Buljubašića, dakle, u to doba poručnika HOS-a i dozapovodnika HOS-ove vojarne Dretelj pokraj Čapljine, Blaž Kraljević je 9. kolovoza 1992., oko 8.45 sati u automobilu marke *Daihatsu* krenuo iz Ljubuškoga prema Mostaru.⁴¹

Automobil je vozio vojnik Marko Stjepanović, a na suvozačevu mjestu je sjedio vojnik Osman Maksić. Na zadnjem sjedalu, lijevo od Blaža Kraljevića, sjedio je vojnik Rasim Krasniqi. U pratnji se nalazio automobil marke *Zastava PZ*, tzv. pezejac, kojim su se vojnici HOS-a Vinko Primorac i Šahdo Delić dovezli iz vojarne Dretelj u Ljubuški, gdje su im se pridružila još trojica vojnika HOS-a: Mario Medić, Goran Čuljak i Ivan Granić. Nakon nekoliko kilometara, na križanju ceste Ljubuški – Čapljina – Čitluk, dočekao ih je spomenuti Edib Buljubašić s još trojicom vojnika HOS-a u automobilu marke *VW golf*. Odatle su krenuli prema Mostaru u sljedećem rasporedu: naprijed *Zastava PZ*, u sredini *daihatsu* i na začelju *golf*.

Blaž Kraljević je oko 9.30 sati stigao s pratnjom u Mostar i uputio se u tamošnje zapovjedništvo HOS-a (u bivšem "Stacionaru JNA"), gdje je bio priređen zajednički sastanak zapovjednika postrojbi HOS-a i HVO-a u Mostaru. Sastanak je, kako je već navedeno, organizirao Vinko Martinović Štela.

Tema sastanka bila je uspostavljanje koordinacije djelovanja postrojbi HOS-a i HVO-a u gradu. Dogovor nije postignut, tvrdi Buljubašić, jer je Kraljević ultimativno tražio da se HVO podredi HOS-u?

Kraljević je također nazočne izvijestio da je postigao dogovor s Alijom Izetbegovićem o zajedničkom zapovjedništvu HOS-a i Armije BiH, te posebno naglasio da će im se morati podrediti i HVO.

Blaž Kraljević je nakon sastanka s pratnjom otišao u mostarski hotel *Ero*, gdje je na konferenciji za tisak ponovio više-manje isto što je rekao i tijekom sastanka.

Nakon završetka konferencije za tisak, prema izjavi Buljubašića, kratko prije 14 sati, Blaž Kraljević se s pratnjom uputio prema Čitluku – u istom rasporedu kao i pri dolasku u Mostar. Međutim, nakon izlaska iz Mostara, na vrhu serpentina, pokvario se zadnji automobil iz kolone, *golf* u kojem se nalazio Buljubašić. Vozaču je trebalo između pet i deset minuta da otkloni kvar, nakon čega su krenuli najvećom mogućom brzinom kako bi sustigli prva dva automobila.

Kad su ih dostigli na razmak od otprilike jednoga kilometra, svjedoči Buljubašić, začuli su pucnjavu koja nije prestajala ni kad su im se približili na tristotinjak metara. Međutim, tada je netko zapucao i prema njima, pa su se vratili i sklonili iza jednoga zavoja.

Iz zaklona su gledali što se događa ispred njih te su sačekali prestanak pucnjave i odlazak policajaca HVO-a, koji su sa sobom odvezli tijela Blaža Kraljevića i osmorice bojovnika HOS-a.

Nakon što su potom razgledali poprište sukoba, odvezli su se do Ratnog zapovjedništva HOS-a u Ljubuškom i donijeli vijest o pogibiji zapovjednika HOS-a u BiH Blaža Kraljevića.⁴²

No, kako se ta pogibija zapravo dogodila?

U trenutku približavanja HOS-ove kolone vozila prema nadzornoj točki pokraj Glamuzininih kuća između Mostara i Čitluka, na samom punktu je vršena kontrola isprava trojice putnika u vozilu *Opel Kadett*, koji je nekoliko minuta ranije naišao iz pravca Mostara. Jedan od putnika, koji je sjedio na zadnjem sjedalu, kasnije je posvјedočio kako se u jednom trenutku okrenuo, te video približavanje dvaju automobila s oznakama HOS-a. Drugi vojni policajac HVO-a koji je stajao na cesti, rukom je pokazivao vozaču prvoga automobila s oznakama HOS-a da se zaustavi i izađe iz vozila. Kratko nakon toga nastala je pucnjava za koju putnici u *Opel Kadetu* ne znaju tko ju je prvi započeo. Vozač *Opel Kadetta* je odlučio pobjeći s poprišta pucnjave, ali je tada zapucano i prema njegovu automobilu. Njegov suvozač i putnik na stražnjem sjedalu lakše su ranjeni u noge, ali su uspjeli pobjeći do Mjesnog doma u Kruševu gdje su obavijestili policiju o događaju i zatražili medicinsku pomoć.⁴³

3.4.2. “Edibov kompleks”

Nekoliko mjeseci poslije pogibije Blaža Kraljevića, Edib Buljubašić je napustio HOS i pristupio Armiji BiH. Uskoro je postao zapovjednik Diverzantskog odreda u 3. korpusu Armije BiH, a neko vrijeme je radio kao obavještajac Armije BiH. U međuvremenu je, 1994. godine, počinio dva nova ubojstva – ubio je i vlastita strica i vlastitu nevjestu (bratovu ženu).

Kantonalni sud u Zenici osudio ga je, zbog četverostrukog ubojstva, na jedinstvenu kaznu od četrdeset i pet godina zatvora. Buljubašić kaznu izdržava u poznatoj zeničkoj kaznionici, a nedavno je objavio knjigu pod naslovom *Zašto sam ubio oca*. Urednik knjige i Buljubašićev “književni mentor” poznati je sarajevski književnik, na glasu kao veliki humanist – akademik Abdulah Sidran.⁴⁴

K tome valja napomenuti da, budući da je HOS koristio vojarnu Dretelj i kao “sabirni centar”, tj. kao logor za zarobljenike, državno tužiteljstvo u Sarajevu u trenutku pisanja ove knjige vodi istragu protiv Ediba Buljubašića zbog sumnje da je kao dozapočvijednik vojarne osobno počinio i nalagao razne ratne zločine – od zlostavljanja, pljačkanja i silovanja zatvorenika i zatvorenica, do njihova ubijanja.

Također, nedavno su dvojica pripadnika HOS-a iz zapovjedništva logora Dretelj (Mirsad Repak, koji je odlukom Blaža Kraljevića ujedno bio šef “Odjela tajne policije HOS-a” u Hercegovini i kao takav neposredno i jedino odgovoran Blažu Kraljeviću, i Ahmet Makitan zvani *Maks*) uhićeni u Norveškoj odnosno Švedskoj gdje su se u međuvremenu nastanili kao izbjeglice te su izvedeni pred sud i osuđeni na dugogodišnje kazne. Mediji su izvijestili da je Norveška čak morala izmijeniti zakone kako bi im mogla suditi zbog počinjenih ratnih zločina u BiH.⁴⁵

Šef "Odjela tajne policije HOS-a" u logoru Dretelj bio je stanoviti Mirsad Muminiagić zvani *Tadija*. Za njega u jednom obavještajnom izvješću među ostalim piše da je "vlasnik ugostiteljskog objekta u Čapljini i poznati čapljinski kriminalac". Vezano uz njega posebno važna naznaka glasi:

U vezi s prednjim, potrebno je naznačiti da je Muminiagić Mirsad ušao u sastav HOS-a po uputi Najetović Džemala, bivšeg oficira 'Službe bezbjednosti Jugoslavenske armije' (SB JA), koji je tada obnašao dužnost zapovjednika postrojbe TO BiH u mjestu Jasenica, općina Čapljina. Muminiagića smo ranije identificirali kao operativnu vezu SB JA u Čapljini.⁴⁶

Osim toga, Blaž Kraljević je, u dogовору с пуковником JNA и генералом Armije BiH Arifom Pašalićем, каснијим заповједником Četvrtoga (mostarskog) korpusa Armije BiH, у srpnju 1992. dio vojarne Dretelj ustupio Armiji BiH za obuku i prihvatao prvih mudžahedina koji su stigli u BiH. Главни човјек Armije BiH у војарни Dretelj, пуковник Salko Delić, искористио је пригоду те је у војарни уstanovio jedan od obavještajnih centara Armije BiH за Hercegovinu.

Trebat će, dakle, još puno truda да би се уstanovilo што се точно догађalo у бившој војарни JNA у Dretelju, а каснијем логору, и какву је улогу у тому играо Blaž Kraljević и његов HOS са saveznicima из Armije BiH.⁴⁷

Naslijednik Blaža Kraljevića na mjestu Ratnog zapovjednika HOS-a za Hercegovinu, Stanko Primorac zvani Čane, у raznim izjavama – попут svjedočanstva у корист генерала Slobodana Praljka пред судом у Haagu – које још углавном нису донесле у јавност – дaje naslutiti прво, да је Blaž Kraljević допустио масовну infiltraciju pripadnika islamske vjeroispovјedi у HOS, углавном бивших доčасника и часника ("podoficira i oficira") JNA, од којих су многи били službenici или suradnici KOS-a, и друго, да постоји сумња о pozadini cijelog slučaja, која ukazuje на скривenu neprijateljsku pučističku namjeru svргавanja legalno izabrane vlasti hrvatskoga naroda у HZ HB.⁴⁸

3.5. Svjedočenje Ivana Andabaka

Ivan Andabak,
1979. godine

Autor ove knjige razgovarao је с генералом HVO-a Ivanom Andabakom⁴⁹, који је и сам био емигрант, те се на почетку velikosrpske agresije ставио на raspolaganje ZNG-u, односно, Hrvatskoj voјsci, а као заповједник Specijalnih postrojbi HVO-a предводио је акцију у којој је Blaž Kraljević погинуо. Andabak је, међу осталим, изјавио:

U sklopu priprema Operacije Bura na Južnom bojištu, kojom je trebalo oslobođiti jug Hrvatske i dio Hercegovine te blokirati snage JNA u mostarskom garnizonu i dio bojišta prenijeti iz Hrvatske u BiH, pojавio se problem HOS-a чији је заповједник Blaž Kraljević odbijao suradnju sa HVO-om, premda је većina nižih заповједника HOS-a на terenu vrlo dobro surađivala s lokalnim заповједnicima HVO-a.

U to je vrijeme general Nijaz Batlak Daidža, који је имао vrlo važnu ulogu у при-

premi *Operacije Bura*, bio stacioniran u Vrgorcu. Jedne večeri Daidža me pozvao da posjetimo Blaža Kraljevića u Ljubuškome. Razgovarali su Blaž i Daidža, a ja sam šutio. Blaž je bio u svom filmu, ponašao se nadmeno i omalovažavajući prema nama dvojici. Daidža mu je neuspješno pokušavao objasniti da s njim razgovara kao nekadašnji vojnik NDH (ustaša za vrijeme Drugoga svjetskog rata), kao bivši emigrant, kao hrvatski musliman, kao dragovoljac Domovinskog rata i kao tadašnji brigadir Hrvatske vojske. Otišli smo vrlo razočarani s tog sastanka, a Daidža je samo prokomentirao: 'Blento kojega Paraga iskoristava'.

U vrijeme završnih priprema za *Operaciju Bura*, Blaž Kraljević je sve više zaoštravao odnos s HVO-om, a s druge je strane blisko surađivao s Armijom BiH. Nije se moglo dopustiti da u trenutku počinjanja akcija na Južnom bojištu nama iza leđa postoji vojska, tj. HOS, za koju nismo znali kako će se ponašati, pa je legalna vlast hrvatskoga naroda u BiH, odnosno Vlada Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, izdala pisanu zapovijed o podčinjavanju jedinica HOS-a HVO-u.

Kao zapovjednik svih hrvatskih specijalnih snaga u Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna, vojnih i policijskih, ja sam dobio nalog da uhitim sve zapovjednike HOS-a u BiH i sprovedem ih u Široki Brijeg – osim u slučaju Blaža Kraljevića kojega je trebalo sprovesti u Split.

Zapovijed je također glasila da svi oni koji prihvate zapovjedništvo HVO-a mogu zadržati svoje formacijske oznake i činove, kao što se već dogodilo u Hrvatskoj. U sklopu te naredbe, specijalne jedinice HVO-a preuzele su sve nadzorne točke koje je do tada držala obična, civilna i vojna policija, a poseban nadzorni režim je uspostavljen na područjima od posredne i neposredne ratne opasnosti. Među ostalim, takva blokada je postavljena na svih pet izlaza iz Mostara (prema Gorancima, Širokom Brijegu, Čitluku, Heliodromu i Buni), gdje se u krugu od dva kilometra nalazilo pet vojski: HVO, HOS, Armija BiH, JNA i Vojska Republike Srpske. Na tim sam točkama postavio, u klasičnom rasporedu, po šest vojnika: dvojica na cesti s kalašnjikovima, i po dvojica u zasjedi s puškomitrailjerima i snajperima.

Kad je SIS iz Mostara javio da je Štela krenuo prema Širokom Brijegu, ja sam krenuo prema nadzornoj točki Žovnica na izlazu iz Mostara. Kratko nakon što sam stigao, javljeno je motorom s točke Kruševo da je došlo do pucnjave u kojoj ima mrtvih s jedne i s druge strane.

Tada sam saznao da je jedan naš vojnik, kad je Blaž Kraljević naišao s pratinjom, izašao na cestu i podigao policijski znak 'Stop'. Umjesto da mirno stane, jedan vojnik iz Blaževe pratinje u drugom automobilu je iskočio i počeо pucati. Naš je vojnik s policijskom oznakom pao pogoden. Tada je nastala opća pucnjava koju više nitko nije mogao kontrolirati.

Na žalost, nikada nećemo saznati je li taj pripadnik HOS-a samovoljno zapucao prema našemu policijcu ili je to učinio po nečijoj naredbi, u ovom slučaju, jedino moguće, po naredbi svojega zapovjednika Blaža Kraljevića...

Kako sam već naveo, naša je druga grupa zaustavila Štelu. On se predao i odveli smo ga u Široki Brijeg gdje je stavljen pred izbor: ili u zatvor ili prelazak HOS-a pod zapovjedništvo HVO-a. On je, kako se i prepostavljalo, prihvatio ovo drugo. Odmah je, kao i svi ostali uhićeni zapovjednici HOS-a, bio pušten...

Blaža je, u dogovoru s hrvatskim MUP-om, trebalo sprovesti u Split, jer se prepostavljalo da neće prihvati ponudu o podčinjavanju HVO-u i da će ga se morati zadržati u zatvoru...

Ja ne osjećam nikakvu odgovornost za njegovu smrt, jer su moji vojnici postupali sukladno propisima i zapovijedima, kao i vojničkim i policijskim običajima na cijelome svijetu u takvim situacijama, tj. nakon oružanog napada i ubojstva pripadnika specijalne policije na nadzornoj točki.⁵⁰

3.6. Hercegovački HOS nakon pogibije Blaža Kraljevića

Ivica Lučić

Nakon pogibije Blaža Kraljevića, zapovjedništvo Ratnog stožera HOS-a u Hercegovini preuzeo je Stanko Primorac Ćane, čovjek koji je, inače, malo uoči Kraljevićeve pogibije bio prebjegao s Prvom (ljubuškom) bojnom HOS-a u makarsku 156. brigadu HV-a.

Kraljević ga je pokušavao privoljeti na povratak, ali se on nije dao nagovoriti, nego se vratio tek dva dana nakon Kraljevićeve pogibije i, unatoč ranijim zbivanjima, postao njegov nasljednik na čelu Ratnog stožera HOS-a u Hercegovini. Štoviše, s tim je ovlastima 23. kolovoza 1992. službeno s ministrom obrane HVO-a Brunom Stojićem potpisao sporazum o podvrgavanju svih jedinica HOS-a zapovjedništvu HVO-a.⁵¹

Prema izjavi generala Slobodana Praljka pred Haaškim sudom, Zapovjedništvo HVO-a još je prije pogibije Blaža Kraljevića bilo postiglo dogovor s posljednjim načelnikom Ratnog stožera HOS-a Antonom Prkačinom i Stankom Primorcem Ćanom o ukidanju HOS-a u Hercegovini.⁵²

Valja napomenuti da je dio postrojbi HOS-a bio podvrgnut izravno Zapovjedništvu Armije BiH, primjerice jedinica HOS-a u Konjicu, kojom je zapovjedao bivši pripadnik Legije stranaca Zvonko Lukić⁵³, inače suradnik KOS-a i Udbe kojega se sumnjičilo da je čak sudjelovao u likvidacijama hrvatskih političkih emigranata (slučaj atentata na Danu Šarca, 17. srpnja 1975. u Parizu).

Kratko nakon toga, u dogovoru sa Zapovjedništvom HVO-a, Stanko Primorac Ćane odveo je nekoliko stotina HOS-ovaca na bosansko-posavsku bojišnicu. Mnogo ih je tamo izginulo, a još više ranjeno. Njihov zapovjednik vratio se živ i zdrav u Ljubuški, gdje je doskora imenovan za zapovjednika tamošnje brigade HVO-a Stjepan Radić.

Pretpostavlja se da je tadašnji šef SIS-a HVO-a Ivica Lučić dogovorio, kako "micanje" Stanka Primoraca Ćane u Makarsku neposredno prije pogibije Blaža Kraljevića, tako i njegov povratak u Hercegovinu te aranžman s Brunom Stojićem.

Taj isti Lučić, prema izjavi generala Ivana Andabaka, dojavio je postrojbi specijalne policije HVO-a polazak Blaža Kraljevića iz Mostara, a također je, prema provjerjenim podacima, večer ranije organizirao raspaćavanje letaka s protumuslimanskim sadržajem po Hercegovini, što je kasnije protumačeno kao propagandna uvertira u akciju protiv HOS-a i Blaža Kraljevića.⁵⁴

Nakon tih događaja, povjerenje između Ivice Lučića i Stanka Primorca Ćane povećalo se do te mjere da je Lučić – kao osoba od gotovo

Ante Prkačin

Stanko Primorac
Ćane

najvećega povjerenja danas umirovljenoga generala HV-a dr. Miroslava Tuđmana – posredovao oko Čanina zapošljavanja u HIS-u. Također, kad je prije nekoliko godina Stanko Primorac Čane postao zastupnik u sarajevskom parlamentu na tadašnjoj Listi HSP Đapić-Jurišić, navodno je uz pomoć Lučića bio uspostavio koalicijsku suradnju s Nezavisnom hrvatskom inicijativom (NHI) predratnoga komunističkog istražitelja u Doboju i KOS-ova suradnika Krešimira Zubaka.

U međuvremenu su Stanko Primorac Čane i Mladen Bošnjak Kobila osnovali udrugu veterana HOS-a u Hercegovini i nazvali je – imenom Blaža Kraljevića.

Međutim, ta je udruga vrlo malo radila na rasvjetljavanju pogibije svojega nominalnoga zapovjednika, a znatno se više bavila širenjem neprovjereneh glasina i optužbi na račun pojedinaca, navodno odgovornih za Kraljevićevu pogibiju.

Zapravo, vođama te udruge bio je glavni cilj mistificiranje tog slučaja u svrhu vlastita politikantskog profiliranja, odnosno profitiranja u političkom i društvenom životu Bosne i Hercegovine: Stanko Primorac Čane u međuvremenu je bio postao zastupnik u parlamentu Federacije BiH na listi Đapić-Jurišić, odnosno HSP-a, dok je Mladen Bošnjak Kobila dugo godina bio urednik *Radija Stari Most* u Mostaru, čiji je vlasnik Alija Lizde, višegodišnji suradnik muslimanske tajne službe AID.

Osim toga, udrugu su iskoristili za stjecanje brojnih drugih materijalnih i nematerijalnih pogodnosti za sebe osobno i za izabrani krug svojih suradnika: na račun udruge dobivana su znatna proračunska sredstva koja su završavala na privatnim računima predvodnika udruge ili na računima njihovih privatnih tvrtki. Također je udruga korištena za izdavanje potvrda o sudjelovanju u ratu, pomoću kojih je znatan broj pojedinaca stekao lažni status branitelja i časnika Domovinskog rata.⁵⁵

3.7. Nastavak rata drugim sredstvima

Rat u Bosni i Hercegovini predstavljaо je treću i najsloženiju etapu, nakon velikosrpske vojne agresije na Sloveniju i Hrvatsku, i krvavog raspada Jugoslavije kroz pokušaj stvaranja Velike Srbije. U tom ratu, osim triju konstitutivnih naroda koji žive u BiH (Bošnjaka-Muslimana, Srba i Hrvata), i dviju susjednih država (Srbije i Hrvatske), svoje su interese vidjeli pojedini svjetski politički i vojni blokovi država, poput arapsko-muslimanskih, EU-a i NATO-a, ali i gotovo sve svjetske velesile pojedinačno.

Kad je rat završio u jednom obliku, nastavio se u drugom. Na primjeru BiH, mogli bismo „ispraviti“ Carla von Clausewitza zaključkom da je „politika nastavak rata drugim sredstvima“.

U tom je kontekstu osobito zanimljivo nastojanje Haaškog tužiteljstva da Republiku Hrvatsku optuži za agresiju na susjednu Bosnu i Hercegovinu i pokušaj njene podjele, premda je i najnezainteresiranjim suvremenicima poznato koliko je RH učinila da se BiH obrani od agresije i sačuva svoju državnu cjelovitost i neovisnost. U tom smislu je pred Haaškim sudom kao svjedok-ekspert svjedočio prof. dr. Josip Jurčević koji je svoj

iskaz prepričao u intervju *Hrvatskom listu* od 24. rujna 2009.:

Stereotipi o navodnoj agresiji RH na BiH radi podjele BiH nastali su bez istraživačkog utemeljenja, a radi ostvarivanja svojih ciljeva su ih, osim srbijanske agresije, proizvele interesne skupine u Republici Hrvatskoj i u nekim međunarodnim krugovima.

Republika Hrvatska je imala nekoliko strateških interesa za očuvanje samostalnosti i cjelovitosti međunarodno priznate države Bosne i Hercegovine te je zaista odigrala jednu od ključnih uloga u ostvarivanju tog cilja. Ponajprije, da je na BiH slomljeno međunarodno načelo o ne-promjenjivosti, silom, republičkih granica u bivšoj Jugoslaviji, to bi gotovo sigurno značilo da bi i RH ostala bez svojih dijelova koji su tada bili okupirani, a bez tih dijelova gotovo je nezamisliv integritet hrvatskog teritorija i hrvatske države.

Drugo, srbijanska agresija je prema teritorijima RH i BiH postupala kao prema jednom bojištu i cjelini koju je htjela pretvoriti u Veliku Srbiju. Odnosno, da je srbijanska agresija ostvarila svoje ciljeve u BiH, bilo bi gotovo nemoguće oslobođiti okupirane dijelove RH jer bi oni – zajedno s okupiranim dijelovima BiH, bili dio veoma dubokog cjelovitog prostora. Uostalom, svi okupirani dijelovi RH, osim Hrvatskog Podunavlja, su opstajali zahvaljujući logistici koja je stizala preko teritorija BiH.

S toga i još nekih motrišta, postaje razumljivo da je RH na svim područjima – političkom, izbjegličkom, vojnem, humanitarnom, zdravstvenom, kulturnom i športskom – stalno, intenzivno i u golemim razmjerima pomagala opstanak države BiH.

Ovi stereotipi su protivni čak i prosječnoj zdravoj pameti, jer da je interes RH bio razoriti BiH, to se moglo jednostavno učiniti samo onemogućavanjem stizanja vojne, humanitarne i druge pomoći u BiH, koja je jedino mogla stizati preko teritorija Republike Hrvatske.⁵⁶

Zbog toga je paradoks, tvrdi prof. dr. Josip Jurčević, što haaški tužitelji u isto vrijeme Tuđmanu i njegovoj državnoj politici prema BiH kao pozitivni pandan u redovima hrvatskih političara – osim notornih Stipe Mesića, Josipa Manolića, Vesne Pusić... – su protstavljaju Blaža Kraljevića i HOS, odnosno politiku Dobroslava Parage i HSP-a, koji su se tobože borili za samostalnu i cjelovitu BiH, premda je općepoznato da su oni otvoreno i javno zastupali ideju obnove NDH koja je *contradictio in adjecto* u odnosu na ideju samostalne BiH.

HSP i HOS su se, naime, u svojim temeljnim aktima otpočetka deklarirali kao baštinici državnih granica NDH čiji je sastavni dio trebala biti BiH. U njihovim planovima BiH nikada nije bila predviđena kao samostalna država. To se najbolje vidi iz *Lipanjske povelje o obnovi i uspostavi NDH na cjelokupnom povijesnom i etničkom prostoru sa istočnim granicama Subotica, Zemun, Drina, Sandžak i Boka kotorska*, koju je Predsjedništvo HSP-a obznanilo na Antunovo, 13. lipnja 1991., u Zagrebu i Ljubuškom. U trećoj je točki *Povelje* pisalo:

Pozivamo sve Hrvatice i Hrvate, Muslimane, Sandžaklje, graničare s Drine, hrvatske državotvorne stranke, pokrete i organizacije, kao i sve one građane koji Hrvatsku priznaju za svoju domovinu, da se pridruže svojim potpisima ovoj *Lipanjskoj povelji* o obnovi i uspostavi Ne-

zavisne Države Hrvatske radi obrane hrvatskog naroda, svih hrvatskih državljana i hrvatske državne cijelovitosti.⁵⁷

Osim toga, Program SDA-a kao dominirajuće stranke među bosansko-hercegovačkim muslimanima, koji BiH predviđa isključivo kao nezavisnu i unitarnu državu s muslimanskim dominacijom, potpuno je nespojiv s objavljenim Programom HSP-a, a ni po-kojni Alija Izetbegović nikada se nije izjasnio ni o ovakvom tumačenju Programa HSP-a, niti o natuknicama Dobroslava Parage i Blaža Kraljevića o ponovnoj uspostavi NDH, kao što se ni Paraga i Kraljević nisu nikada javno izjasnili o Programu SDA i Alije Izetbegovića o BiH kao nezavisnoj i unitarnoj državi s muslimanskim dominacijom.

Možemo samo nagađati kako su oni – i jesu li uopće? – namjeravali uskladiti svoje potpuno proturječne programe, i koje su se sve tajne skrivale iza njihova absurdnog savezništva.

Stoga, i dalje tvrditi – čak i nakon što su javnosti postali dostupni ključni i brojni dokumenti o odnosu državnih vlasti RH prema BiH – da su hrvatske vlasti radile na podjeli BiH, pa u tom kontekstu spominjati politiku HSP-a, ulogu HOS-a i Blaža Kraljevića kao značajne ili kao presudne, ne predstavlja tek naivno širenje povijesnih neistina u politikantske svrhe, već prije svega opasnu protuhrvatsku rabotu upregnutu u kola šire zavjere s ciljem stvaranja slike o hrvatskoj državi i o hrvatskom narodu kao agresorima na susjednu državu. A takva slika, kad bi se uspjela nametnuti, predstavljala bi tešku hipoteku, kako u borbi za opstanak i razvoj hrvatske države, tako i u obrani statusa Hrvata kao konstitutivnog naroda u BiH.

Unatoč svemu tomu, Predsjednik Republike Hrvatske i vrhovni zapovjednik Oružanih snaga Hrvatske dr. Franjo Tuđman odlikovao je 3. prosinca 1996. Blaža Kraljevića odličjem (koje se, doduše, dodjeljivalo svakomu poginulom borcu u obrani Hrvatske) Reda Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana s pozlaćenim pleterom.⁵⁸

Dok je ova knjiga nastajala, aktualni je predsjednik HSP-a u BiH, Zvonko Jurišić, u društvu Stanka Primorca Čane, prije nekoliko godina, u prosincu 2006., primljen u audienciju kod člana Predsjedništva BiH Željka Komšića, od kojega je tom prigodom tražio rehabilitaciju Blaža Kraljevića “kao prvoga Hrvata generala Armije BiH”.

Komšić je Jurišiću obećao da će sve napraviti u tom pravcu, a kao prvi korak je njavio da će u svom uredu postaviti portret Blaža Kraljevića – odmah uz onaj Josipa Broza Tita. Komšić je svoju namjeru obrazložio na sljedeći način:

Kraljević i Tito različitog su političkog uvjerenja, ali su se obojica borili za BiH i ne može se ni jednom ni drugom ‘obiti pera’.⁵⁹

Bilješke

- 1 Lasić, Vjekoslav, *Barešić*, Vlastita naklada, Zagreb, 2010.
Anto Toni Nobilo, u to doba član jugoslavenske tae-kwon-do reprezentacije, u socijalizmu je obnašao dužnost zamjenika okružnoga javnoga tužitelja (državnog odvjetnika), na kojoj je dužnosti ostao jedno vrijeme i u samostalnoj Hrvatskoj, a potom se počeo baviti privatnom odvjetničkom praksom. Najpoznatiji je kao zastupnik optužbe u slučaju suđenja dr. Andriji Artukoviću, te kao odvjetnik generala Tihomira Blaškića pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju u Den Haagu kada su kao relevantna u budućim procesima prihvaćena načela o dvostrukoj liniji zapovijedanja i o hrvatskoj vojnoj intervenciji u cilju podjele BiH.
- 2 *Depeša 1328, SID SSIP-a*, Beograd, 20. ožujka 1979., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 3 Lasić, Vjekoslav, *Barešić...*
- 4 Lekić, A. – Drviš, I., *Izvješće Ministarstvu obrane Republike Hrvatske*, Zagreb, 13. kolovoza 1991., <http://www.necenzurirano.com/images/izvjescebarresic.pdf>

Domagoj Margetić na svojem je web-portalu www.necenzurirano.com 29. prosinca 2006. objavio preslike izvješća kojega su Antonio Lekić i Ivan Drviš s nadnevkom 13. kolovoza 1991. dostavili Ministarstvu obrane RH, u kojemu je među ostalim stajalo:

“Sa željom da doprinese obrani domovine izvršni odbor HDP-a je odlučio pristupiti formiranju grupe od desetak ljudi koji će se staviti na raspolažanje postojećim hrvatskim obrambenim strukturama. Kao pročelnici odjela društvene samozaštite (Ivan Drviš, Antonio Lekić) u HDP-u, izabrali smo desetak istreniranih ljudi koji su već radili na policijskim ili vojnim poslovima i kao takvi imali određena iskustva. Tim povodom pozvan je u domovinu gospodin Miro Barešić koji je stigao 12. 7. 1991. god. i odmah preuzeo zapovjedništvo nad grupom. Grupu su sačinjavali: Miro Barešić, zapovjednik; Antonio Lekić, bivši pripadnik Jedinice za posebne zadatke (Lučko); Ivan Drviš, bivši pripadnik Jedinice za posebne zadatke (Lučko); Franjo Bokanović, bivši pripadnik jedinice za posebne zadatke (Lučko); Zdeslav Turić, radnik Službe državne sigurnosti; I. B., pripadnik jedinice za posebne zadatke (Lučko); I. K., pripadnik Jedinice za posebne zadatke (Lučko); B. P., vojnik u francuskoj vojsci (Legija stranaca, 5 god.); I. K., vodnik u organizaciji Sokol; M. M., vodnik u organizaciji Sokol, te tri pridružena člana iz jedinice stacionirane u Kumrovcu”.

U nastavku ovog Izvješća navode se detalji planiranja akcija posebne grupe nakon dolaska Mira Barešića u Hrvatsku i preuzimanja zapovjedništva nad grupom.

“Sve ovlasti oko zaživljavanja jedinice i rješavanja tehničkih zahtjeva prenešene su na gospodina Josipa Perkovića.

Prikupljanje opreme i naoružanja potrajalo je nekoliko dana. U tome su sudjelovali osobno gospodin Josip Perković i gospodin Miljenko Filipović. Grupa je bila spremna za polazak 18. 7. 1991. Osnovna uputstva za djelovanje dobili smo od gospodina Perkovića, a to su: djelovanje prema uniformiranim teroristima tzv. „martićevcima“, kao i svim drugim teroristima u kriznim područjima u koja smo upućeni.

Razmatrala se mogućnost upada u Knin i likvidacija Mile Martića. Način komunikacije između nas s terena i gospodina Perkovića dogovoren je tako da vezu održavamo preko automatske telefonske sekretarice s brojem u Zagrebu, a koji smo mi odredili (...)

Zamisao za drugu akciju potekla je ponovno od istih ljudi tj. Mire Barešića, Ivana Drviša, Antonija Lekića i B. P., a na temelju informacija koje je Miro Barešić dobio od nekih ljudi iz sela Vrane. Radilo se o barikadama s mitraljeskim gnijezdima na križanju ceste iz Vrana prema Benkovu i ulazu u sela Donje Miranje i Ceranje. Troje ljudi: Antonio Lekić, Ivan Drviš, B. P. upućeni su u selo Vrane ispred gostonice X radi stupanja u kontakt s vodičem. Kontakt s vodičem ostvaren je u večernjim satima i bilo je dogovoren vrijeme kada će se krenuti u izviđanje terena. Drugi dan oko 13 sati Antonio Lekić, Ivan Drviš, B. P. i vodič otišli su u izviđanje terena. U 17 h i 15 min približili smo se na tridesetak metara od križanja (glavnog mitraljeskog gnijezda) i uočili da se tamo nalaze samo dva uniformirana martićevca. Legli smo i motrili dalje. Vidjeli smo i da postoje još tri kamene barikade duž ceste razmaknute svakih dvadeset metara i dva mitraljeska gnijezda uvućena kraj ceste u raslinju. Te tri barikade i dva mitraljeska gnijezda bili su tada prazni (...)

Stigli smo na rub sela Vrane u noći 30. 7. 1991. između 22.30 i 23 sata. Tamo su nas dočekala četvorica vodiča. Trojicu novih vodiča je organizirao vodič (a). Vodiči su nas sproveli do točke broj 1 gdje smo u šumici prenočili. Drugi dan 31. 7. 1991. oko 11 sati krenuli smo prema točki broj 2. U točki broj 2 podijelili smo se u dvije grupe. Grupu koja je išla prema točki broj 3 sačinjavali su Miro Barešić, B. P., Antonio Lekić, Ivan Drviš, I. K., M. M., jedan vodič te dvojica pridruženih iz Rosine jedinice. Grupu koja je išla prema točki broj 4 sačinjavali su I. B., N. K., pridruženi član iz Rosine jedinice i dva vodiča (...)

Kod kretanja prema mitraljeskom gnijezdu otkriveno je da su mitraljeska gnijezda već zaposjednuta od strane „martićevaca“ i vojske JA i to u pojačanom sastavu. Vratili smo se nazad i obavijestili zapovjednika. Razmatrali smo novonastalu situaciju i u tom trenutku uvidjeli da smo već opkoljeni i da se neprijatelj primiče sa svih strana. Kada je prvi od neprijatelja došao na 5m od našeg položaja otvorili smo paljbu. To se dogodilo u 13.30 sati. Krenuli smo u povlačenje, dok su dvojica držala odstupnicu (Antonio Lekić, B. P.). Grupa se razdvajala u dvije manje grupice. Jedna se povlačila unazad, a druga više ulijevo. U grupici koja je išla u lijevo bili su Miro

Barešić, M. M. i vodič (a). U toj grupici dok su se povlačili bio je ranjen Miro Barešić u nogu i kuk. U jednom trenutku dok mu je vodič (a) pomagao u povlačenju ponovno je bio prostrijeten negdje ispod pazuha u trup, a također i vodič (a) koji je okrznut metkom po ledia. Ubrzo zatim Miro Barešić je izdahnuo.”

- 5 Lekić, A. – Drviš, I., *Izviješće Ministarstva obrane...*
- 6 Isto.
- 7 *Svjedočanstvo Borisa Prebega*, objavljeno u knjizi Vjekoslava Lasića Barešić...
- 8 *Ukaz Predsjednika Republike dr. Franje Tuđmana o posmrtnoj dodjeli čina djelatnog časnika OS RH*, Narodne novine br. 67, Zagreb, 13. listopada 1992.;
Odluka Predsjednika Republike dr. Franje Tuđmana o odlikovanju Redom Nikole Šubića Zrinskog, Narodne novine br. 120, Zagreb, 10. studenoga 1997.
- 9 Vukušić, Bože, *Razgovor s Tomislavom Rebrinom*, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 10 Vukušić, Bože, *Razgovor s Francem Nabernikom*, rukopis/snimka, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 11 Jović, Radovan, *Operacija Raduža 72 (feljton), Rodoljubi samo Srbi* (10. nastavak), Glas Srpske, Banja Luka, 3. rujna 2007.
- 12 *Službena zabeleška – Dossier ‘Biokovo’*, Odelenje za SDB Sremska Mitrovica, 20. listopada 1975., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
Kao i u ranijim slučajevima, i ovaj tekst je malim dijelom prilagođen standardima hrvatskoga književnog jezika, ali samo u mjeri u kojoj se ipak ne gubi rigidnost duha i jezika na kojem je napisan.
- 13 *Rešenje pokrajinskog sekretara SAP Vojvodine Andelka Kojčića*, Novi Sad, 14. travnja 1987., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 14 *Depeša br. 02/1-4889/2*, SDB RSUP-a SRBiH, 14. kolovoza 1990., Sarajevo, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 15 Vukušić, Bože, *Razgovor s Dragom Erešom*, rukopis u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 16 Vukušić, Bože, *Osamnaest službenih zabilješki*, Centar SZUP-a Zagreb, 28. listopada 1991., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 17 Bašić, Mate – Franjić, Marko, *Tajno pogubljenje hrvatskog mučenika* (reportaža s pogreba Ludviga Pavlovića), Globus, 27. rujna 1991.
- 18 *Odluka Predsjednika RH o dodjeli odličja Reda kneza Domagoja s oglicom*, Narodne novine, Zagreb, 7. srpnja 1995.;
Odluka Predsjednika RH o dodjeli odličja Reda Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana s pozlaćenim pleterom, Narodne novine, Zagreb, 30. siječnja 1997.;
Odluka Predsjednika RH o dodjeli odličja Reda Nikole Šubića Zrinskoga, Narodne novine, Zagreb, 30. srpnja 1997.
- 19 Soldo, Vera, *Ponosan sam na svoga oca* (razgovor s Ludvigom mlađim Pavlovićem), Republika, Čitluk, 14. kolovoza 2009.;
Soldo, Vera, *Ludvig Pavlović – sin velikog hrvatskog domoljuba koji jako sliči ocu* (razgovor s Ludvigom mlađim Pavlovićem, sinom, i ikom Pavlovićem, bratom Ludviga Pavlovića), Republika, Čitluk, 23. kolovoza 2009.

U tekstu stoji:

U rujnu se navršava 18 godina od pogibije Ludviga Lutka Pavlovića, čovjeka koji je cijeli život sanjao slobodu za svoj hrvatski narod. Za vrijeme svog kratkog života više je bio u uzništvu nego na slobodi, da bi tek nekoliko mjeseci nakon izaslaska iz strogog zatvora 1991. godine život izgubio u Studenim Vrilima, u jednoj od prvih akcija protiv tadašnje JNA. Zbog sina i brata domoljuba obitelj Pavlović u Ljuboškom desetljećima je bila maltretirana i premlaćivana od tadašnjeg komunističkog režima, no ipak je doživjela zadovoljštinu. Danas u Vitinu iz Zagreba često dolazi Ludvig Pavlović, sin velikog domoljuba, koji mu neobično nalikuje.

Mlađi Ludvig sada je u dobi u kojoj je nekada bio njegov otac kada se priključio tzv. bugojanskoj skupini, a koja će potpuno odrediti njegov život. Ludviga smo sreli u Međugorju, gdje je sa stricem Ivanom došao na svetu misu. Kaže da treba svojim prijateljima u Zagrebu kupiti krunice i odnijeti na blagoslov. “Baka moje jedne prijateljice ima rak i obećao sam da će i njoj donijeti posvećenu krunicu”, kaže 17-godišnjak za kojeg mnogi ni ne slute da je sin hrvatskog domoljuba Ludviga Pavlovića, čovjeka koji je bio među prvim organizatorima otpora prema JNA i ujedno prva hrvatska žrtva. “Da, često dolazim u Vitinu kod rodbine. Idemo u ribolov, iako ja samo gledam. Odemo pješice do Međugorja, odemo ocu na grob... Volim biti ovdje. Nedavno smo strič i ja išli u restoran ‘Kočuša’ kod slapa. Prišao mi je jedan čovjek i kazao da je moj otac ikona hrvatskog naroda. Mnogo ljudi mi slično kaže. To mi mnogo znači. Ne mogu opisati kako se osjećam nakon takvih riječi. Ponosan sam na svog oca”, kaže Ludvig koji oca nikada nije upoznao, o kojem mu mnogi često pričaju. S majkom Maricom živi u Zagrebu, a nakon Opće gimnazije planira upisati pravo jer želi biti odvjetnik. “Volim sport i mislim da će nakon prava završiti i kinezioterapiju”, planovi su timejdžera koji se rodio nepunih osam mjeseci nakon smrti svoga oca. U obitelji Pavlović veliko je veselje kada iz Zagreba dolazi Ludvig. Obožava čevarce koje pripremi strina Katica i koji su, s osmijehom

Glava devetnaesta: Barešić, Pavlović, Kraljević — tri tragična slučaja

kaže, mnogo bolji nego u Zagrebu. Njegovim dolaskom posebno je ushićen njegov stric Iko koji ga voli kao vlastitog sina i poklanja mu mnogo ljubavi. "Majka ga je divno odgojila i zahvalni smo joj na tome. Zahvalni smo Bogu što nam je dao Ludvigova sina, što je njegova majka divna žena koja tako ponosno i časno čuva uspomenu na moga brata", kaže Iko Pavlović..

- 20 *Record of Interview between Sergeant I. Brown and Blaz Kraljevic at Commonwealth Police Offices, Melbourne, 8. kolovoza 1972., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.: Ličina, Đorđe, Roverova braća, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1987.*
U knjizi je objavljen prijepis razgovora kojeg je s Blažom Kraljevićem vodio inspektor australske Savezne policije Geoffrey Ian Gardiner. Ličina je sadržaj razgovora objavio u prijevodu slijedom dokumenata ASIO-a što ih je u australskom saveznom parlamentu nakon provale u sjedište ASIO-a u Melbourneu objelodanio tadašnji državni odvjetnik Lionel Murphy 27. ožujka 1973. u okviru široke laburističko-jugoslavenske diplomatsko-obavještajne akcije protiv hrvatskoga iseljeništva u Australiji.
Ovdje valja napomenuti kako je Mark Aarons u svojoj knjizi *War Criminals Welcome*, koju smo već spominjali u prethodnim poglavljima, navodio kako je tobože Srećko Rover, i to u dogovoru s Franjom Tuđmanom (?!), instrumentalizirao Blaža Kraljevića za "ustaške zločine" i stvaranje "nove hrvatske fašističke države" (str. 144 te knjige).
Međutim, prema višekratnom svjedočenju Srećka Blaža Rovera i njegove pokojne supruge Vilme r. Sagmeister uredniku ove knjige Mati Bašiću, ova dvojica (trojica) se nikada nisu niti upoznali, niti susreli, pa prema tome, niti dogovarali o bilo čemu!
- 21 Izvješće pod naslovom *Croatian Nationalist Activites*, Commonwealth Police Force, Melbourne, 12. rujna 1972., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 22 *Record of Interview between Sergeant I. Brown and Blaz Kraljevic...*
- 23 Bašić, Mate, *Tko je ikada vjerovao u parolu: "Danas na rijeci Murray, sutra na rijeci Drini?"*, razgovor s Dragom Ljubićem, Šimunom Franjićem i Jerkom Kovačem, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 4. ožujka 2010.;
Tkalčević, Mato, *Povijest Hrvata u Australiji*, Hrvatski svjetski kongres u Australiji, Melbourne, 1999.
- 24 U okružnici Hrvatske republikanske stranke, Canberra, 16. kolovoza 1988., stoji:
Croatian Republican Party – Hrvatska republikanska stranka – Hrvatsko republikansko društvo Zemun – Canberra/Queanbeyan – P. O. Box 59, Woden, ACT 2606, Australia – Centar, dne. 16. 08. 1988.
Dragi Hrvati, dana 16. 10. 1988. službeno se otvara Hrvatski republikanski informativni centar, na adresi 6 Dobinson Pl., Flynn, ACT 2615. Centar već radi punom parom, samo kako rekosmo, službeno se otvara 16. 10. HRIC možete već sada posjetiti, ali vam sugeriramo da telefonirate prije dolaska, tako da budete sigurni da je netko ovdje. (...) HRIC će redovito izvještavati australske ministre, novinare, radio, TV urednike, svjetske diplomate, crkvene poglavare i ostale ključne ljudе i organizacije o pravima i interesima hrvatskog naroda, te o našim željama da Hrvatska bude slobodna, da Hrvatskom vladi Hrvat, prikazivati Jugoslaviju u stvari onakva kakva ona jest, te prenosići poruku hrvatskih osloboditeljskih ljudi i organizacija iz Domovine i iseljeništva. HRIC će zagovarati rad prema Domovini u idejno-političkom smislu, slanje domovinskih letaka, vrpci i ostalog materijala. HRIC će stalno raditi na rušenju svake Jugoslavije, te stvaranju hrvatske države, slobodarski uređene te socijalno pravedne.
Ako nam se želite pridružiti, pomoći nam, biti jedan od nas, dobro došli, svaka pa i najmanja pomoć nam je dobro došla. Očekujemo vaše razumijevanje i vašu pomoć. Ostajemo s našim geslom: Borbor do slobode.
Ljubomir Vranko, tajnik
Blaž Kraljević, predsjednik
Dr. Ivo Korski, savjetnik
Marijo Dešpoja, savjetnik"
- 25 Antun Babić je u trenutku pisanja ove knjige obnašao dužnost Generalnoga konzula R.H zaduženog za australske države Victoria, Tasmania i Južna Australija, dok se negdašnji pročelnik HDP-a za informiranje i glavni urednik ugašenoga *Hrvatskog tjednika* Dinko Dedić bavi privatnim poslovima u Melbourneu u tzv. "političkom samoumirovljenju".
- 26 Pavelić, Krešimir, *HSP – od obnove do slobode*, Vlastita naklada, Zagreb, 1995.
- 27 Paraga, Dobroslav, *Pismo predsjednika HSP-a upućeno Ogranku HSP-a Melbourne, Zagreb, 1. rujna 1991.*
Štovan gospodine Hedješ, u ime najvišeg vodstva Hrvatske stranke prava zahvaljujem Vám se na Vašim dosadašnjim zalaganjima na mjestu povjerenika HSP-a za Australiju i Novi Zeland. Uvjeren sam da ćete i drugu dužnost nakon ove prethodne savjesno obavljati na korist HSP-a i hrvatskog naroda uopće!
Ujedno Vas molim da novoimenovanog povjerenika HSP-a za Australiju g. Blaža Kraljevića uvedete u dokumentaciju i novčana zaduženja ogrankova HSP-a iz Australije prema Središnjici u Zagrebu. Maksimalno se angažirajte na prikupljanju dobrovoljaca

- i novčanih sredstava za vojne jedinice Hrvatske stranke prava koje ratuju na braniku domovine. Sinoć je ubijen naš član i vojnik HSP-a i hrvatskog naroda iz Vinkovaca g. Antun Vengring, star 19. godina. Bog i Hrvati – Za dom spremni. Dobroslav Paraga, predsjednik HSP-a.”
- u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 28 Razna korespondencija Blaža Kraljevića, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 29 Pavelić, Krešimir, *HSP – od obnove...*
- 30 Paraga, Dobroslav – Paradžik, Ante, *Borba za hrvatsku državnu neovisnost – od obnove do lipanske povelje Hrvatske stranke prava*, HSP, Zagreb, 1991.
- 31 Bošnjak, Mladen, *Blaž Kraljević – pukovnik i pokajnik*, Radio Stari Most, Mostar, 2007.
S Blažom Kraljevićem, koji je već duboko bio u drugom braku, stigla je iz Zagreba u Ljubuški, kao vjerna i intimna suradnica, i stanovita Katica Pernar, sumnjičena prije i kasnije kao “igrač” Josipa Manolića u HSP-u, a koju je on pak imenovao tajnicom Ratnog stožera HOS-a za Hercegovinu.
- 32 Ratni se stožer HOS-a za Bosnu u to vrijeme nalazio u Zenici! Prema *Zapovijedi* koju je 9. listopada 1992., dakle nakon smrti Blaža Kraljevića i rasformiranja jedinica HOS-a u Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosni, potpisao Dobroslav Paraga kao “Vrhovni zapovjednik HOS-a”, ustrojeno je “jedinstveno zapovjedništvo HOS-a za BiH” u Zenici na čelu s brigadirom HOS-a Mladenom Holmanom. Nedugo potom, 22. studenoga 1992. Dobroslav Paraga izdao je *Zapovijed* o “preustrojavanju i preimenovanju Glavnog stožera HOS-a za BiH u Glavni stožer HOS-a”. U toj zapovijedi Dobroslav Paraga naglašava da će novo “zapovjedništvo Glavnog stožera HOS-a biti podčinjeno isključivo Vrhovnom zapovjedniku HOS-a”, tj. Dobroslavu Paragi. Međutim, uskoro su jedinice HOS-a koje nisu prešle u HVO, bile podređene Zapovjedništvu Armije BiH.
- 33 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljeništva* (treće, dopunjeno izdanje), Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.
Inače, Blaž Kraljević nije dopustio niti civilnoj policiji niti istražnom succu da naprave očevide na mjestu pogibije Kreše Kordića.
- 34 *Suradnički dosseir br. 1148*, SDB RSUP-a SRBiH, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva
- 35 Bošnjak, Mladen, *Blaž Kraljević...*
- 36 Isto.
- 37 *Odluka o formiranju jedinica Teritorijalne odbrane*, Predsjedništvo Republike BiH, Sarajevo, 27. svibnja 1992., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 38 *Zapovijed br. 148/92*, Mostar, 3. lipnja 1992., www.slobodanpraljak.com
- 39 Bošnjak, Mladen, *Blaž Kraljević...*
- 40 Općenito, vezano uz osnivanje i djelovanje HOS-a nepobitno je nekoliko činjenica:
– HOS je osnovan kao stranačka oružana sila i bio je pod zapovjedništvom stožera imenovana u vrhu stranke;
– razni argumenti o nezadovoljstvu stranačkog vodstva i članstva djelovanjem legalne političke strukture (tj. HDZ-a), koja je premoćno pobijedila na višestračkim izborima, u obrani Hrvatske, ni u kojem slučaju ne mogu biti opravданje za osnivanje paralelne, paravojne oružane sile u državi;
– u HOS su se učlanjavali uglavnom mlađi hrvatski domoljubi, frustrirani početnim znacima neodlučnosti i neučinkovitosti hrvatskih vlasti, koji su htjeli braniti Hrvatsku od velikosrpske agresije, što su u najvećem broju slučajeva herojski činili, ne razmišljajući pritom o negativnim implikacijama postojanja druge, paralelne vojske u državi;
– postojanje HOS-a kao druge, paralelne vojske u državi, premda su njene postrojbe u mnogim slučajevima znatno pridonošile obrani Hrvatske, predstavljalo je veliku opasnost za manipulacije protiv politike legalno izabranog vodstva hrvatske države i hrvatskog naroda u BiH, kakvi su se pokušaji u nekoliko navrata i dogodili;
– od pamтивjeka i svugdje u svijetu, postojanje dviju ili više vojska u jednom narodu ili državi najčešće je završavalo tražičnim posljedicama za taj narod ili državu, a redovito i za njih same.
- 41 Automobil, inače u vlasništvu jednog tadašnjeg suca Okružnog suda u Makarskoj, bio je nekoliko dana prije pogibije Blaža Kraljevića ukraden u Makarskoj.
- 42 *Svjedočanstvo Ediba Buljubašića*, www.nipppljiljan.com
- 43 *Svjedočanstvo Ivana Martinovića*, www.hsp-bih.myforumportal.com
- 44 Begićević, Enes, *Hit knjige ubojice – “Zašto sam ubio oca”*, Slobodna Dalmacija, Split, 13. siječnja 2005.
- 45 Kukec, Tomislav, *Zbog čuvara hercegovačkog logora Norveška izmijenila kazneni zakon*, Jutarnji list, Zagreb, 15. siječnja 2010.;

Epilog: Hrvatsko revolucionarno bratstvo je ukinuto, ali mi smo živi!

- Mirsad Repak kriv za zločine u logoru Dretelj; www.dnevniavaz.ba, 11. ožujka 2010.;
U Švedskoj uhićen Ahmet Makitan, www.bljesak.info, 13. siječnja 2010.
- 46 *Djelovanje Službe sigurnosti HOS-a i skupine za tzv. tihu likvidaciju, SZUP MUP-a RH, Zagreb, 15. listopada 1992., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.*
- 47 *Izvješće br. 02-13/92: Odnos HVO – TO – HOS, SIS HVO-a, 16. srpnja 1998., www.slobodanpraljak.com;*
Zamolba pukovnika Armije BiH Salka Dedića PTT Čapljinu za uvođenjem telefona, Dretelj, 10. kolovoza 1992.;
Zapovijed načelnika Štaba vrhovne komande OS RBiH Safera Halilovića o radu ‘Centra za obuku Dretelj’, Sarajevo, 22. kolovoza 1992.
- Tamo piše:
- Centar je legalna ustanova Armije BiH i prema svim zahtjevima se tako treba ponašati...*
- u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 48 *Izjava Stanka Primorca Ćane, Ljubiški, studeni 2005., u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.*
- 49 Ivan Andabak, rođen 20. ožujka 1953. u Gornjim Rujanima pokraj Livna, kao maloljetnik pobegao je 1970. u Njemačku i pridružio se hrvatskoj emigraciji. Brojne njemačke novine objavile su 13. siječnja 1972. vijest da je zapaljeno predstavništvo JAT-a u Frankfurtu. Navodno su to napravili maloljetnici Ivan Andabak i Mirko Radoš u dogovoru s Josipom Seničem. Andabak i Radoš su zbog toga bili osuđeni na kazne zatvora po godinu i pol. Nakon izlaska na slobodu Ivan Andabak je nastavio surađivati sa Seničevim nasljednikom na mjestu šefa europskog stožera HRB-a Antom Butkovićem, a kada je Andabak u listopadu 1978. saznao da je Udba ubila Brunu Bušića, otiašo je u jugoslavenski klub u Freiburgu i pucao u njegova obitelj, a u vrijeme srpske agresije na Hrvatsku, Ivan Andabak se među prvima vratio u domovinu i priključio se Hrvatskoj vojsci u borbama na slavonskom bojištu. Nakon toga je otiašo u Hercegovinu i uskoro postao zapovjednikom specijalnih postrojbi HVO-a. Umirovljen je u činu generala HVO-a na mjestu načelnika stožera HVO-a u sastavu Združenoga stožera Armije BiH i HVO.
- 50 Vukušić, Bože, *Svjedočanstvo generala Ivana Andabaka*, rukopis, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva; Bašić, Mate, *Razgovor s Mladenom Naletilićem Tutom*, Nacional, Zagreb, 2. prosinca 2005.
- 51 www.registerbranitelja.com
Premda se u Registru branitelja RH vodi kao pripadnik 156. domobranske pukovnije u Makarskoj od 1. srpnja 1992. do 30. rujna 1992., Stanko Primorac Ćane nastupao je u to vrijeme i kao nasljednik Blaža Kraljevića na čelu Ratnog stožera HOS-a u Hercegovini te u toj ulozi sklapao razne dogovore i potpisivao sporazume.
- 52 Soldo, Vera, *General Praljak Haškom sudu priznao – Koristili smo Prkačina za razbijanje HOS-a*, Republika, Čitluk, 11. rujna 2009.;
Ante Prkačin i Blaž Kraljević nose činove “generalata HOS-a”, koji su im priznati i kao činovi generala Armije BiH, dok je Dobroslav Paraga posmrtno Kraljeviću “dodijelio” čin “krilnika HOS-a”, kako je upisano na njegovu nadgrobnom spomeniku.
- 53 *Naredba br. 02/340-585 načelnika Štaba vrhovne komande OS RBiH Safera Halilovića, Sarajevo, 15. kolovoza 1992.: Postrojbe HOS-a Konjic, Jablanica i Prozor pod komandom gospodina bojnika Lukić Zvonka podčinjavaju se Komandi TG-1 Konjic, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.*
- 54 Letak naslovljen *Muslimanska braća, djeco Alahova A.S., vama je upućen ovaj vapaj...*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 55 Razna dokumentacija Ratnog stožera HOS-a u Hercegovini i udruge veterana HOS-a Vitez Blaž Kraljević, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
U tom kontekstu su ostale neke nejasnoće oko sudbine oružja i opreme u vlasništvu HOS-a. Sumnjalo se da je dio prodan a novac od prodaje utrošen na uređenje kafića Rafaelo u Ljubiškome, inače formalno u vlasništvu Nike Babića iz Stoca, kuma Stanka Primoraca Ćane.
- 56 Marijačić, Ivica, *Razgovor s dr. Josipom Jurčevićem*, Hrvatski list, Zadar, 24. rujna 2009.
- 57 Paraga, Dobroslav – Paradžik, Ante, *Borba za hrvatsku...*
- 58 *Odluka Predsjednika RH o dodjeli odličja Reda Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana s pozlaćenim pleterom*, Narodne novine, Zagreb, 29. siječnja 1997.
- 59 *Tito i Blaž Kraljević zajedno kod Komšića*, Večernji list (izdanje za BiH), Zagreb, 5. prosinca 2006.;
Komšić: *Pronaći ćemo ubojice generala Blaža Kraljevića*, Večernji list (izdanje za BiH), 6. prosinca 2006.

Naslovica glasila
Uzdanica iz
kolovoza 1981.:

Kristina, kćи
ubijenog Mate
Kolića, predvodi
antijugoslavenske
demonstracije
u Parizu

EPILOG

Hrvatsko revolucionarno bratstvo je ukinuto, ali mi smo živi!

Družba Mijata
Tomića iz
Tomislavgrada uz
odar Brune Bušića u
Preporodnoj dvorani
HAZU-a, Zagreb,
15. listopada 1999.

1. PRIPREME ZA POVRATAK U DOMOVINU

HRB JE S NAJVEĆOM POZORNOŠĆU pratio gibanja u domovini krajem osamdesetih godina prošloga stoljeća te se na samome početku odlučio podržati pokret pod vodstvom dr. Franje Tuđmana kao najozbiljniji i najsposobniji za stvaranje samostalne hrvatske države.

Vladimir Šeks na osnivanju prvog ogranka HDZ-a u Australiji, 29. kolovoza 1989.

Na prethodnim stranicama već je spominjano kako je upravo član Glavnog stana HRB-a Zdenko Marinčić dogovorio dolazak Vladimira Šeksa u Australiju, čija je posljedica bila povjesna činjenica da je u melburnškom Sunshineu 29. kolovoza 1989. osnovan prvi ogrank Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) u iseljeništvu.

O pripremama vodstva HRB-a i Hrvatske mladeži Uzdanica za predstojeće razdoblje borbe za uspostavu neovisne hrvatske države i njenu obranu od velikosrpske agresije, za potrebe ove knjige posvjedočio je Ivan Butković, tadašnji glavni urednik neslužbenog glasila tih organizacija *Hrvatski vjesnik* iz Melbournea:

Politički događaji u Hrvatskoj već su početkom 1988. godine uzburkali hrvatsku političku scenu u Australiji. Hrvatska mladež Uzdanica već je od polovice 1987. godine naizmjenično slala, kako smo ih zvali, 'skaute' u Europu. Tijekom lipnja 1989. Zdenko Marinčić je iz Njemačke poslao kratku vijest ključnim ljudima u Australiji: 'Slušao sam izlaganje Vladimira Šeksa i razgovarao sam s njim. On želi doći u Australiju. Počnite raditi na tome odmah'. Nedugo potom se Marinčić vratio u Australiju i opširnije prikazao političke nakane i platformu HDZ-a koji je bio u zamašnom organiziranju, ali još uvijek neregistriran u tadašnjoj Socijalističkoj Republici Hrvatskoj. Na dolasku Šeksa počelo se raditi tiho i ubrzano u bliskoj suradnji sa svećenicima melbournških župa: Ivicom Zlatunićem, Matom Križancem, Josipom Vranješom... Međutim, istodobno se radilo na dolasku popularnih estradnih zvijezda: Vere Svobode, Đuke Čaića i Ive Fabijana. Stigli su svi trećeg tjedna u kolovozu 1989. Šeks su u zračnoj luci dočekali vlč. Ivica Zlatunić, potpredsjednik *Croatije* Ivan Pipunić i urednik *Hrvatskog vjesnika* Ivan Butković.

Nakon nekoliko dana osnovan je ogrank HDZ-a u Melbourneu, prvi u iseljeništvu i vjerojatno s najmlađim vodstvom – na čelu s tri studentice, dva studenta i jednim nešto starijim radijskim novinarom. Većina su bili članovi Hrvatske mladeži Uzdanica. Za predsjednika je izbran Marijan Gubić, kasnije djelatnik Ministarstva vanjskih poslova, danas hrvatski diplomat u Washingtonu.

Potom je Vladimir Šeks obišao hrvatske zajednice u Sydneyu, Brisbanu, Adelaideu i Perthu. Svugdje je dočekan s oduševljenjem. Prigodom toga Šeksova posjeta, prikupljena je prva značajnija financijska pomoć za HDZ-ovu 'baraku' u Savskoj ulici u Zagrebu.

Nakon demokratskih izbora u svibnju 1990. godine djelatnici Hrvatskog saveza Uzdanica – Hrvatska mladež počinju dugo čekani povratak u domovinu. Najprije nešto opreznije i poje-

dinačno, da bi već u kolovozu nakon dolaska u Hrvatsku i sakupljanja u Zagrebu gotovo svih članova Glavnog odbora, nazočili u Sarajevu na Saboru HDZ-a BiH. Tada su se članovi HRB-a i Hrvatske mladeži ujedno počeli uključivati u pripreme za Domovinski obrambeni rat.

Nastojeći nove hrvatske predvodnike demokratske vlasti približiti i upoznati s hrvatskim zajednicama u Australiji, Hrvatska mladež Uzdanica pozvala je u goste dugogodišnjeg uznika jugoslavenskih kazamata, tada pomoćnika ministra unutarnjih poslova Đuru Pericu. On je bio prvi hrvatski političar koji je službeno primljen u australskom Senatu, susreo se s većim brojem australskih političara i ravnateljem policije u Canberri. Đuro Perica je vrlo uspješno prezentirao nakane vlasti nove hrvatske države, što je, među ostalim aktivnostima australskih Hrvata, imalo pozitivni utjecaj na odluku australske Vlade da kao prva prekomorska zemlja prizna Republiku Hrvatsku.

Tjednik *Hrvatski vjesnik* iz Melbournea, čiji je jedan od osnivača i suvlasnika bila i Hrvatska mladež Uzdanica, odigrao je bitnu ulogu krajem osamdesetih i početkom devedesetih u prenošenju i popularizaciji domovinskih političkih djalatnosti i širenju državotvorne ideje, tj. borbe za osamostaljenje Hrvatske.¹

Članice vodstva Sabora hrvatske mladeži svijeta (SHMS) u ime Hrvatske mladeži Uzdanica, Andželka Stojić i Kristina Kolić, opisale su za potrebe ove knjige djelovanje vodstva tadašnje krovne udruge hrvatske mladeži u svijetu:

U takvim je okolnostima Glavni odbor SHMS-a održao svoju godišnju sjednicu od 10. do 13. listopada 1989. u Karlsruheu (Njemačka), na kojoj je u svjetlu novonastalih prilika u Domovini zaključeno da je 'nužno potrebno da svaka djevojka i svaki mladić traži i pronađe svoje mjesto u onoj hrvatskoj političkoj strukturi koja mu najbolje odgovara kako bi nastavio s djelotvornim radom'.

Prvi opći sabor Hrvatske demokratske zajednice, koji je održan u Zagrebu 24. i 25. veljače 1990. godine, bio je prilika za veliki dio hrvatske mladeži da prvi put kroči na hrvatsko tlo. Za političke emigrante i djetalnike iz Europe, prilika za prvi susret s Domovinom ukazala se prigodom prvih demokratskih izbora u travnju 1990. godine, a mnogi pripadnici hrvatske mladeži tada su učinili ono što su uvijek govorili – zauvijek su napustili svoje domove i ostali živjeti u Hrvatskoj. U skladu sa svojim znanjem i mogućnostima, zaposlili su se u raznim ustanovama odakle su nastavili djelovati, pripremajući se istodobno za neminovni rat. Tako su iz emigracije počeli pristizati brojni dragovoljci s ciljem da se pridruže hrvatskim oružanim snagama za obranu Hrvatske od srpskomunističke agresije i najeze zdrženih četničkih snaga i JNA, dok su drugi iskoristili svoje znanje stranih jezika za daljnji rad na promidžbi i informiranju svjetskih medija o događajima u Hrvatskoj.

Zajedničkim snagama uspjeli smo stvoriti hrvatsku državu, što smo jedino zajedno mogli postići. Članovi Hrvatske mladeži Uzdanica, bili su aktivni svatko na svom području i nesebično su danonoćno radili na ostvarenju cilja ne tražeći za to nikakve posebne zasluge, nagrade niti pohvale. Njihov rad bio je isključivo plod iskrene ljubavi prema svome narodu i prema svojoj Domovini, držeći se krilatice Johna F. Kennedyja: 'Ne pitaj se što Domovina može učiniti za tebe, pitaj se što ti možeš učiniti za Domovinu'!²

Kristina Kolić i Jure Vujić na grobu Brune Bušića u Parizu, listopad 1985.

Andželka Stojić i Kristina Kolić, obje rođene i odrasle u iseljeništvu, došle su 1991. godine među prvima u Hrvatsku. Andželka Stojić koja je još 1990. godine bila tajnica odbora HDZ-a u Sydneyu, dolaskom u domovinu svojih roditelja Bosnu i Hercegovinu, imenovana je tajnicom HDZ-a BiH. Nekoliko godina kasnije udala se za ratnog predsjednika općine Stolac Željka Raguža. Danas je majka četvero djece.

Kristina Kolić koja je bila prva tajnica HDZ-a u Francuskoj, kratko nakon dolaska u Hrvatsku upoznala je u famoznoj "baraci" HDZ-a u Savskoj ulici u Zagrebu Pericu Jurića, kasnijeg ravnatelja SZUP-a MUP-a RH, i udala se za njega.³

2. SUDJELOVANJE U OBRANI HRVATSKE

Jerko Kovač i Drago Ereš

Osim Kristine Kolić i Andželke Stojić, istaknuti članovi Hrvatske mladeži Uzdanica i SHMS-a bili su (u Francuskoj) brat i sestra Anka i Jure Vujić koji su se također 1991. godine stavili na raspolaganje hrvatskim vlastima. Anka Vujić (udana Vukušić, inače supruga autora ove knjige) bila je jedna od posljednjih i najmlađih političkih zatvorenica u Jugoslaviji. Kao dvadesetogodišnja djevojka osuđena je 1983. godine u Rijeci na godinu i pol dana zatvora zbog "neprijateljske propagande" te je kaznu do zadnjeg dana izdržala u ženskom zatvoru u Slavonskoj Požegi. Jure Vujić je u međuvremenu postao poznati hrvatski politolog i geopolitičar, diplomat i znanstveni publicist.

U Hrvatsku se, kao jedan primjer, vratila i Željka Jukić, tajnica *Hrvatskog vjesnika* u Melbourneu, koja je najprije radila kao prevoditelj za strane novinare u Hrvatskom informativnom centru, zatim u Komisiji za ratne i poratne žrtve i na kraju u Hrvatskoj informativnoj službi (HIS) kao tajnica ravnatelja Miroslava Tuđmana.

Drugi je primjer Koloman Kovačev, koji se u Hrvatsku vratio s obitelju. Kovačev je nakon odlaska Josipa Senića 1969. u Europu, preuzeo predsjedništvo organizacije Hrvatska mladež Uzdanica u Sydnyu, a nekoliko godina kasnije organizacija ga je nominirala za predsjedni-

Vojna iskaznica Ante Butkovića

Skupina članova
Hrvatske mladeži
Uzdanice na
Slavonskoj
bojišnici (lijevo)

Grob Drage Ereša na
mjesnom groblju u
Gornjim Radišćima
kraj Ljubuškoga
(krajnje lijevo)

ka NK Croatije iz Sydneysa, koji je dva desetljeća bio u vrhu australskog nogometa.

Tijekom 1990., 1991. i 1992. godine HRB i Hrvatska mladež Uzdanica uputili su nekoliko desetaka svojih članova i simpatizera iz iseljeništva u domovinu da pomognu u obrani od velikosrpske agresije. Mnogi su od njih samozatajno odigrali, vrlo važne uloge koje su im bile povjerene. Od starijih članova HRB-a hrvatskim policijskim i vojnim snagama na raspolaganje su se, među ostalim, stavili Drago Ereš⁴, Zdenko Marinčić, Slavko Čuk⁵, Jerko Kovač, Ante Butković, Nedjeljko Veger... Najveći broj njih zapravo uopće ne želi da se njihovo ime posebno spominje, jer smatraju da su samo vršili svoju zadaću kao i desetci i stotine tisuća drugih hrvatskih dragovoljaca i branitelja.

Starijim članovima HRB-a pridružilo se nekoliko desetaka mlađih članova Hrvatske mladeži Uzdanica iz Australije – poput Denisa Gudasića (r. 12. lipnja 1968.), Tomislava Gudasića (r. 23. ožujka 1973.), Marka Jurića (r. 2. ožujka 1970.), Jakova Opačka (r. 4. ožujka 1970.), Anthonyja Marka Sikete (r. 28. prosinca 1971.), Ivana Kovača (r. 25. siječnja 1972.), Tonyja Tataje (r. 13. lipnja 1965.), Ivice Jurića (r. 27. prosinca 1968.), Ivana Perse (r. 11. siječnja 1970.)⁶...

Od aktera ove knjige koji su preživjeli podzemni rat s Udbom, premda mnogi već u poznim godinama, većina se uključila u obrambene ratne aktivnosti protiv velikosrpske agresije. Jedan od osnivača HRB-a i vođa njene prve diverzantske skupine iz 1963. godine, Ilija Tolić, nakon odležanih dvadeset i dvije godine u jugoslavenskim robijašnicama, prištupio je Hrvatskoj vojsci kao običan vojnik i bio u njenom sastavu sve dok se nije teško razbolio. Član iste skupine Rade Stojić, bio je jedan od osnivača Hrvatskog vijeća obrane (HVO) u Čitluku. Nakon završetka rata u BiH umirovljen je u činu bojnika Hrvatske vojske. Član druge, francuske HRB-ove skupine, Jozo Dedić bio je jedan od osnivača i prvih zapovjednika domobranske bojne u Ljubuškom. U obranu su se uključili, kako je već spomenuto, i Tomislav Rebrina, i današnji umirovljeni general HVO-a Ivan Andabak, te pokojni Miro Barešić sa suprugom, kao i njegov najvjerniji životni suborac Andželko

Brajković, sa svojom suprugom paragvajskom Indijankom, Blaž Kraljević u HOS-u, itd. Feniksovac Ludvig Pavlović, kako je već opisano, bio je jedan od prvih hrvatskih dragovoljaca i među prvima je poginuo u obrani domovine.

Posebno je važno istaknuti da su gotovo sva braća i nećaci feniksovaca bili pripadnici hrvatskih vojnih ili policijskih postrojbi za vrijeme Hrvatskog domovinskog rata. Neki su od njih poginuli, mnogi su bili ranjeni, a većina je zaslužila i dobila najviša državna odličja za hrabro držanje i junačka djela. Osim Nedjeljka Vegara, brata jednog od vođa Skupine Fenix 72 Pave Vegara, čiji je primjer već opisan u ovoj knjizi, treba spomenuti sina, braću i nećake Ilike Glavaša koji su dijelom bili pripadnici HVO-a i nekolicina HV-a; nećake Vejsila Keškića koji su se sredinom 1991. godine priključili HOS-u u Hrvatskoj, a kasnije prešli u sastav Armije BiH i sudjelovali u obrani Bihaćkog džepa; četvoricu braće Stipe Ljubasa koji su sudjelovali u obrani Hrvatske na slavonskoj bojišnjici; braću Petra Bakule koji su bili pripadnici HVO-a i MUP-a RH; nećaka Vilija Eršega koji je bio jedan od prvih dragovoljaca u Bjelovaru; nećaka Mirka Vlasnovića koji je cijeli rat proveo u hrvatskim posebnim vojnim postrojbama pod zapovjedništvom generala Ante Gotovine; nećake Ilike Lovrića koji su cijeli rat proveli u jedinicama HVO-a, itd.

Pored neposrednog sudjelovanja u Domovinskom ratu, članovi HRB-a i Hrvatske mladeži Uzdanica osobno su davali velike finansijske priloge i sudjelovali u njihovu prikupljanju za nabavku vojne i humanitarne robe tada neophodne za uspješnu obranu od velikosrpske agresije. Teško je procijeniti i vjerojatno se nikad neće točno ni saznati o kojim se iznosima radilo, ali sigurno su u pitanju milijuni dolara.

3. ODLUKA O RASPUŠTANJU HRB-A

Nešto više od godinu dana nakon oslobođiteljske akcije *Oluja* u kolovozu 1995. godine i uspostave suvereniteta na cijelom državnom području, kako je predsjedniku države dr. Franji Tuđmanu bilo i obećano, Glavni revolucionarni stan HRB-a odlučio je 25. studenoga 1996. organizaciju rasputiti. U priopćenju te odluke među ostalim pisalo je:

Nakon teškog obrambenog i oslobođilačkog rata koji je nametnut hrvatskom narodu od velikosrpskih zavojevača, s ponosom možemo reći da je Hrvatska danas slobodna, neovisna i demokratska država. Stoljetni san svih Hrvata, a pogotovo hrvatskih domoljuba, ostvaren je nesebičnom žrtvom cjelokupnog hrvatskog naroda, domovinskih i iseljenih Hrvata, bez obzira na ideološka i stranačka opredjeljenja i uvjerenja. Međutim, iako je u oslobođiteljskoj borbi sudjelovalo cjelokupno hrvatsko narodno biće, ne smijemo i ne možemo zaboraviti one organizirane čimbenike u iseljeništvu, koji su desetljećima tumačili htijenja hrvatskoga naroda za slobodom i neovisnošću u zemljama u kojima su se naselili, i svojim požrtvovnim rodoljubnim radom dali veliki doprinos u borbi za slobodu Hrvatske. U toj raznovrsnosti hrvatskih organizacija kako političkih tako i kulturnih, sportskih i inih, samozatajno je djelovalo i Hrvatsko revolucionarno bratstvo, ustrojeno kao revolucionarna organizacija još davne 1961. godine s isključivom zadaćom – beskompromisno rušenje Jugoslavije i uspostava neovisne, demokrat-

ske hrvatske države. U toj dugo, mukotrpnoj i iscrpljujućoj borbi za slobodu hrvatskoga naroda, HRB je hrvatskoj slobodi pridonio žrtvama u iseljeništvu i u domovini. Kako prije raspada Jugoslavije tako i u domovinskom ratu, članovi HRB-a borili su se nesebično i junački. Neki od nas poginuše, a neki ostadoše invalidi – ali nikad se nisu hvalili svojom pripadnošću HRB-u.⁷

U toj Odluci o raspuštanju HRB-a također je stajalo:

U demokratskoj i neovisnoj Republici Hrvatskoj – Ustavom je zajamčena sloboda udruživanja, osnivanja političkih stranaka i njihovog nadmetanja kroz slobodne i demokratske izbore. Isto tako je Ustavom zajamčeno poštivanja općih ljudskih prava, kao i u drugim suvremenim demokratskim državama u svijetu. Zato ne postoji potreba, niti opravdanje za postojanje, a pogotovo za djelovanje tajnih udruga i revolucionarnih organizacija, kako u Domovini tako i u iseljeništvu. Zadaća HRB-a je izvršena jer su proklamirana Temeljna načela HRB-a oživotvorena. Stoga odluku o ukinuću HRB-a smatramo u potpunosti opravdanom, poželjnom i plemenitom. U vezi s tim svim članovima dajemo do znanja sljedeće:

Svi pripadnici HRB-a, koji su prema Temeljnim načelima (točka 3.) Osnovnih smjernica obvezani prisegom – oslobođaju se prisege. Zakonom Republike Hrvatske obvezuju se svi građani na vjernost i obranu slobode i neovisnosti hrvatske države, pa je nepotrebno održanje prisege HRB-u nakon njegovog raspuštanja...

Razne akcije i pothvati izvedeni u okviru organizacije HRB-a, a izvršili su ih članovi HRB-a pod prisegom o čuvanju tajni – neka i dalje ostanu u tajnosti...

Glavni revolucionarni stan HRB-a preko Izvještajnog odjela vršit će obavijesti i usluge članovima do 30. travnja 1997. Tim danom prestaje rad Izvještajnog odjela i ujedno kraj postojanja revolucionarne organizacije Hrvatsko revolucionarno bratstvo.

Dužnosnici Glavnog revolucionarnog stana HRB-a i zapovjednici Područja zahvaljuju svim članovima na dugogodišnjoj, nesebičnoj i samoprijegornoj odanosti u radu za sveti postavljeni zadatak s krajnjim ciljem: demokratska i neovisna hrvatska država.

Zahvalni smo mnogim osobama diljem Australije, Europe i Sjeverne Amerike, i u drugim zemljama u kojima su naseljeni Hrvati, za svu pomoć HRB-u. Posebno zahvaljujemo organizaciji Hrvatska mladež Uzdanica u Australiji jer smo u njima uvijek imali najbliže suradnike u davanju moralne i materijalne podrške...

Našim pokojnim članovima, ma gdje pokopani i onima koji su netragom nestali ostavši bez groba – odajemo svu počast i dužno poštovanje, jer su sebe ugradili, kao i poginuli bojovnici Domovinskog rata, u same temelje nam Republike Hrvatske.⁸

Tekst Odluke završava poznatim pozdravom HRB-a: “Život za Hrvatsku!”⁹

Nekoliko godina kasnije, nakon promjene vlasti početkom 2000. godine u Hrvatskoj, pojavile su se kontroverze u hrvatskoj javnosti o mogućem dalnjem djelovanju HRB-a. Te su kontroverze bile prouzrokovane nekakvim prijetnjama tadašnjem hrvatskom predsjedniku Stipi Mesiću, koje su navodno bile potpisane u ime HRB-a.¹⁰

Zbog toga je Zdenko Marinčić, kao svojedobni član Glavnog revolucionarnog stana Hrvatskog revolucionarnog bratstva, kao prvi iz nekadašnjega vodstva HRB-a javno progovorio o svom djelovanju i radu organizacije, i to u intervjuu uredniku ove knjige Mati

Bašiću za tjednik *Hrvatski vjesnik* iz Melbournea i za splitsku *Slobodnu Dalmaciju* krajem 2000. godine, pod naslovom *Hrvatsko revolucionarno bratstvo je ukinuto, ali mi smo živi*. Marinčić je te špekulacije nazvao najobičnijim podmetanjima u smislu “u strahu su velike oči” te je ponovio da je HRB raspušten. Osim toga, naglasio je Marinčić, nitko ozbiljan neće povjerovati u te očigledne podvale, jer je svim policijama svijeta poznato da HRB nikada nije nikome prijetio i tako najavljivao svoje akcije.¹¹

4. POKUŠAJ SABORSKOG NATURŠČIKA IVANA GABELICE

Zastupnik u Hrvatskom saboru Ivan Gabelica uputio je 30. travnja 1996. tadašnjem Zastupničkom domu Hrvatskog sabora *Prijedlog deklaracije o pokušaju ustanka za hrvatsku državnu nezavisnost u okolini Bugojna godine 1972.* Tim je prijedlogom Gabelica predložio da se devetnaestorici boraca iz te akcije dodijele činovi, odličja te da se posmrtno izjednače s borcima dragovoljačkih postrojbi Domovinskog rata. Konkretno, u točki 4. prijedloga deklaracije, Gabelica je naveo:

Sudionici u pokušaju Bugojanskog ustanka dragovoljno su se žrtvovali za slobodu hrvatskog naroda i u tome mogu svim hrvatskim naraštajima služiti kao primjer. U borbi za uspostavu nezavisne hrvatske države tvorili su dragovoljačku postrojbu u pravome smislu te riječi. Stoga tih 19 boraca zaslužuje da ih se u pogledu činova, odličja i svega ostalog izjednači s borcima dragovoljačkih postrojbi Domovinskog rata.¹²

O raspravi o toj točki dnevnom reda 28. lipnja 1996. pred Zastupničkim domom Hrvatskog sabora zagrebački *Vjesnik* je izvjestio:

U krajoj su raspravi taj prijedlog poduprli Anto Đapić i Boris Kandare, obojica iz HSP-a, te Petar Žitnik (HSS). Govoreći u ime HDZ-a, Ivan Milas je naglasio da Sabor ne može biti mjesto povijesnih prosudbi, dok je njegov stranački kolega Drago Krpina ustvrdio da ne bi bilo dobro donositi takve dokumente preglasavanjem, nego da treba prethoditi dogovor parlamentarnih stranaka.¹³

Zastupnički dom Hrvatskog sabora na kraju je donio Zaključak kojim je od bivše Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava zatražio mišljenje o navedenom Prijedlogu deklaracije. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava na sjednici 24. siječnja 1997. utvrdila je sljedeće:

Kako je Prijedlog deklaracije prvenstveno političko pitanje, Komisija nije u mogućnosti dati mišljenje o njemu. No, nesumnjivo je, pa i općepoznato, da su članovi Bugojanske skupine stradali u oružanom sukobu s Jugoslavenskom armijom i milicijom i da im je cilj bio podizanje ustanka i uspostava nezavisne hrvatske države.¹⁴

U nastavku obrazloženja Komisija među ostalim kaže:

Spomenik u
podnožju Raduše
na predjelu zvanom
Izlaz (iz Rame)

Pod pojmom 'Bugojanska skupina' podrazumijevaju se devetnaestorica Hrvata koji su 20. lipnja 1972. godine naoružani prešli tadašnju austrijsko-jugoslavensku granicu s namjerom da, kao odgovor na nasilno gušenje demokratski usmijerenog masovnog pokreta za oslobođanje hrvatskog naroda iz 1971. godine, podignu ustanački protiv beogradskog terora i otpočnu gerilsku borbu za nezavisnu hrvatsku državu.

Kako je poznato, Bugojanska skupina je držala u neizvjesnosti cjelokupni jugoslavenski režimski aparat. Nekoliko desetaka tisuća jugoslavenskih vojnika i milicajaca bilo je pokrenuto u hajku na devetnaestoricu hrvatskih gerilaca koji su se hrabro borili od 21. lipnja do 27. srpnja 1972. godine. Njih petnaestorica, prema službenoj jugoslavenskoj verziji, poginula su u izravnoj borbi s pripadnicima jugoslavenskih vojnih i milicijskih snaga, a četvorica su uhićena i na smrt ih je osuo Vojni sud u Sarajevu. Međutim, postoje naznake da je nekolicina 'Bugojanaca' bila ranjena zarobljena te potom podvrgnuta strahovitom mučenju od kojeg su i podlegli.

Točni podaci o vremenu, mjestu i okolnostima pogibije petnaestorice Bugojanaca još uvijek nisu poznati. Potpuno je nepoznata i sudbina njihovih tijela.

Uhićeni Mirko Vlasović, Đuro Horvat i Vejsil Keškić strijeljani su 17. ožujka 1973. g. Ludvigu Pavloviću smrtna je kazna bila zamijenjena za kaznu od dvadeset godina strogog zatvora. On je robiju izdržao gotovo u cijelosti. Oslobođen je 1991. godine neposredno nakon prvih višestračkih izbora u Hrvatskoj te se je odmah uključio u pripreme za Domovinski rat. Među prvima je poginuo u obrani hrvatskih interesa u Herceg-Bosni. Pokopan je na mjesnom groblju u rodnoj Vitini, a po njemu je dobila ime jedna gardijska brigada Hrvatskog vijeća obrane.

U prosincu 1971. godine na sastanku užeg rukovodstva HRB-a u Salzburgu donijeta je odluka o ubacivanju u Jugoslaviju 'Bugojanske skupine'. Također je odlučeno da akcija bude izvedena pod nazivom 'Fenix'. Zamisao je bila da grupa u prvo vrijeme ne napada veće posade, nego da osvaja manja mjesta, uništava milicijske stanice, likvidira pojedine političke dužnosnike i sl. Us-

porednno s ubacivanjem grupe predviđene su i diverzantske akcije drugih grupa i pojedinaca. Dakle Operacija 'Fenix' bilo je stvarno kodno ime akcije 'Bugojanske skupine', dok je Udbin kasniji naziv za akciju bio 'Raduša' i imao šire razmjere od događanja vezanih uz samu devetnaestoročlanu 'Bugojansku skupinu'. Na području tadašnjih republika SR Hrvatske i SR Bosne i Hercegovine uhićeno je nekoliko desetaka Hrvata pod optužbom da su, prije nego što je 'Bugojanska skupina' ušla u Hrvatsku, pripremali teren za akciju ili da su se trebali naknadno uključiti u nju.

Nekolicina uhićenih podlegla je torturama pod istragom, primjerice Nikola Raspudić iz Čitluka i Ante Miličević iz Ljubuškog.

Sigurno je da i ove žrtve zaslužuju istu pozornost kao i devetnaestorica pripadnika 'Bugojanske skupine', ali i nekolicina hrvatskih emigranata koje je Udba likvidirala zbog povezanosti s 'Bugojanskim akcijom'. To se posebice odnosi na troje članova obitelji Ševo: oca Stjepana, rođenog 1937. g. u Hamzićima kod Čitluka, suprugu Tatjanu, rođenu 1946. g. u Varaždinu, i njihovu devetogodišnju kćerku Rosemariju, rođenu 1963. g. u Stuttgartu. Njih je, kako se predmnijeva, 24. kolovoza 1972. g. u talijanskom gradiću San Donna di Piave kod Venecije likvidirao Udbin ubojica Vinko Sindičić. Tim monstruoznim ubojstvom Udba se htjela osvetiti Stjepanu Ševi kao glavnom 'logističaru' 'Bugojanske skupine'.

Sigurnosno-obavještajne službe Jugoslavije imale su obavijest da skupina hrvatskih revolucionara u inozemstvu priprema akciju protiv Jugoslavije. Ta činjenica, naročito nakon njihove koncentracije u Austriji, nije mogla promaći ne samo Udbi nego ni nijednoj drugoj zainteresiranoj tajnoj službi. Osim toga, Udba je među hrvatskim emigrantima u Europi i Australiji imala dvojicu dobro pozicioniranih suradnika.

Ta dvojica Udbinih suradnika nisu pripadali užoj jezgri 'Bugojanske skupine' i nalogodavcima nisu mogli pružiti ključne obavijesti o planovima njezinog vodstva. Ali Udbini rukovodioci u Beogradu bili su uvjereni da će im te obavijesti ipak biti dovoljne za planiranu instrumentalizaciju 'Bugojanske skupine' i da će moći upravljati njezinim ponašanjem kada prijeđe granicu. Udba je, naime, planirala 'Bugojansku skupinu' dočekati i likvidirati na jednom mjestu.

Takva procjena pokazala se pogrešnom iz više razloga. Prvo, zbog konspirativnog ponašanja skupine – što je podrazumijevalo njenu protuobavještajnu zaštitu i dezinformacijsku djelatnost – podaci te dvojice suradnika dijelom nisu bili dovoljno kvalitetni, a dijelom su bili i lažni. Drugo, vodstvo 'Bugojanske skupine' donijelo je konačan plan o datumu, mjestu i načinu prelaska tadašnje austrijsko-jugoslavenske granice te odredištu tek nakon što je skupina prekinula sve kontakte s vanjskim suradnicima. (Dvojica posljednjih suradnika 'Bugojanske skupine' koji su napustili zajednički logor u Austriji bili su Franjo Peričić i Marko Mudronja. Obojica danas žive kao umirovljenici, prvi u Hrvatskoj, a drugi naizmjenično u Hrvatskoj i u Australiji.) Treće, odluka o mjestu početka akcije izmijenjena je u tijeku prebacivanja iz Slovenije prema srednjoj Bosni te je umjesto prvotnog odabira Vran planine izabrana planina Raduša kod Bugojna.

Neke strane obavještajne službe, koliko su god surađivale s Beogradom, nisu jugoslavenskom vodstvu prenijele sve raspoložive obavijesti o 'Bugojanskoj skupini'. Sigurno je da su one mogle spriječiti njezin ulazak u Jugoslaviju, ali to nisu htjele. Dapače, pokazale su interes za djelomičnim uspjehom 'Bugojanske akcije' kojim bi se destabilizirala jugoslavenska država i njezin komunistički režim te na taj način učinio ovisnijim o zapadnim silama. Da su određene snage na Zapadu na svojevrstan način 'blagoslovile' tu akciju, kao što je bilo i onih kojima ona nije odgovarala, najbolje se pokazalo kad je, za vrijeme vladavine ljevičarske Radničke stranke u

Australiji, savezni ministar unutarnjih poslova naredio pretres prostorija australske tajne službe ASIO zbog sumnje da je potpomagala organizaciju 'Bugojanske akcije'.

Osim 'Bugojanske skupine' bilo je i drugih organiziranih pokušaja Hrvata za pokretanje oružanog ustanka s ciljem stvaranja samostalne hrvatske države. Prva veća gerilska skupina, ako izuzmemmo akcije koje su izvođene neposredno nakon Drugog svjetskog rata ('Akcija Deseti travanj' ili 'Kavranova skupina'), sastavljena od hrvatskih političkih emigranata, članova HRB-a, koja je prethodila 'Bugojanskoj skupini', ušla je u Hrvatsku 7. srpnja 1963. godine. Tu skupinu od devet naoružanih članova predvodili su Ilija Tolić i Josip Oblak. Ona je zbog toga kasnije nazvana 'Skupina Tolić–Oblak'. Sačinjavali su je još: Dražen Tapšanji, Mirko Fumić, Krešimir Perković, Rade Stojić, Stanko Zdrilić, Branko Podrug i Vlado Leko. Sva devetorica su uhićena neposredno nakon dolaska u Hrvatsku i osuđena na dugogodišnje zatvorske kazne.

Gerilska skupina koja je slijedila primjer 'Bugojanske skupine' bila je sastavljena od samo dvojice članova HRB-a: Ivana Matičevića i Mate Prpića. Oni su nekoliko godina zaredom odlazili iz Njemačke u Hrvatsku i izvodili raznovrsne akcije, od bombaških napada na vojne i milicijske ustanove do likvidacija Udbinskih oficira. Neposredno nakon jedne takve akcije poginuli su 29. listopada 1974. godine kod Gospića.¹⁵

Na kraju, Hrvatski državni sabor (kako je tada glasio njegov puni naziv) nije prihvatio prijedlog Ivana Gabelice jer nije bio uskladen s drugim, postojećim zakonima Republike Hrvatske, niti je Gabelica razmišljao da je za prihvatanje zakona potrebno pridobiti većinu zastupnika u Hrvatskom saboru i prethodno, naravno, s vladajućom parlamentarnom strankom uskladiti svoj prijedlog, pa se u tom smislu uopće nije trudio.¹⁶

Jasno je, međutim, da je ta inicijativa bila ispravna u svojoj osnovi i da tek predstoji aktivnost u cilju priznavanje statusa pripadnicima Skupine Fenix 72 kakav oni zaslužuju u hrvatskoj državi i hrvatskom narodu.

5. PRIJENOSI POSMRTNIH OSTATAKA IZ ISELJENIŠTVA

Nakon oslobođilačke operacije *Oluja* rodbina i suborci hrvatskih ubijenih emigranata, uključujući dakle i članove Hrvatskog revolucionarnog bratstva, Hrvatske mladeži Uzdanica i njihovih suradnika iz drugih organizacija hrvatskog političkog iseljeništva, počeli su s pripremama i zahtjevima za prijenos njihovih posmrtnih ostataka u domovinu. Glavnu zadaću u tome odigrali su već više puta spomenuta, bivša Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava te Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva. Tako su u međuvremenu u Hrvatsku prenijeti posmrtni ostaci članova HRB-a i njihovih suradnika koji se spominju u ovoj knjizi – Krešimira Tolja, Vida Maričića, Franje Mikulića, Josipa Senića, Stanka Nižića, tročlane obitelji Stjepana Ševe, Brune Bušića, Marijana Šimundića, Branka Jelića, Ante Znaora i Josipa Krtalića te Petra Andrića.¹⁷

5.1. Vječni smiraj Kreše Tolja u Veljacima

Prva inicijativa takve vrste došla je od poznatog hercegovačkog franjevca fra Drage Tolja,¹⁸ brata ubijenog Krešimira Tolja, vodećeg člana Ujedinjenih Hrvata Njemačke i bliskog suradnika vođa Hrvatskog revolucionarnog bratstva u Europi.

Na zahtjev rodbine Krešimira Tolja, dakle, bivša državna Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava organizirala je ekshumaciju i prijenos njegovih posmrtnih ostataka s groblja u Münchenu u domovinu.

Naknadni pokop posmrtnih ostataka Krešimira Tolja obavljen je 26. listopada 1997. na mjesnom groblju Krpuševac u Veljacima. Nadgrobni govor održao je dopredsjednik Komisije Vice Vukojević, inače Krešimirov susjed i prijatelj iz djetinjstva.¹⁹

5.2. Povratak Franje Mikulića u rodnu Kupčinu

Bivša državna Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, uz pomoć Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva, organizirala je ekshumaciju i prijenos posmrtnih ostataka Franje Mikulića, nekadašnjeg člana CK SKH, osuđenog nakon sloma Hrvatskog proljeća, a u emigraciji bliskog suradnika Brune Bušića i Hrvatskog revolucionarnog bratstva.

Ispraćaju posmrtnih ostataka Franje Mikulića 18. prosinca 1998. u Hrvatskoj kataličkoj misiji u Münchenu bili su nazočni predstavnici Generalnog konzulata RH u Münchenu, Zagrebačke županije, općine Pisarovina i Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva. Prema želji kćeri Franje Mikulića, njegovi posmrtni ostaci pokopani su 19. prosinca 1988. u obiteljsku grobnicu na mjesnom groblju u njegovoj rodnoj Donjoj Kupčini kod Jastrebarskog. U ime Komisije pogrebu je bio nazočan sudac Ustavnog suda RH Marijan Severinac, član predsjedništva Komisije. U ime Ministarstva povratka i useljeništva, Zagrebačke županije, Grada Jastrebarskog i općine Pisarovina, pogrebu su bili nazočni pomoćnik ministra Marijan Buconjić, župan Branimir Pasecki, gradonačelnik Stjepan Bakšić i načelnik Tomo Kovačić. Pogrebu su također prisustvovali suradnici pok. Franje Mikulića iz vremena Hrvatskog proljeća: Janko Bobetko, Ivan Penić, Dražen Budiša, Ante Glibota i Ante Todorić.

Svečano otvorenje i blagoslov grobnice Franje Mikulića na mjesnom groblju u Donjoj Kupčini

Grob Josipa Senića
u Aleji branitelja
na zagrebačkom
groblju Mirogoju

Na dvadeset i sedmu obljetnicu smrti Franje Mikulića, 23. travnja 2010. blagoslovljena je njegova novoizgrađena grobnica na mjesnom groblju u Donjoj Kupčini, u koju su preneseni njegovi posmrtni ostaci. U ime prijatelja i suradnika iz rodnog kraja nazočne je pozdravio Drago Grbinček, a u ime prijatelja i suradnika iz emigracije Ante Sarić. Dopredsjednik Matice hrvatske Stjepan Sučić govorio je o zaslugama Franje Mikulića za rad te hrvatske kulturne institucije na jastrebarskom području, a vlč. Juraj Tomac blagoslovio je grobnu i predvodio svetu misu zadušnicu za Franju Mikulića u župnoj Crkvi svete Marije Magdalene.²⁰

5.3. Josip Senić u Aleji branitelja na Mirogoju

Josip Senić, jedan od prvaka HRB-a, nakon uspostave samostalne hrvatske države doživio je djelomičnu rehabilitaciju. Na inicijativu Gradskog vijeća Nove Gradiške 18. ožujka 1998. godine postavljena je spomen-ploča na njegovoj rođnoj kući u Maloj, a Poglavarstvo Grada Nove Gradiške 7. travnja 1995. donijelo je odluku da se jedna ulica u predgrađu nazove imenom Josipa Senića Pepe.

Na zahtjev rodbine, suboraca i prijatelja iz emigracije te udruga Hrvatska uzdanica i Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva, bivša saborska Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava organizirala je ekshumaciju posmrtnih ostataka Josipa Senića s groblja u njemačkom gradu Wieslochu i njihov prijenos u domovinu. Njihov naknadni pokop, uz počasnu vojnu stražu i plotun posebne jedinice Ministarstva obrane RH, obavljen je 19. veljače 1999. u Aleji branitelja na zagrebačkom groblju Mirogoju.

Tom činu, uz nekoliko stotina Seničevih prijatelja i suboraca iz domovine i iseljeništva, bili su nazočni dopredsjednica Komisije Gordana Turić, pomoćnik ministra iseljeništva Marijan Buconjić, saborski zastupnik i predsjednik ogranka Matice hrvatske u Novoj Gradišci, inače Seničev susjed i prijatelj iz djetinjstva Miroslav Prpić, gradonačelnik Nove Gradiške Ante Šolić i predstavnik Hrvatskog društva političkih zatvorenika (HDPZ) Ivan Udovičić, inače Seničev gimnazijalski kolega i suborac iz tajne organizacije novogradiških i slavonsko-brodskih gimnazijalaca Hrvatski nacionalni pokret.²¹

5.4. Stanko Nižić u Crvenom Grmu

Grob Stanka Nižića na župnom groblju u Crvenom Grmu kraj Ljubuškog

hrvatsku državu te ga se stoga danas smatra nacionalnim herojem. Zbog toga treba biti pokopan u svojoj domovini. Prigodom odlučivanja između propisa o 'brizi za grobnu tišinu' i hrvatskih nacionalnih interesa, mora se uzeti u obzir da pokop preminulog 1981. nije bio moguć u njegovoj domovini, te da njegovi roditelji nisu mogli biti nazočni pogrebu u Švicarskoj. Zbog toga se ovom zahtjevu udovoljava u smislu posebnog odobrenja.²²

Ekshumacija posmrtnih ostataka pok. Stanka Nižića izvršena je 29. lipnja 1999., a ispraćaju posmrtnih ostataka Stanka Nižića u domovinu nazočio je generalni konzul RH u Zürichu, Slavko Novokmet. Naknadni pokop posmrtnih ostataka Stanka Nižića obavljen je 11. srpnja 1999. na mjesnom Groblju Svetog Ivana u Crvenom Grmu pokraj Ljubuškog. Pogrebu su bili nazočni predstavnici državne Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, Županije hercegovačko-neretvanske, Općine Ljubuški i Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva, kao i suborci i prijatelji Stanka Nižića iz domovine i iseljeništva.

Gotovo trideset godina nakon pogibije Stanka Nižića i deset godina nakon prijenosa njegovih posmrtnih ostataka u domovinu, saznalo se da je Stanko Nižić imao sina – imenom David Demian Schärer. Naime, nakon što mu je pomajka početkom 2000. godine priopćila da je posvojen, David Demian Schärer je počeo tragati za svojim biološkim roditeljima. Pomoću dokumenata u Gradskom arhivu Zürich saznao je imena svojih stvarnih roditelja i da je njegov otac bio ubijen, a da je njegova majka, tada u četvrtom mjesecu trudnoće s njim, doživjela nervni slom i završila u bolnici. Međutim, nije htjela pobaciti nego ga je rodila i dala na posvojenje. David, njezin sin, pronašao ju je i posjetio, kao i rodbinu svog oca u srpnju 2009. godine.²³

Na zahtjev oca Stanka Nižića, ubijenog pripadnika HRB-a, Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava zatražila je od švicarskih vlasti odobrenje prijenosa njegovih posmrtnih ostataka u domovinu.

Vlastima Kantona Zürich, koji ima vrlo stroge propise o "brizi za grobnu tišinu preminulih", ovo je bio u povijesti tek drugi slučaj odobrenja ekshumacije i prijenosa nečijih posmrtnih ostataka. U odluci po-glavarstva Grada Dietikon kod Züricha, na čijem gradskom groblju su bili pokopani posmrtni ostaci pok. Stanka Nižića, piše:

U Gradu Dietikonu do sada nije poznat nijedan slučaj ekshumacije. U cijelom Kantonu Zürich poznat je jedan slučaj ekshumacije, odobren zbog posebnih obiteljskih razloga. U ovom slučaju ne radi se samo o posebnim obiteljskim razlozima, već i o činjenici da je preminuli bio na glasu kao borac za nezavisnu

Državni vrh na čelu s predsjednikom države dr. Franjom Tuđmanom i predsjednikom Hrvatskog državnog sabora akademikom Vlatkom Pavletićem uz odar Brune Bušića, Zagreb, 15. listopada 1999. godine

5.5. Bruno Bušić – veličanstveni povratak u domovinu

Rodbina Brune Bušića i Zaklada Ante Bruno Bušić (Zaklada ABB), osnovana koncem 1992. godine, pokrenuli su 1997. godine inicijativu za prijenos posmrtnih ostataka Brune Bušića s pariškog groblja Pére-Lachaise u Domovinu.

Nakon što su zakonski nasljednici Brune Bušića podnijeli Komisiji za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava zahtjev za organizacijom prijenosa posmrtnih ostataka, otpočeta je putem Ministarstva vanjskih poslova RH i formalna procedura ishođenja potrebnih dozvola i suglasnosti u Francuskoj. Međutim, kad je sve bilo riješeno, što hrvatskoj javnosti do sada nije bilo poznato, dogodio se incident s francuskim vlastima koje su na sam dan planirane ekshumacije posmrtnih ostataka Brune Bušića, 7. listopada 1999., iznenada povukle dozvolu za ekshumaciju. Predstavnik francuskog Ministarstva unutarnjih poslova obrazložio je tu odluku određenim prosvjedima iz Zagreba protiv prijenosa posmrtnih ostataka Brune Bušića, jer da su organizatori taj čin isplanirali kako bi njime utjecali na raspoloženje u narodu uoči skorih parlamentarnih i predsjedničkih izbora u Hrvatskoj.

Organizatori prijenosa posmrtnih ostataka Brune Bušića nisu htjeli odustati, pa su predstavnicima francuskih vlasti stavili do znanja kako će, ukoliko ne dobiju potrebne dozvole – poštovatelje Brune Bušića koji planiraju doći na njegov naknadni pogreb na Mirogoju, pozvati na demonstracije pred zgradu francuskog Veleposlanstva u Zagrebu. Tada je došlo do intenzivne komunikacije između hrvatskog i francuskog ministarstva vanjskih poslova, te je tadašnji zamjenik hrvatskog ministra vanjskih poslova dr. Ivo Sanader uspio uvjeriti francuskog kolegu u potrebu da nadležne francuske vlasti povuku odluku o zabranu ekshumacije, što su one pri kraju toga dana i učinile.

Grobnica obitelji Ševo na Mirogoju

U jutarnjim satima 8. listopada 1999. izvršena je ekshumacija, da bi 10. listopada 1999. prigodom svečanog ispraćaja u prostorijama Hrvatske katoličke misije u Parizu, došlo do novog incidenta. Naime, odjednom se pred oltarom u crkvi nepozvan pojavio sarađevski svećenik Franjo Topić s namjerom da predvodi misu zadušnicu za Brunu Bušića pa je skoro u pitanje došlo njeno održavanje. Topić se na kraju povukao, a misu je predvodio voditelj Hrvatske katoličke misije u Parizu o. Zorislav Nikolić.

U Zagrebu je 15. listopada 1999. organiziran veličanstven oproštaj u Preporodnoj dvorani Narodnog doma HAZU-a u Opatičkoj ulici na Gornjem gradu, a pokop 16. listopada 1999. u Aleji branitelja na zagrebačkom groblju Mirogoj. Pogrebni obred predvodio je tadašnji pomoćni biskup zagrebački mons. Josip Mrzljak. U ime hrvatske Vlade oproštajni govor održala je zamjenica premijera Ljerka Mintas-Hodak, a u ime štovatelja djela i žrtve Brune Bušića general HVO-a Željko Glasnović.²⁴

5.6. Smaknuta obitelj Stjepana Ševe na Mirogoju

Na zahtjev rodbine Stjepana Ševe i roditelja njegove supruge Tatjane, djevojački Bahorić, državna Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, u suradnji s Klubom hrvatskih povratnika iz iseljeništva, organizirala je 21. studenoga 1999. ekshumaciju i prijenos njihovih posmrtnih ostataka u domovinu. Ekshumaciji su bili nazočni članovi obitelji Ševo i predstavnik Generalnog konzulata RH u Stuttgartu.

Misa zadušnica za pokojnike održana je istoga dana u Katedralnoj crkvi u Königstrasse u Stuttgartu, odakle su posmrtni ostaci ispraćeni u domovinu. Od posmrtnih ostataka u Stuttgartu oprostili su se predstavnik obitelji i suboraca pokojnoga Stjepana Ševe, Petar Hinić, voditelj Hrvatske katoličke misije u Stuttgartu fra Marinko Vukman i

generalni konzul RH u Stuttgарту Ilija Lukanović.

Naknadni pokop posmrtnih ostataka obavljen je 26. studenoga 1999. na zagrebačkom groblju Mirogoj. Od posmrtnih ostataka oprostili su se ispred mrtvačnice na Mirogoju: Ivan Butković u ime suboraca Stjepana Ševe iz iseljeništva, organizacije Hrvatska mladež Uzdanica i Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva, te Gordana Turić u ime Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava.²⁵

5.7. Počivalište braće Jelić u Poljicima

Društvo štovatelja dr. Branka Jelića, osnovano 2002. godine u Omišu, u suradnji s obitelji Jelić u Njemačkoj i Gradom Omišom, organiziralo je prijenos njegovih posmrtnih ostataka s groblja u Münchenu u njegovo rodno mjesto Dolac Donji u nekadašnjoj Poljičkoj Republici. Zajedno s posmrtnim ostacima dr. Branka Jelića u novoizgrađenu obiteljsku grobnicu 27. kolovoza 2006. pokopani su i posmrtni ostaci njegove braće Ivana, Dragutina, Živka, Mirka i Vladimira te njihove sestre Milene, koji su doneseni iz raznih krajeva svijeta i domovine. Na grobnici se ističe epigraf: "Tu počivaju braća Jelić. Neka njihova sloga i ustrajnost u borbi za slobodu domovine budu uzor hrvatskim naraštajima."

Pogrebni obred i svetu misu zadušnicu u Crkvi sv. Martina u Docu Donjem predvodio je Vojni ordinarij biskup Juraj Jezerinac. Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, nakladnik knjige *Rat prije rata – Hrvatsko revolucionarno bratstvo* i producent dokumentarnog filma o Akciji Fenix 72, pomagao je odvjetniku Hrvoju Jeliću iz München, sinu dr. Ivana Jelića, koji je u ime cijele obitelji koordinirao prijenos i naknadni ukop posmrtnih ostataka.²⁶

5.8. Povratak Marijana Šimundića Crnog u Hrvatsku

U organizaciji obitelji Marijana Šimundića Crnog, jednoga od prvih vođa HRB-a u Europi, njegovi posmrtni ostaci preneseni su u domovinu i u nazočnosti više stotina njegovih rođaka, prijatelja i suboraca, 1. prosinca 2006. položeni u obiteljsku grobnicu na splitskom groblju Lovrinac.

Nadgrobni govor u ime njegovih suboraca iz emigracije i organizacija HRB i Hrvatska mladež Uzdanica, održao je Ante Sarić, koji je tada, među ostalim, rekao:

Moralo je proći više od 39 godina da bi čovjek velika srca, ispunjena ljubavlju za Hrvatsku, konačno pronašao mir u zemlji za koju je sve dao – život...

Radeći sa Senićem, Paštijem, Turkom i drugima iz Bratstva, naravno da ga je Udba prepoznala kao opasnost za opstanak Jugoslavije i da su poduzeli sve da ga likvidiraju. Mislili su da će likvidiranjem jednoga po jednoga pripadnika HRB-a spasiti Jugoslaviju. Prevarili su se jer je nas koji smo bili spremni dati život za Hrvatsku bilo daleko više nego što su nas oni mogli pobiti. Hvala, Marijane, Tebi i svima drugima koji su prije i poslije Tebe dali život za slobodnu i neovisnu državu Hrvatsku.²⁷

Prijatelji i suborci
Marijana Šimundića
na gradskom groblju
Lovrinac u Splitu

5.9. Znaor i Krtalić na Mirogoju

Obitelji Ante Znaora i Josipa Krtalića, suradnika HRB-a, opunomoćile su početkom 2007. godine Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva za pokretanje postupka prijenosa njihovih posmrtnih ostataka s groblja u Trstu u domovinu.

Nakon višemjesečnih priprema, Klub je uspio 11. lipnja 2007. organizirati ekshumaciju posmrtnih ostataka Ante Znaora i Josipa Krtalića i njihov prijenos. Četiri dana kasnije, 15. lipnja 2007., posmrtni ostaci Ante Znaora i Josipa Krtalića bili su položeni u novouređenu grobnicu na zagrebačkom groblju Mirogoj.

Nadgrobni govor održao je dopredsjednik Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva Ante Šango.²⁸

5.10. Vid Maričić uz svoju majku

Na zahtjev Nikole Maričića, brata pokojnoga Vida Maričića, člana HRB-a, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva organizirao je ekshumaciju i prijenos njegovih posmrtnih ostataka s groblja u Münchenu u Domovinu.

U organizaciji prijenosa pomogli su odvjetnik iz Münchena Hrvoje Jelić, sin pok. dr. Ivana Jelića, i gvardijan samostana Sv. Gabrijela u Münchenu fra Vuk Buljan. Besplatnu uslugu prijevoza posmrtnih ostataka, prema odluci tadašnjega osječkoga gradonačelnika Ante Đapića, izvršilo je osječko komunalno poduzeće Ukop d.o.o.

Naknadni pokop posmrtnih ostataka Vida Maričića obavljen je 27. listopada 2007. na gradskom groblju u Đakovu. Njegovi posmrtni ostaci položeni su u obiteljsku grobnicu uz posmrtnе ostatke njegove majke koja ga je cijeli život oplakivala.

Pogrebu je, među ostalima, bio nazočan i fra Ivan Tolj, nećak Krešimira Tolja. Nadgrobne govore održali su dopredsjednik Kluba Ante Šango i Danijel Srb, novoizabrani predsjednik Hrvatske stranke prava.²⁹

Don Ante Jelić predvodi pogrebni obred za Petra Andrića na zagrebačkom groblju Miroševcu

5.11. Petar Andrić uz svoje roditelje

Petar Andrić, stožernik HRB-a u južnoj Francuskoj, preminuo je 25. svibnja 2009. u Nici. Njegovi posmrtni ostaci preneseni su u domovinu i 11. rujna 2009. položeni u obiteljsku grobnicu na zagrebačkom groblju Miroševac.

U ime udruga Hrvatska uzdanica i Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva iz Zagreba, koje su zajedno s rođinom pokojnoga Petra organizirale pogreb, oprostio se Ante Sarić, koji je tada između ostaloga rekao:

Okupili smo se ispratiti na vječni počinak izuzetnog čovjeka, koji je bio rodoljub, domoljub i revolucionar. Rodoljub ljubi svoj rod, svoj narod iz kojeg je potekao. Domoljub ljubi svoju domovinu, dok revolucionar ispunjen tim dvjema ljubavima daje sve za bolje sutra svog naroda i svoje domovine. Da, naš Petar je bio jedan od takvih istinskih revolucionara. Odlučan, vjeran, samozatajan, razborit i nepokolebljiv.³⁰

Pogrebni obred i svetu misu zadušnicu u Crkvi Blažene Djevice Marije Kraljice mira pokraj miroševačkog groblja, predvodio je don Ante Jelić, župnik iz Sarajeva i voditelj Hrvatskoga katoličkoga dobrovornog društva. Završavajući svetu misu zadušnicu don Ante Jelić je izrazio nadu da će se uskoro pronaći i posmrtni ostaci njegove braće Adolfa i Ambroza te da će i oni naći dostojan smiraj u hrvatskoj grudi pokraj svojega brata Petra i ostalih suboraca.

Rodbina i prijatelji
poginulih
feniksovaca
uz spomenik
u Leskurima
pokraj Ogorja

6. SPOMENICI I SPOMEN-PLOČE U ČAST FENIKSOVCIMA

Rodbina Ludviga Pavlovića, kako je već navedeno, podigla je već krajem 1991. spomen-ploču na njegovom grobu u Vitini. Dvije godine kasnije, 1994., Ludvigovi suborci izgradili su spomenik na mjestu njegove pogibije na Studenim vrilima, a 2003. u njegovoj rodnoj Vitini donesena je odluka da se središnji trg nazove imenom Ludviga Pavlovića i da se na njemu postavi Ludvigovo poprsje. Svake godine, na dan smrti Ludviga Pavlovića, održavaju se komemoracije i molitve na mjestu njegove pogibije te mise zadušnice u župnoj crkvi u Vitini.

Ogranci Udruge hrvatskih dragovoljaca domovinskog rata (UHDDR) grada Omiša te općina Dugi Rat i Šestanovac odlučili su još 1995. godine podići spomenik na mjestu pogibije Ambroza Andrića i Pave Vegara u Trnbusima pokraj Blata na Cetini. Spomenik je svečano otkriven na komemoraciji u srpnju 1996. Od tada se svake godine održavaju komemoracije ispred spomenika u Trnbusima te mise zadušnice u župnoj crkvi Sv. Luke Evandželista. Od 2005. godine organizatori komemoracija su udruge Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva – Zagreb, Hrvatsko katoličko dobrotvorno društvo – Sarajevo i Hrvatska uzdanica – Zagreb, a pokrovitelji su HVIDRA RH i HVIDRA HVO-a te Grad Omiš. Značajan doprinos ovim komemoracijama pružali su župnici u Trnbusima, don Ante Bekavac i don Ivan Kovačević.

Đuro Horvat kojega su jugoslavenske vlasti bile proglašile teroristom i zločincem, doživio je djelomičnu rehabilitaciju nakon uspostave samostalne hrvatske države. *Večernji list* od 18. travnja 1997. objavio je članak pod naslovom *Žrtva Đure Horvata nije bila uzaludna:*

U Palinovcu je u subotu održana svečanost na kojoj je otkrivena spomen-ploča Đuri Horvatu, hrvatskom nacionalistu i hrvatskom domoljubu. Koncelebriranu svetu misu služili su vlč. Blaž

Mons. prof. dr. Juraj Kolarić govor pri otkrivanju spomen-ploče Đuri Horvatu

Horvat, dekan donjemedimurski, župnik župe Sveti Juraj u Trnju, Stjepan Markušić, vlč. Mijo Horvat, župnik u Varaždinu, podrijetlom iz Palinovca, Mijo Horvat, dominikanac iz Rijeke, također podrijetlom iz Palinovca, te dr. Juraj Kolarić, profesor na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Nakon što je župan Marijan Ramušćak otkrio spomen-ploču, točno na dan rođenja Đure Horvata, 12. travnja, o hrvatskim žrtvama i Đuri Horvatu u nastojanju da se dođe do slobodne Hrvatske, govorili su iznimnim riječima dr. Zvonimir Bartolić, predsjednik Ogranka Matice hrvatske u Čakovcu, dr. Juraj Kolarić u ime Družbe braće hrvatskog zmaja te saborski zastupnik Ivan Gabelica. Dr. Kolarić je u emotivnom i nadahnutom govoru posebno napomenuo da spomen-ploča na mjestu rodne kuće Đure Horvata nije zadnja spomen-ploča zaslužnim Hrvatima iz Međimurja, sjećajući se svijetlih likova mještana iz donjemedimurskih sela koji su zbog svog hrvatstva stradali od mađarske soldateske. Ovdje treba istaknuti da je spomen-ploča postavljena zahvaljujući zalaganju Mate Ivoša, koji je preko Hrvatskog svjetskog kongresa pokrenuo akciju za njeno postavljanje.³¹

Rodbina, suborci i istomišljenici feniksovaca podigli su 2002. godine dva spomenika njima u čast: jedan na vrhu planine Raduše, a jedan u njenom podnožju. Od 2002. godine, u organizaciji Hrvatskog katoličkog dobrotvornog društva iz Sarajeva, pod vodstvom don Ante Jelića, župnika iz Sarajeva, priređuju se komemoracije na vrhu Raduše kao i mise zadušnice u Bugojnu i Prozoru.

Udruga dragovoljaca HVO-a, na prijedlog rodbine i suboraca Ilike Lovrića, u sjecanje na njega sagradila je spomen-kapelu iznad njegovog rodnog mjesta Varvara pokraj Prozora.

Desetak braće i nećaka poginulih feniksovaca u Leskurima sudjelovali su u Domovinskom ratu i danas su članovi braniteljskih udruga i HVIDR-e u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Na poticaj HVIDR-e HVO-a Zapadno-hercegovačke županije i Gruda podignuto je 2005. godine spomen-obilježje u blizini pogibije, odnosno zarobljavanja četvorice feniksovaca u Leskurima u Ogorju Gornjem pokraj Drniša. Ono je 2007. godine obnovljeno i dograđeno uz financijsku pomoć općine Posušje (iz koje potječu feniksovci

Epilog: Hrvatsko revolucionarno bratstvo je ukinuto, ali mi smo živi!

Otkrivanje spomen
obilježja na vrhu
Raduše (desno)

Filip Bešlić i Petar Bakula). Župnik u Ogorju fra Stipe Bešlić dao je veliki doprinos izgradnji tog spomen-obilježja, a od 2005. do danas nositelj je priprema kako tradicionalnog komemorativnog skupa pored spomen obilježja u Leskurima tako i svete mise zadušnice u župnoj crkvi Sv. Jure Mučenika u Ogorju.

7. PORUKE BUDUĆIM NARAŠTAJIMA

Ova knjiga završit će izvaticima iz dva govora na komemoracijama poginulim pripadnicima Skupine Fenix 72: jedan je održan 21. lipnja 2008. na vrhu planine Raduše, a drugi 25. srpnja 2009. u Trnbusima. Ti govorovi zapravo objašnjavaju smisao osnivanja i djelovanja HRB-a u doba Jugoslavije, ali i poruku njegove “ostavštine” novim hrvatskim naraštajima.

Spomen-ploča na
mjestu zarobljavanja
Vejsila Keškića
(desno)

Spomen-kapela
Illi Lovriću iznad
Varvara kraj Prozora
(krajnje desno)

7.1. Nitko ne može obezvrijediti njihovu ideju, čin i žrtvu

Prvi govor održao je Ante Sarić, dugogodišnji predsjednik udruge Hrvatska mladež Uzdanica u Australiji, koja je predstavljala legalno krilo HRB-a. Sarić, koji je 1945. godine kao tek rođeno dijete s ocem i majkom završio na Bleiburškom polju (oca su mu likvidirali, a majku zatvorili i mučili), među ostalim je rekao:

Gоворити данас о Акцији Феникс 72 нисе доволно уз неколико хвалоспјевних рећеница. Дошло је вријеме говорити о Акцији Феникс 72 отворенije, конкретније и истините, jer рат против HRB-а и скупине Феникс 72 још увјек воде разни југо-носталгијари и хрватски квислинзи, припадници разних страних и непријатељских тајних служби. Они још увјек, шireći разне dezинформације, настоје унијети помутњу око позадине акције и намјера нjenih припадника.

Treba još jednom ponoviti: организатори i sudionici akcije nisu mislili da će oni 1972. pobijediti Jugoslaviju, već su krenuli da bi ubrzali pobjedu njihove ideje samostalne i slobodne hrvatske države, i ukazali na put kako se ona jedino može ostvariti – ratom protiv komunističke diktature i velikosrpskih okupatora.

Pripreme вођа скупине trajale су годинама u Australiji, a nakon odlaska u Europu – постали su potpuno samostalni u svojim odlukama, bez ikakva 'tutorstva' vodstva HRB-a u Australiji.

Kad je trebalo krenuti, svaki član skupine je imao priliku odlučiti – hoće li ići ili ne. Na kraju, otišli su oni koje nitko drugi nije izabrao – nego oni sami sebe.

Stoga, danas tvrditi da je feniksovce netko 'poslao u smrt', mogu samo oni koje ih žele proglašiti naivnima i gotovo maloumnima – te na taj način omalovažiti i obezvrijediti njihovu ideju i cilj, čin i žrtvu.³²

7.2. Feniksovci traže da ostanemo nepokolebljivi

Drugi govor održao je Denis Gudasić u srpnju 2009. prigodom komemoracije u Trnbusima. Inače, Denis Gudasić, rođen 12. lipnja 1968. u Geelongu, s petnaest godina postao je član Hrvatske mladeži Uzdanica, dok je kratko nakon navršenih osamnaest godina pristupio Hrvatskom revolucionarnom bratstvu. S devetnaest godina postao je predsjednik Hrvatskog međudruštvenog odbora u Victoriji (krovne hrvatske organizacije koja je okupljala 43 razna kulturna, sportska, vjerska i druga društvena udruženja), a početkom 1991. godine došao je u Hrvatsku i odmah se priključio izviđačko-diverzantskoj satniji 160. osječke brigade, u kojoj je ostao godinu dana. Najvažniji dijelovi njegova govora glase:

Denis Gudasić

У дalekoj Australiji, gdje sam rođen, još sam tepao kad su se naši junaci otišli boriti u Hrvatsku. Kad sam porastao – na poseban sam način doživio sve vezano za Акцију Феникс 72.

Odrastao sam u hrvatskoj geelongškoj zajednici gdje smo slušali priče o Andrićima, Vegaru, Glavašu, Vlasnoviću i drugima. To je nama mladima davalo volju, činilo nam se kako se možemo identificirati s nečim hrvatskim, jakim, ozbiljnim i revolucionarnim – biti nekako svoji,

drugačiji. Tako gledajući, slušajući i učeći – maštali smo što je to hrvatska pravica i sloboda, kad ćemo se mi i naši roditelji vratiti u Hrvatsku, kad ćemo moći pomoći u rušenju okova jugoslavenskog i srpskog ropstva.

Kasnije, kad smo krenuli u srednje škole, mnogi od nas učlanili su se u organizaciju Hrvatska mladež Uzdanica. Tada smo se veselili, bili ponosni što smo dio hrvatskoga pokreta. Ništa nam nije bilo teško, bili smo u prvim redovima u svim aktivnostima hrvatske zajednice, na demonstracijama protiv Jugoslavije i bilo čega jugoslavenskoga, oštirili se tako i stjecali iskustvo i predvodili mlade ljudi u hrvatskoj zajednici.

A kasnije kad su neki od nas postali jednaki među jednakima, članovi Hrvatskoga revolucionarnog bratstva, bili smo ponosni, znali smo da moramo biti bar blizu naših uzora koje smo slavili kao feniksovce.

Eto, stoga je u veljači 1990. otišla prva skupina mladih iz Australije u Hrvatsku, a već 1991. godine bilo je, samo iz Geelonga, desetak članova Hrvatske mladeži Uzdanica na slavonskoj bojišnici. U Hrvatsku je pristiglo na desetine naših starijih članova da pomognu obrani Hrvatske od velikosrpske agresije. Za njih malo tko zna, oni se nisu isticali, već su samozatajno vršili svoju domoljubnu dužnost kao što su to radili cijelog života. Neki su od njih poginuli u Dobrovinskom ratu i njima ćemo podići spomenike kao što smo to proteklih godina radili za naše feniksovce.

Naša vjera nas uči da u smrtnom tijelu postoji duša, a siguran sam da duše naših revolucionara feniksovaca od nas u ovom trenutku traže da budemo i ostanemo kakvi smo i bili, ne-pokolebljivi i državotvorni, okupljeni u pomaganju nacionalnih projekata, da nam stožerno polazište u borbi za opstanak i napredak ove naše nove, moderne hrvatske države bude Dobrovinski obrambeni rat, u kojega su utkane starčevičanske ideje hrvatske slobode i socijalne pravičnosti.³³

Spomenik u
Trnbusima nakon
komemoracije

Bilješke:

- 1 Vukušić, Bože, *Razgovor s Ivanom Butkovićem*, rukopis u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.; Tkalčević, Mato, *Povijest Hrvata u Australiji*, Hrvatski svjetski kongres u Australiji, Melbourne, 1999.; Spomen knjiga – Deset godina Hrvatske demokratske zajednice, Zagreb, 1999. (glavni urednik dr. Andelko Mijatović).
- U Spomen knjizi, u poglavlju pod naslovom *Iseljena Hrvatska u procesu nastanka Hrvatske demokratske zajednice* (priredio: Ante Beljo) na stranici 243, dosta povrno i s nekim činjeničnim pogreškama, piše: "Život u Australiji na političkoj sceni nije bio osobito zamjetan, zbog političkih prilika u Australiji i djelovanja jugoslavenskih tajnih službi među tamošnjim Hrvatima. Demokratske promjene u Hrvatskoj imale su svoj odjek i među Hrvatima u Australiji, pa je tako i vijest o osnivanju HDZ-a u Hrvatskoj ubrzo proširena po Australiji. Predstavnici hrvatske zajednice iz Australije dolaze u Zagreb (Zdenko Marinčić iz Melbournea) i sastaju se sa članicima HDZ-a u Zagrebu i ugovaraju prvi posjet Vladimira Šeks Australiji. (Nije točno, nego je Marinčić putovao u Austriju na sprovod vlč. Vilima Cecelje, a Šeks je potom susreo na predavanju u Njemačkoj, budući da Marinčić u Jugoslaviju ionako nije smio dolaziti pod prijetnjom uhićenja, nap. autora). Iza tog poziva su stajale hrvatske katoličke župe u Melbourneu u organizaciji vlč. Mate Križančića. Službeni poziv za posjet Australiji bilo je otvaranje Hrvatske škole Bartola Kašića u Melbourneu. Za tu zgodu pozvan je i velečasni Živojko Kustić te hrvatski estradni umjetnici Vera Svoboda, Đuka Čajić, Ivo Fabijan i Zoran Jašek. Važnu ulogu u početnim aktivnostima oko osnivanja odigralo je društvo Hrvatska uzdanica – mlađe (pogrešno naveden naziv organizacije, nap. autora) te list hrvatske zajednice Hrvatski vjesnik iz Melbournea. Prvi ogrank HDZ-a u Australiji osnovan je u Melbourneu na osnivačkom sastanku na kome je bio nazočan g. Vladimir Šeks 29. kolovoza 1989. U vodstvu su izabrane mlade osobe: predsjednik Marijan Gubić, dopredsjednik Veso Jurić i Slavica Gol, rizničarka Elizabeta Gol, tajnica Snježana Krpan i osoba zadužena za promidžbu Zvonimir Vučak. Većina njih je već 1990. godine doselila u Hrvatsku (Djevojačko prezime Elizabete, današnje supruge Vese Jurića, i njene rođake Slavice, danas udane Zovak, nije "Gol" nego Gal. Razlog zbog kojega su upravo takvi mladi ljudi uključeni u vodstvo prvoga izvandomovinskoga ogranka HDZ-a bio je u tome što je Šeks inzistirao da se u prvi plan, tj. u vodstvo, pa čak i u članstvo HDZ-a, ne ističu osobe koje su ranije bile u članstvu u Jugoslaviji proskribiranih hrvatskih organizacija, poput HRB-a, HNO-a, HDP-a, HOP-a, itd., nap. autora). Poslije Melbournea gospodin Vladimir Šeks posjetio je niz mjesta u kojima živi brojna hrvatska zajednica u Australiji te njihovih kulturnih središta: 3. rujna 1989. St. Johns Park u Sydneyu, 6. rujna Canberru, 7. rujna Macquarie sveučilište u Sydneyu, 10. rujna Hrvatski katolički centar u Blacktownu, 17. rujna u Adelaideu i 29. rujna u Perthu. Tom prigodom osnovani su i ogranci HDZ-a u većini od tih mjesta. U nedjelju 21. siječnja 1990. utemeljen je sidneyski ogrank HDZ. (Šeks je boravio u daleko više mjesta u Australiji nego što je to ovdje navedeno, čak i u tako udaljenim područjima u kakvima se nalaze Coober Pedy ili Mintabie, izgubljena rudarska područja u centralnoj Australiji, usred pustinje, a gdje i danas žive malene, ali čvrste hrvatske zajednice, nap. autora). (...)".
- U Spomen knjizi, u tekstu pod naslovom *Svim snagama u stvaranju HDZ-a i suverene Republike Hrvatske*, na stranici 442, sam Vladimir Šeks je zapisao: "Nezaboravan mi je dvomjesečni odlazak u Australiju i ustrojavanje ogranka HDZ-a u svim većim australskim gradovima nakon velikih skupova. Hrvati Australije su s oduševljenjem prihvaćali HDZ osjećajući da je stvoren pokret koji ima snage ostvariti hrvatsku slobodu i državnost. Tjedan dana prije odlaska iz Australije za Hrvatsku dr. Tuđman mi javlja da nastojim prikupiti novac za iznajmljenje ili kupnju Doma HDZ-a. Na dva skupa sakupljam više od 100.000 australskih dolara i ček skrivam u cipeli. Na zagrebačkom aerodromu imam višesatni razgovor i pretraživanje do gole kože. Ček ipak nisu pronašli. Čeka me dr. Tuđman. Nakon što na parkiralištu trebam jesti u njegov auto trče carinik i milicionar i traže da se s prtljagom ponovo vratim. Dr. Tuđman kaže: "Idemo, Vlado, a vi ako smijete hapsite i pucajte". Odlazimo kraj iznenadenih i zbumenih carinika i milicionara."
- 2 Kolić, Kristina – Stojić, Andelka, *Suvjedočanstvo*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 3 U međuvremenu su se Kristina Kolić i Perica Jurić razveli.
- 4 ERES Drago born 19 September 1940 – Yugoslavian – travelled per MIQAN flight under Assisted Passage Scheme, ERES D, A2478, 1952 – 1965.;
Issue of passports – Eres, Drago, 1622/2/79/5350 PART 1, A1838, 1979 – 1983.; Eres, Drago, 1967/15193, J25, 1964 – 1968.; – National Archives of Australia, www.naa.gov.au; Također, prema knjizi *Dosjei Udbe o hrvatskoj emigraciji iz BIH* (Bonitas – Prozor, Laus – Split, 2000.), Udba je o Dragi Erešu zapisala: "Rodjen 19. rujna 1940. u selu Gornji Radišći, Ljubuški, Hrvat, radnik. Porodica mu je u toku NOR-a imala pasivno držanje. Do kolovoza 1960. godine živio je u rodnom mjestu gdje je završio osnovnu školu, a kasnije se bavio zemljoradnjom. Pobjegao je u Austriju 1960. godine, a zatim iselio u Australiju. Kroz pisma je neprijateljski djelovao. U ljeto 1974. godine dolazio je u Njemačku po zadacima HRB-a, navodno da rasvijeti smrt Ante Miličevića. Ereš je tada izjavio da u Jugoslaviju neće doći bez puške u ruci". Drago Ereš doista je odmah nakon prvih višestražnih izbora došao u Hrvatsku i priključio se ZNG-u pa HVO-u. Nakon oslobodilačke operacije Oluja zbog zdravstvenih se problema vratio u Australiju. Nakon kratkog vremena preminuo je 15. svibnja 1997. u Melbourneu. Njegovo je tijelo dopremljeno u Hrvatsku i pokopano na mjesnom groblju u Gornjim

Epilog: Hrvatsko revolucionarno bratstvo je ukinuto, ali mi smo živi!

- Radišićima, a njegovi suborci uredili su njegov grob i podigli mu spomenik.
- 5 CUK Slavko – born 17 February 1948 – Nationality Yugoslavian – 1967 under General Assisted Passage Scheme [imposed Nominal Roll], A2559, 1967/SZ/290, 1967 – 1967.; – National Archives of Australia, www.naa.gov.au
- 6 Ovdje nabrajamo samo neke od članova Hrvatske mladeži Uzdanica iz Australije koji su se uključili u obranu RH, no valja napomenuti kako je bilo i članova Mladeži HOP-a, HDP-a ili izvanorganizacijskih pojedinaca koji su se također na duže ili kraće razdoblje pridružili i pridruživali braniteljima, a neki su ostali u Hrvatskoj za stalno, poput pukovnika Stjepana Grbavca, dugogodišnjeg osobnog čuvara Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana, ili poput Mile Nekića, jednoga iz nevino osuđene sydneyeske šestorice republikanaca u slučaju Lithgow Case, ili poput Šimuna Samardžića iz Mladeži HOP-a, danas člana Uprave Hrvatskoga doma Melbourne u melbournškom Footscrayu, ili Filipa Karaule u Vukovaru, Nikole Štedula, itd.
- 7 Dokumentacija HRB-a, preslika u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 8 Isto.
- 9 Geslo dr. Franje Tuđmana „*Sve za Hrvatsku, Hrvatsku nizašto*”, jest parafraza HRB-ova gesla „*Život za Hrvatsku*”.
- 10 Ciglenečki, Dražen, *Nakon Levarova ubojstva teško je ostati hladnokrvan*, Novi list, Rijeka, 4. rujna 2000.; *Zapovjednik 'Domagoj'* Mesiću prijeti smrću, Slobodna Dalmacija, Split, 6. rujna 2000.; *Smrtna presuda Stipi Mesiću puna je pravopisnih i gramatičkih pogrešaka*, Nacional, Zagreb, 6. rujna 2000.; Đuričić, Vuk, *Tko to tamo prijeti predsjedniku?*, Nedjeljna Dalmacija, Split, 8. rujna 2000.; Buljan, Ivica, *HRB je službeno prestao djelovati još sredinom osamdesetih*, Jutarnji list, Zagreb, 9. rujna 2000.; Despot, Zvonimir – Krušelj, Željko, *Koprcanje romantičara HRB-a u klopci Udbe*, Večernji list, Zagreb, 9. rujna 2000.; Kljajić, Vesna, *Atentat na predsjednika ili obavještajni rat*, Večernji list – Dom i svijet, Zagreb, 18. rujna 2000.; Bašić, Mate, *Zašto nova vlast obnavlja stare udabaške teze o domoljubima u inozemstvu I–III*, Slobodna Dalmacija, Split, 18., 19. i 20. rujna 2000.; Peratović, Željko, *Prijetnje sudbinom Milana Levara*, Vjesnik, Zagreb, 19. srpnja 2004.; Starijaš-Al Issa, Nada, *HRB je obećao Tuđmanu da će opet djelovati bude li Hrvatska ugrožena*, „Arena”, Zagreb,
- 11 Bašić, Mate, *Zdenko Marinčić: Hrvatsko revolucionarno bratstvo je ukinuto, ali mi smo još živi*, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 22. rujna 2000.; *Zdenko Marinčić, U Bugojansku akciju nije krenulo 19., nego 23 ljudi*, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 29. rujna 2000.; *Dvije vrste političke emigracije*, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 22. rujna 2000.; *Julienne Eden Bušić: Zvonko Bušić je terorist koliko i Nelson Mandela*, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 27. listopada 2000.
- 12 Dokumentacija Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, preslika u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.
- 13 Antonić, Vesna, *Zastupnički dom Sabora: Dogовором о Бугајну 1972.*, Vjesnik, Zagreb, 29. lipnja 1996.
- 14 Dokumentacija Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava...
- 15 Prijedlog teksta odgovora Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava na zahtjev Zastupničkog doma Hrvatskog državnog sabora pripremio je tadašnji službenik Komisije, inače autor ove knjige Bože Vukušić.
- 16 Odluka Hrvatskoga državnog sabora...
- 17 Osim spomenutih, u Hrvatsku su preneseni posmrtni ostaci još dvojice hrvatskih emigranata ubijenih u inozemstvu – Ante Đapić i Stjepana Đurekovića.
Ante Đapić, zvan Jurišić, rođen 3. lipnja 1927. u Čapralijama pokraj Livna, kratko nakon izlaska iz koncentracijskog logora Sveti Grgur (u susjedstvu Golog otoka) gdje je proveo nekoliko godina zbog osude da je pripadao jednoj tajnoj protujugoslavenskoj organizaciji, emigrirao je 1962. u SR Njemačku. Od samog početka emigracije do svoje smrti bio je aktivran u raznim emigrantskim organizacijama. Dana 29. lipnja 1989. pronađen je mrtav u svome stanu u njemačkom gradu Nürnbergu, izboden nožem i raskoljene glave.
Na zahtjev tadašnjeg zastupnika u Hrvatskom saboru i predsjednika Hrvatske stranke prava Ante Đapića, bivša državna Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, u suradnji s Klubom hrvatskih povratnika iz iseljeništva, organizirala je ekshumaciju posmrtnih ostataka njegovog istoimenog strica pok. Ante Đapića s gradskog groblja u Nürnbergu i njihov prijenos u domovinu te su oni, u nazočnosti predstavnika Županije Hercegbosanske, Općine Livno i Hrvatskog društva političkih zatvorenika, 17. srpnja 1999. sahranjeni na mjesnom groblju u Donjem Rujanima kod Livna.
Stjepan Đureković, rođen 8. kolovoza 1926. u Bukovcu pokraj Petrovaradina, jedan od direktora INA-e, emigrirao je 1982. godine u Njemačku. Zahvaljujući intenzivnoj publicističkoj djelatnosti, ubrzo je postao vrlo poznat i cijenjen u krugovima hrvatskog političkog iseljeništva. Ekipa profesionalnih Udbinih ubojica dočekala ga je, u prijepodnevnim satima 28. srpnja 1983. u tiskari u Wohlfahrtshausenu pokraj München-a i umorila na krajnje bestijalan način. Najprije su ga izrešetali nabojima iz dva pištolja, a potom ga izmasakrirali, najvjerojatnije mesarskom sjekirom.

Nekoliko mjeseci nakon ubojstva Stjepana Đurekovića, iz Njemačke je – u strahu da bi i njega mogla stići ista sudbina – odselio njegov sin Damir. Njegovo zadnje odredište bio je kanadski grad Calgary. Tamo je pronašao posao i pokušao se situirati, vjerujući da ima sigurno utočište. Međutim, 10. rujna 1987. ubojica je nečujno otvorio vrata njegova stana i ubio ga iz lovačke puške, ostavljajući inscenirani trag kao da je riječ o samoubojstvu. Kanadska policija nije provela ozbiljnu istragu, niti je dopustila tamošnjim Hrvatima da to učine.

U organizaciji Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, te uz pomoć Ministarstva obnove, useljeništva i razvijanja i Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva, a na zahtjev supruge pok. Stjepana Đurekovića, gde Gizele Đureković, 10. prosinca 1999., na groblju Waldfriedhof u Münchenu, u nazočnosti službenika Generalnog konzulata RH u Münchenu, ekshumirani su posmrtni ostaci pok. Stjepana Đurekovića. Isprajac posmrtnih ostataka u domovinu obavljen je 12. prosinca 1999., u prostorijama Hrvatske katoličke misije u Münchenu, a poslije Svetе mise u crkvi St. Paul, koju su predvodili voditelj Hrvatske katoličke misije u Münchenu fra Petar Gulić i fra Marijan Karaula. Na isprajcu posmrtnih ostataka bili su nazočni predstavnici Generalnog konzulata RH u Münchenu te predstavnici hrvatskih društava i udruga na području južne Njemačke. Prigodne govore održali su generalni konzul RH u Münchenu dr. Ivan Šimek i dopredsjednica Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva dr. Katica Miloš.

Doček posmrtnih ostataka pok. Stjepana Đurekovića, zbog smrti Predsjednika RH dr. Franje Tuđmana, nije priređen, kako je bilo najavljenog, 13. prosinca 1999., nego u srijedu, 15. prosinca 1999. ispred glavne mrtvačnice na zagrebačkom groblju Mirogoj. Naknadni pokop posmrtnih ostataka obavljen je 17. prosinca 1999. na zagrebačkom groblju Mirogoj. Predstavnici organizatora prijenosa posmrtnih ostataka, INA d.d. i iz Đurekovićeva rodnog Srijema, održali su prigodne govore. Pogrebni obred predvodio je mons. Danijel Labaš, a svetu misu zadužnicu nakon pogreba u crkvi Krista Kralja na Mirogoju mons. Vladimir Stanković.

Kao što je poznato hrvatskoj javnosti, 2005. godine uhićen je bivši emigrant Krunoslav Prates zbog sumnje da je kao agent jugoslavenske Udbe pod pseudonimom *Stiv* sudjelovao u ubojstvu Stjepana Đurekovića. Viši zemaljski sud u Münchenu proglašio je Pratesa krimnim i osudio 16. srpnja 2008. na kaznu doživotnog zatvora.

Osim Pratesa, zbog sumnje da su sudjelovali u organizaciji Đurekovićeva ubojstva, optuženi su, među ostalima, posljednji jugoslavenski šefovi Udbe u Zagrebu i Beogradu, Josip Perković, Ivan Lasić i Zdravko Mustač, te je za njima raspisana međunarodna tjericalica. Time je taj slučaj postao posebno zanimljiv, budući da su oni igrali i još uvijek igraju važnu ulogu u podzemnom tajnom policijskom životu samostalne hrvatske države.

- 18 Fra Drago Tolj bio je bliski suradnik Brune Bušića. Kad je Bruno Bušić odlučio bježati iz Jugoslavije nakon otpuštanja iz zatvora zbog osude da je sudjelovao u Hrvatskom proljeću, preko granice ga je 12. rujna 1975. ilegalno prevezao upravo fra Drago Tolj. Prema: Mijatović, Andelko, *Bruno Bušić*, Školska knjiga, 2010.
- 19 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljeništva* (treće, dopunjeno izdanje), Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.
- 20 Vukušić, Bože, *Franjo Mikulić – napustio CK SKH i posvetio se borbi za Hrvatsku*, Hrvatski list, Zadar, 29. travnja 2010.

Franjo Mikulić, rođen 11. ožujka 1932., potjecao je iz jedne hrvatske ljevičarske, komunističke i partizanske obitelji iz Donje Kupčine u općini Pisarovina pokraj Jastrebarskog. Otar Franje Mikulića nastradao je za vrijeme Drugog svjetskog rata, dok mu je majka nakon rata bila visoki lokalni partijski dužnosnik. Tako je i Franjo Mikulić odrastao u komunističkom svjetonazoru, završio fakultet i s pedigreeom partizansko-komunističkog potomka ušao na velika vrata u politiku. Relativno mlad postao je gradonačelnik Jastrebarskoga, pa član Centralnog komiteta SKH.

Međutim, tijekom Hrvatskog proljeća u Franji Mikuliću je proradio hrvatski gen te je on s uvjerenjem i oduševljenjem sudjelovao u tom svehrvatskom pokretu. Štoviše, nakon vojno-političkog puča u Karađorđevu Franjo Mikulić se našao među rijetkim članovima vodstva komunističke partije u Hrvatskoj, koji se nisu htjeli posipati pepelom. Premda mu je nuđeno povlačenje optužbi pa čak i napredak u karijeri ukoliko se odrekne svojih stajališta, Franjo Mikulić je ostao ustrajan u tvrdnjama da je Hrvatsko proljeće bio opravдан pokret, jer je Hrvatska u jugoslavenskoj državi bila podređena i eksplotirana, a hrvatski narod ugnjetavan. Zbog toga je na kraju uhićen i osuđen na dvije i pol godine zatvora. Robiju je izdržao u Staroj Gradiški, gdje je upoznao i druge hrvatske političke osuđenike, posebice one iz nekomunističkih redova – poput Brune Bušića, Dražena Budiše, Vlade Gotovca i drugih.

Nakon izlaska iz zatvora Franjo Mikulić se nije htio smiriti i povući, pa mu je dojavljeno mu se spremi njegovo ponovno uhićenje i suđenje pa, vjerojatno, i novo zatvoreništvo. Zbog toga je emigrirao u Njemačku, gdje je ubrzo dobio politički azil. Nakon dolaska Brune Bušića u emigraciju, tzv. emigranti-proljećari se okupljaju oko njega i odlučuju aktivirati u krovnoj organizaciji hrvatskog političkog iseljeništva – Hrvatskom narodnom vijeću (HNV). Na izborima za Drugi sabor HNV-a tijekom svibnja i lipnja 1977. godine, nekolicina njih je dobila velik broj glasova, ponajprije zahvaljujući rastućem raspoloženju u hrvatskom iseljeništvu za potrebotom općehrvatskog pomirenja.

Početkom listopada 1977. u Belgiji, u Bruxellesu, novoizabrani sabornici HNV-a birali su novo vodstvo. Franjo Mikulić, bivši član CK SKH, izabran je za predsjednika, a Janko Skrbin, nekadašnji dužnosnik Ustaške mladeži, za predsjednika Izvršnoga odbora HNV-a. Taj Sabor HNV-a nije samo personalnim promjenama u vodstvu organizacije simbolično nglasio ideju svehrvatske pomirbe, već je nagovjestio i konceptualni zaokret u političko-osloboditeljskom radu.

Takav razvoj događaju u hrvatskom iseljeništvu nije zasmetao samo jugoslavenskim vlastodršcima, već i određenim centrima moći u svijetu čiji je prioritet bio očuvanje jugoslavenske države. Stoga su pokrenute brojne akcije diskreditacije novih članova vodstva HNV-a i izazivanja razdora u samome vodstvu.

Nakon ubojstva Brune Bušića u listopadu 1978. godine, do toga je zaista počelo dolaziti. Rezultat je bio da su na ključna mjesta na Trećem saboru HNV-a krajem 1979. u Londonu izabrani pojedinci koje se je smatralo marionetama zapadnih velesila.

Franjo Mikulić se tada povukao iz rada HNV-a i priključio skupini mlađih hrvatskih emigranata na čelu s Nikolom Štedulom, koji su početkom 1981. godine u New Yorku osnovali Hrvatski državotvorni pokret (HDP).

Još dok je Franjo Mikulić bio predsjednik HNV-a, prema pisanju emigrantskog tiska, Udba je u njegovu blizinu ubacila suradnika Centra SDS-a Zagreb pod pseudonimom *Beli – Stjepana Pavletića*. Taj je 3. kolovoza 1979., prilikom izleta u francuski grad Metz, pokušao oteti Mikulića i odvesti ga u Jugoslaviju. Međutim, Mikulić se uspio othrvati Pavletiću i iskočiti iz automobila. Prilikom pada iz automobila udario je glavom o ivičnjak i onesvijestio se. Jedan Francuz ga je pri-mjetio kako leži uz cestu i obavijestio policiju.

Udba je nastavila okruživati Mikulića i pripremati njegovu eliminaciju. Jedne večeri, 3. travnja 1981., u Münchenu, već poprilično opsjednut strahom od atentata, Mikulić je u jednom restoranu posumnjao u neke ljude da ga prate kao Udbini agenti pa je zapucao u njih i jednoga lakše ranio. Uhićen je i osuđen na četiri i pol godine zatvora.

Dvije godine kasnije, 23. travnja 1983., Franjo Mikulić je umro pod sumnjivim okolnostima u zatvoru. Njegovi prijatelji sumnjuju da je otrovan i da je u tome imala prste suradnica Centra SDS-a Karlovac Jelica Brezović pod pseudonimom *Slobodanka*, koju je na vezi držao poznati karlovački Udbaš Ivan Lang.

21 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*;

22 Isto.

23 Prema: Musa, Dušan, *Našao obitelj*, Večernji list, Zagreb, 2. kolovoza 2009.;

24 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*;

Vukušić, Bože, *Bruno Bušić – vizionar hrvatske neovisnosti* (feljton), Hrvatski list, Zadar, 2010.;

25 Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe...*;

26 Puđa, Stipe, *Ostvarenje posljednje želje braće Jelić*, Večernji list, Zagreb, 23. kolovoza 2006.;

Vukušić, Bože, *Prijenos posmrtnih ostataka dr. Jelića iz Münchena u Dolac Donji*, Hrvatski list, Zadar, 24. kolovoza 2006.

Nejašmić, Mladen, *Slava mučeniku*, Slobodna Dalmacija, Split, 28. kolovoza 2006.;

Zakarija, Nenad, *Konačno počivalište u rodnome kraju*, Matica iseljenika, Zagreb, kolovoz – rujan 2006.;

Kaćunko, Andelko, *Braća Jelić počinuli u domovini*, Glas Koncila, Zagreb, 10. rujna 2006.;

27 Šimundić-Bendić, Tanja, *Posmrtni ostaci Udbine žrtve vraćeni u Hrvatsku*, Slobodna Dalmacija, Split, 1. prosinca 2006.

Vukušić, Bože, *Marijan Šimundić počiva u Splitu*, Hrvatsko slovo, Zagreb, 8. prosinca 2006.

Vukušić, Bože, *Povratak u domovinu*, Fokus, Zagreb, 8. prosinca 2009.

28 Bašić, Mate, *Tijela Udbinskih žrtava vraćena u Hrvatsku*, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 6. srpnja 2007.

Robert, sin Ante Znaora, rođen i odrastao u Francuskoj, pristupio je 1991. godine Hrvatskoj vojsci, a njegova majka Ana intenzivno je radila na prikupljanju humanitarne pomoći za Hrvatsku tijekom velikosrpske agresije.

29 Jurić, Emilio, *Na počinak u domovinu*, Slobodna Dalmacija, Split, 23. listopada 2007.;

Kaselj, Vesna, *Ubijeni emigrant nakon 39 godina počiva u domovini*, Večernji list, 28. listopada 2007.;

Vukušić, Bože, *Posmrtni ostaci Vida Marićića u domovini*, Hrvatski vjesnik, Melbourne, 2. studenoga 2007.;

30 *Govor Ante Sarića na pogrebu Petra Andrića*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

31 Šimunko, J., *Žrtva Đure Horvata nije bila uzaludna*, Večernji list, Zagreb, 18. travnja 1997.

32 *Govor Ante Sarića*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

33 *Govor Denisa Gudasića*, u posjedu Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva.

Jure Vujić

POGOVOR

Akcija Fenix 72 u svjetlu relegalizacije državotvornog kontinuiteta

AKCIJA FENIKS 72 KAO NAJZNAČAJNIJA AKCIJA HRVATSKOG REVOLUCIONARNOG BRATSTVA (HRB), kojoj je opravdano posvećen najveći i najvažniji dio ove knjige, predstavlja jednu od ključnih suvremenih povjesno-političkih i vojnih referenci u dugo hrvatskoj revolucionarnoj historiografiji još od početka 10. stoljeća pa sve do Domovinskog rata 1990-1995.

Međutim, posljednjih su se desetljeća upravo na toj temi razilazili i suprotstavljali, i to još uvijek čine, dva idejno-politička pristupa i tradicionalna “orientira” u hrvatskom nacionalnom korpusu: prvi, koji je nastupao u ime državno-pravnog kontinuiteta hrvatske samobitnosti i državnopravne ravnopravnosti, ali je bio spremjan taktizirati i prihvati zadane federativne ili pak konfederativne “demokratizirane” jugoslavenske okvire; i drugi, koji je polazio od beskompromisnog integralnog državotvorstva, i bio spremjan primjeniti “revolucionarnu strategiju” prekida kontinuiteta jugoslavenskoga državnog okvira s totalitarnom režimskom praksom.

Upravo se u takvoj problematici pojavljuju još uvijek semantička pitanja i koncepcionalne i politološke kvalifikacije Akcije Fenix 72: “terorizam” ili “narodnooslobodilačka akcija”, moralno opravdanje uporabe nasilja protiv totalitarnih režima, odnosno pravno i dijalektičko pitanje odnosa legaliteta spram legitimiteta, te pitanja državnopravnog kontinuiteta i diskontinuiteta.

O tome što se podrazumijeva pod pojmom terorizam, postoji niz znanstvenih i pravnih rasprava koje ukazuju na činjenicu da ne postoji jasna definicija u međunarodnoj zajednici u tumačenju tog fenomena s obzirom na evoluciju njegovih metoda i oblika od 19. stoljeća sve do današnjega globalnoga asimetričnog terorizma. Poznato je da Ujedinjeni narodi (UN) još od 1972. godine pokušavaju definirati pojам terorizma – bez uspjeha. U tome je svijet podijeljen.

Manje je poznato, međutim, kako je termin “terorizam” ušao u uporabu tijekom “vladavine terora” u godinama nakon Francuske revolucije, kada su revolucionarne vođe

stavile u pogon napravu doktora Guillotina kako bi sačuvale “tekovine bratstva i slobode, ali prije svega jednakosti” – kroz “jednaku smrt za sve”.

U to se doba riječ “terorizam” isključivo odnosila na državni teror, koji je bio “zakonski institucionaliziran”, a tek kasnije se proširio na druge ne-državne postupke.

Tijekom 19. stoljeća taj pojam postupno poprima značenje bliže onome u kojem ga se danas najčešće koristi – teroristi su izjednačeni s pripadnicima tajnih, revolucionarnih, protudržavnih organizacija. Većina ih crpi inspiraciju iz rada Carla Pisacanea (vidjeti: Préposiet, Jean, *Histoire de l'anarchisme*, Tallandier, coll. Approches, Paris, 2005.), koji je prvi razvio teoriju “propagande putem djela”, govoreći o “didaktičkoj funkciji nasilja”, funkciji koju parole ili plakati ne mogu ispuniti. Pisacanea su duhovnim pretkom držale brojne anarhističke skupine, a među prvima upravo ruski anarhisti, okupljeni u *Narodnoj volji*.

Dvadeseto je stoljeće promoviralo terorizam u fenomen svjetske važnosti – takozvano “stoljeće rata” bilo je uvelike i “stoljeće terorizma”: dosta je sjetiti se kako su dva svjetska rata, zapravo, kronološki “uokvirena” dvama terorističkim činovima – atentat Gavrila Principa, člana organizacije *Mlada Bosna*, na austrougarskog prijestolonasljednika Ferdinanda u Sarajevu 28. lipnja 1914. bio je neposredan povod Prvome, a bacanje američkih atomskih bombi na Hirošimu, 6. kolovoza 1945., i Nagasaki, 9. kolovoza 1945., označava završetak Drugog svjetskog rata.

Konačno, i al-Qaidin teroristički napad na New York i Washington, 11. rujna 2001., predstavljao je događaj nakon kojega smo neprekidno slušali kako “svijet više nikada neće biti isti”. Tim se činom zatvorio krug povijesti terorizma: nakon dva milenija, ponovo su religijski motivirane terorističke akcije izbile u prvi plan.

Kada je riječ o pokušaju topološkog i politološkog definiranja Akcije Fenix 72, nužno je smjestiti tu revolucionarnu akciju u tadašnji vremensko-prostorni kontekst.

Kada bismo trebali usporediti Skupinu Fenix 72 s djelovanjem terorističkih grupa 1970-ih godina, onda bismo lako ustanovili koliko se HRB-ova Skupina Fenix 72 značajno, tipološki i metodološki, razlikuje od determinacije terorističkih grupa iz tog vremena.

Naime, u svijetu je to bilo pretežito vrijeme “ideološkoga radikalnoga ljevičarskoga terorizma” i “reakcionarnoga desničarskoga protuljevičarskoga terorizma”. U jednomu, kao i drugomu slučaju, riječ je bila o državno-sponzoriranom terorizmu. Naime tada djeluju poznate lijeve terorističke skupine Baader-Meinhof, RAF (Rote Armee Fraktion tj. Frakcija Crvene Armije – u Njemačkoj), Crvene brigade (Brigatte Rosse – u Italiji), ekstremno-desničarske skupine Ordine Nuovo ili Avanguardia Nazionale, sve u Italiji, u Grčkoj, u Njemačkoj, u Francuskoj, u Europi, ukratko (vidjeti o terorizmu u politologiji: Laqueur, Walter, *The Age of Terrorism*, Little Brown & Co., Boston, 1987.; i Wilkinson, Paul, *Terrorism and the Liberal State*, second edition, Macmillan Press, Basingstoke, 1986.).

Kad je riječ o njihovu osposobljavanju, logističko-prostornoj potpori, potrebno je

naglasiti kako je dokazano da se uvijek radilo o državnom, sponzoriranom terorizmu, koji je vodio ka SAD-u ili SSSR-u, odnosu CIA-i ili KGB-u.

Akcija Fenix 72 vjerojatno je jedina gerilska akcija u razdoblju “terorizma” 1970-ih godina koja nije djelovala pod tuđom zastavom (tzv. akcije “false flag”), odnosno koja nije bila u funkciji američkih ili ruskih interesa. Riječ je o “autohtonom revolucionarnom narodnooslobodilačkom pokretu”, koji nije bio državno-sponzoriran te koji je bio slabo ideološki obojan jer je – bez obzira na “desnicu” i “ljevicu” – isključivo tražio uspostavu samostalne hrvatske države. Upravo se tu nalazi “originalnost” i “politološki” značaj te akcije, unatoč svim neuspjesima, na taktičkoj ili pak na strateškoj razini.

To ne znači da tadašnje dvije velesile nisu ozbiljno pratile razvoj buntovništva u Hrvatskoj i njenu iseljeništvu, odnosno da nisu ozbiljno analizirale namjere, kapacitete djelovanja, i potencijalnu psihološku potporu hrvatskog naroda tzv. “hrvatskim teroristima” (vidjeti: Ganser, Daniele – predgovor John Prados – *Nato's Secret Armies: Terrorism in Western Europe*, Frank Cassed, London, 2005.).

U tom kontekstu, nepobitna je činjenica da je američka CIA posebnu važnost posvećivala “hrvatskim revolucionarnim skupinama”, koje je tretirala kao nacionalno-osloboditeljske pokrete, po uzoru na IRA-u, ili PLO, a ne kao tadašnji “lijevo-ideološki radikalni terorizam”, poput RAF-a, koji nije nailazio na pristanak i na nužnu potporu u narodu u njihovim političkim ciljevima, a o čemu govori deklasificirano (tj. pruženo javnosti na uvid) izvješće CIA-e o Hrvatskoj (vidjeti: *New York Times*).

Skupina Fenix 72 nastojala je primijeniti tadašnju gerilsku strategiju “lijevo-revolucionarne provenijencije”, koja je – poput gevarističke “teorije fokusa” – zagovarala stvaranje delokaliziranoga gerilskog uporišta s “ugnježđivanjem” malih mobilnih gerilskih skupina, koje su se trebale suprotstaviti jugoslavenskim vlastima, te generirati “revolucionarni” osjećaj u hrvatskom pučanstvu, sve do općega narodnog ustanka. U sklopu navedene strategije, male gerilske skupine trebale su permanentno održavati “sukob srednjeg intenziteta”, kroz široki spektar gerilskog djelovanja na području Jugoslavije.

Gledano s povijesne distance, može se reći da je Akcija Fenix 72 – iako je takva strategija “gerilskog insurekcionizma” bila dosta idealistička u hrvatskom slučaju, posebice nakon 21. sjednice CK SKJ u Karađorđevu 1. prosinca 1971. – ipak postigla primarni učinak “psihološkoga” gerilskog ratovanja, a to jest ostvarivanje “promidžbeno-psihološkoga” cilja: da hrvatska revolucionarna opcija postoji, i da Jugoslavija kao i cijeli svijet moraju računati na takav “revolucionarni čimbenik”, kao na dalnjega aktera i subjekt u određivanju razvoja regionalnih i međunarodnih odnosa na području Jugoslavije.

Ako polazimo od stajališta da se Skupina Fenix 72 isključivo ravnopravno borila (ali i disproporcionalno u odnosu na superiornu opremu i ljudstvo TO i JNA) protiv Jugoslavenske vojske, onda glavna značajka i inzistiranje na “nevinim žrtvama”, kako bi se optužilo Skupinu Fenix 72 za terorizam, ne “drži vodu”, jer – po svim službenim podatcima – Akcija Fenix 72 prouzročila je isključivo vojne žrtve!

Također, treba naglasiti kako su Teritorijalna obrana (TO) i Jugoslavenska narodna

armija (JNA) predstavljale produženu ruku totalitarnog jugoslavenskoga komunističkoga režima koji je bio sve prije negoli bespomoćan, nevin ili neborben.

Sa strane “organja vlasti” poginulo je 13 vojnika i ranjeno više od 20. U akciji je sudjelovalo više tisuća pripadnika raznih vojnih, policijskih i rezervnih postrojbi. Predsjednik Tito odlikovao je 389 osoba koje su se “istaknule u akciji”.

Dakle, ako je ključni kriterij određivanja terorističkog čina “neselektivni pristup metama i ciljevima”, onda on u Akciji Feniks 72 i u borbama između te hrvatske skupine protiv TO JNA na Raduši manjka jer, kao što smo kazali – te žrtve na jugoslavenskoj strani bile su sve osim “bespomoćne”.

Jugoslavenske su vlasti prozivale Akciju Fenix 72 kao subverzivnu kontrarevolucionarnu i ilegalnu “ustaško-terorističku”, dok su hrvatski domoljubi veličali tu akciju kao herojsku narodnooslobodilačku i politički legitimnu.

Ono što je specifično za Akciju Fenix 72, jest da se po prvi put jedna skupina gerilaca ubacila iz inozemstva na tlo tadašnje SFRJ a da pritom nije bila sponzorirana od bilo koje strane države, i uspjela se uzdignuti na unutarnji i međunarodni političko-vojni subjekt kao remetiteljski čimbenik jugoslavenskog poretka i njezine stabilnosti, i kao osporavatelj državno-pravne legitimacije jugoslavenskog totalitarnog režima.

Razlika u shvaćanju sudionika u međunarodnom (vanjskom) ratu, tj. vojnika, i boraca u građanskom (unutarnjem) ratu, tj. partizana-gerilaca, jest u tome što vojnik, kao jednostavni izvršitelj zapovijedi, nije odgovoran za postupke koji bi u doba mira bili smatrani kriminalnima; suprotno tome, partizan-gerilac, budući da on sam izabire stranu, ne može a da ne bude smatran odgovornim za vlastiti izbor, a time i za postupke koji su iz tog izbora potekli. Kako je dobro istaknuo Carl Schmitt, veći rizik kojeg preuzima partizan-gerilac u usporedbi s onim kojeg preuzima vojnik, svoje izvorište nalazi u neurednosti rata u kojemu on sudjeluje. To njega pretvara u neregularnog borca, nepodložnog i nepodloživa normama koje bi se odnosile na njegovo postupanje prema neprijatelju, ali i neprijateljevo u odnosu na njega (vidjeti: Schmitt, Carl, *Le Nomos de la Terre dans le droit des gens du Jus publicum europaeum*, PUF, Paris, 2008.).

Ova takoreći pravna digresija nužna je za razumijevanje politološke i pravne biti djelovanja Skupine Fenix 72 u okviru njezina smještanja unutar “pokreta otpora” protiv totalitarnih sustava. Naime, talijanski politolog Pavone ističe:

Velika razlika, shvaćena na razini simboličke vrijednosti, kada se usporedi nasilje koje su vršili ljudi iz pokreta otpora, s onim koje su vršile regularno ustrojene vojske ili policijske postrojbe, proizlazi iz sloma državnog monopola na nasilje. Prekid ovog monopola oslobođa nasilje protiv države od njegove kažnjivosti. U Jugoslaviji se 1945., a posebice nakon bleiburških kolona smrti, i još uočljivije u onoj 1971. – nakon Titova

udara u Karađorđevu i masovne represije nad hrvatskim domoljubima – nasilje doimalo izrazom dugotrajnog nagomilavanja. To ga je učinilo s jedne strane logičnjim, a s druge okrutnijim.

Tamo gdje prestaje legitimni monopol suverene države na silu, po Weberovu tumačenju, svaka sila teži samolegitimiranju, odnosno delegitimiranju sile drugoga. Neprijatelj tako postaje totalni neprijatelj. Riječ je o totalizaciji rata. Što više svaka od strana pravednjim smatra vlastiti rat, to će više smatrati nepravednjim rat one druge (vidjeti: Pavone, Claudio, *Una guerra civile: Saggio storico sulla moralità nella resistenza*, Bollati-Boringhieri, Torino 1991.).

Ako transponiramo ovu dijalektičnu shemu na sukob Skupine Fenix 72 i Jugoslavenske vojske i političkog vrha 1972., onda je uočljivo kako je Skupina Fenix 72 objavila barem na simboličnoj razini “totalni rat” nelegalnim jugoslavenskim vlastima, a jugoslavenske su vlasti angažirajući vojnu silu na jedan način pokazale na međunarodnom planu svoju ranjivost uvođenjem u “ratno izvanredno stanje”, tako da je sam jugoslavenski vrh pridonio u očima svijeta formiranju slike o – državno-pravnom diskontinuitetu jugoslavenskog poretku.

Istina je da je Skupina Fenix 72 djelovala izvan zakonskih okvira tadašnje SFRJ, međutim nepobitna je činjenica, prvo, da su se borili protiv jednog totalitarnog sustava koji nije imao nikakva demokratskog legitimiteta iako je bio legalno obojan, i drugo, da se njihov politički legitimitet crpio iz same pravne činjenice “prava svakog naroda na slobodu i na samoodređenje i odcjepljenje” (koje je jamčio i sam jugoslavenski Ustav).

Kako bismo trijezno i nepristrano odredili je li Akcija Fenix 72 bila legitimna, iako je bila “nelegalna”, nužno je ne tumačiti tu akciju kao izoliranu “nasilnu akciju” *sui generis*, već kao nastavak stoljetne hrvatske revolucionarne državotvorne tradicije koja se proteže od Pobune hrvatskih pučana između 1510. i 1514. godine pod vodstvom Matije Ivanića, Seljačke bune 1573. godine u Hrvatskom zagorju pod vodstvom Ambroza Matije Gupca, Pokreta za autonomiju Bosne 1831. i 1832. godine pod vodstvom Huseina-kapetana Gradaščevića (Zmaja od Bosne), Rakovičkog ustanka 1871. godine pod vodstvom Eugena Kvaternika, pa sve do Velebitskog ustanka 1932. godine u organizaciji Ustaškog pokreta, Pobune labinskih rudara 1921. godine i Cazinske bune 1950. godine, itd.

Zahvaljujući Skupini Fenix 72 – kao pretečama i nasljednicima stoljetne revolucionarne tradicije – hrvatski je narod imao uzor i 1990. godine, kada je odlučivao o vlastitoj sudbini – prvo na institucionalnom referendumu, zatim na izborima za Hrvatski sabor i na kraju u Domovinskom ratu, kojim je okončana velikosrpska okupacija hrvatskog državnog teritorija.

Kad sagledamo političku dimenziju i učinak gerilske Akcije Feniks 72, onda ustanovljujemo kako je takva akcija bez obzira na njezin ograničeni vojno-strateški učinak, na simboličnoj i perceptivnoj razini bila čimbenik ne samo državnog destabiliziranja Jugoslavije, već i pokretač državno-pravnog diskontinuiteta jugoslavenskog totalitarnog poretka. Kao pobunjenički i insurekcijski akt, koji svoje korijene ima u dugoj tradiciji hrvatskog revolucionarstva, Akcija Feniks 72 je u tadašnjoj vanjskopolitičkoj i unutarnjoj konstelaciji Jugoslavije, a posebice nakon neuspjelog Hrvatskog proljeća, bila jasan odgovor i poruka jugoslavenskim vlastima kao nositeljima tzv. “legalnog državnog jugoslavenskog kontinuiteta” da ih nositelji “legitimnog prava na samoodređenje hrvatskog naroda” koji su bili i djelovali u “ilegalnosti” ne priznaju i (trajno) opovrgavaju.

Kad je riječ o tematici državno-pravnog diskontinuiteta Jugoslavije ili pak o uspostavi državno-pravnog kontinuiteta hrvatske države, gledano kroz politički učinak Akcije Fenix 72, potrebno je preliminarno istaknuti kako se politološki pojam diskontinuiteta prvotno odnosi na ustavotvornu dimenziju. S povjesnog aspekta, razvidno je da su hrvatske elite tijekom 19. pa i 20. stoljeća mahom tražile rješenje hrvatskog nacionalnog pitanja unutar južnoslavenske zajednice. Konačno, tu je i kontinuitet koji povezuje Ustav SRH iz 1974. s današnjom hrvatskom državom (vidjeti: Cansacchi, G., *Identité et continuitet des sujets internationaux*, RCADI, Hague, 1969.).

Danas je vidljivo kako je naivna i pogrešna bila premisa zastupnika diskontinuiteta jugoslavenske države da je raskid s “jugoslavenskim ustavom i državnopravnim poretkom” izraz raskida s “prirodom i političko-mentalnom infrastrukturom” jugoslavenskog režima. Naime simptomatično je da izrežirani napadi na hrvatsku nacionalnu državotvornu opciju, kao i sustavno medijsko i političko etiketiranje Akcije Feniks 72 (terminom “ustaški terorizam”), kao i diskreditiranje cijelog naslijeda Domovinskog rata, danas provode iste reciklirane vojno-obavještajne, političke, medijske i gospodarske projugoslavenske i unitarističke strukture, koje zagovaraju i pozivaju na državnopravni kontinuitet Jugoslavije odnosno ustavni kontinuitet koji povezuje Ustav SRH iz 1974. s današnjom hrvatskom državom.

Nakon pada komunizma i raspada Jugoslavije, u Hrvatskoj je iznikla teza o podzemnom građanskem ratu skrivenom od svjetla dana, u kojem se pod krinkom i sintagmom rata između antifašista i fašista, crvenih i crnih, jugofila i hrvatskih nacionalista, odvija obračun između relikata jugoslavenskih bivših političko-obavještajnih struktura koje se nikada nisu pomirile s pojavom demokratske hrvatske države, na jednoj strani, i svih nacionalnih državotvornih snaga na drugoj strani.

S obzirom da su prvi naslijedili kontrolu medijskog i političkog prostora, pa i legalni monopol prisile kroz tajne policijske i pravosudne institucije, još jednom se postavlja

akutno pitanje državotvornog nacionalnog legitimiteata u skladu sa svim moralnim zapadnoeuropskim civilizacijskim demokratskim standardima, upravo onda kada Europska unija putem sukcesivnih rezolucija Europskog parlamenta na jedan način nalaže nužnost "dekomunizacije" hrvatskog društva i državnog aparata.

Proces državotvorne relegalizacije je složen i dug sociološki, društveni idejno-politički proces koji će znatno ovisiti o skladnoj artikulaciji morfogeneze suvremene hrvatske države unutar regionalnih i međunarodnih integracija.

Ova knjiga, koja ne nastoji provlačiti bilo koju tezu o apologiji "terorizma" ili "nasilja", zasigurno je značajan znanstveno-istraživački doprinos takvoj političkoj relegalizaciji hrvatske državotvorne revolucionarne tradicije i misli, a ne samo jedan oblik rehabilitacije dvadesetak pripadnika Skupine Fenix 72 koji su žrtvovali svoje mlade živote suprotstavljajući se Jugoslaviji, onda kada nitko to nije želio, pa niti mogao.

Kazalo kratica u knjizi

AFP	Australska federalna policija
AHD	Australsko-hrvatsko društvo
AHNO.....	Australsko-hrvatski narodni otpor (usporedi: HNO, HNotpor, HNodpor)
AID	Agencija za informacije i dokumentaciju
A. M.....	anglosaksonska oznaka za prijepodnevne sate (latinski, <i>ante meridiem</i> , latinski, "prije podne")
ASIO	Australska savezna sigurnosna služba (engleski, Australian Security Intelligence Organisation)
AUD	Međunarodna kratica za australski dolar (The Australian Dollar)
BfV	Njemačka služba za zaštitu ustavnog poretka (Bundesamt für Verfassungsschutz)
BiH	Bosna i Hercegovina
BND	Njemačka savezna sigurnosna služba (Bundesnachrichtendienst)
Centar DB	srpski, Centar Državne bezbednosti
CIA	Američka tajna služba (Central Intelligence Agency)
CK SKH	Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske
CK SKJ	Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije
CRB	engleski, Croatian Revolutionary Brotherhood (Hrvatsko revolucionarno bratstvo)
ČSSR	Čehoslovačka (Čehoslovačka savezna socijalistička republika)
DDR	Demokratska Republika Njemačka (istočna), njem. Deutsche Demokratische Republik
DG	diverzantska grupa
DI	diplomatska isprava
DKP	Diplomatsko-konzularno predstavništvo
DSIP	srpski, Državni sekretarijat za inostrane poslove
EU	Europska Unija
FNRJ	Federativna Narodna Republika Jugoslavija
GRS	Glavni revolucionarni stan (usporedi: HRB)
GS	Glavni stan (usporedi: HRB)
GUS	Glavni ustaški stan (usporedi: OS NDH)
HDO	Hrvatski demokratski odbor
HDO	Hrvatski državni odbor (usporedi: NDH)
HDP	Hrvatski državotvorni pokret
HDPZ	Hrvatsko društvo političkih zatvorenika
HDS.....	Hrvatska državotvorna stranka (usporedi: Pavelić, Argentina)
HDS.....	Hrvatska demokratska stranka (usporedi: Marko Veselica)
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
HIC	Hrvatski informativni centar
HIS.....	Hrvatska izvještajna služba
HKB	Hrvatsko križarsko bratstvo

HND	Hrvatski nezavisni demokrati
HND	Hrvatsko novinarsko društvo
HNO	Hrvatski narodni odbor (usporedi: HNodbor)
HNO	Hrvatski narodni otpor (usporedi: HNO, HNotpor, HNodpor, AHNO)
HNS	Hrvatska narodna stranka
HNV	Hrvatsko narodno vijeće
HOP.....	Hrvatski oslobodilački pokret
HOS	Hrvatske oružane snage (usporedi: NDH)
HOS	Hrvatske obrambene snage
HRB	Hrvatsko revolucionarno bratstvo
HRF.....	Hrvatska revolucionarna fronta
HRNP	Hrvatski revolucionarni nacionalni pokret
HNRP	Hrvatski nacionalni revolucionarni pokret
HRS	Hrvatska republikanska stranka
HRS	Hrvatski radnički savez
HSP	Hrvatska stranka prava
HSS	Hrvatska seljačka stranka
HRSS.....	Hrvatska republikanska seljačka stranka
HV	Hrvatska vojska
HVIDRA	Hrvatski vojni invalidi Domovinskog rata
HVO	Hrvatsko vijeće obrane
HZ HB	Hrvatska zajednica Herceg-Bosna
IRA	Irska republikanska armija
JAR	Južnoafrička Republika
JAT.....	srpski, Jugoslovenski aero-transport (usporedi: jugoslavenska zračna kompanija)
JB	Javna bezbednost
JNA	Jugoslavenska narodna armija
JS	Javna sigurnost
KBSA.....	Kongres Bošnjaka Sjeverne Amerike
KESS	Konferencija za europsku sigurnost i suradnju
KGB	Služba državne sigurnosti Sovjetskoga Saveza (Komitet Gosudarstvenoj Bezopasnosti)
KNS	Koalicija narodnog sporazuma
KOMINTERNA..	Komunistična Internacionala
KOS	Kontraobavještajna služba JNA
KPD	Kaznenopopravni dom
KPJ	Komunistička partija Jugoslavije
MOSSAD	Izraelska tajna služba (Institut za izvještavanje i specijalne zadatke izraelske države)
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
MVP	Ministarstvo vanjskih poslova

NATOOrganizacija Sjevernoatlantskog ugovora (North Atlantic Treaty Organisation)
NDHNezavisna Država Hrvatska
NHINezavisna hrvatska inicijativa (usporedi: BiH)
NKVDMinistarstvo unutarnjih poslova Sovjetskoga Saveza (Narodny komissaryat unutrennih del)
NONarodna obrana
NOPNarodnooslobodilački pokret
NOVNarodnooslobodilačna vojska
NR Hrvatska.....	.Narodna Republika Hrvatska
NSWNovi Južni Wales (New South Wales, jedna od australskih država)
OK SK.....	.Općinski komitet Saveza komunista
OS NDHOružane snage Nezavisne Države Hrvatske
OZN-aOdjeljenje za zaštitu naroda
PBVPočasni bleiburški vod
PIputna isprava
P.M.Anglosaksonska oznaka za poslijepodne, od lat. <i>post meridiem</i> , "poslije podne"
P.O.prethodna obrada (usporedi: Udba)
PSUPsrpski, Pokrajinski Sekretarijat unutrašnjih poslova (usporedi: pokrajinska milicija)
rev.vlč. (engleski <i>reverend</i>)
RSUPRepublički sekretarijat unutrašnjih poslova
SABAHSavez antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske
SADSjedinjene Američke Države
SAO Krajina.....	.srpski, Srpska autonomna oblast Krajina
SBSSpecial Broadcasting Service (jedna od dvije australske državne radio-televizijske postaje/agencije)
SB JAsrpski, Služba bezbednosti Jugoslovenske armije
SDAStranka demokratske akcije (usporedi: BiH)
SDBsrpski, Služba državne bezbednosti (usporedi: Udba)
SDPSocijaldemokratska partija (usporedi: SDP-SKH, SKH, Ivica Račan)
SDSSlužba državne sigurnosti (usporedi: SDB, Udba)
SDSSrpska demokratska stranka
SFRJSocijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SHKUISavez hrvatskih komunista u inozemstvu
SHMSSavez hrvatske mladeži svijeta
SHUMS.....	.Savez hrvatske ujedinjene mladeži svijeta (usporedi: HOP)
SID.....	.Služba za istraživanje i dokumentaciju (SSIP-a SFRJ)
SISSigurnosno-informativna služba (usporedi: HV, sigurnosna služba Hrvatske vojske)
SIS HVO-aSigurnosno-informativna služba Hrvatskog vijeća obrane
SIU.....	.Special Investigation Unit (australska "nazi-hunterska" služba pri Uredru državnog odvjetnika)
SIVSavezno izvršno vijeće (usporedi: Vlada SFRJ)

SJS	Stanica javne sigurnosti (usporedi: policijska postaja)
SKJ	Savez komunista Jugoslavije
SO	Skupština općine
SOD	<i>Special Operations Division</i> , Odjel za posebne namjene
SR	socijalistička republika
SRH	Socijalistička Republika Hrvatska
SR BiH.....	Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
SR Njemačka	Savezna Republika Njemačka
SSIP	srpski, Savezni sekretarijat inostranih poslova (usporedi: Ministarstvo vanjskih poslova)
SSNO	srpski, Savezni sekretarijat narodne odbrane
SSRN	Socijalistički savez radnog naroda
SSSR	Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (Sovjetski Savez)
SSUP	srpski, Savezni sekretarijat unutrašnjih poslova
SSVP	Savezni sekretarijat za vanjske poslove
SUBNOR	Savez udruženja boraca Narodnoobodilačkog rata (usporedi: SABAH)
SUP	srpski, Sekreterijat unutrašnjih poslova
SZUP	Služba za zaštitu ustavnog poretka (RH)
TO	srpski, Teritorijalna odbrana
TRUP	Tajna revolucionarna ustaška postrojba
UB SSNO	srpski, Uprava bezbednosti Saveznoga sekretarijata narodne odbrane (usporedi: KOS JNA)
UDBA	srpski, Uprava državne bezbednosti (usporedi: Udba)
UHDDR	Udruga hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata
UHF	Ujedinjeni Hrvati Francuske
UHNJ	Ujedinjeni Hrvati Njemačke
UHRO	Ustaša – Hrvatska revolucionarna organizacija
UID	Uprava za istraživanje i dokumentaciju (usporedi: SID Služba za istraživanje i dokumentaciju, obaveštajna služba jugoslavenskoga Ministarstva vanjskih poslova)
UNCRO	Operacija Ujedinjenih naroda za obnovu povjerenja u Hrvatskoj (United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia, prije toga UNPROFOR United Nations Protection Forces)
UNIS	Ujedinjena namjenska industrija Sarajevo (središnja jugoslavenska tvorница oružja, u sastavu PRETIS-a, što je pak skraćenica za "Preduzeća Tito Sarajevo")
UNS	Ustaška nadzorna služba, sigurnosna služba NDH
UZUP	Ured za zaštitu ustavnog poretka
ZNG	Zbor narodne garde

Kazalo imena koja se spominju u knjizi

A

Aarons, Mark	69, 109, 146, 180, 370, 390, 553
Adnan, Dragan	100
Ajnberger, Emil	134
Ajvaz, Borislav	328
Aleksić, Slavko	74
Alijagić, Kasim	237
Alikadić, Fadil	79, 122
Ančić, Ilija	268
Andabak, Ivan	460, 545, 547, 555, 562
Andabak, Zdravko	541
Andrić, Adof	28, 29, 46, 48, 50, 60, 61, 67, 137, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 163, 166, 167, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 187, 188, 189, 190, 195, 196, 197, 201, 202, 206, 209, 212, 213, 215, 217, 218, 219, 220, 222, 229, 238, 278, 286, 288, 289, 301, 315, 377, 381, 383, 384, 387, 388, 389, 407, 441, 442, 456, 490, 517, 518, 576, 580
Andrić, Ambroz	28, 29, 50, 67, 137, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 161, 163, 166, 167, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 187, 188, 189, 190, 193, 195, 196, 197, 201, 205, 206, 209, 217, 218, 219, 229, 237, 238, 253, 254, 255, 278, 286, 287, 288, 289, 291, 292, 293, 295, 301, 315, 316, 317, 318, 319, 325, 327, 330, 365, 366, 377, 381, 382, 383, 384, 385, 387, 388, 389, 399, 428, 441, 442, 490, 510, 517, 518, 576, 577, 580
Andrić, Petar	28, 29, 46, 48, 50, 51, 52, 53, 135, 151, 154, 159, 160, 287, 384, 389, 407, 442, 456, 464, 475, 568, 576, 585
Andrić, Ružica	175, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 407, 441, 442, 443, 456, 510
Andđelić, Ilija	125
Andjić, Duško	397, 408
Angleton, James Jesus	373
Antunac, Nikola	164, 208, 222, 223, 224, 225, 233, 301, 318, 327, 365, 388
Arlović, Marijan	481
Aušperger, Ivan	301

B

Babaja, Viktor	427
Babić, Antun	169, 537, 553
Baćić, Mile	427
Baćić, Nikola	423
Bagarić, Marko	249, 518

Bahiczy, Morencz	4
Bahorić, Tatjana	416, 417, 418, 419, 567, 573
Bajo, Luka	292, 293, 297
Bajrić, Mehmed	415, 481
Bajrić, Smajo	415
Bakarić, Vladimir	9
Bakrač, Boris	362
Bakšić, Stjepan	569
Bakula, Petar	164, 223, 237, 258, 274, 277, 278, 279, 280, 283, 284, 285, 286, 301, 327, 365, 388, 563, 579
Baltić, Jako	6
Bandur, Joško	265, 270
Banović, Luka	208, 340, 341, 345, 349
Banoža, Nikola	122, 473
Barač, Dragan	115, 449, 450, 451, 452, 453, 456
Baranović, Melkior	105, 141, 428, 448
Barbour, Peter	353, 372
Bardić, Zinka	397, 408
Bare, Goran	396
Barešić, Miro	129, 130, 131, 132, 133, 146, 411, 413, 414, 415, 416, 437, 454, 455, 468, 502, 516, 521, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 551, 552, 562
Barišić, Josip	296, 315, 316, 317, 318, 319, 333, 411
Barišić, Vinko	464, 468, 478
Baroš, Mitar	274, 275, 530
Bartulović, Goran	292
Bartulović, Miljenko	292
Barun, Ivan	468
Basara, Dečo	210
Basariček, Đuro	8
Basta, Milan	69, 427
Bašić, Mate	60, 61, 109, 110, 146, 178, 179, 180, 334, 335, 378, 455, 465, 490, 492, 493, 494, 500, 516, 519, 552, 553, 555, 564, 583, 585
Batlak, Nijaz-Daidža (Šarlija, Mate)	541, 545
Bauer, Ernest	35, 69, 109, 628
Bazdulja, Derviš	267, 268, 269
Bebek, Željko	98, 629
Bebić, Maksimiljan Maks	390, 391
Bećirević, Adam	473
Bećirević, Hasaga	473

Bega, Zlatimir	503
Bekavac, Ante	577
Bekavac, Bosiljko	97
Beluhan, Eugen	95
Bentin, Gerhard	467
Berbić, Osman	425, 426
Bešker, Jure	243
Bešlić, Filip	164, 174, 219, 237, 258, 262, 274, 277, 278, 282, 283, 284, 286, 297, 301, 387, 518, 579
Bešlić, Mirko	261
Bešlić, Stipe	579
Bijedić, Bahrudin	435
Bijedić, Džemal	75, 179, 340, 344, 349, 368, 370, 372, 492
Bijelić, Branko	446, 447, 448, 449
Bikeš, Nikola	460, 465, 493, 503, 504, 505
Bilan, Aleksa	301, 302, 318, 322
Bilandžić, Mirko	135
Biočić, Šime	427
Blanco, Carrero	414
Blažević, Ivana	520
Blečić, Branko	212, 215, 216, 221, 222, 226
Bobetko, Janko	569, 629
Boljkovac, Josip	9, 17, 87, 114, 146
Bonifačić, Antun	474
Boock, Jürgen Peter	472
Boras, Jerko	303
Boras, Mladen	265, 266, 270
Boras, Vladimir	134
Bosak, Stjepan	144
Bošković, Milo	185, 629
Bošković, Nedjeljko	183, 184, 641
Bošnjak, Alojzije Ivan	256, 257, 258
Bošnjak, Gojko	334, 428, 429, 431, 432, 433, 455, 468, 493
Bošnjak, Luka	231, 233, 235, 236, 237
Bošnjak, Marjan	383
Bošnjak, Mladen	538, 539, 548, 554
Bošnjak, Tomislav	491, 499, 515
Božić, Franko	503
Božić, Marinko	116

Božić, Milan	9
Bracović, Milorad	322
Bradvica, Jerko	121, 326, 435, 466, 473, 493
Bradić, Marinko	236, 237
Brajković, Andelko	129, 130, 131, 132, 133, 391, 411, 412, 413, 415, 416, 562
Brajković, Vjekoslav	390, 391
Brajnović, Marijan	241, 250
Bralo, Tihomir	123
Bralo, Tomislav	122, 123, 435
Braun, Marina	85
Bratuša, Dragutin	443, 459, 460, 489, 493
Brešan, Vinko	396
Brežnjev, Leonid	339, 354, 358
Brković, Nikola	190
Brnčić, Danijel	427
Brown, Colin	370
Brown, Maureen	372
Broz, Josip, Tito	69, 103, 114, 120, 121, 185, 339, 344, 349, 393, 479, 550
Broz, Saša	74, 396
Brunet, Antun	418, 419, 455
Buconjić, Marijan	569, 570
Buconjić, Stjepan	481, 482, 494
Budiša, Dražen	502, 503, 569, 584
Bujanović, Josip	463, 493
Bulac, Marko	103
Bulat, Jerko	257
Bule, Mirko	264, 270
Bule, Veselka	264
Bulić, Pero	235, 468
Buljan, Ante	91
Buljan, fraVuk	483, 575
Buljat, Slavko	484
Buljubašić, Edib	542, 543, 544, 554
Buntić, Luca	255, 256, 286, 288, 330
Buntić, Ruža	256, 330, 335
Buntić, Vidak	164, 195, 237, 253, 254, 255, 256, 264, 276, 286, 288, 289, 293, 294, 295, 298, 301, 318, 330, 341, 388, 428, 473
Buratović, Toma	238

Burger, Albert	115
Bušić, Bruno	17, 24, 35, 47, 61, 332, 361, 377, 386, 405, 406, 408, 448, 458, 460, 465, 471, 483, 484, 485, 491, 494, 498, 499, 502, 503, 504, 510, 513, 555, 558, 561, 568, 569, 572, 573, 584, 585
Bušić, Zvonko	406, 473, 502, 583
Butković, Ante	383, 412, 454, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 468, 493, 555
Butković, Davor	538
Butković, Ivica	136, 146, 179, 218, 226, 333, 369, 370, 373, 374, 375, 378, 460, 465, 489, 490, 491, 499, 510, 514, 515, 516, 520, 559, 561, 562, 574, 582
Butković, Josip	317, 500, 517
Butković, Tvrtnko	454, 462
Buzaljko, Kemal	323, 474, 475, 494
Buzuk, Mirko	384, 440, 441, 442, 456,
C	
Cairns, Jim	61, 368, 369, 374, 375
Cameron, Clyde	374
Camacho, Marcellino	416
Castro, Fidel	81, 354
Cavanagh, Roger	372
Cecelja, Stanko	327
Cecelja, Vilim	77, 318, 326, 327, 350, 364, 394, 398, 399, 400, 401, 402, 404, 408, 437, 484, 582
Ciliga, Ante	8, 80, 630
Cindrić, Ivan	52, 54, 55, 61
Clausewitz, Carl von	548
Connor, Rex	374
Cooper, Anne	386
Crnički, Štef	98
Crnogorac, Stjepan	160, 161, 162, 167, 175, 197, 208, 244, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 365, 366, 367, 399
Crvenkovski, Krsto	340
Cvitanović, Jozo	116, 117, 118, 119
Č	
Čaić, Đuka	559, 582
Čalić, Velimir	425, 426
Čaljkušić, Ivan	118
Čamber, Miro	259, 261, 270
Čanak, Mile	193
Čelebija, Niko	503, 507
Čičak, Ivan Zvonimir	502
Čirkو, Jakov	235

Čuić, Mate	245, 247, 250
Čolak, Stanko	121, 435, 440
Čolig, Stjepan	315, 316, 317, 318, 322, 333, 395, 517
Čordić, Taib	52, 53, 54, 55, 56
Čović, Ale,	9
Čučković, Branko	444, 445, 446
Čučković, Dragoljub	321
Čule, Pero	263
Čulina, Srećko	233, 234, 250
Čuljak, Goran	543
Čuljak-Ćolić, Milka	220, 221, 226
Čutić, Luka	325
Čutura, Zoran	396

Ć

Ćaleta, Pero	74
Ćapin, Ivan	52, 53
Ćuk, Slavko	464, 493, 562, 583
Ćurak, Ivan	122, 123, 146, 358, 359, 435, 469, 473, 480, 494
Ćurić, Mirko	94, 102

D

Dabčević, Peko	45
Dabčević-Kučar, Savka	103, 104, 110, 155, 317, 318, 358, 359, 360, 361, 377, 417, 455, 514
Dadić, Ivan	286, 297
Damjanović, Vlado	464
Dapčević, Vlado	69
Debeljak, Tomo	487, 494
Dedić, Dinko	169, 537, 553
Dedić, Jozo	52, 53, 54, 55, 56, 61, 66, 67, 562
Dedić, Ljubomir	109, 277, 278, 317, 318, 517, 518
Delić, Salko	545, 555
Delić, Šahdo	543
Desnica, Mićko	466
Despot, Zvonimir	344, 345, 347, 352, 583
Dešpoja, Marijo Šime	168, 500, 501, 516, 537, 553
Deverić, Mišo	487, 494
Deželić, Berislav Đuro	82, 83, 84, 85, 87, 93, 139, 463
Deželić, Marijana	83, 84, 86, 101, 102, 109
Deželić, Marija	84

Divić, Vlado	334
Dixon, Dick	372
Dizdar, Paško	484
Dizdarević, Ejub	434, 435
Dogovac, Vukovac	129
Dokmanović, Stevo	211
Dolanc, Stane	104, 208, 339, 340, 342, 344, 345, 358
Dolničar, Ivan	185
Domuz, Živko	122
Dončević, Dario	520
Dorič, Milan	97
Došen, Anka	427
Došen, Ilija	303
Došen, Ivan	423, 427
Došen, Mile	427
Došlić, Ivan	138, 146
Draganović, Krunoslav	46, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 74, 78, 79, 80, 109, 194, 287
Dragin, Jerko	427, 469
Dragoja, Ljubo	383, 461, 463, 493
Dragoјlović, Đuka	47
Drlje, Ivica	294, 295, 298
Drnda, Alija	100
Drnda, Sabib	100
Drviš, Ivan	524, 525, 527, 551, 552
Dvornik, Dino	396
Dubajić, Simo	69
Duka, Tomislav	394, 395
Dukić, Tomislav	268
Duraković, Asaf	56
Dž	
Džalto, Slobodan	235
Đ	
Đapić, Ante	435, 583
Đapić, Anto	565, 575
Đogović, Mladen	464, 468
Đolan, Nikola	246
Đolan, Šimun	246, 250
Đolo, Drago	102, 103, 105, 106, 110

Đorđe, Marko	541
Đugum, Enis	268
Đukić, Nebojša	303, 304
Đukić, Vojislav	139, 140, 141, 442, 443
Đurić, Tomislav	134
Đurić, Vladimir	134

E

Ećimović, Ante	267, 268, 269
Eichmann, Adolf	73, 74
Elliot, John	372
Ereš, Drago	552, 561, 562, 582
Eršeg, Vili	164, 225, 231, 233, 237, 301, 327, 364, 367, 388, 398, 563

F

Fabijan, Ivo	559, 582
Farolfi, Ivan	11
Ferić, Zoran	396
Finnmark, Lennart	411
Fofić, Ilija	246
Foley, Stephen	375
Forca, Mladenko	220
Francetić, Jure	11
Frankopan, Fran Krsto	10
Franjić, Šime	67, 490, 500, 501, 503, 505, 507, 509, 510, 516, 518, 553
Frković, Mate	13, 17, 80
Fumić, Ivan	296, 321, 322, 323
Fumić, Mirko	39, 40, 41, 42, 568

G

Gabelica, Ivan	565, 568, 578
Gaćić, Vaso	341
Gajić, Dan	105
Galić, Ismet	237
Galić, Ivan	75, 76, 79
Galić, Ivica	101, 102, 435
Gärtner, Anton	448
Gärtner, Marika	448
Ganović, Dragan	18, 145, 147
Gasteiger, Franz	73
Gavranović, Marjan	463

Geijer, Lennart	413, 414
Gelić, Ahmo	236, 237
Generalić, Luka	289, 290, 291, 297
Genscher, Hans Dietrich	349
Gibonni, Stipišić, Zlatan	396
Gietzelt, Arthur	370
Gierek, Edward	339
Gladić, Nado	66
Glasnović, Željko	573
Glavanović, Mirko	318
Glavaš, Ilijा	151, 155, 156, 157, 158, 161, 162, 164, 173, 174, 176, 177, 178, 196, 197, 202, 206, 209, 210, 211, 223, 233, 237, 238, 240, 256, 257, 258, 259, 262, 264, 274, 277, 278, 279, 282, 283, 284, 286, 288, 289, 297, 301, 317, 318, 327, 330, 333, 341, 365, 366, 367, 387, 388, 530, 563, 580
Glibota, Ante	569
Gligorić, Milenko	306, 307, 308, 309, 311
Göransson, Bengt	502, 504
Gojak, Vera	126
Gojević, Jure	152, 177, 441
Goldstein, Ivo	396
Golob, Stanko	103
Goljevšek, Saša	75
Gordijevski, Oleg	375
Goreta, Franjo	113, 114, 115, 136, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 456
Gorton, John	154
Gotal, Iganc	90
Gotal, Zvonko	47
Gotovac, Vlado	502, 504, 584
Govedarica, Radoslav	267
Grabovac, Mirko	120, 121, 122, 480
Gradaščević, Husein-kapetan	3, 5, 16, 17, 388, 591
Granić, Ivan	543
Grba, Milan	427
Grbavac, Ivan Slobodan	500, 537
Grbešić, Franjo	259, 260, 270
Grbešić, Marinko	259
Grbić, Čedo, Kedacije	41, 397
Grbić, Gordana	41, 397
Grbinček, Drago	570

Grčić, Mirko	120
Greenwood, Ivor	352, 353, 368, 369, 492
Grgo, Ivo	303
Grgić, Adam	245, 248
Grizelj, Stipe	121, 326, 433
Gruber, Rudolf	467
Grubišić, Ivan	396
Gubec, Ambroz (Matija)	3, 4
Gubić, Marijan	559, 582
Gučetić-Gozza, Vuko	303
Gudasić, Denis	562, 580, 585
Gudasić, Tomislav	562
Guevara, Ernesto Che	474
H	
Hadžiasanović, Šefik	257
Hale, Jutta	453
Hasanefendić, Husein	396
Hasenay, Mirko	520
Hayes, Carlton	7
Hebrang, Andrija	152, 357, 358, 377
Hedješ, Miro	537, 553
Hefer, Stjepan	81, 474, 475, 489, 490
Herljević, Franjo	232, 246, 247, 261, 270, 341, 435, 469
Himmler, Heinrich	12
Hinić, Petar	106, 573
Hochenauer, Inga	446
Hodžić, Ahmet	321
Hoffman, Sieglinde	472
Holler, Hubert	203
Hornung-Andresen, Peter	139
Horvat, Blaž	578
Horvat, Đuro	151, 155, 156, 158, 162, 164, 174, 177, 179, 190, 193, 196, 197, 201, 225, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 247, 250, 288, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 365, 366, 367, 370, 387, 388, 395, 530, 566, 577, 578, 585
Horvat, Mijo	578
Horvat, Vlado	485, 494
Horvatić, Boro	122, 146
Howard, John	375

Hribar, Hrvoje	396, 397
Hribar, Zvone	397
Hrkač, Božo	434
Hrkač, Miljenko	91, 109, 132, 334
Hrstić, Zdravko	539
Huber, George	115, 449, 450, 451, 452, 453, 456

I

Ilić, Milan	203
Iličić, Marko	242
Indić, Milan	185, 214,
Ivanda, Franjo	233, 234, 235, 236, 237, 243, 248, 263
Ivanda, Mile	235
Ivančić, Ante	263
Ivančić, Lambert	464
Ivanić, Matija	3, 4, 17, 591
Ivaniš, Ilija	503
Ivanišević, Mihovil Mijo	434, 435
Ivanjko, Šime	205, 208, 226
Ivanković, Vlado	247
Ivanković, Stojan	260
Ivkić, Ivo	315, 316, 333, 395
Ivoš, Mate	578
Izetbegović, Alija	169, 540, 541, 543, 550

J

Jahijafendić, Ismet	275
Jakovina, Tvrtnko	35, 104, 110
Janković, Dušan	185
Janković, Šimun Krešimir	283, 297
Janjić, Vlado	69
Japundža, Mićo	96, 98, 100, 110, 146
Jarević, Salko	269
Jarić, Hajro	269
Javorović, Božidar	135
Jažić, Branko	425, 426
Jednobrković, Ivan	134
Jergović, Miljenko	396
Jelić, Ante	216, 242, 250, 576, 578
Jelić, Božo	468

Jelić, Branko	22, 23, 35, 40, 46, 65, 71, 79, 90, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 159, 358, 359, 360, 568, 574, 585
Jelić, Hrvoje	108, 574, 575
Jelić, Ivan	90, 466, 467
Jelić, Ivan	108, 109, 574, 575
Jelić, Jozo	467
Jelić, Šime	483
Jelić, Vlado	108, 121, 146, 574
Jerkov, Ante	71
Jezerinac, Juraj	108, 574
Ježić, Davorin	427
Jilek, Drago	17, 357
Jonas, Franz	349, 350
Josipović, Ante	455
Josipović, Boro	420
Josipović, Ivan	438, 455
Josipović, Ivo	87, 109, 198, 297, 396, 455
Josipović, Mate	128, 438, 455
Josipović, Slobodan	455
Josipović, Srećko	126
Jovanović, Slaviša	488
Jovičić, Luka	129
Jozak, Mato	434, 435, 455
Jozić, Tomo-Tošo	231, 232, 235, 250
Jukica, Boško	503
Jukić, Dinko	126, 146, 394, 475, 476, 477, 479, 481
Jukić, Ivan	126, 394, 475, 476, 477
Jukić, Jozo	126
Jukić, Luka	128
Jukić, Mirko	56, 127, 128
Jukić, Željka	561
Jurak, Branko	78, 466
Jurčević, Josip	17, 35, 61, 109, 408, 455, 494, 538, 549, 555
Juretić, Augustin	71
Jurić, Čedomil	97, 110
Jurić, Franjo	435
Jurić, Ilija	491
Jurić, Ivica	562

Jurić, Marko	562
Jurić, Perica	561, 582
Jurić, Predrag	328
Jurić, Marija, Zagorka	418
Jurišić, Zvonko	548
Jurjević, Ante	428
Jurjević, Marijan	142, 144, 146, 490, 492, 519
Jurjević, Marin	428
Jurkić, Vinko	421, 422, 438
Jurković, Vicko	500
K	
Kajić, Pero	434, 435
Kancijanić, Mario	244, 250
Kancijanić, Viktor	158, 165, 197, 217, 229, 237, 242, 243, 244, 246, 301, 318, 327, 365, 367, 388
Kandare, Boris	565
Kapetanović, Jakov	285, 286, 297
Karabegović, Husein ef.	16
Karadeglija, Stanko	78, 435
Karamatić, Ivica	538, 539
Karan, Boško	245, 248
Kardelj, Edvard	340
Kardum, Stanko	105, 116
Kasić, Josip	178, 402, 490, 491, 492, 519
Katalenić, Josip	460, 476, 477, 478, 479
Kavran, Božidar	13, 14, 17, 22, 40, 568
Keating, Paul	375
Kecojević, Đuro	292
Kelčić, Branko	482
Kennedy, J. F.	560
Kerr, John	369, 374
Keškić, Vejsil	151, 155, 164, 173, 174, 177, 179, 196, 225, 237, 238, 239, 240, 241, 250, 288, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 311, 318, 321, 366, 370, 383, 384, 387, 388, 395, 530, 563, 566, 579
Khemlani, Tirath	374
Kiesinger, Kurt	115
Kisić, Dubravka	520
Kisić-Griggs, Marija	520
Kissinger, Henry	373

Kladarin, Đuro	346
Klarić, Andrija	90, 115, 116, 466
Klarić, Ivo	301, 303
Kliček, Andelko	172
Knez, Vinko	164, 201, 208, 222, 223, 224, 301, 365, 388
Koblenz, Brunhilda	117, 118, 146
Kojčić, Andelko	532, 552
Kokeza, Vicko	285
Kokor, Tomislav	100, 435, 438
Kokotović, Ilija	390, 391
Kokotović, Josip	390, 391
Kolarić, Juraj	578
Kolendić, Antun	102, 103, 104, 105, 110
Kolić, Mate	126, 475, 479, 481, 484, 485, 486, 556
Kolić, Kristina	486, 494, 511, 519, 520, 556, 560, 561, 582
Koliševski, Lazar	346
Komadina, Mate	448
Komšić, Željko	550, 555
Kopić, Mato	315, 316, 333, 395
Kopsa, Zlatko	483
Korać, Vidak	141, 443
Korda, Stipe	233, 243, 250
Kordić, Krešo	539, 554
Korfmacher, Peter	82, 83
Korkut, Derviš	74
Kostić, Antun	463, 464, 465, 475, 479, 481, 482, 483, 484, 486, 487, 494
Košutić, August	11
Kovač, Ante	489
Kovač, Ivan	562
Kovač, Jerko	490, 492, 500, 501, 503, 505, 506, 507, 510, 516, 553, 561, 562
Kovač, Nikola	503
Kovačević, Ivan	577
Kovačević, Marko	268
Kovačević, Mirko	484
Kovačič, Franjo	517
Kovačić, Ivan	115
Kovačić, Nikola	38, 40, 45, 68, 115, 382, 517, 518
Kovačić, Tomo	569

Krakar, Lojz	471, 472
Krajger, Sergej	340
Kralj, Stjepan	133, 134
Kraljević, Blaž	36, 141, 167, 168, 169, 177, 245, 333, 388, 500, 523, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 553, 554, 555, 562
Kraljević, Luka	55, 475, 487, 488
Kraljević, Marijan King	139, 141, 442
Krasniqi, Rasim	543
Kraus, Božidar	303
Kreisky, Bruno	350
Krilić, Ivica	357, 377
Krišto, Ana	454
Krišto, Ivica	527
Krišto, Nikola	527
Križanac, Mato	559, 582
Križanović, Marko	453
Krnić, Dragoljub	47, 122, 146
Krnić, Franjo	470
Krnjajić, Anka	301, 302
Krnjajić, Gojko	138
Krnjević, Juraj	71
Krolo, Ante	88
Krolo, Branko	89
Krolo, Dinko	89
Krolo, Ivan	89
Krolo, Jozo	89
Krolo, Tomislav	88, 89, 90, 109
Krolo, Zvonko	89
Krpina, Drago	565
Krsnik, Krešimir	453
Krstić, Slobodan	86, 136
Krtalić, Josip	124, 125, 126, 568, 575
Krvopić, Đoko	215, 216
Kuburaš, Irfan	439, 440
Kudrić, Petar	282
Kuharić, Franjo	502, 504
Kukubat, Milan	268
Kulenović, Džafer-beg	100
Kulenović, Džafer ml.	102

Kulenović, Nahid	66, 84, 85, 88, 90, 91, 94, 100, 101, 102, 103, 110, 435
Kuljanin, Boro	257
Kušan, Jakša	382, 405, 406, 407
Kutuzović, Ivan	91, 467, 493
Kuvačić, Mate	427, 428, 455
Kuzmić, Petar	396
Kvaternik, Eugen	2, 3, 15, 16, 18, 152, 591
Kvaternik, Slavko	11

L

Lakić, Branko	131, 132
Lalić, Dražen	396
Lapčević, Adam	115, 449, 450, 451, 452, 453, 456
Lasić, Vjekoslav	130, 146, 454, 455, 502, 516, 551, 552
Lasić, Ivan, Gorankić	100, 110, 121, 224, 286, 297, 326, 433, 436, 440, 470, 481, 494, 530, 584
Latin, Denis	396, 397
Latković, Radovan	515
Lauc, Stanko	331
Leko, Vlado	39, 40, 41, 568
Lekić, Antonio	524, 525, 527, 551, 552
Lemić, Andrija	503
Lemo, Marinko	133, 413, 415
Ličina, Đorđe	109, 179, 185, 390, 395, 396, 397, 398, 407, 408, 492, 553
Ličina, Predrag	396, 397
Lisac, Nikola	412, 413, 414, 415
Lizde, Alija	548
Leopold Prvi	10
Leović, Josip	134
Leskur, Mate	282, 284
Lešić, Tomislav	377, 392, 407
Loftus, John	9, 109
Logarušić, Marko	160, 162, 163, 167, 175, 317, 318, 319, 327, 364, 365, 366, 367, 368, 377, 399
Logarušić, Vinko	502, 516
Lokvić, Duško	470
Lončar, Budimir	123, 357, 377, 471
Lončar, Vlade	258
Lorković, Mladen	3, 11, 12, 17
Lotrič, Janez	301, 303
Lovoković, Fabijan	382, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 401, 402, 407, 490, 518

Lovoković, Vesna	520
Lovrić, Antun	303
Lovrić, Ilija	165, 168, 169, 174, 225, 229, 237, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 253, 286, 301, 333, 387, 536, 563, 578, 579
Luburić, Vjekoslav Maks	12, 23, 35, 46, 66, 88, 90, 91, 95, 96, 97, 100, 101, 110, 146, 250, 392, 437, 442
Luburić, Ante, Šetulja	466
Lučić, Ivan	256
Lučić, Ivica	547, 548
Lučić, Jakov	256, 262, 263, 270
Lukanović, Ilija	74
Lukić, Đuro	195
Lukić, Zvonko	547, 555
Lukinović, Andrija	398, 399, 400, 401, 402, 404, 405, 408
Lutovac, Miomir	303

Lj

Ljubanović, Vlado	489
Ljubas, Ante	385, 460, 465
Ljubas, Stipe	165, 237, 258, 274, 277, 278, 282, 283, 284, 286, 301, 365, 388, 563
Ljubičić, Branko	259, 260, 261, 270
Ljubičić, Nikola	340, 345, 362
Ljubić, Drago	180, 383, 463, 490, 493, 501, 507, 518

M

Maček, Vladko	24, 35
Madunić, Ante	289, 290, 291, 297
Madunić, Tonko	289, 290, 291, 297
Magaš, Ljubomir	473
Magelli, Paolo	396
Magnay, Harold	372
Mahmud II.	5
Majerski, Josip	482, 483
Majić, Maja	282
Majić, Vinko	256, 262
Makitan, Ahmet	544, 555
Maksić, Osman	543
Maljukanović, Velimir	306, 309, 311
Mamić, Jure	235
Mandić, Branimir	257, 325
Mandžo, Miljenko	417, 419

Mandžo, Stjepan	267
Mandžuka, Husein	229
Manojlović, Petar	433
Manojlović, Stevan	301, 316, 322
Manolić, Josip	89, 90, 133, 134, 361, 361, 395, 469, 514, 515, 549, 554
Marčeta, Mićo	530
Maričić, Nikola	505, 575
Maričić, Vid	91, 92, 93, 93, 103, 421, 505, 568, 575, 585
Marić, Drago	267
Marić, Jure	25, 26, 27, 29, 35, 36, 39, 41, 44, 47, 57, 58, 60, 61, 67, 135, 177, 179, 325, 352, 386, 387, 418, 503, 505, 510
Marić, Radovan	303
Marijačić, Ivica	404, 555
Marinčić, Zdenko	161, 167, 168, 169, 170, 171, 180, 245, 372, 388, 492, 536, 559, 562, 564, 582, 583
Markić, Mile	130
Marković, Dragan	18, 127, 146
Markušić, Stjepan	578
Marshall, Don	372
Martinović, Ljupko	229
Martinović, Nikica	159, 394, 410, 436, 437
Martinović, Vinko, Štela	541, 543
Maruna, Boris	396, 514
Marušić, Benjamin	303
Marušić, Ivica	292
Marušić, Sergej	489
Marušić, Stipe	292
Mašina, Ivo	80
Mašina, Veljko	80
Matičević, Ivica	421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 568
Matičević, Stjepan	422
Matić, Ivan	434
Matula, Vili	396
Matuzović, Ilija	479
Medić, Mario	543
Medić, Rafael	66, 81, 82, 83, 84, 88, 136
Medvidović, Stipe	145
Mehićić, Mehmed	13
Mehmedagić, Enver	98

Mehmedagić, Junus	98
Meratti, Jean	476
Mesek, Stjepan	487
Mesić, Ante	427
Mesić, Stjepan, Stipe	23, 135, 198, 292, 297, 323, 361, 362, 377, 395, 469, 549, 564, 583
Meštrović, Ivan	24
Meštrović, Mate	24, 35, 514
Mihalić, Slavko	364, 365, 366, 367, 368, 377
Mihaljević, Niko	145
Mijatović, Andelko	17, 405, 406, 408, 582, 584
Mijić, Ante	503
Mijić, Ivan	144
Mijić, Marko	190, 191, 193, 195, 395, 396
Mikolčić, Krešimir	134, 135
Mikulić, Blago	127, 128, 129, 133, 413, 415, 416
Mikulić, Branko	260, 270, 341
Mikulić, Franjo	24, 491, 499, 502, 516, 568, 569, 570, 584, 585
Mikulić, Stipe	96, 122, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 136, 411, 412, 414, 415, 437, 438, 439, 440
Mikić, Milan	435
Milanović, Nikola	
Milanović, Zoran	87, 397
Milas, Aleksandar	129, 132, 146
Milas, Ante	55
Milas, Ivan	565
Milatović, Veljko	344
Miletić, Franjo	329, 334
Miletić, Niko	256, 330
Miletić, Vlatko	165, 195, 237, 256, 258, 274, 276, 277, 294, 301, 388, 428, 473, 530
Miličević, Ante	160, 161, 167, 315, 324, 325, 326, 333, 388, 395, 567, 582
Miličević, Nikola	330, 463, 471, 472, 473
Miličević, Petar	303
Miličević, Stanislav	130, 133, 413, 415
Milosavljev, Angel	482
Miloš, Jozo	141, 443
Miloš, Katica	584
Miloš, Ljubo	14
Miloš, Petar	393, 394
Miloš, Tvrko	393, 394

Milovac, Juraj	68
Milovanović, Nikola	18, 109, 127, 146
Milovanović, Sava	90, 113, 114, 115, 136, 138, 446, 466
Milte, Kerry	178, 179, 371, 372
Mimica, Neven	291
Minić, Miloš	132, 471
Mintas-Hodak, Ljerka	573
Miočić, Miljenko	427
Miroslavljević, Milan	530
Mišetić-Butarin, Vlado	331
Mišić, Anto	464
Mišić, Jakov	233, 237
Mišić, Milan	542
Mišić, Vlatko	429, 430, 432, 455, 467, 468
Mišimović, Vitomir	390
Mišković, Ivan	339, 345, 346
Mock, Alois	241
Mohnhaupt, Brigitte	472
Mraović, Teodozije	7
Mravičić, Vinko	86, 87
Mrduljaš, Mirko	427
Mrgan, Omer	238
Mrkonjić, Nedjeljko	124, 126
Mrzljak, Josip	573
Mudronja, Marko	148, 151, 159, 160, 162, 167, 171, 172, 177, 178, 180, 196, 366, 388, 464, 567
Muminagić, Mirsad	545
Munjas, Milan	487
Muratbegović, Meho	306, 309
Murphy, Lionel	174, 179, 180, 368, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 378
Murtić, Edo	396, 553
Musić, Ilija	490
Musić, Ivan	7, 17
Muslim, Stjepan	285
Mussolini, Benito	8, 68
Mustač, Zdravko	584
Mustač, Mladen	525, 526, 527
Musulin, Franjo	468

N

- Nabernik, Franc 202, 203, 204, 205, 206, 226, 397, 400, 529, 552
Nadž, Kosta 69
Najetović, Đemal 545
Naletilić, Mladen 268, 269, 270,
Naletilić, Tomislav 195, 198, 267, 468
Namik-paša 5
Negus, George 371, 373
Nekić, Mile 390, 391, 583
Nick, Alfred 362, 377
Nick, Stanko 361, 362, 377
Nikolić, Jure 506
Nikolić, Vinko 17, 35, 73, 109
Nikolić, Zorislav 573
Nikšić, Aton 52, 53
Nišević, Ante 503, 508
Nižić, Stanko 123, 460, 475, 478, 479, 480, 481, 482, 484, 486, 487, 494, 568, 571
Nobilo, Anto 96, 523, 551
Nosović, Stevan 269
Novak, Luka 301
Nović, Sredoje 435
Novokmet, Slavko 571
Numić, Hasan 269

O

- Oblak, Josip 25, 26, 27, 29, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 56, 57, 58, 68, 115, 135, 136, 137, 352, 387, 392, 395, 489, 490, 503, 517, 568
Odak, Matija 267
Odak, Mile 265, 266
Odak, Stipe 266
Odak, Žarko 91, 467, 493
Oguić, Šima 427
Okuka, Božo 326
Opačka, Jakov 562
Orčić, Josip 530
Oreč, Josip 139, 141, 172, 384, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 456, 489, 493
Orlović, Branko 40, 66, 68, 106, 517
Oršanić, Ivan 23
Ostojić, Nikola 330, 335, 473

Ostojić, Rajko	126
Ostojić, Zdravko	97
Ožić-Bebek, Marko	87
P	
Pachetka, Barbara	468
Pačar, Stipe	275, 276, 297, 530
Paleka, Ante	391
Palfi, Nada	86
Palfi, Stjepan	85, 86, 87
Palić, Mujo	238
Palmad, Joe	370
Palme, Olof	413
Paponja, Stjepan	446
Paradžik, Antun	537, 554, 555
Paraga, Dobroslav	134, 169, 360, 361, 475, 537, 538, 539, 541, 542, 546, 549, 550, 553, 554, 555
Pasecki, Branimir	569
Pastuović, Sonja	520
Pašalić, Arif	545
Pašalić, Božo	91, 467, 493
Pašalić, Ivić	91, 467
Pašalić, Tvrtko	526, 527
Pašti, Geza	25, 26, 27, 29, 33, 34, 36, 39, 41, 44, 45, 46, 47, 50, 57, 58, 60, 61, 67, 68, 84, 95, 96, 113, 115, 116, 124, 135, 136, 137, 186, 287, 352, 387, 397, 466, 475, 489, 490
Paulus, Mihajlo	122, 123, 480
Pavelić, Ante	8, 11, 12, 13, 17, 22, 23, 64, 65, 66, 71, 81, 88, 95, 101, 104, 140, 152, 442, 474
Pavelić, Krešimir	537, 553, 554
Pavić, Ivanka	520
Pavlak, Ante	539
Pavlak, Miloš	539
Pavletić, Borislav	134
Pavletić, Stjepan	516, 585
Pavlić, Vladimir	444, 445, 493
Pavlinović, Vlado	406
Pavlović, Iko	383, 552
Pavlović, Ludvig	165, 179, 195, 202, 237, 257, 258, 265, 274, 275, 277, 300, 301, 302, 303, 304, 314, 366, 383, 388, 395, 428, 522, 523, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 552, 553, 562, 566, 577
Pavlović, Luka	258
Pavlović, Pavao	259, 266, 267, 270

Pehlivanović, Sadik	248
Penava, Mile	326
Penavić, Ante	91
Penić, Ivan	569
Peraić, Slavko	520
Peranić-Dabo, Miljenko	97, 110
Perica, Đuro	560
Peričić, Franjo	60, 151, 156, 160, 161, 167, 173, 174, 175, 177, 196, 325, 366, 384, 385, 388, 463, 464
Peričić, Lucija	384, 385
Perić, Ratko	263
Perković, Krešimir	39, 40, 41, 42, 568
Perković, Josip	122, 122, 198, 291, 297, 444, 469, 481, 484, 485, 526, 530, 538, 539, 551, 584
Perković, Saša	198
Perković, Stipe	291, 297
Pešut, Ranko	417
Persa, Ivan	91, 562
Petrić, Gabro	493, 518
Petrić, Mirko	292
Petrović, Dušan	345
Petrović, Jure	224
Picula, Tonino	362
Pijade, Moša	9
Pilić, Ahmet	306, 307, 308, 311
Piljić-Gutin, Stipe	331
Pintarić, Đuro	483
Pintarić, Franjo	8, 52, 53, 61, 464
Pippani, Giovanni	8
Pipunić, Ivan	559
Plackt, Barbara	478
Planinić, Ivica	538, 539
Podrug, Branko	39, 40, 41, 568
Pokrajčić, Šimun	245, 248, 249
Pomper, Ivan	233, 318, 327, 364, 365, 367, 368, 377, 398, 399, 400, 401, 402, 404, 405, 408
Popović, Andrija	377
Popović, Jovo	432
Popović, Koča	12, 69, 343
Popović, Miloš	212, 213, 214, 215, 216, 217, 221, 222
Popović, Momčilo	82, 84, 437

Pozderac, Hamdija	346
Praher, Brigitte	453
Praljak, Slobodan	545, 547, 554, 555
Prates, Krunoslav	481, 515, 584
Prebeg, Boris	524, 526, 552
Premec, Pavao	318
Prica, Alma	396
Primorac, Ivica	540
Primorac, Stanko	545, 547, 548, 550, 555
Primorac, Vinko	543
Prka, Mate	93
Prka, Vlado	483
Prkačin, Ante	547, 555
Prlić, Ivan	165, 208, 222, 223, 224, 225, 301, 327, 365, 388
Prlić, Žarko	224, 226
Prlić, Željko	223, 226, 327
Prodanović, Čedo	396
Prodanović, Nikola	221
Prošić, Husein	34, 435
Prpić, Ante	423, 427, 455
Prpić, Jure	423, 427
Prpić, Kata	427
Prpić, Mate	420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 568
Prpić, Miroslav	570
Prpić, Nikola	423, 427
Prskalo, Rudolf	412, 413, 414, 415, 416
Pšeničnik, Srećko	537
Pujić, Ivan	462, 493
Pusić, Vesna	549
Puž, Jadranka	397
R	
Račan, Ivica	41, 87, 292, 397
Radić, Pavle	8
Radić, Stjepan	8, 35, 104
Radić, Stjepan	236, 237
Radojković, Veljan	428
Raguž, Ante	489
Raguž, Željko	561

Rajačić, Ilij	46
Rajkovec, Petar	469
Rajković, Kazimir	483
Rakić, Milan	427
Ramuščak, Marijan	578
Ranković, Aleksandar	69, 73, 78, 152, 340
Raspudić, Ivan	334, 335
Raspudić, Nikola	315, 324, 328, 329, 333, 334, 335, 567
Rašić, Stana	411
Raukar, Urša	396
Ražnjatović, Željko	32
Rebić, Đuro	18, 109, 127, 146
Rebrina, Tomislav	130, 412, 413, 414, 415, 416, 438, 455, , 523, 528, 552, 562
Repak, Mirsad	544, 554
Rešid, Mehmed-paša	5
Rodić, Dragan	341
Rogić, Dara	116
Rogić, Marijan	138, 141, 417, 443
Roglić, Marko	116
Rolović, Vladimir	128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 139, 146, 352, 391, 437, 438, 461, 462
Romac, Roko	82, 109
Roso, Ante	527, 551
Rover, Srećko	17, 178, 179, 352, 372, 390, 392, 407, 489, 490, 491, 518, 553
Rubelli, Ratko	401
Rudd, Kevin	375
Rukavina, Franjo	178, 179, 333, 492
Rukavina, Mile	66, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 101, 103, 136, 420, 421, 466
Rullmann, Hans-Peter	434, 455
Russar, Maks	477
Russell Philby Kim, Harold Adrian	14

S

Sabljić, Milan	236, 237, 248
Sačer, Ivan	503
Sadović, Mehmed	301, 303
Salapić, Blaž	103, 120
Salapić, Tihomir	243
Sakač, Stjepan	71
Salihbegović, Hrusto	102

Sanader, Ivo	115, 361, 362, 572
Sančević, Radovan	520
Sančević, Zdravko	515
Sandulović, Rade	215
Saračević, Irfan	435
Sarić, Ante	18, 464, 486, 489, 491, 493, 494, 501, 503, 504, 508, 510, 516, 519, 570, 574, 576, 580, 585
Savić, Perica	306, 309
Schärer, David Demian	571
Scharf, Sybille	451, 452
Sečan, Vladimir	460, 475, 476, 478, 479
Sedlo, Tomislav	358, 359, 360, 361, 515
Seferović, Osmo	269
Selasi, Haile	340
Senić, Josip	29, 39, 46, 47, 50, 51, 52, 56, 107, 108, 112, 113, 124, 127, 128, 129, 130, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 146, 179, 186, 383, 397, 411, 412, 414, 434, 442, 443, 454, 460, 462, 463, 466, 475, 555, 568, 570, 574
Senjanović, Đermano	396
Seratlić, Nova	425, 426, 455
Severinac, Marijan	569
Sidran, Abdulah	544
Siketa, Anthony Mark	562
Sindičić, Vinko	105, 138, 141, 359, 360, 417, 418, 419, 443, 446, 447, 448, 567
Sindik, Nikša	257
Skračić, Ivica	172, 501
Smiljanić, Frano	268
Solana, Javier	416
Soldo, Lovro	253, 254, 256, 286, 330, 470, 518
Sopta, Vice	116
Spajić, Stjepan	295
Srb, Danijel	575
Srdanović, Miro	470
Staljin, Josif V.	56, 357
Stanić, Ilija	96, 97, 98, 100, 110, 127, 146, 250, 437
Stanić, Jozo	97
Stanić, Luka	100
Stanić, Nikola	245, 248, 250, 263
Stanišić, Ratomir	85, 86, 87
Starčević, Ante	15

Starčević, Tomislav	492, 499, 516, 520
Stepanović, Nebojša	530
Stepinac, Alojzije	74
Stevanović, Nedeljko	215
Stipić, Nikola	248, 268, 269
Stjepanović, Marko	543
Stojanov, Ante	130, 133, 413, 415, 416
Stojić, Andželka	511, 519, 560, 561, 582
Stojić, Bruno	547
Stojić, Radoslav	39, 40, 41, 517, 562, 568
Sučić, Pero	295
Sučić, Stjepan	570
Sušac, Kristina	520
Sušac, Ljubo	470
Sušić, Lovro	13
Svaguša, Joško	298
Svaguša, Mara	294, 297, 298
Svete, Zdenko	360, 361
Svilić, Marija	318
Svoboda, Vera	559, 582
Š	
Šagi, Zvonimir Bono	396
Šahbaz, Ahme	268
Šahimpašić, Asim	74, 75, 76, 79
Šahinpašić, Ćazim	74, 75
Šahinpašić, Hadži-Selimbeg	74
Šango, Ante	575
Šarac, Dane	88, 90, 91, 92, 109, 286, 432, 455, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 493, 547
Šarić, Ika	396
Šarić, Ivan	74
Šarić, Šimun	160, 161, 167, 179, 333, 388, 536
Šarić, Zrinko	525, 527
Šćitarević, Milan	462
Šćurić, Dragutin	389, 407
Šećer, Mijo	91
Šegedin, Petar	502
Šegon, Branko	291
Šegon, Ivan	289, 290, 291, 297

Šejna, Jan	362, 363
Šeks, Vladimir	559, 582
Šenoa, August	17, 49
Šentjurc, Lidija	340
Šerbedžija, Rade	397
Ševo, Stjepan	138, 324, 416, 417, 418, 419, 567, 568, 573, 574
Šibl, Milovan	396
Šiljak, Alija	538
Šiljegović, Boško	69
Šimenc, Dubravko	396
Šimić, Jakov	285
Šimić, Jozo	283, 285
Šimić, Krešo	332
Šimić, Nikica	215, 216, 217, 225, 226, 229, 250
Šimić, Stjepan	97
Šimunac, Grga	235
Šimundić, Marijan	40, 45, 46, 68, 95, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 136, 194, 568, 574, 575, 585
Šimunović, Ivica	192, 193, 194, 195, 198, 366, 385, 421, 482, 436, 470, 473, 481
Šimurina, Srećko	47, 137, 138
Šinković, Vlado	463
Šipić, Ante	286, 468
Šišić, Emir	140
Šišić, Ferdo	15, 16, 18
Šišić, Halil	269
Šodan, Ivan	126
Šogorović, Svetislav	315
Šolić, Ante	570
Šolić, Nikola	538
Šošić, Vlado	235
Špegelj, Martin	526
Špika, Marinko	484
Špiljak, Mika	362
Štajduhar, Slavko	66, 451
Štedul, Nikola	360, 491, 583, 585
Štivičić, Ivo	397, 408
Štokalo, Lili	396
Šubat, Ratko	301
Šukan, Mate	539

Šušak, Gojko	515, 526
Šuto, Ante	60, 167, 168, 169, 388, 491, 536, 537
Štefule, Mirko	519
<i>T</i>	
Tampolja, Milorad	295
Tanasković, Dragiša	435
Tapšanji, Dražen	27, 39, 40, 41, 57, 568
Tataja, Tony	562
Tatalović, Milan	87, 93, 195, 198
Tatalović, Siniša	87, 109, 135, 198
Tejner, Pavel	139
Tepavac, Mirko	345
Terzić, Velimir	362
Teskera, Stipan	116
Tesla, Branko	320
Todorić, Ante	569
Todorović, Mijalko	344
Todorović, Slavojka	239, 240, 306
Tojčić, Mate	116
Tojčić, Stipe	116
Tokić, Jozo	257, 270
Tokić, Krešimir	256, 258
Tolić, Ilija	25, 36, 27, 29, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 56, 57, 58, 68, 115, 135, 136, 137, 352, 387, 392, 490, 503, 517, 562, 568
Tolj, Drago	569, 584
Tolj, Ivan	575
Tolj, Krešimir	91, 92, 93, 103, 420, 421, 568, 569
Tomasović, Andelko	500
Tomec, Juraj	570
Tomić, Ivan	289, 290, 291, 293, 503
Tomić, Lazo	125
Tomić, Sonja	520
Tomšić-Toth Željko	519
Tomulić, Velimir	104, 358, 359, 360, 361, 362, 363
Tonković, Ante	126
Topić, Franjo	100, 438, 573
Topić, Ivan	252, 253, 254, 270, 295
Tripal, Ante Miko	103, 104, 110, 155, 360, 455

Trost, Janez	301, 303
Trujillo, Leonidis	474
Tuđina, Zlatko	70
Tuđman, Franjo	89, 90, 361, 489, 494, 500, 502, 504, 514, 515, 516, 528, 535, 549, 550, 552, 553, 558, 559, 563, 582, 583, 584
Tuđman, Miroslav	548, 561
Tuksor, Ivan	126, 474, 475, 476, 477, 478, 481, 482, 494
Turić, Gordana	570, 574
Turić, Zdeslav	527, 551
Turk, Franjo	45, 46, 56, 60, 106, 113, 135, 574
U	
Udovčić, Ivan	570
Uremović, Marko	91, 467, 491, 493
Ursa, Hrvoje	97
Uvanović, Jure	296, 298, 417, 418
Uzelac, Đuro	420, 421, 422, 423
V	
Varoš, Miroslav	46, 74, 79, 80, 81, 82, 84, 116
Vasilj, Zvonko	473
Važić, Mladen	268
Važić, Momir	267, 268, 269
Vegar, Nedjeljko	330, 332, 335, 383, 562, 563
Vegar, Pavo	137, 151, 154, 155, 156, 159, 160, 163, 165, 166, 167, 173, 174, 175, 177, 190, 195, 196, 197, 201, 202, 206, 209, 218, 237, 238, 245, 253, 254, 255, 264, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 297, 301, 315, 316, 318, 327, 330, 331, 334, 383, 387, 388, 517, 563, 577, 580
Vejvoda, Ivo	442, 443
Vereš, Zlatko	139, 140, 146
Veselica, Marko	168
Vidović, Mirko	419, 455
Vidović, Uroš	370
Virkez, Vice	390
Vlasnović, Mirko	165, 173, 174, 179, 205, 237, 253, 254, 255, 286, 288, 289, 293, 295, 296, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 311, 318, 321, 341, 366, 370, 387, 395, 428, 530, 563, 566, 580
Vlaho, Jozo	393, 394
Vodinelić, Vlado	83
Vokić, Ante	3, 11, 12
Volarević, Mirko	295
Vranješ, Josip	559
Vranjican, Pavle	538

Vranjić, Mirko	341
Vrbić, Jozo	162
Vrdoljak, Bogdan	395
Vrhunec, Marko	342, 352
Vučić, Ilija	96, 412, 421, 437, 438
Vučić, Stana	264
Vučinić, Milan	425, 426
Vujičević, Ivan	127, 128, 129, 413, 415, 416, 524
Vujičić, Mato	334
Vujić (Vukušić), Anka	561
Vujić, Jure	520, 561, 587
Vujević, Jozo	52, 53, 54, 55, 56, 61
Vukasović-Kuduz, Cvijeta	7
Vukman, Marinko	573
Vukojević, Rade	121, 326, 330, 331, 332, 333, 334, 433
Vukojević, Vice	569
Vukoša, Valter	427
Vuković, Drago	503
Vuksić, Relja	306, 309, 311
Vukušić, Bože	7, 26, 28, 35, 50, 61, 64, 98, 109, 110, 126, 127, 140, 144, 146, 154, 170, 171, 179, 180, 198, 202, 203, 205, 206, 208, 210, 216, 220, 221, 222, 225, 226, 231, 234, 241, 242, 250, 253, 256, 262, 265, 270, 276, 277, 283, 284, 285, 289, 292, 294, 295, 296, 297, 302, 303, 304, 325, 330, 333, 334, 335, 341, 359, 362, 369, 376, 377, 378, 393, 399, 402, 404, 408, 418, 419, 428, 429, 433, 440, 442, 453, 455, 456, 468, 472, 483, 489, 491, 493, 494, 505, 509, 516, 519, 520, 526, 533, 534, 545, 552, 554, 555, 561, 582, 583, 584, 585,
Vuletić, Andelko	145
<hr/>	
<i>W</i>	
Wagner, Rolf Clemens	472
Wiesenthal, Simon	71, 73
Wilson, Marshall	375
Withlam, Gough	179, 369, 370, 374, 375, 376
<hr/>	
<i>Z</i>	
Zabert, Ciril	218, 226
Zadro, Vlatko	248, 249
Zagajski, Đuro	475, 486, 487
Zaimović, Salih	301
Zaninović, Tomislav	519
Zdovc, Edvin	471
Zdravić, Milica	303

Zdrilić, Stanko	39, 40, 41, 568
Zečević, Grujica	220, 476
Zelenbaba, Dušan	292
Zelić, Blagoje	115, 124, 126, 427, 449, 453, 476, 477, 478, 481, 484
Zeljug, Tomo	524
Zgonjanin, Duško	190, 239, 240, 434, 435
Zlatunić, Ivica	559
Znaor, Ante	124, 125, 126, 568, 575, 585
Znidarčić, Lav	320, 321, 502
Zorić, Ante	359
Zorić, Josip	520
Zorkin-Guino, Mladen	381, 382
Zovko, Joso	258
Zrilić, Nikola	40, 134
Zrinski, Nikola	10
Zrinski, Petar	10
Zubak, Krešimir	100, 438, 548
Zulfikarpašić, Adil	71
Zvirotić, Ante	390, 391
Ž	
Žanić, Pave	258
Žitnik, Petar	565
Živko, Branko	210
Živković, Nikola	154
Živojinović, Bata	397
Župan, Đuro	526

IZVORI I LITERATURA

Arhivi

Hrvatski državni arhiv

Arhiv državne Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava

Arhiv Počasnog bleiburškog voda

Arhiv Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva

National Archives of Australia

Knjige

Aarons, Mark, *Sanctuary! Nazi Fugitives in Australia*, Heinemann Australia, Melbourne, 1989.;

Aarons, Mark, *War Criminals Welcome! Australia, a Sanctuary for War Criminals Since 1945*, Black Inc., Melbourne, 2001.;

Aarons, Mark – Loftus, John, *Ratlines – How The Vatican's Networks Betrayed Western Intelligence to the Soviets*, William Heine-mann, London, 1991.;

Aarons, Mark – Loftus, John: *Unholy Trinity: The Vatican, The Nazis, and The Swiss Banks*, St. Martin's Press, New York, 1991.

Agee, Philip, *CIA – dnevnik jednog agenta*, Globus, Zagreb, 1975.;

Akmadža, Miroslav, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945–1966.*, Otokar Keršovani, Rijeka, 2004.;

Akmadža, Miroslav, *Franjo Šeper*, Društvo za hrvatsku povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije Tkalić/Otokar Keršovani, Rije-ka/Zagreb, 2009.;

Akmadža, Miroslav, *Krunoslav Draganović*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2010.;

Alibabić, Munir Munja, *Bosna u kandžama KOS-a*, Behar, Sarajevo, 1996.;

Anić, Josip – Laušić, Ante, *Južna Afrika i Hrvati*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2000.;

Andrić, Adolf, *Osvetnici Bleiburga – priručnik za vođenje hrvatske gerile* (drugo izdanje), HRB, Geelong, 1974.;

Antić, Ljubomir, *Hrvati u Južnoj Americi*, Stvarnost, Zagreb, 1991.;

Arapović, Rudolf, *Bruno Bušić – meteorski bljesak na hrvatskom obzoru*, HB Press, Washington, 2003.;

Arapović, Rudolf, *DL 229503*, HB Press, Washington, 2003.;

Aust, Stefan, *Maus – Ein deutscher Agent*, Hoffman und Campe, Hamburg, 1988.;

Babić, Jasna, *Zagrebačka mafija*, TV Extra, Zagreb, 2003.;

Babić, Jasna, *Urota Blaškić*, Večernji list, Zagreb, 2005.;

Babić, Petar – Dragčević, Zvonko – Kutleša, Ante – Vukušić, Bože, *Bleiburg – tragedija i nada*, Glas Koncila, Zagreb 2008.;

Bakšić, Mirsad, *Uloga i mjesto Hrvata islamske vjere*, Narodna uzdanica, Zagreb, 1994.;

Bakšić, Mirsad – Rora, Andrej, *Džafer-beg Kulenović*, Hrvatsko muslimansko kulturno društvo Narodna uzdanica, Zagreb, 1994.;

Bakšić, Mirsad – Rora, Andrej, *Nahid Kulenović*, Hrvatsko muslimansko kulturno društvo Narodna uzdanica, Zagreb, 1995.;

Banac, Ivo, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji (Porijeklo, povijest, politika)*, Globus, Zagreb, 1984.;

Banac, Ivo, *Sa Staljinom protiv Tita*, Globus, Zagreb, 1990.;

Barić, Nikica, *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2003.;

Barić, Nikica, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990–1995.*, Golden marketing, Zagreb, 2005.;

Bartolović, Željko, *Probušena manitija*, Vlastita naklada, Osijek, 2004.;

Batelja, Juraj, *Crna knjiga*, Postulatura bl. Alojzija Stepinca, Zagreb, 2000.;

Bauer, Ernest, *Život je kratak san*, Hrvatska revija, München – Barcelona, 1985.;

Bebek, Željko, *Jedan narod u opasnosti*, Vlastita naklada, Madrid, 1968.;

Begić, Krešimir Miron, *HOS 1941–1945.*, Laus, Split, 1998.;

Bekavac, Ivan, *Izdaja na Pantovčaku?*, TIVA, Varaždin, 2001.;

Bekavac, Ivan, *Izmišljeni Tuđman*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2007.;

-
- Bekić, Darko, *Jugoslavija u hladnom ratu*, Globus, Zagreb, 1988.;
Beljo, Ante, *YU-Genocid*, Sudbury, Kanada, 1985.;
Benoist de, Alain, *Komunizam i nacizam*, Hasanbegović, Zagreb, 2005.;
Besanić, Ana, *Jagma*, Alfa, Zagreb, 2002.;
Bešlić, Ivan, *Čuvari Jugoslavije, suradnici Udbe u Bosni i Hercegovini*, Samizdat, Posuđje, 2003.;
Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999.;
Bilandžić, Dušan, *Povijest izbliza – Memoarski zapisi 1945–2005.*, Prometej, Zagreb 2006.;
Bilandžić, Mirko – Javorović, Božidar, *Poslovne informacije i business intelligence*, Golden marketing, Zagreb, 2007.;
Bilić, Đuro, *Goli otok i Dabrawine – logori jugoslavenskog socijalizma*, Nit, Zagreb, 1998.;
Bilušić, Josip, *HORA Zadar 1974. – montirani proces UDB-e*, Dawson – Drežnjak, Zagreb, 1999.;
Biondić, Ivan, *Magna fraus*, Vlastita naklada, Zagreb, 2002.;
Blažeković, Milan, *Bio-bibliografski leksikon suradnika Hrvatske revije*, Školske novine – Pergamena, Zagreb, 1996.;
Blažević, Jakov, *Tražio sam crvenu nit*, Zagreb – izdavačko i propagandno poduzeće, Zagreb, 1976.;
Blundell, Nigel – Roger, Boar, *Najveći svetski špijuni i obaveštači*, Druga strana sveta, Kragujevac, 1986.;
Bobetko, Janko, *Sve moje bitke*, Vlastita naklada, Zagreb, 1996.;
Bogdan, Ivo, *La tragedia de Bleiburg*, Hrvatska revija, Buenos Aires, 1963.;
Boljkovac, Josip, *Istina mora izaći van...*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2009.;
Boras, Florijan, *Spomenica ljubuškim žrtvama*, Općinsko vijeće Ljubuški, Ljubuški, 1998.;
Boras, Franjo, *Kako je umirala Socijalistička republika Bosna i Hercegovina*, Vlastita naklada, Mostar, 2002.;
Bordić, Blaž, *Moja sjećanja*, Vlastita naklada, Donji Andrijevci, 2000.;
Bošković, Milo, *Šesta kolona*, Birotehnika – Dnevnik, Zagreb – Novi Sad, 1985.;
Bošnjak, Pero, *Pod Bobanovim stijegom*, Vlastita naklada, Grude, 1996.;
Bošnjak, Mladen, *Blaž Kraljević – pukovnik ili pokajnik*, Radio Stari most, Mostar, 2007.;
Broszat, Martin – Hory, Ladislaus, *Der kroatische Ustascha-Staat*, Deutsche Verlag, Anstalt – Stuttgart 1964.;
Budak, Mile, *Ratno roblje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1941.;
Budiša, Dražen, *Razgovor o hrvatskoj državi*, Globus, Zagreb, 2001.;
Bulat, Rade, *Deseti korpus*, Globus – Vojnoizdavački zavod, Zagreb – Beograd, 1985.;
Bulatović, Ljiljana – Spasić, Božidar, *Smrt je njihov zanat*, Paladin, Beograd, 1993.;
Bulatović, Miodrag, *Ljudi s četiri prsta*, BIGZ, Beograd, 1987. (deseto izdanje);
Bunić, Igor, *Partijsko zlato*, Detecta, Zagreb, 2006.;
Bušić, Bruno, *Hrvatski ustaše i partizani*, Hrvati iz Vancouvera, Washington, 1979.;
Bušić, Bruno, *Jedino Hrvatska*, Zajednica izdanja Ranjeni labud (ZIRAL), Chicago, 1983.;
Bušić, Bruno, *Jedino Hrvatska I-III*, Zajednica izdanja Ranjeni labud (ZIRAL), Mostar – Zagreb, 2005.;
Bušić, Julianne Eden, *Ljubavnici i luđaci*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2002.;
Dach, Heinrich, *Der Totale Widerstand*, Schweizerischer Unteroffiziersverband, Biel, 1984.;
Cain, Frank, *The Australian Security Intelligence Organization, An Unofficial History*, Spectrum Publications, Victoria, Australija, 1994.;
Carević, Olga, *Glas i srce razuma*, Durieux, Zagreb, 1995.;
Case, Holly – Naimark, Norman, *Jugoslavija i njeni povjesničari*, Srednja Europa, Zagreb, 2005.;
Cenčić, Vjenceslav, *Enigma Kopinje, I- II*, Rad, Beograd, 1983.;
Ciano, Galeazzo, *Ciano's Diary 1939–1943.*, William Heinemann, London – Toronto, 1948. (drugo izdanje);
Ciliga, Ante, *Sve i odmah*, Hrvatski list, Mainz, 1988.;
Ciliga, Ante, *Sam kroz Europu*, Vlastita naklada, Rim, 1978.;
Cohen, Philip, *Drugi svjetski rat i suvremeni četnici*, Ceres, Zagreb, 1997.;
Cohen, Philip, *Tajni rat Srbije*, Ceres, Zagreb, 1997.;
Coxedge, J. – Coldicutt, K. – Harant, G., *Rooted in Secrecy – The Clandestine Element in Australian Politics*, The Committee for the Abolition of Political Police, Melbourne, 1982.;
-

- Crnički, Stjepan, *Moje uspomene*, Vlastita naklada, Zagreb, 2002.;
Crnogorac, Mila s. Bernardina, *Trag*, Naša ognjišta, Tomislavgrad, 1994.;
Čavka, Ante, *Lukavica*, Vlastita naklada, Primorski Dolac, 1999.;
Čelan, Joško, *Oteto zaboravu*, Pleter, Split, 2001.;
Čelan, Joško, *Trećejanuarska Hrvatska*, Pleter, Split, 2002.;
Čižek, Vjenceslav, *Sok od kiše*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2001.;
Čizmić, Ivan, *Povijest Hrvatske bratske zajednice*, Golden marketing, Zagreb, 1994.;
Čizmić, Ivan – Sopta, Marin – Šakić, Vlado, *Isejena Hrvatska*, Golden marketing – Zagreb, 2005.;
Čizmić, Ivan – Sopta, Marin, *Tomislav Krolo, hrvatski politički emigrant 1941. – 1991.*, Vlastita naklada, Zagreb, 2009.;
Čolaković, Rodoljub, *Kazivanje o jednom pokoljenju*, Svjetlost, Sarajevo 1972.;
Čović, Marko, *Priča o lopti*, Crotiaknjiga, Zagreb, 2002.;
Čovo, fra Stjepan, *Fra Dominik Šušnjara – život i djelo*, Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja, Makarska, 1998.;
Čuljak, Tihomir, *Rat*, Vlastita naklada, Osijek, 2003.;
Čukljaš, Đuro, *Tajno komuniciranje špijuna*, MUP RH, Zagreb, 1994.;
Ćorić, fra Šimun Šito, *45 hrvatskih emigrantskih pisaca*, Sekcija DHK i Hrvatskog centra PEN-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, Zagreb, 1991.;
Ćosić, Zdenko, *Rat je počeo prije*, Matica hrvatska, ograna Široki Brijeg, Široki Brijeg, 2007.;
Ćuruvija, Slavko, *Ibevac – ja, Vlado Dapčević*, Filip Višnjić, Beograd, 1990.;
Dabčević-Kučar, Savka, '71. – *Hrvatski snovi i stvarnost – I-II*, Interpublic, Zagreb, 1997.;
Dan, Uri, *Mossad – 50 godina tajnog rata*, Naklada Jurčić, Zagreb, 1999.;
Davor, Marijan, *Slom Titove armije*; Golden marketing – Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008.;
Dedijer, Vladimir, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita – I-III*, Rad, Beograd, 1984.;
Degoricija, Slavko, *Nije bilo uzalud*, ITG, Zagreb, 2008.;
Degoricija, Slavko – Tropčić, Josip, *Tito u Moslavini*, Muzej Moslavine, Kutina, 1968.;
Delarue, Jacques, *Historija Gestapo*, Epoha, Zagreb, 1966.;
Despot, Zvonimir, *Vrijeme zločina*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2007.;
Despot, Zvonimir, *Tito – tajne vladara*, Večernji list, Zagreb, 2009.;
Dietl, Wilhelm, *Carlos – Das Ende Eines Mythos*, Gustav Lübbe Verlag, Bergisch Gladbach, 1995.;
Dietl, Wilhelm, *Spy Ladies – Frauen im Geheimdienst*, Ullstein – Berlin, 2006.;
Dietl, Wilhelm – Hirschmann, Kai – Tophoven, Rolf, *Das Terrorismus-Lexikon*, Eichborn Verlag, Frankfurt, 2006.;
Doder, Milenko, *Jugoslavenska neprijateljska emigracija*, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1989.;
Domazet Lošo, Davor, *Hrvatska i veliko ratište*, Udruga sv. Jurja, Zagreb, 2002.;
Domazet Lošo, Davor, *Gospodari kaosa*, Udruga sv. Jurja, Zagreb, 2005.;
Domazet Lošo, Davor, *Klonovi nastupaju*, Detecta, Zagreb, 2007.;
Domazet Lošo, Davor, *Strategija vučjeg čopora*, Detecta, Zagreb, 2008.;
Domišljanović, Darko – Žunec, Ozren, *Obavještajno-sigurnosne službe Republike Hrvatske*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2000.;
Dorril, Stephen, *MI 6*, A Touchstone Book, New York, 2002.;
Dubajić, Simo, *Od Kistanja do Kočevskog roga*, Nida Verlag – Vesti, Beograd 2006.;
Dubravica, Branko, *Političko-teritorijalne promjene u Europi 1908–1945.*, Narodno sveučilište Velika Gorica, Zagreb, 1996.;
Dugački, Zvonimir (urednik), *Zemljopis Hrvatske – I-II*, Matica hrvatska, Zagreb, 1943.;
Dugeč, Božo, *Nismo spremni robovati*, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 2002.;
Duhaček, Antun, *1941. u novogradiškom kraju, Josip Manolić Abesinac*, Narodno sveučilište, Nova Gradiška, 1984.;
Duhaček, Antun, *Ispovest obavještajca*, Grafopress, Beograd, 1992.;
Dujmović, Franjo, *Hrvatska na putu k oslobođenju*, Zajednica izdanja Ranjeni labud (ZIRAL), Chicago 1976.;
Duka, Zdenko, *Račan, biografija*, Profil, Zagreb, 2005.;
Duraković, Asaf, *Mjesto muslimana u hrvatskoj narodnoj zajednici*, Frank Vadrina Printing, Toronto, 1972.;

-
- Džumhur, Hamid, *Kerestinac*, HNO, Chicago, 1982.;
Đapo, Fahrudin – Loza, Tihomir, *Povratak u Bosnu*, Karantanija, Ljubljana, 1990.;
Đikić, Ivica, *Domovinski obrat – politička biografija Stipe Mesića*, Tridvajedan, Zagreb, 2004.;
Đilas, Milovan, *Druženje s Titom*, Naša reč, London, 1980.;
Đilas, Milovan, *Vlast*, Naša reč, London, 1983.;
Đilas, Milovan, *Tamnica i ideja*, Naša reč, London, 1984.;
Đodan, Šime, *Yugo tragedija*, ST komunikacije, Zagreb, 1990.;
Đorđević, Obren, *Osnovi državne bezbednosti*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Beograd, 1980.;
Đorđević, Obren, *Leksikon bezbednosti*, Partizanska knjiga, Beograd, 1986.;
Đureković, Stjepan, *Ja, Josip Broz Tito*, International Books, SAD, 1982.;
Đureković, Stjepan, *Slom idealja*, International Books, SAD, 1983.;
Đureković, Stjepan, *Crveni manageri*, International Books, SAD, 1983.;
Đurić, Vladimir, *Devet zapreka obnovi hrvatske države*, Vlastita naklada, Toronto 1980.;
Engdahl, William, *Stoljeće rata*, AGM, Zagreb, 2004.;
Epperson, Ralph, *Novi svjetski poredak*, Sion, Zagreb, 1997.;
Esih, Bruna – Jurčević, Josip – Vukušić, Bože, *Čuvari bleiburske uspomene*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb 2005. (drugo izdanje);
Ferenc, Mitja – Kužatko, Želimir, *Prikrivena grobišta Hrvata u Sloveniji*, Počasni bleiburski vod, Zagreb, 2007.;
Finkelkraut, Alain, *Kako se to može biti Hrvat?*, Ceres, Zagreb, 1992.;
Finkelstein, Norman, *Industrija holokausta*, Hasanbegović, Zagreb, 2006.;
Franić, Augustin, *KPD Lepoglava – mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika*, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Zagreb, 2000.;
Fržop, Pius, *Die Tragödie Kroatiens*, Verlag Kroatische Ritter, Walde, 1991.;
Ganović, Dragan, *Teroristi iz Šeste kolone*, Borba, Beograd, 1979.;
Garde, Paul, *Život i smrt Jugoslavije*, Ceres, Zagreb, 1996.;
Garde, Paul, *Dnevnik putovanja u Bosnu i Hercegovinu*, Ceres, Zagreb 1998.;
Gašo, Hrvoje, *Mladi Hrvati*, 2B Multimedia print, Nova Bila, 2009.;
Gavran, Zdravko, *Kako su rušili Tuđmana*, Domovina TT, Zagreb, 1992.;
Gebhardt, Herman, *Gerillas – Schicksalsfrage für den Westen*, Seewald Verlag, Stuttgart, 1971.;
Gibb, John, *Tko vas promatra?*, Naklada Ljekavak, Zagreb, 2005.;
Glenny, Misha, *McMafia*, Ljekavak, Zagreb, 2008.;
Glojnaric, Mirko, *Borba Hrvata*, Antun Vazlek, Zagreb, 1940.;
Goldstein, Ivo, *Hrvatska povijest*, Novi liber, Zagreb, 2003.;
Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918–2008.*, EPH – Novi liber, Zagreb, 2008.;
Goldstein, Slavko, *1941. – godina koja se vraća*, Novi liber, Zagreb, 2007.;
Goni, Uki, *Odessa*, Assoziation, Berlin, 2006.;
Grahek-Ravančić, Martina, *Bleiburg i Križni put 1945.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2009.;
Granić, Mate, *Vanjski poslovi – iza kulisa politike*, Algoritam, Zagreb, 2005.;
Grbec, Vitomir, *U Titovoј pratnji*, Adamić, Rijeka, 2007.;
Greulich, Helmut, *Špioni u kutiji šibica*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1973.;
Gruber, Wendelin, *In den Fängen des roten Drachen*, Miriam Verlag, Jestetten, 1986.;
Grubišić, Slavko, *Hrvatskim junacima 1971.*, Hrvatska knjiga, Göteborg, 1972.;
Grubišić, Slavko, *Nad ponorom pakla*, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Zagreb, 2000.;
Grubišić, Vinko, *Hrvatska književnost u egzilu*, Hrvatska revija, Barcelona, 1991.
Grunwald, Leopold, *Legende Weltkommunismus*, Styria, Graz, 1974.;
Grupa autora, *Ljudi i događaji*, 27. srpanj, Zagreb, 1956.;
Grupa autora, *Zbornik narodnih heroja Jugoslavije*, Omladina, Beograd, 1957.;

- Grupa autora, *Temeljna načela i dužnosti hrvatskih boraca u emigraciji*, Drinina knjižnica, Madrid, 1966.;
Grupa autora, *Jubilarni zbornik 1951–1975.*, Hrvatska revija, Barcelona, 1976.;
Grupa autora, *Svome suborcu, rodoljubu i zadnjem zapovjedniku Hrvatskih oružanih snaga Vjekoslavu vitezu Luburiću*, Drina Press, Barcelona, 1979.;
Grupa autora, *Die Albaner und ihre Gebiete*, Nëntori, Tirana, 1986.;
Grupa autora, *Istina o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Ivan de Mihalovich-Korvin, Buenos Aires, 1991.;
Grupa autora, *Crna knjiga komunizma*, Golden marketing, Zagreb, 1999.;
Grupa autora, *Poezija i proza (u hrvatskom iseljeništvu)*, Školske novine – Pergamena, Zagreb, 1996.;
Grupa autora, *Sudbine i djela (u hrvatskom iseljeništvu)*, Školske novine – Pergamena, Zagreb, 1996.;
Grupa autora, *Ko je ko u Jugoslaviji*, Hronometar, Beograd, 1970.;
Grupa autora, *Tko je tko u Hrvatskoj*, Golden marketing, Zagreb, 1993.;
Grupa autora, *Tko je tko u NDH*, Minerva, Zagreb, 1997.;
Grupa autora, *Hrvatska zauvijek – prilozi hrvatskoj državotvornoj misli (u hrvatskom iseljeništvu)*, Školske novine – Pergamena, Zagreb, 1996.;
Grupa autora, *Preporod hrvatskih sveučilištaraca*, Kritika, Zagreb, 1971.;
Grupa autora, *Hrvatski razgovori o slobodi (u hrvatskom iseljeništvu)*, Hrvatska revija, München – Barcelona, 1974.;
Grupa autora, *Hrvatski nacionalni pokret*, Dr. Feletar, Koprivnica, 1997.;
Grupa autora, *Dr. Ivan Protulipac*, Veliko križarsko bratstvo, Zagreb, 1996.;
Grupa autora, *Gojko Šušak 1945–1998.*, UHIP, Zagreb, 2003.;
Grupa autora, *Ivo Mašina*, Matica hrvatska, Zadar, 2000.;
Grupa autora, *Izlazak iz hrvatske šutnje 28. veljače 1989–1999.*, Hrvatsko slovo, Zagreb, 1999.;
Grupa autora, *Osnove planova obrane i sigurnosnih planova*, IZOS, Zagreb, 1993.;
Grupa autora, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944–1946.*, Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod, 2005.;
Grupa autora, *Ljudi iz 1971. – prekinuta šutnja*, Vjesnik – Zagreb, 1990.;
Grupa autora, *Sjeća Hrvatske u Karadžićevu 1971.*, Meditor, Zagreb, 1994.;
Grupa autora, *Samoodređenje za Europu*, Verlag Adria, Brugg, 1979.;
Grupa autora, *Spomen-knjiga prve obljetnice Nezavisne Države Hrvatske*, Državni izvještajni i promičbeni ured u Zagrebu, Zagreb, 1942.
Grupa autora, *Tudi mi smo umrli za domovino*, Društvo za ureditev zamolčanih grobov, Ljubljana, 2000.;
Grupa autora, *Tajne operacije ruskih specijalnih službi od 19. do 21. veka*, Paideia, Beograd, 2000.;
Grupa autora, *Ramski zbornik*, Ramska zajednica, Zagreb, 2001.;
Grupa autora, *Stjepan Tomislav Poglajen*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2007.;
Grupa autora, *Kazniona – knjiga o zeničkom zatvoru*, Vrijeme Zenica – NAM Tuzla, Zenica, 2008.;
Hall, Richard Victor, *The Secret State – Australia's Spy Industry*, Sydney, 1978. (drugo izdanje);
Hariš, Ivan, *Diverzantske akcije u Hrvatskoj*, Spektar, Zagreb;
Hartmann, Florence, *Mir i kazna*, Profil, Zagreb, 2007.;
Hasanbegović, Zlatko, *Muslimani u Zagrebu 1878–1945.*, Medžlis Islamske zajednice u Zagrebu – Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2007.;
Hećimović, Branko, *Dragica Krog Radoš*, ITG, Zagreb, 2006.;
Hockenos, Paul, *Homeland Calling – Exile Patriotism and The Balkan Wars*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 2003.;
Hocking, Jenny, *Beyond Terrorism: The Development of the Australian Security State*, Allen & Unwin, St. Leonards, NSW, 1993.;
Holjevac, Većeslav, *Hrvati izvan domovine*, Matica hrvatska, Zagreb, 1967.;
Horvat, Josip, *Politička povijest Hrvatske – I-II*, August Cesarec, Zagreb, 1990.;
Horvatić, Dubravko, *Dr. Franjo Tuđman – sinteza teorije i prakse*, Hrvatsko slovo, Zagreb, 1999.;
Horvat, Branko, *Kosovsko pitanje*, Globus, Zagreb, 1988.;

-
- Horvat, Josip, *Pobuna omladina 1911-1914.*, SKD Prosvjeta – Gordogon, Zagreb, 2006.;
Hoxha, Enver, *Die Titoisten*, 8 Néntori, Tirana, 1983.;
Hrnčević, Josip, *Svjedočanstva*, Globus, Zagreb, 1986.;
Hrvatinčić, Matijaš, *Srpska nacionalna i vjerska nastranost*, Vlastita naklada, Buenos Aires, 1973.;
Hudelist, Darko, *Kosovo – bitka bez iluzija*, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1989.;
Hudelist, Darko, *Banket u Hrvatskoj*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1991.;
Hudelist, Darko, *Tuđman – biografija*, Profil, Zagreb, 2004.;
Huntington, Samuel, *Sukob civilizacija*, Izvori, Zagreb, 1998.;
Indić, Milan, *Teritorijalna obrana Bosne i Hercegovine*, Republički štab TO SR BiH, Sarajevo, 1989.;
Ivanković, Ivan, *Od Bijakovića do Los Angelesa*, Dobrotvorno društvo Hrvatski križari, Međugorje, 2005.;
Ivanković, Nenad, *Die Zweite Kroatische Front*, Justos Liebig Universität, Giessen, 1996.;
Ivanković, Nenad, *Predsjedniče što je ostalo?*, TIVA, Varaždin, 2000.;
Ivanković, Nenad, *Ratnik*, Honos, Zagreb, 2001.;
Ivanković, Nenad, *Sova*, TIVA, Varaždin, 2004.;
Ivanji, Ivan, *Titov prevodilac*, Samizdat, Beograd, 2005.;
Jakić, Živko, *Povijest hrvatskoga naroda – I-II*, Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare, Zagreb, 1941.;
Ikvošić, Milan, *Nova rodoljubna zanovijetanja*, Vlastita naklada, Zagreb, 1994.;
Jakovina, Tvrtko, *Američki komunistički saveznik*, Profil International – Srednja Europa, Zagreb, 2003.;
Janković Dušan, *Teroristi u rukama pravde*, Narodna armija, Beograd, 1974.;
Jareb, Jere, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, Naklada Mirko Šamija, Cleveland, 1982.;
Jareb, Jere, *Pola stoljeća hrvatske politike*, Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1995.;
Jareb, Jere, *Zlato i novac Nezavisina države Hrvatske*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1997.;
Jareb, Mario, *Ustaško-domobranski pokret*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.;
Jazbec, Salamon, *Magnissimum crimen*, Margelov institut, Zagreb, 2008.;
Jelačić, Ivan Kajbuš, *Neispunjena češnja*, Vlastita naklada, Zagreb, 2001.;
Jelačić, Ivan Kajbuš, *Neispunjena češnja – Rim utocište prognanih*, Vlastita naklada, Zagreb, 2002.;
Jelčić, Dubravko, *100 krvavih godina*, Naklada PIP Pavičić, Zagreb, 2005.;
Jelić, Ivan, *Otvorena riječ*, Hrvatska država, München, 1987.;
Jelić-Butić, Fikreta, *Hrvatska seljačka stranka*, Globus, Zagreb, 1983.;
Jurčević, Josip, *Nastanak jasenovačkog mita*, Hrvatski studiji, Zagreb, 1998.;
Jurčević, Josip, *Bleiburg – jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, Dokumentacijsko informacijsko središte, Zagreb, 2005.;
Jurčević, Josip, *Crna knjiga komunizma u Hrvatskoj*, Počasni bleiburški vod, Zagreb, 2006.;
Jurčević, Josip – Šakić, Vlado – Vukušić, Bože, *Bruno Bušić – branitelj hrvatskoga identiteta*, Hrvatska uzdanica, Zagreb, 2001.;
Jurčević, Josip, *Odnos Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini 1990-1995.*, Dokumentacijsko informacijsko središte, Zagreb, 2009.;
Jurčević, Katica, *Stari kraj i novi svijet*, Dokumentacijsko informacijsko središte, Zagreb, 2010.;
Jurdana, Srećko, *Surova politika*, Durieux, Zagreb, 2006.;
Jurić, Ivan, *Genetičko podrijetlo Hrvata*, Vlastita naklada, Zagreb, 2003.;
Jurić, Mijo, *Osamnaesto proljeće*, HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2006.;
Jurjević, Marijan, *Ustasha Under The Southern Cross*, Vlastita naklada, Melbourne, 1972.;
Kačić, Hrvoje, *U službi domovine*, Matica hrvatska, Zagreb, 2006.;
Kadić, Ante, *Domovinska riječ*, Hrvatska revija, München – Barcelona, 1978.;
Kahrović, Murat, *Seferovo ratno doba*, Oko, Sarajevo, 2002.;
Kaleb, Jadranko, *Svjetlo ispod sjene*, HIVIDRA, Zadar, 2006.;
Kalinić, Pavle, *Andrija Hebrang – svjedoci govore*, Azur Journal, Zagreb, 1991.;
Kalinić, Pavle, *Teror i terorizam*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003.;
-

- Kalinić, Pavle, *Između*, Nova knjiga Rast, Zagreb, 2004.;
Kaloper, Nikola, *Budenje naroda, Orahovica 1941–1991.*, Skupština općine Orahovica, Orahovica 1990.;
Kamber, Dragutin, *Problemi i metode u hrvatskoj borbi za slobodu*, Hrvatska misao, Buenos Aires, 1958.;
Kamber, Dragutin, *Slom NDH*, Hrvatski informativni centar, Zagreb, 1993.;
Kardum, Stanko, *Ljubav za domovinu ne poznaje strah*, Vlastita naklada, Mostar, 2007.;
Karihman, Ferid, *Hrvatsko-bošnjačke teme*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996.;
Katalinić, Kazimir, *Argumenti – NDH, BiH, Bleiburg i genocid*, Republika Hrvatska, Buenos Aires – Zagreb, 1993.;
Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata – I–V*, Matica hrvatska, Zagreb, 1985.;
Knežević, Anto, *Mitovi i zbilja*, Domovina TT, Zagreb, 1992.;
Knightley, Phillip, *Die Geschichte der Spionage im 20. Jahrhundert*, Scherz Verlag, Bern – München – Wien, 1989.;
Kohlmann, Evan, *Al-Qaïdin džihad u Evropi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005.;
Kolanović, Josip – Razum, Stjepan – Štambuk-Škalić, Marina, *Proces Alojziju Stepincu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.;
Kolanović-Kisić, Nada, *Hebrang – iluzije i otrežnjenja*, Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1996.;
Kolanović-Kisić, Nada, *Vojskovođa i politika*, Golden marketing, Zagreb, 1997.;
Kolanović-Kisić, Nada, *Mladen Lorković – ministar urotnik*, Golden marketing, Zagreb, 1998.;
Kolendić, Antun, *Iza jednog atentata*, Znanje, Zagreb, 1977.;
Komšić, Ivo, *Preživjela zemlja*, Prometej, Zagreb, 2006.;
Kovačić, Matija, *Odmetnička zvjerstva i pustošenja u prvim mjesecima NDH*, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, Zagreb, 1942.;
Korsky, Ivo, *Iz idealu u stvarnost*, Hrvatska republikanska zajednica, 2004.;
Kotnik, Josip, *Svi umiru jednak*, Globus, Zagreb, 1990.;
Kovačević, Branimir, *Plavi dječaci*, Vlastita naklada, Zagreb, 2004.;
Krišto, Jure, *Katolička crkva i nezavisna država hrvatska*, Hrvatski institut za povijest Zagreb, 1996.;
Krivić, Jozo, *Sluga okupatora*, Vlastita naklada, Zagreb, 2000.;
Krivić, Jozo, *Nepriznata djela*, Društvo štovatelja dr. Branimira Jelića, Omiš, 2005.;
Krizman, Bogdan, *Ante Pavelić i ustase*, Globus, Zagreb, 1983.;
Krizman, Bogdan, *NDH između Hitlera i Mussolinija*, Globus, Zagreb, 1986.;
Krizman, Bogdan, *Ustaše i Treći Reich – I–II*, Globus, Zagreb, 1983.;
Krizman, Bogdan, *Pavelić u bjekstvu*, Globus, Zagreb, 1986.;
Krsmanović, Tomislav, *Ko je ovde lud, kaznena psihijatrija 1975–2004.*, Vedes, Beograd, 2004.;
Krstanović, Željko, *Pazi, neprijatelj prisluškuje*, Inženjerski školski centar JNA, Karlovac, 1987.;
Kučina, Dušan, *Snaga vjere i ljubavi iseljene Hrvatske*, Družba Braća hrvatskog zmaja, Zmajski stol u Zadru, Zagreb, 2008.;
Kuljiš, Denis, *Dva pamfleta protiv Tuđmana*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2005.;
Kuljiš, Denis, *Majmuni, gangsteri, heroji, geniji, lupeži & papci*, Artikle X, Zagreb, 2006.;
Kustić, Živko, *Hrvatska – mit ili misterij*, Minerva, Zagreb, 1995.;
Kušan, Jakša, *Bitka za Novu Hrvatsku*, Otokar Keršovani, Rijeka, 2000.;
Kvaternik, Eugen Dido, *Sjećanja i zapožanja 1925–1945.*, Naklada Starčević, Zagreb, 1995.;
Lajovic, Dušan, *Med svobodo in rdečo zvezdo*, Nova obzorja, Ljubljana, 2003.;
Lasić, Vjekoslav, *Svjetok istine*, Vlastita naklada, Zagreb, 2006.;
Lasić, Vjekoslav, *Barešić*, Vlastita naklada, Zagreb, 2009.;
Laušić, Ante, *Venezuela i Hrvati*, Institut za migracije i narodnosti, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 2007.;
Le Brun, Annie, *Ubojice i njihova zrcala – razmišljanja u povodu jugoslavenske katastrofe*, Horetzky, Zagreb, 1994.;
Leljak, Roman, *Sam protiv njih*, Založba za alternativno teorijo, Maribor, 1990.;
Letica, Slaven, *Strašni sud*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2002.;
Levkov, Milivoje, *Izraelska tajna služba*, Filip Višnjić, Beograd, 2002.;
Ličina, Đorđe, *Kornjačin hod*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1980.;
Ličina, Đorđe, *Svjedoci vremena*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1983.;

-
- Ličina, Đorđe, *Šifra 777*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1983.;
Ličina, Đorđe, *Put za gubilište*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1984.;
Ličina, Đorđe, *Dossier Artuković*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1986.;
Ličina, Đorđe, *Roverova braća*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1987.;
Ličina, Đorđe, *Dvadeseti čovjek* (deveto izdanje), Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1988.;
Little, Allan – Silber, Laura, *Smrt Jugoslavije*, Otokar Keršovani, Opatija, 1996.;
Lopušina, Marko, *Ubij bližnjeg svoga I*, NIP TV Novosti, Beograd, 1995.;
Lopušina, Marko, *Ubij bližnjeg svoga II*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 1997.;
Lopušina, Marko, *Ubij bližnjeg svoga III*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2000.;
Lopušina, Marko, *Ubij bližnjeg svoga IV*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2002.;
Lopušina, Marko, *Balkanska smrt*, Legenda, Čačak, 2000.;
Lopušina, Marko, *Ko je ko u YU podzemlju*, Zograf, Niš, 2001.;
Lopušina, Marko, *Komandant Arkan*, Legenda, Čačak, 2001.;
Lopušina, Marko, *Tajne srpske policije*, Evro, Beograd, 2001.;
Lopušina, Marko, *CIA protiv Jugoslavije*, Evro, Beograd, 2001.;
Lopušina, Marko, *KGB protiv Jugoslavije*, Evro, Beograd, 2001.;
Lopušina, Marko, *Tajni ratnici Ex-Jugoslavije*, Evro, 2003.;
Lopušina, Marko, *Najzagonetnije YU ubojice*, Legenda, Beograd, 2003.;
Lopušina, Marko, *Crnogorski klan*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2003.;
Lopušina, Marko, *Ceca – između ljubavi i mržnje*, Evro, Beograd, 2003.;
Lopušina, Marko, *KOS – tajne vojne službe bezbednosti*, Evro, Beograd, 2004.;
Lorković, Mladen, *Narod i zemlja Hrvata*, Marjan tisak, Split, 2005.;
Lukinović, Andrija – Pomper, Ivan, *Vilim Cecelia – utjelovljena Hrvatska Caritas*, Glas Koncila, Zagreb, 2009.;
Lun, Hrvoje, *Revolucija i sloboda*, Plamen, New York, 1978.;
Lovrenović, Ivan – Lukić, Predrag, *Stenogrami o podjeli Bosne i Hercegovine – I-II*, Kultura&Rasvjeta – Civitas, Split – Sarajevo, 2005.;
Maček, Ivan Matija, *Sjećanja*, Globus, Zagreb, 1983.;
Maček, Vladko, *Memoari*, HSS, Zagreb, 1992.;
Mamula, Branko, *Slučaj Jugoslavija*, CID, Podgorica, 2000.;
Mandić, Dominik, *Hrvatske zemlje u prošlosti i sadašnjosti*, Zajednica izdanja Ranjeni labud (ZIRAL), Rim, 1973.;
Mandić, Dominik, *Crvena Hrvatska*, Zajednica izdanja Ranjeni labud (ZIRAL), Rim 1974.;
Mandić, Dominik, *Državna i vjerska pripadnost srednovječne Bosne i Hercegovine*, Zajednica izdanja Ranjeni labud (ZIRAL), Rim, 1978.;
Mandić, Dominik, *Bogumilska crkva bosanskih krstjana*, Zajednica izdanja Ranjeni labud (ZIRAL), Chicago, 1979.;
Mandić, Dominik, *Hrvati i Srbi – dva stara različita naroda*, Zajednica izdanja Ranjeni labud (ZIRAL), Chicago, 1980.;
Mandić, Dominik, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Zajednica izdanja Ranjeni labud (ZIRAL), Norval, 1982.;
Manolić, Josip, *Intervjuji i javni nastupi 1989-1995.*, Misl, Zagreb, 1995.;
Mappes-Niediek, Norbert, *Balkanska mafija*, Durieux, Zagreb, 2004.;
Margetić, Domagoj, *Tko je opljačkao Hrvatsku?*, Vlastita naklada, Zagreb, 2003.;
Marić, Franjo, *Hrvati – katolici u Bosni i Hercegovini između 1463. i 1995. godine*, Katehetski salzijanski centar, Zagreb, 1998.;
Marić, Milomir, *Deca komunizma*, Prosveta, Beograd, 1987.;
Marić, Radoslav, *Moja polnočka*, Kamen Publishing LLC, New York – Zagreb, 2006.;
Marković, Marko, *Operacija Pitagorin poučak*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 1999.;
Marković, Marko, *Jure i Boban – povijest Crne legije*, MBF, Zagreb, 2004.;
Marković, Marko, *Udbini sinovi*, Press Holding, Ljubuški, 2004.;
Marković, Vladimir, *Zatočenik savesti*, Slobodna knjiga, Beograd, 2000.;
Marković, Dragan – Milovanović, Nikola – Rebić, Đuro, *Ratnici mira – specijalni rat*, Sloboda, Beograd, 1979.;
-

- Marković, Dragan – Milovanović, Nikola – Rebić, Đuro, *Ratnici mira – hladni rat – I-III*, Sloboda, Beograd, 1984.;
Marušić, Milan, *Žrtve komunističkih zlodjela u Zagrebu – svibanj 1945.*, Hrvatsko žrtvoslovno društvo, Zagreb, 2002.;
Masterman, John, *Kontrašpijunaža u ratu*, Globus, Zagreb, 1991.;
Matunović, Aleksandar, *Jovanka Broz Titova suvladarka*, Interpress 1847, Beograd, 2007.;
Mataić Pavičić, Dane, *Hrvati u Čileu*, Vlastita naklada, Zagreb, 1998.;
McKnight, David, *Australia's Spies and Their Secrets*, Allen & Unwin, St. Leonards, NSW, 1994.;
Međimorec, Miroslav, *Frankfurtska veza*, Naklada PIP Pavičić, Zagreb, 2004.;
Meštrović, Ivan, *Uspomene na političke ljudi i događaje*, Hrvatska revija, Buenos Aires, 1961.
Meštrović, Mate, *U vrtlogu hrvatske politike*, Golden marketing, Zagreb, 2003.;
Mihanović, Nedeljko, *Za jednu i vječnu Hrvatsku*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2001.;
Mijatović, Andelko, *Bleiburska tragedija i Krizni put hrvatskoga naroda godine 1945.*, Hrvatski svjetski kongres, Zagreb – New York, 2007.;
Mijatović, Andelko, *Bruno Bušić*, Školska knjiga, Zagreb, 2010.;
Mikulić, Branko, *Rasprave*, Oslobođenje, Sarajevo, 1978.;
Milatović, Mile, *Slučaj Andrije Hebranga*, Kultura, Beograd, 1952.;
Milić, Miodrag, *Rađanje Titove despotije*, Naša reč, Harrow, 1985.;
Milovanović, Nikola, *Kroz tajni arhiv Udbe – I-II*, Sloboda, Beograd, 1986.;
Mursalo, Tvrtko, *Prvoimenovani hrvatski poklisiari i veleposlanici*, Ministarstvo vanjskih poslova – Hrvatski diplomatski klub, Zagreb, 2007.;
Mirt, Karlo, *Život u emigraciji*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003.;
Moškov, Ante, *Pavelićev doba*, Laus, Split, 1999.;
Musa, Vladimir, *U Titovim kandžama*, Vlastita naklada, München, 1973.;
Muslim, Nikola, *Dr. Marko Veselica – zatvorenik savjesti planete*, Hrvatsko društvo za zaštitu i promicanje ljudskih prava, Zagreb, 1993.;
Muslimović, Fikret, *Obrana Republike*, Ljiljan, Sarajevo, 1995.;
Mužić, Ivan, *Katolička crkva, Stepinac i Pavelić*, Marjan tisak, Zagreb, 2003.;
Mužić, Ivan, *Maček i Luburić*, Laus, Split, 1999.;
Mužić, Ivan, *Zlodusi u Hrvatskoj*, Naklada Bošković, Split, 2005.;
Mužić, Ivan, *Masonstvo u Hrvata*, Naklada Bošković, Split, 2005. (osmo izdanje);
Nađ, Kosta, *Pobeda*, Spektar, Zagreb, 1980.;
Nagy, Božidar, *Hrvatsko križarstvo*, Veliko križarsko bratstvo, Zagreb, 1995.;
Napoleoni, Loretta, *Die Ökonomie des Terrors*, Verlag Antje Kunemann, München, 2004.;
Nejašmić, Ivica, *Depopulacija u Hrvatskoj*, Školska knjiga, Zagreb, 1991.;
Nenezić, Zoran, *Masoni u Jugoslaviji 1764–1999. – I-II*, Vlastita naklada, Beograd, 1999.;
Nepoznati autor, *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog clera*, Društvo novinara NRH, Zagreb, 1946.;
Nepoznati autor, *Terorističke i špijunske akcije protiv FNR Jugoslavije*, Društvo novinara NRH, Zagreb, 1948.;
Neuberger, Günter – Opperskalski, Micheal, *CIA in Westeuropa*, Lamuv Verlag, Bornheim – Merten, 1982.;
Nikčević, Tamara, *Goli otoci Jova Kapičića*, VBZ, Beograd, 2010.;
Nikolić, Vinko, *Bleiburska tragedija hrvatskog naroda*, Hrvatska revija, Barcelona, 1977.;
Nikolić, Vinko, *Pred vratima domovine – I-II*, Hrvatska revija, Buenos Aires, 1966.;
Nikolić, Vinko, *Tragedija se dogodila u svibnju*, Hrvatska revija, Barcelona, 1984.;
Odić, Slavko – Komarica, Slavko, *Partizanska obavještajna služba – I-IV*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1988.;
Omračanin, Ivo, *Diplomatic and Political History of Croatia*, Dorrance & Company, Philadelphia, 1972.
Omračanin, Ivo, *Hrvatska 1941-1945.*, Vlastita naklada, Washington, 1988.;
Omračanin, Ivo, *Hrvatska 1941. – I-II*, Vlastita naklada, Washington, 1989.;

-
- Ostojić, Vinko Vice, *Križni put Hrvata patnika*, Vlastita naklada, Zagreb, 2005.;
Oršanić, Ivan, *Vizija slobode*, HRD Dubrovnik, Chicago, 1990.;
Ott, Ivan, *Ukradeno djetinjstvo*, Lijepa naša, Wuppertal, 1999.;
Owen, David, *Balkanska odiseja*, Hrvatska sveučilišna naklada – Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1998.;
Pabst, Wolfgang, *Du Sollt Schön Langsam Sterben*, MC Wolf, Herne, 1982.;
Paraga, Dobroslav, *Goli otok – istočni grijeh Zapada*, Vlastita naklada, Zagreb, 1995.;
Paraga, Dobroslav – Paradžik, Ante, *Borba za hrvatsku državnu neovisnost*, HSP, Zagreb, 1991.;
Pavelić, Ante, *Strahote zabluda*, Croatiaprojekt, Zagreb, 2000.;
Pavelić, Ante, *Putem hrvatskog državnog prava*, Domovina, Madrid, 1977.;
Pavelić, Ante, *Doživljaji I*, Naklada Starčević, Zagreb, 1996.;
Pavelić, Ante, *Doživljaji II*, Vratna Gora, Zagreb, 1998.;
Pavelić, Ante, *Liepa plavka (roman iz borbe hrvatskog naroda za slobodu i nezavisnost)*, Domovina, Madrid, 2005. (peto izdanje);
Pavelić, Krešimir, *HSP – od obnove do slobode*, Vlastita naklada, Zagreb, 1995.;
Pavičić, Darko, *Tajna kardinalova vozača*, ITD, Zagreb, 1997.;
Pavičić, Slavko, *Hrvatska ratna i vojna povijest*, NTD Mato Lovrak, Zagreb, 1998.;
Pavković, Mladen, *Bruno Bušić – svjedok pomirbe*, Udruga hrvatskih branitelja dragovoljaca domovinskog rata, Zagreb, 1995.;
Pavković, Mladen, *Ante Gotovina*, Alineja, Koprivnica, 2005.;
Pavletić, Vlatko, *Prijećanja o sebi i drugima*, Epifanija, Zagreb, 2006.;
Pavličević, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, Naklada PIP Pavičić, Zagreb, 2000.;
Payne, Ronald, *Mossad – Israels geheimster Dienst*, Verlag Straube – Erlangen, Bonn – Wien, 1991.;
Pečarić, Josip, *Srpski mit o Jasenovcu*, Element, Zagreb, 2000.;
Pečarić, Josip, *Za hrvatsku Hrvatsku*, Element, Zagreb, 2001.;
Pečarić, Josip, *Brani li Goldstein NDH?*, AG Matoš, Samobor, 2002.;
Pečarić, Josip, *Pronađena polovica duše*, Vlastita naklada, Zagreb, 2002.;
Pekić, Petar, *Postanak Nezavisne Države Hrvatske*, Hrvatsko društvo političkih uznika, Zadar, 2004.;
Peranić, Miljenko Dabo, *Pogibija generala Luburića*, Drina Press, New York, 1984.;
Perica, Đuro, *Žar na dlanu*, Matica hrvatska, Zagreb, 1990.;
Perović, Bonifikacije, *Društvo u svom ljudskom obliku – vrijednosti i društvene snage nove hrvatske izgradnje*, Hrvatska revija, München – Barcelona, 1979.;
Persico, Joseph, *Prodor u Reich*, Globus, Zagreb, 1982.;
Petričević, Jure, *Die Menchenrechtsverletzungen in Jugoslawien*, Verlag Adria, Brugg, 1978.;
Petričić, Darko, *Kriminal u hrvatskoj pretvorbi*, Abakus, Zagreb, 2000.;
Pilar, Ivo, *Eine Geschichte Kroatiens, Serbiens und Bosniens*, Heiligenhofer Studien zu Volksumsfragen, Bad Kissingen, 1995.;
Pilar, Ivo (L. V. Sudland), *Južnoslavensko pitanje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1943.;
Planinić, Martin, *Uz Kavranov zlatni jubilej*, Vlastita naklada, Veljaci, BiH, 1998.;
Poglajen, Tomislav Stjepan, *Božje podzemlje – ispovijest o progonu vjere u komunizmu*, Verbum, Split, 2006.;
Prcela, John – Guldescu, Stanko, *Operation Slaughterhouse – Eyewitness Account of Postwar Massacres In Yugoslavia*, Dorrance & Company, Philadelphia, 1970.;
Prpić, Ante, *Iza lepoglavskih rešetaka*, Riječki nakladni zavod, Rijeka, 1996.;
Prpić, Jure, *Hrvati u Americi*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 1997.;
Prusac, Ivan, *Tragedija Kavrana i drugova*, Vlastita naklada, Salzburg, 1967.;
Prusac, Ivan, *Akcija Deseti travanj*, Vlastita naklada, Salzburg, 1989.;
Puljiz, Milan, *Gradanin predsjednik*, Vlastita naklada, Zagreb, 2004.;
Purivatra, Atif, *Ko je ko u Bošnjaka*, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2000.;
Radelić, Zdenko, *Hrvatska seljačka stranka 1941–1950.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1996.;
Radelić, Zdenko, *Križari – gerila u Hrvatskoj 1945–1950.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001.;
Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*, Školska knjiga, Zagreb 2006.;

- Radica, Bogdan, *Hrvatska 1945.*, Knjižnica Hrvatske revije, München – Barcelona, 1984.;
Radica, Bogdan, *Živjeti – nedoživjeti*, Knjižnica Hrvatske revije, München – Barcelona, 1984.;
Radičević, Slavko, *Robijaševi zapisi*, Riječki nakladni zavod, Rijeka, 1999.;
Radić, Stjepan, *Uzničke uspomene*, Zora, Zagreb, 1971.;
Radoš, Ivica, *Tuđman izbliza*, Profil Internacional, Zagreb, 2005.;
Radoš, Ranko, *Hrvatski iseljenici i integracija Republike Hrvatske u EU*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 2005.;
Ramljak, Julijan, *Nečastiva urota*, Franjevački novicijat, Visovac, 2000.;
Rebić, Đuro, *Špajuni, diverzanti i teroristi*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb 1987.;
Rebić, Đuro, *Špajuni na tekućoj vrpci*, Centar za informacije i publicitet (CIP), Zagreb, 1990.;
Reissmüller, Johann Georg, *Rat pred našim vratima*, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1995.;
Rojnica, Ivo, *Susreti i doživljaji*, Knjižnica Hrvatske revije, München – Barcelona, 1983.;
Rojnica, Mladen, *Živjeti za Hrvatsku*, Hrvatsko slovo, Zagreb, 2004.;
Rotim, Karlo, *Široki Brijeg*, Vlastita naklada, Široki Brijeg, 1994.;
Rover, Srećko, *Svjedočanstva i sjećanja*, Protektor, Zagreb, 1995.;
Rudež, Marijan, *Nacionalna revolucija*, Drinina knjižnica, Madrid, 1967.;
Rudež, Marijan, *Politička znanost*, Hrvatski list, Washington, 1980.;
Rullmann, Hans Peter, *Tito – vom Partian zum Staatsmann*, Goldmann–Sachbuch, München, 1980.;
Rullmann, Hans Peter, *Die Verschwörung*, Ost-Dienst, Hamburg, 1981.;
Rullmann, Hans Peter, *Mordauftrag aus Belgrad*, Ost-Dienst, Hamburg, 1990.;
Sagrak, Darko, *Nezavisna Država Hrvatska – prijepori i mitovi*, Vlastita naklada, Zagreb, 2010.;
Sands, Bobby, *Ein Tag in meinem Leben*, Galgenberg, Hamburg, 1985.;
Saove, Antonio, *Moja voljena Hrvatska*, Zaklada hrvatskog državnog zavjeta, Zagreb, 2002.;
Schellenberg, Walter, *Memoari*, August Cesarec, Zagreb, 1985.;
Schmidt-Eenboom, Erich, *Der Schattenkrieger – Klaus Kinkel und BND*, ECON, Düsseldorf, 1995.;
Sekulić, Zoran, *Aleksandar Ranković – pad i čutnja*, Dositelj, Beograd, 1989.;
Shaw, Les, *The Shape of Labor Regime*, zbornik, Harpe Books, Canberra, 1974.;
Shaw, Les, *Trial by Slander*, Harp Books, Canberra, 1973.;
Sherman, Arnold, *Perfidy in the Balkans*, Psichologios Publications, Athens, 1993.;
Shrader, Charles, *Muslimansko hrvatski građanski rat u Srednjoj Bosni*, Golden marketing, Zagreb, 2004.;
Simčić, Miro, *Žene u Titovoj sjeni*; VBZ, Zagreb, 2008.;
Simić, Pero, *Svetac i magle*, Službeni list SiCG, Beograd, 2005.;
Simić, Pero, *Tito – fenomen stoljeća*, Večernji list, Zagreb, 2009.;
Singh, Simon, *Šifre – kratka povijest kriptografije*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2003.;
Slijepčević, Đoko, *Srpsko-albanski odnosi kroz vekove sa posebnim osvrtom na novije vreme*, Ostor, Himmelsthür, 1974.;
Spahić, Mustafa, *Udba nije sudba*, Vrijeme, Zenica, 2004.;
Starčina, Višnja, *Vježbe u laboratoriju Balkan*, Ljevak, Zagreb 2004.;
Spasić, Božidar, *Lasica koja govori*, Knjiga-komerc, Beograd, 2001. (treće izdanje);
Strangman, Denis, *The ASIO-Croatian Affair of 1973*, Harp Books, Canberra, 1974.;
Ströhm, Carl Gustav, *Ohne Tito – Kann Jugoslawien überleben?*, Verlag Styria, Graz – Wien – Köln, 1976.;
Sudar, Drago, *Coming of Age in Tito's Prisons*, Mosor Publishing, Los Angeles, 1987.;
Supek, Ivan, *Krivokletnik na ljevici*, British-Croatian Review Publications, Bristol;
Supek, Ivan, *Krunski svjedok protiv Hebranga*, Markanton Press, Chicago, 1983.;
Supek, Ivan, *Krunski svjedok u Hebrangovu slučaju*, Globus, Zagreb, 1990.;
Stanković, Vladimir (urednik), *Katolička crkva i Hrvati izvan domovine*, Vijeće za hrvatsku migraciju, Zagreb, 1980.;
Stanojević, Branimir, *Ustaški ministar smrti*, Nova knjiga, Beograd, 1986.;
Stanojević, Branimir, *Alojzije Stepinac – Dokumenti o izdaji i zločinu*, Nova knjiga, Beograd, 1986. (drugo, dopunjeno izdanje);

-
- Starešina, Višnja, *Vježbe u laboratoriju Balkan*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.;
- Starešina, Višnja, *Haška formula*, Stih, Zagreb, 2005.;
- Stojanović, Svetozar, *Propast komunizma i razbojanje Jugoslavije*, Fran Višnjić, Beograd, 1995.;
- Šakić, Dinko, *S Poglavnikom u Alpama*, Laus, Split, 2001.;
- Šarinić, Hrvoje, *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem*, Globus International – Zagreb, 1999.;
- Šentija, Josip, *Razgovori s Mikom Tripalom o Hrvatskom proljeću*, Profil International, Zagreb, 2005.;
- Šentija, Josip, *Skandinavizacija Balkana, helvetizacija BiH*, Školska knjiga, Zagreb, 2008.;
- Šljivac, Mirko, Prof. *Vjenceslav Čižek – Ein Mensch, Denker und Märtyrer*, Hrvatsko republikansko društvo, Berlin, 1980.;
- Škunca, Bernadin, *Ivo Mašina – kršćanski borac za slobodnu i pravednu Hrvatsku*, Družba Braće hrvatskog zmaja, Zadar, 2002.;
- Škvorc, Boris, *Australski Hrvati*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 2005.;
- Štefan, Ljubica, *Istinom i činjenicama za Hrvatsku*, Hrvatsko slovo, Zagreb, 1999.;
- Štefan, Ljubica, *Mitovi i zastarjela povijest*, Slovo M, Zagreb, 1999.;
- Štir, Ivan, *Između revolucionarnosti i oportunitizma u borbi za Hrvatsku državu*, Drinina knjižnica, Madrid, 1966.;
- Šošić, Hrvoje, *Treće pokriće Agrokomerca*, Vlastita naklada, Zagreb, 1989.;
- Šošić, Hrvoje, *Raspeta Hrvatska*, Vlastita naklada, Zagreb, 1990.;
- Šuljak, Dinko, *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*, Hrvatska revija, Barcelona, 1988.;
- Šutalo, Ilija, *Croatians in Australia: Pioneers, Settlers and Their Descendants*, Wakefield Press, Kent Town, South Australia, 2004.;
- Šuvan, Mira, *Vladimir Velebit – svjedok historije*, Razlog, Zagreb, 2001.;
- Tadić, Pero, *Bosna koje nestaje*, Udruga umjetnika Tin Ujević, Zagreb, 1999.;
- Tadić, Pero, *Nemiri*, Udruga umjetnika Tin Ujević, Zagreb 2006.;
- Tkalčević, Mato, *Povijest Hrvata u Australiji*, Hrvatski svjetski kongres u Australiji, Melbourne, 1999.;
- Tomac, Zdravko, *Iza zatvorenih vrata*, Organizator, Zagreb, 1992.;
- Tomac, Zdravko, *Predsjednik protiv predsjednika*, Detecta, Zagreb, 2005.;
- Tomac, Zdravko, *Moj obračun s KGB-om*, Detecta, Zagreb, 2007.;
- Tripalo, Ante Miko, *Bez kompromisa*, Naprijed, Zagreb, 1969.;
- Tripalo, Ante Miko, *Hrvatsko proljeće*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.;
- Tucaković, Šemso, *Srpski zločini nad Bošnjacima-muslimanima 1941-1945.*, El-Kalem, Sarajevo, 1995.;
- Tuđen, Branko, *S političarima u četiri oka*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007.;
- Tuđman, Ankica, *Moj život s Francem*, Večernji list, Zagreb, 2006.;
- Tuđman, Franjo, *Rat protiv rata*, Zora, Zagreb 1970.;
- Tuđman, Franjo, *Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi (Dodatak: Pisac knjige pred sudom)*, Hrvatska revija, Barcelona, 1981.;
- Tuđman, Franjo, *Die Nationalitätenfrage im Heutigen Europa*, Bokatron, Södertaelje, 1986.;
- Tuđman, Franjo, *O povijesti rješavanja hrvatskog pitanja i samoodređenja naroda u svijetu*, Društvo hrvatskih intelektualaca i privrednika, Toronto, 1987.;
- Tuđman, Franjo, *Bespuća povijesne zbilnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1989.;
- Tuđman, Franjo, *Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji – I-II*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1993.;
- Tuđman, Franjo, *Petrinjska 18*, Naklada PIP Pavičić, Zagreb, 2003.;
- Tuđman, Miroslav, *Priča o Paddyju Ashdownu i Tuđmanovoj salveti*, Naklada PIP Pavičić, Zagreb, 2002.;
- Tuđman, Miroslav, *Krivi za zločin samoodređenja*, Udruga sv. Juraj, Zagreb, 2003.;
- Tuđman, Miroslav, *Istina o Bosni i Hercegovini*, Slovo M, Zagreb, 2005.;
- Tuđman, Miroslav, *Vrijeme krivoklektnika*, Detecta, Zagreb, 2006.;
- Turić, Gordana, *U temelju kamen*, Zaklada Hrvatskog zavjetnog križa, Zagreb, 2000.;
- Ujević, Dunja, *Ministar obrane*, Alfa, Zagreb, 2003.;
- Ulfkotte, Udo, *BND – Verschlusssache*, Wielhel Heyne Verlag, München, 1998.;
- Vasić, Miloš, *Atentat na Zorana*, Narodna knjiga, Beograd, 2005.;
- Vasilj, Kvirin, *Marksizam i kršćanstvo*, Hrvatska revija, München – Barcelona, 1976.;
- Velebit, Vladimir, *Tajne i zamke II. svjetskog rata*, Prometej, Zagreb, 2002.;

- Veselica, Marko, *Die Todkrankheit Jugoslawiens – Die Kroatische Frage*, Karl–Heinz Aldag, Hamburg, 1980.;
Veselica, Marko, *S vjerom u Hrvatsku*, Vlastita naklada, Zagreb, 1994.;
Veselica, Marko, *Moja hrvatska soubina*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003.;
Vidović, Mirko, *Sakrivena strana mjeseca*, Knjižnica Hrvatske revije, Barcelona, 1978.;
Višnar, Fran, *Špajunaža i kontrašpajunaža*, Alfa, Zagreb, 1991.;
Vodušek Starič, Jera, *Kako su komunisti osvojili vlast 1944–1946.*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2006.;
Volkov, V. K., *Ubistvo kralja Aleksandra*, Nova knjiga, Beograd, 1983.;
Voslensky, Michael S., *Nomenklatura*, Verlag Fritz Molden, Wien – München – Zürich – Innsbruck, 1980.;
Vrančić, Vjekoslav, *Branili smo državu*, HB Press, Washington, 2006.;
Vrančić, Vjekoslav, *U službi domovine*, HB Press, Washington, 2007.;
Vraneković, Josip, *Dnevnik*, Postulatura bl. A. Stepinca, Zagreb, 2006.;
Vrhunec, Marko, *Šest godina s Titom*, Globus – Adamić, Zagreb – Rijeka, 2001.;
Vučemil, Andrija, *Svjetločenje dvanaestorice*, Riječki nakladni zavod, Rijeka, 1995.;
Vujica, Stanko, *Kroz izbjegličku prizmu*, Hrvatska revija, München–Barcelona, 1972.;
Vujić, Jure, *Fragmenti geopolitičke misli*, ITG, Zagreb, 2004.;
Vujić, Jure, *Mitovi i realnosti titoizma*, Hrvatska uzdanica, Zagreb, 2007.;
Vujić, Jure, *Intelektualni terorizam – heretički brevijar*, Hasanbegović, Zagreb, 2007.;
Vuković, Milan, *Čl. 133. KZ SFRJ nad Međugorjem*, Vlastita naklada, Zagreb, 1990.;
Vuković, Milan, *Odbareni milošću*, Vuković – Runjić, Zagreb, 2000.;
Vuković, Milan, *Sile zla nad hrvatskom kulturom*, Hrvatsko slovo, Zagreb 2002.;
Vuković, Neše, *Dete groma*, Vlastita naklada, Beograd, 2002.;
Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika iz Bosne i Hercegovine*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2002.;
Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljeništva* (treće izdanje), Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2003.;
Vukušić, Bože, *Bleiburg memento* (fotomonografija, drugo izdanje), Hrvatski križni put, Zagreb, 2009.;
Vuletić, Andelko, *Nadglednica djevojaka iz Moskve*, Nova knjiga Rast, Zagreb, 2003.;
Vulić, Sanja, *Hrvatski tisak u dijaspori*, Korabljica, Zagreb, 2000.;
Weinert, Ansfried, *Lehrbuch der Organisationspsychologie*, Psychologie Verlags Union, München, 1987.;
Wolf, Markus, *Čovjek bez lica*, Golden marketing, Zagreb, 2004.;
Zlatar, Pero, *Meta Poglavnik – živ ili mrtav – I–III*, Jutarnji list, Zagreb, 2010.;
Zovko, Jure, *Križni put i dvadeset godina robije*, Globus, Zagreb 1997.;
Zolling, Herman – Hoene, Heinz, *Pullach intern – General Gehlen und die Geschichte des Bundesnachrichtendienstes*, Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg, 1971.;
Zulfikarpašić, Adil, *Bosanski Muslimani – čimbenik mira između Srba i Hrvata*, Bosanski institut, Zürich, 1986.;
Žanko, Dušan, *Svjedoci*, Hrvatska revija, Barcelona, 1987.;
Živičnjak, Fran, *U vječni spomen*, Ekološki glasnik, Zagreb, 1998.;

Elaborati

- Bošković, Neđeljko, *O terorizmu uopšte, kao obliku specijalnog rata protiv SFRJ i iskustvima iz akcije "Raduša"*, Obaveštajno-bezbednosni školski centar JNA, Beograd, 1978.;
Dolničar, Ivan, *Sprega spoljnog i unutrašnjeg neprijatelja u vođenju specijalnog rata protiv naše zemlje*, Narodno sveučilište grada Zagreba, Zagreb, 1976.;
Dosjei Udbe o hrvatskoj emigraciji iz BiH-a 1977. g., Bonitas Prozor – Laus – Split, 2000.;
Gabriš Jan – Perković, Josip, *Služba državne sigurnosti RSUP-a SRH u vremenu 1980. – 30. svibnja 1990. godine (rekonstrukcija)*, izdavač nepoznat, Zagreb, 1997.;
Hrvati i drugi neprijatelji SRF Jugoslavije, Bonitas Prozor – Laus Split, 2000.;

- Perković, Josip, *Aktualna pitanja društveno-ekonomskog i političkog razvoja, sigurnosna situacija i zadaci organa unutrašnjih poslova*, Republički sekretarijat za unutrašnje poslove, Zagreb, 1986.;
- Ritoša, Aldo, *Obavještajno-sigurnosni sistem Francuske*, Republički sekretarijat za unutrašnje poslove, Zagreb, 1988.;
- Roso, Zvonimir, *Informativni razgovor i intervju*, Republički sekretarijat za unutrašnje poslove, Zagreb, 1988.;
- Sudar, Drago, *Hrvatska politička emigracija*, Zagreb, 1993.;
- Vidović, Slobodan, *Obavještajni sigurnosni sistem SAD i Velike Britanije*, Republički sekretarijat za unutrašnje poslove SRH – Služba državne sigurnosti, Zagreb, 1987.;
- Vugrinec, Franjo, *Idejno-političko oposobljavanje Saveza komunista u organima unutrašnjih poslova SR Hrvatske*, Republički sekretarijat za unutrašnje poslove SRH, Zagreb, 1984.;
- Služba državne bezbednosti, *Hronološki i fakografski prikaz slučaja Rullmann*, Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove SFRJ, Beograd, 1984.;
- Služba vojne bezbednosti, *Bezbednost – udžbenik za bezbednosnu obuku u vojnim školama JNA*, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu SFRJ – Uprava bezbednosti, Beograd, 1971.;
- Služba državne bezbednosti, *Hrvatsko narodno vijeće*, Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove SFRJ, Beograd, 1982.;
- Služba državne bezbednosti, *Hrvatsko revolucionarno bratstvo*, Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove SFRJ, Beograd, 1984.;
- Služba državne bezbednosti, *Operativni glasnik određenih jugoslavenskih državljanina*, Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove SFRJ, Beograd, 1985.;
- Služba državne bezbjednosti, *Pregled emigranata i bezbjednosno interesantnih građana iz SR BiH – vlasnika ugostiteljskih i drugih objekata u inostranstvu*, Republički sekretarijat za unutrašnje poslove SR BiH, Sarajevo, 1988.;
- Služba državne bezbjednosti, *Hrvatski državotvorni pokret*, Republički sekretarijat za unutrašnje poslove SR BiH, Sarajevo, 1989.;
- Služba državne bezbednosti, *Hrvatski državotvorni pokret*, Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove SFRJ, Beograd, 1985.;
- Služba državne bezbednosti, *Monografija o jugoslavenskoj neprijateljskoj emigraciji u Australiji*, Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove SFRJ, Beograd, 1984.;
- Služba državne bezbednosti, *Monografija o neprijateljskoj emigraciji u Španiji*, Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove SFRJ, Beograd, 1984.;
- Institut za strategijska istraživanja Maršal Tito, *Jugoslavenska neprijateljska emigracija*, Centar oružanih snaga za strategijska istraživanja i studije Maršal Tito, Beograd, 1989.;
- Suština, uzroci i ocene napada na koncepciju ONO i posebno JNA*, Savezno izvršno veće SFRJ, Beograd, 1989.;
- Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Hrvatskog Državnog Sabora, *Izvješće Vijeća za utvrđivanje žrtava državnog terora u inozemstvu o radu od 28. 4. 1992. do 15. 9. 1999.*, Zagreb, 1999.;
- Služba državne bezbjednosti, *Operativno istraživanje Vran*, Centar Livno Službe državne sigurnosti RSUP SRBiH, Livno, 1984.;
- Služba državne bezbjednosti, *Akcija Bosna 79 – registar mjera*, Republički sekretarijat za unutrašnje poslove SR BiH, Sarajevo, 1979.;
- Služba državne sigurnosti, *Aktivnost neprijateljske emigracije prema zemlji u 1985. i 1986. godini*, Republički sekretarijat za unutrašnje poslove SRH, Zagreb, 1987.
- Služba državne sigurnosti RSUP-a SRH, *Izvještaj o kontroli zakonitosti rada Matrice hrvatske*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002.;
- Uprava za informatiku, *Registar poternica i objava*, Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove SFRJ, Beograd, 1989.

Ostali izvori

- Autorizirani zapisnik, *Sjeća Hrvatske u Karadžorđevu 1971.*, Meditor, Zagreb, 1994.;
- Babić, Ivan, *Jugoslavija? Za Srbe? – Da! Za Hrvate? – Ne!*, Hrvatska revija, München – Barcelona, 1978.;
- Bušić, Marko – Toth, Željko, *Grob Bruna Bušića na zagrebačkom Mirogoju – Bruno Bušić – život za Hrvatsku*, Hrvatski iseljenički zbornik, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 1999.;
- Čizmić, Ivan – Sopta, Marin, *Hrvatska politička emigracija i hrvatska država*, feljton u dnevniku Vjesnik od 30. 8. 2004. do 30. 10. 2004., Zagreb, 2004.;
- Hrvatska republikanska stranka, *Načela HRS-a*, Buenos Aires, 1951.;
- Hrvatski državotvorni pokret, *Politički program HDP-a*, Mannheim, 1990.;
- Hrvatski narodni otpor, *Ustavna i programska načela*, Madrid, 1977.;
- Hrvatski oslobodilački pokret, *Poslovnik HOP-a*, Chicago, 1977.;
- Hrvatsko narodno vijeće, *Ustav HNV-a*, New York, 1978.;

- Hrvatsko revolucionarno bratstvo, *Temeljna načela*, Australija, 1961.;
Hrvati u inozemstvu žrtve državnog terora SFRJ poslje 1945. godine, feljton u Slobodnoj Dalmaciji od 15. 8. do 27. 8. 2000., Split, 2000.;
Korsky, Ivo, *Pet razgovora o Hrvatskoj*, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 1992.;
Krnjević, Juraj, *Samo hrvatska država*, Hrvatska seljačka stranka, London, 1981.;
Lučić, Ivan, *Sigurnosno obavještajne službe u Bosni i Hercegovini*, zbornik Nacionalna sigurnost i budućnost, Zagreb, 2001.;
Meštrović, Mate, *U borbi za Hrvatsku*, Hrvatsko narodno vijeće, Stuttgart, 1986.;
Meštrović, Mate, *U velikoj Srbiji nema mjesta za Hrvatsku*, Hrvatski put, Toronto, 1989.;
Penava, Šimun, *Bugojanska skupina*, Ramski zbornik 2001., Zagreb, 2001.;
Popović, Andrija, *Bruno Bušić – život, djelo i mučko ubojstvo*, scenarij za videofilm, Zagreb, 1992.;
Štedul, Nikola, *Žrtve OZN-e i UDB-e u inozemstvu*, zbornik Hrvatski žrtvoslov, Zagreb, 2000.;
Tomas, Ivan, *Sjećanja na dr. Krunoslava Draganovića*, časopis Kolo, Zagreb, 1998.;
Vujić, Anka, *Likvidacije hrvatskih emigranata*, feljton u tjedniku Zora od 17. 5. do 28. 12. 1995., Zagreb, 1995.;
Vukušić, Bože, *Rat UDB-e protiv hrvatske emigracije*, zbornik Budućnost iseljene Hrvatske, Zagreb, 1988.;
Vukušić, Bože, *Bruno Bušić – život, djelo, mučko ubojstvo i politička ostavština*, časopis Državnost, Zagreb, 1999.;
Vukušić, Bože, *Rat Udbe protiv hrvatske emigracije*, feljton u tjedniku Danas od 2. 2. 2001. do 30. 3. 2001., Mostar, 2001.;
Vukušić, Bože, *Rat Udbe protiv hrvatske emigracije*, feljton u tjedniku Fokus od 4. 7. 2002. do 19. 9. 2002., Zagreb, 2002.;
Vukušić, Bože, *Rat prije rata – Hrvatsko revolucionarno bratstvo*, feljton u tjedniku Hrvatski list od 15. siječnja 2009. do 15. listopada 2009., Zadar, 2009.;
Vukušić, Bože, *Rat prije rata – Hrvatsko revolucionarno bratstvo*, feljton u tjedniku Hrvatski vjesnik od 6. veljače 2009. do 19. studenoga 2009., Melbourne, 2009.;
Vukušić, Bože, *Bruno Bušić – vizionar hrvatske samostalnosti*, feljton u tjedniku Hrvatski list od 15. listopada 2009. do 1. travnja 2010., Zadar, 2009-2010.;
Vukušić, Bože, *Bruno Bušić – vizionar hrvatske samostalnosti*, feljton u tjedniku Hrvatski vjesnik od 26. studenoga 2009. do 10. lipnja 2010., Melbourne 2009-2010.;
Vukušić, Bože, *Stjepan Đureković – žrtva komunističke mafije*, feljton u tjedniku Hrvatski list od 15. 10. 2009. do 2010., Zadar, 2009-2010.;
Narodne novine SRH, Zagreb 1945. – 1990.;
Službeni list SFRJ, Beograd 1945. – 1990.;
Službeni list SR BiH, Sarajevo 1945. – 1990.

Bilješka o autoru

BOŽE VUKUŠIĆ rođen je 10. travnja 1962. u mjestu Šestanovac, u Dalmatinskoj zagori, gdje je završio osnovnu školu, dok je srednjoškolsku naobrazbu stekao u Zagrebu. Nakon odsluženja obveznog vojnog roka u tadašnjoj JNA, upisao je studij na Kemijsko-tehnološkom fakultetu u Splitu. Za vrijeme studija objavljivao je novinarske priloge u splitskoj *Omladinskoj iskri*, zagrebačkom *Poletu* i beogradskoj *Mladosti*. U travnju 1983. godine prekinuo je studij i otisao u SR Njemačku, gdje je zatražio politički azil i počeo surađivati u londonskoj *Novoj Hrvatskoj*. Uskoro je pristupio Hrvatskom državotvornom pokretu (HDP) i inicirao osnivanje europskog uredništva neslužbenog glasila HDP-a *Hrvatski tjednik* čije je sjedište bilo u Australiji.

Nakon što je Udba 27. srpnja 1983. ubila Stjepana Đurekovića u Münchenu, nastupio je novi ciklus podzemnog rata između jugoslavenske tajne policije i hrvatskih iseljeničkih organizacija. Vukušić je uhićen i optužen za organiziranje protuudbaškog udara u kojemu je 7. kolovoza 1983. u Karlsruhe smrtno stradao jedan Udbin agent. Tri je godine proveo u samici istražnog zatvora Stammheim pokraj Stuttgarta, a na koncu je osuđen na doživotnu robiju.

Iz zatvora je surađivao u nizu iseljeničkih publikacija, poput australskog tjednika *Hrvatski vjesnik*, mjesečnika *Hrvatska budućnost* u SAD-u, *Hrvatski put* u Kanadi i *Hrvatsko pravo* u Španjolskoj, tromjesečnika *Republika Hrvatska* u Argentini i *Hrvatska revija* u Španjolskoj, itd. Posebice zapažene članke objavljivao je tijekom druge polovine 1980-ih godina u *Hrvatskom tjedniku* iz Melbournea. Iz zatvora je pohađao dopisne studije suvremene povijesti, politologije, sociologije, psihologije, filozofije, komunikologije i engleskog jezika na sveučilištima u Stuttgartu i Hagenu.

Predsjednik HDP-a Nikola Štedul imenovao je Božu Vukušića 3. listopada 1987. predsjednikom Odjela za politička i načelna pitanja. U toj je ulozi, pod geslom *Ususret neovisnoj hrvatskoj državi*, preradio Statut i Program HDP-a, te je zagovarao podršku nacionalno-osloboditeljskom pokretu u Domovini kojega je predvodio dr. Franjo Tuđman. Vukušić je, na zahtjev Hrvatskog društva političkih zatvorenika (HDPZ) i uz podršku vrha novostvo-

rene hrvatske države, nakon sedam godina i osam mjeseci zatvorenštva, 16. ožujka 1991. oslobođen iz zatvora.

Po povratku u Hrvatsku, pristupio je Zboru narodne garde (ZNG) kao zapovjednik jedne jedinice za posebne namjene, a potom je radio u Službi za zaštitu ustavnog poretku (SZUP) i Hrvatskoj izvještajnoj službi (HIS). Kao djelatnik hrvatskih sigurnosno-obavještajnih službi, Vukušić je, među ostalim, prošao obuku za "obavještajnog analitičara".

Bože Vukušić je od studenoga 1994. do svibnja 2002. radio u državnoj Komisiji za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, gdje je vodio projekte osnivanja istraživačkih centara u svim županijama, otkrivanja i istraživanja masovnih grobnica te je bio tajnik Vijeća za utvrđivanje žrtava državnog terora SFRJ u inozemstvu. Kao službenik Komisije, ali i dopredsjednik Kluba hrvatskih povratnika iz iseljeništva kojem je 1997. godine bio jedan od utemeljitelja, Vukušić je među ostalim vodio prikupljanje dokumentacije i podataka o likvidacijama hrvatskih političkih emigranata u inozemstvu i prijenos njihovih posmrtnih ostataka u domovinu.

Autor je publicističkih uspješnica *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljeništva* (2001., 2002.) i *Tajni rat Udbe protiv hrvatskih iseljenika iz BiH* (2002.), kao i fotomonografije *Bleiburg memento* (2005., 2009.). Suautor je knjiga *Bruno Bušić – branitelj hrvatskoga identiteta* (2000.), *Čuvari bleiburške uspomene* (2003., 2005.) i *Bleiburg – tragedija i nada* (2008.). Kao stručni suradnik sudjelovao je u izdavačkim projektima *Čuvari Jugoslavije – suradnici Udbe u Bosni i Hercegovini* (2003.) i *Udbini sinovi* (2004.), a kao izvršni urednik u knjigama *Crna knjiga komunizma u Hrvatskoj* (2006.) i *Prikrivena grobišta Hrvata u Sloveniji* (2007.).

Bože Vukušić je oženjen i otac je troje djece: Domagoja (1992.), Višeslava (1995.) i Anamarije (1997.).

Vukušićeva supruga Anka, djevojački Vujić, koja je odrasla u Parizu u hrvatskoj emigrantskoj obitelji podrijetlom iz Kijeva pokraj Knina, također je prigodom jednoga posjeta Domovini 1983. godine bila uhićena te je, pod optužbom da je u Parizu posjećivala grob Brune Bušića i "širila protujugoslavensku propagandu", u Rijeci osuđena na godinu i pol dana zatvora. Kaznu je u cijelosti izdržala u ženskoj kaznionici u Slavonskoj Požegi.

Mate Bašić, urednik knjige

Zahvale

TIJEKOM PRIKUPLJANJA PODATAKA I DOKUMENATA ZA OVU KNJIGU te tijekom pisanja, uživao sam potporu nekoliko desetaka prijatelja i suradnika koje želim posebno imenovati i zahvaliti im na ohrabrvanju, savjetima i stvarnoj pomoći koje su mi pružali.

Tako osobitu zahvalu za podršku u doba rada u saborskoj Komisiji za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, kada sam prikupio ključne podatke za ovu knjigu, dugujem do predsjednicima Komisije, Gordani Turić i Vici Vukojeviću.

U Klubu hrvatskih povratnika iz seljeništva, koji je nakladnik ove knjige, bezrezervnu podršku imao sam od dugogodišnje predsjednice Kluba dr. sc. Katice Miloš, kao i najbližih suradnika Antuna Suića, Ante Šange i Josipa Horvata.

Kroz cijelo razdoblje rada na knjizi imao sam izvrsnu suradnju s pojedinim, preživjelim članovima vodstva Hrvatskog revolucionarnog bratstva – poput Frane Peričića, Ante Sarića i Zdenka Marinčića. Poseban doprinos ovoj knjizi dali su Marko Mudronja i Ante Butković kojima čak nije bilo teško doputovati iz Australije u Hrvatsku kako bi dokumentima i podacima kojima raspolažu omogućili što vjernije prikazivanje rata prije rata kojega je njihova tajna organizacija vodila za uspostavu samostalne i neovisne hrvatske države.

Isto tako sam vrlo usko surađivao s članovima obitelji gotovo svih pripadnika Skupine Fenix 72. Smatram potrebnim posebno istaknuti suradnju i pomoć sestara braće Ambroza i Adolfa Andrića; to su Mila Sović i Marija Mikac. Također i braća Pave Vegara, Nedjeljko i Jerko, brat Ludviga Pavlovića Iko, brat i nećak Vejsila Keškića Ale i Hasan, brat Viktora Kancijanića don Mario, braća Stipe Ljubasa Zvonko, Marko i Dragan, brat i nećak Vlatka Miletića Niko i Željko, brat Petra Bakule Jozo, nećak i zet Đure Horvata Kristijan Horvat i Mate Ivoš, bratić Vidaka Buntića fra Pero Džida, brat i nećak Mirka Vlasnovića Nikola i Marin, bratić Ilije Glavaša Mijo, sestra Stipe Crnogorca časna sestra Bernardina, nećak Ante Miličevića Petar, i brat Nikole Raspudića Drago.

Izvrsnu suradnju i nesebičnu pomoć imao sam u rodbini ostalih poginulih članova HRB-a koji se spominju u ovoj knjizi, a posebice u sestri Josipa Senića – Ivanki Kovačić, bratu Marijana Šimundića – Anti, i nećaku Stjepana Ševe – Stjepanu Martinoviću, kao i u

preživjelim akterima ove knjige, posebice Radi Stojiću, Franji Pintariću, pokojnom Dani Šarcu, Franji Goreti, Gojku Bošnjaku, Tomislavu Rebrini, Ljubi Dragoji...

U prikupljanju dokumentacije iz HRB-ove ostavštine ključnu pomoć dobio sam od Petra Andrića, Franje Pintarića, Nikole Kovačića, Juraja Milovca, Ante Sarića, Drage Ljubića i Mate Bašića, a iz ostalih izvora posredstvom don Ante Jelića, Marka Lopušine i Pere Simića... Neke od njih iz Hrvatske, BiH i inozemstva, poput B. T.-a, T. B.-a, T. M.-a i I. V.-a, mogu spomenuti samo u inicijalima, ali oni znaju da sam im vrlo zahvalan.

Značajan doprinos prikupljanju dokumentacije i podataka za ovu knjigu dali su tjednici *Hrvatski list* iz Zadra i *Hrvatski vjesnik* iz Melbournea, koji su u četrdeset nastavaka objavljavali feljton u kojem je izložena temeljna građa za ovu knjigu te time potaknuli brojne pojedince da dokumentima i svjedočenjima obogate knjigu u nastajanju.

Posebnu vrijednost i vjerodostojnost ovoj knjizi dali su svjedoci, neposredni očevici Akcije Fenix 72, a među najvažnijima su Marko Mudronja, Frane Peričić, Franc Nabernik, Nikica Šimić, Toša Jozić, Stipe Korda, Mate Čuić, Ivan Topić, Jakov Lučić, Luka Bajo, Jakov Kapetanović, Josip Barišić, Karl Michalitsch i drugi. Tu su i vrlo važni svjedoci, poput Ivice Butkovića, Jerka Kovača, Šimuna Franjića, Anđelke Stojić, Kristine Kolić i Denisa Gudasića, o djelovanju HRB-a i njegovog legalnog krila Hrvatske mladeži Uzdanica, u razdoblju raspada Jugoslavije i stvaranja neovisne hrvatske države.

Rad na ovoj knjizi, rekonstrukcija događaja koji se u njoj spominju, iziskivali su mnoga putovanja, ponekad ne sasvim bezopasna, i prelazak nekoliko desetaka tisuća kilometara u Hrvatskoj, BiH, Njemačkoj, Austriji i Sloveniji. Na tim putovanjima samoprijegorno me pratiло desetak suradnika i prijatelja, među kojima su najustrajniji i najuporniji bili don Ante Jelić, Tomislav Šango, Željko Šimunović, fra Stipe Bešlić, Hrvoje Šimić i moj brat Jure Vukušić.

Naravno, uza sav taj trud, ova knjiga ne bi ugledala svjetlo dana bez suradnika koji su mi neposredno pomagali u njenom pisanju i uređivanju, a gdje je ključnu ulogu odigrao njezin urednik Mate Bašić, danas zamjenik glavnog urednika *Hrvatskog vjesnika*. Nas dvojica smo, samo proteklih mjeseci, na relaciji Zagreb – Melbourne, izmijenili nekoliko stotina e-mail poruka i proveli nebrojene sate u telefonskim razgovorima, dogovarajući razne pojedinosti uredničkog koncepta knjige. Mate Bašić već godinama autonomno proučava ovu tematiku, bilo u kontaktima s nekadašnjim vođama HRB-a u Australiji i drugim izvorima, bilo proučavajući javno dostupne australske državne arhive. Ovdje također moram zahvaliti Matinoj supruzi Katarini i sinovima Anti i Nikoli, koji su strpljivo podnosili njegovo zapostavljanje obitelji na račun ove knjige.

Cjelokupan dizajn knjige, dragi čitatelji, dugujemo Miroslavu Ambrušu Kišu, inače prvom Hrvatu – ali i jednom od prvih civila u povijesti – koji će uskoro poletjeti u svemir. Želim mu uzbudljivo razgledavanje svemirskih prostranstava i sretan povratak na Zemlju.

Recenzenti ove knjige ugledni su hrvatski znanstvenici, povjesničari i (geo)politolozi, dr. sc. Ivan Čizmić, prof. dr. sc. Josip Jurčević i Jure Vujić. Njihova mišljenja i savjeti značajno su mi pomogli prilikom metodološkog valoriziranja prikupljenog materijala i konačnog definiranja sadržaja knjige.

Također moram istaknuti izuzetan profesionalan napor lektorice prof. Ozane Ramljak, i korektorce knjige dr. sc. Ivane Ferić, koje su se iznimno trudile da bi otklonile gramatičke i pravopisne nedostatke rukopisa i tako povećale vrijednost knjige.

S obzirom na velike troškove nastale prilikom prikupljanja svjedočanstava i dokumenta za ovu knjigu, za činjenicu da će ona čitateljima biti ponuđena po relativno prihvatljivoj cijeni, zahvalnost treba uputiti nekolicini njenih sponzora – ograncima Hrvatske mladeži Uzdanica iz Canberre, Melbournea, Geelonga, Sydneya i Zagreba, Hrvatskom katoličkom dobrotvornom društvu iz Sarajeva, Počasnom bleiburškom vodu iz Klagenfurta te pojedincima, Marinku Sosi iz Gruda i Michaelu Ljubasu iz Zagreba.

I na kraju, posebnu zahvalnost moram izreći svojoj obitelji, supruzi Anki, kćeri Anamariji i sinovima Domagoju i Višeslavu. Još jednom, kao i u slučaju mojih prethodnih knjiga, moram naglasiti da bez njihova razumijevanja i potpore ni ova knjiga ne bi ugledala danje svjetlo, posebice ako se ima u vidu složenost teme kojom se bavi.

Unaprijed sam svjestan neizbjježnih propusta, pa i činjenice da nisam zahvalio svima kojima sam iz različitih razloga trebao zahvaliti. Njima se ispričavam i obećajem im da će taj propust ispraviti u drugom, nadam se skorom, proširenom izdanju ove knjige.

Autor

